

JANUÁR—MÁRCIUS
HAVA.

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE

KIADJA A M. T. AKADÉMIA NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁGA
HOZZÁJÁRULÁSÁVAL A MAGYAR KÖZGAZDASÁGI TÁRSASÁG

SZERKESZTI:
BUD JÁNOS

TARTALOM.

<i>Jankovich Béla</i> : A világpiac helyzete és a drágaság Magyarországon	1
<i>Nyulászi János</i> : Adó és illetékügyi egyezmények	28
<i>Budai László</i> : Agrárstatisztika	56
<i>Dálnoki-Kováts Jenő</i> : Árszínvonal, munkabér és életszínvonal 1921-ben	64
<i>Laky Dezső</i> : Magyar gyermekhalandósági statisztika	75
<i>Közlemények és ismertetések</i>	97
Budai László: Agrárpolitika (—vits). — Ballagi Aladár: A svédek Magyarországon 1709—15-ig (<i>Balás Xároly</i>). — Zahariás János: Pénzüntézetek és a közérdek. — Magyar Közgazdasági Társaság.	

BUDAPEST,
MAGYAR LAP- ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG
Szerkesztőség és kiadóhivatal: IV., Ferenciek-tere 3.

Bolti ára: 125 K.

Meghívó

a „**Magyar Közgazdasági Társaság**“ 1922 április 27-én, csütörtökön délután 5 órakor a Kereskedelmi és Ipar-kamara dísztermében (V., Szemere-utca 6.) megtartandó

rendes évi közgyűlésére.

Napirend:

1. Elnöki megnyitó.
2. Szabóky Alajos, az Orsz. Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának előadása: Magyarország külkereskedelmi mérlege 1921-ben.
3. Az igazgató-választmány 1921. évi jelentése.
4. A számvizsgáló-bizottság jelentése az 1921. évi számadásokról.
5. Az 1922. évi költségvetés megállapítása.
6. Az igazgató-választmány kiegészítése.
7. Indítványok. (Az alapszabályok 9. §-a értelmében a közgyűlés elé viendő minden önálló indítvány legkésőbb három nappal a közgyűlés előtt az elnökségnél benyújtandó.)

A „Közgazdasági Szemle“ megjelenik havonként kb. 4—5 ívnyi terjedelemben hirdetési függelékekkel. **Előfizetési ára egész évre 600 korona.** A Közgazdasági Társaság tagjainak tagsági illetményeik fejében jár.

Előfizetéseket elfogad a „Közgazdasági Szemle“ kiadóhivatala Magyar Lap- és Könyvkiadó r.-t. Budapest, IV. ker., Ferenciek-tere 3. II. 6. Telefon: 161—10.

A lap szétküldésére vonatkozó minden reklamáció a kiadóhivatalhoz intézendő.

Felkérjük a Magyar Közgazdasági Társaság t. tagjait, hogy a tagsági névsor revíziója céljából pontos címüket és lakásukat a kiadóhivatallal tudatni sziveskedjenek. Helytelen cím folytán nem kézbesített példányokért utólagos felszólamlásokat nem lesz módunkban figyelembe venni.

A Közgazdasági Szemlének szánt közlemények **Nagy Dénes** segédszerkesztő címére küldendők (I., Budafoki-ut 5.). A IV., Ferenciek-tere 3. alatti szerkesztőségi helyiségben minden csütörtökön d. u. 5—6-ig található.

A drágaság hazánkban és a világpiac helyzete.*

A drágaság hazánkban napról-napra oly méreteket ölt, annyira megbénítja gazdasági tevékenységünket és annyira megnehezíti egyes osztályok megélhetését, hogy ma alig van ennél fontosabb kérdés. Állandóan törekszünk ugyan tanácsok felállításával és rendszabályok kibocsátásával segíteni e bajokon, anélkül azonban, hogy ezzel látható eredményt elérnénk és az árak emelkedését megakadályozhatnánk. A háború okozta elszegényedésen kívül fokozza e bajokat egyrészt valutánk egyre növekvő elértéktelenedése, másrészt az a körülmény, hogy a régi monarchia területe, amely eddig gazdasági egységet képezett, széjjel lett szaggatva az utódállamok javára, amiáltal földrajzilag és gazdaságilag századokon át egymásra utalt területek lettek mesterségesen szétválasztva és eddigi forgalmuk megbénítva politikai érdekből. Ilyen viszonyok mellett első pillanatra nehéz megítélni azt, mennyiben oka a drágaságnak az árúhiány és a termelési viszonyok kedvezőtlen volta és mennyiben fokozza azt valutánk ázsiója és a jelzett mesterséges akadályok fennállása. E célra ma a szükséges statisztikai adatok sem állanak mindig rendelkezésünkre, mert az előbbi évek kimutatásai a mai termelési adatokkal össze nem hasonlíthatók.

A jelzett körülményekre való tekintettel célszerűnek vélem, mielőtt saját hazánkkal foglalkoznánk, előbb áttekintést nyerni a nagy külföldi államok gazdasági viszonyairól, ahol a régi gazdasági keretek megmaradtak, sőt kibővültek, ahol szabad a forgalom és ahol a valutaviszonyok rendezettek vagy legalább is kevésbé zűlaltak, mint minálunk. E célból rövid áttekintést óhajtok nyújtani a világpiac termelési viszonyairól a háború kezdete óta, ami talán érdeklél bir annyiban is, hogy ehhez a szükséges statisztikai adatok csak most utólag állanak rendelkezésünkre. Az adatokat, amelyekre hivatkozom, azokból a nemzetközi intézetek közleményeiből

* A Magyar Közgazdasági Társaság 1922 január 27.-i ülésén tartott előadás.

veszem, amelyek Rómában, Lausanne-ban és Hágában évente és havonta jelennek meg.*

Fokozza ez adatok használhatóságát az a körülmény is, hogy a havi kimutatások révén ez adatok folytatólag kiegészíthetők, aminek alapján a világgpiac helyzete majdnem az utolsó hónapokig figyelemmel kísérhető és ez alapon a napi eseményekkel is kapcsolatba hozható.

E kimutatások alapján jellemezni törekszem elsősorban a nyersanyagtermelés viszonyait és áralakulását úgy a mezőgazdaság, mint a nehézipar körében. A kész iparcikkekre nézve szintén rendelkezünk a háztartási körben megfigyelhető áradatokkal. A forgalom megítélésére felhasználhatók a külkereskedelem adatai, az évi hajóépítési kimutatások, valamint az ércpénzforgalom és jegykibocsátás adatai. Mindezek áttekintése után könnyebb lesz feltalálni a bajok kútforrását, valamint azt is, mennyiben fokozzák azt még különleges körülmények saját hazánkban.

A mezőgazdasági termelés és forgalom terén a legfontosabb változás a háború kezdetekor azzal állott elő, hogy Kelet-Európa, amely eddig egyik fontos nyersanyag beszerzési forrása volt a nyugatnak, majdnem teljesen kikapcsolódott az eddigi gazdasági közösségből. Oroszország a háborút megelőző években az 1909/13. évek átlaga szerint évi $104\frac{1}{2}$ millió métermázsza gabonát szállított az európai piacra, ebből $42\frac{1}{2}$ millió métermázsza búzát. E gabona kiviteli értéke az európai határokon át 590 millió rubel volt 1913-ban; ugyanakkor kivittek még 240 millió rubel értékű más élelmiszert és élő állatot; valamint 550 millió rubel értékű nyersanyagot, összesen tehát 1380 millió rubel értékű anyagot. E kivitel már az 1915. évben lesülyedt a fenti összeg egyhatod részére, amely később még jobban összezsugorodik. Az 1915. évben megszűnik Románia kivitele a nyugati államokba, aminek következtében azok elesnek újabb 29 millió métermázsza gabona beszerzésétől. Ettől kezdve Románia készlete a középeurópai államok ellátását könnyíti meg. Tudvalevőleg erre annál inkább volt szükség, mivel Németország ellátását lényegesen megnehezítette az orosz gabona hiánya; de fokozta az utóbbit még az a körülmény is, hogy a termés hozamok évről-évre mindjobban csökkennek a háború alatt. E viszonyokról a következő

* 1. Bulletin mensuel de statistique (société des nations). 2e année. Volume II. (1—12) Lausanne, 1921.

2. Institut international de statistique. Bulletin mensuel de l'office permanent. La Haye, Aout 1921.

3. Annuaire internationale de statistique agricole, 1917 et 1918. Rome, 1920.

4. Bulletin mensuel de statistique agricole. Rome, 1921 jan.—dec.

kimutatás nyújt áttekintést, amelyet hektárookra vonatkozó átlagtermésben tüntetünk fel, tekintettel arra a körülményre, hogy mindhárom középeurópai államnál a politikai határok időközben lényegesen megváltoznak.

Átlagos gabonahozam hektáronként métermázsában.

Év	1913.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.
N é m e t o r s z á g b a n									
Búza	23.6	19.9	19.2	18.3	18.0	17.1	16.7	16.4	18.5
Rozs	19.1	16.6	14.3	14.9	12.6	14.1	13.9	11.5	15.4
Árpa	22.2	19.8	15.3	18.3	12.8	15.3	14.8	15.0	14.7
Zab	22.0	20.6	13.0	19.4	10.4	14.4	15.0	15.0	14.8
A u s z t r i á b a n (Galicia és Bukovina nélkül)									
Búza	16.6	15.4	11.8	9.3	9.8	8.7	9.3	9.8	11.5
Rozs	16.5	14.9	10.4	8.2	8.4	8.6	7.9	8.8	10.5
Árpa	18.7	18.2	10.0	10.6	6.6	8.9	8.8	9.9	10.5
Zab	16.7	16.7	8.0	9.4	5.6	7.1	8.0	9.1	10.2
Tengeri ...	15.4	14.5	14.3	9.9	14.6	12.7	12.8	13.1	13.7
M a g y a r o r s z á g o n *									
Búza	13.2	8.8	12.4	10.3	11.0	8.5	—	9.6	11.7
Rozs	12.3	10.1	11.2	9.6	10.1	8.5	—	8.6	10.1
Árpa	14.5	12.9	11.3	10.9	8.3	9.4	—	9.2	9.3
Zab	12.4	11.9	11.0	11.7	7.8	6.9	—	10.0	9.0
Tengeri ...	18.7	17.9	16.5	10.5	12.0	10.8	—	15.6	8.4

Eszerint Németországban az összes gabonaneműeknél az átlag terméshozam rendszeresen hanyatlik, úgy hogy az 1917-ben körülbelül egy harmaddal kevesebb, mint volt 1913-ban, amely körülmény a kevésbé intenzív megmunkálásnak és műtrágyahiánynak tudható be. Ugyanígy Ausztriában is egyre csökken a terméshozam, úgy hogy 1917-ben egyik-másik terménynél kevesebb mint a fele az 1913. évi termésnek. Magyarország terméseredményében aránylag csekély a változás a háború alatt — állandó hanyatlás jobbára csak az árpánál mutatkozik — aminek magyarázata abban keresendő egyrészt, hogy külterjes gazdasági rendszere mellett kevésbé érezte meg a munka- és műtrágyahiányt, mint az előbbi országok, másrészt, hogy a nagy gazdaságokban könnyen lehetett pótolni az esetleges hiányt gépek-

* Az 1919. évben Magyarországon nem állapították meg a terméshozamot

kel és idénymunkások alkalmazásával. Viszont az árpa, amelynek hozama összefüggésben áll a cukorrépa intenzív megművelésével, tényleg mutat ilyen visszaesést. Búzánál inkább a háború után mutatkozik visszaesés a terméshozamban, amely jelenséggel később még foglalkozunk.

Ugyanígy évről-évre kisebb lesz a búzahozam a háború alatt a három hadviselő nyugati államban, csakis Angliának sikerült legelők feltörése útján nagyobbítani a területet és fokozni a hozamot. Annál nagyobb azonban a visszaesés Franciaországban, ahol 1919. évben a búzaterület közel 2 millió hektárral apad, a terméshozam pedig 36.7 millió métermázsával az 1909/13. évi átlaggal szemben.

Év	Búzaterület millió hektárban					Búza-termés millió métermázsában					Búza fogyasztás
	1909/13	1914/18	1919	1920	1921	1909/13	1914/18	1919	1920	1921	1909/13 évi átlag
	é v i á t l a g					é v i á t l a g					
Angliában	0.8	0.9	1.0	0.8	0.8	16.2	19.2	18.9	15.5	(15.5)	74.0
Francia o.	6.5	5.0	4.6	4.9	5.2	86.4	58.3	49.7	62.7	85.9	89.0
Olasz o.	4.7	4.6	4.3	4.5	4.6	49.9	45.7	46.2	38.5	52.4	58.0
összesen	12.0	10.5	9.9	10.2	10.6	152.5	123.2	111.8	116.7	143.8	221.0
	Fenti államok behozatala					87.3	96.3	98.4	110.3	—	—
	Termés és behozatal összesen					239.8	219.5	210.2	227.0	—	—

E három nyugati állam együttes fogyasztása az 1909/13. évek átlaga szerint évi 221 millió métermázsá búa volt, amely szükséglet kétharmad részét ez államok eddig saját termésükből fedezték; az 1919. évben ugyane szükségletnek felét tudták csak ugyanebből biztosítani. Ennek folytán az eddiginél jóval nagyobb behozatalra szorultak, amely behozatal folyton emelkedik a háború alatt annak dacára, hogy a fentebb említett búzamennyiségek Oroszországból és Romániából nem állanak e piac rendelkezésére.

Felmerül tehát az a kérdés, hogy e piac elvesztése dacára mikép pótolhatták a hiányt? Ha összegezzük azok a tengeren túli államok búzakivitelét, amelyek 10 millió métermázsánál nagyobb mennyiségű gabonát szállítottak külföldre és hozzáadjuk ehhez azok lisztkivitelét búzára átszámítva, megkapjuk a választ a kérdésre.

Búza és lisztkivitel millió métermázsában.

	1909/13 évi átlagban			1914/18 évi átlagban			1919 évben			1920 évben		
	búza	liszt	együttvéve	búza	liszt	együttvéve	búza	liszt	együttvéve	búza	liszt	együttvéve
Kanada	20.2	3.3	24.8	33.5	6.6	42.7	18.5	8.9	30.9	33.5	9.2	39.4
Egy.-Áll.	14.5	9.3	27.5	40.9	14.0	60.9	40.3	23.5	73.3	59.4	17.6	83.9
Argentína	24.2	1.2	25.9	19.3	1.2	21.0	30.4	2.5	33.9	51.7	1.7	54.1
India	13.2	—	13.2	8.3	—	8.3	—	—	—	0.5	—	0.5
Ausztrália	11.4	1.5	13.5	9.2	2.1	12.2	22.0	5.8	30.1	12.5	3.3	17.1
buza és liszt összesen	104.9			145.1			168.2			195.0		

Mint látjuk, ez államok kivitele búzában és lisztben egyre fokozódik úgy a háború alatt, mint a következő években. Azok már az 1914/18. évi átlag szerint 40 millió métermázsával többet szállítanak, mint békében; mivel pedig az 1909/13. évek átlaga szerint Oroszország és Románia kivitele búzában és lisztben együttvéve $58\frac{1}{2}$ millió métermázsá volt, a fenti többlettel az utóbbi hiány már kétharmadrészben pótolva lett a háború alatt.

1919. évben e többlet $63\frac{1}{3}$ millióra emelkedik. Ez évektől kezdve tehát nincs többé hiány búzában, hanem inkább felesleg e piacokon, noha ekkor még Románia sem szerepel ismét a kiviteli államok között.

A fenti adatokból kitűnik az is, hogy a többletet a háború alatt Kanada és az Egyesült-Államok szállították, amelyeknek kivitele kétszeresre, sőt utóbb háromszoros összegre emelkedik. Argentína, India és Ausztrália búzaszállítása a háború alatt inkább visszafejlődik, mert nyilvánvalóan azok szállítása a nagy távolság következtében a háború alatt nehezen volt biztosítható; viszont a háború után Argentína és Ausztrália kivitele hirtelen emelkedik, ami annak a jele, hogy a háború alatt felgyült készletet vetették egyszerre piacra. India kivitelét az utóbbi két évben az ottani szárazság és rossz termés bénította meg.

Ha közelebbről szemügyre vesszük a termelés adatait Kanadában és az Egyesült-Államokban, meggyőződünk afelől, milyen mértékben növekedett ott a termelés a háború alatt és az azt követő években.

	Gabonaterület millió hektárban					Gabonatermés millió métermázsában				
	1909/13 évi átlag	1914/18	1919	1920	1921	1909/13 évi átlag	1914/18	1919	1920	1921
K a n a d á b a n										
buza	4.0	5.9	7.7	7.4	9.4	53.6	69.3	52.3	71.6	80.1
rozs	0.05	0.09	0.3	0.3	0.7	0.5	1.0	2.6	2.9	2.9
árpa	0.6	0.9	0.1	1.0	1.1	9.9	11.8	12.3	13.8	12.5
zab	3.9	5.7	6.1	6.4	6.9	54.2	64.0	60.8	81.8	71.9
tengeri	0.1	0.09	0.1	0.1	0.1	4.4	2.9	4.3	3.6	3.9
összesen	8.7	12.7	14.3	15.2	18.2	122.6	149.0	132.3	173.7	171.3
a z E g y e s ü l t - Á l l a m o k b a n										
buza	19.1	21.9	29.3	23.1	23.0	186.9	223.5	254.3	214.2	201.6
rozs	0.9	1.6	2.9	2.0	1.8	8.9	15.1	22.6	17.6	16.3
árpa	3.1	3.3	2.9	3.3	3.1	39.6	46.8	35.1	43.9	35.6
zab	15.1	16.9	16.9	17.5	18.1	164.2	205.3	178.8	221.5	156.5
tengeri	42.2	43.6	40.5	42.3	44.0	687.9	708.3	926.1	821.1	800.6
összesen	80.4	87.3	92.5	88.2	90.0	1087.5	1196.0	1216.9	1318.3	1210.6

Kanada, mint látjuk, minden gabonaféleségben tengeri kivitelével évről-évre kiterjeszti termelésének területét; ez utóbbi az 1921. évben több mint kétszerese a háború előtt művelt területnek. Termése ugyan szintén állandóan növekszik, de nem olyan arányban, amint az megfelelne a terület növekedésének, ami jele, — a kapás-növény elhanyagolásával együtt — a külterjes üzemrendszer alapján való terjeszkedésnek.

Az Egyesült Államokban ennél jóval kisebb a gabonaterület növekedése — az csak 10 százalékkal emelkedik az 1921. évig a háború előtti területtel szemben; ezzel egyidejűleg és hasonló arányban növekszik azonban a termés hozam is. Különösen nagy a termés hozam búzában és zabban; így pl. búzában 36% növekedés mutatkozik az 1919. évben a háború előtti évekkel szemben. A terület és hozamnak ilyen szaporítása csakis a többi termények, különösen a tengeri termelés rovására volt eszközölhető, amint az kitűnik a fenti adatokból. Amidőn azonban a háború után ismét fellendül a többi tengerentúli állam búzaszállítása, a búzatermelés is visszafejlődik az Egyesült-Államokban és helyette ismét a tengeri termelése jut előtérbe. Minthogy Argentiniában, Indiában és Ausztráliában a háborús konjunktúra nem okoz lényeges változást a vetési területnél, — mindebből tehát kitűnik az, hogy a háborús termelést

rendszeresen csak Kanada és az Egyesült-Államok űzték, ami által sikerült is ez államoknak teljesen pótolni a nyugoti hadviselő államok kiányát búzában és zabban. Viszont árpában és tengeriben nem pótolhatták e hiányt, aminek hatása ez országok állattenyésztésében nyilvánul meg.

Ha a fenti termelési adatokat szembe állítjuk a termények áralakulásával ugyanez államokban, meggyőződünk afelől, hogy a termelésnek ilyen hirtelen és nagyfoku kiterjesztése, mint amelyet a búzánál megállapítottunk, a gabonaárak nagymérvű emelése folytán vált lehetővé. Az egyes országok áradatainak összehasonlításánál legcélszerűbb a jelzőszámok (index-number) rendszerének alkalmazása. Ennél tudvalevőleg kiszámítjuk minden egyes termény évi átlagárát és az 1913. évi átlag alapján a következő évek százalékszámát; ha összeadjuk az utóbbiakat és elosztjuk azt a termények számával, megkapjuk az évi átlagos árváltozást az illető terménycsoportra vonatkozólag. Ez adatok ily módon feldolgozva rendelkezésünkre állanak az említett nemzetközi statisztikai kiadványokban és azok folytatólag lesznek kiegészítve a havi füzetekben; sajnos ezidőszert ilyen adatok a középeurópai államokra nézve nincsenek közzétéve. E kimutatásoknál ugyan nem egészen egyforma a terménycsoport összeállítása az egyes országokban; de mivel átlaggal van dolgunk, az eltérés sem lehet nagy és az adatok egyik a másikkal közvetlenül összehasonlíthatók.

A gabonaneműek átlagára nagykereskedelemben százalékszámokra átszámítva.

	Egy. Áll. (Bradstreet)	Anglia (Statist)	Franciaorsz. (stat. gen.)	Olaszorsz. (gabona és állat együtt) (Bachi)
1913	100	100	100	100
1914	105	116	102	102
1915	130	156	126	133
1916	136	197	160	157
1917	224	254	242	210
1918	237	250	298	320
1919	220	255	313	424
1920 átlag	241	323	426	428
1920 május (maximum)	297	jun. 362	márc. 516	dec. 481
1921 május	154	213	367	—

Ez adatokból kitűnik az, hogy a gabonaneműek ára állandóan mindenütt emelkedik az 1920 év első feléig; akkor eléri a maximumot és ettől fogva általános áresés következik. Ezidőalatt az

általános irányzat mellett nagyon különböző az emelkedés foka a különböző országokban. Aránylag legkisebb emelkedés mutatkozik az Egyesült Államokban; ezzel szoros kapcsolatban áll az áralakulás Angliában, ahol csak 1919 óta ölt az előbbinél nagyobb arányt az emelkedés, nyilvánvalóan azért, mert ez évtől kezdve növekszik az angol valuta ázsiója.

Sokkal nagyobb fokú az eltérés a francia és olasz árakban és pedig azért, mert ez országokban az ázsió hatása korábban és nagyobb mértékben mutatkozik mint Angliában. Az ármaximum elérése után, — amely az 1920. év különböző hónapjaira esik ugyan — általános az árhanyatlás. 1921 közepén az árak színvonala Amerikában $1\frac{1}{2}$ -szerese, Angliában kétszerese, Franciaországban $3\frac{1}{2}$ szerese, Olaszországban 5-szöröse a háború előtti áraknak. Mindezt együttvéve megállapíthatjuk tehát általánosságban, hogy a háború alatt előállott áremelkedés annyira fokozta évről-évre a termelést, hogy az 1920 évtől kezdve az orosz hiány dacára már nagyobb gabonamennyiség áll a világpiac rendelkezésére, mint amennyi az akkori magas árak mellett a szükségletnek megfelel. Ennek folytán az árhanyatlás áll elő, amely a legutóbbi hónapokig is folytatódik. Az eltérés az egyes országok áralakulásában — mint látjuk — valutáris okokra vezetendő vissza; az áraknak az a színvonala, amely rendezett valuta mellett, pld. az Egyesült Államokban, manapság mutatkozik, nem magasabb azoknál az áraknál, amelyek az 1880—85 között érvényben voltak. Az elmúlt évtől kezdődőleg tehát se drágaságról e téren, se gabonahiányról nem lehet beszélni. Hogy azonban a múltban az áremelkedés a növekedő termés hozam dacára ilyen méretet öltött, az infláción kívül még a szállítási díjtételek nagyfokú emelkedésével is indokolható.

Búza és tengeri szállítási díjtétele tengeren métermázsáncént frankban.

	1914	1915	1916	1917	1918	1918	1921
	jún.	évi átlagban			dec.	okt.	
Newyork—Liverpool között	7.87	52.02	76.84	198.91	263.59	68.06	18.27
La Plata—Anglia	12.70	85.77	181.42	170.21	245.69	76.93	22.05
Kurraellee—Anglia	18.25	69.04	152.64	312.17	322.09	103.41	31.50
Ausztrália—Anglia	23.57	114.26	136.49	173.71	157.34	124.08	66.15

A szállítási díjtétel tengeren évről-évre emelkedik a háború alatt; 1918-ban éri el legmagasabb fokát a tengeralatti háború hatása alatt. Ez évben a díjtétel Newyork—Liverpool között $33\frac{1}{2}$ szerese a háború előtti díjtételnek; Argentina—Anglia között 19 szeres, India—Anglia között 18 szoros, Ausztrália—Anglia között

6½ szerez a díjtétel. A míg tehát a díjtétel alig 5 százaléka az árnak a háború előtti években, addig 1918-ban a díjtétel körülbelül 65 százalékát teszi az akkori búzaárnak. A háború befejezte után azonnal ¼ értékére száll le a díjtétel és a legutóbbi hónapokban már kezdi megközelíteni a háború előtti érvényes díjtételeket. Ugyanez idő óta a hajóépítés is nagy lendületet vett, úgy hogy az utolsó évben a hajóépítés ürtartalmának havi átlaga több mint kétszerese az előbbi építkezési átlagnak. Mindez szintén hozzájárult a termelés kiterjesztésén kívül ahhoz, hogy a fenti élelmicikkek áralakulása az utolsó 1½ esztendőben azt a hanyatló irányzatot követi, amelyet a táblázatban megfigyelhetünk és amelyet ugyanígy az állati terményeknél is megállapítottunk.

Állati termények átlagára nagykereskedelemben százalékszámokra átszámítva.

	Egyes. Áll.	Anglia	Franciaorsz.	Olaszorsz.
	(Bradstreet)	(Statist.)	(Stat. gen.)	(gabona és állat együtt) (Bachi)
1913	100	100	100	100
1914	105	101	103	102
1915	95	125	127	133
1916	107	153	162	157
1917	141	194	216	210
1918	157	211	286	320
1919	158	216	392	324
1920 évi átl.	141	265	502	428
1920 ápr. (maximum)	155	aug. 296	okt. 533	dec. 481
1921 május	88	224	350	—

E terményeknél is általános az áremelkedés 1920. év derekáig — ismét azzal a különbséggel, hogy az Egyesült-Államokban az áremelkedés kisebb fokú, mint az európai államokban. Az infláció áremelő hatása tehát itt is megállapítható. Viszont 1921. év derekán az amerikai árak már jóval alacsonyabbak, mint voltak a háború előtt — amíg az európai piacokon az árátlag körülbelül megfelel a gabonaneműek színvonalának. Összehasonlítható adatok az állati termények kitermelésére és forgalmára vonatkozólag nem állnak rendelkezésünkre. Ellenben felhasználhatjuk az állatösszeírás adatait egyrészt az 1909. évre, másrészt az 1918 körüli évekre vonatkozólag.

Állatbecslési adatok millió darabszámban.*

	szarvasmarha		ló		juh		sertés	
	1909	1918	1909	1918	1909	1918	1909	1918
Franciaországban ...	14.3	12.3	3.2	2.2	17.4	9.1	7.3	4.4
Angliában ...	11.8	12.3	2.2	2.2	31.4	27.1	3.5	2.8
Olaszországban ...	6.2	6.3	1.0	1.0	11.2	11.8	2.5	2.3
Égy.-Államokban ...	69.1	68.6	21.0	21.5	57.2	48.9	47.8	74.6
Kanadában ...	7.2	10.1	2.1	3.6	2.7	3.1	2.9	4.3
Argentínában ...	29.1	26.4	7.5	8.3	67.4	43.7	1.4	2.9
Ausztráliában ...	11.0	12.0	2.0	2.5	91.7	85.0	0.8	1.2
Összesen:	148.7	146.0	39.0	41.3	279.0	228.7	60.2	92.5

Ebből kitűnik az, hogy az angol, francia és olasz állatállomány megfogyott a háború alatt, egyrészt mert e szükségletet nehezen lehetett ez idő alatt élőállatot vagy feldolgozott anyag behozatalával pótolni; másrészt a takarmánymagvak is hiányoztak azok ellátására, amint azt a gabona forgalom adatai alapján is megemlítettük.

A tengerentúli nagy mezőgazdasági államokban szintén kisebb lett a juhállomány, aminek részben a gyapjúkivitel korlátozása, részben a gabonatermelés kiterjesztésével járó legelőfeltörés lehet az oka; ellenben emelkedik a sertésállomány az amerikai és ausztráliai államokban, mivel ez a leggyorsabb módja a hús és zsírtermelés fokozásának, ami istállózás mellett is lehetséges. E cikkekben is tehát pótolva lett a nyugateurópai államok hiánya a háború alatt. Kanadában minden állatfaj egyaránt szaporodik, ami ismét jele annak, hogy ott új területeket vesznek művelés alá, ami nem lehetséges az állatállomány szaporítása nélkül. Általánosságban itt is megállapíthatjuk azt, hogy a világpiac szükséglete állati terményekben ezidő szerint ismét ki van elégítve, mert állandóan hanyatló árak mellett terményhiányról nem lehet szó.

Ha tovább vizsgáljuk egyéb nyersanyagok áralakulását — mint amilyenek a szövőanyagok, ásványok és fémek, bőrök, olajok, zsiradékok, fa és egyéb nyersanyagok — ezeknél is hasonló módon megállapíthatjuk azt, hogy az árak egyaránt emelkednek 1920. év derekáig — azóta pedig folyton esnek. Talán nem szükséges minden ezen anyagokkal részletesen foglalkozni — elégséges lesz, ha ezek között csak a különösen feltűnő jelenségekre utalok. Így elsősorban feltűnik a szövőanyagok nagy fokú áremelkedése, amely messze felülmúlja minden egyéb nyersanyag áremelkedését. A len- és

* A középeurópai hatalmakra és Oroszországra vonatkozólag hiányoznak az 1918. évi adatok a római nemzetközi mezőgazdasági intézet kimutatásában.

kenderfonálnál ez nagyon érthető, mivel megszűnt Oroszország kivitele, amely e cikkben főtermelője volt a világpiacnak és ennek folytán e cikkekben nagyon érezhető a hiány. A tengerentúli államok a múltban inkább csak lenmagtermeléssel foglalkoztak és így nem pótolhatták e hiányt. A gyapjúnál is indokolhatók a magas árak azzal a körülménnyel, hogy a háború alatt körülbelül 20%-kal fogyott a juhállomány a fenti állatvásári adatok alapján. Különösen a tengerentúli országokban, ahol annak elszállítása és értékesítése forgalmi akadályokba ütközött a tengeralatti háború következtében. Kevésbé érthető e jelenség a gyapot-, selyem- és jutánál.

A három nagy gyapottermelő állam termelési és forgalmi adatait gazdasági évekre vonatkozólag a következő táblázatban összegezzük:

Gyapottermelés millió métermázsákban.

	1909/13 évi átlag	1914/18 évi átlag	1918/19 évben	1919/20 évben	1920/21 évben
Egyesült-Államokban...	28.3	26.9	26.1	24.8	29.1
Brit-Indiában ...	8.7	8.4	7.0	10.0	6.5
Egyiptomban ...	3.1	2.5	2.8	2.5	2.7
Összesen:	40.1	37.8	35.9	37.8	38.3
Fenti országok kivitele ...	27.4	21.0	17.8	21.7	19.8
Behozatal Európába ...	26.2	15.0	10.2	14.5	19.2
Jutabehozatal Európába ...	9.9	3.7	2.6	---	---

E szerint a gyapottermelés kisebb lesz ugyan a háború alatt, de ezzel együtt a kivitel, tehát a kereslet is csökken különösen Európában. Ez időben a többletet más országok, különösen Japán és Kína veszik át és dolgozzák fel gyáraikban. A háború után ismét emelkedik a behozatal Európába, de azért az még nem éri el a régi átlagot, noha erre meg volna a mód a termelési adatok szerint. Ugyanigy a jutabehozatal Európába szintén nagy visszaesést tüntet fel. Ha tehát az adatok teljesen igazolják e cikkek áremelkedését Európában a háború alatt, — kevésbé érthető az, miért fokozódik az emelkedés a háború utáni években 1920 első negyedéig? Ugylátszik, e voluminos cikkeknel a forgalmi akadályok továbbra is megdrágították azok behozatalát, amelyet csak a legutóbbi években lehetett a szállítási díjtételek nagyfokú leszállításával elhárítani. Viszont nem foroghat fenn kétség az irányban, hogy 1920 április óta ez akadályok teljesen megszűntek és a len kivételével nyersanyagban nem lehet hiány, mivel az árak ez időtől kezdve 1921 június közepéig az előbbi színvonalnak körülbelül egyharmadára esnek vissza. Ami az amerikai árak szerint megfelel a háború előtti áraknak.

A gazdasági helyzet megítélésére felette tanulságos a vastermelés fejlődése az utolsó 8 esztendőben, amelyet az alanti táblázatban foglalunk össze.

Vastermelés átlagos havi összege ezer tonnákban (1000 kgr.).

Évben	Egy.-Államok		Anglia		Franciaország.		Belgium		Németország.	
	nyers	öntött	nyers	öntött	nyers	öntött	nyers	öntött	nyers	öntött
1913 ...	2651	2623	659	869	396	434	205	207	1412	1388
1914 ...	1991	1976	663	756	221	224	116	121	1127	1042
1915 ...	2723	2534	724	739	91	49	8	6	967	841
1916 ...	3623	3340	778	755	163	124	8	11	1133	940
1917 ...	3816	3271	830	790	186	145	1	1	1148	963
1918 ...	3766	3308	812	768	151	109	1	...	1176	883
1919 ...	2936	2627	669	627	182	701	28	21	561	471
1920 ...	3568	3084	767	678	246	276	104	93	643	463
		okt.	szept.	aug.	okt.	okt.	okt.	dec.		
Max. 1920 ...	3640	3346	899	765	328	371	123	127	—	—
		jul.	jun.	jun.	jul.	szept.	jul.	szept.		
Min. 1921 ...	970	879	2	1	223	244	27	40	—	—
	1921 okt.	1951	1260	412	239	206	256	43	47	—

Az Egyesült-Államokban, mint látjuk, igen nagy lendületet vesz a vastermelés a háborús konjunktúra következtében 1920 október haváig; akkor hirtelen visszaesik úgyannyira, hogy 1921 derekán a kohók majd $\frac{3}{4}$ része ki lett oltva. Anglia a háború alatt változatlanul fenntarja termelését — de 1920 október óta ott is hanyatlik, sőt rövid időre az 1921. évi munkászavarok teljesen megbénítják annak tevékenységét, ami következménye a bérleszállításnak és kedvezőtlen gazdasági viszonyoknak. Franciaországban és Belgiumban a háború feltűnőleg megbénítja e termelést, amelyet Belgium eddig sem volt képes a háború előtti színvonalra emelni; ellenben Franciaországban Elzász-Lothringia átkapcsolásával 1919 óta körülbelül elérték ismét a régi átlagot. Németország vastermelése, amely eddig második helyen állott, 1919-ben hirtelen felére zsugorodik, mert Elzász-Lotharingiával elvesztette azt a forrását, ahonnan eddig ércszükségletének nagy részét fedezte. Az utolsó $1\frac{1}{2}$ évben mindegyik országban észlelhető a kedvezőtlen gazdasági konjunktúra hatása.

Ugyancsak nagy lendületet vett a háború alatt a réztermelés, amint azt a következő fémtermelési adatok mutatják.

A világ fémtermelése ezer tonnákban (1000 kgr.).

(Amerikai adatok alapján.)

	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
réz	886	1016	998	928	1087	1398	1494	1408	963	984
ólom	1123	1207	1177	1167	1068	1126	1165	1141	863	841
cink	896	965	1011	876	838	987	1001	810	645	719

Ennek megfelelőleg az árak is emelkednek úgyannyira, hogy réznél az 1917. évi ár kétszerese az 1913. évi árnak; valamivel kisebb fokú az áremelkedés a többi fémeknél. 1918 óta az árak folyton esnek — ami jele annak, hogy e cikkeknel a drágulást kizárólag a háborús szükséglet idézte elő, ami megfelelőleg fokozta is a réznek előállítását. Ezzel szemben a nemes fémek — arany és ezüst — termelése hanyatlik a háború alatt. Az aranytermelés, amely 1912-ben 466 millió dollár értékű volt, 1919-ben már csak 365 millió dollár; az ezüsttermelés, amely 1912-ben 224 millió finom uncia volt, 1919-ben csak 174 $\frac{1}{2}$ millió uncia.

Széntermelés átlagos havi összege millió tonnákban (1000 kgr.).

Évben	Egyes.-Áll.	Anglia	Franciaorsz.	Belgium	Németorsz.
1913	43.1	24.3	3.4	1.9	15.8
1914	38.8	22.5	2.3	1.4	13.4
1915	40.2	21.4	1.6	1.2	12.2
1916	44.6	21.7	1.8	1.4	13.3
1917	49.3	21.0	2.4	1.2	14.0
1918	51.3	19.3	2.2	1.2	13.4
1919	41.2	19.5	1.8	1.5	9.7
1920	48.2	19.4	2.9	1.9	10.9
Max. 1920 dec.	55.0	dec. 23.9	dec. 3.3	dec. 2.1	dec. 11.9
Min. 1921 ápr.	33.4	máj. 0.06	máj. 2.9	máj. 1.6	máj. 8.7
1921 okt.	47.3	17.3	3.3	1.9	11.9

Az Egyesült-Államokat kivéve a széntermelés mindenütt visszafejlődik a háború alatt nyilván munkahiány következtében. Franciaországban 1919 óta hirtelen emelkedik a termelés, mert 1919-ben francia birtokba jut Elzász-Lothringia és 1920. évben a Saármedence. Ugyanekkor Németország széntermelése ennek következtében kisebb lesz. Megállapítható azonban az, hogy a francia széntermelés nem növekszik olyan arányban, mint amennyivel fogy a német termelés az 1919. évben — tehát francia kézben e bányák kevésbé vannak kihasználva, mint az előbbi német üzemben. Sőt Németország a következő években törekszik kipótolni e hiányt a többi bányákból. 1921 május havában mutatkozik a szénsztrájk hatása Angliában és a sziléziai zavarok hatása Németországban.

A legfontosabb nyersanyagok termelési viszonyainak áttekintése után célszerű lesz talán még tájékozódni országonként az áralakulás általános irányáról, amint erre módot nyújt a jelzőszámok rendszere, amelynél az összes nyersanyagok árai — beleértve a mezőgazdasági és koloniális cikkek árát is — egységes számban kifejezésre jutnak.

Nagykereskedelmi árák jelzőszáma (1913 = 100.).

Év	Egyesült-Áll. (Bradstreet)	Anglia (Statist)	Franciaország. (Stat. gén.)	Olaszország. (Bachi)	Németország. (Off. Stat.)
1913	100	100	100	100	100
1914	98	98	102	96	105
1915	108	127	140	133	142
1916	130	160	189	201	152
1917	172	206	262	297	176
1918	204	227	340	409	216
1919	204	242	357	366	412
1920	201	295	510	624	1251
Max. 1920-ban	jan. 227	máj. 313	ápr. 591	okt. 662	nov. 1509
1921 jún. papirban	115	183	326	509	1366
aranyban	115	142	137	132	93
1921 okt. papirban	114	163	322	599	2460
aranyban	114	130	121	123	101

Ez adatokból még jobban kitűnik az áralakulás hullámzásának egyöntetűsége a háború kitörése óta.

Az árák évről-évre emelkednek egyaránt minden országban; ez emelkedés eléri a maximumot először az Egyesült Államokban 1920 január havában, ahonnan kiindulva az elterjed Európában a tengerparttól kontinentális irányban. Azóta általános áresés váltja fel az előbbi irányzatot, amely némi visszaesésekkel 1921. év folyamán egyre folytatódik. Az áralakulás e közös irányzata mellett feltűnik az, hogy évről-évre fokozódik a különbség az egyes országok árának magasságában. Nyilvánvalóan évről-évre kimutatható az, hogy a drágaság annál nagyobb lesz, minél magasabb az illető ország papirvalutájának árszámja, amely utóbbi különösen a békekötés óta ölt nagy arányokat a kontinensen. Ugyanis ha az 1921. év június és október havi adatainak százalékszámát leszállítjuk oly arányban, amint az megfelel az aranyparitás százalékának ugyanazon hóban, ez esetben, mint látjuk, azonnal eltűnik a nagy különbség az egyes országok felső számai között és körülbelül hasonló értékekhez jutunk. Sőt most azzal a különös jelenséggel állunk szemben, hogy minél nagyobb egyik ország papirvalutájának árszámja, annál kisebb lesz ez országban a jelzőszám aranyparitásban kifejezve. Ez is érthető lesz akkor, ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy az infláció hatása nem egyformán befolyásolja az árakat. A behozatali cikkek ára szükségszerűleg emelkedik éppoly mértékben, mint az arany árszámja avagy a váltóárfolyamoknak megfelelő arányban; viszont a belföldön előállított termények ára és különösen olyan termények ára, amelyeknek kivitele korlátolt van, a külföldinél

alacsonyabb színvonalon is lehet, ha azt ott olcsóbban tudják előállítani. Így az infláció hatása is különböző mértékben mutatkozik a belföldi piacon, úgy hogy ott aranyértékben számítva egyik-másik termény ára állandóan alacsonyabb a külföldi árnál. Mivel pedig ennek hatása a jelzőszámokban is kifejezésre jut, ennek folytán aranyparitás alapján redukálva az utóbbit, szükségszerűleg annál kisebb lesz a jelzőszámnak az értéke, minél nagyobb az illető ország ázsiója és azzal együtt a különbség a belföldi árak között.

Hogy az infláció hatása a kiskereskedelmi árakban is kifejezésre jut és ezzel fokozza a drágulást, az kitűnik az alanti összeállításból, amelynél a fogyasztási cikkek ára különféle háztartások költségei alapján lett megállapítva.

Fogyasztási cikkek jelzőszáma.

(Kiskereskedelmi havi átlagárak alapján.)

	Kanada	Egy. Áll.	Svájc	Anglia.	Svéd.	Franciao.	Olaszo.	Németo.
1914 VII.	100	100	100	100	100	100	100	100
1915 VII.	97	102	119	125	—	—	99	—
1916 VII.	102	109	140	148	139	—	116	—
1917 VII.	130	128	180	180	166	—	146	—
1918 VII.	146	156	229	203	219	—	197	—
1919 VII.	155	175	261	208	257	238	205	—
1920 VII.	189	198	253	255	210	341	313	842
1921 VII.	155	179	209	222	236	307	387	963

De eltekintve ez eltérésektől, amelyek az egyes országok ár-
alakulásában megnyilvánulnak a valutáris viszonyok hatása alatt —
általánosságban megállapítjuk a fenti termelési és árstatisztikai
adatok alapján, hogy másfél év óta a világpiacon súlyos termelési
depresszió jelei mutatkoznak, amelyek hónapról-hónapra nagyobb
mértéket öltenek. E depresszió hatása a feldolgozott iparcikkek
forgalmára is kiterjed, amint az kitűnik a külkereskedelmi forgalom
alanti adataiból.

Bevitel milliókban ország értékében.

	Francia frank	Olasz lira	Angol font	Németalf. forint	Német márka	Egy. Áll. dollár
1913	701	304	55	326	897	146
1918	1858	1332	107	51	—	244
1919	2983	1385	122	235	2698	311
1920	2950	1321	143	277	—	428
1921 (11 hó)	1845	1772 (9 hó)	83	187	9367 (7 hó)	197

Kivitel milliókban ország értékében.

	Francia frank	Olasz lira	Angol font	Németalf. forint	Német márka	Egy. Áll dollár
1913	573	209	44	257	842	204
1918	394	279	42	32	—	504
1919	990	505	67	118	838	646
1920	1870	650	111	142	5776	673
1921 (11 hó)	1760	773 (9 hó)	59	115	7699 (7 hó)	372

Ugyan a háború befejezése után hirtelen nagy lendületet vesz a forgalom; mert a forgalmi akadályok megszűntével a mindenütt kifogyott készletek beszerzéséről kellett hirtelen gondoskodni. Azonkívül lényegesen fokozzák e kimutatások összegét az akkori magas árak. De 1921 óta a forgalom is visszafejlődőben van. Különösen kitűnik ez olyan államok kimutatásából, amelyek a külkereskedelmi forgalmat nemcsak értékben veszik fel, hanem annak súlyát is közzéteszik, mint a francia, angol és hollandi kimutatások. Eszerint Angliában és Hollandiában az 1921. évi forgalom súlya kevesebb mint $\frac{1}{3}$ -a az 1913. évi forgalomnak. Egyetlen kivétel e tekintetben Németország, amelynél az 1921. évben az utolsó 7 havi kivitel átlagos értéke eléri az 1913. évi kivitelnek 9 szerez értékét. A drágaságon kívül ez természetes következménye annak a milliárdokra menő fizetésnek, amelyet szomszédaival szemben kénytelen volt elvállalni. Viszont feltűnik a forgalom hanyatlása Angliában, Németalföldön és az Egyesült Államokban, ahol a drágaság sem fokozza a forgalom értékösszegét. Ugyanekkor a hajóépítés is kezd hanyatlani, minékután ez hirtelen fellendült közvetlen a háború befejezte után, amint ezt a következő adatok igazolják.

A világ hajóépítésének havi átlaga hajótonnában.

évben	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
	277.740	237.729	100.137	140.673	244.816	453.954	595.379	488.472

Angliában pedig ezt a gazdasági haladás vagy visszafejlődés egyik biztos jelének veszik.

A gazdasági depressziót a munkáskezek hiánya sem okozhatja. Ez kitűnik alanti adatokból, amelyeket az államok közzé tesznek.

Munkanélküliek százaléka szervezett munkások körében.

Havi átlagban	Belgium	Anglia	Dánia	Svédország	Németorsz.	Kanada
1913	2·7	2·1	7·5	4·4	2·9	—
1919	—	2·4	10·7	5·5	3·7	3·5
1920	—	2·4	5·8	5·4	3·8	4·6
1921 V.	32·3	22·2	18·6	25·2	15·5	15·5

E kimutatások alapján a munkanélküliek százalékszámát, amely 1919. és 1920. évben csak 2·4 és 10·7 százalék között mozog, 1921. tavaszán 15·5 és 32·3 százalék között váltakozik. Eszerint a munkanélküliek száma is mindjobban növekszik.

Ha tehát a fentiekből meggyőződünk afelől, hogy a világpiacnak bőven áll nyersanyag rendelkezésére, ha ugyanígy munkaerőben sincsen hiány és a hajóépítés útján a forgalmi akadályok is megszűntek, amelyek azelőtt megnehezítették a szállítást — akkor a jelenlegi gazdasági depresszióknak, amely az egész világpiacon mindinkább érezhetővé válik, csakis tőkehiány lehet az oka. Vizsgáljuk kissé közelebbről ennek jelentőségét.

A tőkére nézve előzetesen még egy ismeretes megkülönböztetést kell tennünk. A tőkének az a része, amely mezőgazdasági és ipari vállalatoknál állandóan be van fektetve, kevésbé pusztult el a háború alatt, kivéve olyan vidéken, amely harcszintér volt. Ez álló tőke, ha talán pótlások hiányában kopott is, többnyire ma is megvan az illető vállalatban, amelynél csak csekély kiegészítésre szorul, mielőtt újból megindul az üzem. Ami azonban nagy arányban elpusztult a háború alatt, az a gazdasági forgótőke. A tőkének e részét fordítottuk állandóan a hadsereg élelmezésére, ellátására és a hadiszerek készítésére. Ennek egy része valóságban füstbe ment — másik része értéktelen anyag lett a háború befejeztével.

A forgó tőkét ugyan a háború előtt is évenként elfogyasztottuk; de akkor vele állandóan új ipari cikket állítottunk elő, amellyel kiegészítettük az árúkészleteket és amelyeket más termények ellenében a külföldről becsereztünk. Ez a reproductív tevékenység tartotta fenn évről-évre a forgótőkét, amely a háború közben teljesen elpusztult. Helyette ma birtokunkban van az állami kötvény, amely e tartozást elismeri. Ez utóbbi azonban nem gazdasági tőke — akármilyen annak árfolyama — hanem csak jogcím az állami jövedelmek egy részére. Ennek megfizetésére több adót kell kivetnünk, ami csak megnehezíti újabb tőkegyűjtés lehetőségét. Ellenben teljesen hiányzik a milliárdokra menő hadikölcsönök összegének megfelelő gazdasági tőke, amely azelőtt nyersanyagból és árúkészletből állott és amely elpusztult a háború alatt. Ez egyaránt hiányzik a hitelező, mint az adós országokban, akár voltak azok hadviselő, akár nem. A hadviselő államokban azonban még egyéb körülmények is hozzájárultak a forgótőke pusztulásához.

Mint láttuk, a háborús államok terméshozama egyre csökken a háború alatt. Ez újabb veszteség a forgótőke előállításában nemcsak oly mértékben, amint az megfelel az élelmickek értékének,

hanem mint „*lucrum cessans*“ az iparcikkek értékéig, amelyeket előállíthattunk volna e készlettel. E hiányt ugyan törekedett kipótolni Közép-Európa lakossága saját szükségletének korlátozásával; de ez csak egészségének rovására mehetett és az okozott betegségek és szervi bajok révén csökkentette annak munkaképességét.

Hasonló károk állapíthatók meg az ipari termelés terén. Azonfelül, hogy a nagy üzemek munkaerő és nyers anyag híján nem voltak az eddigi keretekben fenntarthatók, de nem is találhattak volna piacot terményeik számára, a háború egyik napról a másikra szétszakította azt a kapcsolatot, amely eddig összefűzte a világtermelést. Az újabbkori ipari fejlődésnek egyik sajátos vonása épp abban áll, hogy az iparágak mindjobban differenciálódnak országok szerint, azaz, hogy a termelési ágak egyik vagy másik országban összpontosulnak aszerint, amint egyik ország ipari technikájával vagy megfelelő nyersanyag készletével olcsóbban tudja előállítani az illető cikket mint a másik. Amidőn tehát Európa a háború folytán három különálló részre szakad, újabb iparágak felállításával kellett gondoskodni a hiányzó termény pótlásáról, amennyiben az nélkülözhetetlen volt. Ez pedig drágította a termelést és ismét csak a forgótőke igénybevételével volt megvalósítható. Más ipari üzemeknél, amelyeket a háború alatt fokozott mértékben kellett igénybe venni, mint pld. a szénbányákat, nem lehetett kellőleg pótolni a berendezéseket; azok kihasználása sem volt mindig gazdaságos, ami későbbre is károsította a terméshozamot. Ugyanígy a forgalmi eszközök sem voltak karban tarthatók. Mindeme pótlások utólag újabb tőkebefektetést igényelnek, aminek eszközlése ipari üzemnél tőkehiány esetében jóval nehezebb, mint a mezőgazdasági üzemben, amelynél a megfogyott forgó tőke jórészben saját magát is helyreállíthatja. A felhozott és még egyéb felhozható körülmények hozzájárultak ahhoz, hogy a háború alatt nemcsak a forgó tőke pusztult el az előbb jelzett mértékben, hanem egyúttal a tőkegyűjtés eddigi forrásai is megapadtak a kedvezőtlen termelési viszonyok következtében. Ha tehát a tengerentúli államokban rendelkezésre is áll a termelés megindításához szükséges nyersanyag és élelmicikk, az európai államokban hiányzik az a feldolgozott terménykészlet, amely ezekért kicserélendő volna. Valóban tehát Európa elszegényedése és a tőke hiánya oka elsősorban annak a gazdasági depresszióknak, amely 1¹/₂ év óta sújtja a világpiacot és különösen Amerikát és Angliát; ennek bekövetkeztét Keynes ismeretes munkájában előre megjósolta. Olyan nagy fogyasztási piac, mint például Oroszország, ma is teljesen ki van zárva a nemzetközi forgalomból és különben is annyira

tönkre van téve termelése és hitele a bolsevizmus következtében, hogy mint fogyasztó jó ideig nem jöhet számításba.

Első pillanatra azt hihetnők, e bajokon könnyen lehet segíteni akkor, ha a tengerentúli államok hitelt nyújtanak és e címen rendelkezésre bocsátják felgyült nyersanyagkészletüket. Az ilyen termelési hitel nyújtása azonban többféle nehézséggel jár. Elsősorban ki van zárva ebből a nehézipar nyersanyaga, amely nagyobb távolságra nem bírja el a fuvardíjat és telepsúlya miatt adott forgalmi körhöz van kötve. Így pl. az Egyesült-Államokból alig lehet szállítani vasat az európai kikötőkön túl. Másodsorban a termelési hitel nyújtása a helybeli viszonyok ismerete mellett is kényes dolog; azzal külön e célra szervezett és nagy alaptőkével rendelkező bankok foglalkoznak. A nemzetközi hitelnyújtásnak biztos alapja csak a kereskedelmi és bankhitel lehet, amely rövid lejáratra szól és amelynél az ellenérték biztosítva van, könnyen értékesíthető áruval vagy értékcímlettel. Termelési hitelnyújtás ilyen bankok közvetítése és jótállása nélkül el sem képzelhető és így is megnehezíti azt a huzamos idő, amelyet igényel a nyersanyag feldolgozása és a kész termék előállítás. Harmadsorban az Egyesült-Államok tudvalevőleg már a háborúban bőven hiteleztek a nyugati államoknak, e hitelek visszafizetésének módzata ma még előre sem látható. Negyedsorban Európában majd mindenütt olyan ziláltak a valutáris viszonyok, hogy sem a hitelező, sem az adós nem meri vállalni a hitelezéssel járó kockázatot. Sőt az állandó és nagyfokú ázsióhullámmellett a kivitelre szánt termelés maga is valutaspekuláció jellegével bír, amelynek esélyei beláthatatlanok és teljesen megsemmisíthetik az esetleges termelési nyereséget. A valutáris viszonyokról az alanti táblázat nyújt áttekinthető képet a nagyobb államokra vonatkozólag.

Bank- és államjegyforgalom összege milliókban az év végén és az aranyparitás évi átlagának százaléka.

év végén	Egy.-Áll.			Anglia		Franciao.		Olaszo.		Németo.	
	jegyforg. dollar	jegyforg. font	aranyparitás százaléka	jegyforg. frank	aranyparitás százaléka	jegyforg. lira	aranyparitás százaléka	jegyforg. márka	aranyparitás százaléka		
1913	2.575	30	100	5.714	100	2.782	100	2.753	100		
1914	2.680	74	100	10.043	100	3.693	100	5.492	100		
1915	3.060	138	100	13.310	93	5.050	92	7.896	85		
1916	3.499	190	100	16.679	88	6.329	80	10.938	72		
1917	3.853	260	100	22.337	90	10.164	70	17.733	62		
1918	4.720	403	98	31.055	92	13.874	66	32.291	62		
1919	4.736	443	91	37.375	71	18.552	62	49.390	28		
1920	5.112	481	75	37.902	36	22.001	26	80.958	7		
1921 nov.	4.395	419	79	36.498	39	20.078	22	108.488	5½		

E kimutatásból kitűnik, milyen nagy mértékben szaporították a hadviselő államok jegyforgalmukat. Az ázsio évi átlaga nincsen ugyan arányban e szaporítással, különösen az első években; de ez nem is várható, mert kezdetben a papirpénz a forgalomban lévő aranytak foglalta el a helyét és a háborús gazdálkodás mellett a forgalmi eszközök szükséglete is megnövekedett, sőt Németországban mindnagyobb területre terjedt ki annak köre. Az inflációnak hatása annál jobban mutatkozik a háború befejezése után, amidőn a háborús konjunktúra összeomlik és a gazdasági viszonyok a régi mederbe nem képesek visszatérni tőkehiány miatt. Ez is jele annak, hogy az úgynevezett pénzhiány nem pénzben, hanem valóban a termelési tőke hiányában mutatkozik. Ezzel kapcsolatban talán érdekel bír megállapítani azt, hová ment az az arany, amely ezelőtt Európában a forgalmat lebonyolította? Áttekintve a nagy bankok kimutatásait, kiválaszthatjuk azokat, amelyeknél szemmel láthatólag szaporodott az aranykészlet 1913. óta.

Bankaranytartalék millió dollár értékben (kikerekítve)

	Angol	Francia	Német	Hollandi	Svájci	Spanyol	Japán	Egy.-Áll.
1913. dec.	170	677	278	62	33	130	112	232
1921. nov.	622	1066	236	244	106	484	628	2849
	összesen = 2758							

Eszerint Angliában és Franciaországban sikerült a jegykibocsátás alkalmával a bankhoz vonni a forgalomban lévő aranyat vagy annak legalább egy részét. E célból Angliában a kincstár bocsátott ki 20 és 10 shillingre szóló „Currency-notes“ nevű jegyeket. A német bank aranytartaléka megfogyott — ellenben szaporodott ez feltűnő módon Hollandia, Svájc és Spanyolországban, nemkülönben Japánban. A kiszorított aranytak legnagyobb része azonban az amerikai Uniónak jutott osztályrészül úgyannyira, hogy az egyesült amerikai bank aranytartaléka ma nagyobb, mint az említett összes európai bankok tartaléka. Feltehető, hogy a forgalomban levő arany világkészletének több, mint egyharmadrésze az Egyesült-Államokban van. Ennek dacára a gazdasági krízis itt tört ki először és ugyanitt ölt nagy arányokat, amint azt a termelés adataiból láthattuk.

Közép-Európában még súlyosbítja a nehéz helyzetet az a körülmény, hogy a békekötés után megindult a gazdasági háború a legyőzött államok ellen. Tudvalevőleg a kontinensen Németország volt a legnagyobb szén- és vastermelő állam. Ma hatalmas nehéziparának fenntartása nehézséggel küzd, mert elvesztette Elzász-Lotharingiát, ahol eddig fedezte ércszükségletének nagy részét; ennek beszer-

zése ma jórészt Franciaország önkényétől függ. Legújabbán sziléziai szén- és ipartelepének olyan határvonalat húztak, amely veszélyezteti annak termelőképességét. Pedig épp a nehézipar az, amely nyersanyagának telepsúlya miatt leginkább kötve van a termelés színhelyéhez és amelynél a kész termény szállítási köre korlátolt; ez iparág tehát termelőképességének veszélyeztetése nélkül nem tűr meg ilyen önkényes beavatkozást.

Ugyancsak a háború előtt a kontinensen Németországnak volt legnagyobb forgalma a szomszédos államokkal. Ma a kiszabott nagy kártérítési összegék és szállítmányok révén vételképessége meg van bénítva, amennyiben ellenszolgáltatás nélkül kénytelen szállítani terményeinek jó részét, amint azt külkereskedelmi mérlege is mutatja. A régi monarchia szétdarabolása teljesen megbontotta a meglévő gazdasági kereteket, aminek következtében egyik-másik termelési ág fenntartása alig lehetséges, vagy teljesen az utódállam jóakarától függ. Magyarország só, ásványolaj és épületfa beszerzésére nézve, valamint érc- és szénkészletének pótlására ezentúl szintén a külföldre van utalva.

A középeurópai államok termelésének ugyan némi előnyt látszik nyújtani az a körülmény, hogy teljesen leromlott valutájuknak értéke külföldön jóval alacsonyabb, mint belföldön; ezáltal külföldön jobban tudják értékesíteni az árút, mint más, rendezettebb valutával bíró államok. Ez a körülmény azonban másrészt megnehezíti és megdrágítja a külföldi árú behozatalát. Kivitel és behozatal pedig mint tudjuk, együttesen szokott kifejlődni, egyik a másik nélkül a hitelezés esetétől eltekintve el sem képzelhető. Továbbá a valutának leromlása olyan vagyoneletlódást okoz a társadalmi osztályok között és annyira megrontja az állam pénzügyeit, hogyha egyeseknek van is haszna ez állapotból, közzgazdasági szempontból ez előny ellensúlyozva lesz ennél sokkalta nagyobb kárral. Hogy ilyen gazdasági és politikai viszonyok mellett a termelés egyhamar nem térhet vissza régi medrébe, az önként értendődik.

Más gazdasági krízisek esetében, amelyek akár háborúk, akár gazdasági túlhajtások következtében előállottak, rendszeren rövid idő alatt lehetett segíteni a bajon. E krízisek többnyire helyenként léptek előtérbe és fokozatosan különféle méretben terjedtek el a világpiacon, amidőn alkalom nyílt arra, hogy az érdekeltek egymásnak hitelnyújtás útján segítségre legyenek. A mai gazdasági krízis a legtöbb helyen egyszerre érezhető; az általános tőkehiány és magas kamatláb megnehezíti a hitelnyújtást az egész világon; a zilált valuta-viszonyok és a legyőzött országokkal szemben alkalmazott rend-

szabályok pedig egyenesen kizárják annak alkalmazását az utóbbi országokban.

Ha sikerül is a nyugati államoknak és Amerikának enyhíteni e bajokat hatalmas gazdasági források igénybevételével — amint-hogy az élelmezés kérdését máris teljesen megoldották — mégis előrelátható az, hogy ez országok termelőképessége csak akkor fog teljesen helyreállni, ha ismét meglesz a piac terményeik árusítására Közép- és Kelet-Európa közel 300 millió lakossága körében. Ez pedig csak akkor lesz meg, ha helyreáll ez országok vételképessége saját termelésüknek helyreállítása útján. Reményünk lehet tehát arra, hogy az a visszahatás, amelyet a gazdasági háború gyakorol a gazdasági életre a győző országok körében, idővel meggyőzi ez országok vezetőit eddig követett politikájuk helytelen voltáról és e helyett a legyőzött országok termelésének előmozdítását fogják ismét célul kitűzni. Ennek szükségét már hivatalos körökben is kezdik belátni, amint az angol és amerikai államférfiak nyilatkozataiból kivehető.

A világpiac mai helyzetének és kialakulásának áttekintése után áttérhetünk különleges gazdasági helyzetünk tárgyalására. A gazdasági krízis súlyát, a tőkehiányt, a régi gazdasági kötelékek felbomlását és a jóvátétel rémét mi is érezzük éppúgy, mint egykori szövetségeseink. Helyzetünk e bajok közepette mégis annyival kedvezőbb, hogy mint agrárállam nem függünk a külföldtől élelmezés tekintetében; hogy hiányos forgótőkénk a mezőgazdaságban önmagát helyreállíthatja, a románok által okozott veszteségek dacára; hogy remélhetőleg a nyersanyagtermelés révén egyéb kereseti forrásainkat is mielőbb lábbaállíthatjuk. 1921. évi kivitelünk már feltűnő haladást mutat az 1920. évi kivitellel szemben; kiviteli többletünk van gabonátételékben, gyümölcsben és magvakban, állatokban és állati termékekben, borbán, gyapjúban, kőárúkban, villamos gépek és készülékekben. Számíthatunk tehát arra, hogy a mezőgazdasági termények ellenében a hiányzó nyersanyagot, sót, épületfát, ásványolajat és ipari cikkeket a közelebbi vagy távolabbi szomszédainktól mindenkor beszerezhetjük. Egyik-másik iparágunk már ma is kellőleg el van látva munkával. Ezidő szerint mennyiségre nézve legnagyobb a forgalmunk Ausztriával, utána következik Csehszlovákia és Németország.

Ez előnyökkel szemben annyival kedvezőtlenebb gazdasági helyzetünk, hogy áraink állandóan magasak és hogy ez áremelkedés az utolsó két esztendőben is némi megszakítással folytatódik akkor, amidőn külföldön az árak már esnek. E feltűnő jelenség, amely különben egyik-másik szomszédunknál még nagyobb arányokat ölt,

nem magyarázható meg sem általános gazdasági indokokkal, sem a mai termelési viszonyokkal. E jelenségnek csak az a különleges oka lehet, amelyre a nyugati államoknál utaltunk, ugyanis a valutának nagyfoku elértéktelenedése, ami az árak emelkedésében megnyilvánul. Ennek tüzetes megállapítására szükségünk volna nálunk is a jelzőszámok alkalmazására. Sajnos ilyenekkel ez időszert nem rendelkezünk. Azok az áramlatok és jelzőszámok, amelyeket az Osztrák-magyar monarchia áralakulására vonatkozólag 1867—1897-ig közzétettem*) és amelyek később 1909. évig kiegészítve megjelentek a hágai nemzetközi statisztikai intézet 19-ik kötetében, ma többé ki nem egészíthetők és fel sem használhatók, mert azok a régi monarchia különféle piacainak adatai alapján lettek összeállítva. Ezeket teljesen új alapon kellene átdolgozni, ami ezidőszert szintén akadályokba ütközik.

Elsősorban az áralakulás maga olyan szélsőségek között mozog, hogy ilyen viszonyok mellett nehéz olyan átlagot megállapítani, amely körül ingadozik az ár. Ha például a búza ára a folyó gazdasági év elején 7—800 korona — ma pedig 2500 korona, akkor e két adatból nyert átlag olyan ár, amely csak átmenetileg szerepelt a piacon. Másodsorban a háború alatt és annak befejezte óta számos termény ára hatóságilag volt megállapítva; emellett azonban titokban külön üzlet alakult ki sokkal magasabb árak mellett. Mikép állapítható meg ilyenkor az árátlag? Harmadsorban az árúforgalom számos ága annyira korlátolva volt hatósági intézkedések alapján, hogy emellett természetes áralakulásról nem is lehet szó. E fajta megállapítások a rendes viszonyok beállta után lesznek csak utólag eredményesen eszközölhetők. Ha eddig is némi áttekintést akarunk nyerni jelenlegi viszonyainkról — amelynek súlyát nap-nap után érezzük — felhasználhatjuk e célra a „Pester Lloyd“ című napilapban megjelent adatokat avagy Dálnoki-Kováts Jenő összeállítását, amelyet a Közgazdasági Szemle 1921. évi május—június havi füzetében tett közzé és amelyet azóta a „Magyar Ipar“ című hetilapban folytatott. Ez utóbbi összeállítás 32 tisztviselő és munkáscsalád háztartási kiadása alapján készült és a százalékszámok összegezésénél az egyes tételek jelentősége is figyelembe vétetett, amint azt az amerikai munkásügyi hivatal is teszi ugyanilyen jellegű összeállításában. E jelzőszámok azt mutatják, hogy az árak nálunk a háború első évétől kezdve állandóan emelkednek; sőt az emelkedés a háború utáni években ölt különösen nagy arányokat. A jelzőszám

*) L. a Közgazdasági Szemle 1899. évi évfolyamát p. 453—492., p. 568—588., p. 623—670.

1921 január havában maximumot ér el, amely $49\frac{1}{4}$ -szer nagyobb a békebeli áraknál; ettől kezdve valutánk árfolyamának javulásával visszamegy $33\frac{1}{2}$ -szeres értékre — de ugyanaz év július havától kezdve ismét emelkedik, úgyannyira, hogy november hóban az árátlag közel 64-szerese a békebeli átlagnak.

Ez emelkedés messze felülmulja az áremelkedésnek legmagasabb fokát, amelyet a fenti adatok alapján külföldön megfigyelhettünk. A kiskereskedelem fogyasztási cikkeinél legmagasabb a jelzőszám Németországban és ez nem egészen 10-szerese a békebeli áraknak. Ha összehasonlítjuk a felvett emelkedést jegyforgalmunk mennyiségének emelkedésével, megtaláljuk az arányt a kettő között. Jegyforgalmunk a háború előtt az egész monarchia területén körülbelül 2500 millió kor. volt. Ebből 40% alapon számítva Magyarországra esett 1000 millió kor. forgalom. A mai Magyarország $\frac{1}{3}$ része réginek; de mivel a gazdagabb rész, a mai területre körülbelül 500 millió korona számítható a régi alapon. Ezzel szemben mai jegyforgalmunk 25—26 milliárd korona — tehát 50—52-szerese az előbbi forgalomnak. Akár helyes e becslés akár nem, általánosságban megállapítható az, hogy a jegyforgalom mai mennyisége bizonyos arányban áll az árak magas színvonalával. Akármilyen legyen tehát állásfoglalásunk a pénz mennyiségi elméletével szemben — amely elméletet nézetem szerint különben is csak egyik-másik túlzóval szemben kell helyesbíteni — a felhozott tények alapján el kell ismernünk azt, hogy a drágaságnak nálunk észlelhető magas fokát elsősorban és főképp a papirpénz túlnagy mennyisége idézi elő, amelynek ázsiója többnyire az árakkal együtt emelkedik. Ugyanezt az összefüggést ázsió és áralakulás között a külföldi adatok alapján is megállapíthattuk. El kell ugyan ismernünk, hogy itt is vannak kivételek.

Így például ha összehasonlítjuk kiviteli terményeink árát a külföldi árakkal az ázsió alapján, azt tapasztaljuk, hogy azok nálunk olcsóbbak arany értékben mint külföldön. A búza ára New-Yorkban november hó végén 120 cent per bushel. Métermázsára átszámítva ez megfelel 22 korona 10 fillérnek aranyban, ami a valutaárfolyamok alapján 3182 papirkoronával egyenértékű. Ugyanekkor a búza belső ára 2300 korona, — tehát jóval kevesebb a külföldi paritásnál, amelynél még a szállítási költséget sem vettük figyelembe. Viszont a behozatali cikkek áránál teljesen érvényesül az ázsió árfokozó hatása, noha még itt is előfordulhat a külföldinél olcsóbb árjegyzés oly esetekben, amidőn kompenzációs árúbehozattal van dolgunk. De általánosságban az export- és importcikkek áralakulása különböző módon fogja visszatükröztetni az infláció hatását. Egy pillana-

tig sem akarom tehát állítani, hogy a pénzmennyiség egyaránt és egyenlő mértékben befolyásolja az összes termények árát. A termények különleges termelési és forgalmi viszonyai, a hitelviszonyok, szociális körülmények, egyéni ízlés és szükséglet stb. mindannyian hozzájárulnak ahhoz, hogy pénzünk értékesökkenése különböző módon jut kifejezésre az áralakulásban. Azt a nagy ellentétet sem hagyhatjuk figyelmen kívül, amely pénzünk belföldi és külföldi értéke között állandóan megnyilvánul. De ha mindezt elismerjük, azért általánosságban azt kell állítanunk a felhozott külföldi és hazai adatok alapján, hogy annak a magas árnívónak, amely a külföldtől eltérően nálunk egyre fokozódik, főoka valutánk inflációja.

Ha ezt elismerjük, ebből önként következik az, hogy a jelenlegi drágaság megszüntetésének egyetlen módja az állami pénzügyek rendezése és a valutaügy szabályozása, amely feladat célszerűen csak együttesen oldható meg. A drágaság letörése tehát tulajdonképpen nem is gazdasági kérdés, hanem pénzügyi feladat.

Más kérdés az, nem-e célszerű átmenetileg, amíg a fenti célt elérhetjük, enyhíteni a fogyasztók sorsán, akár egyes nélkülözhetlen fogyasztási cikkek árának szabályozásával, akár a külforgalom mesterseges korlátozásával, ami lenyomja legalább a kiviteli cikkek árát. Az e téren szerzett tapasztalataink azt bizonyítják, hogy ilyen intézkedések káros hatással vannak a termelésre és csökkentik annak mennyiségét. Így például a kenyérmagvak árszabályozásának az volt a következménye az elmúlt években, hogy a kenyérmagvak területe kisebb lett és helyette más növények területe nagyobbodott. Ez kitűnik Csonka-Magyarország termelési adataiból az elmúlt években.

Csonka-Magyarország gabona termelésének

	<i>területe ezer hektárban</i>				<i>termése ezer métermázsában</i>			
	1911—15	1918	1920	1921	1911—15	1918	1920	1921
	évek átlaga				évek átlaga			
búza	1.511	1.347	1.077	1.091	19.942	10.999	10.322	12.815
rozs	680	609	597	555	8.033	5.153	5.143	5.612
árpa	525	429	512	480	7.128	3.528	4.719	4.483
zab	345	337	325	326	4.398	2.396	3.238	2.923
tengeri	859	859	816	816	15.054	8.955	12.742	6.894

Feltűnő különösen a búzaterület hanyatlása, amíg a tengeri és zabnál aránylag csekély a terület kisebbedése. Ennek következménye a kenyérmagvak hozamának nagyfokú csökkenése, amely csak az 1921 évben mutat kedvező fordulatot. Lehetséges, hogy az eredménynél

az eltitkolási törekvés is közrejátszik, amellyel a gazda leszállíthatja a beszolgáltatandó gabona mennyiséget. Ha ennek hatását el is ismerjük a fenti adatok mérlegelésénél, mégis feltűnik a változás nagy mérete és annak folytatólagos volta, ami nem lehet mester-séges; továbbá az a körülmény is, hogy ugyanez nem észlelhető a tengerinél, amelynél szintén le kellett adni a termésnek egy részét. A jelenség az egyéni érdek alapján is teljesen indokolható azzal, hogy pld. az 1920. évben átlagos termés mellett a máktermelés vagy heremagtermelés a költségtöbblet leszámítása után háromszor oly nagy jövedelmet adott, mint a búzatermés az akkori maximális ár alapján. Mindenesetre tehát a maximálás ténye hozzájárult a kenyérmagvak területének korlátozásához; ha azt folytatjuk, az lett volna a következménye, hogy búzában még saját szükségletünket sem tudtuk volna állandóan biztosítani, mint ahogy az 1920. évben a kivitt 13.202 métermázsa búza- és rozsliszttel szemben 141.245 métermázsa ugyanilyen lisztet hoztunk be, túlnyomóan az amerikai Egyesült-Államokból. Ezzel szemben 1921 szeptember haváig szabadforgalom mellett már 382.070 métermázsa liszt kivitel feleslegünk mutatkozik. Az 1921 telén fennálló sertéskiviteli tilalom leszállította ugyan a hízó sertések árát a tavalyi árak majdnem felére. Ez ár azonban semmi arányban nincsen az árpa és kukorica árával, aminek folytán a hizlalás veszteséggel jár. Ennek előreláthatólag az lesz a következménye, hogy a gazda a folyó évben korlátozni fogja sertésállományát — már is nagy mennyiségű malac jön a piacra — aminek következtében a jövőben lesz hosszabb ideig hiány és drágaság sertésben és zsírban. Minden ilyen szabályozás, ha pillanatnyilag eredménnyel is jár, káros hatással van a termelésre és későbbre drágítja meg az árút. A mai viszonyok mellett pedig nem lehet célunk az, hogy állami beavatkozással megnehezítsük egyik vagy másik termelési ág művelését. A háborúban szenvedett tőkevesztéséget akkor fogjuk leggyorsabban kipótolni, ha tág teret nyitunk minden téren az egyéni érdek érvényesülésének, ami szabadtermelés és forgalom mellett érhető el legjobban, közgazdasági szempontból ezirányban nem lehet nézeteltérés.

Ha ezzel szembe helyezzük a szociális érdeket, amely megkívánja azt, hogy bizonyos osztályok megélhetéséről gondoskodjunk, amelyek a mai árak mellett nem képesek magukat fenntartani: ez szintén nem lehet vita tárgya. E tekintetben tehát csak az eszközök megválasztásában térhetnek el a vélemények. E célt nézetem szerint jobban elérjük akkor, ha az ezen osztályok ellátásához szükséges költségtöbbletet adózás alakjában kivetjük azokra a termelőkre, akik a

mai viszonyok mellett nagy keresethez és haszonhoz jutnak. Így például a gazda ma tízszeresét fizeti a régi földadónak. Ha a mai árak és jövedelmek alapján arányba akarnók hozni az adót a háború előtti adó és jövedelem közötti aránnyal, annak értékét jóval magasabbra kellene felemelni és a gazda akkor sem fizetne többet, mint fizetett a háború előtt. A szociális érdek biztosításánál is tehát a pénzügyi eszközök alkalmazását célravezetőbbnek tartom, mint az állami beavatkozást a termelés és forgalom viszonyaiba. Ilyen garancia mellett a termelő is könnyebben fizeti az adót mint anélkül.

Bármilyen téren vizsgáljuk tehát különleges bajaink kútforrását és orvoslásának módjait, mindenütt a magasabb adózás szükségessége merül fel. Ezért szükségesnek vélem a nagyközönség körében is minél inkább terjeszteni annak felismerését, hogy a mai drágaság főoka a bankóprés és az állami pénzügyek megromlása. Ha a közvélemény tudatára jön annak, hogy e téren csak takarékossgal és az adópréssel lehet megjavítani azt, amit a bankóprés elrontott, talán könnyebben fogja meghozni azt a nagy áldozatot, amely annak elhárítására szükséges, mint az esetben, ha csak állampénzügyi érdeket helyezünk előtérbe. Ha időközben a gazdasági krízis is meghozza egykori ellenfeleink körében azt a visszahatást, amelyet tőle elvárunk és szabad forgalom mellett mindenki megfeszített erővel hozzálát a termelés munkájához, amellyel saját érdekét szolgálja és egyúttal adófizetőképességét is fokozza, reményünk lehet arra, hogy belátható időben kijutunk abból a nehéz helyzetből, amelyben jelenleg vagyunk.

Jankovich Béla.

Adó- és illetékügyi egyezmények.*

I. Vezető gondolatok.

A nemzetközi pénzügyi jogban a különböző állami pénzügyi felségjogok egymáshoz való viszonya nyer szabályozást. Megállapítja azt, hogy meddig terjedhet az állam adóztatási jogköre. Az állami kapzsiság ugyan lehetőleg mindent hatalmi körébe iparkodik vonni, de ennek némi korlátokat szab a lehetőség határain kívül egyrészt más államok igénye, melyeket nemzetközi megállapodások biztosítanak, másrészt a józan belátás, mely az államhatalmat bizonyos megadóztatásoktól az okon tartja vissza, hogy saját polgárait sújtaná érdemtelenül adóteherrel. Fejtegetéseimnek is az a célja, hogy reámutasson az anyagnak ezen hármas tagozódásában azokra a különböző lehetőségi, szerződési és belátásos szempontokra, melyek a helyes szabályozásnak egyedüli alapját képezhetik.

A különböző gondolatmenetek közül előljáróba néhányat ideállítok.

1. *A pénzügyi szuverénítás* elvileg kiterjed mindarra, ami az államhatalomnak tényleg alá van vetve. Úgy hogy elvileg megadóztathatja az állam azt az itt lakó gazdasági alanyt, ki jövedelmeit más állam területéről húzza, vagy akinek vagyona más állam területén van. Lehet azonban, hogy az állam nem tartja helyesnek ezt egész következetességgel keresztülvinni, miután abból indul ki, hogy így polgárait *kétszeresen adóztatván* meg, őket jogi szempontból igazságtalanul sújtja, gazdasági szempontból pedig vagy kívándorlásra kényszeríti, vagy pedig egyéb oly lépésekre, melyek az állam gazdasági hatalmát idegen területek fölött lényegesen csökkentik. Ez vezet ahhoz a megfontoláshoz, hogy pl. az úgynevezett holding companyk, melyek csak más állam területén levő gazdasági érdekeltségek részvényeinek letéteményesei, lényegesen kedvezőbb elbírálásban részesüljenek, mint egyéb az állam hatalmi körébe eső társulatok, melyeknek működési köre kizárólag vagy túlnyomóan a belföld. Minél nagyobb érdekek fűződnek ahhoz, hogy az idegen területtel szemben érvényesíthető gazdasági befolyás

* A Magyar Közgazdasági Társaság 1922 február 3-i ülésén tartott előadás.

erősödjék, vagy megmaradjon, annál inkább kell az ezen érdekkörbe eső adóalányokat a kettős megadóztatás hátrányaitól védeni.

2. „Kettős megadóztatás“ jelszó alatt ismerjük azokat az eszmemeneteket, amelyek arra vonatkoznak, hogy ugyanazon adótárgy vagy ugyanazon adóalany ne kerüljön két államban megadóztatásra, s ennek az eszmemenetnek Trianon óta egyrészt a brüsszeli konferencia, másrészt a multévi római tanácskozás úgy jogászai, mint gazdasági vonatkozásait feltárta. A békeszerződés által teremtett helyzet mellett azonban nemcsak a *szimultán*, hanem az *egymásra következő* kettős megadóztatás kérdései is jelentőséggel bírnak, vagyis nem csupán abból állanak elő komplikációk, hogy egyidőben két adóztatási felségjog harcol valamely adóalapnak hatalmi körébe való vonásáért, hanem abból is, hogy egyes államok, s így a mi monarchiánk is darabokra töredeztek, s hogy egyrészt a hátralékos adók kérdését, másrészt azt kell tisztázni, hogy a keletkezett adóalapok mely ideig esnek a régi állam, mely időtől fogva az új állam hatalmi körébe, s hogy mennyiben utódok ezekre a régi adóalapokra nézve az utódállamok, esetleg mennyiben felelnek a polgáraik által előzetesen befizetett összegekért pl. a fogyasztási adók-nál. A kettős adóztatás ez utóbbi, a békeszerződéssel kapcsolatos kérdéseit szépen világította meg a Közgazdasági Társaságban a mult év folyamán dr. Klug Emil által tartott előadás, s annak alapján kifejtett vita.

3. A szimultán s egymásutáni kettős adóztatásra vonatkozó kérdések legnagyobbbrészt negatív formulában nyernek megoldást, amely formula megállapítja azt, hogy egyik állam mit „ne“ bántson a másik által már megadóztatott jövedelemből, s inkább nemzetközi megállapodások útján szabályozandók. Azonban van ezeknek más oldaluk is. Az állam a saját maga belátása alapján, s nem szerződések folytán nyújt kedvezményt azoknak, kik a másik gazdasági terület „*gazdasági áthatolásának*“ munkájában részt vesznek. Ezek a kérdések kizárólag a belső törvényhozás feladatai, s kapcsolatosak a nemzeti elzárkózás s az abszентizmus alább, 6. alatt jelzendő kérdéseivel.

4. Nemzetközi szerződések által szabályozott kérdések közé tartozik az állami hatalom érvényesülésének biztosítását szolgáló *kölcsönös jogsegély* kérdése is. Egyik állam szerződésileg kötelezi magát arra, hogy a másik állam adóztatási jogkörének gyakorlását lehetővé teszi akkor is, ha az adóalany vagy adótárgy nincs többé annak hatalmi körében. Minél teljesebb az államoknak egymástól való elzárkózása, s minél inkább törekszenek arra, hogy nacionali-

zálás címén, vagy más címeken csússzék át a vagyon a másik állam területéről õhozzájuk, annál kevésbé lesznek hajlandók megengedni a jogsegély ezen fajtájának kiterjesztését. A mi idõnkben a vagyonoknak ide-oda való tologatása fokozott mértékben lett a régi idõkkel szemben az adó alól való kibúvás eszköze, s pl. az 1919. év elején tartott, Szende-féle vagyonadó-ankéten nagyon sokan hangsúlyozták ezirányú nemzetközi megállapodások sürgõs létesítését.

5. További gondolatcsoport az ú. n. *adózáradék*. Sok nemzetközi szerzõdés biztosítja azt, hogy az idegen állampolgár adóztatási tekintetben nem részesül kedvezõtlenebb elbánásban, mint az illetõ állam saját polgára. E tárgy vitatása, s szabályozása körül sokszor tisztázandó, hogy az idegen állampolgár nincs-e kedvezõbb helyzetben saját polgárunknál. Sok oly adó vagy illeték van, mely a külföldit nem sújtja, s azért annak termelési költségei lényegesen alacsonyabbak. (Gondoljunk, egyebektõl eltekintve, nálunk a hadmentességi díjra, vagy a felmentettekért fizetendõ adóra.) Az adózáradék alapgondolata egyébként az, hogy lehetõleg meg kell szüntetni minden olyan adóztatási módot, mely lehetetlenné, vagy költségesebbé teszi egyik állam polgárának a másik állam területén való mûködést.

6. Ez a gondolat vezet el kérdéseink egy másik komplexumához, melynek középpontját annak eldöntése képezi, hogy az adóztatás alapját inkább a *lakóhely* képezze-e, értve ezalatt az illetõ jogalany gazdasági tevékenységének központját, vagy a súlyt inkább a *honpolgárságra*, a jogi személyek nemzeti hozzátartozóságára fektessük-e? Különösen ott érvényesül ezeknek a kérdéseknek nagy jelentõsége, ahol az *abszентizmust* szabályozzuk, s ahol választanunk kell a közt, hogy polgárainknak gazdasági létét is teljesen hozzáfűzzük az államhoz, iparkodunk megakadályozni azt, hogy õ gazdasági egyéniségét a külföldön érvényesítse. Az abszентizmus megadóztatása ugyanis nemcsak azt jelentheti, hogy valaki az itt, a belöldön szerzett jövedelmét költi el külföldön, s õt ezért fokozott adóval sújtom, de jelenthet többet is, nevezetesen azt, hogy a külföldre kivándorlást megakadályozom az itteni vagyon és jövedelem fokozott megadóztatásával. A régi Magyarország nem igen törekedett arra, hogy polgárai a szomszédos államok gazdasági életében részt vegyenek. A mai Magyarország pedig kénytelen erre. De az abszентizmus szabályozása mint nemzetközi szerzõdési anyag is nagyfontosságú, s nem intézhetõ el pár szóval, mint a multban, mert Magyarországra nézve területének szétszakadozása folytán

igen nagyjelentőségű, hogy az utódállamok a területükön vagyonnal s jövedelemmel rendelkező egyéneknek ne tegyék lehetőtlenné súlyos adóterhekkel a Csonka-Magyarországon való tartózkodást.

7. Az *illetékek*nél is előállanak mindazok a problémák, melyek a közgazdasági élet és az adók közti viszonyban jelentkeznek. Itt is látjuk a kettős illetékezés jogi méltánytalanságát és gazdasági hátrányait, az ügyletkötési hely és a gazdasági hatályosulás közti versenyt, mely kérdések szabályozásánál ismét ellentétbe kerülnek az állam pénzügyi érdeke s a közgazdasági érdek. A multban nem sok jelentősége volt Magyarországon a külföldi okiratnak, ellenben ma az ország széttöredezése folytán külföldre vált területek ügyletkötései nagyjelentőségűek, s itt a helyes megoldás nem csupán a pénzügyi s közgazdasági, hanem általános politikai szempontok figyelembevételét is megköveteli.

8. A *vámok, prémiumok s fogyasztási adók* kérdése fejtegetéseim körén kívül esik, habár a háború előtti időben pl. a brüsszeli cukoregyezmény e tekintetben nagy úttörő gazdasági jelentőséggel bírt, s a vámok, prémiumok, fogyasztási adók adókiegyenlítő hatása, a termelés serkentő vagy csökkenő vonatkozása nagyjelentőségű, de e témák a pénzügyi jog kereteit messze túlszárnyaló jelentőségű materiává nőttek ki.

9. A különféle vezető motívumok ismertetését azzal zárom be, hogy rámutatok a tárgyunk szabályozásánál sokszoros és állandóan hangoztatott egyik alaptételre, a *viszonosságra* — s ellentétére, a *retorzióra*.

Ez a viszonosság elvileg azt jelenti, hogy az egyik állam ugyanúgy fog eljárni, mint a másik állam. De amily egyszerűnek látszik ez a gondolat, annyira körömfönt elváltozásait eszelte ki a pénzügyi kapzsiság. Az, hogy az A. állam a B. állam polgárával úgy jár el, mint ahogy a B. állam az A. állam polgárával, az elvnek elsődleges és természetes érvényesülése. A. állam nem adóztatja meg a B. állam polgárát, ha a B. állam sem rózza meg adóval az A.-ét. A másik alakulása a viszonosságnak az, hogy A. állam nem adóztatja meg saját állampolgárának a B. állam területén levő vagyontárgyát vagy jövedelmét, hanem azt átengedi a B. államnak, mert a B. állam állampolgárának az A. állam államterületén levő vagyontárgyát s jövedelmét amúgy is az A. állam vonhatja adó alá. Az A. állam érdeke itt különös védelmet nem igényel, mert a B. állam állampolgárával szemben a B. állam segélyére nincs szüksége. A viszonosság nem a másik fél akaratán, hanem a tények benső erején épül föl. De itt belekapcsolódik, mint alább látni fogjuk, sok

eszmemenetbe a retorzió gondolata, s az A. állam saját polgárán üt egyet, hogy így a B. állam ellen léphessen föl. Azt mondja, én saját polgáromnak a B. államnál levő adóalapjait csak akkor nem bántom, ha ő sem bántja saját polgárainak nálam levő adóalapjait. Feledi azt, hogy így saját polgárainak okoz kárt, azokat sújtja a helyett, hogy akár a másik államnak, vagy a másik állam polgárának okozna kárt, s tulajdon polgárától kívánja, hogy ő gyakorolja azt a nyomást a másik államhatalomra, amely nyomást gyakorolni neki magának nem áll módjában.

A viszonzosság oly intézmény, mely nemcsak szerződésben jut kifejezésre, hanem az államhatalom egyoldalú kijelentéseiben is, melyek megfelelő elbánást biztosítanak a másik állam polgárai részére arra az esetre, ha a másik állam viszont ugyanezt biztosítja.

A retorzió gondolata egyszerűbb s kézzelfoghatóbb formát ölt akkor, ha A. állam a B. állam polgárait bizonyos különbözeti adókkal sújtja az esetre, ha B. állam igazságtalanul jár el az A. állam polgáraival szemben.*)

* * *

A fölvetett kérdések nem oldhatók meg csupán a maguk saját tárgyi köréből, vagy pedig az igazságosság elvének alapulvétele mellett csupán a különböző jogi kategóriák viszonyításából. A kérdések legtöbbször a nemzeti s gazdasági politika céljaiból kiindulva kell megoldanunk. Tisztában kell lennünk azzal, hogy mely irányban kell haladnunk. Haladhatunk a komitácsi politika irányában. Engedjük a közgazdasági életet atomizálni, a meglévő kereskedelmi s ipari kötelekeket elpusztulni abban a tudatban, hogy Csonka-Magyarország gazdaságilag nem pusztulhat el, mert mezőgazdasága ezt megakadályozza. De haladhatunk oly irányban is, hogy a jelenlevő értékeket elpusztítani nem engedjük, a meglévő kötelekeket, kapcsolatokat erősítjük s ezzel a határainkon kívül élő magyarság erejét is megfelelően fokozzuk. Ezt a második irányt tartom helyesnek. Ezért tartom szükségesnek, hogy minden áron törekedjünk az utódállamokkal szerződéseket kötni s e szerződésekben a magyarság meglévő értékeinek biztosítására törekedni. Komitácsi politikát folytatni ráérünk akkor, ha ez a politika csődöt mondott.

Ennek a szerződéses politikának alapelve kell hogy legyen a furor finansialis kikapcsolása. Félek, hogy ezt nem nagyon remélhetjük.

*) A felsorolt gondolatmenetek illusztrálásául legyen szabad hivatkoznunk az olasz kereskedelmi szerződés 1908 : XXIII. t.-c. 1., 2., 3. és 12. §§-aira s a zárjegyzőkönyv 2. §-ára.

Pénzügyi szakembereink a kincstár pillanatnyi érdekét s hasznát mindennek fölébe helyezik. Példaképen idézem Spiro Dezsőnek az Adó című szaklap 1921. évi folyamában megjelent s a vállalatok kivándorlásáról írt fölöttébb elmés cikkét. Ő a nacionalizálás kényszere folytán kiköltözni kénytelen vállalatot úgy akarja elbírálni, mint a fölszámoló vállalatot s latens tartalékait számba vétetni óhajtja abból a célból, hogy azokat vállalati adó alá vonhassa. Mintha nem volna békeszerződés, s mintha az utódállam nem volna jogutód, mely a latens tartalékban rejlő adóalapra szintén igényt tarthat. Részleges telepértékesítés esetén szintén meg akar fogni mindent. Mintha nyereség volna a magyar vállalatra nézve az, hogy elszakadó területi telepét értékesíteni kénytelen s azért, ami a mérlegben csak 4 millió magyar koronával szerepel, például 20 millió magyar koronát kap. Feledi, hogy e 20 millió magyar koronával nem tudja azt a vagyoni objektumot megszerezni, melyet eladni volt kénytelen s hogy a több korona nem több jövedelem, vagy több értéknek, hanem a pénz leromlásának a gyümölcse.

De a többi utódállamok sem sokkal különbek, mint a mienk.

Az 1921. évi római konferencia előbb olasz javaslat, majd pedig egy csehszlovák javaslat alapján behatóan foglalkozott a kettős adóztatással kapcsolatos kérdésekkel s azok között csak másodhelyet foglalt el az adóügyekben egymásnak nyújtandó jogsegély. Az ez évi római konferencia tárgysorozatán a polgárok érdekeit védő s az igazságos adóztatás megvalósítására irányuló, a kettős adóztatás elkerülésére hivatott megállapodások nem kerültek napirendre. Ellenben napirendre kerül az állami kapzsiság érdekeit szolgáltató adóztatási jogsegély kérdése.

Pedig a furor financialis féktelen érvényesülése elsősorban a magyarságnak az elszakadó területeken levő értékeit sújtja s az, éppen úgy mint az első vagyonszállásról szóló törvény III. fejezete folytán, kénytelen lesz az elszakadt területeken lévő értékeit eladni, hogy a magyar állam azt külön adóval ne sújtja. Vajjon hogy akarunk a nagy magyar intelligenciának megélhetést biztosítani, ha törvényeinkkel lehetetlenné tesszük, hogy a külföldön iparkodjék magának vagyont és jövedelmet szerezni?!

II. Régebbi jogállapot.

Csak pár rendelkezésre hívom fel ehelyütt a figyelmet.

Az összeomlás előtti jogállapot elég egyszerű s áttekinthető volt.

Nemzetközi szerződéseink közül például az 1908: XXIII. t.-c. az olaszokkal, az 1913: XIX. t.-c. a japánokkal szemben szabályozza

a nemzetközi pénzügyi jog kérdéseit s minden újabb szerződés szaporítja a szerződések által szabályozott joganyagot. (Az olasz szerződés például a csempészés megakadályozása céljából teremt igen messzemenő jogsegélymegállapodást.) Az ezen szerződések által szabályozott joganyag azonban reánk nézve nem bír valami különös jelentőséggel.

Az 1875: XXII. t.-c. a tőkekamat s járadékadót szabályozza akként, hogy a külföldről eredő minden jövedelem (föld, ház, részvény, kölcsöntőke stb. után) adóköteles itt Magyarországon, kivéve, ha az külföldön már meg lett adóztatva s ha a külföld Magyarországgal szemben a viszonosság álláspontjára helyezkedik. (1. §. 1., 2., 4. és 5. §.)

Az 1875: XXIX. t.-c. 5. §. 2. b pontja szerint a III. osztályú kereseti adó alól mentesek:

„az országban tartozkodó idegenek azon évben, melyben az országba költöztek, valamint külföldi kereskedők, gyári, kereskedői és ipari utazók, kik személyesen vagy meghatalmazottjaik által a belföldi piacokat koronként meglátogatják; kivéve, ha a magyar honpolgárok hasonló körülmények közt azon államban, melynek az illetők polgárai, adófizetésre kötelezvék;“

Az 1909: X. t.-c. 7. §-a a jövedelemadó tekintetében szintén azt a tételt állítja fel, hogy a külföldről folyó jövedelem viszonosság esetén adómentes, 8. §-a az Ausztriával közös vállalatokról, 19. §-a a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jövedelmének megosztásáról intézkedik.

Az 1908: XIV. t.-c.-ben foglalt egyezmény Ausztriával szemben szabályozza viszonyainkat. Első fejezete rendezi a dunagőzhajózási vállalatok adóját. Eléggé komplikált módon. Második fejezete az üzletüket mindkét állam területére kiterjesztő vállalatok adózását szabályozza. Alapelv: az üzemkiterjesztés (ügyfél és vásárlátogatás) szabadsága; az üzlettelepek bevételeinek s kiadásainak a két államterület közt történő megosztása, hitelintézetek s biztosító társaságok tekintetében a fiókok jövedelmének önállósága. A harmadik fejezet a közpénztárakból húzott jövedelmek viszonyait rendezi. Megállapítja ezenkívül azt a tételt, hogy nyilvános számadásra kötelezett vállalatok a másik állam területén elhelyezett tőkéik után ott tőkekamat és járadékadó, illetőleg Ausztriában járadékadó alá nem vonhatók.

Az egyezményt az 1907. évi 142.501. sz. rendelet hajtja végre s azt kiegészítik a következő rendelkezések:

Az 1907. évi 142.503. sz. p. ü. min. rendelet az állampapírok,

részvények s elsőbbségi kötvények szelvényeinek biztosítja a kölcsönös adómentességet, zálogleveleknek pedig Ausztriában az alacsonyabb járadékadótételt s nálunk az adómentességet.

Az 1907 : 142.504. sz. p. ü. rendelet a házalók, vándoripar s vándorművészek sorsát szabályozza az 1881. évi 12.776. sz. rendelet épségben tartása mellett.

Az 1907 : 142.505. sz. p. ü. rendelet a mindkét állam területén gyakorlatot folytató orvosok, az u. a. évi 20.544. sz. p. ü. rendelet pedig a két állam hivatala által egymásért kifizetett szolgálati illetmények s nyugellátások adóját rendezi.

Az 1910 : 105.574. sz. p. ü. rendelet szabályozza az ú. n. Sitzquotet, az igazgatósági székhelynek járó adóhányad kérdését.

Az 1917 : 151.215. sz. p. ü. rendelet pedig az adóbehajtás függesztését arra az esetre, ha valaki mindkét állam területén lesz megadóztatva.

Az 1915. évi XXI. t.-c. 2. §-ban nyert felhatalmazás alapján jött létre az 1917. évi 116.108. sz. rendelet, mely a jövedelemadó és hadinyereségadó tárgyában Ausztriával kötött egyezményt tartalmazza.

Ezekben az egyezményekben az igazság és célszerűség felette állott a finánc szuverénitás gőgös, merev elméletének. (Mahler: Az adóreciprocitás. Adó VIII. évf., 10. sz.) De ezeket az egyezményeket felmondotta az 1920. évi 18.101. sz. p. ü. min. rendelet, mely teljesen a szabad pénzügyi politika bázisára helyezkedett.

Illetékügyünket az 1920 : XXXIV. t.-c. meghozatala előtt a régi illetéktörvénynek a külföldi váltókra vonatkozó 30., a külföldi okiratok bélyegkötelezettségére vonatkozó 39. §-ain kívül a díjjegyzék 65. tétele szabályozta kapcsolatban az 1899 : XLVI. t.-cikkben foglalt osztrák illetékügyi egyezménnyel. Az 1899 : XLVI. t.-c.-ben foglalt egyezmény még ma is fennállónak tekintendő, mert azt sem a magyar, sem az osztrák kormány nem mondotta fel.

III. Az összeomlás utáni jogállapot.

A II. pontban ismertetett jogi helyzetbe mindenekelőtt beleszólt a trianoni békeszerződés. Beleszólt pedig mintegy teljesen új jelentőségű jogforrás, t. i. ez a jogforrás elsősorban az állam pénzügyi szuverénitását korlátozza rendkívüli mértékben. Névleg beiktatja a magyar állam függetlenségét, tényleg megszünteti és a magyar pénzügyi jogalkotást a statutáris jog nívójára süllyeszti. *) A magyar állam

*) E sorok nyomdába adásakor értesülök, hogy a jóvátételi bizottság a magyar költségvetésnek megfelelő, olyan kiegészítést kívánja, mely a jóvátételi tartozásokra már figyelemmel van.

pénzügyi felségjoga, hogy a magyar állam szükségleteinek fedezéséről abszolút szuverénítással gondoskodhatik. De ezt csakis azon keretek közt teheti, melyeket a békeszerződés biztosított. Odajutottunk így, ahol a középkorban voltak a kis olasz államok, apró olaszországi városok, vagy egyes német grófságok és hercegségek. Alkottak törvényeket, jogszabályokat, de csakis a császár joga: a római jog és a pápa joga: a kánonjog által megszabott korlátok között. Nem szedhettek szabadon adót és illetéket, csak annyiban, amennyiben ennek a két hatalmi tényezőnek igényei ki lettek elégítve. Mi is így vagyunk ma a békeszerződéssel. A békeszerződés 174. cikkének második függeléke 12. §. c) pontja szerint Magyarország fizetőképességének visszatérő időszakonként foganatósítandó becslése alkalmával a jóvátételi bizottság megvizsgálja Magyarország pénzügyi rendszerét abból a szempontból, hogy

1. Magyarország összes bevételei elsősorban a jóvátételi összeg fizetésére fordítottassanak;

2. bizonyosságot szereznek arra nézve, vajjon Magyarország adórendszere általában legalább is oly terhes-e, mint az ebben a bizottságban képviselt bármely hatalomé.

Nagyon nehéz találgatni, hogy mi mindenre terjedhet ki a bizottság hatásköre. De miután a hatalom az ő kezükben van, jóformán mindenre, annál is inkább, mert a jóvátételi bizottság egyúttal jogalkotó hatalommal felruházott kútfő, amely ezen fejezet körében éppoly szuverén módon alkothat az állam fölött álló jogot, mint ahogyan azt a római pápa és a római császár tehette a hatalmának alárendelt államokkal szemben.

Jelenti-e ez pl. azt, hogy akkor, ha az ántánt államok mind megvalósítják a globális adókat, akkor nekünk is meg kell-e azokat valósítani? Vagy csak annyit jelent-e, hogy a fejenkénti adótehernek kell-e annyinak lenni, mint az ántánt államok adóterhének? Jelenti-e azt, hogy az egyénenkénti adótehernek összevetésénél az abszolút összegek egybevetése eszközlendő vagy pedig csak arról lehet szó, hogy a jövedelemnek hány %-a lesz a közteher által igénybevéve? Mindez bizonytalan kérdés. Kétségtelen ugyan, hogy egy angol ember fejenként abszolút számokban kifejezve sokkal több adót fizethet, mint a magyar ember, mert jövedelme sokkalta magasabb, de az adótehernek percentuális kifejezésre juttatása akadályokba ütközik egyrészt azért, mert a közvetett adóknak ebbe a percentuális hányadba való beállítása nagyon nehéz, csaknem lehetetlen, másrészt, mert az összjövedelem felbecslése szintén megoldhatatlan probléma.

Vagy a génuai konferencián, vagy pedig valamely más alkalommal arra kell tehát törekednünk, hogy az állam pénzügyi felségjoga biztosíttassék a maga egész terjedelmében. Persze nem szabad felednünk azt, hogy mindez összefügg a jóvátétel kérdésével is, s e részben is hangsúlyozhatjuk azt, hogy a jóvátétel elejtése s a pénzügyi felségjog feltétlensége nélkül nem állhat helyre az a közgazdasági bizalom, melyre a génuai konferencia oly nagy súlyt helyez.

A békeszerződésnek 181—199. cikkeit is meg kell említenem, mert a nemzetközi pénzügyi jognak reánk nézve talán legszomorúbb részét, a volt monarchia és Magyarország pénzügyeinek likvidálását, az utódállamok öröklési jogát rendezi. Ez a rész a 198. cikkben ugyan az érdekelt kormányok egyezményeitől teszi függővé a megállapodások létesítését, azonban abban az esetben, ha a megállapodások nem jöhetnek létre, úgy a jóvátételi bizottság rendel ki egy vagy több döntő bírót, akiknek határozata végérvényes lesz. Ujra egy oly jogforrás, mely az állam felett áll, s amelynek rendelkezései a magyar állam pénzügyi szuverénitásának szabad gyakorlását lehetetlenné teszik. Sőt lehetetlenné teszik bizonyos mértékig azt is, hogy akkor, ha a másik féllel szemben represszáliákat akarunk gyakorolni, úgy ezekkel a represszáliákkal akként éljünk, mint azt bármely más, szuverénitásának teljességével bíró állam teszi.

A békeszerződésnek ezen intézkedései olyan jellegűek, mint az ottomán birodalom kapitulációi. De természetes, hogy egy bizonyos passzív rezisztenciának hatályos fegyverként való alkalmazását nem teszik lehetetlenné, úgy amint ezt az osztrákoknál láttuk, kik a békeszerződés kifejezett rendelkezéseivel szembehelyezkedve sokszor elég szép eredményeket értek el éppen a cseh-szlovák állammal folytatott tárgyalások során.

A békeszerződésnek 200. cikke kiköti, hogy Magyarország az ántánt államok termékeit nem sújthatja magasabb vámokkal vagy illetékekkel, ideértve a belső adókat is, mint aminővel bármely külföldi állam termékeit terheli. Ez a rendelkezés nem egyéb, mint legnagyobb kedvezmény egyoldalú biztosítása.

Kiegészíti ezt a 211. cikkben szokásos adóklauzula egyoldalú biztosítása. A magyar állam nem terheli az ántánt polgárokat jobban, mint ahogyan saját állampolgárait fogja terhelni, ami viszont az ántánt államok részéről nincs részünkre biztosítva.

Úgy hiszem azonban, hogy nem csupán a legnagyobb kedvezmény, hanem az adóklauzula egyoldalúsága tekintetében a génuai konferencia megfelelő könnyítéseket fog foganatosítani.

A teljesség kedvéért említést kell tennünk még a 213., 249., 250. cikkekről, melyek a vagyonok elvételét tárgyalják, a 253. §-ról, mely a társaságok nacionalizálása, s a 255. §-ról, mely a biztosító intézetek szempontjából fontos. Megemlítem a békeszerződés 248. és 363. cikkeit anélkül, hogy azokat részletesebben elemezném.

IV. A fordulónap kérdése.

Az utódlás szempontjából a legkényesebb, legnehezebb kérdések egyike a fordulónapok megállapítása, vagyis annak megszabása, hogy mely időponttól illetik bizonyos területen a bevételek az illető utódállamot s helyesebben, mely időpontig történhetett a fizetés vagy bármely más jogcselekmény az utódállamra kiterjedő joghatállyal is, ha az a régi magyar hatósággal szemben fogantatosított.

Kétségtelen, hogy az elszakadt terület adóhivatalánál történt fizetés joghatályos minden utódállammal szemben, ha az a fordulónapot megelőzőleg történt. A fordulónap után történt fizetés azonban csakis arra az államra nézve lehet joghatályos, melynek tényleges hatalmi körébe esik bele az illető állampénztár. Magyarországot illető adóra Pozsonyban a fordulónap előtt történt befizetés feltétlenül joghatályos. A fordulónap utáni fizetés csak abban az esetben, ha az adónak egy része Csehszlovákiát illeti. Az adó vagy illetékköteles felet nem lehet felelőssé tenni azért, hogy az elszakadó terület adóhivatala az általa befizetett pénzzel mit csinált, hogy azt esetleg elszállította, vagy ottani közszükségletek fedezésére fordította.

Ugyanezt az elvet kell alkalmaznunk a fogyasztási adókra befizetett előlegek tekintetében.

Azt az esetet, amidőn az adó- vagy illetéktartozást a fél postára adta és a posta bármi oknál fogva az illető adóhivatalnak az ellenértéket már nem szolgáltatatta ki, szintén ide kell sorolnunk, mert a jóhiszeműleg eljáró pénzfeladó nem viselheti azt a hátrányt, mely a kézbesítés elmaradásából és az illetékes adóhivatal értesítésének visszamaradásából előállott. -

Bélyeglerovás tekintetében elvként kell megállapítani, hogy aki magyar bélyeget ragasztott írásaira a fordulónapot megelőző időben, kötelezettségének eleget tett, sőt ha a fordulónap utáni időben ragasztott magyar bélyeget írására, eleget tett akkor is, ha csak ez az időpont megelőzi azt az időpontot, melyben az illető állam területén bevezették az új saját bélyegeket.

Visszafelé haladva eljutunk a *hátralékok kérdéséhez*. Ezeknél három lehetőség van:

a) vannak hátralékok, melyek a fordulónap előtt kelt jogerős határozaton alapulnak;

b) vannak olyanok, melyek kivetése iránt az eljárás folyamatba lett téve, de a jelzett időpontig jogerős befejezést nem nyert;

c) vannak hátralékok, melyekre nézve az eljárás nem lett megindítva, habár az adó- vagy illetékkötelezettséget keletkeztető tény még a fordulónap előtt játszódott le.

A kérdés eldöntésénél elbírálendő, hogy a fordulónap előtti s a régi jogszabályok szerint illetékes oly adóhatóság által követelhető hátralékok, mely adóhatóság csehszlovák szuverenitás alá esett, kit illetnek: a magyar államot-e, vagy pedig az utódállamot? Úgy látszik, célszerű lenne oly megállapodást létesíteni, hogy bizonyos kötelezettségek vállalása esetén átengedjük mindazokat a hátralékokat, melyeket most az utódállam fennhatósága alá tartozó adó- vagy illetékkivető hatóságok ugyanazon állam szuverenitása alá eső egyénektől, azoknak ottani vagyona után követelnek. Miután a magyar állam 1919 január 1-ig egymaga fedezte az elszakadó területek összes adminisztratív kiadásait s az államtartozások kamatait — sőt annál többet is — elvileg e hátralékok a magyar államot illetnék. Nem tartom ugyan helyesnek azt a cseh részről vitatott felfogást, hogy a békeszerződés szerint minden, az elszakadó területen fekvő ingó vagy jog, tehát közteher iránti követelés is az elszakadó állam területét illeti,* de a magyar államnak jelentékeny tartozásai keletkeztek abból, hogy az egyes adóhivatalok mint bírói és gyámi letétpénztárak, mint egyes állami üzemek, erdőgondnokság stb. be- és kifizető pénztárai működtek. Ha tehát az utódállam vállalja az ezen adóhivataloknál készpénzbeli befizetés útján keletkezett ily kötelezettségeket, úgy átengedheti a magyar állam a hátralékok egyik-másik kategóriáját.

Legfeljebb azt kell kikötnünk, hogy akkor, ha a kivetési eljárás nem csupán ottani vagyona indult meg, úgy a kiszabott összeg aránylagosan osztassék meg a vagyon s jövedelem megosztására nézve alább körvonalazandó elvek szerint. Globális jellegű adóknál, hely szerint meg nem határozható vagyontárgyhoz, tőkeértékhez fűződő jövedelmet az eset körülményei szerint a méltá-

* A csehszlovák közigazgatási bíróság ezt az elvet annyira következetesen viszi keresztül, hogy akkor, ha még a régi magyar állam által adományozott címről vagy kitüntetésről is van szó, melyeket a csehszlovák alkotmány eltörölt, az ez után járó díjilleték kivetését, behajtását jogosnak minősíti, mert a címek stb. eltörlése a jogosan keletkezett díj és illetékkövetelést nem teszi megszűntté.

nyosság elvének alkalmazásával kell megosztani. Viszont a mi adóhatóságaink is, ha valakit az 1919. és 1920-ban ottani vagyona és jövedelme után megadóztattak, vagy róttak meg illetékkal, ki kell adnia illetőségét az utódállamnak ugyanezek elvek szerint. Ilyen pl. a bekebelezési illeték.

Felmerül az a kérdés is, hogy legyen-e különbség a fordulónap előtt jogerőssé vált és azóta eldöntött ügyek között, a hozott határozat anyagi jogereje tekintetében. A kérdés gyakorlatilag azt jelenti, hogy pl. a budapesti közigazgatási bíróság által 1919-ben eldöntött pozsonyi ügyben a döntést a pozsonyi adó- vagy illetékügyi hatóság joghatályosan fogadja-e el? Azt hiszem, hogy oeconomia szempontjából az 1919 január 1-e előtt megindított ügyekre nézve helyes a joghatályosság elismerése. Történhetik a dolog ugyan fordítva is. Képzeltető az eset, hogy pl. a felvidéki adózó, kinek bár vagyont és jövedelmét magyarországi vagyontárgyak alkotják, az 1918. évben folyamatba tett adókiivetési ívben a felelbbviteli eljárás során a cseh legfőbb bíróság ítélete alá került. Ez esetben t. i. az előző bekezdésben elmondottak szerint ki kell adni a hátralékból a magyar vagyona és jövedelemre eső részt.

De míg a felvetett kérdés a csehszlovák állammal s Német-Ausztriával szemben könnyen megoldható, addig a román, jugoszláv és olasz területekkel szemben megfelelő hatóságok hiánya folytán csaknem megoldhatatlan.

Et nunc venio ad fortissimum.

Melyek legyenek a fordulónapok? A tényleges hatalombavétel, vagy pedig valamely más számvitelileg indokolt időpont. A tényleges hatalombavétel sokszor nehezen megoldható zavarokat idézhet elő, s nem is mindig irányadó, mert a legtöbb helyütt már hetekkel vagy napokkal az előtt megdermedt az élet. Helyesebbnek látszik tehát bizonyos naptárilag meghatározott időpont, Csehszlovákiával, Romániával, az SHS állammal, Fiumével szemben 1919 január elseje. Nyugatmagyarország tekintetében Ausztriával szemben pedig 1922 január elseje.

V. Átmeneti jogszabályok.

Az 1918. októberi felfordulás után a magyar állam törvényhozása s rendeletalkotása szabályozott bizonyos, a tárgyunk körébe vágó kérdéseket.

A jövedelmi és vagyonadó szempontjából a 89.900/VII. ex

1920 október 10-én kelt rendelet az 1916. év óta külföldön szerzett vagyonokra nézve előírja a bejelentési kötelezettséget. Az 1920. évi XXIII. t.-c. 40. és 87. §-a a nem magyar közigazgatás alatt álló területekről származó jövedelmek és vagyonok tekintetében a pénzügyministernek széleskörű felhatalmazást adott, hogy az általános szabályoktól eltérő s az adózókra nézve kedvezőbb rendelkezéseket tehessen, bizonyos esetekben pedig teljesen szabad belátása szerint járhasson el. Azonban a pénzügyministerium egyes osztályai ezt a feljogosítást akként értelmezik, hogy annak alapján csak az 1920. év óta járó adókra nézve van kedvezőbb elbírálásnak helye s maga a törvényes felhatalmazás alapján 112767/920. szám alatt megjelent pénzügyministeri rendelet sem abban a szellemben van megalkotva, mint amelyben a kérdéses törvényhely iródott. A rendelet négy alternatívát állít fel:

a) itt lakó magyar állampolgár külföldi jövedelme és vagyona				
b) külföldön lakó	„	itteni	„	„
c) itt lakó idegen	„	külföldi	„	„
d) külföldön lakó	„	itteni	„	„

Mind a négy alternatíva alá tartozó jövedelmet és vagyont meg kell adóztatni. Azonban kijelenti a miniszter, hogy hajlandó megállapodásokat létesíteni, s megállapodások nélkül is a viszonyosságot az elszakadt területekkel szemben alkalmazni oly értelemben, hogy a magyar ember ottani vagyonát s jövedelmét (a. alternatíva) nem adóztatja meg, ha az idegen állam az ottani állampolgár itteni vagyonát s jövedelmét (d. alternatíva) szintén nem adóztatja meg. Ez pedig azt jelenti, hogy ha a Csehszlovák állam igazságtalanul jár el saját állampolgárával szemben, úgy a magyar állam is igazságtalanul jár el a magyarral szemben, mintha a másik fél által elkövetett igazságtalansággal szemben helyes önvédelmi vagy retorziós eszköz volna a magunk vérét sujtani, nem is szólva arról, hogy az összes utódállamok örömmel látják az oly magyar rendelkezéseket, melyeknek eredménye a magyarság elszakadt területi érdekeltségének megszüntetése.

Az 1920:XXXIV. t.-c. a vagyonátruházási illeték kérdését rendezte ugyancsak a fentieknek megfelelő szűkkeblűséggel.

A 9. §. azt a helyes tételt állítja fel, hogy az ingatlan vagyon tekintetében suverenitása föltétlen. A 10. §. már a magyar állampolgár külföldi ingó vagyonát is illeték alá vonja, ami mindenestre helytelen, mert a magyar embereket arra készíti, hogy elszakadó területi érdekeltségüktől inkább szabaduljanak, mint sem azután kétszeres örökösödési illeték rovassék ki. (Nem szólok arról,

hogy az ily kivetés legtöbb esetben behajthatatlan lesz, vagy pedig hiábavaló zaklatásokra fog alkalmat adni.) A 11. §. a viszonyoságot formálja ki ugyanarra a mintára, mint a 112.767/1920. számú rendelet. Ha külföldi ember itt levő ingóvagyonra után hazájában nem fizet öröklési illetéket, úgy a magyar ember külföldi ingóvagyonra után szintén nem jár itt illeték, mintha a külföld nagyon sokat törödnék azzal, hogy a magyar állam mit csinál saját polgárával, vagy pedig mintha a magyar állampolgárnak módjában lenne rászorítani a külföldet arra, hogy a saját polgáraival igazságosan járjon el.

Legveszedelmesebb azonban a törvény 12. §-a.

Belföldön kiállított okirat föltétlenül itt esik illeték alá.

Külföldön kiállított okirat pedig akkor, ha annak alapján bármi jogcselekmény történik, még akkor is, ha annak csupán másolatát vagy fordítását hivatalos célra használják. E rendelkezések a leghermetikusabb elzárkózást idézik elő az utódállamok közt. Éppen ezért nem tarthatók fenn.

VI. Kétszeres adóztatási kérdések adónemekként.

A jövődre nézve előálló helyzetet adónemekként külön kell szabályoznunk.

1. A *vagyondézsma* kérdése a legnehezebb. Vagyondézsma alatt értem a vagyonváltságot és az egyszeri nagy vagyonadót, vagyonleadást, a tárgyi és globális vagyonadót. Azt hiszem, nem kérdés, hogy ezek mind hasonnemű adók. Azokat az adóztatás szempontjából egynek kell venni. Azok mindegyike a „gleichartige Steuer“-nek azon az osztrák vagyonleadási törvényben említett fogalma alá esik, mely jogot ad arra, hogy az osztrák vagyonadó szempontjából levonassék.

Bizonyára nem képezheti kétség tárgyát az sem, hogy akkor, ha valamely állam területén valami már egyszer vagyondézsma alá vonatott, úgy akkor ez a másik állam területén adó alá nem vonható. Fontos ez a megállapítás azért, mert egyrészt a nacionalizálások, másrészt a vagyonnak egyik utódállamból a másik államba a békeszerződés 232. §. 2. és illetőleg 249. §-ában biztosított elvitele ezt szükségessé teszi. (Minálunk a vagyonváltság szempontjából négy határidő jön számba: 1920 december 20-ika a betéteknél, 1921 január 19-ike a külföldi értékeknél, 1921 március 1-e a részvénytársaságoknál s ugyancsak 1921 március 31-e a földváltás

szempontjából. Ausztriában a fordulónap 1920 június 30-a, Csehszlovákiában 1919 április 1-e, Romániában pedig 1922 január 1-e.)

A mi eddigi váltságtörvényeink és a külföldi vagyondézsmatörvények az állam adófelségjogának területi és személyi terjedelmét nagyon különböző módokon oldják meg.

a) Az 1920 július 21-én kelt *osztrák* törvény 7. §-a a vagyoneleadást az állampolgárságtól, illetőleg jogi személynél a székhelytől teszi függővé. Adóztatás alá kerül az illetőnek összvagyon. Azonban a külföldi vagyon után külföldön lerótt adó a 8. §. értelmében az osztrák adóból levonatik.

A külföldi vagyont a törvény „an das Ausland gebundene Vermögen“-nek nevezi. Azt hiszem, hogy a fogalom meghatározása szempontjából a „gebunden“ szón igen nagy súly fekszik, mert a területhez kötöttséget tekintti a törvény a legfőbb karakterisztikának. A területhez kötöttség fogalmát a törvény 11. §-a megszabja a belföld szempontjából, úgy, hogy a rendelkezés fordítottja megfelelően jelenti a külföldi vagyont.

A törvény felsorolása a következő:

1. A belföldhöz kötött vagyon: belföldön fekvő telek és épület,
2. belföldön folytatott vállalat, vagy haszonhajtó foglalkozás céljaira szánt vagyon,
3. a belföldi ingatlanokon bekebelezett követelés,
4. hitbizományi vagyon.

A részvény, részjegy és hasonló értékpapírok birtoklása nem sorolható ide, vagyis az értékpapíroknak valamely állam területén fekvése nem teszi az értékpapírt az illető területhez kötötté.

A követelés területhez kötöttsége a bekebelezéstől függ. Az adós állampolgársága nem döntő. Döntő a hitelező állampolgársága.

A külföldiek közül azok, kiknek minősített lakhelyük van (3, illetőleg 5 éves tartózkodás) ugyanazon elbírálás alá esnek, mint az osztrákok. A külföldi nem adózik egyéb Ausztriában lévő vagyona után, mint amint fentebb a négy pontban felsoroltam. Tehát pl. a külföldi Bécsben lévő értékpapirjai után nem adózik, aminek Bécs pénzügyi jellegére igen nagy jelentősége van. Szó sincs róla, ez egy bizonyos sibilási bázist teremt, de mégis számos ember életének gazdasági középpontjává teszi Bécset, akik Bécs gazdasági életét fokozhatják.

b) A *román* vagyonadó-törvény 2. §-a megadóztatja a román alattvalókat, azonban Románián kívül lévő vagyonuk után is. A külföldiek s a Romániában lakó nem román alattvalók csak Romániában bírt vagyonuk után adóznak. A román állampolgár a 7. §. c)

pontja szerint levonhatja mint tehertételt a külföldön fizetett vagyonszármazékok adójából, de nem számíthatja be ezt az adót a saját adójába, mint az osztrákoknál.

A törvény 5. §-a igazít útba arészben, hogy mely vagyont kell tekinteni a román területhez fűződőnek. Minden ingó és ingatlan jószág, akár hasznot hajt, akár nem, különösen pedig a földbe vagy épületbe, a földművelési, ipari, kereskedelmi berendezésekbe és közlekedési eszközökbe fektetett tőke román vagyon.

Román járadékba, vagy bármilyen román, vagy külföldi értékpapírokba, kötvényekbe, részvényekbe fektetett tőke szintén román vagyonnak tekintendő.

Ma még nincs végrehajtási utasításunk és ezen kissé homályos törvényszöveg magyarázatánál abból kell kiindulnunk, hogy a törvény globális adót akarván létesíteni, a vagyont elsősorban a személyhez kötöttség szempontjából nézi, a területhez fűződés mint elbírálási alap csak kivétel.

Romániában a külföldi tulajdonát képező vagyon nyilván ugyanazon elbírálás alá esik, mint aminő elbírálásban azt az osztrák törvény részesíti, vagyis az, hogy az adós román állampolgár, még nem teszi a követelést román vagyontárggyá, ha különben a hitelező pl. magyar állampolgár.

Az értékpapírok tekintetében a törvény 3. pontja kifejezetten másként rendelkezik. A román járadékba, vagy román értékpapírokba fektetett vagyon feltétlenül román vagyonnak tekintendő. A külföldi ember román részvényeinél azonban ez nem ily világos, miután a részvénytársaság székhelye után maga adózik s a külföldinél lévő részvény így bizonyára nem lesz újra vagyonszármazékok alá vonható a román állam szempontjából.

A külföldi részvénytársaságok tekintetében a 22. §. akként intézkedik, hogy akkor, ha valamely külföldi vállalatnak fiókja van a román állam területén, úgy ott elhelyezett vagyonának $\frac{1}{5}$ része tekintendő az intézet vagy vállalat saját vagyonának s ez után kell leróni a vagyonszármazékok adóját.

Azonban nincs tisztázva az a kérdés, hogy az esetben, ha az anyavállalatnak a fiókvállalaton kívül kihelyezett tőkái is vannak Romániában, akkor ezek minő elbírálás alá esnek. Amint egyáltalán tisztázatlanul maradt az a kérdés, hogy mi lesz azokkal az összegekkel és vagyontárgyakkal, mely vagyontárgyak olyan részvénytársaságot illetnek, melynek nincs fiókképviselése.

c) Az 1920. évi június 25-én kelt *cseh* vagyonszármazékok törvénye abból indul ki, hogy az állampolgársághoz semmi köze, mindenki, ki a

Csehszlovák állam területén lakik, ott adózik külföldi vagyona után is, feltéve, hogy ezt a külföldi vagyont külföldön nem adóztatják meg és feltéve, hogy az illető állam elismeri a viszonosságot. (2. §. 1. pont, 42. §. 2. pont.) Vagyis, ha Magyarország megadóztatja az itt levő cseh állampolgárnak Csehszlovákiában lévő vagyonát, úgy az ott lakó magyar honosnak is megadóztatják Magyarországon levő vagyonát. Erős retorziós intézkedés ez, mely elsősorban nem a csehszlovákot, hanem azt a magyar embert üti, aki kénytelen Csehszlovákiában lakni.

Nem belföldön lakó személyek, vagy nem belföldi részvénytársaságok a 2. §. 2. és 42. §. 3. pontjai szerint a Csehszlovákiában levő vagyonuk után adóznak.

A törvény 3. §-a írja körül, hogy mely vagyontárgyakat kell belföldön fekvőknek tartani.

Testi dolgoknál az a mérvadó, hogy azok tényleg hol vannak, jogoknál az, hogy hol van a jog tárgya. Ha oly jogokról van szó, amelyek testi dolgokhoz nincsenek kötve, irányadó a szolgáltatásra kötelezett személy lakó, tartózkodási, vagy székhelye. (Persze tisztázatlan az a kérdés, hogy adóstársi viszony esetén, vagy, ha egy adósnak több helyütt van székhelye, mi a helyzet.)

A belföldi ingatlanokon biztosított követelésekre, belföldi ingó dolgokra, pénzekre, értékpapírokra nézve irányadó a letét helye vagy, ha letétről szó nem lehet, úgy az a hely, ahol találják. Tehát az értékpapírok tekintetében teljesen ellentétes álláspontot látunk az osztrák törvényekkel szemben.

d) *A magyar törvények* valóságos mixtum kompozitumot képeznek ezen kérdések megoldása tekintetében. Az első váltságtörvény első fejezete külföldi állampolgároknak s külföldön székhellyel bíró, onnan igazgatott jogi személyeknek bizonyos mentességet biztosított a 2. §. e—f.) pontjaiban. Az osztrák és román felfogással egyezően a követelést a hitelező vagyvnanak nézi, nem úgy, mint a cseh törvény. A II. fejezet a részvényváltságot, mint globális adót állapítja meg, de a külföldön üzletteleppel rendelkező részvénytársaság méltányosabb adóztatási elvek alkalmazását kérheti az országos pénzügyi tanácstól, melynek e tekintetben teljesen szabad keze van. A III. fejezet 31. §-a szerint a magyar állampolgár külföldi pénznemei, követelései és értékpapirjai után adózik, tekintet nélkül arra, hogy az értéktárgyak itt vannak-e, vagy sem. De ezen adó alá esik a Magyarországon lakó, vagy itt huzamosan tartózkodó külföldi s a külföldi részvénytársaság is, melynek itt van telepe. További zavaró momentum, hogy a követelésnek nem a külföldi adóssal szemben kel-

fennállani, hanem az váltság alá esik akkor is, ha belföldi adóssai szemben külföldi pénznemben van kikötve. Zavaró momentum az is, hogy a külföldiek általában mentesek, a csehszlovákokat kivéve. Mentesek az állandóan külföldön lakó magyar állampolgárok is, szóval teljesen hiányzik az egységes állásfogalás, melynek zavarait szaporítja, az 1921:XLV. t.-c. 178. §-a.

Az 1921:XLV. 6. fejezete szabályozza a külföldi székhelyű, külföldről igazgatott belföldi üzlettelepnek és fióknak megadóztatását. Míg a csehszlovák állam részletes utasítást adott egy úgynevezett likvidációs mérleg készítésére, a román állam pedig azt a fikciót állítja fel, hogy a Romániába kihelyezett vagyonok $\frac{1}{5}$ -e tekintendő saját vagyonnak, addig nálunk semmi megfelelő rendelkezés nincs, a 120. §. mindössze annyit mond, hogy irányadó az 1921 március 1-i állag, de maga az állagmegállapítás felettébb fogyatékos szövegezéssel van körvonalazva.

e) A vázolt felettébb zavaros anyagból kilábalni igazán nehéz. Mindamellet megkísértjük egypár követelményt, mint elérendő célt felállítani.

1. A tárgyi adó és személyi adó azonossága vitán kívül áll.

2. Abban a kérdésben, hogy mit helyesebb irányadónak venni, a lakóhelyet, vagy az állampolgárságot, helyesebbnek látszik a fel fogás, mely a lakóhelyet veszi alapul. Az állampolgársággal operáló törvény felveszi az állampolgárság mellett a lakóhelyet is. Annak nincs célja, hogy az állampolgárságot azért vegyük bázisul, hogy így megfogjuk azt a vagyont, amely külföldön nem lett vagyonadóval sujtva, miután ez az összeg minimális, másrészt arra kényszeríti esetleg az illető állampolgárt, hogy külföldi érdekeltséget szüntesse meg, különösen akkor, ha az kétszer lesz megadóztatva. Annak pedig még kevésbé van célja, amit az osztrákok csinálnak, hogy a külföldi adót a belföldi adóból levonják.

3. Ha az illetőnek lakóhelye vagy gazdasági üzeme van a másik állam területén is, úgy az illető többé nem eshetik a külföldivel azonos elbírálás alá, hanem a személyhez fűződő vagyontárgyak például követelések megosztandók. Ingatlanokat, testileg megfogható ingó tárgyakat területi fekvés szerint kell megadóztatni.

4. A követelések a hitelező személyéhez fűződnek és ott kerülnek adó alá, ahol a hitelező lakik, hiszen ez a hitelező vagyonának, alkatrésze. Mi ezt az általános szempontot annál inkább vitathatjuk, mert a nálunk követelésekkel rendelkező idegeneket nem adóztatjuk meg. Igaz ugyan, hogy ez az elv az első vagyonváltság törvény

3. fejezetével nem vág össze, azonban ennek a fejezetnek jelentősége meglehetősen másodrendű.

5. A bekebelezett követelések tekintetében a külföldi törvények és a mi vagyon és jövedelemadó törvényeink azonos álláspontot foglalnak el, nevezetesen irányadónak tekintik a jelzálog tárgyának fekvését. Oly álláspont ez, melynek jogosultságát nem lehet elismerni. A követelés mindig a hitelező vagyonának alkatrésze. Egy szempontból az ellentétes álláspont ránk nézve különben is rendkívül hátrányos lenne. Igen jelentékeny követeléseink vannak ugyanis az elszakadó területeken.

6. Az értékpapírok szempontjából helyesnek látszik keresztülvinni az osztrák álláspontot. Igaz ugyan, hogy kevés magyar embernek van letétje például az elszakadó területen, de az itt levő idegen, főleg elszakadt területi letéteket megadóztatni úgy sem áll módunkban, miután azok a békeszerződés 249. §-a által meg vannak védve, ne feledjük amellet, hogy igen nagy érdekünk mikép Budapest továbbra is pénzügyi központ maradjon.

7. Fontos lenne annak a megállapítása is, hogy amely vagyontárgyat az egyik állam itt nem adóztat meg s azt bármely oknál fogva mentesíti, azt a másik állam sem adóztathatja meg.

2. Az egyszerű vagyonadó az 1916. évi XXXII. t.-c. 1. §-ának 1. pontja szerint a magyar állampolgár egész vagyonát megfogja s miután a 6. §. a viszonyosságot hangoztatja a 7. §. 3. pontja és a 8. §. adóalappá teszi az összes külföldi követeléseket, takarékbetéteket és értékpapírokat is. Minde rendelkezések a 112767/1920. sz. P. M. rendelet korlátai között érvényesülnek, vagyis a magyar állam nem adóztatja meg polgárainak külföldi vagyonát, ha a külföld nem adóztatja meg az ottani állampolgár itteni vagyonát. Hozzájárul mindehhez az, hogy Ausztriával a viszonyosságot biztosító megállapodást felmondottuk úgy, hogy ma szerződésileg biztosított viszonyosságunk nincs sem Ausztriával, sem pedig az abból alakult utódállamokkal szemben. Nincs természetesen viszonyosságról szó a Magyarországból alakult államterületekkel szemben sem.

Az egyszerű vagyonadó tekintetében különben úgy az osztrák mint a cseh törvények lényegileg azonos módon rendelkeznek, mint a mi törvényeink, tényleg azonban nem bántják az itteni vagyont. Romániában a mi egyszerű vagyonadónknak megfelelő adó nincs.

Azt hiszem, hogy az idetartozó kérdések szabályozásánál is leghelyesebb arra az álláspontra helyezkedni, melyet a nagy vagyonadó tekintetében mint döntő tételt hangoztattunk, nevezetesen, hogy

minden vagyontárgyat azon a területen kell adó alá vonni, mely területhez hozzá van kapcsolva.

Ingatlan s ház e tekintetben nem kérdés.

Követeléseknél a vagyonadótvörvény megállapítja azt, hogy adóköteles tőkevagyonnak tekintendő mindennemű akár belföldön, akár külföldön fennálló kamatozó vagy nem kamatozó tőkekövetelés (8. §. 1. pont) úgyszintén minden külföldi részvény vagy értékpapír (8. §. 4. pont.)

A belföldi adókötelesek szempontjából tehát a törvény a hitelező személyét veszi irányadónak, ha azonban külföldi állampolgárról van szó, akkor változtatja álláspontját, amennyiben adókötelestnek nyilvánítja a külföldi állampolgárnak azt a vagyont, amely belföldi ingatlanokra nézve jelzálogilag be van kebelezve. Azt a kérdést, hogy akkor, ha az ingó fedezet van itt, úgy mi történik, a törvény nem érinti.

Törvényhozásunk s hozzátehetjük, az osztrák és cseh törvényhozás tehát egyáltalában nem következetes. A követelést egyi esetben a hitelezőnél, másik esetben az adósnál veszi adó alá. Ugy hiszem, a követelést nem szabad a biztosíték alapulvételével adóztatni. Igaz, hogy a tőke az adós keze alatt dolgozik s az adós szorgalma juttatja jövedelemhez a külföldi hitelezőt. De, habár a kamatot az adós által megkeresett jövedelem alkatrészének is tekintjük, azért kétségtelen, hogy elvileg az mégis a hitelező személyiségéhez fűződik.

Különösen ránk magyarokra igen fontos ennek az álláspontnak érvényrejuttatása azért, mert meglehetősen nagy összegű követeléseink vannak az elszakadó területeken. (lásd fentebb 1. alatt is.)

A kérdés gyakorlati jelentőségéből nagyon sokat veszít akkor, ha a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok tekintetében sikerül keresztülvinni bizonyos különleges elbírálást, mert a magántőkék e részben igazán nem tesznek számot. Annyi azonban kétségtelen, hogy akkor, ha ezek a kölcsöntőkék már egyszer meglesznek adóztatva az elszakadó területeken, akkor azokat itt még egyszer megadóztatni nem szabad, hacsak nem akarjuk elérni azt, hogy itt is egy igen fontos és lényeges gazdasági kötelék szakadjon meg.

3. A föld s házadóknál a területhez kötöttség egyáltalán nem kérdéses.

Elvvé kell tennünk, hogy az ezekből eredő jövedelem csak ott legyen megadóztatható, ahol keletkezik. Még pedig nem csupán

hozadéki adóval, de jövedelem adóval sem. A helyzet ma a következő egy Magyarországon lakó erdélyi birtokosra nézve:

fizet Erdélyben A cédula szerint bérjövédeme után	34 ⁰ / ₀ -ot	(3. §.)
C „ „ további	13 ⁰ / ₀ -ot	(18. §.)
ált. jöv. adó címén	4—50 ⁰ / ₀ -ot	

a román államban.

Nálunk tőkekamat s járadék címén

(75 : XXII. 1. §. 4. p.) 10⁰/₀-ot,

s fizet még jövedelem és vagyonadót. Az utóbbit feltétlenül, mert a románoknál egyszerű vagyonadó nincs.

Házbirtoknál valamivel kedvezőbb a helyzet. Ott csak 30⁰/₀ a Románián kívül lakó személy adója a földbirtokért fizetett 52⁰/₀ helyett.

Viszont a román ember magyarországi vagyona után fizet ott jövedelemadót.

Ez lehetetlen helyzet. Ezt meg kell szüntetni.

Mindenekelőtt meg kell akadályozni az abszентizmus megadóztatását. Az utódállamok polgárainak mozgási lehetőségét a román törvényhozás által elfoglalt álláspont teljesen lehetetlenné teszi.

De viszont részünkről is el kell törülni az 1875:XXII. t.-c. 1. §. 4. pontjának azon rendelkezését, mely a külföldről származó föld- és házbirtokjövedelmet megadóztatja.

Természetes, hogy a jövedelem és vagyonadók kirovásánál is az idegen államterületen fekvő ingatlanok teljesen számonkívül hagyandók.

4. A *III. oszt. keresetadó* az 1875:XXIX. t.-c.-ben lefektetett szabályozás szerint (5. §. 2. b.) a külföldiek keresetét nem bántja abban az évben, amelyben az országba költöztek, valamint a külföldi kereskedők és iparosok által a belföldi piacokon koronkint eszközölt látogatást a viszonzosság feltétele mellett nem vonja adó alá.

Kiegészíti ezeket a rendelkezéseket az Ausztriával kötött egyezmény, melynek alapelveit lényegileg ma is helyeseknek kell tartanunk. Az 1908:XIV. t.-c. 7. §-a lefekteti azt az alapelvet, hogy akkor, ha valamely vállalat üzemét az egyik állam területén fekvő üzlettelepéről a másik állam területére is kiterjeszti anélkül, hogy ott üzlettelepet létesítene, úgy adóztatásnak csakis ott lehet helye, ahol az üzlettelep van. Ez az elv feltétlenül helyes s legfeljebb a vándoripar tekintetében szorul bizonyos kiegészítésekre, nehogy az idejövő külföldi cirkusz stb. adómentesen működhessék.

A belföldi üzletek és a külföldiek fióktelepei közt az adóztatás súlya tekintetében nem lehet eltérés, amit reánk nézve kizár a

trianoni békeszerződés 211. §-a is. Úgy, hogy ha magunkra nézve ezt az ántánt államokkal szemben biztosítani tudjuk, úgy az csak nyereség.

Megállapítja az osztrák egyezmény azt is, hogy mit kell tekinteni önálló üzlettelepnek s azokat az elveket, melyek e részben a 10. §-ban le vannak fektetve, magáévá tette az 1921. évi római konferencia is.

Méglehető nehéz kérdés a jövedelemnek az üzlettelepek közt leendő megosztása. Ahol nyilvános számadásra kötelezett vállalatokkal szemben állunk, valamivel könnyebb a helyzet, de ahol magáncégekkel állunk szemben, ott már nehezebb. Helyesnek látszanék bizonyos objektív szempontok alapulvétele, úgy miként azt a fakereskedelem tekintetében, a csehek a multévi tárgyalásokon proponálták.

Azt mondhatjuk azonban, hogy minden egyes állam a területén működő telepeket a rendelkezésére álló adatok alapján adóztatja meg s a jövedelem, illetőleg kereset alkatrészének tekinthet minden szolgáltatást, melyet a belföldi telep a külföldi telep javára eszközöl. Az ez alapon történő adóztatás ellen jogorvoslatnak lehetne helye a nemzetközi választott bírósághoz, természetesen birtokon kívül. Az egyik telep által a másiknak térített kamatjövedelmet azért kapcsolom ki, mert a kölcsöntőkét a hitelező vagyonalkatrészének tekinthetem. (lásd fentebb 1. és 2. alatt.)

III. oszt. kereseti adó alá esnek az igazgatósági s hasonló járandóságok, tantiemek. Ezek természetesen csakis ott adóztathatók meg, ahol fizettetnek. Csehszlovák vállalat budapesti igazgatósági tagja nem vonható Budapesten adó alá. -

6. *A jövedelemadó* tekintetében ugyanazon elveket vélem alkalmazhatni, mint a III. oszt. keresetadó tekintetében, azzal a kiegészítéssel, hogy ha a jövedelem alkatrészét képezi valamely hozadéki adóalap, úgy a külföldi hozadéki adóval sújtott jövedelem itt már ne legyen többé jövedelemadó alá vonható. Szükségesnek tartom ezt az elvet kimondani két okból:

1. jövedelemadó van a külföldön is,
2. nem érdekünk elszakadó területi vagyoni érdekeltségeinket csökkenteni.

7. *A IV. oszt. kereseti adó* tekintetében: a) közalkalmazottaknál legyen irányadó az, hol fizetik az illetőt, ami különösen a nyugdíjasok szempontjából fontos (75 : XXII. t.-c. 1. §. 1. pont),

- b) magánalkalmazottaknál, ideértve a nyilvános számadásra

kötelezett vállalatoknál alkalmazottakat is, szintén ott kell az adót fizetni, ahol az illető egyén fizetését húzza.

A b) pont rendelkezése nem adhat alapot arra, hogy akkor, ha valaki gazdasági tevékenységét nem azon állam területén fejti ki, honnan a fizetést húzza, úgy jövedelme teljesen mentesüljön az utóbbi állam adójától. Gondoskodni kell oly rendelkezésekről, melyek megakadályozzák az ebből származható visszaéléseket.

8. A *tőkekamat és járadékadó* tárgyát képező jövedelmek tekintetében a legkülönbélebb természetű és a legkülönbélebb módokon ható adókkal állunk szemben.

Az első csoportot alkotja a magyar tőkekamat és járadékadó törvény, az 1875. évi XXII. t.-c. Adóalany az, aki itt lakik. Minden a külföldről folyó életjáradékból, özvegyi ellátásból, vagy rokonsági évjáradékból, úgyszintén kölcsönadott tőkéből élvezett jövedelmet megadóztat. E törvényt kiegészíti az 1883. évi VII. t.-c., a pénzügyintézeteknél elhelyezett tőkéből folyó jövedelmek megadóztatásáról, amennyiben az ezeknél elhelyezett tőkék kamatai után az adóösszegeket az illető intézet fizeti. Ugyanez a törvény megadóztatja a külföldi részvényekből eredő jövedelmet is, de adózatlanul hagyja a külföldieknél elhelyezett közkölcsönök szelvényjövedelmét.

A másik csoport kiinduló pontja az osztrák 1896. évi járadékadó törvény, mellyel azonos alapokon áll az 1909. évi VII. t.-c. Ez a törvény mellőzi az 1875. évi XXII. t.-c.-nek azt a megszorító feltételét, hogy tőkekamat és járadékadó alanya csak az országnak lakosa lehet, ezzel szemben megállapítja, hogy belföldről eredő tőkekamat és járadék után adót fizet mindenki, legyen az az ország lakosa, vagy külföldi s ezenkívül az országban lakóknál a külföldről folyó jövedelem is rendszerint adó tárgya. Előbbi elv a területen nyugvó adóztatásnak, utóbbi pedig az állandó itt tartózkodás természetéből folyó közteher viselésének folyamánya.

E szabály alól a területen kívüliség elvétől eltekintve az a kivétel, hogy viszonyosság esetén a külföldről folyó jövedelem adómentes, hogyha az adóköteles igazolja, hogy jövedelme külföldön hasonló adó alá tartozik. (1909. évi VII. t.-c. 6. §.)

Természetes, hogy ez a törvény is adó alá vonja az 1. §. 5. pontjában a külföldi részvényekből, kötvényekből és más egyéb külföldi értékpapirokból származó kamatokat vagy osztalékokat.

A román adótörvények az úgynevezett g.-cédula szerint adó alá vonják úgy azokat az osztalékokat és kamatokat, melyeket román közhatóság vagy pedig társaságok, szövetkezetek által kibocsátott kötvények után élvez az adókötelezett, mint a külföldön

elhelyezett mindennemű tőkék, értékpapírok jövedelmét. Megadóztatják ezenkívül a belföldön elhelyezett jelzálogos és egyéb kölcsönöket, s a bankoknál levő betéteket. Egyedüli kivétel a pénzüintézetek által elhelyezett tőkék kamatjövedelme, ha azokat a jövedelmeket a vállalati adónál már megadóztatták. Maguknál a lombard és jelzálogos kölcsönöknél azonban 15%-os adót a kölcsönvevőnek kell lerónia, de azt a kölcsönadóval szemben levonhatja. Az adó behajtása eléggé körülményes, mert azt részben a hitelezőtől, részben az adóstól hajtják be, részben pedig köteles annak behajtásáról az gondoskodni, aki a szelvényt beváltja, esetleg azt beváltás végett külföldre továbbítja.

Ebbe a fölöttébb zavaros anyagba eléggé nehéz megfelelő egységes elveket beállítani.

Az kétségtelen, hogy az 1908. évi XIV. t.-c. 19. §-ában lefektetett azt az elvet, hogy az egyik államban székhellyel bíró és nyilvános számadásra kötelezett vállalatot nem lehet megadóztatni a másik állam területén elhelyezett tőkéje után, — elvileg fenn kell tartani. Ezen az elven nem szabad rést ütnünk, ha csak az utódállamok nyilvános számadásra kötelezett vállalatai mozgási szabadságát nem akarjuk lehetetlenné tenni.

Meg kell adnunk ezt a jogot az iparüzésből s kereskedésből folyólag egyes magánosok által hitelezett tőkének is s ha például a kereskedelmi életből eredő váltó vagy könyvkövetelésről van szó, az ebből eredő kamat sem vonható külön adó alá.

A csehek részéről az 1921. évi tárgyalások során fel lett vetve az a gondolat, hogy akkor, amidőn a tőkekamat és járadékadó a jövedelemből történő levonás útján lesz fedezve, az adó azt az államot illesse meg, melynek területén a levonás eszközöltetett. Ennek a tételnek igazságossága azonban mindig attól függ, hogy mily kamat vagy szelvényjövdelem lesz a jelzett módon megadóztatva.

Ha az adóztatás a régi magyar és osztrák keretek között mozog, úgy ebből bizonyára nem állhatnak elő hátrányos következmények, ha azonban a román törvényhozásra gondolunk, ahol a jelzálogos adós van hivatva a kamatokból a levonást eszközölni, úgy az egészen általános szövegezés előre nem látható veszélyeket rejt magában.

Azt hiszem, hogy sokkal helyesebb lenne ezt az elvet a pénzüintézetek által fizetett kamatokra korlátozni s csak annyit mondani, hogy amennyiben a kamatélvezetre jogosult kamatai után járó tőkekamat és járadékadót az adófizetésre jogosult pénzüintézet levo-

nás, vagy beszámítás útján hajtja be, azon állam jogosult az adó-bevételezésre, melynek területén ez a pénzüzet működik.

Elvként kell megállapítani azt is, hogy a kamatjövedelmet azon állam adóztassa meg, melynek területén a hitelező lakik. Legfeljebb hozzá kellene tennünk azt, amit az 1908. évi 14. t.-c.-ben foglalt egyezmény is kimond, hogy egyik államnak a másik állam által kibocsátott államadósságok szelvény-jövedelmét s a másik állam által a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adójával megadóztatott részvénytársaságok által kifizetett osztalékot s elsőbbségi kötvények kamatait járadékadóval, vagy tőkeamat és járadékadóval megróni nem lehet.

Ugyanitt merült fel az a kérdés, hogy mi történjék azokkal a kamat és szelvényjövedelmekkel, melyeknek a törvényhozás az adómentesség kiváltságát biztosította.

A csehszlovák állam e tekintetben magát a magyar állam és illetőleg Ausztria jogutódjának tekinti, úgy hogy ennek következtében a törvényhozásilag biztosított kiváltságok a csehszlovák állam területén továbbra is biztosíthatók. A román állam nem helyezkedik egészen erre az álláspontra, mert az SHS. állammal egyezően a hódító jogát vitatja és ennek következtében nem akarja elismerni az ily törvényes kiváltságok érvényét. Oly álláspont ez azonban, melynek jogosulatlansága nyilvánvaló.

Ehelyütt kellene szabályoznunk azt a kérdést, hogy akkor, ha valamely külön adóköteles jövedelem azon állam törvényhozása által, mely az adó behajtására jogosítva volna, adómentesnek nyilvánítottatik, úgy ezt az adómentességet a másik állam tartozik-e ugyanolyan hatályunak elismerni, mintha az illető adót fizetne. (Záloglevelek.) Mentésíteni kell ezenkívül a jótékony alapok, a kulturális, vallási testületek követeléseit, nemkülönb a yáltó-leszámítolásból eredő követeléseket.

9. *Nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója* teljesen analog módon van szabályozva. Ausztria, Csehszlovákia, SHS. s Magyarország adóalapja a tiszta nyereség. Ebből lesz kimunkálva az adóalap. Ezzel szemben a román új adótörvény egészen más alapon dolgozik. Elemeire bontja a vállalat jövedelmeit s ezeket külön-külön használja fel az adóalap megalkotására, csaknem úgy, mint a mi régi törvényünk. (A jelzálog-kölcsönök után szedett kamatok pld. külön lesznek megadóztatva s ez a jövedelem az összjövedelemből levonatik.)

Az 1909 : VIII. t.-c. 1. és 2. §-aiban lefektetett azon elvnek, hogy a vállalatnak az illető állam területén fekvősége ez állam

területén ennek törvényei szerint adózik, helyessége kétségtelen. A részletkérdések megoldása azonban fölöttébb nehéz.

a) Az adóköteles jövedelmet s illetőleg az összjövedelemnek az államokközi megosztását miként vigyük keresztül.

Vannak esetek, hogy a fiókvállalat könyvvizsgálata a fiók jövedelmezőségére nézve teljesen útbaigazít. De nem mindig. Pl. szállítási vállalatoknál, biztosítási intézeteknél egyáltalán nem. Pénzügyintézeteknél sem mindig. Vannak s lehetnek oly üzletek, pl. emíziós ügyletek, melyeket az intézet, nem a fiók, hanem az anyavállalat számlájára bonyolít le.

A kibontakozás útja csak az lehet, hogy tegyük alappá a fiók önálló könyvvitelét, ha azonban ennek forgalmi adatai nincsenek arányban a kimutatott jövedelmezőséggel, úgy szakszerű felülvizgálatnak legyen helye.

A fióktelep jutalékot s kamatokat térít igen sokszor az anyavállalatnak. Ezek adókötelesek legyenek-e s hol, az adósnál vagy hitelezőnél? Bizonyára a hitelezőnél. De emellett visszaéléseket is leplezhetnek. Egyedüli orvoslás a másik részére e címen fogantatott fizetések s jóváírások vagy terhelések kimutatása s ha az a jellegük lenne, hogy bizonyos áttolások eszközöltek e címen, úgy megfelelő korrekúra legyen keresztülvihető az adóztató hatóság által.

Egyszerűbb kérdésnek s nem vitatható tételnek látszik az esetre, ha nincs fióktelep:

a) a másik állam területén történt kölcsönadás vagy nem állandó jellegű vagyonszerzés, (árúk vétele) a másik állam területén ne legyen adó alá vonható;

b) a másik állam területéről húzott egyéb jövedelem ezen jövedelemre ott kirótt hozadéki adó alá legyen vonható;

c) a levonható tételek szempontjából lehetőleg kevés különbség legyen belföld és külföld között.

10. Az okirati és vagyonátruházási illetekknél a fentebb-alatt elmondottakon kívül a következőket tartom fontosnak a mozgási szabadság biztosítása céljából.

Minden oly ügyletnek, mely jogi hatását nem a belföldön juttatja érvényre, feltétlen bélyegmentesség biztosítandó. Ha azonban hatósági eljárás során fel lesz itt használva, úgy illeték vonandó le. De ha az illető külföldi államban már illeték alá vonatott, úgy az ott lerótt összeg legyen megfelelően beszámítandó. Ha mindkét helyütt érvényesül az ügylet, úgy arányosításnak van helye. Társasági szerződéseknél ez különösen indokolt.

Váltónál, csekkeknél a külföldi lebélyegzést elégségesnek kell minősítenünk, azon eset kivételével, midőn belföldi egyének között jött létre a váltó, illetőleg a kibocsátásának vagy elfogadásának s a csekk kibocsátásának alapját képező ügylet. Megengedhető akkor, ha a magyar bélyeg több, mint a külföldi, a kiegészítés megkövetelése.

A többi továbbadási ügyletek legyenek feltétlenül illetékmentesek.

Könyvek tekintetében nagyon fontos, hogy akkor, ha valamely magyar vállalat külföldön vezetett telepének ottani könyveit felhozza, azok itt illetékmentesek legyenek. Szintúgy biztosítandó az ellenőrzés céljaira a központban vezetett könyvmásodlatok illetékmentessége.

VIII.

A létesítendő megállapodásoknak ki kell terjeszkedniök arra is, hogy az adó- és illetékügyben vitás kérdések elbírálására egy államközi hatóság létesíttessék.

Ausztriával adó- és illetékügyekben volt bizonyos közösségünk. Az ebből fakadt adó- és illetékügyi egyezménynek azonban nagy hibája volt, hogy nem volt oly fórum, mely vitás kérdésekben dönt, hanem két minisztérium soha véget nem érő levelezések folytán iparkodott megegyezésre jutni. A megegyezés persze a legritkább esetben jött létre.

Tökéletesen érthető volt a multban, hogy a magyar állam szuverénitásának védelmében mindeképp iparkodott megakadályozni bárminő újabb közös orgánum létesítését. Ennek dacára is az 1908. XII. t.-c. már tervbe vette választott bírósági szerv létesítését a vám és kereskedelmi szerződés hatálya alá tartozó bizonyos ügyekben. A mi helyzetünk azonban ma az utódállamokkal szemben fordított. Arra kell törekednünk politikailag is, hogy mentől több ilyen államközi szerv működjék. De különben is ez az egyedüli mód arra, hogy a vitás ügyek így gyorsabban és simábban lebonyolíthatók legyenek.

Nyulászi János.

Agrárstatisztika.*

A gazdasági élet jelenségeinek megfigyelésében a statisztika még csak az egyszerűbb tények megállapításához jutott el, külső ismérvek feltüntetéséhez, a belső összefüggések szabatos kifejezése nélkül. A gazdasági élet legtöbb ágában így van ez, s a ható okoknak sokoldalúsága, az eseményt irányító befolyásuk bonyolult volta igen nehezzé, csak lépésről-lépésre, s akkor is csupán kisebb szakaszonként előrehaladóvá teszik az oknyomozó statisztikát. Az agrárviszonyok statisztikája azonban még sokkalta nehezebb, mint a többi termelési ágé. Nehezebbé teszi az, hogy a megfigyelés egységeit itt a legbajosabb megállapítani, valamint az, hogy a megfigyelendő jelenségek igen nagy területen rendkívül szét vannak szórva, végül pedig az, hogy az a népréteg, amelynek a megfigyeléshez az anyagot kellene adnia, szétszórtságánál fogva a művelődés forrásaihoz nehezebben jut, s kisebb intelligenciával és nagyobb bizalmatlansággal fogadja a termelési és egyéb viszonyait illető kérdéseket.

Az agrárstatisztika ezért minden országban nagyon hiányos, s főbb felvételei is többnyire tapogatózó becslésekkel vannak kísérve. Bár a hajlandóság sehol sem hiányzik az agrárstatisztika jobb kimélyítésére, az erre való eszközök oly nehezen hozzáférhetők és költségesek volnának, hogy az államok nagy része kénytelen megelégedni az egyszerűbb és felületesebb methodusokkal, érdekköröknek engedve át a finomabb megfigyeléseknek többnyire csak egy-egy részletre szorító kísérleteit.

Egyik legfontosabb témája volna az agrárstatisztikának a föld s az azt művelő ember egymáshoz való viszonyának megállapítása s változó viszonyainak állandó figyelemmel kísérése. Erre vannak is eszközök, ha nem is teljesek; a népszámlálások a földművelő embernek a földhöz való viszonyát tudakolják, sőt Magyarországon megvan a lehetőség 1900 óta arra is, hogy a földműves birtokának nagyságáról, a mezőgazdasági alkalmazottnak birtokos voltáról tájékozódjanak, a birtokkategóriáknak ez a megállapítása azonban — egyéb, kisebb hiányokat ezúttal nem említve — még homályban

* Mutatvány a szerzőnek sajtó alatt levő „Agrárpolitika“ c. művéből.

hagyja a birtok értékére vonatkozó legfontosabb adatokat, amelyek a talaj jóságából, a fölszerelés tökéletességéből, a termelvények neméből volnának megállapíthatók. Jelentékeny javítás az 1920. évi népszámlálásnak az az újítása, mely a birtok terjedelmét a legfontosabb művelési ágak szerint részletezve tudakolja.*

A mezőgazdasági üzemformáknak a nagyságára, művelési ágainak megoszlására, fölszerelésére a mezőgazdasági üzemstatisztikák szolgálnak (mintaszerű az 1907. évi németországi fölvétel, s az adott viszonyok közt igen jó és lelkiismeretes a magyar 1895. évi összeírás), ezek azonban nagy költségességük miatt csak hosszabb időközökben ismételhetők meg, amikorra az egyes üzemkategóriákban már oly eltolódások lépnek föl, hogy a fejlődés menetét nehéz megállapítani, s hiányuk az is, hogy nagy tömegre terjedvén ki a részletek tekintetében nem lehetnek elég elmélyedők. A mezőgazdaság fölszerelésének vizsgálata körül sok hasznot tesznek az aránylag egyszerű eszközökkel, tehát gyakrabban végrehajtható állapotösszeírások, amelyeknek igazi értékük akkor van, ha az egyes állatfajták elterjedését, az állatok fejlettségét, súlyát, a tejelőknak tejhozamát stb. vizsgálják.** A holt fölszerelés tekintetében a különböző mezőgazdasági gépeknek szerepe tanulságos, ezt gépösszeírásokból lehet méríteni (nálunk 1895-ben), amelyek folytatólagosan kiegészíthetők a mezőgazdasági gépgyártásnak, valamint a mezőgazdasági gépek kereskedelmi forgalmának adataiból.

Egyik legnehezebb kérdése az agrárstatisztikának az évi termelés mennyiségének megállapítása. A termelők millióival nem érintkezhetik közvetlenül, a terményeknek számtalan apró csikokra szétszaggatott sokaságát nem veheti egyenkint számba. A leggyakoribb eljárás tehát, némely fejlettebb agrárstatisztikával bíró államnak, különösen Németországnak kivételével az, hogy a szántóföld ismert nagyságából kiindulva, községenként szakértőkkel, bizottságokkal, a nagyobb termelők kikérdezésével állapítják meg az egyes terménynemeknek a szántóföld területében való részesedését. Ez az eljárás, amely Franciaországban körülményes bizottsági tárgyalások útján történik, Magyarországon pedig annyiban javított alakban áll

* Erről, valamint az agrárstatisztikának a népszámlálások által kideríthető egyéb kérdéseiről l. a szerző tanulmányát: Magyarország új népszámlálása. Magyar Gazdák Szemléje. Budapest, 1920. 272 l.

** Magyarországon 1869-ben és 1880-ban a népszámlálásokkal kapcsolatban állapotösszeírások; igen értékes az 1895. évi, kevésbé merítette ki anyagát az 1911. évi, míg az 1917., 1918. és 1920. években tartott fölvételek már a háborús bizalmatlansággal küzdve kevésbé teljesek maradtak.

fönn, hogy a 100 holdon felüli birtokosoknak 1912 óta egyéenkint kell bevallaniok a különböző termények bevetett területét, lényegében becslés, amely a végrehajtás gondossága szerint minősül alaposabb vagy felületesebb fölvétellé. Ugyancsak becslésen alapszik azonban a terméseredmények megállapítása is, tipikusnak látszó területeken végzett próbacséplések alapján, amelyeknek eredményeit a föntírt módon megállapított vetésterület nagyságával szorozzák be. A terméseredmények becslésére nálunk a gazdasági tudósítók szervezete szolgál, akik a vetés állapotáról, s általában a mezőgazdasági termelés minden fontosabb jelenségéről is értesítik a földművelésügyi kormányzatot. A termésbecslés eredményei alapján, a gabonaraktárakban, malmoknál, közlekedési vállalatoknál lévő gabonakészletek figyelembevételével szokták megállapítani a látható készletek mennyiségét, amely egybevetve a külföldről, különösen az export államokból érkező termésjelentésekkel, szolgál legtöbbször alapul a gabonaáralakulásokra. A becsléseknek ez a halmozódása azonban gyakorta jelentékeny tévedésekre vezet, amelyek oly időkben, mikor állandóan nagyobb előző évi készletek állnak rendelkezésre, nem szembetűnők és nem ellenőrizhetők, válságos időkben azonban igen félrevezetőek lehetnek, amint pl. a központi hatalmakat a háború kitörésekor téves illúziókba ringatták gabonakészletük nagyságáról. A háború folyamán végzett azok a kísérletek, amelyek a termés valóságos mennyiségét a termelőktől való közvetlen tudakozódás útján kívánták megismerni, (nálunk az 1917., 1918. és 1920. években) hatástalanok maradtak, a cséplésnél való megfigyelés (nálunk 1915 óta) szinte nem célravezető, mert a cséplés befejezte sokkal későbbi időre nyúlik ki, hogyses az eredmények az árképződésre, s a közéletmezési politikára irányadók lehetnének.

A készletek nyilvántartása közeli állandó problémája az agrárstatisztikának: Szükségét a háborús irány élezte ki, amikor azonban a készletek vagy igen mélyen lapultak, vagy rendkívül gyorsvándorlásban voltak. Megvalósítására elméletileg most volna a legkedvezőbb alkalom, mikor az egyébként zavaró kezdőkészletek hiányoznak; a gyakorlatban azonban a bizalmatlanság ma is súlyos akadály.

Figyelemreméltó alkotórésze az agrárstatisztikának a termények áralakulásának figyelemmel kísérése, ami egyfelől a börzei árjegyzéseknek megrögzítéséből, másfelől vásárok és piacok árainak összevetéséből áll. A mezőgazdasági termények áralakulása nemcsak arra jellemző, hogy a mezőgazdasági termelés jövedelmező-

sége mekkora, hanem érezteti hatását a népesedés és közegészségügy számos jelenségén, mutatva, hogy az emberiség sorsára a mezőgazdaság terményeinek hozzáférhetősége mily döntő befolyással van. A terményárak statisztikája e nagy fontossága dacára sem eléggé kifejtett, s a hosszú idő óta rendelkezésre álló följegyzések használata nagy óvatosságot igényel, mert összehasonlításra csak a minőségileg is egyező termények árai alkalmasak. Az árstatisztika eddig az egyetlen eszköz arra is, hogy egyes termékek vámvédelmének hatása megállapítható legyen, holott a vámvédelem a termelés növekvésére, nagyobb intenzitásúra is kihat, s eredményei a mezőgazdaság helyzetének alaposabb megfigyelése után állapíthatók csak meg.

Az ár csak egyik jelzője annak az útiránynak, a melyen a mezőgazdasági termékek a termelőtől a fogyasztóig eljutnak; ennek az útvonalnak a körülményeit az agrárstatisztikának jobban ki kellene nyomoznia. Erre szolgálna mindazon szervezetek statisztikája, a melyek az árut a termelőtől a fogyasztóig juttatják; a terménykereskedelemtől azonban legföljebb csak annyiban lehetnek adataink, amennyiben a kereskedelmet szövetkezetek bonyolítják le. A forgalom útjait is szükséges ismerni; de ezidő szerint csak arról a mennyiségről vagyunk tájékoztatva, amely az ország határait, mint behozatal, vagy kivitel átlépi; az ugyanazon gazdasági területen belül végbemenő árukicserélés mértéke nincs följegyezve, s így az egyes vidékek szükségletéről, a helyben ki nem elégíthető fogyasztás mennyiségéről tájékozatlanok vagyunk, holott ennek az ismerete úgy a forgalomképesebb árukénál, mint különösen a szállításra kevésbé alkalmas cikkekénél rendkívül fontos lenne, s úgy a forgalmi, mint a termelési politika céljait előmozdíthatná.

A mezőgazdaságnak az önsegélyt reprezentáló szerveiről, a szövetkezetekről sokkal kevesebb agrárstatisztikai följegyzés van, hogysen ezek hatását érdemük szerint meg lehetne állapítani. Nemcsak a szövetkezetek száma, tagjaik száma, forgalmuk nagysága fontos (amiről vannak is számszerű adatok), hanem a működésüket megvilágító detailadatok is: az adott kölcsönök regisztrálása nagyságkategóriák szerint, a fogyasztásra közvetített áruk megoszlása mennyiség szerint, az értékesítésre átvett cikkek osztályozása azon kisebb mennyiségek szerint, ahogy azok a termelőtől átvétetnek, egyszóval annak a folyamatnak az ismertetése, amely szerint a szövetkezet az erőket egyesíti, az apró egységeket nagy tömeggé növeli. Ezeknek a nyersanyaga a szövetkezetek üzletviteli följegyzésében majdnem mindenütt megvan, legföljebb agrárstatisz-

tikai célokra egyöntetű formát volna szükséges biztosítani részükre. Tanulmányuk rendkívül nagy volna, s a szövetkezeti élet fejlődésére és helyes irányára elhatározó befolyással lenne. A gondolat, hogy a kérdés szövetkezeti statisztikai hivatalok útján oldassék meg, nem elvetendő.*)

Nagyon hiányos mindeddig az agrárstatisztikai kutatás a termelőre nehezedő terhek vizsgálatában. Itt elsősorban a földterhek ismerete lenne tanulmányos, ha ezek mindig a tényleges megterhelést reprezentálnák, s ha szembeállíthatók volnának a föld jövedelmezőségével. Az eszközök hiányossága miatt az ilyesmi azonban parciális kutatások útján lehetséges, mert sok teher van a földön, ami telekkönyvileg egyáltalán nincs bekebelezve, másutt viszont a bekebelezett terhek egy része már csak névlegesen áll fenn. A termelőre nehezedő terheknek különben is csak egy része e földteher; a fölszerelés gyakori vételárhátraléka mellett az örökös társaknak fizetett járadékok, egyéb szolgáltatások, s különösen a növekvő közterhek emelik a termelő költségeit. Ezekkel szemben a jövedelmezőség kiszámítása szintén bonyolult; a gazdának s családtagjainak munkateljesítményeit is figyelembe véve, fogyasztásuk mennyiségét kellene megállapítani, s csak azután a piacra termelt értéket számbavenni. Kisebb monografiákkal lehet e kérdéshez közelebb férkőzni; irodalmunkban inkább nagyobb uradalmak ily monografikus leírását találjuk, kevésbé a kisbirtok jövedelmezőségére vonatkozó kutatásokat.

A mezőgazdasági munkásnép megélhetési viszonyainak tanulmányozása körül az agrárstatisztikának még nagyon sok megoldatlan föladata van. Maguknak a mezőgazdasági munkabéreknek egységes statisztikai alapra hozása is nehéz, tekintettel a terményekben való járandóság különböző változataira.**)

A földművelésügyi kormány kiadásában régebben rendszeresen megjelent kiadvány a mezőgazdasági napszámbérekről nehezen összehasonlító s csak felszínes adatokat nyújtott. A béreknek a kombinációja azonban az évenként keresetben töltött napokkal, a vidékenként eltérő lehetőség a béreknek feles műveléssel való kiegészítésére, a munkásnak változó összjövedelme, s ezzel szemben a munkásháztartásokat terhelő költségek — ezek mind még alig kerültek statisztikai kutatás alá, annál kevésbé az a kérdés, hogy mezőgazdasági munkásnépünk keresete

*) L. Dr. Ihrig Károly: A szövetkezeti statisztika kérdéséhez. Magyar Gazdák Szemléje. Budapest 1921. 354 l.

**) L. Mandelló Gy.: Les salaires agricoles. Budapest, 1901.

hogyan viszonylik más országok munkásainak megélhetéséhez, s különösen, hogy az Amerikába vándorolt munkás terhei, kockázatai és jövedelmei ezzel szemben mekkorák.

A birtokok tulajdonosaiban beállt változások — igen kezdetleges részletezéssel — a telekkönyvi birtoktestek forgalmának statisztikájából voltak eddig megismerhetők, s csak az utolsó évtizedben gyűjtöttek részletesebb adatokat a 100 holdnál nagyobb birtokok tulajdonában beállt változásoknál. A bérletek számáról és terjedéséről 1895 óta egyáltalán nincsenek újabb hivatalos följegyzések. Az a birtokmozgósítás, amely az új birtokreformtörvény végrehajtásával kapcsolatban megindul, valószínűleg alkalmat ad a nagy művellet egyes fázisainak statisztikai megörökítésére is, s e tekintetben az Országos Földbirtokrendező Biróságnak szép feladata volna az átalakulás minden mozzanatát följegyeztetni.

A magyar agrárstatisztika további fejlődési körét az agrárpolitikai kutatások érdekében főbb vonásokban a következőkben vázolhatjuk. Az üzemek nagyságát, művelési ágak szerint való megoszlását; gépfölszerelését, s a házi, bérleti kezelésre, vagy részes művelésre vonatkozó adatait még a földbirtokreform nagyobb arányú megindítása előtt üdvös volna rögzíteni; ez bizonyos tekintetben tájékoztató lenne arra is, hogy a reform megindítása mely pontokon a legsürgősebb. Az üzemeknek munkaerővel való ellátottsága az 1920. évi népszámlálás adataiból is nyerhető, a mezőgazdasági vállalati statisztika kidolgozásával; ugyaninnen a földre szoruló nép mai elhelyezkedéséről és propagatív erejéről is tájékoztatást lehet szerezni.

A birtokforgalom további menetéről — amennyiben az nem az 1920. évi XXXVI. t.-c. alapján történt — a telekkönyvi hatóságoktól az eddiginél részletesebb felvilágosítást kellene várni, az említett törvény alapján történő változásokról pedig további adatokat a Földbirtokrendező Biróság, illetőleg annak a közegei szolgáltatnának.

A bérbeadás processzusi, tekintettel a bérletek kötelező bejelentésére, nehézség nélkül számon tarthatók.

A mezőgazdasági termelés eredményeinek megismerésére az eddigi eljárások csak lassan és részletekben javíthatók; a nagy tömegeknek ezen felületes megfigyelése mellett azonban különleges termelési ágak eredményeinek tüzetesebb megfigyelése annál többet használhatna a termelési politikának. A tehenészetek, juhászatok, a komlótermelés, a gyümölcstermelés stb. mind máig nélkülözik a részletesebb statisztikai megfigyelést, nem szólva a szőlőművelés-

ről, melynek sem üzemnagyságait, sem fölszerelését nem ismerjük. A kereskedelmi és ipari növények termelése, a mezőgazdasági ipar számtalan válfaja szintén ily monografikus fölvétel útján ismerhető meg minden vonatkozásában, s így deríthetők ki a továbbfejlesztésnek előfeltételei vagy hátráltató akadályai.

A termelők terheinek megállapításánál elég meddőnek bizonyultak az eddig a telekkönyv alapján végzett számítások, amelyek különben is csak nyers összegeket adhattak, a terhek könnyebb vagy súlyosabb voltának ismertetése nélkül. A terhek megismerését inkább a földbirtokra kölcsönző intézményektől várhatjuk, s a megterhelhetőség statisztikáját ebben az irányban kell jobban kiépíteni: hitelintézetek, szövetkezetek, árva- és egyéb közpénztárak adhatnak előbb általános — az eddiginél jobban részletezett — képet a földre kölcsönzött tőkéről, később pedig rendszeres adatokat az új terhekről, s a törlesztésekről és törlésekről, összevetve a kölcsön feltételével, a biztosítékul szolgáló föld nagyságával és művelési ágával stb. A mezőgazdasági hiteligények gondozására irányuló törekvés meglehetősen sötétben tapogatózik, amíg a hitel kérdése ilyen megvilágítást nem nyer, s könnyen megrögződnek szélsőséges vélemények (a birtok túlságos eladósodásáról, vagy hitelt alig igénylő nagy jövedelmezőségéről), amelyek tévútra vihetik a hitelpolitikát.

A termények forgalombahozatalának és értékesítésének módjáról, amelyek a mezőgazda fáradozásának sikeréről végeredményben beszámolnak, két, az agrárstatisztikában fontos metódus tájékoztatna! Egyik a belső forgalom statisztikája, amely a közlekedési vállalatok feladata, kapcsolatban piaci statisztikával, amelynek kevésbé ármegállapítással kellene bibelődnie, mint inkább a mennyiségek följegyzésével, másik a szövetkezeti és egyéb terménykereskedelmi közvetítés statisztikája, amely addig kíséri az árút, amíg a nagy forgalom országútjához eljut. Mind a két irányú felvétel annyiban kivihető, mert alapanyaga az illető vállalatok, szövetkezetek stb. följegyzéseiben megvan: az összeállításnak volna több dolga, amennyiben célja nem csupán az összes forgalom főeredményeinek kitüntetése lenne, mint inkább az egyes vidékek és termelői csoportok termelőképességének és fogyasztószükségletének megállapítása. A termelés jövedelmezősége, a szövetkezeti intézmény életrealitása és fejlesztésének szükségszerű programja ezekből a felvételekből tűnnék ki.

Ha még megemlítjük, hogy a mezőgazdasági munkásügy statisztikájában egyfelől a meglévő szociális szerveknek, nálunk különösen az Országos Gazdasági Munkássegélypénztárnak az intenzívebb

közreműködése volna szükséges, viszont a munkaviszonyokban beálló változásokról szintén rendszeres adatgyűjtés volna kívánatos, utalnunk kell arra, hogy agrárstatisztikánknak eddig nagy hiányossága, hogy munkával túlterhelt és közömbös közigazgatási szervektől merítette tudnivalóit s nem fordult közvetlenül a gazdáknak legalább ahhoz a rétegéhez, amely intelligenciájánál fogva az agrárstatisztika fontosságát fölismeri, s a fölvetett kérdésekre képes és hajlandó a tudtával legjobb adatokat megadni. A gazdáknak az agrárstatisztikába való nagyobb mértékű bevonása azokra is nagyon nevelő hatással volna, mert érzéküket fejlesztené a gazdaság eseményeinek följegyzése iránt, aminek a saját ügyvitelük is hasznát látná, s másfelől az agrárstatisztikát rendkívül javítaná, mert az eddigi, formailag helyes, lényegében felületes adatok helyett talán töprengő, bizonytalan de a helyzet fölismeréséhez mégis közelebb vezető őszinte anyaghoz juttatná. Minden statisztikai adatgyűjtésnek legnagyobb veszedelme a formai szabatosság, mely a jellemző sajátságokat eltakarja, és legnagyobb haszna az a terjengősség, amellyel a lelkiismeretes adatszolgáltató bevallásait tán félreértések közt, de a zavaró körülmények teljes föltárásával közli.

Az agrárstatisztika munkásai közt sajnálattal nélkülözzük eddig a különféle érdekképviselőket is, amelyek a maguk buzgóságából sok érdekes fölvetelt hajtottak ugyan végre, közreműködésüket azonban a hivatalos statisztika kevésbé vette igénybe. Ezek segítségével sokat használhatna az agrárstatisztikának; a községi és járási mezőgazdasági bizottságokban pedig (1920. évi XVIII. t.-c.) az agrárstatisztikának szintén használható új szervei kínálkoznak.

Az agrárstatisztikát egyes államokban külön e célra létesített, s rendszerint a mezőgazdasági igazgatáshoz kapcsolódó szervek művelik (pl. Franciaország, Északamerikai Egyesült Államok), másutt a hivatalos statisztika központosított orgánumához tartoznak (pl. Magyarország, a német államok stb.). A nemzetközi statisztikai intézet agrárstatisztikai kérdésekkel mindig foglalkozott, ha nem is túlságos elmélyedően; a Rómában létesített Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet működésétől e tekintetben többet lehetett volna várni, ha a világháború ennek az intézménynek a munkáját meg nem akasztja. Működését ugyan újra megkezdte, de a nemzetek elzárkózottsága miatt egyelőre szerényebb keretek közt.

Budai László.

Árszínvonal, munkabér és életszínvonal 1921-ben.

Míg a közszükségleti cikkek árának átlagos színvonala a háború kitörése óta 1920. év végéig állandóan emelkedő irányzatot mutatott, az 1921. év meghozta az első olcsósági hullámot, amely bár csaknem egy időbe esett a világpiacon mutatkozott általános depresszióval, mégis úgyszólván kizárólag a magyar korona külföldi árfolyamjavulásának volt a következménye. Ezzel nem állítjuk azt, hogy a világpiaci árak alakulása egyáltalában nincs befolyással a belföldi árak alakulására, de még importált árúknál is a világpiaci árváltozás, főként az árcsökkenés nálunk csak tompultan érvényesül, mint ahogyan eltörpül a valutaingadozás mellett minden olyan mozzanat hatása, amely nyugodt gazdasági forgalom mellett az árak alakulását irányítani szokta. És ez természetes is, mert ha valamelyik importált árú világpiaci ára például 10%-kal esik és ugyanekkor a magyar valuta árfolyama 20%-kal csökken, az árú belföldi ára a külföldi árcsökkenés dacára is legalább 10%-kal emelkedni fog. A valutaingadozás nagy szerepének iskolapéldája volt az elmúlt esztendő, amikor a valutánk javulásával teljesen azonos irányban, bár letompultan, alakult a közszükségleti cikkek belföldi piaci ára. A valutáris ingadozások azonban csupán ott érvényesültek minden késedelem nélkül és teljes erővel, ahol közvetlenül befolyásolták az árakat, tehát a külföldi származású árúknál. Ezt bizonyítja a ruházati cikkek múlt évi árának alakulása. Tompultabban érvényesült a valuta ingadozása azoknál a cikkeknél, amelyekből kivitelünk van, amelyek belföldi ára tehát a külföldi paritás felé törekszik. Ilyenek az élelmiszerek közül azok, amelyek nem voltak kiviteli korlátozásnak vagy hatósági árszabályozásnak alávetve.

Az indexszámok tanúsága szerint, öttagú kispolgári család háború előtti háztartási költségvetése alapján arányosított közszükségleti cikkek fogyasztói árának indexszámát véve figyelembe, az olcsósági hullám előtt a múlt év folyamán a megélhetés drágasága január végén érte el a kulminációt, amikor az arányosított indexszám 4925, vagyis a drágulás a háború kitörése óta több mint

negyvenkilencszeres. Ettől az időponttól kezdődik az olcsósági hullám, amely május végéig tart, amikor az indexszám 3366, tehát a drágaság csak harminchárom és félszeres. Június már drágulást hoz, amely folytatódik november végéig, felnyomva a megélhetési költségek indexszámát 6394-re, vagyis csaknem hatvannégyszeres drágulást idézve elő. December hó folyamán az árak némi csökkenése mutatkozik és annak eredményéül az év végén az indexszám 6072.

Ha szemlét tartandó az elmúlt év árhullámozása felett, az 1920. év végéig mutatkozott árakat összehasonlítás alapjául 100-zal egyenlősítjük, a következő táblázat számol be az árváltozásokról:

1921.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Élelmiszerek	91·2	83·1	64·6	59·5	53·9	57·9	62·2	76·1	84·8	88—	105·1	98·4
Ruházat	114·1	107·3	91·6	71·5	70·4	67·6	82·7	84·5	113—	121·7	155·2	147·3
Lakás stb.	142·5	148·8	177·2	181·6	175—	175—	175—	189·9	206·5	206·5	229·6	224·9
Vegyes kiadások	119·7	118·8	123·7	114·4	108·9	105·2	108·9	123·5	133·4	148·3	162·7	157·1
Átlag	104·8	98·7	86·4	75·3	71·5	72—	80—	89—	106—	112·6	136—	129·2

A fenti táblázat szerint május végére az átlag indexszáma 100-ról 71·5-re esik, vagyis az olcsósági hullám 28·5 százalék olcsóbbodást hozott az előző év végéhez viszonyítva. Szeptember végén már 6 százalékkal ismét túlhaladja az átlagos árszínvonal az előző évvégi árakat, sőt az emelkedés november végén már 36 százalék, amely december végére 29·20 százalékra csökken. A múlt év folyamán tehát az év végére az indexszámok tanúsága szerint az olcsósági hullám dacára, az 1920. év végéhez viszonyítva a megélhetés 29·2 százalékkal drágult.

Az egyes csoportok áringadozását nézve az *élelmiszerek* ára már az év elején csökken és ez a csökkenés május végéig 46·1 százalékot tesz ki. November végén azonban már az olcsósági hullám hatásának teljes megszűnését látjuk, sőt az árak már átlag 5·1 százalékkal magasabbak, mint 1920. év végén voltak.

A *ruházati cikkek* átlagos árcsökkenése május végéig 32·4 százalék, tehát nemcsak, hogy a világpiaci olcsósági hullám, de még valutánk javulása sem érvényesült teljes mértékben. Ennek magyarázatául az a körülmény szolgál, hogy az egész idényre a bevásárlások még rossz valuta mellett történtek és a valuta állandó javulása a további veszteségtől való félelem folytán nem bátorította a kereskedelmet újabb vásárlásokra.

A *lakás, fűtés, világítás* költségeinek csoportja legjellegzetesebben mutatja, mennyire nem símul a hatósági árszabályozás a világpiaci viszonyokhoz. A szén árát a termelési költségek figye-

lembevételével az Árvizsgáló Bizottság állapítja meg, természetesen mindig utólag. Így történhetett az, hogy míg a szabad forgalom tárgyát képező egyéb cikkek ára már januártól kezdve csökkent, a szén ára márciusban még emelkedett és míg a valuta romlása foly-

1913 -14. évi átlag = 100.

	Arány- szám	1921. I.	1921. II.	1921. III.	1921. IV.	1921. V.	1921. VI.	1921. VII.	1921. VIII.	1921. IX.	1921. X.	1921. XI.	1921. XII.
I. Élelmiszerek:													
Kenyér	4	1250	1250	1250	1250	1250	1250	1250	2108	2214	2214	2214	2214
Burgonya	1	3750	4167	3750	2500	3333	7500	2750	5000	5833	7000	7500	7500
Bab	1	4750	4900	3750	2000	2500	2000	3000	6500	6000	6000	6500	6000
Zöldség	2	3000	2500	2500	5000	5000	5000	4000	8000	8000	10000	16000	15000
Tojás	2	8333	6667	5000	5000	4666	5666	5333	8333	9500	11000	20000	18333
Marhahús	7	5000	5000	3500	2800	2700	2700	3700	3100	3410	3600	3600	3600
Sertéshús	7	7000	6000	4250	4500	3600	2600	4000	4000	4600	4200	4400	4500
Sertézsír	3	12133	10625	7813	6000	4222	5000	7000	10000	12000	11875	11500	9750
Cukor	2	13000	13000	12000	12000	10500	10500	10000	10000	11000	11000	12500	11000
Átlag	29	6295	5737	4455	4106	3723	3997	4289	5252	5851	6072	7254	6792
II. Ruházat:													
Vászon	3	18920	16200	13000	9460	0460	6000	7800	8970	13000	13000	15000	13000
Férfi ruha	7	6666	6000	5400	5000	5000	5000	6000	6000	7800	9000	11666	11666
Női ruha	8	6600	6600	6000	4000	4000	5000	6000	6000	8000	9000	12000	12000
Kötött áru	2	10714	10714	9000	8500	7500	6000	7205	7200	10000	10000	12500	10000
Cipő	3	12500	12500	10000	7500	7500	7500	9370	9370	11810	11810	15000	13750
Átlag	23	3355	8797	7513	5865	5777	5543	6779	6931	9262	9975	12724	12083
III. Lakás stb.:													
Fűtés	3	8000	8000	10000	10000	9540	9540	9540	9540	10700	10700	12333	12000
Világítás	2	1000	1666	1666	1666	1666	1666	1666	1666	1666	1666	1666	1666
Lakbér	23	180	180	180	220	220	220	220	357	357	357	357	357
Átlag	28	1076	1224	1338	1371	1322	1322	1322	1434	1560	1560	1734	1698
IV. Vegyes kiadás:													
Dohány	3	3125	3125	4062	4062	4062	4062	4062	4062	4062	4062	4062	4062
Szappan	2	13000	2000	9500	7000	5500	5000	6600	9400	9875	12000	14000	12500
Újság	3	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	3500	3500	3750	3750
Villamos	3	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1875	1975	1875	3125	3125	3125
Színház	9	1800	1960	2500	2500	2500	2500	2500	2500	3000	3000	3000	3000
Átlag	20	3235	3206	3340	3090	2941	2841	2940	3331	3603	4003	4391	4240
Nyers átlag	—	6595	6206	5431	4765	4595	4549	4785	5749	6691	7141	8758	8126
Arányosított átlag	100	4925	4643	4063	3542	3366	3383	3761	4185	4984	5292	6394	6072

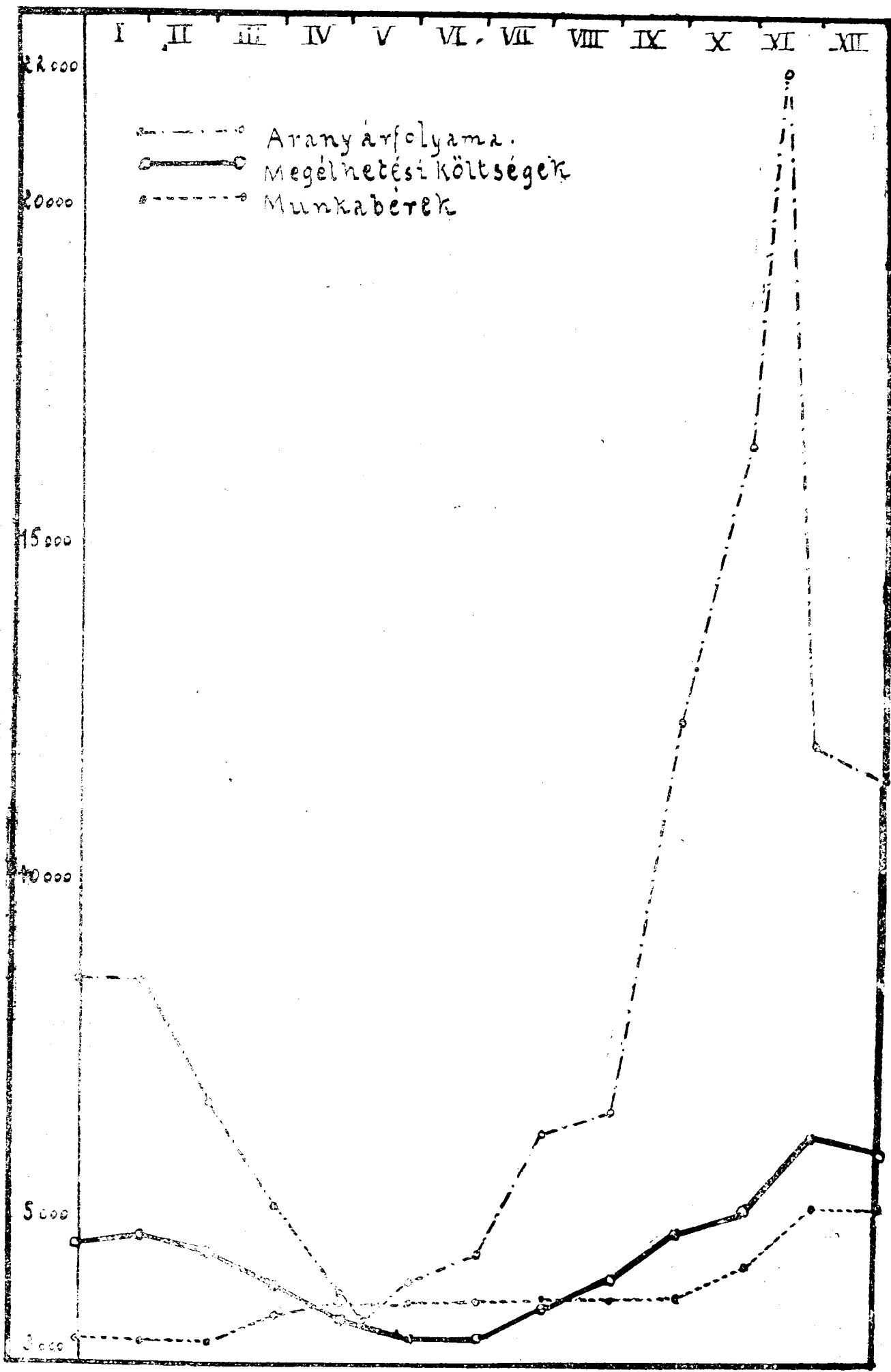
tán egyéb cikkek ára májustól kezdve emelkedő irányzatot mutat, a fűtőanyag ára csak szeptemberben mutat újabb emelkedést. A világítás ára is az olcsósági hullám kezdete után emelkedett és minden gazdasági depressziótól, vagy konjunkturától függetlenül az év egész folyamán változatlan maradt. A lakbér szintén neg-

ligálta a közgazdasági viszonyokat, lassú, de állandó emelkedést mutatva.

A *vegyes kiadások* rovatáról szólva, átlagos árcsökkenésről itt nem beszélhetünk. Május végén, az általános árszínvonal esésének zenitjén a vegyes kiadások indexszáma az előző év végéhez viszonyítva 8·9% drágulásról ad számot, ami az év végére 57·1 %-ra emelkedik.

Ha az index-táblázat alapjául szolgáló egyes reprezentatív cikkeket és szolgáltatásokat nézzük, kétségtelenül alacsonyosság tekintetében az elmúlt évben is a lakbér állott első helyen. Ennek indexszáma az év elején, a háború előtti lakbért 100-zal egyenlősítve, 180, az év végén pedig 357 volt. A lakbér tehát az átlag 61-szeres drágasággal szemben még mindig csak 3·5-szörös. Aránylag alacsony maradt a világítás (1666), a színház (3000) és a villamos (3125) indexszáma is. Viszont magasság tekintetében a tojás érte el a legszebb karriert novemberi 200-szoros árával (indexszám: 20.000). Nem sokkal volt alacsonyabb a zöldség (16.000), vászon (15.000), cipő (15.000) és szappan (14.000) indexszáma sem.

Az a körülmény, hogy a közszükségleti cikkek egy része még mindig nem szabad forgalom tárgya, hogy például a lakbér még mindig hatóságilag nyer megállapítást, hogy számos közszükségleti cikk kivitele korlátozásnak van alávetve, megakadályozza a háztartási költségek átlagos színvonalának valutánk ingadozásához való teljes alkalmazkodását. Ezt szemléltetően mutatja grafikonunk, melynek tanúsága szerint, bár a november folyamán politikai okból történt kiugrástól eltekintve valutánk ingadozásának hulláma teljesen azonos ívet ír le, mint a megélhetési költségek vonala, az utóbbinak lendülete teljesen letompul és enyhe ívvé formálódik, erősebb zökkenések nélkül. E két vonal egymáshoz való viszonyából látjuk, hogy az elmúlt év elején eléggé jelentékeny volt a diszparitás valutánk külföldi értékelése és a megélhetési költségek színvonala között. A valutánk javulásával, amelyre a belföldi árak egyre gyengébben, illetve a hatósági szabályozás tárgyát képező cikkeknel (lakás, vitágítás, dohány, villamos, stb.) egyáltalában nem reagálnak, egyre csökken a diszparitás és április végén a különbség már alig 10 százalék. Május közepén, amikor a magyar korona árfolyama a legmagasabb volt, úgyszólván pillanatokig a diszparitás teljesen eltűnik és május végén is még csak 17·5 százalék különbség mutatkozik. Ettől kezdve azonban valutánk hirtelen romlása következik be, amelyet az áthárítás nehézségének súlya alatt a belföldi árak csak lanyhán követnek. Ennek következtében október

végén valutánk és a belföldi árák színvonala közötti különbség már 68·7 százalék. November folyamán a valuta rövid ideig tartó ki- és visszalengésétől eltekintve e két vonal ismét közeledik egymáshoz és december folyamán is csaknem párhuzamosan halad. Összehasonlítva pénzünk külföldi értékelése és belföldi vásárló ereje között az elmúlt év elején és végén mutatkozó diszparitást végeredményben javulást nem látunk, amennyiben a különbség az év elején 46·1, az év végén pedig 48·4 százalék volt.

Pénzünk külföldi értékeléséről valutánk külföldi árfolyama van hivatva számot adni. Viszont itthon az arany árfolyama csaknem teljes pontossággal pénzünknek az aranyvalutájú államok pénzpiacain érvényben lévő árfolyamához igazodik. Az aranyárfolyam indexszámának vonala tehát pénzünk *külföldi* értékelését, a megélhetési költségek indexszámának vonala pedig pénzünk *belföldi* értékelését tünteti fel. Ha pedig az arany árfolyamának indexszámát arányba hozzuk a megélhetési költségek indexszámával, megállapíthatjuk, hogy miként alakult a megélhetés drágasága, arany koronákban, vagyis békekoronákban. Akkor, amidőn az arany árfolyamának figyelembevételével átszámítjuk a belföldi árakat aranykoronákba, nem teszünk mást, mint kiküszöbölünk az árak mérésénél egy olyan értékmérőt, amely labilis, amely a fizika szabályait elképzelhetetlen érzékenységgel követve a háború fagyos viharai hatása alatt eredeti nagyságának századrészeire zsugorodott össze, hogy egy pénzügyminiszteri exposé lágy fuvalmainak szuggesztív hatása alatt ismét háromszorosára növelje térfogatát, amely tehát a mértéktől megkívánható legelemibb előfeltétellel, a stabilitással sem rendelkezik. Ha pedig az árú ár színvonalát kívánjuk vizsgálni, éppen azért, hogy az árváltozás nagyságát és az arra kiható okokat vizsgáljuk, a mértékegység labilitásának zavaró hatását a tisztánlátás érdekében ki kell küszöbölnünk. Az árak aranyban való átszámításával ezt a célt kívánjuk elérni és az ily módon megállapított indexszámok a labilis papirkorona alapján nyert képpel teljesen ellenkező arcot mutatnak. A megélhetési költségek arányosított átlagának aranyértékben átszámított indexszáma ugyanis az elmúlt év folyamán a következőképpen alakult, összehasonlítás alapjául (= 100) a háború előtti ár színvonalat véve:

1920.	XII.	53·9	1921.	VII.	64·3
1921.	I.	56·6	„	VIII.	62·8
„	II.	67·3	„	IX.	39·8
„	III.	75·9	„	X.	31·7
„	IV.	89·2	„	XI.	52·4
„	V.	82·5	„	XII.	51·6
„	VI.	74·4			

E számok azt mutatják, hogy 1920. év végén 53·9 aranykorona ugyanolyan életszínvonal biztosítására elég volt, mint a háború előtt 100 aranykorona. De arannyal mérve a drágaságot, helyesebben olcsóságot, e számokból azt is megállapíthatjuk, hogy míg az elmúlt év folyamán az árak a világpiacon csökkenő irányzatot mutattak, az olcsóság nálunk egyáltalában nem volt tapasztalható, sőt drágasági hullámról számolhatunk be. Miként a hajós, aki iránytűjét elveszítve rendszertelenül kóborol a tengeren, közgazdasági életünk is a papirkorona gyors ingadozása folytán elveszítette mértékét és összezavart, halomra döntött minden szabályt, amelyek rendes viszonyok között az árak alakulását igazgatni szokták. Az itthon használatos, hiszterikusan változó értékmérő lehetlenné tette a világpiaci változások helyes értékelését és az átszámítás és áthárítás korlátozott lehetőségei és lassúsága folytán teljes gazdasági depressziót idézett elő. Arannyal, tehát világpiaci értékmérővel mérve, a múlt évben előbb egy drágasági, majd egy olcsósági hullámot éltünk át. A drágaság kulminációja április végén mutatkozott, amidőn az indexszám az év eleje óta 53·9-ről 89·2-re emelkedett. Az ezután bekövetkezett olcsósági hullám kulminációjának időpontja október vége, amidőn az indexszám 31·7. Ugyanekkor az Északamerikai Egyesült-Államokban a megélhetési költségek indexszáma 150. Ez azt jelenti, hogy míg ebben az időpontban Amerikában 150 dollár volt szükséges ugyanolyan életszínvonal biztosításához mint háború előtt 100 dollár, addig nálunk csak 31·7 dollár volt szükséges. Nemzetközi mértékkel mérve tehát ebben az időpontban az egész földön Magyarországon volt legolcsóbb a megélhetés. Ily módon érthetővé válik a belföldi valódi értékek kiszivárgása és az ország teljes elszegényedése.

Ha drágaság alatt az árszínvonal emelkedését értjük, arra az eredményre jutunk, hogy papiroskoronával mérve nagy drágaság, aranykoronával mérve nagy olcsóság uralkodik hazánkban. Tudjuk azonban, hogy az árak színvonala a standard of life-ra csupán akkor van befolyással, ha a jövedelem nem tart lépést az árszín-

vonallal. Az elmúlt év folyamán a munkabérek szociális szempontból feltétlenül kedvezően alakultak, különösen ami a testimunkásokat illeti. A szellemi munkások jövedelmének alakulását ez alkalommal mellőzni vagyunk kénytelenek, minthogy a természetben való ellátás kibővítése és különféle kedvezmények, mint amilyen az olcsóbb világító- és tüzelőanyag, cipő, ruha, fehérnemű, villamosbérlet stb., a jövedelem pénzben való megállapítását úgyszólván lehetetlenné teszik. A testimunkások béreinek változásával foglalkozva, számításaink alapjául változatlanul a gyári szakmunkás, a napszámos és a kézműipari szakmunkás *átlagos* munkabére szolgál. Miként a múltban, úgy ezévben is a kézműipari szakmunkás jövedelme volt a legmagasabb. Lényegesen javult a napszámos és a gyári szakmunkás jövedelme is, bár a két utóbbi munkáskategória csupán az év közepén közelítette meg jövedelmével a háború előtti életszínvonalat. A figyelembevett három munkáskategória béreinek alakulásából átlagot vonva, a háború előtti béreket 100-zal egyenlősítve, a munkabérek indexszáma az év elején 3293 volt. Március végén a kézműipari szakmunkások béreinek emelkedése folytán az indexszám 3626-ra, április végén a gyári szakmunkás és a napszámos béreinek emelkedése folytán 3734-re emelkedik. Ezt a színvonalat megtartja még június végén is, amikor pedig a megélhetési költségek indexszáma csak 3383, úgy, hogy ebben az időpontban a munkások átlagos jövedelme 10,4 százalékkal magasabb életszínvonalat biztosít a háború előttinél, még pedig a gyárak statisztikai adatai szerint lényegesen csekélyebb munkateljesítmény mellett. Ez a tény bizonyára kellően reávilágít a nyár folyamán katasztrófával fenyegető gazdasági depresszió okaira. A munkabérek további emelkedését látjuk októberben és novemberben is. Grafikonunk szemléltetően mutatja a munkabérek múltévi alakulását. Első pillanatban szembeötlik, hogy a drágaság vonalának lemélyedését a munkabér vonala egyáltalán nem követi és azt keresztezve több hónapon át fölötte halad, később azonban, amidőn a drágaság vonala emelkedni kezd, bár némi késéssel, mégis hozzákapcsolódik és azzal csaknem párhuzamos vonalat ír le. Ennek magyarázata az a körülmény, hogy a múlt év derekától kezdődően egyre több ipari szakmában a munkaadók és a munkások között olyan értelmű kollektív szerződés jött létre, amely a bérek színvonalát a drágaság indexszámaihoz kapcsolta. Ez a rendszer szociális szempontból helyesnek [és méltányosnak látszik ugyan, azonban már most, néhány hónappal e rendszer életbeléptetése után, a gyakorlati tapasztalatok beigazolták, hogy a munkabérek színvonalát feltétlenül és kizárólag

a megélhetési költségek indexszámai nem szabhatják meg, legfeljebb csak zsinórmértékül szolgálhatnak azok bértárgyalások alkalmával, mindenkor figyelembe véve az érdekelt ipar versenyviszonyait, teherbíró képességét, az áthárítási lehetőségek határait, általában a konjunkturális viszonyokat és nem utolsó sorban az egész piac gazdasági helyzetét. Jellemző, hogy az indexszámokhoz kapcsolt bérmegállapodások első sorban oly ipari szakmákban jöttek létre, amelyeknél láthatólag az áthárítás legkönnyebben keresztülvihető, így főként a nélkülözhetetlen közszükségleti cikkek előállító iparágakban, mint amilyen az élelmiszeripar (mészáros, hentes, sütő stb.) és a ruházati ipar (cipő-ipar, szabóipar.) Az intézkedés káros hatása azonban rövid időn belül mutatkozott. Az említett iparágakban ugyanis a kedvező konjunktúra folytán már megelőzőleg igen magas munkabérek alakultak ki és az indexszámokhoz kapcsolt béregyezmény megkötése alkalmával nem történt gondoskodás arról, hogy a munkabérből biztosítható életszínvonal más társadalmi osztályok rovására igen magas ne legyen. Ennek következtében az említett ipari szakmákban olyan magas bérek vannak érvényben, amelyek 40—60%-kal magasabb életszínvonal biztosítására elegendők, mint amilyen a háború előtt e szakmák bérkeresetéből biztosítható volt. Minthogy pedig a magas munkabérek folytán ezen iparágak termékeinek árszínvonala meghaladta a fogyasztóközönség jelentékeny részének vásárlóképességét, végeredményben a magas munkabérek az érdekelt iparágakban pangásra, tehát nagy munkanélküliségre vezettek és a fogyasztóközönség nagy része életszínvonalának további sülyedését eredményezték. Az eredmény tehát az, hogy míg a szóbanforgó ipari szakmában a foglalkoztatott munkások aránytalanul magasán vannak fizetve, addig egyre nő a munkanélküli munkaerők száma, tehát a szociális célt szolgálni szándékolt intézkedés minden irányban antiszociális kihatással volt.

Ha összehasonlítjuk a drágaság indexszámait a munkabérek indexszámával, tájékozódhatunk a munkások átlagos életszínvonalának alakulásáról. Hangsúlyozva, hogy számításunk alapjául az *átlagos* munkabérek szolgálnak, amelyekből számos szakmában jelentékeny eltérés tapasztalható, a munkabérek és a munkások életszínvonala az elmúlt év folyamán következőképpen alakult:

		Árszínvonal	Munkabér	Életszínvonal
1920.	XII.	4696	3293	70·—
1921.	I.	4925	3293	66·9
1921.	II.	4643	3293	70·9
1921.	III.	4063	3626	89·3

	Árszínvonal	Munkabér	Életszínvonal
1921. IV.	3542	3734	105·4
1921. V.	3366	3734	110·9
1921. VI.	3383	3734	110·4
1921. VII.	3761	3763	100·—
1921. VIII.	4185	3763	89·9
1921. IX.	4985	3763	75·5
1921. X.	5292	4450	84·—
1921. XI.	6394	5279	82·5
1921. XII.	6072	5279	86·9

1913—14. évi átlag = 100.

E számok szerint a testi munkás háború előtti *átlagos* életszínvonalát 100-nak véve, 1920. év végén az életszínvonal indexszáma 70·—, ami azt jelenti, hogy a háború kitörése óta a testimunkás életszínvonalának átlag 30⁰/₀-át veszítette el. Februártól kezdve az életszínvonal állandóan emelkedik, úgy hogy április végén már 5·4⁰/₀-kal, sőt május végén 10·9⁰/₀-kal magasabb, mint a háború előtt volt. Július végén az életszínvonal indexszáma pontosan 100, tehát a békebeli életszínvonallal teljesen azonos. Augusztus és szeptember némi lemorzsolódást eredményez, októberben ismét javulást látunk és december végén az indexszám 86·9, tehát 13·1⁰/₀-kal alacsonyabb, mint békében volt. Tekintettel arra, hogy vesztett háború és forradalmak után állunk, amelyek terhének viselésében mindenkinek részt kellene vennie, az eredményt a testimunkások szempontjából feltétlenül kedvezőnek kell mondanunk, különösen, ha a szellemi munkások életszínvonalának nagyfokú sülyedésére gondolunk. A testimunkások életszínvonala 1921 folyamán, összehasonlításként az 1920 december végén érvényben volt béreket véve figyelembe, átlag 23·3⁰/₀-kal javult.

Végül még csak azt említjük meg, hogy amennyiben valutánk nem változik, 1922. évben az árszínvonal további nagyarányú emelkedésére lehetünk elkészülve, annál is inkább, minthogy számos cikk árában más árak emelkedésének áthárítása még nem érvényesült teljesen. Ezenkívül a felemelt forgalmi adó, a lakbér és a vasuti tarifa előrelátható emelése kétségtelenül igen nagy mértékben hozzá fognak járulni a közszükségleti cikkek árszínvonalának emelkedéséhez. Viszont, ha valutánk árfolyama javul, megsemmisítheti mind ezen körülmények áremelő hatását, sőt a magyar korona jelentékenyebb árfolyamjavulása még olcsóbbodást is eredményezhet. Emlékezve azonban a multévi olcsósági hullám szomorú tapasztalataira, a valuta

rohamos javulása helyett kívánatosabb volna — tekintve, hogy a nemzeti jövedelemben való részesedés arányaiban egyes társadalmi osztályok előnyére más széles rétegek kárára eltolódás történt, — a társadalom értékes elemeire végzetesen szélsőséges eltolódások kiegyenlítése és a háború előtti egyensúly legalább megközelítő helyreállítása az életszínvonalukat, tehát vásárlóképességüket is elvesztett társadalmi rétegek jövedelmének fokozásával, ennek fedezetéül a magasabb életszínvonalra szert tett rétegek jövedelmének csökkentésével, mindenkor kellő figyelemmel arra, hogy a termelő munkát a kiegyenlítést célzó intézkedések ne zavarják, sőt ha lehet, fokozzák.

Dálnoki-Kováts Jenő.

Magyar gyermekhalandósági statisztika.

A magyar hivatalos statisztikának régtől függő adóssága volt a gyermekhalandóság adatainak összegyűjtése és módszeres feldolgoása. A zsengekorú népesség pusztulása tényleg olyan komoly problémája volt — és ma is az — népesedési mozgalmunknak, hogy azzal a vérszegény anyaggal, mely az Évkönyvekben látott napvilágot — kiegészítve azt akár az időszakos kiadványok bővebb közléseivel is — a kutatás nem elégedhetett meg.

Számolva azzal a szükségességgel, hogy a háború után érvényre jutó népesedési politikának fokozott figyelmet kell fordítania a jövő nemzedék életének veszélyeztetésére, a statisztikai hivatal még jobb időben tervbe vette, hogy a századfordulótól 1915-ig eltelt évek gyermekhalandóságát tüzetes vizsgálat alá vonja. Az ország kemény megpróbáltatásai, majd a statisztikai apparátusnak a nemzetmentés szolgálatába állítása okozhatta azt, hogy a másfél évtizedre terjedő szemle eredményei csak jóval a kitűzött határidő után készültek el. A Magyar Statisztikai Közlemények új sorozatának 68. sz. kötete tartalmazta az anyagot: Gyermekhalandóság és gyermekfertőző beteg évek az 1901—1915. években címmel.

A kiadvány, szakítva azzal a helyes hagyománnyal, mely szerint a statisztikai hivatal a számokkal telített táblázatok használatát tárgyilagos magyarázataival eleve megkönnyíti, csupán a számoknak néma beszédével rettent vissza a 7 éven aluli (s némely vonatkozásában a 15 évnél fiatalabb) gyermekek súlyos véradojától.

Azaz mégsem. A gyermekhalandóság adatainak statisztikai egybefoglalásához készült kommentár. A népjóléti és munkaügyi minisztérium — ahova pár év óta közegészségügyi érdekeink őrzése tartozik — adta ki ezt már valamivel korábban (még 1920-ban) önálló füzet alakjában, abban a (nem teljesült) feltevésben, hogy tartalma a statisztikai hivatal kötetének is szerves része lesz. A tanulmány ezta nevet viseli: A jövő nemzedék pusztulása. Irta Szekeres János.

Sajnálom, hogy előbb nem volt módomban behatóan foglalkozni ezzel a könyvvel. Hiszen az a kérdés, melyet tárgyal, annyira izgató, az aggódó magyar szívet oly közlelől érdeklő. Egyéb rendkívüli

elfoglaltságom miatt nem juthattam hozzá. De, hogy a köz szolgálata más téren nem veszi most már igénybe minden erőmet, talán most sem végzek felesleges munkát, ha a mulasztást ezúttal pótolom. Hiszem, hogy a bírálatommal talán rá tudom a figyelmet kissé terelni a statisztikának nálunk még mindig nem eléggé méltányolt művészetére is.

A statisztikai tudományban sem könnyű boldogulni. A számok birodalmában sem lehet máról-holnapra mesteri sorba emelkedni. A statisztika iskolájának is megvannak a maga fokozatai, melyek elvégzése kötelező arra, aki a statisztika művelésében elismerésre akar számot tartani.

Az ismeretek elseje az, hogy a statisztikus sohase tévessze szem elől tulajdonképeni célját. Ne feledje el, hogy ő statisztikus, a tömegjelenségek észlelője s ne lendüljön át olyan tudományok területére, melyek anyaga csak annyiban határos a statisztikával, hogy azok a statisztika adatgyűjteményét vagy csupán a statisztikai módszert használják fel szemlélődéseiknél. A statisztikus — kétszeresen kötelező ez, ha hivatalos helyről szólal meg — mikor a birtokviszonyokat vizsgálja, ne tartson birtokpolitikai ankétot. Ne kívánja — elegendő tárgyi bizonyíték nélkül is — minden áron beigazolni, hogy minden rossznak forrása a birtokmegosztás. Ha a külkereskedelemmel foglalkozik, ne térüljön a vámpolitika útvesztőjébe. Ha a halandóság kérdése van kutatásainak középpontjában, ne tartsa magát még orvosnak, s ha még ez is, nyomja el magában ennek tudatát. (Klasszikus példa erre Prinzing jeles orvosi statisztika kézikönyve.) Ha az a kiegyensúlyozottság, mely a számok össze függésének elfogulatlan szemléletéhez szükséges, csak kissé meg-inog, kárba vesztet az a sok fáradság, mibe a számsorok összerovása került. Elengedhetetlen követelmény, hogy a statisztikus munkája ne legyen tendenciózus; ha azzá válik, az a biztos talaj, melyet a számok pártatlan vizsgálata nyújt, sikamlóssá válik. A statisztikával annyi visszaélés történik, cégérével oly sok hamis okfejtés próbál tekintélyhez jutni, hogy a statisztika céhbéli munkásának nagyon óvatosan kell dolgoznia s a hozzáférhetetlen tudományosság útjáról egy percre sem szabad letérülnie.

Viszont azon a sajátos területen, mely a vérbeli statisztikusnak szűkebb otthona, annál bőkezűbben kell osztogatnia a tanulságokat, melyekre kutatásai közben bukkant. A megvilágításnak minden eszközével, a statisztikai anyag megmunkálásának összes segítő eszközeivel felfegyverkezve felfednie az anyag belső kapcsolatait. A számsorok felfejlődésében megnyilatkozó multnak rajzát

megadnia, a jelen törvényeit minden vonatkozásukban érzékeltetnie. Aki a statisztikai módszer minden fortélyának nem fölényes ura, lépten-nyomon meg fog botlani abban a számtömegben, mely áttekinthetetlen rengetegnek tűnik fel a nem szakértő előtt, de amely próbára teszi a félig kész, vagy csak kissé is nem óvatos szakember ügyességét is.

A tanulmány, melyhez az alábbiakban megjegyzéseimet fűzöm, mondhatnám alapvető jellegű lehetett volna a magyar tudományos irodalomban. Írójának mindenesetre nagy érdeme, hogy olyan feladatot igyekezett megoldani, melyre vonatkozólag bár bőséges külföldi forrásmunkák állanak rendelkezésére, maga a probléma a magyar statisztikának eddigelé alig kiaknázott területéhez tartozott. Kőrösy Józsefen, Buday Lászlón, Kovács Alajoson és Berend Miklóson kívül csak elvétve foglalkozott valaki még nálunk komolyan a gyermekhalandóság adatgyűjteményével; új ösvényen kellett tehát a szerzőnek tapogatódnia. Az a kiforratlanság azonban, melyet nálunk a téma mutatott, csak egyik oldalról nézve esik a mérlegen a szerző javára; a felfedező útra induló statisztikustól jogosan annál nagyobb körültekintést, mélyebb elgondolást kell várunk.

Az a rendszer, melyben a tanulmány a gyermekhalandóság statisztikai anyagát feldolgozta, egészében helyénvalónak is látszik. Annak előrebocsátása után, hogy a gyermekhalálozás alakulását a gazdasági körülmények irányítják, a könyv az egyes területrészek veszélyeztetettségét fejti ki, majd a foglalkozási statisztika lencséjén át közelebbről vizsgálja az anyagi helyzet hatását, a leghosszabb s egyben — minden hibája mellett is — a legértékesebb fejezet pedig a halálokok jelentőségét igyekszik feltárni. Ha azonban a könyv elolvasása után valami egységes hangulat után keresgélünk, amelyet a fejtegetések kiváltottak belőlünk, hiába fáradoznánk. Azokat az érveket, melyeket a szerző felsorakoztat — úgy látszik — kedvenc gondolata mellett, hogy t. i. a hazai birtokviszonyok kedvezőtlen volta egyik determináló tényezője a gyermekkor véres átszántásának, — legalább is a szerző használta vonatkozásban — nem fogadhatjuk el döntő bizonyosságoknak. Az az erőszakolt orvostudományos hang pedig, mely stílusát főleg a különös részben, jellemzi, sokszor zavarólag hat az olvasóra, kiknek sorai nemcsak Aesculap hívei közül kerülnek ki. A magyar gyermekhalandóság kérdésének fontossága messze túllépi azokat a határokat, mintha az csupán a gyógyászat köreit érdekelné. Akkor, mikor a szerző maga is — munkája bevezetésében — hitvallást tesz (3. l.) amellest,

hogy a magyar jövő első problémájával, a gazdasági élet újjáépítésével szorosan összekapcsolódik leromlott népünk regenerálása, egyúttal azt a kötelezettséget is vállalta, hogy munkáját mindazoknak a köröknek számára világosan érthetővé, egyszerűvé és megközelíthetővé teszi, akik a javulás útját egyengethetik. Ezek a körök, végső elemzésükben, az egész népet magukban foglalják; a nagyközönség, a nép pedig vajmi keveset fog okulni abból az orvosi szakszerűség látszatát keltő írásmodorból, mellyel Szekeres sokszor célja felé haladt. Orvosembernek viszont — aki csak a számokból kikerekedő képre kíváncsi — nem sok szüksége van olyan közismert dolgok ismétlésére, aminők közé tartozik pl. a kanyarónak a Faroë szigeteken történt egykori megfigyelése (70. l.), vagy az a fény, hogy a szamárköhögés kórokozóját még nem ismerjük annyira, hogy ellene sikeresen védekezhessünk (75. l.), stb.; azt azonban jogosan elvárhatja, hogy ha szakmájabeli adatokat idéz valaki, el ne mulassza azt is feljegyezni, hogy a közölt megfigyelések milyen anyagra vonatkoznak. Hiába hivatkozunk Hagenbach klinikai adataira (75. l.), a kórbonctani megfigyelések egybehangzó (vagy talán nem is egybehangzó?) adataira (85. l.), vagy nemes egyszerűséggel gyermekorvosaink megfigyelésére (87. l.) — a példák felsorolását soká folytathatnánk —, ha az idézés nincs közelebbről, a forrás, a vizsgált anyag pontos megnevezésével alátámasztva, a munka tartalmi becsét nem emeli s értékét az általánosítás csak rontja.

Korábban koncendáltam, hogy a tanulmány beosztása kibírja a kritikát. Az elismerésnek azonban ezt a fokát le kell tompítani, ha a munkából arra vonatkozólag kívánunk minden irányban tanulságokat meríteni, hogy miképen alakult a vizsgált korszakban a csecsemők pusztulása, s mekkora volt a betegségekkel szemben már jobban megvédett (1—6 éves) gyermekek halandósága. A csecsemőhalálozás oly sajnó részlete a mortalitási statisztikának, hogy méltán érdemelnek figyelmet azok a munkálatok, melyek a gyermekhalandóság ellen való küzdelemnek középpontjába az egy éven aluli korév veszélyezettségének megfékezését helyezik. Véleményem szerint is annyira kirívó, annyira fenyegető a magyar csecsemők halálozása, hogy a kutatás számára új utak tárultak volna fel, ha az adatok e részével a szerző elkülönítve foglalkozik. Ennek az elkülönített vizsgálatnak leginkább még ott leljük nyomait, mikor a tanulmány az egyes halálokokat véve sorra, azokon belül a korévek szerepét szemlélteti. Lesz alkalmam rámutatni, hogy a vizsgálatnak e része is módszertanilag milyen kifogás alá esik. De már e helyen is ki kell emelnem, hogy a csoportosításnak az a módja,

mellyel Szekeres a gyermekhalandóság területi tagozódását vázolja — éppen a fentebb előadottak szerint —, teljesen elhibázottnak látszik. Szekeres a vármegyéket aszerint sorolja egymás mellé, hogy a lakossághoz viszonyítva bennük mennyi 7 éven aluli halálozás esik 10.000 lélekre; ugyanakkor azonban feltünteti a csecsemőhalálozás arányszámait is. Ezek az arányok merőben más módon képeztetvén, mint a gyermekhalálozásé, előáll az a furcsa helyzet, hogy egyes területblokkokban (mint például Dunántúl), ahol a gyermekhalandóság számai összehajlók (21. l.), nagy eltérések képe rajzolódik ki a csecsemőhalandóságnál, s több ízben találkozunk azzal a visszássággal is, hogy oly vidéken (mint pl. Alsó-Fehér, Kolozs és Torda-Aranyos vármegyékben), ahol a gyermekhalandóság ereje pusztítóbb (38. l.), a csecsemők jobban vértézettek a halállal szemben, mint ahol a 7 éven aluli gyermekek közül (mint például az Alföldön) többen esnek áldozatul (37. l.). A tanulságok így, melyeket a területi adatokból nyerhetnénk, zavarosakká válnak, amit elkerülhetett volna a szerző, ha anyagát több megfontolással rendezte.

Abból, hogy a statisztika a csecsemőhalálozás mértékét az élveszületések számához való viszonyítással állapítja meg, a laikus is azt következtetheti, hogy a születések számának nagy befolyása van a csecsemők megtizedelésére. Magas születési arányszám rendszerint nagy csecsemőhalandóságot is jelent. Ez a közismert statisztikai axióma szükségessé tenné, hogy ahol — különösen, amely foglalkozásokban — a születések gyakoriak, a gyermekhalandóság tényezői között sohase feledkezzünk meg a natalitás vizsgálatáról. Szekeres azonban erről általában megfeledkezik, pedig mikor a szegényebb néposztályok nagy gyermekhalandóságáról ír, kézenfekvő lett volna ez a magyarázat is, mely egyáltalán nem magyar kiváltság, hanem világszerte érvényesülő tendencia. Azt a megjegyzést viszont szintén nem fogadhatja el a statisztikus ellenkezés nélkül, hogyha mai alacsony születési számunk a jövőben nem is emelkedik, ennek is nem lehetne valami hatása a néperő regenerálódására (4. l.). Amennyiben a kisebb születési arány az újszülöttek jobb gondozásával járna, szaporodásunk mai kedvezőtlen iránya csak javulhatna; aminthogy az a nagy irodalmi polémia is, mely a háborút megelőző években a Németbirodalomban a születési szám csökkenése körül akkora port vert fel, végső eredményben holtpontra jutott azért, mert a német anyák a kevesebb újszülöttet több figyelemmel nevelhetvén, a birodalom szaporodása korántsem volt hanyatló. (A Németbirodalom szaporodási számai ezek voltak:

1851 — 60 : 9·0; 1861 — 70 : 10·3; 1871 — 80 : 11·9; 1881 — 1890 : 11·7; 1890 — 1900 : 13·9; 1901 — 1910 : 14·3.)

A tanulmány fejtegetéseinek sorrendjében haladva, Szekeres a gyermekhalálozás alakulásának ismertetésénél abból indul ki, hogy abszolút számokban kifejezve — Oroszországon kívül egyetlen európai államban sem akkora a gyermekhalandóság, mint a Magyarbirodalomban (5. l.). Mindenesetre szokatlan valami a gyermekhalandóság abszolút számait összehasonlítani. A lakosság száma s ezen keresztül a születéseké, annyira döntő mozzanat a gyermekhalandóság abszolút számainak alakulásánál, hogy csupán abban az esetben volna jogosult e fajta állításokat megkockáztatni, ha valóban igazak is volnának. Szerencsére azonban nem így van, a kép nem annyira sötét. A gyermekhalálozás abszolút számai nemcsak Oroszországban, hanem Ausztriában, a Németbirodalomban és Olaszországban is felülmúlták a mieinket, ami nem is csoda, hisz ezek mind jóval népesebbek voltak, mint a Magyarbirodalom. Nem tudom, Szekeres honnan vette az alapot állításához; ha a hivatalos kiadványokat gondosabban megnézte volna, azt nem tehette volna meg. Hasonló kijelentések nagyon alkalmasak arra, hogy a statisztikai vizsgálódás komolyságába vetett hitet megingassák. Amilyen mértékben törekednünk kell arra, hogy a statisztika segítségével mindig a valódi helyzetet fessük meg, ugyanúgy óvakodnunk kell minden szertelen s elhamarkodott túlzástól. Valószínű, hogy a tanulmány szerzője, bár abszolút számokat idézett, tulajdonképpen azokra az arányszámokra gondolt, melyekkel a továbbiakban foglalkozik. Képzett statisztikustól azonban jogosan meg lehet várni, hogy nyilvánvaló tévedésnek ne tegye ki olvasóit; ezt azokra hagyhatja, akik, mint amatőrök csak szórakozásból űznek a számokkal játékot.

A tanulmánynak már ebben a részében kiütözik az a gondolat, mely a szövegíró t szinte egész munkáján végigkíséri. Szerbia kedvező csecsemőhalandósági arányszámát azzal magyarázza, hogy ott jóformán minden anya maga táplálja a gyermekét. Ez tényleg így lehet, a minthogy a szoptatás módjának valóban nagy befolyása van a csecsemők életbenmaradására. Szerző azonban úgy itt, mint a részletes tárgyalás során oly határozottsággal állítja egyik vagy másik nemzetiségről vagy foglalkozási ágról, hogy annak anya-képviselői gyermekeiket maguk vagy mesterségesen táplálják, hogy okvetlenül föltolekszik a kérdés, honnan tudja azt olyan pontosan? Talán a maga adatgyűjteménye alapján? Vagy valahol olvasta? De utóbbi esetben, hol?

A fontos első fejezet egy nemzetközi táblát is közöl (6. l.), mely a csecsemők és az 1—4 éves korú gyermekek halandóságát mutatja be, nyilván az Institut állandó hivatalának közlései nyomán. A táblázat fejrovatai az 1896—1905. és az 1906—1915. évek átlagát tüntetik fel. E részben két kérdésre nem kapunk a tanulmányban választ. Arra t. i., hogy mikor a tanulmány az 1900—1915. évek gyermekhalandóságát általában 5 éves időszakokban szemlélteti, a külföldi adatok is — az összehasonlítás közvetlenebbé tétele végett — miért nem így tagoltattak. Nem okozott volna nagy fáradságot a szükséges adatok előteremtése. Másfelől azonban a gyermekhalálózás problémájának lett volna olyan fontossága, hogy a multba visszamenőleg is minden adatot összehordjon a monografia írója. Az a gazdag anyag, mely az Institut korábbi adatközléséből felhasználható, a magyar Évkönyvek rendszeres népmozgalmi statisztikájával egybevetve, mindenesetre egészségesebb képet nyújtott volna a gyermekhalandóságnak nálunk is erősen csökkenő irányáról, mint ami az adatokból így kiviláglik. Az idevágó adatok legalább is oly mértékben érdekelték volna a szakköröket és a magyar közönséget, mint az a néhány adat, mely az influenza és más betegségek kora újkori történetére vonatkozik.

A tanulmány további fejtegetéseiben nagyon érdekesnek látszó módszertani újítással hozakodik elő, mikor a csecsemőhalálózás mérvének megállapítására — az abból eredő hátrányok kiküszöbölésére, hogy az ugyanaz év csecsemőhalálózásában két évjárat újszülöttei részèsednek — más módszert ajánl. Ne tévesszen meg azonban bennünket a tanulmánynak az a kiindulási pontja, hogy a szokásos viszonyítási módot általánosságban elfogadták. Ez legalább is túlzás. Nemcsak a háború óta, de már a békeidőkben is állandó napirendi tárgya volt a statisztikának e ponton egy javított megfigyelési alap megteremtése (hamarjában csak Halle város statisztikáját említem meg, mely 1911-ben számíttatta a csecsemőhalandóság nagyságát az e hónapi és a megelőző 11 havi születések számának alapulvételével), úgy hogy szerző azzal tett volna szolgálatot a magyar tudománynak, ha az e kérdéssel foglalkozó irodalom tanulságait bemutatta volna. De ha ezt el is mulasztotta, arra mindenesetre ügyelnie kellett volna, hogy olyan bosszantó hiba, mint aminő éppen a csecsemőhalandóság új módszerét illető fejtegetéseiben előfordul, ne történhessék meg (7. lap). Statisztikai munkában nem szabad olyan képtelenségnek napvilágot látni, hogy 100.000 gyermek közül egyéves korukig közel negyedmillió gyer-

mek fog elpusztulni; egyszerű átlagszámítás egészen más jelentőséget adott volna itt a számoknak.

A Szekeres által kifejtett módszerre nézve még egyéb észrevételeim is vannak. Vajjon szabad-e azokat az arányszámokat, melyeket a törvényhatósági városok csecsemőhalandóságának két évre való szétválasztásával kapunk, az egész országra általánosítanunk. Mindenestre csak nagy fenntartásokkal vagy egyáltalán alig, minthogy a városi és vidéki csecsemőhalandóság, mint erre Szekeres maga is több ízben utal, eltérő szabályokat követ. S lehet-e éppen az 1914. évi kísérlet eredményeit kiterjeszteni, mikor tudvalevő, hogy ennek második fele már háborús esztendő? De ha el is fogadnók azt a bizonytalan alapot, melyet egy év eredményei nyújtanak, vajjon jogosult-e csupán ennek nyomán 14 másik év adatait átszámítani? Aszerint, amint az egyes években a halálokok sorában olyanok lépnek előtérbe, melyek fiatalabb korban ragadják el a csecsemőket, az a viszony, mely egy év csecsemőhalálozásában a két részes év szülöttei között fennáll, nagyon is eltérően alakulhat s veszedelmes precedens volna, ha hasonló kísérletek a statisztika művelésében polgárjogot nyernének. Úgy vettem különben észre — bár tévedhettem — hogy a tanulmányban javasolt számítási mód nem jutott nagyobb szerephez. Az egyes országrészek, vármegyék, nemzetiségek, foglalkozási ágak adatainál legalább ezt nem lehet megállapítani s maga Szekeres is elejti azt, amikor a Madzsar József által javasolt eljárást használja az újabb évek csecsemőhalálozásának hónapok szerint való alakulásánál.

A gyermekhalálozások mérésére vonatkozólag Szekeres fel- említi, hogy hibás módszer az, mely az összes halálozáshoz viszonyítja a gyermekkori halálozást. Teljesen helyes, jól ismert álláspont ez. Valamint helyes az is, hogy ő a gyermekhalálozásokat mindig a 7 éven aluliak számához igyekszik hasonlítani. Ezt cselekszik népmozgalmi kiadványaink is azokban az években, melyek a népszámlálások köré csoportosulnak. De vajjon szükség van-e arra, hogy ennél tovább menjünk? Szükség van-e arra, hogy a népszámlálások közé eső években az egyes korévek létszámának szaporodását egyenletesnek véve fel (!) képezzünk bázist egy-egy esztendő gyermekkori mortalitásának kiszámítására? S lehet-e utóbbi eljárást alkalmazni az 1911—5. években, melyekben a kormegoszlás kiszámításához szükséges két szélső határév egyike (az 1920. év) egyszerismindenkorra elesett s különben is, ha az első négy évben a korosztályok képviselte izmosabbá is vált, a háború alatt ott teljes felfordulás támadt. Éppen azért fel kell tételeznem,

hogy Szekeres az 1911—1915. évi halandóság megállapításánál legjobb akarata ellenére sem tudta azt a módszert alkalmazni, melyet követni szándékozott, vagy ha követte is, csak a korábbi évtized fejlődését vehette volna alapul. Ami ismét azért látszik aggályosnak, mert kivándorlási mozgalmunk 1910 óta teljesen más arányokat mutatva, mint a pár év előtti kulmináció alatt, valószínű, hogy a tényleges szaporodás is erőteljesebbé lett, mint volt előbb. Nem lett volna-e helyesebb, ha vizsgálatainál az 1910. évet forgópontnak véve, az az évi népszámlálás koradatait vetette volna egybe az 1906—1915. évi gyermekhalálozások adataival? Csupa függő kérdés, melyekre a válasszal Szekeres, sajnos, adós maradt.

Azzal a helyes elvvel viszont, hogy a gyermekhalálozás számait nem szabad az összhála-lozáshoz arányítani, a gyakorlatban a tanulmány írója sűrűn szembehelyezkedik. A sok közül csak azt az esetet emelem itt ki, hogy a gyermekhalálozások korévek szerint való megoszlását véve, az egyes korévek adatait a 7 éven alul elhaltak összes számához viszonyítja (27., 31., 37., 64. stb. l.). Vajjon megengedhető-e ez, mikor egy kétségtelenül okos alap sutbadobásáról van szó?

Valamit ide szeretnék jegyezni a tanulmány adatközlési rendszeréről is. Bizonyos, hogy a statisztikusnak mindenkor arra kell törekednie, hogy adatai lehetőleg ugyanazon időszakra vonatkozzanak. E szabály alól lehetnek kényszerű kivételek s néha a praktikusság is azt követeli, hogy részletkutatásainkat szűkebbre határolt időre korlátozzuk. A statisztikus szemléltető munkája azonban, sohasem lehet annyira töredékes, mozaikszerű, hogy közvetlenül egymásután következő tábláiban előbb az 1901—15. évek adatait egyenkint, majd az 1901—5. és 1911—5. évek átlagát, később ezeket még kiegészítve az 1906—1910. évek átlagával, ismét tovább menve csupán 1911—15. évek átlagát, utóljára pedig az 1911—15. évek adatait újból egyenkint közölje az olvasóval (10—13.). Valamivel nagyobb egységre okvetlenül kell törekedni, mert különben a nagy összevisszaságban elvész az igazság.

A gyermekhalandóságnak a terméseredményekkel való összefüggését vizsgálva, a tanulmány is felemlíti azt az általános megfigyelést, hogy a földek hozama a gyermekhalandóságra is befolyással bír (10. l.). De amit mond, azt később agyoncsapja. A mezőgazdasági munkásosztálynak, úgymond, a rosszabb termőév kétségtelenül az életszínvonala sülyedését jelenti, viszont a nagy termés több munkát okoz s ezzel a gyermekek nagyobb elhanyagolását vonja maga után; így — folytatja tovább — a gyermekhalálozásánál két

ellentétes hatás érvényesül, melyek egymást legtöbbször kiegyenlítik. De mikor egyenlítik ki? A tanulmány gondolatmenete szerint tehát akár jó, akár gyenge a termés, a gyermekhalálozás egyformán rossz a földműves munkásosztálynál. Akkor viszont támpontját veszítené el az egész okoskodás, minthogy elébb meg arra történik utalás, hogy a terméseredmények romlása a birtokos osztály gyermekhalandóságára alig gyakorol hatást. Ha így a termés a mezőgazdasági népesség egyik kategóriánál sem érezteti hatását, a tanulmány megcáfolja e részbeni fejtegetéseinek kiindulását. Ez azonban nem volna igaz. Hol tehát a szerző tévedése? Alighanem ott, hogy túloz akkor, mikor a nagyobb termés hátrányos következményeire figyelmeztet. Hiszen a bőségesebb termés mégis csak nagyobb mozgási szabadságot, fokozott jólétet jelent a munkásra nézve, s ezt a kedvező befolyást nem tudja lerontani az az állítólagos s az egész év szempontjából legalább is kétséges hátrány, mintha az anyák ilyenkor gyermekeikre kevesebb gondot fordítanak. De különben a tanulmány elfeledte a figyelmet arra felhívni, hogy a mezőgazdasági termelés hullámozása hatással lehet egyéb osztályok, így különösen ipari munkásság életstandardjára is, úgy, hogy azok az eltérések, melyek legjellegzetesebbjére, az 1905. évre, maga is hivatkozik, egy Magyarországon valóban fennálló benső összefüggés eredményei.

Nem látom egészen tisztán, hogy a tanulmány írója mit ért azon a megjegyzésen, hogy a népesség kulturáját statisztikánk csak felületesen ismerteti (13. l.). Vajjon azokra az adatokra gondol-e, amelyeket ő vél célszerűnek idézni, vagy az egész magyar statisztikai adatgyűjteményre, melynek kulturális vonatkozásai azonban sokkal, de sokkal gazdagabban kiépítettek, mint aminőkből a tanulmányban ízelítőt kaptunk. Abban teljes mértékben igaza volna a tanulmánynak, hogy a benne foglalt közlések nem sokatmondók. A kulturális fejlettséget azonban nem csupán a népszámlálásoknak a műveltségre vonatkozó azokból közléseiből lehet megítélni, melyeket a tanulmányfelhasznál, hanem a statisztikai megfigyelés sok más ágazatából is; így a közoktatásügyi statisztikából, az orvosi és kórházi ellátottságból s esetleg a gazdasági statisztika széles tagozású területéből is stb., melyeket, ha másképp nem, legalább azon az alapon, hogy vizsgálatainkat azokra a vármegyékre vonatkozólag végezzük, melyekben egyik vagy másik nemzetiség bir abszolút többséggel, nagyon szépen tudunk a nemzetiségek kulturális fejlettségének, avagy fejletlenségének megrögzítésénél kiindulási pontul venni.

Ami már most a gazdasági viszonyokat közelebből illeti, a tanulmány szintén meglehetősen szűkösen bánik el azokkal a forrásokkal, melyek sokkal bujábban kínálják anyagukat, mint amennyit a tanulmány belőlük megmarkol. Mindenekelőtt kétséges az, hogy a gazdasági viszonyokra vonatkozólag a legbiztosabb támaszpontot a mezőgazdasági népesség birtokkategóriák szerint való részletezése nyújtaná. Ez enyhén szólva is, túlzás. Egy országban, mint Magyarországon, melynek iparforgalma is annyira erős volt, hogy a lakosságnak csaknem negyedrészt foglalkoztatta, hiba volna csupán az úgynevezett földműves-szegények számából következtetni a népesség gazdasági erőviszonyaira; egyéb foglalkozások belső összetételére is okvetlenül figyelemmel kell lenni. Sőt annál a közlésnél is maradvá, melyre a tanulmány támaszkodik (14. l.), felütözik a gondolat, hogy vajjon helyes-e, módszeres-e, eléggé tanulságos-e az a táblázat, mely az egyes nemzetiségek szegényebb mezőgazdasági elemeit foglalja egybe. Nem lett volna-e mód azt is tökéletesbíteni? S egyáltalán, lehet-e a népszámlálásnak a földbirtoktulajdonra vonatkozólag kiderített adatait a birtokmegoszlás (15. l.) egészséges vagy egészségtelen voltának eldöntésére alkalmazni? Szerény véleményem szerint a kérdés megfogása ellen számos kifogást kell emelni.

Gyermekhalandóságról lévén szó, nem lett volna-e például célszerűbb, ha nem csupán a mezőgazdasági keresők, hanem az egy-egy foglalkozási alcsoporthoz tartozó összes népesség adatai foglaltatnak össze? Vagy legalább a keresők mellett a tanulmány föltüntette volna az eltartottak számát is? A földtulajdonnak (vagy a földbirtok-nélküliségnek) az eltartás gondjaival való összefüggése — a gyermekhalandóságnak a szerző által gyakran hangoztatott forrása — így sokkal elevenebben kidomborodhatott volna, ha ugyan az egyáltalában kidomborítható. De tovább is mehetünk. Ha a tanulmány csupán a mezőgazdaság gyenge elemeinek szemüvegén át akarta az összlakosság gazdasági viszonyait mérlegelni (amint, hogy mást nem is hihetünk fejtegetései alapján), miért nem végzett számításokat arra vonatkozólag, hogy ez a szegényebb földművesnép az egy-egy nemzetiségi csoport összes keresőinek mekkora hányadát teszi? Ebben a megvilágításban (bár a számítás módja kissé sántítana), jobban kibontakoznék az a szerep, melyet az alapul vett népességi csoport az egész népesség összetételében játszik.

Ismét más észrevétel: a tárgyalás alatt álló táblázat megnevezése szerint a szegényebb őstermelő osztályok (sic!) nemzetiségi

megoszlását vázolná. Ez sem igaz; a táblázat az egyes nemzetiségek mezőgazdasági keresőit csoportosítja, ami teljesen más nézőpont. Ha a tanulmány valóban az előbbi cél felé kívánt volna haladni, azt más viszonyítással érthette volna el, mint amelyet használt. Valószínűbb, hogy egyszerű tévedésről van szó, melyet a képzett statisztikus azonnal észrevesz, de amely a számok mesgyéjén kevésbé járatos egyént mégis félrevezetheti.

Végül, nem óhajtván hosszúra nyújtani e ponton észrevételeimet, még azt a kérdést is felvetem, hogy a tanulmány miért nem emelte ki, hogy a népszámlálási anyagnak a földtulajdonra vonatkozó adatai csak erős föntartással s szigorú kritikával használhatók fel a birtokviszonyok vizsgálatánál. Birtokstatisztika és a mezőgazdasági népesség földtulajdonának statisztikája korántsem egymást fedő fogalmak s a statisztikailag iskolázott egyéneknek tudniok kell, mennyire több az első s mennyire halvány fény sugar a második. A birtokstatisztika a gazdaságokat számolja meg; a népszámlálás a népesség egyes tagjait jellemző tulajdonságaik szerint. Földtulajdonuk nemesak az őstermelő osztály tagjainak van s nem is csupán természeti személyeknek. Ebből ered a tátongó különbség a két felvétel között s csudálatos, hogy erre a tanulmány nem ügyel, sőt egy ízben (40 l.), Szabolcs vármegye viszonyainak ismertetésénél a két anyagot egészen egyneműnek véve, megállapítja, hogy Szabolcsban a birtokmegoszlás 15 év alatt nem változott. Ez már súlyos baklövés. Ha még 1910-ből az összes földtulajdonnal bíró egyének statisztikáját idézte volna, hagyján. De így a hiba nagyon is kirívó.

A nemzetiségek gyermekhalandósági viszonyainak indokolásából még két feltűnőbb dolgot ragadok ki. Az egyik az, hogy a felvidéki tótoknál az erdei munka képezi a főfoglalkozást. (15. l.) Lehetne ezt statisztikailag igazolni? A másik is érdekes adalék. Az egész tanulmány tulajdonképpen vád a régi magyar birtokmegoszlás ellen.

A mezőgazdasági proletárság túltengése, a tömegek rossz gazdasági viszonyai azok a legfőbb rugók, melyek e kiadvány szerint a gyermekhalandóságot oly magasra növelik. A ruthéneknél azonban (16. l.) s amint majd később látjuk, másutt is a tanulmány kellemetlen akadályra talál. A ruthén nép lakta vidéken (nem a ruthéneknél!) a birtokviszonyok tényleg kedvezőtlenek, sőt a helyzetet itt az is nagyban rontja, hogy a művelés alatt álló területek nagy %-a erdő. De ha ennek ellenére azt a tanulságot kénytelen leszűrni a szerző, hogy a ruthénajku lakosság gyermekeinek halandósága mégis alig nagyobb az országos átlagnál, a helyett, hogy a racionális táplálás

nagyon is ingatag alapon álló okfejtéséhez folyamodott, nem lett volna-e czélszerűbb, ha saját álláspontját revideálta s rámutatott volna arra, hogy a birtokviszonyok kutatása a gyermekhalandósággal kapcsolatban, bár kisebb körzetekben hasznos felvilágosító-sokkal biztat, — nagy általánosságban legalább is problematikus szentírásnak venni a valódi birtokstatisztikának (nem a mezőgazdasági népesség földtulajdonstatisztikájának!) utmutatásait is. Senki sem tagadja, a magyar birtokviszonyok már régen megérték a korszerű reformra s új földbirtoktörvényünk bizonyára csak egy állomás abban a verejtékes küzdelemben, mellyel a magyar politika itt a helyes utat meg kívánja találni. De mikor így egyfelől nyitott — vagy félig nyitott — kapukat döngetünk a szemrehányásokkal, kettőzött feladat hárult volna a tanulmány írójára, olyan okok után is kutatni, amelyek céljai megoldásához közelebb hozták volna. Hiszen így lépten-nyomon ellenmondásba kerül magával, csak hogy kedvencz gondolatait elfogadhatóvá tudja tenni. Emlékszünk még arra, hogy Szerbia kedvező viszonyait azzal magyarázta, hogy ott az anyák gyermekeiket mind maguk szoptatják. A magyarországi délvidéki szerbeknek pedig azzal huzza fejükre a vizeslepedőt a tanulmány, hogy a mesterséges táplálás köztük általános. Vajjon lehetne-e ezt a eltérést komoly statisztikai adatokkal megerősíteni, mikor tudvalevő, hogy a hazai szerbség teljesen azonos népszokásoknak a neveltje, mint az ószerbiai? S mi érdeme van az egész okoskodásnak, mikor a tanulmány egy helyütt (109. l.) agyoncsapva minden korábbi magyarázatot, azt mondja, hogy a szoptatás nálunk általános?

Bár fentebb már említettem azt a következetlenséget, melyet a tanulmány elárul módszeralkalmazása terén, még egyszer rá kell világítanom az állhatatlanságra ott, ahol nemzetiségi kérdéscsoport keretén belül a 7 éven aluli halálozás évenként vétetik szemügyre. Azt, hogy mely nemzetiségnél, mely korév a jobban veszélyeztetett, valóban csak úgy lehet megállapítani, hogy az egyes korévek halottait a korcsoport egész létszámához arányitjuk. Így tényleg becses értékeket nyernének, melyekből határozottan következtethetnénk. Ha azonban — mint a tanulmány teszi — csupán azt számítjuk, hogy a magyarok, stb. gyermekhalottai közül hány % esett az egy éven aluli, stb. korévekre, ismereteinkkel komolyan egy lépést sem hatoltunk előre s csak csodálkozva nézzük, hogyan tudott a szerző ezzel a semmitmondó számítással olyan sokat bajlódni.

A továbbiakban már gyorsabban haladhatunk. Azoknak a kifogásoknak legtöbbször, melyeket kénytelenek voltunk tenni, sok más

helyütt újból felhozható volna ugyan, de meg kell elégednünk a friss észrevételekkel is.

A földrajzi megoszlásnál a tanulmány abból indul ki, hogy nem volna célszerű ragaszkodni a közigazgatási beosztáshoz, mivel annak határai a gyermekhalálozás szempontjából egységes területeket tagolnak széjjel. Nem tudom, a tanulmány szerzője mit ért a közigazgatási beosztáson. Jómagam s azt hiszem általánosságban mindenki, a törvényhatósági és községi beosztást érti rajta. Valószínű, hogy az országrészek szerint való csoportosítást akarta írni s így csak lapsusról lehet szó, mert később már ő is végig törvényhatóságoként veszi sorra anyagát. Magam részéről azonban szívesen fogtam volna szaván a szerzőt. A közigazgatási nagyobb egységek, a vármegyék, valóban a gyermekhalandóság szempontjából annyira különböző fokozatú községeket foglalnak egybe, hogy nagy hála kötelezte volna a tudományt a tanulmány azzal, ha azt a még alig érintett anyagot, mely a községek 1901—1910. évi népmozgalmáról évekkel ezelőtt készült, a gyermekhalandóságra vonatkozó részleteiben feldolgozta volna. Mennyi közvetlen tanulság, biztos ujjmutatás torlódik össze abban a kiadványban! S várhatuk-e jogosabban valaki mástól, mint a gyermekhalandósági közlemény szövegírójától, hogy azokat rendszerbe foglalja?

A vármegyék szerint való vizsgálat módszerének legfőbb hiányát, azt t. i., hogy a szemle egyoldaluan a 7 éven aluli gyermekhalandóság arányszámait veszi alapul, már fentebb említettem. Ideérve azonban nem haladhatok el szó nélkül a mellett a rendszer mellett, hogy a tanulmány a város és vidék sajátos viszonyaira való tekintettel nem szakítja ketté kutatási anyagát. Ezt már csak az a körülmény is szükségessé tette volna, hogy a szemlélődések sarkpontja itt is a birtokviszonyok kérdése, valamint az írni-olvasni tudás és az orvosi kezelés. Városaink nagyobb részénél mégis csak furcsán hangzik, mikor (pl. a Temesvárra vonatkozó tábla után is a 35. lapon) a mezőgazdasági népesség jó vagy rossz viszonyairól beszélünk. A városok kisebb vagy nagyobb gyermekhalálozására egészen más körülmények irányadók; ezeknek felsorolásával azonban a tanulmány — szórványos kivételeket leszámítva — adós maradt. Amit ebben az irányban okulhatunk a füzetből a tárgyalás főhelyén (43—45 l.), az alig több a semminél.

A vármegyei ismertetés kiterjeszkedik a fontosabb halálok szerepének vázolására. Ennek valahol tényleg helyet kellett szorítani. Csak az a kérdés, hogy nem lett volna-e plasztikusabb, ha ahelyett, hogy a halálokok területi érvényesülését itt dolgozza fel

a tanulmány, — de korántsem tökéletesen — a halálokoknál keresett volna alkalmat arra kimutatni azt, hogy mely betegségnek mely vidéken van legtöbb áldozata. Az egész gyermekhalandósági, valamint általában a halálozási statisztikában a vezetőszerp a halálokoknak jutván, azok körül kell forognia, azok köré kell csoportosulnia az anyag elrendezésének.

A vármegyék gyermekhalandóságának leírásánál sajnosan nélkülöztük azt is, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján hol mutatkozik fejlődés s hol állott be kedvező változás az arányszámokban. Erre vonatkozólag a közlemény táblás részében meg lett volna az anyag, de mivel az egész tanulmány bizonyos közönnyel halad el a hosszabb időre visszapillantó összehasonlítások mellett, cseppet sem csodálni való, hogy kíváncsiságunkat e részben is kielégítetlenül hagyja.

Kifogásolnom kell azt az eljárást is, hogy ha már a tanulmány sehol sem foglalkozik külön a magyar anyaország és a volt drávántúli részek gyermekhalandóságával (aminek szerét kellett volna ejteni), a vármegyei felsorolásánál a horvát-szlavonországi törvényhatóságokat együtt sorolja fel a magyarországiakkal. Ebből azután több furcsaság támad. Így a dunántúli vármegyék között beszél a közlemény Belovár-Körös vármegyéről, sőt ami még érdekesebb, éppen ezt a vármegyét tünteti ki legtöbb figyelmével. Ha e vármegyéről kiemeljük, hogy ott a birtokviszonyok kedvezőek lévén, a gyermekhalandóság szerencsés aránya azzal összefügg, a pártatlan igazság alapján állva vajjon szabad-e tollunkban hagyni azt a tanulságot, hogy a szintén kiváló arányszámot mutató Fejérben viszont a nagybirtok ráfekszik az egész vármegyére? A tanulmány különben egyebütt is szívesen hivatkozik horvát-szlavonországi vármegyékre s Lika-Korbavánál szintén siet megállapítani, hogy ott a mezőgazdasági népesség birtokviszonyai kifejezetten jók (!) Aki csak valaha is járt azon a vidéken, vagy hallott a Karsztról, megfelelő értékre tudja leszállítani azokat az adatokat, melyeket a statisztika e részben nyújt. Föld és föld között óriási különbségek vannak, ezt talán nem is kell hangsúlyoznunk s csak nagyon optimista statisztikus magyarázhatja a volt tengerpartunkhoz tapadó Lika vármegyében a kedvező birtokviszonyokkal a gyermekhalandóságot.

A tanulmány nem szabatos okfejtésének további bizonyítékait nyerhetjük annál a részletnél is (33. l.), mely Bács és Pest vármegyék viszonyaival foglalkozik. Pest vármegye gazdái boldogan örülnének annak, ha földjeik tényleg olyan elsőrendű jó termőföldek volnának, mint ezt a tanulmány állítja. A városok zárt levegőjére

hivatkozni a tanyarendszeren felépült Szabadka, Zombor, stb. városoknál szintén merész vállalkozás s az adott helyen annyiban sem találó, hogy a valóban zárt levegőjű Budapesten a gyermekhalandóság messze alatta maradt számos alföldi metropolis arányainak. Erről az utóbbi körülményről s annak okairól talán érdemes is lett volna pár szóval bővebben is megemlékezni.

Egészen frappáns az a megállapítás, melyet Hunyad vármegyére vonatkozólag kapunk (35. l.). Itt két éven túl a halálozások száma fokozatos emelkedést mutatna. A tanulmány nem közli a számokat; pedig nagyon kíváncsiak lettünk volna erre a ritka érdekességre. A részletes táblázatok csakugyan, amint nem is lehet másképp, épp az ellenkezőt mutatják. Fel kell tételeznem, hogy a tanulmány írója valami tévedésnek áldozata: hasonló módon okoskodik Pozsega vármegyénél is (39. l.).

Jász-Nagykun-Szolnok és Heves vármegyéknél a tanulmány — szokásától eltérően — az 1895. évi birtokstatisztika részletes adataival érvel s kimutatja, hogy Jászban 27,0, Hevesben pedig éppen 44%-a a birtokterületnek nagybirtokok testéhez tartozik, valószínűleg úgy gondolkodva, hogy a döntő bizonyítékot szolgáltatja igaza mellett. De nem egészen természetes-e, hogy ahol a nagybirtok ilyen túltengő, ott a gazdasági cselédség száma is, melyet a nagyüzem nem nélkülözhet, szintén nagy. A gazdasági cselédekről pedig már Buday László kimutatta „Népünk halandósága“ című akadémiai székfoglalójában s jelen tanulmány is felemlíti (26. l.), hogy gazdasági helyzetük kedvezőbb a többi mezőgazdasági munkásokénál.

A területi tagozással foglalkozó fejezet végén a tanulmány kísérletet tesz arra, hogy az alföldi jellegű, a vegyes (dombvidék) jellegű és hegyes vidékeken számítsa ki a gyermekhalandóság alakulását. Dicséret illeti törekvéséért, mellyel a különösen Svájcban alkalmazott módszert (ott a magasságot méterekben fejezik ki s az anyagot így csoportosítják) iparkodott a hazai statisztikába átültetni. S dicséret azért is, hogy itt végre rájött arra, hogy az egyes korévek halálozását a hasonló korban élők számához kell arányítani. Nem ártott volna azonban a vármegyéket, melyeket az egyes csoportba sorolt, külön is megnevezni.

A gyermekhalálozás gazdasági tényezői közül sokat foglalkozott a tanulmány a birtokviszonyokkal már előbb is; a részletes vizsgálatnak azonban külön szakaszt is szentel. Azon indul el, hogy leghelyesebb volna a gyermekhalandóságot társadalmi rétegződés alapján vizsgálni. Sajnos azonban, mondja, ez nincs módjában, mert a népesség vagyoni viszonyait feltüntető statisztikánk nincs. Nem

tudom, a tanulmány honnan meríti azt az egyéni felfogást, hogy a társadalmi rétegződésnek, az osztályképződésnek a vagyon — vagy legalább is csak a vagyon — az alapja (hiszen erre jóval alkalmasabb alap volna, mint Kovács Gábor is felemlíti, a jövedelmi viszonyoknak a foglalkozási viszonyokkal való kombinációja); de ha már éppen ezt is kutatta volna, értékes felvilágosításokat szerezhetett volna az adóstatisztikából, mely minden hibája mellett is beszámol arról, hogy egy-egy vármegye területén mekkora s milyen kategóriájú vagyontömeg összpontosul. A tanulmány, nyilván Kovács Gábor „Vér és kenyér“ című munkájában megkísérelt módszer hatása alatt, a foglalkozási statisztika csoportosítása alapján akarja szétválasztani az u. n. tehetősebb és szegényebb elemeket. De míg Kovács Gábor lehetőleg teljesen függetleníteni igyekszik magát a foglalkozási nomenklatura béklyóitól s a valódi osztálytagozódás konturjait megkapni, addig a tanulmány — vagy maga is újat akarván nyújtani vagy az átcsoportosítástól visszarettenve — alig kínál nekünk többet, mint amennyit a foglalkozási statisztikából is kiemelhetünk. Mit tesz pl. az őstermelő osztállyal? Itt öt alosztályt képez: a) a nagy- és középbirtokosok és haszonbérlők, b) kisbirtokosok és kisbirtokos napszámosok, c) a gazdasági cselédek, d) a gazdasági munkások és e) egyéb őstermelők alosztályát. Nagyjában ugyanaz a tagozás ez, mint a foglalkozási statisztikáé; ami változás pedig esik benne, az alig állja meg a helyét. Mi szükség van pl. rá és észszerű-e a mezőgazdasági tisztviselőket, ezt a jól szituált elemet, az erdészeti segédszemélyekkel s a majorosokkal, stb. összevonni? Nyilván okosabb lett volna a gazdasági ágak tisztviselőit, az iparéit, kereskedeleméit, stb. mind együvé tömöríteni s így nagyobb számokat nyerve, a vizsgálatokat rájuk vonatkozólag megejteni. A tanulmány különben az őstermelő osztálynál többet ígér, mint amennyit be is tud váltani. Az 50 holdon felüli gazdák, gyermekeinek halandóságát akarja (46. l.) külön kimutatni, erre azonban a a népmozgalmi statisztika feldolgozása, mely a kisbirtokos kategóriát sommázva szerepelteti, nem nyújt lehetőséget.

Kifogásolnom kell azt is, hogy a tanulmány az iparnál és kereskedelemnél (legalább azt mondja) összevonja az önállókat és tisztviselőket, a bányászatnál pedig éppen az összes eseteket. Osztálytagozódás szempontjából olyan éles a határvonal a saját számlájára dolgozó egyén s a csupán alkalmazásban álló tisztviselők között, hogy ennek jelét kellett volna adni tanulmányban szándékolt csoportosításban is. Miért csak a közlekedésnél törekszik a tanulmány erre a széttagolásra, bár ott sem szerencsésen? A közlekedés két alosztálya egyébként a díj-

nokokat, a vasuti és postai tisztviselőktől különválasztja; de akkor miért kapcsolatnak azok viszont egybe, a közszolgálat feldolgozásánál, ahol bizonyára élesebb a különbség díjok és tisztviselő közt, mint a közlekedésnél? Általában úgy látszik, hogy az osztálytagozódás terén a tanulmány nem jutott megállapodott, kialakult rendszerre. Ha Kovács Gábor kísérletezéseit a tudomány teljes figyelemre is méltatja, a jelen tanulmányban foglalt próbálkozást kevésbé pártolhatja. Nem lett volna-e egyszerűbb — s hivatalos statisztikáról lévén szó — helyesebb is, ha legalább végső áttekintésében beszámolt volna a tanulmány arról is, hogy a népesség önálló-, tisztviselő- és segédszemélyzet rétegei milyen mértékben adóztak a gyermekhalandóságnak? Bármily sok oldalról is lehet hiányosnak tekinteni ezt a statisztikában világszerte elfogadott tagozást, mégis kétségtelen, hogy az egységes szempontot testesít meg.

Azok a megjegyzések, melyeket a tanulmány egy-egy foglalkozási csoport (helyesen csak így nevezhetjük) adataihoz fűz, sok részletükben helyesek. Így pl. nagyon megfontoltnak látszik az az indoklás, melyet az egyéb és ismeretlen foglalkozású szülők gyermekeinek halandóságáról kapunk (62. l.) s egyéb magyarázatok is. Mégis, ha az egész asztagot, melyet e fejtegetések alkotnak, kissé megpiszkáljuk, egyre-másra kihullanak a berakott termésből a hibás, rozsdás szemek. A nagybirtokosok gyermekeinek nagyobb halandóságát a középbirtokosokéval szemben (ha ugyan a szórványos pár esetből egyáltalán lehet következtetni) szabad-e úgy felfogni, hogy a nagybirtokos osztály állandóan összeházasodván, gyermekeik kevésbé életképesek (48. l.)? Ennek megállapításához nagyon pontos fajegészségtani kutatások szükségeltetnének, s ha a tanulmány szerzőjének ilyenek rendelkezésére állnának, nagy hálára köteleznék a tudományt, ha anyaggyűjteményét közzétenné. A kisbirtokosok gazdálkodásáról mondhatjuk-e azt, hogy azok tulajdonképpen anyagi áldozatokat hoznak azért, hogy saját földjüket művelhessék (49. l.)? Hiszen a mezőgazdasági üzemtan (lásd pl. Károly Rezső: Mezőgazdasági üzemszervezés és eredmények című tanulmányát) gondos, pártatlan statisztikai tanulmányokkal beigazolta, hogy a kisbirtok, melynek üzemében a gazda és családja teljes fizikai erejével és lelki odaadásával vesz részt, messze felülmúlja hozamával a középbirtokot, s az intenzíven kezelt nagybirtokkal vetekszik. A háborús gazdasági tanulságok és a ma gazdaságtörténete fényesen beigazolta ezt a megállapítást. Hiszen ha igaz volna az, amit a tanulmány itt principiumnak vett föl, lenne-e

értelme bármi birtokreformnak, ami után pedig a tanulmány minden sora kiált. Nagyon igaz, hogy a magyar paraszt erős konzervativizmusa, mely az orvostól is visszatartja, s az orvoshiány a főokai a kisbirtokos-elem nagy gyermekhalandóságának, amint erre a tanulmány is rámutat. De miért kell olyan erőltetett magyarázatokkal is előállani, melyek alatt — a szerző is érzi — recseg-ropog a talaj?

Az általános szociális felfogással, mely szerint az önálló egyén rendszerint nagyobb gazdasági jólétnek örvend, mint a segédszemélyzethez tartozó, a tanulmány az iparnál is szembehelyezkedik, amikor azt mondja (53. l.), hogy az iparnál a segédszemélyzet körében sokan vannak olyanok, akiknek gazdasági helyzete erősebb, mint az önálló kisiparosoké. A kapitalista termelés korában bármennyire is a koncentráció felé haladt közigazdaságunk, s bármennyire nyomta a nagyipar versenye a kézműét, a szociális kérdés helyes megoldásával nem fér össze ez a beállítás. Éppen a munkásmozgalmaknak nagy jelentősége megkívánja azt hogy ahol csak módunk van rá, vonjuk elkülönített vizsgálat alá az ipari munkásságot, melynek bár a népmozgalmi statisztika nem tudja szétszakítani azokat az elemeit, melyek a gyári munkásságból rekrutálódnak, a kevesebb tanulság, melyre így mégis szert tehetünk, mindmegannyi értékes szem fakó szociális statisztikánk láncában. Mindenesetre koncedálnunk kell, hogy később a tanulmány sem tér ki ez igazság elől, s bár a javulást feltétlenül elősegítő 1907. évi, munkásbiztosítási törvényről meg is feledkezik, a kérdést iparkodik a munkásság szempontjából is méltatni.

A kereskedelem és közlekedés keretében elhelyezkedett egyének gyermekeinek halandóságáról sok érdekeset mond el a tanulmány, bár lehet-e éppen a postásoknál kiélezni azt, hogy ezek város lakó elem, kiknél a rossz lakasviszonyok éreztetik hatásukat? Különösen az iparnál, de a közszolgálati és szabad foglalkozásoknál is elég alapos utbaigazításokat kaphattunk volna olyan kísérletből, mely a városi nép szerepét igyekezett volna itt kidomborítani.

A házicselédek gyermekeinek halandóságáról előadattakkal egyezik felfogásom. Talán jobban aláfesthette volna azonban a tanulmány azoknak a szerencsétlen halálraítélteknek a sorsát, ha adatgyűjteményéből azt idézte volna, hogy az országos átlagot messze túlhaladva, csaknem minden harmadik gyermek közülök első életévében meghal.

A tanulmánynak a gyermekhalálozások okaival foglalkozó fejezete, mint már — más helyen is említettem, — a munkának viszony-

lag legbecsesebb része. A számítások módjával szemben fennálló aggályaim ugyan itt sem esnek el, de szívesen elismerem, hogy e részben sok tanulságot olvashatunk ki a kötetből. Ha a szerzőnek lett volna erős akarata ahhoz, hogy fejtegetéseiből az orvosi könyvekbe való, nyilván onnan is idézett, szövegbetéteket kigyomlálja, munkájának értéke emelkedett volna. Mi szükség van pl. annak közlésére e kiadványban, hogy a bárányhimlőnek Hutchinson által 1884-ben ismertetett gangraenás alakja nyújt kedvezőtlen prognózist, úgyszintén azok a ritka esetek, amikor a varicellahólyagok a gége nyálkahártyáján lépnek föl s így gégestenozis útján fuladásra vezethetnek (69. lap.) Ha a haláloki statisztika annyira fejlett volna, amint hogy nem az, hogy hasonló eseteket külön ki tudna mutatni, jogosultnak látszanék az effajta dolgok kiemelése, így azonban a közlemény felesleges ballasztjának látszanak csak.

A halálokok ismertetésénél, ahol csak teheti, a tanulmány a fentebb ismertetett forrás alapján nemzetközi adatokat is közöl az egyes fontosabb betegségek pusztításáról. De nem elég körültekintéssel. Internacionális számokat kapunk a kanyaró, a vörheny, a szamárhurut, a roncsoló toroklob, a hasi hagymáz, a gümőkór, a rák és egyéb rosszindulatú daganatok s az agy- és agyhártyalob halottairól. Csakhogy mindezek az adatok az összhalálózásra vonatkozván, nyitva marad az a kérdés, hogy a gyermekhalandóságban az egyes államok területén mi ezeknek a betegségeknek igazi nyomatéka. A négy első helyen felsorolt betegségnél a közlés pontatlansága talán nem olyan mértékben zavaró, a többiekénél azonban, ahol halottak sorai inkább az érettebb kor képviselői közül kerülnek ki, már annál inkább. Ha a tanulmány írója a gümőkór stb. gyermekhalottainak számát nem is kapta volna olyan kész feldolgozásban, mint az összhalottakét, a fontosabb államok statisztikáiból nem sok fáradsággal egybeállíthatta volna adatait. Van-e ennek az akadémikuskodásnak értelme? Hogyne volna! A gümőkórnál pl. a hat éven aluliak részesezése, ha már ezt az arányszámot nézzük, nálunk nem több 10—12%-nál; ez az arány országonkint ugyan változó, mégis azt mutatja, hogy az egész anyag idézése mennyire nem helyénvaló.

Amit azonban a tanulmány a tüdő- és mellhártyagyulladásnál elmond, arra a gyanura szolgáltat okot, hogy a szerző valójában nincs is tisztában azzal, milyen nemzetközi számokat közöl. Előadja ott, hogy a nemzetközi adatok a légzőszervi bántalmakban elhaltakat egy összegben tüntetik föl (ez sem igaz, annyira nem, hogy sok állam, így például a Németbirodalom, Anglia stb. statisztikája külön

kimutatja a tüdő- és a mellhártyagyulladás halottjait) s ami különösen fontos, a tüdőgyulladásnál a gyermekek halálozását a felnőttekétől nem választja külön. Egy rövid bepillantás a külföldi kulturállamok halálteki statisztikájába, az utóbbi állítást is megcáfolja. De vajjon a többi nemzetközi adatról a szerző azt hitte volna, hogy azok csak a gyermekkorra vonatkoznak? Ez már nagyon, de nagyon súlyos hiba volna.

A tanulmány e fontos fejezetében minden egyes halállal behatóan foglalkozik, de még sem gazdaságosan. Ha logikusnak is látszik az, hogy a legfontosabb halálokról mindent igyekszik elmondani, ami adataiból kitűnik — sőt e tekintetben talán még többet is köszönettel vehettünk volna tőle — viszont túlzásba megy akkor, mikor a gyermekhalálozás tömege szempontjából csak csekély jelentőséggel bíró betegségekre is sok szót szaporít. Példák erre a járványos tarkómerevség, az orbánc, a sepsiszes halálozás, a hashártyalob, stb. Ha az ezeknél megtakarított helyen a kanyaró, a vörheny, szamárhurut s a roncsoló toroklob: a gyermekkor e rémeinek statisztikájából dolgozta föl több tagozással az összes jellemző demografiai vonásokat, számításaiból bizonyára sok hasznos tanulság csillanhatott volna még ki. A nemzetiségi kérdés s talán a foglalkozási megoszlás is több olyan szint kaphatott volna, melyek így bennszáradtak a festő ecsetjében.

A gümőkórral a tanulmány szintén hosszabban foglalkozik. Kiemeli, hogy a tuberkulotikus megbetegedés veszélye ott fenyegeti legjobban az egyéneket, ahol a beteggel való érintkezés veszélye a legnagyobb. Ennek a megítélésére a tanulmány legalkalmasabb bázisnak, a népsűrűséget véli. Ámde kétséges, hogy ez volna-e a leghelyesebb alap s nem inkább a lakások zsufoltságát kellene-e nézni, amire vonatkozólag, ha nem is teljes, de részleges sikerrel használhattuk volna föl a lakások lakottságát. A gümőkórhalandóság ismertetésének érzékeny hiánya, hogy a kiadvány nem kísérli meg kiaknázni azokat az érdekességeket, melyek e betegségnek tüdő-, agyhártya- és egyéb gümőkórhalálozások terén való megoszlásából fakadna. A statisztikai alapközlemény a gümőkórhalálozásnak erre a három csoportjára vonatkozólag is tartalmaz adatokat s a tüdő-tuberkulózis legalább olyan mértékben megérdemelné, hogy külön foglalkozzunk vele, mint a hangrészgörcs, vagy a véredények betegségei (104., 105. lap), mely utóbbiaknál azonban a tanulmány ismét messze rágadtatja magát. A tanulmány szerint ugyanis: a véredény-megbetegedések nagyrésze luetikus eredetű (való ez e statisztikai kiadványba?), a rendelkezésünkre álló öt év anyaga azonban kevés

ahhoz, hogy az adatokat kombinative, vagy foglalkozások szerint részletezve feldolgozzuk s az így nyert eredményeket a luesnél tett megfigyelésekkel összehasonlítva, feltevésünk helyességét igazolhassuk. Komolyan hiszi-e a tanulmány írója, hogy ezt az összefüggést, amely talán nem is egészen a saját feltevése, a gyermekhalandósági statisztikából be lehetne igazolni? Még ha a statisztika műhelyét a középkori alkimisták aranykotyvasztó műhelyeihez hasonlítanók is, nem várhatnók tőle, hogy boszorkánykonyháján ilyen produktumok készüljenek. Egy kórház, egy klinika kórbonctani megfigyeléseit feldolgozó statisztika foglalkozhatnék ezzel a kérdéssel is, de a demográfia karja sokkal rövidebb, semhogy ilyen távoli összefüggéseket tudjon leleplezni.

Hosszúra nyult szemlém végén nem akarok vitatkozni a tanulmánynak azzal az állításával, hogy a magas halandósági szám a kedvező születési arány hatását teljesen lerontja-e; sem azzal, hogy a születési szám csökkenését a halálozási szám javulása tudja-e ellensúlyozni. Csak figyelmeztetni akarom arra itt is a szerzőt, hogy a tényleges szaporodás mellett, melyet a kivándorlás fogyasztott meg Magyarországon, a statisztikában ki szokták számítani a természetes szaporodást is, mely nem volt oly szomorú, mint talán a füzet befejező sorainak olvasása után hihetnők.

De számot kell még rövid pár szóval adnom arról, hogy miért foglalkoztam oly kimerítően a tanulmánnyal. A kötet kétségtelenül rendkívül fontos problémát ölel fel és súlyos lehet minden megállapítása. Az új Magyarország kiépítésében a gyermekhalandóság ellen való harc tényleg egyike a legelevenebbe vágó kérdéseknek. Ha e kérdés megvilágítása téves eszközökkel történnék, az egész akció kátyuba kerülhet. S ezért bármennyire is honorálni tudom a buzgóságot, mellyel a tanulmány a nehéz problémát megoldani igyekezett, szükségesnek véltem hibáit teljes őszinteséggel feltárni. Hiszem, hogy a gyermekhalandóság jövődő alakulását tárgyaló munkák észrevételeimnek itt-ott hasznát fogják látni.

Laky Dezső.

Közlemények és ismertetések.

Agrárpolitika.

Buday László: Agrárpolitika Budapest, 1922. 287. lap.

Szerzőnk jól ismert, nagyszorgalmú statisztikusunk, most mint műegyetemi tanár tankönyvet ad a főiskolai ifjuság kezébe, mert „az agrárreformok mai előrehaladottabb időszakában nincs olyan mű, amely a legujabb fejleményekkel is megismertetné az olvasót.“ Tényleg a magyar irodalomban a mezőgazdasági politikát a közgazdasági tankönyvekben foglalt anyagon kívül külön rendszeres munka nem tárgyalja.

Ennek egyik főoka talán abban kereshető, hogy maga az „agrár“ szó és az „agrár“ politika bizonyos tekintetben új jelenség, sőt még ma is némileg „aggresszív“ vagy „defenzív“ jellegű kifejezés. Az utolsó 30 évben Németországban támadt és csakhamar hozzánk is áthatolt az a nézet, hogy a kormány és törvényhozás, vagy ha úgy tetszik az állam, sokkal kisebb gondot fordít az államot fenntartó mezőgazdaság jólétére, mint amennyit ez országos jelentőségénél fogva érdemelne, sőt más közgazdasági tényezőkhöz viszonyítva, jelesül az ipar és a kereskedéssel szemben az állam teljesen elhanyagolja a föld népét, nem törődik vele, engedi az üzletvilág részéről kiszipolyozni stb. stb. Ezek a panaszos hangok még nyertek tápanyagot, amikor a tengerentúli verseny mezőgazdasági cikkekkel elárasztja az európai piacokat és árcsökkenő hatásával szorongatja az európai mezőgazdasági országok gazdáit. Gazdakörökben most a helyzet okairól sűrűbben tanácskoznak, keresik a verseny elleni védelmet, okolják az államot, mely elhanyagolja érdekeiket, a kereskedőben vélik látni a piaci viszonyok mesterséges alakítóját. Megjelenik az „agrár“ szó, mely a „mercantil“ szóval küzdelemre lép, és évek során át harcol egymással az agrarizmus és a mercantilizmus, mindkét táborban egyformán túlozva a védelem és támadás kifejtésében; vagy amint szerzőnk előszavában kissé mystikusan mondja: „vannak árnyalatok, melyek legendákat költenek a mezőgazdaság erőgyarapodásáról, és vannak az ellenkező szárnyon

olyanok, amely türelmetlenségükkel, mintha erősíteni akarnák e legendákat.“

A szóban álló munka az „agrár“ politikát, nem a „mercantil“-lal jelzett fogalom ellentétékép kívánja érteni, tehát nem áll azon az állásponton, hogy a közgazdaság egyes részei természetüknél fogva ellentétes érdekek és ezért a mezőgazdaságot jobban kell államilag védeni, mert a kereskedés és ipar mellett a gyöngébb fél. A munka a közérdek álláspontjából indul ki, szerinte az „agrárpolitika azon tényezők rendszeres vizsgálata, amelyek megfelelő együttműködésével az emberiség javára a mezőgazdasági termelés a legsikeresebben és legcéltudatosabban folytatható.“ „Az agrárpolitika kiegészítő része a többi termelési ágak politikájának.“ „A termelés különböző ágai közt állandóan meglevő kapcsolatnál fogva az egyes ágak termelési politikája is sok vonatkozásban közös s végeredményében egy cél felé tart, hogy a megélhetésünkhöz és fejlődésünkhöz szükséges javaknak kellő számban minél gazdaságosabb módon való előállítását irányítsa.“

Midőn így az agrárpolitikát mint a mezőgazdasági viszonyokra vonatkozó közgazdasági politikát tünteti fel, előszavában jelzi azt, hogy munkája „bizonyos subjectiv hangot árul el“; ezt a subjectiv hangot közelebből nem határozza meg, hanem ismét bizonyos mysticismussal mondja, hogy tanulmányai alapján kialakult az a meggyőződése „hogy népesség-politikai szempontjaink is fenmaradásunk legbiztosabb eszközéül az agrárpolitikai érdekek okos felkarolását javasolják.“ A munka áttanulmányozása után az olvasó szerzőnk subjectiv hangját abban fogja találni, hogy a történeti tapasztalatok gondos megfigyelése után nagy súlyt kell helyezni a föld népének jólétére, s ép ezért gondosan kell keresni annak előmozdítására az alkalmas eszközöket, melyek között igenis az állami beavatkozás törvényhozási és kormányzati eszközök útján szintén szükségesek.

Munkájának gerinces vázlatát a bevezetőben maga a szerzőnk így adja elő: A mezőgazdasági termelés sikeres folytatásában elsősorban a földet kell kiemelnünk, minden mezőgazdasági termelés alapföltételét, azonban a földet birtokbavevő s azt mivelő emberrel együtt, aki a második nélkülözhetlen tényezője a mezej gazdálkodásnak. Ismernünk kell azt a viszonyt, mely a fejlődés különböző stádiumában a föld és annak művelője közt volt, hogy megérthessük, mily fokozatban és módon folyik ma is a földművelés és a föld közötti kapcsolat bensővé tétele érdekében majdnem világszerte a küzdelem. Meg kell vizsgálni, milyen eszközök kínál-

koznak a helyzet enyhítésére, ha a föld és művelője nem találhatnak egymásra, és milyen akadályok merülhetnek föl, ha a földet művelő nép és a föld között sikerül ugyan a kapcsolatot létesíteni, de a termelést sikeressé tevő egyéb életfeltételek hiányoznak. Foglalkozni kell tehát a földtulajdonnak történeti kifejlődésével és azokkal az okokkal, amelyek a kor viszonyaihoz képest helyesen kialakult földbirtoklást időnként megint helytelen irányba terelik. Ismertetni fogjuk a földhasználat és birtoklás legujabb módjait és azokat a reformtörekvéseket, amelyek terveinek sokféleségétől napjaink hangosak. Keresni fogjuk a termelés érdekeinek és a földművelő socialis gondozásának egyensúlyozó pontját, úgy ahogy a mult tapasztalatai alapján kiszélesítve és fontosságában megnöve a probléma ma áll előttünk. Vizsgálni kívánjuk, hogy a termeléshez a földművelőnek a föld használatán kívül micsoda egyéb szükségletei vannak s ezek kielégítésére hol elegendő az önsegély, a társas együttműködés s hol van szükség a legfőbb közületnek, az államnak nemcsak szabályozó, hanem segítő közreműködésére is. A termelésnek és a termelvények forgalomba hozatalának összefüggő kérdései ezek, amelyeknél ismét kiviláglik a mezőgazdasági termelőnek e hivatásból eredő nehezebb helyzete, amiért a szervezet és a forgalom eszközei hozzá csak töredékesen juttathatók el. Itt merül fel a mezőgazdasági hitel problémája, a földműves egyéb munkája közben is annyira fontossá vált önsegély rendszere, a mezőgazdák szervezkedésének módja s az államnak a termelés és forgalom menetébe segítséggel vagy tilalommal való beavatkozása. Nagy figyelmet érdemel a mezőgazdasági munkáskérdés, mely az ipari forradalom óta nő jelentőségében. Amerika folyton gyarapodó emberéhsége csak fokozta fontosságát, a világháború új problémákkal nehezítette meg s enyhítése a gazdasági és szociális reformok bölcsen átgondolt együttesét kívánja meg.

Ezzel a tervezettel és eszmenemenettel négyes felosztásban szól a munka a földbirtokról, a termelés és értékesítés szervezetéről, a munkaerőről, és egy függelékét szentel a háborus tanulságoknak, az agrárstatisztikának, a magyar agrárirodalomnak és a holnap teendőinek.

A földbirtok címe alatt mindenekelőtt a földtulajdon történeti fejlődésével ismerkedünk meg. Az ősi kortól kezdve, a rabszolgagazdálkodáson át, a jobbágyság állapota és a 18-ik század óta kezdődő felszabadítás mozgalmi és eredményei vonulnak fel szemünk elé. Mintegy másfél századnak a munkája, hogy Európában általánossá vált a jobbágyrendszer megszűnése és helyébe a magán-

tulajdonnak az életbeléptetése. Ez a reform lett volna hivatva arra, hogy a föld és művelője közt végre a legszorosabb kapcsolatot megteremtse, a földművelőben teljes érdekeltséget keltsen föl földjének minél okosabb kihasználása és a termelés minél intenzívebb fokozása iránt. Ámde a földbirtok sorsa a felszabadítás után nem haladt ezen ideális irányban. A verseny, mely a gazdasági élet terén mindenütt uralkodik, a földbirtok megművelésénél is szerepel; a természeti előnyök, melyek itt a különböző birtokok fekvésében rejlenek, döntő hatásúak. A felszabadítás által most már egyenlővé lett két osztály, a volt jobbágy és a volt földesur a verseny hatása alatt a földműveléshez szükséges tőke megszerzésében oly nehézségre akadt, mely az egészséges fejlődést gátolta. A közép- és nagybirtokos a földtehermentesítés válsága után az eladósodás lejtője felé csuszott. A kisbirtok előbb csak saját szükségletére termelt, most a piac számára dolgozik, és inséges években adósságcsinálásra szorul. Ehhez járul az öröklés rendszere, mely a birtok elosztására vagy eladósodására vezet. „A felszabadítás áldásait nagyrészt meghiusította az emberek értékében és erejében való örök egyenlőtlenség, és nem kis mértékben az, hogy sem a régi földesur, sem a régi jobbágy a bekövetkező gazdasági küzdelemre nem voltak eléggé előkészítve.” Ehhez járult még a tengerentúli verseny és a mezőgazdasági cikkek árainak sülyedése; az ipar fejlődésével a munkásoknak a városba való vándorlása és Amerika munkás vonzása, a kivándorlás. Ismét nagy egyenlőtlenség mutatkozik a gazdaságban a földbirtok megoszlása folytán. Ez sok gondolkodónak reformterveit felébresztette s az agrárpolitikának egész rendszere azokból a törekvésekből alakul, melyek a birtokmegosztás célszerűbb módját óhajtják elérni.

Mielőtt ezekre a törekvésekre áttérne, szerzőnk a művelés és üzemvitel rendszereivel foglalkozik. A legelőgazdálkodás, a kétnyomású, a háromnyomású rendszer, azután a váltógazdaság és végre a szabadgazdálkodás vonul föl előttünk. Továbbá az üzemszereket, a saját kezelést, a haszonbérleti rendszert és az örökbérlet viszonyait ismerteti meg velünk. Ezek után a nagy- és kisüzemek jelentőségét tárgyalja, eredményül azt állapítva meg, hogy a termelés helyes munkamegosztása nem mellőzheti a nagybirtokot, sőt szociális szempontok is szólnak mellette; de a nagybirtok túlságos térfoglalása olyan művelési ágakban, amelyek a kisbirtok munkáját leginkább meghálálják (szántó, kert, szőlő) nemcsak társadalmilag igen káros, hanem a termelés egyensúlyi szempontjából is aggodalmat keltő. Minden országban a viszonyok szerint más és más lehet

a nagy- és kisbirtok helyes megosztása; a szántóföldi művelésre alkalmas és néperőben nem szegény területeken azonban fokozódó súlyt kell fektetni a kisbirtok terjedésére. „Mióta a világháború a népeket Európában úgy megzilálta, azóta még több megfontolás szól a kisbirtok-rendszer fejlesztése mellett, bár nem átmenetek nélkül, mert az élelmiszerválság viszont a jóltermelő nagybirtokoknak kiméletét írja elő.“ Így megállapítván a birtokmegosztás arányát, külön méltatás tárgyává teszi a korlátolt forgalmú birtokok ügyét, elmondja történeti keletkezésük okait és céljait; a hitbizomány, az alapítványok, az egyházi és állami, valamint a községi birtokok természetével és a közgazdaságban elfoglalt jelentőségével foglalkozik és abban állapodik meg, hogy „szociálpolitikai szempontból nem lehet sok jót mondani a korlátolt forgalmú birtokokról. De amint anakronizmus volna most szaporítani a kötött birtokokat, úgy félreértés, ha azokat csakis a ma szemüvegén ítéljük meg, a történeti fejlődés figyelembevétel nélkül s ha csak a birtok kötöttségére nézünk, nem pedig azokra a közcélokra, amelyek érdekében megkötésre annak idejében a földbirtok látszott legalkalmasabbnak.“ Kapcsolatban a korlátolt forgalmú birtokokkal a közlegelő és erdők helyzetéről szól a munka és természetesen itt a közös gazdálkodás helyessége mellett nyilatkozik.

A földtulajdon és a földhasználat irodalmi méltatásánál Ricardo járadéktana, Malthus népszaporodási elmélete kapcsolatban az élelmiszerek korlátolt fokozásával, Henry George elmélete a telekértékadóról, továbbá Rodbertus, Spence Tamás, Stuart Mill, Alfred Russel Wallace, Damaschke Adolf, Oppenheimer felfogásai, azután a szociálista írók, Proudhon, Marx, Kautsky, Bernstein, Dávid elméletei a földbirtokról vázoltatnak és mindezen eltérő elméletek szerzőnk nézete szerint csak azt bizonyítják, hogy „a földnek mily kezekben való elhelyezése a gazdasági élet egyik legnagyobb problémája s hogy semmiféle már eddig végrehajtott vagy csak a tervezők álmában körvonalozott földreform nem alkalmas arra, hogy minden irányban teljes megnyugvást teremtsen s az objektív igazságot teljes mértékben szolgálja.“

Ezen elméleti tünődés után a munka a földtulajdon rendezésére vonatkozó újabb törekvéseket tünteti fel. Szerzőnk szerint szükséges és az állam feladata a földműves népet megmenteni azon visszás helyzetből, mely őt a nagy versennyel szemben veszélyezteti; szükséges gondoskodni arról, hogy birtokát önhibáján kívül a földműves ne veszíthesse el könnyen; végre szükségesek intézkedések arra, hogy aki a föld művelésére hivatott, az elől ne zárassék el a földszerzés

lehetősége. Ezen elvek gyakorlati keresztülvitelének módozatait ismerteti a törzsöröklést, birtokminimum intézményét, az otthon mentesítést, a tagosítást, a kisbérletek előmozdítását, a járadék-birtokot, a telepítést és a parcellázást. Ezzel kapcsolatban a föld-birtok megosztásáról rendelkezésre álló adatokat ismerteti meg és pedig bőven Magyarországról, tekintettel a megcsönkített és az elfoglalt országrészekre, azután Dánia, Hollandia, Franciaország, Svédország, Ausztria, Belgium, Norvégia, Német-, Francia-, Angol-ország, Olaszország, Románia, Szerbia és Svájcra. Végül nagy teret szentel szerzőnk a legújabb birtokreformnak, még pedig első-sorban a nálunk 1920-ban törvény által megállapított reformnak s azután néhány olyan külföldi reformot tárgyal, mely a háború óta lépett életbe, ilyen a német 1919., a szerb, a román.

A munka második része a termelés és értékesítés szervezetét kívánja tárgyalni. Mindenekelőtt tisztázni akarja az államnak beavatkozási viszonyát a mezőgazdaságba és abban a hiszemben van, hogy „a földművelő osztály nagy tömegénél, fontos termelő munkájánál és elszigetelt helyzeténél fogva különleges védelemre tarthat igényt és hogy ezt a védelmet biztosítani a többi társadalmi osztálynak a saját egyensúlya megtartása érdekében is kötelessége.” Ennél a támogatásnál az eljárást abban látja, hogy az állam maga állapítván meg a támogatás főirányát, az állam által erre szánt anyagi eszközöket engedje át oly szervezetek kezébe, amelyeknek működését megbizottáival ellenőrizteti s az apróbb részletek intézését a szervezet felelős munkájára bizza. „Az állam mindig nyer azzal, ha valamely közérdekű feladatnál nem maga jár el, hanem támogatással segíti az alsóbb szervezetek munkáját, az államnak még mindig elég nagy közvetlen szerepe marad a törvényalkotás és törvény alkalmazás terén, ahol a szervezeteknek a tanácsadás jogát engedheti csak meg, de az intézkedését nem.”

Ezekután tüzetes megbeszélés tárgyát képezi a mezőgazdasági hitel. Szerzőnk kifejti a gazda hiteligényeit és azt a jellegzetes minőséget, mely a mezőgazdaság természetéből az igénybe veendő hitel biztosítására szolgál; amiből a mezőgazdasági hitelnek sajátos szervezete következik. Felsorolja a történetileg fejlődött különböző intézményeket, melyek a gazdahitelre nézve fennállanak, így a gabonarakktárakat, szól a függő vagy földhitelről, melynek szabályozása nehezen tud haladni, utal a személyes hitelnek szövetkezetek útján lehető felhasználására és egész terjedelemben a jelzáloghitel kérdésével kapcsolatban tárgyalás alá veszi azt az újabb időben ismételt felmerült kérdést, mely az újabb földtehermentesítés neve

alatt a már eladósodott birtokok megmentését kívánja elérni. „Az újabb földtehermentesítés kérdése — szerzőnk szerint — még megoldatlan, de az agrárpolitikának élő aktuális problémáját képezi akkor is, amikor látszólag szunnyad.“

A mezőgazdasági termények forgalma képezi a munka tárgyának további gondját; itt a gabonaraktárak, a tőzsde és az agrárvámok tárgyalásával találkozunk. A tőzsde működésénél szerzőnk a határidős üzletet bizonyos tekintetben hátrányos hatásúnak látja; „a gabonatőzsde fontos árszabályozó hivatásának felismerése mellett is az agrárpolitikusok egy része a tőzsdei játéknak meg szabályozását s a fedezetlen határidőüzlet eltiltását követeli. Ezt a törekvést ugyan a forgalom szabadságának védelme címén elég erős ellenzés is fogadja, mégis több államban sikerült a gabonatőzsde túlzott játéka ellen megfelelő rendszabályokat kieszközölni.“ Ép ily óvatossággal nyilatkozik az agrárvámokról, midőn mondja: „Az agrárvámok túlzásai társadalmi szempontból azért aggályosak, mert ugyanazon ország különböző termelő rétegeit egymással szembeállítják, sőt különböző országokban is az ellentétes érdekeket terelik össze. Ezért az agrárvámok alkalmazása mindig csak ideiglenes fegyver lehet arra az időre, míg a külföldi verseny komolyan fenyegető s abban a mértékben, ameddig a mezőgazda prosperitását óvja, a társadalom többi rétegeinek sérelme nélkül.“

Amint természetes, bő terjedelemben foglalkozik a szövetkezet gondolatával és a szövetkezés fő irányjaival. „A szövetkezet — szerzőnk szerint — az egyetlen összefoglaló intézménye a haladás-tól el nem zárkozó kisembernek, tehát az egyetlen közvetítő szerv, amelynek az útján az állam praeventív társadalmi segítséget nyújthat a falunak.“ A szövetség fő irányait, a hitelszövetkezetek, a beszerző, értékesítő és termelési szövetkezetek jelentőségét és feladati körét ismerteti. A termelési szövetkezetek jellemzésénél kiemeli, hogy céljuk nem a gazdákat közös termelésre birni, hanem az, „hogyan olyan termelést, illetve nagyrészen tovább feldolgozást egyesítsen közös üzemben, amely a fölszerelés költségessége, a különleges szakismeret hiánya s a termelt mennyiség csekély volta miatt a kisgazda egyéni gazdálkodásában nem történhetik haszonnal.“ A szövetkezeti ügy fejlődése bő statisztikai adatokkal talál megvilágítást elsősorban Magyarországról, de azonkívül Németország, Ausztria, Dánia, Franciaország, Nagybritannia stb. országokról.

A mezőgazdasági biztosítás kérdésében a gazdakörökben előforduló károsodások (tűz, jég, állat) biztosítása és az a nehézség fejtetik ki, mely itt a szövetkezés és kölcsönös biztosítás körül fel-

merül, valamint az államnak e téren való szerepe. Szerzőnk nézete szerint egész helyesen „ezidő szerint nem kell kísérletezni a kötelező biztosítás gondolatával, hanem bizni kell abban, hogy az önségítség eszméje folytatólag neveli a lakosságot olyan irányban, hogy értékeit a károsodástól a rendelkezésre álló eszközökkel igyekszik megóvni.“

Nagyjelentőségű a gazdaközönségre a kísérleti ügy, melyre hazánkban az utolsó 30 évben kormányunk nagy gondot fordított és mely a mintagazdaságokkal együtt gazdaságunk előmozdítására nagy hatással volt. Ezzel kapcsolatban a mezőgazdasági szakoktatás lényegét, haladását és nálunk való fejlődését adja elő. A mezőgazdák érdekképviselői, a társadalmi alapon épp úgy, mint a hivatalos úton létesített alakulatok tárgyalatnak és hazai érdekképviselőinkkel bővebben ismerkedünk meg. Végül összefoglalja szerzőnk véleményét az állami beavatkozásról a mezőgazdaságban.

A harmadik rész a munkaerőnek van szentelve. Szerzőnk a mezőgazdasági munkásügy címe alatt a mezőgazdasági munkás viszonyát vázolja szemben az ipari munkással; azután a munkáskérdés fejleményeit adja elő. Utal arra, hogy az ipar terjeszkedésével a mezőgazdasági munkások egy része elhagyja a föld megművelését és hogy Amerikába is sok munkás vándorol és így mindinkább kevesebb munkás marad a gazdaságban, úgy, hogy ez már a termelés érdekeit komolyan veszélyezteti. „A termelés szempontjából a falu népének megritkulása az intenzitás csökkenését jelenti, amit csak részben lehet gépekkel pótolni.“ Arra a kérdésre, milyen eszközökkel lehet biztosítani a mezőgazdasági munkástörzsnek megmaradását, szerzőnk azt feleli, hogy azzal, ha a mezőgazdaságban a munkáselem megtalálja megélhetésének feltételeit, s tudja magát függetleníteni azoktól az eshetőségektől, melyek őt egyfelől a terményekben kapott illetményeknél a terményárak csökkenése folytán, másrészt a pénzjárandóságoknál egyéb szükségleti cikkeinek drágulása folytán fenyegetik. A megoldást abban az irányban kell keresni, hogy a munkásnak munkalehetősége biztosíttassék és ez legjobban úgy biztosítható, ha a téli „olcsó időnek hasztalan soka“ is gyümölcsözővé válik számára. Szerzőnk nézete szerint „majdnem minden falunak szinte testére lehet szabni oly kisebb vagy közép-ipari üzemeket, melyek nyersanyagukat közelben vagy könnyen szállíthatóan kapják s motorikus erő tekintetében nem nagy igényűek.“ A munkáskérdéssel kapcsolatban az agrárszociálizmusról szól munkánk és szerzőnk szerint „az agrárszociálizmus különböző megnyilvánulási formájában állandóan lappang munkásnépünk lelké-

ben, mint a szegényebb sorsú néposztálynak kedvezőbb anyagi helyzet után való vágyakozása, de úgy látszik, nem tudja a gondolkozást oly irányban átformálni, hogy állandó küzdelemre bírja olyasmi ellen, amire maguk vágnak legjobban, a földtulajdon ellen.“ „Megértő szociálpolitika ezt a mozgalmat valószínűleg tovább is meg tudja óvni attól, hogy medrén kívül ne csapjon és szélsőségekbe ne tévedjen, mert orvosszerét könnyebb megtalálni, mint az ipari szociálmusznak.“ Ezt a részt a mezőgazdasági törvényhozás ismertetése fejezi be.

A munka utolsó része függelék cím alatt mindenekelőtt a háborús tanulságokkal foglalkozik, melyek szerzőnk nézete szerint elsősorban abban található, hogy a mezőgazdasági termelés fontossága jobban kidomborodik és hogy a háború előtt túlságosan jelentkező iparpártolás a mezőgazdasági érdekek elhanyagolásával nem helyes politika. Szerzőnk abban a hiszemben van, hogy az őstermelők háborús többkeresete nemcsak a közgazdaság szempontjából nem vált nyereséggé, hanem az őstermelő szempontjából sem. A szövetkezeti gondolat a háború alatt minden téren nyert elismerésben. A birtokviszonyokra nézve a háborúból azt a tanulságot vonhatjuk le, „hogy a nagybirtokot mint válságos termelési viszonyok közt nagy teljesítményre hivatottat, kedvező megélhetésű munkástörzsszel kell támogatni, a kisbirtokot pedig, mint szívósabb elemet, úgy kell fejleszteni, hogy a közérdekkel való kapcsolata élénkebb legyen.“ Átfutva a háború tanulságait, szerzőnk arra a nézetre jut, hogy „az agrárpolitika vitatott kérdései legnagyobb részben úgy kerültek ki a háborúból, hogy igazuk megerősödött s a mezőgazdasági termelés s az azzal foglalkozó népesség fontosságának ismét tudatára ébredhetett a társadalom.“

Az agrárstatisztika hiányai és a magyar agrárirodalom vázlatos ismertetése után a holnap teendőivel, tehát a jövő politikájával ejezi be munkáját a szerző, melyben a részleteknél kifejtetteket mintegy összegezi és ismét arra az álláspontra jut, hogy az agrárpolitika ne legyen aggresszív, hanem a többi társadalmi osztályok jogos érdekeivel összhangzatos. „Az agrárpolitikának a múltban éles harcokat kellett megvívnia, hogy igazait el tudja ismertetni. Harcmódora, taktikája azért sokszor hevesebb volt, mint azt mai szemmel szükségesnek látnók. A társadalmi osztályok erőfölöslege egymás ellen való hadakozásban merülhetett ki. Ma azonban nemcsak a mezőgazdaság van megbénítva, hanem számos más társadalmi osztály is. Az agrárpolitikai tevékenységnek sok tere van további programjai kidolgozásában, igazságainak szabatosabb

megformulázásában, az elismertetés további folyamatában, de erejét csak akkor pazarolhatja, ha előbb a megértetés minden lehetőségét kimerítette és közérdekű javaslatainak mégis útját állják.“

Az ismertetett munka a mezőgazdasági politika alapos és gondos könyve, mely nemcsak tankönyv, hanem tanulságos olvasmány minden művelt ember számára. (—vits.)

A svédek Magyarországon.

Ballagi Aladár: XII. Károly és a svédek átvonulása Magyarországon 1709—1715. Budapest, Akadémia 1921—447. l.

Gazdaságtörténeti szempontból is nagyérdekű adatokat tartalmaz Ballaginak említett című történelmi tanulmánya, mely most jelent meg a Tud. Akadémia kiadásában. Annyi gazdaságtörténeti adat tűnik ki ebből a munkából a 18-ik század kezdetére vonatkozólag, hogy e részben is becses és gazdag kútfőnek kell azt tekintenünk. Ebbeli értékét kiválóan növeli az a körülmény, hogy gazdaságtörténeti adatait hiteles kútfőkre alapítja. A 447 oldalra terjedő 8¹ munka első része (1—290 l.) maga az átvonulás történetének előadása, másik része pedig (290—392) okiratokat tartalmaz. Bő tárgymutató egészíti ki az anyagot. Már a leiró részben is nagyon sok és színes képet nyújtó gazdaságtörténetet is találunk. Még sokkal értékesebb ennemű adatokat nyújtanak az ismertetett okiratok, melyek nagyrészt a különféle császári és svéd hadbiztossági, illetőleg az átvonuló sereg ellátására vonatkozó feljegyzések töltik ki. Ezek a feljegyzések rendkívül sok hiteles áradatot tartalmaznak hazánk különböző részeinek legkülönbélebb áruiról és termékeiről, különösen pedig élelmiszerekről, italokról, fűszerekről, stb. Nagyon érdekesek az akkori változatos ür- és súlymértékek elterjedtségének tanulmányozása szempontjából is. Nem kevésbé figyelemreméltóak az akkori utakról, postáról, uti alkalmatosságokról való közlések, melyek gyakran meglepő képet adnak arról, hogy aránylag mily gyorsan lehetett utazni ott, ahol váltott lovakkal jól fel volt szerelve a posták intézménye. Bő teret enged az akkori hazai gazdasági viszonyok általános leírásának és az inséges esztendők és drágaságok ismertetésének is.

A gazdaságtörténeti érdekű anyag bőségének jellemzésére a tárgymutatónak a következő vezérszavait emelem ki még csupán a többi közül:

Abrak, adagolás, ember-, lóadag, adó, ajándékok, állattenyésztés, angol hitelezők, ár-drágítás, hivatalos árszabás, ordonnanz-

mässiger Preis, piaci árak, arany-nagybányai, tigrás, árfolyama, árpa, birka, bor, búza, cigájagyapjú, hadi kincstár, ételmezési hivatal, profuntraktárak, sereg-költségvetés, udvari főhadbiztosság, drágaság, dunai hajózás, dunai malmok, *erdélyi* árúcikkek árai, fő-hadbiztosság, inséges évek, városok népessége, posta, posztóipar, ürmértékek, százszok mértékei, ötvöseik, érmelléki szőlők, bor, ezüst valuta, készletek, faeke, fahéj, faolaj, forint, forspont, futár, fürdők, fűszer, gabonaárak, kivitel, készlet, feldolgozás, ürmértékek, termés, raktárak, gyömbér, hadtáp, hal, halászat, halászok, házak, hid, hajóhidak, időjárás, enyhe, hidegek, száraz tél, inség, ipar, jobbágyok, magyar-oláh jobbágyok, kastélyok, kenyér (fehér, katona, finom) köles, makk, tengeri, tatárka, mogyorófa, kocsány-kenyér, kereskedők, kézizálog, kilenced, konyháraivalók, lábas jószág, lakmározás, ló, arab, előfogatos, posta, batár, telivér stb., *magyar* bank terve, ételek, kamara, főhadbiztosság, mértföldszámítás, posta, vászon, málhavonat, méhes, méz, örmény uzorások, pénznemek, posta, postaút, postajog stb., só, sóház, sótelepek, sör, súlymértékek, szalonna, szárazság, széna, széljératok, szőlő, szőlőhegy, szőnyeg, tallér, utak, útcsinálás, ürmértékek, vad, vágómarha, valuta, vám, vaj, várépítés, vendégfogadók, vesztegzár, zab, zöldség, zsidók, zsír stb. stb.

Balás Károly.

Pénzintézeteink és a közérdek.

Zakariás János volt képviselő és az erdélyi helyzetnek alapos ismerője, ezen a címen foglalta össze egy kis füzetben több javaslatát, amelyeket a pénzintézetekhez beterjesztett indítványában s az ügyvédek körében és egyéb hallgatóság előtt fejtett ki, lényegében azzal a gondolattal, hogy — mint tették azt korábban is az erdélyi szász és román pénzintézetek — hazai pénzintézeteink tervszerűen létesítsenek tiszta jövedelmükből közérdekű alapot Magyarország leendő boldogulására, elsősorban magyar ifjaknak külföldön való neveltetésére. A gondolat azóta némileg módosítva a magyar tehetségek megmentése címén a közhangulatba is eléggé átment. Nagyon óhajtott volna, hogyha a *Zakariás* által megpendített eszme valamely megfelelő formában és semmiesetre sem az erőket szétforgácsoló módon megvalósulna. A szerzőt a kezdeményezés érdeme mindenestre megilleti.

Amennyire helyes a cél, melyet a szerző magyar ifjaknak külföldön leendő kiképzésére felállít, annyira nem megfelelő az

eszköz, hogy pénzügyintézeteink alapszabályaikban meghatározott százalékokat biztosítsanak a mondott ügy elérésére. Nem tekintve a pénzügyintézetek különböző törekvéseire és a részvénytársaság, mint tőke egyesítő vállalat szerepére, mely elsősorban részvényesei érdekét, illetőleg tőkebetétjük jövedelmezőségét kénytelen szem előtt tartani: a pénzügyintézetek hivatása elsősorban a hitelügyek kielégítése. És ha ebbeli működésükben eredményes években a jótékonyági és közérdek szempontjából nagyobb összegeket adományoznak, ebből még nem szabad azt a következtetést vonni, hogy azt bármiféle irányban kötelező intézménnyé rendeljük el.

Magyar Közgazdasági Társaság.

Felolvasó ülések.

Január 27-én *Jankovich Béla* tartott előadást „A világpiaci helyzet és a drágaság hazánkban” címen, február 3-án pedig *Nyulászi János* olvasta fel tanulmányát az „Adó- és illetékügyi egyezményekről”. A március 10-iki felolvasó ülés tárgya *Neumann Károly* előadása volt: „A vasuti fuvarozásra vonatkozó újabb nemzetközi értekezletekről.” Mindhárom előadást társaságunk és gazdasági életünk nagyszámában megjelent képviselői élénk érdeklődéssel és tetszéssel kísérték.

Ankét a pályaválasztási tanácsról.

Március 3-iki ülését társaságunk az új ipartörvény által megszervezni rendelt pályaválasztási tanács kérdésének szentelte. *Somogyi Manó* a tárgy minden részét felölelő tanulmánya vezette be a tanácskozmányt, melyben résztvettek *Máday István*, *Tuszkai Ödön*, *Andor Endre*, *Bálint Antal*, *György Endre*, *Juba Adolf*, *Nagy László*, stb., a kérdésnek úgy a társadalom és a közgazdaság, mint az egyén boldogulási szempontjából való fontosságát megvilágítva. E tanácskozmányon is igen nagyszámú közönség vett részt, köztük a közoktatásügyi, földművelési és igazságügyminiszter és a főváros képviselői, a Gyermektanulmányi Társaság több tagja s a gazdasági és pedagógiai élet más jelességei.

Igazgató-választmányi ülés.

Március 10-én igazgató-választmányunk ülésezett. *Matlekovits* elnök előterjesztette az ezután tartandó előadások programját. Bejelentette továbbá, hogy a Közgazdasági Szemle ezentúl, úgy,

mint békeidőben, rendszeresen havonként fog megjelenni 5 ívnyi terjedelemben. A választmány az elnök előterjesztését helyeslőleg vette tudomásul. Végül az 1922. évi közgyűlés napjaul 1922 április 27-ét tűzték ki.

Közgyűlés.

A Magyar Közgazdasági Társaság 1922. évi április 27-én csütörtökön d. u. 5 órakor tartja 1922. évi rendes közgyűlését a Kereskedelmi és Iparkamara (V., Szemere-utca 6.) dísztermében.

Napirend.

1. Elnöki megnyitó.
2. Szabóky Alajos, az Országos Központi Statisztikai Hivatal igazgatója előadása: Magyarország külkereskedelmi mérlege 1921-ben.
3. Az igazgató-választmány 1921. évi jelentése.
4. A számvizsgáló bizottság jelentése az 1921. évi számadásokról.
5. Az 1921. évi költségvetés megállapítása.
6. Az igazgató-választmány kiegészítése.
7. Indítványok. (Az alapszabályok 9. §. értelmében a közgyűlés elé viendő minden indítvány, legkésőbb három nappal a közgyűlés előtt benyújtandó az elnökségnek.)

Püspöki uradalmi bérpince r.-t. Vác
Központi iroda:
Budapest, V., Zrínyi-utca 7.

Különleges Építési és Faipari Részv.-társ.

BUDAPEST,
 VI., Röpentyü-u. 62.

Telefon: 147-91, 4-23, 131-56.
 Sürgőnycim „Külépit“ Bpest.

Készít: Gyorsrendszerü és magasépítések. Épület-, mű- és tömegbutor-asztalos munkákat. Jégszekrényeket és hütöberendezéseket. Keltetőgépeket és baromfitenyésztési eszközöket. — **Vasszerkezetek gyártása.** **Gőzfűrés.** — **Ácstelep.** — **Bérvágás.**

Lukács & Co., Wien

Karlsplatz 14.
Wiedner Hauptstrasse 1.

Sürgőnycim: Lloydlukács.

Telefon:
 59-4-88,
 59-5-78,
 59-5-79,
 54-2-31,

Érdekközösségben a
Lloydbank Részvénytársasággal, Budapest.

Klein-féle szappanok a legjobbak.

Az ANGOL-OSZTRÁK BANK

Budapesti fióktelepe : V., Fürdő-utca 6.

Alaptőke : 200.000,160. Tartaléktőke : 152.000.000

Központi intézet :

„Anglo-Österreichische Bank“ Wien.

FIÓKOK : Aussig a/g, Bodenbach, Brünn, Brűx, Cernowitz, Eger, Falkenau, Franzensbad, Gmünd, Graz, Innsbruck, Johannisbad, Kaaden, Karbitz, Karlsbad, Karolinenthal, Komotau, Königgrätz, Korneuburg, Laa a/Th, Leitmeritz, Linz, Lobositz, London, Marburg, Marienbad, Melnik, Nagyvárad, Olmütz, Pardubitz, Pilsen, Pirano, Prag, Prossnitz, Saaz, St.-Pölten, Suczawa, Teplitz, Tetschen, Tratenau, Triest, Weipert, Wels, Znaim.

Foglalkozik minden a bankszakmába vágó ügyletekkel, u.m. váltóleszámlással és behajtással (incasso), érték-papírok bizományképeni vásárlásával, takarékbetétek elfogadásával, hitellevelek kül- és belföldre való kiállításával stb. stb. Áruosztálya a legelőnyösebb feltételek mellett előleget ad árukra, azonkívül vesz és elad bizományban mindenféle árucikkeket stb.

HIRDETÉSEKET FELVESZ A KIADÓHIVATAL.

Vármegyei Mezőgazdasági és Iparfejlesztő r.-t. Szolnok

GYÁRT :

Szolnoki telepein :

Elsőrendű konzerveket : süritett paradicsomot, savanyított káposztát, ecetes-ugorkát és zöldparadicsomot, mindenféle gyümölcsízt, különféle befőtteket, birsalmasajtot, szalon- és karácsonyfa-cukorkákat ; elsőrendű tésztafélét : tojással készített maccaronit, tarhonyát, különféle levestésztákat ; kenyér és péksüteményt ; ecetet. Saját gőzmalom, gőzfűrés, fahémmunkáló, cementárugyár, dobozgyár.

Budapesti telepein :

„STEINER JÓZSEF és FIA“ gyártmányu kekszet, kétszersültet, gyógykenyeret, pékenyeret és süteményt, puddingport stb.

Poroszlói telepein : .

Saját gőzmalom, gőzfűrés, olajsajtó, kendertörő, ecetgyár, cementárugyár.

Budapesti központi iroda :

V. ker., Zrinyi-utca 7. szám.

Telefon : 75—96, 96—36.

A vasúti forgalomra vonatkozó újabb nemzetközi értekezletek.*

I.

A közlekedés elmélete, Thünen vizsgálódásaiból kiindulva, már régen felismerte az emberi munkaerő és az anyagi javak eredeti termelési helyükről való elmozdításának közgazdasági hatásait. Ez alapon, a vízi utakkal megáldott államterületek kivételesen kedvező helyzete mellett is, talán egyik közlekedési eszközt sem tekintettük a közgazdaság oly hatalmas segédeszközének, mint a vasutat. A vasúti forgalom szabályszerű, megbízható működése a gazdasági számításnak biztos alapjává vált. Ennek a biztos számításnak a lehetősége túlterjedt az államhatárokon. Ott, ahol a forgalom lehetősége gazdasági tényezők alapján — habár csak időnként is — meg volt, a vasutak siettek azokat kedvező vonatösszeköttetések, egységes szállítási feltételek, közvetlen és olcsó díjszabások útján kiszolgálni. Az európai kontinensen kifejlődött nemzetközi forgalomnak minden ágát a gazdasági élet oly magától értetődő tényezőjének tekintettük, amelynek hiányát el sem tudtuk volna képzelni; a nemzetközi forgalom — akár utazásról, akár szállításról volt szó — minden szakszerű bonyolultsága mellett is, úgyszólván a gazdasági élet mindennapi jelenségei közé tartozott és már megszoktuk azt, hogy a nagy távolságok leküzdése nem okoz nehézséget, a távolságok jóformán megrövidültek. Jól jártak emellett a termelők és a fogyasztók egyaránt és jól jártak maguk a vasutak is, amelyek éppen általános gazdasági sikereik folytán maguk is virágzó gazdasági vállalatokká váltak. A háború egy csapással megsemmisítette ezt a helyzetet. A gazdasági élet akadozva lélegzik, érverését csökkenti a vérkeringés egyik főtényezőjének, a vasúti forgalomnak akadozása. Pedig ebben a saját akadozásában nem maga a vasút a hibás, az most is szívesen vállalná korábbi szerepét, ha megvolna erre a lehetősége. A világ vasútai nehezen heverik ki a háború súlyos, és nemcsak a háborúban tényleg részt vett államok, hanem a sem-

* A Magyar Közgazdasági Társaság 1922 március 10.-i ülésén tartott előadás.

leges államok vasútaira is reánehazedő következményeit. Nemcsak a teljesítőképességük csökkent, nemcsak a pénzviszonyok és a szociálpolitikai terhek nyomasztó súlyát érzik a vasutak világszerte, nemcsak belső gazdasági viszonyok terheiből viselik a reájuk eső részt, hanem talán mindezeknél is élénkebben, fájdalmasabban érinti őket az, hogy a nemzetközi érintkezésben, a világforgalomban elvesztették vezető szerepüket, mert hiszen a nemzetközi vasúti forgalom a háborúval úgyszólván megszűnt. Ennek a forgalomnak a helyreállítása tehát eminens érdeke maguknak a vasutaknak, de a forgalom megakadása által gazdasági életükben sújtott államoknak is. Mind a két részről megindultak a kísérletek a nemzetközi forgalom helyreállítására. A vasutak kísérletei a békeszerződések intézkedései következtében — amelyek a vasutakat részben szétszakgatták és rendelkezési szabadságukat is jelentékenyen korlátozták — csak szűk keretekben mozoghattak. Az államok tevékenysége került előtérbe, ezen felül még azért is, mert még a magánvasúti rendszert követő államok is nagy befolyást szereztek vasutaik ügyvitelére, főleg pedig azért, mert a Nemzetek Szövetségének megalkotása minden fontos nemzetközi kérdést a Szövetség keretébe utalt, a Szövetség tagjai pedig maguk az egyes államok. Így a nemzetközi vasútügy rendezése is új nemzetközi államszerződések megkötésének jegyében áll és nemzetközi értekezleteken tárgyalatott. Ezekről óhajtunk beszámolni azoknak a közléseknek nyomán, amelyek a vasúti szakirodalomban, főleg a berni központi vasúti hivatal Bulletin-jében és a német vasútegyet hivatalos lapjában megjelentek és ennél fogva eléggé hiteles forrásoknak tekinthetők.

II.

A vasútügy történetéből ismeretes az a tény, hogy a nemzetközi forgalom legfontosabb előfeltételeit nem az államhatalom a maga belső erejével avagy nemzetközi szerződések útján teremtette meg, hanem a vasutaknak magánjogi alapon létrejött megállapodásai, hogy az államhatalom gyakran — mint például a fuvarozási jog és a műszaki feltételek terén — belső szabályait ezeknek a magánjellegű megállapodásoknak alapján, néha egyenesen azoknak átvételével állapította meg és hogy ezek a megállapodások szolgáltatják az alapját gyakran a nemzetközi forgalom biztosítására és fejlesztésére irányuló *fuvarjogi-, műszaki-, díjszabási- és forgalmi tárgyú* nemzetközi, sok részben a kereskedelempolitikai szerződések idevágó tartalmának is. Ebből a magánjellegű munkából az oroszánrész a Német Vasútegyetet illeti meg. Ez, a magánvasutakat tartalmazó

porosz vasúti kötelékből 1847-ben alakult meg és 1985 km. vonalhosszról 111.500 km-ig emelkedett vasúthálózatot, a német vasutakon kívül magyar, osztrák, luxemburgi, németalföldi és román vasutakat ölelt fel és magában foglalta a bécs—varsói orosz vasutat is. Hálózata a cseh-szlovák, a román és más vasutaknak kilépése folytán lényegesen csökkent ugyan, de most is igen tekintélyes. Működési köréből itt csak a következőket emeljük ki: Első sorban említendő a személy- és áruforgalomra vonatkozó üzletszabályzatnak a megalkotása, amely nemcsak a mi régi üzletszabályzatainknak, hanem a berni áru fuvarozási nemzetközi egyezménynek, sőt az ugyanott 1911-ben elkészült nemzetközi személyszállítási egyezménynek is alapja. Ehhez csatlakozott az üzletszabályzati egyezmény, amely a vasutaknak az egyleti üzletszabályzatból folyó jogait és kötelezéseit szabályozza. Az egylet alapította meg a körutazási jegyek rendszerét, amely Európán túl Amerika, Afrika és Ázsia némely területére is kiterjedt. Rendkívül sokat tett az egylet a tagjai között közvetlen személy- és áruforgalom és díjszabások létesítése, a végrehajtó szolgálat- és leszámolás egyszerűsítése és általános szabályozása terén. Nem kevésbé fontos az átrakás nélküli kocsiátmenetre és a kölcsönös kocsihasználatra és leszámolásra vonatkozó egyleti egyezmény, amely a teherkocsikon kívül a személyszállító járműveket is felölelte és amely csekély módosításokkal az északi államok vasútai és a svájci vasutak, valamint némely belga és orosz vasút, a szerb, török és bulgár vasutak részéről is alkalmaztatott. Sőt az emellett fennállott másik két egyezmény, a *német-olasz* egyezmény, amely az egyleti és a svájci vasutaknak Olaszországgal való forgalmát ölelte fel és az ú. n. „*Nemzetközi szabályzat*“, amely az egyleti vasutaknak a francia és a hátralévő belga vasutakkal való kocsiforgalmát szabályozta is csak egyes részletekben tért el az egyleti szabályzattól. Fontos volt az egyesület megállapodása a fő- és mellékvasutak építési és üzemi alapelveiről és az egyesületnek műszaki téren folytatott folytonos működése. Az egylet a saját területén egységes menetrendeket, vasúti időt, mértékrendszert létesített. Vasúti statisztikát szerkesztett, állomási jegyzéket, folyóiratot és más tudományos publikációkat adott ki.

Az egyesület mellett a vasúti kötelek működését kell kiemelni, amely számos közvetlen díjszabás, egyöntetű árúosztályozások, köteleki kiegészítő fuvarjogi határozmányok, irányítási és forgalomoztató szabályok létesítése útján szolgálta a nemzetközi forgalmat. A szintén megemlítendő nemzetközi vasúti kongresszusok inkább csak elméleti eredményeket értek el.

Az államszerződéses, a berni egyezménytől és a nemzetközi műszaki egységtől eltekintve, főleg csatlakozások létesítésére és egyes államok közti díjszabási és forgalmi kérdések elvi szabályozására szorítottak. Emellett az államok képviselőik útján a vasúti magán-tevékenység előmozdítására törekedtek. Ilyen volt a hatósági képviselő szerepe az ugyancsak a vasutak magán-tevékenysége folytán alakult és évente kétszer egybeülő nemzetközi menetrendértekezleteken. A magánjogi jellegű megállapodások zöme abban az időben keletkezett, amikor az államvasúti rendszer nem volt túlnyomó. Ebben az időben a vasutak egymásban még csak a szállítási vállalatokat látták és nem tekintették egymást az államhatalom politikai természetű exponenseinek; míg később az államvasutak iránt a mindenkor vilápolitikai helyzethez képest csoportosult barátságos vagy kevésbé barátságos államok vasútai gyakran bizalmatlansággal viseltettek és egyszerű vasútforgalmi-, üzemi- és közgazdasági kérdések tárgyalásánál is megnyilvánult már jóval a háború előtt is a politika gyanúja és megnehezítette a megegyezést. Mégis a háború előtt minden megtörtént a nemzetközi forgalomnak lehető fejlesztésére.

A háború ezeknek jórészt véget vetett. A békeszerződések intézkedései a forgalom és a tarifapolitika terén az entente államok érdekében egyoldalúan megkötötték a legyőzött államok kezét. A háború folytán leromlott vasutak helyreállítása lassan halad. A személyzeti kiadások óriási emelkedése, a személyzet teljesítményének világszerte észlelhető csökkenésével kapcsolatban, az anyaghiány okozta üzemzavarok, az anyagoknak a valutaviszonyokkal és a termelés csökkenésével kapcsolatos drágulása, az ententehez tartozó államoknak kölcsönös féltékenysége gazdasági téren, az ú. n. kisentente körülférési politikája, a sok államban érezhető kocsis- és mozdonyhiány, a vasút ilyen anyagi bajait erélyesen leküzdő Németországtól való félelem megannyi akadálya a nemzetközi forgalom felújításának. A régi, jónak bizonyult tarifapolitika a mai gazdasági viszonyok mellett alig alkalmazható. Az óriási tarifaemlések elkerülhetetlenné váltak. A régi szerződések egyrésze a háborús események és részben a békeszerződések következtében elvesztette kötelező erejét. Még azok is, amelyek — mint a nemzetközi árúfuvarozásra vonatkozó berni egyezmény — a békeszerződések szerint most is kötelezők, még a győztes államokkal való forgalomban sem alkalmazhatók változatlanul, hanem csupán több-kevesebb olyan megszorítással, amely a berni egyezmény szerint semmis. Így például az 1920. évi francia-belga egyezmény önkényesen

meghosszabbítja a fuvarozási határidőket, az 1921. évi délszláv-osztrák egyezmény kizárja a kártérítést fokozó szállítási érdekbetevallást, a berni egyezmény egyik alapvető intézményének alkalmazását, továbbá az utánvételt és korlátozza az árú feletti rendelkezési jogot is. Legmesszebb megy talán az 1920. év végén kötött csehszlovák-román egyezmény, amely az utóbbi korlátozásokon kívül még azt is kimondja, hogy csakis legalább 5 tonnás kocsirakományok szállíthatók és a berni egyezmény megszegését azzal koronázza meg, hogy megállapítja, miszerint az nem mint nemzetközi egyezmény, hanem csak mint díjszabási határozmány alkalmazható, hogy a fuvarlevélben a nemzetközi egyezményre való hivatkozást törölni kell, hogy a feladó csak a felvevő pályát, a címzett csak a rendeltetési pályát perelheti és hogy a szállításban résztvevő közbenső pályák ellen az igényeket viszontkereset és kifogás útján sem lehet érvényesíteni. Ezzel a ravasz konstrukcióval kizárja azt, hogy a berni egyezményben részes más államok bíróságai előtt perek keletkezessenek és ilyen alkalmakkor harmadik államnak bírósága megállapíthassa, hogy a csehszlovák-román egyezmény beleütközik a berni egyezménybe és semmis. Európa túri a nemzetközi megállapodások ilyen megszegését és ennek kárát a gazdasági élet szenvedni, amely elvesztette ezzel egyik biztos alapját. A békeszerződés 225. cikke folytán hatályukat veszítették a Németországgal fennállott kereskedelmi szerződésünkben foglalt ama díjszabási határozmányok is, amelyek azelőtt a középeurópai díjszabási politika alapját képezték és legfontosabb részeiben, az Ausztriával kötött gazdasági kiegyezés értelmében, a volt monarchia két államának egymásközti forgalmában is irányadók voltak. Hatályukat veszítették a Balkánállamokkal való forgalmat szabályozó források, köztük a négyes egyezmény is. A vasúti kötelekek bomladoztak, közvetlen díjszabások megszűntek. A szabad kocsiatmenet még ott is, ahol a jogszabály, mint a német vasútegylet kocsiszabályzata, alakilag érvényben maradt, részben a járműhiány, részben az államok gazdasági elzárkózása és nagymértékben a békeszerződések által elrendelt járműfelosztás késedelmes és bonyolult végrehajtása folytán lehetetlenné vált. Egyszóval: egyaránt megszűntek a nemzetközi forgalomnak gazdasági-, jogi- és technikai alapfeltételei. Új szabályozás kísérletei — amint már láttuk — egyes államok közt történtek ugyan, de a helyzet lényeges javulását nem biztosíthatták.

Sőt éppen az a körülmény, hogy nem minden forgalmi irányban vétetett fel a közvetlen vagy szomszédos forgalom, a jogi és gazdasági bizonytalanságnak újabb forrása. Ezzel egyes útirányok

a többieknél előnyösebb helyzetbe kerülnek és féltő, hogy ez a helyzet oda vezet, hogy a forgalom egyes útirányokhoz hozzászokik, azoknak — a többiek rovására — hatalmi túlsúlyt biztosít, amely ellen a forgalomnak minden irányon át való felvétele után nehéz lesz küzdeni. Ez annyival nagyobb baj volna, mert prejudikálna a majdan létesítendő végleges irányítási és forgalomosztási megállapodásoknak, pedig a nemzetközi forgalomban jórészt ezektől függ az elérhető gazdasági és pénzügyi eredmény.

III.

A Nemzetek Szövetségének tanácsát a békeszerződésbe felvett egyességokmány 23. cikkének e) pontja arra kötelezi, hogy „megtegye a szükséges intézkedéseket, hogy a közlekedés és az átmenő forgalom szabadságát, valamint az egyenlő elbánást a szövetség valamennyi tagjának kereskedelme számára biztosítsa.“ A vázolt nehéz viszonyok közepette a Szövetség felelősségének súlyát érezhette, mert már 1920 május hó 19-én *Rómában* tartott ülésében elhatározta, hogy bizottságokat küld ki a forgalmi kérdések tanulmányozása céljából. De a szövetség szervezetének nehézkessége folytán ugyanazon év december 9-éig — tehát majdnem hét hónapig — tartott, míg a szövetség tanácsa *Genf*-ben tartott üléséből folyólag a nemzeteket 1921 március havára — tehát további három havi késedelemmel — *Barceloná*-ba értekezletre hívta össze a forgalom és az átmenet szabadságának tanulmányozása végett.

1. Az értekezletnek közelebbi feladata az volt, hogy — saját ügymenetének szabályozása után — a nemzetközi átmeneti-, a hajózási és a vasúti forgalom szabályozására megállapodásokat létesítsen, vagy esetleg kimondja, hogy az egyes államoknak ezeknek az ügyeknek saját hatáskörükben való rendezését ajánlja; továbbá, hogy az ilyen munkálatok továbbfejlesztése iránt javaslatot tegyen és a Nemzetek Szövetségének székhelyén: *Genf*-ben állandó tanácsadó bizottságot szervezzen, amely a szövetséget közlekedési kérdésekben támogassa. Az értekezlet elé javaslatokat terjesztettek, melyek az értekezletnek saját — valamint a most említett bizottságnak — szervezetére vonatkoztak, továbbá szerződéstervezeteket az átmeneti forgalom szabadságáról, — a hajózás nemzetközi szabályozásáról, — a tengerparttal nem bíró államok tengeri lobogójáról, — a nemzetközi vasúti forgalom szabályozásáról, — és egy határozati javaslatot a tengeri kikötők viszonyairól. A *barcelonai* értekezlet *Hanotaux* volt francia miniszter elnöklete alatt 6 hétig tárgyalt.

Tárgyalásának hosszadalmasságát nemcsak a résztvevők nagy száma, kik közt Magyarország is képviselve volt és a felszólalások francia vagy angol nyelvre való lefordításának szüksége, hanem — a közmondásossá vált magyar bizottsági rendszeren is túlmenő — az az eljárás okozta, hogy az egyes javaslatokat először általános vitában, teljes ülésben tárgyalták, azután a teljes ülés — mint némely esetben az angol alsóház — zárt bizottsággá alakult, amely most már az összes kérdéseket a módosító javaslatokkal együtt részletesen tárgyalta; azokat a kérdéseket pedig, amelyek iránt azonnal meg egyezés nem jött létre, bizottságoknak osztotta ki, amelyek némelykor ismét külön albizottságokat küldtek ki. Természetes, hogy a javaslatok azután fordított irányban, ugyanezen a szövevényes úton kerültek vissza a plénumhoz. Maguknak a tárgyalási szabályoknak a megállapítása is hosszú ideig tartott. A tárgyalások eredménye egy egyezmény és statutum az átmeneti forgalom szabadságáról, egy egyezmény és statutum a nemzetközi jelentőségű belső vízi utakról az ehhez tartozó kiegészítő jegyzőkönyvvel együtt, egy deklaráció az említett lobogókérdésben, kétféle recomandation, vagyis ajánlás, a nemzetközi vasúti forgalom és a nemzetközi felügyelet alatt álló kikötők ügyében. A záróokmány ezenkívül egy csomó kívánságot tartalmaz. Ezek a tanácsadó-bizottságra — az általános konferencia egybehívására — a hadviselőknak és semlegeseknek a háború esetén való átmeneti forgalmat illető jogaira és kötelezettségeire — vasúti egyezménynek két éven belül való létesítésére, — elektromos energiában hiányt szenvedő államoknak ilyen energiával való ellátására, — a belső díjszabások egyszerűsítésére és egyöntetűvé tételére, az értekezet szabályzatának módosítására, — a barcelonai határozatok interpretációjára, — a szervezési szabályzat elveinek alkalmazására, — bizonyos szállítmányok elsőbbségére, — a postaküldemények átmenetének szabadságára, — a nemzeti tengeri kikötőkre, — korábbi hajózási aktákra, — és a Hollandia által jelenleg biztosított könnyítésekre vonatkoznak. E kívánságok tarka mozaikja képet nyújthat a jövőben tartandó hasonló konferenciák programjáról, de egyúttal azokról a nehézségekről is, amelyeket a Nemzetek Szövetségében egyesült és abba még felveendő népek tömegének szétágazó — gyakran ellentétes — kívánságai abban a tekintetben nyújtanak, hogy a valóban *általános* érdekű és egyúttal megoldható kérdések kiválasztassanak és ezeknek megoldását más ügyek tárgyalása feleslegesen ne hátráltassa, vagy meg ne akadályozza. A konferencia általános eredményének felsorolásához tartozik még annak a megállapodásnak a megemlézése, hogy a jogaik-

ban sértett felek igényeikkel vagy a 16 tagból álló tanácsadó-bizottsághoz, vagy a Nemzetek Szövetségének ülése által Genfben szervezett nemzetközi bizottsághoz fordulhatnak. Megemlítendő továbbá az is, hogy a résztvevő államok nem mindegyikének képviselője írta alá a záró aktát, hogy a megállapodásokat még a szövetség közgyűlése elé kell terjeszteni, és ha ez hozzájárul, a megállapodások csak akkor lépnek hatályba, — esetleg csak az illető államok közt, — ha azokat legalább is öt állam ratifikálta. Talán jellemző az egész konferencia eredményére, hogy az ügyeknek ilyen szűk körben való szabályozásával is meg kell elégednie ennek az értekezletnek, amelyen úgyszólván az egész világ résztvett. Hiszen azon a következő államok voltak képviselve: Albánia, Belgium, Bolivia, Brazília, Bulgária, Chile, Kína, Kolumbia, Costa-Rica, Cuba, Dánia, Németország, Esztland, Finnország, Franciaország, Görögország, Nagybritannia (Ujzélanddal és Indiával együtt), Guatemala, Haiti, Honduras, Olaszország, Japán, Lettország, Ausztria, Panama, Paraguay, Perzsia, Lengyelország, Portugál, Románia, Svédország, Svájc, a Délszláv királyság, Spanyolország, a Cseh-Szlovák köztársaság, Uruguay, Venezuela és hazánk. Vajjon szűk határok közé szorított, tengerpartjától megfosztott, gazdaságilag megnyomorított hazánkat ezekhez a különböző kulturájú és eltérő gazdasági viszonyokat mutató országok többségéhez fűzhetik-e az *érdekközösségnek* és a *kölcsönös megértésnek olyan szálai, amelyek egyedül teszik lehetővé és szükségessé a nemzetközi megállapodásokat?* Vajjon ilyen nemzetközi gazdasági értekezleteken a viszonyainkat nem ismerő államok ily tömegének részvétele — különösen a más világrészek államainak beleszólása — nem teszi-e rendkívül nehézé, hogy a tárgyalt kérdések legalább az európai kontinensre nézve érdekeinek megfelelőleg rendeztessenek? A feleletet megadja részben maga az a formális tény, hogy a barcelonai konferencia kénytelen volt abban a kevés kérdésben is, amely iránt képes volt megegyezésre jutni, részben egyezmény létesítésétől eltekinteni és a tervezett vasúti egyezményt, tartalmának csekély volta folytán, ajánlás (recommandation) alakjába öltöztetni. Ez a különös eredmény úgy jött létre, hogy már a tárgyalás elején elhatározták, hogy a szabad átmenetre, belhajózásra és a vasúti forgalomra nézve tervezett három egyezménybe csak a formális határozmányokat veszik fel, a többit pedig eleintén szabályzatba, később statutumba kívánták elhelyezni. Ennek főoka az volt, hogy fáztak olyan határozmányok lekötésétől, amelyek a résztvevő államok önrendelkezési jogát messzemenőleg érintik és így célszerűbbnek találták,

hogy az államoknak bizonyos általános elvek figyelembevételét ajánlják. Áll ez különösen a vasúti kérdésekre, amelyek anyaga annyira összezsugorodott, hogy még statutumra sem tellett.

2. Így azután csak az átmeneti forgalomra és a belhajózásra vonatkozólag jött létre két egymással megegyező egyezmény és statutum (Convention et statut). Ezeknek lényeges tartalma a következő:

A szabályok személyekre, útipodgyászárúkra, mindenféle vízi, szárazföldi és vasúti járművekre vonatkoznak, ellenben a postacsomagokra nem, mert ezeknek szállítását már 1920 október havában a madridi világposta kongresszus szabályozta. Átmeneti forgalomnak kell tekinteni a forgalmat, ha az akár közvetlenül, akár útközben való átrakás, vagy ideiglenes beraktározás, a szállítás megszakítása vagy vasútról hajóra vagy viszont való átrakás útján egyik országból — egy második országon át — egy harmadik országban levő helyre vitetik. Az államok kötelesek ezt az átmeneti forgalmat minden tekintetben megkönnyíteni és nem szabad belső és átmeneti forgalom közt — a személyek állampolgársága vagy az áruk származása szempontjából — különböző elbánást alkalmazniok. Az átmeneti forgalmat csak olyan illetékekkel szabad megterhelni, amelyek az átmenetnél felmerült felügyeleti és közigazgatási költségeket fedezik; ezeket azonban mindegyik állam maga állapíthatja meg. Az átmeneti fuvardíjaknak és az alkalmazásukra vonatkozó szabályoknak, egyszóval az egész átmeneti díjszabásnak méltányosnak (equitable) kell lennie. A tárgyalások alkalmával tisztázták, hogy ennek az az értelme, hogy a tarifák kellő arányban álljanak a gazdasági viszonyokkal, hogy ez a határozmány nem érinti az államok díjszabási felségjogát, sem azt a jogukat, hogy a belső-, a kiviteli-behozatali és átmeneti forgalomban különböző díjszabásokat alkalmazzanak. Azt is elismerték, hogy az államvasutak díjszabásait, amelyeket a kormányok állapítottak meg, méltányosnak kell tekinteni. Az átmenet szabadsága alól rendészeti — különösen közegészségügyi okokból — kivételnek lehet helye. Különös körülmények közt a belső forgalom megelőzheti az átmeneti forgalmat. Ha valamely ország életbevágó érdeke megkívánja, a belső, — a kiviteli, — és a behozatali forgalmat kivételesen előjog illetheti meg, ideiglenesen, a kevésbé fontos átmeneti szállítmányok felett. Ezeket az elveket egész terjedelmükben csak új szerződések kötésénél kell alkalmazni; a meglevő szerződéseket ellenben, még azoknak esetleg előnyösebb határozmányait sem, nem érintik.

Amint látjuk, ezek az elvek egészben véve megegyeznek a

háború előtt a civilizált európai államok által követett gyakorlattal és semmi lényeges új gondolatot sem tartalmaznak.

3. A vasúti egyezmény eredeti tervezete hasonló rendelkezéseket tartalmazott; a tervezetnek ezt a részét azonban nem is tárgyalta a konferencia. Ehelyett a tervezetnek csupán már eredetileg is részben óhajszerű, „a lehetőség szerint“ érvényesítendő vagy „igen kívánatos“ kifejezésekkel megszorított 1–6 cikkével foglalkozott és a kiküldött bizottság javaslatára az egyezmény elejtését és 7 ajánlás kifejezését határozta el. Közben nem hiányzottak ugyan kísérletek arra, hogy egyes pontok pozitívabb formát öltsenek, de ezek is (részben Franciaország képviselőjének ellenzése folytán) meghiusultak. Mi az tehát, amit, mint legfontosabb vasúti teendőket a barcelonai konferencia az államoknak figyelmükbe ajánlott? Valóban nem sokat és kevés gyakorlatilag fontos és egyúttal gyorsan meg is valósítható dolgot. *Mindenekelőtt* olyan elveknek általános elfogadását, amelyek a nemzetközi árúforgalmat megkönnyítik és pedig különösen a *lehetőleg* közvetlen fuvarlevél és egységes szállítási feltételek alapján való közvetlen árúszállítást, útközben és átrakás esetén is az árúk tekintetében az egyenlő elbánás alkalmazását és a nemzetközi díjszabások- és alkalmazási feltételeiknek lehető egyenlősítését. Az első kérdést Európa nagy részére nézve a berni egyezmény már régen megoldotta volt, ahhoz a többi európai állam is csatlakozhatik és így az egységes fuvarjog és közvetlen szállítás az egyenlő elbánással együtt az eddiginél szélesebb európai területen alkalmazható, ha azt az illető államok akarják. Ellenben tengeren túli államokkal való forgalomban ezt a kérdést már közvetlen szállítás fizikai lehetetlensége és a vasúti és tengeri fuvarozási jog alapjainak, az életviszonyoknak különbözősége folytán sem lehet gyakorlatilag megoldani.

A nemzetközi díjszabások lehető egyöntetűvé tétele csak a formális egyöntetűségre vonatkozhatik, mert az anyagi egyenlőség egyértelmű volna azzal, hogy az államok lemondának minden díjszabási politikáról. A formai egyöntetűség is nagy akadályokba ütközik, mert az eltérő díjszabási rendszerek is csak eszközei a gyakorlati tarifapolitikának. E téren azonban a háború előtt a vasúti kötelékek megtették azt, ami lehetséges volt.

Másodsorban a kocsicsere nélküli személyforgalomnak közvetlen jegyek és podgyász-vevények útján való lehető előmozdítását ajánlotta a konferencia, amit a berni személyszállítási egyezmény tervezete előkészített és a vasutak saját tevékenysége abban a körben, amelyben az egyáltalán lehetséges, a háború előtt már megoldott

volt. Hasonló volt a műszaki egységre vonatkozó nemzetközi megállapodás alapján a helyzet a *harmadik* ajánlás tekintetében is, amely kívánatosnak jelezte, hogy a vasutak műszaki berendezésének olyan egységessége, amely a forgalmi eszközök átmenetét megengedi, előmozdítottassék, anélkül azonban, hogy a vasutak olyan berendezést létesítenének, amely a felépítményüknek és forgalmi eszközeiknek nem felel meg. A *következő* ajánlás speciális egyezmények megkötését jelzi kívánatosnak az általános vasúti egyezmény kiegészítése céljából. Ajánlotta *továbbá* a konferencia, hogy a személy- és árúdíjszabások az utas honosságára és az árú származására való tekintet nélkül alkalmaztassanak; ez alól a szabály alól ellenben kivételnek lehessen helye, amikor a vasutak és viziutak vegyes ú. n. kombinált köteléki díjszabásairól van szó és nem érintené ez a szabály a vasutaknak azt a jogát sem, hogy a forgalmi és a versenyviszonyok figyelembevételével a belső-, kiviteli-, behozatali- és átmeneti forgalomban eltérő díjszabásokat alkalmazhassanak. *Ajánlotta még* a konferencia a berni egyezmény 11 cikkében foglalt elveknek, a díjszabások nyilvánosságának és a titkos kedvezmények tilalmának alkalmazását. *Végre* — a berni központi vasúti hivatal jogkörének érintése nélkül — azt ajánlotta a konferencia, hogy ahol hasonló hivatalok léteznek vagy ezentúl létesíttetnének, ezek a hivatalok fontos közleményeiket és jelentéseiket a nemzetek tanácsával cseréljék ki. Az ajánlások kiegészítésére szolgál azután az a három, a záróokmányba felvett, már említett óhaj, hogy két év múlva konferencia hívassék egybe, amelyre nézve különben nincs megmondva, hogy azt ki hívja egybe, továbbá, hogy villamos energia átengedése és a belső díjszabások egyenlősítése általánosságban vagy legalább szomszédállamok közt lehetővé tétessék.

4. Amint látjuk, a barcelonai konferencia, amely úgyszólván világmegállapodások elérésére törekedett, a nemzetközi vasúti forgalom szempontjából még a háború előtti állapotokat megközelítő eredményt sem ért el és még az átmeneti forgalom szabadságára vonatkozó általánosabb gazdasági jelentőségű megállapodásai is egyelőre elméleti értékűeknek tekinthetők. Mindez természetes, mert a vasúti forgalom, amely mindig híven tükrözi vissza az általános gazdasági viszonyok képét, organikus fejlődésnek az eredménye. Amint a gazdasági fellendülés volt megteremtője annak idején a nemzetközi vasúti forgalom fejlődésének, azonképen csak a gazdasági viszonyok javulása állíthatja azt fokozatosan helyre. A helyreállítás munkájánál ezeket a természetes fokozatokat kell követni. Amint a természetben, úgy itt sincs ugrás. Első lépés

az egyes országok közt a forgalom átmenetének technikai lehetőségét biztosítani, a második a forgalom gazdasági lehetőségeit megteremteni, csak ezek után lehet szó a nemzetek nagy tömegét egyesítő szabályozásról, a mindenkori érdekközösség határáig.

IV.

Éppen ezért kézzelfoghatóbb eredménnyel végződött a barcelonai tárgyalással egyidőben tartott *stresa*-i tárgyalás, amelyen 14 állam vasútigazgatásainak sikerült a teherkocsik kölcsönös használata iránt megegyezni. Az eredmény: nemzetközi kocsikötéléknek létesítése, amelynek ügyeit az ügyvivő igazgatóság: Svájc és a bizottság intézi. Ennek tagjai Svájcön kívül Franciaország, Németország, Olaszország és Belgium. Szavazattöbbséggel határoz. Szervezési, reformelőkészítési kérdésekkel és a reglement-ből előálló viták eldöntésével foglalkozik. A reglement-hoz minden vasút hozzájárulhat, amely magát annak aláveti és a végrehajtásra elég biztosítékot nyújt. A bizottság munkálatain tanácskozási, de nem szavazati joggal, minden legalább 1500 km. hosszú hálózattal bíró vasút részt vehet. Az egyezmény a kölcsönös kocsiátmenetet és használatot csupán a teherkocsikra vonatkozólag biztosítja. A kocsik kilométeres teljesítménye alapján a kocsi használó idegen vasút által bizonyos futásbérmentes napokon túl fizetendő — futásbér, időbér és késedelmi bírság helyett — egységes $2\frac{1}{2}$ -től a használati időhöz képest 6 francia frankig emelkedő napibért rendszeresít és ezáltal az elszámolást egyszerűsíti. Bérmentességet csak abban az esetben biztosít, ha a befutandó vonal használhatatlan, — ha a szomszédvasút vonakodik a kocsi átvenni, — ha a kocsijavítás 2 napnál tovább tart, — vagy pótalkatrészt kell szolgáltatni. A fel nem található kocsi 18 hónap múlva lehet elveszettnek tekinteni és kell kártalanítani. Mindenik vasút az általa használt kocsik kijavításáról gondoskodik és megrongálás címen kártérítéssel csak akkor tartozik, ha a kocsi sérülése oly súlyos, hogy haza kell küldeni. Elveszett rakodóeszközökért, takarókért stb. a fél beszerzési ár jár kártérítésképen.

Az egyezmény 3 év múlva revideálandó. Az idegen kocsik használata, amint látjuk, igen drága, az egyezmény maga, amely a f. év elsején lépett életbe, csak elvi lehetőségét biztosítja a kölcsönös kocsiátmenetnek és felhasználásnak és az ügyvitelben az entente-nak van túlsúlya.

A múlt év folyamán a *német vasútegyleti kocsi egyezmény* is módosult. Most már személy- és podgyáskocsikra nem vonat-

kozik, hanem csak az áruforgalomra; ellenben kibővült a valamely vasút kocsiparkjába beállított — magántulajdont képező — kocsikra vonatkozó határozmányokkal. Az új határozmányok megtartották, sőt tovább fejlesztették az egyezménynek azt a két régi elvét, hogy az árukat abban a kocsiban, amelybe eredetileg berakták, lehetőleg messzire lehessen szállítani és hogy a kirakott idegen kocsikat a rendeltetési pálya és a közbenső vasutak, tetszésszerinti úton való visszaszállításuk segélyével, a saját céljaikra lehetőleg tág körben felhasználhassák. Ez utóbbi tekintetben talán kissé messzebb is megy a kelleténél az új egyezmény. Viszont igyekezett a kocsik jogosulatlan visszatartását súlyos pénzügyi terhek útján meggátolni. Az idegen kocsikért a tulajdonosnak fizetendő kártérítés módját lényegesen egyszerűsíti ez a szabályzat, mert ez a kártérítés most már kizárólag a használat időtartamától függ és fokozatosan emelkedik, úgy, hogy körülmények között igen tekintélyes összegre rúghat. Ez a rendszer hasonló a stresai szabályzatnál alapul vett rendszerhez, amelyhez hasonlóan a tulajdonos most már csak súlyos sérülések vagy a kocsik teljes elrombolása esetén tarthat kártérítésre igényt; más esetekben a használó vasút köteles a kocsikat kijavítva visszaadni. A jelek arra látszanak mutatni, hogy azok az államok, amelyek régebben is a német egylet kocsi-szabályzatához alkalmazkodtak anélkül, hogy az egylet tagjai lettek volna: az új szabályokhoz is alkalmazkodni fognak és talán nem túlságos optimizmus az a remény, hogy a kocsiátmenet terén lassankint javulás fog beállni. De ehhez a stresai és az egyleti szabályzat megalkotása nem elegendő. Ez a kérdés is szorosan összefügg a nemzetközi forgalom újrafelvételére irányuló szándék komolyságával és annak megvalósításához szükséges egyéb intézkedések egész sorozatával.

Az abban az irányban történeteket kell tehát a továbbiakban ismertetnünk.

V.

Miután már a nagykövetek tanácsának 1919 december havában tartott *párisi* ülése az utódállamok közti forgalmat nehezítő akadályok elhárítására Bécsben bizottságot létesített, amelynek működése a felosztatlan kocsik használatára vonatkozó, de soha hatályba nem lépett tervezet kidolgozásában merült ki, végre Smith amerikai ezredesnek, a bécsi jóvátételi bizottság tagjának kezdeményezésére a múlt év október havában az úgynevezett hét utódállam, ú. m. Magyarország, Ausztria, a Délszláv és Román királyságok, a Cseh-

szlovák és Lengyel köztársaságok és Olaszország képviselőiből, továbbá Nagybritannia és Franciaország kiküldötteiből alakult bizottság ült össze *Portorose*-ban. A konferencián az Egyesült-Államok a tanácskozásban való részvétel nélkül, szintén képviseltették magukat. A tárgyalás napirendje kereskedelempolitikai, hírszállítási és vasúti kérdéseket ölelt fel. A kitűzött kereskedelempolitikai feladatok az utódállamok közt kicserélendő legfontosabb szükségleti cikkek: mint élelmiszerek, szén, kőolaj, fémek, ércek tekintetében kötendő kompenzációs szerződések lehetőségére, az árútranzitó rendezésére és a monopolrendszer, vagy a kiviteli és behozatali tilalmak okozta nehézségek elhárítására vonatkoztak. A második csoportba tartozott az utódállamok közti posta-, távirda- és telefonösszeköttetések megkönnyítése. A vasúti csoport tárgya volt: egyfelől az egyik államból a másikba menő árúk és utasok forgalmának gyorsítása és a szomszéd- és közbenő államok közt még fennállott forgalmi zárlatok megszüntetése, másfelől a kocsiforgalomnak, mozdonyok és kocsik bérbeadásának és javításának, valamint a tartánykocsik és kocsi bérbeadásával foglalkozó társaságok kocsijai szabad forgalmának szabályozása.

A konferencia eredménye részint forgalomtechnikai természetű, de ebben a részében is közgazdasági érdekű, részint egyenesen forgalompolitikai kérdéseket ölel fel.

1. *A forgalomtechnikai kérdésekre nézve öt egyezmény jött létre, amelyeknek közös céljuk a forgalom élénkítése és akadályainak elhárítása, a különféle rendű kocsik átmenetének és használatának biztosítása útján.* Ezeket az akadályokat az a körülmény okozta, hogy a trianoni békeszerződés 301. és a st. germaini békeszerződés 318. cikke a magyar-osztrák és a katonai vasúti járóműveknek, azaz mintegy 250.000 teher, 33.000 személyszállító kocsinak és 12.000 mozdonynak az utódállamok közti felosztását rendelte el. E célból angol vezetés alatt nemzetközi bizottság rendeltetett ki. Ennek a bizottságnak feladata igen bonyolult, mert nemcsak az 1918 november 3-a előtti leltári állapotot, az átengedett vasúti hálózat akkori építési és forgalmi viszonyainak megfelelő járművek számát és típusát, az ennek megfelelő járműveket egyenként is meg kell határozni, azoknak javításáról kell gondoskodni és a hozzájuk tartozó készleteket, leltári és felszerelési tárgyakat is meg kell állapítani, hanem főleg mert a Délszláv állam és Olaszország részéről támasztott jogi igényeket is el kell bírálni. A portorosei értekezletig körülbelül a járművek harmadrésze volt felosztva. A támasztott igények és az egyes államok részéről köve-

tett az a gyakorlat, hogy igényeik kielégítésének biztosításául a hozzájuk jutott idegen kocsikat, amelyek még nem voltak felosztva, mintegy kézizálogképen visszatartották, már a forgalom újrafelvételére irányuló első kísérletek során odavezetett, hogy kocsiaikat nem engedték az új határokon átmenni. Ez a határon, sokszor arra be nem rendezett állomásokon való átrakást tette szükségessé és így még a be- és kiviteli tilalmak dacára is szállítható csekély forgalomnak lebonyolítása is rendkívüli nehézségekbe ütközött.

a) Ezen kívánt segíteni az *első* portorosei vasúti egyezmény azzal, hogy a még felosztatlan járműveket felosztásukig az utód-államok közösen használandó kocsiállomájának tekintve kimondta, hogy azokat a végleges igények sérelme nélkül, olybá kell egyelőre venni, mintha annak az államnak tulajdonát képeznék, amely e járműveket a maga felségjogának jelével ellátja. Ezt a jelet tehát minden állam a birtokában levő járműveken alkalmazni köteles. Az így megjelölt járművek a stressai és a német vasútegyleti szabályok szerint szabadon átmehetnek, visszaküldendők és a kocsiállomások szabályok szerint kell leszámolni. Az eddig visszatartott ilyen járművek ügyét egyetértőleg kell szabályozni, szükség esetén a kocsiállomási bizottság elnöke a felosztó bizottság elnökével egyetértőleg dönt. A központi hatalmak által zsákmányolt kocsik egyelőre csak az illető államok belső forgalmában használhatók, amelynek területén vannak.

b) A *második* egyezmény kötelezi az államokat, hogy a birtokukban levő, magántulajdont képező kocsikat, ha idegen állampolgár a tulajdonosuk, azoknak visszaadják, díjmentesen szállítván azokat vissza. Evégből értesíteni és a hiányok bejelentésére fel kell hívni őket.

c) Ugyanez áll a kocsiállomások társaságok kocsiaira is, amennyiben azokra nézve új bérleti szerződések nem kötöttek. Ezeket tehát az állam nem láthatja el a felségjogát bizonyító jellel. Ez a *harmadik* egyezmény tartalmának a lényege.

d) A *negyedik* egyezmény hasonló szabályokat állapít meg a magánvasutak kocsiaira vonatkozólag, az *ötödik* pedig a sérült kocsikkal foglalkozik, azok kijavítását igyekezik biztosítani, kötelezván a vasutakat, hogy a könnyen sérült kocsikat kijavítsák és ebben egymást, a kocsiállomások, pótalkatrészek kicserélése és kiegészítő szerelvények átengedése útján támogassák; míg a súlyosan sérült járművek tekintetében a kocsiállomások bizottság fog dönteni. Ezenkívül foglalkozik ez az egyezmény még a kölcsönös kocsiállomásokkal is.

Ezek az egyezmények csak a kezdetnek kezdetét jelentik,

a forgalom helyreállítása terén, mert csak a lehetőségét adják meg annak, hogy az a kereken 115.000 járómű, amely csak azon a területen volt felhasználható, amelyen azok tényleg voltak, most már elvileg más területre is átmeuessen és ott olyannak tekintesék, mintha tényleges birtokosának valóban tulajdona volna. Ez a nemzetközi forgalomnak alapfeltételét adja meg. Ahhoz, hogy ez a forgalom tényleg akadálytalanul lebonyolítható és gazdaságilag hasznosítható legyen, még igen sok egyéb feltétel teljesítése szükséges. Mindenekelőtt a megállapodásoknak teljesen lojális végrehajtása. Sokszor — a nagy kocsibérek mellett is — repesszáliák gyakorlása, vagy politikai célzattal a kocsik visszatajtása nincs kizárva. A gyakori sztrájkmozgalmak, szénhiány és más körülmények okozta forgalmi szünetelések egyes szomszédainknál, másoknál a mozdonyhiány, a javítóműhelyek elégtelensége és az ott alkalmazott munkarend és bérrendszer következtében felszaporodott javítási hátralék kérdésessé teszik, vajjon ezek a megállapodások, amelyeket főleg az osztrák közvélemény nagy dicshimnuszokkal kísért, — a megállapodásokhoz fűzött várakozásoknak egészen meg fognak-e felelni? És még ha e téren nem is érné csalódás a szerződő feleket, ha a kociátmenet és forgalom szabadsága tényleg teljes mértékben megvalósítható volna is, a gazdasági haszon csak megfelelő díjszabási és fuvarozási jogi intézkedések megtételével, megfelelő személy- és áruszállító vonatok berendezésével, az útlevel-, vám- és pénzügyi ellenőrzés egyszerűsítésével, mindenekelőtt pedig a forgalom gazdasági alapjának megteremtésével, a kivitel, behozatal és átmenet szabadságának helyreállításával, a valutaviszonyok megjavításával és a termelés fokozásával érhető el. Legyen mit szállítani, ezt leheszen azután könnyen, gyorsan és — ha nem is olcsón — de legalább akként szállítani, hogy a költségek a várható termelési és üzleti hasznot fel ne emésszék. Ezek természetesen nagyrészen olyan feladatok, melyeket semmiféle vasúti egyezmények segítségével sem lehet megoldani, mert a tapasztalható nehézségek nagyrészt nem vasúti téren keletkeztek és az itt érezhető hatások csupán másodlagos következmények. A behozatali és kiviteli nehézségek első sorban a gazdálkodás megkötöttségének és a kényszergazdálkodás meg nem szüntetett részleteinek következményei, a termelés és fogyasztás csökkenéséből, a háború tőkefogyasztásából, az ebből folyó tőkehiányból és pénzelértéktelenedésből, a különböző termelési ágakban használt tőkék egyenlőtlen és súlyos megadóztatásából, különösen a forgó tőkére nehezedő súlyos terhekből erednek. A vasúti forgalom megdrágulásának oka pedig az a roppant kiadás,

amely a vasutat mint munkaadót és fogyasztót sújtja. A vasút a legnagyobb fogyasztó és a legnagyobb munkaadó, aki teljesítményét a konjunktúra csökkenésével nem korlátozhatja azon a minimumon alul, amely berendezéseivel adva van. A vasutat sújtja a munkateljesítmény csökkenése és a megélhetés megdrágulása okozta személyzeti kiadások óriási megnövekedése világszerte. Ezt, és fogyasztási cikkeinek áremelkedését díjemeléssel nem ellensúlyozhatja, mert könnyű reá visszahárítani a díjemelések hatását és máris észlelhetők egyes államokban a tisztán díjemelés okozta forgalomcsökkenés jelei. Angliában látjuk, hogy az automobilforgalom a vasúttal, az ottani rövid távolságok mellett már az árúszállítás terén is sikerrel versenyezni kezd, úgy hogy olyan törekvésekről hallunk, amelyek szerint a vasúttársaságok a versenytársaktól az automobilforgalom monopóliumának megszerzése útján igyekeznek megszabadulni. Ahol a hajóverseny lehetséges, az mindenütt tért hódít és sokhelyütt kezdik a felemelt díjszabásokat leszállítani, az alkalmazottak számát csökkenteni, a nyolcórás munkaidő túlzásait az effektív munkaidő meghatározása és a munkára való előkészületnek a nyolc órába való be nem számítása útján enyhíteni. Messze vezetne, ha a vasutak belső életében tapasztalható mindezekkel és egyéb törekvésekkel ezúttal részletesebben foglalkoznánk és csupán általánosságban kívántunk utalni arra, hogy a kocsiforgalom általános rendezése — bármennyire üdvös eredmény is magában véve — nem jogosít fel vérmes remények táplálására a nemzetközi forgalom terén.

2. Érezte ezt maga a portorosei konferencia is, midőn *forgalompolitikai* kérdések megoldására is törekedett és igyekezett legalább olyan pozitív vasútgazdasági kérdéseket is szabályozni, amelyek az egyes államok belső gazdálkodásától, szociális és pénzügyi politikájától függetlenül, vasúti téren rendezhetőnek látszottak.

Az értekezleten tárgyalt ez az anyag hat kérdéscsoportot ölelt fel. Magyarország ebben a tárgyalásban, sajnos, kezdeményezőleg nem igen lépett fel, amennyiben az eredeti javaslatok, amelyek tárgyalásra kerültek, osztrák és olasz eredetűek voltak. Legyen szabad itt megemlítenünk, hogy nem helyeselhetjük azt az eljárást, hogy a magyar vasutak érdekeit nemzetközi vasútügyi tárgyalások alkalmával a szakszemponatok képviselőire nem hivatott külügyminisztérium képviseli vagy kizárólag, vagy legalább is az játssza a vezérszerepet, míg más államok képviselőiben a vasúti szakminisztérium és az államvasutak kitűnősei jelennek meg, pedig

saját hasonló hivatalaink is küldhetnének az ilyen tárgyalásokra oly vezetőférfiakat, akiknek szaktudása a külföldieké mellett semmiestre sem szorulna háttérbe, míg külügyi képviselőnk, ha még oly rátermett egyént választunk is ki, nem bírhat a vasúti kérdések szövevényes tömkelegében olyan áttekintéssel, mint az állandóan a hazai vasútügy vezetésével foglalkozók, akik a külforgalomra vonatkozó vasúti — gyakran tárgyalás közben — váratlanul felmerülő kérdéseket, folyton változó belső vasúti szükségleteink ismerete alapján, gyakorlatisabban és gyakran sokkal több oldalról képesek elbírálni, mint azok, akik a vasútügynek csak nemzetközi vonatkozásaival foglalkoznak hivatásszerűen.

a) Visszatérve a portorosei értekezlet tárgysorozatához, az első forgalompolitikai tárgy az utasok, podgyászuk és az árúk forgalmának megkönnyítését célzó egyezmény létrehozatala volt, amely ezeket a kérdéseket csak *ideiglenesen*, azok általános európai szabályozásának megtörténteig és anélkül kívánja rendezni, hogy a későbbi általános szabályozásnak prejudikálna. Ez az egyezmény mint keret létre is jött, még pedig akként, hogy az két állam közt hatályba is léphet, mihelyest ezt a két állam jóváhagyja; legalább egy évre érvényes és hat hónappal előzetesen felmondható. Lényeges tartalma a következő: Az államok kötelezik magukat a közép-európai személy- és árúforgalmat akadályozó nehézségek elhárítására, a még meg nem nyitott határállomások megnyitására, nyitvartartására, a határszolgálatnak közös határállomásokon olyképen való lebonyolítására, hogy azokon az idegen vasútigazgatás képviselve legyen, a közös használat méltányos szabályozására, a feladott podgyásznak a rendeltetési állomáson — az útközben vizsgálandó podgyásznak a kocsiban — és az árúknak nem a határon, hanem a belföldi vámhivataloknál való vámkezelésére. Kötelezi továbbá az államokat, hogy amennyiben egyik államban forgalmi korlátozások állanak be, az államok egymást a be-, ki- és átvitel fenntarthatása érdekében olyformán kisegítsék, hogy a forgalmi korlátozás az idegen forgalmat ne sújtsa nagyobb mértékben, mint a belföldit. Kötelesek az államok a távolsági árúforgalom lebonyolítására szükséges vonatok járatása, valamint a legfontosabb megélhetési cikkek (élelmiszerek, élelők, tüzelő- és világító-anyagok) zárt vonatforgalmának szabályozása iránt megegyezni. Az eddig felsorolt megállapodásokra és az azokkal kapcsolatos, a vámkezelésre vonatkozó függelékre nézve, — amely az árúszállító vonatok bármikori határátlépését, az átmenő árúknak vámkezelés alóli mentességét, a vámzár kölcsönös elismerését, kirakások mellőzését, romlandó gyors-

árúknak podgyász módjára való vámkezelését stb. biztosítja, — Románia kijelentette, hogy azokhoz csak akkor fog hozzájárulhatni, ha ezek a szabályok nemcsak a szomszédállamok közt, hanem egész Európában érvényre emelkednek. Ezzel a megállapodások kétségtelenül sokat veszítettek gazdasági jelentőségükből. Az első egyezménybe foglalt hátralevő megállapodások, amelyekről Románia sem tagadta meg hozzájárulását, ezek: Biztosítani kell a személy- és tehervonatok kifogástalan csatlakozását a vasútvállalatok kölcsönös támogatása alapján és az átmenő nemzetközi személyvonatok és közvetlen kocsik járatását. A berni nemzetközi egyezményt alkalmazni kell. Megszorítások csak az elkerülhetetlen időre és okvetlen szükségesség esetén alkalmazhatók és lehetőleg ne érintsék a felelősség kérdését. Ehelyütt legyen szabad megjegyeznünk, hogy ez a megállapodás maga is beleütközik a berni egyezménybe, amelynek 4. cikke szerint az ilyen eltérések semmisek. Az új egyezmény kimondja továbbá a közvetlen díjszabások mielőbbi helyreállítását és kötelezi az államokat, hogy addig is, míg ez megtörténhetik, a személyforgalomra és a legszükségesebb áruforgalomra nézve olyan díjszabásokról gondoskodjanak, amelynek alapján a költségeket megbízható módon ki lehet számítani. Ezzel kapcsolatban meg van állapítva, hogy az idegen valutában megállapított szállítási díjakat belföldi pénznemben, a fuvardíjat beszedő vasút által megállapított árfolyamon átszámítva, lehet megfizetni. Ezeket az árfolyamokat azonban úgy kell megállapítani, hogy ezáltal egyik útirány se kerüljön a másikkal szemben hátrányosabb vagy előnyösebb helyzetbe. Végre szabályozza az egyezmény — legalább elvileg — a szállítási díjak kölcsönös leszámolását és az egyezményből származó vitás kérdéseknek választott bírósági elintézését.

Amint látjuk, ez az egyezmény is csupán az elméleti lehetőséget adja meg annak, hogy a háború előtti állapotok két szomszéd állam forgalmában, ha nem is újból elérhetőek, de legalább megközelíthetőek legyenek. A gyakorlati siker első feltétele az, hogy akadjon több olyan állampár az utódállamok közt, amely az egyezményt jóváhagyja és kölcsönös forgalmában érvényesíti. Ez elsősorban a jóakarát kérdése, de másodsorban anyagi kérdés is, mert például a békeszerződés által szétszakított saját vasúti hálózatunkon annyi új határállomás keletkezett, hogy ezeknek a határforgalomra való megnyitása és berendezése óriási költséget okozna. Ily megnyitással kapcsolatban új forgalomosztási és irányítási megállapodások válnak szükségessé, amelyek viszont megállapított tarifális viszonyokat feltételeznek, aminők a mai folytonos

árfolyamhullámzások mellett alig lehetségesek, anélkül, hogy az ilyen bizonytalan alapon kötött megállapodások az egyes részes vasutak bevételeit kockára ne tegyék. Bizonyos fokig ugyanez áll a forgalmi korlátozások esetén követelt kisegítésre nézve is. És a forgalomoztási és irányítási megállapodások két állam közt ésszerűen alig is jöhetnek létre, mert ha például Magyarország Ausztriával ilyen megállapodást létesítene is, a Cseh-Szlovák köztársasággal ellenben nem, ez utóbbi ezeket a megállapodásokat teljesen felforgathatná éppen a legfontosabb főforgalmi irányokra nézve. Két barátságos állam (például kis-ententebeli államok) megegyezése vasutaik hatalmi helyzetének egyetértő érvényesítésével, a többieknek érdekeit teljesen háttérbe szoríthatja. Mindez érthetővé teszi Románia tartózkodó viselkedését, kell, hogy bennünket is óvatosságra intsen és az egyezménynek némely rendelkezését kissé a „filius ante patrem“ színében tünteti fel. És még ha mindezeket a nehézségeket sikerül is megoldani, még akkor is nagyon távol maradunk a békebeli állapotoktól. Mit érünk a berni egyezménnyel, ha ennek egységeségét számos eltérés átlyukasztja? A legnagyobb baj azonban a díjszabási helyzet teljes bizonytalansága.

b) Ennek maga az értekezlet is tudatában volt, amikor egy második kérdéscsoporttal, a díjszabások formai egységének biztosításával is foglalkozott. Egységes díjszabási schema, egységes áruosztályozás, egységes általános díjszabási határozmányok létesítésére körül forgott a kérdés, aminőket a monarchia vasutaira nézve azelőtt a közös díjszabási I. rész tartalmazott. Ennek a létesítése, fenntartása és továbbképzése már a békében is csak folytonos kompromisszumok útján volt leketséges, mert folyton össze kellett egyeztetni a sokszor ellentétes gazdasági érdekeket. Ez most teljesen önálló gazdasági életet folytató államok közt még sokkal nehezebb, mint a régi egységes vámterület idejében volt. Növeli a nehézségeket az, hogy az utódállamok közt szerepel Olaszország és Lengyelországnak volt orosz része is, amelyeken a mienktől teljesen eltérő tarifarendszer volt érvényben és ha például Olaszország igyekezik a maga érték-tarifáját a kocsihasználás elvének figyelembevételével átdolgozni, milyen messze van még mindig az ő sok szeriest tartalmazó áruosztályozásával, a mi kevés áruosztályra alapított vegyes rendszerünk-től. Hogy milyen nehéz itt az áthidalás, azt megmutatta annakidején a tapasztalat, amikor a Déli vasutat csak a legnagyobb hatalmi eszközökkel és csak nagyon hosszú idő után lehetett rábírni arra, hogy az olaszhoz hasonló rendszerét elejtve, a volt monarchia többi vasutai által régen elfogadott rendszerhez hozzájáruljon.

Nem csoda tehát, ha a portorosei konferencia e részben nem jutott megegyezésre és azzal az ürüggyel, hogy az utódállamok nem helyezkedhetnek ellentétbe a többi európai államok tarifarendszerével, egy *voeu*-nek nevezett *pium desiderium* kimondására szorítkozott, az egységes árúosztályozás, schema és díjszabási határozmányokat illetőleg és ezeknek előkészítésére egy Ausztriából, Olaszországból és Romániából álló tanulmányi bizottságot küldött ki, amelynek feladata, hogy tanulmányának eredményét a berni központi vasúti hivattal azzal a kéréssel közölje, hogy a berni egyezményben részes államokat — tehát ezúttal sem valamennyi európai államot — a javaslatok megvitatására hívja meg. Ezzel a kérdést ad *Calendas Graecas* elodázottnak tekinthetjük.

c) Ez a gyakorlati balsiker nem ijesztette el a portorosei konferenciát attól, hogy még nehezebben megvalósítható kérdésekkel foglalkozzék. Ilyennek jelezhetjük azt a *voeu*-t, hogy a nemzetközi díjszabások egységes valutában állíttassanak fel, amely az aranyparitást lehetőleg megközelíti; ameddig pedig ilyent nem találnak, a nemzetközi díjszabások legfeljebb két valutában állíttassanak fel. Ezt a kérdést, amely mélyen belevág az egyes államok pénzügyi politikájába, szintén az említett bizottságnak kell tanulmányoznia.

d) Amikor még a tarifarendszer és az árúosztályozás kérdéseiben, a tarifaalakítások tekintetében sem sikerült megegyezni, elejétől fogva kilátástalan volt annak a *negyedik* kérdésnek a fellevétele, hogy az utódállamok egymásnak díjszabási téren az egyenlő elbánást és a legnagyobb kedvezményt biztosítsák. Az egyenlő elbánást Románia elutasította, a délszláv kiküldöttek pedig megfelelő utasítás híján nem fogadták el. Ez az egész megegyezés tehát meghiusult, aminek talán egyik oka az, hogy a trianoni békeszerződés 295. cikke és a többi békeszerződések ennek megfelelő rendelkezései az ententehez tartozó államok részére „a területükről származó és a legyőzött államokba rendelt, úgyszintén azokon átmenő árukra nézve általában és az ezekből az államokból az entente-államokba érkező azokra az árukra, amelyekre nézve valamelyik entente állam azt speciálisan kívánja (beleértve az összes visszatérítéseket és díjmérsékléseket is)” biztosítja, még pedig egyoldalúan és viszonyosság nélkül azt a legkedvezőbb elbánást, amely a legyőzött államok vonalainak bármelyikén „akár a belforgalomban, akár a kivitelben, behozatalban vagy átvitelben ugyanolyan nemű árukra, azonos szállítási feltételek mellett, különös tekintettel a megtett út hosszára, alkalmazást nyer“. Ha tehát a szóban levő javaslat elfogadtatott volna, a győzők sorába tartozó utódállamok

a paritásnak és a legnagyobb kedvezménynek az említett keretben részükre biztosított egyoldalú élvezetéről lemondtak volna és kénytelenek lettek volna a viszonyosságot a legyőzött államok részére megadni. Ez az egyoldalú jog azonban olyan erős fegyver gazdasági téren, amelyről a jogosultak csupán megfelelő ellenérték fejében fognának lemondani, amelyet vasúti téren aligha, legfeljebb talán kereskedelempolitikai téren lehet részükre nyújtani.

e) Az *ötödik* gazdasági kérdés, amellyel az értekezlet foglalkozott, olyan egyezménynek létesítése volt, amely az utódállamok vasutainak tüzelő-, kenő- és világító anyagokkal, Magyarországnak talpfával való ellátását és azoknak gazdaságos módon való szállítását biztosítaná, amivel szemben Románia más vasúti szükségleti cikkek és elektromos energia szállítását is szóvá tette. Az eredmény mindössze az az óhaj, hogy tanulmányi bizottságot hívjanak össze, amelynek az volna feladata, hogy megállapítsa a szóba jövő vasutaknak tényleges szükségletét, (különösen tüzelő-, kenő-, világító anyagokban, talpfákban, a járműjavítás segédeszközeiben és a vonóerő szolgáltatására nézve), és ezeknek beszerzési forrásait, a felesleges szállítások elkerülésének — *az érdekeltek kereskedelmi és gazdasági érdekeinek figyelembevételével és a kereskedelem szabadságának a fenntartásával*. Ha legalább három állam elvi hozzájárulását Olaszországgal közölné, Olaszország a Cseh-Szlovák köztársaságot az említett bizottság összehívására kérné fel. Ezzel az eredeti javaslat, amely a trianoni szerződés 207. és a többi békeszerződés hasonló cikke szerint a szén, élelmiszerek és nyersanyagok szállítása iránt kötendő szerződésekre vonatkozó rendelkezéseiknek gyakorlati továbbfejlesztését célozta, főleg a forgalmi eszközökben és vontató energiában megszorult Románia beavatkozása folytán, olyan tág keretet kapott, amely mindenestre megnehezíti a kérdés megoldását. A határozatnak a kereskedelem szabadságára, a kereskedelmi és gazdasági érdekek figyelembevételére vonatkozó része úgyszólván kizárja azt, hogy ezeket a gyakorlati vasúti érdekeket másképen, mint általános kereskedelempolitikai szerződések keretében biztosítani lehessen. Ezeknek pedig jelenleg sok és nagy az akadályuk, hogy csak egypár tényezőt említsünk, ilyenek például a békeszerződéseknek cselekvési szabadságunkat korlátozó rendelkezései a kereskedelem szabadságának belső megkötése, a termelés meg nem felelő volta, az államnak a kiviteli nyereségben való részesedése és a vámtételek hatásának a valutaingadozások okozta bizonytalansága.

Ez a tárgyalás is megmutatja, hogy a megegyezést nemcsak a

kategórikus nem kimondásával, de ennél sokkal símábban és diplomatikusabban, a léggömbnek olyan méretekig való felfuvásával is el lehet érni, amely a gömb falainak ellenállását meghaladja.

f) A portorosei konferencia azonban optimizmussal volt telítve és így kívánságképen elfogadta azt a Románia által előterjesztett javaslatot is, hogy Európa vasúti és hajózási vállalatai egyesületet alkossanak kölcsönös érdekeik előbbrevitele céljából. Eltekintve attól, hogy ilyen javaslat a konferencián, amelyen Európa nagyrésze képviselve sem volt, megoldhatatlan volt, ez a javaslat az egyesület céljának kitűzésében az olyan kérdéseknek egész tömegét érintette, amelyet külön-külön sem sikerült még béke idején sem egységesen egész Európára nézve megoldani.

Utópisztikus volt e kérdésnek a felvetése különösen most, amikor Középeurópában az egységesség a Cseh-Szlovák államnak és Romániának a német vasútegyletből való kilépése folytán lényegesen szűkebb területre szorult, amikor a berni személyszállítási egyezmény is már régóta vár megvalósításra, mikor a berni árúfuvarozási egyezmény is át van törve, amikor az 1885-ben francia-belga részről kezdeményezett nemzetközi vasúti kongresszusok, az „Association internationale des chemins de fer“ szervei gyakorlati eredményt alig értek el, 1910 óta pedig egészen szüneteltek, amikor a legyőzött államok vagyoni részesedése révén ennek az egyesületnek Belgiumban fekvő vagyona sequestráltatott 1918-ban, az egyesület maga feloszlott és új egyesület alakult, amelynek tagjai sorában megtaláljuk Kínát és Szt. Domingót, de hiában keressük a központi hatalmakat és végre midőn a barcelonai konferencia is gyakorlati eredmény nélkül mult el. Ilyen nagy egyesület tudományos célokat szolgálhat, de gyakorlati eredményeket csak érdekközösség által összefűzött vasutak és államok egyezményei biztosíthatnak. Ilyen érdekközösségeket egyes konkrét kérdések terén lehet csupán megtalálni, nem pedig a mai érdekelletétek korában, ebben az egész világot, vagy akár csak Európát felölelő körben, amelyben akkor sem lehetett sikert elérni, amikor az ellentétek kisebbek voltak.

3. Világosan igazolja ezt a portorosei konferencia is. Változatos tárgyalási anyagából csak a kocsiforgalomra és átmenetre vonatkozó megállapodás az, amely gyakorlati eredménynek tekinthető, mert egyfelől a stressai és német vasúti egyleti szabályok alkalmazását biztosítja és mert másfelől a *Bécsben* mult év végén tartott értekezlet megállapodott a még felosztatlan kocsiparknak használatára vonatkozó részletekre is. Ellenben nemcsak a díjszabási és a közle-

kedést érintő kereskedelempolitikai tárgyalások anyaga terén nincs gyakorlati eredmény, de még a létrejött első forgalompolitikai egyezménynek a *végrehajtása* sincs biztosítva, jóllehet tulajdonképen ennek alapjai részben már a békeszerződésekben (így például a trianoni szerződés 297. cikkében is) le vannak fektetve. Egyelőre írott malaszt marad annak a tárgyalásnak az eredménye is, amely a folyó év első hónapjában *Grazban* az útlevelügyi könnyítések tárgyában folyt. Nevezetesen azt a korábbi párisi értekezlet alkalmával kilátásba vett javaslatot, hogy egyöntetűen két évre szóló útlevelek állítsanak ki, azok egy évre szóló láttamozással legyenek ellátva és hogy a beutazási-, átutazási- és láttamozási illeték egységes legyen, Lengyelország képviselője elutasította, míg a Délszláv államok kiküldötte egyáltalán nem foglalt állást és így kérdéses, hogy a magyar, osztrák, olasz és csehszlovák kiküldöttek közt tapasztalt egyetértés mennyiben lesz képes a nemzetközi személyforgalomnak egyik legnagyobb akadályát — még az utódállamok keretében is — elhárítani?

VI.

Ezekben beszámoltunk a nemzetközi vasúti forgalom előmozdítása iránt folytatott tanácskozásokról. Kevés biztató jelenséget tapasztaltunk. Vajjon elijessen-e ez a kedvezőtlen tapasztalat bennünket a további kísérletektől? Korántsem! Ámde okuljunk a tapasztalatokon! Mindenek előtt szorítsuk szűkebb térre igyekezetünket és a jövőben járjunk el rendszeresebben. Kezdjük azon, hogy a belső gazdasági életünk iránt megrendült bizalmat helyreállítsuk. Vessünk véget a gazdasági elzárkózási politikának. Konzolidáljuk továbbmenőleg saját vasútainkat, tovább haladva ezen a téren fogadjunk el minden felénk nyújtott kezét, amely új gazdasági kötelek fűzésére, vagy a felbomlott régi kötelek helyreállítására komolyan törekszik. Vasúti téren se várjunk mindent államszerződésektől, hanem arra törekedjünk első sorban, hogy a diplomácia helyett, közvetlenül a gazdasági érdekeltek léphessenek a külföldiekkel érintkezésbe, első sorban vasútaink és vasúti szakhatóságaink a szomszédos vasutakkal és szakhatóságokkal, nem tág keretekben, hanem *egyes* speciális kérdések elintézése érdekében. Úgy mint annak idején történt, a szomszédok megegyezése távolabbi és távolabbi szomszédokat fog egységes érdekkörökbe belevonni és így *fokozatosan* helyreállhat a nemzetközi forgalom, bár lassan, de biztosan. Ott pedig, ahol már meglevő, szervezett érdekcsoportokban

részt vesznek vasútaink, ezeket használjuk fel a fejlődésre. Ilyenek például a berni egyezmény és a német vasútegylet. Az elsőnek keretében sürgezzük és támogassuk mindenekelőtt a jogrend helyreállítását. Tartózkodjunk, még ha ez költséges is, az egyezménnyel ellentétben álló stipulációktól. Inkább igyekezzünk előmozdítani azt a más államokban is tapasztalható törekvést, hogy a berni egyezménynek a megváltozott viszonyok közt súlyos terhet képező rendelkezései egységesen módosíttassanak. Így például valószínűnek látszik, hogy egyetértőleg sikerülhet az egyezmény szerű szállítási határidők meghosszabbítása. A második lépést a kész személy- és podgyász-szállítási egyezménynek mindenki által óhajtott ratifikációja képezné és itt aligha valószínű, hogy Németország még most is ragaszkodnék a nyelvi kérdésben annakidején elfoglalt merev álláspontjához, amely talán főoka volt annak, hogy ez a kész tervzet a háború előtt nem vált valóra. Amint a német szakirodalomból látszik, a német vasútegylet vezető körei most már nem ragaszkodnak az egylet német címének és jellegének szigorú megővéséhez, hajlandók az egyesületet, amelynek a vasútügy oly sokat köszönhet, az alapszabályok megváltoztatásával új alapokra fektetni. Ha az egyesület ily irányban halad, elveszett tagjait is visszaszerezheti, sőt új tagokkal is bővíthet. Alkalmassá lesz akkor arra is, hogy működését a vasúti élet más tereire is kiterjessze és például a nemzetközi forgalom díjszabási kérdéseivel is — természetesen tagjaira szorítkozva — bővebben foglalkozzék. Maradjunk meg tehát hűségesen az egyesület mellett, sőt igyekezzünk annak életében az eddiginél élénkebben részt venni. Azonban más, esetleg kialakulható egyesülések elől se zárkózzunk el eleve. Egyszóval a vasutak ne kövessenek politikai, hanem gazdasági célokat. A gazdasági egymásrautaltságot kell kihasználni *vasutak és vasutak, valamint vasúti és hajózási vállalatok közt* egyaránt. De a gazdasági célok közül is csak azok felé törekedjék a vasút, amelyek a *szállítási üzlettel* összefüggnek. E részben ma a helyzete könnyebb, mint régen volt, mert önálló vámterület mellett a vasútnak már nem kell vámpolitikai kiegészítő eszköznek lennie, hanem csak arra kell ügyelnie, hogy tarifapolitikája — amennyiben ilyenről megkötöttségünk, vonalaink megrövidülése oktan elvágása és szállítási díjak kényszerű magassága mellett egyáltalán szó lehet — az ország általános gazdasági politikájával párhuzamos irányban haladjon. *A vasút* a belső és a nemzetközi forgalomban egyaránt *sohasem öncél, hanem eszköz*. A múltban a távolságok leküzdésének és a nemzetek kölcsönös közelebbrehozásának hatályos eszköze volt.

Nem lehet más feladata a jövőben sem, bár hatalmi eszközeinek csökkenése azt a benyomást teszi, mintha a leküzdendő távolságok megnőttek volna. A feladat nehezebbé vált, de azt lassanként meg kell oldani és következetes, céltudatos, lépésről-lépésre haladó, bölcs mérséklettel és erős idegekkel meg is lehet oldani. Audaces fortuna iuvat!

Neumann Károly.

Magyarország külkereskedelmi mérlege 1921-ben.*

E napokban jelent meg a Statisztikai Havi Közlemények 1921. évi október—decemberi füzete, melyben Magyarország 1921. évi külkereskedelmi forgalmára vonatkozólag a mennyiségi adatok közöl-
tetnek. A közlemény részletesen tájékoztat arról, hogy hazánknak 1921. évi külkereskedelmi forgalma miként alakult az egyes árú-
nemekből és hogy az egyes árukat mely országokból szereztük be, illetőleg mely országokba vittük ki. Az ország mai súlyos gazda-
sági helyzetében azonban majdnem nélkülözhetetlen ismerni külfor-
galmunknak értékadatait is, hogy ezen adatokból megállapíthassuk az ország külkereskedelmi mérlegét. Az integer Magyarország gaz-
dasági életében is rendkívül fontos volt, hogy kereskedelmi mér-
lege aktiv legyen, vagyis, hogy a kivitt árúk értéke meghaladja a behozott árúk értékét, mert mint tőkeszegény ország, mely külföldi
kölcsonökre volt utalva, az amerikai kivándorlók által hazaküldött és visszavándorlók által magukkal hozott pénzüsszegeken kívül
kereskedelmi mérlegének aktivitásával tudta törleszteni tartozásai-
nak részleteit és kamatait. A megmaradó Magyarországnak, mely a
szétdarabolás folytán gazdasági erőinek nagy részétől megfoszta-
tott s mely termelésében a világháború, a forradalmak és a román
megszállás következtében megrendítettett, jelenleg csak passzív
kereskedelmi mérlege lehet. E gazdasági terület ugyanis elsőrendű
életszükségleti cikkeknel még jobban a külföldre van utalva, mint
az integer Magyarország, viszont egyes gazdasági erőforrásaitól
megfosztva néhány termékből kivitele egyáltalában nem lehet,
más termékeinél pedig a termelés csökkenése folytán exportja jóval
redukálódott. Bármennyire biztosak lehetünk külkereskedelmi mér-
legünk passzivitásában, mégis rendkívül fontos ismerni azt, hogy
kereskedelmi árucserénkben mily összeggel fizetünk többet a kül-
földnek, mint amennyit a külföldtől kapunk. Az értékadatok isme-
retének fontossága késztetett arra, hogy addig is, míg a külkeres-
kedelmi értékadatok megállapítására hivatott szerv, az értékmeg-
állapító bizottság működését megkezdheti, a rendelkezésre álló ada-

* A Magyar Közgazdasági Társaság 1922 április 27-i közgyűlésén tartott előadás.

tok alapján számíttassam ki külforgalmunknak értékét. Ezek az értékadatok ugyan a lehetőséghez képest a valóságot megközelítik, számszerű közzétételüket hivatalos közleményben megfelelő magyarázat nélkül nem tartom alkalmasnak, hanem az érdekeltség kívánóságának óhajtok eleget tenni, amidőn felolvasásom keretében fogom a főeredményeket ismertetni.

Mielőtt az értékadatok ismertetésére áttérnék, szükségesnek tartom mindenekelőtt hangsúlyozni, hogy az értékadatok természetesen csak hozzávetőlegesek s talán egyes részleteikben nem oly pontosak, hogy bizonyos kritika tárgyává nem tehetők, mégis oly körültekintéssel és a rendelkezésre álló segédeszközök figyelembevételével akként lettek megállapítva, hogy nemcsak külkereskedelmi mérlegünk alakulására nézve nyújtanak megbízható képet, hanem tájékoztatnak arra nézve is, hogy az egyes árucsoportokból külforgalmunk milyen összegeket ért el. Az értékadatok azoknak az egységértékeknek alapján számíttattak ki, melyeket az 1921. évre nézve a Statisztikai Havi Közleményekben foglalt 429 árucsoportra külön-külön állapítottunk meg. Az egységértékek meghatározásánál a magyar külkereskedelmi statisztikában kezdettől fogva követett azt az általános elvet tartottuk szem előtt, hogy mindig azt az értéket kerestük, amelyet az egyes árúkért a külföldnek fizettünk vagy kaptunk a külföldtől. A kiviteli egységértékeknel tehát, ha a belföldi árak képezték a számítás alapját, a belföldi árakhoz hozzászámítottuk a szállítási költséget a határig, a kiviteli illetéket és a közvetítői vagy kereskedői hasznot, viszont a behozatali egységértékeknel, ha azok megállapítása a belföldi árak alapján történt, a belföldi árakból levontuk a behozatali vámot, szállítási díjat az ország határától s végül a kereskedői vagy közvetítői hasznot. Az egységértékek megállapításánál figyelembe vettük, hogy minden egyes árucsoportnál, melybe különféle árú tartozik, külforgalmunkban elsősorban mily árú és mily hányadban részesednek, továbbá, hogy az árú forgalma az év egyes időszakaiban mily arányban oszlott meg.

Az egységértékek megállapításánál felhasználtattak a szaklapokban és hivatalos jelentésekben közölt árjegyzések, az egyes cégektől, nagyobb vállalatoktól vagy érdekképviselőktől beszerzett információk. Ezenkívül igen sok esetben az egyes árú világpiaci áremelkedésének megállapíthatása céljából felhasználtuk a svájci kereskedelmi statisztikai közleményben közölt egységértékeket, nemkülönben a velünk kereskedelmi összeköttetésben álló külföldi államok export- és import értékeit. Az egységértékek abban a koronaértékben álla-

píttattak meg, mely értéke pénzünknek akkor volt, amikor az árúk az országba érkeztek, vagy mikor az árúk az országból kiszállítottak. Külkereskedelmi forgalmunk értékadataiban hű képét akarván visszaadni azoknak az összegeknek, amelyeket a külföldnek fizettünk, vagy amelyeket a külföldtől kaptunk, az egységértékek kiszámításánál azokban az esetekben, amidőn külföldi árakból indultunk ki, a koronánkra való átszámítást nem valutánknak évi átlagos alakulása alapján eszközöltük, hanem a havonkinti vagy időszakonkinti alakulásnak megfelelőleg történt az átszámítás. Az értékadatok megállapításánál követett módszer tehát általában megfelel annak a rendszernek, melyet a magyar külkereskedelmi forgalom értékelésénél az érték-megállapító bizottság követett s ha mégsem oly tökéletes, az csak annak tulajdonítható, hogy az egyes árúk forgalmi viszonyaiban vagy minőségében beállott változásokat, továbbá az üzleti életben kialakuló finomabb distinkciókat nem tudtuk annyira figyelembe venni, mint az értékmegállapító bizottságnak tagjai, akiknek szakavatottságuknál és széleskörű üzleti tapasztalataiknál fogva módjukban volt ezeket a körülményeket is mérlegelni. Kétségtelen azonban, hogy az értékadatok, ha talán egyes árúknál nem is oly pontosak, mint annak előtte voltak, mégis végösszegükben teljesen alkalmasak arra, hogy külkereskedelmi mérlegünk alakulását megállapíthassuk s annak eredményéből az ország gazdasági és pénzügyi helyzetét megítélhessük.

Az 1921. évben a külföldről beszerzett árúkért összesen 43 milliárd koronát fizettünk, míg a külföldre szállított árúk értéke összesen csak 22·3 milliárd koronát tett. Külkereskedelmi mérlegünk az 1921. évben tehát 20·7 milliárd koronával volt passzív, mert ennyivel multa felül a behozott árúk értéke azt az összeget, amit a kivitt árúkért a külföldtől kaptunk. Mielőtt külkereskedelmi mérlegünk passzivitásának okait kutatónk és a külforgalom alakulásának részleteibe belemélyednénk, összehasonlítjuk az 1921. év főeredményeit az 1920. évi eredményekkel. Az értékadatok szerint a külforgalom következőkép alakult:

	1920-ban	1921-ben
behozatal	24.305 millió K	43.024 millió K
kivitel	9.502 „ „	22.289 „ „
behozatali többlet . . .	14.803 millió K	20.735 millió K

Behozatalunk tehát az 1921. évben majdnem 19 milliárd koronával, kivitelünk pedig nem egész 13 milliárd koronával emelkedett. Behozatalunk értékének növekedése nem egyedül pénzünk

külföldi vásárló erejének csökkenésével, hanem azzal is összefüggésben van, hogy egyes fontos behozatali cikkekből, különösen textilárúkból, szénből és tüzfából jóval többet szereztünk be külföldről, mint 1920-ban. Kivitelünk értékének nagyobbodását jórészt annak köszönhetjük, hogy a belföldi fogyasztás megszorítása által sikerült az 1921. évben nagyobb mennyiségű lisztet a külföldi piacokon elhelyezni és más exportcikkeinkből is többet vittünk ki.

Külkereskedelmi mérlegünk tehát majdnem 6 milliárd koronával rosszabbodott. A passzivitás növekedésének okát kutatva, elsősorban megállapíthatjuk, hogy mezőgazdasági termelésünk a forradalmak és az ellenséges megszállások okozta károk folytán még nem tudott annyira emelkedni, hogy feleslegével ellensúlyozhatta volna azt a többletet, melyet az elsőrendű és nélkülözhetetlen szükségleti cikkek beszerzéséért kellett a külföldnek fizetni. Mezőgazdasági termeléséből az integer Magyarbirodalom évenként jelentékeny mennyiségeket tudott a külföldnek átengedni, s ellensúlyozni tudta azokat az összegeket, amelyeket a külföldnek elsősorban iparcikkekért fizetett. Külkereskedelmi forgalmunk mérlege ugyanis az 1882. évtől kezdve 1913. évig bezárólag, vagyis 32 esztendő alatt tizenhét évben volt passzív és tizenöt évben aktív. A három évtized alatti 637 millió koronányi passzivitás nem jelentős, mert évenkénti átlagban 20 millió koronát tesz a behozatali többlet. Ha azonban alaposabban vizsgáljuk a volt Magyarbirodalom külkereskedelmi mérlegét, akkor azt látjuk, hogy ez a passzivitás tulajdonképpen a három évtized alatt csak látszólagos, mert behozatalunkban évenként jelentékeny összegeket képviseltek azok az árúk, melyek nem folyó szükségleteink fedezésére vagy termelésünk fentartására, hanem külföldi kölcsönökből eszközözendő beruházásokra — elsősorban vasuti hálózataink kiépítésére, ipartelepeink létesítésére stb. — érkeztek. Míg a békeévekben a mezőgazdasági termékekért kapott összegek rendszerint felülmúlták az ipari gyártmányokért fizetett összegeket, addig 1921-ben alighogy felét tették a mezőgazdasági termékekért befolyt összegek annak az értéknek, amit a külföldnek gyártmányokért fizettünk. A trágya hiánya folytán a föld termőerejének csökkenése és az iga hiánya folytán a megművelés alatt álló terület kisebbedése okozták azt, hogy míg a négy legfontosabb gabonanemből (búzából, rozsból, árpából és zabból) a megmaradó Magyarország területén az 1911—1915. évek átlagában 39·5 millió métermázsát termelt, addig 1920-ban 23·3 millió métermázsát, 1921-ben 25·8 millió métermázsát arattunk. A termés tehát 13·7 millió métermázsával volt kisebb 1921-ben, mint az

1911—1915. évek átlagában. Termelésünknek mintegy 35%-os csökkenése már magában véve kizár minden nagyobb exportot, mert a megmaradó Magyarország szükséglete a népesség gyarapodása folytán növekedett. Ily arányban természetesen csökkent a többi fontos mezőgazdasági cikk termelése is, s az az egy szám, hogy cukorrépa-termelésünk, mely a megmaradó Magyarország területén még az 1911—1915. évek átlagában 15 millió métermázsát tett, 1921-ben 5·1 millióra hanyatlott, legjobb tanujele annak, hogy az ország, mely előbb cukoripara révén jelentékeny összegeket kapott a külföldtől, most erős importra volt szorulva. Állatállományunk különösen minőségileg erősen hanyatlott, úgy, hogy 1921-ben a hazai hússzükséglet erős korlátozása sem tette lehetővé, hogy nagyobb exportot mutassunk fel élőállatokból, vagy állati termékekből. Az ország feldarabolása folytán elvesztettük egy fontos gazdasági erőnket, erdeinket. Erdőterületeinknek 88%-a esik az elszakadt területekre, s hatalmas faexportunk nemcsak hogy megszűnt, hanem igen tekintélyes behozatalra vagyunk utalva nemcsak műfából, hanem még tűzifából is.

Másik főoka külkereskedelmi mérlegünk nagy passzivitásának az, hogy ipari termelésünk is bizonytalanná vált. Csökkentette az ipari termelést a nyersanyagok és szénnek hiánya, de főleg valutánknek erős ingadozása. Egy svájci franknak az 1921. év januárjában 87·3, május havában 37·8, augusztusban 64·1, októberben 130·8, novemberben 179, decemberben 131·5 magyar korona felelt meg, úgy, hogy az év első felében az átlagos árfolyam 59·1, második felében pedig 109·3 volt. Azok az iparvállalatok, melyek a békeszerződés szerint Magyarországon megmaradtak, korlátozni voltak kénytelenek üzemüket úgyannyira, hogy a rendelkezésünkre álló hozzávetőleges adatok szerint, míg a megmaradó Magyarország területén levő ipartelepek termelése 1913-ban 1934 millió koronát tett, 1921-ben mintegy 53'-kal csökkent s régi koronaértékben kifejezve 917 millió koronára becsülhető.

Úgy mezőgazdasági, mint ipari termelésünk jelentékeny csökkenése mellett külkereskedelmi mérlegünk passzivitását erősen emelte végül, hogy a külföldi piacokról nemcsak nélkülözhetetlen szükségleti cikkeinket, hanem a háború és forradalmak alatt tönkrement javak pótlásához szükséges árukat is kénytelenek voltunk a külföldről beszerezni. A rossz valutáris viszonyaink mellett pedig a külföldi árukat az 1920. évi áraknál magasabb árakon voltunk kénytelenek vásárolni.

Ezek előrebocsátása után felette érdekes lesz részletekben is

kutatni azokat az okokat, melyek előidézték, hogy behozatalunk oly hatalmas összegekkel multa felül kivitelünk értékét. Külforgalmunk értékadatait gazdasági ágak és rendeltetés szerint csoportosítva az alábbiakban mutatjuk be:

	Behozatal		Kivitel	
	érték millió K-ban	%	érték millió K-ban	%
1. <i>Elelmezési és élvezeti cikkek:</i>				
a) mezőgazdasági termékek	2.000·3	4·65	9.894·5	44·39
b) állati termékek	538·8	1·25	1.459·9	6·55
c) bányászati termékek	260·0	0·61	45·1	0·20
1. Összesen	2.799·1	6·51	11.399·5	51·14
2. <i>Élő állatok</i>	512·7	1·19	1.336·8	6·00
3. <i>A mezőgazdaság és ipar segéd- anyaga</i>	3.725·9	8·66	1.251·1	5·61
4. <i>Ipar:</i>				
a) nyersanyagok	1.947·6	4·53	2.084·6	9·35
b) félgyártmányok	6.708·6	15·59	1.568·0	7·04
c) gyártmányok	27.330·1	63·52	4.649·0	20·86
4. Összesen	35.986·3	83·64	8.301·6	37·25
Összes árúforgalom:	43.024	100	22.289	100

Behozatalunk értékének majdnem 79%-át az ipari gyártmányok és félgyártmányok teszik. A 34 milliárd koronát meghaladja tehát az az összeg, amit 1921-ben a külföldnek fizettünk azokért az elsőrendű szükségleti cikkekért, amelyeket a hazai termelés hiányában kénytelenek voltunk elsősorban a szomszédos német-ausztriai, cseh-szlovák, másodsorban a német és olasz ipartelepektől és kereskedelemtől megvenni. Egyenként félmilliárdot vagy ennél nagyobb összeget fizettünk a következő iparágak körébe tartozó termékekért:

	Millió K	%
1. Textilipar	18.382·3	54·00
2. Konfekciós ipar	790·5	2·32
3. Papirosipar	1.734·2	5·09
4. Bőripar	2.611·1	7·67
5. Fa- és esztergályos ipar	898·5	2·64
6. Ásványolajipar	1.021·2	3·00
7. Olaj-, szappan-, gyertya- s eféle ipar	504·5	1·48
8. Vegyészeti ipar	1.865·8	5·48

	Millió K.	%
9. Üvegipar.	702·0	2·06
10. Vasipar	2.264·0	6.65
11. Gép- és elektrotechnikai ipar .	1.526·4	4·48

Az egész ipari gyártmányok és félgyártmányok behozatali értékének tehát több mint felét tették a textilipar körébe tartozó termékek. A 18·4 milliárd koronát tevő behozatali értéknek túlnyomó részét az elsőrendű szükségleti cikkek tették, mert a fényűzési cikkek körébe sorozható selyemipar termékei a 774 millió K-t érték csak el. Behozatalunkban a textilipar termékei a felhasznált nyersanyag szerint a következőkép oszlottak meg:

	Félgyártmányok	Gyártmányok	Összesen
	m i l l i ó k o r o n á k b a n		
Pamutárúk	1.656	10.402	12.058
Len-, kender- és jutaárúk	102	603	705
Gyapjú- és félgyapjúárúk	95	4.750	4.845
Selyem- és félselyemárúk	126	648	774

A textilárúk között mintegy 66%-kal kimagasló szerep jut a pamutipar termékeinek s a 12 milliárdot meghaladó összegből csak mintegy 1·7 milliárd korona jut a félgyártmányok közé sorozott fonalakra, míg a 10 milliárdot meghaladja a teljes kész gyártmányok értéke. A kész árúk közül 9·2 milliárd koronával a pamutszövetek magaslanak ki, míg a kötszövött árúkért 778, hímzések, szalagok, csipkék és eféle pamutárúkért pedig 229 millió K-t fizetünk a külföldnek. A pamutszövetekből 1921. évi behozatalunk mennyisége 11.5584 q-t tett, s azt látjuk, hogy egy métermázsának átlagos egységértékéül 80.000 K-t vettünk fel. Az egységérték, mely az 1913. évi 389 K-ás békebeli árnak valamivel több, mint kétszázszorosa, teljesen megfelel az 1921. évi áraknak. A világpiacon ugyanis a pamutszöveteknek ára az 1913. évi békebeli árhoz képest mintegy háromszorosra emelkedett. A svájci külkereskedelmi statisztikában is a pamutszövetek 1913. évi 620 frankos átlagértékével szemben 1921-re 1833 frank szerepel. A világpiaci árnak megfelelően emelve az 1913. évi 389 koronás egységértéket, s figyelembevételével, hogy 1921-ben a havi átlagok alapján 84·4 K felelt meg egy svájci franknak, 1921-re egységértékül 98.000 K felelné meg. Az 1921. évben a behozott mennyiség nem oszlott meg egyenlően és koronánk vásárló ereje a külföldön is változó volt s ezért a behozott mennyiségek és a korona alakulásának figyelembevételével állapítottuk meg az évi átlagos értéket.

Behoztunk:						
az I. negyedévben	20.226	q-t	1	svájci frank	volt	76 K
a II. „	31.524	„	1	„	„	42 K
a III. „	39.289	„	1	„	„	71 K
a IV. „	24.545	„	1	„	„	147 K

Átlagos értékül tehát 93 ezer K-t nyertünk, melyet még leszállítottunk 80 ezer K-ra, mert szem előtt tartottuk, hogy kereskedőink régi összeköttetések révén a külföldi piacokon a világszerte áremelkedéssel szemben olcsóbban szerezhették be árúikat és hogy az utolsó negyedévben behozott textilárúkért kereskedőink még régebbi kötések alapján előnyösebben fizethették az árúkat. Számításunk helyességének oly irányú ellenőrzésére, hogy a felvett egységérték a tényleges forgalmi árnál nem magasabb, a magyar textilgyárak országos egyesületéből rendelkezésre álló adatok szolgálták. Ez adatok szerint a belföldi nagykereskedői ár netto métermázsánként átlagosan 1921. évre 146.000 K volt. Ha ez összegből leszámítunk 20%-os kereskedői hasznot, 6%-os vámot és 10%-ot a csomagolásra, a 80.000 K-ás egységértékünkénél még mindig jóval magasabb értéket, 93.000 K-t kapunk.

A gyapjú- és félgyapjúárúknak majdnem 4845 millió K-t tevő behozatali értékösszegéből a gyapjúfonalakra csak 95 millió K esett. A készgyártmányoknál szintén hatalmas összeg 4463 millió K jut a gyapjú- és félgyapjúszövetekre, 218 millió K a kötött- és köt-szövöttárúkra, 34 millió K a szőnyegekre, 35 millió K a nemezárúkra és egyéb gyapjúárúkra. Behozatalunk mennyisége gyapjúszövetekből 34.329 q-t tett, s átlagos egységértékül métermázsánként 130 ezer koronát vettünk fel. Az egységértéket a világszerte áremelkedés és a korona áralakulásának megfelelőleg tulajdonképpen sokkal magasabban kellett volna felvenni, de figyelembe vettük, hogy a szövetek minősége most sokkal alárendeltebb, mint a béke-években és a félgyapjúszövetek részesedése is sokkal nagyobb. A gyapjúszövetek ára q-ként a svájci külkereskedelmi statisztika szerint 1913-ban 1173 frank, 1921-ben 3021 frank volt, az emelkedés tehát 2,7-szeres. Ha ez áremelkedést és a koronánk áralakulását vettük volna figyelembe, akkor az 1913. évi külkereskedelmi forgalmunkban felvett 838 koronás árat 190.000 K-ra kellett volna emelni.

A textiliák közül a fentebb már említetteken kívül még egyenként 200 millió koronánál nagyobb összegeket fizettünk a nyers len-, kender- és jutaszövetekért (213 millió K-t), a zsákokért (212 millió K-t), tiszta selyemszövetekért (233 millió K-t).

A textilipar körébe sorozott fontosabb termékekből az 1921. év folyamán jóval többet, megközelítőleg majdnem kétszer annyit hoztunk be külföldről, mint 1920-ban. Így pamutszövetekből az 1920. évi 63.758 q-val szemben 115.584 q-t, gyapjú- és félgyapjúszo-
tekből 18.798 q-val szemben 34.329 q-t, zsákokból 9.290 q-val szem-
ben 19.314 q-t. E néhány példa is mutatja, hogy a textilárúkért a
külföldnek fizetett hatalmas összegeket, melyek nagy behozatali
többletünknek kétségtelenül elsősorban okozói, nemcsak koronánk
árhanyatlása okozta, hanem az is, hogy külföldi árúcserénk felvé-
telével kereskedőink törekedtek az elkerülhetetlenül szükséges kész-
leteket beszerezni.

A konfekciós ipar termékei közül legtöbbet fizettünk a kül-
földnek fehérneműkért (230 millió K-t), férfiruhákért (199 millió K-t),
kalapkúpokért (100 millió K-t), férfi- és fiú kalapokért (99 millió K-t).

A papirosipar körébe tartozó cikkekért 1.7 milliárd koronát
fizettünk a külföldnek, s ez összegből a papiroslemezekre 134.6,
papirosra 1084.8, különféle papirosárúkra 504.7 millió K esett.
Papirostartó gyárainktól a békeszerződés teljesen megfosztott,
s szükségletünket kizárólag a külföldről vagyunk kénytelenek besze-
rezni. A különféle ujság-, nyomda-, csomagoló- és írópapirosért
egységértékül 4200 K-t vettünk fel, mely az 1913. évi átlagos árnak
(37.60 K) mintegy 112-szerese. A világszerte a svájci külkeres-
kedelmi statisztika szerint 1921-ben több mint kétszeresre emelked-
tek, egy métermázsra nyomdapapiros, melynek ára békében 35 frank
volt, 1921-ben 76 frank volt, a csomagolópapirosé 26 frankkal szem-
ben 54.2 frank.

A bőripari termékeknél a 2.611 millió K-t tevő összegnek jóval
több, mint fele, 1.529 millió K esik a félgyártmányok közé sorozott
kikészített bőrökre és 1081 millió K a kész bőrárúkra. A kikészített
bőrök közül marha- és lóbbőrökért 1 milliárdnál valamivel többet,
borjúbőrökért 188 millió K-t, egyéb bőrökért 312 millió K-t fizet-
tünk a külföldnek. A bőrárúknak jelentékeny részét 761 millió koro-
nával a cipők teszik s ezek mellett a különféle bőröndös, nyerges-
és díszműárúkból volt nagyobb értékű behozatalunk. A cipők egy-
ségértékül 80.000 K-t vettünk fel, mely az 1913. évre megállapított
átlagos 1085 K-ás egységértéknek nem is nyolcvanszorosa, úgy-
hogy ha a koronáknak 1921. évi átlagos zürichi árjegyzését vesz-
szük figyelembe, akkor még alacsonyabban vettük fel az egységér-
téket, mint 1913-ban.

A fa- és esztergályosipar körébe tartozó árúknál a különféle
félgyártmányok (fűrészárú stb.) nagyobb hányaddal, 523 millió K-val

részesedtek, mint a különféle faárúk. Az ásványolajipar termékei közül az égőolajok 567, a kenőolajok és nehézolajok 356, s végül a benzin 99 millió K-val szaporítják behozatalunk értékét. Az olaj-, szappan-, gyertyaiparnál behozatalunk értékének jelentékeny részét (445 millió K) sztearin, paraffin, degreas, elain s eféle félgyártmányok teszik. A vegyészeti iparnál a félgyártmányokra 862, a készgyártmányokra 1003 millió K esik, a félgyártmányok közül marókáli, marónátron, szóda, kénsav, sósav, a gyártmányoknál kalciumkarbid, nehéz kőszénkátrányolaj, keményítő, rézgalic, festékek, gyógyszerek, gyufa azok a cikkek, melyek e tételt megduzzasztották. Az üvegiparnak 702 millió K-t tevő behozatalából a tükör- és táblaüvegre 251 millió K, a többi a fuvott és préselt öblösüvegre esik.

A vasiparnak 2.264 millió K-t tevő behozatalában a félgyártmányok körébe sorozott rudakra, pléhekre és sodronyokra 936 millió K esett, míg a készgyártmányokra 1.328 millió K. A gyártmányokért fizetett s egy milliárdot meghaladó összeg a sokféle vasárúk között nagyon megoszlik s kiemelkedő szerepe volt 183 millió K-val a különféle mezőgazdasági és ipari szerszámok csoportjának, 169 millió K-val a vasuti kocsialkatrészeknek, 106 millió K-val a szegeknek és csavaroknak.

A gép- és elektrotechnikai ipar termékeiből behozatalunk szintén megoszlott erősen, s egyenkint 100 millió koronát meghaladó értéket tett a mezőgazdasági gépek behozatala 140 millió K-val, a fémmegmunkálógépek behozatala 149 millió K-val, a dynamok s transzformátorok importja 151 millió K-val.

Ipari termelésünknek erős hanyatlását misem mutatja jobban, mint az, hogy az iparunknak külföldi nyersanyagszükséglete csak 1.948 millió koronát tett, vagyis behozatalunk összes értékének 4,5%-át, míg 1913-ban az integer Magyarbirodalom behozatalában az ipari nyersanyagok részesedése 8,7% volt. A behozott nyersanyagok közül is a legnagyobb összeget 479 millió K-val a faipar nyersanyaga, a különféle mű- és szerszámfa tette, melyet a háború előtt csak jelentéktelen mértékben kellett külföldről beszerezni. A nyersfa után következnek a len-, kender- és jutaipar körébe tartozó nyersanyagok 342 millió K-val, mely összegnek zöme 266 millió K a nyersjutának jut, s a nyers juta behozatalnak is mintegy egyhatod része nem a trianoni békeszerződés szerinti Magyarország ipartelepeire, hanem az 1921. év első háromnegyedében még a magyar közigazgatás alatt álló, de most már Német-Ausztriához csatolt ipartelepre érkezett. Jelentéktelen 127 millió K-val a nyerspamut, 41 millió K-val a nyersbőrök, 118 millió K-val a nyers ásványolaj behozatala is.

Az ipar körébe sorozott termékek mellett jelentős szerepe van behozatalunkban a mezőgazdaság és ipar segédanyagainak. A 3·7 milliárdos behozatalból egyedül az ásványszénre és pirszénre 2·5 milliárd, a tüzfára majdnem egy milliárd jut. Szénbehozatalunk az 1920. évi importunk mintegy 12-szeresét tette, s tüzfabehozatalunk is 12-szer meghaladta az 1920. évben behozott mennyiséget. A tüzfát majdnem kizárólag az elszakított magyar területekről, mintegy kétharmadrészt Cseh-Szlovákiából és egyharmadrészt Romániából hoztuk be. Egységértékül a békebeli 1 K 58 fillérrel szemben 130 koronát vettünk fel, ami mintegy nyolcvanszoros áremelkedésnek felel meg, az árnövekedés azért oly nagy, mert a 7·4 millió métermázsát tevő behozatalunknak mintegy hathetede az év második felében érkezett. A behozott 6·1 millió métermázsa szén megoszlása a következő volt: a túlnyomólag Cseh-Szlovákiából érkező barnaszénre 794 ezer métermázsa, a csekélyebb kivétellel Németországból és Franciaországból behozott kőszénre 3·6 millió métermázsa, s főleg Cseh-Szlovákiából és Franciaországból szállított pirszénre 1·6 millió métermázsa jutott. Egységértékül a barnaszénnél 160, a kőszénnél 400, a pirszénnél 535 koronát vettünk fel, ami az 1913. évi árakhoz viszonyítva a barnaszénnél 95-szörös, a feketeszenénél és a pirszénnél pedig 185-szörös áremelkedést jelent. Szomorú eredményként említhetjük fel, hogy mezőgazdasági termelésünk fokozása céljából annyira fontos műtrágyát szolgáltató anyagokból: a foszfát-földekből és trágyasókból behozatalunk jelentéktelen volt s összesen csak 118.159 métermázsát tett, holott 1913-ban az integer Magyarbirodalomban az import ez anyagokból meghaladta a másfél-millió métermázsát.

Az élelmezési és élvezeti cikkek közül a legnagyobb összeget (599 millió K-t) a hántolt rizsért fizettünk, s legnagyobb mennyiség Olaszországból, Németalföldről, Német-Ausztriából és Németországból érkezett. Egységértékül az 1921. év átlagában 4.400 K felelt meg, mert a behozatalnak mintegy négytizede érkezett az év első felében, túlnyomó része pedig az év harmadik negyedében. Jelentékenyebb összegekkel gyarapították még e csoportot a gyarmatárúk 372 millió K-val, s ebből 322 millió K-t tett a kávé behozatala, 42 millió K-t pedig a tea behozatala. Az ételzsiradékokért 348 millió K-t fizettünk a külföldnek, s csaknem kivétel nélkül amerikai disznósírért, melyet mintegy négyötödét az év utolsó negyedében hoztuk be a belföldi ellátatlanok szükségletének fedezésére. A 243 millió koronát meghaladta sóbehozatalunk értéke, sóbányáink elvesztése folytán szükségletünket, 648 ezer métermázsát

majdnem kizárólag német sóval voltunk kénytelenek fedezni. Mintegy 260 millió koronát tett a cukor importja is, mely mintegy háromnegyed részben Németalföldről s egynegyed részben Cseh-Szlovákiából és Német-Ausztriából származott. Egyenkint még a 100 millió K-át meghaladták azok az összegek, melyeket déligyümölcsért, nyers dohányért, csokoládé és csokoládégyártmányokért fizettünk a külföldnek.

Az 512 millió koronát meghaladó élőállat-importból túlnyomórészt, 427 millió korona Romániára jut, ahonnan mintegy hathetedrészét szarvasmarhákat és egyhatedrészét sertéseket importáltunk. Meg kell itt említenünk, hogy külkereskedelmi forgalmunkban lehetőleg eliminálva vannak azok az élőállatszállítmányok, melyek Romániából érkeztek hazánkba s innen megint külföldre továbbítottak. Hozzávetőleg ezek az élőállatszállítmányok az 1921. év folyamán 12.000 drb. szarvasmarhából, 7000 drb. sertésből állottak, vagyis az egész 1921. évi kivitelünknek a szarvasmarhánál körülbelül egyharmadát, a sertésnél pedig többet mint kétharmadát tették.

Kivitelünk értékének több mint felét a külföldre szállított élelmezési cikkek tették. E csoportban kimagasló szerep majdnem 10 milliárd koronával a mezőgazdasági termékeknek jut, melyek közül a legfontosabb csoportok a következők voltak:

Őrlemények	5.382 millió K
Bor	1.683 „ „
Gyümölcs	674 „ „
Gabona élelmezésre	599 „ „
Hüvelyesek	441 „ „
Főzelék	329 „ „

E néhány adat is mutatja, hogy mezőgazdasági termelésünk mennyire alatta maradt a háború előtti termelésnek. Az integer Magyarbirodalomnak élelmezési célokra való gabonakivitele 1913-ban 207 millió, gyümölcskivitele 13 millió K volt, most pedig a gyümölcskivitel meghaladta a gabonaexportot.

Az őrlemények tették kiviteli értékünknek majdnem egynegyedét, s mint már fentebb is említettem, köszönhető ez egyedül liszt-exportunknak, mely lehetővé vált azáltal, hogy az 1921. évi búza és rozstermésünk, bár nagyon alatta maradt a háború előtti termésátlagnak, mégis jobb volt, mint 1920-ban. Az őrleményekből körülbelül 110 millió K esett a hántolt kölesre, borsóra és egyéb őrleményre, úgy hogy mondhatjuk, hogy majdnem az egész összeget a külföldre — mintegy kétharmadrészét Német-Ausztriába és egy-

harmadrészt Cseh-Szlovákiába — szállított lisztért kaptuk. Liszt kivitelünk 1.250 ezer mm-t tett, csekély kivétellel az év második felére esett és pedig 479 ezer métermázsát szállítottak az év harmadik negyedében, 748 ezer métermázsát pedig az év utolsó negyedében. Lisztexportunkra az 1921. év átlagában métermázsánként 4.200 K-t vettünk fel egységértékül. Az év első három negyedére a lisztnek kiviteli egységértékét. — figyelemmel arra, hogy 502 ezer métermázsányi exportunkban a nullásliszt mellett főzőliszt és rozsliszt is exportáltatott — 3.600 K-ban állapítottuk meg. Az év utolsó negyedében külföldre szállítottunk körülbelül 750 ezer métermázsas lisztet és pedig 610 ezer métermázsas búzalisztet és 140 ezer métermázsas rozslisztet. A búzalisztnek kilogrammonkénti ára a határon volt az év utolsó negyedében 48 korona, a rozsliszté pedig 35 korona. A havonként szállított mennyiségek alapján számítva átlagértékül az utolsó negyedre 46 korona felel meg, az év első háromnegyedében és az utolsó negyedben külföldre szállított mennyiségek alapján az évi átlagértékül 4.200 koronához jutunk. Az 1921. évi egységérték az 1913. évi 31·50 korona lisztárnak mintegy 133-szorosa. Ez az egységérték ugyan valamivel alacsonyabb, mint amilyen a világpiacon észlelhető áremelkedésnek és koronánk árfolyamalakulásának megfelelne, azonban a liszt kiviteli értékének megállapítására ez az egységérték megfelelő, mert köztudomású, hogy exportáló malmaink az év utolsó negyedében szállított lisztmennyiségek jórésztét még az év harmadik negyedében kötötték le s az exportlehetőséget különösen a rozslisztre csak úgy tudták biztosítani, hogy a világpiaci árparitásnál olcsóbban szállították külföldre a magyar lisztet.

Borkivitelünk az 1920. évhez képest jelentékenyen csökkent s 962 ezer métermázsával szemben csak 621 ezer métermázsát tett. A kivitel visszaesése nem az 1920. évi termés csökkenésével függ össze, hanem azzal, hogy 1920-ban kivételesen nagy volt az export, mert az előző években a kivitel szünetelése folytán nagyobb készletek álltak rendelkezésre. Kivitelünk túlnyomórésze, 534 ezer métermázsas Német-Ausztriába irányult s 65 ezer métermázsát tett a Cseh-Szlovákiába exportált mennyiség. Kisebb tételek szállítottak még Németországba, Lengyelországba és Svájcba. Kivitelünknek mintegy háromötöde az év első felére esett. Borainkat a szomszédos államok csak nehezen engedték be s az exportlehetőség csak bizonyos áldozatok árán volt fenntartható. Az egységértéket az 1921. évre átlagban q-ként 2.700 koronával vettük fel, ami literenként körülbelül 33 koronás árnak felel meg, mert külkereskedelmi sta-

tisztikánkban a bor a hordó súlyával együtt van számbavéve. Gyümölcskivitelünk értékének jelentékeny részét az alma exportja tette, mely 258 millió K-t ért el. Egységértékül 3.000 K-t állapítottunk meg, ami az 1913. évi kiviteli értéknek mintegy 180-szorosa. Az almán kívül 122 millió koronáért szilvát, 97 millió koronáért cseresznyét, 74 millió koronáért barackot és egyenkint 24 millió koronáért szőlőt és diót szállítottunk a külföldre. Gabonaexportunk értékéből 389 millió korona a búzára, 138 millió korona a kölesre, 64 millió korona a majdnem kizárólag sörgyártási célokra szolgáló árpára esik. A búza és árpa főleg az év második felében magasabb árak mellett, míg a köles jórésze az év első felében alacsonyabb árak mellett adatott el a külföldnek. E körülmények mérlegelése alapján számítottuk ki az egységértékeket is a búzára 2.200, a kölesre pedig 1.300, az árpára 1600 koronával. Hüvelyesekből való kivitelünk 441 millió korona volt, melynek túlnyomórészt 389 millió K-t, a bab tette s a fennmaradó összeg a borsóra és csekély részt a lencsére jutott. Egységértékül a babnál 1.800 K-t vettünk fel, mert az év közepén bonyolítottatott le a kivitel legnagyobb része s abban az időben a külföldi kereslet a bab iránt ellanyhult. A főzelékfélék alatt felvett 329 millió koronás összegben a burgonya exportja 98 millió K-val bennfoglaltatik, a fennmaradó összegnek túlnyomórészt — 181 millió K-t — az exportált hagymáért kaptuk.

Az élelmezési célokra szolgáló állati termékekből kivitelünk megközelítette a másfél milliárdot. E csoportban legnagyobb tételeket teszik az elkészített húsfélék; a frishús, a tojás és a leölt szárnyas. Elkészített húsfélékből exportunk 401 millió koronát tett, s a kivitelünk legnagyobb része — 319 millió korona — szalámi és kolbászfélékre esett. Az elkészített húsfélék átlagos értéke méter-mázsánként az 1913. évi 215 koronával szemben 38.967 korona, vagyis a békebeli árak mintegy száznyolcvanegyszerese. Frisshúst 326 millió korona értékben szállítottunk külföldre, több mint négyötödrészt a szomszédos Német-Ausztriába, s azonkívül Olaszországba és Németországba. Tojásexportunk 305 millió koronát tett, ez élelmezési cikkből 17.820 q-t helyeztünk el csaknem kivétel nélkül a svájci, német és német-ausztriai piacokon. Az egységérték 17.090 koronával számított, vagyis az 1913. évi egységértéknek százötvenhét-szeresével. A Német-Ausztriába és Nagy-Britanniába irányuló leölt baromfiért 179 millió koronát kaptunk a külföldtől.

Az élőállatokból kivitelünk 1921-ben nagyobb volt, mint 1920-ban. Az export erősebb emelkedése azonban csak az év má-

sodik felében volt észlelhető. Kivitelünk meghaladta az 1,3 milliárd koronát, s ez összegből 1.049 millió korona a vágóállatokra, 267 millió korona a tenyésztés- és igásállatokra és 20 millió korona az eleven szárnyasra jut. A vágóállatokból a kivitel értékének túlnyomó része a szarvasmarhára esett, s a jelentéktelen juh-export mellett a Német-Ausztriába és Németországba szállított sertésekért kaptunk 63 millió koronát. Szarvasmarha exportunk valamivel meghaladta a 954 millió koronát, ez összegből 555 millió korona értékű Német-Ausztriába irányult, s nagyobb tételekben még német és olasz számlára történtek szállítások. A szarvasmarha egységértékül országunkonként eltérő értékeket vettünk fel, s az átlagos egységérték darabonként 25—30.000 koronával számított, ami körülbelül az 1913. évi egységérték 53-szorosának felel meg. Tenyésztés- és igásállat-kivitelünk túlnyomórészt a Németországba, Olaszországba és Német-Ausztriába irányított lószállítmányok tették.

A mezőgazdaság és ipar segédanyagai közt az ásványszén és a gabona a jelentékenyebb. Ásványszén exportunkat — 275 millió koronával — csekély kivétellel azok a szállítmányok teszik, melyeket barnaszénből a határszélen fekvő s osztrák tulajdont képező bányákból Német-Ausztriába, továbbá kőszénből a békeszerződés értelmében Jugoszlávia részére szállítottunk. A takarmányozásra szolgáló gabona kivitele 456 millió koronát tett, s e tételből 317 millió korona a tengerire, 139 millió korona a zabra esik. A tengeri majdnem teljes egészében az 1920. évi termésből az év első három negyedében szállított a németosztrák, csehszlovák és német piacokra. Egységértékül csak 1100 korona állapított meg, mert a kivitel zöme olcsó árakon az év közepén történt. Zabkivitelünknek is majdnem fele az év első felében került elszállításra, úgy, hogy az egységérték csak 1.200 koronára volt felvehető.

Az ipar csoportjába sorolt nyersanyagokból és késztermékekből kivitelünk 8,3 milliárdot tett. Ez összegből 2.085 millió korona esik a nyersanyagokra, 1568 millió korona a félgyártmányokra és 4.649 millió korona a készgyártmányokra. Az ipari nyersanyagok közül csak négy termékénél volt exportunk számottevő és pedig gyapjúból, tollakból, nyersbőrökből és vasércekből. Gyapjúkivitelünk 68.472 métermázsát tett, s mondhatni, hogy majdnem az egész termelésünk a külföldre irányult. Értékesítése azonban sajnos, alacsony árak mellett az év közepén történt. Egységértékül 10.000 koronát állapítva meg, a kiviteli érték 685 millió koronát tett. Tollelexportunk, mely úgy, mint a háború előtti években, 1921-ben is főleg Németországba irányult, 466 millió koronát tett. Nyersbőröket

324 millió korona értékben vittünk ki, s exportunkban túlnyomólag szarvasmarhabőrök szerepeltek. Vasércet kizárólag Cseh-Szlovákiába szállítottunk, 276 millió korona értékben.

Az ipari gyártmányok és félgyártmányok közül kivitelünknel kimagasló szerep csak a gép- és elektrotechnikai iparnak jut. Ez iparág termékeiből kivitelünk 1921-ben mintegy 2,5 milliárd K értéket képviselt, majdnem 1 milliárddal haladva meg ez iparcsoportba tartozó árúk behozatali értékét s valamivel több, mint felét tette ipari gyártmányokból való összes kivitelünk értékének. Kivitelünk-ből mintegy kétharmad jut a gépiparnak és egyharmad az elektrotechnikai iparnak. Hazai gépiparunk elsősorban gőzmozdonyokat, villamosgépeket és mezőgazdasági gépeket, másodsorban malomipari gépeket és fémmegmunkáló gépeket szállított külföldre, míg az elektrotechnikai ipar kivitelét csekély kivétellel villamos izzólámpák és különféle villamoskészülékek és berendezések tették. Gőzmozdonyokból kivitelünk értéke 386 millió K-t tett, s Lengyelországba, Jugoszláviába és Bulgáriába irányult. A jugoszláv kivitel azonban túlnyomólag nem volt a hazai gépipar új terméke, hanem csak a hazai ipar által restaurált régi jugoszláv mozdonyokból állott. Villamos gépekből a 340 millió K-t meghaladó kiviteli érték jórészt megoszlik a szomszédos államok között, de mintegy 101 millió K értékű eféle gépet sikerült Olaszországban is elhelyezni. Mezőgazdasági gépeinkért 293 millió K-t kaptunk, s elsősorban Jugoszláviába és Bulgáriába irányult exportunk, másodsorban a többi szomszédos állam s kismérvű Olaszország is vásárolta a hazai gazdasági gépeket. Villamos izzólámpákból a kivitel értéke meghaladta az 565 millió K-t, míg villamoskészülékekért és berendezésekért majdnem 281 millió K-t kaptunk a külföldtől. Izzólámpakivitelünknek egy jó része Német-Ausztriába irányult, de jelentékenyebb összegekért szállítottak a szomszédos államokba, Olaszországba, Svájcba és Németországba, sőt mintegy 36 millió K értékben Braziliába és Argentínába is.

Ez iparág termékein kívül egyenkint 100 millió K-nál nagyobb összeggel gyarapították kivitelünket a következő késztermékek vagy félgyártmányok: A pamutipar termékei 183 millió koronával; a kivitel túlnyomó részét a hazai nyomtató gyárainkban előállított pamut-szövetek tették. A len-, kender- és jutaipar termékeiért 214 millió koronát kaptunk, s a szomszédos államokba irányuló zsákok és kötélverőárúk kivitele volt nagyobb jelentőségű. A selyemipar félgyártmányainak exportja 143 millió K-t tett s a selyemfonalakat Német-Ausztriába, Olaszországba és Svájcba szállítottuk. A kaucsukipar különféle gyártmányai 106 millió K-val, a kikészített bőrök

149 millió K-val szerepelnek. A faipar gyártmányai 260 millió K-t értek el, mely összegből a fabútorokra 202 millió K esik. Az olaj, szappan, gyertya és eféle ipar félgyártmányai 414 millió K-t tesznek, s főleg sztearin, elain, repceolaj és napraforgómagolaj exportjáról van szó. Kész vegyészeti termékekből 420 millió K értékűt exportáltunk, s enyvet, keményítőt, alkaloidokat és kész gyógyszereket küldöttünk főleg külföldre. A vasipar gyártmányaiból és félgyártmányaiból 424 millió K-t tett a kivitel értéke s főleg rúdvasat és vasdrótot, továbbá vasszerkezeteket, pléhárúkat, mezőgazdasági és ipari szerszámokat, szegeket és csavarokat, pántokat és vasalásokat exportáltak gyáraink. Végül még 521 millió K-t képviselt a különféle fémfélgyártmányokért a külföldtől kapott összeg.

Külkereskedelmi forgalmunk részletesebb ismertetése után az ország termelési rendjében beállott eltolódásokon kívül mérlegünk passzivitásának egyik fő okaként megállapíthatjuk, hogy az 1921-ik év folyamán általában véve a behozatalban szereplő fontosabb szükségleti cikkekért aránylag magasabb árakat voltunk kénytelenek fizetni, mint amennyit a külföldre kivitt árúkéért kaptunk. A külföldi árúcserénkben legszámottevőbb behozatali és kiviteli árúcsoportoknak 1913. és 1921. évi átlagos egységárát szembeállítva látjuk ezt legjobban. A kiszámított átlagértékek a következők:

	1913. évi átlagos egységérték K-ban	1921. évi	az 1921 átlag- érték hány- szorosa az 1913. évinek
A) Behozatal.			
Pamutárúk	432.—	77.162	179
Gyapjúárúk	802.—	127.384	159
Len-, kender- és jutaárúk	188.—	18.737	100
Selyemárúk	3.297.—	351.380	107
Papiros és papirosárúk	47.—	5.129	109
Bőrárúk	1.000.—	83.403	83
Ásványolaj	19.36	2.806	145
Vegyészeti árúk	68.—	8.014	118
Üvegárúk	37.—	4.855	131
Vasárúk	63.—	5.150	82
Gép- és elektrotechnikai cikkek	119.—	14.302	120
Tüzifa	1.58	130	82
Szén	2.24	403	180

az 1921 átlag-
1913. évi 1921. évi érték hány-
átlagos egységérték K-ban szorosa az
1913. évinek

B) *Kivitel.*

	1913. évi átlagos egységérték K-ban	1921. évi érték hány- szorosa az 1913. évinek
Gabona, élelmezésre	20.04	1.823
Gabona, takarmányozásra	16.52	1.129
Őrlemények	32.—	4.129
Gyümölcs	28.—	2.229
Főzelék	4.90	857
Bor	42.—	2.691
Vágóállatok	204.—	17.509
Igásállatok... ..	647.—	44.542
Friss hús	140.—	9.000
Elkészített hús	215.—	38.967
Tojás	109.—	17.090
Leölt szárnyas	161.—	11.500
Gép- és elektrotechnikai cikkek	148.—	19.142

A behozatalnál felvett 13 csoportnak értéke 28·2 milliárd K-t, vagyis összes behozatalunk értékének 65·6%-át teszi, a kivitelnél felvett 13 csoportnak értéke pedig 14·1 milliárd K, vagyis összes kivitelünk értékének 63·3%-a. Az egyes csoportok részesedési aránya alapján a felsorolt 13 csoportnál az átlagos emelkedés a behozatalban 138-szoros, a kivitelnél pedig csak 101-szeres. Ez adatokból azonban nemcsak külkereskedelmi mérlegünk passzivitásának egyik okát látjuk beigazolva, hanem gazdasági életünkre rendkívül szomorú azt a körülményt is, hogy azoknál a cikkeknel, melyekre hazai termelés hiányában a külföldre vagyunk utalva, általában sokkal nagyobb a világpiaci áremelkedés, mint azoknál a termékeknel, melyekből feleslegünket a külföldön értékesíthetjük. Szomorú ez különösen azért, mert nemzetünknek újabb eladósodását jelenti az a horribilis adó, amit nemzetünknek kell fizetnie a külföldnek azáltal, hogy a nemzetközi árúcserében belföldi termelvényeiért sokkal alacsonyabb árakat tud elérni, mint amennyit a külföldi termékekért kell fizetnie. Épp ez okból a nemzeti termelésünknek jövedelmezősége teszi elkerülhetetlenül szükségessé, hogy termelési feleslegeinket oly időben bocsássuk a nemzetközi árúcserébe, amidőn azok értékesítési lehetősége reánk nézve a legkedvezőbb. A kedvező értékesítési lehetőségnek pedig nélkülözhetetlen előfeltétele elsősorban mezőgazdasági termelési statisztikáknak oly irányú kiépítése, mely

lehetővé teszi, hogy az irányadó körök lehetőleg már a gazdasági év elején tájékoztatva legyenek termésünk nagyságáról és így már ekkor a belföldi szükséglet biztosítása után megállapíthassák az exportlehetőséget. Mezőgazdasági termelési statisztikánknak megfelelő reformjáról a kormány már az 1922. évre nézve gondoskodott s most csak az új alapokra fektetett adatgyűjtésben közreműködő egyéneken, elsősorban a gazdaközönségen múlik, hogy felfogva úgy nemzete, mint saját érdekeit, a valóságnak megfelelő adatok szolgáltatása útján biztosítsa mezőgazdasági statisztikánk jóságát és pontosságát.

Külkereskedelmi forgalmunk a legélénkebb volt a szomszédos Német-Ausztriával és Cseh-Szlovákiával, mind a két állammal szemben természetesen árúcserénk jelentékenyen passzív. Passzív volt azonban árúcserénk a többi államokkal szemben is s az egyedüli Jugoszlávia volt az, amelynél kivitelünk meghaladta 728 millió K-val a behozott árúk értékét. Külforgalmunk és mérlegünk azokkal az országokkal szemben, amelyekkel 1921-ben élénkebb árúcserét folytattunk, a következőként alakult:

	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet	Kiviteli többlet
m i l l i ó k o r o n á b a n				
Német-Ausztria	16.206	11.896	4.310	
Cseh-Szlovákia	12.611	3.576	9.035	
Románia	1.510	1.087	423	
Jugoszlávia	331	1.059		728
Németország	5.575	2.063	3.512	
Olaszország	2.107	781	1.326	
Franciaország	821	86	735	
Németalföld	791	137	654	
Lengyelország	758	462	296	
Észak-Amerikai Egyesült-Államok	551	23	528	

Külkereskedelmi forgalmunk eredményeiben is csak ismét újabb bizonyítékát látjuk annak a gazdasági életben elismert elvnek, hogy egy ország, mely termelésében akár gazdasági erejének felosztása, akár termelési eszközeitől való megfosztása folytán megbéníttatik, a nemzetközi gazdasági életben nem életképes. Életképességét, vagyis a termeléshez szükséges éltető és lüktető erejét csak úgy képes visszanyerni, ha a termeléshez szükséges pénzügyi erők külföldi kölcsönök alakjában rendelkezésére bocsáttatnak s gazdasági életében nem zavarja a nemzetközi politika.

Hogy külkereskedelmi forgalmunkban a háború előtti viszonyokhoz képest még nagyobb visszaesést nem látunk, s az 1921. évben az előző évhez képest általában véve mégis inkább némi fejlődést észlelünk, egyedül annak az erős nemzeti és létfenntartó érzésnek köszönhető, mely a magyarságban, mint az európai kulturát képviselő nyugati államok védőbástyájában, mindig erősen ki volt fejlődve, s megtudta mindig találni azt az utat, mely a termelő és fogyasztó közönség érdekeit kiegyenlítette akként, hogy mindenkinek oly békés otthont teremtsen, amely az illetőnek legalább a létfenntartásához szükséges előfeltételeket megadja. Ez elvet továbbra is szem előtt tartva, szükségleteinknek a végsőkig való redukálásával és termelésünk fokozásával teljes erőnkkel azt kell megvalósítanunk, hogy kivitelünket gyarapítsuk és behozatalunkat apasszuk, s mint tőkeszegény ország, melynek fizetési mérlege passzív, külkereskedelmi forgalmunk kiviteli többlete útján mutassuk meg képességünket a külföldi követelések kamatainak fizetésére és az esedékes részletek törlesztésére.

Szabóky Alajos.

A nemzetgyűlés működése közgazdasági szempontból.*

A nemzetgyűlés 1920 február 16-án összeült, hogy az ú. n. népköztársaság és tanácsköztársaság által teljesen megzavart közjogi állapotokat rendezze és mintegy alkotmány alkotó vagy visszateremtő gyűlés az ország közjogi helyzetét tisztázza. A választás két évre szabta működése idejét. És mikor 1922 február 16-án letelt órája: az ország közjogi állapota nem volt rendezve.

Igaz, az 1920 : I. t.-c.-ben megállapítja a nemzetgyűlés, „mint a nemzeti szuverénitás kizárólagos törvényes képviselője azt, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918. évi november hó 13. napján megszűnt; megállapítja továbbá, hogy Magyarországnak és társországainak a volt osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokkal és országokkal fennállott feloszthatatlan és elválaszthatatlan együttbirtoklása a bekövetkezett események folytán megszűnt; — de a nemzetgyűlés a mindezekből a tényekből folyó következmények megállapítását a békekötés utáni időre tartja fenn magának.“

A békekötés a trianoni békeparancs alakjában csak 1921 július 31-én lett az 1921 : XXXIII. t.-c.-be iktatva; így tehát a kilátásba vett megállapodások helyett a megélhetés szempontjából legalább az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről kellett gondoskodni.

A nemzetgyűlés ez okból magát a magyar államszuverénitás törvényes képviselőjének nyilvánítja, mely alkotmányunk értelmében az államhatalom gyakorlásának további módját is jogosult rendezni (1920 : I. t.-c. 2. §.). Kimondja, hogy a törvényhozó hatalmat a nemzetgyűlés gyakorolja (4. §.), a bírói hatalmat a bíróságok a törvényhozás további intézkedéséig a magyar állam nevében gyakorolják (7. §.) és addig, míg az államfői hatalom gyakorlásának mikéntjét véglegesen rendezi, az állami teendők ideiglenes ellátására kormányzót választ (12. §.).

* Elnöki megnyitó a Közgazdasági Társaság 1922 április 27-én tartott közgyűlésén.

Ezzel az alkotmányozó nemzetgyűlés alkotmányrendező működése pihenőre ment, miután az ország sorsát a trianoni békeparancs létrejötte és megkívánt ratifikálása mindvégig függőben tartja. Egyedül a nemzetgyűlés működésének végefelé terjeszt elé a kormány a főrendiház reformjáról egy javaslatot, amely mindazáltal már nem kerülhetett törvényhozói tárgyalás alá; végül kénytelen volt a nemzetgyűlés a szövetséges államok parancsára néma hallgatagsággal megszavazni a IV. Károly őfelsége uralkodói jogainak és a Habsburg-ház trónörökösödésének megszűnéséről szóló 1921. évi XLVII. t.-cikket.

* * *

Ha így a nemzetgyűlés az erőhatalom súlya alatt tulajdonképeni célját, az ország alkotmányos helyzetének rendezését el nem érte, két éven át tartó működése alatt az ország megzavart viszonyai és kivált pénzügyi nehéz állapota mellett nagyszámú teendővel halmozta el. Számra nézve valóban nagy munkát végzett. A lefolyt két év alatt nem kevesebb, mint száztizenegy törvény szentesített, és pedig 41 az 1920. évben, 55 1921-ben és 15 1922-ben.

A törvények közül 5 közjogi, 30 közigazgatási, 36 pénzügyi, 10 általános közgazdasági, 5 mezőgazdasági, 4 kereskedelempolitikai, 2 bank- és pénzjegyügyi természetű, 15 a trianoni békeparancs és az általa követelt ügyekre vonatkozik.

A nemzetgyűlés működésének szellemét a kor sajátos viszonyai teremtették. Az ország egy hosszú háború alatt megszokta azt, hogy a kormány és az állam a rendes jogállapot mellőzésével legjobb belátása szerint önhatalmú intézkedéseket tesz. A kormány gondviselészerű eljárása lett szabály, az egyes egyén joga, érdeke, kívánsága háttérbe szorul. A közérdek magáévá teszi, sőt gyakran megsemmisíti az egyéni érdeket. A háború alatt kifejlődött ez az általános hangulat az ú. n. köztársaság alatt erősen szociális irányzattal megtelten az állami beavatkozás szellemében még csak megerősödött. Az ú. n. tanácsköztársaság és az oláh foglalás pedig a még megmaradt egyéni tevékenységet és magántulajdon érzetét egészen semmivé tette.

Ezzel az előkészülettel lépünk mint a szövetséges államok által legyőzöttnek jelzett és tagjaiban megcsonkított ország halálos ellenségek szomszédságában új életbe, és ennek az országnak kell törvényeket hozni s ezt az országot ily körülmények közt kell új életre kelteni.

Erkölcstelenül sülyedt világfelfogás, megingott jogérzés, megcsökent bizalom a történet igazságában, túlbizakodás az állam hatalmában, és a szövetséges hatalmak igazságszeretetének teljes hiánya mellett jogaink érvényesítésének lehetetlensége: ez az a környezet, melyben a nemzetgyűlésnek működnie kellett, és mely alkotásaiban lépten-nyomon kifejezést nyer.

Mindezekhez járul még az az irány, mely a nemzetgyűlési képviselők többségében vezetett. A két domináló párt, a keresztény nemzeti és a kiscgazda-párt igényei képezik a kormány kezdeményezésének forrását. A keresztény nemzeti-párt az egykori nép-pártnak erős antiszemita érzéssel való feltámasztása. Az a körülmény, hogy az u. n. népköztársaság főtényezői, a radikálisok és a szociáldemokraták nagyjából izraelitákból alakultak, továbbá hogy a tanácsköztársaság vezető alakjai szintén zsidók voltak, nagy támaszt adtak a párt törekvéseinek és annak a nézetnek, hogy a zsidókat vissza kell szorítani a köztéren való szerepléstől. A kiscgazdák ismét a nagybirtokosok, az arisztokraták és városi elemnek eddigi állítólag megokolatlan politikai túlsúlyával szemben hangoztatták a kiscgazda politikai jelentőségét, országfenntartó jellegét és követelték, hogy a törvényhozás ezentúl elsősorban a kiscgazda érdekét juttassa érvényre, mert ekkép az ország legjobban érdekelt osztálya jut abba a helyzetbe, hogy az országot felvirágoztassa.

Ime a hangulat, a környezet és a szellem, mely a nemzetgyűlés működésénél irányadó és mely az ország ügyeinek rendezésénél érvényre jutott. Pedig egy nemzet anyagi jólétének megalapozásáról, pénzügyi viszonyainak rendezéséről, pénzértékének megromlása elleni védelemről, államháztartásának egyensúlyáról, szóval a legnehezebb és legfontosabb közgazdasági kérdésekről volt szó, melyek megoldásra vártak és törvényhozói elintézését követeltek.

* * *

Áttérve a részletekre, mindenekelőtt utalunk azokra a törekvésekre, melyek a *kormány önkényes intézkedési jogát szélesbítik*, és az önkényuralmat, mely a többszörös forradalmakban oly nehéz helyzetet teremtett, állandósítják.

Elsősorban kell itt felemlíteni az 1920 : VI. t.-cikket, a háború esetére szóló kivételes hatalom idejének meghosszabbítását.

Tekintettel a háború és a forradalom következtében előállott rendkívüli viszonyokra, a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvényekben foglalt felhatalmazásokon alapuló

kivételes hatalom *időtartama a békeszerződés megerősítésétől számított egy évre* meghosszabbíttatik.

Ez az egy év tulajdonkép 1922 augusztus 26-ával végződne, mégis a törvény 3. §. szerint a minisztérium rendelettel fogja megállapítani azt a napot, melyben a kivételes hatalom a mondott elv szerint megszűnik.

A kormány mindenhatóságára vonatkozó ezt a törvényes felhatalmazást túlságos homályosságában maga a törvényhozás is magyarázatra szorulónak találta, ezért mondja, hogy ahol a törvények előbb a hadviselés érdekéről szóltak, most ezzel „*az ország belső rendjének és közbiztonságának, valamint külső politikájának érdekei*“ egy tekintet alá esnek; ezzel a magyarázattal ugyan nem sokkal több világosságot kaptunk, mert ez a fogalmazás minden intézkedésre illik, amit a kormány akar, mert a kormány minden intézkedése tényleg csak „*az ország belső rendjére, a közbiztonságra és a külső politikára*“ terjed ki s így a kormány mind-ezekben a dolgokban, tehát mindenben a törvény értelmében önhatalmúlag intézkedett is.

Ezen mindenhatósága tudatában tartja fenn máig is az *Országos Központi Árvizsgáló Bizottságot* és ruházta fel kivételes hatalommal, pl. illetékszedési joggal azon vállalatokkal szemben, melyek ármegállapítási hatalmát igénybe veszik és így törvényhozási intézkedés nélkül milliókra menő bevételről rendelkezik. Ezen törvény alapján tartja fenn az érdekelt szaktestületek kérelme ellenére a *Szénbizottságot* és gátolja a szénforgalom kifejlődését szabadságában; a Szénbizottság is legújabb időben illetékszedési joggal ruháztatott fel; ugyanezen alapon tartatik fenn a nemzetközi kereskedésben a *behozatali és kiviteli tilalmak*, valamint az *engedélyek* rendszere; és tartatnak fenn az *útlevélkényszerrel* kapcsolatos nehézségek és számos más hatósági intézkedés; szabályoztatik a *lakásügy*, lakások igénybevételeivel, a háztulajdonos jogainak megszorításával, lakáshivatal felállításával stb. stb.

De nem elég, hogy a törvényhozás ezzel az általános meghatalmazással látta el a kormányt, lépten-nyomon felhatalmazza a kormányt oly intézkedésekre is, melyeket tulajdonkép törvényben kellene szabályozni.

Igy a pénzügyek terén a miniszter van felhatalmazva, hogy a *szesz, az ásványolaj, a cukor, az ecetsav, a sör* árának meghatározása alkalmával a kincstárnak a nyereségben való részesedését megállapítsa. A *só* árát a pénzügyminiszter rendeli el. A *lőpor* monopólium rendszeresítése a kormányra bízatik. A *mesterséges édesítő-*

szerek forgalmának szabályozására a pénzügyminiszter nyer felhatalmazást stb. stb.

Az egész *nemzetközi kereskedelmi politika* a kormány kezére bízatik. Miu'án 1917-ben a nemzetközi szerződések egy része lejárt és a háború alatt legnagyobbbrészt megszűntek, misem természetesebb, minthogy az 1920 : XXI. t.-c. egyes külállamokkal való kereskedelmi és forgalmi viszonyaink ideiglenes rendezéséről, felhatalmazza a kormányt, hogy ezeknek a viszonyoknak ideiglenes szabályozása céljából ideiglenes megállapodásokat létesíthessen, átmeneti intézkedéseket tehessen, illetőleg az ideiglenes megállapodásokat legkésőbb 1921. évi december 31-ig terjedő hatállyal rendeleti úton életbeléptethesse; és ezt a felhatalmazást az 1921 : LV. t.-c. megújítja, illetőleg 1922 december 31-ig terjesztette ki. Efféle felhatalmazások akkor, midőn átmeneti korszakban újabb szerződések tárgyalására nincs meg a lehetőség, békés és rendes időkben is szokásosak.

A kényszerhelyzetből magyarázható a pénzügyi felhatalmazási 1920 : IV. t.-c.-nek az a rendelkezése, mely a 25. §-ban jóváhagyja a kormánynak azt az intézkedését, hogy az 1907 : LIII. t.-c. rendelkezésétől eltérőleg *arany helyett a vámokat bizonyos felpénz* számításával bankértékben lehessen fizetni, s felhatalmazza a kormányt, hogy a felpénznek mérvét az arany árfolyamának mindenkori figyelembevételével időnként akkép állapítsa meg, hogy ez a felpénz a közszükségleti cikkeknel alul maradjon azon százalékon, mely az aranyban a bankértékhez avagy egyéb fizetési eszközökhöz viszonyított valóságos értékarányának megfelel, míg viszont nélkülözhető és fényűzési cikkekre nézve a kormány az arany mindenkori valóságos árkeletéig terjedhető felpénzt állapíthat meg.

Rendes viszonyok közt is szokásban volt, mihelyt ázsió mutatkozott, hogy a pénzügyminiszter havonkint megállapította a lefolyt hó ázsiójának átlagában a következő hóra az arany árát bankjegyekben. A nemzetgyűlés törvényes felhatalmazása a kormány intézkedési jogát azonban a vámok módosítására terjeszti ki; nem azt mondja, hogy az arany árfolyamát bankjegyekben bizonyos mértékben határozza meg, hanem azt, hogy *ezt az arányt többé-kevésbé, aszerint, amint a behozatal cikkei a közszükséglet fedezésére többé-kevésbé szükségesek, szállítsa le.* A vám magasságát a vám-tarifa állapítja meg aranyban; aki pedig bankjegyen fizet, az a kormány által megjelölt „felpénz“-ben fizethet.

Még tovább megy az 1920 : XXII. t.-c. a vámokra vonatkozó ideiglenes rendelkezésekről. Ez felhatalmazza a kormányt, hogy tekin-

tettel a háború befejezte óta beállott rendkívüli gazdasági viszonyokra, az 1907 : LIII. t.-c. s az annak mellékletét képező autonóm vámtarifa egyes rendelkezéseitől eltérő intézkedéseket tehessen.

Ezen törvény teljes intézkedési jogot ad a kormánynak a vámügyekben; megszüntetheti teljesen egyes cikkek vámjait, vagyis vámmentes behozatalukat engedheti meg; mérsékelheti a tételeket; szóval a szükségleteknek megfelelően intézkedhetik.

Még ezenfelül a nemzetközi kereskedést szabályozza az 1920. évi XIII. t.-c. a kiviteli illetékekről. Ez ugyanis felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy egyes árúk *kivitele alkalmával kiviteli illetéket szedhessen*. Azt, hogy mely árúk esnek kiviteli illeték alá, valamint a kiviteli illeték mértékét a pénzügyminiszter időnként rendelettel állapítja meg.

Itt is tehát teljes miniszteri önkény lett a szabály.

Ugyancsak a kormány hatalmának fejlesztésére szolgál az a felhatalmazás, melyet az 1922 : I. t.-c. 18. §. ad a kereskedelmi miniszternek, mondván, hogy a hazai szénbányászat fejlesztése érdekében olyan beruházások lehetővé tételére, amelyek a széntermelés gyors növelését biztosítják (üzemi berendezések és munkásházak), a szén hatóságilag megállapítandó árába beszámítható felárakat állapíthasson meg és intézkedhessék aziránt, hogy az ezen felárakból befolyó összeg a bányavállalatok által és azok tulajdonában létesítendő, a kereskedelmi miniszter által engedélyezendő beruházások költségeinek az általa meghatározott részben és módokban való fedezésére használtassék fel.

Szénfelárak a széntermelés fokozására és a széngazdálkodás javítására irányuló általános akciók költségeinek fedezésére és az inség enyhítésére célzó intézkedésekre is megállapíthatók.

Az inség enyhítésére szóló intézkedésekre métermázsánként megállapított felárral egyenlő összegű illetéket kell ugyane célra kiszabni a külföldről behozott szén minden métermázsája után.

Csak a szénkérdésben is látni, mily mértékben hatnak kormányintézkedések a drágulás fokozására. Az Országos Árvizsgáló Bizottság métermázsánként 1 K, a Szénbizottság 25 fillér, és most beruházások fedezésére és az inség enyhítésére megszámlálatlan felárak fizetendők. És mindezt a bányavállalat a szén árába beszámíthatja! . . .

* * *

A keresztyén nemzeti szellem (az ú. n. kurzus) politikája több

törvényben talál kifejezést, melyeknek célja, burkolt alakban ugyan, a zsidóknak a köztérről való leszorítása.

Ilyen mindenekelőtt az a törvény, mely a „*numerus clausus*“ neve alatt a főiskolák beiratkozását szabályozza. Ez az 1920. évi XXV. t.-c. a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szól. Eszerint az 1920/21. tanév kezdetétől csak oly egyének iratkozhatnak be, kik nemzethűségi s erkölcsi tekintetben feltétlenül megbízhatók és csak oly számban, amennyinek alapos kiképzése biztosítható.

Az egyes karokra (szakosztályokra) felvehető hallgatók számát az illetékes kar (a műegyetemen a tanács) javaslata alapján a közoktatási miniszter állapítja meg.

A felvétel az engedélytől függ.

Az engedély megadásánál a *nemzethűség* és az *erkölcsi megbízhatóság* mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy *az ország területén lakó egyes népfajokhoz* és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenctizedrészét.

Hogy ez az intézkedés kizárólag a zsidóság ellen irányul és nem az „alapos kiképzés“ biztosítását célozza, az már abból is világos, hogy míg csonkított Magyarországon az izraeliták az összes népességnek 6·2⁰/₀-át teszik, az 1913/14. évben a budapesti egyetemen be volt iratkozva 3047 hallgató a jogi tanfolyamokban, köztük 741 izraelita, tehát 24⁰/₀; — az orvosi szakra 2994 hallgató, köztük 1556 izraelita, tehát 51⁰/₀; — a bölcsészeti szakra 1116 hallgató, köztük 210 izraelita, tehát 18·8⁰/₀; és a gyógyszerészeti szakra 216 hallgató 61 izraelitával, tehát 28·3⁰/₀ — az általános népesség 6·2⁰/₀-ával szemben tehát erős redukció volt szükséges és így a „*numerus clausus*“ cége alatt az egyetemről elég zsidót el lehetett űzni.

Némi tekintetben hasonló szellem hozta létre az 1920 : XXXI. t.-cikket a budapesti kir. magyar tudományegyetemi közgazdaságtudományi kar felállításáról és ideiglenes szervezetéről. Szerinte: Budapesten közgazdaságtudományi kar állíttatik fel, mely az 1920/21. egyetemi év kezdetével megnyitattik.

A kar négy szakcsoportra oszlik: 1. egyetemes közgazdasági és közigazgatási, — 2. mezőgazdasági, — 3. kereskedelmi, — 4. külképviseleti és konzuli szakcsoportra.

A budapesti m. kir. keleti kereskedelmi akadémia, mint külön

tanintézet megszűnik és feladatairól a közgazdaságtudományi kar gondoskodik.

A budapesti m. kir. kereskedelmi iskolai tanárképzőintézet az egyetemi közgazdaságtudományi karhoz kapcsoltatik és annak kebelében szerveztetik.

A közgazdaságtudományi karnak nyílt célja a közgazdasági minisztériumok és a közgazdasági intézmények (bankok, szövetkezetek, részvénytársulatok, ipari és kereskedelmi vállalatok, nagy gazdaságok és gazdasági vállalatok) számára alkalmas tisztviselőket és vezetőket kiképezni és ekkép odahatni, hogy a gazdasági, ipari és kereskedelmi életben az eddig leginkább zsidó elemek keresztényekkel pótoltassanak. Vajjon ezért kellett-e okvetlenül egy új tudományi kart életbeléptetni, mely önmagában állva fontos ügyekben, jogtudományi és bölcsészeti karok hiányában, nem is tudja még nagy költségek árán sem elérni az általa kitűzött célt, épp akkor, midőn csonkított Magyarországon a kolozsvári és pozsonyi egyetem sorsa iránt is kell gondoskodni és a magasabb kiképzésre szolgáló tanintézetekben túltengés mutatkozik. Kellett-e — ha már a gazdasági (mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi) szakok felső oktatásáról van szó — a már fennálló tudományegyetem és a műegyetem alkalmas tágítása helyett (esetleg új kar felállítása útján is) ezen intézetek meghallgatása nélkül, vagy éppen javaslatuk ellenére külön intézetet teremteni: — ez mindenesetre viszonyaink közt nagyon is kérdéses.

Ugyancsak a keresztény nemzeti szellem követelte az *állami italmérési jövedéknek* az 1921: IV. t.-c.-ben foglalt módosítását. Az új törvény az italmérési üzlet *erkölcsi nivóját* kívánja emelni. Amint a miniszteri indokolás kifejti, különös gondot fordít arra, „hogy az italmérési üzletek az állam- és a társadalomellenes tanok terjesztésének melegágyai a jövőben ne legyenek, s hogy csakis a törvényes rendelkezéseket tisztelő, engedélyüket üzérkedésre és kisebb existenciák kizsákmányolására fel nem használó és minden tekintetben teljesen megbízható egyének nyerhessenek italmérési engedélyeket.” Irányelvül jelöli ki a miniszter: „nem tévesztve el szem elől azt, hogy jó fogadókkal kapcsolatos vendéglők az ipar és kereskedés fejlődésének hathatós előmozdítói, hogy a hazafias irány szolgálatában álló *fogyasztási szövetkezetek* a községekben lakó gazdaközönség igényeinek kielégítésére különösen alkalmasak“, a rendelkezés alá kerülő korlátlan kimérési engedélyek elsősorban a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák, a világháború által sujtott egyéb néprétegek s általában mostoha helyzetben levő

kisebb existenciák számára tartatnak fenn. „Jövőre egyáltalában csak megbízható és üzleti tisztességre súlyt fektető egyének fognak foglalkozhatni italméréssel“ és „az állami és társadalmi rend biztosítása elodázhatlanná teszi, hogy az érvényben levő italmérési engedélyek birtokosaik személyi megbízhatósága szempontjából szigorú revízió alá vétessenek és a megbízhatatlan elemek az italmérés üzletéből eltávolíttassanak.“

A „megbízhatóság“ teljesen tetszésszerű fogalma egyáltalában nagy szerepet játszik a nemzetgyűlés törvényeiben. Maga az ipar-törvény, 1922 : XII. t.-c., az iparengedélyek megadásánál főszólyt fektet a kérelmező „megbízhatóságára“ anélkül, hogy a törvényhozás ennek a lényeges föltételnek közelebbi meghatározását bárhol is adná.

* * *

A mezőgazdaság érdekében nemcsak a helyzet és az, hogy a nemzetgyűlésnek egyik erős pártja a kiscgazdák köréből állott, hanem a háború óta a földbirtok reformja iránt támasztott követelések is nagy jelentőségű törvények megteremtésére indították a kormányt: az érdekképviselőt, a földbirtok megosztása és mezőgazdasági hitel-ügy rendezése nyert törvényhozási megoldást.

A mezőgazdasági érdekképviselőt ügyét Rubinek Gyula földmívelési miniszter demokrata alapon úgy akarta rendezni, hogy alúlról (a járásokból, esetleg egyes községekből) haladva a vármegyék, több vármegyéből alakult kerületek s végül az egész ország egy-egy képviselői szervezetben tömörüljenek, de úgy, hogy a munkás, törpebirtokos, kisbirtokos, középbirtokos és nagybirtokos ötöd-ötöd részben jusson be minden szervezetbe és minden felsőbb szervezet az alsóknak választott egyéneiből alakuljon. Mindenesetre jól kigondolt terv, *de kétséges, vajjon az eddigi szabad alakulatok, a gazdasági egyesületek helyett a kényszeralakulás be fog-e válni nálunk* és lesz-e a kormányban annyi szellemi erő, hogy ezt a szervezetet rendes működésben fenntartsa; és kérdés, találkozik-e elegendő képzett gazda, ki ezen szervezetek vezetésére mint elnök vagy titkár vállalkozik és kinek ebbeli fáradozását az illető képviselői szerv kellő díjazásban részesíteti.

Maga a törvény az 1920 : XVIII. t.-c. a mezőgazdasági érdekképviselőtről.

A törvény szervezi a) a vármegyei, járási és városi, ahol szükséges, a községi mezőgazdasági bizottságokat; — megszüntetve az 1894 : XII. t.-c. alapján létesült városi és vármegyei bizottságokat.

Választó minden 24 éves férfi, ki földbirtokos, bérlő vagy munkás, cseléd és alkalmazott. A választás 5 csoportban történik: 1. munkás, cseléd és alkalmazott. 2. 10 kataszteri holdnál nem nagyobb birtokos vagy bérlő. 3. 10–30 kat. holdú birtokos vagy bérlő. 4. 30–100 k. h. birtokos vagy bérlő és 5. a 100 holdnál nagyobb birtokos és bérlő. — Minden csoport a megválasztandók számának egy ötödét a saját csoportbeliekből választja.

b) a mezőgazdasági kamarákat, melyeknek számát, székhelyét és területét a miniszter rendeletben állapítja meg. A kamarák tagjai a vármegyei és törvényhatósági városi bizottságok által kebelükből választott tagok és e hivataluknál fogva résztvevő tagok. A kamarák költségük fedezésére illetékeket vethetnek ki, legfőlebb az illető területi földadó és a bérlők kereseti adójának 4% erejéig.

c) az országos mezőgazdasági kamarát, mely minden mezőgazdasági kamara tagjai sorából 15 rendes és 15 póttagból alakul.

Első ízben ezt az országos kamarát a miniszter hívja össze. A mezőgazdaság érdekében, de egyúttal a részben mesterségesen fokozott földéhség csillapítása céljából foglalkozott a nemzetgyűlés a *földbirtok kérdésével*. Buza Barna a Károlyi-kormány alatt földművelési miniszter a kommunizmus felé hajló szocialista miniszterek nyomása alatt elkészítette az ú. n. néptörvények közt mint XVIII. néptörvény szereplő törvényt „a földművelő nép földhöz juttatásáról”. Ez a törvény szolgál szomorú alapul az utódállamokban az elfoglalt magyar területeken levő magyar földbirtokosaink megrablására, de magában Csonkamagyarországban sohasem jutott érvényre, miután az 1920: I. t.-c. 9. §. szerint, az országos törvénytárból az odabeiktatott ugynevezett néphatározat és néptörvények töröltettek”. Rubinek földművelési miniszter erélyesen hozzá is fogott a birtokreformhoz, el is készítette a törvényjavaslatot, melyet ezután Szabó István némi módosítással magáévá is tett és melyet a törvényhozás el is fogadott.

Ez a törvény az 1920: XXXVI. t.-c. a földbirtok helyesebb megosztását szabályozó rendelkezésekről.

A törvény célját maga a törvény 1. §-ban abban találja, hogy „a magyar földbirtok megosztását helyesebbé tegye.” E végből ez a törvény a lehetőségekhez képest előmozdítja a földszerzést főleg azok részére, akik a föld gondos és szorgalmas művelésére képesek és hajlandók is, de eddigi viszonyaik közt hibájukon kívül földhöz nem juthattak.

A földbirtok megosztásának helyesebbé tételéhez szükséges ingatlanokat az állam lehetőleg szabadkézből, árverésen a törvény

által biztosított elővásárlás jogán szerzi meg. Ha azonban a szükséges ingatlanok ott, ahol rájuk közérdekből éppen szükség van, a mondott módon nem szerezhethők meg, az állam a törvény által szabályozott megváltás útján veszi át.

A törvény közérdekű földbirtokpolitikai célnak mondja: az arany vagy ezüst vitézségi éremmel kitüntetett földművelők, a földműves hadirokkantak, a munkaképes földműves özvegyek és felnőtt földműves hadiárvaik földhözjuttatását; — gazdasági munkásházák emelését; — a mezőgazdasági munkásoknak, törpe- és kisbirtokosoknak földhözjuttatásával való megerősítését; — közszolgálati alkalmazottaknak, becsülettel szolgált katonáknak és az érdemes gazdatiszteknek földhözjuttatását; — közoktatási célokat szolgáló intézmények és közlegelők létesítését; — haladó gazdálkodásnak irányt mutatni hivatott középirtok alakítását.

A főelvek, melyeket a törvényhozás követett: a magántulajdon és a termelés biztosítása, valamint a háborúban tényleg résztvevő földművelőknek a lehetőséghez képest földhözjuttatása. Két ellentétes érdeket kellett kielégíteni: a föld helyes megosztását és a terméseredmények emelését. A helyes megosztás kívánja, hogy a törpe-, kis- és középirtokokat szaporítsuk, a nagyirtokokat csökkentsük; ámde a legjobban felszerelt gazdaságok nálunk a nagyirtokok és az intenzív gazdálkodás leginkább azokon folyik, éppen ezért a birtokreform nem fogja a nagyirtokokat feleslegessé tenni, csak arányait változtatja meg és túltengéseit nyirbálja meg, nem a jó üzemegységek megváltoztatása, hanem a rosszaknak jobbakkal való helyettesítése a cél.

Szabály szerint csak azokról gondoskodik a reform, akik eddig is földművelők voltak.

A földhözjuttatandók sorából kizárja a törvény azokat, akik az állam vagy a közérdek ellen vétettek, a katonákat, akik kötelességüket nem teljesítették; akik a közelmúlt forradalmi mozgalmakkal kapcsolatban, vagy anélkül is a társadalmi rendre, békére vagy közbiztonságra veszélyesek.

A törvény végrehajtásának fő részét, a földbirtok szerzését és elosztását egy a politikai pártok felett és a kormánytól független szervezet: az országos földrendező bizottság végzi, mely egyes bíróságban az ország legfőbb bírói hivatást betöltött férfiai és a mezőgazdasági érdekképviselő választottjai vesznek részt.

A törvény abból a szempontból indul ki, hogy a szükséges birtokokat a szabadforgalomból (szabad alku és az elővételi jog

alapján) meríti. A megváltáshoz, vagyis a kisajátításhoz csak akkor akar nyúlni, ha a szabadforgalom útján földbirtok nem szerezhető.

Megváltás alá kerülnek elsősorban a háború alatt szerzett földbirtokok, a javaslat indokolása szerint körülbelül 500.000 hold szántó Magyarország csonka területén. Utána sorakoznak a részvénytársaságok, az állam elleni bűncselekmény miatt elítéltek és a katonaszökevények ingatlanai. Másodsorban a nagybirtokok kerülnek megváltásra.

Az igények kielégítésében is bizonyos sorrendet kíván a törvény. Legsürgősebbnek mondja a házhelyeket; ezekkel is elsősorban a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák ellátása kívánatos és ezekre a célokra mindenféle földbirtoknak megváltását lehetők mondja.

Miután a törvény így főképp a nagybirtok művelésére és elsősorban a beruházásokat illetőleg nagy bizonytalanságot hárít: ennek ellensúlyozására többféle intézkedést tartalmaz: nevezetesen a megváltást 5 évre korlátozza, a kívánatos és közérdekű beruházásokra időleges mentességet ad, és a külön kulturákat kivonja a megváltás alól, sőt megengedi, hogy a bíróság előre kijelölje azokat a területeket, melyeket a nagybirtokokból majd meg kell váltani és megjelölhesse, hogy a megelőzőleg 10 év óta történt parcellázásokat mennyiben lehet az előirt földeladásba beszámítani.

A megváltás árának megállapítását elsősorban a felek egyezkedésére bizza a törvény; ha ez nem sikerül, vegyes bíróság dönt, melynek határozata a kúriához felebbezhető. A törvény megengedi a megváltási ár megfizetésének *legfeljebb 10 évre leendő elhalasztását*, addig is évi haszonbért vagy járadékot kell fizetni.

A törvény a földek parcellázását magánvállalat útján megengedi, de ellenőrzés alá helyezi.

A törvény a járadékbiroktok intézményével is foglalkozik és létesítését rendezi.

A törvény útján keletkezett új földbirtok tekintetében gondoskodás történik, hogy a birtokmegosztás összevásárlás, eladósodás, öröklés és elaprózás útján ne változzék át ismét egészségtelen módon. Ez okból gondoskodik a törvény, hogy a szerzett új földbirtokot ne lehessen korlátlanul eladni, adóssággal megterhelni, vagy haszonbérbe adni. Megengedi és módot nyújt arra, hogy a családi tűzhelyet különleges jogszabályokkal meg lehessen védeni a foglalás vagy árverés ellen és lehessen oly családi birtokot alapítani, mely ne osztassék fel az örökösök közt, hanem osztatlanul szálljon át az örökösökre. A birtokhalmozás ellen azt az intézkedést tartalmazza

a törvény, hogy a vállalatok, alapítványok, egyházak s általában a jogi személyek földszerzését állandó hatósági ellenőrzés alá veszi.

A törvénynek ezen rövid ismertetése után idézzük a miniszteri előterjesztésnek intelmét: *«Ne lássunk a földbirtokreformban varázsvesszőt, amely egy csapásra megszüntet minden bajt. Ne várjunk egy reformtól olyan hatásokat, amelyek a dolgok természetes rendjénél fogva csak a reformok sorozatától várhatók. De egyet minden bizonnyal remélhetünk s ez legfőbb célja a törvénynek: a szociális béke megalapozása a falvakban.*

Még mielőtt ez a törvény életbe lépett, meghozták az 1920. évi XXIX. t.-cikket halasztást nem tűrő esetekben házhelyek kijelöléséről és kis haszonbérletek alakításáról.

Miután a földbirtok rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása hosszabb időt vett igénybe, ezért mint maga a törvény szövege mondja „a nemzetgyűlés tekintettel az idő előrehaladására, a tárgyalás alatt lévő javaslat elintézése előtt is lehetővé kívánja tenni a halasztást nem tűrő sürgős esetekben *házhelyek kijelölését és kisbérletek alakítását*“ és e végből felhatalmazza a földművelési minisztert, hogy az e végből alakítandó földbirtokrendező bizottság javaslata alapján házhelyek kijelölése és az erre szükséges területeknek – esetleg megváltás útján is – igénybevétele, továbbá kis haszonbérletek alakítása iránt intézkedhessék.

A törvény célja azonban a sok helyütt mutatkozó erőszakos földosztásra való szándék elnyomása is volt, mert azt is mondja, „aki ezen törvény és az ennek alapján kibocsátandó miniszteri rendelet ellenére, vagyis nem az azokban megállapított eljárás szerint, hanem önkényesen vesz földet birtokba, az sem a jelen törvény alapján, sem pedig a földbirtok helyes megosztását szabályozó rendelkezésekről alkotandó törvény alapján nem részesíthető sem házhelyben, sem kishaszonbérletben, sem földbirtokban.“

A gazdasági körök hosszabb idő óta folyó kívánságát teljesíté a nemzetgyűlés, midőn meghozta az 1920:XXX. törvénycikket a *gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről* szóló 1898. évi XXIII. t.-c. módosításáról és kiegészítéséről.

A törvény célja *a) az Országos Központi Hitelszövetkezet vagyoni helyzetét szilárdabbá tenni, b) működési körét a hitelszövetkezeti ügy érdekében kiterjeszteni, c) a hitelszövetkezetek működését némely irányban rendezni.*

Az Országos Központi Hitelszövetkezet még a koalíciós kormány alatt 1907. óta nem kellő óvatossággal szakipari szövetkezeteket vont be működési körébe, melyeknél több milliónyi vesztesé-

geket szenvedett. A törvény 33. §-ában ezt a veszteséget elenyészeti, midőn rendeli, hogy „a hitelszövetkezetenél a szakipari szövetkezetek felszámolásából felmerült hiányok fedezésére régebben elhelyezett 7 millió korona betétet és időközi kamatait a veszteségekre számolhassa el“, vagyis az említett összeget nem kell az államnak visszafizetnie. Ezenkívül az állam, mely a hitelszövetkezet alaptőkéjéhez annak idejében 1 millió K összeggel járult, most újabban „további 25 millió K összegű alapítványi üzletrésszel“ járul s az állam részéről jegyzett üzletrészek (tehát a 26 millió K) a központi hitelszövetkezet fennállásának tartama alatt vissza nem követhetők (19. §.). Végül a hitelszövetkezet tartalékalapjának növelésére 100 millió K névértékű pénztárjegyet bocsát az intézet tulajdonába; a pénztárjegyek 5%-kal kamatoznak, hadinyereségadó, valamint tőkekamat és járadékadó alól mentesek és az államkincstár által 1921 január 15-től kezdődőleg négy egymást követő évben évi egyenlő részletekben visszaváltatnak.

Ezzel kapcsolatban tervbe volt véve, hogy a szakipari (termelő és raktározó) szövetkezetek váljanak ki a Hitelszövetkezetek Országos Központjából és külön központban nyerjenek szervezetet; az illető törvényjavaslat az érdekelt szaktestületek véleményével miadazáltal a pénzügyminisztériumban megfeneklett. Egyelőre Ipari szövetkezetek Országos Központi Szövetsége (IOKSz) név alatt az Országos Központi Hitelszövetkezet külön tagjaként működik egy szervezet és várja törvényhozási rendezését.

A Központi Hitelszövetkezet működési körét a törvény kitágítja és pedig azáltal,

hogy a szövetkezet általában minden hitelszükségletek kielégítéséről is hivatott gondoskodni, melyeket a kisebb mezőgazdaságok létesítése, termelésének biztosítása és fejlesztése indokol (17. §.);

feladata körébe tartozik a szövetkezet eszméjének terjesztése és népszerűsítése, valamint a szövetkezeti rendszer tökéletesítése (17. §.);

e feladatával kapcsolatos kérdések megvitatása céljából évenként szövetkezeti kongresszust hív össze és a kongresszus előkészítésére választmányt alakít (17. §.);

végül elrendeli (1. §.), hogy ezután a gazdasági és ipari hitelszövetkezet csak a központ közreműködésével és csak oly föltétellel alakulhat meg, hogy az alakuló szövetkezet a központ rendes tagja lesz.

Ezenkívül azok a szövetkezetek, melyek eddig megalakultak és eddig nem tartoztak a központ tagjai közé, üzlet és ügyvitelük tekintetében a központ által bármikor felülvizsgálhatók; tagjaik egy tizede ezt a vizsgálatot kérheti; és az igazgatóság a vizsgálat eredményének bejelentésére a központ kívánságára rendkívüli közgyűlést összehívni köteles. (21. §.)

A központ szervezetében az a lényeges változás történt, hogy egy alelnököt a földművelési miniszter, a másikat pedig, nem mint eddig a kereskedelmi miniszter nevezi ki, hanem az a szövetkezeti tagok által választatik (25. §.); ezzel is jelezni akarja a törvény a nagyobb súlyú mezőgazdasági (és nem ipari) jelleget.

A központ azon működését, hogy kamatozó és törlesztés alá eső kötvényeket bocsát ki, a törvény ezúttal szabályozza (27. §.) s a kötvényeket a gyámoltak és gondnokoltak pénzei gyümölcsöző elhelyezésére alkalmasoknak jelöli ki (35. §.)

A központ jövedelmének megosztására nézve a rendes tartalék növelése és az üzletrészek 5°/_o-os kamatoztatása után maradó rész 30°/_o-át „a falu művelésének és jólétének előmozdítására irányuló célra kell fordítani“. A törvény itt a „falu“ alatt egy új fogalmat teremt, mely talán a Rubinek által megteremtett „falu“ egyesület irányának szellemében a „kisgazda“ közönséget kívánja értetni. A fogalom mindenesetre tág magyarázatra ad alkalmat és a törvényhozás szabatos nyelvezetével nem egyezik meg.

A szövetkezetek belső ügyeire nézve a törvény még két intézkedést tartalmaz; az egyik (9. §.) szerint az osztalék után megmaradó tiszta jövedelemnek 30°/_o-a „népjóléti célokra, még pedig elsősorban a szövetkezet működési körzetének népjóléti céljaira fordítandó,“ — a másik szerint (3. §.) a szövetkezet belterjesebb földművelés céljaira szükséges állatok, gazdasági gépek és eszközök, anyagok és tömegcikkék adásvételét abban az esetben, ha ezt a tömegbeszerzés gazdaságos keresztülvitele szükségessé teszi, nem tagoknak is közvetítheti.

Ezen törvény törekvéseit kiegészítve az 1922:I. t.-c. 27. §. felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy a szövetkezeti intézmények hiteligényének kielégítése céljából az országos központi hitelintézet által kibocsátandó pénztárjegyek biztosítására a pénztárjegyek kibocsátása arányában a közp. hitelszövetkezetnek megfelelő kibocsátási alapot bocsáthasson rendelkezésére.

Végül a mezőgazdaság érdekében hozott törvény, mely a földművelési minisztériumnak a vármegyékben végrehajtó és tanácsadó

közegeit, mint egy állandó kapcsolatot teremt meg: az 1921 : XLII. t.-c. a gazdasági felügyelő szolgálatról.

* * *

A most rendszeresen közölt törvényeken kívül a nemzetgyűlés közgazdasági téren számos törvényt hozott, melyeket röviden a következőkben ismertetünk: az 1920 : XV. t.-c. az árdrágító visszaélésekről szól. Ez a törvény az ártúllépés, árúzsora, munkabérzsora, árdrágító üzérkedés, árúelvonás, árúcsempészés és az árúforgalombahozatalának megtagadását vétségnek, még pedig árdrágító vétségnek nyilvánítja és egy évig terjedhető fogházzal, 100.000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel, hivatalvesztéssel és polgári jogok gyakorlásának felfüggesztésével — a cikkek elkobzása mellett — bünteti.

Ha az árdrágítást közvetítő követte el, a felnőtt 10—25-ig terjedhető botbüntetéssel, illetőleg a fiatalok 5—25-ig terjedhető vészbüntetéssel büntetendő. A törvény hatálya életbelépésétől 3 év elteltével, tehát 1923 július 16-án megszűnik. Az 1921 : XXXVI. t.-c. állami kislakások építéséről szól és felhatalmazza a kereskedelmi minisztert, hogy állami kislakások építésére 300 millió K-ás hitelt vehessen fel. Az 1921 : LI. t.-c. a lakásépítés előmozdításáról kimondja, hogy az 1921 : XXXVI. t.-c.-ben megszavazott 300 millió K hitel a felmerülő szükséghez képest a városok által építendő kislakások építési költségeihez való állami hozzájárulásra is felhasználható. A hozzájárulás összege után a város köteles az államkincstárnak 25 éven át évenként 2·5% térítést fizetni, mely összeg ismét kislakások építésének előmozdítására fordíttatik. A kislakások számára adómentességek adatnak. Városok kölcsönműveletei kislakások építésére állami hitellel támogathatók.

Az 1920 : XLI. t.-c. a Londonban 1920 október 20-án egyfelől a m. kir. államkincstár nevében a pénzügyminiszter, másfelől a d'Arcy exploration company limited vezetése alatt álló syndicatus között kötött egyezmény értelmében engedélyezendő vámmentességről szól.

Az 1911 : V. t.-c. az ásványolaj, földgáz és más *ásványolajfélék* kutatási jogát állami *monopolnak* nyilvánítja. Az állam ezt a jogát az 1920 október 20-án Londonban kötött egyezményvel a d'Arcy exploration company limited vezetése alatt álló syndicatusnak engedte át, a mit a törvényhozás tudomásul vesz (2. §.) és egyuttal felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy mindazokra az anyagokra, felszerelésekre, berendezésekre, gépekre és más kellékekre nézve, melyre

az említett syndicatusnak a kutatás céljaira szüksége van a vámmentességet és a vámmal kapcsolatos bármiféle illetéktől mentes behozatalt engedélyezhessen.

Az 1921:XXII. t.-c. a védjegyek oltalmáról rendelkező törvények módosításáról és kiegészítéséről szól. A törvény felemeli a védjegy-lajstromozásért járó díjat 10 koronáról 200 K-ra és míg eddig a díj a lajstromozó kereskedelmi kamara pénztárát egészben illette, ezentúl 75% a kamarának, 25% pedig a központi védjegy lajstromot vezető kereskedelmi miniszterium (szabadalmi bíróság) pénztárának jut. Ezenkívül intézkedés történik az együttes (collectiv) védjegyek lajstromozásáról és a pénzbüntetések felemeltetnek.

Az 1920:XXXV. t.-c. a *találmányi* szabadalmakról szóló 1895:XXXVII. t.-c. egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről szól. Lényeges módosítás az, hogy „ha a találmányt a háború vagy az azt követő rendkívüli viszonyok közt egyáltalában nem, vagy csak nem kellő mértékben lehetett alkalmazni és a meghosszabítás közgazdasági szempontból hátrányos” — az 1914. július 31-én érvényben volt szabadalmakat a szabadalmi bíróság hat évnél nem hosszabb idővel meghosszabbíthatja. (2. §.)

Lényeges továbbá, hogy az addig a törvényben felsorolt díjakat a törvényhozás további intézkedéseig megszünteti és felhatalmazza a kereskedelmi minisztert, hogy azokat a pénzügyminiszterrel egyetértőleg rendelettel felemelheti vagy leszállíthatja (8. §.)

Alaki az a módosítás, mely az eddigi szabadalmi hivatal helyett szabadalmi bíróságot és a szabadalmi tanács helyett szabadalmi felsőbíróságot szervez. (3. §.)

Az 1921:I. t.-c. a világháborútól érintett *ipari tulajdonjogok* fenntartására és visszaállítására vonatkozó megállapodás becikkelyezéséről szól; — a Bernben 1920 június 30-án megkötött nemzetközi megállapodáshoz (arrangement) hozzájárulunk.

Az 1922:XIII. t.-c. Magyarország belépéséről az *irodalmi és művészeti* művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba szól; — még pedig a törvény szerint oly módon, „hogy minden fentartás nélkül hozzájárul az irodalmi és művészeti művek védelmére az 1908. évi november 13-án Berlinben létrejött módosított berni egyezményhez és az 1914. évi március 20-án Bernben megállapított póttjegyzőkönyvhöz.”

Maga a törvény magában foglalja az 1886. évi szeptember 9-én Bernben kelt egyezménynek, a hozzátartozó pótcikknek és

záró jegyzőkönyvnek, az 1896. évi május 4-én Párisban kelt pótokmányynak és értelmező nyilatkozatnak szövegeit.

Az 1921 : XXXI. t.-c. a munkásbiztosítási bíraskodásról intézkedik.

Az 1921 : LII. t.-c. Magyarország külkereskedelmi statisztikájáról szól.

Az 1920 : XXXIII. t.-c. az 1920. évi népszámlálásról, elrendeli azt, hogy Magyarország területén az 1920. évben esedékes általános népszámlálást meg kell tartani. A népszámlálással egyidőben a lakás céljára szolgáló épületeket és lakásokat is össze kell írni.

Az 1922 : XII. t.-c. az 1884 : XVII. t.-cikkbe iktatott ipartörvény módosításáról szól, tartalmát Szemlénk 1921. évi utolsó számában bőven méltattuk.

Az 1921 : XIX. t.-c. a m. kir. folyam- és tengerészeti r.-t.-gal kötött szerződés tárgyában intézkedik.

A nemzetgyűlés azon törvényeit, melyek a pénzügyekre (az államháztartás rendjére, az adókra, illetékekre, díjakra, jövedékekre, pénzjegyekre, vagyonsváltásra) vonatkoznak. jelentőségüknél fogva külön beható tárgyalás alá fogjuk legközelebb venni.

* * *

Végezetül hagytuk azokat a törvényeket, melyek a trianoni békeparancsot és a velük kapcsolatos intézkedéseket tartalmazzák. Ezek már nem a nemzetgyűlés önkéntes elhatározását, nem megfontolásai eredményét és nem szándékait tartalmazzák. Ezek a szövetséges államok parancsai, melyeket úgy, amint diktáltattak, elfogadni kellett. És habár elsősorban politikai jelentőségűek, mégis a törvényhozás közgazdasági tevékenységének jellemzésénél fel kellett sorolni e törvényeket is; mert a trianoni békeparancs és a vele kapcsolatos törvények egész ólomsúllyal nehezdednek közgazdasági életünkre és terhelik közgazdasági fejlődésünket. Az ország szétdarabolása, honvédelmi rendszerünknek az önkéntes jelentkezés alapján való átalakítása, a hadianyagoknak a magánipar kezéből kivétele, a nemzetközi forgalomban legnagyobb kedvezésnek egyoldalú kikötése: mind oly intézkedéseket követelnek, melyek közgazdasági életünkbe igen mélyen belenyulnak és közgazdaságunkat lényegesen befolyásolják. Mindezekhez járul még a „jóvátétel“ kötelezettsége. Ezen homályos fogalom alapján országunkat teljesen kiszámíthatatlan terhekkal lehet sújtani. Ezen „jóvátétel“ címen minden gazdasági intézkedés és pénzügyi elhatározás a szövetséges államok ellenőrzése alatt áll és beleegyezésétől függ. Ezen közgaz-

dasági súlyos jelentőségénél fogva szükséges a trianoni békeparancsot és a vele kapcsolatos törvényeket felemlíteni.

* * *

Hosszú tárgyalások után 1919 június 28-án írták alá Versaillesben Németországgal, utána a vele legtöbb szakaszaiban szószerint megegyezőleg 1919 november 10-én Saint Germainban Ausztriával, azután 1919 november 27-én Neuillyben Bulgáriával a békeszerződések.

Most sorra került Magyarország. 1919 december 1-én a szövetséges és társult hatalmak legfőbb tanácsa felhívja a magyar kormányt, küldje ki megbizottait a béke megkötése céljából Neuillyba. 1920. év elején Apponyi Albert gróf elnökletével kí is megy egy bizottság, melynek 1920 január 15-én átadják a béke föltételeit. A magyar bizottság több emlékiratban megadja véleményét a föltételekre. Mire 1920 május 6. a legfőbb tanács válaszolva, lényegtelen módosításokkal közli a végleges szöveget és követeli a szerződés aláírását. A békeszerződés így nem annyira kétoldalú egyezmény, hanem egyszerűen egyoldalú békeparancsá változott, melyet a kényszer súlya alatt 1920 június 4-én Trianonban Magyarország részéről Benárd Ágoston munkaügyi és népjóléti miniszter és Drasche Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott írt alá.

1920 október 25-én Csáky Imre gróf külügyminiszter a nemzetgyűlés elé terjeszti ezt a békeszerződést, mely azt november 13-án elfogadja ugyan, de lesújtott hangulatának kifejezést adva, így nyilatkozik:

A nemzetgyűlés, midőn a trianoni béke törvénybeiktatását elhatározza és annak ratifikálásához beleegyezését adja, az isteni igazság színe előtt és az emberiség lelkiismeretéhez fordulva, kimondja, hogy ezt a békeokmányt valótlan adatokon alapulónak, igazságtalannak és az emberiség közös érdekeibe ütközőnek tartja; hogy az nem a tények és az érdekek kétoldalú megvitatásának s ebből folyó egyezménynek az eredménye, hanem egyoldalú idegen akaratnak reánk való erőszakolása, hogy a nemzetgyűlés tehát csupán ennek az ellenállhatatlan kényszernek engedve, járul annak ratifikálásához; hogy e tényével nem róhat kötelezettséget azokra a területekre, amelyek benne képviselve nincsenek; nem szűnik meg abban bízni, hogy a ma uralkodó szenvedélyek lecsillapultával beálló jobb belátás utat fog nyitni a békekötés neve alatt elkövetett égbekiáltó igazságtalanság jóvátételéhez.

Ezzel törvényeink közt foglal helyet a trianoni békeparancs mint 1921:XXXIII. t.-c. a Trianonban 1920 június 4. napján kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

A szerződés ratifikáltatott 1921 július 26-án, a törvény kihirdetett 1921 július 31-én.

Minthogy az Amerikai Egyesült-Államok a szövetséges és társult államok békeszerződéseit nem ratifikálják, a háborús viszonyok megszüntetése céljából velünk külön szerződést kötöttek, mely mint 1921:XLVIII. t.-c. az Amerikai Egyesült-Államokkal 1921. évi augusztus hó 29. napján kötött békeszerződés becikkelyezéséről, életbe lépett.

A trianoni szerződés egyik lényeges fejezete a katonai leszerelés. Ennek megfelelően 1921 december végén tárgyalta a nemzetgyűlés és létesítette az 1921:XLIX. t.-c.-t a m. kir. honvédségről, mellyel a honvédség katonai ereje 35.000 főből állónak mondatik ki és a sereg kiegészítése önkénytes jelentkezés útján történik.

A törvény mellé a törvényhozás szokása ellenére függelék helyezett, mely felhatalmazza a minisztériumot, hogyha átmenetileg a katonaság létszáma önkénytes jelentkezés útján nem volna elérhető, a régi véderőtörvény szerint megfelelően intézkedjék.

Miután azonban ez a törvény a trianoni békeparancs szavainak és szellemének nem felel meg, kénytelen volt a nemzetgyűlés a szükséges módosításokról gondoskodni. Ez történt az 1922:III. t.-c. által, mely szól a m. kir. honvédségről szóló 1921:XLIX. t.-c. egyes rendelkezéseinek kiegészítéséről és módosításáról.

Ugyancsak a trianoni békeparancs végrehajtása következtében hoztak a következő törvények:

a 1921:XXXV. t.-c. a trianoni békeszerződés következtében elbocsátandó hivatásos katonai havidíjasok és hivatásos altisztek kivételes átmeneti ellátásáról;

az 1922:IX. t.-c. ezt a törvényt azzal egészíti ki, hogy az átmeneti viszonyba kerülő hivatásos katonaszemélyek legkésőbb 1922 július 1-vel nyugállományba helyezendők.

Az átmeneti viszonyba helyezett katonai személyek minden katonai szolgálati kötelezettségtől mentesek; semminemű elméleti vagy gyakorlati katonai továbbképzésben résztvenniök nem szabad.

A trianoni békeparancs a katonai leszerelés keresztülvitelét tartva szem előtt, szigorú intézkedéseket tartalmaz arra nézve, nehogy más címen vagy név alatt a katonaság szaporíttassék; ez okból a rendőrség, csendőrség, vámőrség stb. hatósági intézkedéseit ellenőrző figyelemmel kíséri.

A békeparancsnak ezen követelményeit érvényesítik a következő törvények:

a 1922:V. t.-c. az állami erdőőrzési szolgálatban alkalmazottak létszámáról és szolgálatuk feltételeiről, szerinte az erdőőrség 624 főt meg nem haladhat.

az 1922:VII: t.-c. a m. kir. államrendőrség és csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról, szerinte 12.000 fő a rendőrség, közte 1500 fogalmazói és felügyelőkarban, 12.000 fő a csendőrség, közte lefölbb 600 tiszt.

az 1922:VIII. t.-c. a m. kir. vámőrség és pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és fegyverzésének megállapításáról, szerinte a vámőrség 4000 fő, közte legfölbb 400 egyenruhás és fegyvertviselő tisztviselő; pénzügyőrség 3000 fő, közte legfölbb 200 tisztviselő.

az 1922:XIV. t.-. a m. kir. folyamőrség szervezéséről létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.

A folyamrendészet teendői számára m. kir. révkapitányság szervezhető és révkapitányságok állíthatók fel. A személyzet önkénytes jelentkezés alapján egészítették ki. A folyamőrség személyzete szoros értelemben vett folyamőrségi és segédszemélyzetre oszlik. A folyamőrségi rész egyenruhát és fegyvert visel, legfölbb 96 tisztet, tisztviselőt, 1524 altisztet és folyamőrt foglalhat magában, kik közül csak 840 képezhető ki fegyverfogásban. A segédszemélyzet nem számít az 1620 főnyi létszámba; kizárólag polgári és önkéntes szolgálata semmiféle megszorítás alá nem esik.

A törvény meghatározza az úszóművek számát, felszerelésüket, fegyverrel való ellátásukat; megállapítja a folyamőrség számára rendelkezésre álló fegyverek és lőszerkészlet legnagyobb számát.

az 1921:XLIV. t.-c. a katonatisztek, továbbá állami és más köztisztviselők gyermekeinek nevelőintézeteiről; ez a törvény a katonai nevelőintézeteket, mint ilyeneket megszünteti és átalakítja reáliskolákká, illetőleg felsőbb leányiskolákká, melyekbe katonatisztek és volt katonatisztek gyermekei oktatást nyernének.

Miután ez a törvény nem felelt meg a trianoni békeparancs szellemének, az 1922:IV. t.-c. megteszi a kívánt módosításokat.

az 1922:X. t.-c. a m. kir. honvédtisztképzésről szól, mely szerint csak a m. kir. Ludovika Akadémiában lesz ezentúl tisztképzés.

az 1921:XXXII. t.-c. a nemzeti hadsereghez tartozó havidíjasoknak és hivatásos (önként továbbszolgáló) altiszteknek, valamint az említett személyek hátramaradottainak katonaiellátásáról intézkedik.

az 1921:LVII. t.-c. a testnevelésről szól, mintegy kárpótolni akarja

azt, hogy a katonai gyakorlatok elestével a testedzés az iskolákban és társadalmi körökben jövőre rendszeresen fejlesztessék.

Az 1922 : XI. t.-c. a trianoni békeszerződés katonai rendelkezései között foglalt egyes tilalmak és korlátozások végrehajtásáról intézkedik.

Hadianyagok gyártásának, kivitelének és behozatalának korlátozása.

Hadianyagot csak a honvédség, csendőrség, folyamőrség, rendőrség, vámőrség, pénzügyőrség számára, szükségleteiknek megfelelő mértékben szabad előállítani, és pedig kézilőfegyvert, karabélyt, szuronyt 57.776 darabot, hadipisztolyt 28.822 darabot, gépfegyvert 560 darabot, géppisztolyt 600 darabot, löveget a hozzávaló talppal 70 darabot, aknavetőt 70 darabot; kézfegyver, karabély és gépfegyver számára lőszer 33,521.000 darabot, miből, évente 11,662.600 darab fogyasztható; hadipisztoly számára való lőszer 7,484.850 darab, fogyasztható 1,727.650 darab; tüzérségi lőszer 124.000 darab, évi fogyasztás 12.400 darab; aknavetőlőszer 52.500 darab, fogyasztható 3500 darab; kézigránát 350.000 darab, fogyasztható 175.000 darab; kard 21.461 darab.

Vontcsövű vadászfegyvert a rendes kereskedelmi szükségletnek megfelelően oly fenntartással szabad előállítani, hogy a fegyvernek ne legyen olyan kalibere, mint bármelyik európai hadseregben használt lőfegyvernek.

Nem szabad gyártani lángvetőt, fojtó, mérgező vagy hasonló gázokat, valamint más hasonló folyadékot vagy anyagot, továbbá felhasználásukra vagy ellenük való védekezésére szolgáló készülékeket, végül páncélkocsit, tankot vagy hadicélt szolgáló egyéb hasonló gépet.

A békeszerződésben felsorolt hadianyagot csak egy egységes vezetés alatt álló állami gyárban szabad a megjelölt korlátolt mennyiségben gyártani.

Az állami hadianyaggyár fokozatosan és következő részletekben állíttatik fel: *a)* a törvény életbelépésétől (1922 február 25.) számított 1 éven belül a Süss Nándor-féle preciziós és optikai gyár r.-t. állami kezelésbe vétetik; *b)* 1922 december 31-ig fölépítendő és üzembe helyezendő Tétényben az állami hadianyaggyár gyutacsgyára és Csepelen gyujtógyári része; *c)* 1923 augusztus 1-ig megállapítandó helyen fölépítendő és üzembehelyezendő Csepelen az állami hadianyaggyár lőporgyári része; *d)* 1925 november 15-ig fölépítendő és üzembehelyezendő Csepelen a hadianyaggyár ágyúgyári része; *e)* ugyanott ugyanannak fegyvergyári része.

A törvény életbelépte után 6 hónapon át hadianyagot még előállíthat, és pedig fegyverzetet a magyar fegyver- és gépgyár Budapesten, lőszert Weisz Manfréd fémárúgyár r.-t. Budapesten, löveget és aknavetőt a m. kir. állami vasgyár Diósgyőrött, lőport a lőporgyár r.-t. Magyaróváron, kézigránátot a magyar fémlemez-
ipar r.-t. Budapesten, gyújtót és gyutacsot és vadásztöltényt a gyutacs- és fémárúgyár Budapesten.

A hadianyag bevitele és kivitele tilos. Mi tartozik e tilalmazott hadianyag alá, azt a törvény 37 csoportban sorolja fel.

A törvény tiltja mindennemű hadianyag birtoklását, és az iskoláknak, minden szervezetnek, intézménynek, egyesületnek stb katonai kérdésekkel való foglalkozását.

A békeparancs hatása céljából intézkedett már az 1920: IV. törvénycikk (pénzügyi felhatalmazás), midőn 7 §-ban jóváhagyatik kormánynak az az intézkedése, mellyel az osztrák-magyar monarchia megszűnéséből keletkező pénzügyi és gazdasági kérdések egységes intézésének biztosítására a külügyminiszter legfelsőbbfokú vezetése alatt „*magyar felszámoló hivatal a békeszerződés végrehajtására*“ elnevezéssel külön hivatalt szervezett.

* * *

Amidőn befejezzük a nemzetgyűlés működésének közgazdasági méltatását, megállapíthatják, hogy súlyos helyzetükben fájdalom, nem haladtunk sokat a kibontakozás kívánatos iránya felé. Sok a teendő.

Mindenekelőtt meg kell íszabadulnunk a trianoni békeparancs úgynevezett „jóvátétele“ bizonytalan helyzetétől. A szövetséges hatalmakkal tisztába kell hozni azt, hogy a reájuk nézve jóvátételnek címzett követelések érvényesítése nem állhat abban, hogy bennünket gazdaságilag tönkre tesznek, mert tönkretételünk az európai békére nézve nem lesz előnyös.

Ugyancsak érvényt kell szerezni a trianoni békeparancsnak a kisebbség jogaira vonatkozó határozatának, mert azokat az állapotokat, melyeket az utódállamok állampolgárainknak ott fekvő vagyonára teremtettek, tarthatatlanok és művelt társadalomban tűrhetetlenek.

Tisztába kell hozni azt, hogy az utódállamok kölcsönös kereskedelmi forgalom nélkül az eddigi gazdasági elszigeteltségben lehetetlen helyzetet teremtenek. Fel kell világosítani az ú. n. kisántánt hatalmasságait, hogy annyira féltett szuverénitásuk nemzetközi szerződések által nem szenved sérelmet, és hogy biztos nem-

zetközi forgalom szerződések nélkül nem képzelhető; nemzetközi forgalom nélkül pedig gazdasági fejlődés lehetetlen.

Ha így mindenekelőtt elsősorban a nemzetközi helyzet minél gyorsabb rendezésére kell nagy súlyt fektetni, rengeteg teendő van magában az ország belső viszonyainak helyreállításában. El kell érünk azt a gazdasági állapotot, melyet élveztünk és melyben haladtunk a háborúelőtti korszakban.

Mindenekelőtt vissza kell szorítani az állami beavatkozás rendszerét, meg kell szüntetni a kivételes hatalmi intézményeket; helyet kell engedni a magántulajdonon nyugvó jogrendszernek; az egyéni erők érvényesülésének akadályait ki kell küszöbölni; a polgári egyenlőség feltételeit mindenáron érvényre kell juttatni.

Csak ezúton éledhet fel a most minden téren annyira hiányzó munkakedv, mely egyedül képes az ország gazdasági jólétének megteremtésére.

Matlekovits Sándor.

Gabonaellátásunk 1921/22-ben.*

Engedve a megtisztelő felszólításnak, hogy az 1921/22. termés-évben a gabona- és őrleményforgalomra vonatkozólag tett tapasztalataimról beszámoljak, amit úgy értelmezek, hogy egyúttal e tapasztalatok alapján a jövő termésévre vonatkozó következtetéseimet levonjam, előre is bocsánatot kell kérnem, ha a tárgy fontosságánál fogva és azon nagy anyag miatt, melyet az átölel, esetleg hosszabb ideig veszem igénybe szíves türelmüket, mint azt magam is szeretném.

Mindenekelőtt bátor vagyok megjegyezni, hogy nagyon helyénvalónak tartom azt, hogy a jövő évi termésű gabona és az ebből készülő őrlemények forgalmának módozatai már most, midőn az új aratástól még három hónap választ el bennünket, foglalkoztatják a kormányt. Habár nem tanácsos is az erre vonatkozó rendeleteket túlságosan korán közzétenni, mégis feltétlenül szükséges, hogy az összes érdekelt tényezők általában eleve tájékozva legyenek a kormány szándékairól. Hogy miért nem tartom célszerűnek a kormány álláspontjának időelőtti végleges leszögezését, az abban leli magyarázatát, hogy az ezirányú berendezkedések megtételénél mégis *legfontosabb a várható termés nagysága*. Hogy mégis szükségesnek tartom a kormány szándékainak a nagy nyilvánosság előtt való előzetes ismertetését, ez azzal magyarázható, hogy az összes érdekelt tényezőknek eleve fel kell készülniök azon feladatok elvégzésére, melyek rájuk a jövő termésévadban várnak. A későn megjelenő kormányrendeletek következményeként bizonyos kapkodás és sietség jelentkezik, amelyet mindig a közellátásnak kell meg-sínylenie s amelynek árát rendszerint az összes érdekelt tényezőknek kell megfizetniök. Ezért reméljük, hogy jó előre nem leszünk kétségben aziránt, mik a tervei a kormánynak a remélhetőleg be-

---

* A Magyar Közgazdasági Társaság 1922 március 30-i tanácskozmányán tartott előadás.

következő közép- vagy jó termés, esetleg, ne adj' Isten, a közepesnél gyengébb termés esetére.

Meg kell még jegyezmem, hogy — bár mint a Magyar Fővárosi Malomegyesület szerény tagját tüntetett ki a szíves felszólítás — én mindenben csupán saját nézeteimet ismertetem és semmiképen sem kívánok azon egyesület állásfoglalásának, melynek kötelékébe tartozom, bármely irányban is praejudicálni.

Az 1921. évi termésű gabona és az abból készülő őrlemények forgalombahozatalának módozatai nagy gondot okoztak az erre hivatott tényezőknek. Nem csoda, hisz a világháború akkor már csaknem három év óta megszűnt, a forradalmakon, a kommunizmuson, a román megszálláson pedig két év óta túl voltunk, a háborús kötött gazdálkodás minden téren fokozatosan szünőfélben volt, csupán a gabona- és őrleményforgalom volt az, mely az 1920/21. termésévben még a teljes megkötöttség jegyében bonyolított le.

Elsősorban a gazdatársadalom követelte a gabonaforgalom teljes szabaddátételét, mely törekvésében támogatta őt a béklyóitól elemi erővel szabadulni törekvő gabonakereskedelem és számos szószólója volt malomipari körökben is a forgalom felszabadításának.

Köszönet illeti meg az összes érdekeltek részéről a Magyar Közgazdasági Társaságot, mely egy sorozatos ankét keretében módot nyújtott a különböző nézetek és felfogások bő kifejtésére.

A kérdés ily módon teljesen megvilágítottván, végül a kormány olyan értelemben döntött, hogy elvileg a belföldön a szabad forgalom álláspontjára helyezkedett, de magára vállalta a lakosság bizonyos kategóriáinak ellátását a napi árnál olcsóbb, métermázsánként 600 koronás buzaárnak megfelelő őrleményárakon. Az ellátni szándékolt kategóriáknak szükséges gabonamennyiség három millió métermázsában állapított meg.

A kormány ezen intézkedéseivel bizonyos átmenetet óhajtott teremteni a teljesen kötött és teljesen szabad forgalom között. Először mert attól tartott, hogy az általa ellátni szándékolt kategóriák a szabad forgalomban a világpiaci árszintre törekvő árakat akkori jövedelmükből megfizetni nem tudják, ami egyrészt nagy bérmozgalmat, másrészt nagy drágaságot idézne elő. Továbbá attól is tartott a kormány, hogy amennyiben saját alkalmazottait viszonylag olcsó őrleményekkel ellátni nem tudja, ez oly készpénzkiadást jelent számára, amellyel amúgy is nagy deficittel küzdő költségvetését nem terhelheti. Kormányunk, melynek akkor főleg az volt

a törekvése, hogy a korona árszintjét emelje, félt a készpénzkiadással járó nagyobb inflációtól is.

Hogy a vállalt nem csekély terhet a kormány mennél kisebb költséggel megoldja, behozta az őrlési adótörvényt, melyet azonban életbe nem léptetett, hanem élt azzal a felhatalmazással, hogy a malmokkal az adóra nézve átalányban egyezzenek meg. Ez alapon másfélmillió métermázsza gabonára volt szerződés szerű igénye a malmoktól 600 koronás áron, amelyből — eltekintve az állami alkalmazottak különösen kedvezményes áraitól — ráfizetés nélkül adhatta a lisztet az ú. n. ellátatlanoknak. A további másfélmillió métermázsát azonban a mindenkor napi áron kellett a kormánynak beszereznie, amely mennyiségnek beszerzési ára előrelátható nem volt, de olcsó eladási ára előzetesen meg volt határozva.

Az őrlési adótörvény általában elrendelte úgy a vámőrlésre, mint a szabadforgalmú egyéb ú. n. kereskedelmi őrlésre behozott gabona 15%-ának a kormány által megállapított áron való beszolgáltatását. Az átalányozás következtében azonban ez csak azon kisszámú malommal szemben nyert alkalmazást, mely dacára a gazdasági nyomásnak, mely alatt állott, az átalányozás nyilvánvalóan nagy kockázatát vállalni hajlandó nem volt és előnyben részesítette a kockázat nélküli kisebb forgalmat, esetleg a teljes szünetelést is azzal szemben, hogy a teherbíró képességét meghaladó túlnagy adóátalányt vállalja. Ilyen volt azonban a legkevesebb, míg a legtöbb malom a várható versenytől tartva, vállalta az átalányt, de azt idejekorán be nem szolgáltatta.

Ezért a kormány november 22-én felmondotta az átalányozási szerződést és november 23-án életbeléptette az adótörvényt. Minthogy azonban hajlandó volt bizonyos feltételek mellett az eredeti szerződés reaktiválására, — ami közben a legtöbb malommal meg is történt, — a törvény ismét csak a szerződést kötni nem akaró malmokkal van érvényben. Ezen átalányozás azonban nemcsak igazságtalan, hanem véleményem szerint annyira hazard és ezért immorális, hogy csak csodálkozni lehet azon, hogy erre törvény — még oly sebtiben hozott is, mint az őrlési adótörvény — módot nyújt.

Mely malom tudja még az évad elején akár megközelítőleg is megállapítani, mennyit fog az egész éven át őrlni? Pedig ha aztán túlnagy átalányt szabnak rá, egyszerűen tönkremehet, mert szomszédja, mely viszont túlkevés volt megróva, leőrölvén az átalányának megfelelő mennyiséget, adómentesen őrl és így az egész adóval olcsóbb árakat szabhat. Ez viszont azt jelenti, hogy a még

meg nem keresett adóátalány-részletet teljesen saját számlájára kell megvennie napi áron a malomnak. Ezen azután akár tönkre is mehet, mert p. o. a mai 3000 koronás búzaárnál egyetlen vagon adóbúzára kerek negyedmillió koronát ráfizethet a malom, ami egy nagyobb, p. o. fővárosi malomnál, ahol 100 vagonról is lehet szó, huszonöt milliót is jelenthet. Szóval ennyi veszteséget kellene az ily hátrányban levő malomnak magára vállalnia, hogy kötelezettségének eleget tehesse és a versenyt szerencsésebb vetélytársaival ismét felvehesse.

Mostani közéleti miniszterünk ónagyméltósága nagyon jól ismeri ezt a helyzetet, igyekszik is tőle telhetőleg segíteni a bajokon, de sajnos, nagyon nehéz a helyzete, mert hisz neki a másfélmillió métermázsas olcsó adógabonát elő kell teremtenie.

Az végtelenül elszomorító dolog, hogy míg immár egyes malmok vígan örülnek adómentesen, mások az átalány súlyát nyögik, esetleg ezen tönkremennek. Ehhez a kormánynak segédkezet nyújtania nem szabad és nem lett volna szabad. Persze, a boldog révben lévők fölényesen hangoztatják, hogy miért nem ügyeskedtél jobban, miért nem öröltél többet.

Ez emlékeztet a libát lopó cigány esetére, ki öt libát hozott és váltig hattal akart elszámolni az átadásnál. A gazda, hogy mégis meggyőzze valahogy a cigányt, hogy csak öt liba van, hat bérest hivatott, hogy fogjanak egy-egy libát. Persze a hatodiknak nem jutott, mire a cigány megjegyezte, hogy volt ott elég, miért nem fogott az ügyetlen. Az átalányt meg nem kereső malom a hatodik béres és ha rajta az átalányt csakugyan kiméretlenül behajtják, az első tönkrement adófizető alany. Szóval az őrlési adó átalányozása véleményem szerint feltétlenül mellőzendő, mert igazságtalan, végzetes következményekkel járhat, ellenkezik az egyenlő adózás elvével. Egyeseket tönkretehet, másokat illetéktelen haszonhoz juttat. Ezt nem lehet úgy, mint a piaci árú koronás forgalmát adóátalánnyal elintézni. Mert ez az adó napi 85 métermázsas kereskedelmi őrlésnél, ami pedig nem sok, a mai búzaár alapján körülbelül napi 36,000 koronát, évi 300 munkanapra ez alapon 10.800,000 koronát tesz ki. Ez még a mostani rossz koronában is elég tekintélyes összeg és ha az átalányozásnál csak 25%-kal tévedünk, ez már több, mint számos malom egész alaptőkéje.

Az őrlési adó átalányozása tehát csak azon malmoknak van kedvére, amelyek többet örülhettek, mint amennyi őrlés után átalányuk ki volt vetve és ily módon illetéktelen haszonhoz jutottak versenytársaikkal szemben, míg nagyon sok olyan malom van —

köztük a fővárosi malmok is — melyekre ezen átalányozás nagy kárt jelent. Az átalányozást csupán egyes kategóriákkal megejteni, akár csak a kis malmokkal, ezt egyszerűen lehetetlennek tartom, mert ez nem volna más, mint az őrlésnek az átalányozott malmokba való mesterséges betelerése, miáltal egyik kategóriától sem kapna elég adót az állam.

Ezek után, úgy hiszem, helyesen következtetek, ha azt állítom, hogy a jövő termésévre vonatkozólag a már idén is nehezen létrehozott átalányozást sem a kormány a maga szempontjaiból kívánatosnak nem tartja, sem a malmok között a megegyezés létrehozható nem lesz.

Az őrlési adótörvényről, mely tényleg csupán azokkal a malmokkal szemben lépett érvénybe, melyek az átalányozásban részt nem vettek, tapasztalatok alapján beszámolni nem lehet, mert hatását olyan értelemben, mintha az általában minden malomra nézve egyaránt életbelépett volna, nem észlelhettük. *Őrlési adótörvény ma sehol a világon nincs.* Ezen annyira nem szimpatikus adónemet, mely közvetlenül drágítja a mindennapi kenyeret, sehol be nem hozták.

A kormány azzal indokolta a törvény szükségességét, hogy mivel az ellátatlanok részére olcsó gabonára van szüksége, ennek behozatalától el nem tekinthet annál kevésbé, mert a gazdatársadalmat ezúton képes technikailag leginkább megadóztatni. Burkolt célja talán az volt, hogy a gazda, aki bizony nem igen kapható a közvetlenül kirótt adóra, ezen rejtettebb formában viselje az adóterhet.

Hiábavaló volt minden fáradozás, hogy a kormányt az érdekeltek, gazdák, malomiparosok meggyőzzék ezen adó helytelenségéről, mindig azon ellenérvvel találkoztak, hogy hát mit alkalmazzanak a szükséges rossz helyett. Hiába mutattunk rá azon végzetes következményekre, melyekkel az őrlési adótörvény behozatala jár, mint a gabonatermelés előmozdítása helyett annak inkább visszafejlesztésére, a gabonát nem termelő gazdák adómentességére, a kenyér megdrágítására, azon nagy visszaélésekre, melyekre a nagy adó elől való menekvés csábít, ily módon a tisztességes verseny megbénítására a malomiparban s több efféle súlyos érvekre. Mindez nem használt. A kormány nem akarta elfogadni a gazdák és malmok azon javaslatát, hogy *az őrlési adó helyett* a gabona után is, mint minden más cikk után, *forgalmi adót fizessenek.*

A magam részéről csak újból hangoztathatom, hogy sokkal helyesebb volna a gabona- és őrleményforgalmat őrlési adó helyett

forgalmi adóval megróni. Persze nem 3%-kal, melyet ezen nagyértékű tömegárú és legelsődrendű életszükségleti cikk el nem bír. De semmi elvi akadályát nem látom annak, hogy ebben a cikkben is ne őrlési adó, hanem forgalmi adó szedessék be. En — bár ebben szakértő nem vagyok — a gabona- és őrleményforgalmi adó beszedését nem látom technikailag nehezebbnek, mint bármely más cikknél, sőt ellenkezőleg könnyebbnek. De még ha komplikáltabb volna is, szerény nézetem szerint ez nem ok arra, hogy nagy közgazdasági érdekek adótechnikai nehézségek miatt szenvedjenek.

Mindenesetre bármilyen adó mellett dönt a kormány, feltétlenül a hatásaiban egyenlő adózás elvét kell megvalósítania és minden érdekelt készséggel rendelkezésére áll, hogy ennek technikai keresztülvitelében támogassa. Már pedig nemcsak az átalányozás, de még az őrlési adó is hatásában mást jelent a vámmalomra és mást a kereskedelmi malomra.

A vámmalom megőrli a hozzá bevitt gabonát és feldolgoz 85 kg. búzát $0.15 \times 600 = 90$ koronáért, a gazda pedig fizet $0.15 \times 3000 = 450$ korona őrlési díjat 85 kg őrlésért, fizet tehát az utóbbi $450 - 90 = 360$ korona adót a malomba behozott egy métermázsa búza után. A vámmalom így minden kockázat nélkül megkeresi őrlési díját.

Máskép áll a dolog a kereskedelmi malomnál. Ha a kereskedelmi malom vesz 100 kg búzát 3000 koronáért, ebből adózáván, kap 15 kg-ért à 600 K = 90 koronát, marad 85 kg. buzája 2910 koronáért, vagyis 100 kg búzája tényleg belekerül $\frac{2910}{85} = K 3423.53$ fillérbe,

tehát egy métermázsa búzáját 423.53 korona terheli. Ámde tudja-e a kereskedelmi malom ezt az adót a fogyasztóra hárítani? Ez bizony nagyon kétes. Itt elsősorban figyelembe jön a valuta- és illetőleg az árkockázat! Ha az ár visszamegy p. o. 2000 koronára, versenytársa nemcsak a búzát veszi olcsóbban, hanem csupán $\frac{1910}{85} = 2247.06 - 2000 = 247.06$, vagyis 176 korona 47 fillérrel kevesebb adót fizet. Ez azt jelenti, hogy az árkockázat még az adóra is kiterjed, ami nem más, mint a természetbeni adózás következménye.

De hát miért van éppen a gabonánál szükség a természetbeni adózásra, amit semmi más árúnál nem praktizálnak? Nagyon megszire vezetne és nagyrészt ismétlésekbe bocsátkoznám, ha e helyütt mindazt fel akarnám sorolni, ami az őrlési adó törvényszerinti formája ellen is felhozható és az előadottakat immár összesítve, szerény nézetemet a következőkben összegezem: *adóátalányozás semmi-*

esetre se legyen, sem a malmok összeségére, de még kevésbé egyes malomcsoportokra nézve; az őrlési adó törvényszerinti formája, melynek érvényessége a gazdasági év végével amúgy is megszűnik, szintén mellőztessék, hanem inkább forgalmi adó szedessék a gabona- és őrleményforgalomban.

Ezekkel kifejtettem nézetemet azon másfélmillió métermázsza gabonára vonatkozólag, melyet az ideai termésévben a kormány az őrlési adótörvény, illetőleg az ezt helyettesítő átalányozás révén szed be és amely mennyiségre nézve az idén még a teljes forgalmi megkötöttség fennáll, mert hiszen egy fix mérsékelt áron kötelező beszolgáltatás révén jut az állam kezébe.

Most pedig legyen szabad azon másfélmillió métermázsza gabonáról szólanom, melyet a kormány ellátatlanjai részére a szabad forgalomban vásárolt, vagy részben esetleg még fog vásárolni.

Úgy hiszem, nem csalódom, ha azt mondom, hogy maguk azok a megbizottak, kik a vásárlást eszközölték, érezték nemcsak saját helyzetük fonákságát, hanem azon fonák helyzetet is, melyet teremtettek. Másfélmillió métermázsza gabonát Csonka-Magyarországon egy kéznek megvásárolni, nem könnyű feladat. A vásárlás úgyszólván az egész ország színe előtt folyt. Gazda, malom, kereskedő, akinek a gabonaüzlethez csak legkisebb köze volt, nap-nap után azzal ébredt, feküdt, vásárol-e ma a kormány? Meddig folytatja vásárlását? Mert ettől függött úgyszólván, felmegy-e a búza ára aznap. A hírlapok napról-napra közleményeket hoztak erről. Mindenki, de különösen aki leggyorsabban értesült a kormány vételi szándékáról, azért vásárolta össze a gabonát, mert a kormány fog vásárolni, mert hisz a kormánynak kell másfélmillió métermázsza gabonát vásárolnia.

Nem mondom, hogy a búza ára csupán azért emelkedett, mert a kormány búzát vett, hanem hogy azért emelkedett oly gyorsan, azt merem állítani. Persze a kormány könnyen vásárolhatott. Nála csak az volt a fő és a gond, hogy gabonát kapjon, mennél többet. Neki nem kellett attól félnie, hogy pótolhatatlan veszteségei lesznek, hogy a vásárlásokon tönkre mehet, ha visszamegy az ár, hiszen saját adófizetői, államfenntartó polgárai voltak az eladók, sőt még őrlési adót sem kellett fizetnie. De hogy mit jelent egy ilyen versenytárs egy világpiactól elzárt gabonapiacon, azt, úgy hiszem, felesleges bővebben kifejtennem. Hogy ilyen viszonyok között — súlyosbítva a természetbeni adóval terhelt őrléssel — valódi szabad orgalomról még a belföldi viszonylatban is alig lehetséges beszélni, az teljesen nyilvánvaló.

Ha már most azt vizsgáljuk, hogy mindazon korlátozások milyen eredménnyel jártak, el kell szomorodnunk a tapasztaltakon.

Hogyan voltak ellátva az ú. n. ellátatlanok?

Úgy érzem, nem hivatásom efelett bírálatot mondani, de annyiban, amennyiben ezen működés a malomipari érdekeket is érintette, úgy hiszem, hozzászólhatok a kérdéshez.

Sajnálattal kell megállapítanom, hogy e téren oly végzetes hibák történtek, amelyek — eltekintve az ellátatlanok megzavart ellátásától — legfontosabb érdekeiben sértették a malomipart és annak mérhetetlen károkat okoztak.

Éppen midőn a termés már be volt takarítva, a gabonaforgalom nagy mértékben megindult s a kormány nagy gabona- és őrleménykészletek felett rendelkezett, a legnagyobb meglepetésre azt kellett látnunk, hogy a hatósági ellátásban részesülőkre részére nincs elegendő kenyérliszt, miután már előzőleg rendkívül komoly és alapos panaszok merültek fel a hatósági kenyérliszt minőségére vonatkozólag is.

A minőségi panaszok arra voltak visszavezethetők, hogy nagyrészt az előző évadról fennmaradt, az ország összes vidéki malmokban tároló maradékok hordattak össze, másrészt akadtak oly malmok is, melyek az új gabonából meg nem felelő lisztminőségeket bocsátottak a hatóságok rendelkezésére. De hogy egyáltalában hiányzott a kenyérliszt és a hatósági jegyeket be nem váltották, ennek oka az volt, hogy a hatóságok viszonylag több kenyérlisztet adtak az ellátatlanoknak, mint amennyit gyártottak; hogy az összegyűjtéssel és szétosztással megbízott „Futura“ nemcsak az ellátatlanok részére öröltetett, hanem másirányú szállítási kötelezettségeket is vállalt; hogy a hatósági lisztjegyekkel visszaéléseket követtek el és végül, mert a malmok nagy része elsősorban saját szabadforgalmi gabonáját óhajtotta felörölni és lisztjét értékesíteni, mintsem a „Futura“ által hozzáutalt hatósági gabonát.

A következmények — mint már jeleztem — a malomiparra rendkívül súlyosak voltak. A nagy fáradozással előre megindított lisztkiviteli üzlet — amelyről még bővebben fogok szólni — hirtelen azzal a jelszóval szüntettetett meg, hogy éhen veszünk, hogy nincs az országban sem elegendő gabona, sem liszt, hisz lám még az ellátatlanoknak sem jut. Pedig még csak szeptemberben voltunk, midőn még tele volt az ország gabonával, a szabad forgalom részére őrölt malmoktól pedig még az olcsó árakon előre vásárolt kenyérlisztet sem vették át a vevők, annyira szaturálva volt a szabad-

forgalom liszttel, míg az illetékes hatóságok kenyérliszt nélkül szűkölködtek és ellátatlanaikat ellátni képtelenek voltak.

A helyzet annyira kiélesedett, hogy a fővárosi malmokat — ilyenkor ezek vannak mindig legközelebb — hazafiasságukra appellálva, úgyszólván kényszerítették arra, hogy nagymennyiségű kenyérlisztet cseréljenek a kormánnyal hatósági nulláslisztért, nekik nem megfelelő feltételek mellett. Azóta maga az ellátás általában jobban funkcionál, az ellátatlanok lisztjükét, kisebb zökkenésektől eltekintve, megkapják.

De voltak az ellátatlanok ellátása körül más nehézségek is.

Elsősorban felmerült az a kérdés, kiket lásson el a kormány olcsóbb liszttel? Itt azután következtek a különböző megfontolások, melyek között nem utolsó szerepet a politikaiak játszották. Azt pedig tudjuk, mit jelent az, ha a gazdasági megfontolás helyébe a napi politika lép. Hogy ilyenkor a gazdasági érdekek szorulnak háttérbe, az kétségtelen. Bármilyen kategóriát vett fel a kormány ellátatlanai közé, ez feltétlenül elégedetlenséget szült több más kategóriánál.

Ha tavaly, midőn az ipari munkás órábére körülbelül 10 korona körül mozgott, félt a kormány a világpiaci áráktól és ezzel kapcsolatosan a viszonylag nagy bérektől, ez félig-meddig érthető volt. De mi történt? A korona értékcsökkenése következtében nemcsak a gabona ára emelkedett, — mindig a világpiaci árak felé törekedvén, — hanem minden szükségleti cikk, melyben az ipari munkás védve nem volt, drágult és a bérek, dacára az állami lisztellátásnak, szintén felszöktek körülbelül kétszeresükre. A buza ára, — ha nem tekintjük az idény elején indokolatlanul olcsó árakat, hanem azt az 1500 koronás árat vesszük alapul, melyet az állam tavaly az évad végével a felajánlott búzáért fizetett, — szintén csak kétszeresére emelkedett.

Ámde ma, midőn a búzáár, — az őrlési adót és a lisztexport-illetéket beszámítva, — már állandóan az exportparitás körül mozog és egy munkás átlagos órábére körülbelül 20 korona, már tudjuk, hogy az állami lisztellátás révén viszonylag nem nagy, csak mintegy 2 korona órábérenek megfelelő állami támogatásban részesül az ipari munkás, ami az államnak viszont óriási összegekbe kerül.

Felvetem tehát a kérdést, *szükség van-e az ipari munkást állami kedvezményes lisztellátásban részesíteni?* Amit ezzel a kormány a munkásnak ma nyújt, az egy körülbelül 10%-os béremelésnek felel meg, amilyen mértékű béremelés a többi cikkek drágulása révén, melyeknek drágításához nem utolsó sorban maga a kormány is

hozzájárult, az utóbbi időben úgyszólván napirenden van az iparban s amit a munkás bizonyára szívesebben fogad attól, akitől megszolgált, vagyis munkaadójától, mint támogatásként az államtól. Egyébként ezt a támogatást a kormány tulajdonképpen nem is az ipari munkásnak nyújtja, akiből rosszul, különböző nehézségekkel és neki nem megfelelő módon ellátott ellátatlan lesz, hanem az iparnak, mely önmagát van hivatva fenntartani s amely ezt a szubvenciót viszont adóban kénytelen visszafizetni. Ilyenmő és ilyen általános iparpártolásra csakugyan nincs ma pénze a magyar államnak.

Vagy kérdem, *mi szükség van arra, hogy a kereskedelmi és ipari, tehát nagy közgazdasági érdekek csorbításával mindazok, akik az állam alkalmazottai, természetbeni lisztellátásban részesüljenek?* Még pedig gyakran hiányos, sokszor nem jól működő ellátásban, melynek adminisztratív költségei is — a nagy árkülönbözetten kívül — kétségkívül nagyobbak, mint amennyi a szabad forgalomban, szabad versenyben e címen számításba vehető.

Sem a nagy árveszteségre, tehát a tulajdonképeni nagy ráfizetésre, sem a költségekre nézve nincsenek ugyan számadataim, de az utóbbiakra vonatkozólag, ha csak azt tartom szem előtt, hogy mily nagymérvű visszaélések történtek hatósági liszttel és e révén mennyi oly liszt jutott nem illetékes kezekbe, melyhez a kormány az odíozus őrlési adó és drága bevásárlás útján, az adófizetők nagy áldozata mellett jutott, ez a költségtöbblet már magában is számottevő.

Valóban csupán önámítás, ha azt hiszi a kormány, hogy nem feltétlenül helyesebb és alkalmazottai részére kedvesebb, ha olcsóbb természetbeni ellátás helyett, tisztviselőit pénzbeli relutummal kártalanítja. Ez eliminálja a visszaéléseket, kétszeres ellátásokat, rossz liszttel való ellátást, vagy a teljes ellátatlanság lehetőségét.

Természetbeni lisztellátást a kormány csak annak adjon, aki tőle általában természetbeni ellátást élvez, úgy mint háború előtt a katonaságnak és csendőrségnek. Erre a célra pedig ne gabonát vegyen, hanem vásárolja meg a szükséges lisztet és ne kereskedjen a Futura révén, — minthogy gabonát kap és öröltet, — a részére nem szükséges nullásliszttel, rozsliszttel, takarmányliszttel és korpával.

Itt jól beválik a régi mondás: akinek csupán nadrágra van szüksége, ne vegyen teljes öltözet ruhát, hogy a kabátot és mellényt ismét áruba bocsássa. Minek vesz a kormány búzát, ha a benne lévő nulláslisztre, takarmánycikkekre nincs szüksége? Ez nem jelent mást, mint szükségtelen beavatkozást a szabad forgalomba és

egyenlőtlen fegyverekkel való versenyzést saját adófizetőivel a szabad forgalom terén.

A kormánynak nem feladata az üzlet és — bocsánatot kérek az erős szóért, — nem is ért hozzá. De meg nincs is, nem is lehet a kormánynak oly szerve, mely, különösen a mostani időben, midőn a valutaingadozások következtében az árak és üzleti lehetőségek napról-napra, sőt óráról-órára erősen változnak, az üzleti forgalomban ma még inkább, mint valaha szükséges gyors elhatározásokat teljes felhatalmazással fogantatosíthassa. Így lehetetlen, hogy gyakran ne köttessenek olyan, a napi forgalomban sehogyan sem magyarázható üzletek, amelyek előtt gyakran mint talányok előtt állunk. Ezek a talányok pedig mindazoknak, akik a szabad forgalomban részt vesznek, elég fejtörést szoktak okozni és habár más okokban is lelik magyarázatukat, mégis tápot adnak azon feltevésnek, hogy egyesek illetéktelen kedvezményekben részesülnek. Hogy ez a feltevés nem is volt mindig ok nélkül való, bizonyítják a nagy port fölvert, felderített, mindenki előtt ismert kijárási ügyek.

A kormány a katonaság, csendőrség részére szükséges, viszonylag nem nagy mennyiségű lisztet időközönként, decentralizálva, ezen alakulatok élelmezési szervei útján különböző időpontokban a háború előtt szokásos módon, minden nehézség és a lisztpiacnak minden irritálása nélkül szerezheti be.

Mindézek alapján csak azt ajánlhatom: *a belföldi forgalomban vissza a háború előtti teljesen szabad forgalomhoz!* Amit a kormány az adógabonán megtakarítana, illetőleg azoknak lisztellátásáért, akiket ő lát el, pénzben ráfizetni kénytelen lenne, azt a forgalmi adón, kiviteli illetekeken, a költségek, visszaélések okozta károk megtakarításán busásan behozza, amit pedig a szabad forgalomban vásárolt gabonára a kormány ráfizetett, azt teljesen megtakarítaná.

Ugy hiszem, senki sincs, aki az országban kétségbe vonná, hogy még gyenge termés esetén is — katasztrófális rossz természettől az Isten óvjon — ne volna elegendő kenyérgabona Magyarországon. Ezért minden nem okvetlenül szükséges beavatkozást a belföldi gabona- és őrleményforgalomba én megbocsáthatlan véteknek tartok hazánk jól felfogott közgazdasági érdekei ellen. Már pedig még a teljesen kötött forgalom is, melyet immár úgy hiszem, fenntartani senki sem tart lehetségesnek, de nem is óhajt, jobb a felemás, részben kötött, mindenféle korlátozásokkal megnehezített forgalomnál, mely bizonytalanságot szül és oly inkonveniciákat okoz, melyek a gazdasági életnek nagy károsodásával járnak. A termelésnek ferde irányba való terelése, értékes termékek elpocsékolása,

ú. m. kenyérgabona takarmányozása, rossz, tökéletlen kiaknázás stb. nem üres szóbeszéd.

Mindezt, sajnos, saját testünkön kellett fájdalmasan tapasztalnunk. Hátha még azt veszem, hogy az állami beavatkozás megszüntével mennyi értékes munkaerő szabadul fel — csak költségeitől eltekintve — a gazdasági élet számára! Mennyi időt takarítanak meg mindazok, akik ma a hatóságokkal való tárgyalásokkal kénytelenek produktív munkára szánt idejük nagy részét eltölteni, a termelő munkára értékesíthető energiájukat kimeríteni!

A gabona és őrlemények belforgalma nálunk véleményem szerint nem közéletkérdés, minthogy az országban elegendő gabona terem, és ne legyen politikai kérdés sem. Ez elsőrangú mezőgazdasági és ipari, tehát közgazdasági kérdés és ebből a szempontból kell azt elbírálni. A pénzügyi kormánynak pedig saját céljai szempontjából oly megoldást kell keresnie és találnia, mely a mezőgazdasági és ipari érdekeknek megfelel, mert nagyon rövidlátó és helytelen gazdasági politika volna ezen országos nagy érdekeknek, látszólagos és viszonylag kis számszerű előnyökért, melyek esetleg be sem következnek, évekre kiható csorbítása.

Már futólag érintettem, hogy a belföldi, részben kötött forgalom és ennek inkonvenieneciái milyen súlyos következményekkel jártak kiviteli üzletünkre. A pénzügyminiszter G. 62.867 számú, 1921 július 29-én kelt rendeletével a búza- és rozsliszt kivitelét minden fajtabeli és mennyiségbeli korlátozás nélkül szeptember 30-áig megengedte, métermázsánként búzaliszt után 600, rozsliszt után 500 korona kiviteli illeték lefizetése ellenében. Tette ezt azért, mert jó hírei voltak a búzatermés hozamára vonatkozólag, és mert pénzügyi okok sürgették a kivitel megindítását.

Őszintén szólva nemcsak az én számomra, hanem úgy tudom minden érdekelt számára meglepetés volt a pénzügyminiszternek azon rendelete és a szakértők előtt annak — kénytelen vagyok kimondani — felületessége aggályokat támasztott. Az aggályok főleg abban állottak, hogy eleve nem volt meghatározva a kivihető liszt mennyisége és ezért természetesen nem volt megállapítva az sem, hogy a mennyiségi korlátozás technikailag hogyan fog keresztülvitetni.

Mi volt ennek a következménye? Mint a börtönből szabadult rab élvezi a szabadságot, oly mohón vetette rá magát a hét év óta gúzsba kötött ipar és kereskedelem a teljesen korlátozás nélküli kiviteli üzlet kultiválására. Míg a háború előtt csupán a nagyobb kereskedelmi malmok folytattak a mostani vámkülföldön őrlemé-

nyekkel üzletet, addig most minden apró-cseprő kis malom gyártmányai kijutnak külföldre a közvetítő kereskedelem útján.

A kis malmok természetesen, amelyek a gabonatermő vidékek közepette gyorsan és könnyen szerezhették meg a gabonát, már csak azért is, hogy az átalányban megszabott őrlési adó révén több haszonhoz jussanak, rendkívüli módon fokozták őrlésüket, aminek káros hatása természetesen nem maradhatott el.

Pedig háború előtt csupán a nagyobb malmok foglalkoztak a kiviteli üzlettel. Ők vetették meg alapját a magyar liszt világra szóló hírnevének. Ez a magyar búza kiváló tulajdonságán kívül évtizedes munka, nagy szakértelem, szorgos fáradozás, nagy költséggel járó propaganda és a feltétlen szolid kereskedelmi elvek szigorú szem előtt tartásának eredménye volt. Nemcsak a lisztnek, hanem a magyar malomiparnak is jó híre volt a külföldön.

Ezek a nagy malmok ismét felvették a hét év előtt elejtett fonalat. Ez újból nem kevés fáradságba és a mai viszonyok között nem kevés költségbe került. És lássuk csak, mi volt az eredmény? Midőn már-már sikerült, nagy nehézségek és küzdelmek árán, az időközben behatolt idegen, főleg amerikai versenyt kizsoritániok, azt kezdték tapasztalni, hogy hiányzik a bizalom a magyar liszt minősége iránt és főleg a magyar liszt minőségének superioritása iránt minden más gyártmánnyal szemben. Ez annak a következménye volt, hogy a tökéletlenebb berendezésű és a helyi viszonyokat, a vevők igényeit nem ismerő malmok produktumai távolról sem ütötték meg a mértéket, nem elégítették ki azokat az igényeket, melyeket a vevők a régi tapasztalatok alapján a magyar liszttel szemben méltán támasztottak.

Lisztünk azelőtt különlegesség volt, most egyszerű, hol jó, hol kevésbé jó kommersz márkává sülyedt, az elérhető árak pedig eszerint alakultak. A vevők részben el is szoktak a magyar liszt feldolgozásától, panaszaik talán részben erre is voltak visszavezethetők, de a kereskedő, aki csak alkalmi üzleteket kötött és a szükséges szakképzettséggel nem rendelkezik, nem tudott ezen panaszokkal — még ha indokolatlanok voltak is — eredményesen szembeszállni, mert nem tudta vevőit megfelelő szakszerűséggel azok indokolatlanságáról felvilágosítani. Másrészt, minthogy nem volt sem tapasztalata a lisztüzletben, sem évtizedes vevőköre, melyet magának megtartani igyekezett volna, csupán azáltal tudta a régen exportáló malmokkal a versenyt felvenni, hogy olcsóbban adott el. Hogy ezt megtehesse, összevásárolta a külföldön teljesen ismeretlen apró malmok silány és olcsó gyártmányait és ezeket exportálta,

melyet a vevők, szintén úgyszólván partieárúkereskedők, a szakmában idegen importőrök, bízva a magyar liszt jó hírében, olcsón szívesen vásároltak. Így tehát nagy mennyiségekben történtek eladások és amennyire a szállítási eszközök elégtelensége azt megengedte, elszállítások is.

Hogy mennyi lisztet adtak el tulajdonképpen vámkülföldön, azt senki sem tudta, senki számon sem tartotta. Az azonban látszott, hogy a kötések a szeptember 30-áig megállapított határidőig lebonyolíthatók nem lesznek. Ezért, főleg a malmok sürgetésére, a pénzügyminiszter szeptember 13-i keletű 71.822. számú rendeletével a szállítási határidő kitolását engedélyezte november végéig, de a mennyiség és fajta korlátozásáról ismét nem volt szó. Ekkor, a már ismertetett hatósági kenyérliszthiány hatása alatt, hirtelen, mint derült égből a villámcsapás, jött az október 9-én kelt kormányrendelet, mely a szabad lisztkivitel teljesen beszüntette és általában előzetes engedélyhez kötötte, azzal a korlátozással, hogy az engedély csupán az október elseje előtt kötött üzletek alapján, búzalisztből csakis nulláslisztre, rozslisztből elsősorban rozslánglisztre adható meg. Egyéb rozslisztre az október elseje előtt kötött mennyiségek 30%-ára adott a kormány engedélyt, mindezt pedig métermázsánként 200 koronával magasabb illeték mellett.

Ez a kormányintézkedés a malmok részére nagy kárt jelentett. A korábbi rendeletek alapján a malmok és kereskedők jóhiszeműen kötötték meg üzleteiket és egyszerre csak azon helyzet előtt állottak, hogy már megkötött üzleteik alapján a búzakenyérliszteket egyáltalán nem, a rozsliszteket pedig csak 30% erejéig vihetik ki és ezen kivitelért is 200 koronával nagyobb illetéket kell fizetniük métermázsánként.

Azt, hogy a kormány ezen intézkedéseivel jogosan járt-e el, vitatni lehet, de az, úgy hiszem, minden vitán felül áll, hogy a kormány eljárása a már lekötött üzletek lebonyolítására nézve feltétlenül méltánytalan volt. Mégsem sikerült a malmoknak a kormányt álláspontjának megváltoztatására bírni, aminek következménye az volt, hogy a malmok nemcsak a pótilletéket veszítették el, hanem az a körülmény, hogy szállítási kötelezettségeiknek, a kormány intézkedése következtében, nem felelhettek meg teljes mértékben, üzletkötéseik komolyságában való hitet döntötte meg és abból külföldi vevők is jogot formáltak, arra, hogy azon lisztmennyiségek átvételét, amelyeknek leszállítását a malmok később lebonyolíthatták volna, viszont ők tagadják meg, amit nagyrészt meg is tettek.

Ez óriási veszteségekkel járt a malmokra nézve. A korona árcsökkenése és egyes külföldi valutáknak, különösen a cseh valutának áremelkedése következtében a liszt ára csehkoronában lényegesen visszament, a cseh vevők nagyrészt a drágán vásárolt nulláslisztet sem vették át, viszont a bankok követelték a malmoktól a nekik előzetesen olcsón eladott cseh valutát. Sok száz millióra becsülhető az a kár, amelyet a magyar malomipar és részben a magyar kereskedők is, ezen kormányintézkedés következtében szenvedtek.

Mindez pedig azért történt, mert — a malmok előzetesen meg nem hallgattatván — a kivített szabályozó rendeletek tökéletlenek voltak, és mert az ellátatlanok ellátása körül oly hibák történtek, hogy azokat a teljes termésből, gabonával telt malmokból, kenyérliszttel ellátni nem tudták.

Azt belátom, hogy a rossz kiviteli rendelet hiányosságait reparálni kellett. Mennyiségileg korlátozni kellett a kivített, ami — tekintettel arra, hogy a liszteladásokat nem tartották számon — nehéz feladat volt. De ezen reparációnál ismét teljesen mellőzni az ipari és kereskedői érdekeket, sőt azokat a kelleténél erősebben sújtani, ismét nagy hiba és annak a következménye volt, hogy a hozzáértők a hozzá nem értőknek politikai jelszavai, valamint az ezek hatása alatt keletkezett közhangulat nyomása következtében másként nem mertek eljárni.

De még ezen túl is, a közérdek bizonyára nem indokolta azt, hogy az exportilletéket a már megkötött és a régi kiviteli illeték alapján kalkulált üzletek után még métermázsánként 200 korona pótilletéssel felemeljék. Ezt a közélélmzési nehézségekkel indokolni nem lehetett és a kormány mégsem engedett. Az elszállítások már említett lehetetlensége, a megvásárolt lisztek átvételének megtagadása és a csehkorona emelkedése miatt ért károsodások mellett ez a 200 koronás pótilleték szinte eltörpült ugyan, de épp azért, mert ily nagy volt a kár, bizton remélem, hogy a kormány végül mégsem fog elzárkózni az elől, hogy ezt a különbözetet, melynek beszedése legalább is méltánytalan volt, visszatérítse.

A kivített engedélyhez kötő rendelet óta csupán azok a mennyiségek voltak az országból kivihetők, melyeket a kormány által e célból kiküldött bizottság az október előtti kötésekre engedélyezett. Hogy a bejelentett liszteladások között számos olyan volt, amely tényleg létre nem jött, vagy talán már részben vagy egészben le volt szállítva, az elképzelhető, mert hisz végre is ez a bizottság az üzleteket ebből a szempontból szigorúan felül nem bírálhatta és

ilymódon ismét a tisztességes malom és a tisztességes kereskedő húzta a rövidebbet.

Az approbált kötések lebonyolítása után azt kellene hinnünk, hogy a lisztexport ezzel megszűnt. De nem így áll a dolog. A kiviteli üzlet szépen virágzott és virágzik, csak hogy azt az állam monopolizálja a Futura révén. Mert hisz csak el kell adnia azt a kabátot és mellényt, amit fölösleges módon vásárolt! Mert annak dacára, hogy a kormány gabonájából viszonylag kevés nulláslisztet gyártanak és így a kiváló magyar búzában rejlő kincs nagyrészt kárba vész, elpocsékolódik, mégis túlsok készül a belföldi forgalom számára, mert azt belföldön elhelyezni nem lehet. Ezt a Futura nagy tételekben bocsátja időnkint kivitelre, legkisebbrészt malmok, legnagyobbbrészt azelőtt lisztüzlettel nem foglalkozó kereskedők révén, vagy sokszor csupán ezek cége alatt. Az eladás úgyszólván aukciószerűleg folyik s természetesen, mint az ilyenkor másképp nem is lehetséges, a világpiaci helyzetnek és konjunkturának nagyrészt ki nem használása mellett.

A malmok legális üzlete, melyet nagynehezen ismét felújítottak, ezalatt szünetel. Hiába kér a külföldi vevő a malomtól lisztet, attól nem kaphat, mert hisz az túlságosan egyszerű és természetes volna, hogy lisztet a malomtól vásárolhasson. Ellenkezőleg. A malom kénytelen zsúfolt lisztraktárak mellett évtizedek óta nála vásárló vevőjének kijelenteni: sajnálom, én neked el nem adhatok. Fordulj X úrhoz, Y céghez, úgy tudom, az vett a Futurától, vagy mástól, attól vehetsz magyar lisztet, de tőlem nem. Óriási azon régi vevőink száma, akik ezt megpróbálták és most tele vannak panaszszal a magyar lisztre. Még olyasmit is hallottam, hogy nullás címkével kettes lisztet küldtek, rozsliszttbe takarmánylisztet és mást kevertek és számtalan efféle panaszt. Mindhiába. A nagy exportmalom kénytelen az őrlést beszüntetni, — a budapesti kereskedelmi őrléssel foglalkozó malmok már negyedik hónapja nem őrlnek, — hisz nulláslisztjüket elhelyezni nem tudják. Ez végül is tényleg arra fog vezetni, hogy a szabad forgalomban szűken lesz kenyérliszt és korpa, ezeknek ára aránytalanul felszökik, a nullásliszt pedig, — ha mégis őrlőnének, — a malmokban marad.

Ugyanígy, vagy még rosszabbul állunk a rozsliszttel. A kormány végül is, mikor a kár megvolt, belátta, hogy hibát követett el, midőn a Magyarországon egyáltalában fogyasztási cikket alig képező rozslisztet ki nem engedte. Különösen olyan esztendőben, mint az idej, midőn búzában óriási termésünk volt. Csonka-Magyarország rozstermő területeiből viszonylag több maradt, mint a búza-

termőből és már háború előtt is úgyszólván az egész rozstermés nagyrészt liszt alakjában az országból kivitetett. Hogy az idén eddig csak keveset vihettünk ki, ennek következménye az volt, hogy a rozs ára mélyen alatta maradt a búzáénak és a rozs nagyrészt takarmánycikkül használtatott fel. Mindazonáltal még elég jutott őrlésre is. De a kész rozsliszt, mely itthon senkinek sem kell, kivitelre mégsem kerülhet.

Most vajudik már hetek óta ez a kérdés az illetékes hatóságoknál és az egyelőre tervbevett megoldás a legjobb esetben is olyannak ígérkezik, hogy a nagy bajon csak kicsit fog segíteni. Mert úgy tudjuk, hogy egyelőre a kész rozslisztnek is csak egy kisebb részére adnak kiviteli engedélyt. Talán az itt elmondott szavak illetékes tényezőknek is tudomásukra jutnak, itt sem mulaszt-hatom el tehát, hogy a kérdés égető voltára fel ne hívjam a figyelmet.

A már kész rozslisztre a kiviteli engedélyt feltétlenül sürgősen meg kell adni. Ki tudna felelni azért, hogy a közeledő tavasz és melegebb időjárás beálltával ez a részben már hónapok óta tároló mennyiség meg ne romoljon, míg a külföldön nagyon jó piaca volna? Amellett nagy tőke van benne lekötve, melyet fel lehetne szabadítani. De tovább megyek, még búzalisztból is feltétlenül nagyobb mennyiségű nulláslisztet kell ez évadban kiengedni, mert különben felőrletlen marad a búza és nem lesz a szabad forgalomban sem elegendő kenyérliszt, sem elegendő korpa és takarmányliszt.

Az előadottakból, melyek főleg a kivitel technikai lebonyolítására vonatkoznak, már eléggé látszik, hogy milyen kényes, milyen nehéz és milyen nagyhorderejű kérdés a kivitel kérdése, melyhez a szakértő is csak félve nyúlhat a mai viszonyok között. Feltétlenül bizonyos csupán az, hogy — csak közepes termést feltételezve — finom búzalisztet és a rozsliszt legnagyobb részét, jó termés esetén pedig megfelelő mennyiségű búzakenyérlisztet és takarmánylisztet is, az országból ki kell vinnünk. Ha ezt nem tesszük, úgyszólván egyetlen nagy exportcikkünkötől fosztjuk meg önmagunkat mester-ségesen, ami által megfosztjuk magunkat annak lehetőségétől is, hogy háború előtt megszokott kultúrigényeink csak kis részben is kielégíttessenek.

A nulláslisztet azért kell kivinnünk, mert igen természetes, hogy a búzából iparilag mindazt ki kell termelnünk, ami értékes van benne és minthogy ebből belföldi szükségletünk kisebb, mint termelésünk, a többletet — örüljünk, hogy van — exportálnunk

kell. Rozsból szintén fölöslegünk van, éppoly világos tehát, hogy a fölösleges rozslisztet exportálhatjuk.

Mi a legrosszabb eset, ami ezen feltétlen igazságok szem előtt tartása mellett bekövetkezhetik? Az, hogy ha túlkicsiny a termésünk, búzakenyérliszttben esetleg kissé szűken leszünk. De szabad-e ezt a hiányt ilyen szűk esztendőben a belfogyasztásban nullásliszttel pótolni?

Ez kétségkívül könnyelmű pazarlást jelentene, mert hisz elsősorban rendelkezésünkre áll a kitűnő rozsliszt, míg kenyérliszt-importra még inséges esztendőben is alig kell gondolnunk. De ezért a nullásliszt-exportot megakasztani, már igazán vétek volna.

Ezek után az a kérdés merül fel, hogyan kell hát helyesen a lisztexport kérdését technikailag megoldani? A folyó termésévről nem szólva és csupán a jövő évi termést tartva szem előtt, azt kell mondanom, hogy elsősorban gondoskodnia kell a kormánynak arról, hogy megbízható, lehetőleg pontos statisztika álljon idejekorán rendelkezésére a termés hozamára vonatkozólag. Ezen célból mindenekelőtt azt a bizalmatlanságot kell különösen a gazdaközönségnél eloszlatnia, hogy a termésstatisztika nem rekvirálás vagy adózás céljára készül, hanem a gazda legjobban felfogott érdekében és hogy e statisztika éppen azt a célt szolgálja, hogy a gazda produktumáért a kivitel engedélyezése révén az őt véleményem szerint jogosan megillető árat kapja.

A statisztikai adatok begyűjtését természetesen első ízben a bevetett területtel, később a már learatott és illetőleg a kicsévelt mennyiségre vonatkozólag kell megkezdeni és innen kiindulva folytatólagosan oly adatgyűjtést kell szervezni és lefektetni, mely a gabonát a terméstől a felhasználásig kíséri, szemmel tartja. A terveket erre a statisztikusoknak a gyakorlati emberekkel együttesen kell megbeszélniök és kidolgozniök. Persze a statisztikai felvételeket a készletek változása szerint időnként, mondjuk kéthetenként, ismételni kell és mint ez mindenütt szokás, nyilvánosan közzé, vagy legalább is a szakköröknek könnyen hozzáférhetővé kell tenni. Ezért a kormánynak eleve ki kell jelentenie, hogy a belföldi forgalmat teljesen szabaddá teszi és a fölöslegek kivitelét mindenesetre engedélyezni fogja. Hiszem, ha ez a kijelentés komoly formában megtörténik, utóbbi időben megbízhatatlan statisztikánk nagyban meg fog javulni.

Én magam, hogy őszinte legyek, — a statisztikai számok csalhatatlanságában nem hiszek, azok alapján számszerű kiviteli mérleget készíteni véleményem szerint nem lehet, éppen ezért, mint

látni méltóztatik, úgyszólván szándékosan kerültem a statisztikai számadatokra való hivatkozást. Mégis nagy fontosságot tulajdonítok a lehetőleg pontos statisztikai felvételeknek, általános tájékozódás szempontjából.

A statisztikai adatokon kívül fontosnak tartom még azt is, amit a gondos nagymalom, sőt még az előrelátó kereskedő is megtesz, hogy a kormány is hozzáértő közegei által utaztassa be az országot és így általánosan tájékoztassék arról, hol van jó termés az egyes gabonafélékben és egyéb terményekben, hol van közepes, hol gyengébb. Ezen általános képből lesz már megállapítható, lesz-e feleslegünk búzában, lesz-e feleslegünk rozsbán és egyéb terményekben.

A kivittel kapcsolatban még a következő fontos kérdések merülnek fel:

Legyen-e a kivitel teljesen korlátlan, úgy mint a belforgalom? Kell-e kiviteli illetéket szedni és milyen nagyot? Természetben vagy készpénzben? (Sajnos, nálunk még ez is kérdés.) Fix összegben állapíttassék-e meg a kiviteli illeték és milyen összegben? Változó összegben állapíttassék-e meg és milyen módzatok mellett változzon az illeték? Kinek adassék meg az exportálás joga, az államnak, malomnak, kereskedőnek stb., stb. Mindezt alaposan fontolóra kell venni és nagy körültekintéssel, szakértők meghallgatásával szakértőknek kell elhatározniok.

Én a magam részéről a következőleg oldanám meg a kérdést:

Az első kérdésre, hogy legyen-e kiviteli szabadforgalom, azt válaszolnám, hogy ezt is fontolóra lehet venni abban az esetben, ha a közeli genuai konferencián sikerülne különösen az utódállamokkal oly megegyezésre lépnünk, mely szerint a gabona szabadforgalma legalább Nagy-Magyarország, esetleg a monarchia utódállamai területén lehetségessé fog válni oly értelemben, hogy nemcsak bizton számíthatunk korlátlan gabonabehozatalra, hanem az már gyakorlatilag meg is indult.

A konferencián kiküldötteinknek egy pillanatig sem szabad ezen rendkívül fontos szempontot figyelmen kívül hagyniok és nézetem szerint a konferenciának ráknézve egyik legnagyobb eredménye volna az, amit ezirányban elérhetnének.

Itt melleleg megjegyzem, hogy kár a konferenciára malomszakértőt el nem vinni.

Közbevetőleg egész röviden szólnom kell a jóvátételi kérdésről is. Állítólag a jóvátételi bizottság négyezer vagon búzát és rozst és kétszáz vagon lisztet követel tőlünk. Nem tudom, meny-

nyire igazak ezek a híradások és szám adatok, és természetesen osztom azt a véleményt, hogy mi jóvátételt egyáltalában nem fizethetünk, de semmiesetse sem adhatunk gabonát, mert gabonafeleslegünk nincs. Hisz a gabonában levő kenyérlisztra és takarmánycikkekre okvetlenül szükségünk van és csak jó termés esetén van főleg finomliszt-feleslegünk, gyenge termés esetén azonban finomliszt-kivitelünket vagy kenyérliszt behozatalával, vagy surrogátumokkal kell pótolnunk. Hiszen az, hogy mi finomlisztet exportálunk, bizonyítja már a jóvátételt olyan értelemben, hogy annak dacára, hogy mi termeljük a jó búzát, magunk legnagyobb részét megelégszünk a barna kenyérliszttel és a külföldnek engedjük át nagyrészen a finom búzalisztet. Természetesen ezt az átengedést nem ingyen, jóvátétel címén értem, mert ha a kivitt mennyiségért nem kapnánk ellenértéket, mivel fedezzük már igazán legminimálisabbra redukált szükségleteinket? Magyarország ezáltal a behozatalra teljesen képtelen volna és ilyképp éppen a tőlünk jóvátételt kérő országok esnének el jó piacuktól.

De gabonát kivinni már azért sem szabad, mert malomiparunkat nem foszthatjuk meg további nyersanyagtól akkor, midőn hazánk megcsonkítása már amúgy is legfontosabb nyersanyag-beszerzési helyeitől fosztotta meg. A budapesti nagymalmok őrlőképességüknek az idén jó, ha 15—20%-át fogják kihasználni. Hogy ez a szűkös foglalkoztatás még tovább mesterségesen redukáltassék, ez ellen minden erőnkkel küzdenünk kell. Ugyanezen okból természetesen még bevésbé szabad arra gondolnunk, hogy önszántunkból gabonát — bármely kis mennyiségben is — exportáljunk liszt helyett.

Erre egyébként, remélem, senki sem gondol komolyan, nem is volna célja.

Míg a mostani áldatlan gazdasági viszonyok az utódállamokkal fennállanak, a kivitel mennyiségi korlátozását — dacára, hogy abszolúte híve vagyok a szabad kereskedelemnek — feltétlenül szükségesnek tartom.

A kivitel engedélyezésével azonban semmiesetre sem szabad késni, mert rendkívül fontos, hogy az új liszttel mint elsőként jelenjünk meg a világpiacon, ami háború előtt is nagy előnye volt mindig a magyar malomiparnak és a magyar gazdának. Én úgy gondolom, hogy az első időben — mindig közepes termést feltételezve — további intézkedésig egy millió métermázsa búzalisztnek és félmillió métermázsa rozslisztnek kivitelét kellene engedélyezni, hogy a kereskedelmi őrlés szabad forgalom mellett megindulhasson. Egyúttal a jövő termésre meg kellene hosszabbítani az őrlési forgalmat

helyettesítő 1921 május 11-i 3330/1921. számú rendeletet, mellyel bár eddig, sajnos, nem élhattünk, de a viszonyok javulása esetén esetleg élni fogunk.

Hogy kiviteli illeték legyen-e vagy sem, erre válaszom az, hogy feltétlenül legyen még pedig természetesen készpénzben és nem természetben. Utóbbi álláspontom az előadottakban már meg-
leli magyarázatát, melyet azzal toldok meg, hogy a természetbeni illeték a kivített ok nélkül oly nehézkessé tenné és oly komplikációkat okozna, hogy, azt hiszem, gyakorlatilag nem is lehetne megvalósítani.

A kiviteli illeték szükséges elsősorban arra, hogy abból az állam pénzt kapjon és ezen a réven nem jelentéktelen jövedelem tegyen szert, másrészt, hogy — figyelemmel azon általános gazdasági elgyengülésre, melyben Csonka-Magyarország, sajnos, sínylődik — ezzel a gabonának feltétlenül a világpiaci árak felé törő árszintjét megfelelően mérsékelje. Hogy mennyivel óhajtja a kormány az árakat ily módon mérsékelni, az további megfontolás tárgya és függ elsősorban a világpiaci áraknak koronában átszámított nagyságától. Természetesen más összegben állapítandó meg a kiviteli illeték p. o. 4500 koronás és más 2500 koronás exportparitás mellett.

Ezzel válaszoltam arra a felmerülő kérdésre is, hogy fix összegben állapíttassék-e meg a kiviteli illeték, vagy változóban. Az én nézetem az, hogy a kiviteli illetéket nem szabad egy bizonyos változatlan összegben állandóan meghagyni.

Midőn tavaly a lisztkivitel az október elseje előtt lekötött mennyiségekre korlátoztatott, felmerült hirtelen a kérdés, vajjon további mennyiségek esetleges kivitelénél fix összegű, vagy valamely kulcs szerint változó összeg legyen-e a kiviteli illeték. Akkor legnagyobb-részt az első mód mellett nyilatkoztak, én magam az utóbbi mód híve voltam. Bevallom, hogy azóta alapos, a külföldi valuták árfolyam-változásainak figyelembevétele mellett megejtett számítások után nézetemet némileg módosítanom kellett. Rájöttem ugyanis arra, hogy olyan kulcsot, mely az összes árkomponensekben beálló változásokat automaticæ paralizálja, nem lehet konstruálni.

A belföldi gabona-, illetőleg lisztár, teljesen szabad forgalom mellett, mindenkor a gabona és liszt világpiaci áraitól és a kiszállítási költségektől — ideszámítom az exportilletéket is, — függ. Ha a különböző pénzürtékek egymáshoz való viszonya változatlan, az áringadozások számszerűleg mindenütt arányosak. Ezen árváltozásokot a belföldi piacnak is el kellene viselnie, azt rendszerint nagyobb nehézségek nélkül el is tudja viselni. Ámde ha a pénz-

értékek egymáshoz való viszonya is szinte óráról-óra ugrásszerűen változik, akkor már az exportilleték túlkicsi tényező ahhoz, hogy ezen számszerűleg nagy árváltozások az illetékre alkalmazott kulcsszerű változás útján eliminálhatók legyenek.

Legyen szabad ezt egy példával illusztrálnom. Feltéve, hogy Zürichben a dollár kurzusa 5.13, a cseh koronáé 9.—, a magyar koronáé 0.60, ez paritásos alapon kiszámítva a budapesti tőzsdén 855 koronás dollárkurzust, 15 koronás csehkoronakurzust, a prágai tőzsdén pedig cseh koronában 57 dollárkurzust és $6\frac{2}{3}$ magyarkorona-kurzust jelent. Ha már most feltesszük, hogy Csehországban lisztünkért — az amerikai versenyt szem előtt tartva — $7\frac{1}{2}$ dollárt lehet elérni, ez azt jelenti, hogy az ennek megfelelő csehkorona-ár $427\frac{1}{2}$ volna, ami, ha p. o. a kiviteli illeték mindig egy dollárnak megfelelő, tehát változó koronaösszeg volna, ez esetben 855 korona, az eladónak egy kg. lisztért 55 korona 57 fillért eredményezne magyar koronában. Már most ha a búzaár, illetőleg a lisztár változatlan és a költségektől, exportilletéktől most eltekintve, a dollár és cseh korona kurzusa nem változik és csupán egy tényező, a magyar korona kurzusa változik és megy fel 0.60-ról p. o. 0.75-re, akkor dacára, hogy az egy dollár kiviteli illeték már csak 684 koronát jelent, mégis, az amerikai lisztár Csehországban változatlanul $427\frac{1}{2}$ cseh korona maradván, a magyar eladónak egy kg. lisztjéért, a csehkorona-kurzusnak Budapesten szükségképen 12-re való sülyedésénél fogva, csak 44 korona 46 fillér jut, vagyis teljes 20%-kal kevesebb. Az volna tehát szükséges, hogy ilyenkor belföldön a búzaár és a gyártási költségek 20%-kal olcsóbbodjanak, vagyis, hogy a búzaár — most ismét eltekintve a költségektől — állandóan az exportparitáson mozogjon és feltétlenül kövesse a valutabeli eltolódásokat. Ez pedig, pláne a kivitel mennyiségi korlátozása mellett és határidőzlet híjján, a gyakorlatban ha egyáltalán bekövetkezik is, csak nagyon lassan következik be, mialatt viszont, ha a gabonaárak túl magasak, szünetel az export, ha túl alacsonyak, az experteur illetéktelen haszonhoz jut.

A határidőzlet visszaállítását, melyről ezúttal bővebben szólni nem akarok, most még időszerűnek nem tartom. Amennyiben tehát egyáltalában lehetséges, más módról kell gondoskodnunk, hogy a kivitel folytatólagos fenntartását addig, amíg feleslegeink vannak, zökkenés nélkül lehetővé tegyük.

Véleményem szerint egy nem túlnagy bizottságot kellene szervezni, melynek tagjai a közgazdasági minisztériumok egy-egy teljhatalmú megbízottján kívül a gazdáknak, a malomiparnak, vala-

mint a gabona- és lisztkereskedelemnek képviselőiből állana. Rendkívül károsnak tartanám ezen kérdés intézését ismét egy nagy apparátusra bízni, a végső szót pedig ebben a minőségében, kinek személye és működése iránt egyébként a legnagyobb tisztelettel és őszinte bámulattal viseltetem, a kötelességszerűen egyoldalú nézőpontot képviselő közlelendési miniszterre. Ennek a mozgékony bizottságnak kellene — szakértő tagjainak meghallgatása után — rövid úton és gyorsan — ami lényeges — határozni a következőkről:

Mennyi liszt kivitele engedélyeztessék időről-időre és mennyi legyen a kiviteli illeték? Ezen bizottságnak legalább hetenként, nagy árváltozások alkalmával esetleg többször is, össze kellene gyűlnie, hogy a kiviteli illetéket az üzleti helyzetnek megfelelően a gabona és liszt áralakulása szerint, a belfogyasztás érdekeit és a kivitel folytonosságának fenntartását lehetőleg figyelembe véve és összeegyeztetve szabályozza. Az ezen bizottság miniszteriális tagjai által azonnal megállapítandó és dekretálandó kiviteli illeték visszavonásig volna érvényes és ez alapon az arra igényjogosultak kiviteli engedélyeiket kontingensük, vagy annak egy része erejéig kiválthatnák. Ezeknek az engedélyeknek nem kellene időbelileg korlátoztatniok, mert végre is ha a kivitel mennyiségileg korlátozva van, az őrlőképesség oly nagyfokú hypertrophiájánál, mint amilyenben vagyunk, mindegy, mikor szállítatik el a liszt. Az időbeli korlátozás csak hátrányos az eladásnál, a gyakori szállítási nehézségek és más az elszállítást gátló körülmények következtében az engedélyeknek többnyire szükséges, de mindig nehézkes meghosszabbítása pedig bizonytalanságban tartja az eladót és vevőt, gyakran az árúnak értéken aluli elkótyavetyélésére is vezet és sok felesleges költséget okoz. A kiváltott kiviteli engedélyekkel megszerzett kiviteli jogot pedig feltétlenül respektálni kell. Ezt egy fix kötésnek kell tekinteni az állam és az engedélyes között, melyet a kiviteli illeték utólagos emelésével megváltoztatni ne lehessen. Ha az állam valamely előre nem látott esetben kénytelen volna a kivített teljesen beszüntetni, ebben az esetben tartoznék a még forgalomban levő kiviteli engedélyeket visszaváltani.

Most áttérek a legnehezebb kérdésre, hogy kiknek legyen joguk és milyen arányban, a kiviteli engedélyeket kiváltani. A legtermészetesebb az volna, hogy kiviteli engedély annak adassék, aki a kivitelre szánt árú felett rendelkezik. Minthogy pedig minden liszt tudvalevőleg malomban készül, *kiviteli engedélyt csupán a malmoknak kellene adni*. Tudom, hogy ez a kereskedelem részéről első

pillanatban nagy ellenkezéssel találkozik, de azok után, amit elmondandó leszek, alaposabb megfontolás után a kereskedők maguk is be fogják látni, hogy ez a kérdés a kivitel korlátozott volta mellett másképen helyesen alig oldható meg, amellett a kereskedők érdekeit nem sérti, mert nekik a liszt kivittel való foglalkozás lehetőségét mégis biztosítja.

Ha a kivitelre engedélyezett mennyiség elosztásába a kereskedelmet is be kell vonni, lehetetlen igazságos eljárást követni. A kereskedő akkor foglalkozik liszt kivittel, ha megfelelő áron áruhoz jut és még a belföldi lisztkereskedő üzleti forgalma is nem a lisztforgalomnak és ez esetben a kivitelre engedélyezett mennyiségnek nagyságával arányosan változik, hanem az ő vállalkozási kedve, szabad tőkése és üzleti összeköttetései alakulása szerint, szóval sok esetlegességtől függ. A kereskedő forgalmának nagysága alapján tehát az elosztásra igazságos kulcsot konstruálni nem lehet, hanem csupán egyeseknek lehet kedvezni, vagy őket háttérbe szorítani. Hogy a kereskedő kiviteli tevékenységét kifejttesse, annak semmi akadálya nincs oly formában, hogy a malomtól megvásárolja a kivitelre engedélyezett lisztet és azt exportálja. Hiszen eddig is, ha a kereskedő kapott kiviteli engedélyt, az exportált lisztet szintén malomtól vásárolta és így volna ezután is.*

A kiviteli engedélyeknek a malmok közötti felosztása könnyebb dolog és bizton hiszem, hogy a malmok maguk is megtalálnák, de a kormány közbenjöttével mindenestre megtalálják azt a kulcsot, amely mellett a felosztásra ráállnak majd. Itt csak azt kívánom megjegyezni, hogy természetesen azon apró malmokat, amelyek csupán a lokális szükségletet vannak hivatva kielégíteni, a kivitelben részeltetni egyáltalában nem szükséges. Annyival inkább áll ez, mert éppen ezekből kerül ki leginkább a minőségileg megbízhatatlan liszt. A kivitelre engedélyező bizottság a deklarált kiviteli illeték mellett az esetről-esetre megállapítandó további kontingens keretén belül egyszerű bejelentésre kiadná az igényelt számú ki-

* Ezt a véleményemet, mint előre láttam, kereskedői körök nagyon támadják és sokan helytelen beállításban a malmok részére óhajtott monopóliumnak magyarázzák, vagy pláne kereskedőellenes fellépésnek mondják. Ez pedig nem így van és rólam, ki magam is kereskedelmi tevékenységet kifejtő vállalat élén állok és a szabad kereskedelem híve vagyok, fel sem tételezhető. A kiviteli engedély tulajdonképpen *nem a személynek* szól, hanem *az áru* vonatkozik. Természetes tehát, hogy az kapja, aki az árut gyártja és nem az, aki esetleg meg fogja vásárolni. Németországban szintén ezt a gyakorlatot követik. Az engedélyhez kötött kivitelre csak a gyáros kap engedélyt és nem a kereskedő. Utóbbi a gyárostól vásárolja a kivitelre engedélyezett árut. Erről bárki meggyőződhetik, ha Németországból hozat árut, p. o. pamuthevedereket és habár az árut kereskedőtől vásárolja, a kiviteli engedélyt csak az a gyár kapja, ahol az áru, ez esetben a heveder készült.

viteli engedélyt. Ily módon folytatólagosan és minden zökkenés nélkül mindaddig folytatható volna a kivitel, amíg feleslegek felett rendelkezünk.

Az üzleti életben az összes esélyeket és bekövetkező körülményeket előrelátni nem lehet. Az elmondottak a mai viszonyok között normálisan bekövetkező események esetére állnak. Ha pedig ezektől eltérő különös események állnának be, a kivített szabályozó bizottságnak módjában volna sürgősen intézkednie.

A kivített szindikátus vagy pláne állami monopólium útján lebonyolítani elhibázott dolognak tartanám. Ilyenre a folyó évad elején, az ellátatlanok ellátásával kapcsolatosan mint átmenetre lehetett gondolni. Ma ki sem térek azon szervezési nehézségek, gazdasági károk és más súlyos inkonvenieneciák részletes fejtegetésére, melyekkel az ilyen terv megvalósítása járna, már azért sem, mert ez ma visszafejlődést jelentene a szabad forgalomra való törekvés helyett.

Még csupán az van hátra, hogy a lisztminőségek káros megromlásáról, illetőleg ennek elkerüléséről röviden szóljak. Semmi kifogásom az ellen, hogy — ha ez expeditív módon megoldható — vizsgáltsanak meg a minőségek abból a szempontból, hogy megütik-e azt a mértéket, mellyel nem rontják a magyar liszt jó hírnevét, bár ezt — dacára az előfordult panaszoknak — szükségesnek nem tartom. Ez egyébként azért is bajos, mert ha p. o. sikertartalomra vizsgáljuk az exportlisztet, egyes vidékek malmait az ottani gyengébb búzaminőségek miatt esetleg teljesen el kellene tiltani az exporttól. Ne feledjük azt sem, hogy a Bácska és a Bánát kitűnő minőségű búzája egyelőre hozzáférhetetlen számunkra. A vevő végre is tudja, hogy milyen malomból milyen lisztet kapott és meg fogja választani — mint ez a háború előtt is történt — a malmot, amelynek gyártmányait újból vásárolja. Ha a kivitel folytatólagos, ezt a kérdést az üzleti élet maga szabályozza. A vevő rövidesen látja, az idén tapasztaltak után máris tudja, melyik malmnak mit ér a lisztje. Ez áll úgy a belföldi, mint a külföldi forgalomban. Egyébként a kormánynak a liszt számjelzésére vonatkozó legújabb rendelete nézetem szerint lényegesen csökkenteni fogja a visszaéléseket.

*

Ezzel befejeztem mondanivalóimat és bár sok fontos részletet — mert itt minden részlet fontos — bővebben kellene kifejtenem, ez akkorra maradjon, ha egyik-másik gondolatom esetleg a megvalósulás stádiumába lépett.

Stux Sándor.

Közlemények és ismertetések.

Magyarország a trianoni béke után.

Ladislav Buday: La Hongrie après le traité de Trianon. Paris, 1922. 297. l.

Ismert, jeles statisztikusunk „A megcsonkított Magyarország“ című és szemlénkben már bőven méltatott könyvének a külföld számára átdolgozott kiadása e könyv, mely mint ilyen természetesen több új fejezettel bővítettett s azonkívül szövegében is a külföldiek tájékoztatása szempontjából kiegészítettett. A munka angol nyelven is megjelent és propaganda célul szolgálva a Genuában tartott konferencián a világ minden részéről összesereglett államférfiak közt szétszórattott. A munka megjelenése és külföldön terjesztése annyi-
val inkább célszerű, sőt szükséges, mert a trianoni békeparancs folytán kialakult gazdasági és néprajzi adatokról a nyugat mívelt országai, sőt bátran mondhatjuk a békeparancs diktáló szövetséges államok teljesen tájékozatlanok. Szerencsés gondolat volt tehát a csontkított Magyarországból feldolgozott anyagot a külföld számára is hozzáférhető alakban közölni.

Bevezetésében helyesen mondja szerzőnk, hogy országunk helyzetéről a nyugat közönsége soha sem volt kellően tájékoztatva. Most a csontkított ország képét akarja nyújtani. „Ha a többi országok is megadnák ily módon leltárunk képét, akkor azok az orvosok, kiknek feladatuk Európát meggyógyítani, nagyobb biztonsággal volnának képesek a diagnózist megállapítani.“ Ezek után apostrofálja az egyes nemzeteket, hivatkozva mindenütt azokra a történeti momentumokra, melyekben Magyarországgal egyetéztek és felhívja őket, hogy lapozzák ezt a munkát, melyből megtanulják ismerni mindig becsületes és ezer viszontagságaiban is munkás népét.

A munka első fejezete az ország történeti vázlatát adja; ebben a főszóly annak kitüntetésében áll, hogy a magyarok állandóan a nyugat népeivel álltak szoros kapcsolatban, onnan szerezték művelődésüket, onnan kaptak telepítőket, de a nyugati országokat védték is több évszázadokon át a törökök támadásai ellen és szenvedtek a nyugat jólétéért. A második fejezet az ország helyzetét a háború alatt és a forradalmakban vázolja.

A többi fejezet lényegben a csonkított Magyarország anyagát tartalmazza, fűszerezve a nyugati országok számára szolgáló intelmekkel. Így a föld leírásánál utalást találunk arra, hogy a trianoni békeparancs az ország szétdarabolásánál oly határokat rendelt el, melyeket határozott módon nem lehet jellemezni, mert ritka kivétellel nincsen földrajzi alapjuk. Az új országhatár girbe-görbén vonul el, a határozatlanság és a fantázia volt az illető államférfi vezére, mikor azokat kiszabta. Igen sok szomszéd falu a határ által el van választva, sokszor a gazda a másik ország határába kénytelen menni, hogy jószágát megművelje. Az a határ, mely a Bánságot Románia és Szerbia közt kétfelé osztja, egészen önkényes; miután itt az etnográfiai szempontot teljesen figyelmen kívül hagyták, a két balkánállamban folytonos surlódás fog keletkezni. Ha Magyarországnak meghagyták volna mindazt a területet, ahol magyar nép lakik, a cseheknek jutott földből a felénél több, vagyis 860.000 *ha* maradna; Romániában 1.7 millió *ha* és Jugoszláviában 600.000 *ha* az, mely magyarok kezében van.

A nép fejezetében hangoztatja azt, hogy a békeparancsban nem a Wilson hangoztatta elv, a népek szabad elhatározása, hanem a győzők döntése jutott érvényre. Ezentúl Magyarország lesz a keletre eső államok közt az egyedül egy nemzetbeli, a többi mind különböző nemzetbeliek keveréke. Ami a vallást illeti, a két görög egyház mind elveszett Magyarországból és a legmagyarabb egyház, az unitárius nincs többé Magyarországon.

Népesedés, közegészségügy, szociálpolitika nagyjában a csonkított Magyarországnak megfelelő. A birtokviszonyok fejezetében ismerteti szerzőnk a legújabb birtokreform törvényét. A mezőgazdaság, a bányák, az ipar, a kereskedelem, a közlekedés, a bankok és tőke, az állami pénzügy, az egyház és tanügy, a művészeti és tudományos élet, a köztisztviselők és munkásügy, külön fejezetekben a csonkított Magyarország anyagát nyújtják.

Az utolsó két fejezet a külföld számára van írva. Az egyik a nemzetiségek új kérdését taglalja és utal arra, hogy a trianoni békeparancs következtében minden utódállamban mesterségesen kifejlesztették a nemzetiségek ellentéteit és megteremtették az irredentát, annyival is inkább, mert a trianoni békeparancsban a kisebbség védelmére felállított jogokat az utódállamok semmibe sem veszik és e jogok érvényesítésére mindeddig nem nyílt alkalom. Ily körülmények közt nagyon természetes, hogy az utódállamok mindenképp azon vannak, hogy a kisebbségi nemzetbeliektől szabaduljanak és elkieserítik megélhetésüket.

A befejezésben szerzőnk az ország politikai helyzetéről szól. Eloszlatja az ú. n. fehérterrortól terjesztett valótlan híreket; kifejti, hogy az előfordult atrocitások mint a két forradalom után bekövetkezett állapotok szüleményei, akkor eshettek meg, mikor a kormány még nem bírt kellő erővel a felháborodott kedélyek fékezésére, és fölemlíti, hogy hasonló esetek forradalmak után más országokban is előfordulnak. Az ország belső politikája annyira megállapodott, hogy a szövetséges államok kormányát elismerték és a külállamok követői nálunk székelnek. Ezen politikai megülepedés után most már a gazdasági élet megszilárdul. A nagyobb lendülethez mindazáltal külföldi tőke segítségére volna szükség, mely az ország természeti gazdasága mellett mindenestre gyümölcsöző elhelyezésre találna.

(—vits.)

A Cobden-Szövetség kiadványai.

A magyar *Cobden-Szövetség* a fiatal kereskedők egyesülése, megalakulása első évében élénk társulati életre adott alkalmat. A tél folyamán neves államférfiak és tudósok előadásokat tartottak, melyek közül most a szövetség 9 füzetben kiadott kilenc előadást; az utolsó előadás Brentano Lujo előadása a szabadkereskedésről nincs köztük, pedig ez az előadás a szövetség nevéhez méltó és kívánatos volna, hogy tudományos és gyakorlati tartalmánál fogva épp nálunk, hol a vaskalapos védvám most diadalútján halad, könyvpiacunkon készenlétben álljon.

A füzetek sorát Havas Miksa *Cobden Richárd életrajza és tanítása*, Cobden arcképével (39 lap terjedelemben) nyitja meg és tartalma: Cobden ifjúsága; harc a gabnatörvények ellen; a győzelem után; kereskedelemi szerződés Franciaországgal; Cobden utolsó napjai. Befejező szavaiszerint a szerző, úgy érzi, hogy Cobden törekvése az volt, hogy közelébb vigye az emberiséget ahhoz a világhoz, amelynek nincsenek páriái, nincsenek előjogokból élő tagjai; „ahhoz a világhoz, melyben isten képmására teremtett minden ember meglesi a maga munkáját és zavartalanul élvezi arca verítékével megszentelt munkájának gyümölcsét.” A második füzet, Marcali Henrik *Cobden történeti jelentősége* (18 lap) érdekesen adja elő Cobdennek Pulszky Ferencsel való barátságos viszonyát és Kossuth Lajossal való érintkezését. A Franciaországgal 1860-ban kötött kereskedelmi szerződést Angolország részéről ő vezette és Rouber és Chevalierrel a részletek kidolgozásában résztvett. A kereskedelmi politikán kívül nagyban fáradozott Anglia iskolaügyi reformján. Nagy előharcosa volt a békemozgalmaknak is, nemcsak emberszeretetből,

hanem mert a háborús készülődések költségeitől féltette hazájának és Európának értelmi és erkölcsi túlsúlyát. Méhely Kálmán „*A kereskedelem filozófiája*“ cím alatt (29 l.) a kereskedelem lényegéről értekeznek; Colbert és Cobden állásfoglalásával, tehát a védvám és szabad kereskedelem rendszerével foglalkozik, hogy azután Liszt Frigyes nevelő vámjainál foglaljon állást. Hantos Elemér „*A pénzügyi kibontakozás útja*“ cím alatt (29 l.) a valutaromlás okait és következményeit vázolja és a kibontakozás útjait keresi; nem hiszi, hogy a dunai államok bármelyike is, és így mi sem, romlott valutáját a saját erejéből egymaga meg tudná javítani; de igenis ha együttesen járnak el, célukat elérhetik. „Közép-Európa piacait a szerencse és a balsors köti össze, amelynek hatása alól egyik piac sem vonhatja ki magát.“ Közép-Európa államainak létérdeke, hogy a valuta-kérdésben megegyezzenek. Ez az érdek sokkal erősebbnek fog bizonyulni, mint azok a politikai, gazdasági vagy pénzügyi ellenvetések, melyek a közös eljárás ellen felhozhatók. Vámbéry Ruzstem „*A panamáról*“ (36 l.) igen érdekes felolvasást közöl; felsorol számos példát a különböző korokból és országokból, melyek a közcélokra szánt pénzeknek magánhasználatra visszatartását mutatják és a példákból igyekeznek a panama fogalmát megállapítani. A nehéz problémát végre is úgy oldja meg, hogy a panama a közhatalom vagy ahhoz hasonló presztizs kihasználása magánérdek céljára. Matlekovits Sándor „*Az új ipartörvényről*“ (23. l.) tartott előadást, melyben a magyar ipartörvény történetét és az új novella lényegét ismertette. Dr. Gratz Gusztáv „*Politikai és gazdasági liberalizmus*“ (26 l.) címmel erős szavakkal ostorozza a békeparancs szellemét, mely a liberalizmus száműzésével a nacionalizmus útján akarja boldogítani a világot és a gazdasági téren az elzárkózás rendszerével a teljes gazdasági hanyatlást érte el. „A következmény az, hogy a termelés és a kereskedelem mindenütt stagnál, habár a fogyasztás távolról sincs kielégítve.“ Mindenki nélkülöz, mindenki szűkölködik, mindenki elégedetlen, de azért az államok hihetetlen vaksággal ragaszkodnak ezeknek az állapotoknak fenntartásához.... Mindaddig míg ez a mentalitás meg nem változik, amíg vissza nem térünk a nemzetközi gazdasági életben a régebben szokásban volt szabad forgalom rendszerére, amíg egyszóval a gazdasági életben a mainál liberálisabb elvek érvényesülni nem fognak, a gazdasági élet mai bénasága nem lesz megszüntethető. Rákosi Jenő „*Kultúra és kereskedelem*“ (22 l.) címen a kereskedelem kultúrai jelentőségét fejtegeti; és az egész állami és gazdasági élet nélkülözhetetlen levegője gyanánt a szabadságot tünteti fel. A kereskedelemellenes

felfogásokkal szemben mondja: „aki bármely foglalkozást lebecsül, lekicsinyel, aki egy foglalkozás emberével nem bánik érdeme szerint, az nemcsak a maga méltóságát alacsonyítja le, jogot adván másnak, hogy őt is és az ő foglalkozását is lebecsülje, hanem az az álladalomnak ellensége, mert egy álladalom, melyben bármely foglalkozás, bármely szakma a maga jogait el nem érheti és a maga tehetségeit ki nem fejtheti, az az állam nincs hivatva arra, hogy naggyá legyen. Csak az az állam teljesít missziót az emberiség szolgálatában, amelyben a szabadság örökös minden embernek jogain, képességein és az álladalom céljain. „Gróf Apponyi Albert „Társadalmi átalakulások“ (19 1.) című előadásában kiindul abból a tételből, hogy a társadalmi és vele kapcsolatos állami átalakulások természetes fejlődési törvénye az embernek, mint olyannak mind teljesebb érvényesülése, tehát a külső sors okozta viszonyok jelentőségének háttérbe szorítása; más szóval: azoknak az egyenlőtlenségeknek fokozatos kiegyenlítése, melyek nem magában az egyénben gyökereznek. Szemeink elé állítja az 1848-ik átalakulást. A mai korban a további átalakulás problémáját annak a felismerésében találja, hogy a puszta jogi egyenlőség nem elegendő; maga a jogi egyenlőség is kiegészítést igényel; a nagy probléma maguknak a létföltételeknek kiegyenlítése, mely teljes ugyan sohasem lehet, mert az egyéni képességek nem egyenlők és mert minden munkaenergiát megölünk, ha lehetetlenné tesszük, hogy aki többet szerezni képes, azt gyermekei javára gyümölcsöztesse.

A füzetek nyomdai kiállítása csinos, minden füzetben az előadó fénynyomatos arcképe díszlik. (—or.)

Elzárkozás vagy szabad kereskedelem.

Vágó István György. *Elzárkozás vagy szabad kereskedelem?* Budapest, 1922. 28. l.

A magyar kereskedelmi csarnok szükségét látta annak, hogy közgazdasági állapotunkban a kormány önkénykedése ellen szót emeljen. Vizsgálva jelenlegi közgazdasági állapotainkat azt találja, hogy Magyarország gazdasági ügyeinek vezetésében hiányzik a vezérirány, nincsen gazdasági koncepció; mindenütt csak a protekció érvényesül. Szomszédaink mesterségesen elzárkóznak tőlünk, erre mi retorzióval élünk és elzárjuk előlük határainkat. Így kereskedelmi mérlegünk kedvezőtlen. Ezt a kedvezőtlen mérleget a gyáriparosok magas védvámok útján kívánják megjavítani; ámde a vámok megdrágítják az amúgy is drága életet; a drágulás óriási emelkedését a vámok következtében számos adat világítja meg.

A füzet azt a véleményt fejt ki, hogy nem szabad Magyarországot túlzott vámok által mesterségesen elszigetelni. Az eddigi téves intézkedések már is odafejlődtek, hogy Budapest kereskedelmi fontosságát elveszté és Bécs ragadta magához a tranzito kereskedést. A kereskedelmi csarnok azért követeli a korlátozó összes intézkedések megszüntetését, elsősorban a fennálló tilalmi rendszer felhagyását; követel oly vámtarifát, melynek alapján a javak szabad kicserélése lehető lesz; a vámtarifának módot kell nyújtani a szerződéses vámpolitika inaugurálására, a kötendő szerződések alapján vissza kell nyerni azokat a piacokat, melyeket a háború előtt a magyar kereskedelem elfoglalt, s melyeket az elzárkózó politika miatt elvesztett.

(—s.)

Külföldi gazdasági kapcsolatok.

Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének fölterjesztése a királyi kormányhoz : a külfölddel való gazdasági összeköttetés kiépítése tárgyában. 1921. nov. 11.

Különösen a távírói és telefoni rossz összeköttetés gazdasági kárát tárja fel. A kormány időközben több nehézséget elhárított. A nyomtatvány mindenestre nevezetes okirat mindazon visszasságok megállapítására, melyek gazdasági életünket a háború befejezése utáni negyedik évben is megterhelték és a külfölddel való összeköttetésünk gyarló voltát okozzák. „Sorompók zárják el határaink nagy részét, melyek eltűnését talán a békeszerződések fokozatos végrehajtása során lehet remélnünk.“ Fizetési forgalmunk az áruforgalomnál még kórosabb; a postai és távírói forgalom állandó zavara sokakat késztet arra, hogy fizetési eszközeiket állandóan az ország határain kívül tartsák készen. Ezért a magyar kereskedők számottevő része elköltözött az országból. A forgalmi hátrányokat felhasználva az utódállamok magukhoz ragadják a tranzito üzleteket. Bécs és Prága elsőrendű tranzito piacokká váltak. Zágrábban és Belgrádban egész utcáskorra terjedő építkezések tanúsítják a fejlődést. A bécsi tőzsde mai méreteit elsősorban a hazai forgalom oda terelődésének köszönheti. Számszerűleg fel sem becsülhető az a kár, melynek főoka gazdasági hírszolgálatunknak tökéletlensége és a telefon- és a távíróforgalom állandó akadályai. A távirati relációk a béke évével szemben 20—50-szeres lassubbodást mutatnak fel. A rossz hírszolgálat következtében „a Magyarországon kialakuló valuta-árfolyamok sokszor igen távol vannak a nemzetközi relációban érvényesültektől vagyis a külföldtől való elszakítottágunk és izoláltságunk következményeként sokszor feltűnő disparitások ala-

kulnak ki a szükséglet és kínálat természetes kiegyenlítődésének, valamint a nemzetközi áru és pénzforgalomban való részesedésünknek súlyos hátrányára.“ (—or.)

Magyar Közgazdasági Társaság.

Tanácskozmány a gabonaellátásról.

Március 31-én „Az 1921/22. termésévre az országnak gabonával való ellátására vonatkozó intézkedések méltatása“ címen tanácskozmányt tartottunk, mely iránt oly nagy érdeklődés nyilvánult meg, hogy a Magyar Folyam- és Tengerhajózási R.-T. díszterme a közönség befogadására szűknek bizonyult. *Matlekovits Sándor* elnök megnyitó beszédében rámutatott annak fontosságára, hogy a gabonaellátás kérdésével a közvélemény foglalkozzék, aziránt érdeklődést mutasson, annál is inkább, mert e kérdéssel a kormánynak is foglalkoznia kell. Sok új szempont merült fel, például a trianoni békeparancs nagy kötelezettségeket szab országunkra; mindenképen szükséges, hogy az érdekelt körök az eddigi intézkedések hatását, eredményeit saját tapasztalataik alapján vázolják. *Frey Kálmán* a gabonakereskedelem szempontjából vette bírálathoz a jelenleg érvényben levő rendeleteket s úgy ő, mint *Stux Sándor*, aki a pesti, és *Bossányi Endre*, aki a vidéki malomipar képviselőjeként szóltak fel, a szabadkereskedelemnek a belföldi forgalomban való visszaállítását hangoztatták főkövetelményként. A felszólalásokra *Bud János* államtitkár reflektált, kiemelve azon szociális szempontokat, melyek szükségessé teszik, hogy az állam az ellátatlanok miatt a gabonaellátás bizonyos mértékig megkötött rendszeréhez is ragaszkodjék.

Közgyűlés.

A Magyar Közgazdasági Társaság április 27-én délután 5 órakor tartotta rendes évi közgyűlését a Kereskedelmi és Iparkamara dísztermében *Matlekovits Sándor* elnöklete alatt. A közgyűlésen nagy és előkelő közönség jelent meg, melynek soraiban ott volt gróf Hadik János, Térfi Béla közlekedési miniszter, Lukács György v. b. t. t., Balás Károly, Fellner Frigyes, Heller Farkas, Karch Kristóf egy. tanárok, Neumann Károly, Tormay Béla, Tormay Géza, Bánlaky Adorján, Szász Lajos, Truskovszky Jenő min. tanácsosok, Biber Gyula közg. bíró, Bacher Emil, Stux Sándor, Langfelder Ede malom-

igazgatók, Serbán Iván, Burchard-Bélaváry Rezső, Drucker Jenő, Jaritz András, Mössmer Pál stb. stb.

Az elnök megnyitójában a nemzetgyűlés közgazdasági tevékenységét vázolta. Ezután *Szabóky Alajos*, a m. kir. központi stat. hivatal igazgatója tartott előadást: „Külkereskedelmi mérlegünk 1921-ben“ címen.

Végül *Bud János* igazgató terjesztette elő a Társaság 1921. évi működéséről szóló jelentését, *Gerlóczy Béla* pénztáros pedig előadta a Társaság pénzügyi helyzetéről szóló és zárszámadási jelentéseit, valamint az 1922. évi költségelőirányzatot. A jelentéseket a közgyűlés egyhangulag tudomásul vette. Az elnök indítványára az igazgató-választmányba új tagokul megválasztottak: *Bellatiny Arthur*, a ker. és iparkamara elnöke, *Földiák Frigyes*, az Angol-Osztrák Bank igazgatója, *Jókay-Szilágyi Miklós*, „A Pénz“ főszerkesztője, *Paupera Ferenc*, a Földhitelbank vezérigazgatója, *Térfi Béla*, közlélmzési miniszter, *br. Ullmann György*, a „Hermes“ vezérigazgatója és *Urbanovits Zoltán*, a Magyar Városi Bank vezérigazgatója.

Ezzel a közgyűlés véget ért.

Az igazgató jelentése a társaság 1921. évi működéséről.

Az 1921. esztendőben Társaságunk élénken kivette részét az ország közvéleményét foglalkoztató nagy gazdasági problémák tudományos megvilágításából. 1921. év elején talán az összes kérdések központjában állott a szabad forgalom kérdése s e tekintetben elmondhatjuk, hogy az a tanácskozmány, melyet január 24-től február 4. tartottunk, valóban országos jellegű volt, úgy a résztvevők tekintélye, mint a közönség érdeklődése és a megvitatások eredménye szempontjából. Az előadói tisztet *Térfi Béla* közlélmzési államtitkár töltötte be, a felszólalók között termelőgazdák, a malomipar és a gabonakereskedelem legkiválóbb képviselői szerepeltek.

Az említetten kívül még egy tanácskozmányunk volt: „A szociológia és közgazdaságtan oktatása a középiskolában“ címen április 13-án; *Méhely Kálmán* egyetemi tanár előadását élénk vita követte a közgazdasági és pedagógiai élet számos kiválóságának részvételével.

A felolvasóülések sorát *Dálnoky-Kovács Jenő* nyitotta meg: „A megélhetés drágulása a háború alatt“ c. előadásával február 25-én. Március 4-én *Feleky Géza* értekezett: „Entente tervek Közép-Európa felsegítésére“, március 11-én *Andor Endre*: „A munkaközvetítés és a munkanélküliség elleni biztosítás Angliában“ címen, március 18-án *Foltényi Róbert*: „Magyarország és a tranzitó kereskedelem“, április 11-én *Neuhaus Ferenc*: „A munkaközösség“ címen, május 21-én pedig *Neumann Károly*: „Külföldi vasútak a háború után“ címen tartott felolvasást.

Tagjaink száma az év folyamán ismét örvendetesen gyarapodott, amiről a pénztárosi jelentés ad számot. Viszont fájdalmasan érint, hogy a halál többeket kiragadott sorainkból, köztük a Magyar Közgazdaság egyik legkiválóbb munkását, *Wekerle Sándort*. Társaságunk külön ülésen áldozott emlékének, amelyen *Matlekovits Sándor* elnökünk ismertette a nagy államférfi pályáját és jelentőségét.

Az idén is élénk munkásságot fejtett ki többtermelési szakosztályunk *Lukács György* v. b. t. t. elnöklete alatt. *Schnelle Károly*: „Elpusztult népünk pótlása és a többtermelés“, *Csérer Lajos*: „A komlótermelés“ és *Kovács Rezső*: „A mezőgazdasági oktatás“ címen tartottak előadásokat.

Kiadványunkat, a Közgazdasági Szemlét a rendkívüli nyomda- és papírköltségeket tekintve, a mai helyzethez képest igen bő erjedelemben sikerült megjelentetnünk. Az 1921. évi évfolyam nyomdai munkálatait már a Magyar Lap- és Könyvkiadó r.-t. látta el; összesen 6 számunk jelent meg, átlag hat ívnyi terjedelemben. A társadalom-gazdasági bibliográfiát 1921 ápriliséig folytattuk.

A társaság pénzügyi helyzetét a zárszámadási kimutatások és a számvizsgáló-bizottság jelentése ismerteti. Ezek és a vagyonkimutatás az előírt módon felülvizsgáltatván, kérjük az elnökség részére a felmentés megadását. Ugyancsak kérjük az 1922. évi költségvetési előirányzat elfogadását.

Az igazgatóválasztmány 1922 március 10-i üléséből.

A főpénztárnok jelentése 1921-ről és az 1922. évi költségek előirányzatáról.

Van szerencsém előterjeszteni az 1921. évre vonatkozó pénztári jelentést, zárszámadást és a Magyar Közgazdasági Társaság

1921 december 31-i vagyoni kimutatását, mely szerint a folyó évben ca 10.000 K-val gyarapodtunk.

Magyarozatát ez abban leli, hogy elsősorban az igazgatóválasztmány igyekezett mindenkor a legmesszebbmenő takarékoság elveit szem előtt tartani a kiadásoknál, a bevételeket pedig a lehetőséghez képest fokozni.

Kedves kötelességemnek tartom, hogy különösen kiemeljem a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének 100.000 K-ás nagylelkű adományát: kizárólag ennek az adománynak köszönhető az, hogy számadásaink egyensúlyát a folyó évben is módunkban volt fenntartani és mérlegünket továbbra is aktív tartani.

Engedje meg a tisztelt Közgyűlés, hogy e helyen is kérjem azt, hogy egyetlen tudományos közgazdasági intézményünknek, a „Magyar Közgazdasági Társaság“-nak fennállását, egyrészt új tagok szerzésével támogatni, másrészt pedig a tagdíjakat pontosan fizetni sziveskedjenek, mert dacára a többszöri felszólításnak, még mindig 67.575 K-t tesz ki az idei tagdíj hátralék, mely összeg, ha befolyának, az egyesületnek minden esetre módjában állana az eddiginél nagyobb és kiterjedtebb tevékenységet kifejteni.

Ezek után előterjesztem a jövő évi költségelőirányzatot és tisztelettel kérem annak elfogadását:

Bevételek:

Pénztári maradvány	153.472 K
Tagdíj bevételek: rendes és alapító tagdíjból	50.000 „
Segélyek	100.000 „
Kamat- és szelvényjövedelem	3.000 „

Kiadások:

Írói tiszleletdíjak	40.000 K
Nyomda költség	130.000 „
Irodai és egyéb költségek	15.000 „
Többterm. szakosztálynak	4.000 „

Végül megjegyzem, hogy a Társaságnak 1920 december 31-én 32 alapító taggal együtt összesen 762 tagja volt. Ezen tagok közül elhalálozás, vagy kilépés miatt töröltünk 3 tagot, ujonnan belépett 74 tag, úgy, hogy a tagok száma végeredményben 71 taggal szaporodott és jelenleg az alapító tagokkal együtt 838 tagja van a Társaságnak.

Tisztelettel kérem a jelentés tudomásul vételét és a felmentvény szives megadását.

Az igazgatóválasztmány 1922 március 10-i üléséből.

	K	f		K	f		
1	Pénztári maradvány 1920. dec. 31-én	121,720	—	1	Közgazdasági Szemle írói tiszteletdíjak	24,780	—
2	Befolyt tagssági díjak: Rendes tagdíj K 27,575.— Alapítói tagdíj K 5,000.—	32,575	—	2	Közgazdasági Szemle nyomdaköltség	139,436	70
3	Segélyek	109,760	—	3	Irodai költség	10,436	—
4	Kamatok: Folyószámla kamat- jövedelem --- K 2,210,49 Értékpapír szelv. --- K 808.—	3,018	49	4	Vegyes kisebb kiadások	3,098	79
5	Visszaérkezett tiszteletdíjak	1,650	—	5	Többtermelési szakosztálynak térítésünk	4, 00	—
6	Gabonaellátási füzetekért befolyt	44,000	—	6	Pénztármaradvány 1921 dec. 31-én	130,972	—
	Főösszeg ---	312,723	49		Főösszeg ---	312,723	49

Budapest, 1921 december hó 31-én.

Matlekovits Sándor
elnök.*Éber Antal*
alelnök.*Bud János*
igazgató.*Gerlóczy Béla*
pénztáros.Ezen zárszámadást tételenként megvizsgáltuk és a vonatkozó okmányokkal és könyvekkel összehasonlítván, helyesnek találtuk.
Budapest, 1922. évi április hó 26-án.

A számvizsgáló-bizottság:

*Beck Dénes s. k.**Schöber Béla s. k.**Székhely Ferencz s. k.**Zsengery Manó s. k.*

VAGYON **A „Magyar Közgazdasági Társaság“ 1921 december 31-iki vagyonkimutatása.**

TEHER

	K	f		K	f
1	130,972	—	Pénztári maradvány 1921 december 31.		
2			Értékpapírok:		
			Magy. Tkpt. Kzp. bankja záloglevél à 100.— K		
			6% II. zárolt hadi- kölcson à 50.— K		
			6% III. zárolt hadi- kölcson à 50.— K		
			6% májusi hadiköl- csön --- à 50.— K		
			6% februári hadi- kölcson à 50.— K	22,500	—
				67,575	—
3	221,047	—	Hátralékos tagdíj	221,047	—

Budapest, 1921 december hó 31-én.

Matlekovits Sándor
elnök.

Éber Antal
alelnök.

Bud János
igazgató.

Gerlóczy Béla
pénztáros.

Ezen vagyonkimutatást tételenként megvizsgáltuk és a vonatkozó okmányokkal és könyvekkel összehasonlítván, helyesnek találtuk.
Budapest, 1922. évi április hó 26-án.

A számvizsgáló-bizottság:

Beck Dénes s. k.

Schober Béla s. k.

Székely Ferenc s. k.

Zsengery Manó s. k.

Közgazdasági hírek.

A Magyar Országos Központi Takarékpénztár dr. Kunz Jenő elnöklete alatt megtartott 50. közgyűlése az igazgatóságnak összes javaslatait változatlanul elfogadta, a 120 koronában megállapított osztaléknak kifizetését elrendelte és az igazgatóságnak felhatalmazást adott az alaptökének további 15 millió koronával való felemelésére. Ennek alapján az igazgatóság elhatározta 15.000 darab új részvénynek kibocsátását, melyek a részvényeseknek 5 : 1 arányban, május 3-tól 12-ig teljesítendő darabonként 2000 korona befizetése ellenében átvételre felajánlhatók. További 10.000 darab részvényt az igazgatóság szabad kézből fog eladni. A felügyelő-bizottságba új tagul *dr. Steffanits István* választott.

A Zabolai Faipar r.-t. közgyűlése az 1921. év tiszta nyereségét 2,200.518 leiben, az osztalékot 24 leiben állapította meg. Az osztalékszelvények beváltását, valamint a 200 koronás részvényutalványoknak 20 lei névértékű részvényekre való becserelését május 17-ikétől Budapesten az Angol-Magyar Bank végzi.

A Stadler Mihály-gyár 50 éves jubileuma. A Stadler Mihály sodronyszövet-, fonat- és vasárúgyár részvénytársaság igazgatóságának díszülése és utána tartott lakoma keretében ünnepelte meg a johírnevű vállalat fennállásának 50 éves évfordulóját. A gyárat még az 1872. évben néhai Stadler Mihály szerény körülmények között alapította meg és csakhamar virágzásnak indult, úgy, hogy már az 1918. év előtt, midőn a vállalat részvénytársasággá alakult át, a drótfeldolgozás minden ágára kiterjeszkedhetett. A részvénytársaság vezetősége a már meglevő üzemosztályok nagyszabású kifejlesztésén kívül különösen mindennemű vasdrót előállítására is megfelelően berendezkedett. A gyár az egyre fokozódó igények mellett immár abban a helyzetben van, hogy egész nyersanyagszükségletét maga állítsa elő, sőt gyártmányaival jelentékeny export-tevékenységet is folytat. A gyár jelenleg is nagyobb továbbfejlesztési program megvalósításán dolgozik és az erre szükséges nagyobb szabású építkezéseket folyamatba helyezte. Az igazgatóság ugyanezen az ülésen határozta el alaptökéjének 5-ről 7 millió koronára leendő felemelését. A vállalat jelenlegi vezetői Éber István vezérigazgató és Fodor Gábor igazgató hálás megemlékezés jeléül az igazgatóság koszorúját letették az alapító Stadler Mihály sírjára.

A Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság megállapította 1921. üzletévi mérlegét, amely 7,364.119-17 korona tiszta nyereséggel zárult. Az osztalék 30 korona lesz.

A Magyar fém- és lámpaárúgyár r.-t. az 1921. évre 100 korona osztalékot fizet és alaptökéjét 8 millióról 16 millió koronára emeli fel. A részvényeseknek az új részvényekre 1 : 1 arányban 1800 korona áron elővételi joguk van, mely május 5-ig gyakorolható a Hitelbanknál. Egyben a részvények névértéke 600 koronára bélyegeztetik felül.

A Lloyd Bank Részvénytársaság f. é. május hó 5-én tartotta első — 1921. évi — mérlegmegállapító igazgatósági ülését.

Ezen az ülésen megállapították, hogy az elmúlt üzleti év — amely alig hét hónapos csonka üzletév — 24½ millió korona bruttó nyereség mellett 5-6 millió korona tiszta nyereséggel zárult. A mérleg és nyereség- és veszteségszámla adatai millió koronákban a következők: *Mérlegszámla*. Vagyon: Pénztári készletek (készpénz és idegen pénznemek) 58, Értékpapírtárca 3.3, Váltótárca 164.2, Folyószámlában értékekre nyújtott előlegek 172, Adósok 68, Bankári követeléseink bel- és külföldön idegen valutákban 129.5, Berendezés és felszerelés 5, Alapítási költség 2.4. Összesen 602.4. Teher: Részvénytőke 200, Betétek takarékkönyvekre és folyószámlákra 141, Hitelezők 97.3, Folyószámlai követelések idegen valutákban 149.4, Óvadék ellenszámlák 5.1, Átmeneti tételek 4, Tiszta nyereség 5.6, Összesen 602.4. *Nyereség- és veszteségszámla*. Nyereség: Tiszta kamatjövedelem 12, Jutalékok 8.3, Nyereség devizában és idegen pénz-

nemeken 4.2. Összesen 24.5. Kiadások: Tiszti fizetések 7.1, Költségek 6.2, Veszteség értékpapírokon 5.6, Tiszta nyereség 5.6. Összesen 24.5. Az igazgatóság a folyó évi május 24-én d. u. 5 órára egybehívandó közgyűlésen javasolni fogja, hogy a kimutatott egész tiszta nyereség a következő üzletév számlájára vitesék elő. Ugyanezen az ülésen terjesztett elő a folyó év első negyedének üzletmenetéről szóló jelentés, amely igazolja az intézet működésének megfelelő kialakulását és az összes üzletágakban kedvező eredményt mutat.

Tekintettel arra, hogy az intézet összes alapítási költségei már ebben a csonka üzletévben levonásba hozattak és különösen tekintetbe véve azt, hogy az igazgatóság a legszigorubb lelkiismeretességgel pontról pontra menve állapította meg a mérleget végül utalva azokra a kedvező hírekre, amelyek szerint az igazgatóság a legutóbb igen jól jövedelmező s még jobban jövedelmezendő üzleteket kötött és üzletösszeköttetéseket létesített, a Lloyd Bank mérlege mindenütt kedvező fogadtatásban részesült

A Belvárosi Takarékpénztár Részvénytársaság alaptőkefelemelése. A Belvárosi Takarékpénztár Részvénytársaság igazgatósága a legutóbbi közgyűléstől nyert felhatalmazás alapján alaptőkéjének 48 millió koronáról 60 millió koronára való felemelését határozta el, 24.000 darab, az 1922. üzletévre osztalékra jogosító új részvény kibocsátása által, melyek a régi részvényeseknek 4:1 arányban, netto 650 korona árban, kamat és költség felszámítása nélkül ajánlhatnak fel. Az elővételi jog e hó 15-től 27-ig gyakorolható az intézet pénztáránál. A tőkeemelés folytán a takarékpénztár saját tőkéei 76 millió koronára emelkednek.

A Magyar Általános Ingatlanbank Részvénytársaság báró *Madarassy-Beck Marcel* elnöklete alatt most tartotta meg közgyűlését. *Dr. Halom* vezérigazgató által ismertett zárszámadások 15,912.738.40 korona bruttó, illetve 6,601.596.43 korona tiszta nyereséget tüntetnek ki (tavaly 4,017.242.78). A legutóbbi tőkefelemelés december 31-én történt, úgy, hogy ez a nyereség még a régebbi alaptőke eredménye. Osztalék részvényenként 40— korona = 20% a tavalyi 30— korona = 15%-kal szemben. A szelvények május 9-től váltatnak be.

A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű-Részvénytársaság igazgatósága elhatározta, hogy május 18-ára rendkívüli közgyűlést hív egybe, melyen az alaptőkének 130 ezer darab új részvény kibocsátása által 174 millió koronáról 200 millió koronára való felemelését fogja indítványozni. Ezt a tőkeemelést a társaság állandó nagy tőkeszükséglete indokolja meg, miután az üzemek az utolsó hónapokban fokozatosan mindinkább nagyobbodó termelésre tértek át. A társulat felhasználja egyszersmind az alkalmat, hogy az utolsó hetekben világosan megnyilvánuló azon veszélyt, mely a vállalatot a nyugati nagyipari érdekeltségek érdekkörébe akarja vonni, ellensúlyozza. E célból 25.600 darab részvény külön szavazati joggal fog felruháztni, minek ellenében ezen részvények, melyek legkésőbb 15 év múlva bevonatnak, legfeljebb 5% osztalékjogosultsággal fognak bírni és esetleges felszámolás alkalmával a társaság vagyonában csak névértékük erejéig részesednének. A további 104.400 darab részvényt az eddigi részvényeseknek fognak átvételre felajánlani. A társaság ezáltal azt kívánja elérni, hogy úgy, amint azt az utolsó években a német ipar az ottani gazdasági közvélemény egyöntetű helyeslése mellett tette meg, és anélkül, hogy a részvényesek anyagi érdekeit érintené, az ország ezen legnagyobb vállalatát megóvja attól, hogy idegen érdekek szolgálatába állíttassék.

A Dunagözhajózási Társaság tőkeemelése. A társaság közli, hogy folyó évi április 20-iki közgyűlésének határozata szerint 101,850.000 osztr. korona n. é. részvénytőkéjét 48.500 darab, egyenként 1050 osztr. korona n. é. részvény kibocsátása által 152,775.000 osztr. korona névértékre emeli. Minden két régi részvény tulajdonosának igénye van egy új részvény átvételére. A vételjog részvényenként 95.000 osztr. korona átvételi ár mellett május 15-től bezárólag május 23-áig az Allgemeine Österreichische Bodenkreditanstalt wieni pénzügyintézet központjánál vagy annak a Kärntnerstrassen levő városi irodájánál gyakorlandó.

Püspöki uradalmi bérpince r.-t. Vác
Központi iroda:
Budapest, V., Zrinyi-utca 7.

Különleges Építési és Faipari Részv.-társ.

BUDAPEST,
 VI., Röpentyü-u. 62.

Telefon: 147-91, 4-23, 131-56.
 Sürgőncím „Külépit“ Bpest.

Készít: Gyorsrendszerű és magasépítéseket. Épület-, mű- és tömegbutor-asztalos munkákat. Jégszekrényeket és hűtőberendezéseket. Keltetőgépeket és baromfitenyésztési eszközöket. — **Vasszerkezetek gyártása. Gőzfűrész. — Ácstelep. — Bérvágás.**

Lukács & Co., Wien

Karlsplatz 14.
Wiedner Hauptstrasse 1.

Telefon :
 59-4-88,
 59-5-78,
 59-5-79,
 54-2-31,

Sürgőncím: Lloydlukács.

Érdekközösségben a
Lloydbank Részvénytársasággal, Budapest.

Klein-féle szappanok a legjobbak.

Az ANGOL-OSZTRÁK BANK

Budapesti fióktelepe : V., Fürdő-utca 6.

Alaptőke : 200.000,160. Tartaléktőke : 152.000.000

Központi intézet :

„Anglo-Österreichische Bank“ Wien.

FIÓKOK : Aussig a|g, Bodenbach, Brünn, Brüx, Cernowitz, Eger, Falkenau, Franzensbad, Gmünd, Graz, Innsbruck, Johannsbad, Kaaden, Karbitz, Karlsbad, Karolinenthal, Komotau, Königgrätz, Korneuburg, Laa a.Th., Leitmeritz, Linz, Lobositz, London, Marburg, Marienbad, Melnik, Nagyvárad, Olmütz, Pardubitz, Pilsen, Pirano, Prag, Prossnitz, Saaz, St.-Pölten, Suczawa, Teplitz, Tetschen, Tratenau, Triest, Weipert, Wels, Znaim.

Foglalkozik minden a bankszakmába vágó ügyletekkel, u. m. váltóleszáomlással és behajtással (incasso), érték papírok bizományképeni vásárlásával, takaréketétek elfogadásával, hitellevelek kül- és belföldre való kiállításával stb. stb. Áruosztálya a legelőnyösebb feltételek mellett előleget ad árukra, azonkívül vesz és elad bizományban mindenféle árucikkeket stb.

HIRDETÉSEKET FELVESZ A KIADÓHIVATAL.

Vármegyei Mezőgazdasági és Iparfejlesztő r.-t. Szolnok

GYÁRT :

Szolnoki telepein :

Elsőrendű konzerveket: süritett paradicsomot, savanyított káposztát, ecetes-ugorkát és zöldparadicsomot, mindenféle gyümölcsöt, különféle befőtteket, birsalmasajtot, szalon- és karácsonyfa-cukorkákat; elsőrendű tésztaféléket: tojással készített maccaronit, tarhonyát, különféle levestésztákat; kenyér és péksüteményt; ecetet. Saját gőzmalom, gőzfűrés, falmegmunkáló, cementárugyár, dobozgyár.

Budapesti telepein :

„STEINER JÓZSEF és FIA“ gyártmányu kekszét, kétszersültet, gyógykenyeret, pékkenyeret és süteményt, puddingport stb.

Poroszlói telepein :

Saját gőzmalom, gőzfűrés, olajsajtó, kendertörő, ecetgyár, cementárugyár.

Budapesti központi iroda :

V. ker., Zrinyi-utca 7. szám.

Telefon : 75—96, 96—36.

A magyarság Amerikában.*

I.

Általános adatok.

1921 november 7-én indultam el Budapestről és 1922 február hó 4-én érkeztem vissza. Az Egyesült-Államokban 10 hetet töltöttem, a többi napokat a ki- és a visszautazás emésztette fel.

Az utódállamok kialakulása óta az Egyesült-Államok statisztikai, úgyszintén bevándorlási hivatala a régebben használt „Hungarian“ helyett a „magyar“ elnevezést adoptálta a rólunk szóló jelentésekben és adatgyűjteményekben. Sajnos ez nem azt jelenti, hogy most már pontos adatokat kapunk az amerikai magyarságot illetően, minthogy a „magyar“ megnevezés politikai természetű és nem öleli fel azokat a fajmagyar be- és visszavándorlókat, akik nem a magyar állam mai határai közül jönnek, avagy nem oda térnek vissza. Csak ennek tudható be, hogy az 1921 június hó 20-án végződött fiskális esztendőről csak 9377 magyar bevándorlót tüntet fel a statisztika, holott az Amerikában letelepedett és a magyar kolóniákban otthont talált fajmagyarok száma ezidő alatt legalább is 14—15.000-re tehető. Ugyanezen időtartam alatt a hivatalos statisztika szerint 12.467 magyar hagyta el az Egyesült-Államokat, ez azonban szintén csak a magyarországi, nem pedig a magyar visszavándorlásnak felel meg.

A magyarság elhelyezkedése.

Amerikai tapasztalataim meggyőztek arról, hogy az ott élő magyarok életében az új politikai határok nem idéztek elő változást. Az egyházak, egyletek, lapok, ma is ugyanazt a magyarságot szolgálják, mint a háború előtt és az új bevándorlók állampolgárságukra való tekintet nélkül olvadnak fel a régi magyar településben rokonai, ismerőseik, falubelijeik közelében. Egységes amerikai magyar-

* A szerzőnek a belügyi minisztérium hivatalos kiküldetése alkalmából tett jelentése.

ság olyan értelemben, ahogyan optimista tervezgetésekbe avatatlanok beállítani szokták, *nincsen*. Az egységet lehetetlenné teszik az óriási távolságok, melyek a magyar kolóniákat egymástól elválasztják, másrészt a magyar bevándorlók nagy szétszórtsága. A nagy amerikai magyar lapok címszalagjai nyomán megállapítható, hogy az Egyesült-Államok 5000 városában, illetve községében laknak magyarok, nem is szólva olyan helyekről, ahol egy, vagy két tucat magyar tartózkodik.

Feladatomban egyik fontos részének tekintetem annak megállapítását, hogy az Egyesült-Államok területén hány magyar lakik ezidőszerint és hogy ezek a magyarok az Egyesült-Államok mely városaiban, vagy községeiben és milyen számban tartózkodnak. Az Amerikában élő magyarok számát illetőleg nagyon eltérő vélemények voltak úgy idehaza, mint odakint. Idehaza is akadtak szakemberek, akik az amerikai magyarság számát másfél milliónál még többre is becsülték, odakint is akadtak sokan, akik a magyarság valódi számát a másfél millió körül keresték. Megtörtént velem newyorki tartózkodásom alatt, hogy valamelyik hivatalos magyar funkcionárius közölte velem, hogy Bridge-Port-ban 50.000 magyar van munka nélkül. A való helyzet megismerése végett kiutaztam Bridge-Port-ba, ahol az ottani róm. kath. lelkész, Cserniczky István és a református lelkész, Komjáthy Ernő egyházi könyveiből minden kétséget kizárólag megállapítottam, hogy Bridge-Portban sohasem volt 50.000 magyar és ott ezidőszerint legfeljebb 12.000 magyar lakik, akiknek nagyobb része az ottani üzemből lévő grammophon-lemez, fűző, Singer varrógép, submarin, automobil és elektrotechnikai alkatrészeket előállító gyárakban dolgozik.

A magyarság számának és elhelyezkedésének megállapításánál az amerikai statisztikai hivatal adatainak szemmel tartásával végigjártam a New-York, Washington, Pittsburg, Chikagó, Millwouki, Detroit, Cleveland, Buffalo által határolt nagyobb magyar telepeket. Összesen vagy 52 várost és községet jártam végig, hogy a helyszínén, vagy a szomszédságból állapítsam meg az egyes városokban és községekben lévő magyarok számát, gazdasági helyzetüket, valamint azt, hogy nem-e valamely szélsőséges politikai irányzatnak hívei-e. Mert, sajnos, a Magyarországból kimenekült bolsevisták az amerikai ipartelepeken dolgozó magyarok között élénk agitációt fejtenek ki és több helyen sikerrel. Úgy, hogy ezeknek nagy része nem is tartozik felekezethez és egész nyíltan bolsevistának vallja magát, noha az amerikai hatóságok ezekkel szemben kímélet nélkül szoktak eljárni. Deportációk és bebörtönzések

napirenden vannak. Ezekre a veszélyes elemekre nézve szükséges, hogy a konzulátusok, ha ilyenek útlevelért fordulnának hozzájuk Magyarországra való visszatérés céljából, az útlevelkiállítás körül nagyon nagy óvatossággal járjanak el és vagy egészen tagadják meg az útlevelet tőlük, mint azt hasonló esetben a hollandi konzulátus szokta, különböző kifogásokat használván, vagy érkezésükről időben értesítsék a hazai hatóságokat, hogy ezek itthon kötelességüket kellő időben teljesíthessék.

A magyarság számáról és elhelyezkedéséről szóló statisztikát az értekezés függelékében közöljük.

Ebből a statisztikából megállapítható, hogy az Amerikában élő magyarok száma ezidő szerint körülbelül 450.000-re tehető. Engedjék meg nekem, hogy ennek a számnak megfelelően statisztikát közöljek itt is az Unió különböző államaiban való elhelyezkedésükről, mert ez a faktor élénken rávilágít Amerikában élő véreink helyzetére és részben magyarázatául szolgál annak az agitációnak is, mely a bevándorlás korlátozására irányul.

Állam :	Magyarok száma :
New-York	78.374
Ohio	73.181
Pennsylvania	71.380
New-Jersey	40.470
Illinois	34.437
Michigan	22.607
Connecticut	13.222
Wiscousin	10.010
Indiana	9.351
Missouri	8.080
West Virginia	6.260
Kalifornia	5.242

Amíg tehát az Egyesült-Államok 12 államában 372.000-en felüli magyar helyezkedett el, addig a többi 36 államban az egész magyarságnak alig 6%-a él. Csak rá kell tekinteni a fenti táblázatra, hogy a konkluziót levonhassuk belőle. Wiscousin és Kalifornia államok kivételével a felsorolt államok eminenter iparúzó államok, ennek megfelelően a magyarság zöme is az ipari centrumokban található meg. Magyar mezőgazdasági telepek, mint pl. Kanadában, itt nincsenek. A magyar farmerek száma az egész országban mintegy 1000-re tehető, erről azonban éppúgy nincsenek megbízható adatok, mint az önálló magyar kereskedők és iparosok számáról.

Ez utóbbiaknak a számát a viszonyokat alaposan ismerő amerikai magyarok 10.000 körül levőnek tekintik.

Az amerikai magyarok szervezetei.

Amerikai tanulmányaim során nagy súlyt helyeztem arra, hogy megismerjem azokat az instrumentumokat, amelyek az amerikai magyarságot, amennyire ez a nagy távolság és szétszórtság folytán lehetséges, szervessé teszik és igyekeztem megmérni azt a szellemi befolyást is, amelyet ezek az instrumentumok az Oceánon túl élő véreinkre gyakorolnak.

A magyar sajtó.

A legnagyobb befolyást az amerikai magyar lapok gyakorolják. Utolsó értesülésem szerint az Egyesült-Államokban 51 magyar lap van. E lapok jegyzékét a függelékben közöljük. Amint ebből kitűnik, van négy napilap (három New-Yorkban, egy Clevelandban). Három hetenként kétszer megjelenő lap, a többi hetilap és folyóirat, amelyek közül négy vallásos jellegű. Ezeknek a lapoknak összesen mintegy 100.000 az együttes példányszámuk, olvasóik száma — tekintettel a családokra és a „boarding-house“ rendszerre — másfélszázezerre tehető. Sajnálattal állapítom meg ebből, hogy az amerikai magyarok majoritása nem olvas lapot, ami annál is szomorubb, mert a lapok túlnyomó része hazafias irányt követ. Csak egy elenyésző töredék az, *mely a magyar kormány ellen próbál izgatni, avagy kommunista tanokat hirdet.* Jellemző a helyzetre, hogy az „Előre“ című egyetlen kommunista szellemű napilap csak nemrég került csődbe és bár „Uj Előre“ címen ismét feltámasztották, értesüléseim szerint a végleges csőd néhány hét kérdése.

Az amerikai magyarság egységes akcióinak nem is ezek az ellenséges indulatú lapok az akadályai, hanem az a sajnálatos helyzet, hogy a hazafias lapok között állandó antagónizmus van és megsértett érzékenységből még a legjobb ügy támogatásától is képesek elzárkózni. A lapok támogatása nélkül viszont egy akció sem lehet eredményes és minden tervnél legelőször veendő figyelembe.

Hitélet.

Befolyásban talán még intenzívebb, ha nem is olyan széleskörű befolyást gyakorolnak hitközségi hívek körében a magyar lelkesek. Az Egyesült-Államokban önálló magyar hitközségek élén

45 római kath., 11 gör. kath., 1 gör. keleti, 98 református 6 ágostai hitvallású evangélikus és 3 baptista lelkész működik. Névsorukat a függelékben közöljük. Híveiknek száma mintegy 140.000-re tehető.

Az amerikai magyar lelkészeket úgyszólván kivétel nélkül hazafias szellem hatja át, és a hitközségek kebelében csak ilyen szellemenben élő férfiak és nők találhatók. A lelkész befolyása a hívekre hitközségenként változó erősségű. Évtizedeken át ők voltak a magyarság legbuzgóbb apostolai, általános befolyásukat azonban gyöngítette egy olyan szervezet hiánya, amely a gondolatok kicserélését és egyöntetű munka megállapítását szolgálta volna. Nemrégiben azonban ez az akadály is elhárult, amidőn megalakult az „Amerikai Magyar Lelkész-Egyesület”, amely az amerikai magyar lelkészek majoritását felekezeti különbség nélkül egy táborban egyesíti. Itt ezen a helyen talán nem felesleges felemlítenem, hogy Bangha páter legutóbbi látogatása, valamint dr. Székely Ferencz és dr. Adler Illés budapesti főrabbi amerikai útja odakint nagyon jó hatással voltak. A fehér terrorról és egyéb ilyesfajta híresztelésekről ma már senki sem beszél, és ha ilyesmi fel is vetődik, senki nem ad neki hitelt.

Az egyletek szerepe.

Az amerikai magyarság társadalmi helyzetének harmadik, hasonlóképen fontos faktora: az egylet. Ennek jelentősége nyilvánvaló, ha tudjuk, hogy a 4000-en felüli magyar egyletben több mint 150.000 magyar férfi és nő tömörül. Ez egyleteknek címeit, vezetőiknek névsorát a függelékben közöljük. A legnagyobb részük életbiztosítással és betegsegélyezéssel foglalkozik, kisebb részük foglalkozik önképzéssel és a társasélet fellendítésével.

A számos fiókkal bíró egyes egyletek, illetve szövetségek közül sorrendben a legnagyobbak: a Verhovai betegsegélyző egylet, a Bridge-Porti szövetség, a Magyar Református Egyesület és a Rákóczi-Egylet. Ezeknek a tisztikara a magyar munkáság intelligensebb elemeiből rekrutálódik, s tagjaikra való befolyásuk jelentékeny. Politikával csak elvétve foglalkoznak. Nagy akciónál az ő együttműködésük nemcsak kívánatos, hanem szükséges is, minthogy az amerikai magyarság legértékesebb, legintelligensebb elemeiből kerülnek ki az egyletek tagjai. Túlnyomó többségük hazafias gondolkodású. Künnlétem alatt vált ismét aktuálissá az összes magyar egyleteknek egy nagy amerikai magyar egyletbe való tömörítése, ami nagyon kívánatos volna és ami azt hiszem, rövid időn belül be is fog következni.

Amerikai időzésem alatt élénken foglalkoztatta az amerikai magyar lapokat és vezetőférfiakat az a sokféle terv, amely a hazai sajtóban az amerikai magyarság pénzügyi kooperációja tekintetében felmerült. Beszéltem ezekről a kérdésekről az amerikai magyarság vezetőférfiaival, egyleti vezetőkkel, munkásokkal és az ezekkel való beszélgetésből két tévedést kell megállapítani, amivel az itthon felmerült tervek nem számolnak. Az első tévedés az, hogy az amerikai magyarsággal, mint szerves egésszel számolnak, holott, mint alkalmam volt rámutatni, ez a tényeknek nem felel meg. A másik tévedés az amerikai magyarság vagyoni helyzetével kapcsolatos.

Vagyoni becslés.

A U. S. A. Government Loan Organisation 1921 február 1-én kiadott jelentése szerint az Egyesült-Államok lakosainak gazdagsága fejeként 2800 dollárnak felelt meg. Ez az értékelés azonban az egész nemzeti vagyonra vonatkozik. Az Egyesült-Államok bankjaiban lévő betétek összege ugyanekkor 20 milliárd dollár körül állott, ami fejeként 30 dollárnak felel meg. Ezek a számok csak közvetve vannak kapcsolatban az amerikai magyarsággal. Egyrészt közöttük percentuálisan számítva is több a kenyérkereső felnőtt, mint pl. a bennszülöttek között, másrészt, ha kereseti képességük nem is áll egészen az amerikai munkás unió bérének a színvonalán, évi munkanapjaik nagyobb száma és életstandardjuk alacsonyabb volta, egyenlő keresetet és nagyobb megtakarítási lehetőséget biztosít nekik. *Arról azonban szó sem lehet, hogy az amerikai magyarság egyesei átlag ezekkel, avagy fejeként 1000 dollárral is rendelkeznének. Sokkal inkább megfelel a tényeknek az, hogy az amerikai magyarok átlagos készpénzvagyona 4—500 dollár.*

Kétségtelen, hogy ez az összeg nagyobb volt az elmúlt két esztendő alatt. Az európai háború kezdetétől fogva egészen 1919. utolsó negyedéig nem volt munkanélküliség az Egyesült-Államokban. A tanulatlan napszámos 4—5 dollárt keresett naponta, a tanult munkásnép 10—15 dollárt. Az életszükségleti cikkek árának emelkedésével a munkabérek lépést tartottak, s minthogy a magyarországi pénzküldés lehetősége is ki volt zárva hosszú időn át, az amerikai magyar munkásnak is kitűnő alkalma volt pénzszerzésre és pénzmegtakarításra. Amerikai közgazdák állapítják meg azonban, hogy az állandó nagy kereset valóságos költekezési lázt idézett elő a munkásság körében, aminek hatása alól a magyar munkásság

sem tudta kivonni magát. Az élet standardja is emelkedett évről-évre. Költötte a pénzét hasznos és haszontalan dolgokra és talán még szerencsések voltak azok, akik házba, városi telekbe, nem pedig értéktelen részvényekbe és telek gyanánt eladott értéktelen földdarabba fektették pénzüket. A fenyverszünet megkötése után viszont a Magyarországgal való pénzküldési forgalom is megindult és az utolsó három év folyamán, amerikai becslés szerint nem kevesebbet, mint 100,000,000 dollárt vittek és küldtek haza koronákban és dollárokbán. Általános jótékonycélokra pedig szintén több millió dollárt adtak.

Az 1921. év végefelé véget ért ez a háborús prosperitas, mely az Egyesült-Államokat a világ hitelezőjévé, az amerikai munkást pedig irigyelt lényé tette. A gyárak nem tudván felhalmozott árukészleteiken túladni, egymásután szüntették be a produkciót. Hétről-hétre újabb 100.000 ember maradt munka nélkül. Az 1920. év folyamán volt idő, amikor az 1920. évi census által megállapított 41,609.192 főnyi, mindkétnembeli munkásból hivatalosan 6 millió, tényleg azonban 7 millió ember volt munkanélkül. A nehéziparban dolgozó amerikai magyarságot percentuálisan sokkal erősebben sújtotta a munkátlanság, mintsem a fenti számokból kitetszik, ami ismét csak sok készpénznek a felélésével jár.

Munkaviszonyok és kooperáció.

Amerikai közgazdák, pénzügyi kapacitások és kormányférfiak megegyeznek abban, hogy ez év közepére a viszonyok érezhető javulása fog bekövetkezni. Ezt a véleményüket arra alapítják, hogy akkorára elfognak a felhalmozott készletek és az 1919-ben kezdődött és 1920-ban nagyobbára lefolyt likvidáció utóhullámai is elsimulnak. Nagy reményeket fűznek az európai helyzet javulásához és vásárló képességének a visszatéréséhez. Természetes, hogy a munkaviszonyok javulásával együtt az amerikai magyarság viszonyai is javulni fognak, addig azonban, amíg ez be nem következik, az amerikai magyarság anyagi kooperációjára csak kismértékben lehet számítani. Jobb időkben 10—15,000.000 dollárra lehetne becsülni azt az összeget, melyet az amerikai magyarság magyar kölcsönre vagy jegybankrészvényekre jegyezne. Ma szakértők véleménye szerint két millió dollárt is csak nagy erőfeszítéssel lehetne összehozni.

A bevándorlás korlátozása.

Amerikai tartózkodásom alatt meggyőződtem arról, hogy a bevándorlásellenes agitáció megszűnésére, tehát a tilalom vissza-

vonására *számítani nem lehet*. A munkás-úniók, főként a hatalmas „American Federation of Labor“ ma már nem elégszik meg azzal az eredménnyel sem, ami az ismert percentuális korlátozásban megnyilvánul, hanem általános tilalmat követel. Ebben az agitációban találkozunk a sovinszta angolszász elem agitációjával, amely félti Amerikát és Amerika nemzeti egységét a bevándorlóktól. Ezen az állásponton vannak főleg a tudományos élet kiváló képviselői. Ehhez hozzájárul a bolsevizmustól való félelem is, amely körülmény különösen nagy súllyal esik a latba.

Az ellenagitáció nem tud megfelelő ellennyomást gyakorolni és ha teljes bevándorlási tilalomra nem is, de további *lényeges korlátozásra egészen bizonyosan számíthatunk*. Az idevonatkozó törvényjavaslat már a kongresszus bizottsága előtt fekszik. Eszerint csak a legközelebbi vérrokonok vándorolhatnak ki Amerikába s ezek is csak úgy, ha Amerikából küldött hajójegyüket előbb a new-yorki bevándorlási hivatal láttamozta. Ezzel az intézkedéssel nyilvánvalóan sújtani akarják az idegen hajózási vállalatokat s kényszeríteni a kivándorlókat arra, hogy amerikai hajózási társulatokkal utazzanak.* Ez a helyzet az elé a kényszerhelyzet elé állít bennünket és több európai nemzetet, hogy *más kivándorlási területről kell gondoskodnunk*. Kanada, ahol a bevándorlást szintén korlátozták és ahol nyílt politika az, hogy a volt ellenségek polgárait nem látják szívesen, — tekintetbe nem jöhet. Legalább *egyelőre* nem. Lehetséges azonban, hogy Canada engedni fog a jövőben szigorú álláspontjából. Ausztrália és Új-Seeland egyre szigorúbb rendszabályokat hoznak a bevándorlás ellen és így főként Közép- és Dél-Amerika jöhetnének számításba. A magyar kormány bölcseségén múlik a megfelelő helynek a kiválasztása és annak a megakadályozása, hogy a kivándorlók különböző országokba szóródjanak szét, mert minél jobban szét van tagolva a kivándorolt magyarság, annál védtelenebb, annál nagyobb veszedelemben forog a magyarság s az az erkölcsi és anyagi tőke, amit az anyaország számára képvisel.

Birtokvásárlási szándék.

Az amerikai magyar telepeken tett látogatásaim révén sok száz olyan magyar felől hallottam, aki megfelelő anyagi erővel rendelkezik ahhoz, hogy Magyarországon földet vásároljon és szívesen

* Azóta a percentuális törvényt, miután egy új törvényben megegyezni nem tudtak, két évre meghosszabbították. A bevándorlók 50%-ját azonban amerikai hajózási vállalatok szállítják ki Amerikába.

hazamenne, ha bizonyos volna abban, hogy megfelelő birtokhoz juthat. Ezeknek a magyar föld után vágyó amerikai magyaroknak az összvagyonát tényleg millió dollárokból lehet csak kifejezni s ha a magyar kormány módját tudná ejteni annak, hogy nekik megbizottai útján már odaát földet ajánljon, esetleg velük mindjárt szerződést kössön, nemcsak a vagyonukat szerzi meg Magyarország számára, de a kivándorlási vérveszteséget is pótolja némiképen.

Ipari szabadság.

Beszéltem Amerikában számos ipari munkással is, aki itthon földmunkás volt, odakint ipari munkás lett s szívesen visszatérne, ha itt is mint ipari munkás találhatna elhelyezkedést. Ha a magyar kormány olyan intézkedést tenne, amely a tanulási esztendőktől, illetőségtől és más körülményes utánjárástól felmentené az Amerikából visszavándorló magyart — nemcsak a vendéglői és kávéházi iparban, de más iparágakban is — ennek a másik, szintén nagyon értékes elemnek a visszavándorlása is nagyobb mérvet öltene.

Szorosabb kapcsolat.

Egyáltalában rendkívül fontosnak tartom, hogy az amerikai magyarsággal való kapcsolat minél szorosabbra fűzessék. Új törvények meghozatalánál és kormányintézkedéseknél tekintetbe volna veendő mindig — amennyiben az ő érdekeit is érinti — az amerikai magyarság sajtósági helyzete. A magyar kormánynak az az intézkedése, hogy a magyar lebélyegzésű osztrák-magyar bankjegyeket az Egyesült-Államokban is kicserélte az Állami Jegyintézet gyűjtőhelye útján, nagyon jó benyomást keltett, ellenben minden vezető magyar súlyos sérelemnek tekinti azt, hogy ittlévő magyar hadikölcsönöket nem nosztrifikálták, és hogy magyarországi betétének 20%-át zárolták és még az arra jogosultaknak sem adatott mód, hogy a feloldást kieszközölhessék.

Magyar bankárok.

Itt említem meg az amerikai magyarság gazdasági életének egy nagyon fontos faktorát, amely egyszersmind a szülőhazával való összeköttetésének is nagyon fontos tényezője, s ez a magyar bankár. A magyar bankár az, akihez az amerikai magyarok pénzküldéssel s ügyes-hajos dolgaik elintézésével fordulnak, s kinttartózkodásom alatt igyekeztem tanulmány tárgyává tenni nemcsak üzleti metódusukat, hanem üzleti etikájukat és a szülőhaza iránti véleményüket is. A tapasztalatom az, hogy a nagyarányú pénzküldési üzletet mostanában általában tisztességesebben bonyolítják le. A

multban sok panasz hangzott el ellenük, ezek a panaszok mostanában nem oly hangosak és megfogyatkoztak. Ma már az Egyesült-Államoknak csaknem minden államában szigorú feltételekhez van szabva a pénzáttalási és bankári üzlet, ennélfogva a pénzküldők ellen annakidején felmerült panaszok is szűnőben vannak. A nagyobb magyar bankcégek egyike ezenfelül bevezette a készpénz dollár kifizetést is, úgy hogy ma már az amerikai magyarság a dollárjai fejében dollárokat is kifizettethet idehaza.

Véleményem szerint az amerikai magyarság körében magyar kölcsönt, magyar értékpapirokat elhelyezni csakis az ottani magyar bankcégek segítségével lehet.

*

Vallási kérdés nem jön tekintetbe az amerikai magyarság körében, s amennyiben a magyar zsidóságnak egy külön szervezett töredéke is meggyőződik arról, hogy a magyar kormány álláspontja liberális, ezt a csoportot is meg lehet nyerni a magyar ügyek támogatásának. Szerettem volna beható tanulmányozás tárgyává tenni az *amerikai iskolai ügyet* is. Sajnos, az idő rövidsége miatt ezt nem tehettem. A működő magyar iskolák egyrészét azonban, mint az a függelékből kitűnik, sikerült összeállítanom.

Javaslatok.

Befejezésül bátor vagyok amerikai tapasztalataim eredményeit néhány konkrét javaslatban összefoglalni:

1. A háború alatt megszűnt Amerikai Magyar Segélyegylet mintájára egy hasonló természetű egylet létesítendő a réginél szélesebb alapokon. Az amerikai magyarság vezetőférfiai hajlandók egy ilyen intézmény létesítésére és anyagi ellátására is, *ha biztosítékot nyernek a magyar kormány erkölcsi támogatásáról és együttműködéséről.* Ez az intézmény volna hivatva a visszavándorló magyarok elszállásolására segélyezésére, tekintet nélkül arra, hogy ma milyen országnak a polgárai.

2. A földbirtokok vagyonváltsága révén több százezer hold föld fog állni a magyar kormány rendelkezésére. *Pénzügyi és nemzetpolitikai szempontból is ajánlatos, hogy ennek egy jelentékeny része dollártőkével rendelkező amerikai magyarok kezébe jusson.* Ennek a célnak az elérésére szervezendő volna az Egyesült-Államokban egy iroda, amely láthatólag független, tényleg azonban a kormány legteljesebb felügyelete alatt álló intézmény volna, s a rendelkezésére bocsátott földeket már ott adná el a jelentkezőknek. Ilyen módon kormányunk nagyösszegű aranyvalutára tenne szert, de módjában volna azt is ellenőrizni, hogy csakis hazafias gondolkodású és minden tekintetben megbízható amerikai magyarok

jussanak földhöz. Az a meggyőződés, hogy ilyen birtokeladási szervezet itt akadálytalanul működhetik, minthogy a kanadai vasúttársaságok, sőt délamerikai kormányok is tartanak fenn itt telepítési irodákat, s nyíltan hirdetik a földjeiket minden beavatkozás nélkül. Ez az iroda foglalkoznék ingyenes munkaközvetítéssel is és az 1. pontban említett segélyegylettel kooperálva, ingyenes jogvédelemmel és magyar érdekű információk publikálásával, amennyiben ez utóbb Amerikában működő konzulátusaink hatáskörén túlesnék.

3. Tekintettel a magyarországi gazdasági viszonyokra, amelyben lényeges szerepet játszik a földbirtokszerzés nehézsége és az ipari munkában való elhelyezkedés korlátoltsága, — a folyó évben lényeges visszavándorlásra számítani nem lehet, — olyan lesz körülbelül, mint az idejé. Hozzájárul ehhez a visszavágyódó amerikai magyaroknak az a félelme is, hogy amennyiben Magyarországon elhelyezkedni nem tudnának, az amerikai bevándorlási törvények szigora miatt vissza nem térhetnek. A visszavándorlás megcsökkenése viszont élénkebb pénzküldési forgalmat fog előidézni a hozzátartozók támogatása, betétek elhelyezése stb. révén. Ebből a szempontból *nemcsak kívánatosnak, de sürgősnek is tartom, hogy a Magyar Királyi Postatakarékpénztár az Egyesült-Államokban mielőbb képviselést létesítsen.*

4. A vagyonváltságból kifolyólag a magyar állam jelentékeny összegű részvényhez jut, amelynek a tömegéből tekintélyes mennyiség volna plaszirozható az amerikai magyarság körében. Annál is kívánatosabb volna ez, mert így az amerikai és amerikai magyar tőke vonatnék bele a magyarországi ipari és kereskedelmi vállalkozásokba, s a két ország magyarsága ismét szorosabb gazdasági kapcsolatba kerülne. Az amerikai magyarság hajlandó volna magyarországi részvények vásárlására, ha az neki megfelelő formában prezentáltatnék. Tiszteletteljes javaslatom az, hogy ennek az akciónak az előkészítése haladéktalanul kezdessék meg.

* * *

Jelentésem nem volna teljes, ha meg nem emlékeznék arról a munkáról is, amit december közepén a New-Yorkba érkezett és ott deportálás veszedelme előtt álló magyar kivándorlók kiszabadítása körül kifejtettem. A kvótánfelüliek nagyobb része az „Aquitánia“-val és a „Paris“-sal érkezett New-Yorkba. Számuk cca 450 volt. Pittsbourghban értesültem az őket fenyegető veszedelemről, azonnal visszautaztam New-Yorkba, felkerestem R. Tood bevándorlási főbiztost Elis-Islandon. Vele letárgyaltam az ügyet, s abban egyeztünk meg, hogy a bevándorlókat en block nem utasítja vissza,

hanem egyénenkint teszi vizsgálat tárgyává és méltányosság alkalmazása mellett, akit csak lehet, bebocsát az Egyesült-Államokba. Közben megmozdult az amerikai magyarság is. Küldöttséget menesztett *Davis* munkaügyi miniszterhez, ami siettetten a döntést a deportálásra szántak ügyében. Tood bevándorlási főbiztos javaslata elfogadtatott s a szelektálással Harsányi László newyorki református lelkész bízott meg. Az eredmény az volt, hogy valamennyien, talán 20 kivételével bebocsátást nyertek, éppen karácsony ünnepére.

Meg kell emlékezni arról a sajnálatos körülményről is, hogy - különféle ajánlólevelekkel ellátott magyarok valóságos gyűjtőhada lepi el az amerikai magyarságot. Gyűjtenek minden lehető és lehetetlen cím alatt, s valósággal zsákmányolják az amerikai magyarságot. Itt volna az ideje, hogy ezeknek az immár visszaélésszámba menő gyűjtéseknek valamilyen módon vége szakítsassék.

Kiutazásom alkalmával megtekintettem a havrei kikötőt. Visszajövet a cherboureg-it. Mindkét helyen a kivándorlók helyzete sok kívánni valót hagy hátra. A nyelvet nem bírják, tolmács nincs, csak nehezen tudják magukat a franciákkal megértetni, s így természetesen ki vannak szolgáltatva egyes egyének kihasználásának. A „*Paris*“ hajón tolmács nincs, s így elképzelhető, milyen nehéz a helyzetük a magyar kivándorlóknak. A Red Star hajóin helyzetük annyival könnyebb, hogy legalább németül tudó alkalmazottak is vannak és így, miután a kivándorlottak között rendszerint akad németül tudó is, helyzetük könnyebb és elviselhetőbb. Fel volna hívandó valamennyi engedélyezett hajóstársulat, hogy gondoskodjék legalább egy olyan alkalmazottról, aki a magyar nyelvet is bírja.

Általános szokás a hajókon, hogy egyes országokról ismertető füzeteket osztogatnak. Nagyon célszerű volna, ha ilyen Magyarországi helyzetét, viszonyait, láttnivalóit, nevezetességeit ismertető füzetek készíttetnének idegen nyelven és ezek a tájékoztató füzetek az engedélyezett hajóstársulatok hajóin utazók között szétosztatnának.

Ismeretes, hogy Amerikában négy konzulátus állítatott fel, New-York-ban, Pittsburg-ban, Chicagó-ban és Cleveland-ban. Ezek a konzulátusok tulajdonképeni működésüket még ezideig meg nem kezdték, hanem svéd égisz alatt fejtenek ki bizonyos megszorított tevékenységet. Remélhető, hogy a közel napokban, miután a magyar követség már akreditáltatott, a konzulátusok működése is meg fog kezdődni.*

* Azóta a magyar konzulátusok megkezdték működésüket.

Végezetül csak annyit mondhatok, hogy legjobb tudomásom szerint az amerikai magyarság jó polgára Amerikának, de szívében, érzésében megmaradt magyarnak. Ma magyarok még gyermekeik is, az ingyenes kötelező angol iskola azonban működik. az unokáik a nagy olvasztókemencében már amerikaiakká váltak, és sajnos, minthogy az olvasztókohó tüze mindig és mindig erősebbé válik, az a veszedelem fenyeget, hogy korlátoztatván a bevándorlás is, a kintlévő és kintmaradó második magyar generációt teljesen elnyeli a nagy angolszász tenger. Magyarok vezetőik is, szívben és érzésben is. Hibáik természetesen, mint minden embernek nekik is vannak, — vannak magyarjainknak is, de ezek a hibák nem olyanok, hogy őket a gazdasági és politikai együttműködéstől tőlünk végleg elszakíthatnák.

Nehéz az ő helyzetük is. Küzdeni kell a megélhetés nehézségeivel, küzdeni kell a fennmaradásért, küzdeni kell azért, hogy a nagy angolszász tengerben a kis magyar sziget mentől tovább fennmaradhasson és hasznára váljon a régi hazának, hasznára az új hazának.

II.

Amerikai magyar egyletek.

Connecticut állami egyletek. 1921. év.

Bridgeporti Szt. László Kir. nevezett róm. és gör. kath. Magyar Betegsegélyző Egylet. Titkár: Vasas József. 150 Andover St. Bridgeport, Conn.

Bridgeporti magy. ker. ifjúsági kör. Titkár; Nincs betöltve.

Kálvin János templomi és betegs. egylet. Titkár: Horváth Elek 641 Hancock Ave Bridgeport, Conn.

Bridgeporti és vidéke ker. Szt. Jánosról nevezett görög szertartású kath. magyar templomegylet. Titkár; Hajdú Mihály.

Bridgeporti 1. 1848-as független magy. betegsegélyző egylet. Titkár: Gyurcsák János. 35 Howard Ave Bridgeport, Conn.

Bridgeporti 1. magy. izr. ifj. bs. egylet. Titkár: Fuchs Jakab. 110 Andover Street Bridgeport, Conn.

Bridgeporti 1. magy. ref. bs. egylet. Titkár: Tóth János. 819 Wordin Ave Bridgeport, Conn.

W. O. W. 2. számú Kossuth női osztály. Titkár: Varga Lajosné. 295 Spruce Street Bridgeport, Conn.

- Bridgeporti magy. egyházak és egyletek nagybizottsága. Titkár: Boros György. 1359 Fairfield Ave Bridgeport. Conn.
- Bridgeporti magy. üzletemberek egyesülete. Titkár: Krausz Bertalan
- Derby-i első magy. munkás férfi és női betegsegélyző és társalgó egylet. Titkár: Szuszadik János. 8 Pleasant Street Derby, Conn.
- Shelton-i magyar önképző kör. Titkár: Szabó András. 76 Center Street Shelton, Conn.
- Első és Hunyadi egyesült magy. betegsegélyző egylet. Titkár: Koczi Pál. 3. Olean Street South Norwalk, Conn.
- South Norwalk-i első magy. önképzőkör. Titkár: Paskó Lajos. 10 Pleasant Ave East Norwalk, Conn.
- Első magyar betegsegélyző egylet. Titkár: Scharl András. 273 Jefferson Street Hartford, Conn.
- So. Norwalki Szt. József védnöksége alatt álló róm. és gör. kath. magyar betegsegélyző és temetkezési egylet. Titkár: Monszport Imre. 60 Lexington Ave So. Norwalk, Conn.

Illinois állami egyletek.

- Chicago és környéke magyar bs. egyletek szövetségese Amerikában. Titkár: Kirner Elek. 9234 Chauncey Ave Chicago, Ill.
- Chicagói magyar testvér és bs. egylet. Titkár: Ifj. Szabó Károly. 3951 Ferdinánd St. Chicago, Ill.
- East chicagói és környéki első magyar bs. egylet. Titkár: Kovács A. Dávid. 620 Chicago Ave E. Chicago, Ill.
- So. Bend-i első magy. róm. kath. műkedvelő és ifj. bs. egylet. Titkár: Vági József. 913 So. Chopin Street So. Bend, Ind.

Michigan állami egyletek.

- Flinti első magy. férfi és női bs. és társalgó egylet. Titkár: Dublesz Károly. 1204 Maple Street Flint, Mich.
- Kearsarge-i ref. bs. és halotteltakarító egylet. Titkár: Tóth János. Box 381 Kearsarge, Mich.
- Delray-i Kossuth Lajos bs. és tem. férfi és női egylet. Titkár: Keszey János.
- Detroiti magy. ág. hitv. ev. férfi és női bs. és temetkezési egylet. Titkár: Bagyinka Mihály. 192 Dragoon Street Detroit, Mich.

New-Jersey állami egyletek.

- Alphai első gr. Batthyányi Lajos és alphavidéki ev. ref. pr. m. m. bs. t. csatlakozó egylet. Titkár: Gorzsas Sándor. Box 322 Alpha N. J.

- Passaic első magyar női betegs. egyesület. Titkár: Schar Lajosné. 127 Second Street Passaic, N. J.
- Woodbridge Pádúai Szent -Antal r. és gör. kath. betegs. egyesület. Titkár: Behan Antal.
- Keasbey Szt. János magyar betegs. egyesület. Titkár: Tamás János. Box 83 South River N. J.
- Philipsburg-Alphai II. Rákóczi Ferencz első magyar betegs. és temetkezési egyesület. Titkár: Dobos András. 12 Fayette Street Philipsburg, N. J.
- Perth Amboy-i Szűz Mária betegs. és temetkezési egyesület. Titkár: id. Lukács József.
- Perth-Amboy-i Szt. Alajosról nev. róm. és gör. kath. legény és betegsegélyző egyesület. Titkár: Kerh Mihály. 440 Insle Street Perth Amboy, N. J.
- Keasbey-i 48-as honvéd magyar betegs. és temetkezési egyesület. Titkár: Berecki Lajos. Box 8 Keasbey, N. J.
- Whartoni Kossuth Lajos első magy. betegs. egyesület. Titkár: Hunyadi József. R. F. D. B. 115 Wharton, N. J.
- Perth Amboy-i magyar testvéri m. betegs. egyesület. Titkár: Sándor János. 667 Cortland Street. Perth Amboy, N. J.
- Trentoni első magy. gör. kath. Pócsi Szűz Mária betegs. temetkezési és templomi egyesület. Titkár: Lukács Ede. 604 Franklin Street. Trenton, N. J.
- Perth Amboy-i első magyar rézbanda. Titkár: Labanc József. 697 Charles Street Perth Amboy, N. J.
- Trentoni első Kossuth Ferenc magyar ker. betegs. és temetkezési egyesület. Titkár: Kinczel Ferenc. 162 Home Ave Trenton, N. J.
- New Brunswicki Kossuth Ferenc férfi és női betegsegélyző egyesület. Titkár: Farkas Sámuel. 306 Towasend Street. New Brunswick, N. J.
- Közérdekű szövetség, Passaic. Titkár: Faludi Gyula. 127 Second Street. Passaic, N. J.
- Szt. Antal betegs. és temetkezési egyesület Passaic. Titkár: Schwar-zinger Imre. 115 President Street. Passaic, N. J.
- Ifjúsági férfi és női betegs., temetk. és zeneegyesület. Titkár: Márton Lajos. 49 Hudson Street. Passaic, N. J.
- Szent István kir. R. S. G. kath. betegs. egyesület, Passaic. Titkár: Géczi János. 34 Van Winkle Ave. Passaic, N. J.
- Passaic Szent Erzsébet női betegs. és temetk. egyesület. Titkár: Genzereit Gusztávné 276 Hope Ave. Passaic, N. J.
- Passaic Ref. női betegs. és temetk. egyesület. Titkár: Ruszkay Istvánné. 220 Fourth Street Passaic, N. J.

- Passaic Petőfi magyar betegs. egyesület. Titkár: Wache Béla. 192 Fourth Street Passaic, N. J. Titkár Link József. 28 Highland Ave Clifton, N. J.
- Első magyar műkedvelő kör, Passaic. Titkár: Szendery Zoltán. 220 Fourth Street Passaic, N. J.
- Zeneegyesület dalköri osztály Passaic. Titkár: Kárik János. 246 Third Street Passaic, N. J.
- Első magyar dalárda Passaic. Titkár: Borovszky András. 119 Park Ave Passaic, N. J.
- Carfieldi első N. J. férfi és női betegsegélyző és temetk. egyesület. Titkár: Moró Jakab. 229 Rive Road Corfield, N. J.

New York állami egyesületek.

- Newyorki első magyar amerikai férfi és női betegsegélyző egyesület. Titkár: Latkovics Lajos. 433 East 72nd Street New-York.
- Newyorki első Rákóczi kurucz férfi és női betegs. egyesület. Titkár: De Illy Géza. 401 East 80 Str. New-York, N. Y.
- Newyorki első magy. Kossuth Lajos Tódor betegs. és temetkezési. egyesület. Titkár: Szabó Tamás. 450 East 81 Street Newyork City.
- Rosetoni I. Ferencz József betegs. egyesület. Titkár: Takács János. Box 117 Roseton, N. Y.
- Hudson és környéke 13 aradi vértanu első magyar betegs. egyesület. Titkár: Csorsz János. 202 Mill Street Hudson Street.
- N. Y. Harlemi első magyar betegs. egyesület. Titkár: Tondura András. 504 East 118 Street New-York, City.
- Rosetoni Amerikai magyar tátravidéki I. Ferencz József betegs. egyesület. Titkár: Sipos Károly. Roseton, N. Y.
- Yonkersi első magyar betegs. egyesület. Titkár: Takács József. 41 Riverdale Ave Yonkers, N. Y.

Ohio állami egyesületek.

- Warreni első magyar férfi és női betegs. egyesület. Titkár: Panyko Károly. 237 Civitello St. Warren, O.
- Maynardi 13 aradi vértanu első magyar betegs. egyesület. Titkár: Nagy Sándor. Box 40 Crescent, O.
- Crescen Tompa Mihály koszorus költő első magyar betegs. egyesület. Titkár: B. Tóth János. Box 28 Crescen O.
- Daytoni Kossuth Lajos betegs. és temetk. egyesület. Titkár: Rózsa Sándor. 630 Keoval Str. Dayton, O.
- Bartoni I. magyar ref. betegs. és temetk. egyesület. Titkár: Boros István. Box 310 Barton, O.

I. Jobs és környéki magyar bányász betegs. egyesület. Titkár : Mikó József. Box 294 Murray City, O.

Lorraini Magyar Szövetkezet. Titkár : Takács György. Kocsiscsák Hall Lorrain O.

Lorraini első róm. és gör. kath. betegs. egyesület. Titkár : Bogács János.

Lorraini ref. betegs. és temetk. egyesület. Titkár : Korca András. 1665 E 32nd Street Lorrain, O.

Szt. Mihály gör. kath. betegsegélyző egyesület. Titkár : Végh István.

Lorraini magyar munkás betegs. egyesület. Titkár : Pataky András. Kocsiscsák Hall Lorrain. O.

Lorraini első magyar ifj. betegs. egyesület. Titkár : Ifj. Csonka István. 17729 E 31 st Street Lorrain, O.

Lorraini Szt. Mihály magyar gör. kath. templom és betegsegélyző egyesület. Titkár : Bodnár Mihály. 1669 E 30 Street Lorrain. Ohio.

Pennsylvania állami egyletek.

Leechburgi I. Árpád magyar betegs. egyesület. Titkár : Takács András. Box 67 Leechburg, Pa.

Braddocki és vidéki Erzsébet magyar királyné női betegs. egyesület. Titkár : Kutka Imre. 849 Grand Street. Braddock, Pa.

Braddocki és rankini első magyar férfi egyesült betegs. egyletek. Titkár : Kiss József. 109 Fifth Ave Rankin, Pa.

Homesteadi és vidéki Szt. Antal első magyar gör. kath. betegs. és hitközségi egyesület. Titkár : Loosz András. Box 422 Munhall, Pa.

Amerikai magyar társulat. Titkár : Cankett Márton. 998 N. Lawrence Street Philadelphia, Pa.

Monesseni első magyar munkás betegs. és műkedvelő kör. Titkár : Szendrey Ferencz. Box 408 Monessen, Pa.

So. Bethlehem-i első magyar társalgó és betegs. egyesület. Titkár : Auszt Béla.

Duquesne-i első magyar Szt. István király r. k. betegs. egyesület. Titkár : Tóth Miklós. Box 87 Duquesne, Pa.

Sorantoni magyar munkás betegs. egyesület. Titkár : Czibolya József. 426 Main Street Dixon City, Pa.

Freelandi első magy. munkás betegs. egyesület. Titkár : Bodor János. P. O. Drifton, Pa.

Mc. Keesporti első magy. ref. betegs. egyesület. Titkár : Kovács József. Box 56 Mc Keesport, Pa.

Virginia állami egyletek.

- Szt. Erzsébet r. kath. templom és betegs. egylet. Titkár: Tomkó István. Box 307 Pocahontas, Va.
 Pocahontasi első magyar betegs. egylet. Titkár: Dobos Sándor. Box 306 Pocahontas, Va.

Bányász-Szövetség.

- Ohio-i magyar bányászszövetség. Titkár: Tóth Márton. Box 485 Murray City, Ohio.
 Első magyar Kinizsi Pál magyar bányász betegs. férfi és női egylet. Titkár: Nagy Lajos. Box 29 Expedit, Pa.
 Yatesboro osztály. Titkár: Bódis Géza. Box 202 Seanos, Pa.
 4. osztály. Titkár: Sarkadi Gábor. Box 226 Seanor, Pa.

West Virginia állami egyletek.

- Első Tug Riveri magyar munkás betegs. egylet. Titkár: Vincze János. Gary, W. Va.
 1. osztály. Titkár: Koleszár János. Box 53 Filbert, W. Va.
 2. osztály. Gary, W. Va. Titkár: Dályai József. Look Box 313 Gary, W, Va.
 3. osztály. Pageton, W. Va. Titkár: Valash Vendel. Box 23 Pageton, W. Va.
 4. osztály. Gary, W. Va. Titkár: Granilla János. Box 784 Gary, W. Va.
 5. osztály. Ottowa, W. Va. Titkár: Rogozsán János. Box 1 Ottowa, W. Va.

Első Kohányi Tihamér amerikai és magyarországi egyesült magyar munkás betegsegélyző egylet fiókjainak titkárkara.

1. osztály. Homer City, Pa. Titkár: Gyabróczky György. Box 366 Luzerna Mines, Pa.
2. osztály. Deegan, Pa. Titkár: Sepsi István. Box 27 Deegan, Pa.
3. osztály. Freeburn, W. Va. Titkár: Cseh József. Box 71 Edgerton. W. Va.
4. osztály. Thorpe, W. Va. Titkár: Sidlovszky Péter. Box 52 Thorpe, W. Va.
5. osztály. Maybenry, W. Va. Titkár: Kecskeméti Mihály. Box 6 Switchback, W. Va.
6. osztály. Adena, O, Titkár: Tolnay József. Box 228 Adena, O.
7. osztály. Roda, Va. Titkár: Komka Ödön. Box 8. Roda, Va.
8. osztály. Alverda, Pa. Titkár: Balogh Ferencz. Box 47 Alverda Pa.

9. osztály. Premier, W. Va. Titkár: Hornok András. Box 61 Premier, W. Va.
10. osztály. Puritan, Pa. Titkár: Tóth Mihály. R. F. D. 314 Portage Pa.
11. osztály. Christopher, Ill. Titkár: F. Dézsy. Box 44 Christopher, Ill.
12. osztály. Hollieter, O. Titkár: Pápai Sándor. Box 14 Hollieter, O.
13. osztály. Milfield, O. Titkár: Mészáros József. Box 8 Milfield, O.
14. osztály. Monaville, W. Va. Titkár: Németh József. Box 125 Monaville, W. Va.
15. osztály. Bruceville, Ind. Titkár: Szacskó Gábor. Box 166 Bruceville, Ind.
16. osztály. Ethel, W. Va. Titkár: Kanyok János.
17. osztály. Rositer, Pa. Titkár: Nagy Zsigmond. Box 421 Rositer, Pa.
18. osztály. Sagamore, Pa. Titkár: Cs. Szabó János. Box 156 Sagamore, Pa.
19. osztály. Witherbee, N. Y. Titkár: Kozma Rémiás. Box 242 Witherbee, N. Y.
20. osztály. Lynch, Ky. Titkár: Szász Ágoston. Box 43 Benham, Ky.
21. osztály. Sharon, Pa. Titkár: Zsóka János.
22. osztály. Large, Pa. Titkár: Kovács Imre. Box 194 Large, Pa.
23. osztály. Berwick, Pa. Titkár: Kozma Mihály. Box 122 Berwick, Pa.
24. osztály. Expedit, Pa. Titkár: Sótér Rudolf. Box 32 Expedit, Pa.
25. osztály. Iselin, Pa. Titkár: Kucsera János. Box 235 Iselin, Pa.
26. osztály. Warfield, Ky. Titkár: Gaál Antal.
27. osztály. Soldier, Pa. Titkár: Begyik János. Box 114 Soldier, Pa.
28. osztály. Edry, Pa. Titkár: Miklósik Pál. Box 96 Edry, Pa.
29. osztály. Cleveland, O. Titkár: Soltész János. 3218 W. 32nd Street Cleveland, O.
30. osztály. Heilwood, Pa. Titkár: Csordás István. Box 263 Heilwood, Pa.
31. osztály. Ottawa, Ill. Titkár: Wodnák Ödön. Box 253 Ottawa, Ill.
32. osztály. Detroit, Mich. Titkár: Biró Lajos. 107 Dragoon Ave Detroit, Mich.
33. osztály. Nettleton, Pa. Titkár: Mihalko Jakab. Box 64 Nettleton, Pa.
34. osztály. Wewaco, W. Va. Titkár: Speray József.
35. osztály. Coal Run, Pa. Titkár: Hudák József. Box 79 Coal Run, Pa.
36. osztály. Clymer, Pa. Titkár: Ködmön József. Box 513 Clymer, Pa.
37. osztály. Eleanora, Pa. Titkár: Molnár András. Box 14 Eleanora, Pa.
38. osztály. Hastings, Pa. Titkár: Lipoczky János. Box 199 Hastings, Pa.

39. osztály. Amherstdale, W. Va. Titkár: Katona János. Box 14 Amherstdale, W. Va.

Református egyesületi osztály kalauza.

1. Bridgeport, Conn. Jegyző: Stephan Baráti. 282 Bostwick Ave.
2. Cleveland, O. Jegyző: Andrew Bögre. 2809—75th Street.
3. Fairport, O. Jegyző: Stephan Karsay. Box. 658 Harbor Station, O.
4. Sydney, N. S. Canada. Jegyző: Joseph Kozma. 53 Frederick Street.
5. Hazleton, Pa. Jegyző: Louis Györffy. Box 72. Audenried, Pa.
6. Homestead, Pa. Jegyző: George Valyik. 50 McFarron Ave Pittsburgh, Pa.
7. Johnstown, Pa. Jegyző: John Pataky. 310—1/2 Broad Street.
8. Monongahela, Pa. Jegyző: Stephan Markotány. 466 Francis Ave.
9. Mount Carmel, Pa. Jegyző: Stephan Pásztor. 431 North Market Str.
10. New Castle, Pa. Jegyző: Stephan György. 104 Gardner Ave.
11. New-York, N. Y. Jegyző: Charles Czirják. 515 E 177th Street.
12. Passaic, N. J. Jegyző: Maria Németh. 156—3rd Street.
13. Perth Amboy, N. J. Jegyző: Maria Kiss. 682 Cortland Street.
14. Pittsburgh, Pa. Jegyző: Joseph V. Petrő. 5020 Ladora Street.
15. Pittsburgh, Pa. Jegyző: Homer Hornyák. 600 Hazelwood Ave.
16. So. Bend, Ind. Jegyző: John Parko. 310 North Walnut St.
17. So. Chicago, Ill. Jegyző: Charles Józsa. 8518 Mackinaw Ave.
18. Dillonvale, O. Jegyző: Frank Balázsi. Box 144.
19. Trenton, N. J. Jegyző: Frank Lenart. 68 Fair Street.
20. Toledo, O. Jegyző: Gabriel Komáromi. 401 Whittemore Street.
21. Yungstown, O. Jegyző: Stephan Molnár. 711 Salt Spring Street.
22. Whitsett, Pa. Jegyző: Stephan Tóth. Box 97.
23. Willock, Pa. Jegyző: Paul Kiss. 115 Peach Alley Duquesne Pa.
24. Throop. Pa. Jegyző: John Balassa. 123 Rebecca Street Dickson, Pa.
25. Donora, Pa. Jegyző: Alexander Turfa. 867 Thompson Ave.
26. Phoeniaville Pa. Jegyző: László Demeter. 255 Walnut Street.
27. Westmoore, Pa. Jegyző: László György. 313 Dean Court Kingston, Pa.
28. Dunmore, Pa. Jegyző: Paul Domik. 405 Blackley Street.
29. Lorain, O. Jegyző: Stephan Fülöp. 1644 East 30th Street.
30. New Brunswick, N. J. Jegyző: Stephan Daruka. 47 High Street.
31. Newark, N. J. Jegyző: John Kiss 339 South 6th Street.
32. Lord, Md. Jegyző: Emery Bodnár. Box 17.

33. Detroit, Mich. Jegyző: Joseph Farkas. 144 Crossley Ave.
34. Hubbard, O. Jegyző: Fergely Kuthy. Box 314,
35. Westville, Ill. Jegyző: John Géczy. 124. Illionis St.
36. Murray, O. Jegyző: Stephan Sándor. R. F. D. No. 1.
37. Ashtabula, O. Jegyző: John Marincsák. 47 Martin Street.
38. Dickson, Pa. Jegyző: Stephan Regenye. 457 Poplar Street.
39. Morrisdale Mines, Pa. Jegyző: Frank Tallyai. Box 155 Hawk Run, Pa.
40. Kerasearge, Mich. Jegyző: Michael Balogh. Box 106.
41. Budapest, Ga. Jegyző: Jokn Knapp. R. F. D. 119 Tallapoosa, Ga.
42. Alpha, N. J. Jegyző: Joseph Gyurkovics. Box 274.
43. Elizabeth, N. J. Jegyző: Béla Bertók. 524 Court Street.
44. Traveskyn, Pa. Jegyző: Stephan Bakó. Box 17 Cuddy, Pa.
45. Allegheny, Pa. Jegyző: Joseph Vass- 1011 Grand Ave N. S.
46. Pocahontas, Va. Jegyző: Peter Kovács. Box 331.
47. Buffalo, N. Y. Jegyző: John Vaszily. Sycamore Hotel.
48. So. Norwalk, Conn. Jegyző: Nt. Dókus Gábor. 21 Lexington Ave.
49. Eleanor, Pa. Jegyző: Emery Beluscsák. Box 337.
50. Trauger, Pa. Jegyző: John L. Lengyel.
51. Oil City, Pa. Jegyző: Frank Tóth. 4 Wayne Street.
52. Broughton, Pa. Jegyző: Andrew Sztankó. Box 111 Horning, Pa.
53. St. Louis, Mc. Jegyző: John Fagyal. 2609 N. 9th Street.
54. Windber, Pa. Jegyző: Andrew Muzsalyi. 606 Bedford Street Scalp Level, Pa.
55. Dayton, O. Jegyző: Nt. Kovács Endre. 1424 Blaine Street.
56. East Chicago, Ind. Jegyző: Rev. Stephen Virág. 4822 Kennedy Ave.
57. Bridgeport, Conn. Jegyző: Rev. Ernest Komjáthy. 641 Hancock Ave.
58. Scranton, Pa. Jegyző: John Erdélyi. 1119 Albright Ave.
59. Canonsburg, Pa. Jegyző: Geprg W. Dobos. 229 Barr Street.
60. Federal, Pa. Jegyző: Joseph Kovács. Box 192 Burdine, Pa.
61. Farrel. Pa. Jegyző: Sigismund Németh. 1153 Emerson Ave.
62. Portage, Pa. Jegyző; Michael Törös. 1021 Gillespie Ave.
63. Columbus, O. Jegyző: John Weber. 315 Innis Ave.
64. Boardman, Pa. Jegyző: Stephan Nagy. Box 23.
65. Lackawanna, N. Y. Jegyző: Julius Karsa. 415 Wilkes Barre Ave.
66. Toledo, O. Jegyző: Louis Bartha. 2318. Valentine Street.

67. Muskegon, Mich. Jegyző: John Hegedüs. Box 176 Muskegon Heights, Mich.
68. Red. Jacket, W. Va. Jegyző: Charles Orovec. Box 83.
69. Barton, O. Jegyző: Bálint Réthy. Box 106.
70. Toledo, O. Jegyző: Sebastian Visi. 2337 Bakswell St.
71. Keasbey, N. J. Jegyző: Louis Deák. Box 261.
72. Perth Amboy, N. J. Jegyző: Rev. Louis Nádassy. Box 303.
73. Wallingford, Conn. Jegyző: John Bay. 77 Meadow St.
74. Springfield, La. Jegyző: Michael Kopcsó. Box 33 Albany, La
75. Whiting, Ind. Jegyző: John Jaczko. 424 Stieber St.
76. Chicago, Ill. Jegyző: Antal Biró. 958 E 93 Str.
77. Brownsville, Pa. Jegyző: Rev. Alexander Székely. Box 533.
78. Charleroi, Pa. Jegyző: Paul Havrán. 925 Shady Ave.
79. So. Bethlehem, Pa. Jegyző: Rev. Emil Nagy. 526 East 4th St.
80. Philadelphia, Pa. Jegyző: Julius Fülöp. 1528 North Leitgon St
81. Wharton, N. J. Jegyző: John Garanyi. Box 715.
82. Cleveland, O. Jegyző: Andrew Boszlai. 1980 Columbus Road.
83. Daisytown, Pa. Jegyző: Stephan Szakács.
84. East St. Louis, Ill. Jegyző: Rev. Joseph Kardos. 1131 Trendeley Ave.
85. Medina, O. Jegyző: Frank Jakab. 432 Bronson Street.
86. Franklin, N. J. Jegyző: Alexander Hody. Box 190.
87. Exedit, Pa. Jegyző: John Borányik, Box 325.
88. Collinwood, O. Jegyző: Mrs. Andrew Lohn. 905 Rudyard Road.
89. Harrisburg, Ill. Jegyző: Ágoston Zvara. Box 246.
90. New Philadelphia, O. Jegyző: Joseph Major. R. F. D. No. 4 Box 137.
91. Monessen, Pa. Jegyző: Mathias Habzda. 326 Schonmaker Ave.
92. Windsor, Ont. Canada. Jegyző: Emery Soós. 85¹/₂ Tuscarawas St.
93. Daisytown, Pa. Jegyző: Béla Blizman. Box 235.
94. Drakes-Congo, O. Jegyző: Joseph Urban. Box 245 Congo, O.
95. West Detroit, Mich. Jegyző: Stephan Nagy. 226 Dearborn Ave.
96. Elrama, Pa. Jegyző: John Drenka. Box 81.
97. Glenwood, Pa. Jegyző: Joseph Lengyel. 1 Dike Street Pittsburgh, Pa.
98. Duquesne, Pa. Jegyző: Gabriel Kosa. 119¹/₂ Peach Alley.
99. Poughkeepsie, N. Y. Jegyző: Joseph Török. 101 Church Street.
100. St. Paul, Minn. Jegyző: Antal Kuslich. 1079 Louth Street.
101. New-York Harlem, N. Y. Jegyző: Rev. László Harsányi. 540 West 122nd Street New-York City.

102. Canton, O. Jegyző: Joseph Dégi. 2228 Indiana Way, N. E.
103. Chromeg, N. J. Jegyző: Rev. István Csépké. Bryant Street.
104. Nesquehoning, Pa. Jegyző: Michael Hadnagy. Box 154.
105. Jessup, Pa. Jegyző: Michael Kovács. Box 433.
106. Owosso, Mich. Jegyző: John Lakatos. 118 Water Street.
107. N. S. Tonawanda, N. Y. Jegyző: Frank Krizán. 64 First Ave.
108. Leechburg, Pa. Jegyző: Rev. Aondor Kovács. 145 Third Street.
109. Beaverfalls, Pa. Jegyző: Paul Szatmáry. 4722 Fifth Ave.
110. Uniontown, Pa. Jegyző: Joseph Kovács. Phillips Box 55.
111. Morgantown, Pa. Jegyző: John Radics R. T. G. N. 7 Box 55.
112. Indiana Harbor, Ind. Jegyző: John Dobay. 3553 Pennsylvania Ave.
113. Port Huron, Mich. Jegyző: Thomas Kiss. 3109 — 49th Street.
114. Wyandotte, Mich. Jegyző: Stephan Novotnik. 406. Third Street.
115. Vestaburg, Pa. Jegyző: Frank Fekete. Box 317.
116. Zeigler, Ill. Jegyző: John Fizel. Box 244.
117. Coraopolis, Pa. Jegyző: John Kloczán. Box 951.
118. Welch, W. Va. Jegyző: Stephan Papp. Box 492 Kimball, W. Va.
119. Edri, Pa. Jegyző: Michael Valkovszky. Box 14.
120. Chicago, Ill. Jegyző: Emery Pozsgay. 4130 West Lake Street.
121. Joliet, Ill. Jegyző: Peter Kiss. 311— $\frac{1}{2}$ Chase Ave.
122. Akron, O. Jegyző: Rev. Arpad Bakay. 880 Coburn Street.
123. Kolp, Ill. Jegyző Michael Lévy. F. B. 83 Clifford, Ill.
124. Adena, O. Jegyző: Joseph Végh jr. Box O.
125. Elyria, O. Jegyző: WM. Varga. 561 Frontdale St.
126. Dobra, W. Va. Jegyző: Andrew Bodó. Box 135 Corco, W. Va
127. East Youngstown, O. Jegyző: Samuel Kiss. Box 479.
128. McKeesport, Pa. Jegyző: Rev. Julius Melegh. 138—80th Street.
129. South River, N. J. Jegyző: Joseph Fábíán. Box 205 South River, N. J.
130. Thorpe, W. Va. Jegyző: Stephan Korik. Box 336.
131. Studa, Pa. Jegyző: John Szabó. Box 81.
132. Union City, Conn. Jegyző: Balázs Szabó. 29 Brennen Street.
133. Gary, Ind Jegyző: Daniel Bazin. 16—28 Delaware St.
134. Torrington, Conn. Jegyző: John Bacso. 34 Tracie St.
135. So. Buffalo, N. Y. Jegyző: Andrew Kondor. 525 Abbott Road.
136. Seanor, Pa. Jegyző: Stephan Kovács. Box 174.
137. Grand Rapids, Mich. Jegyző: Michael Kovács. 1537 Powers Ave.
138. Flint, Mich. Jegyző: Bertalan Szabó. 1211 Garfield Ave.
139. Middletown, O. Jegyző: Rev. Antal Kruchio. 1300 Hoffman Ave Dayton, O.

140. Jewel Ridge, Va. Jegyző: John Kocsis.
 141. Finleyville, Pa. Jegyző: Louis Dienes. R. F. D. Box 87.
 142. Bucyrus, O. Jegyző: Andrew Bakos. 802 Plymouth Street.
 143. Madera, Pa. Jegyző: John Demko.
 144. Bayonne, N. Y. Jegyző: Rev. Béla Bertók. 523 Court Street
 Elizabeth, N. J.
 145. Poland, Pa. Jegyző: Martin Lenhart. P. O. Box 68 New
 Geneva, Pa.

A munkásbetegségélyző- és önképző szervezet kalauza. 1921. év.

Központi intézőbizottság:

- Központi elnök: Vlasits Márton, 408 E 70 Street, New-York City.
 Központi alelnök: Deisinger László, 9—14th Street, College Point
 New-York.
 Központi jegyző: Green Emil, 411 E 100 St, m New-York City.
 Központi titkár: Kertész József, 350 E 81 Street, Tel.: Lenor 5645.
 Központi pénztárnok: Wolf Elemér, 1065 Simpson Street, New-
 York City.
 Központi számvizsgálók: Kohn Sámuel, 2260 Fairfield Ave, Brid-
 geport, Conn. Greenwald Ignác, 463 Potter Ave, Astoria L. I.
 New-York. Königskecht H., 528 E 79 Street, New-York.

Központi ellenőrzőbizottság:

- Nievor Vilmos, 429 E 64 Street, New-York City.
 Villa Antal, 419 E 68 Street, New-York City.
 Temesy Ferencz, 350 E 81 Street, New-York City.
 Bizalmi-férfiak: Béd Imre, 548 E 82 Street, New-York City. Kaszonyi
 Gyula, 147 Middleton Street, Brocklyn, New-York.
 Panaszbizottság: Celeveland O. Jegyzője: Kovács János, 1309
 Lorrain Ave.

Kerületi szervezők és ellenőrök:

- I. kerületben Pittsburgh vidékén: Blau Aladár, Box 103 East
 Pittsburgh, Pa.
 II. „ 25. osztály. Cleveland O. Erdei Mihály 2038 E. 20 pl.
 III. „ Martins Ferry, O. Jancsár József, 1020 Broadway.
 IV. „ 37. osztály. Detroit Mich. Kovács Gábor, 15 Barker
 Street.
 V. „ Chicago és vidékén, 11 oszt.: A. Lówy, 3826 N.
 Ashland Ave Chicago, Ill.

- VI. kerületben 31. osztály. Millwaukee Wisc.: Gyurák Mihály,
301—11th Street.
- VII. „ Los Angelos, Calif.: Horn Péter, 1150 E 55th Street.
- VIII. „ Highland Spring, Va.: Varró Viktor, Box 1077.

Osztályok. — Titkárok.

1. osztály. Brocklyn, N. Y. Müller Fülöp. 2335 Palmeto Street.
2. osztály. Newyork, N. Y. Farkás Albert. 399 E 78 Street.
3. osztály. Indiana Harbor, Ind. Varga András. 3425 Elm Street.
4. osztály. San Francisco, Cal. Ráthy Istvánt. 736 Fulton Street.
5. osztály. Elizabeth, N. J. Joseph Schneider. 251 Schiller Street.
6. osztály. Newyork, N. Y. Diószeghy Imre, 538 E 17th Street.
7. osztály. Astoria, N. Y. Behr István. 342 Astoria Ave.
8. osztály. Cleveland, O. Király József. 370 E 152 Street.
9. osztály. Hollister, O. Petrovics József. Box 140 R. F. D. No. 1.
Glouster, O.
10. osztály. Perth Amboy, N. J. Tóth János. 668 Catherine Street.
11. osztály. Chicago, Ill. Jaeger Sándor. 1825 Mohawk Street.
12. osztály. Brilliant, O. Lukoveczky A. Box 195.
13. osztály. Buffalo, N. Y. Pribék Lajos. 31 Rano Street.
14. osztály. Phila, Pa. Tömöl Dezső. 2414 W. Thompson Street.
15. osztály. Celeveland, O. Stolcz Pál. 2803 York Ave.
16. osztály. Pullman, Ill. Karl Gusztáv. 11521 Yale Ave.
17. osztály. Elgia, Ill. Forján Lajos. 845 Wellington Ave.
18. osztály. Schenectady, N. Y. Vizslay Rudolf. 220—4th Ave.
19. osztály. Harrison, N. J. Fladerer Ferencz. 18 Franklin Ave.
20. osztály. McKees Rocks, Pa. Czill Károly. 816—11th Street.
21. osztály. Carwood, N. J. Németh Sebestyén. Box 114.
22. osztály. Baltimore, Mc. Kovács József. 805 W. Lexington Street.
23. osztály. Greenpoint, Brocklyn, N. Y. Nagy József. 195 Java
Street Brocklyn, N. Y.
24. osztály. Rochester, N. Y. Katona Lajos. 24 Bismarck Terr.
25. osztály. St. Quis, Mc. Szabolics Ferencz 4925 Wiesenhan Ave.
26. osztály. Newark, N. J. Diószeghy Imre. 169 High Street West
Orange, N. J.
27. osztály. Racine, Wisc. Bozsák Illés. 956 La Salle Street.
28. osztály. Gary, Ind. Kuszli Pál. 1801 Mass. Street.
29. osztály. Bronx, N. Y. Schwartz Simon. 731 E 156 Street.
30. osztály. College Point, N. Y. L. Deisinger. 9—14 Street.
31. osztály. Milwaukes, Wisc. Szilágyi Mihály. 857—6th Street.
32. osztály. Harvey, Ind. Rubendunst János. 15432 Park Ave.

33. osztály. N. S. Pittsburgh, Pa. Csillay József 1023 East Street.
34. osztály. Homenstead, Pa. Thomka Kálmán. 434 Elm Way.
35. osztály. Chicago, Ill. J. Fábián. 5622 So. Lincoln Street.
36. osztály. Minneapolis, Minn. Hajdú György. 720—6th Ave.
37. osztály. Detroit, Mich. Paul Tóth 2361 Lincoln Ave Highland Park, Mich.
38. osztály. Oakland, Cal. Sarkady István. 68 Carland Ave.
39. osztály. Trenton, N. J. Burkus József. 339 Centro Street.
40. osztály. Highland Springs, Va. Varró Viktor Károly. 723 E Main Street Richmond, Va.
41. osztály. Delray, Mich. Józsa Mihály. 133 Post Ave.
42. osztály. Alliance, O. Balogh György. 1011 E. Grand Street.
43. osztály. Groveton, Pa. Kovács János. Box 103.
44. osztály. Los Angeles, Cal. Frank Buth. 726 Pico Street.
45. osztály. East Pittsburgh, Pa. J. Friedman 325. Beach Street.
46. osztály. Columbus, O. Tóth Gyula. 377 Woodrow Ave.
47. osztály. Bucyrus, B. Pogány István. 1023 Wingert Street.
48. osztály. Youngstown, O. Papp László. 251 Superior Street Box 154 Shoreline, Youngstown, O.
49. osztály. Verona, Mich. Okler Mihály. Box 24.
50. osztály. Newark, N. Y. O. Pásztly Béla. 283 Summer Street.
51. osztály. Indianapolis. Ind. Ifj. Asztalos Károly. 21 N. West Street.
52. osztály. So. Read. Ind. Hegedűs József. 1502 L. High Street.
53. osztály. Easton, Pa. Búzás József. 1075 Buskill Drive.
54. osztály. Bridgeport, Conn. Strpka Vilmos. 66 Bryant Street.
55. osztály. Passaic, N. J. Ujváry József. 204 Second Street.
56. osztály. Martinsferry, O. Dull S. István. 523 N 5th Street.
57. osztály. New Brunswick, N. J. Géresy Ferenc. 32 Alexander Street.
58. osztály. Bellaire, O. Kovács Pál. 4685 Harrison Street.
59. osztály. Short Creek W. Va. Orbán Mózes. Box 31.
60. osztály. Yorkville, O. Fürj József. Box 234.
61. osztály. Cincinnati, O. Bércsák József. 1818 Race Street.
62. osztály. Rankin, Pa. Charles Pocsik. 327—5th Street.
63. osztály. New Brighton, Pa. Kovács József. Box 396.
64. osztály. Akron, O. Szebényi György. 468 E Crosier Street.
65. osztály. New Haven, Conn. Klein Albert. 170 Dover Street.
66. osztály. So. River. N. J. Balogh Mihály. L. Box 199.
67. osztály. Plainfield, N. J. Schaeffer J. G. 1859 S. Second Street.
68. osztály. Flint, Mich. Bán Pál. Box 550 Station A.
69. osztály. McKeespori, Pa. Nyegre István. 124—4th Ave.
70. osztály. Lyndora, Pa. Lára Gáspár. Box 323.

71. osztály. Johnstown, Pa. Gavura István. 314— $\frac{1}{2}$, Broad Street.
72. osztály. Cleveland, O. Csányi István. 2206 St. Clair Ave.
73. osztály. Barton, O. Kertay Ferencz. Box 218.
74. osztály. Hammond, Ind. Hudák András. 215—154th Pl. West Hammond, Ind.
75. osztály. N. Tonawanda, N. Y. Vitális Géza. 113 Weatfield Street.
76. osztály. Canton, O. Szekeres János. 1908 Taft Ave.
77. osztály. So. Bethlehem, Pa. Kocsis György. 1178 E 4th Street.
78. osztály. Painesville, O. Réz Sándor. Box 58 Crand River, O.
79. osztály. Hazelwood, Pa. Bahony Alex. 5510 Helbert Alley.
80. osztály. Toledo, O. Szakács Mátyás. 119 Whitemore Street Glenwood, Pa.
81. osztály. Zeigler Ill. Farkasinszky György. Call Box 138.
82. osztály. Avella, Pa. Béres Alex. Box 372.
83. osztály. Wharton, N. J. Zaveczy János. 18 Davis Ave. Dover, N. J.

Amerikai magyar segélyező-szövetség. 1921. év.

Központi titkári hivatal: Bridgeport, Conn., 1412 State Street.

Csoportok: — Ügykezelők:

1. csoport. Bridgeport Conn. Szöllősy Mór. 323 Pine Street.
2. „ Derby Conn. Szikora Imre. 72 New Haven Ave.
3. „ So. Norwalk, Conn. Kecskés István. 39 Lowe Street.
4. „ Pocahontas, Va. Timkó István. P. O. Box 107.
5. „ Leisenring, Pa. Dienes János. 129 N. First St. Connells-ville, Pa.
6. „ Duquesne, Pa. Sáros Menyhért. 19 East Grant Ave.
7. „ Newyork, N. Y. Kaszonyi Gyula. 147 Middletown Street Brooklyn, N. Y.
8. „ Wilkes Barre, Pa. Juhász István. R. F. D. 1.
9. „ Granerville, N. Y. Bódy György.
10. „ Johnstown, Pa. Paluscsák János. 711 Virginia Ave.
11. „ Trenton, N. J. Schek Lajos. 1637 Chestnut Ave.
12. „ McKeesport, Pa. Szajbert Lajos.
13. „ Torrington, Conn. H. Béres István. 20 Lawton Street.
14. „ Calumet—Trauger, Pa. Id. Suba Ferenc. Box 113 United, Pa.
15. „ Dillonvale, O. Mikula Imre. Box 765.
16. „ Youngstown, O. Kolozsy József. 702 Steel Street.
17. „ New Haven, Conn. Kacsmarik József. 243 Hamilton Str.

18. csoport. Whiting, Ind. Varga Ferencz. 416—121 Street.
19. „ Startle, O. Vaszily András. Box 103 Adena O.
20. „ Homestead, Pa. Péntek József. 440 Fifth Ave.
21. „ Akron O. Gyurkovits István. 810 Rhodes Ave.
22. „ Scranton, Pa. Vince János. 1015 Tripp Street.
23. „ Perth Amboy, N. J. Mondok János. 358 Kirkl and Str.
24. „ Cuddy, Pa. Érsek Gyula. Box 92.
25. „ Bannock, O. Putnoky Lajos. Box 61.
26. „ Braddock, Pa. Ackerman Albert. 320 Fifth Street Rankin, Pa.
27. „ Wharton, N. J. (N. J.). Riczkó András. Box 611.
28. „ Eleanor, Pa. Molnár András. Box 14.
29. „ Hollister, O. Székely János. Route 1 Box 95 Glouster, O.
30. „ Hartford, Conn. Lukács Ferencz. 1362 Broad Street.
31. „ Shamokin, Pa. Petro Tamás. Middletown, Pa és Abary József. Zebre, Pa.
32. „ Wallingford, Conn. Náczi József. 59 Spring Street.
33. „ Uniotown, Pa. Elek János. Box 573.
34. „ Congo, O. Dudás Péter. R. F. D. No. 1. Corning, O.
35. „ Yomkers, N. Y. Urbán György. 210 Riverdale Ave.
36. „ Algoma, W. Va. Cseh Péter. P. O. Box 31. May-beury. W. Va.
37. „ Barton, O. Mikula Ferencz. Box 269.
38. „ Bening, Pa. Csurilla János. Box 28 Wick Haven. Pa.
39. „ So. Chicago, Ill. Vajko István. 8436 Green Bay Ave
40. „ E. Kingston, N. Y. Szabados Lajos. R. F. I. 4. Box 92
41. „ St. Paul, Minn. Petro János. 1091 Ryde Street.
42. „ Carteret, N. J. Kovács Lajos. Box 98.
43. „ Westville, Ill. Matkocsik András. R. R. I.
44. „ Ashtabula-Sveden, O. Kovács Ferencz. 86 B. Pacifice Street Ashtabula, O.
45. „ Van Meter, Pa. Kita András. Box 157 Manifold, Pa.
46. „ Roseton, N. Y. Petróci József. Box 44.
47. „ Granite City, Ill. Máthás József. Gen. Del.
48. „ Farrel, Pa. Zimmerman Antal. 1124 Fruit Ave.
49. „ Chicago, Ill. Homoly Béla. 3202 So. 53 Court Cicero, Ill.
50. „ New Brunswick, N. I. Csete Gergely. 189 Albany Street.
51. „ Freeland, Pa. Bodor János. 406 Cedar Street.
52. „ Bayonne, N. J. Bilics József. 17a East 31st Street.
53. „ Lorain, O. Vaszily János. 1684 E 31 Street.
54. „ Puritan, Pa. Fövényesy Sándor. R. F. D. 136 Portage, Pa.

55. csoport. So. Bethlehem, Pa. Reitmár Sándor. 638 East 4th Street.
 56. „ Ashtabula-Harber, O. Illés János. 38 Martin Street.
 57. „ So. River, N. J. Bagaméry Sándor. Box 316.
 58. „ Newyork, N. Y. Noviczky Ágoston. 290 Suydam Street Brooklyn, N. Y.
 59. „ Sharon, Pa. Mészáros Gábor. 499 New Castle Street.
 60. „ Cleveland, O. Balázs Dezső. 2920 East 11th Street.
 61. „ Conneaut, O. Géczy János. 1015 Broad Street.
 62. „ Lorain, O. Bihary Mihály. 1017 First Street.
 63. „ Woodbridge, N. J. Nagy András. Box 273.
 64. „ Philadelphia, Pa. Szabó Dénes.
 65. „ Passaic, N. J. Kurtz Lajos. 18 East Russel Street Clifton, N. J.
 66. „ Bens Creek, Pa. Jendrik József. Box 64 Wintondale, Pa.
 67. „ Windber, Pa. Turóczy István. 105 Hillside Ave.
 68. „ Jobs, O. Belffy András. Box 385 Murray, O.
 69. „ Thropp, Pa. Kóbor Miklós. 543 Charles Street.
 70. „ Latrobe, Pa. Csörgő István. R. F. D. Box 174/B.
 71. „ South Bend, Ind. Tokai Imre. 1522 So. Kendall Street.
 72. „ Huron, O. Molnár Bálint. Box 112.
 73. „ Brownsville, Pa. Herman Imre. Box 345 So. Brownsville, Pa.
 74. „ Boston, Mass. Dutka László. 32 Belmont Street Somerville, Mass.
 75. „ Fairport, O. Szerdy István. Box 217 Fairport Harbor, O.
 76. „ Philipsburg, N. J. Major M. József. 801 So. Main Street.
 77. „ Auburn, Ill. Urbánszky János. Box 133.
 78. „ Hutchison, W. Va. Tóth Pál. Box 13 Shinnston, W. Va.
 79. „ Irvin, Pa. Nemes János. R. F. D. No. 102 Turtle Creek, Pa.
 80. „ Portland Point, N. Y. Farkas István. R. F. D. No. 1 Perrisburg, O.
 81. „ Schenectady, N. Y. Wajtó István. 116 First Ave.
 82. „ Whitsett, Pa. Verba András. Box 66.
 83. „ Danbury, Conn. Balázs András. 477 Main Street.
 84. „ East Chicago, Ind. Pető Gyula. 5020 Kennedy Ave East Chicago, Ind.
 85. „ Kreisherville, N. Y. Szabó János. 808 E 151 Street E. Chicago, Ind.
 86. „ Leechburg, Pa. Sczavniczky István. Box 827.
 87. „ Rankin, Pa. Jászay Sándor. 341 Fifth Street.

88. csoport. Kempton, W. Va. Stefán József. Box 85 Tunnelton, W. Va.
89. „ Maynard, O. Sulay József. R. F. D. 4. Box 95 Clairsville. O.
90. „ Newark, N. J. Hüller Antal. 123 Montgomery Street.
91. „ Barnesboro, Pa. Domonkos András. Box 628.
92. „ Chrome, N. J. Welicsko György. Box 174.
93. „ Sweetwater, Wyc. Koós Lajos. Box 235 Relyance Wyc.
94. „ Peekskill, N. Y. Lemák Ferencz. 654 N. Division Street.
95. „ Indianapolis, Ind. Komenda János. 901 Concord Street.
96. „ McAdoo, Pa. Szalay Jenő. Box 560 Mc Adoo, Pa és Fred Bones Box 43 Sheppton, Pa.
97. „ Flint, Mich. Takács Vendel. 3010 St. John Street.
98. „ Adelaide, Pa. Kőrösy Pál. Box 102.
99. „ Willock, Pa. Nagy István Box 104.
100. „ Omaha, Nebr. Kiss Ferenczné. 1319 So. 3rd Street.
101. „ Poughkeepsie, N. Y. Juhász István. 12 N. Perry Street.
102. „ Cassandra, Pa. Gyurica Miklós. Box 201.
103. „ Dayton, O. Liebhart András. 518 West Dakota Street.
104. „ Lackawanna, N. Y. Fazekas Béla. 412 Second Street.
105. „ Clarksburg, W. Va. Enyingi Jenő. R. F. D. 3. Box 14.
106. „ Martius Creek, Pa. Takács Vincze. Box 98.
107. „ West Pullmann, Ill. Ifj. Tóth János. 12017 Lowe Ave.
108. „ Allegheny, Pa. Keresztesi András 827 Lowitt Way N. S. Pittsburgh, Pa.
109. „ Phoenixville, Pa. Szöllősy Mihály 110 Bridge Street.
110. „ Canonsburg, Pa. Duscsay József. Box 294.
111. „ Chrome, N. J. Kiss Sándor. Box 264.
112. „ Donora, Pa. Csatlós János. 444 Seconde Street.
113. „ Barberton, O. Nyikos János. 511 Hopogan Street.
114. „ Martins Ferry, O. Kerekes Izrael. 710 Clark Street.
115. „ Springfield, Ill. Batta István. 2650 So. 9th Street.
116. „ Tonnawanda, N. Y. Tóth Menyhért. 44 Douglas Street.
117. „ Lyndora, Pa. Lesko Lajos. Box 411.
118. „ Monessen, Pa. Visnyánszky János. 671 9th Street.
119. „ Winnipeg, Man. Canada. Anthony Sándor. 508 Polsom Ave.
120. „ Keiser, Pa. Marosy György. Box 12.
121. „ Cleveland, O. Borcsik György. 3251 W. 10th Street.
122. „ Detroit, Mich. Marth Márton. 121 Cary Street.
123. „ Wilkes Barre, Pa. Sicherman Sámuel. 55 N. Main Street.

124. csoport. Mount Carmel, Pa. Megyesy József. 133 N. Chestnut Street.
125. „ Smithfield, Pa. Filemon Mátyás. R. F. D. No. 5. Box 81 Uniontown, Pa.
126. „ Sydney, N. S. Canada. Holles István. 102 Henry Street.
127. „ Erie, Pa. Zsigmond István. 954 W. 3rd Street.
128. „ Oxford Furnace, N. J. Asztalos Bertalan. Box 322.
129. „ Cleveland, O. Ibos István, 1924 West 44 Street.
130. „ Joliet, Ill. Reshán István. 220 Meeker Ave.
131. „ Minersville, Pa. Kiss János. 508 Delaware Ave.
132. „ Iselin, Pa. Ifj. Gordos László. Box 115.
133. „ Black Lick, Pa. Fészky József. Box 61.
134. „ Pueblo, Col. Zajác József. 1509. Cedar Street.
135. „ E. St. Louis, Ill. Nyikos Dezső 2121 E. Broadway.
136. „ St. Louis, Mc. Feja Andor, 2528 N 22 Street.
137. „ Snow-Shoe, Pa. Polczer Antal. Box 62 Clarence, Pa.
138. „ Elyria, O. Tóth Lajos. 138 Woodford Ave.
139. „ Newyork. N. Y. Urbán István. 1569 First Ave.
140. „ Wyano, Pa. Domján Imre. Box 32 Yukon, Pa és Horváth Ferencz Box 296 Yukon, Pa.
141. „ Newyork, N. Y. Suszt István. 530 East 18 Street.
142. „ Bessemer, Mich. Icsó János. Box 788.
143. „ Toledo, O. Simon P. Gyula. 203 Whittemora Street.
144. „ Warnock, O. Csicsery Mihály. Box 96 Belmont, O.
145. „ Coshocton, O. Tisonyai János. Box 243.
146. „ Chicago, Ill. Kovács János. 9150 Dauphin Ave.
147. „ Exedit, Pa. Majancsik János. Box 258.
148. „ Alverda, Pa. Balogh Ferencz. Box 47 és Füleky Ferencz R. F. D. 4. Indiana, Pa.
149. „ Rossiter, Pa. Csőry Miklós. Box 183.
150. „ Pottstown, Pa. Mészáros István. Box 75 Stowe, Pa.
151. „ Stamford, Conn. Bariczki András. 12 Ludlow Street.
152. „ Muttel Udel, Pa. Szücs János. R. F. D. 7 Box 79 Creensburg, Pa.
153. „ Newark, O. Beke András. 546 Seraco Ave.
154. „ Wehrun, Pa. Gerő Gyula. Box 48.
155. „ Terre Haute, Ind. Ferenczy István. 2121 W 20th Street.
156. „ Decatur, Ill. Wirchak János. 2001 N. Woorford Street.
157. „ Wheeling, W. Va. Weisz Mihály. R. F. D. 2 Box 351.
158. „ Steubenville, O. Klitus János. Box 275.
159. „ Brooklyn, N. Y. Mandula Sándor. 658 Herkimer Street.

160. csoport. Niles, O. Pirigyi János. 427 Walnut Street.
 161. „ Lansing, O. Mák Lajos. Box 23 Blaine, O.
 162. „ Forbes Road, Pa. Sutka Mihály. Box 54.
 163. „ Daisytown, Pa. Kocsis Miklós. Box 174.
 164. „ Hudson, N. Y. Kardos Imre, 230 Warren Street.
 165. „ Mollenauer, Pa. Petruska Sándor. Box 43.
 166. „ Pricedala, Pa. Ráboci István. Box 91.
 167. „ Palmerton, Pa. Lackner István. 338 Lehigh Ave.
 168. „ Alliance, O. Ürmösy Sándor. 1128 Forest Ave.
 169. „ Toma Creek, Va. Farkas Ödön. Box 24.
 170. „ Canton, O. Berec Sándor. 2529 E 14th Street.
 171. „ Clymer, Pa. Lezsák János. Box 24.
 172. „ Milford, N. Y. Pásztor Gusztáv. 405 Preaknesa Ave
 Paterson, N. J.
 173. „ Providence, R. I. Balogh Pál. 8 Clinton Ave.
 174. „ Berwick, Pa. Tóth Miklós. Box 262.
 175. „ Primero, Colo. Válint László. Box 370.
 176. „ Gray, Ind. Novotny János. 700 West 19th Ave.
 177. „ Flewington, N. J. Csehi Mihály. 9 Corcoran Street.
 178. „ Beaver Fulla, Pa. Popik András. 2028 8th Ave.
 179. „ Racine, Wisc. Godor János. R. R. 12 Box 75 Caledonia, Wisc.
 180. „ Rhone, Pa. Lisznyay Dániel. 125 Pine Street Nanticoke Pa.
 181. „ Lethbridge, Alta, Can. Szabó Ferenc. 1004 W 8th Street.
 182. „ Coatsville, Pa. Petruska Mihály. 211 W Main Street.
 183. „ Oakland, Cal. Torma Endre. 3318 Arkanas Street.
 184. „ Jessup, Pa. Béres Mihály. Box 297.
 185. „ Lebanon, Pa. Györgyák Ferencz. 1345 South Alley.
 186. „ Ferris, Pa. Győry János. Box 27 Queen Junetion, Pa.
 187. „ Chicago, Ill. Turi József. 4217 W. Kenzie Street.
 188. „ Welland, Ont. Can. Kalmár József. Box 239.
 189. „ Burdine, Pa. Badó Sándor. Box 53 Federal, Pa.
 190. „ Milwaukee, Wisc. Nyisztor István. 951 Cotton Pl.
 191. „ Harvey, Ill. Csupák Antal. 15342 Myrtle Ave.
 192. „ Windber, Pa. Kankula Mihály. Box 295.
 193. „ Buffalo, N. Y. Borbély István. 316 Austin Str.
 194. „ Coalgate, Okla. Tóth János. Box 103 Hehigh, Okla.
 195. „ Waukeegan, Ill. Répás Lőrincz. Box 331 North Chicago, Ill.
 196. „ Modoc, O. Müller Ferencz. R. F. D. 2. Box 45 Millfield, O.

197. csoport. Moydell, Pa. Dendely József. Box 113.
 198. „ Los Angelos, Cal. Békey József. 2831 So. Main Street.

Vegyes egyletek. — 1921. év.

- Első clevelandi 1848-as magyar betegsegélyző egylet. Elnök: Biró Károly. 2788 E 122 Street Cleveland O. Alelnök: Zsednay Pál. Jegyző: Papp Péter. 10210 Lamontier Ave. Pénztárnok: Demeter Bertalan. Titkár: Fekete Károly.
- Clevelandi magyar ifj. egylet és női osztálya. Titkár: Komjáthy József. 2802 E 79 Street. Jegyző: Kispál Sándor. 8212 Holton Ave.
- Clevelandi magyar ref. ifj. betegsegélyző egylet. Jegyző: Tamás János. 2945 E 81 Street.
- Daytoni Washington György magyar betegsegélyző egylet. Titkár: Kompis Márton. 538 N. Summit Street Dayton, O.
- Daytoni Washingtoni György I. fiókja, Richmond, Ind. Titkár: Kuri-tár Mihály. 540 N. 19 Street.
- Nort Daytoni I. Szent István király róm. és gör. kath. férfi- és női betegsegélyző és temetkezési egylet. Jegyző: Mihalku György. 728 Earl Ave Dayton, O.
- Fairporti I. Szent István király róm. és gör. kath. betegs. egylet. Titkár: Fazekas József. Box 75 Fairport Harbor, O.
- Fairporti Szűz Mária róm. és gör. kath. női betegsegélyző egylet. Titkár: Simkó Istvánné. Box. 316 Fairport Harbor, O.
- Nilesi O. első magyar betegsegélyző egylet. Titkár: Hajdú János. 611 Green Street Niles, O.
- Newarki első magy. Szent István férfi- és női betegsegélyző és temetkező és társalgó egylet. Titkár: Répási József. 177 Jefferson Street Newark, O. Főelnök: B. Tóth József. 403 Wehrle Ave Newark, O.
- Newarki első magy. Szent István férfi- és női betegsegélyző és temetkező és társalgó egylet I. fiókja Coahocton, O. Titkár: Ifj. Sütő Gábor Box 72.
- Newarki első magyar Szent István férfi- és női betegsegélyző és temetkező és társalgó egylet II. fiókja New Comerstown, O. Titkárok: Filáj Károly B. 690. Juhász Miklós. 1317 Punom Ave.
- Newarki első magyar Szent István férfi- és női betegsegélyző és temetkező és társalgó egylet III. fiókja Zanesville, O. Titkár: Juhász Miklós. 1317 Punom Ave.
- Newarki első magyar Szent István férfi- és női betegsegélyző és temetkező és társalgó egylet IV. fiókja Sharpville; Pa. Titkár: Sándor János. Box 650.

- Newarki első magyar Szent István férfi- és női betegsegélyző és temetkező és társalgó egyesület V. fiókja Akron, O. Titkár: Gyalog József, 13 Steese Street.
- Newarki első magyar Szent István férfi- és női betegsegélyző és temetkező és társalgó egyesület VI. fiókja Kenmore, O. Titkár: Schönleben, D. Box 350.
- Toledo Kálvin János ref. és lutheránus betegsegélyző egyesület. Jegyző: Perczel Imre. 2415 Valentine Str.
- Toledo I. Szt. Mihály magyar gör. kath. betegs. és halotteltakarító egyesület. Titkár: Mester János. 415 Ann Street E. Toledo, O.
- Toledo magyar ifj. egyesület. Jegyző: Andó János. 2135 Bakewell Str. Toledo, O.
- Pueblo első magyar társas női és férfi betegs. egyesület. Ügykezelő: Juszko András. 1256 Pin Street Pueblo, Colo.
- Első So. chicagói Szent István király magyar róm. és gör. kath. férfi- és női betegsegélyző egyesület. Jegyző: Vajko István. 8555 Buffalo Ave So. Chicago, Ill.
- Chicago—burnside-i első magyar férfi- és női munkás betegs. egyesület. Titkár: Hornok Mihály. 9215 Drexel Ave Chicago, Ill.
- Chicago—burnside-i és környéki Szűz Mária magyarok nagyasszonya róm. és gör. kath. férfi- és női betegsegélyző egyesület. Jegyző: Pásztor András. 11825 Peoria Str. Chicago, Ill.
- Chicago és környéke első magyar társalgó és betegs. egyesület. Titkár: Rákos Sándor. 843 N. Hoyne Ave Chicago, Ill.
- Chicago és környéke magyar segélyző egyesületek Szövetkezete Amerikában. Titkár: Kirner Elek. 9234 Chauncey Ave.
- Chicagói magyar ref. férfi- és női betegsegélyző egyesület. Titkár: Akai István. 9357 Lyons Ave Chicago, Ill.
- Auburn és környéke gróf Lónyay Elemér első magy. ker. bányász és betegs. egyesület. Titkár: Kravjanszky István. Box 94 Auburn, Ill.
- Auburn és környéke gróf Lónyay Elemér első magy. ker. bányász és betegs. egyesület I. fiókja Divernon, Ill. Titkár: Horváth Viktor. L. Box 28.
- Auburn és környéke gróf Lónyay Elemér első magy. ker. bányász és betegs. egyesület III. fiókja Harrisburg, Ill. és környéke. Titkár: Várady József. Box 46 Harrisburg, Ill.
- Joliet-i Szűz Mária védnöksége alatt álló első magy. róm. és gör. kath. férfi és női betegs. egyesület. Titkár: Szilágyi István. 406. Ward Ave Joliet, Ill.
- West Pullman első magyar munkás betegs. és temetkezési egyesület Titkár: Turner József. 11915 Normal Ave Chicago, Ill.

- West Pullman első magyar munkás betegs. és temetkezési egyesület
I. fiókja Aurora, Ill. Titkár: Hatos Domokos. 498 Front Street.
- West Pullman első magyar munkás betegs. és temetkezési egyesület
II. fiókja E. Chicago, Ind. Titkár: Kiss Gyula. 3727 Cedar Street
Indiana Harbor, Ind.
- Indianapolis és környéke első magyar Árpád betegs. és halotteltakarító egyesület. Titkár: Kocsik Gyula. 3032 W 10th Street Indianapolis, Ind.
- So. Bead.-i első gróf Széchenyi István betegsegélyező egyesület és szövetség. Titkárok: Németh Lajos. 322 N. Johnson Street és Horváth István. 1617 So. Kendall Street.
- Whitingi első magyar betegsegélyező és testvér egyesület. Titkár: Prahos Fred. 405 Steiber Street Whiting, Ind.
- Muskegon Heights első magyar férfi és női munkás betegs. és halotteltakarító egyesület. Jegyző: Köteles Ferencz. Box 52 Muskegon Heights, Mich.
- Red Jacket-i első magyar betegsegélyező egyesület. Titkár: Rakaczy István. Box 114 Kearsarge, Mich.
- St. Pauli Baross Gábor társas és segélyező egyesület. Titkár: Brucker Sándor. 139 Indiana Ave St. Paul. Minn.
- New Brunswicki első magyar Szt. Imre herceg férfi és női betegs. és temetk. egyesület. Díszelnök: Szőlősi Lőrincz, elnök: Fazekas Károly, alelnök: Orbán József, ellenőr: Rácz Imre, pénztárnok: Küplén János, jegyző és titkár: Farkas Géza. Box 511 New Brunswick, N. J.
- New Brunswicki első magy. Szt. Imre herceg férfi és női betegs. és temetk. egyesület női osztálya. Titkár: Kiss Mátyásné. 148 Hamilton Street New Brunswick, N. J.
- I. fiókosztály Paulsboro, N. J. Titkár: Edl András. Box 249.
- III. fiókosztály Steubenville, O. Titkár: Hauser Fülöp. Box 73.
- IV. fiókosztály Rahway, N. J. Titkár: Csontos Kálmán. 19 Lavrence Street.
- V. fiókosztály Sharon, Pa. Titkár: Fónagy János. Box 525.
- VII. fiókosztály Weirton, W. Va. Titkár: Molnár János. Box 405.
- VIII. fiókosztály Youngstown, O. Titkár: Szilágyi János 1206 St. Clair St.
- Phillipsburg Alpai II. Rákóczi Ferencz első magyar betegs. és temetk. egyesület. Jegyző: Dobos András. 801 So. Main Street.
- Phillipsburg Alpai II. Rákóczi Ferencz első magyar betegs. és temetk. egyesület női osztály. Ügyvezető: Dobos András. 825 So. Main Street.

- I. fiók Milwaukee, Wisc. Titkár: Joó János. 238 Ellen Street.
Trentoni első Szt. István király róm. és gör. kath. templomi betegs.
és temetk. egyesület. Titkár: Pék Gyula. 824 So. Clinton Ave
Trenton, N. J.
- I. Rens Creek-i magyar bányász' betegs. férfi és női egyesület. Titkár:
Béres István. Box 244 Cassandra, Pa.
- II. fiók Vehrum, Pa. Titkár: Tóth József.
- IX. fiók Ralpton, Pa. Titkár: Ráki Zsigmond. Box 261.
Barnesboro-i gazda. Titkár: Kovács János. Box 369.
Munson-i gazda. Titkár: Sprocha József. Box 1 Munson, Pa.
Calumet Trauger Pa. és környéke első magyar betegsegélyző egyesület.
Titkár: Id. Suba Ferencz. Box 113 United, Pa.
- Első Gallitzini (Pa.) Szt. István király róm. és gör. kath. betegs.
egyesület. Titkár: Emery Gergely. 162 Fores Street Gallitzin, Pa.
- I. fiók, Scalp Level, Pa. Titkár: Vojtkó József. 40 Main 1201.
Johnstowni és környéki magyar kath. betegs. és temetkezési Szt.
László egyesület. Főelnök: Kondás György. 604 Chestnut Street,
alelnök: Petercsák András. 518 Chestnut Street, főpénztáros:
Sviatkó András. 515 Chestnut Street, titkár: Karaffa András.
320 Second Ave.
- Anyaegetű Johnstown, Pa. Titkár: Wolf Bálint 364 1/2 Edith Ave.
- I. fiók Beaversdale, Pa. Lloydell, Pa. Titkár: Konczos Pál. Box 271
Beaversdale, Pa.
- II. fiók Scalp, Level, Pa. Titkár: Papp Miklós. 40 Mine.
- III. fiók Hooversville, Pa. Titkár: Bosnyák István. Box 194.
- IV. fiók Puritan, Pa. Titkár: Pál Miklós. 127 Caldwell, Ave Portage, Pa.
- VII. fiók Expedit, Pa. Titkár: Vizi József. Box 271.
McKeesporti (Pa.) magyar ref. betegs. egyesület. Titkár: Nagy Ambrus.
Box 56 McKeesport, Pa.
- I. fiókosztály Springdale, Pa. Titkár: Illés Sándor. Box 213.
- II. fiókosztály Zelienople, Pa. Titkár: Horváth Lajos. Box 49.
- III. fiókosztály Monaca, Pa. Titkár: Jobb Dénes. Box 497.
Pottstown-i (Pa.) Szent Őrangyal első magyar férfi betegsegélyző
és temetkezési egyesület. Titkár: Ifj. Várady Andor. Box 88 Stowe, Pa.
- Scrantoni Szt. József róm. és gör. kath. betegs. egyesület. Titkár:
Porenповics Miklós. 663 Bondy Street Scranton, Pa.
- Windber Pa és vidéke ref. férfi és női betegs. és egyházi egyesület.
Anyaegetű, Windber, Pa. Titkár: Rev. B. Kerekes. 404 Somers-
et Ave.
- II. osztály Seanor, Pa. Titkár: Baojsza Jenő. Box 276.
- X. osztály Cardiff, Pa. Titkár: Hotyek János. Box 41 Nettleton, Pa.

- XII. osztály Palmerton, Pa. Titkár: Winkler Mihály. Box 181.
- XIV. osztály Uledi, Pa. Titkár: Tóth Ferencz. Box 165.
- Első magyar Szt. István férfi és női betegs. temetk. és társalgó egyesület, 4. sz. fiókja, Sharpsville, Pa. Titkár: Bartók József.
- Windberi első róm. kath. Szűz Mária betegsegélyző egyesület. Titkár: Wirosztek János. 1403 Paint Street Scalp Level, Pa.
- Első fiókosztály Seanor, Pa. Titkár: Görbe Gábor.
- II. fiókosztály, Eureka, Pa. Titkár: F. Tóth János.
- Snow Shoei Szent István magyar munkás betegs. egyesület alapító osztály. Titkár: Dudits Sándor. Box 87 Clerance, Pa.
- I. osztály. Gallitzin, Pa. Titkár: Lukács János. 111 Forest Street.
- II. osztály. Windber, Pa. Titkár: Béres István. 523 R. R. Street.
- III. fiókosztály. McKeesport, Pa. Titkár: Mandrák Ferencz. 401—3 Jerome Street.
- IV. fiókosztály. Berwick, Pa. Titkár: Lucza László. Box 169.
- VI. osztály. Springdale, Pa. Titkár: Gibarti Pál. Box 270.
- VIII. osztály. Betsena, Mills. Pa. Titkár: Ifj. Varga János. Box 212 Madera Pa.
- IX. osztály. Wehrum, Pa. Titkár: Fülöp Ferencz. Box 159.
- Snow Shoe-i Szent István magyar munkás betegs. egyesület XI. osztály. Vintondale, Pa. Titkár: Molnár János. Box 104.
- XII. osztály. Muddi, Ill. Titkár: Várady József. Box 46.
13. osztály. Republice, Pa. Titkár: Tóbiás András. Box 486.
- Allegheny és környéke (Pa) magyar önképző és betegs. egyesület. Titkár: Nemes Pál. 713 Moravian Street N. S. Pittsburg, Pa.
- Benwood-i (W. Va.) sz. m. m. p. róm. és gör. kath. első magyar betegs. anyaegyesület. Titkár: Pongrácz Gábor. R. F. D. 2 Box 338 Wheling, W. Va.
1. fiók. Lord, Md. Titkár: Csesznik József. Box 10.
3. fiók. Robiville, O. Titkár: Szabó Antal. Box 46.
4. fiók. E. Joungetown, O. Titkár: Fehér János. Box 482.
5. fiók. Granite City, Ill. Titkár: Petrik István. Box 404.
6. fiók. Tiltonsvilie, O. Titkár: Ács József. R. F. D. Box 33 Rayland, O.
- Szent László róm. kath. magyar egyház New-Brunswick, N. J. Titkár: Ft. Szeneczey N. János plébános. 215 Somer Str.
- Szent József gör. kath. magyar egyház. Titkár: Ft. Lukách C. János lelk. 30 High Street.
- Magyar ref. egyház New-Brunswick, N. J. Titkár: Nt. dr. Ham-borszky N. Pál lelkész. Soerset & Division Street.
- Magyar ág. hitv. ev. egyház New-Brunswick, N. J. Titkár: Szabó Sándor lelkész. 28 Harvey Street.

Reform. egyház, So. River, N. J. Titkár: Szabó László lelkész.
120 Thomas Street.

Verhovay segélyegylet New-Brunswicki, 52. osztálya. Titkár: Magyar Gyula. 52 Plum Street.

New-Brunswicki magyar ref. férfi énekkar. Titkár: Riczkó István.

New-Brunswicki magyar ref. egyház férfi- és női betegs. egylete.
Titkár: Tarczai György. 314 Seamon Street.

New-Brunswicki Szt. László király róm. és gör. kath. férfi- és női betegs. egylet. Titkár: Molnár Imre.

New-Brunswicki Szt. Imre herceg férfi- és női betegs. egylet I. női osztálya. Titkár: Kiss Mátyásné. 125 French Street.

A Verhovay-segélyegylet kalauza. Hazleton, Pa.

Központi titkári hivatal: 808—810 Markle Bldg. Hazleton, Pa.

Központi tisztviselők:

Főelnök: Darago József. 111 East South Street.

Alelnök: Ifj. Fejes András. 646 East 93 Street Chicago, Ill.

Ügyvezető titkár: Stephán Gábor. 808—810 Markle Bldg. Hazleton, Pa.

Pénztárnok: Bruger Géza. 812 Markle Bldg. Hazleton, Pa.

Ügyvezető ellenőr: Kartőry Imre. 811 Markle Bldg. Hazleton, Pa.

Számvizsgáló bizottság: Kovács Mihály. R. F. D. No. 35. Box 109.

Middleport, N. J. Kirner Mihály. 996 E. 3rd. Street Bethlehem,

Pa. Gyurkovics József. Alpha, N. J.

Főorvos: Dr. E. F. Hanlon. 158 N. Wioming, Street Hazleton, Pa.

Hivataloslap szerk: Garay Gerő. 812. Markle Bldg. Hazleton, Pa.

Jogtanácsos: John R. Sharpless. Hazleton, Pa.

Titkárok:

Alapítóegylet: Hazleton, Pa. Müller Ferencz. 809. Markle Bldg.

1. fiók. Freeland, Pa. Csas. B. Pollaneczky. 132 S. Centre Street.
2. fiók. Mt. Carmel, Pa. Németh Sándor. Box 392 Culpmont, Pa.
3. fiók. Sheppton, Pa. Mártz János. Box 12 Oneida, Pa.
4. fiók. Weston, Pa. Melczinger Mihály. Box 58.
5. fiók. Maynard, O. Zrencsik József. Box 119.
6. fiók. Prizedale, Pa. Iván Sándor. Box 642.
7. fiók. Johnstown, Pa. Kovács György. 302. Spring Street.
8. fiók. Franklin Furnace, N. J. David Mihály. Box 401 Franklin N. J.
9. fiók. Barton, O. Ifj. Horváth Sándor. Box 124.
10. fiók. McAdoo, Pa. Bartha József. P. O.

11. fiók. Etna, Pa. Gyimothy Gyula. 72. Locust Street.
12. fiók. Trenton. N. J. Borsos György, 56c Jersey Street.
13. fiók. Cleveland, O. Szalay József. 2715 E 93 Street.
14. fiók. Johnstown, Pa. Springer Sámuel. 116 McConnough Street.
15. fiók. Star Junction, Pa. Mató Dániel. Box 304.
16. fiók. Lorrain, O. Kovács József. 1693 East 30th Street.
17. fiók. Stonega, Va. Bozó József. 186 Box.
18. fiók. Oxford, N. J. Gerő Miklós, Box 179.
19. fiók. Fairport, Harbor, O. Guray János. Box 423.
20. fiók. Whiting, Ind, Volcskó András. 429 John Street.
21. fiók. Pocahontas, Va. Timkó István. Box 426.
22. fiók. Dante, Va. Parti József. Box Parti József. Box 187.
23. fiók. Clean, Jean, W. Va. Sipos István. Box 108 Clean, Jean W. Va.
24. fiók. Sharon, Pa. Kuti Tamás. 709 Beldwin Ave.
25. fiók. Toledo, O. Csizi László. 515. Plaine Ave.
26. fiók. Tiltonsville, O. Takács József. Box 205.
27. fiók. Berwick, Pa. Cser József. Station B. Box 223.
28. fiók. Elizabeth, Pa. B. Tóth István. Box 447.
29. fiók. Barnesboro, Pa. Sije András. Box 191.
30. fiók. Gary W. Va. Kovács Gyula. Box 204.
31. fiók. Windber, Pa. Kiss Péter. 386 R. R. Street.
32. fiók. Pittsburg, Pa, Vezendi Imre. Kitherglen Street.
33. fiók. Detroit, Mich. Balogh József. 54 Jerome Street.
34. fiók. Chicago Ill. Balogh József. 724 E 92 Street.
35. fiók. Newyork, N. J. Nagy Jenő. 150 W 66 Street.
36. fiók. Beaver Falle, Pa. Prekop István. 1202 — 4th Ave.
37. fiók. Martins, Ferry O. Jakab Gyula. 524 So. 5 Street.
38. fiók. Murray City, O. Tóth Károly. Box 378.
39. fiók. Throop. Pa. Németh Lajos. 514 Clark Street,
40. fiók. Brownsville, Pa. Bökönyi Miklós. 92 Matle Street.
41. fiók. Cleveland, O. Horváth Károly. 3559 West 63 Rd. Street.
42. fiók. Benwood, W. Va. Petrás János. R. F. D. No. 2 Box 358 Wheelinh, W. Va.
43. fiók. Hollister, O. Pápay Sándor. Box 14.
44. fiók. Wilmington, Del. Kramlik Sebestyén. 1722 Hancock Street.
45. fiók. Aurora, Ill. Fodor József. 454 Front Street.
46. fiók. Luke Md. Péntek János. Box 27.
47. fiók. New Brunswick, N. J. Magyary Gyula. 53 Plum Street.
48. fiók. Bradley, O. Magyar József. Box 34 Bradley, O.
49. fiók. Ramsey. O. Erdős Antal. Box 45.

50. fiók. Hammond, Ind. Borbély Lajos. 523 Fields Ave.
51. fiók. Winburne, Pa. Kelemen György. Box 366.
52. fiók. Clarksburg, W. Va. Torják György. Box 497.
53. fiók. Holden, W. Va. Szita György. Box 47.
54. fiók. Scalp Leval, Pa. Istenes János. P. O. Branch, No. 1.
55. fiók. Shicksiny, Pa. Sulok Flórián. 111 Y Canal Street.
56. fiók. Vintondale, Pa. Pliska József. Box 162 Vintondale, Pa.
57. fiók. Ambridge, Pa. Lovas János. Box 306.
58. fiók. Barberton, O. Kacsur József. 172 Rosa Street.
59. fiók. Canton, O. Tóth Antal. P. O. Sta. 1.
60. fiók. New Castle, Pa. Mózes Dénes. Box 218.
61. fiók. Erie, Pa. Pásztory Pál. 2325 Wagner Ave.
62. fiók. Bridgeport, Conn. Takács István. 203 Hancock Ave.
63. fiók. Indianapolis, Ind. Molnár András. 759 Cuncord Street.
64. fiók. Newark, N. J. Hada József. 254 So. 18 Street.
65. fiók. Duquesne, Pa. Angyal László. 410 Beach Alley.
66. fiók. Adena, O. Bartók Dániel. Box 162.
67. fiók. Philadelphia, Pa. Szabó András. 1420 North Perth Street.
68. fiók. Seanor, Pa. Szabó Imre. Box 114.
69. fiók. Irwin, Pa. Horváth Rudolf. R. E. D. No. 4. Box 30. B.
70. fiók. Connorville, O. Turós István. Box 61.
71. fiók. Hoilwood, Pa. Csapó András. Box 11.
72. fiók. Gand River, O. Gulyás István. Box 21.
73. fiók. Newyork, N. J. Reiss Antal. 280 Ave A.
74. fiók. Lackawanna, N. J. Hetey Pál. 1275 Ridge Road.
75. fiók. Hoods Hollow, Pa. Hajdú Sándor. Box 206 Daisytown, Pa.
76. fiók. Dillonwalle, O. Balácsi Balázs. Box 144.
77. fiók. Passaic, N. J. Barta Gyula. 60 Daiyton Ave.
78. fiók. Yatesboro, Pa. Sax József. Box 175.
79. fiók. Hommestead, Pa. Klinkó János. 130 Second Ave. .
80. fiók. Allentown Pa. Vida János. 511 Wire Street.
81. fiók. Akron, O. Shalaker Pál. 878. Ashland Ave Akron, O.
82. fiók. Clinton, Ind. Csatlós Endre. 835 Bogart Street.
83. fiók. West, Pullman, Ill. Fajkuczius József. 11.822 Peoria Street.
84. fiók. Baxter, W. Va. Illár Lajos. Box 61.
85. fiók. South Bethlehem, Pa. Németh János. 301 Cemetery St.
86. fiók. Mohawk, Mich. Zadravec Imre. Box 11.
87. fiók. Divernon, Ill. Kőszegi Vilmos. Box 16.
88. fiók. Uniontown, Pa. Ádám György. Box 942.
89. fiók. Cleveland, O. Doják István. 9623 Steinway Ave.
90. fiók. Toma, Creek, Va. Farkas József. Box 152.

91. fiók. Kearsarge, Mich. Oláh Mihály. Box 11.
92. fiók. Niles, O. Kudary József. 419 Ann Street.
93. fiók. Elyria, O. Raidl Mátyás. 230 W. River Street.
94. fiók. Youngstown, O. Hoffer András. 716 John Street.
95. fiók. Ferris, Pa. Tatai Rudolf. Box 32.
96. fiók. Steelton, Pa. Handfeszti Menyhért. Box 455.
97. fiók. Boston Everett, Mass. Berecz István. 50 Hancock Street
Medford, Mass.
98. fiók. Cincinnati, O. Bircsák József. 1818 Raca Street.
99. fiók. Rossiter, Pa. Pozsagi István. Box 96.
100. fiók. Primero, Colo. Béres István. Box 366.
101. fiók. Donora, Pa. Hegedűs József. Box 607.
102. fiók. Perth Amboy, N. J. Káposztás Antal. 728 Catherine Street.
103. fiók. Buffalo, N. Y. Mráz Sámuel. 269 Grote Street.
104. fiók. Keystone, W. Va. Csonka Ferencz. Box 33 Ashland,
W. Va.
105. fiók. Kalamazoo, Mich. Mészáros László. 703 Mill Street.
106. fiók. Puritan, Pa. Hegedűs János. R. F. D. Box 253 Portage, Pa.
107. fiók. Listie és Kimelton, Pa. Matis József. B. 17. Stystown, Pa.
108. fiók. Harrisburg, Ill. Nagy István. Box 185.
109. fiók. Joliet, Ill. Horváth József. 507 Frances Street.
110. fiók. Climer, Pa. Veres András. Box 435.
111. fiók. Columbus, O. Szász Károly. 288 Woodrow, Ave.
112. fiók. East Chicago, Ind. Kóbory János. 4821 Mellville Ave.
113. fiók. So. Bend, Ind. Schreiner Pál. 1505 Catalpa Ave.
114. fiók. Phillisburg, N. J. Szabó Lajos. 9 Limeklin Rd.
115. fiók. Harrison, Pa. Zóna Sándor.
116. fiók. Nesquehoning, Pa. Gyuricsek István. Box 627.
117. fiók. Grant Rapids, Mich. Kovács Mihály. 1537 Powers Ave N. V.
118. fiók. Racine, Wisc. Varjú Bertalan. 2135 Racine Street.
119. fiók. Gary Ind. Hentz György. 1133 Washington Street.
120. fiók. Smithon, Pa. Tóth György. Box 251.
121. fiók. Ellwood, City Pa. Sztrikula Simon. 417 Orchard Ave.
122. fiók. Punxutawney, Pa. Nagy János. Box 234.
123. fiók. Jersey, City N. J. Polgár Simon. 77 Clark Ave,
124. fiók. Deegan, Pa. Varga Ferencz. Box 13.
125. fiók. Avella, Pa. Fedák Mihály. Box 157.
126. fiók. East Millsboro, Pa. Balázs István Box 119.
127. fiók. Lakewood, O. Mladoniczky János. 1978 W. 50 Street
Cleveland O.
128. fiók. Masontown, Pa. Jesso A. János. Box 164.

129. fiók. Montana Mines, W. Va. Habosi István. Box 163 Riversville, W. Va.
130. fiók. East, Pittsburgh, Pa. Bellár Lajos. 1428 Grand Low Ave North Bradock, Pa.
131. fiók. Lansing, O. Nagy Ferencz. Box 72 Blaine O.
132. fiók. Helvetia, Pa. Bereczky Károly. 302 Lake Street Waukegan Ill.
133. fiók. Lloydell, Pa. Kádár Miklós. Box 25 Ruthford Pa.
134. fiók. Waukeegen, Ill. Répás Antal. 320. South West Street.
135. fiók. Wilkes Barre, Pa. Takács György. 312 Maffet Street Cambridge Parsons Branche Wilkes Barre Pa.
136. fiók. Phoenixville, Pa. Tóth Ferencz. 204 Ann Street.
137. fiók. Torrington, Con. Szabó Lajos. 164 Park Ave.
138. fiók. Orient, Pa. Bacsó György. B. I. Republic Pa.
139. fiók. Federal, Pa. Badó Sándor. Box 52.
140. fiók. McKees Rocks, Pa. Mijó József. 716 Ridge Ave.
141. fiók. Chicago, Ill. Barna Lajos. 1833 So. Troop St.
142. fiók. Zanesville, O. Pelegrin Elek. 1126 Woodland Ave.
143. fiók. Palmerton, Pa. Szőke József. Box 495.
144. fiók. Clifford, Ill. Balog Péter. Box 18.
145. fiók. Medina, O. Klimko Mihály. 436 Bronson Street Medina, O.
146. fiók. Shansville, Pa. Sike Pál. Box 672.
147. fiók. Leechburgh, Pa. Kántor József. Box 710.
148. fiók. Westville, Ill. Krajnyik András. R. F. D. No. 1.
149. fiók. Soranton, Pa. Porenpovics Miklós. 663 Bondy Street.
150. fiók. Hastingsupon, Hudson, N. Y. Babos János. Box 688.
151. fiók. Roebling, N. J. Bogda József. Box 293.
152. fiók. Wyamo, Pa. Skobják István. Box 471.
153. fiók. Freeburn, Ky. Lukács János. Box 14 Edgarton W. Va.
154. fiók. Zelianople, Pa. Soltész Gyula. Box 471.
155. fiók. New Alexandria, Pa. Laurinyecz Pál. R. F. D. No. 2. Box 93.
156. fiók. Forbes Road, Pa. Sutka Mihály. Box 54.
157. fiók. Clairton, Pa. Tóth Vendel. Box 234.
158. fiók. Congo, O. Varga András. Box 156.
159. fiók. Granited City, Ill. Juhász D. János. Box 197.
160. fiók. Poughkeepsie, N. J. Petro József. 32 Williams Street.
161. fiók. Alliance, O. Vészi András. Cor. Sumit & Webb Street.
162. fiók. Painsville, O. Zsebeházy Ferencz. 111 Forbes Street.
163. fiók. Middletown, O. Bors Lajos. 625 Prospect Ave.
164. fiók. Monogahela, Pa. Gondos Mihály. Box 423.
165. fiók. Rossford, O. Juhos Kálmán. Box 429.

166. fiók. Sagamore, Pa. Pusztai András. Box 554.
167. fiók. Schenectady, N. J. Weiss Ferencz Károly. 234 Fifth Ave.
168. fiók. Tams, W. Va. Ötvös József. Box 13.
169. fiók. Red Hill, Pa. Debreczeni Sándor. Box 29 Daistown, Pa.
170. fiók. Norwalk, Conn. Tóth Pál. 17. Knapp Street So. Norwalk, Conn.
171. fiók. Van Meter, Pa. Hegedűs Lajos. Box 172.
172. fiók. Whitherbee, N. Y. Mándi Lajos. Box 172.
173. fiók. Cudahy, Wisc. Onody Lajos. Box 91.
174. fiók. Zeigler, Ill. Dudás János. Box 71.
175. fiók. Robyville, O. Hegyi Imre. Box 25.
176. fiók. Bruceville, Ind. Simon Sándor. Box 136.
177. fiók. Filbert, W. Va. Mayer István. Box 98.
178. fiók. Sant Louis, Mo. Léderer Károly. 1868 So. 11th Street.
179. fiók. Westaburg, Pa. Darnai József. Box 14.
180. fiók. Farmington, W. Va. Jánosi Mihály. Box. 574.
181. fiók. Bruceton, Pa. Szert Lajos. Box 74.
182. fiók. Red Jacket, W. Va. Varga Mihály. Box 3.
183. fiók. Flint Mich. Krempli János. 626 Eldridge Ave.
184. fiók. Muskegon, Heights, Mich. Hegedűs Mihály. Box 203.
185. fiók. Northampton, Pa. Tóth István. 412 E 12th Street.
186. fiók. Bedford, O. Lenkey József. c/c the Best Foundry Co.
187. fiók. Luzerne, Mines, Pa. Evanics István. Box 419 Homer City, Pa.
188. fiók. Devault, Pa. Kelemen Simon. R. F. D. No. 3 Box 71 Malvern, Pa.
189. fiók. Conneaut, O. Lengyel Ferencz. 798. Harbor Street.
190. fiók. Ithaca, N. Y. Pirkó József. 218 Forth Street.
191. fiók. Cannonsburg, Pa. Fábián Ferencz. R. F. D. No. 2 Box 38 Washington, Pa.
192. fiók. Hubbard, O. Szekeres János. Box 22.
193. fiók. Crab Tree Pa. Papuga István. Box 178.
194. fiók. New Commerstown, O. Jenei Kálmán. Box 424.
195. fiók. McKeesport, Pa. Pavuk József. 2100 Sylvian Ave.
196. fiók. Fremond, O. Kocsmárik Ferencz. R. F. D. 6 Box 15.
197. fiók. Indiana Arbor, Ind. Pásztor István. 1706—137th Street.
198. fiók. Terre Haute Ind. Pollák M. István. 2112 North 22nd Street.
199. fiók. Iselin, Pa. Máté Károly. Box 67.
200. fiók. Glencoe, O. Csicsery Mihály. Box 44 Belmont County, Warnock, O.
201. fiók. Cleveland, O. Mikula János. 611—4 Schor Ave.
202. fiók. Alpha, N. J. Messinger József. Box 12.

203. fiók. Rush Run, O. Erdélyi János. R. F. D. 87—68 Rayland, O.
204. fiók. Newark, O. Murányi Mátyás. 408 Wehrle Ave.
205. fiók. Steubenville, O. Meleg Sámuel. Box 154.
206. fiók. Hartford, Conn. Terelmes József. 515 Zion Street.
207. fiók. Stamford, Conn. Quasnovszky János. Box 671 Park Ave, Sound Beach, Conn.
208. fiók. Renovo, Pa. Csulák József. Box 193.
209. fiók. Bysville, O. Szihay Sándor. R. F. D. No. k. Box 69.
210. fiók. Expedit, Pa. Alexa János. Box 82.
211. fiók. Seminole, Pa. Kiss József. Box 5.
212. fiók. Aliquippa, Pa. Nazdraveczy János. Box 305.
213. fiók. Altoona, Pa. Prisztács János. 1101 E. Meadow Street.
214. fiók. Rock Springs. W. O. Papp Sándor. Box 105.
215. fiók. McIntrye, Pa. Hudák József. Box 77.
216. fiók. Wilkinson, W. Va. Bak Pál. Box 154.
217. fiók. Dayton, O. Sztarna Péter. 732 North Summit Street.
218. fiók. Chrome, N. J. Gyarmathy István. Box 72.
219. fiók. Milwaukee, Wisc. Angyán Flórián. 1303 Gold Spring Ave.
220. fiók. Ward, W. Va. J. Szász János. Box 93.
221. fiók. Epton, Pa. Bakos András. R. F. D. No. 1. Box 90. Findleville, Pa.
222. fiók. East St. Louis, Ill. Kovács Mihály. 2443 Missouri Ave.
223. fiók. Yukon, Pa. Simon József. Box 179.
224. fiók. Bellevue, Mich. Rezső István. Box 251.
225. fiók. Boardman, Pa. Fodor István. Box 33.
226. fiók. So. River, N. J. Tóth Sándor. Box 650.
227. fiók. Forres City, Pa. Szanyi József. Box 95.
228. fiók. N. S. Pittsburgh, Pa. Csatlós Márton. 847 Lovitt Way, Pittsburgh, Pa.
229. fiók. Mollenauer, Pa. Molnár Gyula. Box 111.
230. fiók. Benscreek, Pa. Tóth József. Box 231 Cassandra, Pa.
231. fiók. McDonalton, Pa. Kota János. Box 35.
232. fiók. Edri, Pa. Csavanyák József. Box 38.
233. fiók. Viropa, W. Va. Gajdos Pál. R. F. D. No. 2 Shinstop, W. Va.
234. fiók. Roseton, N. Y. Nagy József. Box 21.
235. fiók. West Newark, N. J. Győry József. 12 Broadway W. Elizabeth, N. J.
236. fiók. Proctor, Vt. Süpek István. Box 368.
237. fiók. Jessup, Pa. Vankó Antal. Box 452.
238. fiók. Cliffside, N. J. Majláth Gyula. Box 81.
239. fiók. Dobra, Pa. Bakos János. Box 33 Sharples, W. Va.

240. fiók. Kincaid, Ill. Kocsis József. Box 162.
241. fiók. Buckner, Ill. Hornyá Tivadar. Box 174.
242. fiók. S. S. Pittsburgh, Pa. Kupec János. 129 Mellon Street
Pittsburgh, Pa.
243. fiók. Omaha, Nebr. Domokos Kálmán. 2926. Grant Street.
244. fiók. McVeigh, Ky. Borbás Géza. Box 71. Stone, Ky.
245. fiók. Lyndora, Pa. Farkas Ferencz. Box 1095.
246. fiók. Cherry Valley, Pa. Egri Gusztáv. Box 3.
247. fiók. Universal, Ind. Tóth András. Box 215.
248. fiók. Stude Pa. Maros Ferencz. Box 85.
249. fiók. Achtabula? Harbor, O. Badar Gyula. Box 923.
250. fiók. Oakdale, Pa. Kis Bertalan. Box 515.
251. fiók. Portage, Pa. Marczis József. Box 6.
252. fiók. Windber, Pa. Tóth F. János. 42 Eureka Street.
253. fiók. Crescent, O. Igó Pál. R. F. D. No. 4. Box 155 St. Clairs-
ville, O.
254. fiók. Hegewisch, Ill. Kriván Ferencz. 13533 Burley Ave.
255. fiók. Depew, N. Y. Bandy András. 194 Transit Road.
256. fiók. Coatesville, Pa. Gáll József. Box 690.
257. fiók. Manville, N. J. Vass József. R. F. D. No. 2 Bound
Brock, N. J.
258. fiók. Thorpe, W. Va. Bartha István. Box 198.
259. fiók. Port Huron, Mich. Loetics Gyula. 2699 Moak Street.
260. fiók. Stowe, Pa. Soltész János. P. O.
261. fiók. Springdale, Pa. Illés Sándor. Box 213.
262. fiók. Milwaukee. Wisc. Pásztor András. 1730 St. Paul Ave.
263. fiók. Glonz. Run. O. Rumán István. R. F. D. & 1. Box 98 B
Martins Ferry, O.
264. fiók. Rhodesdale, O. Széles István. Box 135.
265. fiók. Argentina, Pa. Tóth József. Box 137.
266. fiók. Gypsum, O. Bublaveg István. Box 7.
267. fiók. Hooversville, Pa. Malák András. Box 386.
268. fiók. Nantisoke, Pa. Drugos Ferenc. 127 Pine Street. Rhone, Pa.
269. fiók. Washington, Park, Ill. V. Pocsik Lajos. Box 53.
270. fiók. Woodbridge, N. J. Csányi Ferenc. Box 340.
271. fiók. Wood River, Ill. Kondás Sándor. Box 38.
272. fiók. Dixon, ill. Varga Károly. Box 72.
273. fiók. Millfield, O. Mészáros Lajos. Box 22.
274. fiók. Worden, Ill. Gombos Ferenc. Box 591.
275. fiók. Lynch, Ky. Polonyi József. Box 405.
276. fiók. Philadelphia, Pa. Kotyuk István. 406 N. Percy Street.

277. fiók. Ida May, W. Va. Király György. Box 256.
 278. fiók. Himler, Ky. Gaál Antal. Box 84. Warfield, Ky.
 279. fiók. Tower City, Pa, Göllei Imre. 219. W. Main Street.
 280. fiók. Monroe, Mich. Balogh János. 1243 E First Street.
 281. fiók. Newhall, W. Va. Kormány Miklós. Box 32.
 282. fiók. Wharton, N. J. Zséfár András. Box 347.
 283. fiók. Sabraton, W. Va. Tóth Kálmán. Box 35.
 284. fiók. Ethel, W. Va. Bogdán János. Box 11.
 285. fiók. Harco, Ill. Leányvári János. Box 1.
 286. fiók. E. Youngtown, O. Ember Kálmán. Box 364.
 287. fiók. Decatur, Ill. Pető Ferencz. 2170 S. Woodford Street.
 288. fiók. Nettleton, Pa. Kovácsy Mihály. Box 26.
 289. fiók. Triadelphia, W. Va. Szabó István. Box 429.
 290. fiók. Ridley Park, Pa. Mantch Gusztáv. Box 152 Crum Lynne, Pa.
 291. fiók. Paulsboro, N. J. Zseli Mikály. Box 278.
 292. fiók. Richmond. Ind. Petrik Jenő. 426 So. 14th Street.
 293. fiók. Kenmore, O. Morvay István. Box 350.
 294. fiók. Trauger, Pa. Kormos Lajos. Box 71. Calumet West
 Moreland Co. Pa.

III.

Amerikai magyar lapok.*List of Forty Eight Hungarian Newspapers in Alphabetical Order of Cities. 1921. év.*

- Akron. Akroni Magyar Hirlap. 313 South High St. Akron, Ohio.
 Bethlehem. A Hét. (Weekly) 726 Avans St. Bethlehem, Pa.
 Bridgeport. (Conn) Bridgeport Official Organ of the Magyar of the
 State of Connecticut. 628 Bostwick Av. — Szövetség. 1412 State
 St. — Testvériség. 579 Howard Av.
 Buffalo. Buffaloi Híradó. 1978 Niagara St. Buffalo, N. Y.
 Chicago (Ill.). Felszabadulás. (Weekly) 1001 W. Madison St. —
 Magyar Tribuna. 2207 Clybourn Avenue. — Otthon. 22 Quincy St.
 Cleveland. (Ohio) Az Ujság. 8802 Buckeye Road. — Bukfenc. P. O.
 B. 202. — Óhazai Híradó. 4307 Lorain Avenue. — Magyarok
 Vasárnapja. Buckeye Rd. & 89th St. — Szabadság. 702 Huron Rd.
 Detroit. (Mich.) Detroiti Magyar Ujság. Rapid Printing Co., 7911 W.
 Jefferson Av. — Dongó. 1060 Twenty-Fifth St. — Magyar Hirlap.

- 8007 West Jefferson Avenue. — Verhovayak Lapja. 8007 West Jefferson Avenue.
- Edmonton. Canadai Magyar Farmer. 10.205 97th St. Edmonton, Alberta, Ca.
- Flint. American Hungarian Chronicle. Box 443 Station A. Flint, Mich.
- Himlerville. Magyar Bányászlap. Himlerville, Martin County, Kentucky.
- Homestead. Amerikai Magyar Református Lapja. 1008 Tenth Av. Homestead, Pa.
- Johnstown. Johnstowni Hiradó. 824 Chesnat St., Johnstown, Pa.
- Lorain. Lorain és Vidéke. 2835 Vine Ave. Lorain, Ohio.
- Los Angeles. Californian Hung. Gardener. 508 Stock Ex. Bldg. Los Angeles, Cal.
- Mackeesport. Magyar Katholikus Zászló. Evans Av. & 7th St., Mackeesport, Pa.
- Newark. (N. J.) A Kereszt. 271 Clinton Avenue. — Newarki Hiradó. 111 Howard Anenue.
- New Brunswick. (N. J.) Magyar Hirnök. 62 Dennis St. — New Brunswick és Vidéke. 91 Church St. — New Brunswicki Magyar Ujság. 100 Somerset Avenue.
- Newyork City. Amerikai Magyar Népszava. 24 Union Square. — Amerikai Magyarság. 1285 Second Avenue. — Amerikai Magyar Ujság. 432 East Seventy-First St. — Előre. (Uj Előre.) 33 East First St. — Magyar Munkáslap. 132 Nassau St. — Marsies Tudositó. 279 Tenth Avenue. — A Munkás. (Weekly) 419 East Eighty-Third St.
- Passaic. Passaici Hiradó. — Szabad Sajtó. 29 Monroe St., Passaic, N. J.
- Perth Amboy. Magyar Szó. Maple Street, Perth Amboy, N. J.
- Philadelphia. Philadelphiai Ujság. 454 East Wyoming Av. Philadelphia, Pa.
- Pittsburg. (Pa.) Magyar Hiradó. 4805 Second Avenue. — Magyar Világ. 320 Liberty Avenue.
- St. Louis. St. Louis és Vidéke. 2023 South Broadway, St. Louis, Mo.
- South Bend. Városi Élet. 309 South Chapin St., Sputh Bend, Indiana.
- Trenton. Függetlenség. 819 South Clinton Av., Trenton, N. J.
- Yonkers. Yonkers és Vidéke. 39 Jakson Avenue, Yonkers, N. Y.
- Youngstown. Amerikai Magyar Hirlap. P. O. B. 417, Youngstown, Ohio.

IV.

Amerikai magyar lelkészek névsora.*Protestáns magyar lelkészek névsora.*

- Stephen Virág. 4828 Kennendy Ave. East Chicago, Ind.
 Andrew Kovács. 1424. Blaine Str. Dayton, Ohio.
 Ernest Porzsolt. 824—9th Ave. Johnstown, Pa.
 Gabriel Dokus. 20 Lexington Ave. So. Norwalk, Conn.
 Alex Harsányi. 1008—10th Ave. Homestead, Pa.
 Alex Ludman. 227 Pine Str. Bridgeport, Conn.
 Louis Bogar. 1946 Bakewell Str. Toledo, Ohio.
 Nicholas Várkonyi. Box 122. Martinsferry Ohio.
 John Dezső. 1504 W. Washington Str. South Bend, Ind.
 Samuel Horváth. 3036 Globe Str. Lorain, Ohio.
 John Ujlaky. Box 243. Daisytown, Pa.
 Árpád Bakay. 860 Coburn Str. Akron, Ohio.
 John Szeghy. 1010 Green Str. Northampton, Pa.
 Rudolph Pompl. 8506 Burley Str. So. Chicago, Ill.
 Béla Bartók. 449 Magnolia Ave. Elizabeth, N. J.
 Ladis. Harsányi. 540 W. 122nd Str. Newyork, N. Y.
 Andrew Harsányi. 229 Berkeley Str. Uniontown, Pa.
 Julius Hamborszky. 1069 Meade Ave. Scranton, Pa.
 Joseph Kardos 1131 Trendley Ave. East St. Louis, Ill.
 Alex Székely. Box 533. Brownsville, Pa.
 Sigismund Laky. 22 Shuyler Str. New-Brunswick, N. J.
 Charles Dezsy. 1012 Third Ave. Beaver Falls, Pa.
 Gabriel Dokus Jr. 2022 Indiana Way. Canton, Ohio.
 Frank T. Kovács. 156 Liberty Ave. Bloomfield, N. J.
 John Azary. 1336. N. Franklin Str. Philadelphia, Pa.
 Michael Tóth. Box 233. Alpha, N. J.
 Andrew Kovács. 145—3rd Str. Leechburg, Pa.
 Coloman Tóth. Box 686. Rossiter, Pa.
 Julius Kiss. 1268 E. Buckeye Rd. Cleveland, Ohio.
 Benjamin Csutoros. Box B. Norton, Va.
 Charles Józsa. 1118 N. Dar Ave. Farrel, Pa.
 Nicholas Pazar. 4 Bowman Sta. Klingston, Pa.
 Ernest Komjáthy. 3154 W. E. Str. Bridgeport, Conn.
 John Ambrus. Box b. South River, N. J.
 Gero Garay. Mount Carmel, Pa.

Paul Hamborszky 10 Division Str. New-Brunswick, N. J.
Ladis. Thegze. 220—4th Str. Passaic, N. J.
Louis Nánássy. Box 303. Perth Amboy, N. J.
Kalman Kovácsy. 503 Main Str. Phoenixville, Pa.
Joseph Nagy. Box P. O. Kreischerville, N. J.
Ladis. Szabó. Box P. O. Franklin, N. J.
Emilius Nagy. 436 Birch Str. So. Betlehem, Pa.
Géza Korocz. 180 Home Ave. Trenton, N. J.
Joseph Malacsics. Box 584. Wharton, N. J.
Eugen Boros. 1306 Jackson Str. Gary, Ind.
Rev. E. Péchy, P. O. Ethel, W. Va.
George Kmeczik. Box 86. Jessup, Pa.
Adam Schodel. 611 N. 6th Str. Philadelphia. Pa.
Ladis. Gerenday. 737 Mahoning Str. Youngstown, Ohio.
Julius Hankó. 1695 Parsins Ave. Columbus, Ohio.
Andrew Szilágyi. 71 Hawtorne Ave. Yonkers, N. Y.
Math. Daróczy. 31 Jackson Str. Yonkers, N. Y.
Eugen Vécsey. Box 305. Springdale, Pa.
Anton Kruchio. Box 61. Dayton, Ohio.
A. A. Krisik. 646 E. Cambridge Str. Alliance, Ohio.
Dr. Frank Hoffman. Otthon Sask, Via Yorkton, Canada.
Charles Krivulka. Box 117. Pittock, Pa.
Béla Kovács. Wallingford, Conn.
Stephen Csepke. Bryan Str. Chrome, N. J.
Alex Kalassay. Orphans Home. Ligonier, Pa.
Frank Ujlaky. Box 586. Fairport Harbor, Ohio.
Edmund Vasváry. 139 Johnstown Ave. Pittsburgh, Pa.
Andrew Sebesthen. Box 326. Duquesne, Pa.
Aladár Jezerniczky 736—92nd Str. Chicago, Ill.
Alexander Tóth. 2854 E. 79th Str. Cleveland, Ohio.
Alex Csutorás. 2084 W. 26th Str. Cleveland, Ohio.
Stephen Borsos 195 W. End Ave. Detroit, Mich.
Andrew Urban. 1940 Clinton Str. Buffalo, N. Y.
Julius Melegh. 308—8th Str. McKeesport, Pa.
Béla Kerekes. 404 Sommerset Ave. Windber, Pa.
Alex Mircse. 1211 Garfield Ave. Flint, Mich.
Alex Kalassay Jr. 119 N. W. River Str. Elyria, Ohio.
Nicholas S. Kovacsy. 641 Hancock Ave. Bridgeport, Conn.
Andrew Kosa. Box 343. Manville, N. J.
Michael Kozma 593 Ridge Rd. Lackawanna, N. Y.
Charles Papp. P. O. Adah, Pa.

Frank Kovács. Theol. Seminary. Bloomfield, N. J.

Alex Bartus. R. F. D. Box 50. Hammond, La.

Lutheránusok :

Géza Albrecht. 53 Thaddeus Str. Detroit, Mich.

Stephen Ruzsa. Rawling Ave. Cleveland, Ohio.

Ernest Stiegler. 4th St. Vend Church. So. Bethlehem, Pa.

Alex Szabó. 247 Sommerset Str. New-Brunswick, N. J.

Paul Faska. Allentown, Pa.

Római katolikus magyar lelkészek névsora :

Charles Radóczy. 215 Somerset Str. New-Brunswick, N. J.

Piavecz Miksa. Columbus, Ohio.

Joseph Reseterich. Cor. 4th Str. So. Bethlehem, Pa.

Fojtán József. Windbeer Pa.

J. Frastacky Throop, Pa.

Cserni Ferencz. Alpha, N. J.

Coloman Kovács. Evans & 7th Str. McKeesport, Pa.

Francis Dénes. 734 Grant Ave. Akron, Ohio.

Andrew Koeller. 1412 E. 29th Str. Lorrain, Ohio.

Kovács Lajos. 8423 South Str. Detroit, Mich.

Dr. Nagy Dezső. Flint Mich.

Stephen Csernitzky. 330 Spruce Str. Bridgeport, Conn.

John Szabó. Ph. D. 210 Genesee Str. Trenton, N. J.

Francis Sasváry. 251 Belmont Ave. Newark, N. J.

Charles Boehm. 986 Grant Str. Buffalo, N. Y.

Joseph Czirbusz. Northhampton, Pa.

John Froehlich. 301 E. 10th Str. Newyork, N. Y.

Unger Béla. Allentown; Pa.

Varga István, Haselwood Sta. Pittsburgh, Pa.

Joseph Péter. 820 Broad Str. Johnstown, Pa.

Emil Egner. Fairport, Ohio.

Elemér Eördögh. 1880 Genesee Str. Toledo, Ohio.

Laurencius Horváth. 1026 W. Thomas Str. So. Bend, In.

Joseph Marczinkó. 217—3rd Str. Passaic, N. J.

Stephen Csáktornyai. Chrome, N. J.

Stephen Soltész. 9421 Chansey Ave. Burnside Chicago, Ill.

Joseph Szefcsik. McAdoo, Pa.

Alex Várady. 480 Steelwanna, Str. Lackawanna, N. Y.

Grósz Ferencz. Box 291. Roebling, N. J.

Edmund Neuhrierer. 1403 N. Mascher Str. Philadelphia, Pa.
Leechburg, Pa.

Alex Várlaky. 854 Wilson Ave. Youngstown, Ohio.

Julius Szepessy. 9106 Buckeye Road. Cleveland, Ohio.

Härtel József. W. Side.

Desider Major. 1128 Fruit Ave. Farrel, Pa.

Desider Vojnich. 416 N. Conover Str. Dayton, Ohio.

Béla Szmoliga 697 Cortland Str. Perth Amboy, N. J.

Louis Tamás. So. River, N. J.

Alex Schaffer. 4746 Alexander Ave. East Chicago, Ind.

Dr. Hudecz Artur. Woodbridge.

A többi nincs betöltve.

Görög katolikus magyar lelkészek nevei :

August Komporday. 2008 Valentine Str. Toledo, Ohio.

Ernest Suba. 815 Tod Ave. Youngstown, Ohio.

Nikolas Steczovics. 121—6th Ave. McKeesport, Pa.

John Lukács. 30 High Str. New-Brunswick, N. J.

Edmund Tabakovics. 2779 Amber Str. Cleveland, Ohio.

Nikolas Szabó. 333—9th Ave. Homestead, Pa.

Rudolph Runtagh. 972 So. Broad Str. Trenton, N. J.

Victor Kovaliczky. 401 Hall Ave. Perth Amboy, N. J.

Anton Knapik. 8578 South Str. Detroit, Mich.

Joseph Kovalcsik. 558 Bostwick Ave. Bridgeport, Conn.

Basil Volcsin. 2833 Wood Ave. Lorrain, Ohio.

Görög keleti magyar lelkész neve :

A. Shlepeczky. 106 Wellov Str. Nanticoke, Pa.

V.

Statisztika.

Az északamerikai Egyesült-Államokban lévő magyaroknak száma az amerikai hivatalos adatok szerint 1920-ról 397.282. Ezzel szemben az 1910.-iki hivatalos statisztika a nagy Magyarországról kimutat 495.600 magyart, vagyis 98.418-cal többet, mint 1920-ban Csonka-Magyarországról. Ennek oka egyrészt az lehet, hogy az Amerikában született magyarokat már nem magyaroknak, de amerikaiaknak tünteti fel a hivatalos statisztika, s hogy a visszavándorlás folytán természetesen csökkent az itt Ameriká-

ban lévő magyarok száma, másrészt, hogy a statisztika valószínűleg csak azokat tünteti fel, akik állandó lakással bírnak, azokat azonban, akik munkakeresés céljából az Egyesült-Államok területén ide-oda vándoroltak, nem. Ezeket a vándorló elemeket s kinnt születetteket a hivatalos statisztika végszámához hozzáadva, állíthatjuk, hogy az Északamerikai Egyesült-Államok területén tartozkodó magyarok száma kiteszi a 450.000-et.

Ugyancsak a népszámlálási iroda kimutatása szerint a 21 éven felüli magyar összbevándorlók száma 353.792, ebből a számból amerikai állampolgárrá lett 106.183, vagyis 30%. Első papírját kivette 52.860, vagyis 194.749 tartotta meg 1920-ig magyar állampolgárságát. Ez a szám természetesen azóta lényegesen csökkent.

A magyarság elhelyezkedése az Északamerikai Egyesült-Államok különböző államaiban, városaiban a következő: New England 15.187, Maine 72, New Hampshire 66, Vermont 264, Massachusetts 1387, Rhode Island 176, Connecticut 13.222.

Érdekes, hogy a hivatalos kimutatással szemben az egyházközségekből beszerzett adataim többet tüntetnek fel a hivatalos számnál. Eszerint a *Connecticut*-ban ezidő szerint élő magyarok száma cca 20—25.000, amely a következőképen oszlik meg: Bridgeport összes lakóinak száma 143.152, ebből magyar a hivatalos statisztika szerint 6230, a helyszínen beszerzett, s az egyházközségektől származó adatok szerint cca 12.000. Bridgeportban van magyar iskola, magyar apácákkal, róm. kath. lelkész Cserniczky István, ref. lelkész Komjáthy Ernő és Ludman Endre. A magyar munkások egy része erősen szocialista érzelmű. Gramophonlemez, fűző, Singer-varrógép, submarin automobil, fényképlemez és elektrotechnikai alkatrészeket gyártó gyári üzemekben dolgoznak. Ezidő szerint (1922 január) a munkásoknak mintegy 70%-a áll munkában.

Hartford összes lakóinak száma 138.036, ebből magyar a hivatalos statisztika szerint 272. A helyszínen beszerzett adatok szerint itt is nagyobb a magyarok száma, kitesz 3000—4000-et. Ezek a munkások nagyobbrészt az írógépgyárakban dolgoznak.

New-Hawen lakóinak száma 162.390, ebből magyar a hivatalos statisztika szerint 400. Ez a szám nagyjában megegyezik a helyszínen szerzett adatokkal. A munkások lemezgyárakban dolgoznak.

South Norwalk. Hivatalos adat nem áll rendelkezésre, az ott élő magyarok száma kitesz 3000-et. Magyarul tudó eirisch papjuk van. Református lelkész Dokus Gábor. Az itteni katolikus templom a legszebb amerikai magyar templom. Hasonló a kőbányai róm. kath.

templomhoz. A munkások kőbányákban, kalap-, lakat-, ing-, mieder- és vasgyárakban dolgoznak. Közöttük sok a szocialista.

Stamford, hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 500. Itt van Amerika legnagyobb lakat- és kulcsgyára. Munkások nagy része *szocialista*.

Wallingford, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 600. Református egyház lelkésze Kovács Béla.

Torrington, hivatalos adat nincs, magyarul beszélő irisch papjuk van. Magyarországon tanult magyarul. Neve Doughrty.

Derby, hivatalos adat nincs. Szervezett egyház nincs. Magyarok száma cca 100—150. Gyári munkások.

Ansonia, hivatalos adat nincs. Szervezett egyház nincs. Magyarok száma cca 100—150.

Schelton, hivatalos adat nincs, Szervezett egyház nincs. Magyarok száma 50—60. Gyári munkások.

Naugatuc. Hivatalos adat nincs. Szervezett egyház nincs. Magyarok száma 50—60. Gyári munkások.

Unien City, hivatalos adat nincs. Szervezett egyház nincs. Magyarok száma 150—200. Gyári munkások.

Fearfield, hivatalos adat nincs. Szervezett egyház nincs. Magyarok száma 4—500. Gyári munkások.

Danburg, hivatalos adat nincs. Szervezett egyház nincs. Magyarok száma 150. Gyári munkások.

Newyork City összes lakosainak száma 1921 július 1-én 5,751.850, ebből magyar 64.393. Római katolikus lelkész Fröhlich János, református Harsányi László.

Newyork állam magyar lakossága a hivatalos kimutatás szerint 13.981, vagyis Newyork város és Newyork állam összes magyar lakosainak száma 78.374. Newyork államban a magyarok a következő helyeken vannak említésreméltó számban:

Albany hivatalos adat 87. Ezzel szemben a helyszínén szerzett információ 150.200.

Binghampton, hivatalos adat nincs, cca 300.400 magyar. Görög katolikus egyház lelkésze: Tegze János.

Rochester összes lakóinak száma 295.850, ebből magyar, a hivatalos kimutatás szerint 398. A helyszini adatok szerint cca 500.

Buffalo összes lakóinak száma 505.875, ebből magyar, a hivatalos statisztika szerint 2736. A helyszinen beszerzett adatok szerint az ottlévő magyarok száma nagyobb, cca 3—4000. Római katolikus egyház lelkésze: Böhm Károly, református lelkész Urbán István.

Lutheránus: Schleifer Lajos. A katolikus iskolában magyar apácák tanítanak. Többnyire gyári munkások, közöttük sok a *szocialista*.

Yonkers összes lakóinak száma 100.266, ebből magyar a hivatalos kimutatás szerint 1162. Római katolikus lelkész: dr. Kiss Aladár.

Depew, hivatalos adat nincs, magyarok száma 150—200.

Tonawanda, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 800. Református lelkész Urbán István buffalói lelkész.

Lakawanna, hivatalos adat nincs, cca 1200 magyar. Római katolikus lelkész: Alex Arthur, református: Kozma Michnel.

Syrakuse összes lakóinak száma 141.647, ebből magyar a hivatalos statisztika szerint 145. Helyszini adatok szerint 250—300. Az ottani gyertyagyárban dolgoznak. Egyház nincs.

Pughkeepsie, hivatalos adat nincs, beszerzett adatok szerint magyarok száma 150—200. Egyház nincs.

Roseton, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 150. Téglagyárban dälgoznak, egyház nincs.

Norfolk, Troy, Messina a magyarság száma cca 800.

Ide sorolható még Long Island is, ahol a magyarok száma lehet 2—300. Nagyobbára farmerok. Newyork államban a magyar farmerek száma kitesz cca 300-at.

New-Jersey állam. Az itt élő magyarok száma a hivatalos statisztika szerint kitesz 40.470-et. Ez a szám megközelíti a helyszinén beszerzett adatok számát, amelyek végösszege cca 45.000 magyar s ez a szám a következő helyeken így oszlik meg:

Passaic, hivatalos adat nincs, helyszinén beszerzett adatok szerint, magyarok száma 5000, Borsod, Szabolcs, Abauj, Fehér és Veszprém megyéből valók. Nagyobbára szövőgyárakban dolgoznak. Római katolikus egyház lelkésze: Marczinkó József, református: Tegze László.

Newark összes lakóinak száma 415.216, ebből magyar a hivatalos statisztika szerint 4278. A helyszinen beszerzett adatok szerint az elmúlt esztendő alatt itt is eltolódás történt, mert az ottlévő magyarok száma ma cca 6—7000. Római katolikus lelkész: Sasvári Ferenc. Nagyobbára gyári munkások. *Erösen szocialisták.*

Porth Ambcy, hivatalos adat nincs, a helyszinén beszerzett adatok szerint a magyarok száma 9—10.000. Mútrágya-, téglá-, terakotta-, dohány-, aranyat és ezüstöt feldolgozó gyárakban dolgoznak, vannak farmerok is. Róm. kath. lelkész: Szmoliga Béla. Az egyháznak van két magyar iskolája, magyar apácákkal. Református lelkész: dr. Nánássy Lajos, gör. kath. magyar lelkész: Kovaliczky Viktor esperes.

Chrome és Cartered, hivatalos adat nincs, műtrágya és szivar-
gyárak, róm. kath. lelkész: dr. Csáktornyai István, ref. lelkész:
Csepke Lajos.

New Brunswick, hivatalos adat nincs, a helyszínén megállapi-
tott adatok szerint a magyarok száma cca 4—5000. Dohány, orvosi
és kórházi felszerelések és kötszerek, valamint szivargyárak van-
nak. Róm. kath. lelkész Radóczy Károly, magyar iskola, magyar
apácák. Reform. lelkész: dr. Hambovszky Gyula és Laki Béla, gör.
kath. lelkész: Lukács István.

South River és Wood Bridge, hivatalos adat nincs, a helyszínen
megállapított adatok szerint magyar cca 2—2500. Téglá, lőporgyárak,
Rockefeller-féle olajfinnmítók. South Riveren róm. kath. lelkész:
Tamás Lajos, reform. Ambrus János. Wood Bridgen róm, kath.
lelkész: dr. Hudecz János.

Trenton, hivatalos adatok szerint összes lakóinak száma 119.380
ebből magyar 4042. A helyszínen beszerzett adatok szerint az elmúlt
évben itt is eltolódás állott be a magyar népességben, amennyiben
az ottlévő magyarok száma kb. 9000. Drótgyárak. Róm. kath. lel-
kész: dr. Szabó János. Mindennapi magyar iskola, magyar apácák.
Reform. lelkész: Korocz Géza. Van görög keleti magyar egyház is.

Roebing, hivatalos adat nincs, a helyszínén beszerzett adatok
szerint az ottlévő magyarok száma cca 1500. Drótgyárak. Szép
magyar telep, modern munkásházakkal. Az egész helység Roebing
nevü gyárosé. Róm. kath. lelkész: Gross Ferencz, reform. lelkész:
Murányi János.

Alpha, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 800. A magya-
rok, németek, tótok együtt tartják fenn a róm. kath. hitközséget,
lelkészük: Cserni Ferencz. Van magyar református egyház is, lelké-
szük: Tóth Mihály

Paterson (olasz anarchisták főfészke) magyar cca 500. Franklin,
Dower, cca 1000, Bayonne cca 1000 m., Warton cca 600, Guttenberg
cca 200 magyar.

Jersey City összlakossága 298.000 ebből magyar 1258.

Rooswelt, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 4—500.
Róm. kath. hiveiket dr. Csáktornyai István róm. kath. lelkész látja el.

Bloomfield, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 3—400.
Református egyház lelkésze: Dikovits János.

Peekswill, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 250—300.
Ref. egyház lelkésze: Hámori Lajos.

Pennsylvania állam. Az itt lévő magyarok száma a hivatalos
adatok szerint kitesz 71.380-at. A helyszínén beszerzett adatok sze-

rint ez a szám nagyjából megfelel az ottani magyarok számának, bár ez a szám mintegy 4–5000-rel többre tehető. Vagyis a Pennsylvániában élő és dolgozó magyarok száma megüti a 75.000-et. Ezek az alábbi helyeken a következőképpen oszlanak meg:

Pittsburgh lakóinak összes száma: 588.193. Ebből magyar a hivatalos kimutatás szerint 4323. A helyszínén beszerzett adatok szerint a magyarok száma itt is magasabb. Kitesz a számuk: 5000-et. Róm. kath. plébános: Varga István, ref. lelkész: Vasvári Ödön. Van magyar iskolája, magyar apáczákkal. Nagyobbára bányamunkások, sokan dolgoznak a vas és aczélgyárakban.

Mc. Keesport. Hivatalos adat nincs, a helyszínén megállapított adatok szerint a magyarok száma: 4000. Róm. kath. egyház, magyar apáczák, magyar iskola. Róm. kath. plébános: Kovács Kálmán, ref. lelkész: Meleg Gyula.

Conneswille. Hivatalos adat nincs. A Pittsburgh környéki szén-terület központja. Róm. kath. plébános: Érdujhelyi Menyhért, reform: Kecskeméti István. Magyarok száma a helyszínén megállapítva cca 800.

Beaverfalls, hivatalos adat nincs, magyarok száma helyszínén megállapítva 300, 400. Református lelkész: Dési Károly.

South Bethlem. Hivatalos adat nincs, helyszínén megállapítva magyarság száma 5000. Magyar iskolák, magyar apáczák. Róm. kath. plébános: Rezeterics József, reform. Nagy Emil, lutheránus: dr. Stiegler Ernő. A munkások a Sváb-féle aczéltelepeken dolgoznak, közöttük sok a *szocialista*.

Bradock és Renkin. Aczéltelepek Pittsburgh környékén. Hivatalos adat nincs, magyarság száma cca 1200. Róm. kath. tót magyar pap: Kazinczy Béla.

Brookwill. Hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 150.

Butler. Pittsburgh környék, hivatalos adat nincs, magyarok száma 4–500.

Allentown, a philadelphiai szénkörnyéken, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 1500. Róm. kath. lelkész: Paulovits József.

Bedford. Hivatalos adat nincs cca 500 m.

Carnegie. Pittsburgh környék, hivatalos adat nincs, magyarság száma a helyszínén megállapítva cca 500. Egyház nincs.

Katasaqua. Philadelphiai szénvidék. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 600–700.

Koateswille. Philadelphiai szénvidék. Hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 350. Aczélgyárakban dolgoznak.

Donora, Pittsburgh környéki szénvidék. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 1200.

Dunmore. Pittsburgh vidéki szénbányák. Hivatalos adat nincs cca 150 magyar.

Duquesne. Pittsburgh környék. Aczéltelepek. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 2000. Református lelkész: Sebestyén Mihály.

East Pittsburgh. Hivatalos adat nincs, magyarság száma cca 1500. Westinghouseban dolgoznak. *Erős szocialisták.*

Easton. Philadelphiai vidék. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 5—600. Gyári munkások.

Erie. Hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 5—600 róm. kath. lelkész: Érdujhelyi Menyhért. Vasuti kocsialkatrészek gyára.

Forrel. Pittsburgh környék. Hivatalos adat nincs. Magyar cca 800. Róm. kath. lelkész: Major Dezső, reform. Józsa Károly. Gyárimunkások.

Freeland. Pittsburgh környéki szénbányák. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 200.

Girard. Hivatalos adat nincs, cca 150—200 magyar. Aczéltelepek.

Harrisburg. Pennsylvania fővárosa, összes lakossága 75.917. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 3—400. Aczél- és vasuti felszerelési gyárak.

Hasletown összes lakossága 32.767. Magyarság számáról hivatalos adat nincs. Helyszínén megállapítva cca 800 magyar. A Verhovai egyesület központi irodája, elnök: Máthé László. A magyarok többnyire szénbányákban dolgoznak.

Homestade. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma a helyszínén megállapítva cca 1800. Róm. kath. plébános: Szabó Miklós, reform: Harsányi Sándor, gör. kath.: Szabados Béla. Aczélgyárakban dolgoznak.

Johnstown összes lakóinak száma 67.000. Magyarság számára hivatalos adat nincs, magyarság száma a helyszíni megállapítás szerint cca 2000. Római kath. lelkész: Péter József, reform.: Porzsolt Ernő. Nagyobbára gyári munkások, szénbányákban és aczélgyárakban dolgoznak.

Lancaster. Hivatalos adat nincs, magyarság száma cca 200. Vasgyárakban dolgoznak.

McAdou. Hivatalos adat nincs. Helyszíni megállapítás szerint cca 800 magyar. Róm. kath. lelkész: Sefcsik Sándor. Van református egyház is.

Leetchburg. Pittsburgh környéke. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 1500. Róm. kath. és református egyház.

Penbrock. Philadelphiai szénvidék. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 80.

Philadelphia lakóinak összes száma 1,823.779, ebből magyar a hivatalos statisztika szerint 11.513. Többnyire erdélyiek és Dunán-

túliak. Gyári munkások. *Erős szocialisták*. Róm. kath. lelkész: Neurirer Ödön, református: Azari István.

Phoenixville, Philadelphiai szénbányakörnyék. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 400. Református egyháza van, lelkész: Szabó István.

Pittstown. Philadelphiai szénvidék. Hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 200.

Alleghany (lásd: Pittsburgh).

Pottswille, Philadelphiai szénvidék. Hivatalos adat nincs, cca 500 magyar.

Punxutowney. Pittsburgh környéki szénbányák. Hivatalos adat nincs. Cca 250 magyar.

Reading összlakóinak száma 107.000, ebből a hivatalos statisztika szerint 135 magyar. A helyszínén történt megállapítás alapján itt is eltolódás mutatkozik, amennyiben az ottani aczél- és vasuti kocsigyárakban dolgozik ezidő szerint cca 600 magyar.

Dillonwille, hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 400. Róm. kath. lelkész: Várkonyi Miklós.

Scranton összlakóinak száma 138.000, ebből magyar a hivatalos kimutatás szerint 888. Van református egyháza, református templommal. Szénbányászok és aczélgyári munkások.

Shamokin. Philadelphiai szénvidék, hivatalos adat nincs, magyarság száma cca 50.

Sharon. Hivatalos adat nincs, magyarság száma cca 700. Róm. katolikus lelkész: Major Dezső. Aczélgyárakban dolgoznak.

Portage. Pittsburgh környéki szénbányák. Hivatalos adat nincs, magyarok létszáma cca 250.

Sharpeswille. Cleveland vidéki aczélgyárak. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 50—60.

Brounswille. Pittsbourgh környéki szénbányák. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 800. Református lelkész: Székely Sándor.

Springdale. Pittsburgh környéki szénbányák. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 300.

Steeltown. Philadelphia környéki aczéltelepek. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 600.

Throop. Philadelphiai aczéltelepek. Hivatalos adat nincs. A magyarság száma cca 1000. Róm. kath. lelkész: Frasztaszki József francziskánus barát. Magyar szempontból nem megbízható.

Uniontown, Pittsburgh környéki szénbányaközpont. Akkumulátorgyárak. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma 1000.

Warren. Hivatalos adat nincs. Magyar farmerek cca 250.

Wyoming. Hivatalos adat nincs. Szénbányák. Magyarság cca 100. Willkesbarre lakóinak száma 78.000. Magyarság számára hivatalos adat nincs, száma cca 1200. Szénbányászok és sok üzletember.

Molenauer. Pittsburgh környéki szénbányák. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 250.

Windbeer. Pittsburgh környéki szénbányák. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 2000. Róm. kath. lelkész : Folytán József, református Kerekes Béla.

Zelionople. Pittsburgh környéki aczélöntő, gummigyár, fürdőkádgárak, hivatalos adat nincs. Magyarság cca 350.

Northampton. Philadelphia környéki vasgyártelepek. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 2000. Többnyire tuladunai svábok.

Jessop. Hasleton környéki szénbányatelep, Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 150.

Poliphant. Philadelphia környéki szénbányatelep. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 70.

Mensfield, Hiv. adat nincs, cca 250 magyar. Bőr- és kémiai gyárak.

Treskovv. Philadelphia környéki szénbányatelep. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 80.

Kulpmont. Philadelphia környéki szénbányatelep és

Mountcarnek. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 300. Róm. kath. lelkész : dr. Petrovics József.

Willoc és Brousetown. Pittsburgh környéki bányatelepek. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 300.

Palmertown. Hivatalos adat nincs. A magyarság száma cca 1000. Szén- és vasbányák.

Cannonsburg. Pittsburgh környéki gyártelep. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 500. Trilles Béla magyar bankár.

McRocks. Pittsburgh környéki báoyatelep. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 500. *Erős szocialisták.*

Trauger. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 1000. Róm. kath lelkész : Balikó Bálint.

Kingstown. Hivatalos adat nincs, téglagyárakban mintegy 400 magyar dolgozik. Református lelkész : Pazár Miklós.

Whittsett. Desytown. Staryoungen, Oil City, Avella. Pittsburgh környéki szénbányatelepeken dolgozik cca 1000 magyar. Oil City-ben a református lelkész : Szopó Ferencz.

Pittock, Pittsburgh környéki bányatelep. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 250. Ref. lelkész : Krivulka Károly.

Rositter. Pittsburgh környéki bányatelep. Hivatalos adat nincs, cca 200 magyar. Ref. lelkész : Tóth Kálmán.

Vaterloo. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 200.

Pennsylvániában különben alig van hely, ahol néhány tucat magyar ne volna. Ezek adják ki a 75.000-ből még hiányzó számot.

Ohio. Ohioan a magyarság száma a hivatalos statisztikai kimutatás szerint 73.181, ami nagyjában megfelel a helyszínen szerzett adatoknak. A magyarság széteszlása Ohioan a következő:

Akron lakosainak száma 208.435, ebből a hivatalos statisztika szerint magyar 6989. Főleg gummigyárakban dolgoznak. Róm. kath. lelkész: Dénes Ferencz. *Erős szocialista.*

Barbertown. (Lásd Akron.)

Asthabula. Hivatalos adat nincs, helyszíni megállapítás szerint itt Fairportban és Conneautban van magyar cca 1000. Gyári munkások. Róm. kath. pléb.: Bakai Arpád. Refor, lelkész: Ujlaki Ferencz.

Canton. Hivatalos adat nincs, magyarok száma cca 350. Ref. lelkész: ifj. Dokus Gábor.

Cincinnati összlakossága 401.247, ebből a hivatalos kimutatás szerint magyar 2873. Közöttük sok a Dunántuli sváb. Németajku kath. papjuk van, aki azonban beszél magyarul is. Szocialisták.

Cleveland összes lakossága 796.830, ebből magyar a hivatalos kimutatás szerint 29.724. Róm. kath. lelkész: Szepessy Gyula és Rikkert János. Magyar apácák, magyar iskola. Görög kath. lelkész: Tabakovics János, reform. lelkészek: Tóth Sándor és Csutoros Elek, lutheránus lelkész: Ruzsa Károly.

Columbus. Hivatalos kimutatás szerint lakossága 237.000, ebből magyar 878. Az egyházi adatok szerint a lakosság száma több. Magyar van cca 2500. Róm. kath. lelkész: Pyevec Miksa, reform.: Hankó Gyula.

Dayton összlakosságának száma 152.599, ebből hivatalos statisztika szerint magyar 1921. Az egyházközségtől szerzett adatok szerint a magyarság száma itt is több, cca 3000. Róm. kath. lelkész: Vojnics Dezső. Magyar iskola, magyar apácák. Repülőgépgyárban és vasuti kocsigyárakban dolgoznak.

Dillonwille. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 1000. Református lelkész: Várkonyi Miklós.

Newark, Ohio. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 300.

Youngstown lakosainak összes száma: magyarok hivatalos adat 2684. Az egyházi információk szerint a magyarság száma több, cca 4000. Róm. kath. lelkész: Várlaki Sándor, reform.: Gerendai László. Gör. kath.: Suba Ernő. Gyári munkások.

Elyria. Hivatalos adat nincs. Magyarság száma cca 800. Drót- és pléhedénygyárakban dolgoznak. Refor. lelkész: ifj. Kalassai Sándor.

Fairport. Hivatalos adat nincs, cca 1500 magyar. Róm. kath. lelkész: Egnér Emil. Van reform. egyház is.

Girard. Hiv. adat nincs, cca 150 magyar. Aczéletepeken dolgoznak.

Hubbard. Hivatalos adat nincs, cca 150 magyar. Aczéletepeken dolgoznak.

Lorain. Hivatalos adat nincs. Magyarok száma cca 3000. Aczéletepeken dolgoznak. Róm. kath. plébános: Köller Endre. A görög keleti: Csopei Gyula, református: Horváth Sámuel.

Painesville. Hivatalos adat nincs, cca 250 magyar.

Sanduski. Hivatalos adat nincs, cca 150 magyar.

Drakes. Hivatalos adat nincs, cca 300 magyar.

Sanesville. Hivatalos adat nincs, cca 150 magyar.

Congo. Hivatalos adat nincs, cca 200 magyar.

Springfield. Hivatalos adat nincs, cca 600 magyar.

Maynard. Hivatalos adat nincs, cca 100 magyar.

Glouster. Hivatalos adat nincs, cca 100 magyar.

Stubenville. Hivatalos adat nincs, cca 700 magyar.

Struders. Hivatalos adat nincs, cca 150 magyar.

Toledo lakosainak összes száma: 243.000, ebből magyar a hivatalos kimutatás szerint 3041. Az egyháztól szerzett információ szerint a magyarság száma itt is több, cca 5000. Róm. kath. lelkész: Eördög Elemér, református lelkész: Bogár Lajos, görög kath.: Kompodai. Magyar apácák, magyar iskola. Aczél-, automobil-, hajógyárakban dolgoznak.

Troy. Hivatalos adat nincs, magyarság száma cca 150.

Warren. Hiv. adat nincs, cca 100 magyar, Gummiköpenygyár.

Niles. Hivatalos adat nincs, cca 300 magyar

Martinsferry. Hiv. kim. nincs, cca 400 magyar. *Erős szocialisták.*

Medina. Hivatalos adat nincs, cca 200 magyar.

Aliance. Hivatalos adat nincs, cca 500 magyar.

Indiana. Hivatalos kimutatás szerint magyarság száma 9351. Az egyházaktól szerzett információ szerint a magyarság száma itt is nagyobb, cca 12.000. A következőképpen oszlik el:

South Bend. Hivatalos kimutatás nincs. Magyarság száma cca 5000. Róm. kath. lelkészek: Horváth Lőrincz és Győrffy Géza, káplán gróf Wencheim Géza, református lelkész: Dezső János. Magyar apácák, magyar Iskola. Patkó- és gazdasági gépgyárak.

Indianapolis. Hivatalos kimutatás szerint cca 315 magyar.

Elkhart. Hivatalos kimutatás nincs, cca 200 magyar.

East Chicagó. Magyar cca 2000. Róm. kath. lelk.: Scheffer Sándor.

Gary. Hivatalos kimutatás nincs, cca 2500 magyar. Róm. kath. lelkész: Tóth József, magyar apácák, református lelkész: Boros Jenő.

Harbor. Hivatalos kimutatás nincs, magyarság száma cca 500. Vasöntődékben dolgoznak.

Whiting. Hivatalos kimutatás nincs, cca 500 magyar.

Hammond. Hivatalos kimutatás nincs, cca 500 magyar.

Illionis. Hivatalos kimutatás szerint a magyarság száma: 34.437. Következésképp oszlik meg:

Aurora. Hivatalos kimutatás nincs, cca 500 magyar.

Chicago összes lakossága: 2,701.705, ebből a hivatalos kimutatás szerint magyar 26.106. Róm. kath. plébános: Soltész István, református lelkészek: Boros, Jenő, Rampl Rudolf, Virág István és Jezernicki Aladár. Sok közöttük a *felekezetenküli szocialista*.

Illionis államban sok farmer is van, számuk néhány százra tehető.

Elgin. Hivatalos kimutatás nincs, magyarok száma cca 600. Orosháziak, *erős szocialisták*.

Joliet. Hivatalos kimutatás nincs, cca 600 magyar.

Michigan. A hiv. kim. szerint Michigan államban a magyarság száma 22.607. Ez a szám a következő nagyobb helyeken oszlik meg:

Detroit összlakossága 993.678. Ebből magyar 13.564. Róm. kath. lelkész: Kovács Lajos, református: Borsos István, lutheránus: Albrecht Géza, gör. kath: Knapik Antal. Gyári munkások a Ford és más gyárakban dolgoznak.

Flint. Hivatalos kimutatás nincs, magyarság száma cca 2000. Róm. kath. plébános: Nagy Dezső. Református lelkész: Mircse Károly.

Kalamazoo. Hivatalos adat nincs, cca 600 magyar.

Gearsarge. Hivatalos kimutatás nincs, cca 100 magyar. Rézbányákban dolgoznak.

Mouskegon. Hivatalos kimutatás nincs, cca 300 magyar.

Port Youron. Hivatalos kimutatás nincs, cca 200 magyar.

Grand Rapit. Hivatalos kimutatás nincs, cca 250 magyar. Butorgyárakban dolgoznak.

Wiskounsin. Hivatalos kimutatás szerint 10.016 az ottlakó magyarok száma. Ez a szám az egyes helyeken következőképpen oszlik meg:

Millwouke. Hivatalos kimutatás szerint a magyarok száma 4803. Református egyház lelkésze Laki Dezső. *Erős szocialisták*. Dr. Kaczér Sándor és Beleznyay Ferencz.

Cudahy. Hivatalos kimutatás nincs. A magyarok száma cca 1500.

Wiskounsin államban szintén vannak magyar farmerek, számuk 3—400.

A hivatalos statisztikai adatok szerint a következő államokban vannak még magyarok:

Minnesota	4.277
Jowa	747
Missouri	8.000
North Dakota	2.319
South Dakota	585
Nebraska	810
Kansas	622
Delaware	226
Maryland	1.947
Columbia	219
Virginia	1.293

Virginia nagyobb telepei közé tartozik Ethel, magyarság száma cca 800. Református lelkész Pécsi József.

Logan. Szénbányatelep, magyarság száma cca	800
Metewan, cca	150
Pageton, cca	100
Williamson	60
Baxtel, cca	60
Havaco, cca	150
Kermit, cca	150
Ashland, cca	150

West Virginia. Hivatalos adatok szerint magyarok száma 6200. Egyik legjelentékenyebb helye: Pocahontas, magyarok száma cca 4000. Róm. kath. lelkész Páter Angilus (Hoch) német bencés barát, aki Magyarországon tanult meg magyarul. Református pap Kovácsi Miklós, volt országgyűlési képviselő.

North Carolina. Magyarok száma hivatalos adatok alapján 70.

South Carolina. Hivatalos adatok alapján 60.

Georgia. Hivatalos adatok alapján 250.

Florida. Hivatalos adatok alapján 383.

Kentucky. Hivatalos adatok alapján 1084. Legnagyobb helye: Himlerwille, magyarok száma cca 900.

Tennessee. Hivatalos adatok alapján 320.

Alabama. Hivatalos adatok alapján 380.

Mississippi. Hivatalos adatok alapján 50.

Arkansas. Hivatalos adatok alapján 108.

Lousiana. Hivatalos adatok alapján 305.

Oklahoma. Hivatalos adatok alapján 311.

Texas. Hivatalos adatok alapján 940.

Lousianaban fekszik Árpádhon (Albion), magyarok száma cca 1000. Főleg farmerek és gyümölcsstermelők.

Montana. Hivatalos adatok alapján magyarok száma 935. Legnagyobb magyar telep Butta, magyarok száma cca 600. Rézbányákban dolgoznak.

Idaho. Hivatalos adatok alapján magyarok száma 240.

Wyoming. Hivatalos adatok alapján 350.

Colorado. Hivatalos adatok alapján 1200. Legjelentékenyebb magyar telepe Denwer szénbánya cca 800 magyar.

New-Mexico. Hivatalos adatok alapján 130.

Arizona. Hivatalos adatok alapján 210.

Utah. Hivatalos adatok alapján 180.

Navada. Hivatalos adatok alapján 50.

Washington. Hivatalos adatok 1056.

Oregon. Hivatalos adatok alapján 900.

California. Hivatalos adatok alapján 5252. Jelentékeny a magyarság száma San Franciscóban. Hivatalos adatok alapján 1390.

Los Angelos. Hivatalos adatok alapján 1706.

A következő városokban található még jelentékenyebb számban magyarok:

Baltimore. Hivatalos adatok alapján 102.

Birmingham. Hivatalos adatok alapján 1393.

Boston. Hivatalos adatok alapján 300.

Dallas. Hivatalos adatok alapján 150.

Menfis. Hivatalos adatok alapján 90.

New Orleans. Hivatalos adatok alapján 80.

Omaha. Hivatalos adatok alapján 534.

Oakland (Calif). Hivatalos adatok alapján 388.

San-Louis. Hivatalos adatok alapján 6637. Szervezetlenek, erős szocialisták. Református lelkész: Kardos József.

San Paul. Hivatalos adatok alapján 1792.

Mineopolis (Minesota) cca 1000 magyar.

Dulut, cca 500, az ottani gőzmalmokban dolgoznak.

Seattle. Hivatalos adatok alapján 359.

Spokane (Wash.) Hivatalos adatok alapján 160.

Wilmington. Hivatalos adatok alapján 162.

Nagyjából ez a magyarság elhelyezkedésének képe. Ha ez adatokból levonjuk a múlt évi visszavándorlókat és a megmaradt számhoz hozzáadjuk az újszülötteket, valamint az Egyesült-Államok területén ide-oda vándorlókat és a már Amerikában született, de még magukat magyarnak tartó magyarokat, továbbá az 1920. óta bevándorlott magyarokat, azt hiszem megállapíthatom, hogy a magyarság száma ezidőszert az Északamerikai Egyesült-Államokban eléri a 450.000-et.

Közgazdasági hírek.

Az Általános Faipari és Fakereskedelmi R.-T. közli, hogy *Chavanne* Miksa elnöklete alatt a napokban tartotta rendes közgyűlését, amely elfogadta az előterjesztett mérleget, valamint az igazgatóság javaslatait és elhatározta, hogy a 2,273.235.63 korona tiszta nyereségből a tartalékalap dotálása után az 1921. év osztalékszolvány részvényenként 20 koronával (10%) váltassék be folyó hó 23-ától kezdve Budapesten a „Mercur“ Váltóüzleti R.-T. (V., Fürdő-utca 3.), Debrecenben az Általános Forgalmi Bank R.-T. és Wienben a Bank & Wechselstuben A.-G. „Mercur“ (I., Wollzeile 3.) pénztárainál.

Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok számára. E társaság igazgatósága az 1922 június 8-ára összehívott közgyűlésnek a múlt év szeptember havában 16 millió koronáról 40 millió koronára felemelt alaptőke után 25 százalékos 50 korona (az előző évben 36 korona) osztalék kifizetését javasolja.

A Teudloff-Dittrich Budapesti Armatura-, Szivattyu- és Gépgyár R.-T. igazgatósága legutóbb tartott ülésén az idei 2,065.932.72 K-nyi tiszta nyereségből 17½, azaz 35 K osztalék kifizetését határozta el a tavalyi 26 K szemben.

Tőkeemelés. A Globus 12 millió koronáról 18 millió koronára emelte föl alaptőkéjét. Minden két régi részvényre egy újat adnak 400 koronaért.

Ganz és Társa-Danubius Gép-, Waggon- és Hajógyár R.-T. legutóbb megtartott igazgatósági ülése úgy határozott, hogy a közgyűlésnek részvényenként 600 koronás osztalék kifizetését fogja javaslatba hozni.

A Magyar Élelmiszerszállító és Arukereskedelmi R.-T. közgyűlése és osztaléka. A Magyar Élelmiszerszállító és Arukereskedelmi R.-T. múlt hó 19-én tartotta évi rendes közgyűlését, melyen 6%, részvényenként 60 korona osztalék kifizetését határozta el. Leicht Zsigmond igazgató 25 éves jubileuma alkalmából Serbán János min. tan. elnök meleg szavakkal méltatta érdemeit és a közgyűlés iránta való elismerésének jegyzőkönyvileg adott kifejezést.

A Belvárosi Takarékpénztár R.-T. igazgatósága a legutóbbi közgyűléstől nyert felhatalmazás alapján alaptőkéjének 48 millió koronáról 60 millió koronára való felemelését határozta el, 24.000 db, az 1922. üzletévre osztalékra jogosító új részvény kibocsátása által, melyek a régi részvényeseknek 4:1 arányban, netto 650 K árban, kamat-és költség felszámítása nélkül ajándatnak fel. Az elővételi jog e hó 15-től 27-ig gyakorolható az intézet pénztáránál. A tőkeemelés folytán a takarékpénztár saját tőkéi 76 millió koronára emelkednek.

A Magyar Országos Központi Takarékpénztár részvényesei május 31-én rendkívüli közgyűlést tartottak, mely elhatározta a társulat alaptőkéjének 60 millió koronáról 72 millió koronára való felemelését és az e célból kibocsátott 20.000 darab új részvénynek legalább 2200 koronás árfolyamon szabadkézből való értékesítésére felhatalmazást adott az igazgatóságnak. A közgyűlés egyben tudomásul vette az igazgatóság bejelentését, hogy ezen új részvények elhelyezése — szindikátus mellőzésével — a takarékpénztár régi részvényeseinek és ügyfeleinek jegyzése által biztosítva van.

A Magyar-Cseh Iparbank r.-t. igazgatósága legutóbb megtartott ülésén az 1921. évi tiszta nyereséget 20,151.354.65 K-ban állapította meg. A június hó 8-ára összehívott rendes közgyűlésnek javasolni fogja, hogy 15%-os osztalékkal (a tavalyi 12%-kal szemben) 12.000.000 K tartalékalapra 2,500.000 K, adótartalékra 2,000.000 K, nyugdíjalapra 2,000.000 K fordíttasson, míg a fennmaradó 1,651.354.65 K. új számlára vitessen elő.

A Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank most tartotta LII. rendes közgyűlését, amely megállapította az 1921. évi mérleget. A kimutatott 24,369.287.09 K nyereségből az 1921. üzletévi szolvány 50 koronával kerül június hó 1-től kezdve beváltásra. A közgyűlés elhatározta, hogy az intézet alaptőkéjét 140,000.000 koronáról 200,000.000 koronára emeli fel. A kibocsátásra kerülő új részvényekre a régi részvényeseknek elővételi jog biztosítatik oly módon, hogy minden 5 drb. régi részvény alapján 2 drb. új részvény vehető át darabonként 670 K árfolyamon. Az elővételi jog június 1-től 10-ig bezárólag gyakorlandó.

A Kőbányai Göztéglagyár tőkeemelése. A Kőbányai Göztéglagyár június 14-ére rendkívüli közgyűlést hívott egybe a 4,365.000 koronás részvénytőkének 18.175 darab új részvény kibocsátásával 8 millió koronára való fölemelése ügyében. Az új részvényeket — amint értesülünk — a részvényesek igen kedvező feltételek mellett kapják. A vállalatnál egyébként érdekeltséget vállalt az a belga pénzcsoport, amely nemrégiben a Drasche részvényeiből is egy nagy tételt vett át.

A Foncière Általános Biztosító-Intézet igazgatósága folyó évi május hó 31-én tartott ülésében elhatározta, hogy a közgyűlésnek a 400 korona névértékű intézeti részvény 1921. évre vonatkozó osztalékszelvényének 45 koronával (tavaly 30 korona) való beváltását fogja indítványozni. A tartalékalap és díjtartalékok 107,674.573-25 kor.-ról 160,000.442-07 K-ra emelkedtek és így az 1920-iki mérleghez képest 52,325.868-82 K-val szaporodtak.

A Magyar Szalámigyár új érdekeltsege. A Magyar Szalámigyár R.-T. megszerezte a több, mint négy évtizede fennálló és kitűnő márkájú szegedi Zinner-féle szalámigyár részvénytöbbségét.

Az Első Pesti Spódium és Enyvgyár közli, hogy a közgyűlés az alaptőkének 80 millió koronára leendő felemelését határozta el. Minden régi részvény alapján egy új vehető át június 6-tól 13-ig 630 koronáért az Angol-Magyar Banknál.

Az Első Magyar Iparbank közgyűlése. Az Első Magyar Iparbank Munk Péter elnöklete alatt múlt hó 26-án tartotta meg 57. évi rendes közgyűlését. A közgyűlés elhatározta, hogy az 1921. évi osztalékszelvény részvényenként 36 koronával (12%) váltassék be. Elhatározták továbbá az alaptőkének 40,000.800 koronáról 100,000.200 koronára való fölemelését, olyképen, hogy 66.668 darab 300 K n. é. új részvényre a régi részvényeseknek az elővételi jog 2:1 arányban 600 K nettó-árfolyamon, kamat- és költségmentesen ajánltassék föl, a fennmaradó részvényekre nézve az igazgatóság felhatalmazást nyert, hogy azokat belátása szerinti időpontban szabad kézből értékesítse. Az elővételi jog a bank pénztáránál (V., Nádor-utca 12.) május 27-től június 3-ig gyakorolható. Az igazgatósági ülésen az eddigi alelnök, Munk Péter, elnökké választott meg.

„Gizella“ Gözmalom r.-t. A báró Madarassy-Beck Marcel elnöklete alatt most megtartott közgyűlés elhatározta, hogy a 3,823.776 koronát kitevő tiszta nyereségből részvényenként 50 korona osztalékot fog június 1-től a Magyar Leszámitoló- és Pénzváltó Bank-nál kifizetni, továbbá, hogy a részvénytőkét 10,350.000 koronáról 15 millióra felemeli. Az elővételi jog 5:2 arányban 200 koronás árfolyam június 1-től 10-ig a Leszámitoló Banknál gyakorolható.

A Lloyd-Bank Részvénytársaság közli, hogy múlt hó 24-én tartotta első évi rendes közgyűlését, amelyen az igazgatóság összes javaslatait egyhangulag elfogadták. Ennek megfelelően a közgyűlés úgy határozott, hogy a kimutatott 5,613.592-53 korona tiszta nyereség teljes egészében a következő üzletét számlájára vitessék elő.

Bacher és Kunstädter bankháza cég alatt Budapesten (V., Dorottya-u. 8.) dr. Bacher Pál, a Magyar Börbeszerzési Rt. (Készbörközpont) f. a. vezérigazgatója és Kunstädter Andor, az Angol-Magyar Banknak a bank- és tőzsdékörökben előnyösen ismert volt fiókigazgatója bankházat alapítottak, mely a bank- és tőzsdeszakmába tartozó összes ügyletekkel foglalkozik.

A Magyar Általános Gépgyár R.-T. közli, hogy 1921. üzleti évre részvényenként 20 K osztalék kerül kifizetésre.

Az „Atlantica Trust“ R.-T. e hó 3-án tiszasülyi Polnay Jenő elnöklésével megtartott rendes közgyűlése 100 korona osztalék (50%) fizetését határozta el. A közgyűlés Patschek Ferencet mint új tagot választotta be az igazgatóságba. A szelvények június 7-től kerülnek beváltásra.

Az „Atlantica Trust“ R.-T. novemberben megállapított 100,000.000 koronára történő alaptőkefelemelésnek 2. részletét (eddig 40,000.000 korona lett kibocsátva) 30,000.000 koronát behívja. Minden 2 régi részvény alapján 1 új, 1922. évi szelvényvel ellátott részvény vehető át 500 K árfolyamon 1922 június 7-étől június 17-éig az „Atlantica Trust“ főpénztáránál és az Angol-Osztrák Banknál.

Magyar Forgalmi Bank Rt. f. hó 8-án tartja közgyűlését, melyen az igazgatóság javasolni fogja, hogy a kimutatott 10,108.566-83 korona tiszta nyereségből 32 K (16%) osztalék fizetessék.

A Baróti tranzakciója. A Baróti Szeszfinomító Részvénytársaság közli, hogy közgyűlése elhatározta, hogy a Villányi Pezsgőgyárral érdekközösségre lép és 25.000 új Baróti-részvényért 12.500 Villányi-részvényt vesz át.

Püspöki uradalmi bérpince r.-t. Vác
Központi iroda:
Budapest, V., Zrínyi-utca 7.

Különleges Építési és Faipari Részv.-társ.

BUDAPEST,
 VI., Röpentyü-u. 62.

Telefon: 147-91, 4-23, 131-56.
 Sürgőncim „Külépit“ Bpest.

Készit: Gyorsrendszerü és magasépítések. Épület-, mű- és tömegbutor-asztalos munkákat. Jégszekrényeket és hütöberendezéseket. Keltetőgépeket és baromfitenyésztési eszközöket. — **Vasszerkezetek gyártása.** **Gőzfürész.** — **Ácstelep.** — **Bérvágás.**

Lukács & Co., Wien

Karlsplatz 14.
Wiedner Hauptstrasse 1.

Sürgőncim: Lloydlukács.

Telefon:
59-4-88,
59-5-78,
59-5-79,
54-2-31,

Érdekközösségben a
Lloydbank Részvénytársasággal, Budapest.

Klein-féle szappanok a legjobbak.

Az ANGOL-OSZTRÁK BANK

Budapesti fióktelepe : V., Fürdő-utca 6.

Alaptőke : 200.000,160. Tartaléktőke : 152.000.000

Központi intézet :

„Anglo-Österreichische Bank“ Wien.

FIÓKOK : Aussig a g, Bodenbach, Brünn, Brüx, Cernowitz, Eger, Falkenau, Franzensbad, Gmünd, Graz, Innsbruck, Johannsbad, Kaaden, Karbitz, Karlsbad, Karolinenthal, Komotau, Königgrätz, Korneuburg, Laa a Th, Leitmeritz, Linz, Lobositz, London, Marburg, Marienbad, Melnik, Nagyvárad, Olmütz, Pardubitz, Pilsen, Pirano, Prag, Prossnitz, Saaz, St.-Pölten, Suczawa, Teplitz, Tetschen, Tratenau, Triest, Weipert, Wels, Znaim.

Foglalkozik minden a bankszakmába vágó ügyletekkel, u. m. váltóleszáomlással és behajtással (incasso), érték papirok bizományképeni vásárlásával, takarékbetétek elfogadásával, hitellevelek kül- és belföldre való kiállításával stb. stb. Áruosztálya a legelőnyösebb feltételek mellett előleget ad árukra, azonkívül vesz és elad bizományban mindenféle árucikkeket stb.

HIRDETÉSEKET FELVESZ A KIADÓHIVATAL.

Vármegyei Mezőgazdasági és Iparfejlesztő r.-t. Szolnok

GYÁRT :

Szolnoki telepein :

Elsőrendű konzerveket: süritett paradicsomot, savanyított káposztát, ecetes-ugorkát és zöldparadicsomot, mindenféle gyümölcsizt, különféle befőtteket, birsalmasajtót, szalon- és karácsonyfa-cukorkákat : elsőrendű tésztaféléket: tojással készített maccaronit, tarhonyát, különféle levestésztákat; kenyér és péksüteményt; ecetet. Saját gőzmalom, gőzfűrész, fagymunkáló, cementárugyár, dobozgyár.

Budapesti telepein :

„STEINER JÓZSEF és FIA“ gyártmányu kekszet, kétszersültet, gyógykenyeret, pékkenyeret és süteményt, puddingport stb.

Poroszlói telepein :

Saját gőzmalom, gőzfűrész, olajsajtó, kendertörő, ecetgyár, cementárugyár.

Budapesti központi iroda :

V. ker., Zrinyi-utca 7. szám.

Telefon : 75--96, 96--36.

A pályaválasztási tanácsadás.*

I.

A munkamegosztás és a hivatások.

Korunk egyik leginkább szembevető jelensége a nagymérvű munkamegosztás. A szellemi és gazdasági tevékenység mindjobban differenciálódik, mind több és több munkaág sarjadzik ki a régiekből, amelyeket azután állandóan különböző egyének kizárólag végeznek. A közgazdaság számos ágra oszlik, az egyes közgazdasági ágakból folyton újabb és újabb foglalkozási mellékágak hajtanak ki, egy és ugyanazon foglalkozási mellékágban nagyszámú speciális szakma képződik. Egyaránt tapasztalhatjuk ezt a testi és a szellemi munka terén.

Neves szociológusok véleménye szerint a társadalmi életben ugyanaz a fejlődési törvény érvényesül, mint az állatok világában. Ott is a fejlődés kezdetlegesebb szakában kevés fajjal találkozunk, amelyek magasabb fejlődési fokon mind több alfajra oszlanak és egyes sajátosságok eltérő kiképzésével állanak elő.

A munkamegosztás nagy elvéből kifolyólag sokféle hivatás keletkezik, ami a társadalmi osztályképződésnek is alapja.

A munkamegosztás, mely kétségbevonhatatlanul a szociális élet egyik legfontosabb jelensége, szétválasztja és összekapcsolja az embereket. A haladás, a kultúra emelkedése, a fokozódó munkamegosztásból áll elő. A munkamegosztás ismét a szellemi és testi erők különbözőségének eredménye. Ezek az erők csak lassan differenciálódtak. Legelőször állott elő az elkülönülés a család körében, azután fejlődik a hivatásos és szociális munkamegosztás, midőn szétválnak a magasabb és alacsonyabbrendű, a szellemi és testi munka. Csak lassan válik el az ipar a házi- és mezőgazdaságtól. Azután az ipar differenciálódik, a mezőgazdasági munka csak később és lassabban speciálizálódik. A gazdasági életben a tőke, a gépek, a nagy-

---

* Felolvastatott a Magyar Közgazdasági Társaság 1922. évi március 3-án tartott tanácskozmányán.

üzemek fejlődése eredményezik a differenciálódási processzus fejlődését. Ma az emberek többsége majdnem kizárólag egyetlen foglalkozást űz, egyetlen hivatásnak él, a munka egyetlen ágának szenteli minden erejét, minden tudását, minden törekvését. Ezeknek az egyes munkaágaknak köre mindig kisebb lesz. A különböző emberi erők kifejlesztésére, a munkamegosztás terjedésére és a szükségletek szaporodására vezethetjük vissza a foglalkozási ágak számának nagy emelkedését.

Míg a 13-ik és 14-ik században még a nagyobb német városokban sem volt több, mint 25 céh, addig a 1895. évi német ipar és foglalkozási statisztika már 10.298 különféle foglalkozást sorol fel. A hivatás-megjelölések száma folyton növekedik. A német birodalom foglalkozási statisztikájában a foglalkozások száma 1882—1895-ig 4119 cel szaporodott.

Egy pillantás a Magyar Szent Korona Országainak 1910. évnépszámlálásáról kiadott munka III. részébe, mely kötet 1300 oldalon népünk foglalkozási viszonyai tükröződnek vissza, meggyőző bennünket a foglalkozások különbözőségének szédítő gazdagságáról.* A foglalkozási ágak betűrendes névjegyzéke 60 fólió oldalt tölt meg. Ebben a névjegyzékben pl. a kovácsok 19 fajtája szerepel: ásó-, balta-, csat-, eke-, fegyver-, fejsze-, gépész-, gyógy-, hajóiszkába-, iszkába-, kapa-, karika-, kasza, kazán-, lánc-, lapát-, patkó-, szeg-, szerkovács.

Manapság ugyyszólván mindennap új hivatások keletkeznek. Mind többen vetik magukat valamely speciális cikk kizárólagos készítésére, valamely kizárólagos munka-szolgáltatásra. A specialisták korában élünk. (A pályaválasztási tanácsadás is egy új hivatás!)

Ilyen körülmények között nem csoda, mily nehéz annak elhatározása, hogy az életbe kilépő, az iskolából távozó egyén hol keresse boldogulását, milyen pályára lépjen, hol találja meg hivatását?

II.

A hivatalválasztás motivációja.

A hivatalválasztás okainak problémája igen érdekes, de egyúttal igen szövevényes közgazdasági és szociálpolitikai kérdés.

Nem mondhatjuk azt, hogy a kérdés megvilágításával, fontossága dacára, a tudomány eddig nagyon sokat foglalkozott volna.

* Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 52. kötet. Budapest 1914.

A német Verein für Sozialpolitik egyik érdeme, hogy kezdeményezőleg és úttörően lépett fel a kutatás ezen rögzös és tuskés területén. Weber Adolf professzor indítványára elhatározta az egyesület, miszerint vizsgálat tárgyává teszi, hogy a nagyipari üzem mily szellemi és pszichikai tulajdonságokat kíván meg a munkásságtól?

Bücher Károly lipcsei nemzetgazda elnöklete alatt bizottságot küldöttek ki a munkálat tervezetének, céljainak kidolgozására. A bizottságban oly kiváló tudósok foglaltak helyet, amilyen Herkner, Schmoller és Weber Adolf.

Weber Miksa heidelbergi tanár 1908-ban kiadott munkájában: „Erhebungen über Auslese und Anpassung (Berufswahl u. Berufschicksal) der Arbeiterschaft der geschlossenen Grossindustrie“ igen értékes adalékokat szolgáltatott a vizsgálati módszer kidolgozásához. Az ankét nagy súlyt helyezett annak megvizsgálására, hogy miképen történik a munkások szelekciója?

A kérdőívből különösen érdekelnek bennünket azok a kérdések, melyek a pályaválasztás okait, az előbbi foglalkozásokat, az állásváltás okait kutatják. Igen érdekesek a kérdőív utolsó pontjai, melyek így hangzanak: Milyen életcélrt remél elérni? Milyen célt tűzött ki magának azelőtt? Az ankét munkáját egy egész csapat tudós vállalta magára. Az eredmények a Schriften des Vereins für Sozialpolitik c. gyűjtemény több kötetében jelentek meg. Ezek között a legterjedelmesebb és legalaposabb tanulmány Bernays Mária dr. ph. munkája, aki a gladbachi fonó- és szövőgyár r.-t. munkásviszonyait tanulmányozta. Bernays Mária, hogy mennél jobban megismerhesse a munkásokat és munkájukat, inkognito beállott mint munkásnő a gyárba, ahol néhány hétig dolgozott. Azután felfedte a gyár igazgatója előtt kilétét és munkájának célját. Ez a kissé szokatlan experimentumot megértéssel fogadta és a tudós nőnek megengedte, hogy ankétjét folytassa, sőt tőle telhetőleg előmozdította kutatásait. Bernays doktornő további négy hónapig gyűjtötte a válaszokat a kérdőívek pontjaira. Könyve a munka pszichológiáját lényegesen előbbrevitte. Különösen érdekelnek bennünket a könyvnek azok a részei, melyek a pályaválasztás okaival, az állás- és helyiségváltással, a pályaválasztás jelentőségével, a pályasorsokkal foglalkoznak.

A könyvből láthatjuk, hogy sokan (a megkérdezettek 35 százaléka) vagy nem akarják vagy nem tudják pályaválasztásuk okát megjelölni. Bernays nézete szerint sokan a gyári munkát valami magától értetődő dolognak tartják, vagy szellemileg annyira eltom-

pultak, hogy oly kérdésekre, melyek bizonyos gondolkodást igényelnek, nem képesek válaszolni.

A válaszok, melyek a pályaválasztás okaira irányuló kérdésre adattak, két főosztályra oszthatók. T. i.:

1. Azokra, melyeknél a kereseten kívül és a kereset mellett más személyes momentumok voltak irányadók, ezek: „saját akaratomból“, „a szülők kívánságára“, „a szülők, vagy testvérek tevékenységéből kifolyólag“.

2. Azokra, melyeknél a gazdasági kényszer érvényesül, amelyeknél tisztán pénzbeli tekintetből történik a pályaválasztás. „Gyorsan és jó keresethez jutás“, „más kereset hiánya“, „szükség“, „szegénység“. Az összes munkaerők pályaválasztásánál két ok volt a legnagyobb befolyással. Az egyik a szülők vagy a testvérek hivatása, a másik a szükség. Mindkét főkategória majdnem egyformán van képviselve : 26·8, illetve 26·1%.

A pályaválasztás okainak részletezése.

Saját kívánság	9 %
a szülők kívánsága	5·1%
az apa vagy testvérek hivatása	12·7%
a jó és gyors kereset	11·6%
a szükség	12·7%
más kereset hiánya	1·8 %
a véletlen	1·8 %
különböző	7·3%
ok hiánya	34·5%

Ha külön vizsgáljuk a férfi- és női munkások válaszait, azt találjuk, hogy a tisztán anyagi motívumok több mint kétszer olyan gyakoriak a munkásnőknél, mint a munkásoknál. Míg az egyéni kívánság kétszer olyan gyakori a munkásoknál, mint a munkásnőknél.

A kvalifikált és nem kvalifikált munkások motívumjai között is nagy különbségek vannak. Itt szembetűnik mindenekelőtt a különbség a takácsok és fonók között. A takácsoknál az apa mestersége a pályaválasztás oka az esetek 28·9%-ában, míg az utóbbiaknál ez az ok az eseteknek csak 8·6%-ánál szerepel. Az anyagi okot a takácsoknál csak 11·6 %-kal találjuk, míg a fonóknál ez túlnyomó szerepet játszik. A gyárban alkalmazott kézműveseknél (lakatos, kézműves, asztalos stb.) 53·8% a személyi óhajt jelölte meg ok gyanánt és csak 5·1% anyagi okot.

Ami a nem kvalifikált munkásokat illeti, itt találkozhatunk legtöbbször a válasz megtagadásával. De ez a hallgatás többnyire nagyon ékesszóló: „Egy biccenés a fejjel, egy vállvonogatás, néha egy félig gúnyos, félig bús mosoly“. Ennél a kategóriánál tehát a pályaválasztás a gazdasági szükség nyomása alatt történt. Bernays azt is vizsgálta, hogy a munkások hány hivatásban működtek már? Azt találta, hogy a megkérdezettek 30%-a két ipari tevékenységben dolgozott, de sokan vannak, akik már több pályán, működtek. A 14—21 évesek korosztályához tartozók 32%-a átlag minden 1½ évben pályát változtatott. A 21-ik éven felül bizonyos hivatás-stabilitás tapasztalható. Igen fontos még a gyári munkásnál is, hogy a pályaválasztás alkalmával mily munkához kerül, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy az esetek többségében ennél a munkánál fog maradni pályája végéig. Az összes munkásság 52%-a egy hivatáshoz egész pályafutásán át hűséges marad.

A hivatás-stabilitás a munka kvalifikáltságával összefüggésben áll. A kvalifikált munkás legritkábban változtatja hivatását, betanított munkás gyakrabban. A hivatás-stabilitás a nőknél csekélyebb, mint a férfiaknál. A hivatásváltoztatás a 21—31 éves férfiaknál csekélyebb, mint a többi korosztályoknál, az ebben a korban levő nőknél azonban a legerősebb. A 30 éven felülieknél a hivatás-stabilitás a női munkásoknál emelkedik, a férfimunkásoknál azonban csökken.

A Verein für Sozialpolitik ugyanebben az anyaggyűjteményében találhatunk egy másik tanulmányt, melynek adatai szintén érdekesen világítják meg a pályaválasztás okainak kérdését.* A wieni *Siemens-Schuckert Werke* gyáraiban arra a kérdésre, hogy miért választották annak idején a megtanult foglalkozást, a 221 tanult munkás közül 165 válaszolt. Ezek között 76 azt mondja, hogy előszeretettel és érdeklődéssel viseltetett a hivatás iránt, 29 a választott foglalkozás révén elfogadható gazdasági existenciát remélt, 27-et a szükség hajtott, hogy akármilyen foglalkozást válasszon (nächstbester Beruf), 17-et a véletlen dobott az épp megürülő tanhelyre.

A nem tanult munkások részéről majdnem mindig a gazdasági szükséglet jelölik meg annak okaként, hogy miért nem mentek tanoncoknak. A nyomor kényszerítette őket, hogy minél előbb keresethez jussanak, hogy magukat vagy hozzátartozóikat is eltarthas-

* Julius Deutsch: Auslese und Anpassung der Arbeiter. Schriften des Vereins für Sozialpolitik. 134. kötet. Leipzig 1910.

sák. Némely esetben a testi gyengeséget okolják, hogy segéd munkásoknak állottak be.

Egy harmadik tanulmány* a *berlini finom-mechanikai iparban* végzett ankét eredményeit ösmerteti. Itt azt látjuk, hogy a műszerészek magasan kvalifikált hivatását túlnyomólag „érdeklődésből“ „hajlamból“, „önkényt“, „saját kívánságra“ választották. A mechanikusok közül 50 ezeket az okokat jelöli meg. Egy azt mondja, hogy a pályaválasztás kérdésénél az volt a döntő óreá és szüleire nézve, hogy már gyerekkorában szeretett fizikai készülékeket készíteni és ebben ügyességet tanusított. Heten megragadták ezt a hivatást, mert remélik, hogy viszik benne valamire, hogy ennek az iparágának jó kilátásai vannak, hogy idővel önállósíthatják magukat, hogy pénzt keressenek, hogy később jobb állásokat tölthessenek be. Egy azért választotta ezt a pályát, hogy később atyja üzletébe beléphetessen. Öten erre a pályára mentek, mert a szülők így kívánták. Egy azt mondotta, hogy nem volt tisztában a különféle foglalkozásokkal, egy másik azért, mert a szülők ezt a foglalkozást reményteljesnek tartották. Kettőn ösmerőseik rábeszélése folytán választották a hivatást, ketten pedig véletlenségből. Egy azt mondja: tudatlanságból, hogy milyen a foglalkozás. Egy azért lett mechanikus, mert családi okokból ki kellett lépni a gimnáziumból, pedig mérnök akart lenni. Végül egy azt írja: „fiatalkori ostobaságból.“

A megkérdezett lakatosok között 14-en hajlamból, vagy érdeklődésből választották hivatásukat. Egy azért, hogy apja üzletét átvehesse; egy azt mondja, mert a lakatosság akkor virágzott. Apjuk kívánságára 3 lett lakatos. Egy nagyon elégtelen lakatos azt írja: „mert ökor voltam.“ A legtöbben azt mondják, hajlamból, vagy megélhetés okából.

Az offenbachi bőrművesiparban alkalmazott munkások pályaválasztásának motivációjára vonatkozólag *Morgenstern* dolgozatában találhatunk adatokat.** A női munkásoknál majdnem lehetetlen volt valami fontosabbat megtudni erre a kérdésre vonatkozólag. „Egészen véve a gyárt menhelynek tekintik a házasságig, amelyre mint a gyári munkától való felszabadítóra, törekednek.“ A gazdasági szükséglet tekinthetjük tehát ezeknél a pályaválasztás okának.

A férfimunkásoknál (142.) három főcsoport különböztethető meg: 1. kifejezett hajlam (55.), 2. racionális okok (idetartozik a szülők

* Cf. Heiss: Auslese u. Anpassung der Arbeiter in der Berliner Feinmechanik. Schriften des V. f. Sozialpolitik 134. k. Leipzig 1910. 188. 1.

** Auslese und Anpassung der industriellen Arbeiterschaft betrachtet bei den Offenbacher Lederwarenarbeitern. Schriften des Vereins für Sozialpolitik 135 k. 3. rész. Leipzig, 1912. 46., 47. 1.

óhaja, a kereseti viszonyok) (59.) 3 gyenge testalkat folytán fordultak erre a pályára, mert az orvos megtiltotta nekik a nehéz munkát, vagy testi hibájuk ülő munkát igényel. (28).

Egy badeni kőedénygyárban *Keck* Károly azt találta,* hogy az okok, amelyek az egyest hivatásának választásához készítetik, annak a hivatásnak gazdasági es társadalmi helyzetéből folynak, melyben az apja élt.

Mindenütt, hol az kedvező, vagy legalább is nem kedvezőtlen, pozitív okokat ösmerhetünk fel. Sok esetben az illető hivatást már több nemzedéken át folytatták a családban. Vannak esetek, midőn határozott hajlam van az illetőnél bizonyos hivatás iránt, amelyet talán az iskolában ápoltak. A gyár pusztá mindennapi látása is felhívhatja a kedvet bizonyos foglalkozás iránt. Gyakran előfordul, hogy a munkás tulajdonképeni tudatos okok nélkül iskolatársai közvetítésével kerül egy foglalkozásba. Mindezeknek a pozitív okoknak előfeltétele a gazdasági eszközök birtoka. A legnevezetesebb negatív ok: a szükség. Ez gyakran arra kényszeríti az iskolát elhagyó gyermeket, hogy azonnal napszámosi állást keressen.

Egy stuttgarti motorgyárban 135 munkás közül 62 saját akaratából választotta hivatását, 35 a szülők, rokonok óhajára, 27 kifejezetten kedvezőtlen vagyoni viszonyok miatt fordult pályájára, hogy lehetőleg gyorsan pénzt keressen (15.), mert az illető hivatás nem kerül tanpénzbe (2), hogy a szülőket támogathassák (4). Külső körülmények folytán 5 került a hivatásba, részben mert más tanhely nem kínálkozott, részben mert véletlen egy tanhely szabad volt. Négyen a hivatáshoz fordultak, mert az apa ebben önállóan működik, ketten pedig már nem tudták megmondani a hivatásválasztás okát.**

Egy magasabb kvalifikált munkássággal bíró wieni gépgyárban gyűjtött adatok azt mutatják, hogy itt a személyes momentumok sokkal nagyobb szerepet játszanak a pályaválasztásnál, mint a nem személyesek, melyek a viszonyok kényszerűségében rejlenek.*** Az összes munkásoknak majdnem kétharmada saját ösztönzéséből, vagy a szülők óhajának engedve, választotta pályáját. A tanult munkások majdnem kivétel nélkül ebbe a csoportba tartoznak. A többi csoportok csak kis mértékben mutatják a relatív szabadságot a pályaválasztásnál. A betanított munkásoknál sok a véletlent jelölte

* Schriften des Vereins für Sozialpolitik 135. k. 3. rész. Leipzig, 1912. 106—109. l.

** Schriften des Vereins für Sozialpolitik 135. k. 1. rész. Leipzig, 1911. 111—112. l.

*** Sorer R.: Schriften des Vereins für Sozialpolitik 135. k. III. 1. Leipzig 1911. 139. l.

meg a pályaválasztás okának, vagy egyáltalán nem tudta annak okát megjelölni. A segéd munkásoknál legnagyobb számmal szerepel az okok között a szükség és itt találhatjuk legtöbbször az ok hiányát.

A behatóbb szociálstatisztikai kutatások mutatják, hogy a pályaválasztás a munkások mobilitása és stabilitása szempontjából sem közömbös, mert a különféle kategóriáknál nagyobb különbségek tapasztalhatók. A legkvalifikáltabb munkások a legállandóbbak, a legkevésbé kvalifikáltak a legmobilabbak. A gépmunkánál elfoglaltaknál található a legnagyobb mobilitás.

III.

A helyes és helytelen pályaválasztás jelentősége.

A hivatás és a hivatások tagozódása kétségtelenül a legfontosabb egyéni és társadalmi momentumok közé tartozik. A hivatástól függ az egyesnek állása a társadalmi életben, életszínvonala, ettől függ a személyiség kifejlődése. A hivatáskörök mikénti megszűlése, számereje nagy befolyást gyakorol a társadalmi osztályok kialakulására, küzdelmére s irányt ad a belpolitikának. A hivatások mikénti alakulása és tagozódása egyike azoknak a döntő tényezőknek, melyek a nemzet politikai hatalmát, állását a nemzetek társaságában megadják, melyek az államok nemzetközi viszonyaira is nagy hatással vannak. A nemzetek virágzása, stagnálása, hanyatlása és elpusztulása a foglalkozási statisztika alakulásától is függ.

A pályaválasztás kérdése nagyon szövevényes. A gondos pályaválasztásnál sokféle körülményre kell figyelemmel lenni. Ma sokan nem járnak el kellő komolysággal, gonddal ennél a sorsdöntő lépésnél. A legtöbben nem gondolnak a jövőre, nem kutatják, mire van tehetségük, mily pályára alkalmasak lelki vagy testi tulajdonságaiknál fogva, mily pálya felel meg egészségi állapotuknak, hanem megragadják a kínálkozó első munkaalkalmat, legfeljebb arra néznek, hogy mennél korábban mennél nagyobb munkabérre, fizetésre, jövedelemre tegyenek szert. Hogy mily jövő kínálkozik a megragadott foglalkozásnál, hogy milyenek a felemelkedési lehetőségek, milyenek az illető pálya követelményei, azt csak kevesen vizsgálják. A fiatalok manapság többnyire tradíció nélkül mennek valamely pályára. Régebben magától értetődő dolog volt, hogy a fiú apja mesterségét folytatja. A gyermekek már korán megismerték apjuk munkáját, mert az többnyire otthon dolgozott, ma a lakás és a munkahely messze esnek egymástól. A nagy munkamegosztás is megnehezíti az áttekintést. Az apa sem tekintheti át a munkapiacot. Pedig egy

elhamarkodott lépés ezen az úton már alig tehető jóvá. Az egyszer választott foglalkozás legtöbbszörre élethivatássá lesz. Az ember rendszeren nemcsak megszokja, de ragaszkodik foglalkozásához és csak nehezen határozza el magát a munka változtatására, munkahelyének és környezetének elhagyására. Ha tehát a fiatal ember valamely pályára lépett, az esetek többségében életének további sorsa el van határozva, mert a legtöbbször megmaradnak pályájukon.

A különböző hivatások az ember teljesítőképességével szemben különféle követelményekkel lépnek fel. Hogy a nehéz testi munkához nem lehet gyenge szervezetű embert állítani, hogy komplikált és elvont feladatok elvégzését csak nagyobb észbeli tehetséggel bíró emberre lehet bízni, ez nem új dolog, de hogy a különböző hivatások igen különböző lelki követelményeket támasztanak azokkal szemben, akik ezeken sikerrel akarnak működni és hogy az emberek sajátos pszichikai tehetségeiknél fogva bizonyos pályákra különösen alkalmasak, másokra pedig kevésbé alkalmasok, vagy teljesen alkalmatlanok, hogy vannak pályák, amelyeken bizonyos lelki tulajdonságokkal bíró emberek kiválóan boldogulnak: ezt csak újabban kezdik szem előtt tartani, midőn a pályaválasztás forog szóban.

A fiatalság nagy része jelenleg nem bír kellő tájékozottsággal afelől, hogy milyenek a viszonyok a különböző pályákon, milyenek a kívánalmak, melyeket az egyes pályákon támasztanak, milyen reményeket nyújtanak az egyes hivatások.

A legtöbb ember manapság nem élethivatást, nem életpályát választ, hanem kenyeret akar keresni. Aránylag kevés azoknak a száma, akik arra a pályára kerülnek, hol tehetségeiket, sajátosságukat legjobban érvényesíthetnék, hol tehetségeikre, ügyességükre leginkább szükség volna. Ezeknek a munka öröme, ezeknek a teljesítőképessége és munkaeredménye a legnagyobb, ezek boldogulnak leginkább az életben.

Sokan különös kedv nélkül lépnek valamely életpályára, mely úgy, a hogy megfelel izlésüknek, szervezetüknek. Megtanulják a mesterséget, idővel gyakorlatra tesznek szert, kötelességérzetből vagy az anyagi kényszer nyomása alatt elvégzik munkapenzumukat, de belső kielégítettséget nem éreznek. A középszerűségek nagy tömege ide tartozik.

Vannak olyanok is szép számmal, akiket a véletlen oly pályára sodort, amelyhez nincs hajlamuk, sem tehetségük, sem testi alkalmasságuk: a pályatévesztett existenciák osztálya ez. Ezek többször kénytelenek állást, majd foglalkozást cserélni, elégtelenségük, nem boldogulnak az életben, elvesztik munkakedvüket, sokan elvesztik

becsületüket, egészségüket, megromlanak, elpusztulnak. Hány jobb sorsot érdemelt embert lehetett volna megmenteni, ha a neki megfelelő pályára kerülhetett volna? Mennyi munkaeredménytől esik el minden évben a közgazdaság, mert sokan nem részesültek irányításban a pályaválasztásnál?

Hány Munkácsy Mihály, hány Fadrusz János, hány László Fülöp marad nálunk kedv nélkül dolgozó asztalos legény, vagy malkontens lakatossegéd, vagy búskomor címfestő, ahelyett, hogy dicsőségre válna a magyar művészetnek?

Közgazdasági szempontból az is nagy jelentőséggel bír, hogy a munkások, alkalmazottak lehetőleg kevésbé változtassák helyüket, foglalkozásukat és hogy kezdettől fogva arra a helyre kerüljenek, amelyen a legjobbat, a legtöbbet tudják előállítani, ahol a legnagyobb munkateljesítményt tudják felmutatni.

A munkanélküliség okai között a helytelen pályaválasztás is szerepel. Tudjuk, hogy a munkanélküliség számos okra vezethető vissza, ilyenek: válságok, háborúk, valutaingadozások, divatváltozások, elemi csapások stb. Bizonyos, hogy az elhibázott pályaválasztás is emeli a munkanélkülieknek számát. A munkanélküliség szűkebb körben mozogna, ha a pályaválasztás jobban volna szabályozva, gondosabban történe. A munkapiac succrescenciájának kedvezőtlen elosztása folytán a közgazdaság nagy veszteségeket szenved. A rossz pályaválasztás folytán sok fiatalok túlsufolt, vagy reménytelen hivatáskörbe tódul, sokan ismét távolmaradnak munkásszegény, vagy reményteljes foglalkozási köröktől. A gyakori helyváltozások főleg azoknál fordul elő, kik nem nekik megfelelő pályákon működnek és ezért nem mutathatják fel a kellő munkaeredményt.

Nemcsak a pályaválasztó ifjura és leányra nézve fontos, hogy arra a pályára kerüljön, amelyen tehetségénél, lelki tulajdonságainál és szervezeténél fogva a legalkalmasabb, hanem a különböző iparágakra, hivatási ágakra nézve is fontossággal bír, hogy csak azok kerüljenek oda, akik arra alkalmasak, és olyanok ne kerüljenek oda, akik nem oda valók.

Hogy történik ma a munkaadók részéről a munkahelyek betöltése? A felfogadásnál a munkaadó emberismeretére támaszkodik, legfeljebb iskolai bizonyítványokat lát, ajánlásokra és tudakozódásra van utalva. A munkaadó sokszor csalódik az ujoncban, nem ritkán kénytelen a be nem vált munkaerőt más munkához állítani, vagy elbocsátani. Ez sok improduktív kiadással jár, a termelési költségeket feleslegesen emeli.

A termelést általában a pályaválasztás hiányossága kedvezőtlenül befolyásolja. A vele járó munkakedv-csökkenés apasztja a termelés mennyiségét, a munkateljesítményt. További folyománya a termelés minőségének hanyatlása. A kvalitásos munka hanyatlik. A termelés drágulása folytán a fogyasztás is szenved.

Nemcsak a fiatalság, nemcsak a szülők, nemcsak a munkaadók, az egész közgazdaságnak érdeke, hogy a pályaválasztás helyesen történjék. Az összességnek is az az érdeke, hogy a megfelelő ember a megfelelő munkahelyre kerüljön. A helytelen pályaválasztás következményeit megérzik a szegényügyi, a kórházi költségek emelkedése folytán a községek és az állam, a munkaközvetítő-intézetek, a betegsegélyző pénztárak, a baleset ellen biztosító pénztárak. Gyakran a munkanélküliség arra vezethető vissza, hogy az illető egyén testi szervezeténél fogva nem alkalmas arra a pályára, melyet választott. Ha a pályaválasztás előtt orvosilag megvizsgáltatott volna, talán nem lépett volna arra a pályára, melyre nem alkalmas és amelyen ezért nem boldogulhat, folyton növelve a munkanélküliek statisztikáját, folyton szaporítva a munkaközvetítők munkáját, a betegsegélyző pénztárak forgalmát.

A helytelen pályaválasztás számos hivatásváltoztatás okozója. Hogy manapság sokan hivatásukat változtatják, ez részben a gazdasági konjunkturák változására, a munkapiac hullámozására, részben pszichikai okokra vezethető vissza. Sokan nem találják pályájukon a lelki megelégedést, sokan a nem nekik való pályán nagy lelki kínokat szenvednek, s ezért hagyják ott a „hivatásukat“, melyre nincsenek hivatva. Sokan azért bocsáttatnak el, mert testi vagy szellemi tulajdonságaiknál fogva nem alkalmasak arra a pályára, melyre léptek. Lippmann a hivatásváltoztatások 10%-át pszichikai okokra vezeti vissza, és az összes munkások 5%-ára, Németországban tehát legalább egy fél millióra becsüli azokat, kiket idejekorán és szakszerűen történt tanácsadással meg lehetett volna attól kímélni, hogy később kénytelenek legyenek pályát cserélni. A helytelen pályaválasztásnak az alkoholizmussal, a kriminalitással és a prostitúcióval való összefüggésére is kell utalni.

A népjóléti intézményekben működők régen felismerték a helytelen pályaválasztás kedvezőtlen szociális következményeit. A segélyezésre szoruló existenciákkal való foglalkozás közben mindig újból tapasztalták, hogy a hajótörés nem mindig a külső körülmények alakulására, vagy hiányos jellemre, vagy hibás kiképzésre, hanem sok esetben hamis pályaválasztásra, a hivatás követelményeinek és kilátásainak helytelen becslésére és arra vezethető

vissza, hogy az illető egyén saját képességeinek megítélésében tévedett.

A szociális béke szempontjából sem közömbös, hogy az ifjuság jól választja-e meg pályáját. A társadalmi béke legnagyobb ellenségei az elhibázott existenciák, a pályatévészett egyének. A szociális mozgalmak történetének tanulmányozása arra az eredményre vezet, hogy azokban sokszor oly egyének játsszák a főszerepet, akik osztályukból kisodortattak, vagy hivatásukat eltévészítették. A szellemi proletariátus a társadalmi egyensúly fenntartásának szempontjából a legveszedelmesebb osztály.

Az államra, az összességre nézve nagyon fontos, hogy milyen pályára lép az ifjúság. Állami elsőrangú érdek, hogy a nemzet fennállásához és haladásához szükséges foglalkozási ágak kellő mennyiségű munkaerőkhöz jussanak, de az is érdek, hogy munkaerő-túlkínálat ne álljon elő. Állami érdek továbbá, hogy az egyes életpályákra a legalkalmasabb egyének lépjenek és hogy minden egyén azt a hivatást válassza, mely hajlamainak, tehetségének, testi szervezetének leginkább megfelel. Nemzeti érdek, hogy az értékes elemek szelekciója, a tehetségek felemelkedése megtörténjék, hogy egyetlen tehetség se maradjon parlagon. Ez Magyarország feltámasztásának útja!

Elméletileg a pályaválasztási abszolút szabadság úgy látszik, hogy legjobban biztosítja azt a nagy célt, hogy minden munkaerő a neki leginkább megfelelő helyre jusson. A pályaválasztási szabadság jogrendünkben — a numerus clausustól eltekintve — megvan, de ezt a szabadságot gazdasági és szociális korlátok nagy mértékben befolyásolják. A szülők anyagi helyzete legtöbbször döntő fontosságú tényező akkor, mikor a pályaválasztással foglalkoznak. Bücher Károly lipcsei nemzetgazdással egyetértünk, aki azt mondja, hogy nem igaz, amit sokan állítanak, hogy az igazi tehetség mindig utat tör magának és oda kerül, ahová való. Ezek csak szerencsés kivételek. A pályaválasztás csak teoretikus szempontból önelhatározás, a gyakorlatban az esetek többségében kényszerűség. A legtöbb embernél a hivatás már a születésnél el van határozva.

A pályaválasztási tanácsadás szervezése kilátást nyújt arra, hogy a tehetségek ne csak felösmertessenek, hanem ápoltságban és fejlesztésben. A tehetségek támogatásának („Der Aufstieg der Begabten“) az utolsó években annyiszor hangoztatott szép jelszavát is ez az intézmény mozdíthatja elő.

IV.

A pályaválasztási tanácsadás fontossága hazánkban.

Az eddig előadottakból eléggé kitűnik, hogy az életbe kilépő fiatal ember vagy leány egymaga többnyire nem képes a helyes pályaválasztásra. A szülők is ritkán képesek erre, mert ez nagy körültekintést, sokféle körülmény latolgatását, sok tudást és nagy adag tárgyilagosságot igényel.

A laikus manapság a foglalkozások óriási differenciálódása, a közgazdasági élet bonyolultsága mellett alig képes az életpályák tömkelegét áttekinteni, a helyes utat megtalálni.

Szakszerű, megbízható tanácsra szorul az ifjúság és a szülő. Hivatásos pályaválasztó tanácsadókra van szükség, akik állandóan tanulmányozzák a különböző foglalkozások természetét, a foglalkozások elosztását, az egyes hivatások munkafeltételeit, a munkapiac alakulását, akik jártasak a munka higiénéjében, technikájában, pszichológiájában és fizológiájában. Az elhibázott pályaválasztás sok hajótörött exisztencia tragédiájának okozója, a szakszerű tanács a pályaválasztásnál az életben való boldogulásnak kulcsa.

Ma már kevesen fogják kétségbe vonni, hogy az emberi munkaerővel, különösen ebben a megcsonkított, szegény Magyarországon jobban kell gazdálkodnunk. Ez csak úgy lehetséges, ha a gyakorlati életbe kilépő ifjúságot a különböző hivatásokra való alkalmasság tekintetében megvizsgáljuk, és lehetőleg előmozdítjuk azt, hogy azok alkalmasságuknak megfelelően oszoljanak meg az egyes foglalkozási ágakban. Ez egyeseknek bizonyára utópiának fog tetszeni, pedig a legjózanabb gyakorlatiasság.

A pályaválasztási tanácsadás már sok országban szélesebb alapon folyik, de ha még sehol sem honosították volna meg, Magyarországon a mai viszonyok mellett okvetlenül meg kellene teremteni.

A pályaválasztási tanácsadás feladata a hivatást, pályát keresőnek, vagy annak hozzátartozóinak a pályára lépés előtt tájékoztatást nyújtani arra vonatkozólag, hogy milyen követelményeket támaszt valamely pálya előképzettség, kiképzés tekintetében, a kiképzésre szükséges időre, a testi, szellemi, erkölcsi tulajdonságokra, az anyagi erőre vonatkozólag; feladata továbbá a reménytelen pályákra lépéstől óvni, a reményteljes pályákra figyelmeztetni, végül a munkaközvetítők tanhelyközvetítését előkészíteni. Feladata a tehetségek felismerését és felemelkedését előmozdítani.

A tanácsadónak tanácsainál figyelembe kell venni, vajjon a

jelölt testileg alkalmas-e bizonyos pályára vagy sem? Gondot kell fordítania arra, vajjon a jelölt pszichológiailag alkalmas-e tulajdonságainál fogva bizonyos pályára, vagy sem? Tehát nemcsak a közgazdasági, hanem az egészségügyi és lélektani momentumokra kell kiterjeszkedni.

A pályaválasztási tanácsadás tulajdonképpen nem más, mint a munkaközvetítés körének kiterjesztése, mélyítése, kiépítése. A munkaközvetítő a munkapiacon jelentkező keresletet és kínálatot akarja lehetőleg tökéletesen kielégíteni. Hogy ne csak munkát, foglalkozást adjon a munkát kereső egyénnek, hogy ne csak munkaerőt adjon a munkáltatónak, hanem hogy a legmegfelelőbb munkát, a legmegfelelőbb munkaerőt adhassa, erre a célra szükséges a munkaközvetítést a pályaválasztási tanácsadóval kiegészíteni.

Folyton hangoztatják nálunk a többtermelés jelszavát, melyet azonban sokkal nehezebb megvalósítani, mint a jelszavak többtermelését! Bizonyos, hogy pénzünk értékemelkedésének, fizetési mérlegünk javításának, a drágaság enyhítésének egyik eszköze a többtermelés volna, többtermelés minden téren. A többtermeléshez nemcsak sok tőke alkalmazása, nemcsak tökéletes gépek felállítása, jó trágya és vetőmag, hanem szakértelem mellett arra is van szükség, hogy minden egyes egyén nagyobb produktivitására törekedjünk. Nemcsak többet, hanem gazdaságosabban is kell termelnünk, ha az életviszonyokat lényegesen javítani akarjuk. Az emberi munkaerő, az emberi tevékenység jobb kihasználására van szükség, a minden emberben található képességek és termelési erők megősmérésére, kifejlesztésére, alkalmazására, gyümölcsöztetésére. A gazdaságos termelés csak úgy lesz megvalósítható — még pedig nem máról holnapra —, ha minden, a munkapiacot felkereső egyén arra a helyre jut, ahová való, ahol a legjobbat tudja termelni, amely hely leginkább megfelel képességének, sajátosságának, erejének, ahol legtöbbet tud használni a közösségnek és ahol a legtöbbet kaphatja a közösségtől.

A pályaválasztási tanácsadás előmozdíthatja a hivatás ethosának újjáteremtését. Mind általánosabb lesz a társadalmi politikusok és szociálpedagógusok között a meggyőződés, hogy a hivatásról egy magasabb felfogást kell megteremtünk, hogy az nemcsak a kenyér megszerzésének eszköze, hanem hogy a munka, a jól végzett munka az összeségnek tett szolgálat, kötelesség, mellyel polgártársainknak tartozunk. A nép legszélesebb köreiben fel kell keltünk a munkakedvet, a munka örömét, terjesztenünk kell a nemesebb felfogást a munkáról.

Aggasztó tünet nálunk, hogy az ipar terén nincs kellő succrescencia. Általános a panasz az iparosok körében, hogy nagy a tanonchiány. A hatósági munkaközvetítőknél 1919-ben 100 tanonchelykeresőre 142, 1920-ban pedig 125 tanonchely jutott, a közvetítés pedig csak kevés esetben sikerült, mert a mesterek inkább fizetés mellett kívánták a tanoncokat felfogadni, viszont a szülők a nehéz megélhetési viszonyok miatt inkább ellátással egybekötött helyet kerestek gyermekeiknek.*

Nem hisszük ugyan, hogy a nehéz viszonyok mellett a pályaválasztási tanácsadás egymaga sokat lendítene a helyzeten, de a fiatalság intenzívebb gondozása és több tanoncotthon felállítása esetén bizonyára eredményeket érne el a tanácsadó, ha figyelmeztetné az ifjúságot és a szülőket a kvalifikálatlan és a betanított munkánál fenyegető veszedelmekre, a gyakori munkanélküliségre.

Bányászatunk fellendülésének egyik főakadálya a munkáshiány. A bányavállalatok igen jelentékeny áldozatokat kénytelenek hozni, hogy munkásszükségletüket, úgy ahogy fedezhessék. Népünk a bányamunkától itthon húzódozik, pedig tudjuk, hogy az Egyesült-Államokba kivándorolt honfitársaink tömegesen özönlenek a bányákba. Itt is tér nyílna a pályaválasztási tanácsadás részére.

A faluról való elvándorlást a városokba, különösen pedig a falusi munkaerőknek a fővárosba való özönlését a pályaválasztási tanácsadók csökkenthetnék, másrészt az ipari pályákra kézügyességük, vagy rajzolási tehetségüknél fogva alkalmas ifjúkat oda irányíthatnák.

Milyen áldásos tevékenységet fejthetne ki a tanácsadó, ha gyenge testalkatú, gyári vagy műhely munkára nem alkalmas fiatal embereket a poros és füstös városokból a szabad levegőn végezhető munkákra küldhetne! Ezen a téren sokat tehetnének a tanácsadók.

A pályaválasztási tanácsadás szükségességét fokozza, hogy mind több nő hagyja el a családi otthont, vagy helyesebben mondva kénytelen otthagyni a szülői házat, hogy önállóan keressen, hogy valamely pályát válasszon.

Azért is szükséges a pályaválasztási tanácsadással behatóbban foglalkoznunk, hogy az ifjúság figyelmét már korán ráirányíthassuk a sokféle szakiskolára, mely az utóbbi időkben keletkezett és különböző gyakorlati irányú pályára képezi ki a tanulókat. Ezen a téren

* Másutt is ilyen a helyzet. A tanoncok száma a berlini kézművesek kamarájának területén, az utolsó években 41.000-ről 7940-re apadt.

vannak egészségtelen kinövések is, melyekre az ifjúság figyelmeztetendő volna.

Egyes diplomás pályák túltömöttségén is segíthetne idővel a pályaválasztási tanácsadás. Ma már általánosan belátják, hogy a magyar középosztály túlságosan elárasztotta a diplomás pályákat és elhanyagolta a gyakorlati élethivatásokat. Nehány publicistánk és írónk már évtizedek óta figyelmeztetett a hivatalnok-pályák túltengésére, a hivatalnokok cifra nyomorúságára, „akiknek nincs semmijök, ez azonban biztos“ (Csiky Gergely, Neményi Ambrus stb.). Ismételten kimutatták, hogy különösen az ügyvédi pályán mily nagy a túlprodukció. Ez mind nem használt, az ifjúság csak tovább özönlött az egyetemekre. Behozták a numerus clausust, azt hisszük, hogy ezt a drasztikus, nem ritkán igazságtalanságokra vezető intézményt a helyesen megszervezett pályaválasztási tanácsadás feleslegessé teheti.

Ha az ifjúságot már a középiskolában megösmertetjük a gazdasági élet intézményeivel, ha a tananyagba, a történelembe, a földrajzba, a fizikába, a mennyiségtanba, be tudunk vinni gyakorlati ösmereteket, ha az olvasókönyvekben egyes kiváló nemzetgazdák és szociológusok műveiből hoznánk ügyesen kiválasztott részeket, de mellőzzük az elvont társadalomgazdaságtani fogalom-meghatározások, a problematikus értékű, szürke elemzések és tudákos felosztások tömegét, mely inkább elrettentőleg hat, semhogy kedvet ébresztene a közgazdasági tudományok iránt, ha tanulmányi kirándulásokkal és látogatásokkal megösmertetjük a középiskolai ifjúságot iparvállalatok, minta-gazdaságok, kereskedelmi irodák, részvénytársaságok, közraktárak, árúházak, szövetkezetek szervezetével, ügymenetével . . . talán nagyobb eredményeket tudnánk e téren felmutatni.

A háború sok olyan problémát vetett fel, amelyeknek megoldását a pályaválasztási tanácsadás nagyban előmozdíthatja. A háború nagy lökést adott ezen intézmény népszerűsítésére. Első sorban fel kell említenünk a Hadi Gondozó Hivatalnak a rokkantak, hadiárvák és özvegyek pályaválasztásának előmozdítására létesített szervezeteit, melyek már is igen áldásosan működnek.

Már a háború folyamán a Hadi Gondozó „Hadi Rokkantak Pályaválasztása. Utmutatások a pályaválasztási tanácsadók számára“ cím alatt (Budapest, 1917) vezérfonalat adott ki.

A közoktatásügyi minisztérium 1916-ban tanácsadót, tájékoztató irodát létesített a háborúból visszatérő főiskolai képzettségű rokkant-

tak számára, és Polgári Életpályák c. a. tanácsadót szerkesztetett számos szakember közreműködésével. (Budapest, 1917).

A megszállott országrészekből idesereglett nagyszámú menekült elhelyezése is szükségessé tette a pályaválasztási tanácsadás és a munkaközvetítés megszervezését. Az Erdélyi Központi Munkaközvetítő 1916-ban kezdte meg a menekültek pályairányítását.

A trianoni békeszerződés kegyetlen határozmányainak életbe lépése ismét időszerűvé teszi nagyszámú existenciára nézve a pályaváltoztatás, a fiatalok pályaválasztásánál még sokkal nehezebb problémáját. Csonka-Magyarország nem képes azt a nagy havatali státust fenntartani, amelyet Nagy-Magyarország igényelt. Körülbelül 12.000 állami tisztviselőnek kell majd újból elhelyezkedni az életben. Ezekre nagyon fontos, hogy az új pályaválasztásnál szakszerű útmutatást nyerjenek. Ugyanez az eset áll fenn arra az 1900 tisztre nézve, akiket a nemzeti hadseregnek reánk parancsolt megcsónkítása folytán a polgári életben kell elhelyezni.

A hadi fogságból visszatérők (60.000 ember), a repatriáltak, a visszavándorlók társadalmi elhelyezkedésénél is szükség volna szakszerű tanácsnyújtásra.

V.

A pályaválasztási tanácsadás tudományos módszerei és a hivatás isme.

A pályaválasztási tanácsadás megszervezésének gondolata különösen azóta terjed el szélesebb körökben, amióta tudományosan kutatják az emberi munka természetét, lényegét, eredményeit egészségügyi, technikai, élettani és lélektani szempontokból.

A munka tudománya még nem bír hosszú multtal. Csak néhány évtized óta foglalkoznak vele behatóbban, rendszeresen.

A munka tudományának tulajdonképeni kiindulási pontját Amerikában kell keresnünk.

A modern nagyipar egy évszázadnál hosszabb ideig minden igyekezetét arra fordította, hogy mennél tökéletesebbé tegye a műszaki berendezést s a gyárigazgatók és mérnökök folyton csak azon törték a fejüket, hogy miképen javítsák a gépeket, hogy mily új mechanikus szerkezetet lehetne feltalálni és alkalmazni. A műhelyekkel csak keveset törődtek, minden figyelmet a gépekre fordították, a gépek mellett dolgozó munkásokra nem igen ügyeltek. Csak újabban látták be annak a szükségességét, hogy az intelligenciát nemcsak a gépekre, hanem az azokat kiszolgáló emberekre

is át kell vinni. Hogy ez megtörtént, főleg Frederick Winslow Taylor philadelphiai mérnök érdeme.

Taylor nem szobatudós, hanem a gyakorlat embere, ki harminc éven keresztül állandó és szoros kapcsolatban volt az iparral.* A Taylor-rendszer alapja, hogy minden munkát, a munkásnak minden mozdulatát megfigyelés tárgyává teszik. Ezen megfigyelések alapján szabályokat állítottak fel, melyeknek alkalmazásával az erő és idővesztés a legkisebb. Új munkamódszerekkel nevelik a munkásokat arra, hogy munkaerejüket teljesen kihasználhassák, anélkül, hogy túlerőltetnék magukat. A Taylor-rendszer egyik fő alkotó része, hogy minden egyén a képességei értékesítésének lehető legmagasabb fokára fejlesztessék, úgy, hogy képes legyen arra, hogy azt a munkát, melyre tehetségénél fogva alkalmas, a lehető legnagyobb tökéletességgel végezhesse és hogy neki épp az a munka, melyre különösen alkalmas, kiosztassék.

A Taylorizmus fontos része, hogy az egyes munkákhoz a megfelelő munkás kiszemeltessék és neveltessék (To put the right man on the right place). Taylor az ipari üzemekben a munkás és a gép lehető legnagyobb gazdasági kihasználását akarja elérni azzal, hogy az eddig szokásos, véleménye szerint nagyon kezdetleges munkamódszerek helyébe az üzemvezetés tudományos módszere helyezettik, amely fel van építve a munkaprocesszusoknál közreműködő lelki tényezőknek a legkisebb részletekig menő megfigyelésére.

A Taylor által felismert lélektani momentumon sarkalnak azok a tudományos módszerek, melyeket újabban Amerikából kiindulva a pályaválasztási tanácsadásnál alkalmaznak.

Parson, az 1908-ban felállított bostoni Vocation Bureau (Hivatás-hivatal) vezetője követelte nyomatékosan, hogy mindenki, aki a pályaválasztás előtt áll, arra szoríttassék, hogy önmagát és a különböző pályákat tanulmányozza s maga határozza meg, vajjon rendelkezik-e az illető hivatásnál szükségelt pszichikai tulajdonságokkal? Itt a hivatás-hivatal csak a korrekurákat végzi. Taylor és Parson módszereit továbbfejlesztette Münsterberg Hugó egyetemi tanár.

A Taylorizmus hatása alatt körülbelül 15 év óta Németországban is többen foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy már a munkakerők kiválasztásánál és a pályaválasztási tanácsadásnál figyelembe

* Fr. W. Taylor: Die Grundsätze wissenschaftlicher Betriebsführung (The Principles of Scientific Management) Deutsche Ausgabe von Roesler. München—Berlin, 1913.

kellene venni a felvételért pályázónak, valamint az illető üzemnek sajátosságait. Az itt felmerülő problémák főleg a következők: a hivatások lélektani elemzése, hivatások kiválasztása bizonyos egyén részére, alkalmas egyének kiszemelése bizonyos hivatás számára. Piorkowski, Stern William, Lipmann Ottó, Weigl és mások különböző hivatásokat pszichológiai módszerekkel elemeztek és iparkodtak azokat a lelki tulajdonságokat megállapítani, melyek egyes hivatásoknál megkívántatnak.

Különböző lélektani módszereket dolgoztak ki, amelyek segítségével lehetséges annak a megállapítása, hogy egy bizonyos egyén valamely pályára alkalmas-e?

Az iskolákat is belevonták ezekbe a kutatásokba. Kétségtelen, hogy a tanítók, ha a lélektani kutatásokban gyakorlattal bírnak, nagyban előmozdíthatják a pályaválasztási tanácsadók nehéz munkáját.

Az alkalmazott lélektan kutatói nagy szorgalommal vetették magukat az egyes hivatások s a különféle munkafajok pszichológiai elemzésére. A hivatáspszichikai kutatások nagy lendületet vettek az utolsó években. A vizsgálati módszerek szaporodnak, finomodnak. Egész sor hivatáspszichológiai laboratórium és intézet keletkezett. Igen fejlett intézeteket találhatunk Németországban, Ausztriában, Angliában (Berlinben, Hamburgban, Lipcsében, Münchenben, Wienben, Innsbruckban, Brünben, Prágában).

Nálunk is többen nagy kedvvel és tehetséggel foglalkoznak a gyakorlati pszichológia módszereivel, sőt a repülők alkalmasságának tanulmányozására állomást rendeztek be Budapesten.

Angliában a kormány megteremtette az Industrial Fatigue Research Board-ot, mely többek között a hivatásra való alkalmasság vizsgálati módszerével, a pályalkalmasság vizsgálatának alapelveit kutatja. A londoni Institut of Industrial Psychology társadalmi intézmény, mely egyes üzemek individuális munkaproblemáit teszi vizsgálat tárgyává és szakembereket nevel a munka pszichológiájának művelésére.

Sok egyetemi laboratóriumban folynak idevágó kutatások és már igen szép eredményeket mutattak fel, úgy, hogy egyes nagyobb üzemek, melyek számos munkást és alkalmazottat foglalkoztatnak, már a felvételre jelentkezőket alkalmasságuk szempontjából pszichotechnikailag megvizsgáltatják. A német birodalmi vasútigazgatóság berlini üzletvezetőségének kebelében 1921 elején pszichotechnikai kísérleti intézetet létesítettek, amelynek feladata többek között a

műhelytanoncok beállításánál megtartandó alkalmassági vizsgák részére megfelelő eljárásokat kidolgozni.

A híres amerikai feltaláló Edison is szigorú alkalmassági vizsga sikeres letételétől teszi függővé az üzemeibe való felvételt.

Más irányban is folyik a pályaválasztási tanácsadás tudományos megalapozása.

A *hivatásismének* fontosságát felismerve többen folytatnak igen beható tanulmányokat a különböző hivatások gazdasági és egészségügyi vonatkozásainak felderítésére. A most keletkezőfélben levő hivatáskutatás (Berufsforschung) feladatait Thomae a következőkben jelöli meg:

1. megállapítása az egyes hivatásokban egy adott időponton létező gazdasági feltételeknek;

2. megjelölése annak, hogy egyes hivatásokban a jövőben valószínűleg milyenek lesznek a kilátások?

3. a különböző foglalkozások befolyása az azt űzők testi és szellemi egészségére;

4. a fiziológiai és pszichológiai tulajdonságok kutatása, amelyekben az egyes pályákon való boldogulás alapszik.*

Nagy feladatok várnak ezen a téren a gazdasági statisztikára, különösen a foglalkozási-, a bér-, a munkapiac-statisztikára.

A hivatáskutatásnak számos monográfiára van szüksége, sok üzemet, foglalkozást kell a legapróbb részletekig tanulmányozni, leírni, számos munkaadót, technikust, orvost, munkást, munkafelügyelőt, iparfelügyelőt kell megkérdezni, hogy a különféle hivatásokról pontos, részletes, hű képet nyerhessünk. Eddig is már sok anyag áll rendelkezésre, melynek szakszerű feldolgozása és állandó kiegészítése kívánatos volna.

VI.

A pályaválasztási tanácsadás megszervezése.

A szocialisták különösen nagy súlyt helyeznek a pályaválasztás kérdésére. *Bazard*, ki a Saint Simon-féle iskola tanait összefoglalta, az általános nevelés reformja mellett, a szaknevelés reformját is követelte. A Saint Simonizmus szerint a speciális nevelésnek arra kell törekedni, hogy minden egyénnek módjában legyen a hajlamainak és tehetségeinek megfelelő ösmeretek és ügyességek megszerzése és egyszersmind gondja legyen arra, hogy az egyest csak

* Schriften der Gesellschaft für Soziale Reform. Heft. 70. Die Berufserziehung der Arbeiter. Jena, 1920. 43. 1.

olyan munkák elvégzésére készítse elő, amelyek a kollektív szükségletnek is szolgálnak. A származás semmi esetre se legyen mérvadó a tanítás idejének megállapítására, a nevelés ne legyen privilégiuma a vagyonos osztálynak. Ma azok a kevesek, kik a nevelés jótéteményének örülhetnek, nem részesülhetnek a tehetségeikhez és hajlamaikhoz alkalmazott nevelésben, mert nincs semmiféle tekintély, mely illetékes volna az egyéni hajlamok értékesítésére és fejlesztésére. Döntő inkább a családok hiúsága és becsvágya, valamint a gyermekek véletlen kívánsága. A jövő asszociációjától várják azt, hogy mindenki születés és vagyonra való tekintet nélkül, oly nevelésben részesüljön, melynek sajátossága a tanuló tehetségétől és hajlamától függ. Az egyesek szabad önelhatározásának folyamánként beáll majd a legnagyobb érdeklődés a neki szánt munkáknál és ezáltal a termelés fokozódása, mely minden eddigi eredményt túl fog haladni. Joggal látták a munkamegosztásban a kulturális haladás egyik főokát, de csodákat művel majd, ha az emberi teremtés nagy mechanizmusában mindenkinek csak olyan munkákat fognak kiosztani, amelyek hajlamainak megfelelnek és amelyeket ezért kedvel és szeretettel fog elvégezni.*

Cabet Icariájában a munka szervezésének egyik fontos tényezője a foglalkozás választása. Icariában minden gyermek tizennyolcadik évéig oktatásban részesül. Már az iskolában általános tájékoztatást nyernek a mesterségekről, az anyagokról, a gépekről, a szerszámokról. Nem szorítkoznak pusztán az elméleti oktatásra, hanem az iskolákban műhelyeket rendeznek be, amelyekben begyakorolják a tanítványokat a különböző szerszámok kezelésében. Ez megkönnyíti a fiatal ember részére, hogy foglalkozást válasszon magának, ha betölti a 18-ik évét. Évenként közzéteszik, hogy minden községben, hány munkásra van szükség minden foglalkozásnál és felhívják, az ifjúságot, hogy válasszon pályát. Ha több versenytárs akad, pályázatot nyitnak és a vizsgák eredménye szerint pályabírák döntenek el az egyesek sorsát.

Minden évben egy és ugyanazon a napon történik az ifjúság pályaválasztása, ez a munkás születésnapja (la naissance ouvrière) „Icaria nagy napjainak egyike, nagy ünnepélyeinek egyike“

Ösmeretes Madách Imre „Az Ember Tragédiája“ c. remekművének falanster-jelenete, melyben a Tudós, miután Éva gyermekeinek fejalkotását megvizsgálta, kimondja a szentenciáját:

„E gyermeket orvosnak kell tanítani. Ebből pásztor lesz.“

* Mückle: Henry de Saint Simon. Jena, 1908. 298. 1.

A tervezetések és utópiák köréből kibontakozva, a pályaválasztási tanácsadás szervezésének gondolata Amerikából indult ki és most már úgy látszik minden kultúrállamban meg fog valósulni.

Hogy mennyire érezték már évtizedek óta annak szükségességét, hogy az iskolát elhagyó, a gyakorlati életbe kilépő ifjúságunk pályaválasztási kérdésben tájékoztatásra szorul, mutatja, hogy egész sora a többé-kevésbé értékes pályamutató könyveknek került a könyvpiacra és ért el számos kiadást. Ezek a könyvek manapság már nem pótolhatják a rendszeres, alapos, tudományos alapokon nyugvó tanácsadó-szervezeteket.

Angliában az 1909. évben a munkaközvetítés szabályozására hozott törvény (Labour Exchange Act) alapján 1910 óta felállított munkaközvetítők kezdettől fogva a pályaválasztási tanácsadással is foglalkoznak. Az 1910-ben hozott Choice of Employment Act alapján a fiatakoruak helyközvetítése és gondozása számára külön osztályokat állítottak fel s ezek mellé többszáz tanácsadó bizottságot (Juvenile Employment Commitees) szerveztek. Ezeket a bizottságokat, melyeknek tagjait a kereskedelemügyi miniszter nevezi ki, pedagógiai, gyermekvédelmi és gazdasági szempontból állították össze. Feladatuk az iskolát elhagyó fiúk és leányok szellemi és testi tulajdonságainak megállapítása, áttekintést szerezni a fiatakoruak munkapiacáról és az üres helyekről, a fiatakoruaknak tanáccsal szolgálni és őket elhelyezni, elhelyezésük után a fiatakoruak felett felügyeletet gyakorolni; a munkanélkül szűkölködő fiatakoruak segélyezésénél közreműködni. Szoros kapcsolatban működnek az iskolákkal és az iskolaorvosokkal.

Egy évben 200.000-nél több fiatakorut helyeznek el.

Németországban különböző oldalról indultak ki a pályaválasztási tanácsadás megszervezésére irányuló mozgalmak. Nőegyesületek, tanítótestületek, közhasznú munkaközvetítő-intézetek, népjóléti intézmények vetekedtek egymással ezen a téren. A nők mozgalma legkorábban ösmerte fel a pályaválasztási tanácsadás fontosságát. Midőn a mult század végén az industrializálódás növekedése folytán mind több nő űzetett ki házi munkaköréből, sok közülük oly munkakörbe került, mely szervezetének nem felelt meg s mely kellő gazdasági eredménnyel nem járt, mások ismét nem találtak tehetségüknek és ösmereteiknek megfelelő teret. A német nőegyesületek szövetsége már 1898-ban szükségét látta egy oly intézménynek, mely útmutatással szolgál a nőknek a pályaválasztás terén, mely megjelöli a munkát kereső nőknek azokat a pályákat, azokat a munkahelyeket, melyeken tehetségeiket és erőiket kellően érvé-

nyesíthetik. A Bundesberatungstelle számos röpiratban figyelmeztette a leányokat és a szülőket a pályaválasztás és a hivatásra való kiképzés fontosságára. Folytonosan hangoztatta: „hibás dolog, hogy a nők kiképzetésénél takarékoskodunk. Minden kiképzésnek alaposnak kell lenni. A hivatásra való kiképzés nem csökkenti a házassági kilátásokat, a házasságkötés pedig nem jelent élethossziglani ellátást.“* A női mozgalom vezetői már korán belátták annak szükségességét, hogy az iskola támogatására szorulnak.

Az ezen a téren a feministák által szerzett tapasztalatokat értékesítette a porosz kormánynak 1918 márc. 28-án kelt rendelete, mely a pályaválasztási tanácsadásnak az iskolákkal való kapcsolataira vonatkozólag irányelveket állapít meg. A nőmozgalom szervezetei szakképzett tanácsadónők kiképzéséről is gondoskodtak.

A berlini Népjóléti Központ is felkarolta a pályaválasztási tanácsadás ügyét és 1913-ban a szociálpolitikai, tanügyi és orvosi körök közreműködésével értekezletet tartott, melynek folyamánya volt a pályaválasztási tanácsadás bizottságának megalakulása. A világháború fokozta ezen a téren az érdeklődést. Számptalan rokkant volt kénytelen pályát változtatni, a hadiözvegyeket kellett életpályákra irányítani s a háborús gazdaság által ide-oda dobált munkástömegek célszerű irányításának szüksége mindjobban előtérbe nyomult.

A munkaadók és munkások szervezetei, a munkaközvetítő-hivatalok, a karitatív és patronazs-egyesületek, hadigondozó-hivatalok, orvosok, technikusok, tanítók, közgazdák és pszichológusok mind hozzáláttak a pályaválasztási tanácsadás megszervezéséhez. Az akadémiai hivatások is belátták a szervezett pályairányítás szükségességét.

Néhány év előtt a német birodalmi kormány és az egyes országos kormányok is elérkezettnek látták az időpontot, amidőn a mozgalom irányítását és fejlesztését kezükbe kell venni. A Reichsamt für Demobilmachung 1918-ben felhatalmazta az országos központi hatóságokat, hogy a községeket közhasznú pályaválasztási tanácsadók és tanhelyközvetítők létesítésére kötelezhessék.

Alapvető jelentőséggel bír a porosz kereskedelemügyi miniszternek a belügyi, közoktatásügyi és földművelésügyi miniszterekkel közösen kiadott 1919 március 18-án kelt rendelete, mely kimondja, hogy a tervszerű pályaválasztási tanácsadás előmozdítása céljából a szükséghez képest pályaválasztási tanácsadóhivatalok állítandók

* Josephine Levi-Rathenau: Vergangenheit und Zukunft der Frauenberufsberatung. Reichs-Arbeitsblatt. 1921. I. Jahrg. Neue Folge. No. 28. 1192—1195. I.

fel. A hivatalok felállítására az egyes városok és járások vannak kötelezve, de az is megengedhető, hogy több járás közös tanácsadót létesíthessen. Ha valamely járás a tanácsadóhivatal felállítását mellőzni óhajtja, ehhez a felettes hatóság hozzájárulása szükséges. A hivatáshivatalok (Berufsämter) feladata mindazokat, kik hivatást választanak, vagy hivatásukat változtatni óhajtják, a pályaválasztásnál tanáccsal támogatni. Arra kell törekedniök, hogy a munkaerőknek a közgazdasági helyzetnek megfelelő elosztása és a rendelkezésre álló kiképzési alkalmaknak célszerű kihasználása elérjék, továbbá oda kell hatniök, hogy a pályaválasztásnál a testi és szellemi arravalóság, a hajlam és a jelölt gazdasági helyzete figyelembe vétessék.

A tanácsadás a fiúkra és a leányokra egyformán terjeszkedik ki.

Szerves összeköttetés létesítendő a munkaközvetítőkkel, ahol ilyenek vannak. Faluhelyeken ajánlatos a tanácsadókat a fiatalság gondozására szolgáló intézményekhez illeszteni. De önálló intézmények létesítése is meg van engedve. A hivatáshivatal ügyeinek vezetése olyan férfiakra és nőkre bízandó, akik értenek ahhoz, hogy miképen kell a fiatalokkal bánni és akik a tanácsadásban különösen képzettek; közgazdák, tanítók, tanítónők, lelkészek, a patronázs tisztviselői és — utolsó helyen említve — a munkaközvetítők hivatalnokai.

Minden tanácsadó hivatal mellett tanácsot kell felállítani, amelyekben a kézművesség, a kereskedelem, a nagyipar, a mezőgazdaság, a hatóságok, az iskolák, az orvosi kar és a patronázs képviselői foglaljanak helyet. Egyes foglalkozási ágak részére szakbizottságok alakítandók.

Az iskolákkal való együttműködést a közoktatásügyi miniszter által már korábban kiadott rendelet szabályozza. A tanácsadásba lehetőleg orvos is bevonandó, nagyobb hivataloknál pszichológus közreműködése is ajánlatos. Minden tartományban Provincialberufsamt állítandó fel. A tanácsadó hivatalok költségeit a fenntartó városok, járások és tartományok viselik. Az állam megfelelő segélyeket engedélyezhet.

Sorban következnek azután Bajorország, Württemberg, Hessen, Szászország, Brema stb. rendeletei, melyek nagyjában a porosz mintát követik.

Sachsen-Anhaltban Landes-Berufs-Amt működik a munkaközvetítők szövetségével kapcsolatban. Ebben a tartományban 50 községben van pályaválasztási tanácsadó, többnyire szorosabb kap-

csolatban a munkaközvetítőkkel, de van olyan is, mely a fiatakoruak hatósága (Jugendamt), vagy a járási jóléti hivatal mellett működik. Több városban önálló Berufsamt működik (Eisleben, Erfurt, Halle, Magdeburg, Mühlhausen, Nordhausen).

Alig van ma már Németországban nagyobb község, melynek nem volna már hivatáshivatala. Gyorsan kiépült a községi- és tartományi tanácsadók hálózata.

Betetőzi a mozgalmat az 1920 május 5-én kelt rendelet, mely a Reichsamt für Arbeitsvermittlung felállítását szabályozza és annak feladatává teszi, hogy a legfelsőbb országos hatóságokkal egyetértően felügyeletet gyakoroljon mindazon berendezések felett, melyeket a pályaválasztási tanácsadás és a tanoncközvetítés céljaira fenntartanak. A munkaközvetítés birodalmi hivatalának egy külön osztálya foglalkozik a pályaválasztási tanácsadás ügyeivel.*

Amint az előadottakból látjuk, a szervezet keretei Németországban, különösen pedig Poroszországban már megvannak. Sok helyen igen fejlett intézményekkel találkozhatunk, különösen Berlinben, Hamburgban, Leipzigben, Münchenben. Sokkal rövidebb idő óta működnek ezek az intézmények, semhogy végleges ítéletet mondhatnánk róluk. Általában már megállapítható, hogy Németországban a fejlődési irányzat arra enged következtetni, hogy a pályaválasztási tanácsadás és munkaközvetítés között szorosabb kapcsolat fog létesülni, különösen a tanhelyközvetítés kiegészítő része lesz a tanácsadásnak. De szorosabb kapcsolatnak kell kifejlődni a patronázs intézményekkel is. Ez a természetes fejlődés folyamánya, éppúgy mint az, hogy az egyszeri tanácsadásnál nem szabad megállni, hanem hogy a tanácskérő további sorsát is figyelemmel kell kísérni. Úgy látszik, hogy a községekben oly intézmények fognak kijegecesedni, melyek felölelik a pályaválasztási tanácsadást, a tanhelyközvetítést, a segélyre szoruló fiatalokról gondoskodást, és a törvényes védelmi rendszabályok keresztülvitele feletti ellenőrzést.

Német-Ausztriában az utolsó években számos intézmény keletkezett, mely a pályaválasztási tanácsadást műveli. Nagyobb lökést adott az ügynek az 1919 tavaszán Wienben tartott kongresszus, amelyen a következő határozati javaslatot fogadták el: „Magától értetődő követelés, hogy minden erőt azon a helyen kell alkalmazni, ahová való és hogy minden munka számára a legmegfelelőbb erő állittassék.” Ez a követelés csak alapos és célszerűen szervezett

* Reichs-Arbeitsblatt. XVIII. évf. 383. l.

pályaválasztási tanácsadással valósítható meg. Erre szükséges az iskola előkészítő munkája, azzal, hogy egyrészt a hivatás kérdésének az oktatásba való kellő beállításából kitűnjék a helyes pályaválasztásnak az egyes és az összesség jólétére gyakorolt befolyása, másrészt, hogy hosszabb tudományos alapokon nyugvó lélektani megfigyelés és iskolaorvosi vizsgálat által az összes tanulók testi, szellemi és erkölcsi alkalmassága megállapíttassék. A pályaválasztási tanácsadás a tanácsadó intézményeknél történjék, amely felöleli az iskolából elbocsátottakat, mint az összes tanácsadásra szorulókat. Ezek lehetőleg símuljanak oly szervezetekhez, melyek közbizalomnak örvendenek, így pl. jól kiépített munkaközvetítőhivatalokhoz. Az állam feladata kell, hogy legyen, hogy a pályaválasztási tanácsadás számára már létező berendezéseket, ha beválnak, előmozdítsa és hathatósan támogassa, ahol pedig ilyenek hiányoznak és szükségesnek látszanak, a pályaválasztási tanácsadók létesítését elrendelje. Alkalmos tanácsadók kiképzése céljából az államnak kell gondoskodni kiképző és továbbképző tanfolyamokról.

Felső-Ausztriában a Landes-Jugendamt (Linz) vette kezébe a pályaválasztási tanácsadás ügyének ápolását. Külön osztálya van erre a célra, amely a kereskedelmi és iparkamarával, az ipartestületekkel érintkezésben az egyes hivatások követelményeivel és kilátásaival iparkodik tisztába jönni és a tanítóságot buzdítja, hogy a pályaválasztási tanácsadás kérdésével foglalkozzék. Linzben a községi ifjúsági hivatal (Jugendamt) foglalkozik a tanácsadással. Még kis községeknek is, mint Gmunden, Vöcklabruck, Wels, stb. van már pályaválasztási tanácsadója.

De az államhatalom is már komolyan foglalkozik az ügygyel. A Staatsamt für soziale Verwaltung 1919 dec. 2-án rendeletet adott ki pályaválasztási tanácsadók létesítése tárgyában.* Ez a rendelet utal az osztrák állam nehéz viszonyaira, melyek parancsolólag kötelességévé teszik a kormánynak, hogy minden téren a legbelterjesebb munkával mozdítsa elő a gazdasági megerősödést. Ez csak úgy érhető el a leghelyesebben, ha kezdettől fogva minden munkaerő a legcélszerűbb módon a maga helyére állíttatik. A külföldi tapasztalatok mutatják, hogy a leghelyesebb eljárás a cél elérésére a jól szervezett pályaválasztási tanácsadás létesítése. Minthogy az általános szabályozás feltételei még hiányoznak, egyelőre nem kötelezi, hanem buzdítja a nagyközségeket, hogy a községi feladatok körébe vegye fel a pályaválasztási tanácsadást. Az osztrák kormányrende-

* Amtliche Nachrichten des österreichischen Staatsamtes für Soziale Verwaltung II. Jahrg. No. 1. 1920. Wien 3. 1.

let nyomatékosan utal a porosz rendeletre (1919 márc. 18), sőt annak teljes szövegét mellékletben közli. Az osztrák kormány a Németországban szerzett tapasztalatok alapján leghelyesebbnek tartja az ott bevált községi hivatalok szervezését. Tudjuk, hogy Németországban a pályaválasztási tanácsadást többnyire a munkahivatalok mellett működő Berufsberatungsamt műveli. Az osztrák kormány a rendeletben kifejezetten azt az álláspontot foglalja el, hogy a község van hivatva a pályaválasztási tanácsadásról gondoskodni, csak azt a kérdést tartja eldöntendőnek, hogy a felállítandó tanácsadószerv hová csatoltassék, a munkaközvetítőhöz-e, vagy valamely más népjóléti intézményhez-e?

Az eddigi tapasztalatok alapján legcélszerűbbnek tartja, hogy népesebb városokban a munkaközvetítőhöz volna a tanácsadó szerv illesztendő, bár önálló formában.

A Staatsamt für soziale Verwaltung még e rendelet kibocsátása előtt külön bizottságot szervezett, amelybe az érdekelt állami hatóságok képviselői és oly személyiségek hivattak meg, akik a pályaválasztási tanácsadás terén már gyakorlatilag működtek. A bizottság feladata egyelőre a tervszerű pályaválasztási tanácsadás megszervezésének kezdeményezése, mindazon intézmények nyilvántartása és ellenőrzése, melyek tanácsadással foglalkoznak, a tanácsadáshoz szükséges statisztikai, irodalmi és egyéb anyag gyűjtése, publikációk kiadása. Külön tanfolyamokat rendeznek pályaválasztási tanácsadók kiképzésére.

Német-Ausztriában a tanácsadás állami megszervezése útban van. A Staatsamt für Inneres und Unterricht kebelében is létesítettek bizottságot, mely már kidolgozott egy egységes tanuló-leirási ívet, mely a tanácsadásnál szükséges adatokat tartalmazza és figyelemztető lapot (Merkblatt) szerkesztettek a szülők számára. A tanítást is megfelelően reformálják. Wienben a kormány már több tanfolyamot tartott a pályaválasztási tanácsadók kiképzése céljából. A nagyobb vidéki városokban is tartottak hasonló tanfolyamokat, így 1921-ben Grazban a polgári és középiskolai tanárok számára. Több szakember előadta az orvosi, a lélektani pályaválasztási tanácsadás lényegét, fejtegette az iskola szerepét a tanácsadásnál stb.

Hollandiában 1919-ben létesítette Amsterdam város az első hatósági pályaválasztási tanácsadót. Addig is volt már Hollandiában több társadalmi intézmény, mely a tanácsadással foglalkozott, de azok általában dilettáns módon dolgoztak és pénzeszközök hiányában kétféleképpen nem fejlődhettek. A tanácsadóhivatal mellé bizottságot

neveztek ki, amelyben a munkaadók és munkások képviselői, tanítók és orvosok foglalnak helyet.*

Hazánkban is történtek már e téren kísérletek.

A Feministák Egyesülete 1906. óta tart fenn Gyakorlati Tanácsadót.

A Hadi Gondozóhivatal a hadirokkantak és a hadiárvák pályairányításával foglalkozik.

A honvédelemügyi miniszterium a repülő alkalmasság megvizsgálására létesített egy laboratóriumot.

Budapest fő- és székváros iskoláiban is történtek már kísérletek a pályaválasztási tanácsadás meghonosítása érdekében. A németutcai polgári fiúiskola igazgatója 1912 óta októberben szülői értekezletet hívott össze, melyre meghívta az egyes foglalkozások képviselőit. Ezek előadták a szakmájukban szükséges tulajdonságokat, az alkalmazás feltételeit s a kilátásokat. Az iskola az összegyűjtött adatokat a szülők rendelkezésére bocsátja. A szülőknek és a gyermekeknek a tanév folyamán kérdőíveket adnak ki. Az osztályfőnök és az iskolaorvos is tölt ki kérdőíveket az egyes tanulókról. Májusban ismét tartanak szülői értekezletet. Júniusban egyénenként történik a tanácsadás, melyet nyomon követ az ifjú elhelyezése.

Később a práterutcai, a Wesselényiutcai, a honvédutcai polgári fiúiskolák is megkezdették a tanácsadást. Az utóbb említett iskolában az iskolai év közepén kiosztottak a szülők között egy megfelelően szerkesztett röpiratot, mely a helyes pályaválasztás fontosságát kifejtette. Később szülői értekezletet tartottak. Az iskola felső osztályában dolgozatot irattak a pályaválasztásról. Az iskolai év végén tanácsadó bizottságot állítottak fel. A bizottság, miután a pályaválasztás kérdését megtárgyalta a tanácskozóval, őt a tanácsadó orvosához küldték megvizsgálás végett s ha ennek a választott pálya ellen nem volt ellenvetése, akkor a tanácsadás munkája ezzel befejeződött. Mindezen munkálatok díjtalanok voltak. Minden tanácskozóról törzslapot vezettek.**

Budapest székesfőváros tanácsa több körlevélben felhívta a városi iskolák igazgatóit a pályaválasztási tanácsadás fontosságára, a m. kir. állami munkaközvetítőhivatal pedig ismételten iparkodott a tanoncközvetítés ügyének rendezése alkalmával a pályaválasztási tanácsadás intézményes megszervezésének lökést adni. A budapesti

* Amtliche Nachrichten des österr. Staatsamtes für Soziale Verwaltung. I Jahrg. 1919. Wien, 763. l.

** Mádzy István: Az ifjúság pályaválasztása, tekintettel a hadiárvákra. Budapest, 1918. 14 – 16. l.

kerületi munkásbiztosítási pénztár 1921 augusztus havában megkezdte a pályát választók orvosi megvizsgálását.

Hogy mennyire érzik a pályaválasztási tanácsadás fontosságát, mutatja, hogy az új ipartörvényünk a kereskedelemügyi miniszternek felhatalmazást ad, hogy a gyermekek és fiatalok helyes pályaválasztásának megkönnyítése érdekében tanácsadó szervezetet létesíthessen és a tanszerződés megkötése előtt az illetékes tanácsadó szerv véleményének kikérését kötelezően megszabhassa. Az indokolás szerint „az orvos tanácsának kikérése rendkívüli jelentőségű ugyan a tanonc fizikai arravalóságának megállapítása szempontjából, de egymaga még távolról sem biztosíthatja a pályaválasztásnak helyességét és célszerűségét. Mindazok a rendkívüli figyelmet érdemlő és gyakran eléggé bonyolult körülmények, amelyek a pályaválasztás szempontjából megfontolást igényelnek és a legnagyobb körültekintéssel bírálандók el, a gyermekek és a fiatalok helyes pályaválasztásának megkönnyítése érdekében megfelelő tanácsadószervezet létesítését teszik kívánatossá. A nyugati államokban ily szervek már évek óta sikerrel működnek. Létesítésük nem ütközik nagyobb akadályokba és működésüktől jó eredményeket lehet várni.“

A pályaválasztási tanácsadás országos megszervezése nem könnyű feladat. Az bizonyos, hogy a szervezet csak akkor fog jól működni, ha sikerül a kellő kapcsolatot megteremtünk az iskolával és a gyakorlati élettel és ha sikerül sok oly embert találnunk, akik teljesen átérzik funkciójuk fontosságát és a tanácsadók nehéz feladatával meg is tudnak birkózni. Sokféle tudásra van szükségük, mindenféle körülményre kell figyelemmel lenniök.

Ismerniök kell a különböző foglalkozásokat, azok munkafeltételeit, helyzetét, kilátásait. Közgazdasági, statisztikai, szociálpolitikai, egészségügyi, pedagógiai és lélektani ismeretekkel kell bírniök.

Hogy a pályaválasztási tanácsadó alaposan megismerje a jelölt egyéniségét, nem elégséges egy párpercnyi beszélgetés. A pályaválasztási tanácsadónak okvetlenül az iskolára kell támaszkodnia. Csak az iskola nyújthatja a jelölt egyéniségének, tulajdonságának, képességének részletes és megbízható ismertetését.

A tanácsadószervnek szoros kapcsolatban kell tehát állania a tanintézetekkel, éppúgy mint a munkaközvetítőkkel és a gyakorlati élettel általában. Állandó érintkezést kell fenntartani a tanítókkal, a munkaadókkal, a munkásokkal és a szülőkkel.

Különös figyelemmel kell lenni a pályaválasztók fizikai szerve-

zetére, tehát orvosi tanácsra is van szükség. Figyelemmel kell lenni a kísérleti lélektan tapasztalataira.

A tanácsadónak elsősorban az iskolával kell megteremteni a kapcsolatot, mert az igen fontos anyagot nyújthat, amelynek alapján tovább lehet dolgozni. Sokan a legjobb módszernek tartják azt, amely részletes kérdőíveken megtudakolja a gyermektől, hogy mivel szeret foglalkozni, mi szeretne lenni? stb. Ezt a kérdőívet kiegészítheti a tanár vagy tanító egy megfigyelési ívvel, mely az ifjúnak, vagy leánynak lélektani jellemrajzát s az ennek alapján formulázott véleményét tartalmazza. Ugyanezen az íven az iskolaorvos is megadhatná véleményét.

Az anyag bizonyos időponton a pályaválasztási tanácsadónak volna beküldendő.

De másképp is előmozdíthatja az iskola a pályaválasztást. A tanító tartsa mindig szeme előtt, hogy az iskola az élet előiskolája. A tanító foglalkozzék a hivatások ismertetésével. Ha lehetséges, mutasson be az ifjúságnak műhelyeket, gyárakat, illetve mintagazdaságokat, tehenészeteket, konyhakertészeteket, faiskolákat, gyümölcsösöket stb. stb. Ezzel kapcsolatosan ismertetni kellene a különböző foglalkozások kilátásait, munkaviszonyait, munkaprocesszusait.

Főleg az iskolából való elbocsátás előtt kell a tanítónak a pályaválasztási tanácsadásnál hathatósan közreműködni, azt előkészíteni. Az iskolát elhagyni készülő tanulót és annak szüleit meg kell arról győzni, hogy nem az első évek kereseti lehetőségei a jövő életnek alapjai, hanem a jó kiképzés, és hogy a szakember és kézműves foglalkozási lehetőségének állandósága előnyben részesítendő a tanulatlan munkások állandó változásával szemben.

Szülői értekezleteken is figyelmeztetendők a szülők, hogy a gyermekek jövőjének érdekében fekszik a gyors pénzszerzésről lemondva, jó szakszerű kiképzésre törekedni.

A pályaválasztási tanácsadás megszervezése csak egy láncszem a közgazdasági, szociálpolitikai és a pedagógiai reformok rendszerében. Számos fontos reformmal függ össze, ilyenek a munkásvédelmi törvényhozás kiépítése, tanoncvédelem, tanoncképzés, a munkaközvetítés fejlesztése, a kézügyességi oktatás, a gazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás ápolása, tanulóműhelyek létesítése, a középiskolai tanterv átdolgozása, az iskolaorvosi intézmény fejlesztése, a tanoncotthonok szaporítása, a továbbképző oktatás művelése, a vizsga-képesítési rendszer, az egyetemi oktatás re-

formja, a gyermekvédelem kiépítése, a fiatalok munkára való nevelése stb.

A pályaválasztási tanácsadás megszervezésének szükségessége nem képezi már vita tárgyát. Általánosan belátják, hogy erre égető szükség van.

Az összes hivatáskörök érdekképviselői mind sűrűbben és mind hangosabban követelik, hogy a succrescencia kiválasztása és kiképzése, a fiatalságnak a hivatásra való nevelése, az ifjúság nagyobb gondozása az egyes hivatásoknak, az egyes munkaadóknak, a közgazdaságnak, az államoknak elsőrendű feladata, hogy a helyes pályaválasztás a társadalom nyugodt fejlődésének egyik záloga, a társadalmi békének egyik szilárd oszlopa.

Mind általánosabban utat tör magának a meggyőződés, hogy a pályaválasztásnál a véletlent lehetőleg ki kell küszöbölni, hogy a vad pályaválasztást a szabályozott, a tervszerű pályairányítással kell pótolni.

Érdekes tünet, hogy az újabban világszerte meggyökeresedő és szép reményekkel kecsegtető cserkész-mozgalom is felismerte a pályaválasztási tanácsadás megszervezésének jelentőségét és ennek ápolását feladatkörébe felvette. A cserkész-instruktorok kiképzésénél Angliában már figyelemmel vannak erre is. A cserkész-oktatók, kik a fiúk és leányok jellemét és képességét alaposan megismerhetik, értékes tanáccsal szolgálhatnak a szülőknek. Az angol cserkész-instruktorok felhívják az ifjúság figyelmét azokra a pályákra, melyeknek jövőjük van és intenek azoktól, melyek semmire sem vezetnek. Ez utóbbiak sok pénzt hoznak pillanatnyilag, emelik a család hetijövedelmét, miért is sok szülő, kik nem törődnek azzal, hogy gyermeküket határozott pályára készítsék elő, gyakran választják ezeket. A fejlettebb angol cserkész-csapatok a bizonyos pályákra való előkészítést is felkarolták és némely helyen külön helyközvetítő szervezet létesítettek.*

Ritka egyetértést állapíthatunk meg annál a kérdésnél, vajjon a pályaválasztási tanácsadás széleskörű, általános megszervezése kívánatos-e?

Csak arra nézve nem egyöntetűek a vélemények, hogy mi képen szerveztessék ez az intézmény? mely hatóságokba illesztés célszerűség szempontjából, mily közegekre bízassék?

Az egyes hivatáskörök többnyire maguknak vindikálják a pályaválasztási tanácsadás feladatkörét.

* Sir Robert Baden-Powel: Le guide du chef éclaireur. Traduit de l'anglais par Jean Carraud. Neuchatel, Paris, 1921.

A németországi Reichsverband des deutschen Handwerks a tanhelyközvetítést az ipartestületek és kézműveskamarákhoz óhajtja csatolni, a kereskedők (így pl. a Deutscher Verband des Kaufmännischen Bildungswesens) szerint az általános hivatáshivatalok mellett a kereskedelmi kamarákhoz csatolandó. Kereskedelmi pályaválasztási tanácsadást és a tanhelyközvetítést a mezőgazdasági kamarákra óhajtják ruházni. Olyan kívánságok is merülnek még fel, hogy a pályaválasztási tanácsadás maradjon az iskolák körében, különösen a szakiskoláknál.

Az iskolának kétségtelenül nagy szerepe van a pályaválasztásnál, különösen annak előkészítésénél, de magát a tanácsadást nem volna célszerű rá bízni, azt nézetem szerint nem is vállalhatja el. Az iskola szerepére a pályaválasztási tanácsadásnál később még rá fogok térni, itt csak hangsúlyozni akarom, hogy az iskola egy-maga nem bír azokkal a gyakorlati ismeretekkel, amelyek a lelkiismeretes pályaválasztási tanácsadáshoz szükségesek, az iskola továbbá nem foglalkozhatik és ne foglalkozzék tanhelyközvetítéssel, már pedig minden helyesen szervezett pályaválasztási tanácsadásnak kell, hogy a tanhelyközvetítéssel elválhatatlanul össze legyen forrasztva. Ezek az alapelvek a német pedagógiai, szociálpolitikai és közgazdasági körökben már teljesen kifejeződtek.*

Fontos elvi kérdés, vajjon a pályaválasztási tanácsadás és a tanhelyközvetítés az egyes hivatáskörök által decentralizálva eszközöltessék-e? vagy pedig általános közhasznú, az összes hivatáskörökkel szemben teljesen pártatlan intézményre bizassék?

Az egyes hivatáskörök által gyakorolt tanácsadásnak az az előnye, hogy a hivatáskörök, érdekképviselők az illető hivatás viszonyait, helyzetét és az egyes tanhelyeket alaposan ismerik, de a többi hivatáskörökről semmit se tudnak, vagy nagyon keveset tudnak s így a tanácskozó nem ritkán — tanácstalanul távozik a tanácsadótól. Ennek a rendszernek egy további gyengéje, hogy a hivatáskörök által adott tanácsok gyakran egyoldalúak. Itt elsősorban az illető hivatáskörök érdekei érvényesülnének. Erre vezethető vissza az érdekkörök az a törekvése, hogy a tanácsadás és a tanhelyközvetítés általuk gyakoroltassék.

A különböző hivatásköröknek a pályaválasztási tanácsadással szemben elfoglalt álláspontja a szétforgácsolás, az elaprózás, a szétvétel veszélyét rejti magában, pedig a közérdek és a pályaválasztási

* Dr. Walter Stets: Zur Frage der Angliederung der Berufsberatung und der Lehrstellenvermittlung. Soziale Praxis. 1922. XXXI. 51—54. 1.

tók érdeke, de az egyes hivatáskörök jól felfogott érdeke is az egy-
séges, az általános, a pártatlan intézményt kívánja meg.

Mind általánosabban belátják, hogy a pályaválasztási tanács-
adásnak közhasznúnak, pártatlannak, átfogónak, egyetemesnek kell
lennie és hogy azt nem lehet bürokratikusán felépíteni. Arra nézve
is megegyeznek a vélemények, hogy a pályaválasztási tanácsadás
nem nélkülözheti az iskola támogatását, hogy a munkaközvetítő
hatóságokra kell támaszkodnia, hogy szoros és állandó kontaktus-
ban kell állania a fiatalok védelmére és ápolására szolgáló ú.
n. patronázs-intézményekkel. Az sem lehet ma már vita tárgya,
hogy a pályaválasztási tanácsadást nem kell és nem célszerű ezen
intézmények valamelyikébe beleolvasztani.

A pályaválasztási tanácsadásnál szereplő főelemeket: az iskola-
pedagógiai, közgazdasági, szociálpolitikai, egészségügyi és patronázs-
elemeket egyformán kell figyelembe vennünk, egyet sem szabad
elhanyagolnunk, ha a pályaválasztási tanácsadást helyesen akarjuk
megszervezni. Egy szempontot sem szabad a másikkal alárendelni,
egyik olyan fontos, mint a másik.

Hogy a pályaválasztási tanácsadás szorosan összefügg a tan-
helyközvetítéssel, alig szorul bizonyításra. Ha egy tanácskozónak
tanácsot adunk arra nézve, hogy mely pályára menjen, akkor kell,
hogy abban a helyzetben is legyünk, hogy neki kívánságára tan-
helyet jelöljünk meg. A platonikus tanácsadás mitsem ér. *Schind-
ler* (Landesgewerberat) szerint Németországban a szakemberek
majdnem kivétel nélkül megegyeznek abban a nézetben, hogy a
pályaválasztási tanácsadást számos külső és belső indokból ajánla-
tos a nyilvános és közhasznú munkaközvetítőhöz csatolni, de úgy
hogy a tanácsadás részére meghagyassék a saját munkakörében az
önállóságnak elengedhetetlen mértéke és hogy a tanácsadásnak
elválhatatlan alkotórésze a tanhelyközvetítés.*

A pályaválasztási tanácsadás szerveinek kétségtelenül szoros
összeköttetésben kell állania a munkaközvetítőkkal, de a túlságo-
san szoros kapcsolat az intézmény kárára lehet, t. i. az a veszély
fenyeget, hogy a munkaközvetítés eszköz helyett öncéllá lesz, mi
a tanácsadó intézmény egész hasznát illuzóriussá teheti. A közös
vezetést határozottan károsnak mondják azok, akik az intézményt
Németországban elfogulatlanul tanulmányozták.

Az általános és közhasznú pályaválasztási tanácsadásnál a hiva-
táspolitikai magasabb szempontjai érvényesülhetnek. Itt nem mérv-

* Die Berufsberatung innerhalb des Reichsamts für Arbeitsvermittlung.
Reichs-Arbeitsblatt 1921. 275. l.

adók az egyes hivatáskörök pillanatnyi szükségletei, nem dominálnak a gazdasági momentumok, hanem a tanácskérőnek személyi momentumai, már pedig igazuk van azoknak, akik azt hangoztatják, hogy a pályaválasztási tanácsadásnál és a tanhelyközvetítésnél a személyes momentumnak kell előtérben állania és hogy a két szempont közötti kiegyenlítést csak oly intézmény eszközölheti, amely az összes hivatásokkal és az összes pályátkeresőkkel szemben teljesen befolyásolhatlanul és pártatlanul áll. Minden pályátkeresőt oda kell helyezni az életben, arra a helyre kell helyezni, ahol a belső megelégedést megtalálja, csak ott fog örömmel dolgozni, ott fog nagyobb eredményeket felmutatni. Ez neki is, a köznek is a legelőnyösebb.*

Kell, hogy ennek a fontos ügynek legyen egy gazdája, ki vele állandóan és hivatásszerűleg foglalkozik. Nem egy új, nagy hivatali apparátusra gondolunk, sőt a bürokratikus pályaválasztási tanácsadást veszedelmesnek tartjuk az intézmény jövőjére nézve, de szükségét látjuk annak, hogy legyen egy központ, mely kezdeményez, irányít, tanácsol, ellenőríz, gyűjti, feldolgozza és közléseket a tapasztalatokat. Ez a központ a mi viszonyaink között csak állami lehet. Tisztán társadalmi úton az egész országot behálózó, az összes foglalkozásokra kiterjedő, egységes szervezet alig volna létesíthető. Ha a központi irányítást és vezetést állami feladatnak tekintem is, nagy szerepet szánnék a társadalomnak is. A társadalomnak, az iskolának és a községeknek hathatós közreműködése nélkül el sem képzelhetek egy jól működő tanácsadó-szervezetet. Az összes társadalmi körök, közgazdák, szociálpolitikusok, gazdák, nagyiparosok, kisiparosok, munkások, ügyvédek, technikusok, orvosok, tanárok, tanítók bevonására számítunk. Ha a társadalom állandó és élénk érdeklődése hiányzik, az intézmény nem virágozhat fel, sőt rövid idő alatt elrohad.

A pályaválasztási tanácsadásnak tehát központi vezetésre és országos szervezetre van szüksége.

Mely kormányhatóság alá helyeztessék a pályaválasztási tanácsadás szervezete? Itt szóba jöhetnek a miniszterelnökség szociálpolitikai osztálya, a gazdasági minisztériumok, a vallás- és közoktatásügyi-, a belügyi- és a munkaügyi és népjóléti minisztérium. Sok indok szól amellett, hogy az intézmény az utóbb nevezett minisztérium alá helyeztessék, amely azonban természetesen az érdekelt többi minisztériumokkal egyetértően járna el.

* Dr. Stets: Die Angliederung der Berufsberatung und der Lehrstellenvermittlung. Soziale Praxis. 1922. XXXI. 53. l.

Fontos állami érdekek kívánják, hogy az intézmény legfőbb irányítása, ellenőrzése a kormány kezében legyen. Az egyetemes közgazdasági és szociálpolitikai érdekek csak úgy vannak biztosítva, ha a vezetés a magasabb nézőpontokat követő, az országgyűlésnek felelős kormánynál van. A tanácsadók berendezése és fentartása községi feladat. Bármily szép eredményeket mutathattak fel egyes társadalmi intézmények ezen a téren, szélesebb körű és belterjesebb tevékenységet csak a községek és az állam együttes tevékenységétől várhatunk, melyet azonban természetesen a társadalomnak és az iskolának hathatósan elő kell mozdítani.

A városoknak és nagyobb községeknek is nagy érdekük, hogy a tanácsadás szélesebb körben szerveztessék. Ugyanazok az érvek, melyek amellet szólnak, hogy a városok és községek a munkaközvetítéssel mennél belterjesebben foglalkozzanak, szólnak amellet is, hogy a tanácsadókat létesítsék és fenntartsák. Az itt felmerülő kiadások bőven kamatoznak és sokszorosan megtakaríttatnak a szegényügyi, kórházi és egyéb szociális kiadásoknál.

Az iskolafenntartóknak is bizonyos anyagi áldozatokat kell hozni.

Jól tudjuk, hogy mily nagy akadályok tornyosulnak az elé, hogy a pályaválasztási tanácsadás országosan szerveztessék. Arra, hogy az egész országban egyszerre életbeléptessük, még hiányoznak az előfeltételek. De sürgősen hozzá kell látni az intézmény megalapozásához. Erélyesen, céltudatosan törekedni kell arra, hogy az országos hálózat megteremtését előkészítsük. A fővárosban és a nagyobb vidéki városokban kell a munkát megkezdenünk és azután fokozatosan ki kell építenünk a szervezetet. Faluhelyen épp olyan fontos a pályaválasztási tanácsadás karöltve az ifjúság kiképzésével, alkalmas munkakörök megteremtésével — mint a városokban. A *Retour à la campagne* jelszavát, a faluról való elvándorlás és a kivándorlás lázát, mely hazánk szervezetét annyira sorvasztotta, csak nagyszabású gazdasági- és társadalmi politikával tudjuk leküzdeni. Ebben a programban a pályaválasztási tanácsadásnak is előkelő helye van.

A pályaválasztási tanácsadók kiválasztása és kiképzése különösen fontos feladat. Az ily életbevágó funkciókkal bíró közegnek sokoldalú ismeretekkel kell rendelkeznie. A pszichológusok azt akarják, hogy a tanácsadók vezetője pszichológus legyen, az orvospszichológusok csak orvospszichológus kezében látnák megnyugtatta a vezetést, az iskolaorvosok a tanácsadást legszívesebben az iskolaorvosokra biznák. A pedagógusok egy része a tanítóknak szánja a

főszerepet a tanácsadásnál. A hatósági munkaközvetítő-hivatalok vezetői maguknak vindikálják a tanácsadás ügykörét.

Kétségtelen, hogy az oly tanácsadó, aki pedagógiai, pszichológiai, orvosi, egészségügyi ismeretekkel is bír, igen értékes szolgálatokat tehet, de ezek az ismeretek ennél a felelősségteljes hivatásnál nem elégségesek. Lehet valaki kitűnő pedagógus, elsőrangú lélekbuvár, jeles orvos, kiváló higienikus és mégis alkalmatlan lehet a pályaválasztási tanácsadó vezetésére. Ezeknek a tanácsadóknak nagy közgazdasági ismeretekkel és finom szociálpolitikai érzékkel kell bírniok. Szükséges továbbá, hogy teljesen át legyenek hatva hivatásuk elsőrangú fontosságától, felelősségteljes voltától. Nemcsak nagy tudás, de nagy jellembeli tulajdonságok is megkívántatnak ehhez a hivatáshoz. Távol kell állaniok az osztályharcoktól, felül kell állaniok a pártpolitikán, távol a felekezeti torzsalakodásoktól, a divatos jelszavaktól. Elfogulatlanoknak kell lenniök, igazságosoknak, széles látkörrel kell bírniok. Amíg ilyen alkalmas embereket nem találunk — és ezeket megtalálni, ha nem is lehetetlen, de nehéz dolog —, addig komolyabb eredményeket nem igen remélhetünk.* Németországban már belátták, hogy nagy veszélyek rejlenek abban, ha a tanácsadók kiválasztásánál politikai szempontok érvényesülnek. *Rathenau* Josephine nézete szerint a pályaválasztási tanácsadás minden sikere kérdéssé lesz, ha nem sikerül a pártok küzdelmét a fiatalság körül tökéletesen kiküszöbölni. Nagyok a veszélyek, mert a politikának a nagyvárosokban való túltengése mellett a tanácsadó állások betöltése gyakran politikai hatalmi kérdéssé lesz, ahelyett, hogy ennél a felelősségteljes állás betöltésénél egyedül az arravalóság volna döntő.**

Németországban már foglalkoznak a pályaválasztási tanácsadók szakszerű kiképzésével. Münsterben van már egy szeminárium a munkaközvetítés és a pályaválasztási tanácsadás számára. A berlini Hochschule für Politik-en is külön tanfolyamokat létesítettek, amelyeken elsőrangú elméleti és gyakorlati szakférfiak a már alkalmazásban álló szociálpolitikai tisztviselőket és pályaválasztási tanácsadókat továbbképzésben részesítik.

Ha azt akarjuk, hogy az intézmény üdvösen működjék, nemcsak alkalmas tanácsadókról kell gondoskodnunk, de ezeket a közegeket el kell látnunk a szükséges anyaggal. A hivatásisme behatóbb

* Lásd Schindler (Landesgewerberat): Die Berufsberatung innerhalb des Reichsamts für Arbeitsvermittlung. Reichs-Arbeitsblatt Jahrg. I. Neue Folge. No. 7. 1921. 275—276. 1.

** Reichs-Arbeitsblatt. Neue Folge. I 1921. 1194. 1.

művelésére van szükség és a gazdaság- és társadalomstatisztikai adatokat folytatólagosan és rendszeresen a hivatáspolitikai céljaira való szempontból kell feldolgozni és a tanácsadószerveknek rendelkezésre bocsátani.

Még Németországban is nagy a panasz, hogy a hivatásismerekre vonatkozó anyag nagyon hiányos. A kisebb hivatalokban alig van valami anyag. Lényegileg a tanácsadó arra van szorítva, amit saját szorgalmából és saját tapasztalatai alapján megtud. Tudása többnyire fogyatékos, az áttekintés gyakran hiányzik. Egyeséges hivatáspolitikáról csak akkor lehet szó, ha a tanácsadó a gazdasági viszonyokat és szükségleteket ismeri, ha a különböző hivatások gazdasági és társadalmi tagozódása nem ismeretlen előtte, ha a munka pszichológiai és fiziológiai feltételeiben jártas, ha a különböző foglalkozások jövőbeni kilátásait mérlegelni képes, ha a hivatások igényeit, szükségleteit összemérheti a tanácsot igénylő testi, szellemi, erkölcsi tulajdonságaival, sajátosságaival, hajlamaival, családi viszonyaival, környezetének szociális helyzetével.

A pályaválasztási tanácsadással való foglalkozás meggyőzte a szakköröket, hogy sokoldalú és a részletekig hatoló *hivatáskutatásra* van szükség, hogy szükség van a különböző foglalkozási ágak viszonyainak tudományos buvárlására. A tanácsadás alaposságát a hivatáskutatások eredményei nagyban előmozdíthatják. Remélnünk kell, hogy a kutatások előmozdítása céljából a gyakorlat emberei támogatásban fogják részesíteni az elmélet művelőit. Egyesült munkájuk meg fogja teremteni a *hivatásismét* (Berufskunde), melynek ápolása a komoly pályaválasztási tanácsadásnak elengedhetetlen előfeltétele. Sok még ezen a téren a tennivaló. Az érdekképviselők megértő támogatása lényegesen előmozdíthatná a nem könnyű feladat sikeres megoldását. A hivatásismének elsősorban a már meglevő anyagot kell összehordani, feldolgozni és közzétenni. A statisztikák feldolgozása, a kiképzési lehetőségekre, a minősítésre, a képesítésre vonatkozó rendeletek, törvények összegyűjtése, nyilvántartása is el nem hanyagolható feladata a hivatásismének.

A foglalkozási statisztikán nyugvó hivatás-kataszter megalkotása sem hanyagolandó el. A fontosabb hivatások monográfiái, melyeket meg kell majd iratni, betekintést nyújthatnak a különféle munkaprocessusokra, az annyira különböző munkafeltételekre, az egyes pályákon megkívánt lelki és testi tulajdonságokra. A munka természetét, élettani és lelki vonatkozásait mindenesetre behatóbban kell művelni. Németországban már komolyan foglalkoznak egy munkabuvárlati központi intézet létesítésének tervével. A munka

tudománya, melynek megtestesítése útban van, meg fogja könnyíteni a pályaválasztási tanácsadás tuskés munkáját.

Kétségtelen, hogy a pályaválasztási tanácsadásnál az alig tizenöt éves multtal bíró *hivatás pszichológiai vizsgálatok* eredményei is értékesítendőek. Sokan igen nagy várakozásokat fűznek ehhez a tudományághoz, mely tagadhatatlanul szép eredményeket mutathat fel, de még távol van a tökélytől. Még nagyon szétágazók a szakemberek véleményei, részben teljesen hiányoznak, részben hézagosak a vizsgálati módszerek. Remélhetőleg idővel a pályaválasztási tanácsadók a gyakorlati lélektanban oly segítőtársra találnak, amelynek szakvéleményére megnyugvással alapozhatják felelősségteljes tanácsaikat

Külön talán nem kell hangsúlyoznom, hogy ennél az intézménynél szó sem lehet arról, hogy egyes egyének egyes pályákra kényszerítőleg utaltassanak, vagy egyes pályáktól kényszereszközökkel visszatartassanak. Túlságos nagy volna a felelősség. Veszélyeztetnék az egyéni önfelelősség, illuzóriussá tétetnék a személyes szabadság és önelhatározás az emberi élet egyik legfontosabb pontján. Itt csak tanácsadásról, útmutatásról, a pályaválasztás megkönnyítéséről, előmozdításáról lehet szó. A pályaválasztás szabadságát és felelősségét ez az intézmény nem érinti. A fejlődés úgy látszik odairányul, hogy idővel a használati kényszerre fognak áttérni. Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy a fiatalok a tanácsot követni tartozzék, csak arra volna kényszeríthető, hogy a szakszerű, pártatlan, a tanácsra szoruló gazdasági, testi és szellemi viszonyait szem előtt tartó, az általános gazdasági viszonyokat latolgató tanácsot meghallgassa.

Az iskola közvetlenül és önállóan ne foglalkozzék tanácsadással, különösen tartózkodjék minden közvetlen munkahelyközvetítéstől. A porosz kereskedelemügyi miniszternek 1921 április 29-én kelt rendelete, mely a tanácsadóknak a szakiskolákkal való együttműködését szabályozza, szintén ezt az álláspontot foglalja el.

Főkövetelmény a pályaválasztási tanácsadás megszervezésénél, hogy a tanácsadónak elsősorban és főleg a tanácsot kérő érdeke lebegjen mindig szem előtt, azután pedig a közérdek. A tanácsadó ne legyen valamely érdekkörnek az orgánuma. Legyen független a munkaadóktól, a munkásoktól, az alkalmazottaktól. Semlegesnek kell lenni. Ne viseltessék előszeretettel, vagy ellenszenvvel valamely foglalkozási ággal szemben. Az egyetemes érdeket, a foglalkozások egyensúlyát, a munkaerők helyes elosztását kell a szerve-

zendő központnak szem előtt tartani. Ha ezt megteszi, a közgazdasági és társadalmi politikának fontos eszköze lehet.

A porosz és szász közoktatásügyi minisztériumok (1920 febr. 26, illetve 1921 febr. 3-án) már rendeletileg szabályozták a pályaválasztási tanácsadásnak az iskolához való viszonyát. A szászországi rendelet csak annyiban tér el a porosztól, hogy az előbbi csak a népiskolára szorítkozik. A pályaválasztás előkészítésére szolgálnak a felsőbb osztályokban a gazdasági élet és a munkaviszonyok ismertetése és munkahelyek meglátogatása. Az iskolát elhagyni készülő gyermekek szülői az iskolaév elején megbeszélésre hívandók meg. Az iskola buzdítsa a szülőket, hogy gyermekeiket szakszerű kiképzetésben részesítsék. A pályaválasztási tanácsadási szerv kérdőíve tartalmazzon egy rovatot, melyet az iskolaorvos a gyermek testi alkalmasságát illetően töltson ki. A továbbképző iskolák feladatuként jelöltetik meg, hogy a pályaválasztási tanácsadás eredményeit előmozdítsa és a foglalkozás szükségesnek mutató változásánál tanáccsal szolgáljon. Ezt megelőzőleg azonban a tanácsadószerv véleménye újból meghallgatandó.

Itt nyomatékosan ki szeretném emelni, hogy az intézmény sikeres működésének biztosítása céljából feltétlenül szükséges, hogy a tanítók és a tanárok érdeklődését megnyerjük. Szükséges továbbá, hogy a tanítók a gyakorlati lélektanban kiképzetésben részesüljenek és hogy a hivatásismében, a közgazdaságtan és szociálpolitika alapkérdéseiben ne legyenek járatlanok. A pályaválasztási tanácsadó szervek vezetőinek állandóan és sűrűen kell érintkezniük a tanítókörökkel, előadásokban és értekezleteken a tanácsadás különböző szempontjait, módszereit és segédeszközeit ismertetniük kell.

A nagy közönséget is figyelmeztetni kell a pályaválasztás fontosságára, a szakszerű pályaválasztási tanácsadás jelentőségére. A sajtóra is nagy feladatok várnak ezen a téren. Az iskola is sokat tehet, ha szülői értekezleteken felhívja a figyelmet az elhamarkodott pályaválasztás veszélyeire és a gondos pályaválasztás áldásos következményeire.

Elengedhetetlen kelléke a megbízható pályaválasztási tanácsnak az orvos vizsgálat. Az iskolaorvosokat okvetlenül bele kell vonni a tanácsadás előkészítő munkájába, ami nem zárja ki, hogy a tanácsadó szervezeteknek, különösen a nagyobbaknak, saját orvosaik (sőt szakorvosaik) ne legyenek. Feltétlenül szükségesnek mutatkozik az iskolaorvosi intézmény kiépítése.

VII.

Eredmények. Feladataink.

I. A pályaválasztás nem történik jelenleg az esetek többségében azzal a gonddal, melyet fontosságánál fogva megérdemelne. Ez igen káros következményekkel jár az egyesekre, a közgazdaságra, a nemzetre nézve. Közgazdasági, szociálpolitikai és egészségügyi szempontból egyaránt kívánatos volna, hogy a pályaválasztási tanácsadás szélesebb körben vétessék igénybe.

Hogy a pályaválasztási tanácsadók működése minél hatályosabb lehessen, kívánatos, hogy a hivatás-isme közgazdasági, statisztikai, szociálpolitikai, egészségügyi és lélektani vonatkozásaiban részletesebben műveltessék. Nevezetesen behatóbban tanulmányozandók volnának az egyes hivatáskörökben működők kereseti és munkaviszonyai, különös tekintettel az egészségügyi viszonyokra és a foglalkozás állandóságára.

Nagy súly volna helyezendő a szociális statisztikára, főleg a foglalkozások, a munkabérek, a fizetések, a munkanélküliség, a munkaközvetítés, a bevándorlás, a kivándorlás, a visszavándorlás és a belső vándorlás statisztikájára.

Az egyes foglalkozások részletes monográfikus leírásai közgazdák, technikusok, szociálpolitikusok, orvosok és pszichológusok közreműködésével készíttessenek el.

A gyakorlati lélektan módszereinek a pótlása igen fontos követelmény.

II. A pályaválasztási tanácsadás mielőbbi, országosan történő szélesebb alapon való és intézményes szervezése kívánatos.

A szervezet a munkaügyi és népjóléti minisztérium által a vallás- és közoktatási, kereskedelmi, földművelési, pénzügyi és igazságügyi minisztériumokkal egyetértően volna megteremthető.

Az intézmény feladatköre, a szervezet alapjai törvényhozási úton volnának megállapítandók.

Az intézménynek szoros kapcsolatban kell állnia az iskolákkal és a gyakorlati élettel.

Kívánatos, hogy a pályaválasztási tanácsadás központilag irányíttassék. Ez a központ vagy mint a munkaügyi- és népjóléti minisztérium egy osztálya, vagy mint önálló, de ennek a minisztériumnak ressortjába tartozó intézmény létesítendő.

Kívánatos, hogy minden hatósági munkaközvetítő mellett pályaválasztási tanácsadó működjék.

A hatósági munkaközvetítők helyi szervei, az ú. n. gyűjtő-

helyek mellett is, főleg a városokban, a járási székhelyeken és az iparforgalmi szempontból jelentősebb községekben pályaválasztási tanácsadók volnának szervezendők.

A központi szervnek feladata volna a szükséges közgazdasági, statisztikai, egészségügyi adatokat gyűjteni, rendszeresen feldolgozni és közzétenni, a külföldi nemű intézmények működését állandóan figyelemmel kísérni, a szükséges felvételek módszerét kidolgozni, pályaválasztó tanácsadók kiképzéséről gondoskodni.

A központban esetleg a Tudományegyetemmel kapcsolatban orvos-pszichológus vezetése alatt pályaválasztási pszichológiai laboratórium létesítendő, a pszichológiai módszerek kidolgozása, kipróbálása, a pályaválasztók megfelelő kiképzése és irányítása, egyes kétes esetek megvizsgálása céljából.

III. Hogy az intézmény a gyakorlati élettel állandó és szoros kapcsolatban lehessen és a közbizalom megszerzése szempontjából is kívánatos, hogy a központ, valamint a kerületi pályaválasztási tanácsadók mellett bizottságok vagy tanácsok szerveztessenek.

A központi bizottságban legyenek képviselve az összes minisztériumok, a gazdasági érdekképviselők, a pedagógiai körök, az orvosok, a főbb liberális pályák, a munkaadók, munkások, alkalmazottak, tisztviselők szervezetei, a szociálpolitikai intézmények. A pályaválasztási tanácsadás kérdésével foglalkozó szakemberek is kinevezendők volnának.

A bizottság évente legalább kétszer összehívandó volna.

A kerületi bizottságokban az illetékes főbb közigazgatási hatóságok, pedagógusok, a gazdasági egyesületek, ipari, kereskedelmi szervezetek és a fontosabb liberális pályák képviselői foglaljanak helyet.

IV. Feltétlenül szükséges, hogy a tanácsadók az egyes érdekköröktől függetlenül a tanácsot kérő érdekeit és a közérdeket, az egyetemes érdekeket tartsák mindig szem előtt.

A tanácsadás legyen pártatlan, szakszerű, ingyenes.

Lehetőleg hivatásos tanácsadók nevezendők ki, akik kellő tapasztalatokkal bírnak és megfelelő kiképzetésben részesültek.

A tanácsadás ne csak a fiúkra, hanem a nőkre is terjeszkedjék ki. Olyan felnőttek, kik valamely oknál fogva pályát kénytelenek változtatni, szintén tanáccsal látandók el.

A nők tanácsadói lehetőleg nők legyenek. Nagyobb községekben külön osztályok szerveztessenek a nők részére.

V. A tanácsadók csak úgy fejthetnek ki üdvös működést, ha az iskolával szoros kapcsolatban állanak, ha működésüket az iskola

megértéssel, teljes erővel támogatja. A tanítók és tanárok rendszeresen és állandóan figyeljék meg tanítványaik fizikai, szellemi és erkölcsi tulajdonságaikat a pályaválasztás szempontjából. Megfigyeléseik megfelelően szerkesztendő kérdőíveken feljegyzendők. Ezek a kérdőívek az iskolaorvosok véleményével kiegészítve meghatározott időpontokon az illetékes tanácsadóhoz beküldendők.

A tananyagba oly ismeretek volnának beveendőek, melyek a helyes pályaválasztást előmozdítják. Hogy a tanulók a különféle életpályákról tájékozást szerezzenek, az olvasókönyvek megfelelően szerkesztendőek volnának. Mozgóképeken bemutatandók volnának különféle műhelyek, gyárak, árúházak stb.

Minden tanévben több szülői értekezlet tartandó, melyeken a pályaválasztási tanácsadás jelentősége fejtegetendő.

Minden az iskolát elhagyó gyermek egy füzetrel volna ellátandó, mely a pályaválasztási tanácsadók mibenlétét és fontosságát ismerteti. Oly könyvek (káték) is hasznos szolgálatokat tehetnének, amelyek az egyes élethivatásokkal foglalkoznak.

VI. A pályaválasztási tanácsadók költségeit fedezzék az állam, a községek és az iskolafenntartók.

A központi szerv költségeit viselje az állam. A városi tanácsadók költségeit — amennyiben hatósági területük a városon nem terjed túl — viselje a város, ha azonban hatósági területükön túl folytatják működésüket, e célra az állami költségvetés terhére részesüljenek a munkaügyi és népjóléti minisztérium részéről évi támogatásban.

A pályaválasztási tanácsadás előmozdításából kifolyólag az iskolákban felmerülő költségeket viseljék az iskolafenntartók.

Ha a pályaválasztási tanácsadás problémáját behatóbban tanulmányozzuk, nagy perspektívák nyílnak meg előttünk, nagy lehetőségeket látunk.

Szebb, gazdagabb, boldogabb jövőnek képe tárul lelki szemünk elé. Oly kor, melyben a tehetségek jobban érvényesülnek, melyben az egyén személyiségének teljesebb kifejlesztése mellett jobban bekapcsolódik az egészbe, oly nemzedék, melynek tagjai nagyobb örömmel dolgoznak és nagyobb eredményeket érnek el, egészségesebbek, a műveltség, az erkölcs magasabb fokán állanak.

A pályaválasztási tanácsadás meghonosítása és komoly keresztvitele a nemzet teljesítőkétségének fokozását fogja eredményezni.

A nemzeti vagyonnak legértékesebb, számokban meg nem állapítható részének, az emberi munkaerőnek teljesebb kihasználása,

nagyobb és jobb munkaeredmény lesz a gyümölcse. Megakadályozza majd a munkaerővel való pazarlást, a tehetségek elfecsérlését. Nagyobb termelés, nagyobb vagyonság, több kultúra, több munkakedv, több életöröm jár majd a nyomában. Az annyira kívánatos társadalmi összhang előmozdítását remélhetjük tőle.

Az ujjáépítés jelszavát kell, hogy tettek kövessék. Nem elég folytonosan hangoztatnunk, hogy csak a munka teremtheti meg a boldogabb jövőt, meg is kell teremtenünk az eredményes munka előfeltételeit, létesítenünk kell a szükséges szervezeteket, melyek a munkaerőket ápolják, a kellő irányba tereljék, fejlesszék, kiműveljék. Oly politikát kell folytatnunk, amely a munkaerők leggazdaságosabb értékesítését teszi lehetővé.

Csak szüntelen, gondos, örömmel végrehajtott munkával, mindnyájunknak kellően szervezett, egyetértő és szeretettel teljesített munkájával támaszthatjuk fel megcsonkított, lealázott hazánkat.

VIII.

Irodalom.

A II. Országos Gyermektanulmányi Tanácskozás irományai. A gyermekmentés útjai. Budapest, 1918.

Dóczi Sámuel: Ipari nevelésünk jövője. Budapest.

Focher László: A pszichológiai pályaválasztási tanácsadás jelenéről és jövőbeli fejlődésének utairól. (A Gyógyászat 1922. 3. sz. és különlenyomat.

Földes Béla: Munkanélküliség és pályaválasztás. (Magyar Munkás Szemle. II. évf. 1. 2. 1922 január.)

Gockler Lajos: A pályaválasztás. (A nagybecskereki községi népiskola értesítőjében. 1891.)

Máday István: Az ifjúság pályaválasztása, tekintettel a hadiárvákra. Különlenyomat. Budapest, 1918.

Somogyi Manó: A pályaválasztási tanácsadás mozgalmának haladása. (A Műiparos. IX. évf. 6. és 7. sz. 1922 április.)

Tuszkai Ödön: Életutak. Budapest, 1913.

Sretvizer L.: Az életpálya-választásáról. Budapest, 1882.

* * *

Rose A. H.: Das Berufsamt. Wesen, Aufgabe, Organisation. Breslau, 1921

Chajes: Grundriss der Berufskunde und Berufshygiene. Detmold, 1921.

Beiträge zur Berufsberatung und Berufskunde in Württemberg. I. Folge. Herausgegeben von Rienhardt, Landesberichterstatter für Berufsberatung. Stuttgart, 1920.

Herrnstadt, Ernst: Das Berufsleben des Jugendlichen. (Zeitschrift für Sozialwissenschaft. Neue Folge. XII. 1921.)

Deutsch Adolf: Ärztliche Berufsberatung Kriegsbeschädigter im Rahmen der Arbeitsvermittlung. Wien, 1917.

Reemtsen C. H.: Volkswirtschaft und Berufsberatung. Volkswirtschaftliche Zeitfragen, Herausgegeben von der Volkswirtschaftlichen Gesellschaft in Berlin. Jahrg. 39. No 303. Berlin, 1918.

Fischer: Über Beruf, Berufswahl und Berufsberatung als Erziehungsfragen. Leipzig, 1918.

Schriften der Gesellschaft für Soziale Reform. Heft 70. Die Berufserziehung

des Arbeiters. Jena, 1920. (Berufsberatung und Berufsvermittlung. Von Schulrat Thomae—Hamburg, 38—59. l.)

Bloomfield: The vocational guidance of youth. 1911. Boston.

* * *

Lipmann Otto: Psychologische Berufsberatung. Soziale Praxis. XXVI. 48
1917. aug. 30.

Flugschriften der Zentralstelle für Volkswohlfahrt. No 12. Psychologische
Berufsberatung; Ziele, Grundlagen und Methoden. Berlin, 1917.

Stern Erich: Psychologische Berufsberatung. Soziale Praxis XXX. 17.
1921. apr. 27.

Münsterberg Hugo: Psychologie und Wirtschaftsleben. Leipzig, 1918.

Münsterberg Hugo: Beiträge zur psychologischen Methodologie der wirt-
schaftlichen Berufseignung.

Piorkowski Curt: Die psychologische Methodologie der wirtschaftlichen
Berufsberatung. Heft. 11. der Beilhefte zur Zeitschrift für angewandte Psychologie.
Leipzig, 1909.

Focher László: A pszichológia aviatikai vonatkozásairól. (A Motor. IX. évf.
43. 44. sz. 1921 nov. 15.)

Margaret Munsterberg: Hugo Munsterberg. His Life and Work. New-
york, 1922.

* * *

Schriften zur Psychologie der Berufseignung und des Wirtschaftslebens.
Herausgegeben von Otto Lipmann und William Stern. Leipzig.

Heft 1. Lipmann: Wirtschaftspsychologie und psychologische Berufsberatung.
1918. 2. Auflage 1921.

Heft 2. Über eine psychologische Eignungsprüfung für Strassenbahnfahre-
rinnen. 1918.

Heft 3. Lipmann: Die Berufseignung des Schriftsetzers. Bericht über eine
Experimental-Untersuchung. 1918.

Heft 4. Vorstudien über die psychologischen Arbeitsbedingungen der
Maschinenschreiberin. 1918.

Heft 5. Ulrich: Die psychologische Analyse der höheren Berufe als Grund-
lage einer künftigen Berufsberatung nebst einem psychologischen Schema für die
medizinische Wissenschaft und den ärztlichen Beruf.

Watts, Frank: The outlook for Vocational Psychology. (British Journal of
Psychology. Vol. XI. 1911.)

Hainburger Arbeiten zur Begabungsforschung. 1—4. Leipzig.

Muchow Martha: Psychologischer Beobachtungsbogen für Schulkinder.
Leipzig, 1921.

Zeitschrift für pädagogische Psychologie.

Zeitschrift für angewandte Psychologie. Herausgegeben von William Stern
und Otto Lipmann. Leipzig.

* * *

Amicus Iuventus: Pályamutató. 4. kiadás. Budapest, 1914.

Dóczi Sámuel: Ipari pályamutató. (Iparoskáté.) Budapest, 1912.

Országos Hadigondozó Hivatal; Hadirokkantak pályaválasztása. Útmuta-
tások a pályaválasztási tanácsadók számára. Budapest, 1917.

Polgári Életpályák: Tanácsadó rokkant tiszték számára. Előszóval ellátta
Jankovich Béla. Budapest, 1917.

Makra Imre: Pályaválasztás. 1—XV. füzet. Budapest, 1915.

Ferenczy István: Életpályák. 3. kiadás. Pozsony, 1898.

Bod Péter és Székely István: Női életpályák. Budapest, 1898.

Mentor: Érettségi után. Pályamutató. Budapest, 1910.

Somogyi Manó.

A nemzetközi munkaügyi szervezet működése.

Ha a munkának a jelentőségét a közgazdaságban nem is kell már felfedeznünk, egyelőre messze vagyunk még attól, hogy annak szerepét, hatékonyságának feltételeit, szervezésének célszerű módzatait, egyáltalán a munkát kísérő jelenségeknek és a kapcsolatos problémáknak mindenikét minden oldalról egyképen jól ismerjük. Különösen nagy még azonban tájékozatlanságunk a munka problémájával szemben, ha nem állunk meg annak mint elvont közgazdasági kategóriának vizsgálatánál, hanem tovább tekintve figyelembe vesszük — amint ma már lehetetlen figyelembe nem vennünk — a munkát szolgáltató embert is, aki az eddigi társadalmi fejlődés eredményeképpen nem elégszik meg azzal a díszhellyel, amelyet az elmélet a közgazdasági kategóriák közt a munkának, és azzal a reménytelen nélkülözéssel, amelyet a munkások legnagyobb részének juttat. Megoldást parancsoló módon tolul hát a mai közgazdasági tudomány elé az a probléma, mi történjék azzal a követeléssel, amelyet a munkát szolgáltató ember sorsának javításáért, szükségleteinek gazdagabb kielégíthetéseért, kulturájának emelhetéseért a termelésnek és a jövedelemeloszlásnak eddigi rendjével szemben támaszt és a szervezkedés erejével jól alá is támaszt.

A közgazdasági tudomány azonban az ebbeli feladattal kapcsolatban a problémáknak oly tömkelegével találja magát szemben, hogy annak áttekintésére a világgazdaság mai állapotában, egy-egy állam viszonyainak vizsgálata alapján nem vállalkozhatik eredményesen. Mert ha csupán az egy-egy államon belül észlelhető jelenségeket akarnók a fejlődés irányára s az ehhez képest követendő politikára vonatkozólag következtetéseink alapjává tenni, ezzel éppen olyan hamis, épp olyan lehetetlen vagy talán még lehetlenebb eredményre jutnánk, mint az a természettudós, aki kizárólag az egy ország területén észlelhető éghajlati viszonyoknak, egy ország földtani szerkezetének, növény- és állatvilágának tanulmányozása alapján akarná a természetben észlelhető változásokat és ezek alapján annak mindenhol érvényes törvényeit megállapítani. Olyan korban, amelyben a nemzetek gazdasági élete a legszorosabb kölcsönhatásba jutott már egymással, használható tételekhez csak úgy juthatunk el,

ha van olyan szervünk, amely a tanulmányozni óhajtott gazdasági kérdést nemzetközi jelentőségében ragadja meg, összegyűjti a világnak lehetőleg összes idevonatkozó adatait, nyilvántartja az összes jelenségeket, a tudományos vizsgálat és a gyakorlati használat céljaira kellő időben közzé is teszi azokat, sőt a rendelkezésére álló adatok elemzése és összerakása alapján igyekszik maga is gyakorlati és tudományos szempontból egyaránt értékes következtetésekre jutni.

Ime így jutottak el már 1900-ban Párisban a törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesületének és 1901-ben Basel székhellyel a nemzetközi munkaügyi hivatalnak, mint a *munkaügy nemzetközi tanulmányozására* és továbbfejlesztésére szolgáló intézményeknek megteremtéséhez.

A tudományos igazságok saját erejükkel és súlyukkal azonban csak lassan és a különböző társadalmakban nem egyenlő erővel hatnak. Alig van továbbá olyan igazság, amelynek célszerűségi alkalmazhatóságát nemcsak pillanatnyi hatalmi, hanem úgynevezett gyakorlati szempontok is nem hátráltatják. A munkaügy terén, amely olyan közelről érinti az egész termelést, a célszerűségi szempontok között vezető szerepe van a nemzetközi verseny szempontjának. A nemzetek sötétben tapogatóznak a távolról derengő igazság felé és sohasem tudhatják azt, hogy ezt a sötétséget, ezt a bizonytalan tapogatózást nem használják-e fel ellenük a versenyző államok létüket veszélyeztető támadásra. Hogy tehát biztosíthassák magukat e való vagy képzelt kockázat ellen, hogy a haladás a sötétben veszélytelenebb legyen, az államok egymásnak kezét nyújtva iparkodnak előbbre, aminek pozitív haszna a haladásnak szélesebb arcvonala, negatív haszna pedig az, hogy a barátságosan megfogott kéz nem emelkedhetik a haladó ellen hátulról intézett csapásra.

Ime a *munkásvédelmi nemzetközi egyezmények* alap gondolata, amely jórészt a nemzetközi munkásvédelmi egyesület és hivatal tevékenységének eredményeképpen a mai nemzetközi munkaügyi szervezet létesítése előtt is már nem egy ilyen nemzetközi egyezményben teremtette meg gyakorlati eredményeit.

Látnivaló az elmondottakból, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezet úgy, amint előttünk áll, nem valósít meg valami új gondolatot. A háborúnak és a háború vége felé már nagy dinamikus erőre szert tett munkástömegek fenyegető megmozdulásának kellett azonban közbejönni, hogy a nemzetközi munkásvédelem szolgálatára felállítsák a békeszerződésekben és bizonyos mértékben a Nemzetek Szövetségével kapcsolatban azt a szervezetet, amely a nem-

zetközi munkásvédelem ügyének az eddiginél sokkal erőteljesebb szolgálatára van hivatva.

A békeszerződéseknek a nemzetközi munkásvédelem megszervezésével foglalkozó XIII. részét felesleges itt közelebbről ismertetni, avégből azonban, hogy e szervezet működése megérthető legyen, mégis rá kell mutatnunk annak egy-két különösen jellemző vonására.

Meg kell említeni mindenek előtt, hogy ez a szervezet a törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesületét egyáltalán nem tette feleslegessé és az egyesület az új szervezet létesülésével nem is szűnt meg. A változott viszonyokhoz képest bizonyára változtak feladatai. De szükség van és lesz arra még ezután is, hogy nemzeti fiókjai útján előbbre vigye ezután is a törvényes munkásvédelem ügyét az egyes államokban és mint az ügy nemzetközi *társadalmi* szerve sugalmazza és ellenőrízze a munkásvédelemnek a békeszerződésekkel felállított hivatalos nemzetközi szervezetét. Természetes, hogy munkásságának intenzitása ma még nem az, ami a háború előtt volt. Feladatkörének módosulása megtorpantotta. Azután sok értékes kötelék szakadt el itt is és idő kell ahhoz, hogy a régi kapcsolat hiánytalanul helyreálljon. Egyes országokban, azok között hazánkban is, a nemzeti fiók fel sem ébredt még háborús dermedtségéből. De a nemzetközi egyesület tényleg működik már ismét és remélhető, hogy rövid idő múlva már látható eredményei is lesznek új életrekelésének.

Megszűnt ezzel szemben a bázeli munkaügyi hivatal, miután ennek feladatkörét teljesen magábaolvasztja immár a *nemzetközi munkaügyi szervezet*, amelynek magának is egyik leglényegesebb alkatrésze az annak keretében felállított *nemzetközi munkaügyi hivatal*.

A szóban levő szervezetnek másik főalkatrésze az *évenként megtartott közgyűlés*. Az adatgyűjtő és szétosztó munkát az ezidőszerint Genfben felállított hivatal, a nemzetközi jogalkotást pedig az évenként tartott közgyűlés látja el. Az új hivatal sokkal hatalmasabb felszereléssel és így intenzívebb és láthatóbb eredményekkel dolgozik a létesítésével megszűnt régi bázeli hivatalnál. Könnyen megérthető ez, ha arra gondolunk, hogy míg a régi néhány állam önkéntes hozzájárulásából tartotta fenn magát, az új hivatal fenntartási költségeihez a nemzetközi munkaügyi szervezet kötelékébe tartozó minden állam köteles meghatározott arányban hozzájárulni. Már pedig a nemzetközi munkaügyi szervezetből, amely ezidőszerint 54 államot egyesít magában, most már csak nagyon kevés állam hiányzik: Európában hazánkon kívül Oroszország és

Törökország. Ázsiában Afganisztán, Amerikában az Egyesült-Államok és Mexikó.

A régi szervezettel kapcsolatban egyáltalán nem volt továbbá semmiféle biztosíték a szervezet munkásságának *gyakorlati eredményessége* tekintetében. A kétévenként megtartott kongresszusokra kitűzött tárgyakat az egyesület nemzeti fiókjai több-kevesebb alapossággal előkészítették, a nemzeti fiókok kiküldöttei magukon a kongresszusokon alaposan megbeszélték ugyan, ezeken a kongresszusokon határozatokat is hoztak, de e határozatok pusztán óhajoknál egyebet nem jelentettek és az államoknak semmiféle kötelezettsége nem volt abban a tekintetben, hogy azokkal, vagy azoknak tárgyával egyáltalán foglalkozzanak.

Ezzel szemben, mint ismeretes, a mai nemzetközi szervezet az évenként tartott közgyűlésein elfogadott határozatait, amennyiben azok a jogalkotásra vonatkoznak, kész egyezménytervezetek és ajánlások formájában hozza. Minden tagállam pedig, tehát néhány kivétellel a világnak valamennyi állama, köteles ezeket a határozatokat záros határidőn és pedig egy éven, legkésőbbben azonban 18 hónapon belül az illető államban a jogalkotásra illetékes tényező, a törvényhozás elé terjeszteni. Minden állam törvényhozása kénytelen tehát a közgyűlés határozataival foglalkozni és ha ez az egyezménytervezet elfogadására, illetve jóváhagyásának elhatározására, az ajánlás megvalósítása pedig valamely törvényhozási vagy más intézkedésre vezetett, köteles a kormány erről a Nemzetek Szövetségének főtitkárát értesíteni. A mai nemzetközi munkaügyi szervezet sem erőszakolhatja tehát határozatait a tagállamokra, de kényszeríti azokat, hogy foglalkozzanak azokkal és azok elfogadása vagy el nem fogadása felett a törvényhozásnak és a törvényhozásra befolyást gyakorló nyilvánosságnak állásfoglalása szerint döntsenek. Az eddigi eredményekből ítélve a kényszernek még ez az enyhe formája is jóval többet jelent a régi nemzetközi munkásvédelmi egyesület határozatainak csupán erkölcsi súlyánál, anélkül, hogy az az államok szuverénitására bármiképpen sérelmesnek volna tekinthető.

További lényeges haladást jelent a multtal szemben, hogy ez a nemzetközi szervezet határozatait a *közvetlenül érdekeltek bevonásával* hozza. A régi nemzetközi munkásvédelmi egyesület kongresszusain résztvevők hivatása tekintetében a dolog természetének megfelelően egyáltalán nem volt semmiféle korlátozás. Közgazdaságtannal és különösen szociális politikával foglalkozó tudósok, köztisztviselők, politikusok és csak elvétve voltak munkaadók és munkások is e kongresszusok tagjai. Ezzel szemben a mai munkaügyi

szervezet évi közgyűléseinek összetétele szabatosan meg van állapítva. Minden tagállam négy képviselővel vesz részt, két kormányképviselővel és a munkaadóknak és a munkásoknak egy-egy képviselőjével. Minden kérdés tárgyalásához két-két szakértő is küldhető ki, akik a tárgyalásokon külön engedély alapján fel is szólhatnak és a tag előterjesztése alapján ahelyett szavazhatnak is. A szervezésnek ez a módja maguknak az érdekelteknek, a munkaadóknak, munkásoknak és a közérdeket megszemélyesítő kormányok képviselőinek szakértő parlamentjévé teszi a közgyűlést, amint az érdekelteknek közvetlen befolyása ugyanolyan arányban, mint a törvényhozásnak megfelelő közgyűlésen, biztosítva van a nemzetközi munkaügyi szervezetben a kormány szerepét betöltő igazgatótanácsban is.

Megjegyzendő, hogy az egyes államok képviselői nem államokként együttesen szavaznak, hanem mindenik képviselő önmaga úgy, hogy ha egy nemzetnek két kormányképviselője aligha fog is egymástól eltérően szavazni, viszont munkaadó és munkásképviselői szabadon szavazhatnak a saját kormányuk képviselői által elfoglalttal ellenkező álláspontra is. Érdekes különben, hogy a határozatokat aránylag milyen nagy számmal hozzák egyhangúlag; hányszor foglalnak el továbbá munkaadók és munkások azonos álláspontot; ami mellett nem tagadható, de könnyen meg is érthető, hogy a különböző nemzetek munkásképviselői szavazataikkal gyakran tanúsítanak a munkaadók képviselőinél nagyobb egyértelműséget.

Bármilyen érdekes volna nemzetközi jogi szempontból, de magának a munkaügynek szempontjából is a nemzetközi munkaügyi szervezet *alkotmányának* és a *Nemzetek Szövetségéhez* való viszonyának taglalása, tulajdonképeni feladatunkhoz képest át kell immár térnünk a nemzetközi munkaügyi szervezet *eddig munkásságának* ismertetésére, mert hiszen erről a szervezetről elsősorban mégis csak munkássága alapján alkothatunk magunknak véleményt.

E munkásságot leghelyesebb abból a két szempontból vennünk szemügyre, amely a szervezet működését hivatásánál fogva irányítja; nevezetesen mit jelent a *munkaügyi tudomány* művelése, a munkaügyi jelenségek nyilvántartása, ismertetése annak érdekében, hogy ezekből a jelenségekből bizonyos *következtetések* legyenek levonhatók; mit jelent továbbá a *nemzetközi munkaügyi jogalkotás* fejlesztése érdekében.

Nemcsak tárgyi okok javasolják különben, hogy a kérdést ebből a két szempontból külön-külön vizsgáljuk, hanem az az alaki szempont is, hogy a nemzetközi munkaügyi hivatal, a nemzetközi

munkaügyi szervezetnek ez az állandó apparátusa, amely az egész szervezet munkásságát és munkásságának eredményességét saját munkájával döntően befolyásolja, éppen eszerint a két szempont szerint tagozódik két nagy csoportra. Ezek egyike, az ú. n. *diplomáciai csoport*, azzal a feladattal, hogy a nemzetközi egyezmények és ajánlások tárgyalását előkészítse, előkészítse az évi közgyűléseket és intézze, a közgyűléseken elhatározott egyezménytervezetek és ajánlások utólagos értelmezésével és végrehajtásával kapcsolatban, az egyes államokkal szükségesekké váló tárgyalásokat. A másik az ú. n. *tudományos csoport*, azzal a feladattal, hogy a világ napi és időszaki sajtójának, a levelezők jelentésének felhasználásával nyilvántartsa a termelés és a munkaügy terén felmerülő jelenségeket, nyilvántartsa a világ minden államának munkaügyi jogalkotását, foglalkozzék a munkaügyi statisztikával és ezzel kapcsolatban az egyes államok munkaügyi statisztikájának uniformizálásával, közzétegye a hivatal kiadványait és szervezze annak könyv- és okmánytárát.

E két csoport mellett mindegyiknek szolgálatára dolgoznak a *technikai osztályok*, amelyek, míg egyfelől támogatják a diplomáciai csoportot a közgyűlések előkészítésében, másfelől saját ügykörükben szolgáltatják az anyagot a tudományos csoportnak. Ezek a technikai osztályok az ügyeknek meghatározott körére nézve valószínű tudományos laboratóriumokként koncentrálnak és elemzik az egész világon rendelkezésre álló anyagot. Ezidőszert külön ilyen osztálya van a vándorlásnak, a munkanélküliségnek, a mezőgazdaságnak, az ipari egészségügynek, a tengerhajózásnak, a szövetkezeti ügynek, a munkásbiztosításnak és ezzel kapcsolatban a hadirokkantügynek, a testi épség védelmének, az oroszországi szovjetrendszer tanulmányozásának és végül a termelés és munkaügy kölcsönhatásainak tanulmányozására a termelés ügyének.

Hogy némi fogalmat adjunk mindenekelőtt a hivatalnak a tudomány céljait szolgáló munkásságáról, illetőleg az e munkásság céljainak szolgálatába állított szerelvényéről megemlítjük, hogy két-évi rendszeres tevékenysége óta könyvtárában már a múlt év szeptemberében külön szám volt 150.000, huszonnégy különböző nyelven. A múlt év első felében pl. az új besorozás hetenként átlag 700 könyvet, illetőleg füzetet tett, befutott hetenként átlag 900 folyóirat és 186 napilapnak 2000 száma, amely 186 napilapból azonban maradandó módon csak 35-öt helyeznek el. Állandóan jár a hivatalnak a kormányok részéről 186, a munkásszervezetek részéről 350, a munkaadó szervezetek részéről 60 sorozatos, illetve

időszaki kiadvány. Van hatalmas ujságszelvénygyűjteménye, a folyóiratokban megjelent közleményeknek tárgy szerint csoportosított nyilvántartása. A gyűjtési munka célja elsősorban az, hogy felvilágosítások adására meglegyen a kellő lehetőség. Ezért az összes adatokat egyfelől nemzetek, másfelől tárgy szerint gyűjtik és csoportosítják. Ugyanígy gyűjtik és csoportosítják a világ minden állama munkaügyi jogalkotásának anyagát.

Az adatgyűjtés módszere megegyezik egyébként az egyes államok munkaügyi (munkaügyi statisztikai) hivatalainak szokásos eljárásával, azzal a különbséggel természetesen, hogy az adatgyűjtés rendszerint nem szorítkozik egy-egy államra. Vannak esetek, amikor egyes felmerülő fontosabb kérdésekben *kérdőíveket* bocsátanak ki az államokhoz, mint például az amerikai Taylor-Társaság kérelmére *a vashámorok hármas csoportváltásának kérdésében*.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy noha az Egyesült-Államok nem is léptek be a Nemzetek Szövetségébe és a nemzetközi munkaügyi szervezetbe, ez államok munkaadó-egyesületei, aminő ez a Taylor-Társaság is, éppúgy, mint munkásszervezetei a legszorosabb kapcsolatot tartják fenn a nemzetközi munkaügyi szervezettel.

A kérdőívek alapján eddig lefolytatott ankétek közül legérdekesebb talán az, amelyet a munkaügyi hivatal *a termelésnek és a munkaügynek kapcsolata és kölcsönhatása* tekintetében indított meg a munkanélküliség okainak adatszerű feltárása és annak a kérdésnek tisztázása végett, hogy a törvényes munkásvédelem során megvalósított és megvalósítani szándékolt reformok mennyiben egyeztethetők össze a háborúban tönkrement világgazdaság termelési gondjaival. Érdekesnek ígérkezik azonban többek közt az az ankét is, amelyet a britt kormány képviselőjének indítványára annak megállapítása végett kezdeményeztek, hogy a különböző államok törvényhozásai *minő rendszereket* alkalmaznak a munkabéreknek, különösen pedig *a nem szervezett, továbbá a közérdekű üzemekben dolgozó munkások munkabéreinek megállapítására*.

Van eset rá, hogy az anyag összegyűjtése végett *ankétöröket* küldenek ki, akik a helyszínén szedik össze a vizsgált kérdésre vonatkozó adatokat. Ilyen ankétörök jártak itt Magyarországon is *a szakszervezeti ügy állásának megvizsgálására*. Ilyeneket küldöttek ki pl. a britt kormány érdeklődése folytán Altonába, hogy a helyszínén tanulmányozzák a *munkanélküli segélyezésnek* azt az ott bevezetett újabb rendszerét, amely szerint a munkanélküliség enyhítésére elrendelt közmunkákat közvetlenül a munkanélküliek

szövetkezeteinek adják ki; ilyenek jártak el a Ruhr-vidéki, a felső-sziléziai szénbányászatnak, illetőleg az ottani munkaügynek tanulmányozásában stb., amely tanulmányoknak eredményeit azután megfelelő kiadványok révén közkinccsé teszik.

Az intézménynek gyakorlati eredményekre irányított tudományos céljait szolgálja a hivatalnak már említett technikai szakosztályai mellett a szükséghez képest felállított különböző *bizottságok* munkássága. Ezek a bizottságok az általuk tárgyalt kérdések mineműségéhez képest vagy tisztán tudósokból, vagy ama céljukra tekintettel, hogy a hivatal tudományos munkásságához gyakorlati irányú tájékoztatással szolgáljanak, munkaadókból és munkásokból állanak.

Munkaadókból és munkásokból álló paritásos bizottságot állítottak fel pl. *a tengeri hajósok munkaviszonyának* tanulmányozása és az erre vonatkozó javaslatok elkészítése végett. Különben csak e bizottságok felállítása és a tengerhajózási személyzet munkaügyének külön e tárgynak szentelt közgyűlés, az 1920. évi genuai konferencia elé való utalása által vált mellőzhetővé az alkalmazottak szóban levő kategóriája által felállított ama kívánalomnak teljesítése, hogy, tekintettel a tengerhajósok különleges szolgálatára, részükre külön nemzetközi munkaügyi hivatal állíttassék fel. E bizottság munkálkodásának közbejöttével indult meg a tengerhajósok nemzetközileg egységes munkajogának előkészítése, miután maga a hivatal már előbb összegyűjtötte és minden államnak rendelkezésére bocsátotta ez egyes államoknak idevonatkozólag érvényben levő joganyagát, ha másért nem, hát azért, hogy megkönnyítse a sokhelyütt hiányos, sok helyütt meg éppen teljesen hiányzó nemzeti törvényhozás kiépítését.

Ugyanilyen bizottsága van *a vándorlás ügyének* szintén azzal a célzattal, hogy ez ügy nemzetközi vonatkozásainak nemzetközi szabályozását előkészítse. A nemzetközi szabályozás szükségessége, miként a tengerhajósokkal, önként adódik a kivándorlókkal kapcsolatban is, annak meggondolása folytán, hogy hazájuktól elszakadva ezek is nélkülözik saját államuk védelmét és így nemzetközi védelmet kell számukra biztosítani. Igen tanulságos az ennek a bizottságnak eddigi tárgyalásairól és javaslatairól szóló jelentés, amelyet külön kötetben a múltévi genfi konferencia elé terjesztettek.

Külön bizottsága van *a munkanélküliségnek* is, azzal a feladattal, hogy tegyen javaslatot azokra a módzatokra nézve, amelyek szerint az egyes államok a munkanélküliség ellen való küzdelem eredményessége érdekében az e tárgyra vonatkozó minden adatot nemzetközileg összehasonlítható módon és időközönként gyűjthetnek

és közzétehetnek. Ez a bizottság kiváló szakférfiaknak, az angol Beveridgenek, a britt munkaközvetítés és munkanélküliségi biztosítás megszervezőjének, a francia Max Lazardnak és Lucien Marchnak, az olasz Riccinek stb. meghallgatása után arra az eredményre jutott, hogy az egyes nemzeti statisztikák összehasonlításának lehetővé tétele végett ezeket a statisztikákat minden foglalkozás részére külön, a lehető legrészletesebben meg kellene csinálni, hogy pedig a különböző államoknak ezek a statisztikai nemzetközi módon összeegyeztethetők legyenek, szükséges volna a foglalkozásoknak egyöntetű osztályozása. Szükséges volna továbbá a megállapodás abban a tekintetben, hogy egyes foglalkozási körben mi legyen az önkénytelen munkanélküliség fogalmi meghatározása. Ez irányokban el is ment már a megkeresés az egyes államokhoz.

Van azután külön szakértőbizottsága a *munkásbiztosítás* ügyének is, amely egyes idevonatkozó technikai kérdések tárgyalása mellett a legnagyobb súlyt egyelőre arra helyezi, hogy a munkásbiztosításnak a háború előtt működött állandó nemzetközi bizottsága, amelynek tudvalevőleg megvolt az igen serényen és szépen dolgozó magyar fiókja is, működését mielőbb újra megkezdje, továbbá arra, hogy az egyes államok rendkívül gazdag munkásbiztosítási joganyaga összegyűjtessék és közzététessék.

Az adatgyűjtés munkájának csak elméleti volna a jelentősége, ha azokat gyakorlati célokra nem tennék hozzáférhetőkké. Ámde azt lehet mondani, hogy ama rendkívüli nehézségek dacára, amelyekkel az összegyűjtött adatok közzététele jár, a nemzetközi munkaügyi hivatal ebben a tekintetben is kiváló szolgáltatokat teljesít. Az adatközlés mindenekelőtt *esetenként való felvilágosítások* nyújtásában áll és pedig nem csupán a kormányok, hanem munkaadó- és munkásszervezetek, tudományos intézmények, sőt magánosok részére is. Nem diplomáciájuk, hanem a nemzetközi munkaügyi hivatal útján szerzik be ma az államok a külföldi munkaügyi fejleményekből őket érdeklő adatokat. Talán nem érdektelen annak megemlítése, hogy tudakozódtak a hivatalnál a magyar jogalkotásnak egyik tárgya iránt is; a németbirodalmi kormány a nemzetközi munkaügyi hivaltól kérte a magántisztviselőkre és a kereskedősegekre vonatkozó újabb jogszabályaink megküldését. A nemzetközi munkaügyi hivatalnak ez a tájékoztató szolgálata természetesen rendkívüli nehézségekkel és költségekkel jár. Elképzelhető, milyen nehéz annyi nyelv jogi és technikai műszavainak és kifejezéseinek teljesen egyenlő értékű kifejezését más nyelven megtalálni. Szolgálatainak kitünősége viszont lassanként rá fogja vezetni az egyes államok

munkaügyi statisztikai hivatalalt, hogy a külföldi anyag beszerzésére felállított osztályaikat egyszerűen szüntessék be, amint a legkiválóbb munkaügyi statisztikai hivatalok egyike, az angol, meg is indította már a tárgyalásokat ebben az irányban a nemzetközi munkaügyi hivatallal.

Emellett az esetenként való információnyújtás, továbbá a *közgyűlések részére előkészített anyagnak, a közgyűlési jegyzőkönyveknek, a bizottságok jelentéseinek* közzététele mellett, — és kötetekre rúg már eddig az ilyféle kiadványok száma — a nemzetközi munkaügyi hivatal többrendbeli *sorozatos kiadvánnyal* is terjeszti a munkaügyi jelenségek ismeretét. Egyik ilyen sorozatos kiadványa az *Informations Sociales*, amely többrendbeli próbálgatás után ezidő szerint hetenkint jelenik meg és lényegére nézve a világ sajtójának szociálistropolitikai szemléje, amely mellett azonban a nemzetközi munkaügyi szervezet fontosabb eseményeit is ismerteti. Másik a *Série législative*, amely tulajdonképen folytatása a régi bázeli munkaügyi hivatal egyedüli időszak kiadványának, a szociális joganyag ismertetésével annak idején sok érdemet szerzett Bulletin-jének. El kell ismerni, hogy a nemzetközi munkaügyi hivatal *Série législative*-ja egyáltalán nem marad el a bázeli hivatallal együtt megszűnt Bulletin mögött, sőt bizonyos tekintetben még tartalmasabb és különösen a terjesztés szempontjából annival használhatóbb is annál, hogy minden törvényt külön lapon, illetve füzetben közöl. Magyarországnak is megjelent már e gyűjteményben két—három törvénye, illetve rendelete. Időszak kiadványa a hivatalnak a hetenkint megjelenő *Bulletin Officiel*, az intézménynek tulajdonképeni hivatalos lapja, amely a nemzetközi munkaügyi szervezet igazgatótanácsa üléseinek tömör ismertetését, a kormányokkal elvi kérdésekben folytatott levelezést és az egyezménytervezetek ratifikálására vonatkozó híreket közli. Rendkívül értékes kiadványsorozata azután a hivatalnak, az időszakonként megjelenő gazdag *Bibliographie*-n kívül, az *Etudes et Documents*, amely tárgy szerint különülő 12 csoportban közölt már mintegy 60 értékes tanulmányt, amikor megindult a szervezetnek magas színvonalon tartott, tulajdonképeni tudományos havi folyóirata, a *Revue Internationale du Travail*, úgy, hogy az *Etudes et Documents* szerepét túlnyomó részben most már ez a folyóirat veszi át.

Bármilyen hézagos is ez az ismertetés, mégis megállapítható talán ennek alapján is, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezetnek már eddigi adatgyűjtő feldolgozása és közlő tevékenysége is elismerést érdemel, a jövőt illetőleg pedig a legszebb reményekre

jogosít, amint nem is lehet az másképen olyan intézménynél, amelynek, mint ennek, — legalább is eddig — megadatott, hogy az összes illetékes tényezőknek, ebben az esetben az összes művelt nemzetek kormányainak és tudósainak, maguknak a közvetlenül érdekelteknek, a munkaadó- és munkásszervezeteknek hatalmas anyagi, erkölcsi és szellemi támogatásával, ösztönzésével és ellenőrzésével dolgozhatik.

E tevékenységnek haszna túlterjed különben a szoros értelemben vett munkaügy határain. Az ember úgy érzi, mintha azokon a tűzfalakon, amelyekkel a nemzetek egymástól elzárkóznak, új rések nyílnának az egész emberiség fejlődésének szolgálatában álló eszmeáramlatok terjedésének megkönnyítésére, a kölcsönös megismerés és megértés áldásainak befogadására. Gondoljunk csak Ruskin szavaira: „Nem az óceánok tartják egymástól távol a nemzeteket, hanem a tudatlanság.“

2. Lássuk már most, milyen szerepet töltött be a nemzetközi munkaügyi szervezet említett *másik* feladatkörében, mennyire sikerült a *törvényes munkásvédelmet* nemzetközi egyezmények és ajánlások elfogadtatása útján előbbre vinnie.

Három közgyűlése volt eddig a nemzetközi munkaügyi szervezetnek, három alkalma tehát arra, hogy egyezménytervezeteket és ajánlásokat határozatokká emeljen. Az első 1919-ben Washingtonban, a második 1920-ben Genuában, a harmadik 1921-ben Genfben. A genuai konferencia, miután tárgyalásait kizárólag a tengeri hajózás és a tengeri halászat munkaügyének szentelte, bennünket aránylag kevésbé érdekel, éppen ezért észrevételeinkkel ez alkalommal csak a másik két konferencia határozataira szorítkozunk.

a) *A washingtoni* konferencia termése 6 egyezménytervezet és 7 ajánlás volt. Egyezménytervezet készült *a napi 8, illetve heti 48 órai munkaidőről*. Egy másik *a munkanélküliségről*, amelynek értelmében az egyezményhez csatlakozó államok kötelezik magukat, hogy a munkanélküliségre vonatkozólag rendelkezésükre álló adatokat és statisztikákat szabályszerűen közlik a nemzetközi munkaügyi hivattal; hogy továbbá, megteremtik a nyilvános ingyenes munkaközvetítő szervezetét; végül, hogy amennyiben a munkanélküliségi biztosítást bevezették, a külföldi munkásokat a belföldiekkel e tekintetben egyenlő bánásmódban részesítik. A harmadik egyezmény tárgya *a nők védelme lebetegedésük esetében*, amennyiben az egyezményhez csatlakozó államok kötelezik magukat, hogy a nők foglalkoztatását a szülés után hat hétig megtiltják, megadják továbbá a jogot a nőknek, hogy orvosi bizonyítvány felmutatása esetén hat

héttel a szülés előtt beszüntessék a munkát; hogy a szóban levő két időszak alatt a nők részére akár közpénzből, akár biztosítás útján kellő segílyt juttatnak és biztosítják az ingyenes orvosi vagy bábai kezelést; a munkaidő alatt kétszer fél-fél órai pihenőt biztosítanak a csecsemők ellátására; végül pedig megtiltják, hogy a munkaadó a lebetegedés vagy az azt komplikáló betegség ideje alatt a munkásnőnek felmondhasson. A negyedik egyezménytervezet hatályosabbá teszi *a nők éjjeli munkájának megtiltása* iránt már 1906-ban kötött berni egyezményt, amennyiben a tilalmat kiterjeszti a 10 munkásnál kevesebbet foglalkoztató üzemekre is. Az ötödik egyezménytervezet 14 évben állapítja meg *a munkára bocsátás alsó korhatárát*. A hatodik megtiltja *a 18 éveseknél fiatalabb munkások éjjeli foglalkoztatását* és e részben csak néhány iparág javára enged a 16 évesnél idősebb fiatal fiú munkások tekintetében kivételt.

A washingtoni ajánlások közül egy ismét *a munkanélküliségre* vonatkozik és arról szól, hogy az államok tiltsák meg a munkaközvetítést díjazásért végező vállalatoknak létesítését, a már létező ilyen vállalatokat pedig kössék engedélyhez és helyezték hatósági felügyelet alá; hogy továbbá munkásokat toborozni más államban csak a két állam kormányának előzetes megállapodása és a két ország munkaadó- és munkásszervezeteinek előzetes meghallgatása után legyen szabad; végül, hogy a munkanélküliséggel szemben kövessenek megfelelő közmunka-politikát. A második ajánlás arra irányult, hogy az államok, ha másképpen nem, szerződés útján biztosítsák a saját területükön dolgozó *külföldi munkásoknak* a munkásvédelmi törvények és a szervezkedési jog tekintetében a belföldiekkel szemben követett bánásmódot. Végül határozattá vált *az ipari egészségügyre* vonatkozó négy ajánlás; az első *a lépfene* ellen való védekezés tárgyában, a második *az ólommérgezés* megakadályozására; a harmadik aziránt, hogy az államok az iparfelügyelet mellett külön *iparegészségügyi szolgálatot* is rendezzenek be úgy, hogy az közvetlen kapcsolatot tarthasson fenn a nemzetközi munkaügyi hivatallal; végül pedig a negyedik, hogy az államok csatlakozzanak ahhoz az 1906-ban Bernben kötött nemzetközi egyezményhez, amely a fehér *foszfor* használatát a gyújtógyártás közelében megtiltja.

Annak vizsgálatánál, hogy minő eredmények követték ezeket a határozatokat, tekintetbe kell vennünk, hogy e részben távolról sem lehet ma még a mérleget véglegesen felállítani. Ha ugyanis a nemzetközi munkaügyi szervezet alkotmánya értelmében az egyes államok kor-

mányai kötelesek is voltak e határozatokat már eddig saját törvényhozásuk elé terjeszteni; azok a törvényhozási munkálatok és ezek közt különösen azok a tulajdonképpeni törvényhozási munkálatokat szükségszerűen megelőző előmunkálatok, amelyek egy-egy ilyen fontos reform megvalósításához szükségesek, az azóta bekövetkezett, politikai és gazdasági szempontból egyaránt válságos időkben a legtöbb helyen még nem voltak teljesen befejezhetőek.

Már most az 1921. év végéig a washingtoni egyezmények közül *a munkaidőre* vonatkozót ratifikálta négy állam: Csehszlovákia, Görögország, India és Románia; *a munkanélküliségre* vonatkozót nyolc állam: Dánia, Finnország, Görögország, India, Nagybritánia, Norvégia, Románia és Svédország; *a nők lebetegedésére* vonatkozót két állam: Görögország és Románia; *a nők éjjeli munkájára* vonatkozót hat, és pedig ezek közül öt olyan állam, amelyik az 1906. évi e tárgyú berni egyezményhez nem csatlakozott: Csehszlovákország, Dél-Afrika, Görögország, India, Nagybritánia és Románia; *a munkára bocsátás alsó korhatárára* vonatkozót négy állam: Csehszlovákia, Görögország, Nagybritánia és Románia; *a fiatalok éjjeli munkájának tilalmára* vonatkozót öt állam: Brazília, Görögország, India, Nagybritánia és Románia; *a fehér foszforos gyújtógyártás eltiltására* vonatkozólag 1906-ban kötött egyezményhez pedig a washingtoni konferencia ajánlása folytán e konferencia után csatlakozott újabb 10 állam: Ausztrália, Ausztria, Csehszlovákia, Danzig szabad város, Finnország, India, Japán, Lengyelország, Románia és Svédország.

Ha meggondoljuk, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezetbe ezidőszereint 54 állam tartozik, ez az eredmény egyelőre soványnak látszik. Azonban a kérdés megítélésénél nem szabad megállnunk a tényleg már megtörtént ratifikációnál. Néznünk kell nevezetesen azt is, milyen álláspontra helyezkedtek az egyes államok kormányai a ratifikáció tekintetében és nevezetesen mely kormányok mely egyezmények tekintetében terjesztették már a ratifikációra irányuló törvényjavaslatot is a törvényhozás elé.

A munkaidő tekintetében pl. további 9 államban fekszik már a törvényhozás előtt a ratifikációra irányuló törvényjavaslat: Argentína, Ausztria, Belgium, Brazília, Bulgária, Franciaország, Lengyelország, Németország, Spanyolország. *A munkanélküliségre* vonatkozó egyezmény tekintetében további 11 államban: Argentína, Ausztria, Belgium, Brazília, Bulgária, Dán-, Lengyel-, Német-, Olasz- és Spanyolországok, továbbá Svájc. *A nők lebetegedésére* vonatkozó egyezmény tekintetében 9 államban: Argentína, Belgium, Brazília, Bul-

gária, Francia-, Lengyel-, Német-, Olasz- és Spanyolországok. *A nők éjjeli munkájának tilalmazására* vonatkozó egyezmény tekintetében 10 államban: Argentína, Ausztria, Belgium, Brazília, Bulgária, Francia- és Németországok, Németalföld, Olasz- és Spanyolországok. *A munkára bocsátás alsó korhatárára* vonatkozó egyezmény tekintetében 9 államban: Argentína, Belgium, Brazília, Bulgária, Francia-, Lengyel- és Németországok, Németalföld, Spanyolország. Végül *a fiatalok éjjeli munkájának tilalmazására* vonatkozó egyezmény tekintetében további 10 államban: Argentína, Ausztria, Belgium, Bulgária, Francia- és Lengyelországok; Németalföld, Német-, Olasz- és Spanyolországok.

Ma ugyan még nem mondható természetesen feltétlenül bizonyosnak, hogy e törvényhozások mindenike tényleg el is fogadja a kormánynak a ratifikálásra irányuló minden javaslatát, a legtöbb esetben azonban úgy áll a dolog, hogy a kormány nem javasolja a ratifikációt addig, amíg az egyezményt magának az érdekeltségnek bevonásával a legbehatóbban meg nem vizsgálta, úgy hogy a törvényhozás elé a ratifikálás tekintetében már oly javaslattal lép, hogy ennek visszautasítását az csak a legritkább esetben találja helyénvalónak.

Megállapítható különben, hogy a nemzetközi munkásvédelem gondolatának alapján álló kormányok sem javasolják a hozzájárulást minden egyezményhez. Nagybritánia és Németalföld kormánya nem javasolta pl. eddig még a munkaidőre vonatkozó, Franciaországé a munkanélküliségre, Olaszországé a munkára bocsátás alsó korhatárára vonatkozó egyezményhez a csatlakozást stb., míg más egyezményekre vonatkozólag vagy közölték már a ratifikációt vagy legalább is előterjesztették a megfelelő törvényjavaslatot. Számos eset van arra is, hogy egy-egy állam törvényei közé iktatja egy-egy egyezménynek a rendelkezéseit, sőt túl is megy azokon és különleges okokból mégis tartózkodik az egyezmény ratifikálásától. Hogy milyen szempontok lehetnek döntők ebben a tekintetben, arra például szolgálhat egyes államok magatartása a munkaidőre vonatkozó egyezmény tekintetében.

Nagybritánia pl. maga kívánta, hogy a békeszerződésben a nemzetközi munkaügyi szervezet útján megvalósítandó célok között egyik legelsője gyanánt jelöljék meg a napi 8, illetve heti 48 órai munkaidőnek bevezetését mindenhol, ahol ez eddig még nem történt meg. Tényleg Nagybritániában már a washingtoni konferencia előtt is általános volt a napi 8, illetve heti 48 órás, sőt bizonyos iparágakban még az ennél is rövidebb munkaidő. Ez a gyakorlat

azonban nem törvény alapján alakult ki, hanem kollektív szerződések alapján. Noha ezek a kollektív szerződések a napi 8, illetve heti 48 órai munkaidő elvének alapján állanak, ez elv megvalósításának módjára nézve az egyezménytervezetben gyakran eltérnek az idevonatkozó francia törvényhozás szellemében felállított sémáktól, úgy, hogy ha Nagybritánia az egyezményt ratifikálná, egyúttal erőszakosan bele kellene avatkoznia és lehetetlenné kellene tennie számos kollektív szerződésnek idevonatkozólag megállapított rendelkezéseit. Hogy Angliában, ahol a szociális politikai haladás az érdekeltek önkéntes megállapodásainak máris annyit köszönhet és ahol az érdekelt feleknek kölcsönös megegyezéseit igen helyesen fölébe helyezi a törvényi kényszernek, óvakodnak attól, hogy az érdekelteket a bizonyára kellő megfontolás alapján választott rendszertől, az ottani viszonyok között legalább is bizonytalan célszerűségű rendszer erőszakolásáért, eltérítsék, az könnyen érthető. Nagybritánia azt kéri, hogy a munkaidőre vonatkozó egyezményt vegyék revízió alá, rendelkezéseit tegyék rugalmasabbakká és saját viszonyaira is alkalmazhatókká, addig pedig, amíg ez meg nem történik, tartózkodik a ratifikálástól.

Viszont Nagybritánia tartózkodása más államokat is visszariaszt ettől. Olaszországban is általános és pedig nagy országos kollektív szerződések alapján, a 8 órai munkaidő, de a parlamentnek a kérdés megvizsgálására kiküldött bizottsága mégis a ratifikálás iránt előterjesztett kormányjavaslat függőben tartása mellett foglalt állást, miután, mint neheztelve megállapítja, „vannak államok, amelyek, noha az egyezmény tárgyát teljesen magukévá tették, magát az egyezményt eddig mégsem fogadták el.” Más országokban meg éppen törvényileg is biztosítva van már a napi 8, illetve heti 48 órai munkaidő pl. Németalföldön, Svédországban stb., azonban úgy, hogy a törvény rugalmasabb az egyezménynél, pl. abban a tekintetben, hogy heti 48 óra mellett lehetséges a napi 9 óráig terjedő foglalkoztatás, míg az egyezmény legföljebb napi 8 $\frac{1}{2}$ órát enged; vagy abban a tekintetben, hogy az évenként engedett túlórák száma nagyobb az egyezményben engedettnél és így ezek az országok ezért kénytelenek lemondani a ratifikálásról. Svájcban a 8 órai munkaidőt törvény biztosítja a gyárakban és a vasutaknál, de mert az egyezmény a kisiparra is kiterjed, Svájc sem ratifikálja azt, ellenben tanulmány tárgyává teszi olyan törvényjavaslatnak előterjesztését, amely amellelt, hogy megfelelően korlátozza a kisiparban is a munkaidőt, számol ennek a gyáriparttól eltérő természetével stb.

Általában meg lehet azonban állapítani, hogyha a 8 órai

munkaidőre vonatkozó egyezmény ratifikálása nem is következett be eddig oly mérvben, mint azt a békeszerződések megkötésekor avagy 1919-ben is még Washingtonban remélték — amiben az amerikai Egyesült-Államok távolmaradásán kívül bizonyára része van annak is, hogy a lelkeknek, Wilson szavaival élve, akkori dagályát az azóta bekövetkezett és mindinkább kiélesedett gazdasági válság következtében a lelkek apálya váltotta fel — mégis a munkaidő intézményes leszállítása, jórészt éppen az egyezmény hatása alatt, mindenhol óriási lépésekkel közeledik a békeszerződések, illetve a washingtoni egyezmény által kitűzött cél felé. A dolognak ebbeli lényegén keveset változtat azután, hogy a munkaidő rendezése egyelőre éppen az egyezmény által megvalósítani kívánt formában avagy az államoknak a saját gazdasági életükhöz jobban símuló autonóm jogalkotása által választott formában történik-e.

Amiket eddig a munkaidőre vonatkozó egyezményt illetőleg mondtunk, megismételhetnők a többi egyezménnyel kapcsolatban is. Messze vezetne ez, de talán még világosabbá válik a dolog, ha még egy példával illusztráljuk a mondottakat. Vegyük ilyen példának a nők lebetegedése esetére szóló egyezményt. Nagybritánia nem ratifikálhatja azt, mert noha az anyaság védelméért összevéve többet tesz, mint amennyit az egyezmény biztosít, az általa nyújtott segélyezés rendszere nem egyeztethető össze az egyezményével. Más országokban azért késik a ratifikálás, mert afölött folyik a harc, hogy az egyezményben megszabott védelem végzésére felállítsák a szükséges szervezetet, aminek megtörténteig ugyanis az egyezmény végrehajtásáról és ratifikálásáról sem lehetne szó. Összevéve legalább 20-ra tehető azoknak az államoknak a száma, amelyek éppen ehhez az eddig mindössze csak 2 állam által ratifikált egyezményhez már rövidesen csatlakozni fognak, nem számítván azokat az államokat, amelyek annak alapgondolatát, ha nem is az egyezmény által megszabott módon, de részben még tökéletesebben, az egyezményhez csatlakozás nélkül is megvalósítják. Lehetetlen azonban megilletődéssel nem állnunk meg itt Németországnak, annak az államnak esete mellett, amely a munkásbiztosításban a multban oly kimagasló helyet foglalt el a többi állam közt, amely a szóban levő egyezménynek számos rendelkezését régen be is iktatta már törvényeibe, amelynek népe az egyezménnyel szem előtt tartott fajvédelemre a háború után annyira rászorult és amelynek kormánya, a birodalmi gazdasági tanácsnak az egyezményhez való csatlakozást ajánló javaslatával szemben is kénytelen pénzügyi okokból a

törvényhozásnak a csatlakozás mellőzését javasolni. Nem nyílalhatik-e ennek láttára rajtunk, magyarokon is valami fájdalmas érzés keresztül?! Vestigia terrent.

b) Emlékezünk meg már most néhány szóval a mult évben *Genfben* megtartott konferencia határozatairól. A mezőgazdaság, az ipar és a tengeri hajózás munkaügyét érintő kérdések voltak a konferencia napirendjére kitűzve.

Ismeretes, hogy a svájci földművesegyesület kezdeményezésére nagy agitáció indult meg annak az álláspontnak érvényesítése végett, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezet nem illetékes a *mezőgazdasági munkaüggyel* való foglalkozásra. A francia képviselőházban is szőnyegre került ez a kérdés. Azonban éppen az így provokált tárgyalások igazolták, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezet létesítése alkalmával nemcsak hogy nem gondoltak a mezőgazdasági munkaügynek a nemzetközi szervezet működési köréből való kikapcsolására, hanem ellenkezőleg egyenesen azzal a kifejezett fenntartással létesítették azt annak idején, hogy tevékenysége kiterjed a mezőgazdasági munkaügyre is. Hiába hivatkoztak arra, hogy a mezőgazdasági munkaügy a római mezőgazdasági intézet hatáskörébe tartozik, mert ez maga is a nemzetközi munkaügyi szervezet hatáskörébe tartozónak jelezte a mezőgazdaság munkaügyét. Hiába indítványozták tehát a konferencián a francia kormány képviselői, hogy a mezőgazdasági munkaügyet érintő kérdéseket vegyék le a napirendről és hiába hivatkoztak ezzel kapcsolatban arra, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezet illetékességének kérdését ezzel az indítvánnyal egyáltalán nem kívánják érinteni.

A közgyűlés helyénvalónak látta, hogy döntsön az illetékesség kérdésében és ama nagy befolyás dacára, amellyel Franciaország és Svájc a munkaügyi szervezetben rendelkezik, 74 szavazattal 20 ellenében, megállapítván saját illetékességét a mezőgazdasági munkaügy kérdéseiben is, a következő határozatot hozta: „Tekintettel arra, hogy a közgyűlés illetékes a mezőgazdasági munkaügyi kérdésekben, hogy továbbá az igazgatótanács által megállapított napirend már a washingtoni konferencián kifejezett óhajoknak, valamint a mezőgazdasági érdekeltség jogos kívánságainak tesz eleget, a közgyűlés pontonként vizsgálja meg, hogy azoknak a napirenden tartása *célszerű-e vagy sem.*“ A nemzetközi munkaügyi szervezet alkotmánya szerint, ha valamely kérdésnek napirenden tartása ellen valamely állam kormánya formálisan tiltakozik, a napirenden tartáshoz a szavazatok kétharmada szükséges ahhoz, hogy a kérdés tárgyalható legyen. Így került le a napirendről öt szavazat

híján a munkaidőre vonatkozó kérdés, miután 63 szavazat ellenében 39 szavazat annak a napirendről való levételét kívánta. Ellenben 90 szavazattal 17 ellenében határozták el a mezőgazdaságot érintő összes többi munkaügyi kérdés letárgyalását.

A konferencia eredménye 7 egyezménytervezet, amelyek közül 3 a mezőgazdaságra, 2 az iparra és 2 a tengerhajózásra, továbbá 8 ajánlás, amelyek közül 7 a mezőgazdaságra és 1 a kereskedelemre vonatkozik.

A mezőgazdaságot illető egyezménytervezetek közül az egyik a *munkárabocsátás alsó korhatára* tekintetében akként rendelkezik, hogy 14 évesnél fiatalabb gyermeket csak az iskolai oktatásra megszabott időn kívül szabad mezőgazdasági munkával foglalkoztatni, a gyakorlati oktatás céljából azonban az iskola szorgalmi ideje és az iskolaórák száma úgy szabályozható, hogy a gyermek könnyebb mezőgazdasági, különösen pedig aratási munkával is foglalkoztatható legyen, mindazonáltal az iskolai szorgalmi idő nyolc hónapnál rövidebb időre le nem szállítható. A másik egyezménytervezet értelmében az államok arra kötelezik magukat, hogy a *mezőgazdasági munkásoknak ugyanazt az egyesülési és koalíciós jogot* biztosítják, mint az ipariaknak. A harmadik egyezménytervezet értelmében arra, hogy *minden mezőgazdasági munkásra* kiterjesztik a munkaközben bekövetkező *baleset esetére szóló biztosítást*.

A mezőgazdaságra vonatkozó 7 ajánlás közül az egyik a *mezőgazdasági munkát fenyegető munkanélküliség leküzdésére* vonatkozik és arról szól, hogy művelés alá kell vonni az eddig nem művelt vagy nem kellően művelt területeket, támogatni az intenzív földművelést, előmozdítani a belső telepítést, a közlekedési eszközök révén megkönnyíteni a munkanélküli mezőgazdasági munkásoknak az időszakos munkaalkalomhoz való eljutást, az idényszerű munkanélküliségben szenvedő mezőgazdasági munkások részére megfelelő ipari munkaalkalmakat kell teremteni, gondoskodván a méltányos munkafeltételekről (házi ipar!), támogatni a mezőgazdasági munkások földművelő-, földvásárló- és bérlő-szövetkezeteit, lehetővé tenni e célból a megfelelő hitel igénybevételét, végül pedig ez ajánlások megvalósításáról az államoknak időszakonként jelentést kellene tenni a nemzetközi munkaügyi hivatalhoz.

A második ajánlás szerint a mezőgazdaságban foglalkoztatott nők részére ugyanolyan *anyasági védelem* biztosítandó, mint a washingtoni határozat szerint az iparban foglalkoztatott nőknek. A harmadik és negyedik ajánlás szerint a mezőgazdaságban foglalkoztatott *gyermeknek, fiataloknak és nőknek* szervezetüknek meg-

felelő, a gyermekeknek legalább 10, a fiataloknak és nőknek legalább 9 és pedig *lehetőleg* egymást követő 9 óráig tartó *éjjeli pihenőt* kell biztosítani. Az ötödik ajánlás arra ösztönzi az államokat, hogy fejlesszék a *mezőgazdasági szakoktatást*, terjesszék ki azt a mezőgazdasági munkásokra is, és ebben az irányban tett intézkedéseikről az ide vonatkozó törvények alkalmazásáról, az e tárgyú kiadásokról és kezdeményezésekről tegyenek időszakonként jelentést a nemzetközi munkaügyi hivatalhoz.

A hatodik ajánlás a *mezőgazdasági munkásság lakásviszonyainak* megjavítása érdekében azt kívánja, hogy az államok a munkaadó- és munkásszervezetek meghallgatása után az éghajlati viszonyoknak és a munkát érintő egyéb körülményeknek figyelembevételével szabályozzák törvényileg a munkáslakások és férőhelyek ügyét és pedig a következő elvek figyelembevételével: Ahol az éghajlati viszonyok a fűtést nem teszik feleslegessé, a lakás céljára szolgáló minden helyiség fűthető legyen, minden munkásnak külön ágya legyen és megfelelő tisztálkodási lehetősége, a különböző neműek külön helyezendők el, a családok pedig úgy, hogy a gyermekekre kellő tekintet legyen, végül pedig istállók és hangárok ne használtassanak fel munkások fekvőhelyeül. A hetedik ajánlás arra vonatkozik, hogy az *országban már meglévő valamennyi szociális biztosítási ágazatot terjesszék ki a mezőgazdasági munkásokra is.*

Az iparra vonatkozó két egyezménytervezet közül az egyik az *ólomfesték* használatát tilalmazza a házak belső falain, a pályaudvarok és gyárépületek kivételével, megtiltja a fiataloknak és nőknek foglalkoztatását az ólomfestékekkel végzett festési munkálatoknál és csak a tanoncok tekintetében enged bizonyos kivételt, megállapítja az ólomfestékekkel végzett festési munkáknál követendő övrendszabályokat, végül pedig kötelezi az államokat az ólommérgezés folytán való megbetegedések és halálozások statisztikájának vezetésére. Az egyezmény különben csak a konferencia lezárását követő hat év elteltével lép életbe. A másik egyezménytervezet az iparban és a közlekedésben kötelezővé teszi a *hetenkint legalább 24 egymást követő órára terjedő pihenőidőt*; a munkaadó és munkásszervezetek meghallgatása után teljes és részleges kivételek engedélyezhetők, — nem kell azonban meghallgatni a munkaadó- és munkásszervezeteket a már létező kivételek tekintetében; gondoskodni kell megfelelő pótpihenőről; a kivételek jegyzékét be kell jelenteni — és e jelentést kétévenként meg kell ismételni — a nemzetközi munkaügyi hivatalhoz, amely viszont összesített jelentést terjeszt a konferencia elé. Ennek az iparra és a közlekedésre

vonatkozó egyezménynek a kereskedelemre alkalmazását javasolja a 8. ajánlás.

Végül a tengerhajózásra vonatkozó 2 egyezménytervezet közül az egyik szerint, bizonyos kivételektől eltekintve, tilos 18 évesnél fiatalabb személyt fedélzet alatti raktárosnak vagy fűtőnek, a másik szerint pedig tilos egyáltalán 18 évesnél fiatalabb személyt a tengerhajózásban orvosi bizonyítvány nélkül alkalmazni.

Mi lesz a genfi konferencia egyezménytervezeteinek és ajánlásainak a további sorsa, az ma még persze nem tudható; megalkot-hatjuk azonban már eddigi tevékenysége alapján is ítéletünket magáról a nemzetközi munkaügyi szervezetről.

E szervezetnek már létrejötté is jó szolgálatokat tett, mert ennek magának is nagy része volt ama forradalmivá erjedt hangulatnak lecsillapításában, amely a háború végefelé az egész világ munkásságát megragadta. De nagy érdemeket szerzett már eddigi működésével is. Ez érdemek méltatásánál lehetetlen tekintetbe nem venni azokat a nehézséget, amelyekkel a szociális politikának előbbrevitelére hivatott minden ilyen intézménynek különösen a mai súlyos időkben, meg kell küzdeni. Hiszen normális időkben is ölmegtágadást, bátorságot, a közérdeknek önzetlen szolgálatát, az igazságnak nagy szeretetét tételezi fel az, hogy valaki a termelésnek egymást oly ritkán megértő két tényezője közé állva, hirdesse és egymással összeegyeztetni igyekezzék egyfelől a gazdaságosságnak, másfelől az erkölcsiségnek követelményeit.

Elismerés ezért csak akkor jár majd, amikor uralkodóvá válik az a meggyőződés, hogy a nemzet vagyonát nemcsak a termelt javak mennyisége, hanem a javakat élvező emberek száma és a javakból fedezhető életörömök szétszórásának mérve szerint is kell felbecsülni. A világgazdaságnak a háború és a háborúnál nem jobb béke következtében szétzilált mai állapotában a szokottnál is nagyobb súlyt kell helyeznie a gazdaságosság követelményére. Viszont azok a rettenetes nélkülözések, amelyek ugyanazon okok miatt a vagyon-talan osztályokra nehezednek, a legsúlyosabb próbára tevén azoknak testi és lelki eltenállóképességét és azzal a veszéllyel fenyegetvén, hogy a munkásság elcsenevészesedése nemzedékekre megbénítja a jövőnek termelési, a civilizációnak fejlődési lehetőségeit, a szokottnál is fokozottabb súlyt kölcsönöznek az embervédelem követelményeinek. Ime, a súlyban, jelentőségben, érzékenységben megnövekedett két véglet között kell ma megtalálnia a szociális politikának az egészséges fejlődés irányába terelő eredőt.

Megérthető tehát, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezetet

is, bármennyire támogatja és fedezi is a művelt államok tekintélye, hol az a vád éri, hogy túlságosan sokat tesz, hol az, hogy túlságosan keveset. Milyen tudást és éleslátást, milyen óvatosságot és bátorságot, milyen tapintatot és erélyt igényel az, hogy a szélsőségek eme szirtjei és zátonyai köt, a szuverénitásukat féltő államok gyanakvásától kísérve, szebb jövő felé vigye az emberiségnek azt a szent ügyét, amelyet a civilizált nemzetek lelkiismerete bizott reá. Meg tud-e majd felelni feladatának? A válasz attól függ, hiszünk-e vagy nem az emberiség jövőjében. Egyelőre pedig elégedjünk meg a genfi konferencia elnökének, Lord Burnhamnak azzal a találó kijelentésével, hogy a nemzetközi munkaügyi szervezet létezésének ténye már magában is ígéret és lehetőség a jövőre, e szervezetnek hatalma az a cél, amelyre törekszik.

*

Befejezésül néhány szót még *hazánknak* a nemzetközi munkaügyi szervezet munkálataival kapcsolatban követendő politikájáról. A magyar kormány bejelentette már, hogy miként a Nemzetek Szövetségébe, úgy a nemzetközi munkaügyi szervezetbe is be kíván lépni. A belépéssel kapcsolatban egyszerre időszerűvé válik majd annak a kérdésnek megfontolása is, hogy a nemzetközi munkaügyi konferenciákon eddig hozott határozatokkal szemben milyen álláspontra helyezkedjünk.

Románia, Jugoszlávia, Csehszlovákia és Ausztria ott nyüzsögnek már a Nemzetek Szövetségének fórumán és nincs a munkaügyi szervezetnek olyan határozata, amelyet Románia és Jugoszlávia, az előbbi esetleg bizonyos kivételes bánásmódot biztosítván magának az egyezményben, el nem fogadnak. Könnyen tehetik. A *mai* „nemzetközi szolidaritás“ értük van, a legkevesebb az, hogy ezzel tanusítják a szolidaritásban való nagy felolvadásukat. Ők nem kockáztatnak ezzel semmit. És nem kockáztatnak még akkor sem, ha a nemzetközi munkaügyi szervezet az elfogadott határozatok végrehajtásának ellenőrzése szempontjából, amint már is tervezik, közelebbről megfogja majd az iparfelügyelet kérdését. Bármint szervezik is meg az iparfelügyeletet a papiron, annak gyakorlati munkájában, miként az egész közigazgatásban, mindig az illető ország közszelleme érvényesül. Csehszlovákia meg éppen előljár a munkásvédelemben, mintha csak ő akarná diktálni az iramot még Nagybritániának is.

Ily körülmények között többszörös okunk is van arra, hogy alaposan megfontoljuk álláspontunkat a nemzetközi munkaügyi szer-

vezettel és annak határozataival szemben. Nekünk a gazdaságosság és szegény népünk regenerációjának szempontjain kívül más szempontokra is tekintettel kell lennünk. Tudnunk kell nevezetesen, hogy amit ma a szociális politikáért teszünk vagy nem teszünk, annak hatása nem áll meg Csonka-Magyarországnak határnélküli határán, azt Nagy-Magyarország gondolatáért is tesszük vagy annak ellenére mulasztjuk el.

Pap Dezső.

Románia.

Bevezetés.

Európa „beteg embere“, Törökország, a XIX. század folyamán igen sokat foglalkoztatta a diplomata-orvosokat, akik életének megmentése érdekét hangoztatva minduntalan érvágásokat, sőt számos békekötés-operációt is végeztek rajta. A török világbirodalom 1683 óta fokozatosan töredezett szét. A vallási fanatizmus fűtötte lelkesedés a mohammedán népet hatalmas harci tettekkel világbirodalomhoz juttatta, amely három kontinensen terült el, de a világbirodalom konszolidálásához szükséges szervező erő, gazdasági berendezkedés, közlekedés hiányzott, ezek nélkül pedig a földrajzilag annyira különféle, széthúzó elemekből összetevődött birodalom előreláthatólag magán viselte a halálos kór minden jelét s betegségét fokozta az a körülmény, hogy a hódító törökök a tartományokban sarcolásokból, rablásokból éltek, ami; egyrészt a bennszülött lakosság elkeseredését növelte velük szemben, másrészt pedig a munkátlansághoz, parancsoláshoz szoktatta a törököket s ezáltal csökkentette fizikai és pszichikai energiájukat. Így kezdődött meg a szomszédállamok támogatásával a leigázott tartományok felszabadulása, Buda visszavétele volt az első lépés ehhez (1686) s lassanként kiszorultak Magyarországról, 1774-ben elvesztették a Krim félszigetet s az Azovi-tenger partvidékét, 1791-ben a Don torkolatvidékét, 1812-ben Besszarábiát, 1829-ben a Balkán félsziget déli részét s ekkor alakult újra Görögország, 1877-ben szabadult fel Románia és Szerbia, 1878-ban Bulgária, ekkor vették el tőle a Kaukázust is, ekkor történt Bosznia-Hercegovina megszállása, bár ez még 1908-ig névleg a szultán fenhatósága alá tartozott, a Fekete hegyek országa (Montenegro) is ekkor keletkezett, 1881-ben elvesztette Tuniszt, Görögország is nagy területtel növekedett, 1882-ben Egyiptom, 1885-ben Keletrumélia, 1912-ben Tripolisz, 1913-ban pedig csaknem egész európai birtoka szűnt meg, míg végül a diplomata sebészek gyógyíthatatlan betegségétől azáltal akarták megszabadítani, hogy agyonütik (sèvresi békeszerződés) s ekkor kiderült, hogy a beteg ehhez mégsem elég gyenge.

I. Az állam kialakulása.

A török uralom alól felmentett területek egyikén keletkezett egy új állam: Románia. Azelőtt e területen önálló állam nem volt ismeretes. A 13. század elején még az árpádházi királyok uralma alá tartozott, az Olttól keletre levő része volt Nagy Oláhország, nyugatra pedig Kis Oláhország, vagy Havasalföld, amelyeket vajdák kormányoztak. A 15. század elejétől a 16. század közepéig felváltva magyar és török fennhatóság alatt állott, vajdáját maga választotta. Azután a török uralom egyre inkább erősödött felette, 1716-tól kezdve a szultán nevezte ki vajdáját is. Moldva 1335-től kezdve szerepel a történelemben mint eleinte magyar, később magyar és lengyel (többször egyszerre mindkettő) uralom alá tartozó vajdaság, de 1504-ben ez is török iga alá került, 1712-től pedig ennek vajdáját is a török szultán nevezte ki. Ekkor (1712—16-ban) kezdődött Oláhország és Moldva területén az ú. n. fanarióta uralom s tartott 1822-ig. A fanarióták konstantinápolyi görög nagykereskedők voltak, akik a szultánnak nagy ajándékokkal hízelegve vajdákká lettek s bár szellemileg némi fellendülést hoztak az országba, gazdaságilag a legkegyetlenebbül kifosztották a lakosságot. 1774-ben Ausztria a moldvai vajdaságból elvette Bukovinát, s azt 1777-ben bekebelezte, Oroszország 1812-ben Besszarábiát annektálta s bár orosz csapatok többször megkísérelték az alsó Duna-mentét hatalmukba keríteni, az 1829.-i drinápolyi, 1849.-i baltalimani, 1856.-i párisi béke továbbra is török fenhatóság alatt hagyta. 1861-ben Moldva és Oláhország vajdaságok egyesültek s Cuza herceg lett fejedelmük 1862. január 1-én. Ő alapította a jassii és bukaresti egyetemeket, ő juttatta a parasztságot földhöz (Cuza földbirtok-törvénye 1864 aug. 26.), mégis amikor 1866 február 22.-én összeesküvés folytán életét vesztette, halála az országban semmiféle izgalmat sem keltett. 1866 április 20.-án a Hohenzollern-Sigmaringen házból származó Károlyt választották fejedelemmé s őt a szultán is elismerte. Az orosz-török háborúban az oroszok oldalán résztvett a fejedelemség, mégis a san-stefanói békekötés Besszarábiát Oroszországnak juttatta s Románia a Dobrudzsát kapta meg. 1877 május 22.-én kikiáltották az ország függetlenségét s azt a berlini konferencia is elismerte. 1881 március 28.-án lett királlyá s május 22.-én koronázták meg első királyát: I. Károlyt. Az 1913. évi, balkáni háborút befejező bukaresti béke Dobrudzsából újabb területtel gyarapította Romániát, a Tutrakán—Ekrene vonal lett az új határ. A balkáni háborúban Törökország ellen Románia részt sem vett,

amidőn azonban a balkáni szövetségesek Törökország európai birtokának felosztásán összevesztek s Bulgáriára támadtak, Románia is sietett a minden oldalról szorongatott Bulgária megtámadására s csak így sikerült neki is Bulgáriától területet elvennie. A világháború kezdetén Románia habozott s egy ideig aranyért gabonameműeket szállított a központi hatalmaknak, majd úgy gondolva, hogy a központi hatalmak a háborút el fogják veszíteni, Londonban 1916-ban egyezményt kötött az ántántal, hogy jelentékeny magyar területek (egész a Tiszáig) ellenében a háborúba az ántánt oldalán beavatkozik s még az év nyarán betört a védtelen Erdélybe, de onnan csúfos vereségek után kitakarodott. Ezt követte Románia megszállása a központi hatalmak részéről, amelynek következtében a királyi család, kormány stb. Moldvába menekült s kényszerült békét kötni, amely szerint a balkáni háborúban Bulgáriától elvett területet visszaadta s hozzá még a Dobrudzsa egy részét s Magyarország³ délkeleti határán néhány kilométernyi földsvot határkiigazítás címén átengedett. A központi hatalmak hadseregeinek felbomlása után a Magyarországon kitört forradalom zűrzavaros idejét felhasználva, megszállta minden ellenállás nélkül Erdélyt, majd a megszállást lassan tovább terjesztette s a trianoni „békeszerződés“ Romániának az ántánt oldalán szerzett érdemeit jutalmazva, neki adta Besszarábiát Oroszországból, bár ennek hozzájárulása nélkül, Bukovina egy részét, Erdélyt s a hozzája vezető szorosok védelmére azok alföldi bejáratát is azok szintiszta magyar lakosságával együtt. A háború alatt elhalt Károly királynak fiútódja nem lévén, a trónt oldalágon örökölve, I. Ferdinánd foglalta el.

Alkotmány. Románia alkotmányos királyság, alkotmánya 1866-ból származik, módosították 1878-ban és 1886-ban. A törvényhozás joga a király s az általános, egyenlő és titkos szavazáson alapuló képviselőház (az 1918 nov. 14. rend. szerint 568 taggal) és szenátus közt (263 választott tag) oszlik meg. A szenátusnak tagjai a választott szenátorokon kívül születés címén a trónörökös, állásuk folytán a metropoliták, érsekek, püspökök és az egyetemek tanácsának kiküldöttei. A képviselőházi választások nem rég zajlottak le s a kormányon levő nemzeti liberális párt fölényes győzelmével végződtek az erdélyi nemzeti párt minden erőlködése dacára is, igaz, hogy a választások korrektsége az eredmény biztosítása érdekében teljesen háttérbe szorult. A régi királyság közigazgatása egészen francia mintára, centralizáltan volt berendezve, az újabban szerzett területek közigazgatásának királyságbeli mintára való átszervezése folyamatban van.

Terület és lakosság.

Országgrész	Lakosság (évszám)	Terület	Népsűrűség
1. Királyság --- ---	7,234.920 (1912)	140.350 km ²	51·5
2. Erdély --- --- ---	5,208.345 (1920)	101.922 „	50·6
3. Besszarábia --- ---	2,441.200 (1900)	44.442 „	54·9
4. Bukovina --- ---	800.098 (1919)	10.441 „	76·6
Összesen: 15,684.563		297.155 km ²	52·8

Területe és lakossága a világháború következtében több mint kétszeresére emelkedett. Az 1. és 2. alatt közölt adatok a román állam 1921.-i statisztikai közlönyéből, a 3. az orosz 1900-as hivatalos adat, a 4. a román 1919-es népszámlálás eredménye.

Az ország új határa csak a Duna vonalán jó földrajzi határ. A jó földrajzi határnak keliékei ugyanis a következők: 1. gyér népesség, 2. nehéz közlekedés, 3. eltérő gazdasági kapcsolatok. Így keleten a Dnyeszter folyó nem jó határ, mert Besszarábia nagy része gazdaságilag Odessza felé gravitál, az északi határ ugyan hegységen vonul végig, de nem annak vízválasztóján át, hanem arra merőlegesen, legrosszabb azonban kétségkívül a nyugati határa, amely tisztára stratégiai okokból megszabott mesterséges határ és egyforma magyar népességtől sűrűn lakott, fejlett közlekedési hálózatú s gazdaságilag egységes területet vág keresztül. Legnagyobb hegysége, amely országhatárnak oly ideálisan alkalmas volt Magyarország és Románia között, most ívalakban az ország közepén húzódik végig 2400—2500 m.-ig emelkedő csúcaival s a közlekedés elé olyan akadályokat gördít, amelyek Erdélynek s Romániának egybeolvadását minden egyébnél jobban megakadályozzák. A magas hegység centrális elhelyezkedése folytán az ország síkságai, medencéi periferikusan csoportosulnak a hegyvidék köré s gazdasági kapcsolataik centrifugálisak, Erdély az Alföld, Bukovina a podóliai síkság, Besszarábia Odessza, az oláhországi rész pedig Galac, Braila és Konstanza felé irányuló kereskedelmű már természetétől fogva is.

Az ország földrajzi fölépítésének megfelelő a folyóhálózat is. Vizei mind a Fekete-tenger vízvidékéhez tartoznak ugyan, de a Duna a déli határon folyik végig s csak a román alföld veheti hasznát, a Tisza felső folyásának egy darabja az északi határt mossa, a Szamos, Körösök, Maros, Temes folyók az országból kisetnek s torkolatuk már más állam területén van, a Dnyeszter a keleti határon folyik, a Szereth és Prut pedig párhuzamos folyásukkal egymással konkurrálnak s leginkább csak a kárpáti erdők fái-

nak leusztatására szolgálnak. Mint viziút legtöbbet érne az Olt, amely Erdéllyel kapcsolná össze, ha a Vöröstoronyi szoros nem volna közben. Tengersége a földön egyike a legelzártabbaknak, amelynek bejárata idegen állam kezében van s tengeri kikötője sem kedvező földrajzi helyzetű.

Népének származása igen sokat vitatott s még máig sincs kelőleg tisztázva. A tudósok egy része azt állítja, hogy a románok a római uralomnak Dáciára való kiterjesztése (105—274. Kr. u.) idejében oda betelepített rómaiak utódai („dákóromán“ elmélet, Jung, Mommsen, Janke, Kiepert stb.). Ennek az elméletnek ellene mondanak a következő tények: 1. Amikor a római uralom Dáciában megszűnt, az oda betelepült kevés tiszta rómaid a mai Bulgária helyére költöztették át. A légiók legénysége a római birodalom minden tájáról összeszedett volt s amennyiben ezek a bennszülött lakossággal keveredtek is, e keveréknek legfeljebb nyelve lehetett vulgáris latin s minden jel azt mutatja, hogy a római uralom utáni népvándorlások ideje alatt még a nyelv használata is feledésbe ment. 2. A dáciai római telepések városalakók voltak, leszármazottaikból hogyan lettek volna nomád hegyipásztorok? 3. A Dácia területén élő románok helynevei semmiképen sem örökítik meg a római elnevezéseket, hanem magyar vagy szláv kölcsönszavak. 4. A III. századtól a XIII. századig semmiféle történelmi bizonyíték sincs a rómaiaktól való leszármazáshoz szükséges folytonosságra nézve s ez az ezeréves időköz mindenesetre sokatmondó. Így tehát sokkal valószínűbb a másik (ú. n. „vándorlási“) elmélet a románok származására nézve (Sulzer, Hunfalvy, Fischer s másoktól), akik szerint a mai románság nem római, hanem más nemzetből ered (talán szláv, a nézetek különbözők), román nyelvét is nem a mai állam helyén, hanem attól jóval távolabb (Hámos, Albánia, Szlovénföld stb. az egyes nézetek szerint), az európai román nyelvek képződésének idejében vette föl, nomadizáló hegyi pásztornépként vándorolt a Balkán magas hegységeiben s jutott el mai állama helyére (talán a IX. sz.-ban). A szláv népfaj mellett szól az, hogy nyelvében ma is nagyobb a szláv szókinés, mint a román (albán 1, magyar 10, görög 13, török 14, vulgáris latin 52, *szláv* 76 a szókinés aránya eredet szerint). A vándorlást mutatja az a körülmény is, hogy a Balkán magas hegységeiben ma is találunk hegyipásztor néptörödéket, amelyek a román nyelv egy-egy dialektusát beszélik (kucóoláhok, cincárok stb.). A magyar oklevelekben legelőször előforduló oláh elnevezés is a szláv „vlach“ szóból ered, ahogyan ők is nevezték magukat a dákóromán elmélet föllendülése idejéig, de

Martonne francia geográfus 1902-ben megjelent, Romániáról szóló monografiájának címe is „La Valachie“. Ma már nyelvükbe tudatosan latin (különösen személy és keresztnévek), francia, olasz szavakat kevernek s így „romanizálják“.

A mai lakosság nemzetiségi elosztása statisztikai hivatalos adatok hiányában nehezen állapítható meg. Az 1899.-i román hivatalos népszámlálás adataiban még találunk nemzetiségek szerinti adatokat, ekkor Románia 5,956.690 főnyi lakosságából 5,489.296 volt román (92·1%), 104.108 osztrák és magyar (1·7%, nagyobb részét székely és csángó), 22.989 török (0·3%), 20.657 görög (0·3%), 8841 olasz, 7964 bulgár, 7636 német, 4201 orosz, 3989 szerb, 1564 francia és 1626 egyéb nemzetiségű. Azonkívül voltak még az idegenek, akiket a román statisztika két csoportba osztott a törvények értelmében: 1. idegen alattvalók, 2. idegenek, román védnökség alatt. Ez utóbbi csoportba tartoztak azok, akik idegen állampolgárságukat Romániában élve már elvesztették, de a román állampolgárságot meg nem szerezhették, mert erre minden egyes esetben a törvényhozás mindkét házának beleegyezése szükséges volt, ami oly körülményessé és hosszadalmassá tette az állampolgárság megszerzését, hogy a legtöbben meg sem kísérelték. A román védnökség alatt élő idegenek az állampolgári köteleességeknek (adófizetés, katonaszkodás stb.) tartoztak eleget tenni, jogaik azonban erősen korlátozva voltak (nem volt aktív és passzív választójoguk, ingatlant nem vásárolhattak stb.). Így iparkodott Románia az orosz uralom alól menekülő zsidók elől elzárkózni, amit legjobban az is mutat, hogy 1899-ben zsidóvallású román állampolgár csak 5859 volt (0·1%), míg ellenben a védnökség alatt élők 278.660 főnyi számából 256.588 zsidó volt (az ország lakosságának 4·3%!).

Magyarok voltak a fővárosban mint kisiparosok, bérkocsisok, Moldva hegyvidéki részeiben a csángók s azonkívül kivándorlott székely erdő- és mezőgazdasági munkások. *Bulgárok* a nagyobb városok (főleg a dunaiak) mellett éltek mint zöldségtermelő kertészek, *törökök* a dunai városokban és a Dobrudzsában, *görögök* a városokban mint szövet- és divatárúkereskedők, ügynökök, szállodások éltek, egyrésztük már beolvadt teljesen a románságba s csak nevük mutatja már görög eredetüket (Ypsilanti herceg, Cantacuzene stb.). A *zsidók* nagyrészt Moldvában, főleg Jassyban s egyes kisebb városokban (Piatra Neamtii, Roman, Botosani) élnek, Moldvában a lakosság csaknem 10%-a zsidó. Mivel földet vásárolniok nem volt szabad, földbérleteket ellenben vehettek, Moldvában a földbérlők számának 36·84%-a zsidó volt s a bérelt földek területének 45·57%-a

kezükben volt. Ennek révén a földbérletek árát, a napszámokat s a terményárakat valósággal ők diktálták itt.

A következő népszámlálás 1912-ben volt Romániában, amelynek adatait 1921-ben közölték! Eszerint a régi királyság lakossága 1912-ben 7,234.920. A szaporodás 13 év alatt 1,278.230 lélek, azaz 21·4‰, évi szaporodás átlag 1·6‰, tehát olyan erős, amilyent a román népek körében nem találunk, a szlávra ellenben jellemző. Nemzetiségi megoszlást ez a statisztika egyáltalában nem közöl (itt most közbevetőleg meg kell jegyezmem, hogy a föld államai közül Magyarország készítette a legrészletesebb nemzetiségi statisztikát, ezen az alapon csonkították meg oly borzalmasan s még azt is szemére vetették, hogy adatai mind hamisak!) Csak vallási statisztikát adnak s állampolgárságit, utóbbi szerint román állampolgár volt 93·47‰, magyar 0·96‰, osztrák 0·63‰, török 0·47‰, görög 0·24‰, bulgár 0·16‰ stb. A védnökség alatt levő idegenek 2·89‰, védnökség nélküliek 3·63‰-át tették a lakosságnak, zsidó vallású volt 3·3‰, görög keleti ortodox 93·1‰, róm. kat. 2·2‰. Ha az 1912. évre ki akarjuk számítani a nemzetiségek lélekszámát, az csak az 1899.-i adatok alapján lehetséges, figyelembe véve a különböző nemzetiségek szaporodási arányszámát. Ugyancsak az 1921. évi statisztikai évkönyvük beszámol a Magyarországtól elvett lakosságról is, még pedig nemzetiségi részletezéssel, amelyet összehasonlítás céljából ugyanazon terület lakosságának 1910.-i magyar népszámlálási adataival együtt adok:

Nemzetiség	Román 1921. stat. adat	Magyar 1910.-i stat. adat
oláh	2,974.951 57·12‰	2,800.000 53·2‰
magyar	1,378.189 26·46‰	1,705.000 32·5‰
német.	513.794 9·87‰	560.000 10·6‰
zsidó	170.934 3·28‰	179.000 3·4‰
egyéb	170.468 3·27‰	200.000 3·7‰

(Meg kell jegyezmem, hogy az 1910-es magyar statisztikai adatok ‰ számai összegezve több mint 100‰-ot adnak, mert az a statisztika a zsidót nem vette nemzetiségnek, míg a román igen; ha ezt a 3·4‰-ot leszámítjuk, 100‰-ot kapunk.) Ha a háborúban elesettek, az oláh megszállás után kitelepített, a statisztikai fölvetel alkalmával erőszakkal elnémított magyarok számát figyelembe vesszük, az oláh statisztika semmiféle lényeges eltérést sem tüntet fel a mi hamisaknak mondott adatainkkal szemben. A Magyarországtól elvett terület nagysága szerintük 101,922·23 km² (számításaink alapján 102,787 km²) s lakossága 5.208,345 (1910-es adataink szerint 5.265.444.)

A régi királyság 1899-es nemzetiségi adatait a szaporodási index figyelembevételével 1912-re átszámítva, Erdély lakosságát a fenti hivatalos román adatok, Bukovináét az 1910-es osztrák, Besszarábiáét az 1900-as orosz statisztika szerint számítva a mai Románia a régi nemzeti állam helyében csak 69% román lakosságú s 31%-nyi idegen nemzetiséggel van körültűzdelve, amelyek közül a magyarság és németség kulturális fölénye oly nagy, hogy azok beolvasztására nem gondolhat, az is kérdéses, hogy Besszarábia orosz elemét az ott lakó 47·6%-nyi oláhság mennyiben képes alakítani, Bukovinában pedig csak 34·2% az oláhság aránya a többi nemzetiséghez viszonyítva. A Horvát-Szlavonország nélküli Magyarországon a magyarság 66·5% volt igen erős kulturális fölényvel és vezetéssel a nemzetiségekkel szemben. Így lett az 50 esztendő multtal bíró román állam nemzetiségi állammá a párisi békehatározatok szerint. Hogy pedig a királyságbeli románság kulturális fölénye mennyire nincs meg, arra mindennél fényesebb bizonyíték a következő néhány adat: a királyságban a 7 éven fölüliek 78%-a analfabéta, a falusi lakosságnak 84·8, a városinak 50·6%-a nem tud írni-olvasni, a falusi 7 éven felüli nőknek csak 4·5%-a ír és olvas! Az erdélyi oláhság műveltebb, mégis a királyságbeliek őket a csatlakozást közvetlenül követő időben engedték csak szóhoz jutni, ma már háttérbe szorítják őket hivatali állásokban, parlamentben egyaránt. (A magyarországi oláhság 6 éven fölüli részéből 26·3, az oláhországinak 7 éven fölüli részéből 22% ír és olvas.)

Éghajlat. Románia síkságát az orosz táblás síkságtól semmi-féle kiemelkedő hegység sem választja el, így klíma tekintetében az orosz kontinentális klíma az uralkodó Besszarábia, Bukovina s a régi királyság fölött egyaránt. Éghajlati adatok a régi királyságra s Erdélyre vonatkozóan állanak rendelkezésünkre. A királyság kontinentális éghajlatára jellemző az évi maximum és minimum közötti 60—64° C hőmérsékletkülönbség, míg az abszolút szélsőségek 77·8°-ra rúgnak. Igen kevés az eső (400—500 mm. közt évente) Moldva középső részében, a fővárostól délkeletre (Baragan-steppe a Duna mellett) és délnyugatra. Ezek a helyek már az átlagosnál kissé szárazabb esztendőben is alig hoznak termést, a Duna delta-vidékén pedig az eső évi átlaga 400 mm. alatt van. A síksági zóna nagy része az előbb említett helyek kivételével 500—600 mm. csapadékú, a kárpáti halomvidéken 600—700, a hegyoldalakon fölfelé haladva pedig 700—1000 mm., sőt egyes helyeken ennél is több. A Kárpátok külső lejtői itt aránylag elég esősek, mert a Fekete-tenger felől jövő légáramok rajtuk fölemelkedni kényszerülnek s

eközben csapadékokat kiejtik. Néhány hely évi közepes hőmérséklete a következő: Turnu-Severin 11.8° C, Sinaia 6.2° C, Bukarest 11.0° C, Braila 11.3° C, Sulina 11.5° C, Constanza 11.6° C, Târgu Ocna 9.0° C, Jassy 10.0 C. A 860 m. magasságban fekvő Sinaia klimatikus üdülőhelytől eltekintve a többi hely, főleg a tengerpartiak nyáron igen melegek. Az átmenet egyik évszaktól a másikba igen gyors, a tavasz igen rövid, legszebb időszak az ősz enyhe melegével, tiszta kék egével, kevés eső esik ekkor, sok a derűs nap. Az ősz szeptember elejétől november végéig tart, a tél hosszú és a Baragan-steppe, Moldva, Dobrudzsa vidékein csikorgó hideggel jár. Két szélfajtát szoktak a királyságban megkülönböztetni: a NyDNy irányból jövő austru az egyik, amely hegységen átkelve ér Romániába, aránylag száraz és meleg s a másik a KDK irányból jövő crivet, amely főként télen, kora tavasszal fúj és csikorgó hideget hoz magával. Erdély éghajlata nagyjában hasonlít a királyságéhoz, de az orosz síkság kontinentális éghajlata nem olyan kizárólagossággal uralkodik fölötte, hanem néha a nyugati esős szelek behatása alatt áll. Erdély legesősebb vidékei a Bihar-hegység s az Orsova-Herkulesfürdő táján levő hegységek, míg a belsejében levő medence átlag 600—700 mm. esőt kap évente, csak a középső Marosvölgy s a Csíki medence kap 600 mm-nél kevesebbet, tehát átlagban erősebb, mint a királyság síksága, ami főleg annak tulajdonítható, hogy az esős nyugati szelek inkább érvényesülnek területén, mint a Keleti- és Déli-Kárpátok láncain túl. Az Oroszország felől jövő hideg téli szelet Csík vármegyében nemere névvel illetik, ez tehát a crivet-nek felel meg. Az ősz Erdélyben is igen hosszú, enyhe és végtelenül kellemes, derűs szokott lenni.

Mezőgazdaság. Románia gazdasági életének legfontosabb ága a mezőgazdaság, amely azonban intenzitására nézve messze a magyar mezőgazdaság mögött áll. Ennek oka többféle: 1. a nép igen alacsony kulturális színvonala; 2. az eredetileg s ma is tekintélyes részében hegyipásztorkodással foglalkozott népből hiányzik a mezőgazdasági műveléshez annyira szükséges kitartás, fizikai és pszichikai erő; 3. a birtokeloszlás igen kedvezőtlen. Ez utóbbi probléma, amely Magyarországnak is igen fontos kérdése, bővebb megvilágítást igényel. A jobbágy személye a XVI. század végéig szabad volt, a XVII. század elején elvesztette a szabad költözködés jogát, amihez még az is járult, hogy Maurocordato fejedelem idejében behozták a fejadót s valóságos rabszolgává súlyosztva kellett a súlyos gazdasági terheket viselnie. Ennek következménye az lett, hogy sokan rablásból éltek, mások meg kivándoroltak, így Dolj kerületből a

XVIII. század elején 15.000 család vándorolt ki. Maurocordato Konstantin idejében 1741-ben még 140.000 adófizető család volt Oláhországban, 1746-ig ez a szám felére olvadt le s az 1755.-iszámlálás már csak 35.000 adófizető családot talált ugyanazon a területen. Természetes, hogy a kivándorlók nagy része Erdélybe telepedett be. Az elnéptelenedést látva a fejedelem csakhamar engedékenyebb lett, de Moldvában ezek az állapotok tovább tartottak, itt csak Muruzu fejedelem kezdte a jobbágyság sorsát javítani 1805 táján s a jobbágyoknak aszerint, hogy hány marhájuk volt, különböző nagyságú földeket osztott. Oláhországban ugyanekkor Ypsilanti fejedelem hozott további humánus rendelkezéseket a parasztság nyomorának enyhítésére, de a hatalomhoz szokott földesurak (bojárok) értették a módját, hogyan lehet a parasztságot jogai dacára is mindenéből kifosztani. Az osztrák, török, orosz csapatok keresztülvonulásai 1812-ben és 1828-ban ismét fokozták a nyomort, pestis ütött ki közöttük s a megmaradtaknak azontúl még nehezebb volt a megélhetés. Az orosz megszállás idejében (1828—34) kiadott rendelet papiroson ismét segített a parasztságon, de fontosabb volt az oroszoknak a bojárokkal való jóbarátság, mint a rendeletek szigorú végrehajtása a parasztság földhöz juttatására. Állataikkal 14 robotnapot tartoztak teljesíteni évente, a kézirobot pedig Moldva egyes kisebb lakosságú községeiben 72 napra is fölment. A parasztság 1848-ban már lázadásban tört ki s csak Stirbey ama intézkedése tudta őket lecsillapítani, hogy a földesúr 10 nap alatt köleles az őt illető részt a termésből elvitetni, mert soknak azelőtt egész évi termése rothadt el a földön amiatt, hogy a földesúr az ő részének kiválasztásával késlekedett. Végre Cuza fejedelem fölszabadította a jobbágyságot s mivel ebbe a törvényhozó testület a bojárok vezetésével nem egyezett bele, népszavazást tartatott s 713.000 szavazattal 57.000 ellenében keresztülvitte. A földesurakat a paraszt a kapott földért 15 évi, (az adóval együtt befizetendő) részletben kártalanítani tartozott. A kapott föld nagysága a jobbágy birtokában volt marhák számával volt arányos. Cuza földbirtoktörvényének hibái a következők voltak: 1. a földesuraknak fizetett kártérítés csak az elvett föld nagyságával volt arányos minőségre való tekintet nélkül. 2. A kártérítés letörlesztésének 15 évre való elosztása túlrövid volt, a parasztnak az állami, községi adóval és a törlesztéssel együtt évi jövedelmének cca 32%-át kellett befizetnie. 3. Túlmagasra állapította meg a kártérítés összegét az akkori földárakhoz képest. 4. A kiosztott parcellák 4—6 *ha* terjedelműek voltak, tehát túlkicsinyek ahhoz, hogy az akkori igen extenzív művelés mellett

egy család annak terméséből megélhessen. Ezért sok helyütt a paraszt kénytelen volt a régi földesurától még földet bérelni, s mivel ennek bérösszegét nem tudta kifizetni, terményben vagy napszámban róttá le s így lényegében véve továbbra is jobbágy maradt. Az 1897—1901-es adatok alapján ekkor a birtokeloszlás a következő volt:

100 <i>ha</i> -nál nagyobb birtok volt	4.061
50—100 <i>ha</i> közti birtok volt	4.035
10— 50 <i>ha</i> közti birtok volt	37.638
10 <i>ha</i> -nál kisebb birtok volt... ..	891.655

tehát a birtokok 95%₀-a 17 katasztrális holdnál kisebb törpebirtok volt! Ezzel szemben az 50 *ha*-on felüli birtokosok (8096, 0·8%₀) csaknem egyötödrésnyi földet mondhattak magukénak, mint a 900.000 törpebirtokos együttvéve. Tehát az 1891—96 közti Carp-féle birtoktörvény sem lendített sokat a parasztság helyzetén, habár ez a törlesztést 36 évre osztotta el, nagyobb (5—10—25 *ha*) parcellákat adott s az 1873-ban alapított „Société de Credit Fonciére Rural“ a birtok műveléséhez szükséges beruházásokra is olcsó hitelt adott. Utána Palladi még tovább növelte a földhözjutás könnyítéseit, a törlesztést 60 évre osztva el s a kamatlábat 5%₀-ról 3-ra szállította le. Azóta már több újabb földreformot létesítettek; köztük a legutóbbit a világháború befejezése után, de e legutóbbinak célja, a parasztságnak földhöz juttatása csak Erdélyben és Besszarábiában lett igazán elérve, amennyiben az ottani egyházaktól, magyar és orosz birtokosoktól erőszakkal csaknem minden földet azonnal elvettek, míg az oláhok birtokaihoz nem nyúltak s dacára annak, hogy a királyságban legtöbb még ma is a nagybirtok, azokhoz alig nyúltak, ami az ottani parasztság elégtelenségét erősen növelte.

A Magyarországtól elszakított területen már a gyulafehérvári ismeretes népgyűlés határozata folytán azonnal radikális földreformhoz láttak, azaz a magyar birtokosok földjeit rögtönösen elvették „kényszerbérlet“ stb. címen, sőt a legtöbb helyen marháit, gazdasági felszerelését is széthordták a románok s a tulajdonos örülhetett, ha meghagyták házában. Több erdélyi mintagazdaság pusztult ekkor el a szétosztás következtében. A nagyszebeni kormányzótanács több rendelettel szabályozta a földosztást, de ezek a tényeken már mitsem változtattak, legfeljebb utólag szankcionálták a fosztogatásokat és a tulajdonból kiűzéseket. Törvényhozásilag 1921 áprilisában nyert elintézés a földreform a román parlamentben, Garoflid miniszter törvényjavaslatának elfogadásával. Nem lehet itt most részletesen ismertetnünk ezt a törvényt. Ahol a földhiány erősen érezhető, a

birtokmaximum 200 hold, azon fölül a területet felosztják. 300 holdat lehet meghagyni ott, ahol földre a lakosságnak még szüksége van s legfeljebb 500 hold lehet a birtok terjedelme olyan vidéken, ahol a földbirtokigények már ki vannak elégítve. A 6. §. szerint az alapítványi és egyházi tulajdont képező birtokok kivétel nélkül kisa-
 átitandók, 200 hold hagyható meg egy érsekségnek, 100 hold a püspökségeknek, 32 hold a plébániáknak s 16 hold az iskoláknak. A földekből természetesen elsősorban azok kapnak, akik a háborút (a románok oldalán) végigharcolták, tehát királtságbeliek és átszö-
 köttek, azután azok, akik a nagyszebeni kormányzótanács fölhívá-
 sára katonai szolgálatot teljesítettek a forradalom után stb. Így a magyar birtokosok, egyházak, iskolák földjeit egyszerűen elveszik s a románság kezébe adják, ami különben a célja is az egész „reform“-nak.

Olcsó földhitelezésére alakult a fentemlítetteken kívül még a Banc Agricola, Casa Rurale és Creditul Agricol si Orticol, valamint Erdélyben 1920-ban a Banca Agrara 50 millió lei alaptőkével, ezt bízta meg a román kormány az erdélyi földreform keresztülvitelével. Az alanti összeállítás mutatja be a földbirtokok mai eloszlását:

	nagybirtok	középbirtok	kisbirtok
Királyságban...	48·7 ‰	10·— ‰	42·3 ‰
Erdélyben ---	21·— „	30·— „	49·— „
Besszarábiában	45·— „	30·— „	25·— „
Bukovinában...	28·4 „	16·8 „	54·8 „

A ‰ a mezőgazdaságilag megművelt területre vonatkozik. A mezőgazdaság intenzívebbé tétele és a földbirtokok egyenlete-
 sebb elosztása tehát továbbra is igen fontos maradt Romániára nézve, hiszen a mezőgazdaság az országnak ma is legfontosabb gazdasági tevékenysége (a mai Románia lakosságának is kb. 80‰-a él ebből) s kivitelének legfőbb forrása.

Termelésre a talaj alkalmas, a nagykiterjedésű lösz síksága, a folyók alluviális síkságai mintegy predesztinálják a mezőgazda-
 ságra. Az állam mezőgazdasági gépek behozatalával, a közlekedés javításával, gabonaraktárak (Braila, Galac) fölállításával iparkodik a mezőgazdaságot előmozdítani. Mégis, miután a parasztság alig két évtizede jutott jobb helyzetbe, nehezen tud anyagilag megerősödni. A gabonaneműek termelése túlságosan előtérben van más növé-
 nyekével szemben s ezért rossztermésű években általános az utána következő nyomor. 1905-ben a művelt földterület 82‰-a gabona-
 neműekkel és pedig ez utóbbinak 66·8‰-ában kenyérmagvakkal volt bevetve s ez igen egyoldalúvá teszi termelését, a gabona-

neműekkel beültetett terület pedig éppen csak annyi csapadékot kap, hogy az a termeléshez elég, száraz esztendő tehát okvetlenül katasztrófát von maga után.

A mai Románia területéből:

szántóföld	129.170 km ²	43·6 %
erdő	71.720 „	24·2 „
rét és legelő	62.630 „	21·1 „
kert	5.490 „	1·8 „

aránylag sok tehát a terméketlen terület, amit a Duna mellékén és deltavidékén levő nagy mocsaraknak lehet nagyrészt tulajdonítani, mert a folyam szabályozásával mitsem törődnek.

Az 1921. évben termett a hivatalos statisztika szerint:

kukorica	36,577.200 q
búza	27,176.706 „
zab	19,506.200 „
árpa	16,781.300 „
rozs	3,180.300 „

Legnagyobb tehát a kukorica termelése, amely különösen a hegyek közt s a hozzájuk csatlakozó dombvidékeken van elterjedve a síkságon helyébe a búza lép. A lakosság kenyerét főképen kukoricából készíti s ezért ebből aránylag kicsiny mennyiséget visznek ki, de viszont a termett búzának felét exportálják. A száraz évek a kukoricatermést nem csökkentik annyira le, mint a búzáét, mert előbbit a nedvesebb hegylábi zónában termesztik. Éghajlata az őszi búza vetésére alkalmasabb, mert az őszi esőzések biztosabbak, mint a tavasziak, viszont azonban sokszor nagy károkat okoz a minden átmenet nélkül beálló koratéli fagy a még gyenge vetésekben. A termelt búza sikértartalma magas és ezért szívesen vásárolják a nyugateurópai piacokon. Legjobb búzát terem a Pruth és Szereth folyók közti vidék s az ettől a főváros környékéig terjedő zóna. A termelt búzafaj főképen félig kemény fehér vagy őszi vöröskalászos búza (*Triticum sativum* L.), kisebb részben kemény tavaszi búza (*Triticum durum*). Vetőmagnak őszi búbából bánátit és tiszavidékit, tavasziból orosz fajtákat (ghirka, szandomirka, ulka) vásárolnak.

A búza és kukorica mellett a többi gabonafaj háttérbe van szorulva. A hegyes vidékekre oly fontos tönkölybúza igen ritka, helyette a hegyoldalakon kukoricát termelnek. Zabtermelés csak ott van, ahol lovakat tenyésztenek, így Moldvában, Besszarábiában és Erdélyben, a királyságban aránylag igen kevés, az árpatermelés hasonlóképen kicsiny, a királyságban legkisebb a rozs termelése,

mivel kukoricakenyeret használnak főképen. Az államnak a rossz búzatermés okozta inségek elhárítása végett az ipari növények: len, kender, cukorrépa, mák, komló stb. termelését kellene előmozdítania. Cukorrépát a moldvai cukorgyárak környékén s Erdély egyes helyein termelnek, a dohánytermés a legjobb a dombvidék és síkság érintkezésének helyén a délnek néző oldalakon, Dimbovica, Vlasca, Ilfov kerületekben. A termett dohány jó közepes minőségű. Fontos még a *szőlőtermelés* a Déli Kárpátok délnek fordult oldalain, a dragasani vörös, az odobescii fehér s a cotnari (Moldva) sárga borok igen jó minőségűek. 1884-ben Romániában is elterjedt a filloxéra s 1899-ig 503 község határában 61.597 *ha* szőlőt pusztított ki. Ezután az állam a pusztuló szőlők megmentésére igyekezett s amerikai vesszőkkel új ültetvényeket létesítettek, így a szőlőtermelést sikerült megmenteni, ma a királyságban 117.000 *ha* szőlő van másfél millió hl bortermeléssel. A bor kezeléséhez nem igen értenek, nem is törődnek vele s ezért boraik külföldön nem keresettek, régebben, alacsony vámok mellett Svájcba exportáltak bort. Az erdélyi szőlőültetvények területre nézve ugyan nem nagyok (összesen 45.000 *ha*), de termésük aránylag bő (750.000 hl) és különösen minőségben (Aranyosmenti, Küküllő vidéki) messze a királyságbeli fölött áll.

Gyümölcsstermelése mennyiségileg és minőségileg egyaránt jelentéktelen, legfontosabb még köztük a *szilva*, amelyből pálinkát készítenek („tuica“), ezt a lakosság mindenütt igen kedveli. Az aszalást nem végzik olyan jól, hogy aszalt szilvát exportálni képesek legyenek. Lent és kendert termelnek ugyan, leginkább csak annyit, amennyit maguk téli estéken felszőnek s így fehéreneműjüket s vászon háztartási cikkeiket maguk készítette vászonból állítják elő.

A mezőgazdaságnak nagy hátránya az alkalmas munkaerő hiánya. A román paraszt hegyi pásztorkodáshoz szokott s abból élt a lakosság tekintélyes része az agrárreformok idejéig. Az aratás erős munkáját már nem győzik fizikai energiával s aratás idején mindig csapatostól jöttek le az erdélyi székelyek a román alföldre részes aratóknak. A szántóföldek megmunkálása is kezdetleges, trágyázást alig alkalmaznak. A föld ugyan még jól terem, de természetesen, hogy időnként ugaron kell hagyni s ez a terméseredményt jelentékenyen lecsökkenti. A koronauradalmak valósággal mintagazdaságok, hogy a parasztságot az intenzív termelés eszközeivel és módjaival megismertessék, főként a zöldségtermelést, gyümölcsstermelést kultiválják, de a parasztság nehezen sajátítja el

az új művelési módokat s még nehezebben szánja el magát a gabona-neműek mellett más növények termelésére.

Állattenyésztés. Ez volt régebben az ország lakosainak főfoglalkozása. A betelepülő oláhság hegyi pásztornép volt, s mivel Románia területén legelőt bőven találtak, meg is maradtak ősi foglalkozásuk mellett s csak éppen annyi földet műveltek meg, amennyi a háztartáshoz legszükségesebb cikkeket megtermelte. Adózás szempontjából a beosztás is mindig az igavonó állatok száma szerint történt. Az 1832-ben az oroszoktól kiadott Szervezeti szabályzat volt az első gátló lépés az állattenyésztéssel szemben, ha akaratlanul is. Ugyanis e szabályzat szerint akiknek több állatuk volt, kevesebb földet kaptak (négy igavonó és 1 tehén után járt $1\frac{1}{2}$ ha szántó és $2\frac{1}{2}$ ha legelő, 2 igavonó és 1 tehén után ugyanannyi szántó és 4—5 ha legelő). Ehhez járult később a keleti ragályos marhabetegségek elhatalmasodása Romániában, végül pedig a Románia és Magyarország-Ausztria közt 1884-ben kitört vámháború, amelynek következtében Románia nem tudott piachoz jutni. Az állatállomány szaporodása nem tartott lépést az utolsó 60 év alatt a lakosság számbeli növekedésével, különösen rossz volt a szarvasmarhaállomány helyzete, a ragályos betegségek miatti elhullások következtében abszolút szám szerint fogyott. A földbirtokreformok is főként szántóföldet adtak a parasztságnak, vagy a kapott legelőket is fölszántották s így nem volt hol legeltetniök. 1909-ben kötött monarchiánk Romániával kereskedelmi szerződést s eszerint kontingentált mennyiségű leölt szarvasmarhát, juhot és sertést hozhatott be s e célra Turnu-Severinben és Burdujeniben nagy vágóhidakat is létesítettek, de addigra már annyira lecsökkent Románia állatfeleslege, hogy még a kontingentált állatmennyiséget sem tudta exportálni. Az állattenyésztés visszafejlődéséhez hozzájárult még az a körülmény is, hogy az igen magasra emelt szeszadó miatt a szeszgyárak száma lecsökkent, így szeszgyári moslák igen kevés volt.

A moldvai *lovaknak* a törökök idejében jó hírnevük volt s a török hadsereg lószükségletének nagy részét innen fedezte. Nagy Frigyes is huszársai számára a 19. század elejéig nagyrészt moldvai lovakat vásároltatott. A nyugati államok nemesített állatfajaival szemben a romániai lovak egyre inkább háttérbe szorultak, a vér fölfrissítésére nem ügyeltek, az állatokat nem gondozták s így a királyság lótenyésztése minőség és mennyiség tekintetében egyaránt gyenge volt. A *szarvasmarha*-állomány teljesen hasonló helyzetben van, okait föntebb már említettem. Két típusú szarvasmarhát lehet megkülönböztetni: az egyik steppefaj és a mi szarvasmarháink-

hoz teljesen hasonló, szürke, magas, hosszú, szétálló szarvú, igen nagy munkaképességű, de csekély a tejtermelése, a Moldvában s a Baragan-steppén van leginkább elterjedve; a másik a hegy- és dombvidékeken otthonos fajta, alacsony termetű, rövid szarvú, rossz igavonó, de valamivel jobban tejelő. A tejelőképeség a királtságbeliek számára nem is volt fontos, mert a falusi lakosság a tehéntejet alig használta, a városi lakosság pedig elenyészően kevés. Az állatok húsa kemény, a vágóállatot hízlalni csak néhány helyen szokták. A *juhtenyésztés* volt a legfontosabb a pásztorkodó nép körében. Gyapjából ruháikat szőtték, húsát jobban szerették mint a marhahúst, tejét sokféleképen elkészítve fogyasztották, a juhsajtot pedig (brânza) a falusi lakosság csemegéjének lehet mondani, bőrből sapkát, bocskort, subát készítettek, legfontosabb háziállatuk volt. Legelterjedtebb a nagycsontú, magaslábú, hosszúfejű, szürkésfekete vagy vöröses, piszkosfehér színű zurkán juh, leginkább a hegyvidékeken van elterjedve. A síkságon a fehér, a Dobrudzsában a fekete cigája juh a gyakori, finomabb és több gyapjút és tejet szolgáltat mint az előbbi. Úgy látszik, hogy a cigája és zurkán keresztezéséből keletkezett a sztogos juh, amely tulajdonságaiban a kettő között áll. Legnemesebb faj a spanka (a. m. spanyol) juh, amely valószínűleg Franciaországból behozott merinói juhok leszármazottja, de ennek tenyésztését, amióta a gyapjúárak a világpiacon oly tartósan sülyedtek, kezdték abbahagyni, mert kényes és kevés tejet ad s gyapját sem lehetett többé jól értékesíteni. A *sertés-tenyésztés* Oltenia és Moldva területén s a Duna mocsaras vidékein elég elterjedt, de a vámháború, valamint a szomszédos Szerbia erős versenye régi jelentőségét lecsökkentette. *Kecske* a hegyvidékeken mindenütt található, de sehol sem jelentős mennyiségben. *Szárnyasok* tenyésztésére kevés gondot fordítanak. A *halászat* a Dunában s a Fekete-tengeren elég jelentős, de kivitelre misem kerül, mert vallásuk miatt sokat bőjtölnek s olyankor még a falusi lakosság is olajos halat fogyaszt.

Az újonnan szerzett birtokok nagyot lendítettek Románia állatállományán számbelileg és minőségileg egyaránt. Bukovina és Besszarábia szarvasmarhái, főleg sertései, Erdélynek lovai, főleg juhai nagy számban voltak. Az 1918. évi juhállományunknak 47·5%-a, lóállományunknak pedig 21·9%-a esik arra a területre, amelyet a békeszerződés Romániának juttatott. Szarvasmarháink 33·4%-a, sertéseink 23·2% ment így át Románia birtokába. Románia mai állatállományát az 1911-belivel összehasonlítva mutatják az alábbi adatok. A számok növekedése csaknem teljesen az új területekkel magyarázható.

	1911-ben	1921-ben	gyarapodás
Ló	824.714	1,456.243	76·6%
Szarvasmarha	2,666.943	4,696.529	76·1%
Juh	5,269.463	8,661.901	64·3%
Sertés	1,021.465	2,765.173	170·7%

Bányászat és ipar. Vas- és szénbányái a királyságnak nincsenek. Szénbányászattal több helyen kísérleteztek már, főleg Dimbovica, Jalomica kerületekben s a Prahova völgyében, de a kitermelt szén csak 2500—3300 kalóriás, szarmata kori s csak lignitnek nevezhető, így tehát tulajdonképeni szénbányászatról nem lehet beszélni. A királyság geológiailag nincs annyira föl kutatva, hogy a vas- vagy szénbányászat jövőjét illetőleg nyilatkozni lehetne. A hegyvidékek épületkövet eleget szolgáltatnak, gránitot a Dobrudzsa ősi, lekopott hegyrögei között, márványt is több helyütt találnak a Kárpátok üledékes zónájában. Ásványvíz-forrásai a Kárpátok déli lejtőin bőven vannak. A Kárpátoknak dél felé végetvető törésvonalak mentén még kénes és jódos, hideg- és hévízforrások bukkannak elő. Ma ugyan ezeket nem használják ki, de fürdőhelyek keletkezéséhez még alkalmat szolgáltatnak s idővel az ásványvíz export is megindulhat. A királyságnak két fontos bányaterméke van: a só és a petróleum. A só a Kárpátalji harmadkori paleogén és miocén rétegekben fordul elő, vékonyabb-vastagabb telepei Moldva északi részétől egész a Vöröstoronyi szoros helyéig csaknem mindenütt föltalálhatók, déli végükön előfordulásuk zónája a petróleuméval összeesik. Bányászata állami monopólium, a vastagabb sórétegű miocénrétegekből négy helyen bányásszák: Ocnele Mari (az Olt közelében), Slanic és Doftana Prahova kerületben és Targu Ocna Bacau kerületben a sóbányászat székhelyei. 10—30 m. mélységben és galériás fejtéssel nyerik, a só itt jóminőségű, konyhasótartalma igen magas. Kiviszik a sószegény balkáni államokba s Törökországba, néha még Afrika északi részeibe is, legtöbbet termel a slanici bánya, az összes termelés 36%-át. A *petróleum* Romániának legfontosabb termékei közé tartozik. Ipara aránylag rövid idő alatt virágzott föl s egyes helyeken, főleg a Prahova völgyében, óriási átalakulásokat hozott létre még az annyira maradi falusi oláh lakosság körében is. 1640-ből van az első híradás arról, hogy a lakosság a kőolajat mint gyógykenőcsöt és mint kocsikenőcsöt használta. Demidoff orosz utazó 1840-ben megjelent munkájában azt említi, hogy Oláhországban Pacurec évente 22.500 kg. nyers kőolajat szolgáltat, Coquand, Fuchs, Sarassin, főként pedig Mrazec román geológus kutatásai ismertették

meg a külföldet a romániai petróleummezőkkel s fölhívták a külföldi tőke érdeklődését. A Kárpátok fliss zónájában s a szubkárpati régió fiatalabb harmadkori rétegeiben fordul főként elő különösen a magas hegyvidék és dombvidék (Câmpina-Valeni), valamint a dombvidék és síkság érintkezése helyén az antiklinálisokban. Sok helyütt parasztok kutakban gyűjtik össze a kőolajat. Ásóval mintegy $1\frac{1}{2}$ m. átmérőjű kutat ásnak, ebbe kötélnek mennek le s fejükön bádogkalappal ásnak, nehogy fejüket a lehulló kő vagy föld megsebezze. Elérve a petróleumréteget a kutat kideszkázzák s egy csigán átvetett kötél segítségével lóval vagy ökörrel huzatják föl a kőolajba merült, legtöbbször bivalybőrből készült vödröt. Az ily kutak száma nagy, de termelése csekély s ennek dacára is bámulatosan ragaszkodnak hozzá. Viszont a nagy vállalatok szolgálatába szegődni nem szeretnek s a petróleumtársaságok olasz, lengyel, székely munkásokkal dolgoztatnak. A kőolaj termelés 85%-a a Prahova-völgyéből származik, ahol Câmpina, Bustenari és Poiana a főcentrumok. E helyeken vannak egyszersmind a legnagyobb finomítók is, kisebbeket más városokban is, mint Bukarestben, Buzében és Ploestiben is lehet találni, de a finomítók nem tudták a nyers kőolajat mind földolgozni s a brassói, orsovai, mezőtelegdii gyárak is román petróleumot finomítottak, de tankhajókkal Németországba is sok kőolajat vittek finomítani. A román kőolajtermelés mennyiségre nézve a világháború előtt ötödik helyen állott az Egyesült-Államok (világtermelés 63%-a), Oroszország (22%), Galicia (4%) és India (3.5%) után következve, minőségileg azonban első helyen áll, mert míg a kanadai kőolaj 69% finomított petróleumot szolgáltat (50% elsőrendűt), a kaukázusi 59%-ot, a bukovinai 44%-ot, a pennsylvániai 67%-ot (47% elsőrendűt), a romániai ezekkel szemben 81% lámpában égethető (61% elsőrendű) petróleumot ad. Hasonlóképpen magas a benzintartalma is, aránylag kevés a maradék nehéz olaj, amelyet egyre elterjedtebben használnak föl tüzelésre még speciálisan erre berendezett hajógépekben és mozdonyokban is. 1873-ig kizárólag románok foglalkoztak a kőolaj kitermelésével, ekkor kezdődött meg az idegen tőke vállalkozása, amely kezdetben rosszul ütött ki. 1890 után kezdett az idegen tőke nagyvállalatokat létesíteni, hollandok, angolok, magyarok alapítottak társaságokat, a magyar vállalat később német kézbe ment át s azonkívül is több német alakulás jött létre. A petróleumiparba fektetett tőke 1919-ben 650,190.948 lei volt, amelyből 151,450.000 lei angol, 146,637,000 lei német tőke s csak 27,522.000 lei román, így tehát egyáltalában nem nevezhető ez a fejlett iparág Romániára nézve nemzetinek.

1920-ban „nacionalizálták“ a német tőke (Deutsche Bank, Bleichröder) petróleum vállalait, a Steaua Româna-t, Concordiat, Vegat stb. Ez úgy történt, hogy pl. a Steanu Româna-t 75 millió svájci frankért megvette egy társaság, amelyben 51% erejéig románok, 24 $\frac{1}{2}$ —24 $\frac{1}{2}$ % tőkével angolok és franciák vesznek részt. A vételárat természetesen nem fizették ki, hanem betudták a német jóvátételi összegbe. Mondanom sem kell, hogy a németek nem önként egyeztek bele ebbe a jogfosztásba. 1918-ban alapította Banca Marmorosch öt nagy petróleumvállalat összevonásával a Patrol Block-ot 100 millió lei alaptőkével. Ez a társaság az első évben 10, a következőben 30, a harmadik évben 40% osztalékot fizetett s a befektetések felét is leírta ez idő alatt.

A háboru kitörése előtti év petróleumtermelése Romániában 1,885.619 tonna volt, ez a háború alatt fokozatosan csökkent, főként a petróleumvidéknek román részről történt kiürítése alkalmával, amikor a németek elől menekülő hadak a kutakat betömték s így 1917-ben csak 517,491 tonna volt a termelés. A németek csakhamar eltávolították az akadályokat s a termelést erőltetve a következő évben már 1,214.219 tonnát tudtak termelni. A németek kivonulása után 1919-ben ismét lecsökkent a termelés 920.000 tonnára, újabban erősen emelkedőben van. Mivel a petróleum 50%-a Constanzán keresztül kerül kivitelre, tervbe van véve eddig egy csővezeték létesítése. Dacára az ország nagy belső fogyasztásának, a kivitel mégis igen tekintélyes, az összes kivitel értékének negyedrésze petróleum és termékeinek kiviteléből származik.

Az újonnan szerzett területek közül bányászat és ipar szempontjából Erdély a legértékesebb. Szén és vas a királyságban nem volt használható mennyiségben, míg viszont a petrosényi, aninai, berzászkai szénbányák, gyalári, resicai vashányák, nagy gyártelepek modern nehézipar birtokába juttatták, a brádi, zalatnai, nagybányai aranybányák, mezősegi földgáz. marosújvári, dési, vízaknai sóbányák s az ezzel kapcsolatos szódagyárak (Torda, Marosújvár, Dés), egeresi gipszbánya és gyár, kissebesi kőbánya, ruszkicai márványfejtő, málnási, torjai szénsavsűrítők stb. stb. olyan iparágakhoz juttatták Romániát, amelyek a királyságban ki nem fejlődhettek volna megfelelő ásványi termékek hiányában.

Fontos még Romániára nézve a Kárpátok erdőzónájának fakitermelése, amely a királyságra, Bukovinára és Erdélyre egyaránt kiterjed. Bukovinából s a Kárpátok külső lejtőiről a fát a Pruth és Szereth folyókon usztatják le s viszik dunai kikötőkbe, főleg Galacba, amely a fakereskedelem és román faipar centruma. A Brates-tó

alatt állandóan nagy fakészlet van felhalmozva. Innen a fát a Fekete-tengeren át főleg a Földközi-tenger fában szűkölködő vidékeire szállítják, az erdélyi erdők fáit pedig a Maroson, Kőrösön, Szamoson át úsztatták le az Alföldre évszázadok óta, míg a trianoni hurok ezt meg nem akadályozta, ami az erdélyi nagy faipart igen nehéz helyzetbe hozta. A mezőgazdasági ipar (szeszgyártás, cukor-, sör-, dohánygyártás) alacsony fejlettségű.

Az Ausztria-Magyarországgal szemben viselt vámháború Romániát belföldi ipara fejlesztésére készítette s 1887-ben iparfejlesztési törvényt hoztak, de az iparra hajlamos bennszülött munkásság hiánya, az ipari kiképzés lehetetlensége, mivel megfelelő ipari szakiskolák nem voltak, a munkásvédelmi és jóléti intézmények rendkívüli kezdetlegessége megakadályozták az ipar fellendülését.

A múlt évben tartott bukaresti mintavásár alkalmával statisztikát készítettek Nagyrománia iparáról, amelyet így, ha nem is részletes és exakt pontosságú statisztikai felvétel alapján, de mégis össze tudunk hasonlítani a régi királyság háború előtti adataival. Az utolsó békeévben Romániában a gyárak 55.554 munkással, 189.776 lóerőgéppel, 989 millió lei értékűt termeltek, 1920-ban pedig 481,155 lóerő, 139.847 munkás dolgozott s az ipar 11.712 millió értékűt produkált. Az érték szerinti 12-szeresre növekvés a lei leromlásával számolva nem mondható nagynak, az ipari gépek lóerőszáma s a foglalkoztatott munkások száma $2\frac{1}{2}$ -szeresre emelkedett az új területek hozzákapcsolása folytán. A tőlünk elvett terület 927 iparvállalattal, 153.667 lóerejű géppel, 92.650 munkással gyarapította Románia iparát, vagyis csaknem annyival, amennyi a régi királyság ipara volt a petróleumipart is beleszámítva! Faiparunk fele, vas- és gépiparunk egyötöde, élelmiszer-, vegyészeti iparunknak egyhatoda veszett el a Romániához csatolt területtel.

Kereskedelem. Külkereskedelme olyan, mint az agrár államoké általában. Kivisz gabonaneműeket, főként búzát, petróleumot és fát, behoz ipari cikkeket, főleg szöveteket (34%) és vas- és fémipari cikkeket (33%). A periódikusan visszatérő rossztermésű évek gazdasági krízisei igen erősen visszatükröződnek a külkereskedelemben, ilyenkor nincs kivitel, a parasztnak nincs pénze, nem vásárol s így a behozatal is erősen redukálódik. Statisztikai adatok csak a háborút megelőző évekből vannak a külkereskedelemre vonatkozólag. 1890—1900 közt külkereskedelmi mérlege erősen passzív volt, 1900 után a behozatal redukálása s a kivitel emelkedése folytán aktívvá vált s kevés kivétellel az is kimaradt. A külkereskedelmi forgalom már túhaladta az egymilliárd lei értéket az utolsó békeévekben s

ennek nagyobb fele a kivitelre esett. A kivitelben 32%-ban Belgium részesedett, a behozatalban első helyen állott Németország (34%), utána következett Ausztria-Magyarország, (24%), Anglia, Francia-, Olaszország stb. A szomszédos Oroszországgal forgalma a legminimálisabbra szorítkozott. Az aktív külkereskedelmi mérleg dacára is fizetési mérlege valószínűleg passzív a petróleum-, faiparba s a vasutakba fektetett nagy idegen tőke következtében.

A részvénytársaságokba fektetett tőke 1920-ban a hozzákapcsolt területekkel együtt 2.029,039.945 lei volt. Legnagyobb bankok a királyságban a Banca Romaneasca (160 millió lei alaptőkével), Marmorosch Banc et Comp. (125 millió lei), Viticola Romaniei (100 millió lei), Batiunei (85 millió lei). Erdélyben pedig a Magyarországtól való elszakítás óta létesített Banca Centrala (100 millió lei) és Banca Agrara (50 millió lei). Az erdélyi magyar pénzügyintézeteket és részvénytársaságokat „nacionalizálták“, vagyis elszakították a magyar pénzügyvilággal való kapcsolataikat, román tőke majoritásába kerültek s románokat kellett az igazgatóságokba beválasztani, hogy működésüket tovább folytassák.

Közlekedés. 1. Vasutak. A királyság vasúthálózatának kiépítése sokáig késett. I. Károly fejedelemsége idejében épült idegen tőkével az első vasút Bukarest—Giurgiu közt (1869 nov. 1-én adták át a forgalomnak), majd ezt követte néhány vasút Moldva északi részében, 1872 szeptemberére elkészült ugyancsak idegen tőkével a Roman—Bacau—Marasesti—Tecuci—Bukarest, Bukarest—Buzeu—Braila—Galac, 1875-ben a Bukarest—Pitesti—Verciorova, Tecuci—Galac szakasz s így nagyjában megvolt Románia vasúthálózata kapcsolódva Orsova és Csernovitz felé az európai hálózatba s a főváros is össze volt kötve a főbb dunai kikötőkkel. Maga a természet szabta meg a vasúthálózat főbb irányait, a verciorovai nyugati végtől a fővároson át haladt az egyik fővonal Moldvába s onnan kapcsolatban állott Bukovinával, ez a síksági részek fő közlekedő ere, azonkívül harántvonalak épültek a forgalom megkönnyítésére Erdély felé a Vöröstoronyi szoroshoz, a Brassóhoz vezető predeáli hágóhoz s a Keleti-Kárpátokban Gyimes Palánkához Târgu-Ocna felől. Besszarábiával csak Jassy-Unghenin át van kapcsolata Kisinyev féle, a Reniben végződött orosz vasútnak Galac felé folytatása nem volt. Az állam 1879 óta maga is épített vasutakat. A csernavodai nagy híd kiépítése a Constanza felé irányuló vasúti forgalmat erősen fellendítette. 1920-ban az összes vasútvonalak hossza 10.680 km. volt, ebből a királyságban van 3967 km., Besszarábiában 858 km., Bukovinában 592, Erdélyben pedig 5263 km., tehát Erdély vasút-

hálózata jóval fejlettebb, mint a királyságé. Az Erdélyben maradt, valamint a Magyarország megszállása alkalmával elhurcolt vasúti kocsik s mozdonyok Románia kocsiparkját erősen megnövelték. A királyságbeli nehézkes és vesztegetésen alapuló vasúti organizációt Erdélyre is kiterjesztve a vasúti szállítások ma már Erdélyben is egészen bizonytalanok a késések, gyakori lopások, fosztogatások miatt, ami a gazdasági életnek igen nagy kárára van.

2. Hajózás. 1890-ben alakult az Első román Dunagőzhajózási Társaság Turnu-Severin székhellyel, amely 1914-ben 1,433.339 tonnát szállított, ugyanakkor idegen társaságok a Dunán 3,086.412 tonna forgalmat értek el. A tengeri hajózást Constanza székhellyel a *Serviciul Maritim Român* (5 személy, 7 teherhajóval), az 1914-ben 20 mil. lei alaptőkével alakult *Romania*, 1915-ben létesült *Maritima* (5 mil. lei) s az 1920-ban keletkezett *Lloydul Roman* (20 mil. lei) látják el, a forgalom főleg Konstantinápoly, Pireusz, Szmirna, Alexandria és Rotterdam felé irányul. Braila és Galac kikötőjébe a Szulina deltaágon keresztül kisebb (5500 t-ig) tengeri hajók is feljárhatnak, ez adja meg a két város fejlődésének alapját. Constanza lapos, homokos, nyílt tengerparton fekszik, csak a román állam áldozatkészsége teremtett itt kikötőt természetes kikötő hiányában.

Települések. Mint már említettem, a lakosság túlnyomó része falvakban lakik, a városi település igen kevés. A nagyobb településeknek két sorát lehet megkülönböztetni, az egyik a hegylábi zónában fekszik a hegységi és síksági ellentétes termelés határán a hegyekből lejövő nagyobb folyók síkságra érése helyén, ahol a közlekedés a völgyben meg van könnyítve. Ezek a vásárvárosok: *Turnu-Severin*, *Pitesci*, *Ploesci* (e városnak jelenleg legfontosabb fejlődési tényezője a petróleummezők közelsége, az itteni sok finomító), *Buzeu*, *Râmnicu-Sarat*, *Focsani*, *Bacau*, *Roman*. Kiesik ebből a zónából a Zsilvölgyében, de már egészen a síkságon fekvő *Craiova*, amely dacára 45,000 lakosának mégis csak nagyra növekedett falu ma is. Sokáig fejedelmi székhely is volt. A városok másik sora a Duna mellett fekvő kikötőhely, ilyenek: *Turnu-Severin* (láttuk, hogy vásárvárosnak is fontos, fejlődésképes város), *Calafat*, *Turnu Mágurele*, *Giurgiu*, *Silistra*, legfontosabb azonban a két hajózás határon fekvő kikötő, ameddig kisebb hajók a Dunán feljöhetnek: *Braila* és *Galac*. Kikötőberendezéseik, az idáig úsztatott fát földolgozó gyáraik, élénk kereskedelmi életük ezt a két várost nagy jövőjüvé teszik. A tengeri kikötővárosnak, *Constanzának* jelentősége kisebb, gyáripára nincs, kikötőjét 50 mill. lei költséggel 1909-ben

nyitották meg s azóta fejlődik a vasútvonallal ideterelt forgalom folytán. A part homokossága miatt a kikötőváros Románia legelőkelőbb tengeri fürdőhelye is egyszermind. A főváros: *Bukarest* vagy románosan *Bucuresci* tulajdonképen nem fekszik kedvező helyen. Kiesik a vásárvárosok övéből, a Dunához sincs elég közel, a rajta keresztülfolyó *Dimbovica* patak kicsiny, azonban kétségtelenül a gabonatermelő vidék centruma, nem messze tőle északra fekszik a petróleumvidék, Moldva és Oláhország egyesítése után eléggé centrálisan feküdt mindkettőhöz, emiatt lett királyi székhely is, amely azután maga után vonta a város nagyarányú fejlődését népességben és fejlesztését külsőségekben (középületek, boulevardok stb.) is. A megnagyobodott Románia számára már igazán nincs központ jellege más tekintetben, mint politikailag. Lakossága mintegy 300.000, de sok benne az idegen nemzetiségű (német, magyar, török, görög, bolgár stb.), úgy hogy csak kb. 65—70%-a román. Fejlődése a belső részeken olyan rohamos volt, hogy a külső részek azzal egyáltalában nem tudtak lépést tartani s ha a fényes üzletekkel, szállodákkal ékeskedő boulevardokról valamely mellékutca-ba fordulunk, elámulunk a kirívó ellentétben, a piszkos, kicsiny házakon és görbe utcákon. Ipara inkább csak kisipar, igen sok magyar kisiparost találunk a városban. Aki a Balkán városaiban élt s azokhoz van szokva, elcsodálkozik *Bukarest* nagyvárosias jellegén és fényén, de az európai nagyvárosokhoz viszonyítva messze azok mögött marad. A város éghajlata szélsőséges, rekkenő nyarában még a *Dimbovica* is ki van száradva s a város tisztántartása nagy nehézségekbe ütközik.

Az erdélyi városok sokkal inkább ismertek mindegyikünk előtt, semhogy azokról szólanom kellene. *Bukovina* legnagyobb városa *Csernovitz* (86.870 lak. 1910-ben), lakossága igen kevert, német, ruthén, lengyel, román, örmény, cigány és csángó elemekből tevődik össze, egyharmada lengyel zsidó. Gyáripara kicsiny (sörgyár, fűrész- és gőzmalom) s a háborúban az oroszok gyárait föl is dúlták, kereskedelme élénk, egyetemi város. *Besszarábia* főhelye *Kisinyev* (120.710 lak. 1911-ben). Tulajdonképen nagyranőtt falusias külsejű, legnagyobb épülete egy tornyos, tágas börtön. Kevés mezőgazdasági ipara van, gabona-, pálinka- és gyapjúkereskedelem tekintetében fontos.

Kerekes Zoltán.

A nemzetgyűlés működése pénzügyi szempontból.

A nemzetgyűlés feladatai között a legnehezebbeknek egyike az államháztartásra vonatkozó intézkedés volt; nemcsak a bonyolult gazdasági és pénzügyi állapot, tehát a kérdés lényege, hanem a háztartás alaki rendje teljes zavart mutat. Az utolsó rendszeres költségvetés 1914-ben készült s mint 1914: XXVII. t.-c. tartalmazza az 1914—15. költségvetési évre az utolsó állami költségvetést; a háború alatt, az úgynevezett népköztársaság és az ú. n. tanácsköztársaság alatt nem készült költségvetés.

A nemzetgyűlés is majdnem mindvégig csak pénzügyi felhatalmazások alapján kezelte az államháztartás ügyeit.

Költségvetés hiányában pénzügyi felhatalmazásról szól az 1920. IV. t.-c. és pedig 1920 évi *február—június végéig*, — a XIV. t.-c. az 1920—21. pénzügyi év első 3° hónapjára; — a XXVII. t.-c. *december végéig*; és a XL. t.-c. 1921. *március végéig*; — az 1921. II. t.-c. 1921. *május végéig*; — a XVI. t.-c. *július végéig*;

az 1921: XXIV. t.-c. tartalmazza az 1920—21. évi államköltségvetést, mely a hosszadalmas nemzetgyűlési tárgyalás következtében csak június 22-én hirdettetett ki és így a költségvetés csak július végéig maradt hatályban;

ebből az okból az 1921: XXXIV. t.-c. — az 1921—22. költségvetési év augusztus 1-től december végéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról azt a szokatlan formát adja a szokásos pénzügyi felhatalmazásnak, hogy az 1921: XXIV. t.-c.-nek a költségvetésre vonatkozó részének (az 1—7. §-nál) hatályát az 1921. december hó végéig azzal terjeszti ki, hogy minden újabb felhatalmazás alapján teendő kiadás az 1921—22. évi költségvetés kereteibe lesz beillesztendő.

Az 1922: I. t.-c. a pénzügyi felhatalmazást megadja 1922 évi június végéig.

Ezekben az úgynevezett indemnitási törvényekben nagyon furcsa törvényhozási eljárás honosodott meg. Szokássá vált ugyanis az, hogy a közélet minden terén törvényhozási intézkedéseket tesznek, ami különben külön törvényben volna szabályozandó.

Igy az 1920:IV. t.-cikkben az 5. §. az államtitkárok számát állapítja meg; a 10. §. megszabja a postatakarékpénztár által kibocsátandó államjegyek összegét 1500 millió koronában; a 15. §. érvényben tartja a vasúti hadiadót és a fuvarlevelek nagyobb bélyegilletékét; a 17. §. a szesz árában való kincstári részesedést rendezi; a 18. §. a szeszadótörvényt; a 19. §. a sajtók élesztő adóját; a 20. §. a cukoradót; a 21. §. a söradót; a 22. §. az ásványolajadót módosítja; a 23. §. a sójövedékről intézkedik; a 24. §. a mesterséges édesítőszeres ügyét és adóját rendezi; a 25. §. a vám-fel pénz megállapítására ad felhatalmazást; a 26. §. a fémjelzési illetekeket állapítja meg; a 27. §. a budapesti hidakon a vámszedést szünteti meg.

Az 1920:XXVII. t.-c. módosítja az 1883:XV. t.-c.-ket a közutakról és az 1890:I. t.-c.-ket a közmunka igénybevételéről; módosítja az 1898:XIX. t.-c.-ket a községi és közöserdők kezeléséről; intézkedik arról, hogy állami kiadások idegen értékben csak a pénzügyminiszter előleges hozzájárulásával teljesíthetők.

Az 1921:XXIII. t.-c.-ben 8. §. kiszegzik minisztere és a közlelmezési miniszter megszüntetéséről, 13. §. államadóssági címleteknek az úgynevezett tanácsköztársaság alatt ki nem fizetett szelvényei iránt intézkedik; 15. §. az italmérési jövedékről szóló 1921:IV. t.-c. 6. §-át hatályon kívül helyezi; 16. §. az ecetsav után az államkincstár részesedést nyer; 17. §. az állami házadó haszonértékének 20% kincstári részesedésül szolgál; 18. §. az 1920:XXIII. t.-c. 90. §-át a földbirtok haszonbérleti adózására vonatkozólag hatályon kívül helyezi; 19. §. a házadó szempontjából beszámítható bevételekről; 20. §. a lőporegyedárúságról; 21. §. a budapesti állami hidak és velük kapcsolatos ingatlanok ügyeinek rendezése; 22. §. az ú. n. tanácsköztársaság idejében létrejött közszállítás és közmunkaügyek rendezése; továbbá Vencsellő község újjáépítésére állami segély; 23. §. a részvénytársaságok vagyonszállásának módosításáról szól; 24. §. a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok 1921. évi adójának kivetéséről intézkedik.

Az 1922:I. t.-c.-ben a pénzügyi felhatalmazáson és a költségvetési hitellel kapcsolatos intézkedéseken kívül következő lényeges rendelkezések fordulnak elő: az 1921:XXIII. t.-c. 17. §-ban foglalt

lakásadóban való részesedésre vonatkozólag kiegészítést rendel (4. §.); az államtitkárok számában tesz intézkedést (5. §.); az államadóságok kamatai és törlesztésére nézve kötvények kibocsátását engedi meg (6. §.); az államadósági kötvények megsemmisítésére vonatkozó szabályokat rendeleti uton módosíthatóknak mondja (7. §.); a jövedelmi adó és vagyonadó megállapításánál az értékelés irányelveit rendelettel megállapíthatóknak tartja (8. §.); megszünteti az országos állattenyésztési alapot és módosítja az 1895:XLVII., az 1904:XIV. és 1908:XLIII. t.-cikkeket (9. §.); a hivatalos kiküldetéseknél felszámítható napidijakat rendelettel mondja megállapíthatóknak (10. §.); a Csepelszigeten nem zetközi szabadkikötő építkezéséről intézkedik (11. §.); a Margitszigeten elhelyezendő fűvészkert máshová helyezendő 38.000 négyzetöl területen: megváltoztatja tehát az 1908: XLVIII. t.-cikket (12. §.); a vagyonváltságtörvényekben több határidőt módosít (14. §.) és több intézkedést megváltoztat (15. és 16. §.); a szénbányászat emelésére nézve kivételes rendelkezéseket tesz (18. §.); az italmérési jövedékről szóló 1921: IV. t.-c. 18. §-át módosítja. (19. §.); a népiskolai tanítók fizetésének rendezésére ad felhatalmazást (20. §.); 100 népiskolai tanító kinevezését engedi meg (21. §.); a minősítési törvény 1883:I. némely intézkedését módosítja (23. §.); a létszámon felüli tisztviselők elhelyezéséről intézkedik (24. §.); a vámhatárok őrzésére a vámőrség létesítését tudomásul veszi (25. §.); a cukoradó és részesedés ügyét magyarázza (26. §.); a szövetkezeti központnak pénztárjegyei számára biztosítási alapot engedélyez (27. §.); az ítélőbirák és kir. ügyészek státusáról szóló 1820: XX. t.-c.-ket egészíti ki (28. §.); a nyomor enyhítésére ad felhatalmazást a népjóléti miniszternek (29. §.); a földbirtok helyesebb megosztását szabályozó törvényt egészíti ki (30. és 31. §.)

Nagyon jól mondja Exner Kornél a Magyar pénzügyi politika című cikkében az újabb felhatalmazási törvényekről: „az pedig egyenesen torz jelenség, hogy mivé lett a felhatalmazási törvény a jogászközönség egyöntetű tiltakozása ellenére. Ha bármely közigazgatási ágazatban valakinek valami ötlete támad, az mind belekerül ebbe a gyűjtőkocsiba. Jelentékeny és jelentéktelen módosítások özöne jó így be ebbe a törvénybe. Csak a pénzügyi ágazatból: illetményügyek, fogyasztási adó, egyenesadó, vagyonváltság, jogszabályok. Úgy hogy a pénzügyi jog érvényben levő anyagának összeállításához a jövőben nem az adó, illeték, vám stb. törvényeket, hanem majd az előzetes felhatalmazási törvényeket kell elővenni. Kivánnunk kell, hogy ezzel a rendszerrel szakítson a pénzügyminisz-

térium. Jelentéktelen casuisticus kérdéseket ne bolygasson törvényhozási interpretációval, arra való a judikatura. A törvényeket pedig nagyobb gonddal kell szerkeszteni, hogy ne szoruljanak ilyen toldozgatásokra“.

* * *

A tanácsköztársaság után alakult kormány az államháztartás rendjének lehető helyreállítása céljából kezdetben havonként, később 1919 november 1-től 1920 január végéig terjedő három hónapra részletes pénzsükségleti kimutatások alapján minisztertanácsban határozta meg az egyes állami intézmények szükségleteinek fedezésére fordítható összegek hitelét.

Korányi Frigyes báró pénzügyminiszter már 1919 december folyamán megtette a szükséges intézkedéseket arra, hogy az 1920 február 1-től június végéig terjedő 1919/20. költségvetési évnél még lejárandó idejére a rendes állami költségvetés az 1897:XX. törvénycikknek megfelelően előkészítettessék; addig azonban pénzügyi felhatalmazást kért, melyet az 1920:IV. t.-c. az államháztartásnak 1920. évi február—június végéig való viteléről, meg is adott.

A felhatalmazásban a költségvetés keretei minisztériumok szerint részleteztetnek. Az összes kiadások és bevételek a következők: kiadások 4.748,692.482 K, bevételek 1.949,742.514 K.

A részletes és számszerű költségvetés nem készült az államháztartás valószínű egyensúlyának kimutatása céljából, és csak azért tért el ezúttal a pénzügyi felhatalmazás az eddigi rendes alakjától, mert az utolsó rendes költségvetés (az 1914/15. évi) keretei a kormányzati és államszervezeti változások folytán az elszámolás számára nem nyújtottak módot. Az állami igazgatás régi tagolásában volt királyi udvartartás, az uralkodó kabinetirodája, a felség személye körüli, a horvát-szlavon minisztériumok, és Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükségletei most már megszűntek; mások pedig mint a külügyminisztérium önálló ellátása, a munkaügyi és népjóléti, közéleti, nemzetiségi kisebbségek minisztériumai, valamint az önálló magyar sereg tételei, mint újak, hitelt követeltek.

Ez okból (és hogy a hiteligények, valamint az elszámolások számára, megfelelő keretek álljanak rendelkezésre), a pénzügyi felhatalmazás költségvetés-féle rendszert tartalmaz, és a hét hónapra következő tételeket állapít meg:

	Kiadások k o r o n a	Bevételek
Kormányzó	1,200.000	—
nemzetgyűlés	6,161.100	9.780
legfőbb állami számszék	714.000	—
közigazgatási bíróság	1,137.910	—
miniszterelnökség	6,495.480	—
külgügyminisztérium	108,356.900	—
belügyminisztérium	184,007.480	4,404.114
pénzügyminisztérium	2.117,853.950	1.326,763.886
kereskedelmi minisztérium	894,002.000	582,270.545
földművelési minisztérium	114,200.960	13,450.050
vallás- és közoktatási minisztérium	197,184.932	9,086.220
igazságügyminisztérium	112,011.080	9,790,079
honvédelmi minisztérium	851,649.660	—
munkaügyi és népjóléti minisztérium	147,885.490	2,893.100
közélelmezési minisztérium	6,295.900	1,074.737
nemzeti kisebbségek minisztériuma	2,500.000	—
kisgazdák	35.710	—
Együtt	4.748,692.482	1.949,742.513

Ezek szerint 7 hónap alatt 2.758,950.000 korona hiányt jelez a keretes törvény.

Rendes költségvetés az 1920/21. évre készült. A nemzetgyűlés hosszadalmas tárgyalás után csak 1921 júniusban végzett vele, s így tulajdonképp csak egy hónapon át volt az ország költségvetési törvénnyel.

Az 1921 : XXIII. t.-c. részletei összehasonlítva a háború előtti utolsó költségvetéssel, az 1914/15. évvel a következők:

Rendes kiadások.

	1921/22. évre k o r o n a	1914/15. évre
Kormányzó tiszteletdíja	3,000.000	11,300.000
kabinetiroda	803.645	201.529
katonai iroda, és testőrség	18,733.440	—
gazdasági iroda	8,590.324	—
főudvarnagyi bíróság	214.980	—
Nemzetgyűlés	15,711.045	4,824.049
Nyugdíjak	94,123.485	45,038.835
Megszűnt kormányzati ágak nyugdíjai	401.386	5.8 93

	1921/22 évre k o r o n a	1914/15. évre
Állami adósságok	1.393,008.029	338,870.534
Egyes tárcákat terhelő kölcsönök	6,556.013	8,578.237
Előlegezések a vasuti kamatbiztosítás alapján	740.756	5,446.186
Legfőbb állami számvevőszék	1,385.400	485.917
Közigazgatási bíróság	2,028.058	842.569
Miniszterelnökség	17,447.079	1,927.116
Külügyminisztérium	48,343.593	—
Belügyminisztérium	821,126.861	119,439.591
Pénzügyminisztérium	1.104,877.472	285,037.507
Kereskedelmi minisztérium	2.137,158.780	519,433.580
Földművelési minisztérium	353,046.226	82,474.266
Vallás- és közoktatási minisztérium	583,255.300	132,620.783
Igazságügyi minisztérium	258,103.683	60,041.985
Honvédelmi minisztérium	1.249,326.819	78,823.603
Népjóléti és munkaügyi minisztérium	302,888.543	—
Közélelmezési minisztérium	6,325.590	—
Nemzeti kisebbségek minisztériuma	7,325.809	—
Kisgazdaügyi minisztérium	55.600	—
Közös kiadásokból	—	125,127.974
Horvát-Szlavonország	—	32,500.000
Felség személye körüli miniszter	—	223.766
Horvát-szlavon miniszterium	—	125.800
Összesen	8.434,588.516	1.878,270.912

*Rendkívüli kiadások.**a) Átmeneti kiadások.*

	1921/22. évre k o r o n a	1914/15. évre
Kormányzói hivatal	6,678.100	—
Nyugdíjak	218,701.000	428.929
Állami adósságok	2.071,237.633	—
Legfőbb állami számvevőszék	50.000	20.000
Közigazgatási bíróság	2.000	3.000
Miniszterelnökség	17,450.000	978.380
Külügyminisztérium	537,712.955	—
Belügyminisztérium	16,285.813	4,002.600
Pénzügyminisztérium	3.808,712.400	11,394.669
Kereskedelmi minisztérium	532,269.200	24,833.800

	1921/22. évre k o r o n a	1914 15. évre
Földművelési minisztérium	129,513.698	10,779.813
Vallás- és közoktatási minisztérium	64,818.076	8,796.773
Igazságügyi minisztérium	27,631.798	1,878.850
Honvédelmi minisztérium	3.318,052.426	11,635 000
Népjóléti és munkaügyi minisztérium	21,033.000	—
Közélelmezési minisztérium	2,000.000	—
Közös kiadások	—	75,646.258
A felség személye körüli miniszter	—	30.000
Összesen	10.773,048.093	150,430.492

b) Beruházások.

	1921/22. évre k o r o n a	1914 15. évre
Külügyminisztérium	1,000.000	—
Belügyminisztérium	1,500.000	1,208.000
Pénzügyminisztérium	31,390.000	21,349.111
Kereskedelmi minisztérium	853,100.000	178,232.000
Földművelési minisztérium	87,374.000	13,943.715
Vallás- és közoktatási minisztérium	4,980.000	10,971.000
Igazságügyi minisztérium	19,850.000	3,591.000
Népjóléti és munkaügyi minisztérium	2,218.000	—
Nemzeti kisebbségek minisztériuma	1,700.000	—
Legfőbb állami számvevőszék... ..	—	100.000
Honvédelmi minisztérium	—	6,000.000
Összesen	1.003,112.000	235,395.421

Együtt rendkívüli és rendes kiadások 20.210,748.615 2,264.096,830

Rendes bevételek.

	1921/22. évre k o r o n a	1914 15. évre
Kormányzói hivatal	202.000	—
Nemzetgyűlés... ..	31.864	15.880
Állami adósságok	446.497	2,756.715
Egyes tárcákat terhelő adósságok...	197.666	199.666
Külügyminisztérium	8,000.000	—
Belügyminisztérium	10,765.858	23,139.496
Pénzügyminisztérium	4.826,950.062	1.226,952.259
Kereskedelmi minisztérium... ..	3.545.264.000	626,143.580
Földművelési minisztérium	203,640.861	58,943.210

	1921/22. évre	1914/15 évre
	k o r o n a	
Vallás- és közoktatási minisztérium	47,834.855	10,139.982
Igzságügyi minisztérium	22,854.612	3,725.418
Honvédelmi minisztérium	126,317.144	759.407
Népjóléti és munkaügyi minisztérium	16,589.964	—
Közélelmezési minisztérium	10.000	—
Nyugdíjak	—	500.000
Összesen	8.809,104.943	1.953.605.613

Rendkívüli bevételek.

	1921/22. évre	1914/15 évre
	k o r o n a	
Pénzügyminisztérium	1.684,574.100	10,544.670
Kereskedelmi minisztérium	19.200	1,093.960
Földművelési minisztérium	24,336.461	2,909.970
Vallás- és közoktatási minisztérium	108.000	356.400
Igazságügyminisztérium	2,404.000	1.000
Népjóléti és munkaügyi minisztérium	9.100	—
Közös költségek fedezésére kibocsá- tandó kötvényekből	—	66,360.840
Nyugdíjak	—	31.959
Belügyminisztérium	—	66.645
A beruházások céljából kibocsátandó kölcsonkötvényekből	—	229.195
Összesen	1.711,450.861	310,552.270

Együtt és rendkívüli és rendes bevételek 10.520,555.804 2.264,157.883

Ezek szerint az 1920/21. év hiánya 9.690,192.771 korona vagyis majdnem négyszer annyi, mint amennyi az utolsó háború-előtti költségvetés, tehát Csonka-Magyarországgal szemben az egész ország összes állami bevételei (2264 millió K) voltak.

Az összehasonlításnál figyelembe kell venni, hogy az 1914/15. évi költségvetés egész Magyarországot karolta fel, tehát az 1920/21 évvel összehasonlítva a Csonka-Magyarország pénzerejéhez képest csak kétharmad vagy legföllebb (Budapest vagyoni erejét számítva) felerészben vehető számba.

Az összehasonlítás részleteiből kiemeljük, hogy a kormányzó tiszteletdíja és a kormányzósági hivatalok 31.3 millió K-val szemben az 1914/15. költségvetésben a királyi udvartartás és a kabinetiroda 11,501.529 K-át mutatnak; a nemzetgyűlés 15,711.015 K költségei-
ili

vel szemben az országgyűlés 1914/15-re 4,824.049 K-át igényel; a miniszterelnökség rendes és rendkívüli kiadásaiaként 34,897.079 K-val szemben 1914/15-ben csak 2,905.496 K szerepel, meg kell azonban jegyezni, hogy a miniszterelnökségnél a menekültek és hontalanok számára 6 millió, a koronaőrség számára 1.9 millió és a menekültügyi hivatal számára 16 millió K, összesen 23.9 millió K fordul elő ami azelőtt kiadási tételt nem képezett. Nagy összegeket kell külügyekre fordítani, összesen 587 millió koronát; az összes közösügyi költségek, melyek közt a hadügyi képezte a nagyobbik részt 1914/15-ben, 220 millió K-val irányoztattak elő; itt is felemlítendő, hogy 300 millió K-nát vesz igénybe a felpénz, melyet a külügyminisztérium a külföldön alkalmazottak fizetésének kiegészítésére kénytelen fordítani.

Felette érdekes a bevételek részletezése, melyből az a törekvés tűnik ki, hogy a megromlott pénzürték folytán is túlságban fokozódó kiadásokat az adó, illeték, jövedék és más természetű bevételek kulcsának fokozása és új bevételi források termelése által kellett párhuzamosan fedezni.

Bevételek részletezése.

Egyenesadók :	1921/22. évre	1914/15. évre
	k o r o n a	
földadó	275,000.000	71,750.000
házadó	56,000.000	51,000.000
keresetadó	172,500.000	59,200.000
nyilvános számad. k. váll.	25,000.090	18,800.000
bányaadó	200.000	900.000
tőkekamat és járadékadó	5,514.000	23,716.000
vasuti szállítási adó	16,000.000	47,300.000
nyereményadó	5.000	40.000
fegyver- és vadászati adó	300.000	1,500.000
hadmentességi díj	300.000	4,800.000
általános jövedelmi pótdadó	147,000.000	44,568.000
országos betegápolási pótdadó	100,000.000	
jövedelemadó	200,000.000	
vagyondó	100,000.000	
nyereségtöbbletadó	35,000.000	
fényűzési forgalmiadó	150,000.000	
vasúti hadiadó	120,000.000	
összes	1.403,987.000	326,077.000

Fogyasztási adók :	1921. 22. évre	1914/15. évre
	k o r o n a	
szeszadó	10,800.000	146,770.000
szeszadópótlék	8,400.000	17,450.000
szeszeladási árrészesedés	178,800.000	
ellenőrzés	144.000	444.000
sajtolt élesztő utáni adó	1,200.000	226.000
söradó	48,000.000	14,000.000
cukoradó	60,000.000	69,200.000
cukoreladási árrészesedés	60,000.000	
ásványolajadó	4,000.000	18,000.000
ásványolajadó részesedés	75,500.000	
bortermelési adó	15,000.000	
boritaladó	12,000.000	24,000.000
huszfogyasztási adó	4,400.000	8,900.000
italmérés-i illeték	7,500.000	5,050.000
összes	784,296.500	329,105.000
határvámjövedék	650,316.000	1,719.000
dohányjövedék	1.087,501.000	203.297.000
post- és távirójövedék	536,520.000	111,280.000
államvasutak	2.500,000.000	496,000.000

Az adókulcsok, illetőleg az adóalapok emelése folytán szaporodik a földadó, a fegyver- és vadászati adó, a betegápolási pótdadó, a sajtolt élesztő utáni adó, a söradó, a dohányjövedék, a posta- és táviradjövedék, az államvasutak bevételei, az illetékek és díjak stb.

Egészen új bevételi forrásokul jelentkeznek (részben legalább 1914/15. évhez képest): a jövedelmi adó, a vagyonadó, a nyereségtöbbség, a fényűzési forgalmi adó, a vasuti hadiadó, a szesz, cukor és ásványolaj árában való részesedés és a bortermelési adó. Ezek az új bevételi források egymagukban 1033·5 millió K új bevétellel irányoztatnak elő.

Ebben a költségvetésben még nem jelentkeznek az általános forgalmi, az őrlési, cukorrépa és állatforgalmi adók, valamint a vagyonváltság és a hadiváltság.

* * *

Az államháztartás rendezésének főfeladata az állam jövedelmeinek, bevételeinek fokozására irányul.

E részben mindenekelőtt Korányi pénzügyminiszter a fennálló adók kulcsainak fölemelésére törekedett, s azonkívül a régóta készülő illeték-reformot is magasabb tételekkel vitte keresztül.

Az egyenesadók több egyenes adóra és a közadók kezelésére vonatkozó törvényes rendelkezések módosításáról és kiegészítéséről szóló 1920: XXIII t.-c. által sorban emeltetnek. Az emelés bekövetkezett a földadónál, a házosztályadónál, az I., II. és III. osztályú keresetadónál, a jövedelmi- és vagyoadónál, a betegápolási pótdadónál, fenntartattak továbbra is a nyereség (hadi)adó, a szállítási hadiadó.

Az emelések és változások a következők:

A földadót 10-szeresen emeli az 1920: XXIII. t.-c. midőn elrendeli a 89. §-ban, hogy 1920-tól kezdve „az egyesített földadót és földtehermentesítési járulékot a kataszteri tiszta jövedelem *tízszeres* összege után kell az 1909: V. t.-c. 30. §-ban megállapított 20%-os adókulcs szerint kivetni.“

A házosztályadó 5—10-szeres mértékben emeltetik. Ugyanis az első, második, harmadik fokozatú helyeken kivetendő a

lakrészekkel		e g y e s h á z a k r a					
1	1·50 K helyett	15 K	2 K h.	20 K	3 K h.	30 K	
2	4 „ „	25 „	6 „ „	30 „	8 „ „	50 „	
3	8 „ „	50 „	10 „ „	65 „	12 „ „	80 „	
4—5	16 „ „	100 „	20 „ „	130 „	24 „ „	160 „	
6—7	30 „ „	200 „	36 „ „	240 „	42 „ „	280 „	
8—9	45 „ „	300 „	54 „ „	360 „	63 „ „	420 „	
10—11	60 „ „	400 „	74 „ „	500 „	88 „ „	590 „	
12—13	75 „ „	500 „	96 „ „	640 „	96 „ „	790 „	
14—15	90 „ „	600 „	120 „ „	800 „	150 „ „	1000 „	

16 lakrésznél
több, minden
lakrész után

8 „ „ 50 „ 10 „ „ 65 „ 12 „ „ 80 „
nyílt lakrész után az első osztályban még 2 K helyett 40 K, a második fokozatban 4 K helyett 80 K és harmadik fokozatban 6 K helyett 120 K adó fizetendő.

Az I. és II. osztályú kereseti adó tételeit emeli a 74—76. §.

és pedig a segéd nélkül dolgozó kézműveseknél az I. osztályú kereseti adó családfőre

10—24 K helyett	100—240 K
8—20 „ „	80—200 „
8—16 „ „	80—160 „
6—12 „ „	60—120 „

kis- és nagyközségekben segédekkel dolgozó kézművesek

10—24 K helyett 100—240 koronát és minden segéd után
4—8 K helyett 40—80 koronát

a házalók, ha gyalog folytatják Budapesten kívül üzletüket, 6 K helyett 150 K

ha Budapesten, vagy máshol segéddel, lóval vagy más igavonóállattal folytatják, 12 K helyett 400 K és minden segéd, ló vagy igavonóállat után 4 illetőleg 6 K helyett 250 K-át fizetnek.

A II. osztályú kereseti adó, ha az adóalap

10—40	K az eddigi 2 K helyett	6 K
40—100	„ „ 4 „ „	12 „
100—200	„ „ 6 „ „	20 „
200—400	„ „ 8 „ „	40 „
400—600	„ „ 8 „ „	60 „
600—800	„ „ 8 „ „	80 „
800—1000	„ „ 8 „ „	100 „
1000—1500	„ „ 8 „ „	150 „
1500—2000	„ „ 8 „ „	200 „
2000—3000	„ „ 8 „ „	250 „
3000—4000	„ „ 8 „ „	300 „
4000—5000	„ „ 8 „ „	350 „
5000—6000	„ „ 8 „ „	400 „
6000—7000	„ „ 8 „ „	450 „
7000—8000	„ „ 8 „ „	500 „
8000—10.000	„ „ 8 „ „	550 „
10.000—12.000	„ „ 8 „ „	600 „
12.000—15.000	„ „ 8 „ „	700 „
15.000—20.000	„ „ 8 „ „	800 „
20.000—30.000	„ „ 8 „ „	900 „
30.000—50.000	„ „ 8 „ „	1000 „
50.000—100.000	„ „ 8 „ „	1500 „
ha 100.000 K-t meghaladja	8 „ „	2000 „

a IV. osztályú kereseti adó és járulékai a közszolgáltatásban lévők-nél az adóalap kiszámításánál számításba nem vehetők.

A III. osztályú kereseti adónál a törvényhozás egyszerűen járt el és kimondja (77. §.), hogy az 1919. évre előirt adót 5-szörös, illetőleg haszonbérletnél 3-szoros összegben kell újabb kivetés nélkül az 1920., 1921. és 1922. évekre előírni, ha az adótárgy (üzlet, haszonhajtó foglalkozás) 1919. végén meg nem szűnt.

Kivételt képez és csak egyszeres adó alá esik az üzlet, ha adója a tiszta kereset tényleges 10%-ában volt megállapítva.

Uj kivetéseknél 10% és alkalmi foglalkozásoknál 20% az adókulcs.

A tantiémek az eddigi 10% helyett 20% adó alá esnek.

Meg kell jegyezni, hogy az 1918:IX. t.-c. a földadó, házosztályadó, a III. osztályú keresetadó, a bányaadó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója, végül a tőke- és járadékadó után 60%-os hadipótlék fizetését rendelte el.

Miután az 1920:XXIII. t.-c. a földadót, a házosztályadót és a III. osztályú adót lényegesen felemelte, a 60%-os hadipótléket csak a bányaadónál, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adójánál és a tőke- és járadékadónál tartja fenn.

A nemzetgyűlés és a pénzügyminiszter az egyenes adók emelésének szükségét igen helyesen — legalább a hozadéki adókat illetőleg — a pénz értékének romlásában találta. Akkor még abban a hitben ringatták magukat miniszter és nemzetgyűlés, hogy a korona értéke legközelebb nagyobbodik és ezért a 113. §-ban rendelkezése szerint „a minisztérium egy olyan országos hatóságot alakít, amelynek feladata a pénzürték változását a különféle gazdasági viszonyokban állandóan figyelemmel kíséreni, s ha a pénzürtéknek érezhetőbb és tartósabb emelkedését állapítja meg, a minisztériumnak javaslatot tenni arra nézve, hogy az egyenesadónak felemelt kulcsai és adótételei a következő adóévre a pénzürték emelkedésével arányban leszállítottassanak.“

A törvényt 1920 szeptemberben szentesítették, akkor 100 korona Zürichben 105 centimes volt, ez fölment 1921 májusban 285 centimesre, hogy 1921 szeptemberében 45 és ma 1922 márciusában 64 centimes-on álljon. Mikor várhatja ezek szerint az adózó az adó kulcsainak és adótételeknek leszállítását! . . .

Az 1920:XXIII. t.-c. módosítja a *jövedelemadóról* szóló 1909:X. t.-cikket is; különösen a létminimumot 800 K helyett 10.000 koronában állapítja meg; — a köztisztviselők szolgálati illetményét teljesen, a magánszolgálatban levőket 30.000 K erejéig az illetők jövedelmébe a jövedelmi adó kivetésénél számbaveendőnek nem tekinti; — a jövedelmi adó összegére új kulcsot állapít meg, mely a 20.000 koronánál nagyobb jövedelmeknél fokozatosan emelkedik. (Már az 1918:IX. t.-c. emelte, de csekélyebb mértékben körülbelül a 80.000 K-nál nagyobb jövedelmek adókulcsát). Tájékoztatásul szolgáljon, hogy az adó körülbelül megfelel

jövedelem	az 1909.	az 1920. törvény szerint
30.000 K után	3·7 %	5·5 %-nak
40.000 „ „	4·3 „	7·8 „
80.000 „ „	4·6 „	10·7 „
100.000 „ „	4·8 „	11·7 „

jövedelem	az 1909.	az 1920. törvény szerint
200.000 K után	7·0 ‰	15·0 ‰-nak
300.000 „ „	8·0 „	16·66 „
400.000 „ „	8·5 „	19·00 „
600.000 „ „	9·0 „	22·5 „
1,000.000 „ „	9·4 „	25 „
1,500.000 „ „	9·46 „	29·33 „

A legnagyobb tétel az 1909 törvény szerint 120.000 K minden magasabb jövedelem 5‰-kal, az 1918: IX. t.-c. szerint 6‰-kal, — az 1920. törvény szerint 2,000.000, mely után minden nagyobb jövedelem 30‰-ot fizet adó fejében. Ezen kívül a „sociális“ érzék 15‰-kal nagyobbítja annak az adóját, akinek háztartásához családtag nem tartozik és 10‰-kal, akinek háztartásához csak egy tag tartozik. A számos adminisztratív módosítások közt leglényegesebb, hogy az adókiivetés elsőfokon nem adóbizottság, hanem a pénzügyi igazgatóság, illetőleg az adófelügyelőség dolga.

Az 1916: XXXII. t.-cikkel meghonosított *vagyonadó* az 1920: XXIII. t.-c.-ben következő lényeges módosítást szenved:

A vagyonadó alá estek az 1906. törvény szerint azok a személyek, akiknek nincsen 50,000 koronát meghaladó értékű adóköteles tiszta vagyonuk; most ez a határ 20,000 koronára szállíttatik le s ekkép az adózók száma lényegesen nagyobb.

Az adókules, mely 1916-ban az adóalap 0·5‰-ában volt maximálva, most 1·5‰-ot ér el. Az adóteher súlyát körülbelül a következő összehasonlítás mutatja. Az adótétel megfelel a tiszta vagyonnak

vagyon	1916.	1920. évben
20.000 korona	0	0·03‰
50.000 „	0·12	0·06 „
100.000 „	0·22	0·10 „
200.000 „	0·29	0·14 „
300.000 „	0·3	0·16 „
800.000 „	0·4	0·3 „
1,000.000 „	0·41	0·41 „
2,400.000 „	0·5	0·6 „
5,000.000 „	0·5	0·8 „
10,000.000 „	0·5	1·04 „
20,000.000 „	0·5	1·31 „
30,000.000 „	0·5	1·40 „
40,500.000 „	0·5	1·5 „

Az egyes adók emelése s a velük kapcsolatos állami, törvényhatósági és községi pótdók egyes, egyének tiszta jövedelmét oly

súlyosan érik, hogy esetleg az adóalanyok létezését is veszélyeztetik. Ennek a helyzetnek ad kifejezést a törvény 112. §-a midőn mondja, „ha az adózó terhére egy és ugyanarra az évre jogerősen kivetett összes állami egyenesadónak — a fegyver s hadmentességi díj kivételével — valamint a megfelelő helyhatósági pótagóknak együttes összege a félnek ugyanabban az évben valósággal elért összes jövedelmének 75%-át meghaladja, abban az esetben igényelheti a fél az állami, törvényhatósági és községi adóknak olyan mértékben való aránylagos törlését, hogy ezeknek az adóknak együttes összege a valóságos jövedelem 75%-ánál ne legyen több.“

Jellemző a törvényhozó felfogására, hogy lehetők tartja az adózó alany tiszta jövedelmének 75%-ig való megadóztatását. Az, hogy kivételes bevételek — pl. hadinyereség — 75% erejéig adóban, vagy másképp az állam javára lefoglaltassanak, kivételes intézkedésként más államokban is előfordul, de hogy a rendes jövedelem, ha még oly nagy is, rendszeres úton 75%-ig adóval megterhelhető legyen, nem egészséges állapot.

Ezért mondotta Hegedüs miniszter 1921 június 22-én tartott pénzügyi expozéjában „sem a jövedelmi, sem a vagyonadót tovább erőltetni nem lehet, sőt egyes adónemeknél az adókat egyenesen csökkenteni kell“; bizonyos tekintetben túlfeszítettük az adókat és ezt tovább elbírnai nem lehet.

Az 1920:XXIII. t.-c. 68—73. §-ai a *hadinyereségadót* a nyilvános számadásra kötelezett vállalatokkal szemben az 1920., 1921. és 1922. években elért nyereségtöbbletük után (a hadinyereségadó így a háború megszűntével titokban átalakul nyereségtöbbleti adóvá) is érvényben tartja.

Az 1920:IV. t.-c. 16. §. szerint az 1898:XXI. t.-c. 2. §. *betegápolási pótagója* 3%-ról, illetőleg 1916. óta 6%-ról felemeltetik az 1920. évre 20%-ra.

Az 1917:VI. t.-c. szerint a vasuti szállítási díjakon felül a közlekedési vállalatok 30%-ot *hadiadó címén* kötelesek szedni és az államnak fizetni, egyúttal a szállítási okiratok bélyegilletéke felemeltetett, még pedig 1917 február 1-től kezdve 1920 február 1-ig, amely időben a törvény hatályát veszttette volna. A kormány 1920 január 16-án a hadi adónak további szedését rendelte el. Az 1920:IV. t.-c. 14. §. ezt az intézkedést jóváhagyja és a megszűnt törvénynek érvényben tartását rendeli el további intézkedésig.

* * *

A *fogyasztási adóknál* részint az adókulcs emelése, részint az

államnak az eladási árban való részeltetése útján igyekeztek nagyobb bevételekre szert tenni. A módosítások melyeket az 1920:IV. t.-c.-ben foglalt pénzügyi felhatalmazás (indemnity) törvénye tartalmaz, a következők:

A pénzügyminiszternek már az 1917 XV.:t.-c. 6. §-ban megadott joga a *szesz eladási árának* meghatározására és a kincstárnak a szesz eladási árban való *részesedésére*. Ezt az intézkedést az 1920:IV. t.-c. 17. §. mindaddig hatályban tartja, míg a pénzügyminiszter hatályon kívül helyezi.

18. §. módosítja az 1899:XX. t.-c. 36. §-ának a *szeszdóra* vonatkozó tételeit, amennyiben a különböző főzőkészülékeknél a töltőképességnek hatszoros, nyolcszoros, illetőleg tizszeres és huszszoros mennyiségét (az addigi 3, 4 és 5-szöröse helyett) állapítja meg.

Az alkohol nyeredék bor, borszesz és szőlő feldolgozásánál 6 fokkal, a szőlőtörkölynél $2\frac{1}{2}$ fokkal állapíttatik meg.

A községi szeszfőzők feltételeit a pénzügyminiszter rendelettel állapítja meg.

A 19. §. a *sajtolt élesztő* termelése után járó adót 5 fillér helyett 1 koronában állapítja meg. (1908:XXVIII. t.-c.).

A 16. §. felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy a *nem erjesztéssel előállított ecetsav (ecet)* után, az államkincstár számára rendelettel részesedést biztosítson.

A 21. §. a *söradó* tételét 110 fillérről 6 koronára emeli a sörlé hektoliterje és a cukorfokmérő minden foka után.

A 20. §. a *cukorral* és a *cukoradóval* foglalkozik, megszünteti az 1917:XVI. t.-cikket a cukoradó emeléséről és helyette elrendeli, hogy a fogyasztási adó a répacukor 100 kg.-ja után 200, másféle cukor után 25 K (az 1899:XVIII. t.-c. szerint 38, illetőleg 6 K, az 1917. évi XVI. szerint pedig 54, illetőleg 10 K helyett),

jóváhagyja, hogy a kormány 1919 október 1-től kezdve a cukorközpontot állami kezelésbe vette; hogy továbbá az 1919. évben gyártási célokra termelt cukorrépat és az 1919/20. termelési időszakban termelt cukrot és melléktermékeket az államkincstár tulajdonába vette. Elrendeli, hogy az 1919/20. termelési időszakban forgalomba hozott cukor vételára az államkincstárt illeti és a cukorgyárak csak bérösszegben részesítendőek,

jóváhagyja, hogy a kormány az 1920. évi cukorrépatermelést és az 1920/21. termelési időszak alatt a cukortermelést szabadá tette, azzal, hogy a *cukor árát* a pénzügyminiszter állapíthatja meg és hogy a cukor árából az államkincstár részére a törvényhozás jóváhagyása mellett részesedést biztosítson,

a 24. §. jóváhagyja, hogy a kormány a *mesterséges édesítőszerek* forgalmát az 1912:XXII. t.-c.-től eltérő módon szabályozta, egyúttal felemeli az illetéket kilogrammonként minden édesítőegység után (60 fillérről) 12 koronára.

Az 1920:IV. t.-c. 22. §. felhatalmazza a minisztert, hogy az *ásványolajtermékek* után az államkincstár részére a törvényhozáshoz való utólagos bejelentés mellett részesedést biztosítson.

Az 1920:IV. t.-c. 23. §. felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy a só, konyhasó, kristálysó, marhasó és iparsó árát a beszerzési költségekben beálló változásokhoz képest időközönként rendeleti úton szabályozhassa.

Az italmérési jövedéket az 1888:XXXV. t.-c. honosította meg akkor, midőn Tisza Kálmán vezette a pénzügyminisztériumot és Wekerle tervezete szerint rendezte az állam pénzügyeit. A törvény ismételten módosult az 1890:XXXVI., az 1892:XV. és az 1899. évi XXV. t.-cikkek által.

Korányi miniszter 1920 június 1-én terjesztett elő javaslatot, melyet a nemzetgyűlés el is fogadott az érvényben levő szabályok módosítására.

Az új törvény (1921:IV. t.-c. az állami italmérési jövedékről) lényegében három irányban módosította a jövedék rendszerét. Mindenekelőtt emelte az engedélyek díjait, még pedig mintegy $3\frac{1}{2}$ -szeresre; és ezzel a jövedék pénzügyi eredményét fokozta. Kiterjesztette továbbá a jövedéket, illetőleg az állam kizárólagos rendelkezési jogát a bornak, bormustnak, gyümölcsbornak és sörnek nagyban való eladására is és ezen italnemek nagyban eladását, ezzel az összes italok eladásának közvetítését pénzügyi hatósági engedélyhez köti.

* * *

Uj adót honosított meg Korányi pénzügyminiszter a *fényűzési forgalmi adóban*, melyet az 1920:XVI. t.-c. elrendelt,

34 csoportban felsorolt tárgyak „fényűzési tárgyak“-nak minősítetnek,

e tárgyaknak forgalma, vagyis belföldön, ellenszolgáltatás mellett teljesített, az átruházó kereseti tevékenységéhez tartozó és a kiskereskedelem keretén belül történő átruházása: — az a tény, mely a megadózás alkalmazására szolgál,

az adó kulcsa az átruházásért kialakított ellenérték (vétélár) 10 százaléka.

Az 1922:V. t.-c. 8. §. felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy

a kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg a felsorolt fényűzési tárgyak közül egyesekre nézve a fényűzési forgalmi adó kulcsát legfőlebb 20 %₀-ra felemelhesse.

Gyökeres és átgondolt módosításban részesült az illetékügy két törvény, az 1920: XXIV. és XXXIV. t.-c. által.

Pénzügyi törvényeink egyik legkuszáltabb csoportja az, mely a bélyeg- és illetékszabályok által volt rendezve. Már Wekerle kezdeményezte e téren a rendezést; az 1918: XI. t.-c. a vagyonszármazási részt tartalmazza. Korányi pénzügyminiszter helyeselte ugyan azokat az elveket, melyek ennek a bevételi forrásnak a modern adóztatási elvek szerint való átalakítását célozzák, de miután a gyökeres rendezés még nem volt elkészítve, nagyobb jövedelemre pedig szükség volt, ismét csak részleges újításokkal lép fel.

Az 1920: XXIV. t.-c. által, mely némely illetékek, továbbá az értékpapir forgalmi adó (tőzsdeadó) és játékkártyabélyeg felemeléséről szól, négy irányban intézkedik, szabályozza az okirati illetékeket, a bírósági és közigazgatási eljárásnál előforduló illetékeket, az értékgazdasági adót és a játékkártyabélyeget.

Az okirati illetékeknél az 1916. évi XXVII. t.-c.-kel már módosítva felemelt illetékeket ismét emeli. Az I. fokozatba főként a váltók és hasonló iratok illetéke (bélyege) tartozik, adókulcsuk az érték után az eddigi körülbelül 0·133%₀-ról 0·3 %₀-ra emeltetik; — a II-ik fokozatba tartozik az okiratok zöme; itt az adókulcs körülbelül 0·5%₀-ról 1%₀ ra emeltetik; — a III. fokozatban, az ingó adásvételekre, áruszállításra és előmutatóra szóló részvényekre az adókulcs 2%₀, az eddiginek 5-szöröse. Azoknál az okiratoknál, melyek mint a bizonyítványok, hitelesítések, másolatok stb. nem érték szerint helyezhetők fokozati illeték alá, az eddigi 1—2 korona ívenkénti bélyeg 5-szöröse állapíttatik meg. — Az ingó adásvételi szerződésekről szóló okiratok bélyege 1%₀ helyett 2%₀-ra változik. — A kereskedelmi könyvek bélyege kétszeres magosságban állapíttatik meg. — A marhalevelek bélyege darabonként kecske 2 K, sertés 5 K, két évnél fiatalabb szarvasmarha után 8 K és idősebb után 10 K. — A meghatalmazások utáni bélyeg 1·5 helyett 5 K. — A postai szállítólevelek bélyege 10 fillér helyett 50 f. — Az örökbefogadási szerződés eddigi 1 K illetéke helyett, idegen állampolgár az első évtől 250 K, magyar nagykorú állampolgár 100 K, kiskorú vagy az örökbefogadó unokaöccse 50 K fizet. — A számlák az eddigi 2 filléres bélyeg helyett a számla összegével fokozatos 2, 10, 20, 50 f. 1, 2, 3, 5 és 10 K bélyeggel látandók el. — A sorsjegynyermények 20%₀, helyett 25 és fokozatosan 30, 35 és 40%₀ adó alá esnek.

— Betéti, közkereseti és alkalmi társaságok létrejöveteléről szóló szerződések bélyege a II. fokozat helyett ezentúl a III. fokozat szerint fizettetik, tehát 4—5-szörösen nagyobb. — Részvénytársaságok a részvénykibocsátásnál mindig a III. fokozat szerint, még pedig nem a névérték, hanem a tényleg fizetett összeg szerint fizetik a bélyeget. — A szövetkezetekre nézve, melyek eddig üzletrészeikre nézve illetékmentességet élveztek, ezentúl az I. fokozatú, tehát legmérsékeltebb illeték lenne alkalmazandó, csak hogy a Központi hitelszövetkezetbe tartozó szövetkezetek ezen illeték alól mentesek és miután jövőre minden hitelszövetkezet kénytelen a központnak tagja lenni, az intézkedésnek pénzügyi jelentősége nem nagy. — A biztosítási díjaknál a viszontbiztosításnál az eddig $\frac{1}{2} \text{ ‰}$, a jég- és állatbiztosításnál az eddigi $1\frac{1}{2}$ helyett 1, a többi biztosításoknál az eddigi $1\frac{1}{2}$ helyett 2 ‰ illeték jár. — Új illetékül honosítja meg a törvény (19. §.) azt, hogy a folyószámlán vagy takarékbetétként elhelyezett összegek után az illető pénzintézetek $0\cdot01 \text{ ‰}$ illetéket tartoznak fizetni. — Az útlevelek illetéke: cselédek, legények, inasok, munkások, napszámosok s általában szegényebb osztályuaknak 30 fillér helyett 5 K és másoknak 2 K helyett 50 K-nában állapíttatik meg.

A közigazgatási és törvénykezési illetékeket következőleg szabályozza:

a) A beadványok, jegyzőkönyvek, felzetek és mellékletek bélyegét az eddigi 50 fillérről 1 koronára; 50—1 koronáig 3 koronára; az 1 koronánál magasabbat pedig 5-szörösére emeli.

b) A közigazgatási bírósághoz intézett panaszok eddig, mint a többi közigazgatási hatóságokhoz intézett beadványok voltak bélyegezendők; ezentúl a panasz tárgyának értéke szerint fokozatos összegű bélyeg lesz fizetendő, még pedig 2, 5, 10, 25, 50, 100, 200 és 250 K összegben.

c) A törvénykezési illetékek, melyeket az új perrendtartás életbe léptével az 1914:XLIII. t.-c. szabályozott, újabb átalakítást szenvednek, melynek lényege, hogy a különböző fokozatok többszámú fokot nyernek, hogy így az érték összegéhez a progresszió elvének megfelelőleg jobban símuljon az illeték, de másrészt az illeték tételei 2—5-szörös nagyobb összeggel jelenkeznek.

Az 1922:V. t.-c. 9. §. az a) alatt felsorolt illetékeket 1 helyett 5, 3 helyett 10 koronában és az ötszörös helyett 20-szorosában állapítja meg. A beadványok második és további példányaira, valamint az első példány második és további íveire 2 koronát szab ki, ha az első ív illetéke 5 K, és 5 koronát, ha az első ív illetéke 5 koronánál

több; — a beadványok felzete 1 K, ha a beadvány 5 K és 2 K, ha 5 koronánál nagyobb illeték alá esik. A mellékleti illeték minden egyes melléklet után ívenként 1 vagy 2 K, aszerint, amint a beadvány 5 K vagy ennél nagyobb illeték alá esik.

Az *értékpapirforgalmi* adót (vagy tőzsdeadót), melyet az 1900. évi XI. t.-c. honosított meg és minden 2000 K tőzsdei kötésnél 10 fillérben állapított meg, tehát az adókulcs 0·005% volt, erősen fel-emeli az 1920:XXVII. t.-c. 44 §-a. amennyiben ezentúl a magyar államadóssági kötvényeknél 20 fillér (=0,01%), osztalékpapiroknál és nyereségykölcsönöknél 3 K (=0·15%) és egyéb értékpapiroknál 40 f. (0·02%). Megjegyzendő, hogy a pénzügyminiszter javaslatában az osztalékpapiroknál az adókulcs 2 K volt és a nemzetgyűlés emelte azt a miniszter ellenzésével szemben 3 koronára.

A *játékkártyaadót* a törvény 47. §. az eddigi 30 és 60 filléres adó helyett 10 és 20 K-ra, tehát 30-szorosra emeli.

Az illetékügy rendezése, de egyúttal a nagyobb jövedelem elérése szempontjából a már Wekerle által kezdeményezett alapon és tervezet szerint: az öröklési, ajándékozási és az ingatlan vagyonátruházási illetékek és az illetékegyenérték az 1920:XXXIV. t.-c. által (*a vagyonátruházási* illetékekről) szabályoztatnak, miáltal az 1918:XI. t.-c. hatályon kívül helyeztetik.

Az *öröklési illetéknél* mindenekelőtt az örökölt vagyon értékének megállapítására a közönséges forgalmi értéket rendeli alapul, az ingatlanoknál a kataszteri érték 100-szorosát (az eddigi 50-szeres helyett). Emeli továbbá az illeték kulcsát, még pedig a fokozatok szaporításával és nagyobb illeték által. Eddig a hagyatékok 9 fokozatba soroztattak, most 18-ba. Eddig a fokozatok 1, 5, 10, 100, 250 ezer, 1, 5 és 10 millióból alakultak; most 2, 10, 20, 50, 100, 250, 500 és 750 ezer továbbá 1, 2, 3, 4, 5, 10, 15, 20 és 25 millió kor. Kisebb örökségnél könnyítés áll be pl. az örökhagyó gyermeke 1500 koronánál 18·75 korona helyett 15 korona, ellenben már 150.000 koronánál 3750 korona helyett 5250 korona adót fizet. A törvény a nagyobb vagyonokat súlyosabban kívánja terhelni, sőt mint a pénzügyminiszter indokolásában maga is mondja, az illetéktáblázatok valóságos vagyonekobbzásnak minősíthető kulcsokat tüntetnek fel. Így a legközelebbi rokonoknál 25%, az oldal-rokonoknál 45%, sőt idegen örökösöknél 80% ig emelkednek, de nem tekintve ezen alig előforduló óriási örökségek után járó illetékkulcsokat, az első csoportban a 8—10%, a másodikban a 23—30%, a harmadikban a 30—40% is ritkán alkalmazandó legmagasabb kulcs leend.

Ingatlan vagyon visszterhes átruházására az 5°-os illeték-kulcs marad. Városi ingatlanok átruházásánál az eddig rendezetlen illetékügy akkép szabályoztatik, hogy szabályrendelettel a pénzügy-miniszter megengedheti 1¹/₂% erejéig a városi illeték kivetését.

Az *illeték egyenértéke* jövőre 0'5% évenként; eddig érsekségek, püspökségek, apátságok és káptalanok 0'5%, a többi egyházjavadalmasok, községek, városok és egyesületek 0'4%, részvénytársaságok 0'2% illetéket fizettek. Az emelés az illeték egyenértéknél mindazáltal abban áll, hogy jövőre az illeték alapja a kataszteri érték 100-szorosa, épületeknél a hozadék 16-szorosa.

Az illetékügy nagy és gyökeres rendezése mellett a nemzeti-gyűlés számos kisebb jelentőségű illetéknél is az eddigieknél magasabbakat rendelt el, még pedig a következőket: Az 1920: XII t.-c. a bányailletékekről: minden 12.544 négyzetölet (45.116 m²) kitevő rendes bányamérték és minden 32.000 négyzetöl (115.092·8 m²) területű külmérték után az illeték évenként 8 korona helyett 64 koronában, a kettős bányamérték pedig 16 korona helyett 128 koronában állapították meg; — a zártkutatómány (szabadkutatás) után fizetendő évi felügyeleti illeték az eddigi 8 korona helyett 64 korona.

Az 1920: IV. t.-c. 13. §. felhatalmazza a kormányt, hogy a *konzuli illetékeket* és az azokkal kapcsolatos kérdéseket a törvényhozás további intézkedéséig rendeleti úton szabályozhassa.

Az 1920: IV. t.-c. 26. §. felhatalmazza a minisztert, hogy a *fémjelzésnél* magasabb illetéket szedjen és pedig aranyárú, drótok és rudacsok után kilogrammonként 1000; ezüstárú, huzalok és rudacsok után 200; aranyozott valódi drótok után 210 koronát.

Végezetül illeték megszüntetéséről, azaz az állami bevételek kisebbé tételéről is meg kell emlékezni, amennyiben az 1920: IV. t.-c. 27. §. elrendeli, hogy a magyar kincstár által Budapest főváros határai közt a Dunafolyamon gyakorolt vámszedési jog 1918. évi december 1. napjától kezdődő hatállyal megszűnik és ezzel a népköztársaság által elrendelt intézkedés továbbra is fentartatott.

A nagyobb adóterhekkel együtt az adóbevallás és szolgáltatás terén nagyobb visszaélésektől, az ú. n. adómorál csökkenésétől lehetett tartani, ez okból célszerűnek látszott szigorúbb eljárást rendszeresíteni. Ezt teszi az 1920.: XXXII. t.-c. az államkincstár megkárosítására irányuló büntettekről és vétségekről, mely az adócsalás fogalmát állapítja meg. Adócsalás eszerint az a cselekmény, melyet adóról, vagy egyéb köztartozásról rendelkező törvény kifejezetten adócsalásnak nyilvánít.

Az adócsalás rendszerint vétség, kivéve, ha maga a törvény büntettnak nyilvánítja; vagy ha az illető visszaeső, közhivatalnok vagy üzletszerűen követi el. Az adócsalás vétsége egy évig terjedhető fogházzal, büntette 3 évig terjedhető börtönnel és ezenkívül mindenesetre pénzbüntetéssel büntetendő, melyet az illető törvényben meg kell állapítani.

* * *

Mielőtt áttérnénk Hegedűs pénzügyminiszterségének tevékenységére, fel kell említeni Korányi pénzügyminiszternek abbeli szándékát, mellyel az összes pénzügyi szolgálatot a pénzügyminiszter kezében kívánta egyesíteni.

Ezért hozta a nemzetgyűlés az 1920 : XXVIII. t.-c.-et, az állam számvitelről szóló 1897 : XX. t.-c. némely rendelkezésének módosításáról.

Ez a törvény a pénzügyminiszter befolyását az egyes minisztériumokkal szemben erősíti akkép:

hogy a miniszterek a költségvetésben megállapított hitelt illetőleg a rendelkezésükre álló pénztáraknál ezentúl nem rendelkezhetnek függetlenül (1897 : XXIII. t.-c. 20. §.), hanem a hitel összegét most már „a pénzügyminiszter a pénzügyi viszonyokhoz képest bocsátja rendelkezésükre és a miniszterek csakis az ily módon rendelkezésükre bocsátott vagy hitelfelosztás során nekik engedélyezett hitelrészletek erejéig utalványozhatnak az állami pénztáraknál kiadásokat“;

hogy elodázhatlan és sürgős kiadások — ha nincs reá hitel — csak a pénzügyminiszter jóváhagyásával a minisztertanács határozatai alapján utalványozhatók;

hogy állami bevételeket pénzügyintézeteknél csak a pénzügyminiszter helyezhet el;

hogy az állami és állami igazgatás alatt álló alapok vagyonának kezelése és afeletti rendelkezés csakis a pénzügyminiszterrel egyetértőleg történhetik.

Amikor így az egyes minisztériumok pénzügyi intézkedési joga a miniszteri felelősség elvével teljesen ellenkező módon törvénnyel korlátoltatik, a minisztériumok berendezésében is egy teljesen kivételes helyzetet kellett teremteni, amennyiben a minisztériumokban működő számvevőségek a pénzügyminiszter alá rendeltetnek, — továbbá kimondatik az, hogy ezek a számvevőségek „úgy az előzetes, mint az utólagos számviteli ellenőrzés tekintetében önállóan működnek és működésükért csak a pénzügyminiszternek felelősek“;

az esetre, ha a miniszter a számvevőség figyelmeztetése ellenére hitelt engedélyez, a számvevőség a pénzügyminiszterhez jelentést tenni köteles; — sőt a számvevőség személyes ügyeire nézve minden tekintetben a pénzügyminiszter (tehát nem a saját minisztérium) határoz!"

Ugyanez a törvény hatályon kívül helyezi az 1881 : XXXIII. t.-c. (a közforgalom tárgyát képező értékpapírok bírói megsemmisítéséről és elévüléséről) 32., 33. és 34. §-ait az állami papírok elveszett és az elévülés határidején belül be nem váltott szelvényeire nézve a bírói meghagyásra való kifizetését illetőleg.

Elrendeli továbbá, hogy a névre szóló vagy bizonyos célra lekötött államadóssági kötvények kamata a fél nyugtája nélkül postatakarékpénztári befizetési lapon vagy postautalvány alapján is kifizethető.

A pénzügyi koncentráció mindazáltal nem sikerült; az egyes miniszterek nem akarták túrni a számvevőségeik uralmát és Hegedüs pénzügyminiszter alatt az 1921 : XXXIV. (pénzügyi felhatalmazás) t.-c. 5. §. az 1920 : XXVIII. t.-c. 1—5. §-ait hatályon kívül helyezi és az egyes miniszterek számvevőségi teendőit ellátó számvevőségeket ismét visszahelyezi az illető miniszterek alá, úgy, amiként azt az 1897 : XX. t.-c. az állami számvitelről rendeli.

* * *

Midőn Korányi visszavonulása után Hegedüs Lóránt hosszú rábeszélés és terveinek helyeslése után átvette a pénzügyminisztérium vezetését, általános lelkesedéssel fogadott programját 1920 december 20-án fejtette ki. Ebben a legrövidebb idő alatt (szerinte egy év alatt) a függő államadósságok törlesztésére a vagyonváltságot, az időközben fokozódó kiadások fedezésére egyrészt a legnagyobb takarékoságot, másrészt a fennálló adók fokozását, és új források megnyitását, új adók életbeléptetését, végül, ha így az átmenet némileg biztosítva lesz, a gyökeres adó-reformot kívánta keresztülvinni.

Tervezetét csak részben tudta megcsinálni, a nemzetgyűlés a vagyonváltság földbirtoki részénél ellentétbe került a miniszternek eredetileg kijelentett és akkor lelkesedéssel fogadott nézetével, és azonkívül a szövetséges államok részéről sem kínálkozott az a méltányos felfogás, melyet pénzügyi terveinek megvalósításánál Hegedüs az ország gazdasági állapotában feltételezni józan gazdasági politikusoknál vélt, s így munkája közepén — egészségi álla-

potában is beállott sajnos romlása folytán is — elhagyta a pénzügyminisztériumot.

Emelte az adókat és illetékeket néhány egyenesadónál, több fogyasztási adónál, és az illetékek egész vonalán, miként ez a következőkből kitűnik.

Az 1921 : VI. t.-c. a *bortermelési adóról* szóló 1918 : I. t.-c. egyes rendelkezéseinek módosításáról, felemeli az eddig hektoliterenként 14 K adótételt 84 K-ra, és megosztja azt úgy, hogy az államnak az eddigi 10 K helyett 72 K, a kezeléssel megbízott községeknek az eddigi 2 K helyett 9 K és a bortermelést nem kezelő községeknek 2 K helyett 3 K jut.

Az 1921 : XVIII. t.-c. a *bányaművelésből* és a hozzátartozó iparágak üzleteiből eredő jövedelem megadóztatásáról, a bányaadó helyett (a jövedelem 5 százaléka) 1921 január 1-től új adórendszert léptet életbe :

a) a nyilvános számadásra kötelezett bányavállalatok a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója alá esnek;

b) a többi bányavállalatok pedig a IV. oszt. kereseti adónak megfelelően keresetük 10 százalékát fizetik.

Az 1921 : X. t.-c. a *fegyveradóról és a vadászati adóról* szóló 1883 : XXIII. t.-c. némely rendelkezéseinek módosításáról, felemeli az adótételt.

A fegyveradó egy évre a lőfegyvernek minden egyes csőve után 2 K-ról 50 K-ra emeltetik (2. §.).

A vadászati adó egy évre 24 K helyett legalább 600 K, még pedig ha az illető jövedelmi adóköteles, és a terhek levonása után mutakozó adóköteles és adómentes jövedelme 20.000 K-t nem halad meg, 600 K; ha 50.000 K-t nem halad meg, 1000 K; ha 100 000 K-t nem halad meg, 2000 K, és ha 100.000 K-t meghalad, 5000 K a vadászati adó.

Az 1921 : II. t.-c. megszünteti az 1921. évre szóló adókivetéstől kezdődőleg az 1908 : V. t.-c. azt az intézkedését, hogy a kereseti adó alá tartozó adózók *családtagjaik után* II. osztályú kereseti adót (azaz ha 80 koronánál kevesebb az adójuk, 2—2, ha annál több, 4—4 K adót) fizetnek.

A *fogyasztási adókban* következő módosítások történtek :

Az 1921 : VIII. t.-c. a szesz megadóztatására vonatkozó törvények némely rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről szól. Szerinte a szeszadó tételei — a szeszadóptlékok egyidejű megszüntetésével — felemeltetnek, és pedig a termelési adó tétele 90

fillerről 1 K 60 f-re, — a fogyasztási adónak kisebbik tétele 90 f-ről 1 K 60 f-re, nagyobbik tétel pedig 1 K 80 f-re.

A mezőgazdasági szeszfőzdekben 1920 szeptember 1-je óta termelt szesz után termelési jutalom nem engedélyeztetik.

A készpénzben előre befizetett szeszfogyasztási adó és a sajtolt élesztő-adó után kamatleszámitolás nem jár.

Az ellenőrzési illeték mérvét ezentúl a pénzügyminiszter rendeleti úton állapítja meg.

A sajtolt élesztő termelésétől járó adó tételét a pénzügyminiszter rendeletileg állapítja meg.

Az 1921: XLI. t.-c. a szesz megadóztatására vonatkozó törvények némely rendelkezéseinek módosításáról, illetőleg kiegészítéséről szól:

A szeszadó kulcsa 1921 szeptember 1-től kezdve minden hektoliter után 1 K 60 f. A különbség kisebbik és nagyobbik adótétel szerint megszűnik.

A termelendő mennyiség évi 200.000 hl.-ben állapíttatik meg, és minden következő termelési időszakra mennyiségét a pénzügyminiszter határozza meg. A keretmennyiségből $\frac{2}{3}$ rész a mezőgazdasági, $\frac{1}{3}$ az ipari szeszfőzők közt oszlik meg.

Új szeszfinomitót ezentúl csak mezőgazdasági szeszfőzőkből alakult szövetkezetek kapnak.

Az 1921: IX. t.-c. asör után fizetendő kincstári részesedésről szól: általa a pénzügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a belföldön forgalomba jövő vagy fogyasztásra kerülő sör után az államkincstár részére a törvényhozásnak való utólagos bejelentés kötelezettsége mellett *részesedést* biztosítson.

Az 1921: XVI. t.-c. 5. §. felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy a *cukor* után az államkincstár részére *részesedést* biztosítson.

* * *

Az illetékek rendszerében nagy módosítások lépnek életbe:

Az 1922: V. t.-c. 10. §-a egész sereg új *illetéket* léptet életbe ott, hol eddig a beadvány mint közigazgatási hatósághoz benyújtott beadvány esett bélyegilleték alá:

a) az árúk be-, át- és kiviteli engedélyeiért beadott folyamodványoknál 100 K az illeték, ha az árú értéke 100.000 K-nál nem több, 50 K minden megkezdett további 100.000 K után;

b) táncvigalmak, hangversenyek stb. rendezésénél az 1875: XXV. t.-c. 7. §. helyett új tételek állapíttattak meg és pedig: ha a legmagasabb belépti díj

10 K-nál kisebb	50 K
10— 20	100
20— 30	200
30— 40	300
40— 60	400
60—100	500
100 K-át meghalad	600

- c) névváltoztatást kérő beadvány 500 K.
d) honosítást vagy megtelepedést kérő 200 K.
e) hitbizomány felállítását kérő 5000 K.
f) házassági akadály alól felmentést kérő 100 K.
g) örökbefogadási szerződés 500 K.
h) királyi kegyelemmel törvényesítést kérő 200 K.
i) házassági akadály alól adott fölmentés 200 K illeték alá esők.

Az 1921: XXI. t.-c. a *postai díjmentesség* megszüntetéséről elrendeli: A törvény életbeléptetésétől kezdve a postai díjmentesség megszűnik és minden törvényes rendelkezés, mely a postai díjmentességet megállapítja, kivéve a posta, távíró és távbeszélő hatóságaitól és hivatalaitól eredő postaküldeményekre és a nemzetközi szerződések által díjmenteseknek nyilvánított küldeményekre vonatkozókat — hatályon kívül lép.

Az 1921:II. t.-c. a kereskedelmi minisztert felhatalmazza, hogy ezentúl a *mértékek hitelesítése*ért fizetendő díjak nagyságát és lefizetésének módozatait rendelettel állapítsa meg.

Az 1921:II. t.-c. A *totalizátorre* vonatkozó 1894:XXIX. és 1913:XIII. t.-cikkek intézkedéseit annyiban megváltoztatja, hogy

eddig 2°/_o az állampénztárba szállított a földművelési miniszter rendelkezésére turisztikai alap számára, ezentúl 8°/_o fog a közoktatási miniszter javára „Testi nevelés” cím alatt külön alap számára szolgáltatni; továbbá

eddig 1¹/₂^o/_o járt Budapest jótékonyág céljaira, — jövőre 2°/_o felerészben a főváros szegényügyi és népjóléti kiadásainak fedezésére, — felerészben az állami jótékonyági sorsjáték jövedelmeinek gyarapítására.

Az 1921:XXXIV. t.-c. 11. §. pedig elrendeli, hogy az üzletszerű vagy nyilvános *versenyfogadásokat* közvetítő egyesek vagy vállalatok (bookmacker, fogadási iroda) külön illetéket tartoznak fizetni, melynek mértékét a földművelési miniszter rendeleti úton állapítja meg.

Ezen illetékek következő arányokban osztandók fel: a) 6°/_o a versenyt rendező pénztára javára; b) 4¹/₂^o/_o a totalizátor-alap javára;

c) 2% a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárca költségvetésében a Testi nevelés cím egy külön rovatára; d) 1½% felerészben Budapest szegényügyi és népjóléti kiadásainak fedezésére, felerészben az állami jótékony sorsjáték jövedelmének gyarapítására.

Az 1921:XXXVIII. t.-c. a magyar korona országai *együttes címerének* és az ország külön címerének magánosok és magánjellegű testületek, vállalatok és intézetek által való használatáról szóló 1889:XVIII. t.-c.-kel megállapított engedélydíj felemeléséről, az eddigi 100 K díjat 5000 K-ra emeli föl.

Az 1921:XVI. t.-c. 4. §-a felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy az 1920:IV. t.-c. 26. §-ban megállapított díjak megváltoztatásával: *aranyárúszerek*, drótok és rudacsok után kilogrammonként 1000 K helyett 2500 K — ezüstárúszerek, drótok és rudacsok után 200 K helyett 300 K — és aranyozott valódi (ezüst) drótok után 210 K helyett 330 K fényűzési illetéket szedjen.

Az 1921:XVI. t.-c. 3. §. a földművelési minisztert felhatalmazza, hogy az *ármentesítő társulatoktól* állami felügyelet címén töltés-kilométerenkint 6 korona helyett 20 koronát szedjen bé.

* * *

Új intézményekül fel kell említeni a lakásadót, a lőporjödék ügyének rendezését, a gyújtószeradót és a szivarkapapír adót a szénjogi térilleték és a bejelentési illeték meghonosítását, végül az áruforgalmi adót.

Az 1921:XXIII. t.-c. 17. §. szerint minden házbirtokos az *állami házadó* 1918. évi alapjául vett haszonérték 20%-át köteles kincstári részesedés címén az 1921. évi harmadik laknegyedtől kezdve minden lakbérnegyed első hónapjának 15. napján a kincstárnak befizetni.

Az 1921:XXIII. t.-c. felhatalmazza a hadügyminisztériumot, hogy a *lőporegyedárúságot* mindennemű robbantóanyagra kiterjesztőleg folytassa.

Az 1921:XI. t.-c. a *gyújtószeradóról* új adót rendszeresít, szerinte fadrótos gyufa után csomagonként legfeljebb 56 szállal 10 fillér, nagyobb tartalmú minden 56 szál után 10 fillér az adó.

Másféle gyufa után csomagonként legfeljebb 36 szállal 40 fillér, nagyobb tartalmú, minden 56 szál után 40 fillér.

Zsebgyújtószer 25 gr. súlyig darabonként 2 K, nagyobb súllyal 4 korona.

Asztali és fali gyújtószer szám után darabonként 6 korona.

Az 1921:XIX. t.-c. a *szivarkahüvely* és szivarkapapíradóról

szintén új adót honosít meg, szerinte: A szivarkahüvely után dobozonként legfeljebb 100 hüvely tartalommal 1 korona, — azonfelül minden további 100 hüvely után további 1 korona; — szivarkapapír után csomagonként legfeljebb 60 lap tartalommal 50 fillér és minden megkezdett további 60 lap után további 50 fillér az adó.

Ebből az adóból a pénzügyminiszter 500 millió korona évi bevételt várt.

Az 1921: XVII. t.-c. intézkedik a *szénjogi térilletékről*: Az ásvány-szénkutatás és ásványszén bányamívelés céljából lefoglalt területek után ezentúl évenként állandó szénjogi térilleték fizetendő

és pedig a lefoglalt terület minden katasteri holdja után, ha a lefoglalt terület 200 holdnál kisebb, 1 korona, 200—500 holdnál 2 K, 500—1000 holdnál 3 K, 1000—5000 holdnál 4 K és 5000 holdnál nagyobb területen 5 korona az illeték.

Az 1921: XVI. t.-c. 9. §. az 1879: XXVIII. t.-c. 6. §-ban foglalt és a *rendőri bejelentési lapok* ingyenes kiszolgáltatását kimondó rendelkezés ideiglenes felfüggesztésével, felhatalmazza a belügyminisztert, hogy a rendőri bejelentő űrlapokat az általa meghatározandó árért bocsássa rendelkezésre.

Az 1921: XXXIX. t.-c. az őrlési és forgalmi adóról elrendeli, hogy minden malom köteles a rála őrlésre kerülő gabonaneműből 15⁰/₀-kot az államkincstár számára természetben visszatartani és beszolgáltatni.

Forgalmi adó alá esik:

a) a cukorgyárba szállított répa, még pedig a pénzügyminiszter által a gyárakkal és termelőkkel egyetértve megállapított ár 2⁰/₀ készpénzben fizetendő;

b) állatforgalmi adó: minden olyan állat tulajdonjogának átruházása után, melyet csak marhalevél kiállításával lehet átruházni, jár a vételárnak, illetőleg az állat forgalmi árának 3⁰/₀;

c) általános forgalmi adó: ez alá esik mindenki, aki a belföldön az őstermeléstől különböző bármilyen önálló bevétel elérésére irányuló kereseti tevékenységet fejt ki. Az adó tárgya a kereseti tevékenység körében történt árúszállítás vagy bármely munkateljesítmény. Alapja a szállított árúk vagy a végzett munka ellenértéke fejében teljesített fizetések összege, kulcsa az adóalapnak 1⁵/₀. A pénzügyminiszter a forgalmi adónak legfőlebb harmadrészét átengedheti a törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városoknak.

Az 1922: V. t.-c. 8. §. a forgalmi adó kulcsát 3⁰/₀-ra emeli fel, melynek most már csak egyhatodát engedheti át a pénzügyminiszter

azoknak a városoknak, melyeknek területén az adó az ő közreműködésük mellett befolyt. Az adó 1922 február 25-én lép életbe.

Mint a pénzügyi igazgatás kiegészítő intézkedéseit fel kell említeni az 1921 : VII. t.-cikket, a dohányjövedéki kihágások és szabálytalanságok után megállapított pénzbüntetések mértékének fölemeléséről; továbbá 1921 : II. t.-cikket, melyben a pénzügyminiszter felhatalmaztatik, hogy „az egyenesadókról és az illetékekről szóló törvényes rendelkezések hatályos végrehajtásánál való közreműködésre“ és az adókról és egyéb köztartozásokról rendelkező törvények által kifejezetten adócsalásnak nyilvánított cselekmények és a jövedéki kihágások felfedezése céljából akár külön testületként szervezve, akár a pénzügyőrségnek, vagy a belügyminiszterrel egyetértőleg az államrendőrségnek a keretében szolgálati fegyver viselésére nem jogosult *m. ki. adóellenőröket alkalmazzon* és ezek szolgálati viszonyainak szabályozásáról rendeleti úton intézkedjék.

* * *

Hegedüs pénzügyminiszter programjában és törvényhozási javaslataiban a legbátrabb és viszonyaink közt legmegfelelőbb részek azok voltak, melyek a háború által okozott pénzügyi zavarok, a függő adósságok óriási tömege ellen, a rokkantak támogatására és a pénzérték romlása ellen kerestek megfelelő eszközöket.

A rokkantak támogatására a hadiváltságot; — a függőadósságok elenyésztetésére a vagyonsváltságot hozta be — és a pénzérték romlása ellen egyelőre, míg a nemzeti bank felállítható lesz, a bankjegyek kicserélése és az állami jegyintézet felállítása útján kívánt segítséget találni.

A *hadiváltságról* az 1921 : XIII. t.-c. következően intézkedik: Hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák segítésére alapot kell létesíteni. (11. §.)

Erre a célra hadiváltságot tartozik fizetni: az 1865—1899. évek valamelyikében született minden magyar férfi állampolgár, aki az 1914—1918. évi világháborúban bármi okból a harcvonalon katonai vagy személyes hadiszolgálatot nem teljesített. (1. §.)

Egy-egy hadiváltsággkötelesre eső hadiváltság összege 100 koronánál kevesebb nem lehet. (3. §. V.)

Minden vállalat, illetőleg munkaadó (részvénytársaság, szövetkezet, biztosító intézet, betéti vagy közkereseti társaság, gazdaság, egyéni cég vagy magánvállalat), amely a világháború idején valamelyik alkalmazottjának a katonai szolgálat alól fölmentését sikerrel kérte, minden fölmentett alkalmazottja után 2000 K-t fizet.

Ha az adóköteles az 1919. évben mint önálló adózó saját személyében, illetőleg, ha családtag, a családfő sem jövedelmi sem vagyoni adó alá nem esik: az 1919. évre kiszámítandó hadmentességi díjnak fizeti a:

a) 10-szeresét nem harcbeli katonai szolgálat, papi, illetőleg papnövendéki minőség, a hadiforgalomban részes vasuti és hajózási szolgálat, külföldi internáltság esetében és népfölkelési kötelezettség megszűnése esetében;

b) 20-szorosát alkalmatlanság esetében;

c) 40-szeresét fölmentés esetében;

d) 50-szeresét internálás nélküli külföldön tartózkodás esetében.

A jövedelmi és vagyonadó alá 1919. évben eső adózó, illetőleg családfő az említett esetekben hadiváltság fejében fizeti:

a) a jövedelmi adó félszeresét és a vagyonadó 5-szörösét;

b) a jövedelmi adó 1-szeresét és a vagyonadó 10-szeresét;

c) a jövedelmi adó 3-szorosát és a vagyonadó 20-szorosát;

d) a jövedelmi adó 4-szeresét és a vagyonadó 30-szorosát.

A *vagyonváltságról* Hegedüs több törvényt tervezett.

A vagyonváltság ügyét maga a törvényhozás az I. váltság-törvény (1921 : XV. t.-c.) bevezető szavában így adja elő: Magyarország törvényhozása áthatva annak tudatától, hogy a nemzet újjászületésének és a társadalmi béke helyreállításának legfontosabb feltétele állami pénzügyeink rendezése és a szerencsétlen világháború által megrendített államháztartás terhének apasztása, elrendeli, hogy a vagyon után — minthogy azt a magyar állam erőfeszítése és jogrendje védelmezte meg — vagyonváltság szedessék.

A vagyonváltságból eredő bevételek — a törvényhozás intézkedése szerint — az állam rendes kiadásaira fel nem használhatók.

A vagyonváltságról eddig három törvényünk szól, az 1921. évi XV., XXVI. és XLV.

Az 1921 : XV. t.-c., a vagyonváltság I. törvénye a betétek, a folyószámlakövetelések és a természetben elkülönítve őrzött készpénzletétek, továbbá belföldi részvények és szövetkezeti üzletrészek, a külföldi pénznemek és külföldi értékpapírok váltságáról szól.

Szerinte: 1. a minden pénzügyintézetnél és bankárnál, akár takarékbetéti könyv ellenében, akár pénztárjegyekre vagy más okmányok alapján elhelyezett betétek, folyószámlakövetelések és természetben elkülönítve őrzött pénzkészletek az 1920 december 19-iki állaguk szerint (1. §.) vagyonváltságot fizetnek és pedig 1000—10.000

K-ig 5, 10—50.000 K-ig 10, 50—100.000 K-ig 15 és 100.000 K-án felül 20%-ot.

2. Belföldi részvénytársaságok, melyeknek cége 1921 március 1-éig a cégjegyzékbe bevezetve van, vagyonuk 15%-át vagy készpénzben vagy váltásgrészvényekben fizetik (16. §.). A váltás a részvénytársaság vagyona után jár. Ha a váltást készpénzben fizetik, a vagyon kiszámítása a részvény 1920 december 20-i budapesti tőzsdei árfolyama alapján számítandó ki, ha a részvény nem jegyeztetik, a társaság 1913—19-i osztalékaiból számíttatik ki (17. §.). A vagyonváltás részben nosztrifikált hadikölcsönben is törleszthető. Ha a váltást részvényekben akarják leróni, az 1920. évi december 31-i mérlegben mutatkozó részvények 15%-át (váltásgrészvényeket) kell beszolgáltatni. A törvény e célra feljogosítja a részvénytársaságot, hogy felemelheti airtőkáját a részvényesek önkéntes befizetéseinek vagy a részvényesek közt felosztható szabad tartalékoknak felhasználásával, vagy alaptőkáját a részvények névértékének lebélyegzése útján 15%-kal leszállíthatja és nyomban új részvények kibocsátásával ismét addigi nagyságára emelheti (18. §.).

3. Szövetkezetek üzletrésztőkük 15%-át fizetik vagyonváltásul. Azonban azok a szövetkezetek, melyek alapszabályaik szerint 5%-nál magasabb osztalékot nem fizetnek (tehát az OKHsz. tagjai) 4 millió K üzletrésztőkéig 5%, 4—10 millió K erejéig 10 és 10 millió koronán felül 15% váltás alá esnek.

4. Külföldi pénzek és külföldi részvények után a vagyonváltás 20% (34. §.), még pedig akkor, ha a letét 1921 január 19-én megvolt, az 1920. évi december 20-án jegyzett tőzsdeérték alapján.

A második váltástörvény, az 1921: XXVI. t.-c. a magyar államadósságokról és az azokat terhelő vagyonváltásról szól.

A magyar államadóssági címletek névértéke után általában 20%, az 1914 július 28. után kibocsátott 50 és 100 korona névértékű címletek után 15% vagyonváltás jár (1. §.) természetben vagy készpénzben.

A bankjegyek felülbélyegzésekor államkölsönként visszatartott összegekről kiállított és egyenkint 1000 koronát meg nem haladó összegű pénztári elismervényeket visszafizetheti a pénzügyminiszter.

Az említett pénztári elismervények helyébe sorsolás alá eső kamattalan kötvények adhatók ki. E nyereségekölcsönkötvények legfeljebb 60 év alatt sorsolás útján, részben nyereséggel, részben legalább névértékükben visszafizetendők (7. §.)

Az államkölsönök vagyonváltása legfeljebb felerészben 1914. után kibocsátott államkölsönkötvénnyel fizethető (11. §.)

A harmadik törvény, melyet maga a törvény a vagyonváltság II. törvényének nevez: az 1921:XLV. t.-c. az ingatlanok, a felszerelési tárgyak, az árúraktárak, az ipari üzemek és egyéb jószágok vagyonváltságáról.

A vagyonváltság II. törvénye szerint: mezőgazdasági ingatlanok vagyonváltsága alá esik minden földterület, mely földadó tárgya, még pedig egy-egy személynek valamennyi, ha több határban fekvő, összes földterületeinek együttes összege.

Mezőgazdasági ingatlannál (szántó, kert, rét, kaszáló, legelő, nádas) a földterület minden kataszteri holdja után a törvényben közölt táblázat szerint a birtok nagysága és jövedelmi minősége alapján *bizonyos mennyiségű búza* a vagyonváltság.

Ez a táblázat vízszintes húsz oszlopa a föld jövedelmező minőségét holdankint 1—20 koronában jelzi; függőleges tizenegy (tulajdonkép 12, de a 0—1 holdason nincs kivétel) váltság s így az 1 holdnál kisebb birtok nem esik váltság alá.), oszlopaiban pedig a terület nagyságát adja következő méreteken: 1—5, 5—10, 10—20, 20—50, 50—100, 100—500, 500—1000, 1—2000, 2—10.000, 10—50.000 és 50.000 kat. holdon felüli nagyság. A két oszlop találkozó pontja kilogrammokban tartalmazza a búzamennyiséget, amely váltság kulcsát szolgálja minden egyes esetben. E táblázat szerint a legkisebb (1—5) földbirtok minőség szerint húszféle növekedő tételben 26—72 kg. búzát fizet holdankint vagy a 6 koronás kataszteri tiszta jövedelmet hozó birtokok különböző nagyságuk szerint 38—128 kg. búzát fizetnek holdankint. Az így váltság fejében fizetendő búza árát minden hónap utolsó előtti napján a következő hónapra szóló érvénnyel a pénzügyminiszter a földművelési miniszterrel egyetértőleg állapítja meg, de 1000 koronánál nem nagyobb összegben azzal a földbirtokossal szemben, aki kötelezettségének a törvény életbelépte után 3 hónapon belül eleget tesz.

Miután a földbirtoknál a vagyonváltság földbirtokban is teljesíthető, az említett táblázat a vagyonváltság kulcsát a tizenegy terület nagyság szerint 6—20%-ban állapítja meg.

Városi és községi belterületek vagyonváltsága az 1921 március 1-én mutatkozó érték szerint 40 ezer—200 millió korona érték tizenegy fokozata után ugyancsak 6—20%-os kulcs alá esik.

Szőlőbirtok holdankint terület nagysága szerint nyolc fokozatban 1500—5000 korona; — amerikai anyatelepek és oltvány- és vessző gyökereztető iskolák értékük 15%-át szolgáltatják vagyonváltság fejében.

Erdőbirtok vagyonváltsága az érték nagysága szerint 0·5—15 millió korona értékű 11 fokozatban 5—20%.

Az ingatlanok után a vagyonváltságot búzában vagy a búza árának megfelelő készpénzzel, záloglevelekkel, földrészlettel és telekkönyvi biztosítással lehet fizetni a birtokos választása szerint.

Az esedékes részlet felét készpénz helyett hadikölcsönben lehet leróni.

A telekkönyvi kölcsönt 5% kamat és 5% kezelési költség alapul vételével 15 év alatt félévenként kell törleszteni.

A földrészlet átengedését a föld birtokosa választhatja ugyan a vagyonváltság módozatául, — de ezer holdnál nagyobb földbirtokost erre a földművelési miniszter a pénzügyivel egyetértve kötelezhet; — sőt a házhelyekre szükséges földterület átengedését az országos földbirtokrendező-bizottság bármely birtokostól követelheti

A *földbirtok gazdasági felszerelésének* váltsága a földbirtok üzemi álló tőkéje (holt és eleven leltár) után jár.

A) A *mezőgazdaságban* két osztályzatot különböztet meg a törvény.

1. Az egyik osztályzat az 500 holdnál nem nagyobb területet foglalja magában, ha a tulajdonos maga gazdálkodik és a 100 holdat meg nem haladó haszonbérleteket; ez az osztály holdankint 20 holdig 125, 50 holdig 150, 100 holdig 175, és 100 holdnál nagyobb birtokon 200 K váltságot fizet.

2. A másik osztályzat az 500 holdnál nagyobb birtok, illetőleg 100 holdnál nagyobb haszonbérletet tartalmazza; ennél az osztálynál az eleven leltár becsértékét kell megállapítani és ha a kötelezett vagy a kincstár nem kér becslést, egy számos állat középértéke 10.000 koronában számítandó; a megállapított érték alapján a váltság 500.000 K-ig 6%, 1 millió K-ig 7%, 2 millió K-ig 8%, 3 millió K-ig 9%, 6 millió K-ig 10%, 15 millió K-ig 12%, 30 millió K-ig 14%, 50 millió K-ig 16%, és ezenfelül 18%.

A holtleltári tárgyak közül a következők esnek vagyonváltság alá: a gőzeke váltsága 25.000 K, motoros szántógép 5.000 K, a cséplőkészlet 3 lóerőig 1000, 4 lóerőig 1500, 6 lóerőig 2000, 8 lóerőig 3000, 10 lóerőig 4000 K és 10-nél erősebb 5000 K; a motor- és tractorkészlet 6 lóerőig 1000 K, 8 lóerőig 1500, 12 lóerőig 2000, 16 lóerőig 3000, 20 lóerőig 4000 és 20 lóerőnél erősebb 5000 K, csak hajtómotor a felét fizeti.

B) *Szőlőgazdaságban*: a szőlőbirtokhoz tartozó és a szőlő feldolgozására, szőlő, must, illetőleg bor raktározására szolgáló berendezések, gépek, edények után együttesen 1 holdig 100 K, egy hol-

don felül holdankint 200 K; továbbá minden cementtartály után hektoliterenkint 3 K, minden emberi erővel hajtott szőlősajtó után kosarankint egyenkint 10 hl. tartalomig 500 K, minden további 10 hl. után 300 K; folyton működő szőlősajtó után 1000 K; motorikus erővel hajtott szőlőzúzó után 500 K; motorikus erővel hajtott borszivattyú, borszűrő, palackmosó és hordógőzölő kosár után 500 K.

C) *Erdőgazdaságban* az eleven és holt leltári tárgyak 1921 április 1-én mutatkozó értékének 10%.

Kereskedelmi árúraktárak váltsága az 1921 április 1-én mutatkozó átlaguk és értékük után 5% 150.000 K értékig, 6% 300.000 K-ig, 7% 500.000 K-ig, 8% 700.000 K-ig, 9% 900.000 K-ig, 10% 1 millió K-ig, 11% 2 millió K-ig, 12% 5 millió K-ig, 13% 8 millió K-ig és 15% azonfelüli érték után; a 12.000 K értéknél kisebb árúraktár nem váltásköteles. Az érték megállapítható a raktár 1920 dec. 31. tűzkár-biztosítási bárcája által, az utolsó leltár alapján, vagy külön fölvétel útján. A kivetett vagyonsváltság a kivetés után 30 napon esedékes és legalább két éven belül 8 egyenlő részletben lefizetendő.

Ipari üzemek, ha befektetett vagyonuk 30.000 K-nál több, az 1921 március 1-én mutatkozott átlaguk alapján fizetik a vagyonsváltságot. Ipari vagyon alatt a törvény érti mindazokat a vagyontárgyakat (gyárteleket, gyári üzemi épületeket, ezek felszerelését, gépberendezését, a munkaeszközöket, kocsikat, az iparüzésnél használt élő állatokat, az anyagkészletet, nyersanyagot és félgyártmányt, a készárút, az ipari és más jogosítványokat, mint pl. a gyártási engedélyeket, szabadalmakat, védjegyeket, szolgalmi jogokat), melyek az ipari vállalat összességét alkotják. A váltság összege az érték tíz százaléka. Az érték ahhoz képest, hogy a vállalat hajtóereje a húsz lóerőt meghaladja vagy nem, kétféleképp állapíttatik meg. Ha a vállalat hajtóereje a húsz lóerőt meg nem haladja, az érték-megállapítás a kereskedelmi árúraktárakra érvényes szabályok szerint történik. Ha a hajtóerő húsz lóerőnél nagyobb, a vállalat 1913—19. évi hozadékából le kell ütni a legrosszabb és a legjobb évi hozadékát, a megmaradó évek átlaghozadékát 3%-kal, ha 500.000 K-nál kisebb, de 150 ezer K-nál nagyobb, 4%-kal, ha 150 ezer K-nál kisebb, 5%-kal kell tőkésíteni. A vagyonsváltságot legkésőbb két éven belül 8 részletben kell megfizetni.

Egyéb jószágok vagyonsváltsága azoktól szedetik, kiknek húsz ezer K-át meghaladó vagyonsváltságos vagyonuk volt 1920 dec. 21-én. Vagyonsváltság jár 1. arany- és ezüstneműek (evőszerek 12 személy készleten felül, evőedények, író és dohányeszközök stb.); 2. ékszerek, igazgyöngyök, valódi drágakövek, nemes fémek után;

és pedig az érték 75 ezer K után 5%, több 150 ezer K-ig 6%, 250 ezer K-ig 7%, 350 ezer K-ig 8%, 450 ezer K-ig 9%, 500 ezer K-ig 10%, 1 millió K-ig 11%, 2,5 millió K-ig 12%, 4 millió K-ig 13%, 5 millió K-ig 15%, 10 millió K-ig 18%, azonfelül 20%.

Továbbá vagyonváltság jár *személyszállításra szolgáló motorerővel* hajtott járművek, és versenylovak után és pedig 100 ezer K értékig 10%, 1 millió K értékig 16%, 1 millió K-nál több értékénél 20%.

* * *

Habár az 1921 : XV. t.-c. világosan megmondja, hogy a vagyonváltságból befolyó bevételek az állam rendes kiadásaira fel nem használhatók és belőlük az államadósság terhei törlesztendőek, már ugyanaz a törvény nagy óvatossággal megengedi, hogy ezekből a bevételekből az államnak oly rendkívüli kiadásai is fedezhetőek legyenek, amelyeket a költségvetés vagy külön törvény a váltságból eredő bevételekre utal. (58. §.)

Tényleg sorjában intézkedik a nemzetgyűlés aziránt, hogy a vagyonváltság szolgáljon fedezetül. Így az 1921 : XXXIV. (felhatalmazási törvény) 7. §. szerint a pénzügyminiszter az ingatlanok vagyonváltságának folyóvátétele céljából legfőlebb 3500 millió korona névérték erejéig évi 5%-kal kamatozó törlesztéses állami kölcsönkötvényeket bocsáthat ki, melyeket a vagyonváltsággal terhelt ingatlanokra jelzálogilag kell biztosítani.

Az 1921 : XXXIV. t.-c. 18. §. felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy a magyar *nemzeti hadsereg* első felszerelésének szükségleteire az 1920/21. évi állami költségvetésnek azt a részét, amely anyaghiány és a magyar korona vásárló értékének leszállása miatt a most elmúlt számadási időszak végéig fel nem használtatott, az elkerülhetetlen szükséghez képest a vagyonváltság bevételeiből fedezhesse.

Az 1921 : XXXVI. t.-c. szerint (az állami kislakások építéséről) a felmerülő kiadásokat (300 millió K) a vagyonváltságból eredő bevételekből kell fedezni.

Az 1921 : XLVI. t.-c. az 1921/22 költségvetési év augusztus hó elsejétől december hó végéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1921 : XXIV. t.-c. módosítása és az ezzel kapcsolatos intézkedések tárgyában

a *köztisztviselők számára* összesen 2800 millió korona hitelt szavaz meg; egyúttal felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy ezt az összeget, valamint az 1921/22 költségvetésben mutatkozó és hitel

által fedezendő hiányt átmenetileg a vagyonváltság hozadékából törlessze ;

és addig amíg a vagyonváltság kellő mértékben befolyik, az 1921 : XIV. t.-c. 19. §-ban foglalt tilalom ideiglenes felfüggesztése mellett felhatalmaztatik az állami jegyintézet, hogy a pénzügyminiszternek az említett szükséglet fedezésére az országos pénzügyi tanács által esetről-esetre feltétlenül szükségesnek talált összeg erejéig államjegyekben hitelt folyósíthasson megfelelő értékű kamatozó, közforgalomra alkalmas kötvények ellenében, amely kötvényeket az állami jegyintézet a pénzügyihoz igazodó részletekben értékesítheti.

Az 1922 : I. t.-c. (pénzügyi felhatalmazás) 11. §. felhatalmazza a kormányt, hogy a *csepelszigeti* nemzetközi szabad kikötő és a soroksári Dunaágban létesítendő zárt kikötő építési és felszerelési munkáit, vasúti és közúti berendezését négy év alatt az évi költségvetésekben való előirányzás mellett legfőleg 500 millió korona, a vagyonváltság terhére elszámolandó költséggel elkészíthesse.

* * *

Különösen a vagyonváltság törvényeinek keresztülvitelénél felmerülhetők számos gyakorlati és elvi kérdések megoldása céljából *Hegedüs* a legfőbb bíróságok és legjobb pénzügyi szakértőkből állandó tanács szervezését tartotta szükségesnek. A nemzetgyűlés javaslatára meghozta az 1921 : V. t.-c.-et az országos pénzügyi tanácsról: a magyar állam pénzügyeinek rendezésére irányuló tervzetnek s ennek keretében különösen a vagyonváltságról, továbbá az állami adósságok rendezéséről szóló törvények végrehajtásánál való közreműködésre a végrehajtás tartamára Budapest székhellyel országos pénzügyi tanács alakíttatik.

A tanács vagy mint hatóság vagy mint a pénzügyminiszter véleményező szerve működik; mint hatóság jár el azokban az ügyekben, melyeket a törvény utal a tanács körébe; ezekben végérvényesen határoz.

* * *

A pénzjegyek és a hitelügy terén a kormánynak számos intézkedést kellett tennie, melyek a törvényhozás hatáskörébe estek és már most a nemzetgyűlés által jóváhagyandók voltak.

Így az *osztrák-magyar bank* szabadalma az 1917 : XVIII. t.-c. szerint 1919 december 31-én lejárt. Magyar nemzeti bank hiányában a kormány 1919 december 29. 6935. számú rendeletével kimondja, hogy „a jegybankrendszer terén jelenleg fennálló helyzet Magyarország

területére nézve a törvényhozás további rendelkezéseig 1919. évi december 31-én túl is fenntartatik“ és hogy „az osztrák-magyar bank ennek folytán felhatalmaztatik és köteleztetik, hogy Magyarország területén alapszabályszerű működését további intézkedésig folytassa.“ A kormánynak ezt az intézkedését jóváhagyta és azt magáévá tette az 1920 : IV. t.-c. 8. §-a.

Míg a trianoni békeparancs alapján az osztrák-magyar bank leszámolója folyik és egy magyar nemzeti bank felállítása lehetővé válik, a pénzforgalom ideiglenes szabályozásáról kellett gondoskodni. Ezt teszi az 1921 : XIV. t.-c. a pénzforgalom ideiglenes szabályozásáról.

Az osztrák-magyar bank szabadalmának megszűnése és a bank által kibocsátott jegyeknek a trianoni békeparancs határozatai szerint szükséges kicserélése folytán avégből, hogy a rendes pénzforgalom fennakadást ne szenvedjen, addig is míg a magyar nemzeti jegybank felállítása iránt az intézkedések megtehetőek, következő intézkedések tételnek:

Pénzjegyek kibocsátását az állam kizárólag magának tartja fenn (1. §.)

Az osztrák-magyar bank jegyforgalmának az a része, mely a béke szerint Magyarország jegyforgalmának felel meg, koronára szóló államjegyekkel cseréltetik ki. Ezen jegy forgalmába beleszámítatik az az összeg is, mely a bank üzleteinek átvételéből folyólag vállalt kötelezettségek kiegyenlítésére szolgál.

Ezenkívül államjegy bocsátható ki *a)* a postatakarékpénztár aláírását viselő államjegyek fokozatos kicserélésére; *b)* az ú. n. tanácsköztársaság szervei által kibocsátott és még forgalomban levő 1 és 2 koronás bankjegyutánzatok bevonása végett; *c)* az állami jegyintézetnek törvényszerű üzletei alapján. A 3 pont alatt felsorolt esetek alapján kibocsátható államjegyek összege 2 milliárd koronát nem haladhat túl; a minisztérium mindazáltal fel van hatalmazva, hogy amennyiben a vagyonváltság vagy a termés értékesítésének pénzügyi lebonyolítása megkívánja, ezt az összeget az állami jegyintézet indokolt javaslatára ideiglenesen fölemelheti.

Az államjegyek az állam függő adóssága, érték az állam vagyona és jövedelme szavatol (3. §.)

Az államjegyek törvényes fizetési eszköz és kényszerfolyammal bírnak (4. §.), összkibocsátásukat a nemzetgyűlés ellenőrzi, egy kebeléből választott bizottság által (6. §.)

A pénzforgalom rendbentartására addig is, míg jegybank létesíthető lesz, a m. kir. állami jegyintézet szolgál (8. §.), melynek

szervei az elnök és az alelnök, az intézeti tanács és az igazgatók, tisztviselők és más intézeti alkalmazottak (10. §.)

Az állami pénzügyintézet az állam számára bizományi üzleteket végezhet, az állam számlájára pénzt átvesz és az állam követelése erejéig fizetéseket teljesíthet. Más üzleteket az állam részére csak úgy teljesíthet, ha vele hitelezés nincs összekötve (19. §.)

Az állami jegyintézet a jelzáloghitel kivételével mindazon üzleteket folytathatja, melyeket az osztrák-magyar bank alapszabályai szerint folytatott (20. §.)

Az intézet követeléseinek és tartozásainak kimutatását közhírré teszi minden hó 7., 15., 23 és utolsó napja szerint (29. §.)

A törvény utasítja a kormányt, hogy az állami háztartás vitelét a szigorú takarékoság érvényesítésével és az állami bevételeknek a szükséghez képest való fokozásával akkép rendezze be, hogy az kezelési hiánnyal ne záruljon (33. §.)

A törvény utasítja a pénzügyminisztert, hogy mihelyt a gazdasági és pénzügyi viszonyok megengedik, tegyen előterjesztést *a)* az államjegyekből álló függő adósság fokozatos megszüntetése és *b)* a pénzforgalom maradandó jellegű szabályozása iránt (36. §.)

Egész sora a pénzforgalmi és hitelügyeknek volt elintézendő, melyekben a zilált viszonyok miatt a kormány részint már döntött, részint törvényhozási felhatalmazást kért.

Az 1920: IV. (pénzügyi felhatalmazásról szóló) t.-c.-ben a 9. §. jóváhagyja a minisztérium által a forgalomban lévő *egyes fizetési eszközök* értékének szabályozása tárgyában kiadott rendelkezést; ez a rendelkezés a tanácsköztársaság által 672,962.000 K érték erejéig kibocsátott 200 és 25 koronáról szóló bank hamisítványoknak 25 és 5 koronára való leszállításáról, továbbá ezeknek ily értékükben valamint a 2 és 1 koronásoknak teljes értékükben való felcsereléséről szól.

Felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy az állam terhére átvett és ideiglenesen forgalomban hagyott ú. n. *tanácsköztársasági bankjegy*-hamisítványoknak a forgalomból való kivonása és megsemmisítése iránt az általa megállapítandó módozatok mellett intézkedjék.

A 10. §. jóváhagyja, hogy a minisztérium az állam terhére átvett 253,704.000 K összértékű *postatakarékpénztári* pénzjegyeken (melyeket a tanácsköztársaság 20, 10 és 5 koronásokban kibocsátott) felül 774,133.000 K összértékű *postatakarékpénztári* pénzjegyeket bocsátott ki és hozott forgalomba; felhatalmaztatik továbbá, hogy további pénzjegyeket is bocsáthat ki; de a forgalomban levő postatakarék-

pénztári pénzjegyek a 1500 millió korona összeget nem haladhatják meg. Egyúttal kimondatik, hogy a postatakarékpénztári pénzjegyek törvényes fizetési eszköz jellegével bíró államjegyek, melyekért az állam összes vagyonával szavatol, és melyek kényszerkölcsön alá nem vonhatók.

A 12. §-ban felhatalmaztatik a minisztérium, hogy a volt osztrák birodalmi tanácsban képviselt országokkal fennállt közösség megszűnésével kapcsolatos felszámolást illető kérdésekben ideiglenes egyezményeket köthessen; —

hogy a volt osztrák-magyar monarchia területén kívül fekvő és a közös képviseleti hatóságoknak és hivataloknak, valamint egyes közös intézményeknek használatára rendelve volt ingatlan államvagyonot — az osztrák köztársaság érdekeltsége esetében az osztrák kormánnyal létesítendő megállapodás után — elidegeníthesse, megterhelhesse vagy más módon értékesíthesse.

Az 1921 : XXIII. t.-c. 13. §. elrendeli, hogy a Csonka-Magyarországot terhelő államadóssági címleteknek az ú. n. tanácsköztársaság megalakulásától vagyis 1919 március 21-től kezdve 1919. év végéig esedékessé vált kamatait évi 3°/_o-ra leszállított mértékben kell megfizetni. Ugyanez áll az 1919 március 21 előtt lejárt, de eddig föl nem vett szelvényekre.

Az 1920 : III. t.-c. az Osztrák-Magyar Bank által kibocsátott bankjegyek felülbélyegzése tárgyában a minisztérium részéről tett rendelkezéseket jóváhagyja és pedig:

1. §. jóváhagyja a minisztériumnak azt az intézkedését, mellyel az Osztrák-Magyar Bank által kibocsátott és Magyarországnak magyar közigazgatás alatt álló területén forgalomban lévő bankjegyek *felülbélyegzése* iránt intézkedett;

mellyel a felülbélyegzés alá került bankjegyek összegének egy részét államkölcsönként visszatartotta, és melyet e kölcsön feltételeinek és kamatozásának megállapítása tárgyában, valamint a magánjogi kötelezettségek teljesítésének rendezése tekintetében tett,

felhatalmazást ad továbbá arra, hogy eddigi intézkedéseit kiegészítheti, módosíthatja és az *egy- és kétkoronás* bankjegyekre is kiterjesztheti,

és szabályozza a bankjegyek felülbélyegzése folytán elkövethető büntető cselekményeket.

Az 1922. I. t.-c. 6. §-a felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy az államadósságok után esedékessé vált tőke- és kamattartozásokat egészben vagy részben államadóssági kötvények kibocsátása útján rendezze.

* * *

Az ország hitelügyét illetőleg az államnak a bankok rendszeres kezelésére való ellenőrző befolyása az 1916-i XIV. t.-c. által megalkotott pénzügyi központ útján volt kilátásba véve. Ezt az intézményt most megerősíti és az állami befolyás szorosabb kötelékébe hozza az 1920:XXXVII. t.-c., a pénzügyi központról.

A pénzügyi központot az 1916. XIV. t.-c. egyelőre 5 évi tartamra alakította, az 1918. XV. t.-c. állandó intézménnyé változtatta. Eredeti célja a pénzügyi intézetek revíziója volt, lassanként azonban a kormánynak ellenőrző közegévé és pénzügyi intézetek tekintetében tanácsadóává lett.

Eredeti szervezete szerint a központ tagjai az önként jelentkező intézetek voltak. 1920-ban tagjainak száma 1334, melyből 526 a meg nem szállt területekre, 706 a megszállottakra és 103 Horvát-Szlavonországra esik.

A miniszter jelentése szerint „meg lehet állapítani, hogy a központnak a revízió terén elért eredményei felülmulják azokat a reményeket, amelyeket az intézmény alapításakor ilyirányú működéséhez fűztek“. A központ működését a kormány felhívására kiterjesztette a háborús gazdasági központok ellenőrzésére és különös figyelemmel a kincstár anyagi érdekeire. A zavarbajlott pénzügyi intézetek szanálása céljából 32 intézetnél lebonyolította a helyzetet; ezen intézeteknél a hitelezők érdekeltsége 150 millió koronára rugott. A központ a kebelébe tartozó pénzügyi intézeteknek a háború után hitelt nyitott, mely az 1920. év első öt hónapjában 628 millió koronát tett ki.

Az új. n. tanácsköztársaság a központot saját pénzügyi intézetéül használta. Megszűnte után pedig a kormány fontos leszámolási teendőkkel bízta meg. Így közreműködött 52 szovjetalakulás felszámolásában; megbízást kapott 20 háborús központ és 18 különféle más intézmény ellenőrzésére; ezek a munkálatok közel egy milliárd koronára rugó anyagi érdekeltség rendezését célozzák. Az állam az 1917:IX. t.-c. 16. §-a alapján a központra ruházta át az osztálysorsjáték kezelését és az 1918:XXII. t.-c. alapján a köztisztviselők kölcsönügyének rendezését. A hitelügyi igazgatás terén a központ állandóan mint a pénzügyminisztérium segédszerve működik, így különösen az alaptőkeemelések, új alapítások, rendkívüli moratóriumok, a bankjegyfelülbélyegzés stb. eseteiben véleményét és közbenjárását vette igénybe. Ekkép lassankint a központ állami tényezővé fejlődött és ennek kifejezője az 1920:XXXVII. t.-c.

Ez a törvény a pénzügyi intézetek revízióját kötelezővé kívánja

tenni minden pénzügyintézetre, melynek alaptőkéje 40 millió koronánál kisebb, kötelezőnek mondja ki a revíziót minden tagra. Minthogy a kényszerrel nyíltan nem akarja kimondani, elhatározza (13. §.); hogy új betétet betétkönyvre csak az a pénzügyintézet fogadhat el, mely a Központnak tagja, már pedig ez revízióra köteles. A revízióra a kötelező eljárást 1925. január 1-től kezdve rendeli, hogy addig a szükséges szakembereket kiképezhesse. A központ ezentúl vállalatok, testületek és magánosok megkeresésére a könyvvizsgálat körébe eső, vagy hasonló munka elvégzését, a bizalmi személy (Treuhänder) vagy a felszámoló szerepét elvállalhatja; közjótékonyosságú egyesületeket és intézeteket működési körébe bevonhat; tagjai alapítványi pénztárak lehetnek.

A központ tőkéjéhez az állam ezúttal 100 millió korona névértékű üzletrész (B sorozatú) átvételével járul (5. §.), amelynek fedezete azokból a pénzekből történik, melyek a központnak a tanácsköztársaság idejéből keletkezett követeléseiből járnak.

Még felemlítendő, hogy jövőre közpénzeket és gyámpénzeket csak oly pénzügyintézeteknél szabad elhelyezni, melyek a Központ tagjai (14. §.)

Ezen törvény tárgyalása adott alkalmat arra, hogy Korányi Frigyes báró a pénzügyminiszterségről lemondjon. A helyzet a nemzetgyűlésben minden önértékes miniszter számára egyáltalában, de főképp az ország súlyos pénzügyi viszonyainak rendezésére hivatott miniszterre nézve amúgy is kellemetlenné vált; tényleg érdemre nézve egy szalmaszál volt az az ok, melyen Korányi megbukott. Nem is elviekérdés, sőt az ügyre nézve talán nem is fontos kérdés adta meg azt az utolsó cseppet, mely a csordultig telt poharat kiömlésre bírta. A javaslat 16. §. szerint „új pénzügyintézet Magyarország területén a törvényhozás további intézkedésig nem létesülhet“, ez alól a pénzügyminiszter a 40 millió koronát meghaladó részvénytársaságokra nézve kivételt tehet. A szakasz kihagyását a pénzügyminiszter ismételt felszólalása ellenében a nemzetgyűlés szavazattöbbséggel elhatározta, mire Korányi beadta lemondását.

* * *

Államháztartásunk, közgazdaságunk és közállapotaink egyik nehezen megoldható kérdése a *tisztviselők* ügye. Csonka-Magyarország közigazgatási viszonyaihoz mérve a régi ország szükségletei szerint berendezett tisztviselői kar túlságosan nagy, leszállítása vagy leszerelése általános kívánság; a pénz értékének csökkenése, illetőleg a nagy drágaság az eddigi fizetést elégtelennek mutatja; a

tisztviselők nyomorúságos helyzetén tehát segíteni kell. A tisztviselők sorsa tehát a kormány és törvényhozás intézkedését megkövetelte.

A nemzetgyűlés tényleg ismételten foglalkozott a tisztviselők ügyével.

Így az 1920:IV. t.-c., mely a pénzügyi felhatalmazásról intézkedik, az államtitkárok számát szállítja le.

Az 5. §. szerint az *államtitkárok* száma az egyes minisztériumokban következőképp állapíttatik meg: a belügy-, pénzügy-, kereskedelemügyi, földművelésügyi, vallás- és közoktatásügyi, népjóléti és munkaügyi és nemzeti kisebbségek minisztériumban 2—2 állás, a miniszterelnökségnél, honvédelmi, külügy- és közélelmezési minisztériumban 1—1 állás vagyis összesen 20 állás. Ha ezeknél több volna most alkalmazva 1920 május 15-től kezdve csak a megállapított számban szabad fenntartani.

Az 1922: I. t.-c. (pénzügyi felhatalmazás) 5. §-a módosítja ezt a rendelkezést, szerinte az államtitkárok száma a külügy-, honvédelmi, közélelmezési minisztériumban egy-egy állással, továbbá a nemzetiségi minisztériumnál két állással csökkentetik, a pénzügyi minisztériumnál pedig egy állással szaporíttatik.

Az 1920: XI. t.-c. az összes hivatalnoki kart kívánja szabályozni. Ez a törvény az állami, államvasúti és vármegyei tisztviselőkre s egyéb alkalmazottakra vonatkozó egyes intézkedésekről szólva, követeli, hogy külön törvényben állapíttassék meg egyrészt az állami, államvasúti és vármegyei tisztviselőknek és egyéb alkalmazottaknak a jövőben szükséges létszáma, és másrészt az, hogy a jelenleg meglévő és a jövőre megállapított létszám közötti eltérés mikép egyenlíthető ki (2. §.). Kimondja továbbá, hogy mindaddig, míg ez a törvény hatályba nem lép, tisztviselőt és alkalmazottat nem lehet más állásra kinevezni, mint amilyen álláson ezidő szerint alkalmazva van; sőt a már rendszeresített és ezidő szerint üresedésben levő vagy azután megüresedő állásokat egyáltalában nem szabad betölteni; sőt tovább menve senkit sem lehet sem fizetéstelen vagy tiszteletbeli minőségben, sem napidíjas (díjnok, havidíjas vagy napibéresi) minőségben alkalmazni.

A törvény feltételezte, hogy a kormány a köztisztviselők ügyének rendezésével rövid idő alatt elkészül; pedig ez az ügy oly tengeri kígyó, mellyel 1875 óta a közvélemény állandóan foglalkozik és dülőre még jövőre is nehezen jut. A nemzetgyűlés tehát már az 1921: XXXIV. t.-c.-ben a költségvetési törvény 3. §-ában megengedi, hogy egy alkalommal az elkerülhetlen szükséghez képest

több egyénre nézve is kivételt tehessen az alól, hogy más állásra a tisztviselőket kinevezhesse.

Másrészt gondoskodott a tisztviselők anyagi javadalmazásáról.

Igy az 1920 : XI. t.-c. 8. §. jóváhagyja a kormánynak azt az intézkedését, mellyel a miniszterek részére 1919 augusztus 1-től kezdve évi 12.000 K nyugdíjba is beszámítható rendkívüli személyes pótlékot és 1920 március 1-től kezdve ezenfelül a havi nyugdíjba be nem számítható működési pótlékot engedélyezett.

Ugyancsak az e törvény 6. §-ban megváltoztatja az 1922 : LV. t.-c. 37. §-nak korlátozását, hogy a nyugdíj évi 16.000 K-nál több nem lehet és ebben a tekintetben csak az a korlátozás marad meg, hogy a nyugdíja beszámítható javadalmazásnak összegét meg nem haladhatja.

Már a háború alatt a törvényhozás a tisztviselőket segélyben részesítette és az 1917 : IX. és XV. t.-c. részletesen szabályozta a pénzbeli segélyt. Az 1920 : XI. t.-c. 7. §-ban jóváhagyja a kormánynak azt az intézkedését, mellyel a készpénzbeli segély helyett 1920 március, április, május és június hónapokra kedvezményes árú élelmiszert és tüzelőanyagot engedélyezett, és felhatalmazta a kormányt, hogy 1920. végéig a tisztviselőket kedvezményes árú élelmiszerben és tüzelőanyagban részesíthesse, továbbá mérsékelt árú ruházati és lábbeli cikkekkel való ellátásáról, valamint olyan étkezdék létesítéséről a lehetőséghez képest gondoskodhassék, melyekben az illetők a kedvezményes árú élelmiszer és tüzelőanyag megfelelő része ellenében mérsékelt árú ebédet és vacsorát kaphassanak. Ezeket a kedvezményeket 1921 március végéig fenntartja az 1920. évi XL. t.-c. 3. §.

Az 1921 : XXIII. t.-c. (költségvetési törvény) 9. §. jóváhagyja a kormány abbéli intézkedését, mellyel a közzolgálati tisztviselőknek és nyugdíjasoknak havi drágasági segélyét és lakbérét 1920 augusztus 1-től kezdve fölemelte. Azokban pedig felhatalmazza, hogy a köztisztviselők egyes csoportjai részére rendszeresített természetbeni ellátások kérdését rendeleti úton újból szabályozza.

Az 1922 : V. t.-c. a közzolgálati tisztviselők és egyéb alkalmazottak (nyugdíjasok, özvegyek és szülőtlén árvák) anyagi helyzetének javítása, valamint az egyes állami bevételek fokozása tárgyában : Az eddigi rendkívüli segélyeken felül újabbakat engedélyez és e célra összesen 1020 millió K hitelt nyújt.

Az 1920 : XXIV. t.-c. 22. §. a köztisztviselők és alkalmazottak számára megszünteti a járandóságaikról szóló nyugtatványok bélyegét és a 23. §. megszünteti a szolgálati díjakat.

Ime a nemzetgyűlés működése pénzügyeink terén. Egy halmaz törvény, melynek célja keresve-keresni az óriási szükséglet fedezésére alkalmas eszközöket. Ujabb adók, illetékek, jövedékek, váltások jelennek meg és az eddigi pénzügyi forrásokból mindig többet és többet merítünk. Majdnem rendszer nélkül támadnak új adóforrások és sokszor természetük ellenére fokoztatnak a más viszonyok közt javasolt és más célra szolgáló adók. Rendszerről, különösen adórendszeréről szó sem lehet. Pénzügyi intézkedéseinket máról-holnapra, ahogy azt az ötlet felkölti, látjuk megjelenni. Így ma pénzügyeink terén alakilag is oly kuszált törvényhalmaz áll érvényben, mely mind az adózók, mind a pénzügyi tisztviselők számára nehezen nyújt tájékoztatást; és épp ezért folytonos önkényre vezet és az adózókat igazságtalanul fogja terhelni. Mindezekhez járul pénzünk értékének hanyatló irányzata, mely számos pénzügyi tárgyalásnál, ahol az érték megállapítása képezi az adó vagy illeték alapját, lehetetlen állapotokat teremt, és a törvény szószerinti alkalmazásánál az adózó vagy illetékköteles vagyoni romlására vezet. Szóval ott állunk ma, hogy pénzügyeink, de főképp közgazdaságunk érdekében minél előbb egész adórendszerünket újra meg kell teremtenünk.

A háború és a nehéz idők, melyeket átszenvedtünk, oly viszonyokat létesítettek és oly helyzetbe hozták közgazdaságunkat, hogy nagyon is meg kell fontolni a jövő adórendszerét. Senki sem fogja ma kívánni, hogy a fogyasztási adók, a forgalmi adók, az örökségi illetékek ne fejlesztessenek oly módon, hogy belőlük az államháztartás rendes bevétele a háború előttinél nagyobb, még pedig sokkal nagyobb legyen. De a fősúlyt mégis az egyenesadókra kell fektetni s itt a rendszer gerincét a jövedelmi adó képezi. Ezt kell a nemzeti élet természetéhez illeszteni, itt kell érvényre juttatni azt, hogy a tényleg jövedelmező üzletek, legyenek már most mezőgazdasági, ipari vagy kereskedelmi mívelletből származók, egyenlő módon adózzanak.

Mindaddig, míg egyrésről hírdetjük, hogy ennek az országnak fenntartó ereje a mezőgazdaságban fekszik; mindaddig, míg hangoztatjuk, hogy ebben az országban kétharmadrésze a lakosságnak mezőgazdaságból él; és másfelől a gazdát bármi okból nem vonjuk hasonló arányban az adóterhek viselésébe; míg kormányunk és pénzügyminisztereink nem mernek arra az álláspontra lépni, hogy a mezőgazdaság, mint az ország fő gazdasági ága az ország adóterhét is jövedelmezőségéhez képest abban az arányban kell hogy

viselje, amelyben ez a többi foglalkozásbelieket terheli: egészséges pénzügyi adózási és közgazdasági rendszerről ne is álmodjunk.

A köztudatba kell juttatni azt a nézetet, és vele gazdatársadalmunknak meg kell barátkoznia, hogy jövő adórendszerünk alapja és gerince csak a *jövedelmi adó* lehet. De köztudatba kell juttatni azt is, hogy a jövedelmi adó csak akkor fog az ország érdekében szolgálni, ha annak gerince a mezőgazdasági jövedelem.

Matlekovits Sándor.

Lukács Vilmos és Fia

tőzsdeügynöki és bankbizományi iroda

Budapest, V., Bank-utca 5. lélemelet.

Telefon :
tőzsde idő
alatt 11-től fél
2 óráig 158-32

◆ Tőzsdei megbízások: Érték-
◆ papírok, valuták és devi-
◆ zák vétele és eladása
◆ legelőnyösebb
◆ feltételek
◆ mellett. ◆

Telefon :
39-11,
101-04.

Vármegyei Mezőgazdasági és Iparfejlesztő r.-t. Szolnok

GYÁRT:

Szolnoki telepein:

Elsőrendű konzerveket: süritett paradicsomot, savanyított káposztát, ecetes-ugorkát és zöldparadicsomot, mindenféle gyümölcsízt, különféle befőtteket, birsalmasajt, szalon- és karácsonyfa-cukorkákat; elsőrendű tésztafélét: tojással készített maccaronit, tarhonyát, különféle levestésztákat; kenyér és péksüteményt; ecetet. Saját gőzmalom, gőzfűrész, fagymunkáló, cementárugyár, dobozgyár.

Budapesti telepein:

„STEINER JÓZSEF és FIA“ gyártmányu kekszet, kétszersütit, gyógykenyeret, pékkenyeret és süteményt, puddingport stb.

Poroszlói telepein:

Saját gőzmalom, gőzfűrész, olajsajtó, kendertörő, ecetgyár, cementárugyár.

Budapesti központi iroda:

V. ker., Zrinyi-utca 7. szám.

Telefon: 75-96, 96-36.

Közlemények és ismertetések.

Bevezetés a szociológiába.

Nagy Dénes. Bevezetés a szociológiába. Budapest, a Genius 1922. Szabad Iskola III. sz. kötete, 94. l.

Ahogy a kis könyvecskét — melynek stílusus kiállítását is ki kell emelni — végigolvastuk, szinte sajnáltuk, hogy szerzőnek nem volt több tere mondanivalóinak kifejtésére. Aki olyan szűk keretek között is, mint amelyek Nagynak rendelkezésére állottak, olyan tömören s mégis világosan és elevenen tudja előadni gondolatait s szerényen az egyes iskolák tanításainak összefoglalása mögött a maga felfogását is érvényre juttatni, annak módot kellene keríteni arra, hogy nagy olvasottságának s komoly gondolkozásának gyümölcseit teljes egészükben is kamatoztassa a köz okulására. Szerencsés véletlen, hogy legalább azok az előadások (talán jobb lett volna, ha e könyv címében is utal annak eredetére), melyeket szerző a szociológiáról tartott, alkalmat nyújtottak neki azok egy részének kiadására; de amily élvezettel olvashatja az érdeklődő az abban foglalt fejtegetéseket, ugyanolyan figyelemmel várja a beígért folytatást, mely a legfontosabb társadalmi tünemények (gazdálkodás, vallás, osztály stb.) fejlődésének vázlatát fogja majd nyújtani.

Az első előadás a tudomány kialakulásával foglalkozik s a annak egyszerű, könnyen érthető definícióját adja: a tudomány tapasztalatorganizáció, melynek célja, hogy az életben felmerülhető minden problémában útmutatást adhasson. Ezután áttér a társadalomtudomány autonómiájára, mely Comte Ágostonnal kezdődik és konklúziója az, hogy a szociológiának is szaktudománynak kell lennie. Nagyon szépek e fejezet végső szavai: „A tudás mérsékel, önuralmat ad és a valóban elmélyült képzettség mindenkor hagy némi helyet a kételynek s nem teszi merevvé, bírálatot nem tűrővé a gondolkodást“. Valóban szép gondolat, melynek érvényre *nem* jutását sajnós oly sokszor tapasztaljuk.

A második előadás a cselekvés és szabadság viszonyát jellemzi. Az alsóbbbrangú társadalmakat a merev, hajlíthatatlan szokások uralma jellemzi, a mai társadalmakat már nagyobb mozgékonyság s ezek tag-

jaiban már megvan a kritikai szellem. Azt persze nem lehet várunk, hogy a társadalmi lét valaha is teljesen tudatos legyen, hogy mindenki minden társas tevékenységének lássa és tudja az értelmét és okait. A társadalmi tünemények racionális kritikájának magaslatára elsőként a görögök tudtak emelkedni (III. fejezet), Xenophanes, Sokrates, Plató s utóbbira nézve szerző megjegyzi, hogy a tőle eredő kommunista állameszmény a tulzó athéni individualista szellemmel szemben öltött testet. Mint ellentétet kiemeli, hogy Rousseau viszont az egyéniséget korlátoló társadalomjogi elnyomatással szemben egy individualista államot akar nyerni.

A módszer kérdésére térve át, (IV. fejezet) megállapítja, hogy a szociológia módszerének első problémája meghatározni ama jelenségeket, melyek annak sajátos területéhez tartoznak. A módszer a tudománnyal fejlődik, gazdagodik, mondja Nagy Dénes s a szociológia művelőinek *előítélettől mentesen* (ezt nem lehet eléggé erősen hangsúlyozni !) kell elmerülnie a tapasztalat szerint társadalmiaknak tartható tünemények tömegébe. Az alapos munka teszi szükségessé azt a — sokak által nehezen megérthető — tényt, hogy a szociológia gyakran kénytelen visszamenni a történelem előtti korokba, melyekben az emberi fejlődésnek „jelentőségükben legterhesebb“ eseményei lejátszódtak. A gazdaságtörténet, a jogfejlődés, a statisztika, a pszichológia stb. mintmegannyi emeltyűk, melyek révén a szociológia a maga nehéz problémáit megforgathatja.

Viszonylag nagyon behatóan foglalkozik szerző (az V. előadásban) Comte filozófiájával, kinek főcélja volt az, hogy a bölcseletet teljesen pozitívvá tegye. A pozitív filozófia egyik része a szociológia, melynek pozitívvá tételét Comte bőven kifejti. A forradalmak viharain átment Magyarország lakossága előtt mennyire ismert fogalmak azok az aranycsengésű szavak, melyekkel Comte az igazi politikai rendszer két alapfeltételét jellemzi: a rend és haladás ezek! Szerencsésnek tartom szerző fejtegetéseiből azt az idézést, mely szerint a forradalom elméletei nem képesek a rendet megteremteni: a forradalmi intézményes alkotások javarészből a régi rendszer intézményei voltak, új, metafizikai nevek alatt.

Comte után a biológia fellendüléséről beszél szerző (VI. fejezet) s főképp Spencerről, kinek bölcseletében az az elv szűrődik le, hogy az emberi tudás viszonylagos és a világ valódi mibenléte megismerhetetlen. A nagy angol tudós kutatási módszerének ismertetése után röviden e módszer hibáira is rámutat. A kritika még erősebben kicsendül szerző hangjából Marx tanainak vázolásánál (VII. fejezet), ahol utal a történelmi materializmus egyoldalúságára

s arra, hogy a társadalmak életmenetének és küzdelmeinek az osztályharcon kívül más fontos tényezői is vannak, a nemzetek, fajok, egyházak stb. Tekintettel arra, hogy Nagy is rávilágít arra, hogy a marxizmus elméleti megalapozásából folyik közvetlenül a modern szocializmus gyakorlati-politikai programja, nem ártott volna a revizionista irány frontvisszahuzását is ismertetni s a jelenkor tapasztalataira támaszkodva a marxizmus túlzásait valamivel még plasztikusabban kifejteni.

A könyvecske VIII. fejezetét a lélektani módszereknek szentelte a szerző s igen szép az a példája, mellyel a tömegek lélektanát Shakespeare Julius Caesarjából vett jelenettel eleveníti meg. A tömeglélektani vizsgálatok nélkül a forradalmakat sem lehet megérteni; Anatole France „Az Istenek' szomjuhozna” című regényére való hivatkozása is nagyon találó.

Az előadások két utolsója Durkheim szociológiai módszerét ismerteti előbb általánosságban, majd pedig annak egyik problémája kapcsán Durkheim szerint a szociológia nagyrészen történelem, a szó bizonyos sajátos értelmében; a szociológia a különböző társadalmakra érvényes törvényszerűségeket igyekszik felfedezni, kísérletezéseit az összehasonlítás útján végezve. A részletesebb előadás során szerző közli főbb vonásaiban Durkheimnek az öngyilkosságról közölt kutatásait, ismerteti az egoista, az altruista és az anomikus öngyilkosságot s rámutat arra, hogy e látszólag szűk, elhatárolt témából alapjában a társadalom egész erkölcsi életéről szerzünk tudomást.

Talán kissé hosszabban is ismertettem a szokásosnál Nagy Dénes könyvét. Tettem azonban ezt abban a meggyőződésben, hogy egy olyan sokat ígérő magyar szociológus munkájával foglalkoztam, akitől a tudomány még sokat várhat.

Laky Dezső.

Az 1920. évi budapesti népszámlálás eredményei.

Budapest székesfőváros statisztikai közleményeiben megjelent az 52. sz. „Az 1920. évi népszámlálás eredményei” címmel. Budapest, 1922. 32. l.

Dr. Thirring Gusztáv, a fővárosi statisztikai hivatal igazgatója a népszámlálás fő adatait közli és érdekes szöveggel kíséri. Ezek szerint a főváros népességének száma volt:

Évben	száma	szaporulat számban = %	természetes szaporulat	bevándor- lás útján
1890 --- ---	506.384	— —	—	—
1900 --- ---	733.358	226.974 44·8	67.547	159.427
1910 --- ---	880.371	147.013 20·0	65.557	81.456
1920 --- ---	930.247	49.876 5·4	—14.822	64.698

A főváros lakosainak növekvésében beállott nagymérvű csökkenést gazdasági okokban és a háborúval kapcsolatos jelenségekben kell keresni. A gyárpar némely ágaiban beállt pangás következményei a külvárosokban észlelhetők; a munkáslakások (pl. a kőbányai téglavető munkásházai) üresek, az albérlők száma megcsappant, a kommunisták az országból megszöktek, sok közülük internált táborokban van, a zsidók (galíciaiak) kimentek az országból, a világháború alatt számosan elestek. Budapest az utolsó 10 évben csak kisebb szaporodást mutat fel, holott Bécs népessége 189.493 és Berliné 154.827 lélekkel fogyott.

Az épületek száma 20.000 és pedig 1985-tel több mint 10 évvel ezelőtt. A gyarapodásból 744 esik a Duna balpartjára és 1241 a pesti részre. Volt:

	1910-ben	1920-ban	tehát több
földszintes ház	9.617	10.669	1.052
egy emeletes	2.987	3.015	28
két emeletes	2.008	2.114	106
három emeletes	2.654	2.829	175
több emeletes	719	1.342	623

A lakalkalmatosságok (lakások, üzletek, irodák stb.) 211.559 volt 1920-ban és 201.843 1910-ben, tehát a szaporodás 9716 lakalkalmatosság. Ebből lakás 208.189 szemben 169.038 lakással, tehát 39.155-tel több. A rendes lakások száma minden kerületben szaporodott, ami különösen azáltal keletkezett, hogy több lakás szétosztott. A lakások nagysága szerint volt:

	1910	1920	tehát több
0 szobával (csak konyha)	475	639	164
1 „	92.825	110.682	17.857
2 „	41.376	55.009	13.633
3 „	18.324	24.056	6.332
4 „	9.192	10.749	1.557
5 „	3.684	4.037	353
6 „	1.524	1.380	—143
7 „	727	536	—191
8 „	377	282	—175
9 és több	530	299	—231

Míg az összes lakások száma 23 2%-kal emelkedett a szobánélküliek 34 5, a 3 szobásoké 34 5, a 2 szobásoké 32 9%-kal, az 1 szobásoké már csak 19 2, a 4 szobásoké 16 9 és az 5 szobásoké 9 6%-kal szaporodott. A 6 szobánál nagyobb lakások száma mind megfogyott, így a 6 szobásosok 9 4, a 7 szobásosok 26 3, a 8 szobá-

szok 46·4 és a még ennél is nagyobbak 43·6⁹/_o-kal. A proletár-diktatura alatt történt erőszakos belakoltatások okai a nagy megfogyatkozásnak.

A lakássűrűség 9·5°/_o-kal nagyobbodott vagyis a lakásviszonyok rosszabodtak. A lakásokban lakott:

	1910	1920	tehát több
0 szobás (konyha) --- --- ---	1.448	2.708	1.250
1 szobás lakásban --- --- ---	402.326	413.296	10.970
2 " " --- --- ---	207.270	240.039	32.769
3 " " --- --- ---	95.645	120.854	25.219
4 " " --- --- ---	52.228	48.576	6.348
5 " " --- --- ---	22.337	24.683	2.346
6 " " --- --- ---	10.119	9.740	— 379
7 " " --- --- ---	5.145	4.137	—1.008
8 " " --- --- ---	2.707	1.657	—1.050
9 és több lakásban --- --- ---	4.783	4.483	— 300

A kisebb lakásokban lakó népesség száma növekedett legerősebben, míg a nagyobb lakások felé az arány kisebb, sőt a 6 szobás lakásoktól kezdve csökkenés állt be.

Kerületek szerint a főváros népessége egészen különböző alakulást mutat; az utolsó 10 év alatt a főváros összes népessége 5·7°/_o-kal szaporodott, még pedig jobbparti része (Buda) 21·2°/_o-kal és balparti oldala (Pest) csak 2·1°/_o-kal. Sor szerint szaporodott az

I. kerület 35·1°/_o-kal

II. " 18·1 "

X. " 15·1 "

V. " 13·5 "

IV. " 12·4 "

III. " 3·8 "

IX. " 3·8 "

VI. " 3·0 "

megfogyott a VIII. " 4·3 "

VII. " 3·0 "

A népesség demográfiai viszonyait részletezve nem szerint erős eltolódás mutatkozik. Férfi volt 1910-ben 436.604 és 1920-ban 430.412, tehát 6.192 fővel kevesebb, holott nő volt 446.767 és 499.835, tehát 55.068 fővel több; s így ma 1000 férfira 1161 nő esik, holott 1910-ben csak 1036 esett.

Nemzetiség szerint egyedül a magyar szaporodott, még pedig 11·9°/_o-kal; ma a főváros lakosságának 90·9°/_o-a magyar. A többi nemzetiség közül megfogyott a német 30·6°/_o-kal, a tót 37·1°/_o-kal,

a szerb 72·4⁰/₀-kal, az oláh 39·6⁰/₀-kal, a horvát 37·2⁰/₀ és a lengyel 25·2⁰/₀-kal.

A vallás tekintetében a nemzetiségekben beállt változás jut kifejezésre; a szerbek és oláhok csökkenése kifejezést nyer a görög keleti vallásuk számának 44·5⁰/₀-kos apadásában, a tótok csökkenése az ág. evangélikusok 2⁰/₀-kos fogyásában. A római katolikusok száma 5·4 és görög katolikusoké 5·9⁰/₀-kal gyarapodott; a reformátusok 13, a zsidók 4·4⁰/₀-kal szaporodtak. Az Erdélyből menekültek az unitáriusok számát 128·1⁰/₀-kal, általános számban 2716 fővel gyarapították. A vallás szerinti megoszlás ma következő: a népesség 59·6⁰/₀-a római katolikus, 22·9⁰/₀-a zsidó, 10·5⁰/₀-a református, 4·6⁰/₀-a ág. evangélikus, 1·1⁰/₀-a görög katolikus, 0·5⁰/₀-a unitárius és 0·4⁰/₀-a görög keleti.

A bevándorlás hatását a fővárosra az előzetes eredmények a háború alatt 202.342 főre számítják, melynek több mint a fele azaz 123.632 fő az 1918—19. és 1920. évre jut. A munka felfogása szerint a háború alatt a bevándorlás nem volt aránytalan nagy. Ugyanis a népszámlálás előtti 5 év óta Budapestre jött 1890-ben 114.844 egyén, 1900-ban 168.404 és 1920-ban 159.652; eszerint a háború alatti természetellenes bevándorlás kisebb tömeggel gyarapította a fővárost, mint előbb a normális gazdasági fejlődésből eredő természetes beözönlés.

A bevándorlással kapcsolatban megemlékezik a füzet a vagonlakókról. 1920. évben 1016 egyén iratott össze vagonokban. A menekültek óriási tömegei rendszeres lakásokban vagy egyéb helyiségekben (iskolákban, hivatali helyiségekben, barakkokban) nyertek elhelyezést.

(—vits.)

Magyar Közgazdasági Társaság.

Felolvasó ülés.

Május 18-án *Pap Dezső* államtitkár felolvasást tartott „A nemzetközi munkaügyi szervezet működése” címen. Előadását szép számban megjelent tagjaink nagy érdeklődéssel és tetszéssel fogadták.

Tanácskozmány a gabonazáloglevelekiől.

Június 28-án társaságunk rendkívüli nagyszámú érdeklődő közönség jelenlétében tanácskozmányt tartott a gabonazáloglevelekről. *Matlekovits Sándor* elnök bevezetése után *Koós Zoltán* bőven ismertette a gabonára szóló záloglevelek tervét, előadásához *Éber Antal* fűzött hosszabb fejtegetést. A tanácskozmányt egész terjedelmében közöljük a Közgazdasági Szemle legközelebbi számában.

Igazgató-választmányi ülés.

Június 21-én tartotta ülését igazgató-választmányunk *Matlekovits Sándor* elnöke alatt. A választmány tagjai közül megjelentek: Buday László, Bud János, Exner Kornél, Éber Antal, Fellner Frigyes, Fekete Ignác, Gorove László, Hantos Elemér, Kovács Gyula, Kovács Rezső, Lukács György, Matyasovszky Miklós, Navratil Ákos, Pap Dezső, dr. Paupera Ferenc, Somogyi Manó, Teleszky János, Vágó József.

Elnök előterjesztette a társaság jövő évi működésének tervzetét, s a tartandó előadások és tanácskozmányok programját. Elhatározott, hogy a törvényhozás működését a társaság állandóan figyelemmel fogja kísérni s a szőnyegre kerülő gazdasági és pénzügyi kérdéseket szakemberei által is meg fogja világíttatni. A társaság emellett lehetőség szerint súlyt fog helyezni a közgazdasági elmélet művelésére is.

Elhatározott továbbá, hogy a külföldi gazdasági viszonyok állandó szemmeltartása végett külön szakosztály alakíttassék. Végül *Éber Antal* alelnök felszólalására kimondatott, hogy közgazdasági életünk egyetlen tudományos orgánuma, a „Közgazdasági Szemle“ az eddiginél bővebb terjedelemben jelenjék meg és az aktuális problémákat megfelelő cikkekkel állandóan szakszerű vizsgálat tárgyává tegye.

A választmány a Magyar Közgazdasági Társaság új tagjaiként a következőket vette fel:

Braun Ferenc p. ü. számvizsgáló, Hábori György gázgyári tisztviselő, dr. Gyulay Tibor keresk. és iparkam. ügyv.-titkár, dr. Kemény Dezső keresk. és iparkam. ügyv.-titkár, dr. Klein István ügyv.-igazgató, dr. Kovács Dezső kereskedő, dr. Paupera Ferenc vezérigazgató, Podany Pál műegy. hallgató, Sokel László műegy. hallgató, dr. Zakariás János ügyvéd, Szold Manó, Csepeli Hengermalom r.-t., Keleteurópai Forgalmi Bank, Július Lipót kereskedő, Tormay Béla min. tanácsos, Stux Sándor vezérigazgató, Gyömrei Sándor keresk. kam. titkár, Kuthy Árpád okl. gépészmérnök, Fispán Béla vállalkozó, Popper József tanuló, Nagy János nyugalmazott államtitkár, Vargha Ferenc kir. kúriai tanácselnök, Magyar Országos Központi Takarékpénztár, dr. Kovalóczy Rezső nagykereskedő, dr. Tuszka Ödön orvos, Dobrovits Sándor min. titkár, dr. Várszeghy János min. s. fogalmazó, Kádár Károly min. fogalmazó, dr. Szőnyi Gyula min. s. titkár, dr. komjátszeghi Szentkirályi Ákos ügyvéd, dr. Ország Sándor tisztviselő, Tóth Rezső tisztviselő.

Többtermelési szakosztály.

Pályázati hirdetés.

A Magyar Közgazdasági Társaság többtermelési szakosztálya megbízást akar adni a következő munka megírására:

Címe: „*A szabadforgalom előnyei valamint hátrányai és ez utóbbiak kiküszöbölésének módja*“.

A munkának tartalmaznia kell mindazokat a történelmi és statisztikai adatokat és okfejtéseket, melyek általában a szabadforgalom mellett vagy ellene szólanak. Azután e kérdést *a)* európai, *b)* kisebb gazdasági területi probléma, végül *c)* csupán Magyarországra korlátozott gazdasági berendezkedés gyanánt kell szemügyre vennie. A munka továbbá tartalmazza a tárgyi és időbeli feltételeket, melyek nálunk a szabadforgalom teljes vagy részleges megvalósítását lehetővé teszik és annak vizsgálatát, hogy e feltételek megvalósítása mennyiben áll a magyar társadalom vagy kormányzat módjában. Szembe vagy egymás mellé helyezve az ipari és mezőgazdasági termelés, a kereskedelem és fogyasztók érdekét, főképen a közérdek szempontjából kell az előnyök és hátrányok mérlegét felállítani.

A szakosztály felhívja mindazokat, akik e munka megírását vállalják, hogy aláírás nélkül küldjék el 1922 augusztus 31-éig alulírt szakosztályigazgató címére (VI., Üteg-utca 13) az általuk írni szándékolt munkának *csupán tervezetét*. E tervezetet lássák el jelígyével és csatoljanak hozzá jelígyes levélkét, mely nevüket és lakcímüket rejti. A tervezet tartalmazza a megírandó munka fejezeteit és ezeknek néhány rövid mondatba szorított tartalmát, továbbá a munka előrelátható terjedelmét, azt az időt, mely alatt a munka elkészülhetne, végül azt is, hogy írója mekkora tiszteletdíjat igényel, mely célra ezidőszerint *20.000 korona* áll a szakosztály rendelkezésére.

A szakosztály a benyújtott tervezetek közül a *három legjobbat egyenként 2500 koronával díjazza* s az egyiknek íróját megbízza a munka kidolgozásával.

Kovács Rezső s. k.
szakosztály igazgató.

Lukács György s. k.
v. b. t. t., nemzetgy. képviselő,
szakosztály elnök.

LUKÁCS & Co BANKHÁZ, WIEN

Wiedner Hauptstrasse 1. — Karlsplatz 14.

Táviratcím : Lloydlukács

T e l e f o n :

54-2-31

59-4-88

59-5-78

59-5-79

A Kőbányai Polgári Serfőző r.-t. e. hó 15-én tartott közgyűlésén részvényenként 70 korona osztalék kifizetését, továbbá 12.500 darab 600 korona névértékű részvény kibocsátását határozta el, melyek 2:1 arányban bocsáttatnak a régi részvényesek rendelkezésére darabonként 2650 korona befizetés ellenében. A közgyűlés egyben elhatározta a részvénytársaságnak a Szent István Tápszer-művek r.-t.-gal való egyesülését. Az elővételi jog f. hó 18-tól július 31-ig bezárólag gyakorolható a társaság pénztáránál, X., Maglódi-út 17., továbbá a Magyar Általános Hitelbanknál és a Magyar Leszámitoló- és Pénzváltóbanknál.

A Magyar Cukoripar r.-t. az 1921/22-iki üzletévre 300 korona osztalékot fizet és alaptőkéjét 18 millió koronáról 30 millió koronára emeli fel olyképen, hogy a részvényeseknek minden 3 darab részvényre 2 új, egyenként 600 korona névértékű részvényt ad.

Az Országos Fatermelő r.-t. érdekköréhez tartozó s az utódállamok területén működő vállalatok egységes vezetésének biztosítása, valamint a különböző valuták ingadozásából eredő bizonytalanság és kockázat kiküszöbölése céljából a *Blankart & Cie zürichi* cég, valamint az *S. Bleichröder berlini* bankház közreműködésével Zürichben egyenlőre 3 millió svájci frank alaptőkével „Ofa“ *Holzindustrie A.-G.* néven új társaság alakult. A svájci társaság átveszi az Országos Fatermelő r.-t. összes üzleteit és azok egységes vezetéséről, valamint e vállalatok termékeinek világpiacon való elhelyezéséről gondoskodni fog. Az átalakulással kapcsolatban a Blankart & Cie cég az Országos Fatermelő r.-t. részvényeseinek jogot biztosít arra, hogy részvényeiket „Ofa“ *Holzindustrie A.-G.* részvényekre cserélhessék át. A mai napon közzétett hirdetmény értelmében minden 25 darab 1921. évi szelvényvel ellátott Országos Fatermelő r.-t. részvény ellenében 4 darab egyenként 50 svájci frank n. é. 1922. évi osztalékjogosultsággal bíró „Ofa“ *Holzindustrie A.-G.* részvény lesz átvehető; ezenfelül pedig az ujonnan alakult svájci társaság a részvények átcserelésével egyidejűleg az Országos Fatermelő r.-t. 1921. évi szelvényeinek megváltása fejében részvényenként 50 koronát utalnik. A részvények kicserélése 1922 június 27-től 1922 július 10-ig az Országos Fatermelő r.-t. budapesti pénztáránál (V., Sas-utca 1.) eszközölhető. Az ujonnan alakult svájci társaság alaptőkéjének megállapításánál az alapításnál közreműködő intézetek elsősorban arra voltak tekintettel, hogy az alaptőkének aránylag alacsony összegben való megszabásával az új svájci társaság részvényeseinek teljes értékű valutában is, a külföldi igényeknek megfelelő kamatoztatás biztosítható legyen. A svájci társaság igazgatóságában dr. Éber Antal, Fuchs Artur, dr. h. c. Güttmann Artur (S. Bleichröder cég képviselőjében) Krausz Simon, Reitler Artur dr. (Blankart & Cie cég képviselőjében) Sonnenfeld Lajos és dr. Wittmann Ernő foglalnak helyet.

A Fabank június 28-iki közgyűlése elhatározta, hogy 1,733.744 korona tiszta nyereség a következő évre vezetessék elő. Az igazgatóságba gróf Ambrózy Gyula m. kir. koronaőr, v. b. t. t. és Deutsch Sándor, a Spodiumgyár vezérigazgatója új tagokul beválasztottak.

A Hazai bank részvénytársaság folyó hó 28-án megtartott rendkívüli közgyűlése az alaptőkének 100 millió koronáról 150 millió koronára való felemelését határozta el. Minden három régi részvény után egy új részvény vehető át 500 koronáért, amihez kamat és illeték fejében 25 korona járul, folyó hó 28-tól július 6-ig bezárólag a bank pénztáránál.

A Wiener Bankverein június hó 27-én tartotta Bécsben rendes közgyűlését, mely elhatározta, hogy osztalék fejében részvényenként 190 korona = 47¹/₂% fizetessék. Az alaptőke 2500 millió koronára emeltetett fel olykép, hogy 1500 millió korona a tartalékalapból az alaptőkeszámlára átvitetik, miáltal a 400 korona névértékű részvények 1000 korona névértékre felbéllyegeztetnek.

Püspöki uradalmi bérpince r.-t. Vác
Központi iroda:
Budapest, V., Zrínyi-utca 7.

Különleges Építési és Faipari Részv.-társ.

BUDAPEST,
VI., Röpentyü-u. 62.

Telefon: 147-91, 4-23, 131-56.
 Sürgönycim „Külépit“ Bpest.

Készít: Gyorsrendszerű és magasépítések. Épület-, mű- és tömegbutor-asztalos munkákat. Jégszekrényeket és hűtőberendezéseket. Keltetőgépeket és baromfitenyésztési eszközöket. — **Vasszerkezetek gyártása. Gőzfürész. — Ácstelep. — Bérvágás.**

Lukács & Co., Wien **Karlsplatz 14.** **Wiedner Hauptstrasse 1.**

Sürgönycim: Lloydlukács.

Telefon:
59-4-88,
59-5-78,
59-5-79,
54-2-31,

**Érdekközösségben a
 Lloydbank Részvénytársasággal, Budapest.**

Klein-féle szappanok a legjobbak.

A gabonára szóló záloglevelek.

A Magyar Közgazdasági Társaság 1922 június 28-án tartott tanácskozmánya.

Matlekovits Sándor elnök: Tisztelt társaság! A mai napon a gabonazáloglevelek ügyét akarjuk megbeszélés tárgyává tenni. Méltóztatnak emlékezni, hogy annak idején, amikor a földbirtokreformot tárgyaltuk, már szóba került, hogy a reform legnehezebb kérdése a pénzügyi keresztülvitel, az úgynevezett finanszírozás lesz. Már annak idején több szónok utalt arra, hogy nagyon nehéz lesz a földbirtok megvásárlására, illetőleg a földbirtokos kielégítésére megfelelő pénzt előteremteni.

Most, hogy a földbirtokreform keresztülvitele végül folyamatba tetetett, elérkeztünk ahhoz a ponthoz, hogy a pénzügyi kérdést is meg kell oldanunk. Bizony éppen a legszerencsétlenebb viszonyok közt érkeztünk el ide, mert most valutánk és pénzügyi helyzetünk olyan, hogy hosszúlejáratú kölcsönre nem kínálkozik a szükséges mennyiségű pénz; nem kínálkozik annyi, amennyi a földbirtokreform végrehajtásához múlhatatlanul kellene.

Mint méltóztatnak tudni, papírpénzvalutánk az utolsó évben 0.45—2.85 centimes közt hullámozott. Ez egyáltalán nem nevezhető stabil valutaállapotnak s alig képezheti alapját hosszúlejáratú kölcsönnek. A hosszúlejáratú kölcsönökre legjobban alkalmas aranykölcsönökkel azonban olyan szomorú tapasztalatokat tettünk a múltban is, hogy azokat mai szegényes viszonyaink között alig lehetne újra prozódációba hozni.

S itt most felmerült a kérdés, vajjon nem lehetne-e arra, amiből a gazdának a legtöbb van, tehát a búzára fektetni az egész finanszírozás tervét, annyival is inkább, mert az állam erre már példát adott a vagyonváltságnak a búzával való kapcsolatba hozatalakor.

Ha tisztán teoretice vizsgáljuk a kérdést, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a tudomány legkevésbé sem tekinti, sőt nem is tekintheti állandó és biztos értékmérőnek a gabonát, mert a gabona,

mint értékmérő hosszú időn át esetleg egyenletesnek mutatkozhat, de rövid időközökben nagyon változó.

A mostani állapotok egyébként nem mérvadók, mert az, hogy az idén a búza ára 500 K-ról felment 4000 K-ra, csak annyit jelent, hogy megváltoztattuk korlátolt gazdasági rendszerünket, áttértünk a szabad gazdasági rendszerre. Ámha a békeidőbeli magyarországi állapotokat vizsgáljuk, erre nézve statisztikai hivatalunk egy igen érdekes munkát közölt annak idején. Ez a munka a magyarországi árviszonyokról szól és benne fel van dolgozva a gabona ára is 1867—1911-ig, tehát körülbelül negyven éven keresztül. E munkában az évi átlagárakat, azonkívül a havi átlagárakat mutatják ki; eszerint negyven év alatt az évi átlagárak 14 és 32 K közt változtak, az ugrás tehát körülbelül a kétszeres volt. Ennél sokkal nevezetesebbek azonban az eltérések az egyes esztendőkből, olyannyira, hogy vannak évek, amelyekben 12 K—29 K-ig változnak az egyes hónapok átlagárai.*

Ha már most arról van szó, hogy a gabona legyen az értékmérő bizonyos hitelügyletnél, akkor módot kell találnunk arra, hogy ezeket az ugrásokat paralizálhassuk, illetőleg meg kell találnunk a módot arra, hogy a gabona értékének bizonyos állandósítása jöjjön létre.

Én azt gondolom, tisztelt társaság, hogy ez a tárgy annyira érdekes, hogy megbeszélése és megvitatása igazán csak a Közgazdasági Társaság kebeléből indulhat ki. Szerencsénk volt tehát, amikor Koós Zoltán dr.-t, a Földhitelbank igazgatóját sikerült megnyernünk arra, hogy előadás keretében az ügy állását és fejlődését bemutassa. Az ő előadása legyen az alap, amelyhez az urak hozzászólásaikat fűzhetik.

Kérem a tisztelt előadó urat, tartsa meg előadását.

* Egy-egy évben a búza havi átlagára következő ingadozást mutat:

	legkisebb kor.	legnagyobb kor.	különbség kor.
1902. év szeptember	13·98	február 18·70	4·72
1903. „ augusztus	15·08	január 16·16	1·18
1904. „ január	15·88	szeptember 21·48	5·60
1905. „ október	16·21	február 19·94	3·73
1906. „ október	14·24	január 17·24	3·00
1907. „ január	14·67	december 25·76	11·09
1908. „ április	22·96	december 25·73	2·77
1909. „ január	25·88	június 32·68	6·80
1910. „ június	19·40	január 29·36	9·96
1911. „ január	22·68	június 25·55	2·89

A tíz év alatt a legkisebb ár 13·98 és a legmagasabb 32·68 K közt 18·70 korona, vagyis 125% volt a hullámzás.

Koós Zoltán: A búzazáloglevelek eszméje és azok megvalósításának terve három különböző fázison ment keresztül. Az első az volt, amikor a parlament elé terjesztett a vagyonszállásról szóló törvényjavaslat. Akkoriban mindenki azon törte a fejét — különösen az ingatlan vagyonszállást illetően — hogy hogyan lehetne ezt olyan módon finanszírozni, hogy abból az államnak olyan haszna legyen, mint amilyent mindannyian kívántunk. Mi: a Magyar Földhitelintézet akkor egy javaslatot terjesztettünk a m. kir. pénzügyminiszter úr elé, amelyben az ingatlan vagyonszállás finanszírozására a búzára szóló záloglevelek kibocsátását hoztuk javaslatba.

Ennek a javaslatnak a lényege az volt, hogy az ingatlan vagyonszállás a mezőgazdasági ingatlanok után búzában vettessék ki, így a birtokosoknak az állammal szemben búzatartozásuk lett volna. Ezeket azután jelzálogilag lehetett volna biztosítani azokon az ingatlanokon, amelyeket az terhel. A jelzáloggal biztosított búza követelés alapján lehetett volna azután értékpapírokat forgalomba hozni, még pedig búzáért, búzában fizetendő papírokat.

A javaslat az volt, hogy ezek a záloglevelek, kötvények, vagy bárminek is nevezzük is ezeket a papírokat, effektív búzában, vagy lisztben legyenek teljesítendőek és éppen ez látszott reményt nyújtani arra, hogy e papírok esetleg a külföldön is plesszírozhatók lesznek. Ez lényegében azt is jelentette volna, hogy az állam azon exportfölöslegét, amely a következő években adódik, előre leköti és eladja.

Az akkori pénzügyminiszter úr ezt a proposíciót elfogadta és meg is bízta a Földhitelintézetet a keresztülvitellel, azonban az időközben történt személyi változások miatt ez a dolog megoldásra nem került.

Az a körülmény, hogy a legfőbb fórum, a m. kir. pénzügyminiszter úr a mi javaslatunk elismerésére készült, ösztönzött bennünket arra, hogy e gondolatnak egy más megoldású kidolgozását terjesszük elő a földbirtokreform finanszírozására vonatkozólag, nem ugyanabban a formában, amint azt a vagyonszállás finanszírozására vonatkozólag tettük, hanem azzal a módosítással, hogy itt búzakövetelések alapján aranyfrankra szóló záloglevelek bocsátásának ki a következő konstrukciók mellett:

A földbirtokreform keresztülviteléhez a törvény szerint is szükséges, hogy bizonyos ingatlanokat megváltsanak a földbirtokosoktól. A megváltás alá eső ingatlanokat a földreformtörvény szerint teljes mértékben ki kell fizetni. Az ingatlanok kisebb emberek,

kisebb parcellavevők között fognak szétszattani, akik nagyon természetesen nem lesznek mind abban a helyzetben, hogy az ingatlan vételárát 100% erejéig készpénzben kifizetni tudják. De ezenkívül egyéb okok is voltak, ezekre most nem akarok kitérni — amelyek mind ellene szóltak annak, hogy az egész vételár kifizetését követeljék. Hiszen hogyha forszírozták volna ezt — már t. i. azt, hogy bármilyen formában készpénzben fizetessék ki az egész vételár — ez elsősorban a földbirtokosoknak lett volna a legnagyobb mértékben hátrányos; azoknak, akiknek az ingatlanokat megváltották.

Azok a parcellavevők, akik tehát az ingatlan vételárát nem tudták volna teljesen készpénzben kifizetni, a vételár egy bizonyos részével, vagy az ingatlan talajértékének bizonyos százalékával — mondjuk 50—75%-ával adósok maradtak volna — még pedig *búzában kifejezett tartozással* maradtak volna adósok.

Ilyen módon — amint látjuk — újból keletkezne egy búzában kontrahált tartozás, amelynek alapján záloglevelek bocsáthatók ki, mert ezek jelzálogilag biztosíthatók. E záloglevelek — amelyek búzakövetelések alapján lettek volna kibocsátva — nem búzára szóltak volna, vagyis ezek számláló jószága nem a búza, hanem arany frank lett volna, és annak megállapításánál, hogy bizonyos búzamennyiség követelése fejében mennyi aranyfrankra szóló kötvényt bocsássanak ki, bizonyos óvatos kulcs szerint kellett volna eljárni; mindenesetre olyan kulcs szerint, amelynek alkalmazása mellett a búzatartozás mindenképen fedezte volna az aranyfrank tartozást.

Ennek a megoldásnak, amely kizárólag a földbirtokreform finanszírozását célozta volna és azt igyekezett volna előmozdítani, volt két mellőzhetetlen követelménye. Az egyik az volt, hogy a szükséges mennyiségű búza, vagy liszt feltétlenül kivitelivám-mentesen legyen exportálható, mert máskép a gazdák által fizetett, beszolgáltatott búzamennyiség aranyfrankra nem alakítható át — a külföldi piacra tehát szabadon kellett szállíthatónak lennie — a másik pedig — amely ezzel szorosán összefügg — az állami garancia volt; mert: hogy ha a helyes megoldáshoz szükséges az export lehetősége, akkor ehhez állami garancia is szükséges, hisz csak így lehet igazán építeni a tervre. Ez a két kellék volt tehát az, amely a kérdés globális megoldásánál feltétlenül számba kellett, hogy jöjjön.

Ez a terv azonban a pénzügyminiszter úrnál nehézségekre talált és nem volt megvalósítható. A földmivelésügyi minisztérium

felhívására újabb javaslatot dolgoztunk ki tehát, még pedig azon az alapon, hogy lehetséges legyen kontrahálni búzában jelzálogos követeléseket; olyan követeléseket tehát, amelyeknek valutája a búza és ezen követelések alapján bocsáttassék ki e jószágra, tehát búzára szóló záloglevél, olyan papir szóval, amelynek számláló jószága a búza. A búza csupán valuta itt, tehát kirovó, számláló jószág; lerovó jószág azonban nem, ez mindig a törvényes fizetési eszközben megállapított készpénz lehet csak. Ez a megállapítás áll a tartozásra és a záloglevelekre is.

Az átszámítási kulcsra vonatkozólag ugyanazt az eljárást proponáltuk, amely a vagyonváltságtörvénynél már megállapított, azokra a búzatarozásokra vonatkozólag, amelyek a vagyonváltságból kifolyólag keletkeznek. A vagyonváltságtörvény értelmében — annak dacára, hogy közben bizonyos módosítások történtek — még ma is fognak kivetni búzában váltságot s ennek mindenkor átszámítási árát ma is minden hónap utolsó napján a földművelésügyi és a pénzügyminiszter közösen állapítják meg és teszik közzé a hivatalos lapban. Ezt az átszámítási kulcsot javasoltuk mi most is, hogy eszerint legyen fizetendő az adós által a búzamennyiség az esedékesség napján átszámított árfolyam szerint. Az ilyen módon befolyt összegek azután a záloglevélbirtokosoknak volnának kifizetendők.

Ez a megoldás már nem egy speciális cél szolgálatába állította volna a tervet. Ez nem szolgálna sem speciálisan a vagyonváltság finanszírozására, sem a földbirtokreform finanszírozására külön, de szolgálna mindenkor a vagyonváltságra és a földbirtokreformra is egyaránt s talán egyik legnagyobb jelentősége az volna, hogy a mezőgazdasági termelést a szükséges befektetési hitellel ellássa. Ezen metódusnál azután nem volna semmi szükség arra, hogy a kölcsönt a vagyonváltság lerovására, a földvételár lerovására, vagy a mezőgazdaságban szükséges tőkék befektetésére fordítanók külön-külön, hanem mindig arra, amelyikre éppen szükség volna. Emellett a konstrukció mellett csak az a kérdés merül most már fel, hogy ha szembenáll egymással búzában kontrahált, de a törvényes fizetési eszközben teljesítendő kötelezettség, megint búzában kontrahált — a záloglevélen alapuló — de szintén törvényes fizetési eszközben teljesítendő tartozás, miért kell a búzát választani valutajószággul és miért nem lehet aranykoronát, aranyfrankot, vagy egészséges aranyvalutát választani erre a célra.

Hogy miért nem lehet, annak főleg két oka van. Az első oka az, hogy az aranykoronában, vagy akármilyen más egészséges aranyvalutában kontrahált kölcsönök nálunk annyira népszerűtlenek, hogy

ezt a publikum széles körébe bevinni nagyon nehéz volna. Ez a nehézség pedig nemcsak a publikum és főleg a gazdaközönség szeszélyében leli magyarázatát, hanem nagyon jól megfontolt és meggondolt érdekből történik ez, mert gazdasági szempontból nézve a dolgot, ezt szinte megcsinálni sem lehet, illetőleg ha megcsináljuk, akkor annak, aki vállalja az aranytartozást, rendkívüli veszteségei lesznek. Ennek a veszteségnek az oka pedig az, hogy a mai papirkoronának más az értéke a világpiacon és egészen más az értéke a belföldön.

Hogy meddig fog ez az állapot fennállani, nem tudjuk, de amíg a korlátolt forgalomból nem térünk át a szabad kereskedelemre, addig nagyon valószínű, hogy a papirkorona diszparitása, amely nemzetközi értéke és belföldi értéke, illetőleg vásárlóereje között fennáll, meg fog maradni, még pedig nem mindig egy és ugyanazon mértékben, hanem ingadozva, hol kisebb, hol nagyobb mértékben.

Már most ha valaki, mondjuk egy gazda, aki terményeivel a belföldi piacra van utalva, értékesíti terményeit, akkor ő csak a belföldi piac árait veheti tekintetbe, mert hiszen a szabadforgalom korlátozása annyit jelent, hogy ő a terményeiért csak a koronának belföldi vásárlóerejét kapja meg, tehát viszonylag kevesebb koronát kap ugyanannyi métermázsa búzáért, mint amennyit kapna, ha azt a világpiacon értékesíthetné. Így természetesen végeredményben koronára való átszámítás történik. Ha a gazdának ezzel szemben a nemes valutát kell megvásárolnia, akkor a korona világpiaci értékét kell számba vennie. S ha itt egy egészen szembeszökő példát veszünk, akkor mindezt egész világosan meg fogjuk érteni. Ma, amikor körülbelül $52\frac{1}{2}$, vagy 53 a korona, akkor 200 felel meg az aranyfranknak. Egy métermázsa búza belföldön 4000 korona, ezért az egy métermázsa búzáért ma a belföldi piacon tehát az eladó nem kap, csak 20 frankot, mert 4000 koronának ennyi felel meg, ellenben a világpiacon a búza ára ma 20 frank fölött áll, tehát az eladónak több búzát kell eladnia, ha vállal 20 aranyfrank tartozást, mint egy métermázását. Igaz, hogy az egy mm. búza a világpiacon nagyobb értéket reprezentál, mint 20 frankot. A tartozás lerovásával az eladónak az egy mm. búzán mindenképen túl kell adnia.

Amíg tehát a korona belföldi- és külföldi értéke között diszparitás van, addig a termelő, aki elsősorban a belföldi piacra van utalva, aranytartozást csak úgy vállalhat, ha előre leszámol azzal a körülménnyel, hogy neki a dologból jelentékeny vesztesége lehet.

Ez pedig annyit jelent, hogy az aranyvaluta tartozást jelentékenyen túl kell fizetnie, nemcsak a kikötött kamat tekintetében, hanem a korona árdifferenciájában, illetőleg értékdizparitásban is.

A búzazálogleveleknek és kölcsönöknek felépítése annyira egyszerű, hogy ez szakemberek előtt bővebb megvitatást nem is igényel. Bizonyos egyenlőtlenlégek, bizonyos nem teljesen igazságos megoldások itt is fognak adódni és ezeket kiküszöbölni nem lehet. Ám a kérdés érdemi és nagyfontosságú része az, hogy milyen hatást gyakorol vagy gyakorolhat ez a dolog közgazdasági életünkre, ha tényleg megvalósításra kerül. Mert ez dönti el tulajdonképpen azt, hogy az instrumentum — belső technikai megvalósítás szempontjából összehasonlítva — a koronazáloglevelekkel, vagy akár milyen más valutára, tehát pénzügyi szakra szóló záloglevelekkel szemben hátrányban van-e és ha hátrányban van, az itt mutatkozó hibák kisebbek-e, mint azok az előnyök, amelyeket a búzazáloglevelek az általános közgazdasági életre, illetőleg a magyar közgazdasági életre gyakorolhatnak.

E témák teljes kifejtésére nem érzem magamat hivatottnak, azonban egy-két szempontra mégis kénytelen vagyok rámutatni. A mi instrumentumunknak főképp két nagy jelentőséget tulajdonítunk: az egyik a dolog állampénzügyi jelentősége, a másik pedig általános közgazdasági jelentősége. Instrumentumunk állampénzügyi jelentőségét abban látjuk, hogy felhasználható lesz különösen a földreform finanszírozásánál. A földbirtokreform megoldásánál tudvalevőleg a földművelésügyi miniszter és a pénzügyminiszter úgy döntött, hogy az ezer holdon felüli nagybirtok a vagyonváltságot természetben tartozik leadni; ennek következtében az állam tulajdonába jut vagyonváltság címén legalább 300.000 kat. hold föld. Ezt a földterületet az állam valószínűleg fel fogja használni a földbirtokreform céljaira. De akármilyen célra is használja fel az állam, valószínű, hogy el fogja adni, szóval ez a földterület nem marad az állam kezében, hanem megint magángazdaságokra fog széttagozódni. Egészen bizonyos, hogy a mai gazdasági helyzetünk mellett, ha az állam ezt a 300.000 holdat értékesíti, nem fog a teljes ár befolyjni anélkül, hogy a földeket meg ne kelljen terhelni; esetleg ha egyes ingatlanok el is kelnek és ha azokat nem is kell megterhelni, mindenesetre meg kell terhelni igen sok birtokot majd a különböző beruházások miatt. Ám valószínű, hogy már a vételár miatt is jelentékeny megterhelésre lesz szükség, hogy az ingatlanok egyáltalán eladhatók legyenek.

Már most, ha egy katasztrális holdnak a megterhelését csak

10 métermázsza búzára is veszem fel, ami nem haladja meg az ingatlanok átlagos értékének 50%-os megterhelését, akkor körülbelül közel járok az igazsághoz, mert ma 20 mm-ra véve egy hold ingatlan átlagos értékét, még mindig jóval a békeérték alatt maradunk. S itt azért nem számítunk koronában és nem vesszük számításunk alapjául a mai papirkoronát, mert ebben nem fejeződik ki tökéletesen az ingatlan értéke. Most az összehasonlítást csak úgy tehetjük meg, hogy vesszük a békeidőbeli aranykorona, vagy legalább is a vélt aranykorona értéket és a búzaértéket s így megállapíthatjuk, hogy átlagban Magyarországon egy hold föld értéke lényegesen meghaladta a 20 mm-t.

Amint látjuk tehát, 10 mm. terheléssel egy hold föld egyáltalán nincs túlterhelve; de nincs túlterhelve azért sem, mert ha egy hosszúlejáratú kölcsönt veszünk, akkor mindig azt kell nézni, hogy az évi szolgáltatás, az annuitás, amely a kölcsön letörlesztéséhez és a kamatok fizetéséhez szükséges, olyan mennyiséget tesz-e ki, amelyet az ingatlan hozadéka nem fedezhet. 10 mm. évi annuitása azonban sokkal kisebb összeget tesz ki, semhogy a föld értéke ezt ne fedezhetné. Hiszen ha $6\frac{1}{2}\%$ -kal számítunk, ez is csak 65 kg-t tesz ki, ennyit pedig egy hold föld után egész bátran lehet fizetni s még mindig marad elég hozadék ahhoz, hogy a föld tulajdonosának is jusson a megélhetésre. Persze egyéb tőke beszerzésére a föld így nem lesz alkalmas, s ha a vételár mellett szükséges a megterhelés, akkor az egész beruházásról más úton kell gondoskodni.

Számításaink alapján tehát 3 millió métermázsza búzáról van szó, vagyis az állam kezébe kerülhet 3 millió mm. búzáról szóló záloglevél. Ez a mai értékelés mellett 12 milliárd korona tesz ki. Ez a 12 milliárd korona ma jelentékeny része a függő államadósságnak, elsősorban értem ezalatt az államjegyeken alapuló államadósságot. Pénzügyeinket egyszer mindenestre rendeznünk kell és ehhez az első lépés nem lehet más, mint a valutakrízis megoldása. A valutakrízis megoldásához viszont feltétlenül szükséges a jegybank felállítása, ennek pedig előfeltétele, hogy az ország függő adóssága, legalább is az államjegyeken alapuló függő adóssága konszolidáltassék. Ez a konszolidálás nem hisszük, hogy másképp, mint külföldi segítséggel lehetséges lesz; szóval kölcsönről van itt szó, s ennek megszerzésénél lehet része annak a 3 millió mm. értékű záloglevélnek, elsősorban mint zálogtárgynak — ha ugyan értékesíteni nem lehet — annyival is inkább, mert hiszen tulajdonképpen a valutakérdés nálunk rendezve van azáltal, hogy

egy önálló jegybank állíttatott fel. Amikor tehát esetleg attól félünk, hogy a fedezetlen bankjegykibocsátással a pénz elértéktelepedése következik be, akkor semmi akadály sem lehet annak, hogy ezeket a búzában kontrahált jelzálogköveteléseket és búzára szóló zálogleveleket konvertáljuk aranyban, vagyis a megfelelő arannyal fedezett valutára szóló követelésekké és záloglevelekké alakítsuk át. A helyzet mindjárt sokkal könnyebb lesz, ha majd ez a 12 milliárd korona értékű papír, mint zálogtárgy szerepelhet.

Ennél azonban sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítunk az instrumentumnak abból a szempontból, hogy milyen hatása lesz általános közgazdasági helyzetünkre, mert mi azt várjuk tőle, hogy a termelés meginduljon s a termelés folytonos fokozása elősegítessék általa.

S itt az első kérdés, hogy vajjon ezeket a zálogleveleket lehet-e a belföldi piacon elhelyezni. A kérdésre adandó feleletnek van egy fogalmazása, amely így szól: bizonyos mennyiséget ezekből a záloglevelekből a belföldi piacon feltétlenül el lehet helyezni, még pedig a következő okokból: kapitalizáció mindig volt, ma is van, akármilyen sanyarú gazdasági viszonyok között is élünk, új tőkék ma is keletkeznek. Ezek az új tőkék azonban ma legnagyobb részben elvonatnak a gazdasági termeléstől, nagyrésze a leprimitívebb formában; ám egy igen nagy része teauráltatik, nem primitív, hanem éppen igen raffinált formában, valuta- és devizavásárlásokban, miáltal teljesen elvonódik magától a közgazdasági élettől. S ezt a tőkét, — amelyre pedig feltétlenül szükség volna gazdasági céljainkra, — csak azért, mert a tőkebirtokos attól fél, hogy a megszerzett tőke értéke rosszabbodni fog, fekteti valuta- és devizavásárlásokba. Aki tehát megszerzett százezreit, vagy millióit biztosítani akarja, mind attól fél, hogy a korona a világpiacon fokozatosan esni fog s mind arra törekszik, hogy legalább a koronának azon értéke maradjon meg neki, amely mellett azt szerezte. Ha azonban a tőkegyűjtő rendelkezésére olyan instrumentumot tudunk adni, amely mellett az elhelyezett tőkéért megfelelő kamatot kap és biztosítva van aziránt is, hogy azon koronaárfolyamból, amely mellett ő a papírját vásárolta, veszíteni tovább nem fog, — mert hiszen ha a korona tovább esik, a búzáarak természetesen tovább emelkednek, — akkor nagyon valószínű, hogy az újonnan keletkező tőkék egyrészét lehetséges lesz megnyerni e papírok vásárlására. S itt még az is csábíthatja esetleg a tőkegyűjtő közönséget, hogy amikor ma ezeket a búzára szóló papírokat megvásárolja, akkor tulajdonképen a búzát áron alul fizeti, mert hiszen ő ma a papírért

a búzának a belföldi árát tartozik fizetni, ami ma a világpiaci paritás alatt van és ezzel szemben kap egy olyan, esetleg évtizedekre szóló búzakövetelést, amely búzakövetelés az említett idő alatt az árak tekintetében már egy kiegyenlítődést ért el; t. i. a belföldi és a külföldi árak ezalatt az idő alatt ki fogják egyenlíteni egymást, még pedig úgy hogy a belföldi ár fog a külföldi árhoz felkapaszkodni. Tehát az a búza, amelyet a közönség ma megvesz, még a belföldi árhoz képest is olcsón, az évek múlva már a belföldi piacon is többet fog érni, mint ma, tehát ha a korona bármilyen változáson is megy át, mégis, ha átszámítjuk a korona akkori értékére a követelést, amelyen a záloglevelet vásárló a búzazáloglevelet megvette, valószínű, hogy bizonyos esztendők múlva koronaértékben is többet fog a záloglevélbirtokosokra nézve jelenteni a záloglevél, mint amikor azt megvette. Hiszen csak arra kell gondolni, hogy lehetetlenség, hogy állandóan a világpiaci paritás alatt maradjanak a magyarországi mezőgazdasági termények árai.

Ha pedig a papirokat lehetséges a piacon elhelyezni, akkor meg van oldva az a kérdés, hogy termelésünk részére a szükséges tőkét biztosíthatjuk. Magyarország mindig agrárállam volt és én azt hiszem, hogy a megcsonkított Magyarországnak a jövőben legalább ugyanolyan mértékben kell agrárállamnak lennie, mint a multban volt, ami annyit jelent, hogy legalább éppen olyan gondossággal kell ápolnunk a mezőgazdasági termelés érdekeit, mint az egyéb termelés érdekeit. A mezőgazdaság az, amelyből jelenleg a legnagyobb termelési többletet várhatjuk. A mezőgazdaságtól várhatjuk, hogy újabb értékeket tud produkálni, ha megfelelő beruházásokkal a termelés fokozását egyáltalán lehetőségessé tesszük. S ez a kérdés meg van oldva, ha egyszer adva van, hogy kölcsönöket tudunk kontrahálni, amelyeket a gazda nyugodtan vehet fel, mert teljesen tisztában lehet azzal, hogy milyen adósságot vállal s amelyet felvehet azért is, mert olyan értéket kap a kezébe, amelyet investálásra fordíthat. Így egészen bizonyosra vehető, hogy Magyarországon a mezőgazdasági ingatlanoknak igen nagymérvű investálása és a mezőgazdasági üzemeknek indusztriálása, illelőleg belterjesebbé tétele fog igen gyors ütemben megindulni.

S ennek igazolására egy adatra kell hivatkoznom: össze kell hasonlítanom a régi Magyarország bizonyos idevonatkozó statisztikai adatait Csonka-Magyarország megfelelő adataival. A régi Magyarországon egy négyszögkilométeren 64 lélek élt, ez volt az általános népsűrűség. A lakosság keresete pedig így oszlott meg: 62·5% élt mezőgazdaságból, vagyis az egy négyszögkilométeren élő 64 ember-

ből 44 ember mezőgazdasági termelésből élt. Így tehát minden négyszögkilométerre 20 nem mezőgazdasági foglalkozású lélek esett. Ez a 20 azután kizárólag mint fogyasztó jelentkezett.

Csonka-Magyarország népesedési adatai azonban lényegesen megváltoztak. A mai Csonka-Magyarországon — amennyiben adataim megbízhatóak — a népsűrűség négyszögkilométerenként 83, esetleg 84. Erre nézve az adatok még nem egészen pontosak, de a szám 83 és 85 között mozog. A lakosság foglalkozásából a mezőgazdasági foglalkozási ág percentszáma csökkent. Ma csak 55⁰/₁₀₀-ot tesz ki a mezőgazdasági foglalkozású lakosság, ez pedig azt jelenti, hogy jelenleg az egy négyszögkilométeren élő 83 lélek közül 45 lélek mezőgazdasági foglalkozású és 38 lélek nem, vagyis a mezőgazdaság szempontjából négyszögkilométerenként 38 lélek jelentkezik kizárólagosan fogyasztóként.

Tehát, míg a mezőgazdasági foglalkozású lakosság száma majdnem változatlan maradt, addig a nem mezőgazdasági foglalkozású lakosság, tehát a mezőgazdaságra nézve kizárólag fogyasztóként jelentkező lakosság majdnem a duplájára emelkedett a réginek. Ez pedig annyit jelent, hogy Magyarországon, a mezőgazdasági termények piacán, lényegesen megjavult a mezőgazdasági termelés helyzete, mert amíg eddig négyszögkilométerenként tulajdonképpen csak 20 embert kellett ellátniok, illetőleg csak arra számíthattak, hogy 20-nak adhatják el terményeiket, addig ma 38 embernek adhatják el azt, tehát majdnem duplájának.

A belső piacnak ilyen megjavulása, fogyasztóképesé válása — az ország szétdarabolása hozta ezt magával — nagyon természetesen azt eredményezi, hogy minden mezőgazda, akinek módjában áll, a legnagyobb mértékben igyekezni fog investálni annyit gazdaságába, amennyit csak lehet. S ez természetes is, mert hiszen a piac oly fogyasztóképes lett, hogy egy sokkal intenzívebb mezőgazdaságnak sokkal nagyobb mennyiségű terményeit tudjuk elhelyezni a belföldi piacon, mint a háború elvesztése előtt.

Amint látjuk tehát, minden investíció, amelyet a mezőgazdaságban végrehajtunk, igen lukratív lesz, hiszen már ma is nagy hiány mutatkozik a belföldi piacon.

A feladat tehát az, hogy azokat a megtakarított tőkéket, amelyeket az ország még ma produkálni képes, vezessük mind a mezőgazdasághoz, fektessük mind a mezőgazdaságba s ha így teszünk, akkor a mezőgazdasági termelés fokozódni fog, ami elsősorban általános termelési szaporulatot jelent. Ugyanis a mezőgazdasági investíció foglalkoztatni fog nagyon sok különböző termelési

ágot is, hiszen csak arra kell gondolni, hogy az investálás nagyrésztben építkezésekből, gépek beszerzéséből, kémikáliák fogyasztásából és más hasonló dolgokból áll. Ehhez még hozzá kell vennünk, hogy azután az investált és belterjesebbé tett üzem több embert foglalkoztat, mert ennek vezetéséhez, vagy ellátásához nagyobb számú munkaerőre lesz szükség. Itt kapcsolódunk azután bele a munkanélküliség kérdésébe is, mert lényegileg a háború folytán munka nélkül maradtaknak megfelelő produktív munkához való juttatását is elősegíti az.

Az instrumentumtól tehát mi azt várjuk, hogy ezzel lehetséges lesz a jelenlegi kapitalizációnak egy tekintélyes részét lekötöni, amely rész azután a mezőgazdasághoz vezetetik, ezáltal a mezőgazdaság belterjesebbé válik, ami végül oda vezet, hogy többet termelünk, mint fogyasztunk. S ha eljutunk eddig a pontig, akkor tulajdonképpen megoldottuk azt a kérdést, amellyel gazdasági krízisünk kiküszöbölhető és megtaláltuk azt a módot, amellyel a mai szomorú helyzetből fokozatosan ki lehet gyógyulni.

Ezt tartjuk instrumentumunk legnagyobb jelentőségének. Nem tudom, hogy ez már az első pillanatban fog-e érvényesülni, de reméljük, hogy a publikumot sikerülni fog az eszme iránt fogékonnyá tenni és a zálogleveleket oly mértékben elhelyezni, hogy annak természetes következményei nem maradhatnak el.

Elnök: A társaság nevében megköszönöm a világos, szép előadást és kérem az urakat, hogy szíveskedjenek hozzászólni.

Éber Antal: Abban a kellemes helyzetben vagyok, amidőn most felszólalok, hogy az igen tisztelt előadó úrral szinte mindenben egyet érthetek s mindazt, amit kifejtett, aláírhatom. Amit elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt világosan elmondott, mindazt elfogadom s ha most mégis szót kértem, azt csak azért tettem, hogy az eszme népszerűsítéséhez és a gyakorlati életbe való mielőbbi átültetéséhez néhány, a gondolathoz fűződő kérdés megvilágítása által csekély tehetségemhez képest hozzájáruljak.

Az előadó úr által elmondottakat mindenekelőtt egypár szóval óhajtom kiegészíteni, olyan szavakkal, amelyek már rég óta élnek azokban, akik ezt az eszmét gyakorlatilag nemcsak kivihetőnek, de nagyhorderejűnek is tartják. Mindenekelőtt ki akarom egészíteni tehát a hálás elismerés szavaival azok iránt, akik ezt az eszmét felvetették, felszínre hozták s így diszkusszió tárgyává tették, elsősorban a Magyar Földhitelintézet igen tisztelt vezetősége iránt, amely ezt az eszmét elsőnek vetette szőnyegre, másodsorban pedig a

Földbirtokrendező Biróság igen tisztelt elnöksége iránt, amely a földbirtokrendezés nagy aktuális gazdasági kérdésével kapcsolatban felkarolta az eszmét s összefüggésbe hozta a földbirtokreform kérdésével és ezáltal nagy lépéssel vitte előbbre a gyakorlati megvalósítás felé.

Én a magam részéről ugyanazon a nézeten vagyok, mint az igen tisztelt előadó úr. Ez az eszme ugyanis — sajnos olyan kevés komoly eszme merül fel közgazdasági életünkben — egyike azoknak, amelyek elméletileg megalapozottak, gyakorlatilag pedig óriási perspektívát nyitnak meg. A perspektíva a jelen esetben a földbirtok reform lebonyolításával és — amire én ennél sokkal nagyobb súlyt helyezek — a mezőgazdasági termelés fokozottabb emelkedésével nyílik majd meg.

Méltóztatnak igen jól tudni, uraim s akik a hitelélet kérdéseivel gyakorlatilag foglalkoznak, mind észlelhették a legutóbbi időben azt, hogy az immobil természetű hitelezés országunkban majdnem teljesen megszűnt. Megszűnt azon gyakorlati okból kifolyólag, hogy eddig mindig a koronával operáltunk, mint értékmérővel, bár a koronára szóló címletek és fizetési kötelezettségek — formailag ugyan stabilis értéket mutatnak — érdemileg teljesen labilis értéket tüntetnek fel.

Megoldandó feladatunk szempontjából nekünk az ellenkezőt kell csinálnunk. S ezt a búzaszolgáltatással — azt hiszem — el is érjük, mert ez formailag labilis, de érdemileg — ha nem is stabilis — legalább is megközelíti a stabilitás mértékét. S itt teljesen gyakorlati szempontokból én is tökéletesen azon az állásponton vagyok, hogy az arannyal lehetetlen elérni ugyanazt a célt, mint a búzával.

Eltekintve az elméleti szempontoktól, amelyekre az igen tisztelt előadó úr igen lucidusan mutatott rá, a gyakorlati szempontok arra engednek következtetni, hogy alig akadna olyan jelzálogos kölcsönt felvenni akaró földbirtokos, aki — a közelmúlt esztendőik tapasztalatai után — egy aranyra szóló kötelezettséget elvállalni merészelne.

Dé eltekintve ettől, éppen ilyen fontos a következő megfontolás is. Azok a pénzüntézetek ugyanis, amelyek ilyen aranyra kibocsátott címletekkel a közelmúltban olyan keserves tapasztalatokon mentek át, semmi esetre, de semmi körülmények között sem fognak újra belebocsátkozni ilyenek kibocsátásába. S ezen a téren — azt hiszem — követni fogják őket azok a szerencsésebb inlézetek, amelyek az elmúlt időkben nem eszközöltek kibocsátásokat és ma

abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy a mások keserves tapasztalataiból vonhatják le saját maguk számára tanulságaikat.

Minthogy tehát koronaértékre szóló címletekkel operálni lehetetlen, minthogy tehát aranyértékű címletek kibocsátása az előbb említett gyakorlati okokból keresztülvihetetlennek látszik, ennél fogva — ha Kolumbus tojásának is tűnik fel — elméleti és gyakorlati szempontból ez a megoldás minősíthető a legsikerültebbnek.

Hogy a befektetés szempontjából e megoldásnak milyen jelentősége van, arra nézve talán méltóztatnak megengedni, hogy néhány számadatra utaljak. Nagyon jól tudjuk, hogy minő jelentősége van, különösen a soványabb földekkel rendelkező vidékeken annak, hogy a birtokon mezőgazdasági szeszgyár létesíttessék. Talán még méltóztatnak emlékezni rá, hogy ezelőtt amilyen nagy protekció egyáltalán lehetséges volt ebben az országban, mindazt megmozdították annak érdekében, hogy valaki a birtokára mezőgazdasági szeszgyárat kapjon, mert ez egyértelmű volt az állattenyésztés jövedelmező tételével, a takarmánykérdés megoldásával s külön nagy jövedelemmel egyaránt.

Ma a kérdés úgy áll, hogy a mezőgazdasági szeszgyár felállítása jelenleg körülbelül 8—10 millió koronába kerül. A gyakorlat tapasztalatai mutatják tehát, hogy egy mezőgazda sem akad, aki vállalkozni merne ekkora befektetésnek adósság ellenében, koronákban való eszközlésére, ellenben igen sokan szívesen vállalkoznának a dologra, ha a fizetési kötelezettség, amely a szeszgyár létesítésével kapcsolatos, nem koronákban, nem a korona értékének évi százezrekre rugó annuitásában, hanem olyan búzamennyiségben nyerne kifejezést, amelyre vonatkozólag az illető földbirtokos minden kétséget kizáró módon meg tudja állapítani, hogy a földje terem-e, kiad-e ennyit és így gazdasági lövedelméből fedezhető-e a mezőgazdasági szeszgyár létesítése. Valószínű, hogy a termelés mindég meg fogja tudni hozni a befektetéshez szükséges búzamennyiséget.

De ez nemcsak a szeszgyár létesítéséhez szükséges befektetésre nézve áll, hanem áll a mezőgazdasági gépekkel való berendezkedés esetére is. Csak gondoljuk el, hogy ma egy gőzeke-garnitúra beszerzése 2—8 millió koronába kerül. Természetes, hogy senkisem fog vállalkozni koronában kontrahált kölcsönpénzből ilyen befektetés eszközlésére, holott ha az igen tisztelt előadó úr által helyesen kifejtett bázisra fektetnők a dolgot s a koronaértéket átszámítanók búzában felvett kölcsönre, valószínű, hogy minden gazda rájönne arra, hogy a többtermelésben rejlő az az előny, amelyet számára

egy ilyen gazdasági gép beszerzése jelent, bőven és sokszorosan felülmúlja azt a búzában kifejezett mennyiséget, amelyet annuitásos kölcsön alakjában vállalt.

Amint kifejtettem tehát, én is azt gondolom, hogy a dolognak igen messzemenő perspektívája van s azokon az elméleti műansz-differenciákon, amelyeket egy ilyen kérdés természetesen magában rejt és magával hoz, át kell esnünk s el kell felednünk azokat. Hogy milyen differenciákra gondolok, arra nézve egy példát is említek: nem egészen bizonyos, hogy a búza áralakulása mindig és mindenben földni fogja az arany áralakulását és nem mindig lesz ugyanaz a búzában kifejezett ártöbblet, mint amilyen éppen abban a pillanatban pénzünk diszársziója. Dacára ennek, a koronában kontrahálendő adósságok és az aranyban kontrahálendő adósság lehetetlen volta mellett, relatíve egészen jó és gyakorlatilag keresztülvihető megoldásként fogadhatjuk el az előadó úr említett megoldást.

Ami már most a kérdés nehézségeit és akadályait illeti, itt én a bajt nem a kölcsönvevő szempontjából látom, mert a kölcsönvevőre nézve szinte határozottan állítható, hogy a megoldás előnyös. A kérdés nehézségét én abból a szempontból kívánnám megvizsgálni és megfontolás tárgyává tétetni, hogy vajjon milyen mértékben képzelhető el, hogy pénzintézeteink által ilyen búzában kontrahált kölcsönök alapján búzaválutára kiállított záloglevelek a nagyközönség körében elhelyezésre találhatnak. Szóval a plaszirozás kérdése a nehezebb kérdés és itt — amint mondtam — megvizsgálandó volna, hogy vajjon egyáltalán plaszirozhatók-e a kötvények s ha igen, vajjon milyen feltételek mellett.

És e tekintetben nem vagyok pesszimista és azt hiszem, hogy a közönség körében az ilyen kötvények és záloglevelek forgalomba hozatalára lehetséges lesz piacot teremteni.

S itt abból indulok ki, hogy az utóbbi esztendőik egész befektetési piaca — a háború szomorú eseményei folytán — tulajdonképpen teljes egészében megszűnt. Ezt úgy is lehet fogalmazni, hogy az, aki fix jövedelmezésű értékpapírt akar beszerezni s így akarja biztosítani magának a megélhetést, az a mai viszonyok mellett semmi néven nevezendő határozott, biztos befektetési alapot egyáltalában nem találhat. A korona címletek stabil értéket nem képviselnek, mert ha formailag meg is van a stabilitás, érdemileg annyira labilis jövedelmet hajtanak, hogy ez tulajdonosuknak semmiféle megnyugvást nem nyújthat.

S itt nem akarok kiterjeszkedni annak megokolására, hogy az

állampapiroknak a legközelebbi időkben miért van a legkisebb jövőjük, mint tőkebefektetési eszközöknek. Ma a részvényekben való tőkeelhelyezés — amikor a tőzsdei árfluktuáció folytán, a jövedelmezőség elenyésző csekélyisége folytán az egész dolog labilissá válik — nem az a befektetési mód, amely kívánatos volna az olyanok számára — azelőtt igen sokan voltak ilyenek s ma is meglehetősen nagy számban vannak — akik tőkebefektetési lehetőséget keresnek, teljes kizárásával a spekulatív elemeknek, csak azt célozva, hogy a teljes megélhetést, vagy a megélhetés egy bizonyos részét biztosítani tudják maguknak.

De ezenkívül vannak azok a testületek s nem egyesek, akik ugyanilyen szempontból keresik és nem találják jelenleg tőkájük elhelyezési lehetőségeit. S itt elég talán ráutalni a biztosító társaságokra, amelyek ma díjtartalékaik elhelyezésére abszolúte semmiféle papírt nem találnak, de nem is találhatnak, mert hiszen a koronára szóló papírok beszerzése körül igen szomorú tapasztalatokat szereztek, s jelenleg más papír nem áll rendelkezésükre, amelybe anyagi érdekeik megfelelő védelme mellett tőkájüket befektethetnék.

Én tehát látom és érzem — hisz itt csak érzésekről lehet szó —, hogy, ha megfelelő módon kerülnek piacra a gabonázáloglevelek, akkor a hazai közönség kebelében bizonyos köre fog kialakulni azoknak a tőkepénzeseknek, akik — szerintem — szíves örömet fogják ezeket a címleteket, mint fix tőkebefektetést választani és megvásárolni.

Ami most már a külföldi piacot illeti, vagyis azt, hogy vajjon a külföldön lehetséges lesz-e ezeknek a papiroknak piacot találni és forgalmképessé tenni, e tekintetben — megvallom — nem vagyok optimista. Először azért nem vagyok optimista, mert a külföld mégis csak érezni fogja a különbséget a búza és az arany között, azután pedig azért nem, mert a külföldnek azok után a tapasztalatok után, amelyeket magyar papírok beszerzésével éppen a legutóbbi időben szerzett, nem lesz valami különösebb kedve ilyen magyar tőkebefektetési papirokat vásárolni, még akkor sem, hogyha ezek számukra sokkal kevésbé lennének kockázatosak, mint az eddigi befektetéseik. Ismétlem tehát, hogy e tekintetben nem ringatom magamat nagy illúziókban, bár a külföldi elhelyezés lehetőségét teljesen kizártnak mégsem tartom.

A hazai közönség tekintetében azonban — amint már mondtam — vannak reményeim, olyan remények, amelyek — azt hiszem — indokolttá teszik a címlet bevezetését.

És itt teljesen osztom az igen tisztelt előadó úrnak azt a felfogását, hogy a közönség olyan rétege, amely ma mindenféle fantasztikus, sőt vad spekulációba bocsátkozik bele csupán azért, hogy a maga számára a megélhetés lehetőségét valahogyan biztosítsa, nem fog elzárkózni a megfelelő módon instradált ilyen kötvények felvételétől. De én számolok azzal is, hogy a kapitalizált tőkék, megtakarított pénzek nagyrésze, amelyek ma faute de mieux valuta- és deviza vásárlásokban keresnek elhelyezést, ezentúl az új címletekben fognak elhelyezést keresni és találni.

Ezenkívül nem tartom kizártnak azt a lélektani hatást sem, hogy talán lehetséges volna most egyszer éppen azért, mert e kötvények bűzára szólnak, még a parasztság körében is felkelteni az érdeklődést a fix kamatozású címletek iránt, dacára annak, hogy tudvalevőleg ez eddig Magyarországon sem az állampapiroknál, sem a zálogleveleknél, sem semmiféle részvényeknél nem sikerült. E tekintetben nem akarok jövendölésekbe bocsátkozni, de a búza fogalma sokkal közelebb esik a magyar paraszt mentalitásához, semhogy attól teljesen elzárkózni tudhatna.

Természetesen becslés tárgyát kell, hogy képezze: milyen mértékben volna lehetséges e címletek elhelyezése; a becslés azonban rendkívül nehéz e tekintetben. Ha abban a reményben élünk, hogy az a tizenkétmilliárd korona, amelyet az igen tisztelt előadó úr általam teljesen helyesnek talált számítás alapján kihozott, valami könnyű szerrel lesz elhelyezhető, úgy, hogy a meglévő mezőgazdasági beruházások szükségleteire is jusson, akkor azt hiszem, túlságosan optimisták vagyunk. Az itt követendő óvatosságnak egyébként az előadó úr is kifejezést adott, úgy ahogy most én is.

Ha szabad számokban beszélnem és jövendőt mondanom, akkor én úgy képzelném el, hogy ha egy évben kétmilliárd korona névértéknek megfelelő ilyen búzazáloglevél helyezhető el az országban, akkor közel járunk az igazsághoz, nem vagyunk túlságosan optimisták, — természetesen normális gazdasági viszonyokat feltételezve. Természetesen e számításoknál és jövendöléseknél mindig feltételezendő, hogy a kibocsátás módozatai helyesek legyenek és a kibocsátó személyek kellő módon legyenek megválogatva.

És itt nyomatékosan azon szerény véleményemnek kell kifejezést adnom, hogy eredményre ez az akció — szerintem — csak abban az esetben vezethet, ha az államhatalommal minél kevesebb összefüggése lesz, olyan tekintetben, hogy: az államhatalom ne vállaljon semmiféle garanciát, ne nyújtson semmiféle engedélyt és ne adjon különösképen egyik vagy másik intézetnek, vagy az inté-

zetek egyik vagy másik csoportjának kiváltságot, hanem járjon az állam azon az úton, amelyen a magyar záloglevél ügye évtizedeken keresztül annyi sikert aratott. S a jelzett út az, hogy: alkossunk meg egy törvényt, amely ennek a speciális záloglevél kibocsátásának a tárgyi előfeltételeit, éppúgy, mint annak idején az 1876. évi 36. t.-c. tette, megállapítja, illetőleg az értelemszerű módosításokat az említett t.-cikkel szemben megteszi és ezentúl az államhatalom tovább egyáltalán ne törődjék az egész kérdéssel, hanem bízva a pénzüzetekre annak a kérdésnek az eldöntését, hogy vajjon ők milyen mértékben akarják a kölcsönengedélyezésnek és a záloglevélkibocsátásnak ezt a módját kultiválni. Itt ugyanis sokkal nagyobb feladattal állunk szemben, semhogy bármiféle gátló körülményt megengedhetnénk. Az összes pénzüzetek, amelyek ilyen címletek kibocsátása és elhelyezése terén maguknak már prezstizst, renommét, belföldi és külföldi összeköttetéseket szereztek s erre vonatkozó organizációjuk megvan, bizonyára elfogják tudni látni feladatukat a legjobban. Igaz, hogy az egész hitelszervezet teljes mértékben való igénybevételére szükség van e nehéz feladat megoldásánál, de méltóztatnak jól tudni, hogy azok az intézetek, amelyek évtizedeken át ilyen koronára szóló záloglevelek kibocsátásával foglalkoztak, nagy nevet és piacot teremtettek maguknak, úgy idebent az országban, mint kint a külföldön is s így minden összeköttetésüket, befolyásukat, vezetésben való előnyüket, szükséges és jó eszközeiket elővehetik ez új címletek népszerűsítéséhez. Az új címletek tehát olyan mértékben lesznek forgalomba hozhatók, amely mérték arányos azzal a közgazdasági előnnyel, melyet e címletek biztosítani tudnak.

Természetesen éppen úgy, mint más zálogleveleknél, ezeknél a zálogleveleknél is érvényesülni fog az egyes intézetek pozicionális előnye. Kétségtelen pl., hogyha a Magyar Földhitelintézet fog ilyen címleteket kibocsátani, az rendíthetetlen bizalmat fog kelteni a közönség körében épp úgy, mint ahogy ez a bizalom régi koronaértékű záloglevelei iránt is megnyílvánult. Kétségtelen, hogy a Magyar Földhitelintézet tizedekkel alacsonyabb kamatlábú ilyen zálogleveleket könnyebben fog tudni elhelyezni, mint más intézetek tizedekkel magasabb kamatlábú ugyanilyen zálogleveleket. Ám méltóztatnak tudni azt is, hogy éppen az tette naggyá a magyar záloglevél hitelügyét, hogy minden intézet — amelyik kevésbé volt bevezetve, nagyobb kamatozással, vagy alacsonyabb árfolyamon — igyekezett megfelelő piacot teremteni e papírok számára magának. Ez legnagyobb részben sikerült is s bátran mondhatom, hogy az

egész európai hitelszervezetben alig működött valami olyan jól, mint a magyar záloglevélhitelügy. Senki magyar zálogleveleken soha semmiféle veszteséget nem szenvedett, sőt veszély kockázata sem érinthette, bármilyen magyar intézet zálogleveléről is volt szó. S ez következménye volt annak a tárgyilagos és objektív eljárásnak, amelyet a törvényhozás és a kormányzat e téren követett, hogy t. i. : megállapította a kibocsátás objektív előfeltételeit, ettől eltekintve azonban semmiféle egyéb megkülönböztetésben nem részesítette az intézeteket egymással szemben és e téren semmiféle koncesszionális rendszerbe nem bocsátkozott.

Ami már most a 76-ik évi törvénnyel szemben való különbségekre vonatkozik, én azt gondolom, hogy most tulajdonképen az volna a feladat, hogy a kérdést aktuálissá tegyük, ami most már csak kis munkába kerülne, a többit azután egészséges hitelszervezetünkre bízhatnánk. Röviden összefoglalva az eszközrendő eltéréseket: természetesen megváltoztatandó lenne a megterhelési hányad megállapítása, illetve a becsérték megállapításának módozata, amely a mi esetünkben nem az illető földbirtok koronaértékének megállapítására, hanem átlagos búzahozamának megállapítására szorítkoznék. S az annuitás volna megállapítandó, amely az illető földbirtokra, mint átlagos búzahozamának a fele engedélyezhető s ebből volna azután kiszámítandó az a tőkeösszeg, amely a kölcsönre a záloglevéltörvény értelmében engedélyezhető. Módosítandók volnának ezenkívül bizonyos mértékig a záloglevél biztosítéki alapra vonatkozó rendelkezések is, mert hiszen itt igen fokozott mértékű kibocsátásról van szó és ezek a nagy összegekkel bizonyos arányba volnának hozhatók; de módosítandó volna a mérlegezés kérdése is, szabályozandó volna ugyanis az, hogy a mérleg aktív és passzív oldalán a mindenkori tételek milyen értékben volnának felveendőek.

Azt gondolom továbbá, hogy e törvényben kellene rendelkezni a búzaár mindenkori és mikénti megállapítására vonatkozólag is. Itt ugyanis a helyzet nem egészen azonos azzal, amelyre az igen tisztelt előadó úr ráutalt. Az előadó úr által említett esetben lehetett a hivatalos lapban való közzététellel, miniszteri határozatokkal operálni, mivel ott az állam és a magános közti jogviszonyról volt szó; itt azonban magánjogi viszonyról van szó s éppen ezért azt hiszem, hogy itt teljesen objektív fórumot kellene találni az ár megállapítására. Talán a havi tőzsdei jegyzések átlagát kellene mint fix alapot megállapítani s meg kellene jelölni egy hatóságot, amely azzal bízhatná meg, hogy ezen átlagokat minden hónapban közzétegye. Természetesen, az intézeteknek is más megfontolásokat kel-

lene itt figyelembe venniök, mint más záloglevél kibocsátásoknál; itt ugyanis az a régi módszer, hogy a kölcsönökre eszközölt visszafizetések alapján hat hónap múlva tartassék meg a sorsolás és a címletek beváltása, nem volna gyakorolható, mert akkor 6 hónapig az illető pénzügyintézetet terhelné az egész valutárius rizikó. Itt tehát valami olyan megoldást kellene találni, amely szerint automaticæ, a visszafizetéssel egyidejűleg a kisorsolás lehetősége is megnyílják és igen rövid és gyors időközökben volnának e sorsolások esz- közlendők.

Végül összegezem az elmondottakat: Elméleti és gyakorlati szempontból kedvezőnek és közgazdasági viszonyaink fejlesztése tekintetében jelentősnek tartom a felvetett eszmét, sőt még ennél többnek is: megoldhatónak tartom. Hogy a megoldás milyen mér- tékű lehet, azt a gyakorlat fogja megmutatni, de éppen azért, hogy az egész dolog a gyakorlati életbe bevihető legyen, szükségünk van egész hitelszervezetünk támogatására. Ez a támogatás — szerény felfogásom szerint — megindítható azonnal, mihelyt a törvényhozás az idevonatkozó speciális törvényt megalkotja. Ennek a törvénynek a megalkotása pedig semmiféle nagyobb nehézségbe nem ütközik, mert tulajdonképen jól bevált záloglevéltörvényünk értelemszerű alkalmazásáról és annak kodifikálásáról van csupán szó.

Amidőn tehát ismételten mindnyájunk elismerését fejezem ki azoknak, akik ezt az eszmét felvetették, a magam részéről csak annak az óhajomnak adok kifejezést, hogy a kormányzat és a törvényhozás minél előbb e törvény megalkotásának útjára lépjen, hogy így a gazdasági termelésünket és birtokpolitikánkat együttesen nagy lépéssel vihessük előbbre.

Elnök: Engedjék meg, hogy röviden hozzászóljak a kérdés- hez. Én nem bírálatot akarok most gyakorolni, mert sokkal nehe- zebb kérdésről van szó, semhogy ebben a pillanatban bírálatot gya- korolhatnék; én csupán bizonyos aggályokat óhajtok kifejezni, ame- lyek az igen szépen kigondolt eszme gyakorlati megvalósításánál feltétlenül jelentkezni fognak.

Tisztelt barátom, Éber Antal, érzésekről beszélt. Én azt gon- dolom, hogy közgazdasági téren nem szabad érzésekkel belemenni egy tárgyalásba, hanem meggondolással.

Hogy ennek az intézménynek mi lesz a jövője, azt — sze- rintem — két oldalról kell megvilágítani. Az egyik megvilágítandó oldal az adósé, a másik a hitelezőé.

Az bizonyos, hogy a gazda, aki búzaadósságot fog majd csi- nálni, szívesen fogadja az eszmét, mert tudja, hogy néki mindig

lesz annyi búzája, amellyel leróhatja adósságát. Az adós oldala tehát kétséget nem szenved: az adósoknak nagy előnyt nyújt ez az intézmény.

A másik oldalon: a hitelezők oldalán már nehezebb a helyzet. A hitelező nem az az intézet, amely a záloglevelet kiadja, hanem azok, akik a zálogleveleket meg akarják vásárolni. Ha a zálogleveleknek ugyanis nem lenne piacuk, akkor a hitelintézet úgy is hiába működne.

S most nézzük azt, hogy ki lehet e búzazáloglevelek hitelezője? Először is a belföldet vizsgáljuk. Igen szép megállapítás az, hogy: ha talán a paraszt búzáról fog hallani, venni is fogja a búzákötvényeket. Ám én ezzel a megállapítással szembeszállok; szerintem a paraszt, amiként most, a jövőben is thesaurálni fog, nem fog befektetni. Marad tehát meggondolásunk szempontjából a nagyobb földbirtokos és a tőkepenzes. A jómódú földbirtokosok sajnos éppen a hasonló természetű hitelleveleknél és értékpapiroknál súlyos veszteségeket szenvedtek; a földteherváltság nagy válsága élénk emlékezetben van még. A földteherváltság és a váltságlevelek emléke pedig megmaradt az agyokban s ez az oka annak, hogy e körben a földdel (a búzával) kapcsolatos hitellevelek nem szimpatikusak. Szerintem tehát a földbirtokos se fogja igen mohón keresni a papirokat.

Marad már most a tőkebirtokos. A tőkés vagyonát másképp szokta elhelyezni s csak annak egyrészét szokta bizonyos papirokba fektetni.

Ezenkívül a legnagyobb baj az, hogy: a külföldre nem számíthatunk. Már pedig zálogleveleink hitelét — hogy úgy mondjam — talán legjobban az erősítette volna meg, ha a külföld vásárolta volna őket és egyáltalán, ha külföldön elhelyezhetők lettek volna. Ez ösztönözte volna a belföldi piacot is a vásárlásra.

Én nem vagyok pesszimista, de ez intézmény esetében nem látom a gyors haladás lehetőségét s ha a kísérletet véghez is visszük, nem hiszem hogy dülőre jutunk.

Nagyon sajnálom, hogy a tervezet csak a kellemes oldaláról nyert bemutatást. Én nagyon szerettem volna, ha a másik oldal is nyilatkozott volna, mert én — a magam részéről — nem hiszek e búzazáloglevelek jövőjében. Már csak azért sem, mert nem tudom elképzelni, hogy hogyan lesznek a tőzsdén ezek jegyezve: búzában vagy más értékben? (Egy hang: Koronában! Különben ez csak egy számítási alap!)

Nos, éppen ez a baj, hogy koronában lesznek jegyezve, mert ha aranykoronában lennének jegyezve, akkor még tudnánk számolni, de papirkoronában ma, amikor a búza métermázsája 4000 korona és a papirkorona folytonosan ingadozó értékű, már messze belejutunk a milliárdokba és nem is tudhatunk precizen számolni.

De egyébként is oly sok gyakorlati nehézség áll a tervezet előtt, hogy mielőtt a törvényhozás elé kerülne, igazán üdvös volna talán egy folytatólagos tárgyaláson az egész kérdést még egyszer minden oldalról megvitatni.

Ezeket voltam bátor röviden megjegyezni, anélkül, hogy az eszmét természetesen véglegesen elejtetni akartam volna.

Budapest halálozási viszonyai 1914 óta.

Minden magát kulturállamnak nevező ország egyik legfőbb törekvése, hogy népe halálozási számát csökkentse. Az emberi szervezet teljes elhasználódása után való beálltát a halálnak nem lehet megakadályozni, — hisz ez a természet rendje — arról lehet tehát csak szó, hogy azokat az okokat, amelyek az embert alkotó energiák olyan harmonikus összehatását, hogy *élő emberinek* nevezett megjelenítési forma álljon előttünk, megszüntetik, a lehetőség szerint elimináljuk, vagy legalább is hatásaikban és következményeikben csökkentjük. Egészségügyi óvintézkedések jönnek ugyan elsősorban figyelembe, de nem elegendők. A statisztika kimutatásai szerint a halál a szervezet végső természetes kopásának beállta előtt való — tehát idő előtti — áldozatait nagyrészt a társadalomnak anyagilag rosszul szituált rétegeiből szedi. Egészségügyi rendszabályok mellett tehát elsősorban vagyon- és jövedelemeloszlási problémával állunk szemben. Az egészségügyi rendszabályok csak akkor fognak tartós eredményre vezetni, ha a vagyon- és jövedelemeloszlás viszonyai is folyton javulnak, csak akkor várható a halálozás arányszámainak tartós és folytonos csökkenése. Hosszabb időközök statisztikai anyagának összehasonlításánál nem szabad természetesen a határpontok között mutatkozó eltolódásnak mindig *abszolút számbeli* jelentőséget tulajdonítanunk. Ha az eltolódás hosszabb időn keresztül *tendenciát mutat*, akkor beszélhetünk a halálozás javulásáról. Az egyes halálokokra vonatkozó adatokat a legnagyobb körültekintéssel és óvatossággal kell mérlegelnünk, mert az igazi halálok megállapítása ezidő szerint még nagyon is problematikus. Lehet közvetlen halálokról beszélni, de bizonyos halálokokra vonatkozólag a halálozási viszonyokat akarván vizsgálni, ebből a szempontból pl. nem közömbös, hogy olyan emberre, aki a tüdővész utolsó stádiumában van — napjai meg vannak számlálva — közben azonban vakbélgyulladás következtében hal el, ezen statisztikai vizsgálódásoknál melyik halálokot állítom előtérbe. Ennek az összhálaolás szempontjából nagy fontossága van, mert az egyes speciális halálokok befolyását kell csökkentenünk, ismernünk kell

tehát ezeknek befolyását számszerű pontossággal. Ezért rendkívül fontos az egyes halálokokra vonatkozó vizsgálat.

A következőkben Budapest halálozási viszonyait ismertetjük a háború óta, összehasonlítjuk ezeket az 1903—1912. évtized átlagos adataival. Mint legfontosabb halálokot: a tüdővést külön tesszük vizsgálat tárgyává. A valóságban természetesen a tüdővész adatokat nagyobbaknak kell gondolnunk, mert a tüdővész precíz megállapítása elég nehézkes górcsövi vizsgálatot tételez fel, ahol a pozitív eredmény teljes biztosságot nyújt ugyan arra, hogy tüdővész esete forog fenn, ellenben a negatív eredmény még nem zárja ki a tüdővész esetét. Nagyon könnyen elképzelhető, hogy a pleuritis, pneumonia és más légzőszervekkel kapcsolatos halálokok alatt elkönyvelt halálesetek egy része tulajdonképpen szintén a tüdővész alá tartozik.

* * *

Összhalálozás.

Budapesten a lakosság számához viszonyítva 1000 élőre esett:

1903-ban	1904-ben	1905-ben	1906-ban	1907-ben
17·90	18·02	18·58	16·94	17·79
1908-ban	1909-ben	1910-ben	1911-ben	1912-ben
17·57	16·51	16·65	16·60	14·94

halott.

Ha összehasonlítjuk az egyes évek számait, az összhalálozás határozottan csökkenő tendenciát mutat. Az 1912. év feltűnő alacsony száma csak esetleges, amint közben is vannak fluktuációk. A legfontosabb az egész időszak tendenciája, az pedig a halálozás csökkenését mutatja. Budapest úgynevezett halálozási táblája a magyar néphalálozási táblához viszonyítva a 34. életkorig kisebb halálozási arányszámokat mutat, a 35. életkortól kezdve pedig nagyobbakat, az emelkedés erősen progresszív, a 40. életévben 1·37⁰/₀₀, a 60.-ban 5·78⁰/₀₀, a 80.-ban 4·23⁰/₀₀ a különbség:

Kor	Budapest	Magyarország
	halálozási táblája	
	halálozási ‰	
0	276·72	211·03
1	156·53	72·12
2	28·49	37·44
5	13·21	15·12
10	4·07	6·17

Kor	Budapest	Magyarország
	halálozási táblája	
	halálozási ‰	
15	4·56	5·08
20	6·09	8·01
25	6·71	8·99
30	7·79	9·26
34	8·96	9·45
35	9·57	9·50
40	12·41	11·04
45	16·01	13·44
50	20·76	16·47
55	26·87	22·81
60	37·51	31·73
65	58·52	48·92
70	89·72	75·01
75	140·86	109·54
80	199·82	155·59

Ezt a halálozási táblát Budapestre úgy állapítottuk meg, hogy az egyes korcsoportokban az 1903—1912. évek összes halottait vettük számításba, élőkül az 1906 és 1910 népszámlálásból vett élők ötszörös összegét. Ily módon szerintünk pontosabb és valószínűbb eredményhez jutunk, mintha a többi évre hypothetikusán állapítanók meg az élők számát és képeznők a súly szerint vett átlaghalálozást. A halálozási táblából helyszüke miatt csak a fontosabb életévek adatait idézzük.

A halálozásnak csökkenő tendenciája elsősorban a hygienikus viszonyok javulásával, a társadalom egészségügyi gondolkodásának haladásával hozható összefüggésbe, ezenkívül azzal is, hogy a vidékről történő bevándorlással kisebb halálozású tömegek kerültek évről-évre a fővárosba és így a lakossághoz viszonyított halálozási arányszámok csökkentek, bár a halottak abszolút számai erős növekedést mutatnak.

A háború kezdetén a lakosság kisebb halálozású egészségesebb férfitagjainak nagyrésze a harctérre megy, úgy, hogy a súlypont fokozatosan a kevésbé egészségesek felé tolódik. A megélhetési viszonyok rosszabbodnak, a gondok, lelki gyötrelmek a szervezet ellenállóképességét csökkentik. A nyugdíjasok, gyenge nők, fiatal gyermekek, hogy a maguk és övéik életét biztosíthassák, kénytelenek munkát vállalni. A gyenge szervezet a megerőltető munkát

nem bírja sokáig, egész természetszerű következmény a halálozási viszonyok folytonos rosszabbodása.

1914-ben még nem igen érezhető a háborús hatás, december hónapban ugyan már a rendesnél nagyobb a halottszám: 1413, majdnem annyi mint a tavaszi maximum: 1426, amikor pedig még az összlakosság állott megfigyelés alatt.

A hónapok szerinti halálesetek abszolút számai:

Év	h ó n a p												Egész év	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Első félév	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.		XII.
1914	1350	1183	1380	1426	1278	1204	7811	1143	1200	1071	1063	1070	1413	14771
1915	1298	1350	1497	1397	1348	1212	8102	1284	1187	1082	1140	1207	1342	15324
1916	1364	1461	1829	1445	1464	1114	8677	1152	935	1079	1124	1126	1236	15329
1917	1659	1653	2087	2004	1856	1520	10719	1693	1686	1455	1518	1360	1514	20203
1918	1681	1550	1883	1969	1924	1712	10979	1556	1466	1710	3498	2774	2724	24447
1919	2002	1664	1801	1662	1872	1580	10581	1517	1368	1646	1767	1446	1707	20032
1920	1953	3293	2055	1848	1735	1448	12332	1558	1383	1290	1511	1852	1672	21598
1921	1612	1538	1857	1641	1719	1432	9799	1418	1436	1357	1488	1542	1768	18806

Két szabályszerűséget mutatnak, amelyek a háború előtt is megvoltak. Az egyik, hogy *a tavaszi hónapokban nyilvánvalóan erős maximum van az őszi hónapokkal szemben.* Ez a maximum 1915-ben, 1916-ban, 1917-ben márciusra esik, 1918-ban áprilusra, 1919-ben májusra, 1920-ban februárra, 1921-ben márciusra. Az őszi minimum a háború előtt általában szeptemberben vagy októberben szokott lenni. 1914-ben októberre esik a legkisebb halottszám, 1915-ben szeptemberre, 1916-ban augusztusra, 1918-ban és 1919-ben augusztusra, 1920-ban és 1921-ben szeptemberre. Látszólagos ellentmondást mutat 1918. év második fele és 1920 első hónapjai. 1918-ban ugyanis az abszolút halottszámokat véve, azok szeptember, október, november és december hónapokra lényegesen nagyobbak mint az első félév bármelyik hónapjában; 1920-ban január, február és március tüntetnek fel rendellenesen nagy számokat. Ennek magyarázata az, hogy 1918-ban és 1920-ban a spanyol járvány ezekben a hónapokban a halottszámot lényegesen emelte. Mig más hónapokban alig egy-két influenzás haláleset volt, 1918 szeptemberben 125, októberben 1736, novemberben 1347, decemberben 874 haláleset volt influenza következtében; a második influenzajárvány idején, 1920 első hónapjaiban: januárban 281, februárban 960, márciusban 143 halott esik az influenzára. Az első influenzajárvány áttért 1919 januárra is, amikor 145 ember halt meg ennek következtében. Az első spanyoljárvány összes áldozatainak száma 4372, a másodiké 1384. Ha ezeket a spanyol eseteket levonásba hozzuk, 1918 szeptemberben a halottak száma 1585, októberben

1762, novemberben 1427, decemberben 1850, 1919 januárban 1857, 1920 januárban 1672, februárban 2333, márciusban 1911. Ezek figyelembevételével a tavaszi maximumra és őszi minimumra való megállapításaink érvényesek. A második szabályszerűség az abszolút halottszámoknál, hogy *az első félév halottszáma nagyobb, mint a másodiké*. A spanyol eseteket levonva 1918-ban a második félévben a halottszám 9646, 1920-ban az első félévben 10.948, úgy hogy erre a két évre is érvényes ez a szabályszerűség.

A halálozás általános változását nézve azt látjuk, hogy a háború eleje óta folytonos emelkedés van, az 1916. évben a 15.329 egész évi halottszám alig mutat ugyan eltérést az 1915-beli 15.324-től, de tekintetbe veendő, hogy akkor a pótsorozások folytán egyre több férfi ment a frontra, — a lakosság tehát csökkent —, úgy hogy az abszolút számbeli változatlanúság mellett a halálozás erős emelkedését kell látnunk. A halálozási viszonyok rosszabbodása elérte kulminációs pontját 1919 első félévben, 1919 második felében már a javulás jelei mutatkoznak az abszolút számokban is. Ez a javulás 1920-ban és 1921-ben folytatódik. A spanyol esetek levonása után 1918-ban az abszolút halottszám 20.365, 1917-ben 20.203, úgy hogy bár 1918 első félévben erősen csökkent lakosság állott megfigyelés alatt, azonban a második félév utolsó hónapjaiban a frontkatonák nagyrésze visszatért, tehát az abszolút számbeli csekély eltérés mellett, a halálozás emelkedő görbéje már a kulminációs pontjához közel van. 1919 első félévben a halottszám: 10.581, kisebb ugyan mint 1918-ban a megfelelő időben, de a szovjeturalom idején nagyon sokan elmenekültek Budapestről, úgy hogy ismét erősen csökkent élősámra esik ez a halottszám, így még nem lehet a halálozás csökkenéséről beszélni.

A tulajdonképeni javulás 1919 utolsó hónapjaiban kezdődik. A második félév 9451 halottszáma, annak dacára, hogy az 1919-ben bekövetkezett születésbeli emelkedés — érthető okoknál fogva —, ezekre a hónapokra esik, a csecsemő halálozás elég nagy és emellett a megfigyelték száma nagyobb: nem mutat lényeges emelkedést, a javulás tehát kétségtelenül fennáll. 1920-ra ez még nyilvánvalóbb, bár ekkor az abszolút halottszám 1566-tal nagyobb, mint a megelőző évben, ha a spanyolosokat is beleszámítjuk, ezek levonásával 482-vel nagyobb. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy 1919-ben 19.442 volt az elveszültek száma, vagyis 4.674-gyel több mint 1918-ban, ezek nagyrésze, kb. $\frac{2}{3}$ -a az 1920. évben még a 0—1 korcsoporthoz tartozik, amely évben 21.045 volt az elveszültek száma, vagyis 3.116-tal több, mint a megelőző évben, úgy hogy 1920-ban 4719-cel több 0—1 kor-

csoportos állott megfigyelés alatt mint 1919-ben. Ha ezek halálozását oly kedvezőnek vesszük fel, amint a háborút megelőző 1903—1912 tízéves időszak adatai alapján nyertük, és a megfigyelés idejét $\frac{1}{2}$ évesnek vesszük: $172\frac{0}{100}$ -es egész évi halálozás mellett, a több halálozásnak ebben a korcsoportban 660-nak kellene lenni; ténylegesen 886-tal több az elhaltak száma a 0—1 csoportban 1920-ban, mint 1919-ben. A 226-os többlet származhatik egyrészt abból, hogy lényegesen több a 0—1 csoportra a megelőző évből átnyúló élő, másrészt a gyermekhalálozásban is a háború előtti állapothoz képest rosszabbodás állott elő, azonkívül a spanyol járványnak is van 49 áldozata. Az 1—5 korcsoportban 1920-ban 540-nel több a haláletet, mint a megelőző évben, ezeknek $\frac{1}{3}$ -ad részét a megelőző év első hónapjaiban születtek és 1920-ban az 1—2 korcsoportba tartozók alkothatják, féléves megfigyelést véve ismét, erre a korcsoportra 112-vel több halottnak kellene lenni 1920-ban, mint az előző évben. Az 1—5 csoportban ténylegesen 540-el több a halott, a többi egyéb korra esik, másrészt feltevé-sünknél nagyobb lehet az 1—2 csoportban a megelőző évi többlet. Tehát a legenyhébb számítások mellett is — ha a többi korban a halálozás nem rosszabbodott — 1920-ban 762-vel több halottnak kellene lenni.

1921-ben a halálozási viszonyok javulását első tekintetre is meg lehet állapítani. A 0—1 éves korcsoportban, ha 1920. év adatával a spanyolosok levonásával vetjük össze, 609-cel kevesebb a halottszám, mint 1920-ban, az 1—5 éves korcsoportban 42-vel, az 5—10 csoportban 30-al, a 10—15 csoportban 93-mal a 15—20 csoportban 100-zal kevesebb halottat látunk 1921-ben mint 1920-ban, az 1—5 csoportban 1921-ben 56-tal több a halott, de ez nem mutat nagyobb halálozásra, mert 1921-ben az 1920. évbéli nagy születési többlet jelentékeny része ebben a csoportban állott megfigyelés alatt, úgy hogy 1921-ben ebben a korcsoportban az élők száma lényegesen nagyobb volt, mint 1920-ban, így a halálozási abszolút szám lényegtelen emelkedése mellett a relatív halálozás csökkent. Ellenvetés lehetne, hogy 1920-ban a lakosság csökkent, mert a gyáripar részleges pangása miatt Budapesten a munkások száma lényegesen csökkent, jelentékeny csökkenés állhatott elő sokak véleménye szerint a házi cselédek számának megfogyása folytán is. A proletárdiktatura után a kommunizmusban exponált elemek nagyobb számmal hagyták el Budapestet, valamint a zsidóságnak bizonyos körei is eltávoztak. Internálások és a galíciaiak egy részének kitoloncoltatása szintén csökkentette a lakosság számát. Ezzel szemben ki kell emelnünk,

hogy már a Károlyi uralom alatt 1919. első hónapjaiban megkezdődött a fővároshoz nem kötött és az akkori politikai kalandoroktól irtózó elemeknek vidékre költözése, még inkább folytatódott ez a vándorlás a proletárdiktatura alatt, ezeknek a kommün bukása után való visszavándorlása ellensúlyozta a fenti csökkenést, ha már most egyenlő halálzási viszonyok lettek volna 1920-ban, mint 1919-ben, 50.000-rel többnek kellett volna a kommün után elvándorolnia, mint amennyien a vörösök elől elmenekülve visszajöttek, mert annyi élőknek felel meg körülbelül fent kimutatott halálzási hiány. Mivel pedig az elmenekülés még 1919 őszi hónapjaiban következett be, a cselédek száma is akkor már erősen lecsökkent, az internálás egy része szintén megtörtént, a gyáripar pangása folytán szintén 1919-ben csökkent már erősen a munkásság száma: egész biztossággal fel lehet venni, hogy 1920-ban lényegesen több volt a megfigyelték száma, a halálzás abszolút száma alig változott, ami azt mutatja, hogy a halálzás, ha lényegesen nem is javult, de *a kulminációs pont után a csökkenő irány már mégis megkezdődött.*

1921-ben a javulás még nyilvánvalóbb. Ekkor ugyanis az abszolút halottszám 2792-vel kisebb, mint 1920-ban, ha pedig 1920-ra a spanyolbetegségben elhaltak számát levonjuk, még mindig 1411-gyel kevesebb a halottak száma 1921-ben, mint a megelőző évben. A lakosság száma pedig ebben az évben, tekintettel arra, hogy a szibériai hadifoglyok is nagy számmal visszajöttek, csak emelkedhetett a megelőző évhez képest.

A halálzás általános ismertetésével kapcsolatban rá kell még mutatunk arra a körülményre, hogy *a háboru harmadik évében megállott a lakosság természetes szaporodása.* Még 1921-ben is több volt az elhaltak száma, mint az élveszületetteké. Míg 1912-ben 9719 volt a születési többlet, 1914-ben már csak 8486, 1915-ben 2501, 1916-ban a halálzás már nagyobb volt 356-tal, 1917-ben 5506-tal, 1918-ban 9679-cel, 1919-ben 590-nel, 1920-ban 553-mal és 1921-ben 660-nal. Ezek a tények egész könnyen érthetőek, ha a házasságkötések számát vesszük figyelembe; 1914 óta az egyes években a házasságok száma a következő:

1914	10.144	1918	9.041
1915	6.536	1919	22.942
1916	7.614	1920	11.676
1917	6.691	1921	10.819

A házasságkötések számának csökkenésével természetesen párhuzamosan halad a születések csökkenése:

Élveszületettek száma:

Év	Fiú	Leány	Összesen	Év	Fiú	Leány	Összesen
1914.	11.880	11.377	23.257	1918.	7.757	7.011	14.768
1915.	9.190	8.635	17.825	1919.	10.041	9.401	19.442
1916.	7.774	7.199	14.973	1920.	10.940	10.105	21.045
1917.	7.574	7.125	14.699	1921.	10.014	9.452	19.466

A születések csökkenése a házasságok számának csökkenésén kívül *a gazdasági viszonyok folytonos rosszabbodásával is összefüggésbe hozható*. A magánháztartások egyensúlya egyre jobban felbomlik, a gyermek nem kívánatos többé. Az 1919 és 1920-iki hirtelen emelkedés az élveszületettek számában részben azzal magyarázható, hogy a férj már legtöbb helyen visszatért, másrészt az 1919-ben kötött feltűnő sok házasság — a legtöbb úgynevezett szovjet-házasság — érezteti hatását.

Az összes halottak koreloszlása a következő:

Kor	Év								
	1903—1912 átlag	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
0—1	3179	3397	2906	2098	2718	2599	2926	3812	3154
1—5	1647	1429	1727	1861	1891	2111	1160	1700	1697
5—10	357	351	431	512	668	798	539	675	489
10—15	243	199	240	318	450	591	917	415	355
15—20	475	488	665	738	1047	1708	1023	961	712
20—25	627	796	790	668	968	1813	1211	1326	998
25—30	575	579	498	53	724	1546	1032	1086	886
30—35	589	558	455	568	775	1534	941	1054	820
35—40	611	545	516	587	855	1144	990	1008	948
40—45	643	625	636	631	969	1110	958	976	878
45—50	677	645	777	822	1030	1168	990	1051	971
50—55	706	745	864	832	1178	1345	1094	1121	1069
55—60	670	827	871	965	1256	1394	1212	1167	1050
60—65	703	911	916	923	1340	1348	1280	1280	1224
65—70	664	755	863	890	1312	1331	1320	1293	1137
70—75	572	745	854	881	1146	1149	1096	1053	1033
75—80	447	576	639	731	947	915	955	760	708
80—85	375	364	373	434	561	531	553	583	438
85—90	82	151	222	258	276	299	245	208	175
90—	30	85	81	73	94	113	90	69	64
Összesen	13.872	14.771	15.324	15.329	20.205	24.447	20.032	21.598	18.806

A halálozás általános emelkedésével az összes korokban magasabb számok jelentkeznek, legnagyobb azonban mindjárt az emelkedés a fiatal és az öreg korokban. A gyermekek elsatnyulnak, mert rossz táplálékot kapnak, fejlődni nem tudnak, a halálozás emelkedik. Az 1—5 éves csoportban már 1915-ben 300-zal emelkedik a halottak száma 1914-hez képest, az emelkedés tovább tart, jóllehet a folytonosan csökkenő születések miatt az élők száma

ebben a korcsoportban amúgy is erősen csökken. Az idősebb korosztályok szintén emelkedő számokat mutatnak már a háború első évében. A 60–65 éves korcsoportban 1903–1912 évek átlaga 703 halott, 1915-ben 916, 1916-ban 923, 1917-ben 1340, a magasabb korokban még feltűnőbb a halálozás emelkedése. Az élők számában az egyes magasabb korcsoportokban alig történhetett felfelé eltolódás, viszont már a megelőző években úgyis magasabb volt a halálozás, mert a szervezeten gyengébbek, betegesek, akik törődöttségük mellett kénytelenek voltak munkát vállalni, kidőltek s mégis folyton emelkedő halottszámmal találkozunk. 1917-ben a 15–80 korcsoportokban hirtelen emelkedést látunk, amely némely helyen 35–45%-ig terjed. Nem magyarázható ez egyedül abból, hogy ekkor már sok idegen és menekült lepte el fővárosunkat és így talán a lakosság emelkedésével járt együtt az abszolút halottszám emelkedése, hisz az idegenek, különösen a galíciaiak, mint 1915. végén, 1916-ban is elég szép számmal itt voltak, a lakosság számszerű növekedése 1917-ben alig lehetett jelentékeny 1916-hoz képest. A magas számok abban lelik magyarázatukat, hogy az árszínvonal belső eltolódása most már hirtelen ugrásokat mutat, a lakosság nagy tömege nem tudja már tengődésszerű életszínvonalát sem biztosítani, a gyengébb szervezetek, amelyek az első két háborús esztendőket még csak elviselték, most hirtelen roppannak össze. 1918-ban újra emelkedés van, de ez inkább az influenzajárványra vezethető vissza; ha ezeket a haláleseteket levonásba hozzuk, az 1917. évtől alig látunk eltérést az egyes korcsoportoknál. 1919 és 1920 a kor-eloszlásban alig mutatnak változást, ha 1920-ban a spanyol járványban elhaltakat levonásba hozzuk. Nagyobb eltérés van a két évben és 1918-hoz képest is a 0–1 csoportban, ami a születések emelkedésével magyarázható: 1921-ben az összes korcsoportokban érezhető a javulás.

Kor	Influenzában elhaltak száma		Influenzás halottak levonásával összes halottak	
	1918	1920	1918	1920
0—1	36	49	2563	3763
1—5	119	59	1992	1641
5—10	89	24	709	651
10—15	109	30	482	385
15—20	578	156	1130	805
20—25	920	228	893	1098
25—30	816	205	730	881
30—35	523	186	911	886

A csecsemőkor csökkenő számai természetesen a születési viszonyokból magyarázhatók. Az eltolódás az első években a magasabb és a gyermekkorokban nagy. 1917-ben különösen az 50—70 éves korokban van a megelőző évhez képest emelkedés, ami ezeknek a koroknak három évi háborús nélkülözésekben való összeroppanásával magyarázható. 1918-ban a 20—50 éves korok mutatnak emelkedést, ami a spanyoljárvány miatt van. Ha a spanyolosok levonása után nyert halottszámot redukáljuk 1000-re, 1917-hez képest alig látunk változást. 1920-ban a spanyolosok levonása után nyert halottszámnak 1000-re való redukálása mellett az 50—80 éves korokban lényeges javulás mutatkozik, ami azt mutatja, minthogy ezekben a korokban a megfigyelték száma alig változhatott a megelőző évhez képest, hogy a halálozás csökkenőben van, ugyanez áll az 5—20 éves életkorokra.

Kor	1000 halott koreloszlása az influenzás halottak levonásával	
	1918	1920
0— 1	125	186
1— 5	98	81
5—10	35	32
10—15	24	19
15—20	55	40
20—25	44	54
25—30	36	44
30—35	45	43
35—40	44	45
40—45	47	45
45—50	51	49
50—55	61	53
55—60	65	55
60—65	63	61
65—70	64	62
70—75	55	51
75—80	44	37
80—85	25	29
85—90	14	10
90—	5	4
	1000	1000

Tüdővészhalálozás.

A tuberkulotikus halálokok közül csak a tüdővést vizsgáltuk, mert egyrészt ez a halálokok közül a legfontosabb, másrészt a statisztikai adatok itt talán még a legmegbízhatóbbak. A többi

szerv tuberkulotikus megbetegedésének konstatálása és ezzel kapcsolatban mint elsődleges haláloknak a megállapítása problematikus, annival is inkább, mert a kötelező halottboncolás még nincs elrendelve, anélkül pedig a halálok megállapítása csak tapogatózás. Hogy milyen fontos a tüdővésznek mint haláloknak a vizsgálata, az kitűnik pusztán abból a körülményből is, hogy a 25—45 éves korokban a tüdővészből elhaltak száma az összes halottaknak 40—50%-a volt már a háború előtt. Az állam elsőrangú érdeke a tüdővész visszaszorítása ezekben a munkabíró életkorokban. A tüdővész-halálozás számai az összlakossághoz viszonyítva a háború előtt szintén csökkenő irányzatot mutatnak. Az 1903—1912. időközben a következők voltak a viszonyok:

1000 lakos közül tüdővészből halt el									
1903.	1904.	1905.	1906.	1907.	1908.	1909.	1910.	1911.	1912.
é v b e n									
3·13	3·40	3·75	3·33	3·34	3·25	2·93	2·72	2·84	2·67

Látjuk, hogy — bár ezek a számok meglehetősen állandóságot mutatnak — 1909 óta mégis folytonos mérsékelt csökkenés mutatkozik a tüdővész-halálozás arányszámában. A főváros és a kormány által fogantatosított óvintézkedéseknek, a lakásviszonyok javulásának köszönhető ez. Más európai városokkal való összehasonlításban Budapest viszonyai a tüdővész-halálozás szempontjából a háború előtt korántsem voltak túlrosszak. Európa nagyobb városaiban a tüdővészből való elhalálozás valószínűsége 1912-ben — 1000 lakosra számítva — a következő volt:

Amsterdam...	1·58	Róma	2·195	Breslau	2·87
London... ..	1·64	Christiania ...	2·37	Varsó	3·02
Zürich	1·77	Budapest	2·67	Wien... ..	3·05
Kopenhága...	1·774	Marseille	2·79	Szt. Pétervár	3·62
Berlin	1·98	Moszkva	2·82	Páris	3·87
Brüsszel	2·192			Bukarest	3·94

Budapest tehát a városokat a tüdővész-halálozás emelkedő nagysága szerint csoportosítva kilencedik helyen volt a háború előtt, ami a tüdővész csökkentése szempontjából fogantatosított intézkedések hatását illetőleg nem kicsinylendő eredmény.

A háború egész természetszerűleg a tüdővész ellen való küzdelemnek ezen eredményét megakasztotta és nagyrészt meg is semmisítette. Hisz épp azok a momentumok, amelyek a tüdővész elleni küzdelem leghathatósabb fegyverei: a jó lakásviszonyok, jó táplálkozás, kényelmes, nyugodt munka a háború alatt és azóta hiányoztak. Az infekció lehetősége sokkal nagyobb, az elgyengült

szervezetben a kór sokkal gyorsabban végzi pusztító munkáját, a betegek nem kereshetik fel a gyógyhelyeket, mert egyrészt vagyoni viszonyaik nem engedik ezt, másrészt ezek inkább katonai célokra vannak igénybe véve, a polgári elem mindenhonnan kiszorul.

Budapest 1914 óta tüdővészben elhaltak:

1914.	2329	1918.	4180
1915.	2694	1919.	3867
1916.	3051	1920.	3471
1917.	3950	1921.	2870

Ezek a számok 1914-hez viszonyítva, amikor a háborús hatás még nem érezhető, folytonos emelkedést mutatnak. Figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy a megfigyelés alatt álló lakosság számviszonyai, — a különböző években a menekülteket is figyelembe véve — legjobb esetben nem csökkentek, emelkedésről alig lehet szó. A folyton emelkedő számok a tüdővész nagy emelkedését mutatják tehát. A háború kezdetétől a forradalmi idők végéig, tehát 5 év alatt Budapesten tüdővészben elhaltak száma 17.384, a háború előtt az 1903—1912-ig terjedő évtized alatt tüdővészben 25.362 halt el, amikor pedig egyes években aránylag nagy volt a tüdővész-halálozás.

A tüdővészben elhaltaknak hónapok szerinti eloszlása:

Év	h ó n a p				Első félév	h ó n a p				Egész év				
	I.	II.	III.	IV.		V.	VI.	VII.	VIII.		IX.	X.	XI.	XII.
1914.	217	198	238	264	225	203	1345	170	200	135	138	139	201	2328
1915.	242	222	222	262	269	241	1458	220	192	179	184	210	251	2694
1916.	319	256	338	324	343	267	1847	240	215	158	180	187	223	3051
1917.	305	335	458	510	463	383	2454	320	265	236	208	227	240	3950
1918.	325	348	414	470	440	357	2354	309	284	234	334	298	367	4180
1919.	324	330	399	402	487	391	2333	362	279	222	247	215	209	3867
1920.	283	418	460	395	418	287	2261	248	197	165	178	218	204	3471
1921.	255	262	366	343	339	246	1811	196	190	156	161	153	203	2870

ugyanazt a képet mutatja, mint az összhaltaké: tavasszal maximumot, ősszel minimumot. A háború előtt legtöbbször összeestek az összhalálozás és a tüdővészhalálozás szélső számai. A háború alatt, amikor a tüdővészen kívül egyéb halálokok is nagyobb számmal előfordultak, bár szintén a tüdővész súlya a legnagyobb, egyik-másik halálok az összhalálozás maximumát vagy minimumát sokszor áttolja más hónapra. A tüdővészhalálozás maximuma leginkább májusra esik, 1917-ben és 1918-ban márciusban volt, az őszi minimum leginkább szeptemberben volt, 1917-ben októberre esett a legkisebb szám, 1919-ben decemberre, ez utóbbi körülmény onnét is magyarázható, hogy a tüdővészhalálozás a forradalmak után

erősen csökken, ami természetesen a minimum hónapját is befolyásolta. 1918-ban az első félévben és 1919-ben az első félévben majdnem egyenlő a tüdővész-halálozás, 1919 második felében 292-vel kevesebb, mint a megelőző év második felében. Mint az összhalálozásnál, úgy a tüdővésznél is *az első félév halottszáma lényegesen nagyobb, mint a másodiké, amely szabályszerűség szintén megvolt a háború előtt.* Amint a tüdővészhalálozás a háborús években egyre jobban emelkedik, az első félévnek többhalálozása mindig nagyobb lesz, vagyis az emelkedés nem oszlik meg egyenletesen, hanem a tavaszi hónapok emelkedése lényegesen nagyobb. Ha azt vizsgáljuk, hogy a tüdővészhalottak az összhalottaknak hány %-át tették,

Év	h ó n a p												Egész év	
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Első félév	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.		XII.
s z á z a l é k b a n														
1914.	16.07	16.74	20.07	18.51	17.61	16.86	17.22	14.87	16.67	12.61	12.98	12.99	14.23	15.76
1915.	18.64	16.44	14.83	18.75	19.96	19.88	18.00	17.13	16.18	16.54	16.14	17.40	18.70	17.58
1916.	23.39	17.52	18.48	22.42	23.50	23.97	21.28	20.83	22.99	14.64	16.01	16.61	18.07	19.90
1917.	18.38	18.08	21.94	25.44	24.95	23.19	22.35	18.90	15.72	16.22	13.70	16.69	15.85	19.55
1918.	19.33	22.45	21.98	23.87	22.87	20.85	21.96	19.86	19.37	13.68	9.55	10.74	13.47	17.09
1919.	16.18	19.82	22.15	24.18	26.00	24.75	22.05	23.86	20.39	13.48	13.98	14.87	12.24	19.30
1920.	14.49	12.69	22.39	21.37	24.09	19.81	18.33	15.91	14.24	12.79	11.78	11.77	12.21	16.07
1921.	15.81	16.39	19.71	20.90	19.72	17.17	18.48	15.75	13.24	11.49	10.81	9.92	11.48	15.26

azt látjuk, hogy ennek a viszonyszám-vonalnak is van *tavaszi maximuma és őszi minimuma, ezek a szélső pontok azonban nem mindig esnek egybe az abszolút számok szélső pontjaival,* ami természetes is, mert az összhalálozás és a tüdővészhalálozás abszolút számainak szélső pontjai sem esnek egybe és még ha ez meg is volna, — mert különböző rendű számokról van szó, — az eltolódás mértéke is különböző lehet, — tehát még akkor sem szükségszerű az egyidejűség. 1915-ben a tavaszi maximumok ugyanabban a hónapban vannak, az abszolút halottszám őszi minimuma szeptemberre esik, *a százalékos részesedés minimuma szintén tavasszal van márciusban,* 1916-ban júniusban, 1917-ben és 1918-ban májusban látjuk a maximumot, az őszi minimum 1916-ban szeptemberben, 1917-ben októberben volt. 1918-ban az abszolút-halottszámoknak egymáshoz való viszonyítása az utolsó hónapokban nem adna hű képet a tüdővész arányára, mert a spanyol halálesetek nagy száma a nevezőt erősen nagyítja és így a tüdővészhalálozás arányára túlkedező kép mutatkozik. Mint általában, ha valamely halálok hirtelenül nagy mértékben fellép, egy másik halálokra vonatkozó százalékos részesedés torzított alakban jelentkezik, azért levonásba hozva a spanyol eseteket, kapjuk az igazi százalékot, még pedig szeptemberre 14.76%, októberre 18.95%, novemberre 20.88%, decemberre 19.83%. Ezek a számok is ugyanazt mutatják, amit az abszolút tüdővész-

halottszámok, hogy magának a spanyol járványnak a tüdővész emelkedésére is nagy befolyása volt. Az abszolút halottszámok a megelőző év ugyanazon hónapjaihoz képest több mint 100-zal emelkedtek s a százalékok átlag 4%-kal. A legnagyobb százalék a tüdővészre, 26% 1919 májusban volt 1914 óta, míg a legnagyobb tüdővészhalottszám — 510 — 1917 áprilisban, a legkisebb százalékos részesedés 1921 októberben volt 10·81% és a legkisebb — halottszám 135 — 1914 októberben. 1919 második felében a tüdővészhalottak az összhaltaknak kisebb százalékát teszik, mint a megelőző évben, míg az első félév lényeges emelkedést mutat a megelőző évhez képest, tehát *nemcsak abszolút számbelileg állott be 1919 utolsó négy hónapjában javulás, hanem a százalékos részesedés is kisebbedett*, ami arra mutat, hogy az összhaltaknak és tüdővész-halottaknak egymáshoz való viszonya ismét normálisabb kezd lenni. A javulás különösen erősen érezhető, — úgy az abszolút számokban, mint a százalékos megoszlásban, — 1920 második felében, az első félév első hónapjai ugyanis ebben az évben ismét — a spanyol befolyás alatt — torzított képet adnak. A spanyol esetek leszámítása után 1920 januárban a tüdővészhalálozás 16·92%, februárban 17·91%, márciusban 24·07%, az első félév végéig 20·65%, az egész évben 17·17%, 1918-ban az egész évre a spanyol esetek levonása után 20·53% a tüdővészhalálozás. A tüdővészhalálozás csökkenése szempontjából öröndetes, hogy 1920-ban az egész év alatt az összhaltaknak 16·07%-a, a spanyolosok levonása után 17·17%-a halt meg tüdővészben, tehát kevesebb százalék, mint 1915-ben, amikor a halottak 17·58% esett a tüdővészre.

Még kedvezőbb a helyzet 1921-ben, amikor úgy az abszolút, mint a relatív számok erős csökkenést mutatnak a megelőző évhez képest. A második félévben az abszolút számok alig térnek már el az 1914. év második felének megfelelő számaitól, — ami rendkívül nagy javulásra mutat, — a relatív számok pedig kisebbek, mint 1914-ben. A rossz megélhetési viszonyok mellett inkább az ellenkező eredményt lehetne várni, úgy, hogy a javulás inkább onnét magyarázható, hogy a gyengébb szervezetűek már régebben elhaláltak és a nagyobb ellenállóképességűek mellett a tüdővészhalálozás arányszáma csökkent.

Sem az egész évi halottszámok összehasonlítása, sem a havi megoszlása a tüdővészhalottaknak nem adja teljesen hű képét a tüdővészviszonyoknak. Mivel a különböző korcsoportoknál a tüdővészhalálozás különböző súllyal szerepel, ezekre való szétbontott vizsgálat sokkal fontosabb. Az 1903—1912. évi átlaggal való össze-

hasonlítást a tüdővészhalálózásra 1914 óta a következő táblázat mutatja:

életkor	Tüdővészb en elhaltak száma								
	1903--1912. évi átlag	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.
0—1	86	60	62	54	64	55	39	59	50
1—5	159	114	128	182	169	204	136	100	133
5—10	51	42	54	76	91	112	91	75	52
10—15	57	69	55	113	144	128	125	94	65
15—20	221	248	332	419	546	576	495	380	271
20—25	331	333	369	364	627	585	561	519	416
25—30	304	247	315	332	445	466	481	422	384
30—35	278	271	251	229	375	457	396	346	292
35—40	246	200	252	258	319	326	359	282	274
40—45	210	189	190	237	256	310	254	279	201
45—50	178	140	185	227	214	253	249	244	175
50—55	131	128	189	172	213	228	192	221	182
55—60	103	107	124	172	193	196	199	189	134
60—65	78	83	83	100	107	114	131	127	107
65—70	49	61	46	55	105	92	101	82	67
70—75	29	15	33	37	54	40	36	35	39
75—80	13	14	22	18	24	26	16	11	20
80—85	5	6	2	4	2	10	5	4	8
85—90	8	1	2	2	2	2	1	1	—
90—	1	—	—	—	—	—	—	1	—
összesen	2691	2328	2694	3051	3950	4180	3867	3471	2870

A csecsemőkorban *abszolúte véve visszaesés van*, ami a születési csökkenéssel magyarázható, *relatív emelkedés mindamellert fennforog. A gyermekkorokban szinte ugrásszerű emelkedéseket látunk.* Az 1—5 éves korcsoportban 1915-ben a halottszám 128, 1916-ban már 182 halt el tüdővészb en ebben a korban, a 10—15 korcsoportban 1915-ben a tüdővészb en elhaltak száma 55, a rákövetkező évben 113, 1917-ben 144, majd ismét csökken az abszolút halottszám. *A 20—45 éves korcsoportokban szintén már 1915-ben, még erősebben 1916-ban érezhető a háborús eltolódás, ugrásszerű emelkedés lép fel 1917-ben*, amikor a 20—25 éves csoportban 627 a tüdővészhalottak száma, a megelőző évben csak 364, a 25—30 éves csoportban az 1916. évi halottszámmal szemben 1917-ben 445 a halottak száma, a 30—35 éves csoportban 54 a szaporulat, a 35—40 éveseknél 61. A többi korban is nagy emelkedések vannak. *75-től felfelé nagyon kevés egyébként is a tüdővészesetek száma, itt változást alig találunk a háborús viszonyok folytán, az öregebb korokban a betegek a korral velejáró más betegségben halnak el nagyobb számmal és különben is az elsődleges halálok megállapítása itt már egyáltalában nem precíz.*

A tüdővészhalálozás nagyságának megítélésére legjellemzőbb arányszám: az összlakossághoz viszonyított tüdővészhalálozás, még pedig korcsoportok szerint szétválasztva. Az élők bizonytalan koreloszlása — bevonulás, menekültek letelepedése, cselédek fogyása stb. — miatt ezeknek az arányszámoknak megállapítása nem lehetséges. Hypothetikus számok pedig téves következtetésekre vezetnének. A háború előtt Budapesten a 0–1 éves korban 7.40% volt a tüdővészhalálozás, vagyis 1000 élő 0–1 éves gyermek közül átlag 7.7 halt meg tüdővészből, az 1–5 éves korcsoportban 2.68% volt a tüdővészhalálozás, az 5–15 éveseknél 0.80% , azon túl mérsékelt emelkedés 4.4% -ig, azután lassú csökkenés. A ki nem egyenlített számok ezek:

1000 élő közül egy év alatt tüdővészből halt el:

életkor	életkor	életkor
15—20 ... .. 2.36	45—50 ... .. 4.25	75—80 ... .. 4.99
20—25 ... .. 2.99	50—55 ... .. 3.87	80—85 ... .. 3.82
25—30 ... .. 3.31	55—60 ... .. 4.11	85—90 ... .. 2.04
30—35 ... .. 3.68	60—65 ... .. 4.44	90— 0.93
35—40 ... .. 3.89	65—70 ... .. 4.00	
40—45 ... .. 4.17	70—75 ... .. 4.03	

Grafikus kiegyenlítéssel a következő számokat kapjuk:

életkor	életkor	életkor
15—20 ... .. 2.55	45—50 ... .. 4.20	75—80 ... .. 4.20
20—25 ... .. 3.00	50—55 ... .. 4.25	80—85 ... .. 3.70
25—30 ... .. 3.40	55—60 ... .. 4.30	85—90 ... .. 2.60
30—35 ... .. 3.75	60—65 ... .. 4.30	90— 1.20
35—40 ... .. 3.95	65—70 ... .. 4.30	
40—45 ... .. 4.10	70—75 ... .. 4.25	

A legfontosabb korokban tehát a kortól függetlennek mondható a tüdővészhalálozás, 4.20 — 4.30% között változik. Ez az eredményünk egybehangzó a nyugati államokban erre vonatkozólag végzett statisztikai vizsgálatok eredményével.

A háború alatt egészen bizonyosan történtek eltolódások. Elég arra utalnunk, hogy a bevonulás miatt aránylag legtöbb kiesés van a megfigyelték között a 20–35 éves korokban és itt mégis ugrásszerű emelkedést látunk a tüdővészre eső halottszámban. Még ha figyelembe is vesszük azt a körülményt, hogy bevándorlás, a menekülések révén ezekben a korokban — különösen talán inkább nőkkel — a megfigyelték számában való csökkenés némileg kiegyenlítőddött, mivel a halottszám sokszor 60% -os emelkedést is mutat, sőt az 1903—1912 átlaghoz képest majdnem 100% -os emelkedés van, a tüdővészből való elhalálozás valószínűsége a legfon-

tosabb korokban $7-8\%$ -re emelkedhetett. A 35–60 éves korokra kisebb ez az emelkedés, átlagban $2.5-1\%$ -el emelkedhetett a tüdővészhalálozás. Ugyanilyen megfontolással megállapíthatjuk, hogy a gyermekkorokban és az öregkorokban lényegesen kisebb az emelkedés. 1919 második felében már – mint a hónapok szerinti eloszlásban is rámutattunk, – csökkent a tüdővész, még inkább 1920-ban és 1921-ben úgy, hogy a lakossághoz viszonyított arányszámok is a legnagyobb valószínűséggel a háború előttiéhez közel állnak, ami természetes is, mert a betegség ugyan lassan támadja meg a gyenge szervezetűeket, a halál azután hirtelenül jelentkezik, a halálesetek száma rohamosan kell, hogy nőjön, amint azt 1917. év viszonyai mutatják. Amint a gyenge szervezetűek kihaltak, megmaradnak az erősebbek, akik a nélkülözésekben megedződnek bizonyos mértékig, nemcsak hogy további emelkedésnek kell elmaradni, hanem visszaesésnek kell beállni, főleg ha az egészségügyi intézkedéseket is szigorúbban veszik. *Mégis a gyenge táplálkozás, a specifikus gyógykezelés elviselhetetlen költségei akadályozzák, hogy teljesen visszatérjen a halálozás görbéje, és azt, hogy lényegesen kedvezőbb legyen a tüdővész halálozás, mint a háború előtt,* pedig ilyennek kellene lenni a lakásügyek, élelmezési viszonyok, gyógykezelési lehetőségek teljes konszolidálásával, mert, amint rámutattunk, a lakosságnak a priori gyengébb szervezetű elemei kipusztultak.

A tüdővészviszonyok szempontjából fontos annak a vizsgálata, hogy az egyes korcsoportokban a tüdővészhalálesetek száma az összhaltaknak hány százalékát teszi. Az egyes hónapokra és hosszabb időközökre – félévre, egész évre – már ismertettük ezeket az arányszámokat, azonban mivel a különböző korokban különböző a tüdővészhalálozás és egyes korokban, ahol az összhalálozás legnagyobb – csecsemőkor 0–1 – ellenben a tüdővészhalálozás minimális, mert leginkább más halálokok szerepelnek: gyomor és bélzavarok – ezekről az orvostudomány újabban kimutatta, hogy legnagyobb részben szintén tuberkulotikus eredetűek – és hevenyfertőző betegségek: tisztább képet az összes halottakkal való összehasonlításnál akkor nyerünk, ha a gyermekkorok halottait levonásba hozzuk. Ekkor a tüdővészhalottak az összhaltaknak:

1903–1912	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920
			s z á z a l é k				
25.42	21.66	23.42	24.77	24.54	19.86	23.21	21.19

a spanyoleseteket kiküszöbölve 1918-ban 24.71% , 1919-ben 23.35% , 1920-ban 22.28% -át teszik. Ezek a számok a viszonyokat

rosszabbaknak, de a valóságnak megfelelőbbnek tüntetik fel. Legjellemzőbb természetesen a korcsoportok teljes szétválasztása. Ekkor látjuk, hogy különösen mely korokban pusztít a tüdővész, mely korokra kell első sorban figyelmet fordítani a tüdővész ellen való védekezésnél. A tüdővészhalottaknak az összes halottakhoz való viszonyát az egyes korcsoportokban a következő táblázat mutatja:

100 halott közül tüdővészb en halt el:

Életkor	1903—1912.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.
	évi átlag	é v b e n							
0—1	2·72	1·77	2·13	2·58	2·35	2·12	1·33	1·54	1·58
1—5	9·65	7·97	7·41	9·75	8·93	9·66	11·72	5·88	7·83
5—10	14·17	11·97	12·53	14·84	13·62	14·04	16·88	11·11	10·63
10—15	23·25	34·67	22·92	35·22	32·00	21·65	13·63	17·83	18·30
15—20	47·81	50·82	49·93	56·78	52·15	33·72	48·38	39·54	38·06
20—25	52·83	41·83	46·71	54·50	64·77	32·36	46·32	39·14	41·68
25—30	52·77	59·94	63·26	62·06	61·46	30·14	46·60	38·85	43·34
30—35	47·10	48·57	55·17	40·32	48·42	31·96	42·08	32·82	35·61
35—40	40·23	36·70	48·84	43·95	37·13	28·49	36·26	35·74	28·90
40—45	32·68	30·24	29·87	37·56	26·42	27·93	26·51	28·58	22·89
45—50	26·23	21·71	23·81	27·62	20·77	21·66	25·15	23·21	18·02
50—55	18·51	17·18	21·58	20·67	18·08	15·95	17·55	19·71	17·01
55—60	14·78	12·94	14·24	17·82	15·36	14·06	16·42	16·19	12·76
60—65	11·11	9·11	9·06	10·83	7·98	8·46	10·23	9·92	8·76
65—70	7·33	8·08	5·33	6·18	8·00	6·91	7·65	6·87	5·89
70—75	5·11	2·01	3·86	4·20	4·71	3·48	3·58	3·32	3·77
75—80	3·00	2·43	3·44	2·46	2·53	2·84	1·68	1·45	2·82
80—85	1·31	1·65	0·54	0·92	0·36	1·69	0·90	0·70	1·82
85—90	0·97	0·66	0·90	0·78	0·72	—	0·40	0·50	—
90—	0·33	—	—	—	—	—	—	—	—
átlag	18·24	15·76	17·58	19·90	19·55	17·29	19·30	16·07	—

1918 és 1920-ban a spanyolesetek levonása után a következő arányszámokat kapjuk:

Kor	1918	1920	Kor	1918	1920
0—1	2·15	1·56	45—50	24·23	24·57
1—5	10·24	6·09	50—55	18·35	20·52
5—10	15·79	11·52	55—60	14·85	17·00
10—15	16·55	24·41	60—65	8·82	10·35
15—20	50·97	47·20	65—70	7·08	6·52
20—25	65·51	47·26	75—80	3·54	3·78
25—30	63·84	47·90	80—85	2·88	1·47
30—35	50·16	39·86	85—90	1·92	0·69
35—40	36·34	30·92	90—	0·67	—
40—45	32·36	30·49			

A maximális százaléktétel általában a 20–25 éves korcsoportnál jelentkezik, ez a háború előtt 1903—1912-ben átlag 52·83% volt, a háború alatt 1918-ban éri el a legmagasabb értéket: 65·51%. A minimális tétel, az öregebb korokat — ahol az élők száma is kevés — leszámítva a 0–1 csoportban fordul elő, bár az összes halottak száma itt a legnagyobb. Mint már kiemeltük, más halálokok szerepelnek ennél a korcsoportnál. A háború alatt itt is egész enyhe emelkedést találunk. A százalékos arányszámok kiegyenlített görbéje tehát parabolikus menetű a 25 éves kor körül a maximummal, a kiegyenlített görbék az egyes háborús években a parabola két ágában meglehetősen símulnak egymáshoz, a maximum körül jobbra és balra az 1919. évig erős emelkedést mutatnak.

Amint az összhaltaknál redukáltuk a halottszámot 1000-re, a tüdővésznel is megvizsgáltuk

1000 tüdővészben elhalt egyén koreloszlását.

Életkor	1903—1912. évi átlag	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.
					é v b e n				
0—1	34	26	23	18	16	13	10	17	17
1—5	63	49	48	60	43	49	35	29	46
5—10	20	18	20	25	23	27	24	22	18
10—15	22	30	20	37	36	31	32	27	23
15—20	90	107	123	137	138	138	128	110	95
20—25	131	143	137	119	159	140	145	150	144
25—30	120	106	117	109	113	111	124	121	134
30—35	109	116	93	75	95	109	102	100	102
35—40	97	86	94	85	81	78	93	82	95
40—45	83	81	70	78	65	74	66	80	70
45—50	70	60	69	74	54	61	64	70	61
50—55	51	55	70	56	54	54	50	64	63
55—60	41	46	46	56	49	47	52	54	47
60—65	31	36	31	33	27	27	34	36	37
65—70	19	26	17	18	26	22	26	24	23
70—75	12	7	12	12	14	10	10	10	14
75—80	5	6	8	6	6	6	4	3	7
80—85	2	3	1	1	1	2	1	1	3
85—90	—	—	1	1	—	1	—	—	—
90—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
összesen	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000

Érthető okoknál fogva ez a görbe lényegesen eltér az 1000-re redukált összhaltak koreloszlásától. Ez a csecsemőkorban mutat maximumot, hirtelen leesik, az 5—10 korcsoport közepetáján elér egy alsó pontot, elég gyors emelkedés után átmegy majdnem víz-

szintesbe, 55—60 éves korcsoportnál ismét lefelé megy, a 75—80 éves csoporttól hirtelen eséssel. *1000 tüdővészben elhalt egyén kor-eloszlási görbéje két parabolikus részből áll*, az egyik parabola, amelynek magassági pontja körülbelül a $1\frac{1}{2}$ éves kornál van, az 5—10-es korcsoportban megy át a másik parabolába, amelynek legmagasabb pontja a 20—25 korban van, két oldalt meglehetősen meredek ágai vannak ennek a görbének. A háború alatt az első ág magassági pontja inkább lejjebb húzódik, a második ágé — mint más viszonylatokból is kitűnt — felfelé lendül, a két ág szintén enyhe emelkedést mutat.

Frisch Ferenc.

Külkereskedelmünk Ausztriával és a vámpolitika.

A magyar külkereskedelmi mozgalmak a múlt század egész folyamán nagyjában az Ausztriával fennálló gazdaságpolitikai kapcsolat megvitatásában nyertek kifejezést. A magyar közvélemény vámpolitikai nézetei az önálló vámterületért folytatott küzdelemben alakultak ki és a mai kereskedelempolitikai iskolázatlanság is nem kis részben ebben találja magyarázatát. Az egész vámpolitikai mozgalomnak száz év óta nem gazdasági meggondolások adták meg irányát, hanem majdnem kizárólag politikaiak, amit nagy mértékben maga után vont a bécsi kormánynak a magyar követelésekkel szemben tanúsított mindig elutasító álláspontja. Tagadhatatlan, hogy a bécsi kormányok vámpolitikai intézkedéseiket majdnem mindig az osztrák tartományok szempontjából tették meg, de a magyar közvélemény még a hasznos intézkedéseket is ellenkezéssel, politikai és alkotmányjogi szempontból magyarázható jogos idegenkedéssel fogadta. Így II. József központosító törekvésének kereskedelempolitikai folyománya a Magyarország és a német tartományok közt fennálló vámsorompó eltörlése ellentállást provokált és ez intézkedésnek kívánatos voltát csak a napoleoni háborúk idején és különösen a patriarchalis abszolutizmus uralma alatt látták be hazánkban, amikor az újlag felállított közbenső vámsorompók nyomasztó hatását érezték. Az 1827-iki országgyűlés által kiküldött bizottmány kereskedelmi bizottsága 1829 január 27 kelt jelentésében már azt írja, hogy vizsgálódásai eredményeül két gondolat alakult ki: 1) hogy Magyarország és őfelsége többi birtoka között a kereskedelem teljes és korlátlan szabadsága szükséges, a közbeeső vámok megszüntetésével, amint ez Bajorországban és Württembergben történt; a pénzügyi hiány bőségesen fog kárpótlást nyerni a rendszárból származó gazdasági fellendülésben; 2) ha azonban a kormányzat nem volna abban a helyzetben, hogy ezen legforróbb kívánságát elfogadja, úgy legalább egy mérsékelt és állandó vámrendszer állapíttassék meg.

Ez a nézőpont azonban az osztrák kormány részéről nem talált elfogadásra és mire a császári kormány ilyen irányú intéz-

kedéseket hajlandó lett volna életbeléptetni, hazánkban a közvélemény már egész más orientációt vett. A negyvenes évek elején különösen a német vámegylethez való csatlakozás kérdése volt napirenden és akkor politikai okokból — a némettség túlsúlyától való félelemből — a csatlakozás ellenzői voltak hangadók bár e párt vezérei, és első-sorban Kossuth Lajos, még a szabadkereskedelem álláspontján állottak és az osztrák tartományokkal való vámuniót szükségesnek tartották. Az osztrák kormány azonban az alkalmas időpontot nem használta fel és minden a régiben maradt. De csakhamar a közhangulatban gyökeres változás állt be, amelynek irányítója éppen Kossuth Lajos volt, aki a német vámegyleti mozgalmat és List Frigyes tanításait, ha nem is teljesen List szellemében — sőt tiltakozása ellenére — úgy alkalmazta Magyarországra, hogy nemzeti védővámokkal óhajtotta az országot az osztrák tartományoktól elválasztani. Azt természetesen figyelmen kívül hagyta, hogy List rendszerének első feltétele a nagy gazdasági egység biztosítása volt és így a védővám rendszer a gazdaságilag amúgy is hátramaradott kicsi Magyarországra alkalmazható nem volt. Minthogy pedig e tekintetben a bécsi kormánytól eredményt nem várhatott, társadalmi úton próbálta meg az osztrák iparcikkek kiszorítását a védegyeleti agitáció révén. Ausztria és Németország helyett az Angliával létesítendő szorosabb kapcsolat lebegett Kossuth szemei előtt. A nemzeti védővámagitáció nagy eredményeit az is elősegítette, hogy, mint Kautz mondja, „sokan voltak honfiaink között, kik azon hitben, hogy ép a közbenső vámsorompók fennálásának tulajdonítható az, hogy Magyarország mind ekkoráig is az osztrák abszolutizmus foglalásai és unifikacionális törekvései ellenében védve maradt s hogy hazánk kormányzati önállósága még nagyobb mérvben csorbát nem szenvedett.“ Így tehát a védővámi, illetve a védegyeleti agitáció — első helyen ismét politikai és nem gazdasági okokból — nagy tért hódított. Ily irányban foglalt állást az 1844-iki országgyűlés is bár a főrendeknél a protekciónisztikus irány éles ellenvetésre talált. De a fejedelem ismét szembehelyezkedett az országgyűlés óhajával. A védővámos irány feje Kossuth Lajos ismételten, különösen a politikai nézőpont kidomborításával adott tápot a mozgalomnak, amelynek eredménye az egész közhangulat védővámos irányban történt átalakulása volt. Hiába sorakoztatta fel Széchenyi különös gazdaságpolitikai megfontolásokból fakadt aggályait a védővámagitációval és a védegyelettel szemben a közhangulat irányát, megváltoztatni nem tudta.

Ilyen viszonyok közt kezdett az osztrák kormánykörökben a

közbenső vám eltörlésének eszméje tért hódítani. Semmi sem volt természetesebb, hogy ez ismét „új sakkvonásnak tartaték, amellyel a kormány a nemzet önálló életfejlődését nehezíteni, fellendülését kezdeményeiben elfojtani szándékozik.“ Az áthidaló álláspontot a centralisták képviselték, akik épen gazdasági szemponttól vezérelve Ausztriával vámszövetség szükségét hangsúlyozták. Maga Kossuth is sok tekintetben mérsékelte álláspontját és 1848-ban már azt írta, hogy Ausztria ellen hatályos védvám vonal felállítása csakugyan alig kivihető s hogy inkább alku és egyesség útján legyen mindkét fél érdekében a nagy fontosságú ügy legjobban elintézhető. Erre azonban nem került sor. A szabadságharc leverése után 1850-ben császári pátens döntötte le a vámsorompókat Ausztria és Magyarország között és misem volt természetesebb, hogy a bécsi abszolutisztikus kormány intézkedése a keserűség érzését hagyja maga után. 1851 óta *tényleg* fennállott a közös vámterület a monarchia szétbomlásáig. Az 1867-es kiegyezés Ausztriával a vámszövetséget léptette életbe. A külön határvámokért az agitációt 1872-ben az iparegyesület újból megkezdte, de nem annyira kereskedelempolitikai mint financiaiis meggondolásokból. 1878-ban az önálló vámterület kérdése harmincegy évre megoldást nyert, de a függetlenségi párt programjában tovább is szerepelt ismét *politikai* okokból és állandóan mint *politikai* követelmény maradt a szönyegen. A koalíció választási győzelmével újból az önálló vámterület kérdése előtérbe került és az 1906: III. t.-c. értelmében az előkészített új vámtarifa, mint autonóm magyar vámtarifa lépett életbe és Ausztriával fennállott vámszövetség helyébe vámszerződés került. Ezzel szemben azonban a kiegyezésről szóló 1908 XII. t.-c. kimondta, hogy érvényének tartama alatt semmiféle vám nem szedhető Ausztria és Magyarország között. Az önálló vámterületért folytatott agitációnak ismét csak „közjogi“ „vívmányok“ lettek eredményei. Az ország széles rétegei élénken részt vettek e mozgalmakban, de ismét csak politikai és nem gazdasági nézőponttól vezérelve, amit legjobban jellemez az a körülmény, hogy az önálló vámterületért folytatott küzdelem vezetésében a magyar kereskedők harcos érdekképviselője az OMKE is élénken részt vett, bár a kereskedelem érdekeit a közbenső vámsorompó súlyosan sértette volna. A világháború alatt sem szűnt meg a közbenső vámokért a harc és a világháború szomorú kimenetele alkalmából ért véget.

A legfontosabb jellemvonása ennek a százéves küzdelemnek állandóan a politikai, vagy közjogi nézőpont kidomborítása, amely mellett a tárgyilagos gazdasági meggondolások háttérbe szorultak.

Az új magyar vámtarifa előkészítésénél is ismét nem a komoly gazdasági megfontolások kerülnek felszínre, hanem olyan iparvédelmi jelszavak, amelyek épen abban a körülményben lelik magyarázatukat, hogy az önálló vámterületért folytatott közjogi, illetve politikai szempontok teljesen távol tartották úgy az ipar mint a kereskedelmi érdekeltséget a gazdasági követelmények józan fontolgatásától és most is, amikor az önálló vámterület, úgy *de jure* mint *de facto* megvan, gazdasági függetlenségünket olyan mérték-telen vámvédelem irányában óhajtják kihasználni, amely nemcsak a fogyasztás sőt az ipar jól felfogott érdekeit fogja sérteni, de lehetetlenné teszi a vámszerződések megkötését is, mert az egyes vámtételek oly magasságban állíttatnak be, hogy tárgyalás alapját komolyan nem is képezhetik.

A következőkben rá akarunk mutatni arra, hogy Ausztriába folytatott külkereskedelmünk milyen akadályra fog találni a vámvédelemben úgy a mi készülő tarifánk szerint, mint az új osztrák tarifa szerint. A két ország gazdasági egymásra utaltságát semmi sem mutatja jobban, hogy dacára a vámsorompóknak Magyarország külkereskedelmi forgalmában, amely 1921-ben 43.024 millió korona behozatalt és 22.289 millió korona kivitelt mutat fel, a legelső helyet Német-Ausztria foglalja el. Ebből az országból 16.206 millió korona értékű árút hoztunk be és 11.896 millió korona értékű árút exportáltunk Ausztriába, tehát kereken külforgalmunk 43% -át bonyolítottuk le, holott a közvetlen utána következő Csehország csak 25% -kal szerepel és békében a régi nagy Ausztriával külforgalmunknak $70-72\%$ -át bonyolítottuk le. Nem akarunk rátérni e körülmény okaira: mint a valutáris helyzet, Bécs centrális kereskedelmi helyzete, csak azt akarjuk vizsgálat tárgyává tenni, hogy az irányelvek, amelyek a vámtarifák előkészítését jellemzik, mennyire felelnek meg azoknak az összefonódott gazdasági érdekeknek, amelyek a két országot egymáshoz fűzik és így közvetve a két ország fogyasztási és gazdaságos termelési érdekeinek.

Az új osztrák vámtarifát általában a magas vámvédelem lehor-dása jellemzi, belátván azt, hogy azt az ipart, amely a monarchia 50 milliós fogyasztási területéhez volt szabva, a $6\frac{1}{2}$ millió lakosú Ausztria fogyasztásával védeni lehetetlen és hogy Ausztria azt a kiváltságos kereskedelmi helyzetét, amelyet Keleteurópában máris biztosított magának, csakis a szabad kapu politikájával tarthatja meg. Sajnos Magyarországot illetőleg hasonló megállapításokat nem tehetünk, mert készülő vámtarifánk a legridegebb védelmi alapon készül, a lückenloser Zolltarif mintájául szolgálhat.

Nézzük sorba azokat a legfontosabb cikkeket, amelyeket Ausztriából hozunk be és nézzük meg, hogy mit jelent ezeknél az árúknál az a védelem, amelyet ezekre a cikkekre kontemplálnak, különös tekintettel a kereskedelmi szerződések lehetőségeire.*

Ausztriából való behozatalunk legfontosabb tételét *a textilárúk* teszik. Magyarország behozatalának 56.32%-át teszik a textilcikkek 19.173 millió korona értékben (a konfekciós ipart is beleértve).

Pamutárúink behozatala 164 907 q volt, 12.725 millió értékben. Ebből Ausztriára esett kerekszámában importunk fele 81.658 q 6.302 millió korona értékben.

A pamutárúk vámját illetőleg a magyar vámtarifa a védelmi álláspontot foglalja el. Védi a hazai termelést, kezdve a pamutfonáltól, egészen a kész szövetekig, amely utóbbiaknál az érték 25–30%-os, sőt ennél magasabb vámtételek várhatók. Igaz, hogy talán éppen pamutfonó- és szövőiparunk az, amelynek a lényeges belföldi fogyasztásra való tekintettel, de talán a telephelyfelvételek szempontjából is némi védelemre szüksége van annál is inkább, mert pamutfestő- és nyomóiparunk így tehát a végső kikészítés magas színvonalon áll. Ezzel szemben nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy míg Magyarország csak 31.000 orsóval és 5000 mech. szövőszékkel rendelkezik, Ausztriában 1,171.000 orsó és 11.000 mech. szövőszék van, tehát különösen fonóiparunk semmiképen sem veheti fel a versenyt az osztrák iparral szemben és így különösen fonóiparunk kilátásai a vámvédelem mellett sem kedvezőek; a szövőipar sem képes még a magas védelem dacára a szükséglet jelentékeny részét ellátni és így a fogyasztás érdeke indokoltá teszi, hogy ezek a textilipari tételek mint tárgyalási alap kezeltessenek.

A juta-, kender- és lenárúk behozatala 102.645 q 1923 millió korona értékben, ebből Ausztriára esett 15.391 q 286 millió korona értékben.

E cikkből tehát behozatalunk Ausztriából nem olyan lényeges, mint pamutipari importunk. Az osztrák ipar ezekben az ágakban csak a lajtaújfalusi gyár elnyerésével tett szert lényeges túlsúlyra a magyar iparral szemben, míg a behozatal tekintélyes része idegen eredetű arúra vonatkozott.

Ez az iparunk szintén vámvédelmet reklamál a maga részére és a legfontosabb tételnél, a jutaszöveteknél és zsákoknál a véde-

* Számításaink alapjául 1921. évi külkereskedelmi forgalmunk szolgált. (Lásd Statisztikai Közlemények 1921. október—december). Az értékatokat Sabóky Alajosnak a K. Sz. április—május havi számában megjelent cikkéből vettük át.

lem 30–40%-ra emelkednék a javaslatok szerint. Forgalmunk e cikkben Ausztriával Lajtaújfalu termelése folytán még emelkedni fog és meggyőződésünk, hogy itt is éles harc lesz a vámszerződés megkötésénél.

Gyapjú és gyapjúárú importunk 40.228 q 5124 millió korona értékben. Ebből Ausztriára esik 11.998 q 1528 millió értékben.

Ausztria gyapjúipara bár lényegesen nagyobb mint a miénk (133.000 fésűsorsó és 48.000 kártoltfonál (Speichgarn) orsó 1280 szövőszékekkel; nálunk pedig fésűsáruorsó ma még egy sincs, csak 15.000 kártolt fonalat előállító orsó és 500 szövőszék) mégsem foglal el fontos helyet az osztrák exportban és importunk inkább azokra a külföldi árúkra vonatkozik, amelyek a bécsi kereskedelem útján kerülnek hozzánk. Így tehát a magyar vámvédelem, amely a mostani tételek lényeges emelését provideálja, nem az osztrák ipar ellen irányul. Az osztrák vámtarifa e cikkekben sehol sem lépi túl mostani magasságát, sőt leszállítást tervez még az autonóm tételeknél is; az alkalmazási tételeknél* pedig lényeges mérséklés lesz.

Végül selyemárúkbán behozatalunk 2274 q 800 millió értékben, amiből Ausztriára 1224 q esik 430 millió értékben. Eme mindenestre lényeges kereskedelem elé az új vámtarifa súlyos akadályokat gördít, annál is inkább, minthogy ezekre a cikkekre a magyar kormány igen súlyos, 40%-tól 100%-ig elmenő vámokat óhajt kivetni, amelyek financiaiális vámok jellegével bírnak, minthogy 456 katlannal, illetve 550 szövőszékekkel rendelkező selyemiparunk távolról sem képes a szükségletet fedezni. Az osztrák ipari termelésre vonatkozó adatok e pillanatban nem állanak rendelkezésre, de meg kell jegyeznünk, hogy az exportált selyemanyagok jelentékeny része nem teljesen osztrák eredetű, tudvalevően a cseh selyemipar végső kikészítésre a szöveteket Bécs környékére küldi, ahonnan azután ezek hazánkba kerülnek. Ezt az eljárást különös vámkedvezmények is biztosítják. A magas vámtételek bénító hatása a kereskedelmi ágra nem maradhat el, bár a szükséglet fedezéséről szó sem lehet az ország határain belül. Csak a fajták és a minőségek végtelen variációját kell szemünk előtt tartani, a divat állandó változását és a vámvédelem haszontalansága azonnal szembeötlük. A financiaiális tendencia ellen pedig ennél a ma már lényeges ruházati cikknél határozottan állást kell foglalni.

* Az osztrák vámtarifatervezet az autonóm tételek mellett, alkalmazási tételeket állapít meg (Anwendungssatz), amelyet további intézkedésig alkalmazni fognak. Az alkalmazási tétel majdnem kivétel nélkül lényegesen alacsonyabb az autonóm tételnél.

A *konfekcionált árúkra* vonatkozólag az árúbehozataliérték 790 millió korona volt.

Művirágokból, női kalapokból, esernyőkből, napernyőkből, női ruhából és fehérneműből a behozatalnak majdnem teljessége Ausztriából jön, a férfikalapoknak és a többi cikkeknek pedig túlnyomó nagy része.

A konfekcionált ruházati cikkeknel a konfekció védelme nem mindig indokolható, de a tárgyalások éppen ennél a pontnál kielégítő eredményre vezethetnek.

A kalapnemez vámjának tervezett felemelése exorbitáns. Semmi értelmét sem látjuk továbbá annak, hogy a férfikalapok vámját több mint 80%-ban állapítsuk meg, de különösen céltalan az olcsóbb női kalapoknak cca 50%-os vámjá.

A szalmakalapok tervezett vámjá tisztára fináncvám jellegével bír és magassága (a régi vámnak több mint kétszerese) minden védelmi jelleg mellőzésével csak a fogyasztást terheli.

A textilipari termékek után a behozatali érték tekintetében a bőr következik.

Bőr és bőripari cikkek behozatala 46.911 q volt 2611 millió értékben, amiből súlyra nézve 26.194 q jött Ausztriából, azaz több, mint 55%, értékre nézve pedig a százalék arány még ennél jóval nagyobb, minthogy éppen a nagy értéket képviselő cikkek (cipő, bőrdíszműárú, bőrdíszműárú) importjából esik nagy százalék Ausztriára. Az egyes bőripari cikkek behozatalából Ausztriára a következő rész esik:

Marha- és ló bőr kikészítve	49 %
Borjubőr és egyéb kikészített bőr, lakkbőr	52 „
Cipészárú és cipőfelsőrész	72 „
Bőrkesztyű, kötszer, és testegyenészeti cikkek	54 „
Bőrhajtósíj	73 „
Egyéb bőrárú	83 „

Az új magyar vámtarifa a bőrárúk vámjánál talán a legnagyobb mértékben jár el a külforgalmat megakadályozó irányban. A régi vámtételeket háromszorosra, négyszeresre, tízszeresre, sőt egyes tételeknél ötvenszeresre szándékozik felemelni. 20–25–30 százalékos, sőt magasabb vámok is fordulnak elő, holott éppen e fontos cikkeknel a külkereskedelem árnivelláló hatása nélkülözhetetlen. E cikkeknel élesen ellentétbe fognak kerülni a bőripari érdekek és a helyes út megtalálása nem kis nehézségekbe fog ütközni.

Papir és papirosárú behozatalunk 339.309 q volt 1734 millió korona értékben. Ebből Ausztria 219.234 q-t szállított nekünk, tehát importunk 65%-át. Sajnos, papiriparunknak majdnem teljességét elvesztettük, és ami még súlyosabb a jövőre nézve, a papiripar nyersanyagát is: erdeinket. Érthetetlen e cikknél a régi vámtételek felemelésének velleitása. E cikk Ausztriával való kereskedésünk egyik legfontosabb tételét fogja alkotni a jövőben is.

Fa és faárú egyes csoportjánál Ausztria a legelső helyet foglalja el behozatalunkban.

Igy gömbfát fenyőfából 978.000 q-t hoztunk be, ebből 115.000 q-t Ausztriából, tehát a behozatal 12%-át; 60.366 q vasúti talpfa-behozatalunkból 15.319 q, tehát 25% jött nyugati szomszédunktól, és 1,223.141 q importált bárdolt és fűrészelt fenyőfából 336.490 q-t, tehát körülbelül 30%-ot szállított Ausztria.

Ezek a tételek vámmentesen jöhetnek majd be és így e lényeges kereskedelmi ágak semmi vámakadálya nem lesz.

A vegyészeti ipartermékek nagy csoportjában Ausztria szintén igen jelentős helyet foglal el, mint importeur. Így 5318 q firnisz-behozatalunkból 4706 q, 252 q kozmetikai szerek behozatalából 223 q, 2196 q szappanbehozatalunkból 1574 q, 18.277 q gyufa-behozatalunkból 11.078 q, 260.560 q vegyészeti segédanyagbehozatalból 130.000 q, tehát 50% esik Ausztriára.

E cikkek vámvédelmének magassága természetesen a belföldi termeléshez képest nagyon változó és bár előrelátható, hogy a kész gyógyszerek, piperecikkek és egyéb készárúk forgalma a magas vámvédelem következtében meg fog szünni, a segédanyagok kereskedelme jelentékeny helyet foglal majd el a két ország kereskedésében.

Vasbehozatalunk 731.949 q volt. Ebből Ausztriára esik 219.588 q, tehát majdnem 30%. Ez a kereskedelem jelentékeny mértékben meg fog csappanni az indokolatlan vámvédelem folytán és nagyjából csak a kikészítési eljárásban behozandó anyagokra fog szorítkozni. Hisz a békében is már igen jelentékeny és most is fenntartott vasvámvédelmet belföldi gyáraink az osztrák iparral szemben is élvezni fogják.

A gépek, készülékek és elektrotechnikai cikkekből 106.700 q-t hoztunk be 1526 millió korona értékben; ebből Ausztriára esett 49.303 q 823 millió korona értékben, tehát a forgalom 46%-a. E cikkekben az importált mennyiségnél lényegesen nagyobb exporttal is rendelkezünk, igaz, hogy ez az export nagyrészt nem Ausztria felé irányul. De magába Német-Ausztriába is expor-

tálunk egyes gépfajtákból igen jelentékeny mennyiséget, így például elektromos dynamók és transzformátorok: 2918 q osztrák importjával 2130 q Ausztriába irányuló export áll szemben. Izzólámpákban Ausztriából 313 q-t importáltunk, ezzel szemben 2309 q-t exportáltunk. Ez a tétel szolgáltatja legjobban bizonyosságát annak, hogy milyen céltalan és káros a túlzott vámvédelemi álláspontra helyezkedni. Ugy a magyar, mint az osztrák gép- és villamossági ipar csak úgy fog egészséges fejlődés elé nézhetni, ha a vámvédelemtől teljesen eltekint. Ezek az iparok 50 milliós fogyasztóterületre rendezkedtek be és egy 6—8 milliós terület védelme nem jelent részükre semmit, míg a külföldi verseny kizárásával a specializálódás helyett a generalis gyártás fog helyet foglalni és a külföldi verseny nélkül az ipar el fog satnyulni. Sajnos, gépiparunk nem mérlegeli kellő széles látókörrrel e kérdést és a legmerevebb védelmi állásponttal találkozunk, ami általában a vámtételek nagyon lényeges felemelésében és egy 40—50%-os átlagos vámvédelemben jut kifejezésre, amely kulcs egyes tételeknél, különösen az elektromos ipar körében 100%-os védelemig is felemelkedik. Félő, hogy a kormány a gépipar követelésével szemben túlságos előzékenységet tanúsít, ami a gépimportunk teljes megakasztásával lesz egyenértékű, amit nemcsak kereskedelmi szempontból kell károsnak tartanunk, hanem ipari haladásunkra nézve is katasztrofális következményekkel járhat, különösen holnap, amikor a tökéletes technikai berendezés ismét olyan fontos helyet foglal majd el az ipari termelésben, mint amilyent elfoglalt tegnap.

Ez alkalommal nem térhetünk ki azokra a felette nagyszámú cikkekre, amelyeket Ausztriából importálunk, csak megemlítjük még a porcellán- és üvegárúkat, amelyeknek körülbelül egynegyed-részét kapjuk Ausztriából. Ezeknek ez árúknak nagy része cseh származású. A vámok, amelyekkel — különben a szükségleteket távolról sem fedező — üvegiparunkat akarják védeni, a kereskedelemnek lényeges akadálya lesz különösen Ausztriával szemben, mert a bécsi üveg- és porcellánkereskedelem részben már elvesztette azt a predomináló helyzetet, amelyet eddig elfoglalt.

Kivitelünket vizsgálva látjuk, hogy exportkereskedésünkben Ausztria még fontosabb helyet foglal el, mint az importban. Kivitelünk fele Ausztriába megy.

Exportcikkeink közül a legelső helyet az *örlemények* foglalják el. 1,300.000 q — 5382 millió értékű — kivitelünkből közel 68%-ot, azaz 881.000 q-t vittünk ki Ausztriába.

Ausztria bár leszállította a liszt vámját, még mindig 7 arany

korona vámot irányozott elő, amit lényegesen mérsékelnie kell, mert malomiparunk méltán megköveteli, hogy gabonát csak liszt alakjában exportáljunk. Az alkalmazási tétel e cikknél 3 arany korona.

Az őrleményeken kívül Ausztria helyét *gabona és hüvelyes* kivitelünkben a következő táblázat mutatja:

	Összkivitel ; ebből Ausztriába			Tervezett osztrák > ámtétel arany korona
	1000 q	1000 q	%	
Búza	177	146	82	2
Árpa	40	38	95	1
Zab	116	101	87	1
Tengeri	288	134	43	vm.
Tatárka,	106	70	66	1
Száraz bab	216	151	70	1
Száraz borsó, lencse	24	13	54	1
Köles	35	27	94	1

E vámoknak praktikus jelentősége nincs, annál kevésbé, mert Ausztria nem is szándékozik e tételeket alkalmazásba hozni.

Nem ily kedvező a helyzet *borkivitelünket* illetőleg. Borkivitelünk 621.306 q volt 1683 millió korona értékben; ebből Ausztria vásárolt 534.110 q-t 1436 millió értékben, tehát exportált borunk 86%-a Ausztriába megy.

E tekintetben az új osztrák vámtarifa súlyosan sérti a magyar érdekeket, mert az eddigi 25 koronás vámot 60 koronára emeli fel, amit még az alkalmazási tételben sem mérsékel. Az üvegbor vámja 120 korona. Ehhez járul még a literenként 40 (illetékekkel 40·32) osztrák koronát kitevő boradó, amelyet most 400 osztrák koronára óhajtanak felemelni. Mindezek a fiskális tételek a legnagyobb akadályokat fogják gördíteni borunk exportja elé. Ez a kérdés lesz egyik legnehezebben megoldható problémája a bekövetkezendő vámtárgyalásoknak, mert míg egyrészt pénzügyi érdekek a bor súlyos megterheltetését teszik kívánatossá az osztrák köztársaság részére és egyik leghatalmasabb politikai pártja e kérdésben a legmerevebb álláspontot foglalja el, másrészt Magyarországnak oly primordialis érdeke fűződik a bor exportjának megkönnyítéséhez, hogy e tétel alapos lefaragása nélkül semminemű koncessziót a maga részéről nem tehet.

Gyümölcsexportunk legnagyobb része szintén Ausztria felé irányul. 285.000 q 674 millió értékű gyümölcskivitelünkéből 235.000 q megy Ausztriába 524 millió korona értékben, tehát exportunknak közel 90%-a.

E cikkekre nézve az osztrák vámtarifa autonom tétel gyanánt a régi autonom tételeket fogadja el. Ebből lényeges engedményeket kell majd tenni.

	Uj vám- tétel arany	Alkalmazási tétel korona	Régi tétel
Szőlő	30	10	40
Dió és mogyoró	20	8	20
Friss gyümölcs, finom asztali	20	10	20
Közönséges	5	1	kféle.

208.789 q *burgonyakivitelünk* úgyszólván teljes egészében Ausztriába ment 98 millió korona értékben. Az új osztrák vámtarifa szerint vámmentes lesz.

Hagyma-exportunk 129.514 q volt 181 millió értékben. Ebből 97.000 q, azaz 75⁰/₀ Ausztriába ment. E cikkre 4 korona vámot (alkalmazási tétel 1 korona) tervez az új osztrák vámtarifa, az eddigi 6 korona helyett. Valószínűleg még ebből a vámból is engedni fog.

Paradicsom, uborka, dinnye és egyéb friss főzelék kivitelünk úgyszólván teljes egészében Ausztria felé irányul. Vámmentesség van tervbe véve.

Vágó- és igásállat-exportunkból (68.170 darab) körülbelül 60⁰/₀ ment Ausztria felé, amely az állatvámokat lényegesen le fogja szállítani.

Leölt baromfira nézve a régi 25 koronás vámtételt tervezi az új osztrák vámtarifa; alkalmazási tétel 8 korona. 15.576 q súlyú és 180 millió korona értékű exportunk fele Ausztriába megy. Ez árú vámjánál osztrák szomszédainknak engedményeket kell majd tenniök.

Fríshús-exportunk 36.195 q volt, ebből 29.363 q-t vittünk Ausztriába. Szalámiból és kolbászból 9392 q-t exportáltunk, ebből Ausztriának 5819 q-t adtunk el.

Ezen cikkek vámját az új osztrák tarifa erősen redukálta. Például a hús vámját 30 koronáról 20 koronára szállította le. Alkalmazásban vámmentes. A közönséges kolbászok vámja pedig 50 korona (eddig 100 korona volt). Alkalmazási tétel-5 korona.

E felületes áttekintés is mutatja, hogy a két ország mennyire egymásra van utalva gazdaságilag. Sajnos, kivitelünk legnagyobb részben mezőgazdasági termékekből áll, míg behozatalunkban az ipari termékek foglalják el a legfontosabb helyet. Ausztria nem nélkülözheti mezőgazdasági produktumainkat és így saját fogyasztásának érdekében alacsony vámtételeket állít be e cikkeknel.

Részünkre e körülmény mindenesetre kedvező, mert feleslegünket így tőszomszédságunkban helyezhetjük el. Tekintettel arra, hogy Ausztria új vámtarifájában általában a vámmérséklések alapján áll, kivitelünk nyugat felé csak a bornál fog nehézségekbe ütközni. A magyar vámtarifa ezzel szemben a „Hochschutz“ irányában indul. Ez ellen a magyar import- és osztrák exportkereskedelemnek majd minden követ meg kell mozdítania. Nem hisszük, hogy az elkövetkezendő tárgyalások alapjául hasznos lesz az új vámtarifánk által követett irány. Termelésünkre károsnak, fogyasztásunkra nézve pedig végzetesnek tartjuk azokat a mindig magas és nagyon gyakran prohibítív tételeket, amelyek vámtarifatervezetünkben szerepelnek, az egész javaslatot pedig olyannak tekintjük, hogy a kereskedelmi szerződések megkötésének akadálya lesz. Ebben pedig nagy veszedelmet látunk. Fenti példáink mutatják, hogy évszázados gazdasági kapcsolatokat egyhamar szétzúzni nem lehet. Gazdasági életünk nagy károsodás nélkül nem mondhat le e kapcsolatáról. Érdeünk, hogy a környező államokkal, első helyen pedig Ausztriával, amelynek oly nagy kereskedelmi súlya van, a külkereskedelmi forgalmat fejlesszük. Ezt pedig csakis ésszerű vámpolitikával érhetjük el. Gazdasági viszonyunk mérlegelését ma már nem nehezítik meg közjogi kérdések, ma már tisztán gazdasági érdekeinket tarthatjuk szem előtt és ezek az érdekek semmiesetre sem mutatják mint követendő irányt a gazdasági elzárkózottságot, sem magas vámvédelem, sem bármely más alakban.

Naményi Ernő.

A megélhetés drágaságának jelzőszámai.

Legutóbbi összefoglaló kimutatásunk a megélhetési költségek 1921. évi alakulásáról adott számot. Az azóta eltelt félév áralakulásának irányzata megközelítően sem volt annyira változó, mint a mult évé, úgyszólván teljesen szabályosan egyre emelkedő görbét mutatva, az olcsóbbodás minden reménye nélkül. Táblázatunk bizonyossága szerint a megélhetés drágaságának arányosított indexszáma az előző év óta ez év június végéig, azaz egy félév alatt 6072-ről 10.544-re emelkedett. Míg tehát a háború előtti árszínvonalhoz viszonyítva ez év elején a drágaság 60·7-szeres volt, június végén már 105·4-szeresre emelkedett. Ez az emelkedés a drágaság 73·7%-kal való növekedését jelenti egy félév alatt. Az egyes szükségletcsoportok áralakulását vizsgálva látjuk, hogy az élelmiszerek indexszáma 6792-ről 12.145-re emelkedett, ami 78·7% átlagos drágulásnak felel meg. A ruházati cikkek indexszáma ez év elején 12.083, június végén 21091 volt. A drágulás tehát 74·5%. A fűtőanyagok áremelkedése átlag 58·3%, a világításé 80%. A lakbér egyelőre még változatlan. A vegyes kiadások rovatába felvett cikkek átlagos áremelkedése 59·3%, minthogy ezen indexszáma ez év eleje óta 4240-ről 6754-re emelkedett. Az elmúlt félév alatt tehát az élelmiszerek drágulása a legnagyobb.

Az egyes cikkek áralakulását külön-külön megfigyelve a háború óta legjelentékenyebben a kötött-szövött árú drágult, amennyiben annak drágulása 1914. év óta kétszázhetvenszeres. Ezenkívül azonban még számos cikk haladta túl a kétszázszoros drágulást, így többek között a vászon (indexszám: 24.000), cipő (indexszám: 23.000) és szappan (indexszám: 21.000). Viszont a legalacsonyabb még mindig a lakbér, amelynek indexszáma 357, vagyis a drágulás a háború kitörése óta alig három és félszeres. Az átlagos dráguláshoz viszonyítva eléggé alacsony az ellátatlanok részére biztosított kenyér indexszáma (2350), míg a szabadforgalom útján beszerezhető kenyér árának indexszáma 15.714, tehát a drágulás több, mint 157-szeres. Még mindig alacsony a világítás (3000), színház (4000), villamos (5000) és dohány (5950) indexszáma. Jellegzetesen mutatkozik ezek szerint, hogy azoknak a cikkeknek és szolgáltatá-

soknak áremelkedése a legkisebb, amelyek árának megállapításánál a hatóságoknak beleszólásuk van. Ha azonban az egyes cikkek ez év eleje óta mutatkozó drágulásának nagyságát nézzük, legjelenté-

1913—14. évi átlag = 100.

	Arány- szám	1921. I.	1921. III.	1921. V.	1921. VII.	1921. IX.	1921. XI.	1921. XII.	1922. I.	1922. II.	1922. III.	1922. IV.	1922. V.	1922. VI.
I. Élelmiszerek:														
Kenyér	4	1250	1250	1250	1250	2214	2214	2214	2214	2214	2250	2250	2250	2250
Burgonya	1	3750	3750	3333	2750	5833	7500	7500	10000	12500	11667	12500	10000	18333
Bab	1	4750	3750	2500	3000	6000	6500	6000	6500	6500	6500	6500	5000	8000
Zöldség	2	3000	2500	5000	4000	8000	16000	15000	27000	27000	24300	24300	20000	20000
Tojás	2	8333	5000	4666	5333	9500	20000	18333	20000	18333	12500	11667	14700	1700
Marhahus	7	5000	3500	2700	3700	3400	3600	3600	4200	4400	7000	8200	8500	10000
Sertésus	7	7000	4250	3600	4000	4600	4400	4500	4700	5400	7800	8500	11000	12400
Sertészsír	3	12133	7813	4222	7000	12000	11500	9750	9900	10000	11500	13125	13125	18000
Cukor	2	13000	12000	10500	10000	11000	12500	11000	11000	11000	11000	11000	13636	18181
Tej	2	—	—	—	—	—	—	—	6430	6430	7143	8571	10000	10000
Átlag	31	6295	4455	3723	4289	5851	7254	*6792	7942	8129	8876	9700	10177	12145
II. Ruházat:														
Vászon	3	18920	13000	9460	7800	13000	15000	13000	13500	15000	18000	18000	20000	24000
Férfi ruha	7	6666	5400	5000	6000	7800	11666	11666	13000	13000	15600	15600	16500	19500
Női ruha	8	6600	6000	4000	6000	8000	12000	12000	13000	13000	15600	15600	16000	19200
Kötött áru	2	10714	9000	7500	7205	10000	12500	10000	11500	12500	18000	18000	21600	27000
Cipő	3	12500	10000	7500	9370	11810	15000	13750	13750	17500	18333	20000	20000	23000
Átlag	23	9355	7513	5777	6779	9262	12724	12083	13032	13804	16478	16700	17682	21091
III. Lakás stb.:														
Fűtés	3	8000	10000	9540	9540	10700	12333	12000	13000	13500	15400	17700	18000	19000
Világítás	2	1000	1666	1666	1666	1666	1666	1666	2166	2166	2166	2166	3000	3000
Lakbér	23	180	180	220	220	357	357	357	357	357	357	357	357	357
Átlag	28	1076	1338	1322	1322	1560	1734	1698	1862	1894	2098	2344	2436	2543
IV. Vegyes kiadás:														
Dohány	3	3125	4062	4062	4062	4062	4062	4062	4062	5940	5940	5940	5940	5940
Szappan	2	13000	9500	5500	5500	9875	14000	12500	13000	13000	15000	18000	17500	21000
Ujság	3	2500	2500	2500	2500	2500	3750	3750	3750	3750	6250	6250	6250	6250
Villamos	3	1875	1875	1875	1875	1875	3125	3125	3125	3125	5000	5000	5000	5000
Színház	7	1800	2500	2500	2500	3000	3000	3000	3000	3000	3500	3500	4000	4000
Átlag	18	3235	3340	2941	2940	3603	4391	4240	4434	4747	5782	6226	6365	6754
Arányított átlag	100	4925	4063	3366	3761	4984	6394	6072	6773	7080	8170	8623	9050	10544

kenyebben a húsárak emelkedtek, amennyiben a marhahús áremelkedése 177.8% , a sertéshúsé 175.5% . A kötött árúk áremelkedése 170% , a burgonyáé 144.4% . De általában minden cikknél drágulást látunk, csupán a tojás és zöldség ára kivétel, amelyeknél némi csökkenést látunk, idénycikkekről lévén szó, eléggé érthetően.

A drágaság egyre emelkedő irányzatának okait kutatva, nem hallgathatjuk el azt a véleményünket, hogy csupán a mértékünk változik és a közgazdasági tényezők nem tesznek egyebet, mint egyszerűen átszámítják az árakat az eléggé sűrűn változó valutára. Megfigyeléseink azt mutatják, hogy az átszámítás, azaz a drágulás áthárítása eleinte nehezen történt, ma azonban már minden kereskedő beletanult ebbe a tevékenységébe, beletörődve abba a békében hihetetlennek látszó ténybe, hogy értékmérőnk elveszítette legfontosabb kellékét, a stabilitást. Érdekes megfigyelni, hogy míg valutánk romlása óta eleinte valutaváltozás esetén a legnagyobb rendszertelenség mutatkozott, amennyiben például egyesek a beszerzési vagy előállítási költségeket vették figyelembe az eladásnál is, tekintet nélkül valutánk leromlására, mások óvatosságból már igyekeztek leszámítolni az esetleg még csak a jövőben bekövetkező valutaromlást, addig ma az eleven szellemű kereskedő szinte óráról-órára figyelemmel kíséri a magyar korona árfolyamát és áraival azonnal az új kurzushoz igazodik. A közelmúltban sajnálatunkra nem volt módunkban megfigyelni azt, hogy vajjon valutánk javulása esetén is ily gyorsasággal és tökéletességgel történik-e az átszámítás, de ha a múlt évi tapasztalatokra hivatkozunk, tárgyilagosan be kell vallanunk, hogy ebben a tekintetben még némi lomhaság észlelhető, amennyiben valutánk javulása esetén az árak színvonala nem azonos arányban csökken, hanem egyenesen kedvező kivétel, ha a valuta javulásának töredékéig menő ármorzsolódást látunk. Sokkal gyakoribb az az eset, hogy ilyenkor az eladó a régi elméletét veszi elő és a beszerzési ár figyelembevételével igyekszik árúját elhelyezni, tekintet nélkül a valuta javulására. És ez természetes is. A homo oeconomicus mindenkor az elérhető legnagyobb haszonra törekszik és el kell ismernünk azt is, hogy ma igen nagy kockázattal kell számolnia. Elég, ha arra utalunk, hogy a valuta romlása folytán bekövetkező drágulással széles társadalmi rétegek vásárlóképessége nem tart lépést és az eladó a valuta drágulását nem háríthatja át mindig teljes mértékben, végeredményben tehát veszteséggel kénytelen árúját elhelyezni. Ezt eléggé bizonyítják egyes vállalatok mérlegének eredményei. Ha a papirkoronában összeállított mérleget tanulmányozzuk, sok esetben az alaptőkét megköze-

lító évi nyereséget láthatunk. Ha azonban ugyanennek a vállalatnak a háború előtti aranykoronában összeállított mérlegét összehasonlítjuk a legutóbbi év aranykoronában összeállított mérlegével, azt látjuk, hogy vállalat vagyona a folytonos konjunkturális látszólagos nyereségek dacára is számos esetben a felére olvadt. E kis kitérésünknek nem is az volt a célja, hogy elitélően nyilatkozzunk kereskedőink magatartásáról, csupán a valuta ingadozásának súlyos következményeire kívántunk egy kis példával reámutatni.

Ha a megélhetés drágaságának színvonalát más országok árszínvonalával kívánjuk összehasonlítani, ki kell küszöbölnünk a gummiszerűen változó értékmérőt és stabilis értékmérővel kell áraink színvonalát megmérni. Erre kétségtelenül az áraknak aranykoronában való mérése mutatkozik legalkalmasabbnak, amely aránylag legkevésbé változik és az aranykoronára átszámított indexszámok összehasonlítást engednek az aranvalutájú országok árszínvonalával. Szembeállítva az arany indexszámát a drágaság indexszámával, megkapjuk a drágaság indexszámát aranyban. Ennek alakulása az elmúlt félév folyamán következő volt:

	Arany indexszáma :	Drágaság indexszáma :	Drágaság aranyban :
január 31.	12300	6773	55.—
február 28.	12800	7080	55.3
március 31.	17400	8170	46.9
április 30.	15700	8623	54.9
május 31.	17000	9050	53.2
június 30.	19200	10544	54.9

A fenti eredmények szerint január 31-től június 30-ig aranykoronában számítva mindössze 0.1 pont eltérés mutatkozik. Időközben is csupán március folyamán látunk lényegesebb kiugrást, ezt azonban figyelmen kívül kell hagynunk, minthogy valutánk változása eléggé hirtelenül a hónap vége táján következett be, úgy hogy az árak a hónap végén összeállított indexszámoknál még nem változtak megfelelően. Az átértékelés azonban április folyamán már bekövetkezett és ekkor a drágaság indexszáma aranyban már ismét 54.9. Mindenesetre érdekes, hogy jóllehet pénzünk külső és belső vásárlóereje között lényeges diszparitás mutatkozik, aranykoronába átszámítva a drágaság indexszáma csaknem változatlanul 55.—. Érdeemes volna alapos tanulmány tárgyává tenni, hogy mi az oka ennek a stabilizálódásnak és főként, hogy miért éppen 55.— körül rögzítődött ez az indexszám, mikor például jóvalutájú országokban a drágaság indexszáma 140 és 180 között mozog. Hegedüs Loránd a múlt évben pénzünk külföldi értékelését akarta a bel-

földi vásárlóerő színvonalára felemelni. Jó szándéka nem volt valóra váltható. Kállay pénzügyminiszter a belföldi árakat szándékozik annyira felemelni, hogy az eddigi diszparitás megszűnjék. Jóllehet a drágaság egyre nő, még pedig egyre gyorsuló iramban, úgy látszik, hogy pénzügyminiszterünk törekvése sem fog megvalósulni, hiszen január és június között csupán 0.1 pont az eltérés, sőt 1920 december vége óta is csupán 1.— pont az eltérés. Ekkor ugyanis a drágaság indexszáma aranyban 53.9 volt. Ha ezzel a problémával behatóan kívánnánk foglalkozni, túllépné cikkünk megszabott kereteit. Kétségtelen azonban, hogy valamennyire állandó értékmérőre égetően szükségünk van és elérkezett a legfőbb ideje annak, hogy a legszolidabb iparos és kereskedő is ne legyen kénytelen tanult foglalkozása helyett, vagy annak űzése címén — akarva, nem akarva — valutajátékot űzni. Bevallhatjuk nyíltan, hogy ma nálunk burkoltan ugyanaz történik, mint például Ausztriában, ahol a kereskedők kirakataiban az árú értéke nemesvalutában van feltüntetve. Nálunk a szolid iparos és kereskedő szintén nemesvalutában kalkulál és csupán átszámítja papirkoronánkra eladáskor árúja értékét.

Ha nem is akarunk jóslásokba bocsátkozni, körülbelül megállapíthatjuk már most, hogy a következő félév folyamán a megélhetés további drágulására lehetünk elkészülve. Erre nem csupán valutánk leromlása enged következtetni, de belső okok is, így elsősorban a lakberek előrelátható jelentékeny emelkedése és általában emelése mindazon cikkek árának, amelyek hatósági nyomás folytán nem tarthattak lépést értékmérőnk változásával.

Dálnoki-Kováts Jenő.

Közlemények és ismertetések.

A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének 20 éves fennállása.

Ez év június 11-én tartotta a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége 20-ik évi közgyűlését, mely alkalommal nemcsak fennállásának 20-ik évfordulóját, hanem alapítójának és 20 éven át állandóan a szövetséget vezető elnökének 80 éves korának ünnepét ülte meg. Az ez alkalomból megjelent évi jelentés 241 oldalon természetesen nem marad a szokott évi jelentések szűk keretében, hanem visszapillant a lefolyt 20 évre és a szövetség elnökének rövid életrajzát közli.

Szükségtelen Chorin Ferenc közpályáját ismertetni; mint erős jogász az országgyűlés képviselőházában 1871 óta szerepelt, utóbb áttért közgazdasági tevékenységre s mint a Salgótarjáni Kőszénbányatársaság elnöke csakhamar szoros kapcsolatba jutott nagyobb gyári vállalatokkal és köztük hatvani Deutsch Sándorral és Weisz Manfréddal megtervezte a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségét, mely 1902 óta Neményi Ambrus, Hegedüs Lóránt, Gratz Gusztáv és Fenyő Miksa nagynevű igazgatóinak tevékenységével a gyárosok érdekeit, de velük az ország közgazdaságát is hatalmasan előmozdította. Chorin, mint elnök nagy adminisztratív tehetségével és a közpályán szerzett tekintélyével, valamint nem kevésbé elismert szónoki képességével és szókimondó bátorságával nemcsak elnöke, de vezetője és irányítója volt mindenkor a szövetségnek.

Az előttünk fekvő visszapillantás nagy vonásokban ismét szemünk elé tárja a közgazdasági küzdelmet, mely az elmúlt 20 évet jellemzi és melyben a szövetség nagyban részt vett. Ott tűnik fel előttünk a magyar önálló vámterület érdekében kifejtett mozgalom; akkor elérhetetlennek tetsző ködfátyol, ma akkor nem képzelt alakban megtestesült szomorú valóság. Hogy az ipar s főképp a gyáripar, Ausztriában látva boldogulásának legfőbb akadályát, az önálló vám mellett küzdött mindannyiszor, amikor a kiegyezés megújításánál gazdasági viszonyunk Ausztriával szóba került: az természetes; és hogy a szövetség mindent megmozdított, ami az ország iparának független fejlesztésére vezethetne, ezt ebben a visszapillantásban újra-olvashatjuk. A sorok közt olvasni tudó előtt megjelenik a Szövetségnek az a működése is, melyet 1906–7. években abból a célból kifejtett, hogy a közös vámterületen legalább a magyar ipar védelmére közbenső vámok lépjenek életbe. Most, mikor mindezek a dolgok már a multaké, nem volna érdektelen gazdaságtörténelmi szempontból, ha a Szövetség az eddig a titok sűrű homályával bo-

rított ebbeli működését az iratok porleptéből előszedné és alkalmas módon feldolgozva közzétenné.

De túl vagyunk az önállóság utáni áhitozáson. A lefolyt 20 év alatt közös vámterületen kellett élni és a szövetségnek ily viszonyok közt kellett az ipar érdekében működni. Az iparfejlesztés, a a közszállítások és az ipartörvény című fejezet szemeink elé tárja azokat a törekvéseket, melyek a gyáripar állami segélyezésére vezettek, melyek a közszállítások felhasználásából iparunknak állandó foglalkozást biztosítottak. Az ipartörvény előkészítése mint tengeri kígyó fel-feltünedezik a 20 év alatt, de nem tud megvalósulni; csak a nemzetgyűlés végső napjaiban fogadta el hevenyészve azt a torzszülött törvényjavaslatot, mely az ipar megkezdése és folytatása, valamint az iparoktatás terén akar reformokat megteremteni.

Az iparfejlesztés egyik leghatásosabb eszközét, a közszállításokban való részesítést a szövetség kitarató működése és elnökének a delegációkban ismételt erélyes föllépése után sikerült a hadiszállításoknál is érvényre juttatni és ezáltal a magyar ipar tevékenységi köre nagy előnyt szerzett.

Adóügyünket éppen a lefolyt 20 évben új alapokra kellett fektetni; a háború alatt új adóforrásokat kellett teremteni és a triánoni békeparancs következtében pénzügyeink rendezését a vagyonváltság útján óhajtottuk megkísérleni. Mennyi tér nyílt itt, hogy a nagy vagyon hírében álló gyáripar saját érdekeit a köz érdekeivel kellő egyensúlyba hozza. Beható tárgyalások után minden adójavaslatnál gondosan kifejtette a szövetség az ipar érdekeit, melyeknek egy része a törvényhozás által figyelemre méltatva lett.

A közlekedésügy terén a vasuti díjszabások ismételt felemelése ellen a szövetség mindannyiszor megadta véleményét. 1906-ban, midőn a tarifát a vasutasok fizetése emelése céljából kívánták módosítani, a szövetség közbelépésére a reform elmaradt; 1910-ben hosszas ankétezés után a vasuti tarifákat emelték ugyan, de figyelembe vették az osztályozásnál az ipar érdekeit és a kormány azt az ígéretet tette, hogy hosszabb időn belül nem lesz emelés. Ámde a hosszabb idő már 1911-ben letelt; a szükség kényszeríti a kormányt új emelésekre, melyek 1912 március 1-én életbe lépnek. Ezután nemsokára a háborús helyzet veszi kezébe a vasuti tarifák kérdését is, mely ellen hiába a küzdelem, 1917 és 1920-ban emelték a szállítási díjakat. Megemlítendő, hogy amidőn szóba került az államvasutak esetleges eladásának a kérdése, a szövetség közgazdasági szempontból a tervet ellenezte.

A szociálpolitika élénken foglalkoztatta Szövetségünket. Hiszen az 1907. évi reform a munkások betegség és baleset ellen való biztosításáról a szövetség tanácsadása alapján jött létre; de a törvény keresztülvitelénél s főkép a gyakorlati téren a biztosító intézet igazgatóságában a szövetség vezetői erélyesen működtek azon, hogy a törvény által rendszeresített autonómia az ipar érdekében jusson érvényre. A törvény azonban számos hiányánál fogva sok panaszra adott okot és a szövetség kebelében a reform iránt általános érdeklődés mutatkozott, míg a háború e téren is meddő állapotot teremt.

A szociálpolitikai kérdések közül a kivándorlás ügyével nagy ankétan foglalkozott a szövetség, az ankét hatása nyomán a törvényhozás meghozta a kivándorlásról szóló 1909. II. t.-cikket. Foglalkozott tüzetesen 1910-ben a drágaság kérdésével és a munkásházak és munkáskertek ügyével.

Természetes, hogy a nagyipar az összeférhetlenségi törvény lehetetlen állapotát ismételten kézzelfogható módon világította meg és tárgyalta a választójog ügyét főképp az ipari munkásság szempontjából.

Mellőzve a többi részleteket, fel kell említeni a szövetségnek azon erélyes föllépését, mellyel a Kereskedelmi Kamarával karöltve a vámközpontot létesítette s annak működését nemcsak anyagilag biztosította, hanem azáltal, hogy egyik főtisztviselőjét, Fenyő Miksát egészen átengedte a vámközpontnak, a szellemi erőket oly triászszá alakította, mely Vágó Józseffel és Lengyel Gézával együtt egy hatalmas 6 kötetes munkát teremtett a vámtarifa megalkotására. Ez a munka „Emlékirat az autonom vámtarifarevizio tárgyában” címmel az 1916-ben lejárandó kereskedelmi szerződés megújítása alkalmából szükségesekké leendett tárgyalások számára készült és a kormány kívánságára, mint bizalmas munka, titokban őriztetett. Országunk függetlenítése után azonban „Magyarország termelő erői” címmel közforgalomba került. Ma mikor az önálló Csonka-Magyarország számára új vámtarifa kidolgozását látja a kormány sürgős szükségnek, amidőn azt az egyoldalú rendszert követik, hogy a tarifatételeket maguk az érdekelt „termelő” iparosok indítványozzák és azután a késztarifatételek megítélésére a „termelőket”, a fogyasztókat és a feldolgozó iparosokat hívják egybe, hogy farkasszemet nézve próbáljanak a „termelő” ipar által már koncul odaajánlott tilalmi vámtételekből annyit lealkudni, amennyit a „beati possidentes” engednek: — ma jó lenne, ha a szövetség tagjai elővonnék a vámközpont hatalmas művét és el is olvasnák azokat a fejezeteket, melyek illető cikkeikről szólnak és melyeket akkor a magyar ipar védelme, de nem tilalmakkal való elszigetelése érdekében saját szakértőik megrögzíteni szükségesnek láttak. S iparosaink és a nehézipar, a tilalmi vámoknak ezen világszerte ismeretes vaskalaposai és faltörőkosai naponként ájtatosan megolvashatnak többnyire saját szakvéleményeik alapján, hogy a fák nem nőhetnek az égig és hogy minden védelemnek megvan a határa a közgazdaság és nem a magánérdek körében. A Szövetség volna ma is hivatva azt, amit a vámok szabályozásánál 1917-ben helyesnek talált, a mai szerencsétlen viszonyok közt ismét megfontolni és óvakodni attól, hogy az amúgyis megszűkített piac tilalmi vámokkal ne szigeteltessék el a világtól, mert iparnak piac, még pedig nagyipar az éltető ereje.

Ezen kitérés után forduljunk ismét vissza a szövetség mult 20 éveire és lehetetlen hallgatással mellőzni hatvani Deutsch Sándor nagyjelentőségű közreműködését. Ő szervezte a szövetség pénzügyi részét, vagyis ő biztosította a szervezetet a megélhetés módozatairól, még pedig úgy, hogy a szövetség anyagiakban sohasem szűkül-

ködött és tagjainak áldozatkészségében mindig megbízhatott, ha kiadásai a szövetség érdekében növekedtek.

A szövetség életében nagyjelentőségűek azok a közlemények, melyek időnként nyomtatásban megjelentek és ezek közt elsősorban a közgyűlések alkalmával közölt évi jelentések, melyek a szövetség működését és fejlődését történeti hűséggel vázolják. 1911 óta jelenik meg Magyar Gyáripár címen havonta kétszer a szövetség hivatalos lapja, mely dr. Koffler Károly szerkesztésével az ipari élet minden jelenségét figyelemmel kíséri és átgondolt cikkeivel érdekes tanulmányokkal gazdagítja közgazdasági irodalmunkat.

A szövetség 20 éves emlékünnepe ott volt hazai közgazdasági életünk színe-java, a kormány is részt vett az ünnepségen; a szaktestületek: az Országos Gazdasági Egyesület, a Budapesti Ipar és Kereskedelmi Kamara, a Kereskedői Testület, az Országos Ipar-egyesület, a Takarékpénztárak és a Bankok Egyesülete üdvözölték a szövetséget és 80-ik évfordulóját élvező elnökét.

Az ünneplés alkalmával elhangzott a többek közt az a vélemény: a Gyárosok Országos Szövetsége multjában megmutatta azt, hogy mit lehet elérni *egyétértéssel és együttműködéssel*; megérte azt, hogy a gyáripár ebben az országban a vezető tényezők közé emelkedett.

Most mikor a jövő megalkotásáról van szó, ez a szövetség van hivatva megmutatni azt, hogy közgazdasági téren a tudás, az akarat és a kitartás azok a tényezők, melyek visszahódítják az elvesztetteknek látszó forrásokat.

A gyáripár van hivatva az elszakított országrészek közgazdasági szálait ismét egybekapcsolni és mindezekelőtt a közgazdasági terén azt az egységet visszaállítani, melyre országunkat a természet és a földrajz megalkotta.

Matlekovits.

A marxizmus társadalomelmélete.

Ottlik László. A Marxizmus társadalomelmélete. Elméleti kritika és történelmi tanulságok. Budapest, 1922. 136 l.

A szocializmus tudományos megalapítójának, Marxnak irodalmi működése oly széleskörű, hogy e kis füzet nem nyújthatja teljes méltatását; tényleg Ottlik munkája, mint érdekes essay, csak egyes kiemelkedő nagyfontosságú kérdéseket tesz vizsgálat tárgyává; különösen bonckes alá veszi Marx jóslatát a kapitalizmusnak szocializmussá való evolúciójáról és a történelmi materializmusról való fel-fogását.

Marx tana a történelmi materializmusról abban sarkal, hogy az embert gazdasági tevékenységében azok az ellentétek vezetik, melyek a megélhetés föltételeire nézve az egyének és egyes osztályok kifejlődött viszonyaiban mutatkoznak és a történelmi fejlődésben osztályok vagyoni ellentétében jelentkeznek. Az osztályharcok folytonos jelentkezése és a társadalmi élet állandó küzdelme az anyagi érdek ellentétének természetes következménye. Anyagi érdek a fej-

lődés célja s ez a materializmus vezeti a társadalom alakulását. Osz-
tályharcnak kell lenni és ez vezet a történelmi fejlődésben.

Szerzőnk a gazdasági viszonyok hatását az emberi fejlődés-
ben elismeri, utal is arra, hogy nagy történetírók jelentőségüket az
emberiség fejlődésében kimutatják, de azért nem estek abba a túl-
zásba, hogy a „materializmust“ a történetsarkkövévé emeljék és az
ember szellemi tulajdonait, az emberi akaratot, észbeli tehetségeit a
materia alá rendeljék.

Marx jóslatát így foglalja össze: 1. mindig kevesebb bourgeois
mindinkább gazdagabb lesz; — egyre több lesz a proletár és egyre
nyomorultabb; — 2. ily viszonyok közt kell, hogy a proletárok
föllázzanak; — 3. ezzel a lázadással, mint forradalommal létre
kell jönnie a kollektív termelésen alapuló piactalan társadalmi
rendnek.

Szerzőnk a dedukció és indukció módszerével bebizonyítani
igyekszik, hogy a Marx-féle jóslat a társadalom lelki életének sem-
mibe vétele folytán oly ellentmondást tartalmaz, mely megvalósítá-
sának lehetőségét előre kizárja.

A társas élet és a forradalom természetét vizsgálva szerzőnk
a társas eszmék vezetőit, a szabadságot, az egyenlőséget és testvéri-
séget a maguk nyers értelmében romboló szenvedélyeknek jellemzi.
„Ahhoz, hogy alkotó elemekké legyenek, magasabb értékek alá kell
rendelni, mert különben forradalmi fejetlenség lesz eredményük:
tényleg ezek az eszmék csak úgy lettek a modern civilizáció táma-
szaivá, hogy a nemzeti gondolat alá rendeltettek és pozitív tartal-
lommal ez töltötte be őket.“

A proletár-forradalom feladata volna nemcsak a múlt állapotot
lerombolni, hanem a jövődöbelit meg is építeni. De építésre sem-
mikép nem alkalmas; mert hiányzik a proletártermészetből a fe-
gyelem: „a forradalom csak addig erős, amíg a régi világ
minden igenjére nemmel válaszol, mihelyt maga is az igenlés terére
lép, nem teheti ezt anélkül, hogy az eltiport „igenek“ egész szövevé-
nyét talpra ne állítsa a társas tudatban.“ A felépítés nagy akadályja
a proletariátus lelki állapotában rejlik. „E proletariátus a társadalom
legalsó rétege, mely lassan-lassan a hozzá lesüllyedő rétegeket is
magába szivta; melyet a „nyomor, munkagyötrődés, rabszolgaság,
tudatlanság, elállatiasodás, erkölcsi süllyedés összegyülemzése“ kétség-
telenül alkalmassá tehet arra, hogy a létező építményt szétrombolja,
de egyuttal csak alkalmatlanná arra, hogy bármit is fölépítsen és
fenntartsion.“ „A tömegeknek csak a rombolásra van erejük.“ „A
közhatalmat azok kezébe adni, kiket a szegénység elkésérett és
lealázott anyyi, mint a rókák farkára égő fáklyát kötni és őket érett
buza közé szabadítani.“ (H. George) A kollektivisták állam fölépítésének
harmadik akadályja az az áthidalhatatlan ür, mely a demagógiát a
kormányzástól elválasztja. „A demagógnak érdeke, hogy a legvaló-
színűtlenebb túlzásokba kapaszkodjék. A nagy, szenvedő, elégedetlen
tömegek ösztöneit kielégítetlen és ki nem elégíthető vágyait a leg-
csábítóbb ígéretekkel kell felkorbácsolnia . . . Ahhoz, hogy a nagy
rombolás véghezvitessék, példátlan méretűre kell növelni mindent,

ami romboló: az önzést, a gyűlöletet, az irigységet, a bosszúvágyat, az élvezetvágyat és a vérszomjuságot.“ „Ezzel szemben a politika a mérséklet, a megalkuvás, a kiegyezés művészete“ „államférfi, aki a nagy tömegeknek nem hízelgő szolgája, hanem megértő gyámola, de egyben parancsoló ura is tud lenni. Minderre a demagóg nem képes és ha az új szerepben tudatára jut helyzetének, már késő. Nem lehet elállni a rohanó árvíz útját, ha a lassan és nehezen épített védgát egyszer átszakított.“ Ezért „a marxizmus jóslatának eredeti formulájában ellentmondás van a feltételezett tendenciák iránya és a végső konklúzió között. Azokból csak a társadalom felbomlása következhetik: új alapon való újjáéledése semmiképen sem.“

Szerzőnk vizsgálódásainak végkövetkezményeit következőben foglalja össze: A forradalomból magából nem építés, hanem csak romlás és legfőlegb bizonyos helyreállítás következhetik; ez utóbbi azután a folytonossági kapcsolatban ismét organikus építés követheti. Kimutatta, hogy „a polgári társadalom továbbfejlődésének minden lehető útján növekvő gazdagság és növekvő nyomor összeférhetlen; hogy a növekvő gazdagság útját állja a forradalomnak és hogy a növekvő nyomor útját állja a kollektív termelésen alapuló piactalan társadalmi rend kialakulásának.“ (— vits.)

LUKÁCS & Co BANKHÁZ, WIEN

Wiedner Hauptstrasse 1. — Karlsplatz 14.

Táviratcím: Lloydlukács

T e l e f o n :

54—2—31

59—4—88

59—5—78

59—5—79

Vármegyei Mezőgazdasági és Iparfejlesztő r.-t. Szolnok

GYÁRT:

Szolnoki telepein:

Elsőrendű konzerveket: süritett paradicsomot, savanyított káposztát, ecetes-ugorkát és zöldparadicsomot, mindenféle gyümölcsöt, különféle befőtteket, birsalmasajtót, szalon- és karácsonyfa-cukorkákat; elsőrendű tésztaféléket: tojással készített maccaronit, tarhonyát, különféle levestésztákat; kenyér és péksüteményt; ecetet. Saját gőzmalom, gőzfűrész, fagymunkáló, cementárugyár, dobozgyár.

Budapesti telepein:

„STEINER JÓZSEF és FIA“ gyártmányu kekszet, kétszersültet, gyöngykenyeret, pékenyeret és süteményt, puddingport stb.

Poroszlói telepein:

Saját gőzmalom, gőzfűrész, olajsajtó, kendertörő, ecetgyár, cementárugyár.

Budapesti központi iroda:

V. ker., Zrínyi-utca 7. szám.

Telefon: 75—96, 96—36.

Közgazdasági hírek.

Az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Részvénytársaság legutóbb tartott közgyűlése elhatározta, hogy egy külföldi izzólámpagyár megszerzése, kibővítése és egyéb a vállalat önellátásához szükséges cikkeket előállító új üzemek bekapcsolása, végül saját üzemének kibővítése folytán előálló tőkeszükségletének fedezése céljából alaptőkéjét 9,500.000 korona névértékű új részvény kibocsátása által 42 millió koronára emeli föl. Az új részvények 5:1 arányban 6000 koronás árfolyamon adatnak ki. Az elővételi jog július 18-tól 27-ig bezárólag gyakorlandó a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál.

A Zentai és Roskányi Egyesült Iparvállalatok Rt. közli, hogy részvényeseinek följánlja a vállalat jugoszláv telepeiből alakult részvénytársaság összes részvényeit névértékben, egyenkint 400 jugoszláv koronáért, 6:1 arányban. Az átvételi jog a Magyar Leszámítoló Banknál gyakorolható 1922 július 25-ig.

A MÁG részvények bevezetése a tőzsdén. A Magyar Általános Hitelbank közli, hogy a Magyar Általános Gépgyár (MÁG) részvényeiből egy kisebb mennyiséget hoz az értékpiacon. Ezen társaság, melynek legmodernebben felszerelt gyártelepe Mátyásföldön 22.000 négyszög méter területen fekszik, jelenleg automobilon és motorok gyártásával foglalkozik és új üzletágak felkarolását is tervezi. A társaság szoros kapcsolatban van az Österr. Daimler Motoren A.-G. konzernjével, valamint a Magyar Fiat Műveknél vállalt érdekelt-sége révén az Olasz és Osztrák Fiat Művekkel s mindkét csoport kizárólagos magyarországi képviselőjét bírja és üzei hosszabb időre el vannak munkával látva.

Klein-féle szappanok a legjobbak.

**HIRDETÉSEKET FELVESZ
A KIADÓHIVATAL.**

Lukács Vilmos és Fia

tőzsdeügynöki és bankbizományi iroda

Budapest, V., Bank-utca 5. lételelet.

Telefon :
tőzsde idő
alatt 11-től fél
2 óráig 158-32

◆ Tőzsdei megbízások: Érték-
◆ papírok, valuták és devi-
◆ zák vétele és eladása
◆ legelőnyösebb
◆ feltételek
◆ mellett. ◆

Telefon :
39-11,
101-04.

Püspöki uradalmi bérpince r.-t. Vác
Központi iroda:
Budapest, V., Zrínyi-utca 7.

Különleges Építési és Faipari Részv.-társ.

BUDAPEST,
VI., Rökkentü-u. 62.

Telefon: 147-91, 4-23, 131-56.
 Sürgöncim „Külépit“ Bpest.

Készit: Gyorsrendszerü és magasépitéseket. Épület-, mű- és tömegbutor-asztalos munkákat. Jég szekrényeket és hűtőberendezéseket. Keltetőgépeket és baromfitenyésztési eszközöket. — **Vasszerkezetek gyártása.** **Gőzfűrés.** — **Ácstelep.** — **Bérvágás.**

Lukács & Co., Wien

Karlsplatz 14.
Wiedner Hauptstrasse 1.

Sürgöncim: Lloydlukács.

Telefon:
59-4-88,
59-5-78,
59-5-79,
54-2-31,

Érdekközösségben a
Lloydbank Részvénytársasággal, Budapest.

Az indexszámok jelentősége a munkabérek meghatározásánál.

— A Magyar Közgazdasági Társaság 1922 szeptember 22-én tartott tanácskozmánya. —

Matiekovits Sándor elnök: A drágaság fokozatos emelkedésével felmerült az a kérdés, nem lehetne-e a drágaságjelző számadatokat, az indexnumber elnevezés alatt ismeretes ársorozatostást a munkabérek igazságos megállapítására felhasználni.

A Közgazdasági Társaság célszerűnek látta, hogy ezt a külföldön is nagyon vitatott kérdést tüzetes tanácskozás tárgyává tegye.

Az árjelző számok jelentőségét a tudomány régóta méltatja és egyes tudósok és gyakorlati szakemberek fáradozása folytán keletkezett ártáblázatok irányadó tekintélyvel bírnak.

Világhírű Soetbeerneknél *Materialien zur Erläuterung und Beurteilung der wirtschaftlichen Edelmetallverhältnisse und der Währungsfrage* című munkája, melyben 106 árunak Hamburgban tőzsdeszerűen jegyzett árait dolgozza fel. Összehasonlítási alapul az 1847—1850. év átlagát veszi, és az összehasonlítást 1888. évig folytatja és folytonos viszonylatba hozza a nemes érc készletével és termelésével.

Ismeretesek Sauerbeck indexszámai. Sauerbeck Augustus 1886-ban a *Journal of the Royal Statistical Society*-ban közölte *Prices of commodities and the precious Metals* című értekezésében árjelzéseit. Az árakat hat csoportba osztja és pedig következő módon: I. növényi élelmiszer: buza, liszt, árpa, zab, tengeri, burgonya, rizs; — II. állati élelmiszer: marhahús, juhús, sertéshús, szalonna, vaj; — III. cukor, kávé, tea; — IV. ásványok: nyersvas, rudvas, réz, ón, ólom, szén; — V. textiliák: pamut, len, kender, juta, gyapjú, selyemszövet; — VI. különféle: bőrök, bőr, faggyú, pálmavaj, faolaj, lenolaj, kőolaj, só, indigo és fa. Ezek a jelzőszámok, melyeket a *The Statist* folyóirat napjainkig folytat, alapul veszik az 1867—1877. évek átlagát (= 100).

A londoni „The Economist“ híres közgazdasági lap 1864 óta havonkint közöl árjelző számokat. A közlés 44 árut 5 csoportban dolgoz fel és pedig a következő módon: I. gabona és hus (10 áru) buza, liszt, árpa, zab, burgonya, rizs, marhahus, juhhus és sertéshus; II. másféle ételmi és élvezeti cikk (6 áru) tea, kávé, cukor, vaj, dohány; — III. textiliák (10 áru) pamut, pamutfonál, pamutszövet, gyapju, selyem, len, kender, juta; — IV. ásványok (8 áru) nyers vas, rudvas, sinek, szén, ólom, ón, réz; — V. különböző áru (10 cikk) fa, bőr, kőolaj, növényolaj, faggyu, indigo, szoda, kautsuk. Előbb összehasonlítási alapul szolgál az 1845—50. évi átlag; most az 1901—5. évek átlagai az alap. Az árak a nagykereskedés árai.

Ezen magánszorgalom alapján készült indexszámok mellett Angolországban korán találkozzunk hivatalos jelzőtáblákkal. A Board of trade, az angol kereskedelmi minisztérium 45 áru árát közli havonkint a „Labour Gazette“-ban, alapul véve az 1871. évet. Itt is az áruk 5 csoportba vannak beosztva és pedig minden áru közgazdasági jelentősége szerint meghatározott tényezővel sokszorozva számít; az I. csoport szén és fémek: szén 34, nyersvas 14, réz 5, horgany 1.5, ólom 1.5; — II. textiliák: nyerspamut 38, brit gyapju 6, külföldi gyapju 13, juta 3, len 4, selyem 9; — III. ételmisszerek és italok: angol buza 14, angol árpa 17, angol zab 12, külföldi buza 33, külföldi árpa 5, külföldi zab 4, tengeri 8, komló 4, rizs 1, burgonya 33, marhahus 52, ürühus 31, sonka 21, tej 0.5, rum 1.5, bor 5, dohány 2; — IV. különféle pamutmag 2, lenmag 5, faolaj 1, pálmavaj 0.5, kőolaj 2, paraffin 0.5, téglá 3, kaucsuk 1.5, bőrök 8, tűzifa 20. — A 45 áru tényezőjével szorozva 506 pontot tesz. Ezek a cikkek nagykereskedelmi árak alapján számíttatnak. — A Board of trade ezenkívül a munkásháztartás megállapítására 25 ételmicikkből öt csoportban, ismét tényezőkkel szorozva állít össze jelzőtáblázatokat. — I. csoport 97 ponttal, és pedig kenyér 50, buzaliszt 20, rizs 3, tápioka 1, zabliszt 5, burgonya 18; — II. csoport 506 ponttal: brit marhahus 24, brit ürühus 12, sertéshus 15, behozott marhahus 24, behozott ürühus 12, sonka és szalonna 19; — III. csoport 95 ponttal: tej 25, vaj 41, tejás 19, sajt 10; — IV. csoport 28 ponttal: tea 22, kávé 2, kakao 4; — V. csoport 34 ponttal: cukor 19, marmelade 4, szirop 2, gyümölcsiz 4, aszalt szőlő 3, apró szőlő 2. — Ezenkívül még az életfentartásra ruházat, lakbér, fűtés és világítás szempontjából is jeleztenek árak.

Németországban munkásügyekben ismeretesek Calwer indexszámai. Már 1898 óta Jastrow tanár az Arbeitsmarktban havonkint közölt összeállításokat a munkások háztartási költségeiről, még pedig különböző német városokból szedve adatait. Alapul vette a német haditengerész ételmezési adagját és egy négytagú munkáscsalád számára a tengerész háromszoros ételmezési adagját számítja. Eszerint egy német munkáscsalád heti ételme áll 800 gram marhahus, 750 gram sertéshus, 800 gram ürühus, 150 gram rizs, 300 gram bab, 500 gram borsó, 500 gram buzaliszt, 3000 gram burgonya, 5250 gram kenyér, 455 gram cukor, 506 gram só, 0.11 liter ecet, 105 gram kávé, 21 gram tea és 200 gram aszalt szilvából. 1907-ben ugyan megszűntek Jastrow közleményei, de 1911 óta Calwer Monatliche Übersichten

über Lebensmittelpreise cím alatt ismét havonként közli. Az adatok 200 városról szólnak.

A tudományos világban nagy szolgálatot tesznek azok a jelzőszámok, melyeket a Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik közöl. Ezeket a tanulmányokat Laspeyeres már 1864. évben megkezdi a Soetbeer-féle jegyzeteket követve 48 árról, Hamburgba behozott cikkek jegyzéseiből. Az összehasonlítás alapját az 1851—62. évek átlaga képezte. A tanulmányokat folytatta 1874 óta Paasche, 1882 óta von der Borcht, 1887 óta Conrad, 1912-ben megszűnt egy időre ez a láncolat, míg 1921-ben ismét Eulenburg—Kiel tanár felvette a fonalat és kiegészítette a számításokat napjainkig.

A háboru után beállt drágaság nagy lendületet ad a jelzőszámok készítéséhez és közléséhez; a Németországban fennálló statisztikai hivatalok sorban foglalkoznak vagy egyszerűen árak összeállításával vagy háztartások költségeinek feltüntetésével.

Németországban Boroszló, Hannover, Lipcse, Ludwigshafen, Mannheim, Nürnberg, Strassburg, Stuttgart statisztikai hivatalai közölnék drágasági jelzőszámokat. A birodalmi statisztikai hivatal pedig kötelezi mindazokat a községeket, melyek legalább 10.000 lakóval bírnak, hogy az árak hullámozása alapján egységesen előírt módzatok szerint öttagu család háztartásának költségén számítsák ki havonként, az eredményt a statisztikai hivatalnak jelentsék be, és ez a hivatal az így községenként megállapított drágasági számból kiszámítja a birodalom drágaságjelző számait.

Nálunk Magyarországon az árstatisztika első nagyobb jelentőségű művét a budapesti kereskedelmi és iparkamara az 1873-ik évi bécsi világiállítás alkalmára készítette. Tervezője volt dr. Szvetenay, a kamaraitkára. A munka: Adalékok Magyarország terményeinek ártörténetéhez a XIX. században. Az adatok 1800—1872. évekről szólnak. Egy hatalmas mű, számos grafikonnal; nagy folio alakban. Sajnos, hogy ezt a statisztikát nem folytatták.

A másik nagybecsű munka az Országos statisztikai hivatal Árstatisztika című 442 lapra terjedő műve, mely 1912-ben megjelent és számos áru árát 1867. évtől 1912-ig a nyers számban és azután 1867—77. évek átlagához viszonyítva adja. Közli továbbá Amerika, Bécs, Trieszt, Németország, Franciaország, Belgium főpiacainak termény árait. A Sauerbeck és az Economist indexszámait is tartalmazza. Ezen ritka szorgalommal és figyelemmel készült munka tudományos becsesel bír s minden ország diszére szolgálhatna. Felette kívánatos volna, ha ez a mű a 12 óta lefolyt évek adataival kiegészítve állandó gondját képezné statisztikai hivatalunknak.

Ugyancsak 1912-ben jelent meg Jankovics Béla tanulmánya az indexszámokról a Közgazdasági Társaság „Drágaság” című kiadványában.

A háboru befejezése óta mindinkább fokozódó drágaság nálunk is a drágaságjelző számokra vonta az érdeklődők figyelmét. A „Népszava” 5 tagból álló munkáscsalád élelmezését veszi alapul. Dálnoki Kovács Jenő a Magyar Iparban és később a Közgazdasági Szemlében ismertette azt a

módszert, mellyel most már havonkint közli drágaságjelző tábláját. A „Pester Lloyd“-ban Vágó József havonkint közöl egy árusorozatot összehasonlítva áraikat.

Ezek a drágaságjelző táblázatok már most a bérek megállapításánál többé-kevésbé figyelemreméltóak, úgy hogy felvetett a kérdés, nem volna-e célszerű a bérmozgalmak elkerülése szempontjából e jelzőszámok szerint a béreket kötelezően irányadókul venni, vagyis törvénnyel elrendelni, hogy a drágaságjelző számok szerint állapittassanak meg a bérek.

A Közgazdasági Társaság ezt a kérdést oly fontosnak tartotta, hogy megvitatására a társaság tagjain kívül az érdekelt szakköröket is meghívta és amidőn az elnök a nagy számban megjelenteket üdvözli, fölkéri Dálnoki Kovács Jenő urat a kérdés érdemleges megvitatására.

Dálnoki Kovács Jenő: Mig a tudományos körök több, mint 50 éve ismerik és használják az indexrendszert, nálunk csupán az utolsó évek árforradalma terelte rá a közfigyelmet. Azok az érvek, amelyek az indexszámrendszernek a munkabérek megállapításánál való alkalmazása ellen és mellett elhangzanak, két csoportra oszthatók. Az érvek egy csoportja az indexszámrendszer hibáira és hiányaira támaszkodik, a másik csoport pedig gyakorlati és elméleti közgazdasági érveket sorakoztat fel. Szükségesnek tartom tehát, hogy mindenek előtt részletesebben foglalkozzam az indexszámrendszer lényegével és fontosságával, majd pedig rátérek azokra a szempontokra, amelyek közgazdasági és pénzügyi nézőpontból világítják meg a kérdést.

Az indexszámok] lényege: abszolút számok helyett viszonyszámok felsorakoztatása a könnyebb áttekinthetőség kedvéért; tágabb értelemben tehát nem több és többféle számsor átlagosítását, hanem egyetlen számsor viszonyszámokban való feltüntetési módját nevezzük indexrendszernek. Az indexszámok megállapítása oly módon történik, hogy a kiindulási időpontra vonatkozó számot 100 egységnek vesszük és a további számok százalékos eltérését további egységekben hozzáadjuk. Vagyis, ha a további szám az alapszámnál 5 százalékkal magasabb, annak indexszáma 105 lesz.

Szűkebb értelemben indexszámok több különböző természetű és nagyságú számsor egybeolvasztásával, átlagosításával készülnek, bér-, életszínvonal-, valuta-, árfolyam-, külkereskedelmi-, jóléti, népszaporodási, bűnözési, betegségi, halálozási stb., stb. index. Ez alkalommal csupán a drágasági indexszámok kérdésével foglalkozom, vagyis azokkal az indexszámokkal, amelyek a drágaság, pénzünk elértéktelenedése, a megélhetés, a bérezés kérdésének közgazdasági, politikai és gyakorlati megítélésénél használhatók fel.

Az árszínvonal mérése céljából nagykereskedelmi árak és kiskereskedelmi árak alapján készülnek indexszámok. A pénz objektív esereértékének mérésére általánosan nagykereskedelmi árindexet használnak, amely főként a termelés szempontjából értékes, az ipari nyers- és segédanyagok nagykereskedelmi árhullámzását tüntetve fel és így utmutatást adva a konjunk-

turális viszonyokra nézve. Fogyasztói szempontból a kiskereskedelmi árak játszanak szerepet. Ha tehát az árszinvonalat abból a célból vizsgáljuk, hogy a bérek megállapításánál a megélhetéshez szükséges költségek nagyságára következtessünk, kiskereskedelmi indexszámokat kell készíteni. Bennünket tehát ez alkalommal a kiskereskedelmi árak alapján készült indexszámok érdekelnek. Kiskereskedelmi indexszámok is több rendszer szerint készülnek. A legegyszerűbb rendszer az, amely bizonyos számú kiválasztott közszükségleti cikk árának indexszámából nyers számtani átlagot von, tekintet nélkül az egyes cikkek jelentőségére. Más rendszerek viszont a cikkeket jelentőségük szerint mérlegelik. (Waited number.) Számos tekintélyes közgazdász, így Cassel, Irving-Fischer és mások azon a nézeten vannak, hogy az egyszerű nyers átlagok alig különböznek eredményben a mérlegelt átlagoktól. Ez a megállapítás normális gazdasági viszonyok között elfogadható, amikor csak kisebb és rövidebb ideig tartó kilengések zavarják az általános árszinvonal egyensúlyhelyzetét. Valószínű, hogy előbb-utóbb a mi gazdasági életünk is normális kerékvágásba kerül és bizonyára letompul a nyersátlag és a mérlegelt átlag szerint készült indexszámok eredményei között ma mutatkozó nagy eltérés. Ma azonban a kötött gazdálkodás, a behozatali és kiviteli időszaki tilalmak, a hatósági árszabályozás idején ezt a nézetet tévesnek kell mondanunk. Ezt egy leegyszerűsített példa könnyen igazolja. Ha kiragadom a háztartási költségek közül a lakbért és a gyufát és feltételezem, hogy egy munkáscsalád békeévben 1000 koronát költött lakbérre, 10 koronát gyufára, a kiindulási időpontban mindkettő indexszáma 100. Tegyük fel, hogy egy év múlva a lakbér változatlan, a gyufa ára tizszeres. A lakbér indexszáma tehát 100, a gyufáé 1000. A kettőnek átlaga 550, az előző évi 100-zal szemben. Ez azt jelentené, hogy a lakbér és gyufa átlag 450 százalékkal drágult, pedig a kiadási költségek csupán 9 százalékkal emelkedtek.

De akár nyersátlag, akár mérlegelt átlag alapján készül a kiskereskedelmi indexszám, az összeállítónak számos, gyakran leküszigetelhetetlen akadályal kell számolnia.

A) Az áruk kiválasztása különös gondot és körültekintést igényel. Minthogy valamennyi közszükségleti cikk felvétele lehetetlen, a statisztikus kénytelen reprezentatív cikkek kiválasztásával megelégedni, ami bizony a legtöbb esetben önkényesen és néha erőszakoltan történik.

B) Az áruk minősége nehezen irható körül és rögzíthető úgy, hogy későbbi időpontban teljesen azonos minőségű és méretű áru ára vétessék figyelembe. Már pedig az árváltozás összehasonlítása csupán azonos minőségű és méretű áruk ára alapján történhetik. Ez a nehézség nagykereskedelmi áruknál nem játszik szerepet, mert például a vas nagykereskedelmi ára valószínűleg azonos minőségű árura vonatkozik. Egyébként is ott vannak a tőzsdei és nagykereskedelmi szokványok, amelyek a minőség megállapításánál megnyugtató utmutatást adnak.

C) Helyes kiskereskedelmi árak megállapítása is fölötte nehéz, különösen ma, amikor itt Budapesten más-más piacokon ugyanannak a cikknek

az áraban, ugyanabban az időpontban nem egyszer 30—50 százalékos eltérés mutatkozik.

D) Az árfelvétel időpontjának azonossága szintén lényeges tényező, amennyiben azonban a felvétel időpontjában beállott eltérés befolyásolná is az átlagot, a különbséget különösen állandóan emelkedő vagy stabil irányzat mellett később nagyban-egészben kiegyenlítődik.

Ezek mind olyan általános nehézségek, amelyek bajosan küzdhetők le, de végeredményben kellő gondossággal áthidalhatók. Az azonban kétségtelen, hogy legalább most a megélhetés drágaságának megállapítására a mérlegelt átlag felel meg leginkább. Ilyen mérlegelt átlag szerint ma már minden kultúrországban számos indexszámrendszer készül, nagyban-egészben azonban ezeket az egymástól többnyire különböző rendszereket a következő négy csoportba oszthatjuk.

1. Fiziológiai alapon az emberi szervezet kalória- és fehérnye-szükségletének figyelembevételével létminimum megállapítása.

2. Gyakorlati megfigyelések alapján napi, vagy havi adagok kiszámítása.

3. Normális munkáscsalád normálszükségletének becslésszerű megállapítása.

4. Egyetlen háztartás költségvetésének adatai, vagy több háztartás tényleges költségvetése adatainak átlagosítása.

El kell ismernünk, hogy ezek egyike sem teljesen hibátlan és tökéletes, amely minden vonatkozásban minden változtatás és kritika nélkül alkalmazható lenne. Létminimumot elmélet állapíthat ugyan meg élettani alapon, de a gyakorlat azt mutatja, hogy az ilyen megállapítások megbízhatósága nagyon labilis. Hiszen a forradalom utáni időkben a számítások szerint a legalacsonyabb életszínvonalu, tehát békében az elmélet szerint a létminimum körül élő napszámos is elveszítette életszínvonalának mintegy 80 százalékát. A normálháztartás költségeiről szólva, kérdés az, hogy a háború előtti vagy a mostani háztartás költségeinek figyelembevétele helyes-e. Megállapítható-e egyáltalán, hogy mit értünk normálcsalád és normálháztartás alatt. A legtöbb esetben a statisztikus négy- vagy ötagu család szükségletével számol, jóllehet például Budapesten a munkáscsaládok taglétszámának átlaga 2.8 fej. A Magyar Vasművek és Gépgyárak Egyesülete, amely a mintegy 50.000 munkást foglalkoztató nehéz vasipar érdekképviselője, szintén készített statisztikát és számításai szerint az ebben az iparban foglalkoztatott munkások családlétszáma átlag 2.2 fej. Az is köztudomásu, hogy főleg munkáscsaládokban a családtagok egy része is keres, ami az átlag megállapításánál szintén figyelembe lenne veendő. A háztartási költségek alakulása azon keretek között is teljesen individuális, mert hiszen az egyik család a táplálkozásra fekteti a fősúlyt, a másik takarékosabb és kulturának is áldoz. Igen jellegzetes a háztartási költségvetésekben Engel és Schwabe elméletének érvényesülése, amely szerint mennél kisebb a háztartási költség, annál jelentékenyebb az élelmiszer szerepe. Mennél alacsonyabb életszínvonalu családról van szó, a mérlegelésnél annál nagyobb súly adandó az élelmi-

szereknek. Míg békében a tanult szakmunkások életszínvonala nagyban-egészen azonos volt, ma az egyes munkáskategóriák jövedelme, tehát életszínvonala között a legnagyobb eltérés tapasztalható. Átlagos típusra készült indexszám esetén igen jelentékeny rétegek helyzetének nem felelnek meg. A testi munkásokon kívül, sőt talán sokkal jelentékenyebb mértékben a szellemi munkások életszínvonalában is igen nagy eltolódás következett be. Éppen a középosztály életszínvonalának süllyedése eredményezte, hogy a középosztály helyzetének javítása érdekében gyakran fordulnak az indexszámokhoz, mint mérőeszközhez. Viszont az eddigi indexszámok az ipari munkások háztartási költségvetésének feldolgozásával készülnek, a költségvetések különbözősége pedig a szellemi munkások részére külön indexszám készítését tenné szükségessé.

Mindezekben a fogyatékoságokon azonban nem nehéz segíteni. Ha arányosítási tényezőkkel dolgozunk és helyesen, kellő körültekintéssel válogatjuk ki a reprezentatív cikkeket, elég könnyű volna az arányosítási tényezőket eltolni a család nagysága és az egyes társadalmi osztályok szerint, egyszerűen más-más arányosítási kulcsot véve figyelembe. De ha a legnagyobb körültekintés dacára is némi hiányosságon segíteni nem lehetne, ha az egyes háztartási költségvetések individuálitása megnehezíti átlagok figyelembevételét, nagy hiba volna, ha az indexszámrendszert teljesen használhatatlannak kiáltanók ki, mint ahogy az ma utón-utófélen történik. A rendszer előbb ismertett fogyatékoságai az eredményt sokkal jelentéktelenebbül befolyásolják, mint ahogyan általában vélik, mert hiszen a cikkek jelentékeny hányada arányos méretű árváltozást mutat és az egyes cikkek is csak bizonyos hányadban érvényesülvén az átlag kiszámításánál, az esetleges eltérések is megfelelően letompulnak. Nyugodtan állíthatjuk, hogy háztartási költségvetések alapján, még pedig akár elméleti, akár konkrét költségvetés alapján készült mérlegelt indexrendszereknél, ha a cikkek kiválasztásánál és az árak felvételénél lelkiismeretesen járunk el, ha a számításnál az összes szükségleti csoportra, tehát az ételmezésen kívül a ruházatra, lakásra, fűtésre, világításra és egyéb szokásos kiadásokra is kiterjeszkedünk, az eredményben csak néhány százalékos eltérés fog mutatkozni. Ez pedig már a célnak teljesen megfelel, mert hiszen az indexszámmal nem is akarunk egyebet elérni, mint megközelítően megállapítani azt, hogy a megélhetési kiadások időszakonként mily mértékű változást szenvednek. Most, hogy már néhány indexszám ismeretes a közönség előtt, egészen természetesnek veszi, hogy nagyjában tájékozva van a drágaság nagyságáról. Régebben azonban a legteljesebb tájékozatlanság uralkodott az egész vonalon. Emlékeztetek azokra az időkre, amikor még indexszámok rendszeres közlése hiányában az általános árszínvonal becslésére semmi megnyugtató alap nem állott rendelkezésre. A paraszt csizmaelméletéről nem is beszélek. Élégge közismert. De általános volt egyes kiragadott cikk árszínvonalából az életszínvonalra való következtetés. Ma is helytelen képet nyernénk, ha például a kenyér, a tojás, vagy a vászon árának magasságából következtetnénk a megélhetés drágaságára, mint ahogyan helytelen volna, ha egyszerűen

csak a lakbér magasságával mérnök a drágaságot. Ha pénzünk belső és külső vásárlóereje között nem volna oly nagy a diszparitás, tájékoztató mértékül felhasználható lenne pénzünk külföldi árfolyama, ma azonban ez lehetetlen eredményre vezetne. Az indexszámok ellenségeinek is el kell ismerniök, hogy az indexszámok népszerűsítése, a mérési eredmények időközönként való közlése nagy mértékben hozzájárult a teljes homály legalább részben való elosztatásához. Egyébként sem valószínű, hogy minden kulturországban számos komoly szakember csupán szórakozásként foglalkozna indexszámok készítésével.

Ha figyelembe vesszük az állandóan emelkedő irányzatu drágaság nyomában ugyancsak állandósult bérmozgalmakat, az azok folytán keletkező termelési zavarokat, sztrájkokat, a bértárgyalások idegölő hosszadalmasságát, gyakran eredménytelenségét, egészen természetesnek kell találnunk, hogy számos, különösen kézművesipari szakmában a munkaadók a termelés zavartalanosságának biztosítása érdekében szívesen kötöttek a munkásokkal oly bérmegállapodásokat, amelyek értelmében a bér időközönként automatikusan az indexszámokhoz igazodik. Azok a munkaadó testületek, amelyek eddig a mozgó bérskála alkalmazására tértek át, általában arról számolnak be, hogy az új rendszer bevezetése óta a nyugtalankodás megszűnt, a termelés zavartalanul folyik, legfeljebb az egyes rendszerek iránti kölcsönös bizalmatlanság ad nézeteltérésre okot. Ezen pedig könnyű segíteni. Ha hivatalos fórum készít indexszámokat és gondoskodik azok kellő időben való közléséről, e tekintetben is kellő megnyugvás volna elérhető.

Azok a munkaadótestületek, amelyek nem látják mást az indexszámokban, mint mérőeszközt és azt kellő óvatossággal és helyesen használják fel, a termelés egyéb tényezőiről sem feledkezve meg, az indexszámokban igen használható műszerre lennek. Az a törekvés azonban, amely a szakszervezetek részéről nyilvánul meg és amely az indexszámokhoz kötött mozgó bérskálák kötelező életbeléptetését célozza, már sokkal súlyosabb megítélés alá esik. A szakszervezetek tanácsa kezdeményezésére értesüléseink szerint a szociáldemokrata párt a nemzetgyűlés elé indítványt akar terjeszteni, amely az összes szellemi és testi munkások fizetésének mozgó bérskála szerint való kötelező szabályozását célozza. A munkások sajtójában és más lapokban is elhangzott nyilatkozatok a gondolat megvalósításának ellenzőivel szemben tiltakoznak az ellen, hogy a mozgó bérskála a drágaság lavináját indítaná meg és általában az ipar nagy konjunktúrájára hivatkozva úgy vélik, hogy a munkaadók áthárítás nélkül megadhatják a mozgó bérskála szerint mutatkozó esetleg emelkedő munkabért, mert a vállalatok konjunkturális nyeresége és nagy tartalékolása az áthárítás kényszere nélkül a béremelést lehetővé tenné. Nézzünk hát egyszer ennek a nagy konjunktúrának a szemébe. Tegyük fel, hogy az év elején alakul egy iparvállalat 1.000.000 papirkorona alaptőkével, egy papirkorona értéke egy aranyfillér. Az alaptőke tehát 10.000 aranykorona. A vállalat az év folyamán 100 százalék nyereséget ér el. Horribilis eredmény, kétségtelenül

a munkabér rovására. A vállalat újból mérleget készít, összes vagyona 2.000.000 papirkorona. Egy papirkorona értéke 0.2 aranyfillér. A vállalat összes vagyona tehát nyereséggel együtt 4000 aranykorona. Elveszítette tehát a nagy konjunktura következtében alaptőkéjének 60 százalékát. És ez nem erőltetett példa. A meggyilkolt Walter Rathenau vezetése alatt az A. E. G. állandó nagy konjunktura mellett aranyban készített mérlege szerint elveszítette alaptőkéje 74 százalékát. Ha a hazai vállalatok szintén készítenének aranymérleget, valószínűleg hasonló eredményre jutnának. A munkabéreknek a konjunkturális nyereség rovására való emelése tehát nem mindenkor volna keresztülvihető. Már pedig kétségtelen, hogy a munkabér emelésének áthárítása az áruk drágulását idézné elő.

A drágulás bekövetkezhetik valutánk romlása következtében. Ha ez teszi szükségessé a munkabér emelését, könnyen azt állíthatnók, hogy az áthárításnak semmi akadálya sincs. Oly iparcikkeknel azonban, amelyek belföldön találnak fogyasztásra, az áthárításnak határt szab a fogyasztóközönség csökkent vásárlóképessége. Az exportra dolgozó iparvállalatok sem mehetnek már messzire az áthárítással, mivel a külföldi piacokon sok helyen már most is erős versenyre találnak és egyre csökken az az előny, amit exportra dolgozó iparunknak pénzünk magasabb vásárlóereje biztosított.

De nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a drágaságot nem csupán a valuta leromlása idézi elő, hanem belső körülmények is. Így utalok arra a nagyarányú drágaságra, ami a gabonaforgalom felszabadításának nyomában keletkezett. Ha a házbéreket is felszabadítják, megint hasonló drágulási áramlat jön, sok iparág versenyképességét szünteti meg és sok külföldre dolgozó iparág előállítási költségei fogják túlhaladni a világparitást.

Az sem valószínű, hogy a mai bérviszonyok lerögzíthetők volnának és az ipari pangás következtében nyomottbérű munkások beletörődnének abba, hogy mai életszínvonaluk rögzíttessék le. Ha pedig a mozgóbérskála életbeléptetése előtt a lenyomott bérek kiegyenlítődnek, ez feltétlenül újabb jelentékeny drágulást fog eredményezni, tehát megdrágulván a megélhetés, emelkednek a munkabérek, valutánk romlása nélkül, és a szociális tendenciájú intézkedés sok iparvállalat versenyképességét megszüntetve, hatásai-
ban antiszociálissá válik, munkanélküliséget idézve elő.

Figyelemmel pedig arra, hogy a középosztály életszínvonala igen jelentékenyen hanyatlott, elképzelhetetlen, hogy ennek rendezése is be ne következzen. Ha pedig az állam megfelelő jövedelmek hiányában tisztviselői fizetése céljából a bankópréshez nyul, megindul az infláció, amely rövid idő alatt Ausztria sorsára juttat bennünket.

Egyik legsúlyosabb következménye a mozgó bérskála alkalmazásának az, hogy amennyiben a drágaság pillanatnyi hatásu események következménye, ha például politikai okokból valutánk csupán egy-két napra leromlik és ez az időpont összeesik az indexszám kiszámításának idejével, a pillanatnyi drágulás az indexszámban érvényesül, viszont ehhez igazodván a munkabérek, a drágulást annak előidéző oka megszüntének dacára is

petrifikálja. Ha például ily pillanatnyi valutaleromlás következtében a szövevény ára drágul, a szabómunkás az emelkedett indexszám folytán már magasabb bért kap és hiába lesz olcsóbb ismét a szövet, az emelkedett munkabér folytán a ruha drágulása mégis bekövetkezett, ami viszont ismét emeli az indexszámot és megindul a végnélküli körforgás, amikor a szabómunkás bérének emelése éppen az ő előbbi béremelése következtében válik szükségessé és állandóvá. A munkabér emeli az indexszámot, az indexszám a munkabért, anélkül, hogy valaha egymást utolérhetnék.

De tételezzük fel, bár az előmondottakból következtetve teljesen valószínűtlen, hogy olcsóbbodás következik be, maga az olcsóság nem más mint gazdasági depresszió. Gazdasági depresszió idején az érintett iparágak versenyképességüket csupán az előállítási költségek csökkentésével tarthatják meg. Külföldi tapasztalatok bizonyítják, hogy olcsóbbodás esetén indexszám ide, vagy oda, a munkás szívósan ragaszkodik bérének színvonalához, tehát semmi biztosíték sincs arra nézve, hogy mozgó bérskála alkalmazása esetén olcsóbbodásnál a bérek automatikusan és azonnal leszállíthatók lennének. Egyébként is tudjuk, hogy, míg a valuta rendkívül könnyen változik, pénzünk belső vásárlóereje a különféle vonatkozások szálaival, az áthárítás hosszadalmasságával és tompultságával terheltén csak lassan és nem teljes mértékben követi a valuta változását. Minthogy pedig számos iparágunknak ma éppen pénzünk belső és külső vásárlóereje közötti diszparitása ad tevékenységre alkalmat, ha a termelési költségek a valuta javulásával egyenlő arányban nem olcsóbbodnak, megszűnik a termelés rentabilitása, s az a tőkének a termeléstől való visszahuzódását, a nemzeti termelés csökkenését, a munkanélküliség növekedését eredményezi.

Ha figyelmen kívül is hagyjuk azokat a tapasztalatokat, amelyek azt bizonyítják, hogy olcsóbbodás esetén a munkabérek egyenlő arányban nem szállíthatók le és elhisszük azt, hogy a bérek leszállítása az indexszámok szerint automatikusan bekövetkezhetik, éppen az elmondottak igazolják, hogy a béreknek az indexszámok csökkenése arányában való leszállítása a termelési költségek kisebb mértékben való csökkenését eredményezi, mint ahogyan éppen az érintett cikk olcsóbbodásának gyorsasága megköveteli. Feltehető ugyanis, hogy például valutánk javulása következtében az export szempontjából érdekelt iparágak termékeinek előállítása a valuta javulásának arányában kell, hogy olcsóbbodjék, mert különben versenyképességét nem tudja megőrizni. Minthogy pedig az indexszám lassabban csökken, mint ahogyan a valuta javul, az indexszámhoz való szolgai ragaszkodás esetén is a bérek egyre jelentékenyebb tényezőkként szerepelnek az előállítási költségekben. Arra is kell gondolnunk, hogy az olcsóbbodás a nemzeti termelés fokozódása következtében áll elő. Ha a nemzeti termelés fokozódik, a nemzeti termelésben részesedők méltán tarthatnak maguknak nagyobb részre igényt. Az indexszám szolgai alkalmazása a bérek megállapításánál eleve kizárná még a nyomott életszínvonalu munkásrétegek életszínvonalának emelkedését is. Ha pedig a nemzeti jövedelem emelkedése a nemzeti jólét növekedését jelenti, antiszociálisnak kell tartanunk minden-

olyan intézkedést, amely egy társadalmi osztályt teljesen kizár a nemzeti jövedelemszaporulatban való részesedéstől, vagyis teljesen elzárja előtte a nemzeti jólét fokozódásában való résztvevést, életszínvonalának emelkedését. Miként egészséges gazdasági életben elképzelhetetlen ez az állapot, épp úgy nem valósítható meg nyomott gazdasági viszonyok között sem az a törekvés, hogy teljesen függetlenül a nemzeti termelés nagyságától, a munkások részére nem a nemzeti jövedelem egy megfelelő hányada jusson, hanem mindig változatlanul azonos jószágmennyiség. A létért való küzdelem harcában a gazdasági élet állandóan változó hullámaiban lehetetlen törvény erejével ilyen exterritorialitást biztosítani az összes szellemi és testi munkásoknak.

Nem kell bővebben magyaráznunk azt, hogy a nemzeti termelésre nézve milyen súlyos kihatással volna az, ha a termelés fokozására irányuló törekvés alaprugóját, az életszínvonal emelésére való törekvést a termelés egyik jelentékeny faktoránál, a munkaerőnél teljesen kikapcsolnók. Ez csaknem egyértelmű volna a mai beteg gazdasági állapot, a mai állandóan fenn nem maradható erőviszonyok petrifikálásával.

Az előbb elmondottak után szinte szükségtelen a mozgó bérskála életbeléptetésének lelki kihatásairól is beszélnünk. A jobb életszínvonal biztosításának a kilátástalansága, az életszínvonal azonosságának a biztosítása még termelési katasztrófa esetére is teljesen kiöli a munkásból a helyzet javulására való törekvést, az olesőbbodás vágyát, kiöli az egyéni ambíciót és közömbössé teszi minden iránt. Ilyen körülmények között a többtermelés utópiává lesz.

Összegezve az elmondottakat, a munkabéreknek indexszámok alapján való rendezése ipari termelésünkre nézve végzetes, antiszociális és okatlan volna. Az indexszámok csupán mérőeszközként használhatók a bérek megállapításánál és az indexszámok eredményein kivül a termelés egyéb tényezői is latba veendők a bérek megállapításakor. Az a körülmény, hogy a béreknek törvény erejével az indexszámok szerint való igazodása mindenképpen káros következményekkel járna, semmi esetre sem jelenti azonban azt, hogy a rendszer az indexszámok megbízhatatlansága miatt volna elvetendő. Az indexszám megfelelően alkalmazva és megfelelő gonddal elkészítve hasznos műszer, amelynek elvetése oktalanság volna. A kérdés súlypontja azon a szándékon van, amely erőszakos állami beavatkozásnak kíván teret adni a termelés rendjébe. Igaz ugyan, hogy külföldön történtek kísérletek a munkabérek kötelező hatósági megállapítása irányában, de a legtöbb esetben a hatósági beavatkozásnak csupán konkrét jogviták esetén volt helye, vagy pedig csupán bérminimumok megállapítására szorítkozott. A munkaközösség, az egyeztető hivatalok létesítésének gondolata hasonló irány felé törekszik, erre a kérdésre azonban ez alkalommal nem kívánok kiterjeszkedni. Kétségtelen azonban az, hogy a törvény erejével kikényszerített mozgóbérskála óhaja sem merülhetne fel, ha a világgazdasági forgalomba teljes mértékben bekapcsolódnánk.

Meggondolatlan lépésnek kell tartanunk azonban az indexrendszerek

kritika nélkül való feltétlen alkalmazását, mintahogy meggondolatlanságból eredhet az indexszámok alakulásának teljesen figyelmen kívül való hagyása is. Nem orvos az, aki a hőmérőben orvosságot lát, de rossz orvos az, aki összetöri a hőmérőt, ne hogy lázat mutasson.

Kende Tódor: Egyetemi hallgató koromban az én igen tisztelt közgazdasági professzorom a munkát úgy határozta meg, hogy a munka *hasznos szolgálatok* érdekében kifejtett emberi tevékenység. És hogy ezt tovább illusztrálja, azt mondotta, hogy a szomszédban van egy gyár, amely bálványokat készít, de mert ezek semmiféle hasznos szolgálatot nem teljesítenek, az az emberi tevékenység, amellyel a bálványokat elkészítették, voltképpen nem is munka. Professzorom maga is belátta megállapításának nem egészen helyes voltát és hozzátette, hogy a bálványesinálás talán némiképpen mégis hasznos munkának tekinthető, mert hiszen egyes primitivebb népek ezeket a bálványokat imádják, végeredményben tehát örömet okoznak. Amikor Dálnoki Kovács barátom elkészítette a maga bálványát: az indexszámítási rendszert, már akkor sejtettem, hogy ennek a bálványnak is akadni fognak imádói. Sajnos, feltevésemben nem csalódtam. Az imádók között elsőnek jelentkezett a szakszervezeti tanács. Hogy miképpen és miért, azt külön nekem nem kell magyaráznom, mert hogy annak külön oka is van, azt tudjuk és érezzük mindannyian.

Az indexszám, akár Dálnoki Kovács barátom, akár pedig a „Pester Lloyd“ készíti azokat, nagyobb figyelmet érdemelne, ha nem önmagában vizsgálnók azt, hanem összekapcsolnánk egy másik indexszámmal, amely az ipar megélhetési lehetőségét fejezi ki. Ha volna egy ilyen második indexszám, a két indexszám egybevetéséből talán lehetne valamilyen következtetésekre jutni. De a drágasági indexszám önmagában, mint indokolás munkabéremelésre mitsem ér. Egyetlen munkaadó sem fog több munkabért fizetni azon a címen, hogy a drágaság növekedett, ha ezt a munkabéremelést az ipari viszonyok el nem bírják. És ha törvénybe is iktatnák a munkabéremelés kényszerét, ha az indexszám növekedésével egyidejűleg a béreket kellene emelni, a gyakorlati életben ennek a kényszernek érvényt szerezni nem lehetne, mert az iparos kénytelen lenne foglalkozását beszüntetni, mielőtt a törvény kényszerének engedve tönkremenne.

Az ipar megélhetésének is van indexszáma, amely következménye annak a közgazdasági állapotnak, amelyben országunk van. Hogy a mi országunk gazdasági helyzete igen rossz, azt senki nem tagadhatja. Ilyen rossz gazdasági indexszám leronthatja vagy ellensúlyozhatja mindazon következtetéseket, amelyeket az érdekeltek a drágasági index-számhoz fűznek. Az index-számokról, mint a drágaság fokmérőjéről és a munkabérek meghatározásának alapjáról a legmegfelelőbb kritikát azok az entente-államok mondták ki, amelyek a népszövetségi segélynyújtás feltétele gyanánt kikötötték, hogy Ausztria a pénzügyi ellenőrzés eltérése mellett elsősorban az index-számok alkalmazásáról mond le. Ausztria így szerencsésen megszabadulna egy olyan örülettől, amelynek alkalmazására nálunk könnyű szívvel csak azok törekedhetnek, akik őszintén nem az ország javát akarják.

Az index-számok rendszere matematikai biztonsággal a végpusztuláshoz vezet; amely állam ezt elfogadja, annak állami önállósága már el van temetve, az ellenségei kénye-kedvének ki van szolgáltatva. A rendszer alapvető matematikai hibája, hogy az alkalmazott az index-számokon alapuló bérjavítás útján sohasem jut fel arra a nivóra, amelyre a béremeléssel akarják helyezni, mert a munkabérek az index-számok kiszámításánál alapul vett cikkek árát a megtörtént munkabéremelésnek megfelelő arányban újból drágítják; egy olyan *circulus vitiosus* kezdődik, amelynél a béremelés és a drágulás versenyt futva egymással, a béremelés soha nem érheti el a drágulást. Ez a rendszer emellett kiöli az egyénből a takarékosagra való törekvést, mert még a logikusabban gondolkodó ember is könnyen abba a hibába esik, hogy nem kell törődnie a drágulással, nem kell az árak leszorítására törekednie, mert növekedvén a drágaság, ugyanis nagyobb keresethez jut. Pedig csak nagyobb papirbankó-csomaghoz, amely még kevésbé fedezheti szükségleteit, mint korábban. Amely rendszer ily alapvető tévedésre van felépítve, azt nyugodt lélekkel az ipar, amely számolni tud és amelynek számolnia egyéni boldogulása, a köz szempontjából és így a náluk alkalmazottak boldogulása szempontjából is kötelessége, semmi körülmények között el nem fogadhatja.

Hisszük, hogy ezt a véleményt és ezeket az aggályokat a közvélemény is osztja, mert alapjában a fogyasztók millióinak sem lehet közömbös az, hogy tisztán hatalmi érdeket szolgáló cél érdekében a megélhetés napról-napra drágul, anélkül, hogy még csak egy reménysugár is volna a szervezeten végzett, ugyszólván automatikusan növekvő drágulásból való kilábaláshoz. Kovács barátom utalt arra, hogy vannak olyan munkaágak, amelyeknél az index-számok alkalmazhatók lennének, de ott sem kívánatos, mert az általános gazdasági helyzetnek nem használnának. Azok az iparok, amelyeknek azzal kell számolniuk, hogy a külföldi versennyel kell dolgozniuk, az index-számot be nem vezethetik. Elbirja bizonyos határig az index-számot például a nyomdász-ipar, amelynek külföldi versenytől nincs mit tartania. A nyomdász-ipar bizonyos határig mindent át tudott háritani a fogyasztó közönségre, nem kellett tartania attól, hogy Bécsből, Csehországból vagy Angliából fognak nyomtatványokat rendelni. De ugyanezt nem teheti meg a magyar ipar általánosságban, amely iparnak számolnia kell a külföldi versennyel is.

Én egyébként úgy érzem, hogy azok a kényelmetlen és rossz tapasztalatok, amelyeket az index-számrendszerrel máshol szereztek, már annyira kitanitották a munkásságot is, hogy ők maguk sem óhajtják a kötelező index-szám rendszert. Én nem hinném, hogy nyugodtan, józanul gondolkodó munkás azt kívánja, hogy index-számot kapjon, de munkája ne legyen, mert indexből nem él meg, ellenben abból a munkából, amelyért aránylag keveset kap ugyan, mégis valamiképpen megélhet. Ha én ugyanolyan fizetést kapnék most, mint volt a békében, kb. nyolcmillió korona havi fizetésem volna. Már pedig ennek igen-igen csekély százaléka az, amit kapok. Valamiképpen minden embernek le kell nyomni az élet standardját.

Teljesen tudatában vagyok annak, hogy a mi munkánk nincs megfizetve. De igenis tudjuk azt is nagyon jól, hogy senkinek sincs joga ahhoz,

hogy lényegesen jobb életmódot követeljen magának, mint más társadalmi osztályok. Egyetlen társadalmi osztálynak sincs joga ahhoz, hogy mások rovására éljen. És nem lehet letagadni azt, hogy dacára annak, hogy igen nyomorult állapotban vagyunk, mégis igazi munkanélküliség nálunk nem következett be. Adja Isten, hogy így is maradjon, de hogy így maradhasson. mi a mi taktikánkon változtatni nem fogunk.

Vágó József: Köszönetem és elismerésem fejezem ki Dálnoki Kovács Jenőnek az index-számok kérdésének minden oldalról való megvilágításáért. Itt, a Közgazdasági Társaságban az a feladatunk, hogy a szönyegre kerülő kérdéseket főleg a közgazdaságtan elméleteinek szempontjából tegyük alapos vizsgálat tárgyává s ezen az alapon igyekezzünk a gyakorlati kérdések megoldását is elősegíteni. Már most az index-számrendszer tekintetében elméletileg úgy áll a helyzet, hogy az index-bérrendszer még a munkás szempontjából sem jelent előnyt, mert nem érheti el azt a célt, amire törekszik, tudniillik, hogy a munkás megkíméltesse azokat a nélkülözésektől, amelyekből a passzív közgazdaságban minden társadalmi réteg szenved. Nem tudja elérni, mert végeredményében a termelés nem fizethet több bért, mint amennyit termel. És amíg nem termel annyit, mint amennyit fogyaszt, addig mindig lesznek gazdasági életünkben beteges tünetek. Az a tény, hogy gazdaságilag passzívak vagyunk, hogy nem termelünk annyit, mint amennyit fogyasztunk, önmagában is drágaságot idéz elő. Ahol drágaság lép fel, ott az mementót jelent, hogy több a fogyasztás és kevesebb a termelés, mint amennyit a gazdasági élet feltétlenül megkövetel. Ezzel a ténnyel szemben hiába iparkodik bárki életstandardját emelni, nem lehet, mert amilyen mértékben növekszik valamely társadalmi osztálynak a pénzbeli jövedelme, ugyanolyan arányban, sőt fokozott arányban nő a drágaság, nő a fogyasztási cikkeknek ára. Tehát továbbra is csak ugyanazoknak a fizetőképes rétegeknek áll rendelkezésükre a gazdasági javaknak előállított mennyisége és minél jobban emelkedik látszólag a vásárlók pénzbeli ereje, annál kevésbbé tudnak a valóságban vásárolni. A munkabér önmagában véve is termelési tényező, a termelési költségek egy jelentékeny faktora. Amint emelkedik a munkabér, ugyanolyan módon emelkedik a termelt cikkek ára is, tehát természetesen nő a drágaság. Elméletileg képtelen követelés, hogy a munkabér saját kívánalmai szerint emelkedjék és ugyanakkor a drágaság ne emelkedjék. A felemelt munkabér természetesen felemeli a termelés költségeit, tehát növeli a drágaságot. Ez az ugynevezett jövedeleminfláció, amely a termelés által adva nincs, csak azt eredményezi, hogy maga után vonja a pénz vásárolóképességének állandó leromlását. Így romlik a váltóárfolyam is, ami megint az import-árúknál okoz újabb drágaságot, ennek következtében azok, akik az index-bérrendszerrel arra törekedtek, hogy a nélkülözésektől megszabaduljanak, lényegében azt érték el, hogy még nagyobb nélkülözésnek lesznek kitéve. Az index-bér sehol a világon a munkás gazdasági helyzetét nem javította, mert a munkás gazdasági helyzetét csak a termelés javulása idézheti elő, nem pedig az index-rendszer. Nem áll az, hogy egyedül a

munkásosztály az a társadalmi osztály, amely kiveszi a gazdasági élet passzivitásából a maga súlyos részét. Igen helyesen utalt arra Kende direktor barátom, hogy nincsen olyan társadalmi osztály ebben az országban, amely ne volna nélkülözésekre szorítva. Minden osztálynak szolgálatot tenne az index-szám, ugyanolyan szolgálatot tenne például a tőzsdének az ott jegyzett értékpapírokra nézve, mint értékmérő. Merem állítani, hogy dacára annak, hogy az utóbbi időben az ipari értékek ára emelkedett, az ipari papírok kuzusa most sem tünteti fel azt a standardot, amilyen mértékben például a munkások bére emelkedett. A legjobban felment papírok sem érték el a békebeli értékük huszonötszörösét, ellenben a munkabérek 80—90-szeresre emelkedtek, sőt vannak olyan iparágak, amelyekben a munkabéremelkedések jóval felülmulják a százszorost. Tehát, amint látjuk, az értékpapír tulajdonosai sem érték el a békebeli standardot, sőt a valóságban még a munkabéreknél is rosszabb helyzetben van az értékpapírok értéke. Mindebből az következik, hogy a közgazdaság helyzetével teljesen ellentétes a szakszervezeti tanácsnak az a törekvése, amellyel most a nemzetgyűlés elé akar menni. Egyébként a gyakorlati tények, a példák, amelyeket maga a munkásság is Ausztriában és Németországban is lát, valószínűleg el fogják venni kedvüket az index-rendszerrel és másra fogják magukat határozni, mert lehetetlen az olyan törekvést forszírozni, amely sem elméletileg meg nem áll, sem gyakorlatilag, amint a szomszédban láttuk, be nem vált.

Markovits Kálmán: Az itt elhangzott felszólalásokra kívánok röviden reflektálni. A nyomdaipar volt tényleg az első, amely utat tört azon a téren, hogy az index-számrendszerre helyezkedett. Nevezetesen ugyanez az eset állott elő nálunk is, ami most van a vasiparban, hogy dacára annak, hogy az index-számrendszer csak 175 százalékos emelést mutatott és a béremelés 205 százalék volt, a munkások állandóan nyugtalankodtak. A nyomdásziparban 1921 januártól októberig állandó nyugtalanság jelenségei mutatkoztak, az index-számok sokkal kisebb drágulást mutattak, mint amilyen bérjavítást a munkások követeltek és bárha mi megfizettük a követelt béreket, a folytonos nyugtalanságot nem tudtuk elkerülni. Megtörtént például az, hogy amikor az egyik szombati napon kifizettük a munkásságnak a követelt bért, kedden már ismét újabb követelésekkel állottak elő. Ez okozta azután, hogy a nyomdaipar rátért az index-számra, amely a mai napig igen jól működött és mi nyugodtan állíthatjuk, hogy mi nem követtünk el lelkiismeretlenséget, amikor mi mostanáig erre az alapra helyezkedtünk. Ha a drágulás tényleg az volt, amit az index-szám kimutatott, akkor nehéz lett volna megértetni a munkássággal, hogy nem jogos az ő kívánsága, hogy a drágulás arányában emelkedjék az ő bére is. Nehéz volt ezt megértetni más iparágakban is. Most azonban a nyomdaipar eljutott teljesítőképességének végső határáig és nincs abban a helyzetben, hogy 100 százalékgig be tudja váltani az index-számoknak a drágulás terén mutatkozó megállapításait. Nekünk az az érzésünk, hogy a munkásság, amikor neki a megállapodást fel fogjuk mondani, tisztában lesz azzal, hogy az ipar fennállása érdekében fog történni, hogy amikor az index-

szám negyven százalékos drágulást mutat, akkor csak harminc százalékos béremelést kap. Ha azonban a közel jövő mást mutatna, akkor mi is kénytelenek leszünk a küzdelmet végigfolytatni.

Kertész Miklós: Ellentétben azokkal az érvekkel, amelyek itt felmerültek, azokat a szempontokat kísérem meg felsorolni, amelyek mint kényszerítő súlyos okok forogtak fenn akkor, amikor a Szakszervezeti Tanács a maga álláspontját elfoglalta. Nagyon helyesen jegyezte meg valaki, hogy Magyarországon tulajdonképpen nem drágaság van, hanem infláció, a hiba az, hogy a magyar korona állandóan és folytonosan romlik. Romlik elsősorban a külföldi relációban, amely ellen sajnos, nem tudunk védekezni. Én akceptálom azt is, hogy minden osztálynak meg kell a mai súlyos időkben hozni a maga áldozatát, nézetem szerint azonban a munkásság hozta eddig is a legnagyobb áldozatokat. Viszont van egy osztály, az agrárius társadalom, ahol nem látok sehol áldozathozatalt. Agráriusaink elérték a 10.000 koronás buzaárát, ami pontosan megfelel a békebeli 20 aranykoronás buzaárnak. A gazdasági társadalom nem hoz áldozatot, ellenkezőleg, a koronának belföldi romlását segíti elő azzal, hogy ötszázszoros árat követel és kap, a maga termékeiért. Ez a tény döntő módon befolyásolja a Magyarországon dolgozó munkássrétegek élethelyzetét. Amikor a gabona szabad forgalmának számunkra oly katasztrófálissá vált törekvéseivel első ízben találkoztunk, nem volt a különböző munkáltató érdekeltségek között egy sem, amely ne tartotta volna jogosultnak azt a törekvésüket, hogy olesó lisztet, olesóbb kenyeret kell a munkásoknak biztosítani. A munkáltatótestületek támogatták a mi erre vonatkozó előterjesztéseinket, érezvén azt, hogy a drágaság ugrópontja itt van és ha bekövetkezik a buzaár a szabadforgalma, akkor a gazdasági életben olyan eltolódás fog beállni, amelynek következményeit kiszámítani nem lehet. A buza ára elérte az aranyparitást és gyors léptekkel szökik fel a világpiaci árszínvonalra. A buzaár ezen emelkedése volt minden drágulásnak a bázisa.

Mindenféle gyártmány, termék vagy árucikk ára nálunk ma ahhoz igazodik, hogy miképpen értékelik a koronánkat Zürichben. Két hónapig figyeltem egy pár kamasnit egy kirakatban; ára 650 koronára volt kiírva, később cédulát cserélt, 850 lett, amikor pedig koronánk Zürichben 17-re zuhant, az árjelző címke délelőttől délutánra 1000 koronára változott, pedig aligha lehet feltételezni, hogy ez alatt a néhány óra alatt kellett a kereskedőnek a pótlás beszerzéséről gondoskodnia. Csak felemlítettem a kamasnit, mondhattam volna egyebet is, tény az, hogy mindennek az ára emelkedik, a munkabérek azonban lemaradnak. Már ez is bizonyítja, hogy ebben a folyamatban a munkabér mint tényező nem játszik szerepet, az csupán okozata és következménye, de nem előidézője a drágaságnak.

A gazdasági helyzet általános javítása lenne tulajdonképpen az igazi cél. Merész kézzel nyulni bele a bajokba, és kiküszöbölni azokat az alapokat, amelyek a drágaságot okozzák. E tekintetben a Szakszervezeti Tanácsot szemrehányás nem illetheti, mert hiszen a Szakszervezeti Tanács tett olyan

előterjesztéseket, amelyek segíthettek volna, csak hogy ez áldozatokkal járt volna a birtokos osztályok részéről, melyek viszont áldozatokat hozni nem akarnak. A Szakszervezeti Tanács erős rendszabályokat javasolt. Javasolta nevezetesen a kényszergazdálkodásnak egy bizonyos mértékig való fenntartását s én meg vagyok győződve, hogy ez nagyon hasznos lett volna. Méltóztassék például elképzelni, hogy mi lett volna akkor, hogyha a köztisztviselők kedvező áru gabonaellátását nem tartották volna fenn, ha őket is a szabadforgalom lisztbeszerzéseire utalták volna? Hol volna akkor ma már a búzának az ára? Ha azt akarjuk, hogy bizonyos mértékig a gazdasági élet fenntartható és biztosítható legyen, akkor minden társadalmi osztálynak szüksége van önmegtartóztatásra. A Szakszervezeti Tanács javaslatait azonban egytől-egyig elutasították úgy a Nemzetgyűlésben, mint a drágasági bizottságokban.

Ne higgyék Uraim, hogy a munkásnak valami nagyon kedves dolog a sztrájk. A munkás jól tudja azt, hogyha hat hétig sztrájkol, akkor már előre alaposan ráfizeti azt, amit munkabértöbblet címén a hat heti sztrájk után kap. A sztrájk nem valami előnyös és nem valami kedvelt és imádott fegyver a magyar munkásság szempontjából. Mi nem is akarunk mást, mint védekezni a leromlás ellen. Nem férhet ahhoz kétség, hogy az a munkás, aki három hónappal ezelőtt 10.000 korona havi fizetést kapott, ha ugyanazt az összeget kapja ma, reálbérben sokkal kevesebbet kap. Nem akarom most kutatni, hogy a sokféle indexszámítás közül melyik a helyes, de bizonyos az, hogy a drágaság három hónap alatt 75—80 százalékkal emelkedett, tehát az a munkás, aki 10.000 koronát kap, ma 75—80 százalékkal kevesebb fizetést kap, mint kapott három hónappal ezelőtt. Mi tehát azt kívánjuk, hogy ez a folytonos leromlás ne következzen be és a drágaság fokozódásával a munkás megtarthassa azt az életszinvonalat, amely mellett a megélhetés ugyis alig lehetséges. Ez még nem helyzetjavítás, ez egyszerűen védekezés a teljes lesüllyedéssel szemben. A magyar munkásság az életstandard további sülyedésével szemben akar egy fix mértékű és léptékű védekezési módot és ezt várja és reméli elérni az indexrendszer alapján. Éppen ezért az indexrendszerrel szemben nem lehet olyan mereven szembehelyezkedni, nem lehet azért sem, mert mi azt valljuk, hogy a munkásság Magyarországnak egy igen értékes termelő tényezője, a legnagyobb kincs, melyet a háborúból megmentettünk. Ezeket a munkáséleteket meg kell óvni, a gazdasági életnek is érdeke, hogy segítse elhárítani a további standardhanyatlást. Ha úgy méltóztatnak hinni, hogy a maiak után még tovább reálbér sülyedésre van szükség, akkor nehezen fogjuk egymást megérteni. Ekkor kénytelenek leszünk a védekezés azon eszközeihez fordulni, amelyek a magyar közgazdasági élet mai helyzetében mellőzendők volnának. A magyar gazdasági helyzet olyan, hogy itt a békés és barátságos meg egyezés útján kellene a bérkérdéseket nyugvó pontra juttatni és ennek véleményünk szerint az egyetlen lehetséges módja az indexrendszer. Ez nem jelent sem többet, sem kevesebbet, mint megakadályozását a standard további sülyedésének, mert ezt a sülyedést tovább elviselni nem lehet.

Naményi Ernő: A tőke elhelyezkedés szempontjából eddig nem esett szó az indexrendszeréről. A tőke gazdaságos elhelyezkedésének a mai gazdasági helyzetben két nagy akadályát látom. Az egyik az államnak az ügyek intézésébe való tulságos beavatkozása, a másikat abban a védővám rendszerben találom, amelyet ma az európai államok általánosságban elfogadnak, és amelyek az egyes életképtelen iparokat éppugy védik, mint azokat, amelyek életképesek. Természetes, hogy ilyen körülmények között a tőke elterelődik a gazdasági tekintetben legcélravezetőbb elhelyezkedéstől és így a termelés gazdaságos voltát akadályozza. Meg kell állapítani, hogy a tőke ma nem talál gyümölcsöző elhelyezést. Warburg hamburgi bankár a közelmúlt napokban a német gyáriparosok kongresszusán egy előadás keretében kimutatta, hogy aranyra átszámítva a múlt év decemberében 57 elsőrangú társaság rentabilitása, 28-nak egy százalék alatt volt, 17-nek 2 százalék alatt, 7-nek 2 és 3 százalék között és csak öt társaság volt, melynek rentabilitása meghaladta a három százalékot. Ez is bizonyítja, hogy a vállalatok a bérek mértéktelen emelését nem bírják el. A legnagyobb veszedelem rejlik abban, ha a vállalatokat törvényes eszközzel kényszerítjük az index-rendszer elfogadására; mert így a béreknek magasságára nincsenek befolyással. Másik kérdés, vajjon praktikus-e az ipar szempontjából az index-számok alapján bérrendezéseket eszközölni, ha erre az állam által nem kényszerítettnek. Erre a kérdésre olyan kategórikus tagadó választ adni nem lehet. Némi analógiát látok a kollektív bérszerződés és az index-számok között. Ezek is, azok is bizonyos nyugalmat váltottak ki a munkások és a munkaadók között. Ha ezt el lehet érni, ha ezzel az index-számokkal egy bizonyos átmeneti nyugalmat lehet kapni, akkor nem kell ridegen ezt a bérrendszert visszautasítani. Abban a pillanatban azonban, amint ezek a bérek a munkaadóra nézve elfogadhatatlanokká válnak, mint ahogy szükségszerűen felborult a múltban a kollektív szerződés, természetesen felborul az index-rendszer is, miután az ipar csak erejéhez mérten fizetheti munkásait. Láttuk pl., hogy az index-bérendszert nem is tekintik ott sem véglegesnek, ahol már megvalósították, hiszen a nyomdaipar képviselői máris elérkeztek ahhoz a fokhoz, amikor az index-szám alapján fizetett munkabérek az ipar létérdeke szempontjából tovább fentartani nem lehet. Ehhez a ponthoz végeredményében el kell jutnia minden iparnak, mert hiszen az ipari termelés költségeit állandóan fokozni nem lehet. Tehát átmenetileg, ha ezzel a munkások mai elkeseredését meg lehet szüntetni, helyes lehet az index-bérendszert, azonban ez hosszú időre fenn nem tartható és helyességének elbírálásánál mérlegelendő, hogy a rendszer elhagyásával beálló megrázkódtatás nem károsabb-e az iparra, mint a folytonos bértárgyalások.

Balla Sigfrid: Én csupán egy igen rövid példával kívánok szolgálni az index-rendszert illetőleg. Szakmánkban két munkaadóegyesület van, amelyeknek munkaköre körülbelül azonos munkásokat alkalmaz. Ez a két munkaadótestület a bérfizetés dolgában hat hónappal ezelőtt egyezséget létesített a munkásokkal, aminek következménye az lett, hogy a munkabérek folyton feljebb és feljebb emelkedtek. Körülbelül hat héttel ezelőtt az egyik

elfogadta az index-számrendszert, a másik nem és az eredmény az lett, hogy ma már negyven százalékkal magasabb béreket fizet, mint a másik szakma, amelynél az index-rendszert nem honosították meg.

Hauser Arthur: Bennünket legélénkebben azért érdekel a kérdés, hogy minő kihatása lehet annak a jövőre nézve. Nem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy velünk szemben a győztes hatalmak a fegyverek döntése után gazdasági háborút folytatnak, meg akarnak bennünket ölni, ki akarják szívni utolsó csepp vérünket, minden céljuk az, hogy olesón szerezhessék meg a mi javainkat. Emiatt folyik egyre a korona lezüllesztésének a folyamata. Vajjon szükséges-e, hogy az index-számok bérrendszerének beállításával mi ennek a folyamatnak a gyorsítását elősegítsük. Kétségtelen ugyanis, hogy az index-rendszer állandó emelkedést, ez pedig koronánk állandó leromlását fogja maga után vonni. Legfontosabb, hogy a zürichi fronton végre meg tudjunk állani. Erre nézve az a rossz gondolat merült fel, hogy külföldi fizetőeszközöket kérjenek a kiviteli cikkekért. Ha nekünk magunknak nincsen bizalmunk a koronánkban, hogyan legyen bizalma a külföldnek. Ha azonban mi a külföldre eladott áruinkért koronát követelünk, akkor a magyar korona keresett cikk lesz és ezzel együtt feltétlenül emelkedni fog az értéke.

Keleti Kornél: Előrehaladott lévén az idő, csak Kertész felszólalásához óhajtok igen rövid reflexiókat fűzni. Mi a magunk részéről az index-számrendszert igen értékes tanulmánynak tartjuk, de az index-számok nem lehetnek jók a gazdasági életben. Számos olyan körülmény merül itt fel, amelyekre azonos törvényt hozni nem kell és nem lehet. Ha egy család több tagból áll, már ott is különböző igények, különböző munkakészségek, különböző szorgalmak és általában különböző életmegnyilvánulások lesznek. Így van ez egy nemzet életében, így van ez az iparban is. Az ipar fizetőképességét sem lehet skatulyázni. Az eltolódik a fogyasztóképesség és az árak minősége szerint. Természetes, hogy az az ipar, amely kevésbé jövedelmező, kevesebbet fog tudni fizetni munkásainak is. Ezt az ipart index-rendszer skatulyájába egységesíteni nem lehet, mert ez feltétlenül az ipar leromlását vonja maga után. Az index-számok nagyon érdekesek, mert bizonyos irányt mutatnak, de általánosságban kötelezővé tenni azokat éppen annyit jelentene, mint előre aláírni romlásunkat, emellett az index-számok semmi előnyt nem biztosítanak a munkásoknak sem, mert hiszen kétségtelen, hogy az általuk elért magasabb munkabér nyomán rögtön drágulás áll be és ezzel megsemmisül az elért látványos eredmény. Ami a drágaság kérdését illeti, határozottan állithatom, hogy nálunk vannak olyan cikkek, amelyek az aranyparitás fokára emelkedtek. De ezek azok a cikkek, amelyek külföldi behozataliak. Ilyen például a ruha. A korona sem romlott állandóan. Hegedüs alatt például nem romlott. Ellenben mi történt? Dacára annak, hogy koronánk állandóan javult, a munkaadók nem akarták a leszállítást, fentartották a régi munkabéreket, belátva, hogy megtehetik, mert az iparüzés helyzete lehetővé tette. Tehát, amint látjuk, a munkaadóknak nincs szükségük index-bérrendszerre az esetben, ha az ipar lehetővé teszi a munkások számára a jobb anyagi feltételek biztosítását.

Sőt ellenkezőleg, a munkaadók érezték azt, hogy a munkásságnak, amely a szovjeturalom alatt leromlott, szüksége van egy kis erőtartalékgyűjtésre és ezért eszükbe sem jutott a fizetéseknek a korona emelkedése szerinti leszállítása. De nem lehetett leszállítani azért sem, mert hiszen a munkabérek még akkor is jóval az aranyparitás alatt voltak, holott kétségtelen, hogy akkor is voltak olyan cikkek, amelyeknek ára elérte az aranyparitást. Látjuk tehát, hogy az ipar és a kereskedelem nem kénytelen rögtön a külső dolgokhoz simulni. Az ipar rendesen régi megrendeléseit eszközli, a kereskedők sem érzik rögtön az árak leromlását és ezért történt, hogy dacára a korona emelkedésének, a munkabérek leszállítása nem vált szükségessé. Kétségtelen az, hogy jelenleg az árak nálunk az általános drágulással kapcsolatban arányosan és folytatólagosan emelkednek. Tehát szükséges egy olyan rendszer megállapítása, amely ezt az emelkedést valami módon a fogyasztók számára ellensúlyozza. Bizonyos az, hogy az árak folytonos emelkedésében a munkabér is nagy szerepet játszik. A kereskedelem és az ipar éppen ezért kívánja jogosan az utánpótlási áraknak beállítását. A munkásoknak igazuk van egyébként. Tényleg abszurdum az, hogy a munkások nyomora legyen az eredménye annak, hogy Zürichben egy pár spekuláns élére állítja a mi gazdasági helyzetünket. Nem osztom teljesen azt, hogy mi paraszturalom alatt élünk. Ez különben politikai kérdés, amit mi itt nem fogunk eldönteni. Kétségtelen tény az, hogy a polgárság életereje nálunk megtört, az óriási küzdelemben nem látom a középosztály kellő védekezését, csak azt látom, hogy a paraszt és a munkások kitartanak a maguk küzdelmében. Amikor a középosztályról beszélnek, akkor nem mindig a tisztviselőt kell ez alatt érteni; a középosztályban benne van a kistermelő osztály is, kisiparos, középiparos, kis- és középkereskedő. Ezek is rettenetes helyzetben vannak. A mai helyzetben ezek léte is állandóan kétséges, és én sajnálom, hogy Kertész ur ezeknek az érdekében nem emelt szót, mert ő felszólalásában felemlítette a munkásságot, de nem nyilatkozott arról, hogy mi sorsa lesz a korona folytonos zürichi sülyedése mellett a magyar termelő középosztálynak. Pedig ennek a sorsa is igen-igen fontos, éppen olyan, mint a munkásság existenciája. Ez a társadalmi osztály lassan, de biztosan züllik lefelé. Ezt a züllest munkakészséggel és munkalehetőséggel kell megakadályozni. Ez az egyik szempont, amely az index-szám elfogadása előtt is óvatosságra int. A másik szempont egy igen érdekes eset, amely a minap történt Bécsben. Egy gyárigazgató előtt ugyanis megjelentek a munkásküldöttek szombaton és azt mondták, hogy segítsen rajtuk, mert pénzükért nem kaphatnak senmit. Vagy öt boltba mentek be vásárolni, mindenütt azt válaszolták, hogy nem adnak el, mert várják a hétfői felemelt árakat. Szombaton ugyanis nagyobb fizetést kapnak a munkások, hétfőn tehát magasabbak lesznek az árak. A kereskedők tehát szombaton már nem akartak eladni. Ugyanez a helyzet fog bekövetkezni nálunk is. Tehát a kötelező index-számitás ellen védekeznünk kell, az az ipar, amely ezt nem teszi, öngyilkos politikát folytat. Az ipar egyébként meg akarja és meg is fogja fizetni a munkásait, mert jól tudja, hogy elsősorban neki káros az, ha erőtlen munkása van, mert

akkor egy munkás helyett kettőt kell alkalmaznia. De ezt a kérdést nem index-rendszerrel kell megoldani, mert ezzel nem lehet megoldani, hanem olyan módon, hogy igyekszünk pénzünk leromlott értékét megjavítani. Végezetül csak annyit mondok, hogy a munkásságnak rossz szolgálatot tesznek azok, akik ezt a rendszert erőszakkal forszirozzák, a munkakészséget kell fejleszteni, mert csak ez vezethet az ipar fellendülésére és ezzel együtt a munkások gazdasági helyzetének jelentékeny megjavulására is.

Knob Sándor, a GyOSz titkára: Nckem az a tiszteletteljes véleményem, hogy ezzel a kérdéssel a magyar gazdasági közvéleménynek ma már aligha kell hosszasan és behatóbban foglalkoznia. Mint tudományos probléma érdemes ugyan további vizsgálódásra is, mint gyakorlati közgazdasági kérdés azonban véglegesen elintézettnek tekinthető azzal a népszövetségi határozattal, amely Ausztria megsegítését az index-rendszer megszüntetésétől teszi függővé. A kérdést különben az eddigi sajtópolémia során meglehetősen kimerítettük, sok érdekes adattal egészítette ki az eddig felhozott szempontokat az előadó ur referátuma is, méltóztassék mégis megengedni, hogy három-négy olyan szempontra, amely az eddigi vitában hangsúlyt nem kapott, felhivhassam a t. Társaság figyelmét.

A tulsó oldalról mindig azt halljuk, hogy az index-rendszer alkalmas a termelést megbénító folytonos nyugtalanságok, sztrájkok megszüntetésére. Méltóztassanak megengedni, hogy ezt egészen kategórikusan tagadásba vegyem. Közhelyet említenék, ha Ausztria példájára hivatkoznám, ahol az index dacára is vigan és sokat sztrájkoltak és sztrájkolnak ma is a munkások. De gazdaságilag képzett elme előtt nem is kell hosszasan bizonyítanom, hogy egyes iparágak bérei között a mindenkori konjunkturáknak megfelelően kialakuló disparitás mellett lehetetlen elkerülni ezeket a nyugtalanságokat, amelyek azután igen sokszor sztrájkokig fajulnak.

A második szempont, amelyre különösen fel akarom hívni a figyelmet, az, hogy az index-rendszer a vállalatok felelős vezetőit tulajdonképpen egészen kikapcsolja az egyik legfontosabb anyagi és pénzügyi természetű kérdés intézéséből. Ma egy 1200—1500 munkással dolgozó magyar gyár heti bérlistája 5—6 millió korona körül van: az új rendszer mellett a gyár igazgatóságának semmiféle ingerenciája nem lehetne arra, hogy ez az összeg felemeltessék-e a következő héten 7—8, azután 9—10 millióra, vagy sem, holott egyedül ő lehet alkalmas annak a megítélésére és egyedül ő lehet felelős érte, hogy a vállalat a termelési költségek ilyen megnövekedését, amely akárhányszor nagyobb, mint az alaptőke, elbirja-e. A munkásság politikai céljai szempontjából persze érthető ez a törekvés, amely végeredményben azt igyekszik elérni, hogy az üzemek élén a kapitalista befolyás minél szűkebbre korlátoztassék, végül teljesen megszűnjön s az üzem a marxi ideálnak megfelelően egy önmagát mozgató organizációvá alakuljon át.

Mindennél fontosabb azonban az — s az országot és a kormányzatot a legközvetlenebbül ez kell, hogy érdekelje —, hogy a rendszer bevezetése tulajdonképpen a pusztulásunk automatikussá tételét jelentené. Magyarország még nem dobta oda magát annak a fatalizmusnak, hogy lesz, ami lesz, ugyis

hiába minden; Kállay pénzügyminiszter ur új adótörvényekkel fegyverkezett fel s így viaskodik a korona hamis zürichi értékelése ellen; az általános gazdasági és pénzügyi romlás erőivel szemben egyéb ösztönök és erők ellenállását konstatáljuk s ezek fékezik, lassítják ezt a folyamatot. Ha ezen erők helyébe egy szimpla szorzási műveletet tennénk, ez azt jelentené, hogy feladunk minden ellenállást s egy öngyilkos gesztussal szabaddá tesszük az utat a biztos katasztrófa felé.

Van még egy fontos utolsó szempont is. Ma már rájöttek Európában, hogy a 8 órás munkaidő formájában elért nagyjelentőségű szociális vívmánynak az értéke nagyon is problematikus vagy egyelőre legalább is annak látszik; ennek a vívmánynak az igazi jelentőségét egyébként csak az tudja értékelni, aki ismeri a múlt század reformtörekvéseinek az irodalmát s tudja, hogy akkor a 12 órás munkaidő volt az elérendő cél. Ugy látszik, egyre inkább az a meggyőződés alakul ki, hogy a békeszerződések mellett a bajok egyik főoka ott van, hogy nem produkálunk eleget, főleg keveset produkálnak azok az országok, amelyek elvesztették a háborút s kénytelenek a reparáció terhét is viselni. A termelés növelése azonban egyelőre másképp, mint nagyobb munkaidő mellett, nem képzelhető el. Már pedig az index ezt teljesen lehetetlenné teszi. Először azért, mert az index-rendszer a munkás részére egy minden gazdasági körülménytől független, gazdaságilag sokszor fennem tartható standardot biztosít, de főképen azért, mert ha a munkásság szükségletei a drágulás következtében nagyobbak, akkor a következő héttől kezdve minden további nélkül megkapja a szükséges többletet s nincs meg az a kényszerítő gazdasági erő, amely összehúzódná, az igények csökkentésére, de főképen arra szorítja a nagy tömegeket, hogy a szükséges pluszt több munkával teremtsék elő.

A kérdésről való végleges és igen nagy súlyú állásfoglalás előtt ezeket a szempontokat vagyok bátor a t. Társaság figyelmébe ajánlani.

Vágó József: Kérdés formájában vetette fel valaki azt a szemrehányást, hogy vajjon azt kívánjuk-e, hogy minthogy a korona értéke állandóan romlik, a munkás életstandardja romoljék le állandóan. Én már megmondottam, hogy igenis le kell szállítani az életszinvonalat az egész vonalon. Lehetetlen a mai gazdasági helyzet mellett egyes társadalmi osztályoknak a régi életstandardot fentartani. Lehetetlen ez index-bérrendszer mellett is; egy bérrendszer, amely többlet akar fogyasztani, mint amennyit az állam termel, egyszerűen falsum, amely önmagát csalja meg. Nem lehet többlet fogyasztani, mint amennyit termelni tudunk, nem fogyaszthat többlet egyetlen társadalmi osztály sem. E fölött kétség nem lehet, minden társadalmi osztálynak be kell ezt látnia és meg kell hozni a szükséges áldozatot. Utalás történt arra is, hogy az agrár osztályok nem hozzák meg ugyanazt az áldozatot, mint a többiek. Nos, a gabonaárakra való hivatkozás éppen nem szól az index-bérrendszer mellett. Éppen itt, a mezőgazdaság terén látjuk, hova vezet az index-számok alapján való fizetés. Mert a mezőgazdasági munkás fizetése tulajdonképpen természetij járandóságokból áll, melyek a békebeli bérnek többé-kevésbé megfelelők. Ez is a mezőgazdasági termények magas árának egyik oka.

Becsey Antal: Tisztelt értekezlet! Néhány rövid szavam van csak. Mint a munkaadó érdekeltség egy szerény képviselője, jórészen aláírom azt, amit az urak mondtak, de mégsem tudok teljesen a merev tagadás álláspontjára helyezkedni. Az index-számoknak, mint mérőeszköznek a kérdésével kívánok elsősorban foglalkozni. Kende igazgató ur úgy állította be a dolgot, hogy az index csak egy bálvány, hogy index-rendszerrel termelni nem lehet. Felemlítette azt a tudós professzort, aki maga is zavarba jött, amikor azt a konkluziót volt kénytelen teóriájából levonni, hogy a bálványkészítés nem munka, mert a társadalomnak hasznos szolgálatot nem tesz. Én feltehetném azt a kérdést, hogy ha nem munka a bálványkészítés, akkor nem munka talán a játékszerek, vagy hogy ennél még rosszabbat mondjak, a fegyverek készítése sem, hiszen ezek sem növelik a termelést; hiszen a fegyvereknek épen a pusztítás a hivatásuk. A bálványokat nem is kell mindig lekicsinyelni; hiszen azok nem egyszer voltak népek, nemzetek hatalmas megmozdulásának lelki rugói. Ám én a drágulás indexének vagy fokmérőjének rendszerét nem tartom bálványnak. Az egy hőmérő, amely méri a társadalmi viszonyok belső állapotát; s ebből a szempontból, mint a diagnózis egyik eszközére, igenis szükség van rá. A drágasági index-rendszer nagyon is tiszteletreméltó multjából tudományosan meg van állapítva, hogy azzal életszínvonalak összehasonlító mérését lehet, még pedig megbízhatóan lehet végezni. Hogy különböző szerzők különböző indexszámokat mutatnak ki egyazon életszínvonal jellemzője gyanánt, az mit sem bizonyít. Elvégre viszonylagos mérésről van szó. A hőmérsék mérésénél is mások a Celsius-, Reamur- és Fahrenheit-egységek, mint a hőmérsék-nívókat kifejező mérőszámok; mégis kinek jutna eszébe azt vitatni, hogy a hőmérés felesleges, vagy megbízhatatlan, mert az egyes mérési rendszerek más-más számmal fejezik ki ugyanazt az állapotot? Az a fontos, hogy ezzel a hőmérővel helyesen és jól tudjunk bánni; akkor ez az eszköz igenis kiváló szolgálatot tehet a közgazdaságnak, tehát az iparnak is. Nem lehet egyszerűen azt állítani, hogy a drágasági mérőszám és a kereset összefüggésén felepitett bérrendszer lefokozza a termelést, csökkenti a munkások ambícióját stb.; ezek nem argumentumok. Én, mint egy ipartestület elnöke, kényszerűségből hónapok óta foglalkoztam a bérrendezés kérdéseivel. Tíz hónapon át ugyyszólván permanensen ültünk a zöld asztalnál, tárgyalva a munkásokkal, és mire megállapodtunk, megint eltolódtak az életviszonyok. Kiderült, hogy tárgyalásaink hiábavalók voltak, az idő elszaladt a fejünk fölött; az az alap, amelyen megállapodást kötöttünk, már megdőlt. Ujra leülhettünk tárgyalni, vitatkozni, kezdeni előlről azt, amivel előzőleg heteket töltöttünk el. Az index-számokkal való helyes operálás mindenesetre megakadályozná ezeket a hosszú, fölösleges tárgyalásokat és relativ nyugalmat hozhatna a mai állandó nyugtalanság helyébe. Mert az nem vitatható, hogy bizonyos életszínvonalat fenn kell tartani, de ebből nem lehet azt következtetni, hogy ezt a nívót az index-szám alkalmazásával egyszerű szorzási művelet útján állapítsuk meg. A gazdasági élet merev konstrukciókat, ridegen alkalmazott műveleteket nem tűr meg; mint minden szerkezetnek, úgy ennek is, biztonsági koefficiensekkel kell számolnia és rugalmasnak kell lennie. Bécsben épen az tette végzetessé ezt a rendszert,

hogy merev szabályokba öltöztették és így a gyakorlati életben fellépő igényeket, a gazdasági élet lökéseit nem bírta meg. Ellenben oly módon alkalmazni, hogy benne a munkásság életstandardjának szabályozása mellett a mindnyájunkat kötelező lemondás és nehéz helyzetünkkel való megalkuvás is kifejezésre jusson, s hogy végül a többtermelés érdekeivel is összhangban legyen, — erre való segédeszközül igenis sok előnyt ígér az index-bérrendszer.

Felhozták egyes felszólalók, hogy a tőke sines rózsás helyzetben és hogy a tőkét, mint nemzeti vagyont, meg kell védeni. Tudjuk és ez elvitathatatlan, hogy a tőkének leromlása végzetes károkat okozhat közgazdaságunknak; magam is azt vallom, hogy nagy nemzeti érdek fűződik ahhoz, hogy ezeket a tőkét a termelés számára megmentjük. De van az éremnek másik oldala is. Figyelemmel kísérem a főváros és az ország halandósági statisztikáit. Nem méltóztatik-e rettenetes állapotnak tartani azt, hogy Budapesten a halálozások száma még ma is meghaladja a születések számát? Vajjon az emberi élet nem nemzeti tőke-e? Vajjon a nemzeti vagyonnak ebben a vonatkozásban való megvédése nem olyan fontos feladat-e, mint a tőkének a megvédése? Kell tehát fálálni módot és eszközt arra, hogy a munkások létérdekét, amely szintén egyenrangú nemzeti érdek, összhangzásba lehessen hozni a tőke-védelem és a gazdasági élet egyéb követelményeivel.

Én a drágasági index és a munkabérek közötti intézményes összefüggést a következő szerkezeti megoldásban vélném kiépítendőnek. Ezzel az eszközzel, mint hőmérővel mérem az életszinvonal változásait. Egyidejűleg megállapítom azt a coefficienset is, amely a béke-paritással szemben szükséges lemondás mértékét fejezi ki; mert hangsúlyozom, hogy ez minden osztályra egyaránt kötelező szempont; bizonyos mérvű lemondást a társadalmi szolidaritás és a józan megfontolás a munkásságtól is megkövetel.

Kende: Mennyi legyen az a lemondás?

Becsey: Két hónappal ezelőtt, ha meggesináltuk volna ezt a konstrukciót, bizonyára lényegesen kisebb lett volna, mint amennyi ma lehet. A bérrendezéseknél eddig követett gyakorlat, amelyet béranarchiának kell neveznem, eddig már sokat rontott a helyzeten. Hiszen Kende igazgató ur megállapításaiból tudjuk, hogy amíg a drágulás az elmúlt időszakban csak 175 százalékkal nőtt, addig a béreket 225 százalékkal emelték. Sőt vannak szakmák, amelyek negyven százalékkal a békebeli standard fölött fizetnek, míg más csoportok mélyen a standardon alul vannak. Ez az anarchia nemcsak örökös szociális nyugtalanságot tart fenn, de beleütközik az ország gazdasági és szociális érdekeibe. Nem fogadható el sem magyarázatul, sem érvül a konjunkturára való hivatkozás. A konjunkturális lehetőségek kihasználása felett más, döntőbb közszempontokat ismerek. Állítom, hogy az ország egyetemes érdekei megkövetelik a munkabérek kérdésének egységes elveken való rendezését. Ebben a keretben meg kellene oldani a tizórás munkanap kérdését is. Meggyőződésem, hogy a 8 órás munkaidő elvi fentartása mellett a kivételes gazdasági helyzet konzekvenciájaképpen tágítani lehetne a napi munkaidőt is, ami nemcsak a munkásság életszinvonalát emelné, de a többtermelés országos

érdekét is szolgálná. Junktímot lehetne csinálni az index-rendszer és a tizórai munkaidő között.

Mindezen megfontolások vezettek arra, hogy ezzel a rendszerrel szemben a merev tagadás álláspontjára ne helyezkedjem. Ha azt kérdezik tőlem, hogy kívánatosnak tartom-e a bérrendezésnek a drágasági index alapján való törvényes megoldását, úgy egész határozottsággal nem-mel felelek; ezt a kérdést törvényhozási uton megoldani nem időszerű. Azt azonban kívánatosnak tartom, hogy ezzel a módszerrel próbáljuk meg a gazdasági élet termelő rendjét bizonyos módon szabályozni; és abba az alkalmazkodásba, amelyet a munkabérek tekintetében az életviszonyok nyomása amúgy is reánk kényszerít, — rendszert és törvényszerűséget belevinni. Nem állítom, hogy ezáltal a bérmozgalmakat meg lehet szüntetni; ez épúgy nem állitható, mint az, hogy a megelőző tüzrendészet kizárja tüzek keletkezését. De egy bizonyos: az, hogy praeveniáló intézkedésekkel enyhíteni lehet az erőszakos kirobbanások esélyeit. És nehéz termelési viszonyaink között ezért a kilátásért is érdemes a bérkérdésnek ezzel a megoldási módjával tárgyilagos higgadtsággal foglalkozni.

Szücs Kálmán: Én e kérdéssel már régebb idő óta foglalkozom, mert tanulmányom szempontjából fontos, hogy minél több szempontot találjak készülő művemhez. A napokban index és valuta címen megjelent munkám ezzel a kérdéssel fog foglalkozni. Én sem tartom helyesnek, hogy a tőkeérdekeltség a merev tagadás álláspontjára helyezkedik és közben támadás történik egy harmadik, jelen nem levő érdekeltség ellen, amely nem tudja magát itt megvédelmezni, az agrár érdekeltség ellen. Nagyon örvendetes, hogy a két legutóbbi felszólalás helyreállította egy kissé az egyensúlyt és a vitatkozást visszavitte arra a tudományos alapra, amelyről eltávoznia talán nem is lett volna szabad. Nem áll az, hogy az index-valutát nem lehetne alkalmazni, mert a háboru után, sőt a háboru alatt igenis alkalmazták. A mezőgazdaság a munkát buzaparításban fizeti ma is. Aztán ez a legújabb adótörvény, amely kétségtelenül arra fog vezetni, hogy a mezőgazdasági termények ára újból emelkedni fog, ugyancsak a buzaparítás mellett érvel. A mezőgazdáknak, akik a munkát, a bérletet és most már az adót is buzaparításban fizetik, egészen természetes törekvésük az és ez ellen hasztalan küzdünk, hogy buzaparításra emeljék fel a többi mezőgazdasági termények árát is, azokat, amelyek ma még jóval alatta vannak a buzaparításnak. Az index-valuta dolga a gyakorlatban nem lesz olyan nagy mumus. A drágaság kérdésében Kállay pénzügyminiszter mondotta Ulainnek, hogy szívesen bevezeti őt a sötétbe, csak mutassa ott meg neki a mumusokat. Bevezette és kiderült, hogy abban a sötétben nincsenek is mumusok. Hát ha csakugyan meg nézik és nem csupán bálványként tekintik ezeket az indexszámokat, ha nem félünk tőle és közelebb megyünk a dolgokhoz és gazdasági viszonylatukban vizsgáljuk meg alaposan, akkor meg fogjuk látni, hogy azok az indexszámok nem bálványok, nem is mumusok és meg fogjuk találni az alkalmazás módját és az alkalmazás lehetőségét is. Mindkét félnek és az ország gazdasági termelésének életbevágó érdekei fűződnek ahhoz, hogy ezt az

alkalmazási lehetőséget megtaláljuk. Én magam is hangoztatom, hogy az index- valuta a tőkét veszélyezteti. Azonban azokat a részletkérdéseket elintézni, amelyek ezt a veszélyeztetést kisebbítik, nem lesz nehéz. Azután az indexrendszer nem csupán a munkabér kérdésére nézve fontos, hanem például a tartásdíjak megállapításánál is. Például nem rettenetes helyzet-e az, hogy a bíróság még most is kénytelen a háboru előtti követeléseket olyan értékben megállapítani, amiben akkor voltak, noha azóta azok az értékek már tökéletesen devalválódtak. Az indexvaluta nem csupán munkáskérdés, hanem az egész társadalomnak a kérdése. Nem kell az elől mereven elzárkózni, hanem meg kell vizsgálni és belőle mindazt felhasználni, ami a termelésre, a társadalomra kívánatos és hasznos lehet.

Neuhaus Ferenc: Az eddigi felszólalásokból le lehet vonni az eredményt. Az eddigi felszólalások lényege tényleg az, hogy úgy fest a dolog, hogy itt két érdekelttség vitatkozott egymással azon, hogy vajjon az indexbérrendszer helyes avagy sem. Tényleg pedig ezt a kérdést a közgazdasági társaságbar nem abból a szempontból kellett volna megvitatni, hogy vajjon az érdekeltségek helyesnek, vagy helytelenek tartják-e a rendszert. A felszólalók közül Becsey volt az egyetlen, aki a kérdést a maga tárgyilagosságában fogta meg. Az indexrendszer kérdésében az ellentétek kétségtelenül bizonyos félreértéseken alapulnak. A szakszervezeti tanács maga sem gondolt arra, hogy az ő tervezete mereven keresztülvihető, az ő részéről talán éppen taktikai fogás volt, amit bizonyos messze-menő mértékig indokolttá tett az is, hogy a munkaadók mereven elzárkóztak előle és különösen az, hogy a munkaközösségre vonatkozó proposíció a munkaadók részéről semmiféle megértésben nem részesült. Én egyébként nem a legszivesebben beszélek munkaközösségről, mert ez az elnevezés véleményem szerint helytelen. Lényegében a munkaközösség nem egyéb, mint a lehetőség szerinti elkerülése annak, hogy a munkásmozgalmak sztrájkig fajuljanak. A munkásoknak erre irányuló törekvései mindeztideig megértésben nem részesültek. A mai helyzetet kétségtelenül a bér-diktatura és bér-anarchia jellemzi, a munkások még mindig nem jutottak el odáig, hogy a munkaadó egyesületek hajlandók legyenek a szakszervezetekkel hivatalosan tárgyalni. Nekem pedig az a meggyőződés, hogy még mindig jobb egy olyan állandó szervnek a beiktatása, amely bizonyos gyakorlatra tesz már szert, mint minden egyes esetben előrántani a sztrájkot, amely végeredményében mindig csak azzal végződik, hogy a munkaadó a bérjavítás tekintetében elmegy addig a határig, ameddig az ipar viszonyai mellett elmehet.

Én az előadásokból azt a szerény véleményt vélem kiolvasni, hogy az indexbérrendszer terve fel sem merült volna, ha már ezelőtt egy évvel rátértünk volna a béregyeztető tárgyalásokra. A béregyeztető bizottságok működése mellett az indexrendszerre, annak gondolatára nem lett volna szükség. Bizonyos vagyok abban, hogy a szakszervezetek tanácsa nem ragaszkodik ahhoz, hogy az indexrendszert a maga merevségében valósítsa meg, neki csak az a célja, hogy a munkásság standardjának további le-

romlását megakadályozza. A szakszervezeti tanács nem tudta elérni azt, hogy a munkaadó testületek vele tárgyaljanak, és ezt joggal akarja elérni. A szakszervezeti tanács esetleg kénytelen lesz szélső eszközökhöz is nyulni, hogy a munkaadókkal tudomásul vétesse, hogy ő a munkások képviselője. Ne ijedjünk olyan nagyon meg azoktól a szakszervezetektől. Én Németországban beszéltem gyárigazgatókkal, akik eddig szintén mumusként féltek a szakszervezetektől és akik most azt mondják, hogy sokkal kisebb zökkenővel tudják a munkásokkal a bérkérdéseket rendezni, amióta a szakszervezetekkel a munkabéregyeztetések érdekében tárgyalnak. Ugyanebből a nézőpontból kell tekinteni az indexszámrendszert is, aminthogy ebből a nézőpontból tekinti a szakszervezeti tanács is és akkor az rögtön nem lesz mumus, mert elesik a rendszer merevsége, amely ott, ahol mereven alkalmazták, tényleg gazdasági károkat okozott.

Kertész Miklós: Miután egyedül én voltam az, aki igyekeztem a munkaadói érdekeltségek ellenvetéseire részletesen válaszolni, egyes felszólalásokra még egyszer kénytelen vagyok reflektálni. Nagyon sajnálom, hogy az urak nem tudtak engem meggyőzni arról, hogy objektíve kezelik ezt a kérdést. Én elfogadom azt az alaptételt és higgyék el nekem, elfogadja azt az összmunkásság, hogy a háboru, pláne elvesztett háboru után áldozatot kell hozni minden társadalmi osztálynak. Ámde vizsgáljuk meg, vajjon minden osztály elment-e tényleg teljesítőképességének határáig, hogy van-e olyan, amely a másik rovására előnyben részesül? Ekkor azt fogjuk látni, hogy a munkásosztály a fizikai leromlás terén már elment addig a határig, amelynél tovább egyáltalán nem mehet. Utalnom kell egy nagy lelkiismeretességgel készített statisztikára, mely a magántisztviselők helyzetére vonatkozik. Eszerint három százalék volt az irodai magántisztviselők közül azoknak a száma, akiknek mai fizetése eléri a 87 aranykoronát. Száz irodai hivatalnok közül mindössze három kapott annyi fizetést, amennyivel békében a kezdő gyakornok rendelkezett. 97 pedig nemcsak, hogy el nem érte, de meg sem közelítette a gyakornok békebeli átlagos fizetését. Hát kérdelem, lehet-e ettől az osztálytól további áldozatot várni? Hát nem hozza-e meg ez az osztály azt a legnagyobb áldozatot, amelyet meghozhat? A munkásság elment addig a végső határig, amikor a további leszállítás már lehetetlen!

Én megértem, ha az urak azt mondják, hogy a munkaadónak semmi köze ahhoz, hogy milyenek a munkásnak személyi viszonyai, őt a munkateljesítmény érdekli. Magasabb szempontokból azonban nem lehet közömbös, hogy a munkás igyekszik-e gyermeket a világra hozni és ezt felnevelni, mert hiszen a létfenntartás mellett a fajfentartás szempontja is döntőfontosságú. Akár az egyiket, akár a másikat veszem, kénytelen vagyok megállapítani, hogy a munkabérek ma azon az alacsony standardon vannak, amely egyetlen ember létminimumát sem fedezi. Ennek a további leromlását akarja a Szakszervezeti Tanács megakadályozni az indexrendszerrel.

Dr. Knob Sándor urnak kijelentem, hogy a munkásságnak kétségtelenül vannak politikai céljai is, de ennél a kérdésnél nem vezeti őt más.

mint a puszta létfenntartás kérdése. Ami a nyolc órás munkaidőt illeti, azt tudvalevőleg az 1919-es washingtoni munkaügyi konferencia intézményeztette, még pedig véleményem szerint helyesen. Nem akarom most azt a kérdést felvetni, vajjon olyan nagyon kívánatos-e a legyőzött országokban a nyolc órás felüli munkaidő követelése, amidőn az így nyert munkaeredmény csupán az entente jóvátételi igényeit fokozná. csak megállapítottam, hogy a munkásság a nyolc órás munkaidőhöz feltétlenül ragaszkodik. A Szakszervezeti Tanács, mint már mondtam, nem taktikai okokból és nem mereven ragaszkodik az indexbérrendszerhez, célja csupán a munkások standard-lezüllésének megakadályozása. Ha ebben a tekintetben az urak segítségünkre lesznek, akkor az ipari termelés rendjében semmi zavar nem fog beállni, ha azonban az urak azt akarják, hogy a munkásság életstandardja továbbra is lezülljön, akkor a munkásság kénytelen lesz, nem szívesen bár, más eszközök alkalmazásához folyamodni.

Neumann Károly: Kertész ur felszólalására kívánom megjegyezni, hogy gyakorlatilag keresztülvihetetlen az indexbérrendszer. Lehetetlen azért is, mert alapvető hibája, hogy egy kategóriába veszi a fizikai és szellemi munkásokat. Ez pedig lehetetlen eredményeket hoz létre. Németországban ma például a szedő sokkal többet kap a munkájáért, mint az író, akinek a munkáját kiszedi. Az indexszámoknak ezzel a gyakorlati hatásával a szellemi munkások abszolúte nem lehetnek megelégedve.

Az Egyesült Államok 1920—21-iki törvényhozásukban törvényt állapítottak meg a vasuti munkások munkabérvizonyait. Ez tulajdonképpen indexrendszer szerint történt. A béreket egy bíróság állapítja meg. Ez a bíróság szükségesnek látta a valutájárvulás következtében a munkások fizetésének leszállítását. Mi következett erre? Egyszerűen az, hogy a munkások a bírói döntésnek nem akarták magukat alávetni, hanem sztrájkra léptek. Ez is bizonyítja, hogy a hatósági indexszámok rendszere képtelenség, mert nincs az a fegyver, amivel a munkásokat a határozat betartására lehetne a gyakorlatban kényszeríteni.

Elnök: Tisztelt értekezlet! A tárgyalás anyaga ki van merítve. Mindenkinek szabadságában állott nézetét kifejtjenie, engedjék meg, hogy én most vázoljam nézeteimet az értekezleten elhangzottakról. Mindenekelőtt meg akarom jegyezni, hogy a mai értekezletet nagyon is időszerűnek tartom, és e tekintetben nem értek egyet azokkal a felszólalókkal, akik ennek az ellenkezőjét hangoztatták. Nézetem szerint a magyar közvéleménynek éppen az a nagy baja, hogy nem foglalkozik kellő időben fontos tárgyakkal, és meglepetésszerűen veszi a törvényhozás elé kerülő javaslatokat. Nálunk újabb időben máról holnapra kerülnek a legfontosabb törvényjavaslatok a nemzetgyűlés elé és a közvéleménynek nincs alkalma a hozzászólásra. Igen fontos kérdés a munkabéreknek miként való megállapítása, amellyel a magyar közvélemény nem foglalkozhatik eleget. Igenis helyes, ha foglalkozunk vele, nehogy megint meglepetésszerűen történjenek intézkedések.

A dolog lényegére, az indexszámokat illetőleg hallottunk olyan megjegyzéseket, mintha az index valami bálvány volna. Ha a bálvány szót

abban az értelemben vesszük, hogy nagyjelentőségű valami, úgy ez az indexszámokra illik. Tény az, hogy az indexszámok nemcsak a munkabér kérdésre, hanem az összes közgazdasági kérdésekre fontosak, fájdalom Magyarországon még hivatalos statisztikánk most sem készít indexszámokat. Egy ilyen hivatalos statisztikát pedig igen fontosnak tartanék. Fontos volna, hogy ne csak magánegyének, bár nagy szorgalommal állapítsák meg a drágaság fokmérőjét, hanem azzal a hivatalos statisztika is foglalkozzék. Addig is nagyon kérem Kovács barátunkat, hogy folytassa és egészítse ki a maga statisztikáját és tájékoztassa havonként a közönséget.

Ami a dolog érdemét — vagyis az indexszámok jelentőségét a munkabérek megállapításánál — illeti, meg kell állapítanom, hogy a felszólalások közül mind a két fél engedett a maga merev álláspontjából. Az indexnek kötelező használata ellen szólók is az indexet is szívesen használják, ha az nem kötelező. A másik oldalon állók is kijelentették, hogy nincsenek a kötelező törvényszerű indexbérrendszer álláspontján. Szóval egyetértés létesült arra, hogy mint tárgyalási alap és tárgyalásvezető az indexszám helyes, ellenben a kényszerített és az állam által kényszerített módozatai nem ajánlhatók. Az indexszámok alapján leendő bérmegállapítás rendszerét törvény útján elrendelni, nézetem szerint nem célszerű, mert ily törvény keresztülvihetetlen. Nincsen olyan hatalom, amely kényszerítse a vállalatot arra, hogy a hivatalosan megállapított bérek mellett folytassa működését. Tárgyalás alapjául azonban az indexszámokat el lehet fogadni, kényszerű alkalmazását nem lehet kimondani. Mindazáltal magának a bérnek megállapítása mindig a kölcsönös megegyezés eredménye.

Valamelyik felszólaló azt hangoztatta, hogy itt az agrárérdekek nincsenek képviselve. Ezzel szemben utalok arra, hogy a közgazdasági társaság mezőgazdasági kérdéseket gondosan mivel. Utalok éppen azon tárgyalásokra, melyeket az országnak gabonaellátásáról több napokon át tartott. Magam is azt hangoztattam, hogy a szabadforgalmat be kell hozni. Tagadhatatlan, hogy a szabadforgalom következtében a buza ára háromszáz koronáról azonnal felemelkedett és néhány hónap alatt háromezer koronára rugott. Már akkor, ez év tavaszán hangoztattam, hogy ennél a számnál sem fog megállni, hanem fel fog emelkedni, akkor egy nagynak látszó számot mondtam, 7000 koronára, és amint látjuk, most már a 10.000-nél tartunk; és itt sem fog megállni az emelkedés, hanem tovább fog emelkedni addig a határig, amíg el nem éri a világparitást és csak akkor következik be az olcsóbbodás. De hogyan akarjuk kényszeríteni a gazdákat arra, hogy olcsóbban adja a gabonát? Ez elsősorban is a trianoni béke mellett lehetetlen. Harmincezer katonával miképp lehet háromnegyed millió gazdát kényszeríteni arra, hogy gabonáját olcsóbban adja. A szabadforgalom megadja a lehetőséget arra, hogy a gazda megnyugvással termeljen, és a termelés majd el fogja érni az olcsóbb árakat is. De látjuk, hogy míg a kommün alatt, amikor az állam kényszerítő ereje olcsó árakat szabott meg az élelmiszerekre, ott ácsorogtunk napokig az élelmiszeres bódék előtt és nem voltunk képesek élelmet beszerezni, most a 7000 koronás buzánál

mindenki kap elegendő kenyeret. Mindaddig, amíg be nem kapcsolódunk a világforgalomba, mindaddig drágaságban fogunk élni. Hasztalan kísérletezünk drágasági ankétekkel, mert az eredmény, amint láttuk az, hogy ugyanakkor, amikor a drágaság letöréséről tárgyalunk, éppen azok a cikkek lesznek folytonosan drágábban, amelyeknek áráról a hatóságok intézkednek. Emelkedik a gáz, a villany, a fuvar, a szivar ára. Egyedüli módja a drágaság megszüntetésének: pénzünk értékének helyreállítása és a szabad forgalom. Ezzel a mai tanácskozást az urak üdvözlése mellett, köszönetet mondva a felszólalóknak, berekesztem.

A tápszerhatástan közgazdasági vonatkozásai.

A táplálkozás élettana mindig nagy gyakorlati érdekességgel bír, mert a táplálék ára az ember kiadásainak igen lényeges részét képezi és mert természetesen mindig voltak törekvések, tudományosak és tudománytalanok, melyek ez irányban javítani akartak. Ezen javítások értékelésénél az ember rendesen nem bizott teljesen ösztönszerű táplálékválasztásában és mindig a tudományhoz is fordult, bár hozzá kell tennünk, hogy a táplálék választásának azon reformjaiban, amik Európában különösen a nagy geográfiai felfedezéseket követték, a táplálkozás tudományának kicsi, és nem mindig helyes szerep jutott. Így pl. a tea Európában való elterjesztésében kiváló szerepe volt, amellett, hogy a hollandi társaság igen nagy tea-mennyiségeket halmozott fel, hogy van Bontekoe egyetemi orvosprofesszor, kinek a neve az apja korcsmáját diszitő tarka tehéntől ered, a teát mint minden betegség panaceáját és prophylacticumát ajánlotta, éppen azért, mert a tea *hatásai* az emberre csodásak, mert a legjobb, sőt egyetlen szer, amivel a vér besűrűsödését meg lehet gátolni, ami pedig minden betegségnek az oka. Erősíti az emlékezetet és az összes lelki erőket. Bontekoe szerint az élet meghosszabbítására csak pár szabályt kell betartani: folytonosan dohányozzál, állandóan igyál teát, ha nincs, akkor kávét, ha valami bajod van, végy ópiumot. 40—50 csésze teát is megitatott gyors egymásutánban a betegekkel. Később kiderült, hogy ezt a tea-apostolt a hollandi társaság bírta erre a tevékenységre és ő ezen társaság kézzelfogható érveit is elfogadta. A tea azonban elterjedt és van Bontekoe ehhez nem kis mértékben járult hozzá. Az érdeklődés a táplálkozás élettana iránt mindig nagyobb volt nagy háborúk, éhínségek után, mint mikor bőviben volt minden. Így ma is sokaknál divat a táplálkozás élettanának a művelése. Azt sem mondhatni, hogy ez az időről-időre visszatért „divat“ nem segítette volna elő nagy mértékben tudásunkat. Így a napoleoni háborúk után a francia akadémia kétszer is küldött ki egy-egy bizottságot táplálkozási

kérdések tanulmányozására és ezen bizottságoknak feltétlenül sok érdemük van a táplálkozás élettanának fejlesztésében.

Tudományunk mai állását azonban nem ez a divatmunka adja meg, hanem az a már sok évtizedre kiterjedő esöndes tudományos dolgozás, mely ezen a téren a kulturvilág sok helyén egyidejűleg folyt és melyet Magyarországon Tangl Ferenc professzor ur, kinek tanítványa lehettem, kezdeményezett és tett naggyá. A táplálkozás élettanának ez a fejlődése a természettudományok hierarchiájának egymás után való kifejlődésének egy természetes fázisa, mert a táplálkozás élettana nem képezhette az exakt kísérleti kutatás tárgyát, míg a fizika és kémia nem jutottak egy bizonyos fejlődési stádiumba. Elsősorban míg e két tudományban nem ismerték fel azt a három nagy természettudományi megmaradási elvet, mely főleg a mult század eredménye: az anyag, a kémiai elemek és az energia megmaradási elvét.

Ezen három elv ismerete adta meg a lehetőségét, hogy a táplálkozás élettana kísérleti alapokra helyezkedhessék és hogy rövid pár évtized alatt oly csodás fejlődést megtehessen. Utja az igazság keresésére irányult és úgy vélte helyesen a tudomány másik nagy értékét elérhetni: a hasznosságot. Ma, mikor bizonyos mértékig visszatekintünk egy hosszú utra, azt mondhatjuk, hogy ez volt a helyes, amint minden természeti tudományban az egyetlen helyes ut az igazság keresése, amit mindig követ a hasznosság megtalálása.

A hasznosság és igazság a tudomány két sarka. Ez a két sarok azonban nem esik egybe, hanem a spectrum vörös és lila részét képezik. A kettő összeköttetésében, ami a valóban észlelt realitás, igazság és hasznosság fordítva arányosan jelenik meg, aszerint, amint a két pólus felé fordulva haladunk. Ha valaki arra szánja magát, hogy a Hasznos után megy és az Igaznak hátat fordít, akkor azon dolgozik, hogy ami tapasztalat és intuíció, azt félretegye, a tiszta meggondolás sémájával foglalkozik, a jelentőség nélküli, tisztán alaki jelek játékává tesz mindent. Ellenkezőleg kell haladnunk, ha az igazságot keressük. A kép, a tulajdonság, a „concrétum” nyernek első helyet ismét és végül a törvényszerűség szükségszerűen áll előttünk kibontakozva az átélt véletlenségekből. Végül nem ugyanazon tulajdonságok azok, amelyek folytán a tudomány hasznos és melyek folytán igaz, amelyek folytán szigorú és amelyek folytán objektív. Edouard Le Roy ezen szavai igazán alkalmasak, hogy minden, de különösen minden biológiai kutatás vezéréül választassanak. Abban a tudományos sorban, amit már a mi nagy Bolyai Jánosunk megérezett és a tan-tantól az üdvtanig foglalt össze és melyet ma a tudomány a Comte-Ostwald szabály nevével ismer, a természettudományok sorrendjében azok gyakorlati fontossága, hasznossága is mindig nő és ha a kémia fejlődése óriási gyakorlati eredményeket adott, akkor a biológiától még több várható, de annál inkább kell, hogy szemünk előtt lebegjen, hogy az ut a kutatásban nem a hasznosság irányában, hanem az igazság felé vezet. A mai előadás visszatekintés legyen, így éppen a hasznosból indulunk ki.

Még a béke-éveiben állapította meg Rubner, a kiváló német fiziológus és higienikus, hogy a német nép legnagyobb része munkája eredményeképpen a szó szoros értelmében csak mindennapi kenyerét keresi meg és hogy csak igen csekély része fordíthatja több, mint 30%-át jövedelmének összes, a táplálék beszerzésén kívül eső kiadásaira. Magyarországon a viszonyok hasonlóak voltak. Így Farkas Jenő nagy gonddal összegyűjtött adatai azt mutatják, hogy bizony még az aratás idején is nagyon sok munkás élelmezése elégtelen volt, különösen ahol a természet nem nyújtja bőven áldásait. Pedig a rosszul táplált munkás nem tud olyan jól dolgozni és így Farkas is utal arra, hogy különösen a mezőkövesdi munkás, aki a munkában kitűnően bevált, nagy gondot fordít táplálékára és eledele elkészítésére is.

Ha a különböző táplálékok nagyobb időközökben fogyasztott mennyiségét és különösen pénzértékét összehasonlítjuk, arra az eredményre jutunk, hogy ez igen különböző. A német munkásra vonatkozólag Rubner azt találta, hogy a főleg fehérje- és zsirtartalmu tápszerek, úgymint hús, tej, vaj, zsír, sajt, tojás a tápláléokra fordított összes kiadás felét teszik, míg a sokkal nagyobb mennyiségben fogyasztott kenyér, tészta, burgonya, melyek fehérjében és zsirban szegények, sokkal olcsóbbak. Így azt is látjuk egyuttal, hogy minél szegényesebb a táplálkozás, utóbbiak annál inkább előtérbe nyomulnak.

Egész Középeurópa táplálkozása a háboru következtében gyökeres változáson ment át. Még 8 éve senki sem hitte volna, hogy még ennek a tejjel, mézzel folyó országnak szívében is a táplálkozás kérdése ily égető kérdéssé válhatik. Már Rubner előbb említett számítása alapján is kétségtelen, hogy csak a táplálkozás gyökeres megváltozása állíthatja meg Európa kulturáját azon a lejtőn, amelyre a háboru és a mai béke folytán jutott. Nem az első eset, hogy a táplálkozás nagy reformjai követték és egyenlítették ki a háboruk okozta gazdasági sebeket. A burgonya, ami kétségtelenül a néptáplálkozás nagyfoku olcsóbbodását jelenti, bár tul nagyfoku használata feltétlenül káros, lassan ugy terjedt, amint a háboru okozta gazdasági nyomor Európában lépésről-lépésre előkészítette számára a talajt. Az utolsó háboru és az emberileg lehetetlen béke egyszerre olyan gazdasági nyomort teremtett, hogy most hirtelen kellene olyan segítség, mint a burgonya volt. Kétségtelen, hogy sok szempontból különösen ma lehetne a táplálkozás javítani és a táplálkozást olcsóbbá tenni; az irányt erre megmutatják az előbb említett adatok. A fehérje- és zsirtartalmu táplálék az, ami ma a legdrágább és ami ma a leginkább hiányzik, pedig ez pótolható volna nagyon nagy mértékben, ha a mongol fajtától tudnánk tanulni és viszonyainkhoz alkalmaznánk a soja babot, ami ma relative könnyen történhetik és csak az organizáció kérdése, mert ami ugy a kémiai, mint a biológiai tápértékét illeti, a soja babból feltétlenül készíthetünk olyan tápszereket, amelyek nemcsak a tudományos követelményeknek, hanem a fehér ember izlésének is megfelelnek. Az ember izlése pedig, ha nem is abszolút, de mégis sok esetben jó ellenőrizője a táplálkozástani igazságoknak. Erre azonban később térünk rá.

A táplálkozásélettanának első fázisa kifejlődése idején a laikusok számára, akik közé nem egy különben kitűnő orvos is tartozik, úgy látszott, hogy a tudomány feltételei arra, hogy valamely tápszer az embernek megfeleljen, igen könnyen teljesíthetők és csak az ember táplálkozásban luxusra való hajlamossága, ingyensége az „oka“ annak, hogy csak bizonyos tápszereket választ. A gyakorlat a tudománnyal így látszólagos ellentétbe került. Azért látszólagosba, mert az anyagcsere élettanának megalapozói mindig hirdették, hogy szerves tápanyagaink nemesak építő anyagot és kalóriát — fűtő anyagot — szolgáltatnak a szervezetnek. Ezért kerülte az anyagcsere igaz buvára a gyakorlattal való kapcsolatot, mert tudta, hogy az ő feladata a pillér leverése, aminek a kiépítése a jövő vizsgálatainak feladata. A tudomány újabb fejlődése most ezeken a biztos alapokon megtörténhetett és olyan gyorsan, amint az más időkben alig lett volna képzelhető. És a táplálkozás élettanának újabb ága az anyagcsere élettanával szemben, mely arcát a teoretikus természettudományok felé fordítja, ez a biológia felé fordul és különösen ezek gyakorlati ágai felé, úgy a gyakorlati orvosi tudományok, mint a tápszereink termelése és készítése felé, ami által mintegy modern Janus istenné egészíti ki a táplálkozás élettanát. Tudományunk e két ága azonban kutatási irányában is teljesen különbözik egymástól, bár a kettő teljesen kiegészíti egymást. Az anyagcsere élettana azt vizsgálja, hogy hogyan változik meg a táplálék az emberben, ezzel szemben a fiatalabb tudományág azt kutatja, hogy hogyan változtatja meg a táplálék az állatot, illetve az embert, ezért a legmegfelelőbb elnevezése: tápszerhatástan.

A tápszerek megváltozása az élő szervezetben igen gyorsan történő folyamat, így könnyen kimutatható, jól észlelhető és aránylag egyszerűen is mérhető. Ezzel ellentétben az állat megváltozása a tápszer hatása alatt sokkal lassabban fellépő folyamat, nehezebben ellenőrizhető és csak igen hosszantartó kísérletekkel mérhető. Azonban ez az utóbbi folyamat semmi esetre sem hanyagolható el. Különösen nem tehetjük azt a táplálkozás élettanának gyakorlati jelentősége folytán, mert minden eddigi tapasztalatunk amellettszól, hogy az ember és állat táplálékválasztására ezen utóbbi hatás sokkal jelentősebb befolyással bír, mint az, hogy minő szerepe van a tápláléknak, mint fűtőanyagának az állati szervezetben. A táplálkozás élettana fejlődésének egymásutánjában csak a természeti tudományok már említett folytonos fejlődésének egy esetét látjuk, ha a fejlődési folyamat nem is teljesen egyenletes és a gyors haladás korát gyakran megakasztja, sőt vissza is vetette nem egy szellemi „apály“.

Mikor az anyag- és energiaforgalom élettana a tápszer változását akarja vizsgálni, akkor fel kell tennie, hogy eközben az állat nem változik meg, mert egyszerre két egymástól független változót nem vizsgálhatunk, hanem csak egyet, úgy, hogy ezen vizsgálataink közben a többit változatlanul tartjuk. A fizikus és kémikus a kísérleti körülmények célszerű választásával érheti ezt el, a biológus ebből a szempontból sokkal kötöttebb kézzel dolgozik. Különösen a táplálkozás élettanában nincs módjában, hogy olyan

ideális kísérleti körülményeket teremtsen, hol az elébb említett két változás legalább egyike teljesen a másiktól különválasztva hathatna. Ellenben a hatás időbeli különbsége az, ami lehetővé teszi, hogy a jelenségek két csoportját egymástól majdnem matematikai szigorúsággal elválasszuk. A tápszerek megváltozása az állati szervezetben gyorsan történik és napi szakaszokban nagyjában megismétlődik. Sok ilyen napi szakasz egymás mellé téve, kisebb-nagyobb eltérést ad, ami végre, ha néha csak igen hosszú időközökben is, az állat lényeges megváltozására vezet. A rövid 24 órás vagy pár napos periódusra az állatot qualitative változatlanul vehetjük, csak ritkán igen egyoldaluan választott táplálás, vagy a táplálék hirtelen megváltoztatása okoz az állatban lényegesen elváltozást.

Ilyen rövid tartamu kísérletekkel a tápszerhatástan ezért csak ritkán dolgozhatik. Az ő kísérletei hosszú időszakokra, hónapokra, sőt esetleg évekre kell, hogy kiterjedjenek.

Az anyagcsere élettana arra tanít meg bennünket, hogy mennyi táplálékra van az embernek szüksége és durva kémiai osztályozással rámutat, hogy mennyi fehérjének, szénhidrátoknak, zsírnak, sónak és minnek kell a táplálékban lenni, illetve, hogy organikus tápanyagaink fizikai szempontból mennyi energiát kell hogy a szervezetbe vigyenek, ami az ott lefolyó lassu vegetálási folyamatok folytán kémiai energiából a szervezetnek szükséges energiákká átalakulhat, hogy végül legnagyobbbrészt hő alakjában a szervezetet elhagyja.

Ezzel szemben a tápszerhatástan a táplálék quvalitásának pontosabb vizsgálatára szolgál és azt adja meg, hogy hányféle és milyen fajta hatásokat gyakorol a táplálék a szervezetre. Ezekért a biológiai minőségbeli különbségekért fizetjük egyes tápszereinket sokkal drágábban. Általában azt mondhatjuk, hogy ez a minőségbeli különbség kétszer olyan drágává teszi a legegyszerűbb kielégítő táplálkozási módot az egyszeri mennyiség szerinti minimummal szemben, drágább persze még sokkal inkább is lehet.

Ezen a helyen nem foglalkozhatom kimerítően ezen tudásunk fejlődésével, ami pedig általános ismeretelméleti szempontból is nagyon érdekes, sőt még tudásunk mai állását sem ismertethetem kimerítően, hanem csak az egyes legfontosabb eredményekre utalhatok.

Legelőször a táplálék sózását ismerték fel, hogy azok hatnak a szervezetre. Ezeknél könnyű volt kimutatni, hogy az anyagcsere folyamán nem változnak meg és mégis igen fontosak. Hatásuk azonban nem volt pontosan tanulmányozható, mert tápszereink sótartalmát nem lehetett addig egyoldaluan megváltoztatni, míg a vízben oldható organikus anyagok hatása nem volt ismeretes. Erre vonatkozó ismereteink pedig a legutóbbi időkig csak igen gyérek voltak.

A következő lépést a fehérje minőségének pontosabb megismerése hozta. Már több mint 50 éve hogy tudtuk, hogy egyes fehérjék nem alkalmasak a szervezet táplálására egyedül. Fischer Emil, a nagy német kémikus kutatásai adták meg az alapot a további vizsgálatokra. Az ő munkájának eredménye az, hogy ma tudjuk, hogy a fehérje, mint egy lánc, sok külön-

böző, kémiailag közel rokon mintegy láncszemből van összetéve. A különböző fehérjéket általában egyenesen láncszemek alkotják, de némely fehérjéből egyik vagy a másik láncszem hiányzik. Az állati, illetve emberi szervezet egyes ilyen gyűrűket maga is tud készíteni, van azonban olyan, amit nem. Ha olyan fehérje van a táplálékban, ami éppen ilyen láncszemben hiányos, az a táplálkozásra elégtelen.

Majd egyes betegségeket ismertek fel, melyek annak folytán lépnek fel, hogy a táplálék bizonyos alkatrészei hiányoznak. Ilyen a beri-beri és a skorbut.

Mindkettő bizonyos tápszerek vizben oldható alkatrészeinek hiánya miatt lép fel. De más alkatrészek hiánya miatt lép fel a beri-beri és más miatt a skorbut. A beri-beri hihetetlen pusztítást vitt véghez a távol keleten. Legfőbb oka kétségtelenül a táplálék technikai feldolgozása volt. Mert míg a régi primitív módon hántották a rizst, addig nem terjedt el, azonban az új amerikai, tökéletesebb hántó és rizsfényező gépek munkájának az eredménye. Mert a rizst borító finom hártya, amit a tökéletlenebb gép meghagyott, az gyakorolja a beri-beri ellen védő hatást. A konzervált tápszerek okozta megbetegedés a skorbut is. Így főleg a nagy hajózások alatt lépett fel és különösen a hajós országok, mint Anglia ismerték. De gyakran fel lépett háborúkban is. Így József császár török háborújában is, és mikor a bécsi katonai egészségügyi tanács gyógyítására mindenféle szárított fűféléket és szárított főzeléket ajánlott, akkor már megírta egy katonaoorvos, hogy csak a friss főzelék és friss gyümölcs használ ellene s főleg a citrom hatásos gyógyszere. Az ilyen hatás egy harmadik fajtája különösen fontos gyakorlati szempontból, mert az európai átlagos ételmezés ritkábban vesztheti el az előbbi hatásokat. A tej, vaj, tojás speciális jelentőségét tápszereinkben azonban aránylag sokkal drágábban kell megfizetnünk és így könnyebben lesz nemkielégítő. Ezen tápszerek hatása abban nyilvánul, hogy jelenlétük nélkül nincs növekedés. Azonkívül úgy látszik, hogy fontos szerepük van a tuberculosus prophylaxisában is, ami különösen abban nyilvánul, hogy hiányuk folytán a tüdő nem tud fertőző betegségekkel szemben védekezni. Empiricus alapon épen ezen tápszerek már régen használtatnak a tuberculosus diaetikus kezelésében. Hasonló a csukamájolaj hatása is, míg ellenben sem a növényi zsirok, sem a disznózsir nem gyakorolják ezen hatást.

Különösen érdekes az amerikai szerzők azon eredménye, hogy az állat nem képes ezt a hatást maga létrehozni. A tehén a tejben csak leválasztja a zöld takarmányban felvett ezen anyagokat. Természetesen ezzel még nincs az mondva, hogy általában minden esetben a zöld főzelék vagy ennek kivonatai a tejet helyettesíthetik, mert ezt az elválasztási folyamatot, melyet a tehén végez, még a laboratóriumokban sem tudjuk egészen utánozni; bár az első lépések ez irányban is megtörténtek. Mi tudjuk, hogy ezen hatás tényezői zsirokban oldódnak, esakhogy még sok más is oldódik amellet a zsirokban.

A tudomány eddig különösen azon táphatásokkal foglalkozott, melyek hijján az élet fentartása nem lehetséges. Kétségtelen azonban, hogy ezeken kívül még a hatások egész sorozata szükséges. Ezek vizsgálata azonban már nagyobb nehézségekbe ütközik. Ide tartoznak a hus, az alkoholos italok, coffein tartalmu thea és kávé, a hasonló hatásu csokoládé és a különböző fűszerek. Sok esetben sikerült itt speciális hatásokat kimutatni, azonban túl messze vezetne ezek ismertetésébe ezen a helyen belebocsátkoznom. Kétségtelen azonban, hogy itt már sok történik luxusigényletből, sőt sok ártalmas szert használnak igények tulfeszítéséből.

Épen ezért fontos, hogy most a táplálkozás élettant megint egy más szempontból tekintsük át. Még pedig abból, hogy miképen választja az állat, illetve az ember tápszereit.

A kísérleti biologia szempontjából feltétlenül a legkülönösebb jelenség, a biologia fejlődésére való tekintettel, hogy az állatok táplálék-választása eddig nem képezte kísérleti vizsgálat tárgyát. Ez feltétlenül csak az anyagcsere élettana által oly következetesen hangoztatott „de gustibus non est disputandumra“ vezethető vissza. Ez, amint láttuk, az anyagcsereélettan fejlődésének szempontjából feltétlenül szükséges volt.

Teljesen ellentétben a modern élettan ezen kísérleti nemtörődöm-ségével azt látjuk, hogy ami az ösztönszerű tápszervelet választás élet-és egészségfenntartó értékét illeti, ez még a physiologusok közt is nagy jelentőségnek örvend. Sőt nem egy esetben ennek a pontos működését tulságosan is tulbecsülik, bár a történelemből jól tudjuk, hogy az izlés egyoldalú kultusza az emberiséget nagyon hibás utakra, egész kulturák lejtőjére vezette. A helyes értékelést csak a kísérlet adhatja meg. Mielőtt azonban ezen kérdések tárgyalásába bocsátkoznánk, még egyszer emlékezzünk meg Le Roy szavairól, mert ha a tudomány végeredményben az emberiség részére gyakorlati eredményeket kell, hogy szolgáltatson, nem lehetséges ezeket a gyakorlati eredményeket kikényszeríteni. Hanem az utnak az igazságtól a hasznosság felé kell haladnia, nem pedig fordítva. Ha a tudományos vizsgálatok egy ilyen veszedelmes téren mozognak, mert oly nagy mértékben hasznos minden eredményük, ezen szavakat nem hangsúlyozhatjuk eléggé.

A 18-ik század végén az állati ösztönnek igen nagy jelentőséget tulajdonítottak és nagyon sokat foglalkoztak vele. Buffon, a híres zoologus „tudományos eredményé“ is az, amely szerint „tous les animaux ont en soi un instinct, qui ne les trompe jamais“.

Ma nagyon jól tudjuk, hogy ez nincs egészen így. Az ösztön általában, de különösen a kísérletileg oly jól vizsgálható táplálék-választás ködös, mysticus, esodás tulajdonságait levetette és kísérlet tárgyát képezheti. Azt látjuk, hogy ugyanugy, mint minden ingerre való reakció igen nagy mértékben célszerűen hat, sőt azt mondhatjuk, hogy az nagyon sok esetben ugyan, ismeretes az eseteknek egész sorozata, melyekben nem láthatunk célszerűséget, sőt hol az állat ösztönétől célszerűtlenül vezetve halálba rohan. Ma

csak a legdurvább vonásokban tudjuk, hogy mennyiben célszerű az ösztön és mennyiben nem. Általános szabályok erre vonatkozólag még nem állíthatók fel. Annyi azonban már bizonyos, hogy az ilyen eredményekhez nem jutunk kvalitatív és gyors kísérletekkel, hanem csakis quantitativ, az állat egész életére kiterjedő mérésekkel. Az idevágó jelenségek szigorú ismétlődése arra mutat, hogy ezen ösztönt époly állandó, nagy természeti törvényszerűségek határozzák meg, mint az anorganicus világ folyását és hogyha az emberi életben ugylátszik, mintha a szabad akarat intézhetné ezeket a dolgokat, az csak csalfa látszat, mert a kísérleti körülmények egyrészt nem állandóak, másrészt pedig valójában még az embernél is a válogatás lehetősége csak igen rövid időközökre vonatkozik és szoros összefüggésben van az előbb fogyasztott táplálékkal. Legszebben bizonyítják ezt olyan kísérletek, mikor egyesek kísérleteket végeztek önmagukon egyoldalu táplálkozással. Milyen hamar tiltakozott ez ellen az ösztön! Hány orvosi rendelés akad meg a beteg ösztönének ellenállásán és valószínű, hogy ilyen esetekben az ösztön tiltakozása célszerű. Hogy a táplálékválasztás nemcsak rendes állapotban történik célszerűen, hanem hogy a beteg a táplálékban ösztönszerűen gyógyszerét találhatja, azt Moleschott egy igen érdekes megfigyelése mutatja: „Menschen die an Skorbut oder überhaupt faulichten Krankheiten leiden, essen häufig gerne saure Früchte, Limonen, Pomeranzen.“ Ezt írta, anélkül hogy ezen gyümölcsöknek specifikus gyógyító hatást tulajdonítana. Ma tudjuk, hogy különösen a citromnak feltétlen gyógyító hatása van a skorbutnál, ami épen egy „vitamin“ hatására vezethető vissza. Tehát a beteg normálistól eltérő állapotának megfelelő, jó hatást is bír tápszerében választani. Ugyanilyen jelentőségű Moleschott-nak egy másik megfigyelése, mely szerint chlorosisban szenvedő lányok a vastartalmu táplálékot kedvelik. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a vas szerepét chlorosisnál Moleschott ismeri. Viszont bizonyos az is, hogy épen betegségekben a táplálék választásának célszerűsége a legnagyobb mértékben csökkenhet, erre vonatkozó ismereteink azonban túl gyérek ahhoz, hogy összefoghatóan tárgyalhassuk.

Ha sok esetben kimutatható is, hogy az ösztön megmutatja az állatnak, hogy melyik a jobb táplálék, semmiesetre sem mondható az, hogy absolute vezeti az állatot, mert az állat a rosszabb táplálékból is választ. Nagyon kevés és már csak igazán biológiailag nagyon rossz táplálék az, melyet az állat meg sem érint.

Az ily irányu állatkísérletekben legfeltűnőbb, hogy a különböző állatok igen egyformán választanak. Ha a kísérlet elején nagyobb eltérések vannak is közöttük, ezek hamar kiegyenlítődnek, úgy hogy valóban majdnem quantitative meghatározhatjuk különböző táplálékok közt való választását. Különösen feltűnő, hogy gyakran a táplálék választása a kísérlet közben hetekre, hónapokra terjedő periodusokban változik az állatnál. Itt is különböző állategyedeknél a periodusok hossza nagyon változik. Különösen fontos, hogy az állatok táplálékválasztása nagyon érzékeny olyan behatásokkal szemben, melyeket egyébként nem, vagy csak nehezen tudunk kimutatni.

Igy a különböző technikai táplálék feldolgozási módszerek igen lényegesen befolyásolják azt. Az őrlésnél például ki lehetett mutatni ezt a hatást, de egyúttal azt is, hogy különböző magvaknál ez igen különböző mértékű. Míg ez a hatás a búzánál aránylag csak csekély, úgy hogy jól kimutathatóan csak a korpára vonatkozik, t. i., hogy a korpa biológiai értéke csökken az őrlés alatt igen lényegesen, addig a hüvelyeseknél az őrlés az egész mag lényeges megváltozására vezet, amit az ember is azon érez, hogy pl. a borsó őrlésekor keserűvé válik. A sojababnál pedig ez a hatás oly nagyfokú, hogy egyéb tápszer mellett a fehérjében és zsirban oly dús, de csak egyszerűen megőrölt lisztet az állat egyáltalában nem fogyasztja.

szemben, hanem hasonló magvak különböző fajaival szemben is érzékeny szemben, hanem hasonló magvak különböző fajaival szemben is érzékeny indicator az állati ösztön. Így igen feltűnő, hogy a különböző hüvelyeseknél egész határozott a választás, de így van ez a különböző gabonaféléknél is, hol olyan lényeges biologicus különbségeket az egyes fajták között eddig nem sikerült kimutatni. Így a fehér patkány mindig sokkal többre becsüli a kukoricalisztet, mint a fehér búzalisztet. Feltűnő volt különösen a választás a buza, árpa és rozsliszt között. A kísérlet elején az állatok rendszeresen inkább árpalisztet választanak, mint búzát és rozsot, ezt követi egy időszak, melyben az állatok a rozslisztre tértek át, a kísérlet utolsó szakában pedig az állatok túlnyomóan búzalisztből éltek. Igen érdekes ez a jelenség különösen azért, mert a történeti korban belül az emberiség nagy része hasonló változáson megy keresztül, ami fő gabnahasználatát illeti. Még a középkorban a leglényegesebb szerepet játszotta az árpa, mint kenyérliszt, ezt követte a rozs, majd ezt is vagy kiszorította, vagy kiszorítja a buza. Mintha a Haeckel-féle phylogenetikus szabály egy táplálkozástani példája állna előttünk, hogy t. i. az egyén fejlődésében ugyanazon az úton halad, mint a faj. Ezen választásban tehát a gerincek nagy családján belül észlelhetjük ezt a jelenséget. Ami ugyan még nem jelenti azt, hogy ez ezen család minden tagjára áll. Sok jel arra mutat, hogy ami a táplálkozást illeti, a zoologiai rendszeren belül bizonyos convergentiák észlelhetők, ami pl. különösen közel hozza az embert a patkány táplálkozásához, de ami a rendszerrel szoros összefüggésben nincs. Csak a további kiterjedt vizsgálatok tisztázhatják ezen kérdéseket pontosabban.

Az állat táplálékválasztásának ezen érzékenysége alkalmassá teszi ezen vizsgálati irányt arra, hogy mintegy indicatorul használhassuk a tápszerhatástani vizsgálatok céljaira. Ez a módszer egyszerűen megadja azt, hogy hol várható különbség a tápszer biológiai értéke közt, bár minden ilyen kísérlet ma még, tekintve hogy az eredmény nem magyarázható egyszerűen célszerűségi alapon, további analysisre szorul. Ezen kísérletek rendszeres, nagyarányú keresztülvitele teszi azonban majd csak azt megállapíthatóvá, hogy mennyiben célszerű az állat tápszerválasztása és mennyiben nem. Nagy anyag, amely azonban nem lehet egy kutató eredménye, teszi majd lehetővé egyúttal a tápszerválasztás általános törvényszerűségének pontosabb megismerését.

Ezen rövid áttekintés eléggé mutatja, hogy milyen sokoldalú és a gyakorlattal mily nagy mértékben összevágó észlelési mód áll a tápszerhatástan rendelkezésére.

Erekly Károly nagyon helyesen jegyzi meg, hogy a táplálkozás élettana akkor fog nagy fejlődésnek indulni, ha a gyakorlattal karöltve fog haladni. Ma ennek a keresztülvitelére kész az alap. Az anyagesere élettanának a kémia és physika szellemében való pontos kidolgozása és a tápszerhatástan kereteinek felállítása után megindulhat a gyakorlati kutatás egy-szerre a tápszertermelés különböző terein is.

A tápszeriparnak meg kell állapítania azt, hogy a tápszerelőállítási módszerek mennyiben befolyásolják tápszereink biológiai értékét és óvakodnia kell attól, hogy a természetes táplálékok értékét rontsa, mert különben a technika az emberiség rovására fejlődik. Ma egy-egy gyártási módszerrel nagy tömegek élelmezését látjuk el. A legkisebb hiba igen sok ember élelmezésének lassu megváltozását okozza és kétségtelen, hogy nagyon sok ilyen hiba történik. Az ember ösztönszerű táplálékválasztása kétségtelenül rosszabb, mint az állaté és a mesterséges szoktatás ezen ösztön elnyomására vezet. Az utolsó 100 évben különösen, de leginkább a háboru alatt és folytán minden kulturnép táplálkozása lényegesen megváltozott. Már pedig ezek a sajátságok épen olyan jellemzők vagy talán még jellemzőbbek, mint a fajiak, már csak azért is, mert lassu, hosszú hatás alatt a faji tulajdonságok megváltozására is vezetnek. Meg kell azért ismerkednünk azzal, hogy miképen táplálkozik az ember egyes országok, de egyes országrészek szerint és rekonstruálnunk kell, ma már kétségtelenül nehezen, hogy hogyan táplálkozott. Ezen a téren nem elegendő azonban, hogy csak qualitativ, vagy fél quantitativ adatokat gyűjtsünk, hiszen csak az igazán quantitativ adatoknak van értékük. Ezen kísérletek természetes kiegészítése, hogy pontosan meg kell ismernünk az állattakarmányozás és növénytermelés hatásait. Az örlés, a zsirok kikészítésének példája mutatja, hogy egy ilyen fontos néptáplálék fontos quantitativ különbségeket mutathat tulajdonságaiban. A tojásban is sikerült finom minőségbeli különbségeket kimutatni. Az ezen irányban különösen Amerikában végzett vizsgálatok igen biztatóak. Különösen fontos annak a megállapítása, hogy a többtermelés biológiai szempontból mindig jobb termelés-e? Ismeretes, hogy a háboru alatt a buza fajának célszerű megválasztásával sikerült Amerikában a termelést igen nagy mértékben fokozni, azonban ez a fokozás főleg a keményítő többtermeléséből állott. Már most csak a biológiai hatás pontos vizsgálata döntheti el, hogy ez célszerű-e. Épen hazánkban a többtermelés terén még nagyon sok történhetik, amiben igen fontos, hogy már kezdettől fogva minden megtörténjék, hogy az ne legyen káros. Hogy a termelésnek nemcsak „tudományos“, de teljesen tudománytalan megváltozása nem jár mindig a biológiai hatás javulásával, arra szép példa a babtermelés változása Európában. A mostan legjobban elterjedt kisszemű bab Amerika felfedezése után jutott Európába; botanikai neve *phaseolus vulgaris*. Lassan majdnem teljesen kiszorította a régen, már a

rómaiaknál használt babot, a vicia fabát. Már most a tápszerhatástani kísérlet kimutatja, hogy a vicia faba biológiailag sokkal jobb, mint a phaseolus vulgaris. Sok esetben tapasztalhatjuk, hogy különösen a növényi tápszerek között, de az állatiaknál is nem azért választ az ember és állat, hogy tökéletesebb tápszert nyerjen, hanem hogy elkerülje a károsakat. A növények immunitása az állatokkal szemben igen különböző. Az immun, káros növényeket az állat nem választja. Az emberi kultúra fejlődésének egyik legnagyobb lépése volt, mikor az ember ezt az immunitást sok esetben meg tudta törni vagy legalább is nagy mértékben lecsökkenteni. Ez a főzésnek, általában a hő alkalmazásának legnagyobb jelentősége. Természetesen a hő nem alkalmas minden káros hatás megszüntetésére. Az embernek itt Scylla és Charybdis közt kell átjutnia, mert ugyanaz a hőhatás, mely bizonyos fokig sok esetben jó, túlságos mértékben vagy sokáig alkalmazva káros. Ezen hatásokat azonban csak nagyon kevés esetben ismeri a tudomány pontosan, ami sajnos igen sok káros hatást váltott ki, amikor ezeket a hatásokat a technika kivette a jó háziasszony kezéből. A kultúra útja nem visszafelé vezet és ha ezeket a határokat a tudomány állapítja is meg pontosan, nem csekély mértékben vették ki épen ezen a téren részüket a női tudósok, és megállapítható, hogy a nők működése ezen a téren nélkülözhetetlen. Ezen kérdésekben a jövő tudományos munkája még sok szép eredményre fog vezetni. A ma szempontjából azonban különösen Közép Európára a tápszerhatástan más szempontból a legfontosabb. Ha már a háború előtt a legtöbb ember csak nehezen kereste meg mindennapi kenyerét, akkor ez a szociális kérdés a béke következtében nemzeti kérdéssé lett. Az a gazdasági nyomás, melyet a béke Közép-Európára hozott, elviselhetetlen teher azért, mert Közép-Európa népei azt becsületesen megtartva nem tudnak sem minőségileg, de mennyiségileg sem rendesen táplálkozni. Ezen az uton csökken a munkaképességük, a tartós hatás alatt azonban tönkremegy az egészségük. Ha a régi háborúk arra vezettek, hogy egyes népeket egyszerűen kardélre hányták, akkor a táplálkozás élettanának mai állása szerint ez a béke még kegyetlenebb, mert hosszú munkaképtelenségre és még lassabb halálra ítél egész népeket. Ha ez ellen minden eszközzel küzd mindenki, nemcsak minden állam, hanem minden egyén, ez csak arra hárul, aki ezt az ördögi gondolatot kitalálta. Különösen az angol és amerikai kutatók mutattak rá arra, hogy a táplálék kvalitatív hatásai milyen lassan jelentkeznek még sokkal gyorsabban fejlődő állatoknál is, mint az ember. Az embernél kétségtelenül még sokkal később is jelentkezik a káros hatás, mint a sokkal rövidebb ideig élő állatnál. Ezért bátran mondhatjuk, hogy ma még túl kevéssé ismerjük a táplálkozás káros következményeit és még évek múlva is fel fog lépni ennek a hatása. Ezért nem léphetünk fel ezzel a káros hatással szemben kellő eréllyel. Tudatára kell hoznunk mindenkinek, hogy az ember mindennapi táplálkozása nem lehet politikai játék és retorzió kénye-kedvének kiszolgáltatva. Ez sokkal kegyetlenebb, mint a buvárhajó vagy a legtökéletesebb gépfegyver, mert sokkal többeket talál egyszerre és csak lassan pusztítja őket. Ez a leghatalmasabb fegyver

pedig még ma a békében is működik és a hosszú hatás miatt jobban mint a háboruban.

Liebig a nagy német chemicus azt mondta, hogy minden erőszak, minden kényszer azon az országon toroltatik meg a legrettenetesebben, amelyik azt gyakorolja. Remélhetőleg ez most is igaz lesz, de hogy még mennyi áldozatot fog ez a rettenetes gazdasági fegyver szedni, nem lesznek-e kis országok teljesen áldozatait, azt nem tudjuk. A tudomány feladata előrelátni. Azt mondhatjuk, hogy a nagy quantitativ hiányt a tápszerek óriási többtermelése fogja felváltani. Már ma is látjuk ennek a kezdetét. Már a háboru előtt óriási területek termeltek gabonát a régi világ termeléséhez képest; ez a termelés a háboru alatt még fokozódott és kétségtelen, hogy a többtermelés tökéletesbitésével ez még igen nagy mértékben növekedhetik. Európát a mai hiánnyal szemben, ha az emberek észre fognak térni, el fogja borítani más világrészek már meglévő tápszerfölöslege, — akkor hazánkknak nehéz versenyt kell majd kiállania. Előreláthatólag nemcsak a kivitel dolgában, hanem a hazai piacon is. Ezen csak jó minőség segíthet. Különösen Amerikában ezen a téren ma lázas tudományos, valamint technikai munka is folyik. Csak úgy állhatunk meg a népek versenyében, ha ebben meg tudjuk állni helyünket. Ez a kis terület nem versenyezhet abban, hogy mennyiségben sokat termeljen Amerika, Ázsia és Ausztrália nagy siktségjaival, annál inkább abban, hogy jót termeljen. Mintegy az utat mutatja ebben az irányban Magyarország istenadta ajándéka, a minőségileg páratlan buza. Ami jó, azt meg kell tartani és hozzáhasználni, ez a feladatunk.

Csak rövid összefoglalásban adhattam ennek a kis kettős tudományágnak, a tÉplÉlkozás élettanának mintegy geographiáját, hogy hogyan látom az egyik részen művelt, fényes, nagymultu tudományokkal, a matematikával, physikával, chémiával való viszonyát, az anyagesere élettanának az exact tudományok felé való orientálódását, a tápszerhatástannal szemben, mely inkább a másik határ felé hajlik, hol nem oly régi. még inkább sötét, de annál bujább tenyészetű tudományszakokkal áll érintkezésben, nevezetesen a gyakorlati orvostudománnyal és az élelmiszerek technológiájával, melyek a tudományok történetében csak jönni fognak. Fontosságát ennek a kis tudománynak centralis fekvése adja meg és az, hogy ma ő van soron.

Európa kulturája a physika és chémia csodás kifejlődésére vezetett. Egy kiváló német philosophus ma a „Niedergang des Abendlandes“ és vele a kultura visszafejlődését, egy új középkor kezdetét jósolja. Mi biológusok ezt nem hihetjük. Nem hihetjük a biológia hajnalán, amikor azt látjuk, hogy a chémiai és physikai módszerek egyszerű utánzása után egy új, önálló, a physicával egyrangú, exact-kísérleti biológiában folyik a legszorgalmasabb s már is igen eredményes munka. Ennek az előfutárja sok szempontból a tápszerhatástan.

Tudományunknak ilyen madártávlatból való áttekintése nem teszi látóvá egyrészt azt a serény munkát, amely épen sok helyen folyik, de másrészt más tereken sok éles, de többnyire meddő harcot sem. Ez nem is lehetett a mai előadás feladata. Mindenesetre hangsúlyoznom kell, hogy ma Ma-

gyarországon a tudományos kutatás lehetőségei sokkal rosszabbodtak a háboru folytán és különösen a táplálkozás élettanának művelése vált nehezzé, pedig azt legalább meg kellene tartani, ami már itt van; mert Kisbán Miklóst idézve bizton elmondhatjuk, hogy „erre vezet a magyar nép útja“.

Dr. Berczeller László.

A statisztika szervei a háboru alatt.

Bármily régen főtt is a világpolitika és világverseny boszorkánykonyhájában a háboru mérges kotyvaléka, az kétségtelen, hogy a be nem avatott milliókat meglepetésszerűen érte s a statisztika csöndes, rendes műhelyeibe is egészen váratlanul jutott el. A nagy kavarodás első heteiben, amikor a hadbahívások első parancsszava válogatatlanul elvitte a katonailag kiképzett fiatalabb korosztályokat, mikor a hadüzenetek a félvilágot harcba keverték s a közvetlenül nem érdekelt feleket is úgy megriasztotta a hirtelen világbonyodalom, hogy még távoli világrészekben is moratóriumokkal védekeztek gazdasági rendjük összeroppanásának veszedelme ellen, a statisztika tanácstalanul huzódott meg. Érezte, hogy a hirtelen keletkezett forgószélben neki nem lehet szerepe s apró mérőeszközei nem tudják nyomon követni azokat a gigantikus lépéseket, amelyekkel a háboru óriási útjára indult. S úgy látszott, hogy a vihar sokkal nagyobb szabásu, hogysen tartós lehetne; a rövid idő alatt, amig tombol, nem lehet ellene tenni semmit, legföljebb utólag venni számba a kártételeit, mint ahogy a gazda is földél alá huzódva várja ki, mig a jég vetéseit paskolja s csak a vihar elmulta után járja be a határt, meggyőződni, hogy mennyit vesztett.

Ezért a statisztika szervei szerényen félrehuzódva, beleolvadtak az általános erőfeszítésbe; innen van az, hogy kezdettől fogva oly sok statisztikus hagyta életét is áldozatul a háborunak. Mikor néhány hónap lepergett a háboruból, a statisztika érezte már, hogy a társadalmat megrázkódtató nagy eseményeihez a maga mérőeszközeit is oda kell idomítania. Még mindig ~~ugy~~ tetszett azonban, hogy a háboru nem lesz nagyon tartós, tehát következményei sem mélyrehatók; legfeljebb a naptári évet, amelynek határpontjaihoz alkalmazkodva mutatta ki a statisztika az adatait, kettétörök s a megfigyeléseket azon időszakról, mely a hare kitörésétől a fegyverszünetig eltelik, külön kell összefoglalni. És megrögzíteni néhány olyan jelenséget is, amely a háboru kezdetén egyelőre kizárólagos tünetmenny gyanánt mutatkozott, amikor a nagyobb komplikációk még csak erjedtek, de nem törtek ki a fölszinre. Eleinte inkább a gazdasági pangásnak, irányvesztett tájékozatlanságnak a jelenségei bukkantak elő; a termelő és kereskedő

osztály látszott súlyosabban érintettnek. A hadbavonulások nagy tömege dacára is munkahiány mutatkozott, az adók szabályos befolyása akadt meg, némely közvetett adónem is sokat szenvedett, a zálogházak forgalma növekedett s egy új mozgalomnak, a társadalmi segítőakciónak hirtelen fellobbanása látszott figyelemreméltónak. Az első háborus statisztika nem is mert többre vállalkozni, mint ezeknek az intenzívebb s az időbeli részletekre is jobban kiterjedő megfigyelésre s azokra a tanácsokra, amelyeket a hadvezetőségnek adott, hogy a hadbahívott népesség foglalkozás és kor szerinti megoszlását, a betegek, sebesültek és halottak adatait hogyan mentse meg az elkallódástól. A népesedés jelenségei közül a polgári lakosságban eleinte csak a házasságkötések csökkenése s a vándormozgalom kényszerítalma ötlött fel; majd megkezdődött a születések hirtelen hanyatlása, míg a halandóság — melynek mértékét a harcmezőn alig lehetett megállapítani — az itthon maradt lakosság körében is fokozatosan fájdalmasabb lett. A hadi-veszteségekről hézagosan és elkésve kiadott jelentések összegezésével is kísérletezett a statisztika: általában igyekezett a társadalom kóros érveréséből a szokatlant, ritmutalant följegyezni pedáns orvos módjára. De a lázmerőben külső szimptóma s ennek mérésikélése közben a gazdasági és társadalmi életnek beteg kinövésai sokkal jobban elhatalmasodtak, hogysen a megkezdett kisebb arányú megfigyelések azok mértékét és súlyát meg tudták volna ítélni.

Milyen változás minden vonalon! Pusztulása hosszú élet föltételeivel bíró egészséges fiatalságnak, kénytelen oltalma a satnyáknak. Elmaradó új frigyek, számban összezsugorodott új nemzedék. Bőséges aratása a halálnak, mely a gyér bölcsőket is fölkeresi s a megtámadott szervek betegségeit gyorsan fejleszti tovább. Néptelenedő falvak, pedig kivándorlás sem pusztít, terhüket alig bírónak duzzadó városok, melyeket a bevándorlás, menekülés is növel. Kezdetben enyhülő bűnélet, mert a bűnre leghajlóbb férfi katonai regulák alatt él; aztán a magára hagyatott küzködő asszony sodródik a bűnéletbe, hogy őt kövessék a forgatagba a fiatalok, előbb a fiúk s utánuk szédüljenek mind fájdalmasabb gyorsasággal a lányok is. A vagyoneletelődásoknak hihetetlen méretei; értékes társadalmi rétegeknek fokozatos hajszolása a nyomoruságba s amellet az ismeretlenségből felbukkanó új alakoknak nemcsak hirtelen növekvő jóléte, hanem dölyfös fényűzése is. És mindezek mellett a küzdő államoknak az a végső erőfeszítése, amely az anyagok valódi inségében (legyenek azok élelmiszerek, ruhák vagy hadianyagok) a legtulzottabb takarékoságot igyekszik kifejteni, de minden újabb rendszabálya növeli az azt kijátszók élelmes seregét. Megmegujuló áldozatkészségek és ugyanugy megújuló nyereségvadászatok az állami kölcsönök kibocsátásánál. Az államok kénytelenek guzsba kötni a forgalmat, a fogyasztást, a termelést s nem veszik észre, hogy közben ez a guzsfonal a saját testükre csavarodik, megakadályozza szabad mozgásukat, a tilalmak és parancsok papirosvillámok maradnak s az állam tehetetlenül nézi, amint a fékét szakított gazdasági élet eddig ismeretlen utakon zihálva, szabálytalanul vonszolódik tovább.

Mikorra azonban a statisztika ezeknek a jelenségeknek a világot átalakító nagy befolyását fölismerte s a nagy küzdelem megörökítésére való nagy eszközöket kereste, (Magyarország kezdeményezésére 1916-ban óhajtottak a központi hatalmak főbb vonásaiban egységes háborus statisztikát létesíteni) akkorra már lélekzetnyi ideje sem maradt hozzá, mert a háborus igazgatás egyre több nyilvántartó teendőt bízott reá. Egymást érték a fölvételek a hadirokkantokról, évi népösszeírások, sűrű készlet- és terményfölvételek váltak szükségessé, hogy amindennapi kenyérrel való ellátás terveit meg lehessen csinálni, a statisztika színe elé idézték mindazokat az anyagokat és gyártmányokat, amelyekre a hadiigazgatásnak és a népesség ellátásának szüksége volt, ideértve a fémeket, textilanyagokat, kőolajat, fát, szenet stb. Egységes akarat óhajtotta volna irányítani a termelvények szétosztását s ez minden rendelkezését a statisztikára kívánta alapítani.

A statisztika teljesítőképesége abban az irányban kétségtelenül romlott, hogy olyan adatok közvetítőjévé kellett válnia, amelyeket a felülkerekedett önzés mindig jobban igyekezett eltakarni s amelyek kutatásához korábbi szervezete is hiányzott, mert a jegyzői, tanítói személyzet kicserélődött s ismeretlen viszonyok közé kerülve, háborus túlmunkával is küzdött. A statisztikai adatszolgáltatás megbízhatóságának nagy gyengülése nemcsak abban a vonatkozásban mutatkozott, ahol hadiérdekből kellett kutatni az egyén anyagi viszonyait érintő adatokat, hanem minden egyéb viszonylatban is: a hátralékokkal előntött bíróságok épp úgy nem tudták rendes statisztikai munkájukat végezni, mint az egyensúlyukból kibillent hitelszervezetek, az óriási teljesítményekre kényszerített közlekedési vállalatok, vagy a helyettes nőtanítókra maradt iskolák.

Végelemzésben tehát a statisztika a háboru derekán túl nemcsak a nagy átalakulásoknak megfigyelésétől maradt el, hanem békés munkájából is mindig többet kellett, mint valami haszontalan homokzsákot eldobnia, hogy annál könnyebben röppenjen hirtelen támadt új célja, az emberi és hadi anyagok falanszterszerű nyilvántartása felé. S a falanszterhez való közeledés Magyarországon legalább tovább folytatódott s orosz mintára, mely a statisztikát kívánta főelosztószervül tekinteni, a kommün nálunk is az áruüzletek készleteit, a gyárak termelvényeit a statisztika útján akarta a fogyasztás felé irányítani. Nagy rombolást okozott ez a statisztika hitelében általában, anélkül, hogy a tényleges életviszonyok megvilágításához valamennyire is közel vitte volna. A statisztikát az államgépezetben látszólag magasabbrendű szerephez juttatták, valójában azonban teendőit mechanikusabbá tették; az élet megfigyelőjéből annak egyszerű számvevőjévé alacsonyították.

A világháboru úgy telt el tehát, hogy a statisztika nemcsak nem tudta betölteni az ily rendkívüli időkben ráváró igazi hivatását, hanem tudományos teljesítőképesége és hitele csökkent is.

Némi vizsgálatás, hogy azok közül az államok közül, amelyeknek statisztikai munkásságát a háboru alatt megfigyelhettük, a magyar hivatalos statisztika viszonylagos életerejével és frissességével kivált. Ausztria már a

háboru elején panaszkodott statisztikájának válságára* s a háboru befejeztével a panaszok, ha más formában is újra megismétlődtek,** a hivatalos statisztika teljesítményei pedig valóban a legcsekélyebbre zsugorodtak. Németországban a statisztika alacsonyabb szerepre szorítása és igazi hivatásától való eltérítése szintén sok aggodalmaskodó hangot váltott ki*** s nem ok nélkül, mert a német államok valódi statisztikai munkássága is nagyot hanyatlott a megpróbáltatások éveiben.

Hazánkban a hivatalos statisztika munkaerejét a nagy mérkőzés után is a háboruval kapcsolatos rendkívüli teendők vették igénybe s akadályozták meg egy ideig, hogy a társadalmi élet egyéb jelenségeiben történt változásokat tüzetesebben szemügyre vegye: a béketárgyalásokra való előkészületek, az ellenséges megszállások kárainak megállapítása stb. voltak a feladatok, amelyek már ismét a statisztika munkájának magasabb értékelését jelentik. Ezeket követte az 1920. évi népszámlálás, a háboru utáni idő első nagyobb statisztikai művelete.

A tanulság, amit a föntiekből leszűrhetünk, nemesak azért figyelemre méltó, mert a közvetlen múlt idők emlékeihez kapcsolódik, hanem főleg azért, mert mióta a művelt államokban statisztikai működés rendszeresen és szakszerűen folyik, a világháboru ideje volt ennek a működésnek az első nagy próbatétele. A próbaidő azt mutatta, hogy a statisztika ezidőszerint nem képes a társadalmi életnek ilyen közeli, rendkívüli zavarait megfigyelni, amint a szeizmograf is közeli kisebb, vagy távoli nagyobb rezgéseket ír le csak szabatosan, de közeli nagyobb rezgések idején a tű kiugrik a helyéből és a legérdekesebb tünetmények följegyzésével adós marad. Anélkül, hogy hasonló katasztrófák lehetőségét említeni akarnók, utalnunk kell arra, hogy a statisztikának, ha a társadalmi jelenségek hivatott tolmácsolójának tartja magát, keresnie kell az eszközöket arra, hogy e jelenségeket a legnagyobb kuszáltságukban is megfigyelhesse. Még friss emlékekben vannak a közelmúlt eseményei s a statisztikának ez idő alatt való bizonytalan tévelygései: az elmélet teendője volna kritikai följegyzésével keresni a legalkalmasabbnak látszó eljárásokat, amelyekkel a fölbolygatott társadalmi és gazdasági rend olyan zavaraiiba bevilágíthat a statisztika, amelyek ezuttal teljesen földertlenül maradtak.

Buday László.

*) Dr. K. Pribram: Österreichs Statistik am Scheidewege. Statistische Monatschrift 1915.

**) Dr. Walter Schiff: Die amtliche Statistik und die neuen Erfordernisse der Zeit, Wien 1919.

***) A Deutsches Statistischer Zentralblatt 1916—1921. évf.

Közlemények és ismertetések.

Hogyan javítsuk meg kereskedelmi mérlegünket?

Pénzünk nagymértékű romlása és a nőttön növvő drágaság a közfigyelmet mindjobban reáirányítják külkereskedelmi mérlegünkre, mint amelynek alakulásától koronánk értékelése és az árak színvonala jórészt függnék. Ha a drágaságot enyhíteni, pénzünket megjavítani akarjuk, úgy kereskedelmi mérlegünket, mely az 1921. évben hozzávetőleges becslés szerint 21 milliárd koronával passzív volt (43 milliárd korona ára behozatal 22 milliárd korona ára kivittel szemben) valahogyan egyensúlyba kell hoznunk. Tehetjük ezt vagy a behozatal csökkentésével, vagy a kivitel növelésével.

Nem óhajtok itt a két mód relativ előnyeivel és hátrányaival behatóan foglalkozni; csupán fel kívánok hozni magának export-import mérlegünknek szempontjából néhány érvet az importnak szigorú behozatali tilalmakkal és magas vámokkal való további erőszakos leszoritása ellen.

1. A behozatal megtiltása, korlátozása, vagy magas vámokkal megterhelése nem jelenti minden esetben okvetlen a behozatal tényleges megszűnését, illetőleg megcsappanását, hanem számos cikknél mindössze az importnak illegitim utakra való terelését. Természetes határok hijján a fő eredmény csak a csemészet rendkívüli felvirágozása lehet.

2. A behozatal megnehezítése a nyersanyagok, félgyártmányok és termelési eszközök beszerzését is gátolva és megdrágítva hátráltatja a termelő munkát, kivált a feldolgozó ipar esetében. Akadályozott termelés pedig növekvő importot és csökkenő exportot jelent.

3. A behozatal tulzott megszorítása a külföldi verseny kizárásával ernyesztőleg és kényeztetőleg hat a hazai termelésre, veszélyeztetve annak produktivitását és odavezetve, hogy végül is még kevesebbet fogunk kivihetni és még többet kell majd behoznunk. A jelenben annyira elharapódzó sztrájkok és kizárások sem egyebek ezen elernyedés és elkényeztetődés tüneteinél és alig szenvedhet kétséget, hogy külföldi konkurrenciá mellett a dolgok idáig nem fajulhattak volna.

4. Az import erős korlátozása — ha csak átmenetileg is — általános áremelkedést szül, ami, amellet, hogy ellentétben áll a behozatalt gátló intézkedések fő céljával, a drágaság mérséklésével, a kivitelt is sujtja, amennyiben azok malmára hajtja a vizet, akik a drágaság éllenszereként az export (elsősorban, de nem kizárólag az élelmiszer-export) további korlátozását, sőt teljes betiltását követelik.

Előáll így az a képtelennél is képtelenebb helyzet, hogy a kötött behozatal által mesterségesen és nagyban elősegített drágulást a kivitel megkötése által ugyancsak mesterségesen előidézendő olcsósággal akarják letörni. Mi az eredmény? Kereskedelmi mérlegünk a behozatal csökkentése folytán többet veszít a kiviteli oldalon, mint amit nyer a behozatalin.

5. Behozatalunk megszorítása tehát törvényszerűen elvezet kivitelünk megszorítására és az illetéknép új erőre kapó exportellenes politika a kereseti lehetőségeket szűkítve és bizonytalanná téve, rombolólag hat a termelő kedvre; termelésünk satnyulása pedig kereskedelmi mérlegünkön bosszulja meg magát, mely feleslegeinknek ilyenekként való megbélyegzése révén is érzékeny kárt szenved.

6. Az import megakadályozásával kibőjtöljük magunkat a behozni szükségelt cikkekben, kitéve magunkat a külföld által való kiuzsoráztatás veszedelmének, amely veszély annál nagyobb, mert a behozatalnak engedélyhez való kötésével és ezen engedélyek szigorú elbirálásával ugyanakkor a világ tudomására hozzuk, miben szenvedünk hiányt. Végeredményben amennyivel kevesebbet hozunk be, annyival többet fizetünk a behozottakért.

Lévén ilykép a behozatal mesterséges csökkentése egy veszedelmes, mert kétélű fegyver, kereskedelmi mérlegünk egyensúlybahozatalára nem marad más, mint a kivitel fejlesztése. Ehhez alig szükséges egyéb, mint a fennálló kivitel-gátló intézkedéseknek, ugmint a kiviteli illetékeknek, korlátozásoknak és tilalmaknak megszüntetése, ami tekintettel a fogyasztás érdekeire, természetesen csak lassu fokozatokban az évek során hajtható végre.

A kivitel felszabadításával párhuzamosan szabaddá teendő azonban a behozatal is, még pedig a következő meggondolásokból:

Először: Valutánk alacsony árfolyama mellett a szabadabb kivitel könnyen megfoszthat bennünket kívinni engedett cikkeinktől. Ezért, amint megengedjük egy bizonyos áru kivitelt, azonnal lehetővé kell tennünk ugyanazon áru behozatalát is.

Másodszor: Nem elegendő termények és áruk kivitelt engedélyeznünk: ezeknek versenyképeseknek is kell lenniök a világ piacain, amik hogy lehessenek, az összes áruk és termények könnyü és vámokkal tul nem terhelt behozatalának általános munkabér és ármérséklő hatásával biztositanunk kell ipari és mezőgazdasági termékeinknek az olcsó előállítást.

Világos tehát, hogy ha többet akarunk kívinni, ugy behozatali tilal-makkal és magas vámokkal nem szabad gátat vetnünk a behozatalnak, mint ahogy viszont ha a behozatal korlátozásával próbálunk célt érni, el kell készülvé lennünk a kivitel összezsugorodására.

Ezért fejeztem ki magam akként, hogy kereskedelmi mérlegünk megjavítására a megoldás — egészben véve — vagy, vagy. Vagy emeljük a kivitt, vagy csökkentjük a behozatalt. A két megoldási mód bajosan egyeztethető össze.

Itt állunk tehát az utak elválásánál. Választanunk kell. A bölcsesség elemi szabálya parancsolja, hogy a könnyebben járható utat válasszuk és hogy — különös tekintettel erőink fogyatékosására — feltétlenül óvakodjunk a tévelygéstől.

Ifj. Jaritz András.

A békeszerződések bírálata

Géza Lukács: Fort mit den Friedensverträgen (von Versailles, St.-Germain, Trianon, Neuilly, Sévres). Unter Mitarbeit von Dr. W. Radoslawoff und Baron v. Rosen. 1922. Hans Robert Engelman, Berlin 124 l.

A munka mindenekelőtt a párisi békekötéseket ismerteti. Utolsó két fejezetében szól a békekötés hatásairól. Végzetes következményeinek egyike a valutaviszonyok teljes megzavarása: a világ ma valutaerős és valutagyöngye országokból áll, de az előbbieket alig valamit jobb helyzetben az utóbbiaknál. Kivált káros a márka borzasztó hullámzása. Ezen hullámzás folytán az egész nemzetközi forgalom kijött sarkaiból, részben összetört, részben vad spekulációnak esik áldozatául. A világ némely részeiben óriási árutömegek gyűltek össze, melyek teljesen elvesztették értéküket, mert nincs senki, aki meg akarná venni; és más-más vidékeken nagy az áruhiány. Európa legtöbb országában nagyobb elszegényedés és munkanélküliség fejlődik. És ebben a nyomorban szenved a közgazdaság nemcsak a háboruban résztvett országokban, hanem a semleges államokban is. Svájc nagy nehézségeket szenved, nyersanyagokat nem tud szerezni és magas valutája betűszerinti értelemben tönkreteszi iparát. Csokoládé-, kondenzált tej- és órapar, de elsősorban vendégszálló üzlete pang. Számos vendégfogadója üresen áll. Az iparpangás következtében a munkások nagy része kivándorol. Hollandia részben jobb helyzetben van, mint Svájc, mert vannak gyarmatai és onnan kaphat nyersanyagokat; de ipar és kereskedelem a magas valuta folytán pang; nagy a drágaság mindenütt. A Skandináv államokban főképp a márka hullámzása károsan hatott. A Skandináv országokban a gazdasági válság okát a békeszerződésekben kell keresni. Spanyolország, mely a háboruban legkevesebbet szenvedett, most kezdi érezni a valutazavarok hatását és hasonlóképp a békeszerződés revíziója mellett szólal fel. De maga Franciaország, mely látszólag győzelmi mámorában mindent elért, szomorú helyzetben van. Államadóssága 32 milliárdról a háboru alatt 265 milliárdra szaporodott, nem számítva azt a 26 milliárdot, melyet Amerikától a háboru folyamán kapott és melyért eddig még kamatot sem fizetett. Kereskedés a békeidőbelinek 60 százalékát mutatja és 2 milliárd passzív. Munkakedv népében hiányzik, miután mindent Németország jóvátételétől vár. Olasz-

ország államadóssága havonként egy milliárd lírával emelkedik; kereskedése Németország, Ausztria és Magyarország fojtogatása folytán erősen hanyatlik, a béke állapotáról egyik leghíresebb publicistája mondja: *Guerra vinta — pace perduta*. Nagybritanniában napról-napra jobban érzik a béke viszásságát. „Európa biztonsága és jóléte megköveteli, hogy Németország életben maradjon és minden megpróbáltatásából megerősödve, megtisztítva, új életre keljen.“ „Be kezdik látni, hogy virágzó Németország virágzó Angolországot jelent.“ „Minden gazdasági inség, kivált a munkásoké, nem a háborura, hanem a békeszerződésekre vezethető vissza“ ezekkel a mondásokkal gazdag ma az angol sajtó. Egyik nagy angol államférfi mondja: „Angolország a versaillesi béke folytán oly külügyi politikára van ítélve, mely ha ebben az irányban tovább folyik, országunkat tönkre fogja tenni.“ Amerika egyesült államai, melyek a háboru alatt annyit nyertek, most a békében gazdaságukban erősen szenvednek, Európa felvevőképessége meg van dermedtve. Amerika pamutja, gabonája, tengerije nagy tömegekben eladatlan készletekben hever; 5 millió munkanélküli vár munkára, 5¼ millió tonna tengeri hajó tétlen.

Mindenütt jelentkezik a kívánság a békefeltételek revíziójára és addig a gazdasági javulás Európában nem fog beállani, míg a szerencsétlen békeparancsokat szószerint végrehajtani akarják.

(— *vits.*)

A közgazdaságtan főelméletei

O. Spann: Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre. 10. kiadás, 1922. Quelle u. Meyer, Leipzig. 182 l. 42 márka.

Rövid idő alatt most jelenik-meg e munka 44—50-ezredik példánya. Röviden, velősen és világosan vezeti az olvasót a közgazdaság fejlődésében kezdettől fogva a mai napig. Szól a merkantilizmusról, a természetjogi alapon álló gazdasági elméletekről, foglalkozik a társadalmi tan alapfogalmaival (individualizmus -- univerzalizmus); ezután a physiocraták elméletét adja. Így átfutva a közgazdaságtan kezdeményező korszakát, tárgyalja az átmivelt individualisztikus vagy klasszikus tanrendszert, Adam Smith, Malthus és Ricardo nézeteit és a velük szemben felhozott bíráló véleményeket. Külön fejezetet szentel a német közgazdaságtannak. Itt megismertet a romantikusokkal (Müller Ádám, Gentz Frigyes, Haller Károly), tzután Thünen Henrik alapvető működésével, Liszt Frigyes nemzeti gazdasági politikájával és a német-orsz gazdasági írókkal (Casserin).

Ezekután az amerikai Henry Charles Carey tanai és európai utánpótlói ismertetnek. A szocializmusról nyerünk tájékoztatást (Rodbertus, Marx, Lassalle és a birtokreformerek nézeteivel). Végül a közgazdaságtan mai állapota tárul fel előttünk. Itt egyedül a német közgazdasági írók vonulnak fel: a régebbi történeti iskola: Roscher, Knies, Hildebrand, továbbá az újabb történeti iskola művelői: Schmoller, Brentano, Knapp, Bücher, Held, Gothein,

végül az osztrák iskola: Menger, Böhm-Bawerk, Wieser stb. Ezen főcsoportokon kívül álló írók is méltatva lesznek, a többek közt Weber, Schäßle, Pohle, Sombart. A szerző az egyes irányokat nemcsak főtulajdonságaikban jellemezi, hanem egyuttal rámutat arra a hatásra is, melyet az életben a közgazdaság fejlődésére kifejtettek.

(—or.)

Liefmann a szocializmusról

Dr. Robert Liefmann: Geschichte u. Kritik des Socialismus. 1922. Quelle u. Meyer Leipzig. 192 l.

Igen érdekes könyv, mely az ismert német közgazda világos írómodorában a szocializmus történetével és jelenlegi állapotával megismertet bennünket. Röviden vázolja a szocializmus és kommunizmus jelenségeit az ókorban és a középkorban. Érinti a középkor államregényeit: Morus Tamás Utópiáját, Rabelais szatirikus Gargantuáját, Campanella Napállamát, Harrington Oceanáját stb. Azután ismerteti a keresztény alapelveken nyugvó szocializmust és kommunizmust, a reformáció alkalmából felmerülő alakulatokat; a jezsuiták államocskáit Paraguayban. És ehhez fűzi példázgató felsorolását a mai nap is még feltűnedező egyes keresztény kommunista községekről Amerikában.

Ezen előzmények után áttér a munkáskérdés megjelenésével kifejlődő tulajdonképeni szocialisztikus irodalomra. A kapitalizmus terjedésével, a technikai vívmányok alkalmazásával, a gépek meghonosításával a munkás helyzete napról-napra nagyobb-figyelemre volt veendő. Munkásosztály alakul, mely most már sorsa iránt követelésekkel lép föl. Angolországban a törvényhozás foglalkozik a gyári munkások sorsával. A közgazdasági irodalom a szocializmus tanáival kezd megbarátkozni.

Az irodalomban mindenekelőtt Franciaországban élénkebb jelenségekkel találkozunk, Saint Simon, Bazard, Infantin, Fourier, Buchez, Louis Blanc, J. P. Proudhon sorban irnak a szocializmus mikép leendő megteremtéséről. Angolországban Robert Owens hirdet szocialisztikus tanokat. Tudományos alapon leginkább a németek fejlesztették a szocializmus tanait, Marx, Engels és Lassalle válnak ki.

Szerzőnk behatóan fejti ki Marx tanait és azután keményen bírálja, kimutatván, hogy M. egész hamis alapokon áll. Igen érdekes fejtegetéseinek az a része, amely M. evolúciós tanáról szól. M. szerint a tőkések száma mindig kevesebb, tőkájük mindig nagyobb, a proletárság mindig szegényebb lesz és bekövetkezik a pillanat, midőn a mindent magába felszívó s így mindent expropriáló tőkések maguk ki lesznek sajátítva és tőkájük közvagyonná lesz. M.-nak ez a tana az az evangelium, mely eddig a szocialisták szeme előtt lebegett, amelynek valószínűségét mindazáltal a fejlemények teljesen megsemmisítették. Mindinkább bizonyossá válik, hogy a gazdasági fejlődés egymagában külső erőszak behatása nélkül nem vezet a szocializmushoz. A szocializmus szellemében felnevelt munkások ma nem evolúciós,

hanem pozitív célt, még pedig a szocializálást, a nagyvállalatoknak a munkások kezei közé jutását követelik. Már pedig a szocializálás nem természetes folyománya a mai gazdasági rend fejlődésének, hanem annak erőszakos átalakítása.

Külön szakaszban foglalkozik szerzőnk a legújabb időben felmerült szocializálás kérdésével. Az uralomra jutott és kormányon lévő szocialisták a nagyvállalatok szocializálásában látnák a szocializmus megvalósítását; esakhogy itt elvi megoldást nem találnak, mert ez azt követelné, hogy minden termelőeszköz az állam tulajdonába kerüljön és a termelés eredménye az állam által osztassék el a szükségletek szerint, amire mégsem mernek vállalkozni. Ezért áttérnek a szocializálásra megérett nagyvállalatok államosítására, esakhogy ez nem változtatja meg a mai kapitalisztikus gazdasági rendet, sőt a szocializált vállalatokat ezen rendszer szerint kell tovább kezelni, különben céljuknak nem felelnek meg.

Senki sincs tisztában, mi legyen a szocializmus és mégis számtalan gazdasági író a gazdasági rendszer további fejlődését a „szocializmus“ felé mondja valószínűnek. Erre szerzőnk a nála nem szokott homályos miszticizmussal így szól: „Ami engem illet, nem hiszem, hogy gazdaságrendünk gyors átalakulása valamikor is várható lenne. De ha ez bekövetkeznék, az egy új Megváltónak műve lenne, egy szociális vallásalapítóé, aki az emberiséget magával ragadná és szellemi létüket a közös gazdálkodás eszméjében átalakítaná. Nem valószínű, hogy ily szociális Megváltó jönni fog, csak azt szabad mondani, ha jön, az bizonyosan német lesz. És ha ma milliók reménye csügg ily Megváltón, annyi bizonyos, hogy azok közt, kik ma foglalkoznak a szocializálás kérdésével, az a Megváltó nincsen“.

(— vits)

Közgazdasági olvasókönyv

Ausgewählte Lesestücke zum Studium der politischen Ökonomie. Herausgegeben von Karl Diehl und Paul Mombert. 14. Band: Sozialpolitik. Karlsruhe C. Braunsche Hofbuchdruckerei und Verlag 1922. 100. l.

A közgazdaság különböző ágaira terjedő vállalat ezuttal a szociálpolitikával foglalkozik, még pedig csak a bér munkásosztály viszonyaira terjeszkedve ki. Mindenekelőtt maga Diehl foglalkozik a klasszikus nemzetgazdasági írókkal és kimutatja azt, hogy hamis az a felfogás, mely szerint a nagy angol közgazdák Smith, Ricardo és Malthus nem fejtettek ki a munkáskérdésben manchesteri nézeteket vagy álltak az egyoldalú munkaadók álláspontjára, és nem is voltak vakok azon súlyos helyzettel szemben, melyet a technikai haladás a gyárparban előidézett. A manchesteri felfogás csak később jutott uralomra. A kis füzet a munkásiügyről a különböző irányok jelzésére a vezető írók egy-egy értekezését közli. Így Úra Philosophy of Manufactures című munkájából közli a gyári ügy című fejezetét, melyben a gyártulajdonosoknak az a felfogása jut kifejezésre, hogy a gépek

a munkások helyzetére előnyös befolyással vannak. — Utána Engels Frigyes — Marx barátjának — A munkásosztálynak helyzete Angországhban című ismeretes művéből a polgárságnak állásfoglalásáról a proletáriátussal szemben szóló értekezését kapjuk, tehát egy erősen szociális, sőt kommunista izű olvasmányt. — Az angol törvényhozásnak a munkások ügyének rendezésére irányuló haljandóságát Macaulay szép képviselőházi beszéde a 10 óras munkaidőről mutatja be. — A német tulzó szabadkereskedők jellemzésére Wirth Miksának a szociális kérdés című értekezése szolgál. — A tanár-szocializmus (Katheder-Socialismus) álláspontját Schmoller Gusztáv azon beszédéből ismerjük meg, melyet a szociáltudományok társulatának Eisenachban 1873. évben volt alakuló ülésén tartott. — A vallásos szocializmus megismertetésére XIII. Leó pápa 1891. évi bulláját a munkáskérdésről, Naumann Fr. értekezését: mi a keresztényszocializmus, Paul Göber jelentését az evangélikus szociális mozgalomról, közlik. — A liberális szakszervezeti mozgalom ismertetésére szolgál Brentano Lujo értekezése. A szakszervezetek ellenében felmerült aggályokat kifejti Tille Sándor a gazdasági vállalatok uralma a gazdasági eszközök felett című értekezése. — Végül közli a könyv a munkáskérdésben közzétett német császári két nyilatkozatot 1881 november 17-ről és 1890 február 9-ről. (—or.)

Indexszámok

Dr. Emil Hofmann: Indexziffern im Inland und im Ausland. Eine kritische Studie, Karlsruhe i. B. 1922. G. Braunsche Hofbuchdruckerei und Verlag.

Epen alkalmas időben jelenik meg az árjelzésekről szóló könyv, mely a háboru előtti indexszámokról épügy, mint a háboru után a drágaság következtében nagy számban keletkezett jelzőszámokról szól. Minden táblázat alakulásának módzatait ismerteti, tudományos szempontból bírálja és végső számaikat napjainkig közli.

A jelzőszámok, melyekkel a mű foglalkozik, a következők: Calwoer, Elsass, Günther, Kuczinzky, Silbergleit, Schnitz, Sauerbeck számitásai; Amsterdam, Bern, Basel, Breslau, Haag, Halle, Hannover, Leipzig, Ludwigs-hafen, Mannheim, Nürnberg, Strassburg, Stuttgart, Wien, Zürich drágaság-jelző közleményei; — a Frankfurter Zeitung, a londoni Economist, a Times, a Neue Züricher Zeitung, a Fachbücher für Nationalökonomie und Statistik árjegyző cikkei, — Teuerungszahlen der deutschen Gemeinden, des deutschen Reichsamtes, des österreichischen Volkswirtes; — továbbá a Board of trade jelzőszámai, — végre Amerika, Kanada, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Svédország, Dánia, Finnland, Holland, Csehszlovákia, Ausztrália és Japán fölvételei ismertetnek. (—or.)

Magyar Közgazdasági Társaság

Felolvasó ülés.

F. évi szeptember 15-én *Berczeller László* tartott felolvasást „A táp-

szerhatástan közgazdasági vonatkozásai“ eimen. A felolvasáson tagjainkon kívül különösen sok orvost láthattunk a vendégek között.

Tanácskozó ülés.

Rendkívül nagy érdeklődés kísérte szept. 22-én Matlekovits Sándor elnökte alatt tartott tanácskozó ülésünket az indexszámok jelentőségéről a munkabérek meghatározásánál. A felszólalásokat egész terjedelmükben jelen számunk közli. A felszólalókon kívül igen nagy számban megjelent közönség körében ott voltak: dr. Jezsovits János min. tanácsos a kereskedelmi, dr. Totth Dezső oszt.-tanácsos a földművelésügyi miniszterium képviselőjében, Tolnay Kornél, György Endre, Borbély Lajos, Pap Dezső, Exner Kornél, Jakabb Oszkár, Pap Géza, Halászy László, Schwarz Felix, Nyulászky János, Kéthly Anna, Havas Miksa, Soltész Adolf, Neubauer Gyula, Havas Mór, Vadnay Béla, Lőrincz Ernő, Marton Klementin, Imrédy Béla, Schillinger Zsigmond, Bittner János, dr. Benes Ferenc, Haib József, Sós Ernő, Kuthy Árpád, Fábrián László, stb. stb.

Közgazdasági hírek

A Magyar Városi Bank legutóbbi közgyűlésén elhatározta alaptőkéjének 200 millió koronára emelését. Minden régi részvény után egy új részvényre 630 koronás árfolyamon elővételi jog biztosított, amely október 23. és 31-ike közt a Magyar Városi Bank és a Magyar Jelzálog Hitelbank pénztáránál gyakorolható. A közgyűlésen az új belga részvényesek részéről tíz új igazgatósági tagot választottak.

A Dr. Lipták és Társa építési és vasipari részvénytársaság rendkívüli közgyűlését folyó hó 21-én tartotta meg. A közgyűlés az igazgatóságnak lapunkban már korábban ismertetett indítványait egyhangulag elfogadta és az alaptőkének 180,000.000 koronára leendő felemelését elhatározta. A Stifnes-csoportnak már megnevezett képviselői a társaság igazgatóságába egyhangulag beválasztottak. Az elővételi jog az új részvényekre október 26-ikától november 8-ig bezárólag gyakorolható az Angol-Magyar Bank főpénztáránál. Minden öt darab régi részvény alapján egy új részvény vehető át darabonként 1000 koronáért.

A Magyar-Cseh Iparbank Rt. igazgatósága a november hónap 4-iki rendkívüli közgyűlésnek javasolja, hogy alaptőkéjét 100,000.000 koronáról 200,000.000 koronára emelje fel.

A Termelők és Iparosok Bankja Rt. f. évi október hó 9-én megtartott rendkívüli közgyűlésén alaptőkéjét 40 millió koronára emelte fel, mely alap-tőke előzetes befizetés útján biztosított. Ugyanezen közgyűlésen elhatározta, hogy cégét a jövőre Termelők Bankja Részvénytársaságra változtatja. Ezen új név alatt meginduló intézet üzletkörébe széleskörű külföldi érdekelt-ségének bevonásával minden bankszerű üzleten kívül felvette működési kö-rébe az áruüzletet is. A bank ügyvezető igazgatója Róna Sándor, aligazgató

Nagy Imre, főtitkár Kapaics Rezső. Az ügyvezetés irányítására az igazgatóság saját kebeléből végrehajtó-bizottságot delegált, melynek tagjai herceg Hohenlohe Ferenc elnök, gróf Coudenhove Károly Kuno, Róna Sándor, Vidor Lajos és Vangel Gyula.

A Concordia-gőzmalom Rt. rendkívüli közgyűlésén alaptőkéjének felemelését határozta el és felhívja részvényeseit, hogy 60,000 darab új kibocsátású részvényre elővételi jogukat, mely darabonként egy új részvény átvételére jogosít, 1100 korona lefizetése ellenében f. é. október 5-től 17-ig a Hazai bank r. t.-nél Budapest, V., Harmincad-u. 6. vagy Deutsch Ig. és fia cégnél, V., Nádor-u. 3. gyakorolják.

Új részvény a tőzsdén. A „Hermes“ Magyar Általános Váltóüzlet Rt. a napokban vezeti be az érdekköréhez tartozó Magyar Amerikai Faipari r. t. részvényeit, amelyek iránt tőzsdei körökben élénk érdeklődés mutatkozik.

A Wiener Bank-Verein f. hó 19-én tartott közgyűlése az alaptőkét 1 milliárd koronáról 2 milliárd koronára emelte fel. Egyelőre 500 millió névértékű részvény bocsátatik ki, melyek az 1923. üzletév eredményében részesülnek és a részvényeseknek 2:1 arányban ajánlatnak fel.

A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. legutóbb tartott rendkívüli közgyűlése elfogadta az igazgatóság indítványait, 161.250 részvényre a régi részvényeseknek elővételi jogot biztosított részvényenként 5000 korona és 150 korona költség ellenében. Két régi részvényre egy új részvény jut.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.-gal történt megállapodás alapján 3 darab 1923. évi szelvénnel ellátott Észak-magyarországi Egyesített Kőszénbánya és Iparvállalat Rt. részvényt 2 darab Salgótarjáni Kőszénbánya Részvénytársulat új kibocsátású 1923. évi szelvényekkel ellátott részvényre cserél át. A csere a bank értékpapír pénztáránál (V., Fürdő-utca 2.) folyó évi október hó 21-től november 18-ig eszközlendő

A Magyar Közgazdasági Társaság diszközgyűlése

1922. évi október hó 12-én.

Éber Antal elnök: Mélyen tisztelt közgyűlés! Van szerencsém a megjelenteket, társaságunk tisztelt tagjait és a megjelent vendégeket üdvözölni. Üdvözlöm mindenekelőtt a magas kormány részéről kiküldött Wimmersperg Frigyes báró államtitkár urat, Szomjas Lajos államtitkár urat és Tóth Lajos államtitkár urat és van szerencsém bemutatni a mai ünnepi alkalomból beérkezett üdvözlő-táviratokat. És pedig Horthy Miklós őfőméltósága, Magyarország kormányzója, a következő távirattal üdvözli Matlekovits őexcellenciáját:

Örömmel emlékezem meg születésének mai nyolcvanadik évfordulójáról és szívből kívánom, hogy a Mindenható áldása kísérje továbbra is a közéletben s különösen közgazdasági téren szerzett érdemekben gazdag életét. Horthy.

Van szerencsém továbbá bemutatni József kir. herceg őfensége következő táviratát:

Fogadja Nagyméltóságod a mai napra legmelegebb őszinte üdvkivánataimat. A Mindenható tartsa meg még számos éven át, hogy szegény hazánk javára folytathassa eddigi hazafias és áldásdus működését. József főherceg.

(Éljenzés.)

Mélyen tisztelt közgyűlés! A mai ünnepi közgyűlésünket — amint méltóztatnak tudni — egybehívtuk abból az alkalomból, hogy társaságunknak érdemekben gazdag elnöke, Matlekovits Sándor őexcellenciája a mai napon ünnepi nyolcvanadik születésnapját. Nálam hivatottabbak fogják a mai ülésen nagyérdemü elnökünknek közéleti működését jellemezni. Én rám csak az a kedves kötelesség hárul, hogy amikor, mint a Közgazdasági Társaság alelnöke, ezuttal én foglaltam el azt a széket, amelynek őexcellenciája annyi diszt és fényt kölcsönzött, a Közgazdasági Társaság nevében őt meleg szeretettel, igaz tiszt-

telettel üdvözöljem és annak a reményemnek adjak kifejezést. — azt gondolom, a Közgazdasági Társaság minden egyes tagja nevében — bárha még sok hosszú éven át jutna az a szerencse osztályrészünkül, hogy az ő bölcs vezetése, az ő irányítása mellett folytathassuk továbbra is igénytelen tevékenységünket.

Mélyen tisztelt közgyűlés! A Közgazdasági Társaság vezetősége az ország mai szomorú helyzetében nem akar lármás és diszes ünnepeket rendezni, viszont sulyt helyezett arra, hogy nagyérdemű elnökének nevét a közgazdaság tudományával kapcsolatban — amelyet őexcellenciája hosszú időn át és oly nagy sikerrel ápolt —, megörökítse a jövő generációk számára is; és erre azt az utat találtuk alkalmasnak, hogy egészen szűk körben gyűjtést rendeztünk abból a célból, hogy Matlekovits Sándor nevére alapítványt tegyünk, amely alapítványnak kamatai és jövedelmei a későbbi időkben is arra szolgáljanak, hogy a Közgazdasági Társaság által évente a közgazdasági tudomány terén az illető évben megjelent munkának jutalmazására fordíttassanak. Dacára annak, hogy szűk körben folyt ez a gyűjtés, őexcellenciája iránti rendkívüli tisztelet nyilvánult meg abban, hogy sikerült idáig egymillióhat-százezer koronát ezen alapítvány számára összegyűjteni és kérem, hogy a mai igen tisztelt közgyűlés kegyeskedjék tudomásul venni, hogy ezen túl ez a „Matlekovits Sándor-alapítvány“ a Közgazdasági Társaság kezelésében a most jelzett célt fogja szolgálni.

Mélyen tisztelt közgyűlés! Ezek után méltóztassék megengedni, hogy a napirendre áttérjünk. Napirendünk első pontja György Endre őexcellenciája ünnepi beszéde. Felkérem őexcellenciáját, hogy ünnepi beszédét megtartani kegyeskedjék.

György Endre: Gibonnak egyik közkincesé vált nyilatkozata szerint az öreg kornak két főfogyatkozása van: a remény hiánya (absence of hope) az egyik, és az idő rövid volta (shortness of time) a másik. A kettő szoros összefüggésben van természetesen egymással, de szerencsére az enyhítő balzsam is közel esik mind a kettőhöz. Az idő rövid voltának tudata erőteljesen serkent a fokozottabb munkára s a fokozottabb munka megteremti, kell, hogy megteremtse a remény újraébredését, még a dezolált állapotok oly kietlen sivatagában is, mint a mienk, szegény magyaroké ma.

Nekünk édes kötelességünk, mint a római történetíró előadása szerint a puni háború vesztes vezérének, „Nunquam deponere causam reipublicae“, ezen a jogon várni az örök város elismerő háláját és éppen ebből folyólag kötelességünk a munka haladéktalan megkezdése és teljes erővel folytatása még karunk erejének hanyatlása mellett is, mint ahogy Cicero mondja az öreg kor dicséretére, amely „serit arbores,

quae alteri saeculo prosient“. Nekünk is fel kell emelkedni az újra kelő szelid reménynek szárnyain arra a magaslatra, ahol már látni adatott Mózesnek is a Nébó-hegy ormáról a tejjel-mézzel folyó Kánaánt, élvezni ennek buja téreiről a termékenyítő illatot, sőt ezeknek boldogító tudatában lankadó erőnk dacára is megfogni az eke szarvát s ültetni a fákat, amelyeknek a jövő század veszi hasznát.

Ez a kép áll előttem, tisztelt hallgatóság, amikor Matlekovits Sándor 80-ik születésnapjának megünneplésére gyűltünk itt egybe. A római vezér, ki a vesztett csata s hazája szétomló romjai között sem hagyja ölbeesett kezekkel ott a köztársaság lerongyolódott, foszlányokra tépett zászlait, hanem munkához fog, a romok eltakarítása mellett vizsgálja, kutatja a maradék még megmenthető törmelékeit, összeszedi a széthullott magokat, amelyeket talán még ő maga szórt szét a téli vihar előtt a nemsokára hóborított barázdákba, amelyekből a jövő századok friss vetését látja szemei előtt kikelni, megerősödni és annakidején élvezhető gyümölcsöt hozni.

Ez a kép nem pusztá kép, hanem a tényleges helyzet leírása Matlekovits Sándorral szemben, amikor őt kortársai, a nálánál ifjabb nemzet ünnepli, veszi vállaira, nemcsak a saját nevében, de mindazok nevében is, akik a közel és távoljövőt, a mai romok közt az új feltámasztást, a mai porigalázott Magyarországból a jövő fényes Magyarországot ünneplik. Egy dus sikerekkel megrakott, érdemekben és munkában teljes élet követeli tőlünk előlegül ma úgy a 80 év múltán, mint a jövő végtelen idők nevében egyaránt zászlónk meghajtását, nemcsak a múlt eredményei, de a bennünk törhetetlenül élő remények nevében is az erkölcsi elismerést, mint hazafiúi és emberi érzelmeink önkéntes áldozatát.

Az ő működése, egész élete valóban összekötő fonal a múlt, a jelen és jövő közt. Magyarország újjáalakításának, megújulásának szemeink előtt lefolyt történetéből. Amint oly gyakori izben történik, a minden nap egymásra torló események forgatagában mi is tévedünk igen gyakran a tények számbavételében — még gyakrabban az indító okok kutatásában és majdnem mindig az egykorú eredmények megítélésében; a ma uralkodó eszmék szemüvegén át látva csak igen gyakran az elmúlt napok történetét ítéljük meg, az egész fejlődés egyes tüneteit. Az áttekintő kritika rendszeren később deríti fel csak az összefüggő szálakat; a természet azon csodás műveleteinek megnyilatkozását a lelki élet terén s így elsősorban a társadalmi tudomány tágas mezőin is, amelyek örök működése megdöbbentő törvényszerűséggel annyira lebüvöli agyunkat. „Opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat“.

Természetesen a tévedések kikerülhetetlenek a kritika egész folyamatán és igen gyakran történik meg, hogy az egyenes vonalak

egyszerűsége Carlyle tanítása szerint csak akkor jut érvényre kutató szemeink előtt, mikor egyes korszakok jellegzetes sajátságai egyedek ben jutnak kifejezésre és azok megítélése juttat világos felismerésre az áramlatok egészének, az egész környezetnek; amely együtt élt és munkálkodott, a vezető eszméknek, amelyek velük éltek, velük működtek, együtt emelkedtek vagy süllyedtek és együtt várják a végleges ítéletet, amely a távol jövőnek van fenntartva s amelynek fokozatos kibontakozása és fokozatos előtérbe jutása a gyorsan eltűnő időnek egyik legértékesebb és legérdekesebb tanítása.

Matlekovits élete és működése egy ilyen érdekes és értékes típusa Magyarország ujabbkori gazdasági történetének. Ő nagyon ifju korában csatolta be magát abba, helyet foglalva benne munkás, soha nem tagadott, sőt soha meg sem tántorodott irányzattal. Hü maradt irányzatához, amelyet maga elé tűzött és amelyhez simult egész lényével akkor is, amikor a legkiesebb virányokat szerezte és akkor is, amikor a legvadabb hullámok kísérték utját. Volt a vezető csillagok egyike, a csendes nyári éjszakák andalító lanyhaságában, volt „Eiche, die dem Sturme steht“, a megpróbáltatások nehéz éjszakáin, mindig ilyen következetes magához. Nyugodtan állithatjuk, hogy azon férfiak egyikét találtuk fel benne, akiknek egyénisége biztos fonalat mutat fel előttünk az események hullámai közt, azon férfiak egyikét, akiknek neve biztos irányt mutat az áramlatok megítélésénél, biztos irányt jelez az események megbírálásánál és egyáltalán hűséges tájékoztató a magyar közgazdaság contemporaine küzdelmei és viszontagságai közt.

Mint korai ifju lép a közgazdasági irodalom és tudomány csarnokába; ott marad állandóan a küzdők közt, vezérkedik az események előkészítésében, vezetésében és elbírálásában, elsősorban részt vesz ma is és mintha csak megállott volna feje felett az idő, ugy beszél és ír ma is, mint hatvan évvel ezelőtt, nem változott irányelvekkel, ugyanazon lángoló meggyőződéssel. Csak a tapasztalatok és látkör lett szélesebb, de ahogy Kölesey mondja Berzsenyi felett elmondott ragyogó emlékbeszédében, „hideg tapasztalás által kihűtött aggyal“, csak az agy lett erősebb és súlyosabb, a meggyőződés erélye és az ítélet iránya ugyanaz maradt.

Pedig ha volt valaha a magyar közéletben játéka a változásnak és az áramlatoknak, az Matlekovits Sándor életében még a magyar közélet különben is hullámozó áramlatait is jelentékenyen felülmulta. Majd minden napnak meg volt a maga külön története és külön hullámozata, amellyel kénytelen-kelletlenül meg kellett mérkőznie annak, aki a magyar közélet tengerére evezett ki.

Matlekovitsnak mondhatni egész élete ott folyt le. Mint egészen

fiatal ember hagyta ott szülővárosa szolgálatát, hogy az akkori földmivelés, ipar és kereskedelmi minisztérium szolgálatába belépjen 26 éves korában. Ott emelkedett fokról-fokra, nem éppen kedvező körülmények között, míg mint államtitkár otthagyta a hivatalos helyet, de már előbb nem jelentéktelen részt vett a közgazdasági irodalom mezején. Az iskola porát alig lerázta. jelent meg három önálló műve. Az egyik „A magyar örökösödési jog alapelvei, azoknak eredete, jogtörténeti fejlődése és jelen állapota“, 1864-ben és a másik „Magyarország törvényei és országgyűlésének működése nemzetgazdasági tekintetben különösen a 18-ik században“ 1866-ban. a harmadik „A földbirtok a nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint rendezve, tekintettel Magyarország törvényhozására“ 1865-ben. Hivatalos pályája összeesik tudományos működése zömével és képviselői pályájával. 1889 óta, hivatalos pályája végével az egyleti közhasznú tevékenység egész özönével elárasztva mind a mai napig egyre jobban, majdnem utolsó mohikánja maradván a régi időknek, önkéntelenül és akaratlanul is repraesentánsává vált azon eszmekörnek, amely az újra ébredő Magyarország bölcsőjét vette körül az 1867. évben beköszöntött politikai átalakulás után a közgazdasági eszmekör mezején.

Aligha vádolhat valaki elfogultsággal, ha azt állítom, hogy ez a korszak közgazdasági téren leginkább Matlekovits keze nyomát viseli magán. Az ő eszméi voltak a gyakorlati életbe átültetve, az ő elméleti irányzata uralkodott a magyar közgazdasági irodalomban, a tanszékeken és a közélet változatos mezején. Őt terheli nagy részben a felelősség az itt-ott becsuszott tévedésekért, de az igazságos ítélet nem késhetik bizonyára elismerésével sem az elért eredményekért.

És ma, sokkal inkább, mint valaha, egy borzalmaiban is rettenetes katasztrófa borzasztó világosságánál, amely izzó lángban s még inkább izzó zsarátnokokban reá vetette fényét az elkövetett hibákra, meglehetősen világossággal vagyunk már képesek látni az 1848-at követő új Magyarország kiépítésének dicsőségét és az egykoruan elkövetett tévedéseket.

Talán a Széchenyi korszaka sem volt fenségesebb és ragyogóbb, de mindenesetre kevésbé gyakorlatias, mint az új Magyarországé az új szervezkedés hajnalán. A király és nemzet egymásra találása, a minden téren meginduló lázas mozgalom, a tenni vágyás minden irányban, az elmulasztottak kipótlására törekvő nemes verseny és az elnyomatás nehéz idejében a nemzet egész egyetemét átfogó tiszta és salaktalan hazafiság valóban megragadó típusát adta egy oly ország újraéledésének, amely dermedt álmából magával hozta a nemes idealizmust, de egyuttal egy ezredéves múlt és többszázados küzdelem tapasztalatait,

óvatosságát és jogaihoz való féltékeny ragaszkodását. Igaz, hogy mindjárt kezdetben megjelentek a közjogi küzdelem makacs hirdetésének bomlasztó zászlai, igaz, hogy a közügyek gyakorlati kezelése körül a tévedések folyton erősödő szerepet kezdettek játszani, majd fellépett az önzés szórványosan és annak természetes követője, a gyanusítás egészen tömeges nyíltsággal, de mindezek mellett a nemzeti lét minden ágán annyi eredmény tisztult ki, annyi gyümölcs ért meg, amennyit még Eötvös optimizmusa sem remélt, aki a quota ügyében oly bizony jóslással hivatkozott az amerikai példa után a szabadság építő erejére, mely Magyarország naggyá tételének és elsősorban nagy teherviselő képességének is biztosan lesz megalapítója.

A szabadelvűség zászlaja alá gyűlt nemcsak Deák nevével és személyével egész pártja, hanem vele együtt mondhatni teljes egészében az egész ország. Ez volt az uralkodó eszmekör. Hogyis lehetett volna másként? Gorove István, éppen Matlekovits első minisztere és akinek védőszárnyai alatt az új nemzedéknek annyi jeles ereje emelkedett élő erővé, mutatta ki egy képviselőházi beszédében, hogy a szabadelvű irányzat nem a német theoretikusok hatása a magyar közvéleményre, hanem a magyar történeti tradíció. A 40-es évek küzdelmeinek folytatása a megváltozott fronton, többé nem az elzárkózni kívánó központi hatalommal, hanem a kedvezőtlen politikai és gazdasági viszonyokkal szemben. Nem a német elmélet vezette a magyar elméket, mint ahogy azon időben éppen a legfelső körökben vélekedtek, hanem Széchenyi erős gyakorlati érzéke, aki majdnem divinálási magaslaton jelölte ki még részleteiben is a magyar jövődőt és aki a közjogi téren mereven fejtette ki konzervatív felfogását belső kérdésekben s nem is annyira liberális, mint inkább radikális volt egész reformirányzatában.

A tetterős és munkás liberalizmus korszaka volt ez, a tényleges viszonyokkal folyton számoló, vagy legalább is számolni akaró praktikus politika. Ez volt talán legfőbb dicsérete, az eredmények fényesen igazolták a vezetőket. Bizonyára nem nehéz ma rámutatni az itt-ott elkövetett hibákra. Az optimizmus gyakran messzebb vezette az elméket és még inkább a közhangulat, mint ameddig az adott viszonyokkal való hideg leszámolás megengedte. A gyeplőt kevesebb gonddal kezelte, mint ahogy a sarkantyúnak szükséges igénybevétele megengedte volna. Még hosszú évek múltán is egy francia államférfiú itt Magyarországon sokszor stereotyp modorban kérdezte tőlem: Est-ce qu'on calcule beaucoup chez vous? Bizony mi akkor sem kalkuláltunk sokat; félek tőle, hogy még most sem kalkulálunk eleget. Számptalan hibát követtünk el ezen irányban, ami aztán később a dolog természete szerint kegyetlenül meg is bosszulta magát.

De a kérdés egészében mégis akarva nem akarva meg kell állapítanunk, hogy ezen időknek leghelyesebb, sőt egyedül helyes politikája ez volt. A liberalizmusra ebben a viszonylatban Magyarországra nézve feltétlen szükség volt. Összedugott, reszkető kezekkel, folyton nyüszörgő félelemmel, görcsös ragaszkodással a Bach és Schmerling korszak pusztításai után egy teljesen letarolt országot újra felépíteni lehetetlen lett volna. Igaz gunnyal kérdezte Horváth Boldizsár, aki talán a legelméletibb irányzatu politikusa volt az új korszaknak, hogy ha kell konzervativizmus, mutassák meg előbb, hogy mi van itt konzerválni való? Tényleg nem volt semmi, mindent újra kellett teremteni, újra kezdeni a felépítést, összehordani a téglát, a homokot, a vakolatot és az összes anyagokat, azt csak igazi, hogy modern kifejezéssel beszéljek, konstruáló politika kezdeményezheti és teremtheti meg. Hogy lehet konzervativ politikát képzelni is oly országban, hol a kiegyezés idején csak öt távirdatisztviselő tudott magyarul, kevés adótisztviselő volt kéznél és ahol több mint tiz évi küzdelemben került a vasutak átolvadása a nemzeti közgazdaság testébe, a katonaság csak lassan hódol be és egész a legutolsó napokig nyílt kérdések egész tömegének fokozatos lassu megoldása felé idegen volt a magyar állameszme? Gyorsan felednek az emberek, de a gyors feledés kontójára nem szabad igaztalanoknak lenni nemzetileg nálunk éppen legkevésbé azok iránt, akik fáradságos napi munkával évről-évre harcolva és fáradva lépésről-lépésre foglalták el a legnehezebb állásokat és akiknek liberális hagyományaiban épp úgy mint nemzeti érzelmük tüzről pattant melegségében még volt szilárd akaratum egy oldalról kielégíteni a gyorsan haladó kor igényeit, más oldalról ápolni a nemzeti hagyományok meleg érzelmeit. Az objektív és tiszta igazság nemcsak az, hogy az új Magyarország a negyvenes évek Magyarországnak folytatásaképen más módon mint liberális alapon el sem volt képzelhető. hanem az is, hogy oly óriási és gyökeres átalakulások gyakorlati keresztülvitele másként mint liberális módozatok mellett, másutt sem képzelhető el, annál kevésbé Magyarország és még inkább a magyar faj rendkívül nehéz politikai viszonyai közt.

Maga az a kép, amelyet a liberalizmus mai ócsárlói adnak a liberalizmusról, egyáltalában nem igaz és semmiesetre sem alkalmazható sem a negyvenes évek, sem az újabb korszak magyar liberalizmusára, sem Deák, sem Andrássy, sem Gorove, sem később Tisza Kálmán vagy Tisza István nem ítélhetők meg olyan mértékkel, mintahogy ma festik le azok, akik igaztalanul ócsárolják.

E szavakkal, illetőleg azoknak önkényesen megváltoztatott értelmével durva visszaélés az, amit a contemporain publicistika egy válfaja tele torokkal hirdet, amikor a hazai liberalizmus legragyogóbb neveit

akarja bevonni azon áramlat körébe, amelyet legfeljebb csak önmaga nevez meg a liberális nevezettel, de amely lényegében nem egyéb, mint a hazafias érzelmek teljes negatívója s a nemzetköziségnek majdnem minden etikai zománctól való megfosztása. Magyarország történetének legszebb lapjait, Magyarország közéletének legragyogóbb neveit még sem lehet az igazságra törekvésnek még csak látszatával sem ilyen áramlat hullámzásaival gyanusítani.

A tévedés, engedje meg a nagyérdemű hallgatóság, ha csak ezen gyenge szóval jelzem a vakmerő támadást, ott találja indokolását és kutfejét, hogy a liberalizmus alapeszméit nem ismerik és a liberalizmus magyar irányzatával teljesen ismeretlenek azok, kik ily állításokat először röpitenek a gondolkodni restelő nagy közönség eszmevilágába.

Mint első visszahatás az eszmék világába és a közgazdasági politika eszmekörébe, a liberális áramlat az egyéni önálló gazdasági működés postulatumával kezdte meg irányadó térfoglalását s voltaképpen nálunk nem is a physiokratizmusnak, hanem a politikai jellegű gazdasági abszolutizmusnak volt ellenfele és végső kifejlődésében is legigazabban John Stuart Mill jellemezte, amikor vezérelvül tűzte ki az egyéni szabadság teljes fenntartását, aminek ellentéte minden egyes esetben nagyon szigorú megvizsgálás után esetről-esetre bírálendő el. Ugyanez a liberális nemzetgazdák állásfoglalása majdnem minden korban és bizonyára nagy merészség kell hozzá, nemcsak a gyengébb védelmét hirdető szocializmus, hanem az egyéni szabadság teljes lerontására törekvő bolsevista vagy legalább is kommunista áramlatig minden bajokát az e tételekkel merőben ellentétet hirdető liberalizmusban keresni.

És még ennél is igaztalanabb a magyar liberalizmust vádolni a szemünk előtt kifejlődött gazdasági tulzások terjesztésével. Ha volt valaha nemzet és kor, amelyik alárendelte még a gazdasági és osztályérdekeket is az ország szembeszökő érdekeinek, amely vagy önkéntelen áramlattal vagy okosan számító elhatározással a nemzeti irányzat szárnyai alá vette a jogfejlesztő haladás minden tünetét, az bizonyosan a magyar liberalizmus volt. Lehet vádolni a politikai követelmények itt-ott nem helyes mérlegelésével, lehet vádolni a józan számítás követelményeinek figyelembe nem vételével igen gyakran; lehet vádolni még többször a sorrend nem helyes megválasztásával s a foganatosítandó rendszabályoknak csupán a véletlen által kitűzött megvalósításával, de soha sincs reá eset, ezredéves történelmünknek egyetlen pházisában sem, hogy a hazai keretek közül kivágyakozott volna s azt az irányzatot követte volna, amit Disraeli híres beszédében a nemzeti és a philosoph irányzat közötti küzdelemnek nevez. Nem, a magyar liberalizmus változatai összes hullámzataiban tisztán és kizárólag nemzeti irányzatú

volt, tisztán és kizárólag nemzeti célokat tűzött ki maga elé és kizárólag nemzete céljaiért mindig és kizárólag csak nemzeti fegyvereket használt.

Ma már köztudatba ment a magyar állam újra alkotásáért folytatott hosszú küzdelme éles és átalakító volta. Ma már tudjuk, hogy a kiegyezés keretei között is csak hosszú, kitartó munkával lehetett lépésről-lépésre megvalósítani a nemzeti ideálokat, lehet mondani, hogy tul sok erőt és fáradságot pazarolt el a liberális korszak e hosszú küzdelem alatt. de a közélet egyik legindokolatlanabb burjánja annak állítása, hogy a liberalizmus szolgálatában állott ezen hosszú korszak csak egy pillanatra is tévesztette volna szeméi elől a nemzeti szempontokat.

Matlekovits Sándornak nagy, igen nagy része volt az alkotó munkában. A közgazdasági életnek csaknem teljes mezejét átfutotta munkálkodása köre. Aminthogy nem is lehetett másként. Inkább embrio, semmint öntudatos állami élet volt Magyarország, amikor átvette a kormányzás kereteit a kiegyezés kormánya s ma már mindenesetre a magyar állami organizmus teljesen kifejlődött egyediségével kell számolni be akkor is, ha nyugati szomszédainkkal mérjük össze az általunk elért eredményeket, amelyek a közgazdasági élet nem egy ágában diadalmasan állíthatók szembe azokkal és még inkább, ha összehasonlítjuk azokat közvetlen keleti szomszédaink eredményeivel, amelyeket sorsunk különös mostohaságánál fogva kénytelenek vagyunk a gunyosan ugynevezett magyar globus területén is élvezni. Nem lehet igaztalanul a kézzelfogható eredményekkel szemben elégedetlenkedni a nálunk elért eredmények kiesinyes volta felett, sem az elmúlt idő rövidebb, vagy a hozott áldozatok szükösebb voltában keresnünk igazolást.

Az az egy azonban kétségkívül megállapítható, hogy ily tág mezőkre kiterjedő munkásság merev doktrinerizmussal nem lett volna sem folytatható, sem sikerre vezető. Állami életünk egész folyamán nem volt egyetlen vezéremberünk sem, aki az annyiszor gunyolt rideg manchesterizmus tógáiba öltöztette volna felfogását a közgazdasági élet bármely problémája körül, és az a merev elzárkózás a gyakorlati élet postulatú-maitól, amit igen találóan akként jelzett a tudomány, hogy az olyan állami élet, melynek egyedüli feladata a „Produktion von Sicherheit“, egyszerűen bakter-fogalomná törpitené az állami élet összes komplikált szervezetét: a magyar politikában sohasem szerepelt, sőt magában a magyar elméletben sem. Egy tényleg nem létezett, soha sem követett, sőt a valóságban fel sem állított rémképről vonták le igaztalanul következtetéseiket azok, akik a magyar liberalizmus ilyen kiszinezésével akarták a közéletet az ellenséges irány zászlói alá terelni.

Végig követhetjük Matlekovits Sándor intézkedéseit, sőt azon intézkedések egész tömegét, amelyek az ő aktív működésének nyomait

hordozzák magukon, s amint mindenütt nyomát találjuk az irányhoz kitűzött ragaszkodásnak az egyéni szabadság és kezdeményezés pártolásában, az állami onnipotentia minden fájának nyesegetésével, a szűk körű érdekek kitérésére, a szabad terjeszkedés korlátainak kiszélesítésére való igyekezetre, épp így biztosan megtaláljuk mindenütt a tényleges viszonyok méltatására és mindenekfelett a közérdekekkel való összeegyeztetésre való igyekezetre. Sehol sem kételkedik, sehol sem állítja fel feltétlen vagy legalább is áthághatatlan elvül az állami beavatkozás teljes perhorreszkálását, csak kutatja annak esetleg elkerülendő vagy enyhítendő lehetőségeit.

Ez a valódi liberális közgazdasági politikának alaptétele ma és ez volt a magyar liberális közgazdasági politikának alaptétele, hiven követett gyakorlata Magyarország ujjaépítése korában is.

A közgazdasági életnek csaknem teljes egészét átölelte Matlekovits működése. Részt vett már korábban a *kereskedelmi és vízjogi rendszeres törvények tárgyalásainál*, melyek megoldottak, — azután a *biztosítási törvényjavaslatnál*, amelynél az állami biztosítás elvét nagy részben az ő ellenzése buktatta el, a *halászati és állategészségi törvények létrehozatalában*, hasonlóan egy *mezőgazdasági főiskola* tervezeteiben és a mezőgazdasági *statisztika* első kísérleteiben, hasonlóan a *bányatörvényjavaslat* tárgyalásaiban, mely elvi ellentétek miatt hiúsult meg, továbbá az *áruforgalmi statisztika* megszervezésében és azon akkor sikerre nem vezető tárgyalásokban, amelyek a *kamarák új szervezésére* vonatkoztak. Mindezen kérdéseknek nemesak a hiyatalos szobákban, de az irodalomban is szakavatott tárgyalása együtt járt működésével és mély nyomokat hagyott maga után. Legjelentékenyebb része azonban ugy tudományos, mint gyakorlati működésének az *ipartörvényre* és a *vámügyi tárgyalásokra* vonatkozik, amelyek huzamos ideig a Matlekovits nevéhez vannak kötve és amely tereken szerezte legértékesebb diadalait.

Az 1884-iki ipartörvény csodálatos alkotása volt Matlekovits közgazdasági politikájának. A Gorove által inaugurált szabadelvű rendelkezésekkel szemben az iparos közvélemény folytonosan erősebb aggodalmakat táplált a szabad ipar rendszere ellen; az 1873-iki tőzsde és közgazdasági válság utóhatásai folytán a jelszavak után valóságosan lázas állapotban követelte az iparosok közvéleménye a szabad ipar korlátozását, főleg a kötelező alakulások és a képesítés formájában. A törvényjavaslat, mint utólagosan kiderült, maga is bizonyos kompromisszum eredménye volt, amelynek bírálatánál talán jogosan hivatkozhatom mint annakidején egyetlen ellenzője a képviselőház 1884 március 28-iki ülésében mondott bírálatomra: „Ezen törvényjavaslat, amennyiben az

1872-ik 8-ik törvénycikkkel nem ellenkezik, felesleges; amennyiben pedig ellenkezik, csak illuziókat teremt az iparosoknál minden praktikus haszon nélkül; más oldalról tendenciája veszélyes az államélet és az egyes társadalmi osztályok békés fejlődésére nézve.“ Hogy ezen prognostikum helyes volt, azt a következmény beigazolta; az iparos osztály közóhaja azóta már keresztültörte az akkor még kielégítőnek tartott gátakat is, ma már az újabb ipartörvényben még tovább ment kívánalmaiban s teremtett egy új helyzetet, amelyet a közgazdasági kritika teljes joggal nevezhet a régi 1884-iki helyzet újabb — és bizony megvallhatjuk — rosszabbodott kiadásának s melyet maga Matlekovits is több nagyértékű iratában ilyenül kárhoztat.

Másik, még nagyobb keretű és még fontosabb ténykedése Matlekovitsnak a vámügyi tárgyalásoknál volt. A modern magyar közgazdasági politikának kezdettől fogva egyik legnehezebb és legkomplikáltabb kérdése a vámpolitika volt. Egyik részében külpolitikai, aztán belpolitikai és csekély részében volt ez közgazdasági kérdés. Széchenyi és Kossuth küzdelmeiben, melyben még Deák Ferenc is aktív részt vett, az Ausztriával szemben folytatott küzdelem dominált, — később Beöthy Leó kísérelte meg tisztán közgazdasági kérdéssé emancipálni; a gyakorlati nehézségek, az exigentiális követelések visszadobták újra és újra a napi politika terére, ahol is ott maradt egész napjainkig. Alig lesz könnyű dolga az utókor kutatóinak a komplikált kérdések zavart kuszátságából tisztán állítani a kutatók szeméi elé az egyes részletek fontosságát, összefüggését, így például Wekerle küzdelmeit a fogyasztási adók körül, vagy Matlekovits érveléseit a kikészítési eljárás vagy a legtöbb kedvezmény gyakorlati alkalmazásának kérdésében. Az a nagy kérdés, a szabad kereskedelem és védvámrendszer körül, amelyben az első magyar kormány Gorove személyében a szabad kereskedelem zászlaja alatt mutatta be a német kereskedelmi szerződést, a tényleges viszonyok nyomása alatt új és új irányokban változott át a folytonos küzdelemben; az elmék változatosan küzdöttek egyik vagy másik áramlat szolgálatában, a közelebbi érdekek feláldozásától féltve az ellenkező iránylatot. Hiszen köztudomású és szembeszökő volt az áramlat megváltozása, például a mezőgazdaság körében, ahol az első ciklusok alatt a szabadkereskedelmi irány vezette még az OMGE vezérembereit, akik későbbben a kereskedelmi mérleg hirdetett megfordulásával a védvámos áramlat zászlaja alá állottak; viszont a politikai iránylatok, különösen Bismarck herceg politikai elfordulása és aztán a világáramlat megváltozása a védvámosok táborába vitte a gyakorlati politikusok még azon kis töredékét is, akik a hullámozó eszmemenetek áramlatai között is megtartották eredeti irányelveiket legalább elméletileg. Amint Kossuth az

előttünk járó nemzedékben Liszt Ferenc tanításai nyomán átment a védvamos táborba, épp úgy átment a magyar közvélemény majdnem teljes egészében az új áramlat szolgálatába, a politikusok egy része nem örömmel, de a gyakorlati kényszer hatása alatt majdnem egyhangulag frontot változtatott a szabad kereskedelem ellen, amelynek gyakorlati alkalmazására úgy sem volt semmi kilátása sem. Ez a gyakorlati élet követelménye volt a felelős vezetők részéről s a koráramlatok kényszere az azok behatása alatt álló közvélemény részéről. Éppen Matlekovits mutatta be az Akadémia egyik ülésén báró Wütterlstorffot, a szabad kereskedelem egyik vezérférfiát, kinek irányzatát elejtette a népszerű áramlat és Plener báró, az osztrák közgazdák egyesületének 40 éves jubileumán kitűnő kézzel rajzolta a teljes átváltozások azt a rövid, de valóban tragikus lehanyatlását, amely a régi ideálokkal szemben az 1866-iki angol pótkonvenció megkötése óta mondhatni elementáris erővel ragadta magával a reformált monarchia egész eszmevilágát, egészen ellentétben a korábbi felfogással. Lehet vitatkozni felette, hogy helyes volt-e az irány megcserélése különösen akkor, amikor a közös vámterület mellett a magyar gazda csak nyerhetett az iparcikkek olcsóbb beszerzésével és bizonyára még a retorzió lehetőségével is bátran állhatott szembe a gazdasági termények kivitelénél, de a helyzet világosan ez volt. Kevesen maradtunk a korábbi álláspont hívei s ezeknek is be kellett látniok, hogy azzal szemben a Bismarck után is uralkodónak maradt védvámirányzattal alig lehetett más út vámpolitikánk előtt, mint menteni, amit még lehet és érvényesíteni a politikai változások közt a nekünk kedvező, mindig ritkább és ritkább hullámokat.

Matlekovits is kénytelen volt ezt az utat választani. Irodalmi munkásságát is fokozatosan nagyobb és nagyobb mértékben szentelte e kérdésnek, még inkább akkor, mikor a hivatalos állás nyugöző békóitól megszabadulva, teljes erővel állhatott a küzdők első sorába. Irodalmi munkásságának tulnyomó nagy részét e kérdésnek szentelte és tényleg ezen kérdés körül aratta legértékesebb és az összes nemzetközi irodalomban is előkelő számot tevő babérjait. „Az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája 1850-től“, majd később „Die Zollpolitik der österreichisch-ungarischen Monarchie und des Deutschen Reiches und deren nächste Zukunft“ kitűnően szolgálta ezt a célt, ma is legjobb forrásmunkáink egyike. De Matlekovits a nála megszokott intenzivitással az egész vonalon felvette a küzdelmet. Külön tanulmányok jelentek meg tollából az *északamerikai*, a *francia vámokról*, majd általában a *kereskedelmi szerződésekről* és azoknak egyes kérdéseiről, így a *favámokról*, a *gabonavámokról*, a *legtöbb kedvezményi záradékról*, a *közlekedési eszközökről a vámpolitika szolgálatában*, majd a *különbözeti vámokról*,

a német-országi kereskedelmi szerződésekről és a közép-európai gazdasági egyesület kebelében tartott előadása, mely *Ausztria-Magyarország helyzetét* tárgyalja az európai államok kereskedelmi politikájában, mindmégannyi értékes terményei a magyar közgazdasági élet ezen ágának, amelyről nyugodtan állíthatom, hogy Matlekovits volt kétségkívül legértékesebb művelője, sőt mondhatni, egyedüli kifejtője. Ezen munkáiban ismét újra és újra kifejezésre jut vezérgondolata, körültekintő jártassága a kérdések egész tömkelege felett, melynek minden részletét ismeri és amely anyag felett véglegesen elfoglalt, nem ingadozó álláspontja által teljesen uralkodik.

Ez a két főirány azonban csak gerince volt Matlekovits munkálkodásának. Alig lehet a közgazdasági kérdések egész tömkelegében oly részletet találni, ahol az ő munkálkodásával ne találkoznánk. Eltekintve ifjúkori műveitől, a *nemzetgazdaság és pénzügytan* tankönyveken írott rendszerétől, továbbá az *örökösödési és birtokpolitikai kísérletektől*, amelyeket már érintettem, becses munkákban tárgyalta különösen a magyar *pénzügyi háztartás* nehéz kérdéseit, amelyeket igazán méltán zár le akadémiai emlékbeszéde Wekerle felett, akihez annyira kötötte a szellemi iránylat közössége; tárgyalta többek közt a *hajózás, a quota, az agrárkérdés, a tőzsde-adó, a vasuti különbözeti árszabályok, a mezőgazdasági érdekképviseletet, az olasz szeszadó-törvényhozást, a részvénytársasági ügy, az állami tűzbiztosítás, a kereskedelmi szakoktatás* kérdéseit és le egészen napjainkig folytonos állandó figyelemmel a közgazdasági élet minden lüktető irányára valóban tiszteletreméltó, nagy tisztelettel fogadott megfigyeléseket tett közzé a „Magyar Ipar“ és fontosabb kérdésekről, a „Közgazdasági“ és a „Budapesti Szemle“ hasábjain. Ilyenek például a legutolsó években bírálatai az egész magyar közgazdasági helyzetről, majd az *utolsó évek közgazdasági és pénzügyi politikájáról*, tanulmánya az *ipartörvény módosításáról* és mindenekfelett az a nagyértékű monográfia, amelyet a *kommunizmus magyarországi történetéről* tett közzé a Gratz Gusztáv által összeállított gyűjteményben, amely maradandó emléke lesz a magyar aberrációnak, de amelynek összeállítása valóságos nyeresége a magyar közgazdasági irodalomnak.

Talán felesleges, nagyérdemű közönség, ezen rövid szemlét részletekkel tömni tul. Ugyis időpazarlás mi előttünk, akik kortársak voltunk, rajzolni az ő irányát, Matlekovits neve valóságos fogalommá vált közöttünk, az élénk küzdelem, amelyet kora ifjuságától fogva a tanteremben, a hivatali szobákban, a társadalmi téren és az irodalomban egyenlő buzgalommal folytat, különösen becses előttünk is és még becsesebb lesz utódaink előtt, mint egy olyan élet folytonos, soha nem lan-

kadó munkásságának emléke, amely folytonos következetességgel és kitartó részletességgel egy főirányt követ a liberális magyar közgazdaság nyomán, nem tántorodva meg attól soha, sem elfogultság, sem a népszerűség olcsó fávörának keresése miatt. Valóban Matlekovits érdemei itt a legtiszteletreméltóbbak és legemberiebbek. Társadalmi téren alkotásai és becéző gondjainak kegyeltjei az Iparegyesület, a Közgazdasági Társaság, a Hajósegyesület, a Középeurópai Társaság, mind egyenlő gonddal megkövetelik a tiszteletet és ragaszkodást iránta.

Talán hosszú, talán rövid az ut, amely előttünk áll, igen tisztelt mesterünk, nekem egykor tanítóm, aztán jóakaratu barátom és pályatársam. Az élet kint elég gyönyörűséget adott nekünk; de nem kimélt meg egyikünket sem attól a rettentő csapástól, amely kettétöri az életkedvet s nagyrészen csak megunt teher vonszolására kárhóztatja a megfáradt vándort. Az egyéni csapások görnyedező sulya mellé odacsatlakozott fullajtárnak a kegyetlen sors, mivel igazán Istennek haragja sujtott le szerencsétlen hazánkra. Összetörve, mint villámsujtottak, csonkult tagokkal nézünk a sujtó vihar felé, mely eldübörgött fejünk felett, melynek rettenetes dörgései még most is füleinkbe zugnak, megrázkódtatják agyunkat, reszketővé teszik idegeinket, elnémitják szavunkat. Nem vagyunk már az a Niobe, aki viruló gyermekei élén merészen kihívja a kevély istennőt a versenyre, hanem vagyunk az a Niobe, aki legkedvesebb gyermekeinek kegyetlenül leölt holtteste felett zokog. Heu quantum Niobe, haec Niobe distabat ab illa. Mi is mások vagyunk, pozdorjává zuzva, összetörve, nyomorékos, fogyatékos bátorsággal, rettegéssel nézve a sötét eget. Legkedvesebb gyermekeinket, akik közéletünk terén is életünk örömét s büszkeségét képezték, a haragos istennő vészes nyilai porba sujtották; ott vannak élettelen vagy élet-halálharcban vivódó áldozatai előttünk. Az, amiért a mi nemzedékünk küzdött, nagyrészen tönkre van téve. A Gibbon által jelzett idő rövidségét csak sulyosbitja a remény hiánya, mely zordonan ismétli siralmas zokogásaink keserves visszhangját a közélet terén is. Magyarország újrabredése megakasztva, tagjai szétszórva, a belső vérkeringés megzavarva és fájdalom, ezeken felül gyilkos mérgek beleplántálva belső szervezetünkbe, megöléssel fenyegetik az új életnek legelső, legépebb csiráit is.

Minden téren romlás, pusztulás körülöttünk. Esdeklő szavunk keresi a vigasztalást, a reményt. És amikor éppen ezt keresi, fürkésző szemünk ösztönszerűen megpihen azokon a tölgyeken, amelyek már nagyrészen korábban is kiállották a fergeteg zugását s amelyek ellenállónak bizonyultak be a férgek lassu, de még veszedelmesebb pusztításával szemben is. Egy ilyen tölgyet látunk Matlekovits Sándor szemé-

lyében is. Eiche, die dem Sturme steht. Ez különösen magyarázata hódolatunknak, az ő munkássága, kitartó, biztos utmutatásáért cserében. Az ut irányában nem kételkedünk, az irányító személyében teljesen megbizunk. Vajha buzgóságunk pótolná gyengeségünket és a hazának az a nagy szerelme, mely a megpróbáltatásoknak ezen súlyos korszakában önkéntelenül is viharossá korbácsolja legbensőbb érzelmeinket, lenne segítőnk az újraépítés azon nagy munkájában, melyre épp úgy, vagy talán még sokkal inkább reá vagyunk utalva, mint a 48-iki nagy átalakulás gyakorlativá tételében is reá voltak utalva Matlekovits és akkori kortársai.

Fogadd szívesen, tisztelt barátunk, ezt az üdvözlőt. Meleg hála ez a múltért és meleg kötelező ez a jövőre nézve. Látjuk az utnak irányát, érezzük elfásult közönyünkéből ébredőleg a reánk mindnyájunkra, még a legutolsókra is váró kötelesség súlyát, eszméink szolgálatában közös, édes, szenvedő, eltiport, de igaz hitünk szerint bizonyára új életre kelő szép, nagy Magyarországunk boldogságáért, nagyságáért. Légy üdvöz most, ez ünnepi pillanatban is, mert áldásos volt eddig is munkád, áldásos lesz ezutánra is hatásod és buzdító reánk mindnyájunkra egyaránt. (Éljenzés.)

Báró Wimmersperg Frigyes államtitkár: Mélyen tisztelt ünnepi közönség! A kereskedelemügyi miniszter ur elutazása folytán nekem jutott a megtisztelő megbízás, hogy őt ezen az ünnepen képviseljem és Matlekovits Excellenciáját jubileuma alkalmából a kormány nevében üdvözöljem. Benső kötelékek azok, amelyek a magyar kereskedelmi kormányzatot az ünnepelthez fűzik. Ő volt az, aki az alkotmányosság helyreálltával az ország kereskedelmi és ipari életének intézésére hivatott tisztviselői karból az ügyek iránti előszeretetével és tehetségével kiemelkedett és igyekezetét nagy szakértelmével és gondos körültekintéssel párosítva éveken át vezette hivatalából és képviselte az ipart és kereskedelmet. Ezen uttörő nehéz munkában az övé volt a legnagyobb szerep, de egyuttal a legfőbb érdem is. Az ipari és kereskedelmi igazgatás majdnem minden szakában ma is azokra az alkotásokra támaszkodunk, amelyek alapját az ő működése és munkálkodása vetette meg. Alig van ága az ipari és kereskedelmi igazgatásnak, amelyben az ő hivatalos ténykedésének és gondoskodásának maradandó eredményeivel ne találkoznánk. Ezen kiváló működésében akkor sem állott be változás, amikor a hivatalos pályát a közélet nyilvános szerveinél való munkálkodása váltotta fel. A hazai közgazdaság leghivatottabb intézményeinél, ugyszintén a sajtóban és a szakirodalomban az ország gazdasági érdekeinek előmozdításánál a legbuzgóbban közreműködött. Ezen közreműködés megszakitás nélkül fentartotta azt a szoros kap-

csolatot, amely közöttünk ünnepeztünk pályájának kezdete óta mostanig fennállott és amelynek további fennállását a mostani rendkívüli viszonyok között őszintén kívánjuk. Az ünneplést, amelyet a Magyar Közgazdasági Társaság nagyérdemű elnökének ma rendez, a magyar kormány az ünnepezt iránti igaz nagyrabecsüléssel teljesen átérzi és őszintén kívánja, hogy kimagasló szaktudását és gazdag tapasztalatait lelkes odaadásával a hazai közgazdaság javára hosszú időn át még mindig friss erőben érvényesítse. (Éljenzés.)

Szomjas Lajos államtitkár: Tisztelt diszközgyűlés! A magyar királyi földművelésügyi minisztérium szintén részt kíván venni abból az ünnepből, amelyet a Magyar Közgazdasági Társaság Matlekovits Sándor születésének nyolevanadik évfordulójára rendez. Méltóztassék tehát megengedni nekem, hogy a magyar királyi földművelésügyi minisztérium nevében mély tisztelettel üdvözöljem Öexcellenciáját. Jogot merítek ehhez abból a tényből, hogy Öexcellenciája sikerekben gazdag és elévülhetetlen érdemű közéleti munkásságának egy jelentékeny részét a magyar királyi földművelésügyi, ipari és kereskedelemügyi minisztérium kötelékében töltötte és ezen időből tiz éven át ennek a minisztériumnak államtitkára volt és mint ilyen a nyolevanas években a közgazdaság terén életre keltett igazgatási és törvényhozási alkotásoknak irányítója, lelke lett. Kevesen vannak már életben azok közül, akik Öexcellenciájával a minisztériumban együttműködtek és talán senki sincsen közülünk már aktív szolgálatban. De az elődök örökül adták az utódoknak Matlekovits Sándor egyéniségének és munkásságának emlékét és mi, az ő és az ő kartársai szerény utódai, hálával és büszkeséggel ápoljuk azt. Arra kérem tehát Öexcellenciáját, hogy hálás szívből fakadó, őszinte nagyrabecsülésünkéből és tiszteletünkéből eredő meleg üdvözetünket szívesen fogadni méltóztassék és kérem a Mindenhátót, hogy még sok hosszú éven át adjon Öexcellenciájának erőt és egészséget, hogy közgazdasági életünknek büszkesége lehessen. (Éljenzés.)

Tóth Lajos államtitkár: Nagyméltóságú elnök ur, mélyen tisztelt közgyűlés! Gróf Klebelsberg Kuno magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter ur legnagyobb sajnálatára hivatalos elfoglaltságánál fogva akadályozva lévén abban, hogy Nagyméltóságodat, mintahogy tervezte, személyesen üdvözölje, engem bizott meg azzal, hogy üdvözlétét Nagyméltóságodnak átadjam és jókívánatait Nagyméltóságod előtt telmácsoljam. Azt hiszem, mindnyájan egyetértünk abban, hogy elsősorban kötelességünk a Gondviselés iránt érzett hálánknak kifejezést adni akkor, amikor Nagyméltóságodat nyolevanadik születésnapja alkalmával teljes szellemi és testi épségben itt közöttünk ünnepehet-

jük. A hála érzetéhez azonban hozzá kell kapcsolnunk azt a kérést, hogy a Mindenható Nagyméltóságodat még soh éven keresztül tartsa meg Magyarországnak büszkeségére, becses családjának boldogságára. Arra kérjük, hogy mint a magyar közgazdasági tudománynak egyik leg-erősebb oszlopa és a magyar közgazdasági igazgatásnak a multban egyik nagyhirű vezére, szerencsétlen Magyarországnkat ebből a súlyos gazdasági válságból való kivezetésben segítse és támogassa. Isten éltesse, Isten tartsa meg Nagyméltóságodat! (Éljenzés.)

Buday László: Mélyen tisztelt ünnepi közgyűlés! Az a bensőséges házi ünnep, amelyet a Közgazdasági Társaság Matlekovits Sándor tiszteletére a mai jubiláris alkalomból rendezni kívánt, ime, kinőtte magát az egész közéletnek, az egész tudományos világnak az ünnepévé. Akik itt felszólalunk, talán itt-ott ismétlésekbe fogunk esni, ami nem csodálatos, mert hiszen Matlekovits Sándor tüneményes pályafutásának többnyire ugyanazok a kiemelkedő momentumai ragadják meg mindnyájunk figyelmét. De végre, tisztelt diszközgyűlés, ismétlésekből áll az a virágcsokor is, amely most az ünnepelt előtt fekszik, amely azonban egységes hódolatot és tiszteletet akar kifejezni. Nekem, igen tisztelt diszközgyűlés, az a kitüntető szerencse jutott osztályrészemül, hogy a Magyar Tudományos Akadémia legmelegebb üdvözlését és szerencsekívánatait tolmácsoljam. Mikorra a most hervadó lombok újra kizöldülnek, a jövő tavasszal éppen ötven esztendeje lesz annak, hogy Matlekovits Sándort Akadémiánk tagjai sorába iktatta, nem előlegképpen az ő fényes szellemi tehetségeire, hanem már jutalomképen az addig is kifejtett igen derekas, igen értékes munkásságáért. És ha ezalatt az ötven esztendő alatt Matlekovits Sándor nem mindig és nem kizárólag azoknak a tudományos munkálatoknak a légkörében élt, amelyeket az Akadémia kultivál, ezért a tudomány nem lehet hálátlan, mert ekkor Matlekovits Sándor az ő gyakorlati közgazdaságpolitikai tevékenységével az ország anyagi jólétének fellendítésén működött, amely a tudománynak mindig a legbiztosabb támasza. De ez alatt az ötven év alatt, igen tisztelt ünnepi közgyűlés, a szálak az Akadémia és Matlekovits Sándor között nemcsak hogy nem lazultak meg, hanem mindig bensőbbekké és bensőbbekké, mindig sűrűbb fonásuakká váltak és a mai napon Matlekovits Sándorban az Akadémia egyik legtisztel- tebb, egyik legtekintélyesebb tagját, az Akadémia nemzetgazdasági bizottságának friss energiájú, tervekkel és eszmékkel teli, de azok kivitelénél kellő erővel is bíró elnökét tiszteli. Csodálatos életpálya az övé, amelynek megadatott az öregeknek a tisztánlátása anélkül, hogy a fiatal- ság duzzadó munkakedvének a hámját elveszítette volna, Csodálatos életpálya az, amelynek folyamán kétszer lobbant lánggra egy ujjászülető

nemzetnek életvágya és amelynek folyamán kétszer zuhant sulyos katasztrófa folytán a sir felé. Az első periodusban Matlekovits Sándor még a gyermekléleknek fogékony benyomásait gyűjtötte, de amikor úgy látszott, hogy derengeni kezd az égbolt, akkor ő teljesen fiatal korban, a kész férfinak egész munkaerejével és készségével állott oda a küzdők sorába, hogy kieroszakolja a magyar horizontra azt a napot, amelyet nyugat felől akkor még mindig felhők fenyegettek. kieroszakolja és segítsen meghozni nekünk a várt meleg sugarat. Az ujjászületésnek izzó optimizmussal teli nehéz küzdelmes esztendei voltak ezek: nehezek, de sikeresek. Optimizmusunk és sikereink nőttek, úgy ahogy ezek az évek lassanként évtizedekké sűrűsödtek. És amikor a nemzet elérkezettnek látta azt az időt, hogy szorgalmának, iparkodásának eredményeivel a világ elé álljon, a Matlekovits által rendezett országos kiállításon büszkén tekinthetett a hatalmas iparsarnokról, a négy világlátj felé, nyugatra, északra, keletre és délre: akkor tán nem gondolhatta senki, hogy olyan korszak is el fog következni, amikor ezt a négy szót más gondolatkapcsolatban rögzíti meg a lelkünk és észak, nyugat, dél és kelet lefátyolozott szobrai mellett kell megsiratnunk a szétszakított országot. Amikor a fiatalság bizodalma megrendül, akkor a magyar nemzet szinte reményvesztetten menekül a más vihart is látott öregek nyugodt életébe. Ünnepeztünk! A Te csökkenhetetlen, rendíthetetlen bizalmad vigasztaló erőforrása minékünk mindnyájunknak; a Te példás munkád példa és okulás az eljövendő fiatalságnak, amelyre egy újabb uttörés munkája vár. Ismétlődjek meg a biblia mondása: Légy a mai kornak új Simeonja! Légy a mai kornak új Simeonja a Te patriarchális korod bölcsességével, de fiatalos munkavágyadnak robogásával és reméljük, hogy gyönyörködni fogsz Magyarországra újra való feltámadásában. (Éljenzés.)

Nagy Ferenc: Tisztelt ünneplő közönség! Én a magyar tudomány nevében, a budapesti egyetem a jog és államtudományi kara nevében üdvözlöm a tisztelt jubilánst, Matlekovits Sándort és egyuttal üdvözlöm őt azon társegyesület nevében, amely egyenlő módon küzd úgy a gazdasági, mint ethikai tekintetben egyaránt szükséges törvényeknek ismertetésében és előmozdításában: t. i. a Magyar Jogászegyesület nevében. A budapesti egyetem először is őt, mint fiatal joghallgatót tekintette a magáénak, ahol ő megszerezte azon fundamentumokat, amelyeken tovább épített később. A jog- és államtudományi karon szerezte meg az egyetemes jogtudori oklevelet 1865-ben és már 1866-ban, tehát egy évvel rá őt magántanárrá habilitálta a kar, aminek az alapján ő hat esztendőn keresztül tanított a mi egyetemünkön. Ez alatt az idő alatt a legváltozatosabb ágait a nemzetgazdaság-

nak és a pénzügytannak tanította, ismertette a fiatalsággal. És nagyon érdekes, ha az ember végigtekint az ő előadásainak a ciklusán: találkoznak benne a legellentétebb kérdések. Egyrészt a mezőgazdaság törvényei, ezzel kezdte tulajdonképpen, a mi bizonyos tekintetben különösnek hangzik akkor, amikor őt olyan sokszor avval a szemrehányással illették, hogy ő talán az agrárius mozgalmaknak ellensége volna, holott ő mindig nagy szeretettel foglalkozott az őstermelésnek, a mezőgazdaságnak az érdekeivel. Foglalkozott ezekben az előadásokban a szociálizmus kérdéseivel, beszélt a szövetkezetekről, beszélt a részvénytársaságokról, foglalkozott a kereskedelemmel, amelynek különösen éppen ő később a maga erejét szentelte. Annyi bizonyos, hogy igen változatos programja volt neki a speciális kollégiumokból, úgy hogy rendkívülien sajnálhatta az egyetem, amikor ő aztán megszűnt tovább tanítani. Éppen ötven esztendeje annak, hogy nélkülözük őt, mint az egyetem aktív munkását. Azért azonban mi még mindig a magunkénak tekintjük és akarjuk tekinteni, mert hiszen nem szűnt meg a kapocs, amely folytatását találta az ő közéleti egyébkénti működésében és az ő irodalmi munkálkodásában. A Magyar Jogászegyesület, amelynek nevében szintén van szerencsém őt a mai napon üdvözölni, bizonyos tekintetben testvére a Közgazdasági Társaságnak és természetes, hogy minékünk a mi közös céljainkban vállaltva kell együttműködnünk és rajta kell lennünk, hogy egymást kiegészítsük, ott is, ahol a mi utaink talán különválnak. A Közgazdasági Társaság is törvényeket kutat és azokkal foglalkozik, úgy, hogy igyekszik azt az összhangot létesíteni, amely a közgazdasági élet zavarait megszünteti. A Magyar Jogászegyesület jogi szempontból nézi azokat a jelenségeket, amelyeket a Közgazdasági Társaság a maga eszmekörébe vont. Törvényeket kutat az egyik is, a másik is. A közgazdaságtan a törvényeket olyképp érti, mint a fizikai törvényeket, a Jogászegyesület ethikai törvényeket kutat. Azonban ezek az ethikai törvények, különösen a jog szempontjából, ezek a tényleges közgazdasági, általában a szociális viszonyokkal olyan kapcsolatban állnak, hogy egyik a másik nélkül nem lehet. Akárhányszor a jogi törvények visszahatnak a közgazdasági és a szociális életre és viszont a gazdasági tüemények visszahatnak a jogalkotásokra. Különösen azonban szükséges, hogy vállaltva működjünk együtt közös célunk felé, most, amikor ezek a törvények mindakét oldalon, sajnos, nagyon is megvannak zavarva. A közgazdasági törvények most igazán nem érvényesülnek úgy, mint normális időkben, de még a jogi törvények sem érvényesülnek hasonlóképp, úgy, hogy nekünk egy nagy feladatunk van most mindakettőnknek, hogy azt a bizonyos normális állapotot minél

előbb helyreállítsuk, amely egy államnak és egy társadalomnak a bázisát képezi. Ebben a munkában remélem, hogy még sokáig fogjuk üdvözölhetni a Közgazdasági Társaság élén Matlekovits Sándort, aki különben közvetlen jogi működést is fejtett ki és példának okáért a hiteljog terén igen előkelő szerepet viselt annak idején, így a Kereskedelmi Törvény megalkotásánál mint az annak előkészítésére szolgáló ankétnek egyik előadója szerepelt, erős kritikát gyakorolt az akkori törvényjavaslat felett és később is részt vett mindazokban az alkotásokban, amelyek a hiteljogra vonatkoznak. Ilyetén módon nemcsak azt a kiegészítő működést kell nekem jellemezni az ő működésénél, hanem közvetlenül részt vett ő abban a munkában, amelyet a jogászság is képvisel és mindenesetre kívánom neki azt és kívánjuk magunknak azt, hogy minél tovább szentelje a maga életét, a maga erejét ennek a mi közös munkánknak és minél több sikert arathasson még továbbra is azok mellé a fényes eredmények mellé, amelyeket eddigelé elért. Ezt kívánom ismételten úgy, hogy remélem a magam részéről, Öexcellenciájában példát fogok találni a mi közös működésünk irányításában és vezetésében. Adja Isten, hogy minél jobb egészséggel és erővel éljen meg, nem is mondom, hogy milyen időt, mert azt mondom, amit XIII. Leó pápa mondott, amikor kilencvenedik születésnapján az üdvözlések alkalmával azt mondták neki, hogy még száz esztendőt is el fog érní: miért korlátozzuk az isten gondviselést? (Derűltség.) En is kívánom, hogy ne legyen korlátozva az isten gondviselés, hanem tartson meg bennünket, őt még minél tovább jó egészségben. (Éljenzés.)

Heller Farkas: Mélyen tisztelt ünneplő közgyűlés! A királyi József műegyetem nevében vagyok bátor Matlekovits Öexcellenciáját a mai ünnepi alkalomból kifolyólag üdvözölni. A királyi József műegyetem két címen is részt kér magának a mai ünneplésből. Egyrészt, mint a közgazdasági életnek egyik tényezője, amely a gazdasági élet számára a technikai munkásoknak és egyuttal általában a gazdasági vezetőknek egyik csoportját képezi és neveli; másrészt mint a közgazdasági tudományok egyik műhelye, mert 1914 óta a királyi József műegyetem a technikai tudományok mellett külön hajlékot adott a közgazdasági tudományoknak is. A közgazdasági életnek előkészítő, nevelő munkájából és tudományos műhelyéből sietünk ide, hogy Öexcellenciájához születésének nyolcvanadik évfordulója alkalmából szerencsekívánatainkat elhozzuk. A mi Műegyetemünk, sajnos, nem vallhatja Matlekovits Sándort abban az értelemben a magának, mint az Akadémia, amelynek egyik legrégebb oszlopos tagja, vagy a Pázmány Péter Tudományegyetem, melynek régóta magántanára,

vagy a Közgazdasági Társaság, amelynek ma is elnöke. Igaz, hogy a sors kereke majdnem úgy fordult sok évvel ezelőtt, hogy Matlekovits Sándor a műegyetem tanári testületébe belekapcsolódott volna; akkor a gyakorlati életnek annyira szüksége volt rája, hogy ez a kapcsolat nem született meg. Ennek dacára úgy érezzük, hogy Matlekovits Sándor a miénk is, mert mi is munkásai vagyunk a közgazdasági életnek és munkásai vagyunk a közgazdasági tudományoknak. Legyen szabad tehát ezen a két címen a mi Műegyetemünk babérkoszoruját is elhozni akkor, amikor Matlekovits Sándort ünneplik. Műegyetemünknek a közgazdasági élet minden vonatkozásával, minden ágával sok kapcsolata van, de egyikkel sem olyan sok, mint az ipari élettel, éppen azzal a területével a közgazdasági életnek, amely, ha ugyan valamelyik magáénak vallhat egy olyan sok irányú tevékenységű férfit, mint az ünnepelt, mégis az ő leghervadhatatlanabb alkotásait mutathatja fel. Valóban nem tudjuk, hogy Matlekovits Sándorra, mint gazdasági politikusra, vagy Matlekovits Sándorra, a tudósra legyünk-e inkább büszkéek: érdemeinek éppen olyan része esik a gazdasági, mint a tudományos térre. Ritka az, hogy valaki, aki a gazdasági politikában olyan tevékeny, olyan vezető részt vett, egyúttal a tudománynak is olyan kiváló munkása legyen, mint ahogy azt Matlekovits Sándornál láttuk. És nála valóban nem is tartjuk azt csodálatosnak, hanem csak természetesnek, hogy ő mind a két téren egyaránt alaposan és mélyrehatóan tudott alkotni. Valóban nem tudjuk, hogy Matlekovits Sándor fényes tehetségei először Matlekovitsot, a gazdaságpolitikust, vagy először Matlekovitsot, a tudóst teremtették-e meg. Nála olyan harmónikusan összeműködő a gazdaságpolitikai, a gyakorlati és az elméleti munkásság, mint alig tudunk valaki mást mondani, akinél hasonlóképpen volna; úgy, hogy azt a felfogást, amely szerint elmélet és gyakorlat közt ellentét volna, azt talán senki sem cáfolta meg annyira, mint a mi ünnepeltünk. Az ő munkáinak a témáit az eleven élet iránt való előszereteténel fogva mindig a gazdasági életből merítette, még pedig lehetőleg a magyar gazdasági élet volt az, amellyel foglalkozott; hol az ipartörvényünk, hol a vámpolitika, hol egy másik ága a gazdasági életünknek, hol a pénzügyek, stb. az a terület, amelyen dolgozik. De sohasem tud megmaradni, dacára annak, hogy teljesen a gyakorlati élettel kapcsolatos problémák azok, amelyek foglalkoztatják, sohasem tud megállni az egyszerű leírásnál, ismertetésnél, hanem elemző, mély gondolkozása mindig az elméleti problémák elé állította munkásságában. Talán sehol sem magaslik ki annyira, mint vámpolitikai munkáiban, ahol a vámpolitika fejlődését vázolja önkénytelenül beleütközik a vámpolitika hatásainak kérdéseibe és ennél, amikor az ő elemző modo-

rában szétválasztotta a pénzügyi és védő, agrár és ipari vámok határait, amikor szétválasztotta a gabonaexportáló és importáló országok különböző helyzetét, akkor megtalálta egy olyan problémának a megoldását, amelyre a tudomány, a külföldi is, hosszú ideig teljesen eredmény nélkül törekedett, mert nem hatolt olyan mélyre, hogy az árak és a vámok közötti összefüggés alapjait megtalálja. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy különösen a vámpolitika terén Matlekovits Sándornak olyan neve van, amely mindenütt ismeretes és a legnagyobb tiszteletet kelti. De azt hiszem, hogy helytelen irányba térnénk akkor, ha Matlekovits Sándor bő, terjedelmes munkásságának egyes mozzanatait iparkodnók kiragadni, mert hiszen az ő munkásságának legjellemzőbb vonása éppen a sokoldalúság. Ennél a sokoldalúságnál talán még csak munkabírása, alkotni akarása és tudása nagyobb, mert hiszen tudományos körökben a szorgalom, a buvárkodás általános tulajdonság; oly mértékben azonban, hogy valaki nyolcvanadik évében is olyan fürgén forgassa a tollat, mint negyven évvel ezelőtt, oly mértékben ezt a tulajdonságot még tudományos körökben is ritkán találni. A mi szegény, megcsonkított Magyarországnak irigységgel tekint vissza a múltba, akkor, ha eszébe jut az, hogy ilyen férfiakat tudott a múlt a mi közéletünknek adni. Azt kívánom Öexcellenciájának és hazánknak is, érje meg újból azt a nagy Magyarországot, amelynek a gazdasági felemelésében olyan nagy része volt. (Éljenzés.)

Gróf Teleki Pál: Kegyelmes Uram! Én nem hozhatom ahhoz a babérkoszorúhoz, amelyet ma lábaidhoz raknak, a legpatinásabb levelek egyikét. De két előttem szóló egyetemi tanár kollégámmal hozom egyikét a legfrissebb leveleknek, mert hiszen mi a magyar ifjuságnak a köréből jövünk, annak a magyar ifjuságnak a köréből, amely dolgozni akar. A Közgazdasági Fakultást nem köthetik még olyan szoros szálak. Hozzad, Kegyelmes Uram, mint azokat az intézményeket, amelyeket évtizedes múlt, évtizedes közös munka köt Veled össze. De köt az az egész tudomány, amelyet Te művelsz, és ezért vallunk mi is a magunkénak. Mi ma a múltba tekintünk mindannyian, akik itt vagyunk és erőt akarunk meríteni és erőt meritünk a Te múltadból. De tudjuk, hogy Te nem a múltba tekintsz, Te a jövőbe tekintsz, ahogy nagy emberek mindig a jövőbe tekintenek. A jövőbe tekintsz és a jövőből akarsz reményt meríteni, mint mi a Te múltadból. Én annak az ifjuságnak a köréből jövök, annak az ifjuságnak a munkakedvét hozom ide, amely a jövőnek a záloga. A magyar ifjuság, dacára azon súlyos megpróbáltatásoknak, amelyek közt ma él, tanulni és dolgozni akar. Ez annak a jövőnek a záloga, amely felé Te tekintsz és amelyet mi mindannyian kívánunk, hogy Te minél tovább lássál és lássad ismét fel-

virulni azt a hazát, azoknak az ifjaknak a munkájából, akik a Te tudományodat kívánják magukba szívni és akik a Te nyomdokaidon kívánnak haladni messziről is. A mi ifjuságunk akkor, amikor a praktikum felé fordul, tudja azt, hogy ezt neki tudományosan kell megalapoznia és keresi a praktikus foglalkozásoknak a tudományos megalapozását. Azok pedig, akik tudományosan akarnak dolgozni a közgazdasági tudomány terén, igyekeznek olyan módon tenni azt, olyan módon tanulni, hogy ők a praktikus életet is lássák, a praktikus életet is megismerjék és ezt a két munkát egyesítsék. Mi ez más, mint ugyanaz a szellem, amely szellemben Te dolgoztál? Ugyanaz a szellem, amely, hogy nemzetünkben megszülethetett, annak egyik osztályrésze Te voltál. Azért én azt hiszem, hogy nem hozhatok jobbat, nem hozhatok szebb szerencsekívánatot nyolevanadik születésnapodra, mint azt, hogy a jövőben is van reményünk, mert van munkakedv ebben az országban. És ezt hiszem, hogy a jövőben is, ha még oly nehéz időknek is megyünk neki, alkalma lesz még örülni a magyar nemzet jövőjének és továbbhaladásának. Ezt kívánjuk szívből és hogy ezt mennél tovább tehesd. (Eljenzés.)

Heinrich Ferenc: Mélyen tisztelt ünnepi közönség! Engedtesse meg, hogy a Budapesti Kereskedelmi Akadémia és annak vezérlőbizottsága nevében a legmelegebb érzésekkel vehessünk részt mi is az ünnepségen és átadhassuk ezen intézmény legőszintébb és legtiszteletteljesebb szerencsekívánatait. Az a kapcsolat, amely Önagyméltósága és a Budapesti Kereskedelmi Akadémia közt fennáll, igen régi keletű, körülbelül ötvenhárom évre vezethető vissza. Ez a kapcsolat, a mi legnagyobb örömünk és a mi legnagyobb büszkeségünk, még ma is teljes erejében fennáll. A hatvanas években Önagyméltósága megírta nemzetgazdaságtanát és ezzel a legelső és legfontosabb kézikönyvet, tankönyvet adta a mi ifjuságunk kezébe. Később szakoktatási tanulmányait írta meg, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia kitüntetett és a mi szerény kiadásunkban jelent meg az ő nagyfontosságú műve: A kereskedelem története. 1906 óta Önagyméltósága a Kereskedelmi Akadémia tanulmányi tanácsának elnöke. Ebben a nagyfontosságú, fáradságos és nagy körütekintést igénylő tisztségében ő a legnagyobb megértéssel, a legnagyobb szeretettel, a legnagyobb sikerrel ügyel a fiatalság és a mi érdekeinkre. Nem kerüli a legnagyobb munkát, hogy az Akadémia szellemi vezetését biztosítsa és hogy azt minél nagyobb eredményekre vezesse. Mi sem természetesebb tehát, hogy bennünket mindezen dolgok Önagyméltósága iránt a legnagyobb hálával és legnagyobb szeretettel töltenek el és mi sem természetesebb, hogy ezen ritka szép ünnepségen mi is lelkünk legmelegebb érzéseivel veszünk részt, és hogy nem tehe-

tünk szebbet és jobbat, mint hogy ezeket az érzéseket legmelegebb szerencsekívánatainkkal fejezzük ki. (Éljenzés.)

Paikert Alajos: Kegyelmes Uram, mélyen tisztelt társaság! A Magyar Külügyi Társaság elnöke, gróf Apponyi Albert — sajnos — ma akadályozva van abban, hogy ezen a ritka és jelentős ünnepen résztvegyen, de őszinte üdvözleteit és hódolatteljes szerencsekívánatait küldi. A Magyar Közgazdasági Társaság ünnepli elnöke, Matlekovits Sándor nyolcvanadik születésnapját. Nekem jutott az a kitüntető feladat, hogy úgy szeretett elnökünk, mint a külügyi társaság, mint a szerény magam nevében, aki több éven át szerencsés lehettem a Magyar Közgazdasági Társaság főtitkára lenni, kifejezést adjak azon rendkívüli nagyrabecsülésnek, amellyel mi mind Matlekovits Sándor Önagyméltósága személye és elévülhetetlen érdemei iránt viseltetünk. A párisi békediktátorok felborították Európa egyensúlyát. Ezek a szerencsétlen alkotások, amelyeket az érdekelt területek lakosságának megkérdezése nélkül, sőt az érdekelt lakosság tulnyomó részének akarata ellenére erőszakkal hajtottak végre, oly nehéz sebeket ütöttek különösen Középeurópa egész politikai, társadalmi és gazdasági életén, hogy most mindama férfiakra szükségünk van, különösen gazdasági téren, akik teljes érdektelenséggel, teljes altruizmussal és mégis a kérdések és az élet teljes ismeretével hivatva vannak böles tanácsokkal a szerencsétlen népeken segíteni. Ily férfiú Matlekovits Sándor, aki egész hosszú életpályáján mintaképe volt az előrelátó államférfiúnak és az elsőrangú gazdasági tekintélynek. Örömmel üdvözljük őt nyolcvanadik születésnapján és kívánjuk, hogy Oexcellenciája még számos éven át teljes boldogsággal élvezze sikerdes életének gyümölcseit, a hazának pedig, hogy még sok oly kiváló férfiú legyen, mint Matlekovits Sándor. (Éljenzés.)

Matlekovits Sándor: Tisztelt közgyűlés! Nagy köszönettel tartozom mindazoknak, kik születésem 80-ik évfordulóját ily ünnepélyes összejövetelben emlékezetessé tenni igyekeztek. Az irántam ez alkalommal mutatott rokonszenv mélyen meghatott és örömmel tölt el. De nem éltem volna át a lefolyt évek nagyobb részét közéletünk különböző szakain keresztül, ha a rokonszenvnek mai megnyilatkozását nem tekinteném azon irány közhelyeslése gyanánt, amely irányt a tudományban, a sajtóban és a gyakorlati működésem folyamában első tollvonásomtól kezdve a mai napig mindvégig változatlanul követtem.

A gazdasági liberalizmus, az egyén szabad elhatározásának érvényesülése, a szabadság, ez volt közgazdasági működésem vezériránya hosszú és változatos multam minden szakaszában. Az életben szerzett tapasztalataim ezt az irányt helyesnek igazolták.

Midőn a gazdasági liberalizmus az egyéni szabad elhatározás ér-

vényesülését, az individualizmust emeli a közgazdaság vezető elvévé, nem jön ellentétbe a kollektívizmussal és az állam gazdasági szerepével. A kollektívizmus és az intervenció kellő határok közé szorítva az individualizmus körében is érvényesül, mert hiszen közgazdaságot társadalom és állam nélkül képzelné nem lehet; az individualizmus a gazdaság fokozását csak úgy érvényesítheti, ha a társadalom és az állam érdekeit is előmozdítja.

Irodalmi téren első tollvonásomtól kezdve a mai napig következetesen és melléktekintetek nélkül e liberalizmus zászlaját és ezen zászló dicsősége mellett küzdöttem és ezt a zászlót magasan lebegtettem nemcsak itthon, hanem a külföldön megjelent munkáimban és cikkeimben is.

Hogy az életben, a gyakorlati politikában, a tudományban elfoglalt álláspontot a maga ridegségében nem tudtam mindig érvényre juttatni, sőt a free-trade helyett a hazai munka védelme és az állami beavatkozás követelményei mellett cselekedtem, sőt harcoltam és a közpályán kifejtett működésemben sok kérdésben meghódoltam a liberalizmussal ellentétes áramlatoknak: az természetes következménye azon világhelyzetnek, melybe az utolsó 40 év a közgazdasági életet sodorta. Politikát és így közgazdasági politikát nem lehet esinálni elszigetelten. Az ország politikáját a szomszéd országok magatartása irányítja; többé-kevésbé hathatunk és kell is hatnunk szomszédaink politikájára is, de az együttes működés sok kérdésben összhangot követel, melybe az egyoldalú akarathoz bele kell olvadni, sőt gyakran el is némulnia.

Midőn Németország az állatkivitelt Magyarországból kilitja, mert a monarchiába Szerbiából és Romániából az állatok behozatalát megengedték: a legnagyobb freetrader is elzárja a határt, mert csak így szeresheti meg lehetőségét annak, hogy Németország hajlandó lesz határait állataink számára megnyitni.

Midőn Bismarck 1878-ban a védelmi politikát inaugurálta és egész erejével Németország mezőgazdasági érdekében a német vasúti tarifákat a magyar gabonakivitel meggátlására és a gabona-, állat- és favámokat Magyarország érdeke ellenére meghonosította és midőn az agrár irányzat nemcsak Németországban, hanem Franciaországban is annyira fejlődött, hogy még csak szerződést sem akartak velünk kötni, akkor Magyarország részéről megtörtént az indítvány, hogy elhagyva a szabadkereskedés eddigi követett irányát, alakítsuk át a vámtarifát, hadd érezzék a németek és a franciák, hogy a védvámok súlyát az ő kivitellük ellen is lehet érvényesíteni. Ennek a vámpolitikának volt is eredménye: mert Németország Caprivi alatt vissza is tért a tarifaszerezés rendszerére.

A gyakorlati élet politikája által követelt ilyen megalkuvások

azokban soha sem törik meg az ideált amelyért küzdünk, ellenkezőleg csak újabb sarkantyut adnak és ösztönöznek arra, hogy a felmerült esetek oka ellen küzdjünk és a liberális irányt érvényre juttassuk.

Ha valamikor, úgy a legközelebb lezajlott súlyos időkben, sőt a mai viszonyok közt volt és van alkalom a különböző közgazdasági elvek gyakorlati jelentőségéről tájékozást szerezni. Volt és van ma is módunkban meggyőződni, hogy az individualizmus az az irány, amely mellett nemcsak az egyéni érdek, sőt nem is elsősorban az egyéni érdek, hanem igenis a társadalom és az állam gazdasági érdeke, szóval a közgazdaság legjobban nyer kielégítést, leginkább fejlődik.

Ha valamikor, úgy a háboru alatt és az azóta lefolyt időszakban megtanulhattuk, hogy az u. n. intervenciós elmélet, vagyis az államnak a közgazdaság terén való tulságos beavatkozása a nemzeti jólét megteremtésére nem alkalmas.

Vannak korszakok a nemzetek életében, midőn a fejlődés természetes meneténél megszokott rendszer nem felel meg a viszonyoknak. Már a rómaiak történetéből ismerjük a dictator intézményét, azt a rendkívüli hatalmat, mely a fennálló törvények mellőzésével legjobb belátása szerint intézkedhetett. A világháboru nehéz napjaiban, midőn elsősorban a nemzet léte forgott szóban, minden más kérdésben és így a közgazdaságban a rendes viszonyok háttérbe vonultak, minden gazdasági működést is a háboru szempontjából kellett irányítani. Az állam kénytelen volt belenyulni a gazdasági viszonyokba is. A háboru után bizonyos átmeneti időben az állami intézkedések ezen rendszerét még lehet védeni: de ma már a közgazdaság természetes utjaira kellene áttérni, annyival is inkább, mert csak az egyéni érdek fejlesztése adja meg a nemzetnek azt a munkakedvet és vele azt a munkaerőt, melyre annyi veszteség után oly nagy szükségünk van.

Midőn az állam tulságos beavatkozása mai rendszeréről szólok, korántsem akarom a kormányt okolni a még ma is fennálló vissza közgazdasági állapotok miatt. Nálunk, sajnos, a közvélemény, a sajtó, a nemzetgyűlés még teljesen az állam mindenhatóságának ideológiájában szenved. Sőt a magát mindig liberálisnak tartó kereskedő, mikor 1921 május havában az u. n. olesósági hullám az árakat rövid időre erősebben leszállítja, szintén segítségül hívja az államot és a külföldi áru behozatalának megtiltását kívánja. Mindig az állam mindenhatóságának ideológiájával találkozunk. A közvélemény mindennek okát még ma is az állam tevékenységében vagy mulasztásában látja, mindennek elintézéséhez az állam mindenható erejét kívánja; minden az állam tevékenységében nyerheti legjobb és legbölcsebb elintézését.

Csak legközelebb vagyunk szemlélői az állam ezen mindenható-

ságba vetett hiszemének: a drágaság kérdésében. Le kell törni a rendkívüli drágaságot, hangzik a sajtóban, hangzik a közönség körében, hangzik a nemzetgyűlésben és ebben a követelésben benne van az a kívánság, hogy a mindenható állam, a kormány tegyen intézkedéseket, nyuljon bele a gazdasági élet kerekeibe, hogy szünjék meg a drágaság.

És nem különös, hogy midőn a hatóság a paradicsom és az őszibarack árát néhány koronával leszállítani igyekszik és a drágaság letörésére razziákat rendez: — ugyanakkor a hatóság más helyiségekben ugyan, de mégis mint az állam mindenhatóságának eszköze azon tanakodik, mennyivel emelje a villamosság és gáz egységárát, azaz mennyivel drágítsa a nélkülözhetetlen közszükségleti cikkeket és mennyivel drágítsa az iparosság motorerőjét, hogy a termelési költségek emelésére újabb ok vagy legalább ürügy legyen: a hatóság tanakodik arról, mennyivel emelje a villamos vasut díjait; az állam emeli a szivar és dohány árait, a postabélyeget és tanácskozik arról, mennyivel emelje részesezését a cukor áránál. Tehát letörni és fokozni a drágaságot egy és ugyanazon időben. Pedig egészen hiába a nagy zaj, a nagy követelés és az u. n. ankétezés, a drágaság csak folytatja természetes útját. a mindenható állam egyelőre nem tudja azt letörni.

Midőn a kormányelnök múlt év szeptember havában a közéleti tanácsot megalkotta, első ülésén felszólaltam és utaltam arra, hogy ennek a tanácsnak nem lesz nagy működési tere, miután a drágaság legalább 90 százalék erejéig a valuta eredménye és így legfőleg 10 százalék erejéig lehet némi palliatív intézkedésre alkalom. És az idén tavaszkor, midőn ugyanez a tanács a folyó gazdasági év gabonaellátási ügyében kívánt állást foglalni és én a mezőgazdasági érdekeltségekkel együtt a szabad forgalom mellett kockáztattam véleményemet, kifejtettem, hogy (a gabona ára ekkor 3000 koronán állt) a termés után legalább 7000 koronára fog emelkedni és mindaddig emelkedik, míg a világpiaci árt el nem éri.

Mindkét esetben a pusztába hangzó prédikátor szavai meglehetősen siket füleknek szóltak és ma a buza 11.000 koronán felül jön forgalomba. Nem használ itt az ankétező és tanácskozó doktoroknak semmiféle kuruzsló varázseszköze, az élet nem törődik velük, az állam u. n. mindenható hatalma tehetetlen, nem letörni, de még útját sem tudja állni a drágaságnak és a drágaság további fejlődésének.

Tehát laissez faire, laissez passer legyen a jelszó és nézzük összetett kezekkel a romlás emelkedését?! Ez a liberális közgazdaság egyedüli eszköze, biztatója?!

De a liberális közgazdaság elvei szerint az ország bajain nemcsak az egyes egyén, hanem a társadalom és az állam közös együtt-

működése segíthet, csak hogy ezt az együttműködést szervezni, vezetni és fentartani kell, és itt jelentkezik a kormány és a törvényhozás feladata, itt állapítandó meg az állam közreműködésének szerepe, az állami tevékenység mértéke a társadalom és egyén mulhatatlanul szükséges szabad tevékenysége mellett.

Ez a nemzet a világháború, a forradalom, a tanácsköztársaság, a román zsarolás és főképp a trianoni békeparancs folytán súlyos betegségben szenved; ezen betegségnek csak egyik tünete a drágaság. De amiként az orvos lázban fekvő betegénél a gyógyításnál a lázat okozó bajt kénytelen figyelembe venni és palliatív szerekkel hiába küzd a láz ellen, ha a betegséget magát nem tudja kigyógyítani, úgy vagyunk ma a drágasággal. A drágaság a nemzet súlyos betegségének csak tünete. A nemzet testének betegsége, *hogy a pénz értéke megromlott, hogy megcsontított teste szabad mozgásában meg van bénítva és hogy a nemzetközi forgalomba nem tud beleilleszkedni.*

Hiába minden erőlködés a drágaság letörésére, hiába itt a láz ellen keresni csillapítókat; hiába itt az árvizsgálóbizottság erőlködése, az uzsorabíróság szigorúsága, a fa- és szénbizottság gondoskodása: ha a pénz romlását nem tudják megakasztani, ha a szabad forgalmat még jobban gátolják kifejlődésében, csak fokozzák a lázat, a drágaságot, mely a nemzeti test betegségéből táplálkozik.

A nemzet közgazdaságának főbetegsége a pénz elértéktelenedése. Midőn társaságunk 1920 tavaszán az ország pénzügyeinek rendezéséről több héten át tanácskozott, egyik vezető pénzügyi tehetségünk szépen kifejtette azt, hogy mily teher a pénz elértéktelenedése minden egyes háztartásra és a legnagyobb adót előnyösebbnek mondta, mint azt a terhet, melyet pénzünk értékesökkenése által viselünk. Az állam háztartásában az egyensúlyt kell helyreállítani, ez pedig az adók emelése nélkül lehetetlen. Nagy adók meghonosítása nélkül pénzünk értékében javulás nem állhat be.

Kormány és törvényhozás tényleg hozzá is fog az államháztartás rendezéséhez. Hegedüs Loránt átgondolt pénzügyi terve első pillanatra ijesztően helyesnek látszott és a törvényhozást első hallásra Hegedüs ismert szuggesztív előadása folytán lelkes tapsokra ragadta. A tervezet, sőt egyes részleteinek kidolgozása a kényszerhelyzetben elfogadható is volt, csak sajnos, hogy a tervező maga elvesztette a bizalmat saját helyesen megalapozott mesterművének kiviteléhez és munkaközben visszalépett a pénzügyek vezetésétől. Mi okozta Hegedüs visszavonulását, nem feladatom ma vizsgálni, annyi azonban bizonyos, hogy Hegedüs működése épp úgy, mint visszavonulásának homálya a köztudatban

megerősítette azt a nézetet, hogy adórendszerünkben lényeges adóemelések szükségesek és hogy az állami bevételeket fokozni kell.

Azok a törvények, melyeket most a nemzetgyűlés Kállay pénzügyminiszter előterjesztése folytán elfogadott, ebben az irányban hatalmas lépést képeznek a pénzügyi helyzet javítására és bátor kézzel nyulnak oda, ahová eddig minden pénzügyi reform vágyakozott, de ahonnan mindig a legnagyobb ellenállás mutatkozott, amelyen minden reform sikere meghiúsult. Országunk szerencsés helyzete az, hogy a nemzeti vagyonosodás nagyobb részét mezőgazdaságában bírja. Szerencsétlen helyzetünkben ma boldogok lehetünk, hogy tulnyomóan mezőgazdasági ország vagyunk. Nyomorunkban a remény horgonya mezőgazdaságunk, mely élelmünket és jövőnket biztosítja. És egyenes adóterheink viselésébe mezőgazdaságunkat eddig nem vonhattuk be oly arányban, amint ez nemzetünk vagyonosodásában szerepel. Majdnem nevetségesnek látszik, ha igaz nem volna, mikor egyik pénzügyi szakemberünk azt mondta, hogy a gazda ma az adóját holdanként egy darab kalarábéval bőségesen fizeti ki. Az újabb adójavaslatok ebből a szempontból helyesen az adóalapot nem papirkorona értékben, hanem a gazda észjárásához közel fekvő terménybuzában állapítják meg és a háboru előtti adó arányának megfelelően határozzák meg az adókulcsot. Ez ugyan nem ideális reform, és a mezőgazdaság még nincsen a többi kereseti ággal egyenlő mértékben belevonva az adózásba, de mint ideiglenes rendezés — amilyennek maga a törvény is elfogadja 1925-ig — mindenesetre segítségére van az ország pénzügyeinek javítására.

Nem szándékom az új adókról beható bírálatot mondani, csak jelezni akarom, hogy konceptusában az új adórendszer helyes. Egyszerűsíti a most teljesen összekuszált és összebonyolított egyenes adókat; öt főadót: a földadót, házadót, kereseti adót, társulati adót és jövedelmi adót állapít meg és az állami adókon kívül rendezni akarja a községi adót. Sajnos, hogy a nagyjelentőségű és az egész adórendszer alapját képező két utóbbi adóról a részletek még nem ismeretesek, ami által még azon adók jelentőségéről sem lehet végleges állást elfoglalni, melyek már tárgyalás alatt állnak.

Mindenesetre előny az, hogy az új adórendszer egyszerűsíti az egész egyenes adókat. A javaslatoknak nagy előnyük a világos fogalmazás és az, hogy szövegük elhagyja az eddigi törvények terjengős és részletekbe elvesző modorát.

Szóvá lehet tenni, hogy miért engedi át az állam a kereseti adót a községeknek, mikor az ikertestvére a jövedelmi adónak, melyet mindenben követnie kell és mely sok tekintetben a keresetben bírja alapját. Egyáltalában nehéz az állami adórendszer egy ily eddigi alkat-

részét kiszakítani akkor, ha magát a községi háztartás elveit nem ismerjük.

Hibásnak tartjuk a közkereseti társaságok és az alkalmi egyesülések külön adó alá vonását más alakban, mint az egyéni cégeket; mert az ipari és kereskedelmi életben annyira kívánatos társasviszonyt meg fogja nehezíteni és pedig ha valamikor, ma kellene mindenkép arra törekedni, hogy az együttműködés a termelés és a kereskedés terén mindenkép előmozdittassék.

Hibásnak tartjuk a házádonál a fényüzési lakásadó megteremtését. Egyáltalában teljesen elhibázott pénzügyi irányzat a fényüzés megadóztatása, mert a fogalom maga nehezen megállapítható és a fényüzés a közgazdasági élet számos ágainak éltetője és a termelés fentartója. A fényüzési adókkal már próbálkozott a magyar törvényhozás 1875-ben és miután több ipar miatta majdnem tönkrement, ismét megszüntette. Fényüzési lakásadó alá esik a hét szobánál nagyobb lakás. A főváros szempontjából ez tönkreteszi a paloták helyzetét. Az utolsó 20-30 évben főuraink a város diszére sorban építettek palotákat és nem elég, hogy a házádo alapján a haszonérték szerint jövedőben magas adónak lesznek alávetve, még fényüzési adó fejében esetleg 30 százalékig meg lesznek róva. De ugyan mit törődünk a főurakkal vagy a palotában lakó pénzesemberekkel? Igen ám, de a nagy lakások, a paloták, az iparnak és főképp a műiparnak éltető megrendelői; egy egész sora az iparágaknak fényüző lakók nélkül nem tud megélni. Különben maga a kormány is ugy látszik nem nagy súlyt fektet erre a lakásadóra, mert átengedi ezt a községi jövedelem céljára.

Hibásnak tartjuk az alkalmazottak adóját, mert ennek az adónak ilyen általánosságban való meghonosítása rendkívül nagy tömeg adófizetőt von be az adókezelésbe (főképp a munkások és a háztartásban alkalmazottak nagy száma folytán), amely a keresztülvitelt majdnem lehetetlenné teszi és a munkaadók helyzetét nagyon megterheli, illetőleg a pénzügyi közegek folytonos zaklatásának teszi ki.

Hibásnak tartom az adócsalás büntettének tulságos alkalmazását. Magában az adócsalás büntettének adórendszerünkben való meghonosítását nem tartjuk valami szerencsés gondolatnak. Adómorált büntetések által biztosítani lehetetlen. Morál általában társadalmi uton fejlődik, ezt kikényszeríteni, büntetésekkel megteremteni lehetetlen. Mikor az amerikai polgárháború után az amerikai jövedelmi adót erősen magas kulccsal honosították meg, az adóbevallást mindenki eskü mellett volt kénytelen tenni: a bevallások valódisága nem javult. Erre a rendszerre mondta báró Hoch nagy pénzügyi munkájában: „Az

eskiüt ily arányban szaporítani, amint ezt a bevallások tömege követeli. Eskiüt kívánni, melynek hamis esküvéseire közelfekvő az érdek, és ha azt követeljük, neki hitelt adni nem lehet: nem célszerű és ellenkezik a morállal“.

Pénzügyi politikánk iránya nagyban és egészben helyes és csak az kívánatos, hogy egyenes adórendszerünk minél előbb teljesen kiépüljön és nyugvópontra jusson.

A pénz rothadásának nagy baján kívül közgazdaságunk egy másik nagy betegségben szenved, vérkeringése meg van akasztva, a forgalom az országban nem szabad és élete nem tud a nemzetközi forgalomba beleilleszkedni.

Itt a kereskedelmi politika van hivatva gyógyító eszközt nyújtani.

A kereskedelmi politikát illetőleg mindenekelőtt sajnálattal kell jelezni azt az ellenséges hangulatot, mely nálunk egy idő óta a kereskedéssel szemben mutatkozik. Ez a hangulat erős táplálékot nyer a sajtóban. Pártkülönbség nélkül napilapjaink a kereskedés, a tőzsde, a bankok működését úgy tüntetik fel, mintha ezek az általános nyomorban kapzsi módon nyereszkesedésben, könnyű vagyonszerzésben, nagy nyereségek bezsebelésében találnák hivatásukat. Ezek a kereskedésellenes hajszák a kormánykörökben, ha nem is találnak nyílt pártfogásra, legalább lanyhaság vagy közöny által erősen növekszenek.

Legtöbb bajnak okát a kereskedő működésében látják. Így a drágaság egyik okát is nagyon szeretik a kereskedő működésében látni; a kereskedő az, aki anélkül, hogy az árut értékében tevékenysége által emelné, egyedül a termelő és fogyasztó közötti közvetítése folytán nyereségre tesz szert, tehát megdrágítja az árut. Voltak idők, és pedig nem oly nagyon régen, mikor nálunk vádolták a kereskedőt azzal, hogy ő okozza az olcsóságot. A papirosbuza ijesztő babonája korszakában az olcsóság okozójául a kereskedőt mondták. Mióta a világ áll, volt a panasz a kereskedőre. Ámde ha a különböző nemzetek fejlődését szemügyre vesszük, azt látjuk, hogy minél inkább vagyonsodik valamely nemzet, annál jobban szaporodik arányosan is a kereskedők száma, vagyis a jólétnek határozott jele a kereskedés fejlődése és a nemzeti élet egyik erőteljes tényezője a kereskedő. Sőt a közgazdasági élet természetes folyamata azt mutatja, hogy a kereskedés fejlődésével az árak egyenletesebbek lesznek, vagyis hogy a kereskedők nem a drágaság, hanem az olcsóság irányában hatnak az árak alkotásánál. Minél szabadabb működési tér kínálkozik a kereskedőknek, annál biztosabban jut az ár abba a természetes helyzetbe, melyben a termelő igényeit és a fogyasztó érdekeit

kielégítheti, és csak ha a kereskedőnek sikerül ezt az állapotot érvényre juttatni, áll be a közgazdaságban az az egyensúly, mely a további fejlődésre multhatatlanul szükséges.

A kereskedés méltánylása képezi alapját a jó kereskedelmi politikának.

Oly átmeneti időben, minőt ma a nemzetközi forgalomban élünk, amidőn minden ország, különösen a szomszéd országok máról-holnapra, esetről-esetre tetszés szerint módosítják vámtarifájukat, rendelnek el forgalmi nehézségeket, tiltó szabályokat a behozatal-, a kivitel- és az átvitelnél: csak helyeselni lehet, hogy a törvényhozás a mi kormányunknak is majdnem teljes, feltétlen szabad intézkedési jogot ad a kereskedelmi politika terén.

Ez a szabad intézkedési jog egészen a kormányra bizza a vámfelpezs meghatározását. Törvényünk szerint a vám aranyban fizetendő; már a békeidőben az aranyárszó megjelenésével szokásban volt koronkint meghatározni, a következő héten mily árban fogadja el a kincstár a bankjegyet az aranyvám fizetésénél. Ez a felpezs nagy jelentőségre jutott azóta, hogy az arany értéke papirpénzben annyira felszökött; és így az 1920 : IV. törvénycikk egészen sajtáságos intézkedést tesz: felhatalmazza a kormányt, hogy a felpezsnek mérvét az aranyárfolyamnak figyelembevételével időnkint akkép állapítsa meg, hogy ez a felpezs a közszükségleti cikkeknel alul maradjon azon százalékon, mely az aranynek papirpénzhez viszonyított valóságos értékarányának megfelel, viszont nélkülözhető és fényüzési cikkekre a valóságos árkeletéig terjedhető felpezst állapítson meg. Ezzel a felhatalmazással a kormány a vámtarifa tételeit szabadon mérsékelhette és az áruk közgazdasági jelentősége szerint az arany értéke erejéig belátása szerint megszabhatta.

Még nagyobb intézkedési jogot ad az 1920 : XXII. t.-c.; ez ugyanis felhatalmazza a kormányt, hogy a vámtarifa egyes rendelkezéseitől eltérő intézkedéseket tehessen, szóval a vámtarifát tetszés szerint módosíthatja, tehát egyes árukra: ha szükségét látja, a vámmentességet is megadhatja.

Habár eszerint a kormány egészen belátása szerint intézkedhetett a vámpolitikára nézve, mégis oly zavaros helyzet állott be e téren, mely közgazdaságunkra nagyon is hátrányos.

Mindenekelőtt nincs meg az egységes vezetés: a kereskedelmi politika ma a külügyi, kereskedelmi, földmívelési, közlelémezési és pénzügyminiszter hatáskörébe tartozik. El lehet képzelni, hogy a bürokratizmus rendszerében milyen összhang uralkodhat a kereskedelem-politikában? De lássuk e politika irányelveit.

Valutáris szempontból feléledt az ósdi merkantilizmus rendszere: elő kell mozdítani a kivitelt, hadd kapjunk minél több jó valutát, meg kell gátolni a behozatalt, nehogy külföldi valutára költsünk.

Most jön az ország élelmezési és közszükségleti érdeke: nem szabad kivinni élelmicikket, közszükségletre szolgáló árut; ellenkezőleg, amennyire lehetséges, a külföldről be kell hozni ezeket az árukat.

Ezután felszólal az iparfejlesztés érdeke: nem szabad kivinni feldolgozásra való nyersanyagot, elő kell mozdítani behozatalt; de távol kell tartani a kész iparcikkeket, hadd legyen kelendőse a hazai cikkeknek.

És mindennek megkoronázása a pénzügyi érdek, mely a kivitelnél épügy, mint a behozatalnál magas vámok és részeltetések útján jövedelmet akar szerezni.

Ime az irányok, mintha csak arra volnának teremtve, hogy egymásnak célzatait tönkretegyék. És ezeket az irányokat most már öt miniszter kavarja és lett belőle az a kereskedelempolitikai zürzavar, amelyben a vámfelpenzék, a kiviteli és beviteli tilalmak, az állam részvétele a kereskedő nyereségében és a kivételes engedélyek azok az eszközök, melyekkel az életnek, a kereskedésnek és egész közgazdaságunknak meg kell küzdeni.

A kijárások erkölcsrontó rendszere és a csempészkereskedés folyton növekvő terjedése veszedelmes állapotot teremtett, mely rontja a valutát, fokozza a drágaságot és tönkreteszi a tisztességes kereskedést.

A kereskedelmi politikában is csak a szabadság elve az, melyet mai zilalt viszonyaink közt érvényre kell juttatni; csak a szabadság adja meg a különböző közgazdasági érdekeknek azt a helyzetet, melyben erőforrásaikat leghasznosabban érvényesíthetik; csak a szabadság teszi lehetővé, hogy a nemzetközi forgalomba ismét bekapcsolódjunk és ezzel nyugodalmas gazdasági állapothoz juthassunk.

Felhozhatnák ellenem, hogy elméletben talán igaz lehet, hogy a szabadforgalom a szabadság és közgazdaság éltető eleme: az élő példa, mindazonáltal mást mutat.

A buza mázsája 300 korona volt és mikor az 1921. évi terméskor a kötött forgalom megszűnt, a szabadforgalomban csakhamar 1500, később 3000, majd 7000 és ma 10.000 koronára emelkedett. Hol itt a szabadforgalom előnye? Megdrágult a kenyérrel együtt minden, fenn vagyunk a drágaság legmagasabb fokán. Ámde ha figyelembe vesszük, hogy ugyanebben az időben koronánk 1921 augusztusban 225 és 1922 augusztusban 25 centime jegyzésű, vagyis értékének egy kilenced részére csökkent, hogy a dollár 490-ről 2400-ra emelkedett, vagyis

natszorosán megnagyobbodott, a szokol 3.50-ről 70-re, vagyis huszszoros nagyságra vergődött: akkor nem a szabadforgalmat és nem a kereskedést vagy a gazdát kell okolni a buza árának emelkedése miatt. A szabadforgalomnak ebben a megdrágulásban az a hatása, hogy ha drágán is, de van és jut mindenkinek élelem, mert legalább egy lánészeme a közgazdaságnak ki van elégitve kívánságában, a mezőgazda szabadon állapithatja meg munkájának árát és ezáltal van ösztöne és kedve a továbbtermelésre; ha ezt az ösztönt a forgalom korlátozása, vagy hatósági árszabályozás útján 'gyöngitjük, nem lesz termés, illetőleg a gazda csak a saját szükségletére fog termelni; a termőterület kisebb lesz. Ma a fogyasztó, ha drágán is, de szerezhethet élelmet, nem kell attól tartani, hogy Európa Kánaánjában nincsen gabona. Emlékezzünk csak vissza a Vörösök idejére; nem volt kereskedő, nem volt szabadforgalom és voltak maximális (a buza ára 50 K volt) árak: és órahosszat hosszú vonalban ácsorgott — sorban állt — a nép a pékek és lisztárubhelyek előtt, hogy jegyek ellenében kapjon valamit és hány-szor várt ácsorogva hiába, mert kifogyott az áru s ő neki már nem jutott. Emlékezzünk vissza arra az időre, midőn batyuzni ment a félváros a szomszéd falvakba és vasuton messzebbre is, hogy mindennapi élelmiszereket szerezzon, hogy megélhessen. Ma ha drágán is, de van; mindenki megszerezheti szükségleteit és pedig annál könnyebben, minél kevésbbé gátolják hatósági intézkedések a szabadforgalmat és az árak szabad alakulását.

Midőn Szent János evangelista megöregedett és aggságában mindig gyöngébb és gyöngébb lett, hitközsége sajnálattal vette, hogy beszédet tőle nem hallhat; tudomására jutott ez Jánosnak és hivei nagy örömeire kijelentette, hogy jövő vasárnap az istentisztelet után szólani fog. Nagy volt az öröm és a hivek sokasága várta az apostol szónoklatát. János két tanítványától támogatva a templomban hivei elé lép és így szól: „Hiveim! Szeressétek egymást!“ E pár szóval jellemezte a keresztény vallás alapelvét és a követendő utirányt.

Ha nekem kevés szóba kellene foglalnom azt a főelvet, melyet közgazdaságunk érdekében követni kell, azt mondanám: *minél kevesebb hatósági beavatkozás, minél nagyobb szabadság és minél több munka.* (Hosszantartó, lelkes éljenzés és taps.)

Eber Antal elnök: Mélyen tisztelt közönség! Ezzel a mai közgyűlés napirendje ki lévén meritve, még csak az a köteletség hárul rám, hogy a mélyen tisztelt Magyar Tudományos Akadémiának azért a kedves vendégszeretetért, amellyel a mai ünnep megtartását ezen diszes keretben lehetővé tette, őszinte hálás köszönetünket tolmácsoljam. Ezzel az ülést bezárom.

Az Országos Iparegyesület közgyűlése.

1922. október 15-én.*

Matlekovits Sándor elnök: Az Országos Iparegyesület abban az időben jött létre, melyben hazánk gazdasági és politikai reformja lelkesítette a közvéleményt. A negyvenes évek emlékéhez fűződnek ama szálak, melyek az 1848 és az 1867. év vívmányaihoz vezettek. Ezen lendületes időben sikerült lelkes hazafiaknak a nemzet figyelmét az iparra is fordítani és megalakult az Országos Iparegyesület.

Ma 80 éve telik le és ha visszapillantunk Egyesületünk eddigi működésére, megnyugvással mondhatjuk, hogy gazdasági életünkben irányító és vezető szerepét hiven teljesítette. Azok az elvek és eszmék, melyek kormányunkat és törvényhozásunkat az iparügyek tekintetében vezették, rendszerint az Iparegyesület műhelyében készültek; az ipari élet szükségletét itt ismerték fel, itt tanulmányozták a kívánatos intézkedések lehetőségét és ez az Egyesület tartotta nyilván az iparosság óhajait mindaddig, míg kormány, vagy törvényhozás megfelelő módon nem döntött.

Az ipar érdekében tett kormányintézkedések egész sorozata működésünkben találja forrását. El kellene mondanunk közgazdasági fejlődésünk történetét, ha Egyesületünk üdvös működését csak az utolsó félszázadban is vázolnom kellene. Ezuttal csak egyes fővonásokban kívánom feltüntetni azt a hatást, mely működésünk folytán ipari életünkben jelentkezik.

Minden foglalkozás, de kivált az iparnak alapja a tudás. Az oktatásügy alkalmas rendezésére ez okból nagy súlyt kell fektetni. Egyesületünk első éveiben már az ipari oktatás terén fejt ki élénk tevékenységet. Az új alkotmányos korszak megnyíltával Egyesületünk a tanoncoktatást kívánta rendezni; sokat tett társadalmi uton; buzdította

* Az Országos Iparegyesület 8. ik közgyűlése Matlekovits Sándor elnök ünnepelésének jegyében folyt le. Az elhangzott üdvözlő beszédek közül közöljük Sztéryni József, Soltész Adólf és gróf Apponyi Albert felszólalásait.

a fővárost tanonciskolák berendezésére; követelte a kormánytól és a törvényhozástól, hogy az állam vegye kezébe a tanoncoktatás ügyét és nem nyugodott addig, míg az 1884. ipartörvény ki nem mondja a tanoncok iskolázási kényszerét, a községeknek kötelességét tanonciskolák fenntartására és az államnak hivatását ezen iskolák irányítására. Az utolsó békeévben 749 tanonciskolában 135.500 tanoncot közel 6000 tanító oktatott. Ime semmiből 40 év alatt mit fejlesztettünk.

De Egyesületünk nem állt meg az oktatás terén a tanonc ügynél. A mesterségek terén technikai szakokban oly gyorsan haladó korunk naponkint új meg új szerszámokat, munkagépeket, eljárási módokat talál fel, melyeknek alkalmazása a versenyben fölényt biztosít és azt, ki a haladásban nem tart lépést, hátrányokkal sújtja. Egyesületünk ismételten kifejtette, hogy iparosságunkat ebben az irányban állandóan tájékoztatni kell; a felnőttek oktatását ép oly fontosnak tüntette fel, mint a tanoncoktatást és nem nyugodott addig, míg végre Trefort közoktatási miniszter a technológiai muzeumot fel nem állította. Mily hatással volt ez az intézet iparunkra, kitűnik abból, hogy 1907—13. években 1237 tanfolyamot tartott, melyeken 35.000 iparos vett részt. Ezen intézetnek gyakorlati irányu működésére Egyesületünk állandó befolyást gyakorolt és fennmaradásáért az utóbbi időkben erős küzdelmet fejtett ki.

Az oktatással kapcsolatban Egyesületünk korán megérezte annak szükségét, hogy az ország is kioktattassék iparunk állásáról. Ez okból állandóan figyelemmel kísérte az ipari kiállítások ügyét. Mindjárt 1842-ben évenként kiállításokat rendezett Egyesületünk abból a célból, hadd lássa az ország — vagy inkább a főváros — milyen iparcikkeket állít elő a magyar ipar. 1868 után Egyesületünk ismételten tanácskozott afelett, hogy országos kiállításon szemléltesse iparunk helyzetét és megmutatta az országnak, hogy számos szükségleti ágban nem kell a külföldhöz fordulni, van iparunk, mely sok esetben jobban szolgálhat ki, mint az idegen, kitől venni szeretnénk. Az Egyesület kitartó faradozásának eredménye volt, hogy a kormány és törvényhozás elrendelte az 1885. országos kiállítást, melynek fényes eredménye és hatása az ipar fejlődésére mindnyájunknak emlékezetes. Meg volt törve a jég. Kiállítás kiállításra következik; más vidéki, más részleges kiállítások rendeztetnek; világkiállításokban és külföldi kiállításokban részt veszünk; mindenütt Egyesületünk tanácsát hallgatják meg és megalkirják a Kiállítási Központ intézményét.

Ugyancsak az Egyesület kezdeményezte a kereskedelmi muzeumot is, mintegy állandó kiállítását a hazai iparcikkeknek, hogy a hazai vevőközönség állandóan tájékoztatva legyen a magyar ipar jelentőségéről.

géről és megrendeléseit az országban tehesse. A muzeum időközben más irányban fejlődött és eredeti céljait elhagyta.

Az iparszervezeti kérdésekben az Országos Iparegyesület volt az, mely állandó agitációja után az ipartestületek intézményét kiterjesztette a törvényhozástól. Egyesületünk rámutatott arra, hogy a kézműves iparos a mai gyorsan haladó üzleti életben elszigetelten egymagára hagyatva nagyon gyöngye helyzetben van; rámutatott arra, hogy egyes szakmabeli iparosok egy célra való egyesülése által oly erő keletkezik, mely a verseny küzdelmeiben az egyest támogatja és megvédi; de rámutatott arra is, hogy ez az egyesítés az iparosok közönye mellett nem létesíthető s hogy kényszeríteni kell az iparosokat a jóhoz. Azzal a kifogással szemben, hogy nem lehet korunkban a régi céhrendszert feléleszteni, utalt Egyesületünk arra, hogy egy józan iparos sem gondol a céhekre, mikor az egyesülési kényszert óhajtja, de igenis arra az erkölcsi erőre, melyet az egyesülés korunkban minden terén kimutat. Az ipartestület intézménye, melyet az 1884-iki törvény végre meghonosított, tényleg nem is élesztette fel a céhrendszert és ha nem is felelt meg mindenben az iparosok várakozásának és magának a törvényhozás intencióinak, oly intézményt képez, mely a viszonyok szerint a kézműves ipar céljainak jó szolgálatot tehet. Hivatkozom e részben a jelenlevő Gorecky Zsigmond tisztelt barátomra, akinek gondos felügyelete alatt működnek a budapesti ipartestületek. (Éljenzés.)

Ugyancsak az Egyesület kezdeményezésére és kitartó munkálkodása után honosítja meg a törvényhozás (1884) a képzés rendszerét.

Az egyesülés eszméjének további érvényesülését kívánta Egyesületünk az ipari szakszövetkezetek támogatása ügyében és ha e részben nem érte el a célt, melyet a mezőgazdasági szövetkezetek most már élveznek, ez nem Egyesületünk buzgóságán mult, hanem az ország sajnálatos pénzügyi helyzetéből következett.

A munkások helyzete Egyesületünk tevékenységét állandóan igénybe vette: a munkások betegség és baleset elleni biztosítását törvényhozásunk ismételten rendezte, az előkészítésnél mindig Egyesületünk élénk tevékenységet fejtett ki és az anyag feldolgozására számos tanácskozásai és az érdekelt pénztárak értekezletei alapján alkalmat adott.

Nagyjelentőségű működést fejtett ki az iparfejlesztés rendszeres intézményénél. Egyesületünk volt az, amely kifejtette, hogy közös vámterületen hiányzik az államnak az a legfőbb eszköze, mely más országok példája szerint a zsenge ipar védelmére és a külföld és főképp Ausztria erős iparának versenyé ellen mulhatatlanul szükséges: a határvámok

szükségszerű alkalmazása. Kifejtette, hogy addig is, míg az iparosoknak az az óhaja, hogy Magyarország önálló vámterület legyen, nem teljesül, az állam nem nézheti közönyösen a magyar iparnak az osztrák ipar által való elnyomatását. Állandó agitációnk végre felrázta az ország közvéleményét és 1848 óta kormány és törvényhozás az iparfejlesztést állami közbenjárás útján a közgazdasági politika egyik vezető elvévé emelte. Így jött létre az állami kedvezményekről szóló iparpártoló törvény, mely új gyári vállalatoknak adómentességet biztosít, építkezési anyagokra és felszerelésekre kedvezményeket nyújt, utóbb pénzsegélyek és gépek adományozása által a vállalatok alapítását előmozdítja. Így honosodott meg a közszállítások ügye, mely a hatóságokat és az állammal kapcsolatos vállalatokat kötelezi, hogy szükségleteiket a hazai iparosoknál fedezzék.

Egyesületünk fáradozásai az ipar fejlesztése érdekében a kivánt sikerre vezettek. Az ezredéves ünnepek alkalmával rendezett kiállítás megmutatta az országnak, megmutatta a művelt világnak, hogy számba veendő iparunk van és haladásunk a jövőben nagy reményeket keltett. Ezt a reményt, multunknak büszke eredményét nem a világháború, hanem a trianoni békeparancs megszüntette.

A természettől a geopolitikai viszonyok szerint, a víz és a hegyrendszer alapján egy gazdasági testté rendelt országunk brutális önkényes széjjel tagoltatik és egy megcsontított országrész meghagyatik számunkra, hogy itt találjuk jövőnket.

Milyen állapotba jutott a megcsontított országban a háború előtti iparunk?

Az igazságtalan béke szerint Magyarország népességéből csontított országunkban megmaradt 41 százalék. Ezzel szemben az iparral foglalkozókból megtartottunk 52 százalék és önálló iparosainkból 15 százalékot. Gyári vállalatainkból megmaradt 45 százalék.

Ha a 20 munkásnál többet foglalkoztató vállalatainkat tekintjük, megmaradt az összes vállalatok 47 százaléka, a náluk alkalmazott munkásoknak 49.9 százalék, az előállított értékek összegéből 55.6 százalék.

A megmaradt vállalatok iparesoportok szerint előállított gyártmányaik értéke szerint következőleg sorakoznak: Megmaradt a sokszorosító iparnál 89.4 százalék, a gépiparnál 82.1 százalék, a ruházati iparnál 74.1 százalék, a kő, agyag- és üvegiparnál 59.0 százalék, a bőr-serte, gummi iparnál 57.6 százalék, az élelmezési iparnál 57.3 százalék, a vegyészeti iparnál 54.7 százalék, a vas- és fémiparnál 50.3 százalék, tehát mindegyik iparágban lényegesen nagyobb az arány, mint a megmaradt népességnél.

Alacsonyabb az arány három iparnál és pedig a fonó- és szövő

iparnál 40.8 százalék, a fa- és csontiparnál 28.2 százalék és a papiriparnál 21.6 százalék.

Megjegyezzük, hogy a faiparnál a nagyszámu és tekintélyes fűrésztelepek elvesztése és nem maga az asztalosiparnál mutatkozó veszteségek okozzák a megmaradó vállalatok csekély arányszámát — a papiriparnál pedig tényleg összes nagy papirgyáraink az elfoglalt területeken fekszenek és egyedül a kis Diósgyőri gyár maradt meg birtokunkban.

Iparunk szempontjából nagy veszteség, hogy számos nyersanyagunk forrását ma idegen országok hatalmában látjuk. Az ország óriási fagazdagsága ma már nem létezik. Összes erdőterületünkben ma megmarad 9.9 százalék, az 1913-ban termelt fából jutna Csonkamagyarországra, tölgyfából 8.2 százalék, bükk- és más lombfából 6.4, fenyőből 6.7 és tűzifából 6.9 százalék — majdnem összes fűrészáru telepeink, Erdély és Felsőmagyarországban idegen kézre jutottak. Szénbányáink közül egyik legértékesebbet, a petrozsényit és resiczaaninait elvesztettük. Az erdélyi földgáz gazdasága, melyre ipari lendület szempontjából oly sok reményt tápláltunk és melynek felfedezésére és kiaknázására oly sok gondot fordítottunk, a románoké. Az ipari szempontból oly fontos sóbányákat teljesen elvesztettük. A petróleumipar nyersanyagát nagy finomító gyáraink a közös vámterületen Galiciából megszerezhatték, ma ezek a források Lengyelország kezén más vámterületen fekszenek. Vasgyártásunk érctelepei Csehország kezében vannak.

Igy megcsonkítva gondoskodnunk kell iparunk további jólétéről és fejlesztéséről.

Az iparfejlesztés tényezői a jövőben is úgy, miként a múltban, az oktatás, az összetartás, a közszállítás és az állami támogatás.

A jövőben ezeket a tényezőket, habár más irányokban, de hasonló buzgalommal kell felhasználni.

Az oktatásügy terén, sajnos, országunk eldarabolása folytán több szakiskolát veszítettünk el. Egyik kitűnő képzőintézetünk, a technológiai intézet sorsa bizonytalan, pedig ha van intézet, mely iparunknak nagy szolgálatot tett, főképp azért, hogy kitűnően rendezett tanfolyamaival a felnőttek oktatásáról gondoskodott és szaktanácsaival főleg a kevésbé tehetséges iparosok működését támogatta, úgy ez a technológiai intézet volt. A háboru utókövetkezményei erre az intézetre is kedvezőtlen hatással voltak. Ha valamikor, ép mai szorult helyzetünkben szükséges volna iparosainkat a technika haladásairól állandóan értesíteni, velük minden újabb eljárási módot, munkagépet és szerszámot megismertetni. Ez pedig elsősorban egy jól szervezett intézetnek, amilyen a technológiai muzeum volt, hivatása teljesíteni. Iparunk mindig emlékezetébe fogja

tartani Gaul Károly üdvös működését e téren és szinte sajnálattal vette férfierőben volta mellett, hogy nyugalomba vonult. Egyesületünk éberszemmel kíséri ezen intézetünk sorsát.

Örvendetes jelenségnek mondható, hogy az utóbbi időben egyes iparágakban maguk az iparosok összeállnak és szakiskolák felállításáról és fenntartásáról gondoskodnak tanoncmunka kiállításokat rendeznek, jobb tanoncokat jutalmakkal kitüntetnek. A testületi életnek ez irányban való fejlesztése képezi a jövőben iparosaink egyik legszebb feladatát és ha valahol, e téren vannak hivatva az ipartestületek nemcsak saját iparunknak, hanem az ország jólétének nagy előnyöket nyújtani. Egyáltalában az ipartestületek hivatvák saját belső életük fejlesztésére és a törvényekkel számukra biztosított szép hatáskörben nagy tevékenységekre.

Az a politikai helyzet, melyben a békeparancs folytán országunk ma van, iparunkat abba a helyzetbe hozta, hogy az elszakított országrészekkel az összeköttetést keresse, az összekötő szálakat összezsomózza és együvé tartozásukat fenntartsa. Iparunk nyersanyagainak nagyrészt az elszakított vidékekről kell beszereznünk, kész iparcikkeinknek jó piaca az elszakadt részekben fekszik; nem szabad eddigi összeköttetéseiről lemondani és habár küzdelembe fog kerülni, igyekezni kell a kapcsolatot régi beszerzési forrásaikkal és kelendőségi piacainkkal fenntartani. Semmi sem biztosítja az összetartozandóság érzetét jobban, mint az anyagi érdek: és ezen anyagi érdeket táplálni és fokozni van hivatva iparosságunk.

Egyesületünk egyik főtörekvése a múltban a magyar önálló vámterület volt. Ma meg van — igaz nem az óhajtott minőségben — az önállóság, és ezzel az iparfejlesztés ügye is más irányban kezelendő.

A múltban az iparfejlesztés módozatait meghatározta az, hogy Ausztriával egységes vámterületet képeztünk, és így Ausztria iparával szemben iparunk fejlődését vám útján biztosítani, védeni vagy fejleszteni nem tudtuk. Vámvédelem helyett tehát adókedvezmények, állami támogatás és államsegély összegek képezték az iparfejlesztés eszközeit. Ma a helyzet más; államunk mai pénzügyi helyzetében közvetlen támogatást nem adhat; de az most már nem is szükséges, mert itt van a vámhatár, mely, minden külföldi verseny ellen biztosít. Még nem rendezkedtünk be vámterületünkön és máris mutatkozik az önálló gazdasági helyzet hatása. Gyárak, melyek külföldön vagy elszakított országrészeinkben dolgoznak, a piacunkon való üzletfenntartás okából áttelepülnek hozzánk; nagy vállalatok, melyek a háború alatt hadiszükségletre dolgoztak, a kénytelen leszerelés folytán átalakulnak a most uralkodó elzárkózási rendszer oltalma alatt békebeli áru gyártására; és

nyersanyagaink feldolgozására ugyancsak a mai prohibitív rendszer folytán egyik vállalat a másik után jön létre. És ezen kedvezőnek látszó helyzetben készülünk a jövő vámtarifára a hazai ipar védelmének követeléseivel. Természetes, hogy az iparfejlesztésnek azt az eszközét, amelyet az önálló vámterület nyújt, használatlanul nem szabad hagyni és hogy vámtarifánkban iparunk kellő védelméről kell gondoskodni. De ezen gondoskodásnál figyelembe kell venni, hogy maga az ipar, mint feldolgozó igen sokszor szemben áll azokkal az iparágakkal, melyek a feldolgozáshoz szükséges cikkeket készítik; a termelőipar tulságos védelme árt a feldolgozó ipar érdekeinek. És figyelembe kell venni, hogy a fogyasztók nagy serege képezi az iparcikkek kelendőségének alapját; a vámmal tulságosan megdrágult árucikk a fogyasztók számát sokszor meggyéríti. Mindezek a szempontok óvatos eljárást, a tulságos védelmi követelések megfontolását, a különböző érdekek egyeztetését követelik. A tulságok ellen védjen meg bennünket az a tudat, hogy ha a lefolyt korszakban vámvédelem nélkül az erős osztrák ipar versenyével szemben iparunk ilyképen fejlődött, fog fejlődni önálló területen, tilami rendszer nélkül, sőt gazdasági életünk egyik sarokköve, a szabadság csak úgy fog továbbra is áldásos hatásával előnyünkre lenni, ha nem az elzárkózás, hanem a nemzetközi forgalom fejlesztése lesz vámpolitikánk célja.

Nehéz feladatok várnak egyesületünkre, de multunk erőt ad arra a reményre, hogy iparunk jövőben fejlődni és országunk javára szolgálni fog. Egyesületünk továbbra is figyelemmel fogja kíséreni ipari életünk minden részleteit és arra fog törekedni, hogy iparosaink minél nagyobb számban vonuljanak Egyesületünk kebelébe, terjesszék itt elé kívánságaikat és bajaikat és mozdítsák elő ezáltal az egyesületi élet tevékenységét.

Mert jövőnk sorsa nagy és kitartó munkát követel. Ha iparosságunk ép úgy, mint az ország többi gazdasági ágai kitartó munkát fejtenek ki, akkor elérjük azt, nemesak mint Széchenyink mondta: hogy Magyarország nem volt, hanem lesz, hanem mai helyzetünkhöz képest azt is, hogy Magyarország amilyen volt, olyan lesz. (Éljenzés.)

Báró Szterényi József: Hölgyeim és Uraim! Nyolcvan év gazdasági története tömör kivonatban, amit elnöktünk, Ö Exellenciájától most hallottunk és egy nyolcvanéves *korszak* tanulságainak bölcs levonása a jövőre. Annak a nyolcvan évnek története, mely egy negyedév hijján az ő életének története is. Annak a nyolcvan évnek, melynek kimagasló alakjai a mi vonatkozásunkban e kor első felében Kossuth Lajos a védjegyi mozgalommal és ennek eredményeképpen az Iparegyesület megalakításával; Batthyány Lajos gróf, a nemzet szabadságának nagy vér-

tanuja, ennek az Iparegyesületnek első elnöke; a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István, a korát legalább félszázaddal megelőzött nagy gazdasági koncepciójával; a mélylelkű író, báró Eötvös József, egy századra kiható előrelátásával és igazi, ideális liberalizmusával; majd ennek a korszaknak a második, gazdasági életünkre nézve legjelentősebb részében a vasakaratu Baross Gábor és a legnagyobb koncepcióju, legnagyobb tudásu Wekerle Sándor. Annak a nyolcvan évnek története, mely közgazdasági újjáépítésének kiváló mesterei közül már csak — egy maradt meg az országnak, ennek a nagy korszaknak mai krónikása, az Országos Iparegyesület elnöki székében Batthyány Lajosnak és Eötvös Józsefnek utóda — *Matlekovits Sándor*.

A Gondviselésnek különös kegye, hogy ennek a történetnek kezdőpontja és mai határállomása tárgyilag és személyileg így összeesik: a mi nyolcvan éves Országos Iparegyesületünk összeesik a Matlekovits Sándor nyolcvan évével. Mintha ebben már benne foglaltatnék ennek a kornak jellemzése is.

A liberalizmus hajnalhasadása, a szabadságra törekvés erőteljesebb megnyilvánulása összeesik a gazdasági rendszerváltozás első mozgalmaival. A magyar ipar, a magyar kereskedés megteremtése szükségének érzete ugyanabból a forrásból fakad, melyből a nemzeti újjáébredés, a liberalizmus meritenek erőt. Még a mozgalom irányítói, vezetői is azonosak: a nemzet legnagyobbjai. A nemzeti ipar megteremtése a nemzet szabadságra törekvésének egyik sarkalatos tételévé válik, — már nyolcvan évvel ezelőtt ismerték fel a nemzet akkori vezérei, hogy a nemzeti nagyság, a nemzeti függetlenség egyik alapfeltétele a nemzeti vagyonosodás, a nemzet anyagi megizmosodása. ezt pedig az egyoldalú mezőgazdasági rendszer nem nyújthatja, nem biztosíthatja, ehhez ipar, nagy ipar és fejlett kereskedelem is kell.

Ellenben a Gondviselés sujtó kezét érzem abba, hogy a nyolcvan év előtti igazság ma, nyolcvan év után kétessé vált: nem, nyolcvan év után ma újból bizonyításra szorul. Annak a nagy, nyolcvan év előtti kornak szülöttje Matlekovits Sándor. Annak szellemét hozta magával az életbe, annak légkörében nőtt fel, annak iránya ragadta magával.

A nemzet letörését ő még nem érezhette, gyermek volt még akkor, de szenvedése, elnyomatása, üldöztetése voltak életiskolája. Ennek az iskolának tanulsága kíséri őt egész élete pályáján. *Szabadság nélkül nincs fejlődés.*

Szabadság az egyéni tevékenység gyakorlásában, szabadság a gazdasági életben, szabadság a nemzet jogainak érvényesítésében.

Elérkezik a nemzet szabadságának hajnalhasadása, a nyolcvan év történetének második korszaka. A több mint másfél évtizeden át

bilincsekbe vert nemzet felszabadul rabságából, egy új Magyarországot kell felépíteni, de hol vannak ahhoz a tervező művészek, hol az építő-mesterek?

Az újjáépítés csak a nyolevan év első korszakának szellemében történhetik: a két korszakot egybe kell kapcsolni; aki annak a kornak szellemében, annak a kornak iskolájában nevedett, az hivattatott el a gazdasági újjáépítés nehéz munkájának elvégzésére: Matlekovits Sándor.

A magyar liberalizmus új kora veszi itt kezdetét. Az a liberalizmus, melynek az ország egész gazdasági fejlődését köszöni. Az a liberalizmus, mely — mint emberi alkotás — nem lehetett természetesen tévedések és hibáktól sem ment, de amelyet ma csak ezekben látnak és ítélnék meg ellenségei, megfélelkezve arról, hogy a nemzet feltámadása, szabadsága és gazdasági megerősödése ebből a liberalizmusból merítette erejét. Az a liberalizmus, melyet ma ellentétbe akarnak az új irány némely barcosai állítani a hittel és a nemzeti iránnyal. Mintha a hit és a liberalizmus ellentétes fogalmak lehetnének! Hívó lelkünk egész erejével tiltakozunk ezen felfogás ellen, a hit nem emberektől való, ne akarják gyarló emberek a hitet is kisajátítani. Mintha a magyar liberalizmus nem lett volna a szó legnemesebb, legszentebb értelmében nemzeti! Mintha nem ez a liberális korszak lett volna a magyar nemzeti kultúra igazi melegágya, mintha nem ebben a korszakban nőtt volna nemzeti irodalmunk, művészetünk. mintha nem ebben a liberális korszakban magyarosodott volna meg iparunk, kereskedelmünk! Nem vagyunk elfogultak eme kor liberalizmusának tévedéseivel, hibáival, néha túlzásaival szemben sem. De a fattyukihajtások miatt nem szabad magát az egészséges fát kipusztítani.

Széchenyi István nagy koncepciója nem elmélet többé: Matlekovits Sándor átülteti azt a gyakorlatba; — Kossuth Lajos iparvédelmi eszméje új alakot ölt: Matlekovits lerakja a gyárpar fejlesztésének gyakorlati alapjait, melyeken továbbépíteni nekem adatott meg. És amit Kossuth Lajos 1846-ban hirdet „Tengerhez magyar“ — az eredeti felhívás így szólt, a „Tengerre magyar“ már későbbi módosítás — azt a magyar kereskedelmi tengerészet megalapításával ismét Matlekovits valósítja meg. A hazai kisipar panaszai orvoslást kívánnak, a kisipar a régi szervezetek helyébe új szervezetet akar, fejlődésébe új alapokat: Matlekovits megismeri az új ipartörvényt; és amiről ebben a korban még alig esett szó nálunk. aminek szükségét itthon még nem ismerték fel, a munkásvédelemnek is ebben az ipartörvényben rakja le alapjait Matlekovits, itt kezdődik tulajdonképpen, ha az akkori kor felfogásához képest szerény méretekben is, a magyar szociálpolitika. A modern

magyar közgazdaság megtervezője Ő, de nemcsak tervezőművésze, hanem egyik első építőmestere is.

Épülete alaprajzának három tagozata van: Középen, mint hatalmas rizalit emelkedik ki a fölművelés, kétoldalt ettől erős ipar és kereskedelem, mint oldalszárnyak. És jóllehet egész munkás életén végig mindmáig, — és remélhetőleg még soká — az ipar és kereskedelem erőteljes exponense, ott állott a nyolcvan év második korszaka első részének elején a mezőgazdaság fejlődésének szolgálatában: a legfontosabb mezőgazdasági alkotásokban, a fejlődés alapjainak lerakásában jelentős szerep jut neki.

A három gazdasági ág párhuzamos fejlesztésének elvét képviselte mindig, amint csakis így fejlődhetik az ország egész közgazdasága, mert amint a fejlett mezőgazdaságnak leghatalmasabb támasza és fejlesztésének legerősebb eszköze az ipar és kereskedelem, azonképpen ezeknek alapja és éltetője viszont a mezőgazdaság. Sajnos, hogy ilyen közhelyet ma még ki kell emelni. Sajnos, hogy a gazdasági életnek ezt az alaptételét nem látszik átérezni a legújabb magyar kor, annak a nyolcvan évnek nemcsak azért legszomorubb korszaka, mert hazánknak a világtörténelemben példátlan megesonkitását jelenti, hanem azért is, mert a legsúlyosabb megpróbáltatásban nem a nemzeti egységben keressük az erőt, hanem a nemzet meghasonlása, belső egyenetlensége gyengíti az ellenállás reményeit.

A három gazdasági ág harmónikus fejlődésében látta tehát ő az ország gazdasági jövőjét, természetesen mindegyiknek sajátos viszonyai szerint. És míg a mezőgazdaságtól nem vitathatta el az állami eszközök alkalmazását, míg az iparnál bármennyire hive lett is legyen az egyéni tevékenység szabad érvényesülésének, nem tagadhatta meg az ország akkori közjogi helyzetében az állami protekcionizmust, melynek alkalmazását illetőleg bizony néha szemben is állítottunk egymással, addig a kereskedelem nem is tűr meg protekcionizmus rendszert, ideig-óráig lehet ezzel is kísérletezni, de ezeknek a kísérleteknek mindig a közérdek, az ország gazdasági érdeke vallja kárát.

Ez a gazdasági szabadság volt a Matlekovits vámpolitikájának is vezérlő motivuma. Ezt az elvet képviselte kérlelhetetlen következetességgel, de sajnos éppen ennek, az Ő legjellegzetesebb irányának elbukását is meg kellett érnie. A világháború lehetetlenné tette a gazdasági szabadságot és a világ mai urai által a világra erőszakolt béke felidézte a gazdasági háborút.

Matlekovits Sándor kétszer élt át történelmet. Történelmi korszakokról tanulságos olvasni, de történelmi korszakot nem éppen kellemes

átélni. Érezhetjük ezt mindnyájan, kikre a sors azt a terhet róttá, hogy a mostani kort végigszenvedjük. Gyermekkorában látta letörni nemzetét, de férfikorának kezdetén megérte nemzetének Feltámadását és megadatott neki, újraépítésének jelentős tényezője lehetni. A sors kegyetlensége végigszenvedtette a patriarkával a nemzet újabb letörését, a hazának a világtörténelemben példátlan megcsonkítását és vele egyidejűleg az ő ideáljának, a liberalizmusnak és az abban gyökeredző gazdasági szabadságnak elbukását is. De amint megadatott neki, meglátni a nemzetet feltámadásában, meg fogja adni az ég, hogy megérje a nemzetét gazdasági erejében egyedül regenerálni alkalmas liberalizmus és gazdasági szabadság újraébredését is és a nemzet újabb feltámadását. Az ő munkája nyolcvan évével még nem telt be. Ez csak egy nagy multnak háttárája, melynél megállunk, hogy visszapillantsunk a multba és innen előrenézzünk a jövőbe. A mult nagy munkájáért hálánkat, köszönetünket akarjuk ma nyolcvanéves születésnapja alkalmából leróni, egyesületünk körül szerzett nagy érdemeiért Matlekovits Sándor iránt, a jövőre pedig akarjuk kérni bölcsességét és szeretetét, hogy segítsen bennünket kivezetni abból az utvesztőből, melybe az ország gazdasági élete jutott. Köszönete, soha nem múló hálája, elismerése jeléül meg akarja az iparegyesület örökíteni a maga székházának Matlekovits Sándor emlékét, odaállítva őt ama legnagyobbak. Kossuth Lajos, Batthyány Lajos és Eötvös József mellé, kapcsolja össze ott is, miképpen működésében olyan fényesen tette, a jelent a multtal, — hirdetve Kossuth Lajos ama bölcs mondását, amellyel engem tüntetett volt ki: Merítsen a jelen nemzedékről-nemzedékre lelkesedést a multnak emlékeiből, biztosítására a jövőnek.

A Matlekovits munkásságából és munkájának eredményeiből akarunk meríteni a jövőre is, — fogadd atyai Barátom és Mesterünk a Te Országos Iparegyesületed és általa a magyar iparosság szeretetének, ragaszkodásának szerény kifejezése gyanánt nyolcvanadik születésnapja alkalmából köszöntésünknek ezt a módját:

Hulljon le a lepel!

Soltész Adolf: Az áhíthatnak ebben az órájában az Országos Iparegyesületet ünnepeljük, mely egyszerre született a nemzeti demokráciával. És ünnepeljük Matlekovits Sándort, aki egyszerre született az Országos Iparegyesülettel. Ez a két nagyszerű élet, amely nyolc évtized előtt egy időben keletkezett és amely félévszázadnál nagyobb idő óta szorosán egybeforrott, csupa rokonvonás, csupa hasonlóság, együtt és külön csupa harmónia. Mindakettő tele van értékkel, mindakettő tele van méltóságos egyszerűséggel, mindakettő megegyezik az igazán jelentős, az igazán nagyra hivatott egyéniségeknek a külső diszt kerülő

nemes büszkeségében. Mindakettőnek pályája a demokrácia büszke jegyében indult — hiszen a munka a legbüszkébb demokrácia — és mindakettő eredményekben kereste és találta is munkája jutalmát, nem külső elismerésben.

És mégis: az Országos Iparegyesület már keletkezésének első esztendejében iparműkiállítást rendezett, amelyen kitüntetésekot osztott szét az érdeemes résztvevők között; későbbben pedig érmekeet alapított, amelyek külső dísszel ruházták fel mindenkor méltó birtokosukat. Matlekovits Sándor pedig, egy negyedszázaddal ezelőtt, amikor átvette az Országos Iparegyesület tényleges vezetését, ezeknek a demokratikus külső ékességeknak nagyon szigorú hierarchiáját teremtette meg. Az ő vezetése alatt lett szabálylyá, hogy egyesületi arany díszérmek minden évben csak egyet adunk, csak egyet, melyet nem lehet kérni, amelyre nem lehet pályázni, amelyet csak megérdemelni lehet, amelyet az egyesület csak ama kevesek egyikének adhat, akik minden kétség nélkül, minden verseny fölött a legméltóbbak reá. Ez az aranyérmek a magyar iparnak nemesi címere, amelyet csak az kaphat meg, aki nem kéri, mert nem szorult reá és megérdemli, mert igazán nemes. A világháborúban másra kellett az arany: vasból adtuk az érmekeet. Nemzetünk sötét katasztrófája óta nem adtuk senkinek, mert borus lelkünk nem kereste, könnyes szemünk meg sem látta a díszre kiválasztottakat. gyászunk idejéből egy percet sem szántunk ünneplésre.

Am ez ünnep alkalmából, amelyet megülnünk nemcsak jogunk, hanem tartozásunk, seregszemléte kellett tartanunk az érdeemesek, a legméltóbbak között, hogy emlékezetül adjuk a jövő nemzedéknek azt is, ki az, aki legkülönb a nemzeti munkában, amelynek célja a nemzet újjáteremtése, közös pályabére a feltámadt Nagymagyarország.

Megtalálnunk azt a férfit, akit a nemzeti Vigiliák három sötét esztendeje után, e bizakodással telt ünnepiünkön az első aranyérmek leginkább megillet, nem volt nehéz. Ime, átadom ezt az első aranyérmeket, igazgatóságunk lelkes parancsára, Matlekovits Sándornak, a mi nagy, bölcs és nemes vezérünknek, az élő nagy magyarok egyik legnagyobbjának, iparunk még élő nagyjai között a legnagyobbnak, a legkülönbnek. Kérem őt, mindnyájunk nevében, fogadja szívesen, amit hűséges és forró szívvel nyújtunk felé. Kérem az én drága és dícső mesteremet a hálás tanítvány rajongó szeretetével, fogadja szívesen ezt a nemesi címerünket, amelyet az ő nevével azért ékesítettünk, mert nem neki, hanem nekünk van reá szükségünk. A mi aranyérmek ezerszer becsesebb lesz ezzel, mert megkapta díszéül azt a magyar nevet, amely immár életében a históriáé, azt a magyar lelket, amely erős, mint a vas, szikrázó, mint az acél, rozsdától mentes, mint a legtisztább arany.

A mi aranyérmünk most lett csak igazán nemesi cimerré, oklevelünk nemesi levéllé, most, hogy Matlekovits Sándor neve ékesíti.

És midőn mi, az ő munkatársai az Iparegyesületben, mélységes tisztelettel meghajlunk lelkének fénye, agyának ereje, minden tettének, minden gondolatának, minden szándékának kristályos tisztasága előtt: a mi lelkünkben enyhülés, megnyugvás, bizakodás támad. Mert az ő szép fehér fejének láttára érezzük ennek a kivételes léleknek termékeny melegét, amelyből, mintahogy a Golf-áram elviszi az Egyenlítő hevét az északi sark fagyos vidékeire, a reménykedés hullámaait érezzük lelkünkbe tolni. A Golf-áram ragyogó kéksége derűt visz a jeges észak komor sivárságába. A mi jelenünknek komor sivársága is földerül, ha rápillantunk arra az utra, amelyen nyole évtized előtt elindult Matlekovits Sándor, egyidőben az Országos Iparegyesülettel. Ez az ut az élet utja, ezen az uton látjuk mi a magyar életet, a magyar jövődőt, a magyar feltámadást.

Gróf Apponyi Albert: Tisztelt diszközgyűlés! Ifju közgazdasági alakulatok nevében szólok, közgazdasági alakulataink egyik legrégebbikéhez és közgazdasági életünk egyik nesztorához. Szólok, mint kiküldöttje az Angol-Magyar Kereskedelmi Kamarának, az Amerikai-Magyar, a Francia-Magyar, a Svájci-Magyar, az Olasz-Magyar Kereskedelmi Kamarák nevében, amelyek avégből jöttek létre, hogy súlyos viszonyaink között a külföldi összeköttetések elé tornyosuló véghetetlen nehézségekkel szemben segítségére legyenek a magyar közgazdaság minden ágának, a szükséges külföldi összeköttetések létesítésében. Ez az alakulat tehát tulajdonképpen mégis a potiori kereskedelmi természetű.

Én magam, mint földbirtokos, életem egész gyökérszállával a mezőgazdaságban gyökeredzem. Mint politikus sohasem voltam sem az egyik, sem a másik érdekkörnek kizárólagos képviselője, hanem mindig iparkodtam a nemzeti egészet felfogni (Élénk helyeslés) és minden külön érdekkört a nemzeti egészhez való viszonyában mérlegelni. (Élénk helyeslés.) Mint olyan, érintkezésbe jutottam a gazdasági érdekképviseletek mindegyikével és mindegyikének körében egyformán otthon éreztem magam éppen azért, mert mindegyiket úgy néztem, mint szükséges mozgatóerejét, mint szükséges élő-, alkotórészét annak a nagy nemzeti életnek, melynek egyeteme volt mindig az én vezércsillagom, az én ideálom, melynek erősítéseért éltem és élni akarok ezentul is.

A három főközgazdasági ágnak érdekszolidaritásáról és organikus összetartozásáról nemcsak eddig, hanem ma, e gyülekezet körében is szóltak sokat, szépet; magától értetődőt, de újat is. Én ezt csak

néhány gondolattal óhajtanám megtoldani, mely átvezet az anyagiakból — hogy úgy mondjam — a nemzet lelki életébe. Én t. i. a nemzet közgazdasági tevékenységének három főágát nem csupán a gazdasági tevékenység, a gazdasági boldogulás, az anyagi előrehaladás szempontjából tartom olyannak, mely egymást kiegészíti, mely együtt egy organikus egészet képez, hanem a nemzet szellemi, a nemzet lelki életének szempontjából is. (Élénk helyeslés.) A mezőgazdaság művelői, akik állandó összeköttetésben és közvetlen függésben élnek a természet erőivel, akik az anyaföldet művelik meg és különleges szeretettel ragaszkodnak ahhoz a talajhoz, amelyet az ő szorgalmuk, az ő tudásuk termékenyít meg, a stabilitásnak, az erőnek, a szívósságnak, a testi egészségnek megbecsülhetetlen, nélkülözhetetlen kincseit adják az országnak. Az az ipar, amelynek technikája gyorsabban alakul át és változik, mint a mezőgazdaságé, amely a városi agglomerációkat létesíti, amely városi agglomerációkban élénkebben lüktet a szellemi élet és sokoldalubb az eszméknek surlódása, az hozza be abba az erőbe, abba a szívós szilárdságba, melyet a földművelés megalapoz, a szellemi és lelki rugékonyságot, azt a mozgékonyságot, mely nélkül fejlődés, haladás és megerősödés nem képzelhető. Végül az a kereskedő, aki kénytelen mások eszével is gondolkozni, az a kereskedő, akinek ki kell kutatnia mindenfelé a szükségleteket és a termelést is, az a kereskedő hozza meg a nemzeti életnek azt a széles látókört, azt az áttekintést az egész világorganizmus felé, a világorganizmusba való beilleszkedésnek azt a fokozott képességét, amely nélkül nagy nemzetek sem boldogulhatnak, annál kevésbbé kis nemzetek.

Ilyen értelemben vagyok én, hogy úgy fejezzem ki magamat, közgazdasági kozmopolita. mélységes szeretettel ragaszkodván a közgazdaság ágazatainak ahhoz a részéhez, melyben bölcsőm ringott, melyet kultiválni, előbbrevinni óhajtok, mely ebben a tevékenységében is industrializálódásra van hivatva s arra, hogy kommerciális szempontok által vezettessék. (Élénk éljenzés és taps.) Mélységes szeretettel ragaszkodom — mondom — ahhoz a termelési ághoz, melyben életem gyökerei vannak, de teljes megértéssel és beleolvasztva a hazaszeretethez abba a lángjába, melynek minden speciális szeretetet fel kell emészténie, karolom fel a többi közgazdasági ágaknak is, különösen annak a magyar iparnak jelentőségét, annak a magyar iparnak jövőjét, melynek nyolcvanéves tradícióit látom itt megtestesítve, mely tradíciók kontinuitása él a mi nesztorunkban, az én igen tisztelt barátomban, nyolcvanéves elnökünkben.

Elöttem szimbólikus jelentőségű, hogy ugyanaz a születési éve van az Országos Iparegyesületnek és Matlekovits Sándornak. Mintha

a Gondviselés a dátumoknak ebben az összeesésében akarta volna élénkbe adni úgy magának az Iparegyesületnek, mint az Iparegyesület elnökének jelentőségét!

Matlekovits Sándorról nem sokat, illetőleg nem hosszasan kívánok szólni ez alkalommal. Én üdvözlöm őt, mint a nemzetgazdasági tudománynak és a nemzetgazdasági politikának köztünk élő legjelentékenyebb klasszikusát. (Élénk éljenzés és taps.) A nemzetgazdasági tudomány, úgy mint minden tudomány, sőt talán még inkább, mint más tudomány, folytonos fejlődésben, folytonos átalakulásban van. De ez a fejlődés, ez az átalakulás nem vezethet oda, hogy midőn a tökéletlenségeket lecsiszolja, a fattyuhajtásokat kivágja, a hiányos tudást kiegészíti, az eredetileg nem látott szempontokra újabb fényt vet, akkor bizonyosságokká vált, kipróbált, örökérvényű alapigazságokat megdöntsön. Abban áll a klasszicitás, hogy őre legyen azoknak az alapigazságoknak, amelyek mind jobban és jobban elismerendők, összes következményeiben mind jobban és jobban alkalmazandók, melyeket csak a felületes dilletantizmus dönt meg azért, mert mindent nem foglalnak magukban, mert rajtuk túl még haladásnak van helye.

Hogy Matlekovits Sándor nem a maradiságnak értelmében klasszikusa a nemzetgazdasági tudománynak és a nemzetgazdasági praxisnak, azt ő egy szóval jellemezte már, midőn hitvallását az Akadémia nagytermében lefolyt ünnepélyen akképp formulázta, hogy igenis, ő a liberalizmushoz, a szociálpolitikai, a szociális fejlődéstől telített liberalizmushoz ragaszkodik.

Bizonyos joggal lobbantották szemére a klasszikus nemzetgazdasági érának, hogy tulságos kizárólagossággal foglalkozott a javak termelésének feltételeivel és teoriájával és nem eléggé méltatta azt, hogy tulajdonképpen nem az áruról, nem a jószágról, hanem az emberről van szó, hogy a cél nem a jószág, nem az anyag, nem a termelés, hanem az embernek ellátása, hogy — más szavakkal szólva — a termékeknek kellő, megfelelő, az emberi társadalom békéjét, a lehető legtöbbeknek boldogulását biztosító elosztása épp oly fontos, mint a javaknak termelése. Igen ám, de ha nem termelünk javakat, akkor nincs mit elosztani. (Élénk tetszés.) Ennek folytán azokat a törvényeket, amelyek a javak termelésének természetes törvényei, szem elől téveszteni soha nem szabad, azoknak nem szabad elmerülniök új teoriáknak és dilletáns kísérleteknek tengerében.

Ilyen értelemben, mint ezeknek őret üdvözlöm Matlekovits Sándort, mint a nemzetgazdasági tudománynak, mint a nemzetgazdasági praxisnak nesztorát s klasszikusát.

Ha végül a magam személyében is szabad néhány szót monda-

nom, felelevenitem azt a reminiszcenciát, midőn, az igaz, hogy rövid időn át, vele együtt működtem az akkor még együtt volt földmívelési-, ipar- és kereskedelmi minisztériumban, amikor a közgazdasági praxis terére akartam térni. Akkor Matlekovits Sándor, aki nálam négy esztendővel idősebb, az én közvetlen főnököm volt. A kereskedelmi minisztérium vámosztályában dolgoztam alatta és — ezt a bizonyítványt ki kell neki adnom — ő megértette ottlétemnek szubjektív célját, hogy t. i. tanulni akarok és iparkodott — amennyire tehetette — nekem oly tárgyakat kiosztani, amelyeknek feldolgozásában én csakugyan tanulhattam. Ezt a reminiszcenciát szívesen ujítom meg, már csak azért is, mert minden ember szívesen gondol arra az időre, mikor mindketten még fiatalok voltunk. Ma mind a ketten megöregedtünk és nagyon szívesen — legalább a magam nevében beszélek — nyilvánítanók magunkat nélkülözhetőkké, szívesen engednők át a teret egészen az ifjabb generációnak... ha nem látnók azt, hogy ez az ifju generáció az ő előretörésében néha talán mégis hasznát veheti azon kor tradícióinak és e kor tradíciói őreinek, akiknek egyik legjelentősebbjét, a leghasznosabb életek egyikének képviselőjét, Matlekovits Sándor barátomban üdvözölhetem.

Midőn neki is azt kívánom, amit magamnak, hogy addig éljünk. ameddig dolgozni és működni tudunk, ezekkel a szavakkal zárom be az én üdvözlésemet. (Zajos éljenzés.)

ELSŐ MAGYAR PAPIRIPAR. R.-T.

Budapest, V., Rudolf-tér 5-6.

Igazgatóság: dr. Matlekovits Sándor (elnök), Szécsi Pál (alelnök); igazgatósági tagok; Bun József, Copony Traugott, Enyedi Béni, dr. Herz Henrik, Kauders Siegfried, Neumann György, Pekár Imre, Veith Béla; felügyelő bizottság: Burány Ernő, dr. Hegedüs István, Nagy Elemér, Sugár Lajos, Vágó József, Zeuner János.

Alaptőke: 15 millió kor.
75.000 darab 200 koronás részvény.

Papirgyárak: Slabosoce és Masznikó (Gömörm.), Zernest (Brassó mellett.) Faköszőrülő-telep: Hirsch. Cellulose- és papirgyár: Özörény. 1906-ban átvette a vállalat a Smith & Meynier-féle tiumei papirgyárat.

Közlemények és ismertetések.

Matlekovits Sándor jubileuma*

Matlekovits Sándor nyolcvanadik születésnapja ünnepe volt az egész magyar közgazdasági életnek és a közgazdasági tudománynak. Az ünnepből kivette részét a gyáripar is, melynek érzelmeit szerettem volna személyesen kifejezni, miben azonban betegségem, sajnos, megakadályozott.

Sajátságos véletlene a sorsnak, hogy az Országos Iparegyesület nyolcvan éves jubileuma összeesik Matlekovits nyolcvanadik születésnapjával s az ő neve mellett fénysugarakkal övezve előttünk áll az Egyesület első elnöke, az első magyar miniszterelnök, a halhatatlan emlékű mártir, Batthyány Lajos alakja. A védegyleti mozgalom, melynek megindítója Kossuth Lajos volt, politikai mozgalom; Magyarország politikai önállósága volt a cél, amely szemek előtt lebegett a nagy férfiaknak, kik jól tudták, hogy a politikai önállóság gazdasági erői nélkül homokra van építve. S nyolcvan év múlva ott látjuk az elnöki székből a nagy tudóst, Magyarország első gazdaságpolitikusát, ki egész energiáját ennek a tudománynak s a gazdasági életnek szentelte. Nyolcvan évvel ezelőtt az alapítók az agitáció terére voltak utalva. Ma a teremtés, az alkotás feladata áll előttünk, hogy energiával, munkával pótoljuk azokat az erőforrásokat, melyeket a balsors tőlünk elrabolt.

Matlekovits munkája mindenek között a legnagyobb: uttörő munka volt. Midőn ő az irodalmi és hivatalnoki pályára lépett nálunk a gazdasági tudománynak alig volt néhány művelője. Az ő hervadhatatlan érdeme, hogy mint miniszteri tisztviselő s később mint államtitkár, a gazdaságpolitikai tudomány életbevágó fontosságára irányította a nemzet figyelmét s ezzel megalapította e tudománynak iskoláját, melynek ma már hála Istennek annyi követője és művelője van. Ő volt az első, aki a monarchia két állama között s a külfölddel kötött szerződésekben magyar érdekeket domborított ki s vitt gyakran diadalra.

Midőn megszűnt államtitkár lenni, egész erejét a gazdasági tudomány elméleti és gyakorlati művelésének szentelte. Hiszen a gyakorlat, amely nem alapszik a tudományon, nem jelenthet hasznot az országnak.

Hetvanhét óta Magyarország sok küzdelmet folytatott Ausztriával gazdasági emancipálása érdekében. E küzdelemben, melyben Matlekovits első helyen állott, utjaink nem voltak mindig azonosak. Mi az ország iparosodása érdekében gyorsabban akartunk haladni a vám- és bankkérdésben. De a végső célra, az ország közgazdasági megerősödésére nézve közöttünk soha eltérés nem volt.

A mostoha sors úgy akarta, hogy Magyarország akkor nyerje vissza gazdasági önállóságát, midőn történelmi egységét széjjeltörték s gazdasági erőforrásaitól megfosztották. Az újjáépítés, az alkotás nagy munkája előtt állunk, melyet el kell végeznünk, ha élni akarunk. A megoldás legszerencsétlenebb útja volna a volt utódállamoknak egy vámközösségben való tömörítése. Ez tönkre tenné iparunkat, lehetetlenné tenné gazdasági megerősödésünket s az osztrák-magyar vámközösség minden bajait élesztene fel annak minden előnye nélkül. Ilyen vámközösségről tehát többé nem lehet szó. De igenis életbevágó fontosságú számunkra a kereskedelmi szer-

* A „Magyar Gyáripar“ nov. 1. számából.

zódések ügye, s hiszem, hogy ezeknek megkötésére sor kerül, mihelyt a bennünk élő jóakarát meglesz a többi államokban is. Ezeknél a szerződéseknel mi nem nélkülözhetjük Matlekovits Sándor tanácsát, tudását és gyakorlati érzékét. A kereskedelmi szerződéseket Matlekovits Sándor megkérdezése nélkül megkötni nem lehet és nem szabad.

Nagy szerep vár még reá, tehát fiatalnak és erősnek kell maradnia s tiszta szívből kívánok neki fiatalságot és erőt. A képviselőházban ugyan alig jutott hely a gazdasági tudomány elméletével és gyakorlatával foglalkozó férfiaknak, de a főrendiház, mely nagy hézagot van hivatva betölteni, valahára mégis meg fog nyilni, s akkor Matlekovits a törvényhozásban ismét érvényesítheti tudását és gyakorlati ismereteit.

A magyar gyáripár el nem muló hálával tartozik Matlekovits Sándornak, a nagy tudósnak, az uttörő géniusznak, ki életében annyit alkotott és ki katedra nélkül is egész nemzedékek tanítómestere volt.

Chorin Ferenc.

A Matlekovits-alapítvány szabályzata.

A MAGYAR KÖZGAZDASÁGI TÁRSASÁG

nagydídemű elnöke

Dr. MATLEKOVITS SÁNDOR

valóságos belső titkos tanácsos úr

születése nyolcvanadik évfordulójának megünneplése alkalmából a magyar közgazdaság és a közgazdaság tudományának ápolása és fejlesztése érdekében kifejtett áldásos tevékenysége iránti hálás elismerése jeléül

Dr. MATLEKOVITS SÁNDOR

nevének tiszteletére

egymillióhatszázezer korona

alapítványt tett, mely változhatatlanul fentartandó és gyarapítandó lévén, nevezett elnökünknek hervadhatatlan érdemei örök emlékezetére szolgáljon

Ez alapítvány célja és rendeltetése, kezelése és felhasználásának módjai az idem mellékelt szabályzatban vannak meghatározva.

Aminnek hiteléül ezen alapítási oklevelet kiadtuk és név- aláírásainkkal megerősítettük

Kelt Budapesten, 1922. évi október hó 12.-én

S. Herlinter

A Magyar Közgazdasági Társaság elnöke.

Budapest

A Magyar Közgazdasági Társaság igazgatója.

Az alapítvány neve.
A Magyar Közgazdasági Társaság az egyesület elnöke dr. Matlekovits Sándor elévülhetetlen érdemeinek hálás elismerésül 1,600.000 korona értékben külön alapítványt létesített, amely örök időkre

„Dr. Matlekovits Sándor tiszteletére tett alapítvány”

nevét fogja viselni.

Az alapítvány célja. A dr. Matlekovits Sándor tiszteletére létesített alap a magyar közgazdaság és a közgazdasági tudomány fejlesztésének céljaira szolgál és pedig oly módon, hogy az alapítványi tőke a budapesti tőzsdén jegyzett értékpapirokban, illetve kamatozó magyar állampapirokban és az állam által óvadékképesnek elismert oly értékpapirokban helyezendő el, amelyek az 1885. évi t. c. 13. §-a értelmében gyámoltak vagy gondnokoltak pénzeinek befektetésére alkalmasak és csupán azok osztalékai illet-

ve kamatai használhatók fel az alapítványban megjelölt feladatok előmozdítására.

Az alap maga sohasem vehető igénybe és rendeltetése céljaira épségben tartandó fenn, viszont azonban növelhető az alapítvány egyes személyek hozzájárulásaival és gyarapítható az egyesület bevételei feleslegeiből is.

Az alapítvány kezelése. Az alap fentemlített céljainak megfelelően a Magyar Közgazdasági Társaság kezelése alatt áll; az alapszabályok értelmében az egyesületi vagyron kezelésére jogosított szervei: az elnökség és a választmány az alapítványi tőke kezelésére is hivatva vannak és annak mindenkori állapotáról az egyesület közgyűlése elé évenként jelentést előterjeszteni, kamatainak felhasználására nézve pedig az egyesület évi számdásaiban elszámolni tartoznak.

Az alapítvány kamatainak felhasználása. Az alap évi kamatai a következő célokra vehetők igénybe:

a) irodalmi pályadíjak kitűzésére a Magyar Közgazdasági Társaság által művelt tudománysszakok köréből;

b) ugyanezen tudománysszakok köréből eső kérdések kidolgozására adandó megbízatás tiszteletdíjának fedezésére;

c) önállóan vagy valamely folyóiratban nyomtatásban megjelent, a fentemlített tudománykörbe tartozó dolgozat díjazására.

d) olyan szolgálatok, illetőleg érdemek jutalmazására és tiszteletdíjak útján való elismerésére, amelyeket egyes személyek a hazai közgazdaság érdekei előmozdítása körül szereztek;

e) közgazdasági tárgyú, az alaphól díjazott dolgozatoknak füzetes sorozatokban való közzétételére, amely sorozatok „A Magyar Közgazdasági Társaság Matlekovits-könyvtára“ gyűjtőcímet viselnek.

Az alap kamatai a fentemlített célokra csak az egyesület által kiküldendő bizottság, mely évenként az elnökből, az alelnökből és a választmánynak erre kiküldött három tagjából áll, határozatai alapján használhatók fel.

Az alapítvány kamatainak esetleges tőkésítése. Abban az esetben, ha az alap kamatai valamelyik évben a fentemlített célokra igénybe nem vétetnének, vagy a kiírt pályázatok a kívánt eredményre nem vezetnének, az alapítványi tőkének ebből kifolyólag egészben vagy részben felhasználatlanul maradt kamatai az alapítványi tőkéhez csatolandók, illetőleg annak gyarapítására fordítandók.

Az alapítványi oklevél megőrzése. A dr. Matlekovits Sándor tiszteletére létesített alapra vonatkozó alapítási oklevél dr. Matlekovits Sándor életében az ő birtokában marad, halála után azonban a Magyar Közgazdasági Társaság levéltárában helyezendő el és ott örök időkre gondosan megőrzendő.

Átvétel az állam részéről. Amennyiben a Magyar Közgazdasági Társaság alapszabályai értelmében feloszlik, az alap a m. kir. kormány kezelésébe megy át, amire vonatkozólag a Magyar Közgazdasági Társaságnak az a közgyűlése, amelyben a feloslás jogérvényesen elhatároztatik, megfelelő módon intézkedik.

A Matlekovits-alapítvány alapítói.

A Magyar Közgazdasági Társaság „Matlekovits-alapítvány“-ára 1922 november 7-ig a következő adományok fizették be a Magyar-Olasz Banknál:

Magyar-Olasz Bank	100.000 K
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank	100.000 „
Magyar Általános Hitelbank	100.000 „

Magyar Cukorgyárosok Egyesülete	100.000 K.
Földhitelbank R.-T.	50.000 „
Magyar Agrár- és Járadékbank	50.000 „
Hazai Fatermelő R.-T.	50.000 „
Éber Antal	50.000 „
Fonciére biztosító-intézet	50.000 „
Magyar Fővárosi Malomegyesület	50.000 „
Magyar Általános Takarékpénztár	50.000 „
Magyar Folyam- és Tengerhajózási R.-T.	50.000 „
Schlick-Nicholson gépgyár R.-T.	50.000 „
Vidéki Malomiparosok országos egyesülete	50.000 „
Budapesti Áru- és Értéktőzsde	50.000 „
Angol-Magyar Bank	50.000 „
Országos Szeszértékesítő R.-T.	50.000 „
Fővárosi Serfőzők Egyesülete	50.000 „
Angol-Osztrák Bank	40.000 „
Első Dunagőzhajózási R.-T.	30.000 „
Magyar Belhajózási R.-T.	25.000 „
Magyar kir. selyemfonódák	25.000 „
Hantos Elemér	25.000 „
Paupera Frigyes	25.000 „
Baróti szeszfinomító R.-T.	25.000 „
Egyesült Fővárosi Takarékpénztár R.-T.	25.000 „
Magyar Téglá és Agyaggyárosok Orsz. Szövetsége	25.000 „
Olajipar R.-T.	20.000 „
Magyar Országos Központi Takarékpénztár	20.000 „
Hangya szövetkezet	20.000 „
Gottschlig Ágoston R.-T.	15.000 „
Bajor Lloyd R.-T.	10.000 „
Bosányi Endre	10.000 „
Délnémet Dunagőzhajózási R.-T.	10.000 „
Fellner Frigyes	5000 „

Matlekovits Sándor életrajza.

Naményi Ernő: Matlekovits Sándor. Két emberöltő munkája és eredményei. Cobden-Könyvtár. 13. sz. Budapest 1922. — 126 oldal.

A Cobden-Szövetség Matlekovits Sándor nyolcvanadik születésének évfordulóját munkában és eredményekben oly gazdag életének megiratásával ünnepelte meg. Naményi Ernő ügyes összeállításban mutatja be a liberális gazdaság-politika e legelvhűbb harcosának pályáját, alkotásának irányító eszméit s az ezek megvalósításáért folytatott, sok sikert is hozó küzdelmeit. A könyvet végigolvassván mindenekelőtt ennek az életnek nagy egységét érezzük át: tudományos munkássága s gyakorlati cselekvései mind nagy elvi meggyőződésének s ebből a meggyőződésből folyó akaratos erélyének folyamányai. Valóban, Matlekovits kora ifjúságától fogva tiszta hittel látta, mit kíván tőle hazája és az emberiség érdeke s élete tudatos valóra váltás, tudatos küzdelem tisztán meglátott célokért. Boissier mondja valahol Ciceróról írott művében: „Hogy valaki helyes tudatával birjon annak, amit akar: nem közönséges tulajdonság.“ Állhatatlan tömeghangulatok között hánykódó napjainkban nagy tanulság végigolvasnunk ezt az életrajzot, egy nagy, egységes meggyőződés, a szabadság és a szabad ember nagy hitével a magyarság jövőjét munkáló férfi példáját.

Naményi könyve mindenekelőtt a XIX. század elején megindult gazdasági fellendülés politikai irányelveibe vezet be s e keretbe állítja be a liberalizmus gazdaság-politikájának egyik legtöbbet alkotó munkását: Matlekovitsot. A II. fejezet vámpolitikai működését elemzi, elvi álláspontját, melynek tudományos megalapozása szellemének tán legértékesebb irodalmi terméke, a védővamos irányzattal a szabadkereskedelem s a vámszerződéses politika érdekében folytatott harcait, a közös vámterület s a német-osztrák-magyar vámunió kérdésében vallott nézeteit, végül a vámpolitikai tárgykörből vett tudományos és bírálatos műveit. A III. fejezet az iparpolitikust tárgyalja s természetesen legbővebben az 1884-es ipartörvényt, melynek hatása alatt iparunk oly szép fejlődésnek indult. Matlekovits — Cobdenhez hasonlóan — tisztában volt azzal, hogy a szabadság csak megfelelő iskoláztatással párosulva lehet gyümölcsöző. Ezért fejt ki oly nagy tevékenységet az iparoktatás terén s annak irányítójaként állt az Iparoktatási Tanács élén 1922-ig, amikor az új ipartörvény ellentétbe került Matlekovits szellemével. Naményi könyve hőven ismerteti még az iparfejlesztés érdekében, valamint az Országos Iparegyesület elnöki székében kifejtett tevékenységét. A IV. fejezet közpályáját és tudományos alkotásait elemzi, megismerteti államtikárságával, az 1885-ös kiállítás megrendezésével, azután a közgazdaságtan és pénzügytan terén írott nagyszámu munkájával, melyek gyakorlati tevékenységet nem véve, maguk is elég eredményei volnának nyolevanesztendő életének. Naményi könyvével, általán szólva, dicséretes munkát végzett; kissé tán tultengenek benne a Matlekovits műveiből vett idézetek, de másrészt épen ezek révén jutunk legközelebb Matlekovits szellemének megértéséhez. A könyvhöz Fischer Ödön, a Cobden-Szövetség elnöke irt szép előszót.

N. D.

Magyar Közgazdasági Társaság

Diszközgyűlés.

Október 12-én elnökünk, *Matlekovits Sándor* születése nyolevanadik évfordulójának megünneplésére a Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében *Éber Antal* elnöklete alatt diszközgyűlést tartottunk, melyen tagjaink, valamint a tudományos és gazdasági élet képviselői rendkívül nagy számban jelentek meg. A következők neveit sikerült feljegyeznünk: *Berzeviczy Albert*, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, *Teleki Pál* gróf, *Lukács György*, *Heinrich Ferenc*, *Szterényi József* báró, *Szűry János*, *Erekly Károly*, *Tolnay Kornél*, *Nagy Ferenc*, *Bud János*, *Wimmersperg Frigyes* báró, *Szomjas Lajos*, *Tóth Lajos*, *Pap Dezső*, *Exner Kornél*, *Hantos Elemér*, *Lukaesich György* báró, *Concha Győző*, *Bernáth István*, *Fellner Frigyes*, *Heller Farkas*, *Buday László*, *Ullmann Adolf* báró, *Walder Gyula*, *Weisz Fülöp*, *Madarassy-Beck Gyula*, *Paupera Ferenc*, *Bessenyei Ferenc*, *Mattya-sovszky Miklós*, *Domony Mór*, *Neumann Károly*, *Végh Károly*, *Paikert Alajos*, *Gonda Béla*, *Vas Ferenc*, *Egri Aurél*, *Székács Antal*, *Kaszab Aladár*, *Beimel Sándor*, *Thirring Gusztáv*, *Mándy Lajos*, *Ribáry Móric*, *Klein Gyula*, *Ott János*, *Jellinek Lajos*, *Gorove László*, *Belatiny Arthur*, *Szilassy Zoltán*, *Frey Kálmán*, *Strasser Imre*, *Bacher Emil*, *Balkányi Kálmán*, *Soltész Adolf*, *Gündisch Guidó*, *Keleti Kornél*, *Fischer Ödön*, *Trautmann Henrik*, *Kreutzer Lipót*, *Jókay-Szilágyi Miklós*, *Somogyi Manó*, *Vágó József*, *Kovács Rezső* stb. stb.

A diszközgyűlés lefolyását jelen számunk egész terjedelmében közli.

A Fonciére Általános Biztosító Intézet alaptőkéjét 6 millióról 8 millió koronára emeli fel és a részvényeseknek három régi részvény után egy újat ajánl fel 2500 K és 50 K költségmegtérítés ellenében. Az átvételi jog folyó hó 14—22-ig gyakorolható.

A Zentai és Roskányi Egyesült Iparvállalatok rt. az alaptőkének 12 millió K-ra való emelését határozta el. A részvényesek 5:4 arányban 400 K-ért a Magyar Leszámitoló- és Pénzváltóbanknál december hó 14-től 27-ig gyakorolhatják az elővételi jogot.

Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár december 13-án tartott rendkívüli közgyűlés az alaptőkének 54 millió koronára való felemelését határozta el.

Az „Atlantica Trust“ rt. tőkeemelése utolsó részletének befizetése december 8-tól 15-ig történt. Minden 25 régi részvényre 7, az 1923. évre osztalékjogosult új részvény vehető át darabonként 1500 K ellenében. Az „Atlantica“ tengerhajózási rt. részvényei „Atlantica Trust“ részvényekre cseréltetnek.

A Magyar Általános Takarékpénztár Részvénytársaság december 13-iki közgyűlése felemelte az alaptőkét 100 millióról 200 millió koronára. A részvényesek két régre egy új részvényt vehetnek át december 14-től 20-ig bezárólag 1500 K árfolyamon, bélyeg, valamint költség fejében 100 K fizetendő. A többi részvény elhelyezésének feltételeit és időpontját a közgyűlés az igazgatóságra bízta.

A „Hungária“ műtrágya, kénsav és vegyi-ipar rt. mostani tőkeemelése alkalmával minden öt részvényre egy új részvényt ajánl fel 800 koronás árfolyamon a részvényeseknek megvételre. Ezenfelül a részvények névértéke a tartalékokból 200 koronáról 400 koronára emeltetett fel.

A Magyar Mezőgazdasági Hitelintézet Részvénytársaság 225 millió alaptőkével (50.000 db. részvény á 4500 K n. é.) f. hó 7-én tartott közgyűlésen megalakult. Az alapítók kijelölése alapján az igazgatóság tagjai lettek: dr. Bekény Zoltán, Benedek Zoltán, dr. Déghy Ödön, Eiser János, dr. Farkas Eleonér, Góth Jenő, Hány Ágost, Libits Adolf, Montag Ákos, Montag Lipót, Nagy Béla (vezérigazgató), gróf Pejacsevich Albert, báró Pap Géza, dr. Szende Dezső és Visnya Ernő. Az intézet Nádor-utca 5. sz. alatti ideiglenes helyiségében működését már megkezdette.

A Magyar Általános Hitelbank rendkívüli közgyűlése elhatározta az intézet alaptőkéjének 350.000 darab 400 K n. é., 1923. január 1-től osztalékjogosult új részvény kibocsátása által 280 millió koronáról 420 millió koronára való felemelését olyképpen, hogy az eddigi részvényeseknek az összes új részvényekre 2:1 arányban egyenként 5000 korona áron elővételi joguk van. A művelet lebonyolítása után a bank saját tőkéje (alaptőke és kimutatott tartalékok) mintegy 2 és háromnegyed milliárd koronára fog emelkedni.

A Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank elhatározta az intézet alaptőkéjének 200 millió koronáról 350 millió koronára való felemelését. A részvé-

nyekből 250.000 darab a régi részvényeseké, míg 125.000 darab elhelyezéséről több évi zárolás mellett gondoskodás történt.

A Belvárosi Takarékpénztár Rt. december 5-ére összehívott rendkívüli közgyűlése az alaptőkének 100 millió koronára való felemelését határozta el.

A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. rendkívüli közgyűlése elhatározta 82.000 darab új részvény kibocsátását. A részvényesek 2 darab régi részvényre 1 darab 1923. évi szelvénnel ellátott újat kapnak 10.000 koronás kibocsátási áron.

A „Mercur“ Váltóüzleti Részvénytársaság közgyűlése az alaptőkének 100 millió koronára való felemelését mondta ki.

Az Olajművek r.-t. Kohn Adolf és Társa rendes közgyűlése az 1921—22. üzletéve részvényenkint 60 korona osztalék kifizetését s az alaptőkének 40 millióról 60 millióra való felemelését határozta el.

Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság

Igazgatóság: BUDAPEST, V., Mária Valéria-utca II. szám.

TELEFON: 174—56

SÜRGÖNYCÍM: MEFTER.

I. Személyhajóforgalom:

- A Dunán:*
1. Budapest—Pozsony—Wien,
  2. Budapest—Baja—Mohács között hetenként háromszor, nagy kényelemmel, hajófülkékkel, hálóhelyekkel berendezett modern, nagy termeszőszőkkel.
  3. Budapest—Visegrád—Dömös—Esztergom között, naponta több járat nagy személyszállító gőzszőkkel.
  4. Budapesti helyijáratok Boráros-tér—Szt. Margitsziget—Óbuda—Ujpest között.
  5. *Átkelési járatok:*
    - a) Budapesten,
    - b) Visegrád—Nagymaros között.
  6. Vidin és Rustsuk között.

A Tiszán: Szolnok—Csongrád és Csongrád—Szeged között.

Az összes személyszállító hajókon a vendéglői szolgálatot a Nemzetközi Hálókocsi-Társaság látja el.

II. Teher szállítóforgalom:

Gyorsáruszállítás fenti személyhajójáratokkal.

Darabáruszállítás menetrendszerű teherjáratokkal, ezidőszent Regensburg és Giurgiu között.

Teheráruszállítás uszályrakományokkal a Dunán Regensburg és Galac között, valamint ennek hajózható mellékfolyóin.

A személy- és áruszállításra vonatkozó mindennemű felvilágosítással készséggel szolgál a társaság igazgatósága, továbbá a müncheni, wieni, belgrádi, bukaresti és szófiai képviselő.

A MAGYAR LAP- ÉS KÖNYVKIADÓ

Szerkeszti:

Jókay-Szilágyi Miklós

RT.

**folyóirat
kiadványai:**

Közgazdasági, és tőzsdei hetilap (kilencedik évfolyam). A közgazdasági újságírás legkomolyabb orgánuma. Kérjen mutatványszámot. Előfizetési ára, a „Magyar Vállalkozás“ melléklettel: egész évre 2000 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: **BUDAPEST, IV., Ferenciek-tere 3, II. em. TELEFON: 185—58.**

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE

Szerkeszti: **Buday László**, h. államtitkár.

Kiadja: a Magyar Tudományos Akadémia nemzetgazdasági bizottsága hozzájárulásával a Magyar Közgazdasági Társaság (negyvenötödik évfolyam) Megjelenik havonta egyszer. Előfizetési ára egész évre 1000 korona. Kiadóhivatal: **BUDAPEST, IV., Ferenciek-tere 3. szám, II. emelet.** — Telefonszám: 185—58.

FODOR OSZKÁR-féle

Magyar Tőzsde-Kompasz

Tartalmazza az összes tőzsdére vonatkozó tudnivalókat

1923. évi kiadása megjelenik január elején.

Ára 2000 korona.

Megrendelhető a kiadóhivatalban:

Budapest, IV., Ferenciek-tere 3.

Fonciere Általános Biztosító Intézet

Alakult 1864.

Alakult 1864.

B U D A P E S T,

V. kerület, Sas-utca 10. szám.

Intézeti palota:

VI. ker., Andrássy-út 2. szám.

Telefon: 72—32. 72—33.

Telefon: 72—32, 72—33.

Igazgatóság: gróf Széchenyi Bertalan (elnök), dr. Eber Antal (alelnök), Engel Miksa, Enyedy Béni, dr. Frigyessy Arnold, Kilényi Hugó, dr. Mendl Artur (igazgató), Reiner Mihály, Ribáry Mór (vezérigazgató), Szüry János.

Választmány: gróf Bethlen István (elnök), dr. Grecsák Károly (alelnök), báró dr. Kohner Adolf (alelnök), gróf Almásy Imre, gróf Csáky Imre, gróf Cziráky György, báró Gaudernak József, herceg Hohenlohe Károly Egon, báró Inkey József, Drasche-Lázár Alfréd, Lederer Károly, báró Madarassy-Beck Gyula, Szüllő Géza, Tolnay Arnold.

Felügyelőbizottság: Ribáry Lajos (elnök), dr. Feleky Béla, Freund Pál, dr. Miklós Elemér, Szóanszky Mihály, Wolfinger Lajos.

Ügyvezetőség: Vezérigazgató: Ribáry Mór. Igazgatók: Feldmann Lajos, Horovitz Gyula, Jacobi Fülöp, Janovitz József, dr. Mendl Artur, Reinitz Ernő. Aligazgatók: Bokor Emil, Fejérváry Ervin.

Az intézet jelenlegi alaptőkéje 8 millió, az összes biztosítéki alapok értéke 300 millió korona.

Alapításai: Continentale Biztosító Rt. Prága, Rossija-Fonciere Biztosító és Viszontbiztosító Rt. Belgrád, Fonciere Általános Biztosító Rt. Kolozsvár.

Az utolsó évtizedben tapasztalt hatalmas fellendülést, nemkülönben a külföldi társaságok részéről élvezett bizalmat az intézet alsólóci Ribáry Mór kormányfőtanácsos, vezérigazgató nagyszabású, céltudatos és körültekintő vezetésének köszönheti.

BACK BERNÁT

Nagy malmában
(Alsó Tiszapart 3),
elsőrendű liszteket,
korpát és takar-
mány lisztet gyárt

Tisza-malmában
(Vám-tér 6. szám)
elfogad őrlésre,
darálásra minden-
nemű gabonát

FIAT

**szegedi gőzmalma
és vízvezetéke r.-t.**

SZEGED

Ez a malom paprikát is elfogad őrlésre

EGYESÜLT BUDAPESTI FŐVÁROSI TAKARÉKPÉNZTÁR

BUDAPESTEN, V., DOROTTYA-UTCA 4.

ALAPITTATOTT 1846 (Saját épületében) ALAPITTATOTT 1846

FIÓK-OSZTÁLYOK:

I., Fehérvári-ut 1., I., Krisztina-körut 133., II., Fő-utca 2.,
III., Fő-tér 2., V., Nádor-utca 23., VI., Andrássy-ut 2.,
VII., Erzsébet-körut 58., VIII., Rákóczi-ut 11

Befizetett alaptőke 27,000.000 korona

névre szóló 25.000 darab részvény, 600 korona befizetéssel

Tartalékalapok 44,000.000 korona

Elfogad betéteket:

Takarékpénztári könyvecskékre, pénz-
tarjegyekre valamint cheque- és jó-
számlára. Leszámitol váltokat, Előleget
adértékpapírokra, egyuttal értékpapírok
vételét és eladását legelőnyösebben
teljesíti. Jelzálogkölcsönöket ad kész-
pénzben és 4⁰/₁₀-os záloglevelekben

Az intézet záloglevelei adomentesek,

a közszolgálat minden ágazatában
bánatpénzül és biztosítéskül ugyszintén
katonai tüzassági biztosítéskül elfogad-
tatnak és árvavagyon elhelyezése-ére
alkalmasak. A záloglevelek a takarék-
pénztár minden osztályának pénztárá-
nál a napi árfolyamon kaphatók.

Vesz-, elad külföldi pénzeket, külföldi átutalásokat jutányosan teljesít

ORSZÁGOS

FATERMELŐ

BUDAPEST,

R.-T.

Központi iroda:

V., Sas-utca 1

Gőzfürészek: Várna (Trencsén vm.),
Podbiel (Árva vm.), Csikszentsimon,
Csikszentdomokos, Nagyszeben,
Maroshéviz, Székpatak, Várhegy

Alaptőke: 100,000.000 kor.

HAZAI

FATERMELŐ

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

KÖZPONT: BUDAPEST,

V., Hold-utca 21

**Puha- és keményfatermelés
Faexport
Modern berendezésű
butorgyár**

GŐZFÜRÉSZEK:

Arad, Gyergyóalmás, Osáktornya

ERDŐKEZELŐSÉGEK:

Talpas, Borosjenő, Kápolnás,
Keszend, Aranyág, Konop, Lenti,
Krizevac, Laskafalu, Beremend,
Szaplonca.

MEZŐGAZDASÁGI ÜZEMEK:

Laskafalu, Rádfa.

SCHLICK—NICHOLSON

GÉP-, WAGGON ÉS HAJÓGYÁR R.-T.

TÖRZSGYÁR: BUDAPEST,
VI., VÁCI-UT 45—47.

HAJÓGYÁR: UJPEST.

Alapítási év 1869

FŐBB GYÁRTMÁNYOK:

gőzgépek, mezőgazdasági gépek, nyersolaj- és szivógázmotorok, gőzkazánok, szivattyúk, hid- és vasszerkezetek, daruk, szállítóberendezések, személy- és teherszállító waggonok, jéggyári-, hűtőházi és vágóhídi berendezések, hajók stb.

KRAUSZ-

MOSKOVITS

Egyesült Ipartelepek R.-T.

Szesz- és élesztőgyár

BUDAPEST,

VIII. kerület, Örömvölgy-utca 8. szám

Telefonszám: József 50—17, 50—18.

Magyar Ruggyantaárugyár Részvénytársaság

**Budapest, X.,
Kerepesi-ut**

17

Alaptőke 60 millió K

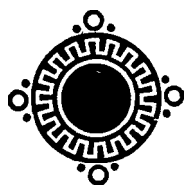
Igazgatóság:

Marcus Hugó elnök,

Rechnitz Béla kormányfőtanácsos
alelnök-v.igazgató **Fleischl Sándor**

**Herbst Edgár, Mandl Arnold, Pikler
Károly, Schwarcz Félix.**

Helyettes vezérigazgató: **Sándor Kálmán**

A vállalat budapesti gyártelepe több mint tizezer négyzetméter területet foglal el és ezernél több szakmunkást foglalkoztat. Gyártási ágak: műszaki gummiáruk „Tauril“ pneumatik- és tömörabroncs kocsiabroncsok, játékárú, labdák, „Tauril“ tömitőlemez, keménygummiárú

Nemzetközi Kiviteli és Behozatali R.-T.

VI., Vilmos császár-ut 7

Sürgöncim: *INTEREXIM*

Alaptőke: K 40,000.000

Látványosság a Köztisztviselők

SZÖVETKEZETÉNEK RUHÁZATI ÁRUHÁZA

a Deák Ferenc-utca és Miatyánk-utca sarkán

Mindenki részére a legelőnyösebb kiszolgálás. **Valuta** ingadozástól független fellünő **olesó árak.** — Békebeli minőségű férfi- és ruhaszövetek, crepe de chine-ok, selye nszövetek, delaine-ok, grenadine-ok, batiste-ok, cretonok, chilfonok, vásznak stb. Ezenkívül férfikalapok, ernyők legutolsó divatu női gallérok, raglaneok, kötött és szövöttaru különlegességek és e szakmához tartozó áruk nagy választékban

Céünk **nem azonos** a Tisztviselők és Katonatisztek Bevásárlási Központja R.-T ceggel.

Első Dunagőzhajózási Társaság

Alapított 1829-ben.

Részvénytőke: 229,162 500

Személyszállító forgalom. Menetrendszerü naponkénti gyorshajó forgalom Linz és Wien, expres-járatok Wien-Belgrad között, postahajójáratok Passau-Linz és Wien-Budapest között fényüzéssel berendezett gőzhajókon, rendszeres személyszállítójáratok termes gőzösökkel Budapest-Mohács között. — Az összes hajókon külön fülkék, kitűnő vendéglők. — Csatlakozás az S. H. S. szindikátus személyhajójáraitával. — Menetjegyek a menetjegykiadás helyeken kaphatók. —

Teheráruforgalomra: a Dunán Regensburg-Sulina között, a Tiszán, Béga csatornában. — Raktárházak Regensburgban, Linzben, Wienben. Felvilágosítással szolgál az igazgatóság Wienben, (III., Hintere Zollamstrasse 1.) es a forgalmi igazgatóság (Rudolf-rakpart 3.)

Az olvasóhoz.

Bud János ur, aki évek során át nagy gonddal' és odaadással szerkesztette a *Közgazdasági Szemlét*, az ország érdekében oly feladatra vállalkozott, — a közlelmezési tanács és miniszterium vezetésére — amely lehetetlenné teszi neki, hogy e folyóirat gondjaival is tovább foglalkozzék.

A Magyar Közgazdasági Társaság igazgató-választmányának megtisztelő bizalma e sorok íróját jelölte ki a *Közgazdasági Szemle* szerkesztőjéül.

Mikor ezt az olvasónak bejelentem, nem bucsztatom *Bud János* miniszter urat a közgazdasági irodalomtól, amely tőle annyi értékes tanulmányt s a gyakorlati kérdéseket az elmélet világosságával oly kiválóan analizáló munkákat kapott és vár még ezentul is; csupán a *Közgazdasági Szemle* érdekében eddig kifejtett tevékenységét kell megköszönnöm a nyilvánosság előtt is.

A magam részéről bemutatkozóul azt említhetem meg, hogy az állandó munkatársnak több, mint negyedszázados benső összeköttetésben voltam eddig is a *Közgazdasági Szemlé*-vel, sőt pályám kezdetén évekig, mint a szerkesztőség belső tagja vettem részt a folyóirat közrebocsátásában.

Annál a belső kapcsolatnál fogva, amely a *Közgazdasági Szemlét* a Közgazdasági Társaságon kívül a Tudományos Akadémiához s annak Nemzetgazdasági Bizottságához fűzi, e folyóiratnak hosszabb ideig az Akadémia Nemzetgazdasági Bizottságának előadója volt a szerkesztője. E kapcsolat a két tisztség közt személyemben most újra fölelevenül.

Szerkesztői programot adni a mai gazdaságilag nehéz, a könyvek és folyóiratok kiadása tekintetében pedig válságos idők közt szinte fellengés volna. De visszaemlékezem Keleti Károlynak „Gazdasági

programvázlatok“ című tanulmányára, amellyel az Akadémia védőszárnya alá került *Közgazdasági Szemle* első számát utnak indította. Milyen gazdagsága a terveknek és mennyi hátraléka a sürgős teendőknek!

Ma sokkal kedvezőtlenebb időkben ismét ott tartunk a tervek bőséges változékánál s a hátralékok kimeríthetetlen sorozatánál.

A *Közgazdasági Szemle*, mint eddig, úgy ezentul is igyekezni fog, hogy a tudományosság színvonalán, de a gazdasági élet napi kérdései iránt való eleven érzéssel mozdítsa elő az eszmék tisztázását Magyarország közgazdaságának mind erősebbre építése körül.

Buday László.

Az új autonom vámtarifa.

A Magyar Közgazdasági Társaság tanácskozmánya.

— Első nap: 1922 november 15. —

Matlekovits Sándor elnök: A Közgazdasági Társaság mai ülésén abban a kellemes helyzetben van, hogy tagtársunk dr. Ferenczi Izsó a készülőfélben levő magyar autonóm vámtarifát ismerteti.

Szükségtelen ebben a körben a vámtarifa jelentőségéről szólni. A vámtarifa tulajdonképp az ország követendő közgazdasági politikájának programja. mert a vámtarifában az ország pénzügyi, mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi törekvéseinek a külfölddel szemben való érvényesítése nyer kifejezést.

Egy vámtarifának megállapítása épp ez okból rendkívül nehéz feladat. De nehéz kivált megcsonkított országunkban és abban a kereskedelempolitikai zürzavarban, mely a párisi békeparancs óta Európa országait ellepi.

Politikát és így város- és kereskedelmi politikát is a velünk érintkező országok magatartása szerint kell irányítani és az ő érdekeiket a mieinkkel kell összhangba hozni. Ez az összhang magában foglalja azt a kívánságot, hogy a ma uralkodó lappangó kereskedelmi háboru békés viszonyoknak adjon helyt. A mai miveltség állapota megköveteli azt, hogy az országok nemzetközi kapcsolatba jussanak egymással és a nemzetközi kereskedelem képezze azt az összekötő kapcsolatot, mely a népeket jó barátokká alakítja.

Amidőn így a vámtarifának nagy jelentőségét néhány vonással jellemeztem, kitűnik annak fontossága és az, hogy a vámtarifa készítése a közvéleményre nézve nem lehet közönyös. A közvélemény figyelmét felkeltendő, tartjuk szükségesnek, hogy társaságunkban az új vámtarifával foglalkozzunk, melynek tervezete elkészült ugyan, de mellyel szemben a kormány még állást nem foglalt és így a közvélemény megnyilatkozása nagyon is kívánatos. Felkérem Ferenczi Izsót, ki az auto-

nóm vámtarifa tervezetét elkészítette. sziveskedjék előadását megkezdeni.

Ferenczi Izsó^{*)}: A monarchia összeomlásából visszanyert gazdasági önállóságunk nemcsak jog, hanem kötelességek forrása is; azzal felelősségteljesen élnünk is kell. Ennek felismerése vezette az 1921. év elején az akkori kormányt arra az elhatározásra, hogy az új autonóm vámtarifa szerkesztését megindítsa. Sokan helytelenítve bírálják az ezen az alapon megindult munkát, mert szerintük a mai nagy bizonytalanság, a napról-napra változó valutáris viszonyok közepette olyan komoly feladatot, mint amilyen egy új vámtarifa szerkesztése, nem lehet jól elvégezni. Ennek azonban az előadó szembehelyezi azt az érvet, hogy egy husz esztendővel ezelőtt egészen más gazdasági terület számára készült vámtarifa — s ilyen a ma nálunk érvényben levő — bizonyára még kevésbé tud számolni azokkal a tényezőkkel, melyekre egy most — lelkiismeretesen és komoly megfontolással — készülő munka minden bizonnyal tekintettel van. De új vámtarifára nemcsak a területi és gazdasági előfeltételek teljes megváltozása miatt, hanem azért is van szükség, mert a mostani nemcsak hogy nem utmutatója a gyakorlati gazdasági életnek, hanem valósággal utvesztő, melyben csak igen kevés beavatott járatos; de az államnak is, mely minduntalan belenyul a gazdasági életbe, szüksége van egy világosan tagolt klaviatúrára, melynél mindig tisztában van azzal, hogy az egy-egy tárgyra célzó intézkedés hová talál.

Az eldöntendő alapkérdés az volt: milyen irányt kövessen az új vámtarifa? Valójában ezt a kérdést a világgazdasági helyzetben s benne megcsonkított országunk elhelyezkedésében rejlő adottságok el is döntötték. A világháború után kialakult gazdasági folyamatok közepette a rossz valutájú és iparilag fejletlen országok azon választás előtt állanak, hogy vagy felhasználják a esábitás és ösztönzés minden eszközét arra, hogy a foglalkoztatást és rentabilitást kereső idegen tőke segítségével kiépítsék, kiegészítsék termelő apparátusukat, ily úton megerősödve egy jobb jövő számára, vagy pedig beérik fizetőképességük mértékéig idegen kész áruk behozatalával, míg elszegényedve és belső harcoktól kimerülve politikailag is prédájává lesznek egy gyarmatosító szomszédnak. A tőke — ezzel tisztában kell lennünk — a mai időkben a fokozódott rizikóval számoló kiadós jövedelmezőségre tart igényt. Minthogy pedig a termelő apparátus kiépítésére törekvő ország sok van, a tőke pedig a világháború folytán leapadt és lassabb körforgást végez, a be-

^{*)} Ferenczi min. tanácsos előadását, mely egész terjedelmében könyv alakban megjelent a Génusz Könyvkiadó Rt. kiadásában, alábbiakban kivonatossan közöljük.

ruházási tőkékért ma valóságos verseny folyik. S ha azt akarjuk, hogy az elhelyezést kereső tőke ne a román vagy a jugoszláv vagy a lengyel gazdasági életet éléssze, hanem az annyiszor hangoztatott magyar többtermelésnek álljon szolgálatába, akkor — akár rokonszenvezünk a tőkével és annak képviselőivel akár nem — vállalnunk kell azt is, hogy némi áldozatok árán is jövedelmezőségi prémiummal megnyerjük a magunk céljaira, mert különben még erősebb eszközökkel elhódítja előlünk más ország.

Az előadó felteszi már most a kérdést: milyen irányban szolgálhatja az állam a vámtarifában rendelkezésére álló eszközzel a magyar termelésfejlesztés és termelésvédelem ügyét? Nem lehet kétség, hogy a magyar mezőgazdaságot ma termékeinek vámvédelme nem viszi előbbre, mert célkitűzése nem lehet más, mint a minél erőteljesebb kiviteli tevékenység; belső piacunkon árrontó versenytől nincs oka félnie, annál kevésbbé, mert hiszen a kiviteli tilalmak és illetékek révén most — és nyilván még igen jó ideig — még a vám nélküli teljes világpiaci árat sem éri el sem a belföldön, sem a külföldön. Épp oly kevésbé lehet azonban kétséges, hogy ha egyáltalában csinálunk kereskedelempolitikai célokra használható vámtarifát, annak iparvédelmi jellegűnek kell lenni: a külkereskedelmi statisztika döntő tanúsága szerint s egész gazdasági szerkezete alapján Csonka-Magyarországnak kereskedelempolitikai defenzív frontja csakis a nyugattal fordulhat szembe. Az előadó tömören összefoglalva azokat az okokat, melyek kényszerítő erővel terelik országunkat, annak törvényhozását és kormányzatát meglévő iparunk védelmének s ipari szervezetünk kiépítésének utjaira, kifejti, hogy a mai Magyarországnak ennek a szükségszerű programnak kerestülvitelére nincs más és nincs hatályosabb eszköze, mint a vámvédelem. De ebben az iparon és vele a magyar közgazdaság egyetemén kívül speciális érdektárs egyrészt az államkincstár, melynek bő és amellet az ország gazdasági életét termékenyítő bevételi forrás kínálkozik, másrészt a mezőgazdaság, melynek nem egy fontos terméke számára csak az iparvédelmi vámok fegyverével törhetünk majd utat elhelyezési piacok felé.

Az új vámtarifa iránya nem lehet vitás, de szinte közhelyszerűen hozzá szokták tenni: a védelemnek nem szabad a szükséges mértéken túlmennie. Az előadó szerint a kérdés helyesebb formulázása ez: ha egyszer szükségesnek ismertük fel az iparvédelmi vámtarifát, akkor annak valóban kell is a meglévő ipart oltalmazni és a hiányzó iparágak keletkezésére hatályosan ösztönözni; enélkül célját tévesztett, elhibázott rendszabály. Hogy ezt elérjük, egyrészt úgy kell az új vámtarifát elkészíteni, hogy az a jövő bizonytalanságát tekintve a lehető legkeve-

sebb veszedelmekkel járjon együtt, másrésről olyan törvényhozói kautálékkal szabad csak utjára bocsátani, hogy elegendő alkalmazkodó képességgel bírjon. Nem kétséges, hogy önmagában is kisebb baj — mert jóval könnyebb segíteni rajta. — ha egy most helyesnek látszó vámtétel idők múltán tulmagasnak mutatkozik. De hogy tulalacsony-nak ne bizonyuljon a vám, amin, ha egyszer nemzetközi tárgyalásoknál tartunk, igen sokszor nem lehet már segíteni, ha csak nem kockáztatjuk a szerződések létrejöttét, a mai időkben biztonsági koefficiensekkel kell kalkulálnunk. Ezt teszik kötelességünké mindenekelőtt a valuta-ingadozások esélyei. Nem csak a mi pénzüink értékelésének emelkedése jöhet itt szóba, amely esetben csak az aranyban kifejezett vámok súlya csökken, míg a termelési költségek bajosan szoríthatók le, hanem akár a versenyző országok pénzromlása — mint most a márka zuhanása — akár a nyersanyagokat szolgáltató országok pénzének javulása, akár a javuló pénzü országban beálló árleszorítás — mint most a cseh példa mutatja — s könnyen megeshetik, hogy két vagy több ily tényező egyszerre hat közre, kisebb vagy nagyobb részében hatálytalaníthatják a hazai termelésnek szánt vámvédelmet. Ezért a vámvédelem megszabásában ma nem szabad sem kicsinyesnek, sem szűkkeblűnek lenni s hiba lenne — mint ahogy azt számos érdekeltség a munkálatok során tette — a mostani vámtarifa tételeit olyanoknak feltüntetni, amelyekben tulmenni nem szabad. A nemzetközi árstatisztika adatai szerint az aranyvalutájú országok nagybani árainak átlagos színvonala — különösen a kész iparcikké — legalább is kétszerese a békebelinek; ha tehát, ha technikai okokból lehetséges lenne is, a régi tarifa tételeit vennők át, valójában saját gyengébb iparunkat legfeljebb félakkora védelemben részesítenők, mint amilyent az erős cseh és osztrák iparnak a multban koncedáltunk. Amellett kereskedelempolitikai frontunk sokkal jobban van veszélyeztetve, mint annak idején a monarchiáé, úgy hogy éppen szerződésképeségünk érdekében kell erősebb fegyverzetről gondoskodnunk.

Előadó azután boncolja azokat az érveléseket, melyekkel az iparvédelmi vámtarifát támadni szokták. A fogyasztók millióira szokás hivatkozni. Már pedig helytelen fogyasztókként harcba vinni azokat, kik esupán a termelés más ágaiban vannak érdekelve. A mezőgazdasági termelő kell hogy vállalja azt a terhet, mely közszempontból ipari termelésünk fejlesztése s ezzel nemzeti létünk pallérozódása érdekében elkerülhetetlen; ez a magasabb érdekből való teherelosztás egy kérdése, csak úgy, mint az adóterhek elosztása a mezőgazdasági és ipari termelő osztályok között. A vámvédelem létkérdése az iparnak: ezért ebben az ipar érdekei kell hogy döntőek legyenek, viszont más kérdésben, mely

ily mértékben vitális a mezőgazdaságunk számára, az iparnak esetleges szembenálló érdekei kell hogy deferáljanak. Hasonlóan a társadalmi termelésben résztvevő minden osztálynak és foglalkozásnak nagyobb érdeke a munkaalkalom és a jövedelmezőségnek az a biztosítottága és fokozódása, mellyel kielégítően védett ipari termelés biztat, mint annak a többletnek megtakarítása, melyet vámmal védett szükségleti cikkek árában fizetni kénytelen. De különben is tarthatatlan az a beállítás, hogy a vámok a mai körülmények között elhatározó befolyással lennének az árakra s az egyes társadalmi rétegek életstandardjára. Az áralakulás döntő tényezője pénzünk külföldi értékelése s még inkább azok a spekulatív és pánikszerű hatások, melyeket a pénz külföldi jegyzésének kilengései kiváltak; a széles tömegek és a középosztály élet-színvonalára nézve pedig döntők azok a szükségletek, melyek fedezése ma vámtelherrel nem jár. Hiába áldoznók ezért fel azokat az érdekeket, melyek a védővámpolitika-hoz fűződnek. a magyar fogyasztásnak ebből érezhető haszna nem lenne biztosítva, annál kevésbbé, mert egy pangó termelést végző gazdasági szervezetben a pénzértéknek elkerülhetetlen romlása miatt — tartósan nem lehetnek alacsony árak. Heves ellenzője az ipari vámvédelemnek a magyar nagykereskedelem is, mely nehezen kapcsolódik ki régi szerepéből: a cseh és osztrák ipari termelés szétosztó szervének szerepéből. A kereskedők kifogásolják a magyar termelésnek mennyiségileg és minőségileg még elégtelen színvonalát, a vámok okozta drágulástól féltik üzleti forgalmukat s hivatkoznak a tranzitkereskedelem érdekeire. Azonban vállalnunk kell, hogy az átmenet éveiben a fogyasztóközönség kényesebb igényei nem elégíthetők ki teljesen; az üzleti forgalmat csak a rosszul kereső társadalom pénztelensége apasztja, az igazi tranzitkereskedelmet pedig a vám nem érinti. Nagykereskedelmünk, melynek apparátusa egy nagyobb országra, sőt egy egész monarchia területére volt berendezve, fájdalmas áldozatok árán is be kell hogy illeszkedjék a fokozott termelés szervezésébe: ők hozhatják ide külföldi gyárosaikat s elismert képességeikkel zászlóvivői lehetnek a magyar ipari exportnak.

A lényeges a következő megfontolás: minden erőnkben külkereskedelmi mérlegünk passzivitásán kell segíteni, mert annak deficitjét — más eszközök hiányában — csak reáljavak átengedésével vagy idegen devizák vásárlásával egyenlíthetjük ki. Az utóbbi a teljes lezúllás, az előbbi a gyors eladósodás és így gazdasági szolgaságba jutás útja és pedig reáljavak átengedéséről van szó oly külföldi munka termékeiért, mely munkát magunk is elvégezhetjük. A lezúllástól és a szolgaságba-jutástól megóvni az országot: ez célja az új vámtarifának. Egymaga az új vámtarifa nem oldja meg persze az ország minden gazdasági proble-

máját, sőt az ipar életéből sem kapcsol ki minden veszélyt s fejlődése elől nem hárit el minden akadályt. Államnak, kormánynak, törvényhozásnak, közgazdasági intézményeknek és társadalomnak még ezen túl is együtt kell működnie, hogy az adott lehetőségek valósággá váljanak s hogy az országból ne a kétségbeesettek játékterme, hanem a bár nehéz, de talán a jövő nemzedéknek már gyümölcsöző munka műhelye legyen.

Második nap: 1922. november 29.

Méhely Kálmán: Védvám, iparfejlesztés és közjólét.

Tartalom: „A vámtarifa stabil viszonyokat létesít.“ — Védvám vagy iparfejlesztés? — A mesterséges iparfejlesztés mérlege. — Emberi természet és nemzeti jelleg. — A termelés elmélete. — Kisüzem, nagyüzem. Technikai tökéletesség vagy szociális egészség. Az industrializmus válsága. — A pénzkapitalizmus és a termelés. — Az Ipari Forradalom. — A rythmikus hullámzások visszahatása a termelésre. — Bekapcsolódás vagy izoláció?

Szükséges és időszerű-e vámtarifába kodifikálni mai gazdaságpolitikai viszonyainkat, megkötésül és korlátozásul a jövő ismeretlen lehetőségei számára? Ily forrongó átalakuló időkben ajánlatos-e hosszabb lejáratu *stratégiával* dolgozni, ami megakadályoz a hirtelen változásokhoz való gyors alkalmazkodásban és a pillanatnyilag kínálkozó kedvező helyzetek kihasználásában? Nem könnyelműség, nem tulzott önbizalom-e ilyenkor tervrajzot kijelölni akarni a jövő fejlődés útjairól? Amikor csak szinte máról holnapra élhetünk, nem kell-e a gazdaságpolitika irányításában is szárnyaló ambícióinkat lecsökkenteni a *taktika* eszközeire, nagyszabásu programok, széles gesztusu front-harc helyett a guerillaharc aprólékos küzdelmeire? Igaz, hogy ez nélkülözi az átfontolt stratégia egységességét és tervszerűségét, de viszont a legrugalmasabban hozzásimulhat a terep, az idő és a konjunktura szeszélyesen változó esélyeihez.

Ha azonban a minket legközelebből érdeklő államok már leköttették magukat vámtarifáikhoz, úgy hogy már nincs miben reménykednünk, ha már mindenfelől fix tételekkel kell számolnunk, várfalakkal, amelyeket ellenünk emeltek, körülzároltak, hogy megfojtsanak, vajjon a gazdaságpolitikai fegyvert is letegyük, mintahogy a wilsoni pacifista népszövetségi szövegekben hittünk és megjutalmaztattunk? Olyan ez, mint az általános fegyverkezés. A védvámosság és a militarizmus ikertestvérek, a 19. század két átka, járványos betegség, amitől egyetlen nemzet sem szabadulhat meg önállóan, a többitől függetlenül

nem szabadíthatja fel magát, mert nyomban a többiek zsákmányává lesz. A közfelfogásnak kell egyetemesen megváltoznia, nem járhatunk külön utakon, azt kell tennünk, amit a többiek tesznek, alkalmazkodnunk kell a korszellemhez.

Tegyük fel, hogy bizonyos befejezett helyzetek kényszere folytán a vámtarifa megalkotását nélkülözhetlenné és sürgősnek tartanók. A kérdés most már az, *hogyan* legyen megcsinálva? Legyen alacsony, mérsékelt vagy prohibitív jellegű. agrár vagy ipari, a nyersanyagtermelést tehát a tökélet támogatassa avagy inkább a minél magasabbértékű kikészítő munkát? Hogyan történt a vámtarifa megtervezésénél *az egyetemes nemzeti érdek* kipuhatólása és megállapítása? Azt mondják, hogy a különböző érdekeltségek meghallgatásával. Jó: elhihetjük hogy a vasipar, a textilipar és a különböző nagyipari kartellirodák képviselői nagy szaktudással és eréllyel képviselték gazdáik érdekeit. Ámde ki képviselte *a valódi közérdeket*? Gazdátlan árva, ismeretlen vendég ez, aki hangtalanul bujik el a magánérdekek viharos érvényesülése előtt. De hiába is igyekszünk kipuhatólni a közvéleményt, ez vajmi ritkán fedi a nemzeti közjólét valódi érdekeit.

Valóban jó, tökéletes, mindenkit kielégítő, tudományos objektívitású vámtarifát nem lehet csinálni. Minden vámtarifa csak egyes rétegek számára lehet kedvező, egészben azonban mindig csak rossz lehet. Oly súlyos ellentéteket kellene kiegyenlítenie, egyszerre hideget és meleget fűjni, amit nem lehet. A feladat megoldhatatlan és a megoldás abszurditásán csak úgy lehet enyhíteni, ha minél alacsonyabbak a vámtételek, tehát ha minél kisebb a sérelem.

Mindenekelőtt arra kívánok rámutatni, hogy *Ferenczi Izsó* igen tisztelt előadó ur multkori expozéjának címe nem fődte az előadásának valódi tartalmát. A cím szerint „*Az új autonóm vámtarifát*“ kellett volna bemutatnia, megismertetni közgazdasági politikánk mai irányelmét és a vámtarifa célzatait, az eszközöket és módszert, hogy láthassuk, *mi, hogyan és mi célból készült* a vámtarifa különböző csoportjainál. Azt hiszem, az előadás címe alapján jogosan erről várhattunk tájékoztatást. De egyelőre csak egy igen szépen kidolgozott apológiát kaptunk *a protekciónizmusról általában* és annak hangoztatását, hogy nekünk az eddiginél sokkal messzebbmenőleg védvamos vámtarifa kell. Ebből tehát meggyőződhetünk arról, hogy *az első magyar autonóm vámtarifa szakított a zsenge ipar támogatási elvvel és a prohibíció vizeire evezett*. Az előadó ur ezt elég őszintén és nyomatékkal hangsúlyozta: alacsony védvám nem ér semmit. Ha már védvám, akkor legyen kiadós. Oly magasra legyen megállapítva, hogy megszüntesse az importot. Minél magasabb a védvám, annál erősebb az iparfejlesztő

és többtermelésre ösztönző hatása. Mi a mai államfentartás gazdaságpolitikai alapfeltétele? A pozitív budget, fizetési és kereskedelmi mérleg. Minél többet kivinni, minél kevesebbet behozni. Minden áron forszírozni kell a kivitelt, ha lehet iparcikkekben, ha nem lehet ugy nyersanyagban, emberben: csak a kereskedelmi mérleg statisztikai számoszlopai ne mutassanak deficitet. A külföldi verseny kizárása és a belső fogyasztási területnek a védvámmal fölemelt árak mellett a hazai termelés számára való biztosítása, a magasabb árak és a piac lekötése oly kedvező atmoszférát teremt, amelyikben a termelő munka fölpezsdül. Olyan ez mint a tavaszi napfény és a májusi eső hatása a termésre.

Ezek apodiktikus megállapítások, amelyek bizonyos *óhajtott* feltevéseket *befejezett* tényeknek minősítenek. Milyen nagyszerű lesz, ha hatalmas gyáripárunk fog a vámvédelem következtében kinőni! Milyen jó dolga lesz az állami pénzügyeknek, a mezőgazdaságnak, a kereskedelemnek, a fogyasztók millióinak! *Idem per idem* érvelés. Azt mondja: „a vám jó, mert ipart teremt“, pedig csak így helyes: „a vám jó, *feltéve hogy* ipart teremt.“

Nem elméleti kérdés ez, hanem tisztára politikum. Nem az elméleti igazság a döntő, hanem az időszerűség és a helyzethez idomított legcélszerűbb megoldás. Az életben gyakran megbuknak a legszebb elméleti konstrukciók és vigan érvényesülnek az elméleti abszurdítások. *Az elmélet szinte egyhangulag elveti a protekcionizmust*, a gyakorlat viszont majdnem mindenütt védvámos. Ennek az oka egyszerűen az, hogy a vámpolitika irányát nem a teória, hanem a gyakorlati anyagi érdek állapítja meg, a vámtarifát oly szakértők csinálják, akik egyuttal az érdekeltek. *A nemzeti elzárkózás szelleme és a nagyipari kartellek politikai és gazdasági dominációja döntik el a kérdést*, és nem a közjólét mérsékelt és józan kívánalmái és még kevésbé a tudomány elfogulatlan megállapításai. Nem a termelés géniusza, hanem a termelők fifikája és erőszakossága dominál. Már pedig *a termelők érdeke ellentétben áll a termelés érdekével*. Minden létező a későbbjövő versenytársnak ellensége, mert ez az ő saját életviszonyait megnehezíti. Kétségtelen tehát, hogy a termelőkre bizni a termelés növelésének közjóléti érdekeit annyi, mint kecskére bizni a káposztát.

Vámtarifa-tervezetünk indokolása és vezető motívumai a hallottak szerint a következők:

1. *A vámtarifa megalkotása halaszthatlanul sürgős, mert megteremt a stabil gazdasági viszonyokat, ami minden nyugodt termelésnek előfeltétele.*

2. *A védvám ipart, többtermelést teremt, még pedig annál erősebben, minél közelebb áll a prohibícióhoz.*

3. *A gyáripari termelés és az export forszírozása boldogulásunknak egyetlen utja és ennek a védvám a leghathatósabb biztosítéka.*

Vizsgáljuk át e tételek helyességét, nem a szabadkereskedelmi doktrína, hanem az egyetemes nemzeti közjólét szempontjából. A nemzeti közjólét gazdaságpolitikája bár elismeri a termelés elsőrangu fontosságát, mégsem tartja helyesnek sem az egyoldaluan termelői, sem a fogyasztói, sem a kereskedői, sem az ipari, sem az agrár gazdaságpolitikát. Nem egyoldaluan liberális, sem nem konzervatív, sem nem szocialista. Hanem mindháromnak okos és józan keveréke. Mindent megóv és alkalmaz, ami abszolút haladást és hasznot jelent, tehát nem vet el semmit csak azért, mert régi és nem fogad el semmit csak azért, mert új. A liberalizmus szocializmus nélkül az egyoldalalom, a szocializmus liberalizmus nélkül a tömegzsarnokság. Ne lehessen zsarnokság se az egyes, se a tömeg részéről. És senkise kívánjon előnyöket más megkárosításával, hanem csupát a saját alkotó tevékenységétől. Nincs lényegbeli különbség szabadkereskedelem és védvámosság között, csak mennyiségbeli különbség van, épp úgy mintahogy nincs „hideg“, csak a meleg több-kevesebb hiánya. A szabadkereskedelem oly védvámosság, amelyiknél a vámtételek igen alacsonyok. Épp így nincs „termelői“ és nincs „fogyasztói“ gazdaságpolitika. Mindenki termelő és egyuttal mindenki fogyasztó. Attól függ, hogy bizonyos időpontban kit mely oldalról nézünk. Nincs különbség a különböző foglalkozások tisztessége és közhasznossága között. Csak legyen valóban tisztességes és közhasznú. Mindent lehet jól vagy rosszul csinálni. Csak jó vagy rossz határfok van, az egyetemes közjóléti gazdaságpolitika törekvése tehát az anyagi és lelki értékeknek minél tökéletesebb hasznosítása és a veszteségeknek minél gondosabb elkerülése. A társadalmi együttműködés gépezetének határfokát kell tökéletesebbé tenni, ahogy a technikai tudományok teszik a természeti erőkkel és anyagokkal. *Humanizmus és szelekció*, az egyéni képességek fölfejlesztése a kooperáció szellemében, az életstandard emelése a kulturális színvonal emelésével és a gazdasági eszközök megadásával, demokratikus jövedelmi és vagyoneloszlás, egyes nagyvagyonok helyett a polgári jólét általánossá tétele, semmi protekció, semmi kiváltság, semmi monopólium: ez a közjóléti gazdaságpolitika credója.

Ennek szellemében a fenti apodiktikus megállapításokkal szemben a következő tételekből indulok ki:

- a) *a védvám erősíti a belső monopóliumokat,*
- b) *a monopóliumok elfojtják a termelő erőket,*
- c) *tehát a védvámosság csökkenti a termelést.*

A cáfolás és bizonyítás a következő vizsgálatokat igényli:

ad 1): milyen reláció áll fenn a vámtarifa és a gazdasági viszonyok stabilitása között?

ad 2): milyen a védvám és a termelés között?

ad 3): milyen az industrializmus és a nemzeti közjólét között?

ad a): A védvám hatása a kartellképződésre.

ad b): A kartellek hatása a termelő erőkre.

ad c): A termelés valódi tényezői.

Nem a védvám mint olyan, hanem a termelés az, ami érdekel. Hogy a védvámosság hatásait egyoldalúság nélkül kinyomozhassuk, *a termelés elméletéből kell kiindulnunk*. Meg kell állapítanunk a termelés valódi belső ösztönző tényezőit, az emberi természet és a nemzeti jelleg, a korszellem és a közgazdasági rythmikus hullámzások befolyását, a nemzeti társadalom egységének és az állam megszilárdulásának külső és belső érdekeit, amennyiben a vámtarifa által alteráltatnak.

Természetes, hogy ily szűk keretek között csak gondolatok vázlatos fölvetésére szorítkozhatom, csak színvázlatra, a markáns vonások és vezető színpontok kidomborításával.

„A vámtarifa stabil viszonyokat létesít.“

Az ipar és vállalkozás előfeltétele a biztonság, a nyugalom, a kalkuláció lehetősége. Megteremti-e ezt a nyugalmat és stabilitást a vámtarifa? Békés, konzerválódó időkben igen. De forradalmi és háborus időkben a védvámnak ez a csillapító befolyása teljesen hatástalan. Ezt a nyugalmat és kibontakozást csak a nemzetközi feszültség lecsitulása és új egyensúlyi helyzetbe való lehiggadása adhatja meg. Sajnos amit a diplomata és a különböző érdekeltségekhez tartozó uszítók elrontottak, ezeket az új gordiusi csomókat valószínűleg megint csak a kard fogja megoldhatni. Európa egyensúlya csak újabb háborúk és társadalmi forradalmi átalakulások után fog helyreállhatni. Ez a külső és belső egyensúly a nagy háború után egy status quo jellegű békével, a wilsoni elvek szellemében létrejöhett volna. A külpolitikai békés ki-kontakozást azonban megghiusította a párisi béke, olyan új térképet szabván ki Európának, amellyel új háborus összeütközések sárkányfogait elvetette. A belső társadalmi egyensúly felé haladó új demokráciát pedig győzelmi útjában évtizedekre visszavetette az orosz bolsevizmus, ami nemcsak az uralkodó osztályokat, hanem még a dolgozó polgárságot, sőt a munkásság széles tömegeit is visszariasztotta az eddigi uton való továbbhaladástól és ezzel módot nyújtott a reakció megerősödésének, miként a jakobinusok tulzások a Szentszövetség félszázados uralmának. A hosszú háború összes áldozatai és vívmányai megsemmi-

sültek *Lenin* és *Clémenceau* művén. Teljes bizonytalanságban tengődünk, csak máról holnapra, a világtörténelem, az emberiség kulturtörténelmének egy hosszú vajudó korszakában.

Ezen a vámtarifa mitsem segíthet. Semmivel sem kalkulálhatunk nagyobb biztonsággal, akár van vámtarifánk akár nincs, mert a nemzetközi politikai helyzet előreláthatatlan változásai szerint bármikor szükségessé válhatnak ettől eltérő tilalmak vagy engedélyek. Az állam másféle érdekei minden gazdaságpolitikai számítást keresztülhuzhatnak. Ilyen bizonytalan időkben kezünket 10 évre megkötni vagy bilincseket jelent, amelyeket önmagunk kovácsolunk magunkra, vagy oly új törvényt, amelyet azzal a tudattal alkotunk, hogy ugysem fogjuk betartani.

A kiindulási alapot az *általános politikai helyzet* állapítja meg. Csak ennek ismerete alapján csinálhatunk *gazdaságpolitikát*, és csak ennek a keretei között *vámtarifát*. Ez a természetes sorrend, amit nem lehet visszájára fordítani.

Védvám vagy iparfejlesztés?

Melyik hatásosabb eszköz a nemzetben rejtőző produktív erők kifejlesztésére, avagy mily módon tudok gyorsabban megnyerni külföldi vállalkozókat gyárak létesítésére? Kétségtelenül gyorsabban sikerhez juthatunk a mesterséges iparfejlesztés közvetlen eszközeivel, a termelési prémiumokkal, a közvélemény előtt annyira népszerűtlenné vált szubvenciókkal, mintsem a védvámokkal. *A védvám ugyanis teljesen passzív tényező.* Főlemeli az árakat és monopolizálja a piacot; e kettős előnnyel való kecseskedéssel véli a belső és külföldi termelő erőket előszolgálni és a legmesszebbmenő erőfejlesztésig felfokozhatni. A védvámos országban a fogyasztók tehát a nyílt fogyasztási és forgalmi adókon kívül még a védvámokkal is egy burkolt fogyasztási adót fizetnek az államnak és külön prémiumot a hazai termelőnek, amely prémium a vámvédelem mértékével egyenlő nagyságu. Ha hazai terméket fogyasztanak, úgy a fogyasztási adót a termelőnek fizetik, ha külföldi árut, akkor az államnak. A szubvenció rendszerénél ellenben a fogyasztást semmiféle áldozat sem terheli, az állam sem kap bevételt, mint a vámnál, hanem a szubvenció költsége egyedül az államot terheli.

A védvám egyetemes jellegű, a szubvenció személyes jellegű. Éppen ez az előnye és egyúttal veszélye. Előnye, mert közvetlenül ráirányítani lehet az állam támogatását arra az iparágra, sőt arra a vállalatra, amelyiknek minél gyorsabb fejlődést általános és fontos közgazdasági érdekek tekintjük. Az állam egész erejével közvetlenül az

arra érdemesnek tartott vállalkozó mellé áll és annak működését állandóan ellenőrizve, őt oly mértékben támogatja, amennyire a feltételeknek megfelel. Nem kell tehát az egész országnak szenvedni és áldozatokat hozni, mint a védvámnál, amit esetleg csak egyetlen vállalat élvez.

A szakszerű irányítás, ellenőrzés és nyilvántartás a közvetlen iparfejlesztés előnye a védvám passzív jellegű eszközével szemben. De ugyanez egyuttal a veszélye is. Mert egyes személyek számára juttatandó közvetlen kedvezésekről lévén szó, lehetetlen elkerülni a politikai és személyi befolyások szerint való pénzosztogatás vádját. Immorális a szubvenciós politika, mert ha valójában bármily intakt is bir maradni, a közvélemény ezt nem hiszi el róla és ha az egyik ember kap, a másik meg nem kap az állami husosfazékból, ezt menten kész korrupciónak és panamáznak tulajdonítani, nem pedig az illetők arravalósága közti különbözőségnek. Ez mindenkit arra indít, hogy magának minél hathatósabb protektorokat és kijárókat keressen, az érvényesülés egyenes utjai kihalnak, és a mellékösvények benépesednek. Egy idő múlva annyira lehetetlenné válik az ellenük való védekezés, hogy az egész iparfejlesztési akciót be kell szüntetni, egyelőre vagy végleg, vagy legalább is visszatérni a szubvenciók közvetlen eszközéről a mindenki által egyformán és minden külön engedélykérés és eljárás nélkül igénybevehető általános nevelő és fejlesztő eszközökre.

A közgazdasági elmélet szempontjából érdemes volna megállapítani a mi valóban nagy erővel és lelkesedéssel intézett iparfejlesztési akciónak mérlegét. De a valódi mérleget értem, az összes előnyös és hátrányos, közvetlen és közvetett eredmények és visszahatások latba vetésével. Mert az a módszer, amelyet az iparfejlesztés hívei rendszerint alkalmazni szoktak, a statisztikai eljárás kétségkívül hibás. Ugyanolyan, mint amilyen a védvámos eljárása, aki a külkereskedelmi statisztika számoszlopaira mereviti tekintetét és azoktól elbűvölten a számszerű eredményekre esküszik. Hát pedig a statisztika egy borzasztóan veszedelmes tudomány, amiből azt lehet kihozni amit akarunk. Nem hiába tapadt hozzá két szállóige: *Eötvös Károlyé*, hogy a statisztika annak az esze akinek nincs, és *Wekerle Sándoré*, aki tételeihez állítólag utólag csináltatta meg a megfelelő statisztikai megalapozásokat. Mert a közvéleménynek imponálnak a számtáblázatok és nem firtatva e számok eredetét, vakon elfogadja azoknak végeredményeit. A közönség csak a számokban bizik. Jól van, kap számokat. Aki maga is megpróbálkozott statisztikai horoszkópok szerkesztésével, az megismerhette, mily rengeteg hibaforrással kell megküzdeni és hogy az eredményeket mennyire befolyásolja. öntudatosan vagy öntudatlanul is

a. zándék, az a vágy, amit a számok csoportosításával kielégíteni óhajtanánk. A világnézet és osztályhelyzet szerint mást és mást lehet a számokból kiolvasni; ezért is oly népszerű a statisztika, mert mindenki megtalálhatja benne azt, amit akar és bizonyíthat vele úgy, ahogy akar. A közönség összetéveszti a statisztikai számokat a matematikai tudomány örökkévaló igazságaival és az ezekből kiáradó presztizst egészen tévesen a statisztika számtételeire is alkalmazza. Már pedig ezek a bizonyos időpillanatban fölvetett keresztmetszetek nem adnak magyarázatot a lényegről, a fejlődés motivumairól és irányáról és a fölgerjesztett indukcióhatásokról, arról a sokféle imponderabiliáról, amellyel az olyan erőszakos eszköz alkalmazása jár, amilyen például az iparfejlesztés vagy a védvám. A statisztika csak nyugalmi állapotban lévő jelenségek számszerű jellemzésére alkalmas: csak statikára, de nem dinamikára.

Ezért nem szabad az iparfejlesztés eredményeit sem pusztán a szerint mérlegelni, hogy hány gyárunk volt 1900-ban, mennyi 1910-ben vagy 1920-ban, hány munkással és lóerővel, mily értékű termeléssel, és az összes gyarapodást egyszerűen az iparfejlesztési akció eredményének tulajdonítani. *Post hoc ergo propter hoc*. Amivel a husz év alatt iparunk fejlődött, ez az általános közgazdasági és kulturális fejlődésünknek és az európaszerte mutatkozott egyetemes föllendülő konjunkturának sokkal nagyobb mértékben tulajdonítható, mintsem annak a mesterséges akciónak, amelyik a konjunktura dagályával együtt följebb emelkedve a dagály előidézését önmaga művének tulajdonítja. A háboru előtti évtizedekben kitört gazdasági imperializmus a nemzetek ipariális erőinek nagyszerű föllendülését eredményezte. Ahol a kormányok semmiféle iparfejlesztési akciót sem csináltak, ott is ugrásszerű nekilendülést láthattunk. Hogy mi mennyire juthattunk volna, ha történetesen a szubvencionálás helyett a gazdaságpolitika más egyetemes és általános eszközeit alkalmazzuk, hogy a fejlődésből mi tulajdonítható e mesterkéltségeknek, főképp pedig, hogy ezen eszközök alkalmazása micsoda hátrányos következményekkel járt, minderre az említett termelési statisztika nem ad választ. Csak azzal büszkélkedik, hogy ennyi meg ennyi új gyár alakult, de nem mondja meg azt, hogy ez nem járt-e túl sok áldozattal, más vállalkozások eltiprásával.

Például vegyük az automobilgyártás meghonosításának esetét. Amikor a közönség igénye 1906—1910 körül nálunk is már annyira megnövekedett, hogy az autóbehozatal milliós tételei alapján a saját gyártás kifejlesztésére gondolhattunk, az állami iparfejlesztési akció egyenesen fékezőleg, visszafejlesztőleg hatott a jelentkező próbálkozá-

sokra. Ugyanis az aradi Westinghouse gyár jelentékeny szubvenciót kapott; más autógyár már nem kaphatott segílyt, mert hiszen a hazai fogyasztás ellátására ez az egy gyár elegendő volt és ha más gyárakat is támogattunk volna, ezzel ennek a már meglévő gyárnak az existenciáját rontottuk volna. Ezzel a logikával a későbbjövő jelentkezőket rendre elutasítottuk, pedig ki tudja, köztük hány oly vállalat volt, amelyik sokkal több eredményt tudott volna felmutatni mint az, amelyik véletlenül elsőnek jelentkező az egész iparágra jutott támogatást magának lefoglalta. Ezzel a segítséggel aztán természetes, hogy hors concours állott és verte az új aspiránsokat. Az első gyárnak jutott támogatás tehát határozottan depresszív hatású volt, mert az ugyanily irányba törekvő erők érvényesülését megakadályozta.

Ahogy a vámtarifát nem tudom megszerkeszteni anélkül, hogy az egyik ipárnak adott előny a termelés más ágazataira a legkárosabb visszahatást ne gyakorolná, épp így alig van szubvencionált vállalat, amelyiknél nem lehetne kinyomozni és megállapítani azt, hogy keletkezése nem abszolút haszon, sőt hogy az általa okozott áldozatok a hasznot meghaladják. Vegyünk egy más jellemző esetet. Mindenáron akartuk forszírozni a faipari szerszámgépek gyártását és a gépsegélyben részesült összes asztalosokat ennek az egyetlen hazai gyárnak a gyártmányaival nyomorítottuk meg. Tönkretettük asztalosiparunk fejlődését a gépgyártásnak, illetőleg ennek az egy gépgyárnak az érdekében. Történetesen, — és ahogy monopolisztikus helyzet biztosítása esetén mindig bekövetkezik, ez a gépgyár biztosítottak látva a piacot, mitsém törődött a gyártmányainak tökéletesítésével, a külföldhöz képest mind messzebb hátramaradt és az állam egész erőlködése csak a káros eredménnyel járt. Mi a nemzeti közgazdaság szempontjából fontosabb: az, hogy néhány gépgyárral legyen több, avagy az, hogy a közfogyasztás, más iparágak ezernyi vállalata minél tökéletesebb gépekkel dolgozhasson? Kétségkívül az utóbbi a fontosabb. Ugyanigy a kerékpár- és varrógépgyártással is hiába erőlködtünk, és egyetlen ily gyárunk kedvéért vámtételben és szubvencióban az államot és fogyasztásunkat évtizedeken át hiábavaló módon károsítottuk. Viszont meg más iparágak tán jobban fejlődtek volna, ha nem nyomják el ezeknek fejlődését egyes túl nagy vállalatok mesterséges támogatásával.

A szubvenciók rendszer minden kívülállóban rossz vért szül, gyanakvást kelt és mindenki szentül meg van győződve arról, hogy ez nem ment egyenes úton. És mindez országszerte elkedvetlenítőleg hat, az előnyben részesített iparos igyekezetét ellanyhitja a nyert támogatás, a többiekét a szenvedett igazságtalanság érzete. Az egyenlő el-

bánás elvét nem lehet gyakorlatilag megvalósítani; sőt minél merevebben alkalmazzuk, annál súlyosabb sebeket ütünk másfelé.

Az iparfejlesztés, értve a szubvenciós iparfejlesztést, tehát közvetlenebb eredményekkel jár mint a védvám, de éppen amiatt mert agresszivebb eszköz, a fölgerjesztett reakció is élesebb erővel nyilvánul meg, a hátrányos következmények is erősebb visszahatással érvényesülnek.

A mi lelkesedésünk annál hamarább ellankad, minél hevesebben gerjesztjük lángját. Ahogy a 40-es évek *Magyar Védegyletéről Metternich* megmondotta: „Der Verein ist auf *Knalleffekte* berechnet, er ist ein *Feuerwerk*, aber keine zu nützlicher und gedeihlicher Nahrung bestimme *Kochanstalt*.“ Hasonló hatású és rövid életű volt a nagy „tulipán“-mozgalom 1906 tavaszán, amelyikhez még a tulipán-jelvényeket is Bécsben gyártották, de azért a hazafiak büszkén viselték, azzal az öntudattal, hogy most már Hungária nyugodtan alhat. Kétségtelen, hogy iparfejlesztési akciónknak sok komoly és értékes eredménye is volt, de az a tulzott lárma és reklám ami kísérte, Ausztriában és Csehországban komoly aggodalmat keltett, ott pedig német alaposággal és cseh szívóssággal szoktak a dolgokhoz látni. A mi agitációnk végeredményben igen hathatós buzdításul szolgált az ottani ipar fölgerjedése számára. Mert a gyanakvás és a félelem mindent megnagyitva lát, és többet hittek el rólunk, mint ami a valóságban volt. Minthogy pedig ez a régóta amortizált, nagyobb tőkájú, képzetesebb munkaerővel rendelkező ipar csekélyebb ösztönzésre is tevékenyebben reagált, bár mi is fejlődünk, relatív helyzetünk mégis rosszabbodott. Már pedig a nemzetek közötti versenyben is, akár a munkabéreknél, a nivellálás, a relatív fölény vagy elmaradás fontosabb, mint az eredmény abszolút magassága.

Ezt az egész kitérést az iparfejlesztésre azért láttam célszerűnek, mert az ily analog példákkal jobban lehet rávilágítani azokra a leküzdhetlen nehézségekre, amivel a vámtarifa megszerkesztése jár. Leköttünk az egyik iparágnak adott védelemmel más iparágakat a maguk fejlődési vitalitásában, aminek érvényesülése pedig tán még fontosabb lett volna. Teória az egész védvámosság, amit a kereskedelmi mérleg statisztikai táblázatai hibásan támogatnak.

Emberi természet és nemzeti jelleg.

A közgazdasági jelenségek megértéséhez csak a lelki tünetmények helyes felfogása útján juthatunk el. A közgazdasági gondolkodás csupán *valószínű*, de nem *biztos* eredményekhez bír juttatni, de ezekhez is csak úgy, ha minden esetet külön-külön analizálunk, az összes kap-

csolatos tudományok műszereivel végigmérlegelve, kombinációikat felállítva, kikutatva és eliminálni igyekezve a hibaforrásokat és különleges figyelemmel vizsgálva az indukált ellenhatásokat. Mert felfogásunkat és cselekedeteinket nem elég aszerint mérlegelni, hogy *mi* mit fognánk hinni és tenni, hanem hogy mit fognak erről gondolni *mások*, a körülállók és a távolabb állók, és hogy bennük miféle elhatározásokat indítunk utnak. Minél nagyobb az áramlás sebessége, annál erősebb a gerjesztett ellenindukció, annál erősebb a reakció. A mechanisztikus világnézet a saját elhatározása szerint vélt cselekedhetni az élők világában is ugyanugy ahogy az élettelen anyagok és természeti erők terén megszokta és amely téren a 19. század technikai fejlődése oly nagyszerű eredményeket teremtett. Ámde az emberi társadalom életében nem a mi akciónk tényei, hanem a mi cselekvésünk által *a környezetben gerjesztett és a nemvárt hatások* a fontosabbak, és ezek a döntők.

A közgazdasági jelenségek magyarázatát és törvényszerűségeit boncoló spekuláció annál könnyebben megy, minél homogénebb az illető nemzet. Minden nemzet több-kevesebb népfaj keveréke; a történelem és a millió azonban hosszú időtartamu zavartalan érvényesülés esetén a heterogén keveréket egynemű vegyületté tömörítheti. Így az angol faj homogenitását, a vegyülési processzus zavartalanságát biztosította az ezüst-sziget boldog izoláltsága, amelyre idegen hódító lába soha nem taposott, ugyanugy az amerikai nemzetét, ahol még a természet rendkívüli adományai is óriási erővel gyurták közös anyagba az e katlanba öntött különféle elemeket. De viszont sehol sem oly nehéz mint Magyarországon, ahol a legkülönbélebb népfajiságok és társadalmi osztályok közvetlen és reflektált hatásait kell minden adott esetben külön-külön figyelembe venni.

A nemzeti jelleg végigvonul a nemzetet alkotó összes népfajokon és társadalmi osztályokon és az egyén tevékenységét is fatalisztikusan befolyásolja. Az ország kormányzása, a városok gazdálkodása, a falu közigazgatása, a mágnások, a gentry, a polgár, a paraszt, az ipari munkás mind ugyanazokat a karakterbélyegeket viseli. *A könnyű élet szeretetét és a basáskodás szeretetét.* A magasabbra törtetés indító motivuma vajmi gyakran a kevesebb munka és a hatalommal való visszaélés élvezete. A rendszer nálunk nem az, hogy minél magasabb az állás, annál nagyobb emberi kvalitásokat kíván, nagyszabású vezető képességeket, művészi ihletet és egyetemes tudományos képzettséget. A vezető pozíciók nálunk rendszerint szinekurák, öröklés és pajtáskodás, párt- és csoportérdek zsákmányai. Az arravalóság, a felkészültség hiánya a hiányzó presztizst erőszakoskodással igyekszik pótolni.

A faluban tegyük meg bár a legszelidebb parasztgazdát biróvá, nyomban basáskodni kezd. Nemcsak a tekintélyszerzés hivatali szükségletéből, atavisztikus hajlandóságból vagy a török idők emlékeiből, hanem egyszerű utánzásból is. Amerre csak nézünk, mindenütt csak erőszakoskodást tapasztalhatunk. Mily hosszú az ut *a hatalmi államtól a jogállamig* és innét *a kulturállamig*! *A hatalmi államban minden kaszárnya*; az iskola, az egyház, az állam. *A kulturállamban minden iskola*; a kaszárnya, az egyház, az állam, minden az emberré nevelést szolgálja, akár a hangyaállam az ideálunk, akár az emberiségnek oly tökéletesítése, ami fölöslegessé tegye magát az államot.

Az egyenrangú független polgárok társadalma helyett a társadalomnak ur és szolga, kastély és viskó, nagyvagyon és nincsetlenség, kényur és jogtalanság szerint való felosztása az ipari fejlődés irányzatának alaptónusát is megadja. A más verejtékes munkájából való élőködés és a basáskodás kedvelése az ipari vállalkozás terén is érvényesülést keres és a védvámosságban hathatós támogatásra talál.

Primitív mechanisztikus felfogás az, amelyik *az embert, természetét, sajátosságait változatlan konstans tényezőnek tekinti*, és nem gondol arra, hogy nyomban mennyire megváltozik az ember természete, lelkülete, jelleme, amint megváltozik az osztályhelyzete. Minden sikerhez jutott egyén vagy elv konzervatívva változik, tehát ellenségévé válik a további változásoknak, az új érvényesülés egyetlen lehetőségének. Mily diametrális ellentétessé válik a proletár világnézete azon nyomban, ha munkaadó lesz belőle! Milyen más lesz a nincsetlen zsellér, hogy lecsitul, mily óvatossá válik a háborgása és forradalmi hajlandósága. — amit éppen az okoz, hogy bármiféle változásból nincsen mit veszítenie, tehát csakis nyerhet, — amint saját tulajdonába emeljük, amint van mit féltetnie.

Egészen természetes fejlődési folyamat tehát az, hogy amint a termelők magukat a belső fogyasztási piacon idegen versenytől biztonságban, megóva érzik, összetalálkoznak abban a vágykozásban, hogy most már a saját egymásközi versengésüket is akasszák a szögpre és osszák fel maguk között a birodalmat, úgy hogy minél kevesebb legyen a gond és a fáradság és minél több a haszon. Az ilyen kötött piacon a vállalkozás rizikotétele megszűnt: csak nyereség érheti, de veszteség nem. A városi gazdálkodás korában is a céheknek legfőbb törekvése volt az árak emelése és a konkurrencia letörése. Ez vezetett a céhvilág elrothadásához. A nemzeti államok közgazdaságánál a városi határok az országhatárokhoz kitolódtak és a belső piacon a kartellek léptek a céhek helyébe.

A helyes közgazdasági gondolkodás nem korlátozódik a jelen-

ségek pusztá logikai kapcsolására, hanem folyton *az embert* vizsgálja, a jelenségek által megváltoztatott millió okozta visszahatások eredményeiben. Az új millió átalakítja az embert és ez a megváltozott ember viszont újból visszahat a millióra. Ez az új millió megint új ellenhatásokat kelt életre és indít utnak, és ez az örökös mozgás, változás, mint a végtelen csavar, sohasem jut nyugvóponthoz, stationär állapothoz, amelyik statikai alapon való megfontolásokat megengedne, hanem mindig és mindent dinamikai jelenségeinek egész bonyolult és tarka halmazával kell vizsgálni.

A közgazdasági gondolkodás tehát nagyon megbizhatlan volna, ha csupán magát a közgazdasági jelenséget vizsgálná mechanikus logikával és nem az embert, a maga lélektani változásaival, amelyek minden külső behatásra tüstént a legkülönbébb módon reagálnak. De a közgazdasági élet változásai nem csupán azokban az emberekben idéznek fel lelki visszahatásokat, akikre közvetlenül vonatkoznak, hanem mindenki másra is és az élet minden más jelenségeire is. Indukciós jelenségek, mellékáramok, a nem várt visszahatásoknak egész légiója keletkezik, amely indirekt hatások a kontemplált eredményeket megsemmisítik. Társadalmi élettan és lélektan nélkül az egész közgazdaságtudományi gondolkodás légtüres térben élettelen bábfigurákkal való játszódás, amiből az élet megértésére és irányítására csak egészen téves következtetések származhatnak.

Az életben lélektannal és tömeglélektannal, látható és láthatatlan, biológiai és misztikus erőkkel, értelmi és érzelmi tényezőkkel, várt és nem várt hatás tüneményekkel kell számolnunk. A materiális világban, a holt anyagok közt $2 \times 2 = 4$, az emberi társadalomban azonban $2 \times 2 = 5$ vagy csak 3. Minél többet eszünk, annál éhesebbek vagyunk. Minél többet alszunk, annál álmosabbak, minél lustábbak, annál fáradtabbak. Egyedül, egyéneként többet dolgozunk, mint csoportban, közös munkán, mert mindenki fél szemmel a másikat figyeli, nehogy ráfizessen. A magyar természetre különösen káros a biztonság és a jólét. Olyan vízfolyás, amelyik folytonos mozgást kíván, mert különben megposhad. A jólétben elalszik, ellustul, erkölcsileg, kulturában, közjólétben lehanyaglik. Ilyen az ipar is. A tulságos biztonság és hatalom tudata megrontja.

A termelés elmélete.

Termelés = értéknövelés. Nyereség = ár — költségek. Minél magasabb az ár és minél alacsonyabbak a költségek, annál nagyobb a nyereség. Tehát fel kell emelni az árakat és lenyomni a költségeket. Mindkét irányban egyszerre működik a védvám, ami prémiumot ad a

vámparitásig és fölmentést a kereskedelmi és vállalkozási költségek alól. Tehát csak ezt az ösztönző, csábító, vonzó erőhatást kell működésbe hoznunk, hogy a termelő erők menten nekibuzduljanak.

E feltevés szerint a nyereség vágya a termelés legfontosabb ingere; a védvámmal tehát olyan nagy nyereségi lehetőséget állítok elő, amelyik ezt a vágyat alkotó erővé és munkakészséggé sűrítse. A termőképesség tehát megvan, csak szunnyad, fel kell ébreszteni, mint az alvó királynét. Ez a feltevés kétségkívül téves, mert a termelés tehetsége, ha *természeti adomány*, akkor művészi alkotó képesség, mint a feltalálóé, ami pedig teljesen független anyagias szempontoktól. A termeléssel foglalkozók tulnyomó részénél azonban az ehez szükséges ismeretek nem a születés, hanem a *tanulás adományai*; a becsületes kereseti életpálya kellékei: tehetség, szorgalom, jellem. A nyereségi lehetőség ezt a jóra való nagy átlagot sokkal kevésbé csábítja, mint inkább a pálya tisztessége, biztonsága, belső lelki tartalma. Az olyan termelők, akiket csak a nyereségi lehetőség ösztökél, nem a nyeresége, hanem csak a *nyereszkedési lehetőség* kiaknázására fektetik minden igyekezetüket, ami a termelés valódi érdekeivel többnyire ellentétben áll.

A termelés vállalkozás, amihez kell pénzügyi kalkuláció, rizikó vállalás, munkaszervező és adminisztráló képesség, kereskedelmi érzék és tudás, technikai, munkásügyi és közigazgatásügyi szakismeret. Mindezek a képességek a nemzeti kultúrával és az államélet kiépülésével együtt fejlődnek. Ez a személyi arravalóság még a nyersanyaggazdaságnál is fontosabb, mert például a minden nyersanyagot nélkülöző Svájc abszolút számokban is nagyobb gépipart teremtett magának, mint a természeti kincsekben oly mérhetetlen gazdag, de a szellemiek terén annyira elmaradt Oroszország, amelyik hiába zárta magát körül még oly prohibitív védvámokkal, ezzel csak annál inkább elzárta magát a haladás ezerféle ösztönző erőinek érvényesülésétől és a fejlettebb kultúra vivmányainak beáramlásától. Oroszország fejlődésén feltétlenül bizonyítható, mennyire kárára volt a védvámosság. Éppígy Románián.

A kereskedelmi tevékenységhez egyebek közt az elhíttetés, a rábeszélés szuggesztív képessége, az alkalmazottak vezetéséhez bizonyos diplomatikus és guvernementális érzék szükséges. Ezt hajlam, késztültség, gyakorlat és millió adja. A hajlam részben egoista, részben azonban altruisztikus ösztönökből fakad. *Egoisztikus ösztönök*:

1. *a vagyonszerzés vágya*; a pénzgazdagságért vagy az ezzel járó hatalomért és dicsőségért való dolgozás. Ezt nem a vállalat, a produkció, az alkalmazottak boldogítása, nem a termelési közszükséglet kielégítése, tehát a köz szolgálata érdekli, hanem csak a profit és ha ezt munkabeszüntetéssel is elérheti, akár csak ideiglenesen is szívesen becsukja

a gyárat és kidobja összes alkalmazottait. Az anyagraktár áremelkedéséből előálló haszon minden fáradság és rizikó nélkül esetleg valóban nagyobb, mint a gyártási folyamat értékművelő képessége. Az árrejtés, halmozás és árfelhajtás bőségesebb és biztosabb sikerrel kecsegtetett, mint amit a gazdasági elzártság, az aranyparitásig fölemelt vámtételek, a valuta, a fuvardíj drágasága és közigazgatási eljárások bonyolultsága a termelésre való csábításban jelenteni tudott. Hiába volt már 1914 óta a fogyasztóközönség megterhelése, hiába volt már egy évtized óta az egész belső fogyasztás a belső termelés számára biztosítva, ebből több termelés nem származott, sőt mezőgazdaságban és iparban egyaránt a termelés minősége és fajlagos mennyisége (efficiency) csak állandóan süllyed.

2. *uralkodási, hatalmaskodási vágy*, minél több ember fölött uralkodni, parancsolgatni, minél több embert zaklatni a maga szeszélyeivel, a régi földbirtok ujjaébredése az ipari feudalizmusban, a kartellek és trösztök urainak, — miként hajdanában a kiskirályoknak, — az állam fölé kerekedésével.

3. *utánzási vágy, verseny, nivellálás, sportszerűség*. A legtöbb ember, aki a pénzvagyont hajszolja, voltaképpen nem a saját gazdaságát akarja növelni, csak a versenytársait akarja felülmulni. Nem a saját szegénysége bántja, hanem a másnak jobb módja. A saját szegénységét még elviselné, de a más gazdagságát nem. Ha senkinek se volna autója, nem bolondulnának annyira utána, mert hiszen nem annyira maga az autó szerez élvezetet, mint a mások lefőzése. A gyári munkásokban is különösen éber ez a nivellálási ösztön; a különböző szakmák átlagos kereseti színvonalai között lévő „Spannung“ betartására érzékenyebbek, mint akár a reálbérekre.

Ezekkel szemben az *altruisztikus termelő ösztönök*:

1. *a feltalálás, a teremtő ihlet*. Minden valódi alkotás bizonyos művészi teremtő képzelet gyümölcse. Alapfeltétele a minden anyagias, hiusági vagy hatalmi célzattól való mentessége. *L'art pour l'art* kell művelni a tudományt, a képzőművészeteket, a pedagógiát, a politika művészetét, a feltalálást, az ipart, az emberi tevékenység minden ágazatát. A nagy technikusok mind önzetlenek voltak, miként a nagy tudósok.

2. *a közérdek közvetlen szolgálata*, az ipar demokratizálásával (közművek, állami és városi üzemek, szövetkezetek). Közérdeket szolgál *ilyen* szellemben a gyáros, a munkaszervező, aki a „*wirtschaftsunfähig*“ olemek számára existenciát biztosít. De más az, ha a gyár ezekért van, mintha ezek vannak a gyárosért.

Az emberiség lelkében nemcsak sok önzés és gyűlölködés duhaj-

odik, hanem a kölcsönös segítés, kooperáció és mutualitás ösztönei is ott lappanganak; ezeket felébreszteni és minden állami és társadalmi segítséggel erősíteni sokkal fontosabb, mint televényföldet létesíteni a nyereszkesedés, a spekuláció, az egoisztikus hajlamok vadhajtásai számára.

E két csoport közti nagy széles elválasztó mezőn van letelepedve a termelők legnagyobb tömege, amelyik csöndesen, minden különösebb ambíció nélkül végzi a dolgát, ahogy az apáktól örökölte, mint a kisgazdák és a kisiparosok, sőt a gyáripárban foglalkozóknak is nagy hányada. Az emberiség 99 százaléka csak animális életet él, világnézlet, hajlam vagy tehetség nélkül. Ezeknél a termelő foglalkozásuk is csak kenyérkereset, különösebb szakmaszeretet nélkül. Nincs önálló akaratuk vagy ihletük, csak a széljárás szerint huznak egyszer inkább az egoizmus máskor meg inkább a közcéluság felé.

De hiába kecsegtetem ezeket az ösztönöket és képességeket a védvám előnyeivel, hiába szakképzés, nyersanyag, természeti energia, jó közlekedés és közgazgatás, ami egyenként is mindenik sokkal fontosabb, mint a vámtarifa, a termelés mindettől még nem fog kifejlődni. Mert minden termelésnek előjárója: a fogyasztás. *Want precedes work.* A fogyasztás előfeltétele pedig kettős: igény és tehetőség. Minden termelésnél a primár tényező a fogyasztó és nem a termelő. A termelés csak kiszolgálja a fogyasztót, de nem diktálhat neki. A termelés növelése végett tehát elsősorban a belső fogyasztást kell emelni, egyrészt a *fogyasztási kedv*, az igények, a kultúra fejlesztésével, a nemzetközi kereskedelem ezerféle ingerével, a kereskedelmi utazók, a reklám, a kiállítás stb. segélyével a szükségletek és kielégítésük hasznosságának és élvezetének megismertetésével, másrészt a *fogyasztási képesség* növelésével, a közjólét emelése által. Hiába a magasabb szellemi életstandard, ha nincs meg a lehetőség, ha hiányzanak az eszközök a fokozottabb igények kielégítésére.

Hiába beszélünk többtermelésről ott, ahol ennek természeti feltételei a földben és klimában, tehát a földrajzi adottságokban, a lakosság életigényeiben, kulturájában, tradícióiban, gazdasági és társadalmi viszonyaiban hiányoznak, vagy még kellő hosszú időn át ki nem műveltettek. Hiába ott a gyáripár, ahol nincs szükséglet, nincs fogyasztás, mert nincs érzék, nincs igény, nincs vágyakozás ennek előnyei iránt, vagy mert a nagy fogyasztó tömegek oly szegénységben és inségben élnek, amelyik minden ily vágyakozással csak sorsuk nyomorúságának tudatát és fájdalmát fokozza. A vágyak sokkal gyorsabb szárnyuak, mint a képességek. Az iskola, a sajtó és a közlekedés csak a nyugtalan-ságot fokozzák, a lakosság szaporodása csak a szájak számát növeli,

de nem a karokét, csak a vágyat és a panaszt, de nem az akaraterő, szorgalom és kitartás erényeit.

A védvám ezt a természetadta helyzetet felforgatja, a termelőt ülteti a nyeregbe és a fogyasztókat a kizsákmányolás szabad prédájául dobja számára. A termelők tetszése és kalkulációja állapítja meg a fogyasztás mértékét és irányát és nem megfordítva, ahogy a szabadkereskedelelemnél, a fogyasztás meghódítása utáni versengés a termelés tökéletesítésének állandó kényszerét. A védvám biztos várfalain belül a termelés indolenssé válik és mitsem törődik a belső fogyasztás igényeivel, sőt diktálni akar a fogyasztásnak, ami ezzel szemben csak a sztrájkjal védekezhet: az igények leegyszerűsítésével, a vásárlástól való tartózkodással. A védvám tehát emeli ugyan az árakat és ezzel a tőke nyereségét, de viszont elkedvetleníti, összezsugorítja a fogyasztót. Ami nyereséget az intenzitásban nyer, azt elveszíti az extenzitásban. A védvámosság elve: kicsi forgalom, de busás haszon, és ha a fogyasztás eszik, ujjabb árfőlemelés, még fokozottabb vámvédelem. Viszont a szabadkereskedelem elve: nagy forgalom, az árak folytonos leszállításával. Küzdelem: a drágaság ellen, az árak állandó olcsóbbításával. Nagy forgalom, tehát sok munkáskéz alkalmaztatása. Sok áru, tehát olcsóság, a fogyasztóképesség fokozása, az életigények fokozottabb kielégíthetése.

**A védvám hatása a kartellképződésre
és a kartellek hatása a termelő erőkre**

Kartellképződés van a belső piacon, nemzetközileg, iparban és kereskedelemben, védvámnál és kereskedelemnél egyaránt. De tény, hogy a védvámosság a kartellképződést lendületesen fokozza. Sokkal kisebb a védvám előnyeinek ösztönző képessége arra, hogy az új termelőket talpraállítsa mint arra, hogy a már birtokban ülő régi termelővetélykedés nyomban megszűnjék. Kényelmesebb megegyezni, mint versengeni. A fogyasztópiacnak a belső termelés számára való biztosítása a már birtokban ülő termelőknél nyújt kész monopóliumot, még pedig annál brutálisabb egyeduralmat biztosít számukra, minél magasabb a vámparitás. A kartellek és trösztök organizatorikus előnyeiből a közfogyasztás semmi hasznot nem lát. Sőt a termelés is csak kárát látja. A szabad verseny hátrányait kizárja, de a hátrányokkal együtt az előnyeit is, amelyek pedig súlyosabbak. Minthogy a szervezett vállalkozók az árakat oly magasra emelhetik, hogy a legrosszabbul termelő is megtalálja a számítását, minden silányság tovább tengődik és megakadályozza jobb és új képességek érvényesülését. A jobb termelő profitját pedig annyira felhizlalják, hogy elhájásodnak és mindenféle demorali-

záló jelenségnek, herbert- és kegyencuralomnak nyitnak kaput. Megakadályozzák a szelekciót és ezzel a haladást.

Mielőtt a kartellek megalakulnak, a közönséget azzal kecségtetik, hogy ebből ilyen meg olyan előnye lesz. És valóban, működésük megindulása nyomban megérezhető a gyártmányok minőségének hanyatlásán és az árak lendületes megdrágításán. Szén helyett füstölő követ, szesz helyett füstölő folyadékot kapunk, a cukor mind kevésbé édes, de legalább fel sem olvad, tehát igen takarékos, a sör ihatatlan, ami még takarékosabb, nem úgy mint a gyufa, amiben ugyanesak keresni kell az ép szálat és olyat, aminek feje is van. „Szilárdul a tőzsde“, vagyis az államhitel romlik; „szilárdul a kartell“, vagyis az áru minősége hanyatlak és az ára nő.

Van termelés, ami közhasznu, sőt a valóban közhasznu jellegű termelő tevékenység mindennél hasznosabb. *Saint Simon* helyesen érezte ezt, amikor az ilyen ipari arisztokráciát a nemzeti élet élére állította. A kartell is lehetne közhasznu, de így nehezebb. Könnyebb erőszakoskodni. Az erőszakoskodás fokozatai a kartellek és trösztök megerősödése folyamán, vagyis az egyes egész iparágak fölötti domináció meghódításával:

1. erőszakoskodás az alkalmazottakkal szemben;
2. erőszakoskodás a nyersanyagtermelőkkel és kereskedőkkel szemben;
3. erőszakoskodás a fogyasztókkal szemben;
4. erőszakoskodás az új termelőkkel szemben;
5. erőszakoskodás az államhatalommal szemben.

Minden monopólium gyöngítő hatása. A monopólium részesei tehát vétkeznek önmaguk ellen, de meg súlyosabban azzal, hogy mást is megakadályoznak munkájának szabad érvényesítésében. „A dolgozni kívánó munkások védelme“ minden sztrájk törvénynek egyik sok fej-törést okozott alapvető problémája. „A dolgozni kívánó iparosok védelme“ a nagytermelők és kartellek erőszakoskodásával szemben ennek analógiája. Mert a monopóliumok urainak igen könnyű a helyzete: egyszerűen kihúzzák a pokrócot, nem adnak nyersanyagot annak, akinek a versenytől meg akarnak szabadulni. A nyersanyagok fölötti uralmat pedig a kezükbe juttatták a háborus központok, amelyek magánvállalati formában vigan élnek tovább, és amelyekben a termelők vigan élvezik az államhatalom jogkörét.

Ha hiszünk abban, hogy a védvamos atmoszféra iparüzésre buzdít, hogy a helyzeti erőket mozgási energiává tudja átváltoztatni, akkor először is szét kell robbantani ezeket a mesterséges akadályokat. Az utakat kell szabaddá tenni és könnyűvé tenni az érvényesülést, a hala-

dást mindenki számára, megfelelő gazdasági oktatással a képességet képzettséggé kell fölemelni, az állam, a társadalom és az iparüzök közti relációkat a legsimábban szabályozni, a közlekedés és kereskedelem iparfejlesztő hatásait a legteljesebben érvényesíteni. *Az intenzív gazdasági szakképzés, a jó ipartörvény, a jó közlekedés, a lüktető életű kereskedelem mind egyenként is sokkal fontosabb, mint a védvám.*

**Kisüzem, nagyüzem. Technikai tökéletesség
vagy szociális egészség. Az industrializmus válsága.**

A mai technikai jellegű kulturának az a fátuma, hogy két ellentétes irányu erőt kell kielégítenie: a *technikai szellem követelményeit és a szociális szellem követelményeit*. A technikai szellem, a munkamegosztás és a koncentráció a mindnagyobb egységekbe való tömörülés és a kis apró független egyéniségek felszívása, megsemmisítése felé mutat. A természeti erők és anyagok legrentábilisabb felhasználásának érdeke, a modern technika így korbácsolja a társadalmat a kollektívizmus felé. Megszünteti az egyén függetlenségét és az emberiséget a nagyüzemek alkalmazottává besorozza. Minél nagyobb a gép, annál takarékosabb és annál versenyképesebb. De ehhez mind nagyobb tőke kell, a gép ereje tehát átmegy a tőketulajdonos, a pénz birtokába. A technika tehát így segítette elő a pénz uralmát és fejleszti a társadalmat a *Marx Lenin*-féle kollektív demokrácia kommunista ideológiája felé.

Ezzel szemben áll a *S. Simon, Fichte, Proudhon*-féle arisztokratikus demokrácia, melynél a szociális fejlődés kívánalma az önálló, szabad, független gazdasági egységek számának szaporítása. Nagyobb nemzeti érték 100.000 önálló gazdálkodó kisexisztencia, mint 10 gyár á 10.000 bérmunkás, a nagytőke és a spekuláció szabad prédájául dobva. A háboru előtt csak a technikai előnyt láttuk, ami elvakította, elkápráztatta szemünket és nem láttuk meg a nagy szociális hátrányokat. Csak mindig a napsütötte oldal ragyogását és sohasem néztünk át az árnyékos oldalra, ahol az áldozatok vannak fölhalmozva. Azelőtt csak a gyárak munkáslétszámának emeléséről szóló ujsághireket lestük és élveztük; usztunk a nemzeti boldogságban, ha például valamelyik gyár munkáslétszámát 3000-ről 10.000-re emelte. És ha aztán a konjunktura megváltozásával valamennyit az utcára kilökte, ezt vállvonogatva elkönyveltük, mint a „gyárüzem természetével járó magától értetődő“ következményt. Mitsem törődünk azzal, hogy az a 10.000 munkás előzőleg valahol otthon volt, sok közülök kisiparban, mezőgazdaságban a saját embere volt, de a munkásverbuválók felhajtották, otthonukból kiszippantották, pillanatnyi bérelőnyökkel való kecségtetéssel a fővárosba felcsábították, hogy aztán a gazdasági fluktuáció minden terhét ezekkel szenvedtessék. Az „ipari tartalék hadsereg“ itt lézeng a

nagyvárosok zsufolt tömeglakásaiban, gyökerét vesztve, a sötét utcákban, a lebujokban. A konjunkturák változásait a kistüzemek sokkal szívósabban kibírják, mint a nagyüzemek. Az állandóság és biztonság fontosabb, mint az anyagi előny. A helyi fogyasztás kielégítésére a kistüzem, a nagytechnikájú közfogyasztásra a közüzem való. *Kistüzem és közüzem a nemzeti közjólét iparpolitikájának két pillére*, nemzeti veszélynek minősítvén azt, hogy *egész iparágak* magánkezekbe kerüljenek. Addig szavaltak a szocialisták a termelés és fogyasztás anarchiájáról, amíg a háborus jegyrendszer kényszergazdálkodásába beültek a kartellek és diktaturát gyakorolnak úgy a termelés, mint a fogyasztó fölött. A hajdani kiskirályok uralma csak egyes vidékekre, a céheké csak egyes városokra terjedt. Akinek nem tetszett, találhatott magának az országban más vidéket, ahol tőlük függetlenül élhetett. Ezek a mai nagyipari koncentrációk azonban az egész országot behálózzák, minden iparágban megvan a maga kiskirálya, akinek hatalma kiterjed a fogyasztási szükséglet utolsó atomjára. Az industrializmus tervszerűen pusztítja a kistermelést, már kipusztította a falu önellátását, hogy így mindenkit önmaga adófizetőjévé és magát az ország kényurává tegye. A Rockefellerek példája úgy vonzza a közgazdasági caesaromániát, mint Napoleoné a katonai rajongást.

Az industrializmus a társadalmat felbomlasztja, szétrombolja, felőrli és kétfelé szitálja: a tőke és munka oldalára, ami a munkásszervezetek és az alkalmazotti szervezetek örök harcára, önfelőrli polgárháborúra vezet. Mindez a technikai előnyért. *Inkább lemondunk a technikai előnyről, hogy a szociális előnyt elérhessük*, hogy megállítsuk az elproletárosodás folyamatát és az önálló független polgári existenciák számát szaporíthassuk. A technika fejlődésének olyan irányt kell adni, hogy lehetőleg egybeessen a szociális fejlődés követelményeivel. Ilyen demokratizáló hatású például a villamosítás, ami a legkisebb mezőgazdasági vagy ipari termelőt is abba a helyzetbe hozza, hogy a természet erőit alkalmazhassa és ezzel teljesítőképeségét meghatványozhassa. *Az állami energiagazdálkodás kiépítése a fogyasztás decentralizálásának szellemében mindenféle nemzetgazdasági és szociális szempontból sokkal gyümölcsözőbb mint a védvám*, ami csak a nagytőkét gyümölcsözteti. A kisiparos és a kigazda sokkal több kárát látja a védvámnak mint hasznát, mert sokkal veszedelmesebb ellensége számára a belső nagyüzem monopolisztikus versenye mint a külföldi cikkek beáramlása, ami nem tudja tőle a helyi fogyasztást elhódítani. A védvám megdrágítja a kistermelés anyagjait, eszközeit, tehát megnehezíti a kistermelő küzdelmeit és megakasztja érvényesülését.

Megjegyzem, hogy nem holmi tudatlan, szájas, elavult kisiparos-

demagógia alátámasztására gondolok, hanem az egészséges, értékes, szakképzett elemekre, amilyen szerencsére nagyon sok van. Amikor az intellektuál pályákról a középosztály fiait és a hivatalnokokat ipari produktív pályákra buzdítjuk, *akkor nem a gyári proletársors lebeg előttünk végcél gyanánt, hanem a kisgyáros.* Westfália (Solingen, Remscheid), Szászország, Thüringia kisüzemei sokkal értékesebb hálózatát képezik Németország társadalmi erőinek, mint Berlin örökké forrongó nagy gyárkolosszusai, amelyek impozánsak nagyságukban és technikai tökéletességükben, de megdöbbentenek szociális veszélyeikkel. Amerika 6 millió, Anglia 3 millió, Svájc 200.000 munkanélkülije riasztó memento az industrializmus utjának követése ellen. Ha már áldozatot akarunk hozni az ipari tevékenység fejlesztéseért, *tegyünk meg mindent a kisüzem és a középüzem érdekében.* De ezeknek semmi szükségük sincs a védvámra, ami csupán az utjukat eltorlaszoló ipari feudalizmus érdekeit támogatja. A valódi nemzeti iparfejlesztés érdeke tehát ellentétes a védvámhoz fűződő magánérdekekkel.

Nem megállítani kell a gyárak fejlődését, de mérsékelni az ipari koncentrálódás lendületét és megakadályozni monopolisztikus hajlandóságainak érvényesülését. Minden rossz, ami elsietett és ami tulzott, ami a természetes fejlődés eltorzítása. A kereskedelem utján fejlődő ipari tevékenység, mely a belső fogyasztás állandó és biztos talaján áll, a kisbankári iparfejlesztő tevékenység, amikor a pénztőke és a kereskedelem közvetlenül együtt dolgozik a technikai termelőképességgel. Franciaország kis- és középüzemi jellege való Európának, de nem Amerika utánzása. Amerika a technikában utólérhetetlen, hiszen azzal együtt fejlődött. De nem követhetjük. Amelyik nép mohón beleveti magát az amrikanizmusba, az a technika-közgazdasági előnyöket a szociális-kulturális dezorganizáció súlyos hátrányaival tartozik megfizetni. Minden idegen intézmény tulsietett áttelepítésével, minden elhamarkodott utánzással csak a rossz tulajdonságokat telepítjük át az előnyök nélkül és a saját belső fejlődés lassuságán türelmetlenül széttiporjuk annak egészséges gyökereit. Az ősi germán erkölcsi értékek dezolációja valóban tulzott áldozat az amerikai industrializmus kongó előnyeiért. A mai viszonyaink, történelmünk és hajlandóságaink számára szintén sokkal közelebb áll Franciaország a maga kispolgári rendszerével, mint Amerika vagy Németország lélekölő irama.

Meg kell jegyeznem, hogy a nagyüzem technikai fölényének hangoztatása gyakran falsumon alapszik, még pedig itt is az optikai beállítás hibássága okozza a helytelen megítélést. Amikor a kisüzemet a hatalmas gyárral összehasonlítják, megint a termelést tekintik primár tényezőnek és nem a fogyasztást, úgy tekintik, mintha a két üzem egy-

másmellett állana és együtt indulnának a fogyasztás meghódítására. A termelési processzust *csak a gyárkapuig* vizsgálják. Pedig *az utolsó kislefogyasztó kamarájáig* kell a költségviszonyokat végignyomozni. Ha a falusi malom vagy szeszfőző üzemét a pesti nagymalmok és szeszgyárak üzemével pusztán a technikai rentabilitás szempontjából hasonlítjuk össze, teljesen helytelen ítéletre jövünk a kisüzemekkel szemben. Mert a falusi háziiparos, a kereskedelembe *közvetlenül* bekapcsolt és teljesen azzal együtt élő kisgyár ott lakik a nyerstermelők és a fogyasztók között, elmarad tehát a nyersanyaggyűjtés, romlás és ide-oda-szállítás költsége, az a nagy improduktív hivatalnoki apparátus, amelyik kell ahhoz, hogy a nagy gyár, a kartell a maga anyagait összegyűjtse, felhalmozza, gyártmányait, felhalmozott árutömegeit pedig a fogyasztók kamráiba juttassa. Mennyi haszontalanul közbeiktatott „szellemi” bürokrata munka, mennyi ide-oda szállítás, a vasutak meddő igénybevétele áll elő emiatt. Amilyen kövér milliókat a kartellek és trösztök a közvélemény megnyerésére, a sajtó és a politikusok lepénzelésére elpredálnak, avégből, hogy a fogyasztó közönséget zavartalanul zsarolhassák, csak a közviszonyoknak erre a demoralizálására elpocsékolt vagyonekból mennyi valóban értékes tehetséget lehetne az iparüzésre kinevelni és önállósodásában támogatni. A gyárpar is teremt bizonyos kisegítő kisiparokat: de több az amit elfojt.

A pénzkapitalizmus és a termelés.

Az ipari termelő erőket részben a nagyüzemek és kartellek monopolisztikus hatalma nyomja el, de tán még ennél is súlyosabban a finanszkapitalizmus szervezete és önálló különleges életműködése. A pénz az értékmérő és csereeszköz passzív szerepköréből az egyetemes világdiktátor hatalmába emelkedett. Külön kutatást igényelne annak megvizsgálása, vajjon az ipari termelő erők kultusza szempontjából *előny-e vagy hátrány a Bankwirtschaft?* Alkotni csak a spontán megnyilatkozó egyéni erők tudnak, a bank csak megvárja amíg az egyéni vállalkozás átkinlódik a gyerekbetegségek, elpusztul vagy megél, megvárja amíg áldozata eléggé megerősödött ahhoz, hogy bár állandóan elszivja erőit, azért mégis meghagyjon annyit, hogy tudjon számára állandóan új erőnedveket termelni. A bank nem hagy élni, de nélküle nem tudunk megélni. Ezt a pénzpiacnak már befejezett monopolizálódása okozza. A pénz diktál, pedig csak szolgálnia szabadna.

A pénzpiac, amelynek a mindennemű termelő tevékenység eredménye gyanánt kellene reflektálnia, éppen ellenkezőleg, a saját maga hullámozását reflektálja rá az egész munkapiacra. A börze, a spekuláció, a valutázás minden szolid munkát nevetségessé tesz. kigunyol. befo-

lyásol, megakadályoz. Hiába a legszorgalmasabb alkotó munka, a pénz sajátos élete mint szeszélyes vihar kering fölötte, mint földrengés morajlik lábai alatt, egy szempillantással elsőpréssel fenyegetve a becsületes szorgalom minden verejtékes eredményét.

Az Ipari Forradalom.

Anglia ugyancsak fájdalmas vajudással jutott át a kereskedő államból az ipari államba. Egész mezőgazdasági osztálya, szabadparasztsága, a yeomanry elpusztult belé és a lakosság úgy felkavarodott mint egy új népvándorlásnál. Egyes nagyvagyonok felszökkenése és a nagytömegek mélységes elnyomorodása volt az eredménye. A modern technika-pénzgazdasági kapitalizmusnak ez a feloldó és átcsoportosító hatása mint valami amerikai hőhullám jött át a kontinensre. Angliában 1776-al vesszük kezdetét, Franciaországban 1830-al. Németországban 1871-el. Nálunk a mesterséges iparfejlesztési akció adott bizonyos lökést ezirányban (1906—1910), valójában azonban csak az összeomlás óta (1918) érezzük vulkanikus hatását. A háborús kényszergazdálkodás siettetette, az utóbbi évek kormányainak gazdaságpolitikai indolenciája meg még felülről is támogatta a mi Ipari Forradalmunk földrengéses jelenségeit, amelyben legértékesebb társadalmi osztályunk pusztulásnak indult. A háboruban elpusztult a testi egészség, azóta a lelki egészség. Ott az erő, itt az önzetlenség, a tisztas munka és a becsület. Ennek jelenségei is egész külön tanulmányt igényelnének, hogy társadalmi politikánk valódi ható tényezőit fölfedhessük és a követendő elveket a tények és szándékok reális mérlegelésével megállapíthassuk. Csupán arra a problémára kívánok rámutatni: *érdekünk-e ezt az Ipari Forradalmat siettetni, avagy inkább igyekezzünk ezt óvatosan lefékezni, vagy pláne elhárítani?* A kérdés az, vajjon a világtörténelem előírta egyetemes emberi kultúrfejlődésnek olyan fázisát jelenti-e ez, amelyen akár tetszik akár nem át kell menni, tehát jobb minél gyorsabban tulesni rajta? Nekünk, kelet népének, a Kelet és a Nyugat hidfőjénél kell-e és szabad-e a Nyugat minden hóhortját, minden tévelygését fenéig kiürítenünk? Továbbra is részt kell-e vennünk a nyugati nagy nemzeteknek ebben az önfelörlő lóversenyében, ebben a hiuságos külsőséges hajszában, ami annyira idegen és ellenszenves a mi melázó kontemplatív hajlandóságainknak? Nem a képességek és a szorgalom hiánya tartja vissza a magyar urit osztályt a kapitalisztikus életpályáktól, hanem örökölt antikapitalisztikus természete és ethikai érzéke, ami nem tud és nem akar fölmelegedni és feloldódni egy Balkán-kapitalizmusban. Az angol *gentleman-kapitalizmus* atmoszférája bizonyára nem volna ily vissza-

riasztó számára. Hasonló az orosz nemzeti lélek természete. Nemcsak *Dostojewski* és *Tolstoj*, hanem az orosz közgazdaság sok tudós kutatója is csalódottan elfordult a nyugati industrializmustól és visszavonulást prédikált az orosz társadalom történelmi formái közé. Az orosz katasztrófában bizonyára igen nagy része volt az industrializmus érdekeltjeinek, akik félték ettől a békés konzerválódástól és inkább előmozdították a bolsevizmust, aminek kerülő útján a legbrutálisabb gyarmati rablókapitalizmus gyümölcsözött számukra.

A 19. század öröksége hármasság: *a kapitalista szellem, a mechanisztikus szellem, a kollektív szellem*. Az első a történelmi feudalizmus helyébe ülteti a plutokráciát, a bankokráciát, a kartelluralmat, az ipari monopóliumokat, a pénzfeudalizmust. A mechanizáció a tulságba vitt munkamegosztás következményeképp leprimitivizálja a szellemi fejlődést és okozza a kultúra dekadenciáját. A kollektívizmus megakadályozza a szelekciót, minden haladás anyját az érvényesülésben és kielezi a fajok és osztályok harcát, a „tőke és munka“ küzdelmeit. Mi minden történelmi fejlődés mellőzésével egy mondhatni natural-patriarchalizmus állapotából a kereskedelmi és az ipari állapot mellőzésével *egyszerre a pénzüralmi rendszer legmagasabb iskolájába* ugrottunk át. A kapitalista, a mechanisztikus, a kollektív szellem említett jelenségei ezért nálunk sokkal riasztóbb tulzásokkal tűnnek fel, mint volna akkor, ha nálunk is a kellő alapépítmények realitása enyhíthetné szélsőséges jelenségeiket. De a történelmi kifejlődés fokozatai hiányoznak és ez okozza azt, hogy nálunk a modern kapitalizmusnak csupán hátrányait szenvedjük, anélkül hogy előnyeit élvezhetnők. A kulturális, a szellemi és erkölcsi dekadencia betegségi tüneteivel szemben ellenállóképességük meggyöngült, azonban a tőke és munka harcában a Nyugat legfejlettebb eszközeivel dolgozunk.

A védvámosság kielezi mindezeket az ellentéteket és növeli az elégtelenség feszültségét. A nagytőke monopolisztikus helyzetét támogatva az Ipari Forradalom brutális pusztítását fokozza, a társadalmi dezorganizáció sérelmeit és veszedelmeit súlyosítja.

A rythmikus hullámzások visszahatása a termelésre.

A közgazdasági élet apálya és dagálya a konjunktúra. Ezt éppoly ismeretlen csodálatos társadalmi erők mozgatják mint amilyenek a tengernek ezt az örökké hullámzó mozgását. És ez az akaratunkon javarészt kívül eső tényező dönt el mindent. Ha a közönségben valami után erős vágy támad, lehet akármilyen vám és megnehezítés, a behozatal nő, ha meg ez a vágy és érdeklődés elapad mint a forrás vize, támogathatjuk a belföldi ipart akárhogy és bárminő áldozattal, leszállíthatjuk a

vámot vagy eltörülhetjük, mégsem lesz forgalom. A divat, a hitel, a bizalom, a napfoltok hatása a buzatermésre, a pénz élete és sok más jelenség hullámszerűen érvényesül és befolyásolja a termelő munkát.

A hausse és baisse e kisdud játékaiban azonban eltörpülnek a történelmi korszakok óriási hullámhegyei és völgyei mellett, amelyekben nemzetek tűnnek el és mások a zenitre fellendülnek, az építő és romboló korok nagy kataklyzmáiban. Az ipari alkotó tevékenységnek, akár a művészeknek, — hiszen az alkotás lelkifolyamata ugyanegy, akár művészi alkotásról akár vállalat megeremtéséről van szó, — nagy lendületet csak a nagy korok, a nemzeti lélek nagy dagály hullámai tudnak adni. Valami nagy nemzeti lelkesedést kell tudni a nemzetbe ihletni, ahogy tette 1830—40 körül *Széchenyi* és 1890 körül *Baross Gábor*. A politikai és társadalmi élet üdesége, tisztasága, meleg lendületű vérkeringése, bizalom a nemzet jövőjében, ragaszkodás az államhoz és minden áldozat vállalása az állam megerősítéseért, nem kitüntetésért, címért, koncert, hanem belső meggyőződésből, mert az állam sorsát mindenki *a saját* sorsának tekinti. *A nemzeti szellem fölébresztése*, ez a tisztára eszmei munka sokkal többet ér és eredményesebb mint bármiféle vámtáblázatok és száraz szabályzatok, amelyeknek merev keretei üresek, mert kitöltésükhöz hiányzik a lelki tartalom.

A nemzeti történelmek „nagy“ hősi korszakai egyuttal a közgazdasági életnek is a leggyümölcsözőbb periódusai. Amíg a nemzeti lélek alszik vagy fáradt, kedvetlen, beteg vagy elundorodott, ha el van tiporva, igazságtalanságok és törvénytelen ségek, elnyomás, osztályuralom vagy más eféle sérti, addig hiába minden dolgozni! dolgozni! buzditás, és hiába a legnagyobb áldozat. Amint azonban az ugarban veszteglést megelégtünk és a költők és publicisták műveinek sikerül a holt vizeket hullámozásba hozni, a nemzeti megmozdulás hullámhegyén magasra siklik, akadálytalanul, a legnagyobb könnyűséggel a termelő ihlet, minden ágazatával.

A nemzeti léleknek ezt a fölébredését kell előmunkálni, dolgozni és várni, előkészülni arra, hogyha majd megint egyszer kitör a gejzír, éltető sugarait fölfoghassuk, ha a dagály megindul, hajóinkkal készen álljunk a kifutásra. *De ehhez a szabadság fényugara és az igazság melege kell.*

A mai védvámosság nem olyan természetű, hogy ezt a fényt és meleget nyújthatná. *A védvám csak a valóban zsenye gazdasági viszonyok között és a közszellem hullámozásának fölmenő ágazatában hozza meg gyümölcsöző hatásait, addig amíg az egyéni vállalkozás, a szabad ipar rezsime tart, és amíg az ily nagy korszakok aranysugarai mindenfelé a bizalom, a hitel, a becsületesség és áldozatkészség erényeit ra-*

gyogtatják. De amint az ily építő korok lendülete hanyatlásba fordul, a destrukció és rombolás hullámvölgyében a védvámosság már csak az egoizmust növeli. *List* Frigyes és *Széchenyi* István tragikuma volt, hogy megelőzték korukat, mely még a reakció hullámvölgyében tespedt, amikor az ő prófétai lelkük már a bekövetkező nagy föllendülés ihletében élt. *List* Frigyes nem a mai viszonyokra írta meg teóriáját, hanem az akkori kezdetleges állapotokra, csak a valóban „zsenge” ipar határáig ajánlotta a nevelő vámokat.

Amde amint a nemzeti ipar fejlettsége ezt a határt már túllépte, és amikor a kartellek *kötött piacot* teremtettek, akkor a védvám már nem *nevelő* vám, hanem csak *árdrágító* vám, és *annál erősebben válik kizsároló vámmá, minél közelebb jut a vámtarifa a prohibícióhoz. Más az ipari termelés közjóléti és más a finánckapitalisztikus ideálja. Az előbbi a benthami, az utóbbi a rockefelleri ideál.* Az első a legnagyobb tömegek legnagyobb jólétére törekszik, az utóbbi az egyesek legnagyobb hatalmára. A védvámosság a nagyvagyonokat megsokszorozza, de nem emeli a közjólétet. Nem erősíti meg azt a lelki diszpozíciót, amelyik a nemzeti szellem hősi korszakait előmunkálni és a nemzet javára hasznosítani tudja.

Bekapcsolódás vagy izoláció?

Az egyén, a nemzet és az emberiség lelki tünetényei között oly szoros kapcsolat van, hogy a reformok hatásai rajtuk végigfutnak, mint a tóba dobott kő hullámgörvüri a tó egész felületén. Nincs önmagában álló jelenség. Mindennek van története, fejlődése és jövője, és összevissza hálózott kapcsolata szinte az összes többi jelenségekkel. Nincs külügy és nincsen belügy. Minden ország belügye külügy a többiek számára. Ha boldog izolációban a többi országtól távol esik, akkor csinálhat amit akar. De Magyarország nem fekszik olyan szerencsésen mint Ujzéland vagy Island szigete, hogy a maga berendezkedéseit nemcsak *pro lege* hanem *de facto* autonom intézhesse, a saját ideáljai szerint, tekintet nélkül a környező viszonylatokra és az egyetemes korszellem követeléseire. Nagy-Magyarország inkább követelt volna elzárkózó politikát, amíg önellátó gazdasági autarkia volt. De Csonka-Magyarországnak alig van ipari nyersanyaga; a mezőgazdasági iparok kivételével javarészt behozatalra szorulunk. De ugy ez a behozatal mint agrárkivitelünk csak a *do ut des* elv alapján bonyolítható le, komparatív költség- és haszonkalkulációk útján. Nem lehet csak kapni, adni is kell, és a nemzetközi áruforgalomból is az az ország nyer, amelyik jobban tud *dinamikailag kalkulálni*, vagyis a külkereskedelmi statisztika megbizhatlan és merev számoszlopai helyett az

áruforgalom társadalom átalakító hatásait mérlegeli. A hosszú háboru és elzártság folyamán például országszerte elhasználódtak a mezőgazdasági és ipari termelés szerszámai, eszközei, gépei. Micsoda kárt jelent a sok zötyörgős szekér, amit a falusi bognárok nem tudnak kijavítani, a kisiparosoknak sőt gyáraknak is silány szerszámai és nyersanyagai, mennyi új termelő erő nem tud érvényesülni, mert nem tud berendezkedni. A hazai szerszám- és gépipart akarjuk védeni azzal, hogy számára lekötjük ezt a nagy fogyasztói szükségletet. Amíg majd odáig jutunk el, hogy ez a termelés a szükségletet minőségben, szállítási időben és árban valóban kielégítheti, addigra a szükségelők ugyancsak felfordulhatnak. Nemzetgazdasági szempontból sokszorosan nagyobb az a veszteség, amit a termelőképességnek ez az egyetemes megkárosítása jelent, mint ami hasznót a szerszám- és gépipar monopolisztikus helyzete és a külföldi behozatal valutáris áldozata jelent. Vagy például, ha országos jellegű műtrágyázási akciót importtal csinálnánk mezőgazdasági többtermelésünk lökésszerű előmozdítása érdekében. Minden külföldi kölcsönt is megér, a leggyümölcsözőbb befektetés, ami ipari nyersanyagok, gépek és szerszámok behozatalára irányul. Az évtizedes elzártság folyamán mindenből annyira kifogytunk, hogy nem esodálható, ha néhány éven át a behozatal a normálisnál magasabb. Ez nem betegségi tünet, sőt ellenkezőleg, egészséges életvággy és oly bizalom bizonyítéka, amellyel a hitelező külföld nem tárgyi, hanem személyi képességeinket honorálja. A külföld bizalma dönti el, hogy küld-e nekünk árut, bizalma az embereinkben és nem a statisztikáinkban.

Amilyen hibás a statisztikának pusztán számszerűségi alapon való megfontolása a *behozatali* oldalon, még veszedelmesebb ez a *kiviteli* oldalon. Minden ország a maga jólétének mértékét kivitelének forszírozásában látja. Aki nem bírja iparcikkkel, az tartja az iramot nyersanyaggal, élelmi terményekkel, ami után elmaradhatatlan következmény a munkaerőexport, a kivándorlás. A belső jólét fokozása, a belső fogyasztópiac erősítése, ez a termelés növelésének egyedül egészséges útja. *Witte* gróf gazdaságpolitikája, az élelmicikkek exportba kergetése és ezzel belső leszegényítés, drágítás és éhínség előidézése, nagyrészen volt okozója Oroszország társadalmi összeomlásának. Az export csak akkor gyümölcsöző, ha a belső fogyasztóképesség kielégítését és emelkedését nem károsítja. *A kereskedelmi mérleg tana az import oldalon tul pesszimista, az export oldalon tul optimista.* Az importtal szemben homoru tükör, ami mindent soványabbnak mutat, az exporttal szemben domboru tükör, ami mindent kövérebbnek mutat mint ami a valóság.

A magyar gyáripár a volt Monarchia egységes gazdasági terü-

letén igen szépen fejlődött. A fogyasztási szükséglet növekedése szempontjából tán kissé lassan, társadalmi visszahatásai szempontjából tán túl sietősen. Nagy gyárak alakultak szubvenció nélkül is, közös vámterületen az amortizált osztrák és cseh iparral. És boldogultak. Most meg csupa félelemből elzárkózást kívánnak? Mezőgazdasági exportunkat nem áldozhatjuk fel a gyáripari behozatal csökkentése kedvéért. Pedig nemcsak mezőgazdasági, hanem ipari exportunk is volt, sőt fejleszthető volna Nyugat felé is. A termelési költségek olcsóbbak voltak, a kikészítési eljárás megszorított lehetőségei a minden irányba való éber orientálódást ajánlják. Anachronizmus mai megcsonkított állapotunkban az 1906 körüli önálló vámterületi ábrándok frazeológiáját felmelegíteni az elzárkózási politika érdekében.

Különösen káros ez az elszakított országrészekre való tekintettel. *Minden cselekedetünknek kategorikus imperativusa: az integritás.* Bármit tegyünk, az integritás érdekében tesszük. Egész közgazdasági és kulturális politikánkat ennek szolgálatára kell beállítanunk. Nem holmi irredenta gascognádokkal, hanem céltudatos és állhatatos munkával. Az elzárkózás a hódítók érdeke. A mienk: minden eszközzel meggátolni azt, hogy az ideiglenes országhatárok gazdaságilag megszilárduljanak. *A gazdasági forgalom élénksége a kulturális kapcsolatok élénkségét is biztosítja.* Viszont az áruk áramlása ellen emelt kínai falak elfogják a nap melegítő sugarait, kulturánk kisugárzását. A szellemi erők expanziója sokkal fontosabb mint az áruké. Minden szellemi és anyagi érdekünk a bekapcsolódás politikáját követeli és az izolációt öngyilkosságnak minősíti. Csonka-Magyarország csak szabadkereskedelmi irányt követhet.

Ezekkel az érdekekkel szemben gyáriparunk nem követelhet magának áldozatokat. Sőt éppen ellenkezőleg, ezekért gyáriparunk is tartozik a legsúlyosabb áldozatokat meghozni.

A nemzet termelő erőinek kifejlesztése és gyarapítása a mi forradalmi és háborus korunkban az államok létszükséglete. A háború a politika folytatása, — más eszközökkel. A mai helyzet a háború folytatása, — más eszközökkel. De az eszközök itt és ott csak külsőleg eltérők; céljuk, lényegük ugyanaz: a nemzet életvágyának kielégítése és államiségének érvényesítése.

És ennek a gyáripar legyen a legfontosabb tényezője? Éppen csak a gyáripar? A természet erői és anyagai fölött való uralomnak egyesek kezébe való koncentrálása, ahelyett, hogy a köz javát szolgálnák? A kisipar, kisgyár és a közüzem fontosabb, a mezőgazdaság még fontosabb, a kultúra a legfontosabb! Az egyesek palotáinál fontosabbak a népmilliók házikói. „Nagyobb szolgálatot teszünk a hazának

akkor, amikor polgárainak lelkét műveljük ki, mint mikor magas házakat építünk számukra; mert sokkal jobb, ha nagy lelkek laknak alacsony tető alatt, mintha nyomorult rabszolgák rejtőznek nagy házakban“.

Vágó József: A Ferenczi—Méhely-vitában nekem jutott az a súlyos feladat, hogy elsőnek felszólaljak. Megnehezíti feladatomat, hogy Méhely tisztelt barátomat sokszor gondolatátugrásokra készítette az előadása átfogó nagy anyagával arányban nem álló rövid előadási idő, könnyíti, mert fentartás nélkül magamévá tudom tenni azt a hatalmas okfejtést, amelyet Ferenczi miniszteri tanácsos ur magas színvonalu és gondolatelindító előadásában a múlt héten élvezhettünk. Ha csak Ferenczi tisztelt barátom előadásáról lenne most szó, lemondhatnék felszólalásomról, amelynek egyetlen anyaga tehát csak a Méhely okfejtésével szemben való polémia lehet.

Az első, amit Méhely Ferenczi előadásán kivetnivalónak talál, az, hogy a mai zürzavaros viszonyok között 10 éve akarja előre megszabni a gazdaságpolitika útjait. Csodálom, hogy a szabadkereskedő Méhely épen ezt hibáztatja, hiszen ezzel az argumentációval sokkal inkább a kereskedelmi szerződéses politika ellen lehet sikra szállni, mert az ilyen szerződések csakugyan 1—2 évtizedre kötik meg a nemzetek kezeit. Ellenben az autonóm vámpolitika fentartja a nemzetnek a szabad kéz politikáját, amely azonban épen a freetradereknek nem szokott az inyükre lenni.

Egy további vitás pont a két előadó közt, hogy Ferenczi a védvámoktól vár ösztönzést a külföldi tőke számára itt való ipari letelepedés céljából, Méhely pedig közvetlen eszközöktől: prémiumoktól és szubvencióktól várja ezt inkább. A bel- és külföldi tapasztalat Ferenczi felfogását támasztja alá, mert vámvédelemmel már sikerült hatalmas ipart teremteni, a szubvenciórendszerrel csak elenyésző kis eredményekre tett szert a magyaron kívül néhány balkán náció. Az a vád, hogy a vám burkolt fogyasztási adó, amely a fogyasztót terheli, „a szubvenció költsége pedig egyedül az államot terheli“ — egészen értelmetlen előttem. Mintha az államot terhelhetné valami anélkül, hogy az annak lakóit, tehát fogyasztóit ne terhelje. Az országnak mindkét rendszernél egyformán kell áldozatot hoznia, csak a szubvencióknál az adófizető nem egyenesen az iparnak, hanem előbb az államnak áldoz, hogy aztán ez a maga bevételeivel az iparnak — többnyire csak egyes iparosoknak — juttasson belőle. A két iparfejlesztő eszköz közül a vámrendszer nagyobb hatékonyságát Méhely barátom

mutatta ki legeklatánsabban az autógyártás esetén. Miután csak egy gyárnak adtak szubvenciót, több nem is keletkezhetett. Ha védvámral hívják életre egy iparágat, a vámot annyi gyár élvezi, ahány annak alapján létrejön. A másik példáját Méhelynek azért nem tudom megérteni, mert téves az a megállapítása, mintha asztalosiparunkat tönkretették volna. Az ma is él és virul. De szerencsére Méhely ép oly kevésbé van elragadtatva a szubvenciók rendszertől, mint a védvámoktól, mert előadása további folyamán annak összes hátrányait a tudós boncolás szabályai szerint felsorolja. Ebben teljesen egyetértek vele, éppugy, mint a tulipánmozgalomról elmondott találó észrevételeivel. Egvet azonban elfelejtett Méhely elmondani, azt t. i., hogy mindez csak a fájdalmasan nélkülözött vámpolitikai önállóság szurrogátumaként került alkalmazásba s hogy ezekre mind nincs szükség, amióta élhetünk az iparfejlesztés mindenütt, nálunk is 2—3 év óta, bevált eszközeivel: a vámvédelemmel. Ezek a tapasztalatok amellet szólnak, hogy nem alaptalan teória a védvámosság s hogy nemcsak teória, mint Méhely állítja, akiről nem tudom, mért beszél professzor létére lenézéssel a teoriáról, amely ha empiriából szűrődik le, egyfelől jó teória s másfelől praksisnak is jó, mintahogy a jó teória sohasem kerülhet ellentétbe a praksissal.

Nagy tudományos apparátussal bizonyítja aztán Méhely, hogy a természetes fejlődési folyamat során elernyedés áll be az ipari fejlődésben, „amint a termelők magukat a belső fogyasztási piacon idegen versenytől biztonságban, megóva érzik“. Szerény nézetem szerint ez majd a jövő évtized problémája lesz. Először csak hadd fejlődjék ki a vámvédelem biztonsági érzete alapján az az ipar, amely majd ha kifejlődött, kartellbe fog állani, hogy kisebb legyen a vesződése és gondja. Majd ha meglesz ez az ipar és a védvám csakugyan el fogja ernyeszteni, aztán — majd 10—20 év múlva — teszünk majd róla, hogy el ne ernyedjen, akkor — de majd csak akkor — fogjuk szükség esetén megvonni tőle a védvámokban rejlő biztonsági érzést és elernyesztő narkotikumot. De ipart létre sem hívni, mert életbehívó eszköze, a védvám elernyesztőleg fog hatni, az eltévesztett gazdasági politika volna. Lehet, hogy Méhelynek igaza van abban, hogy az ipart a tulságos biztonság megrontja, de előbb csak keletkezzék mégis ez az ipar, még ha a tulságos biztonság nyújtása árán is, majd ha meglesz az ipar, meg lehet vonni fokozatosan, vagy a szükséghez képest egészen is, a túlzott biztonság érzetét.

Szerencsétlenül jár Méhely mindenütt, ahol konkrét példákra utal. Így pl. a háborus termelésre való hivatkozása egészen elhibázott, mert épen az ő álláspontja ellen szól. Egyszerűen nem áll az, hogy „hiába volt 1914 óta a fogyasztók megterhelése, hiába már egy évtized

óta az egész belső fogyasztás a belső termelés számára biztosítva, ebből többtermelés nem származott.“ A háboru alatt számos gyárunk keletkezett, a legtöbb pedig szerfelett kibővítette üzemét. A mezőgazdasági termelés süllyedése — férfi munkaerő hiányában — alig szorul magyarázatra. Vámok semmiesetre sem okozták, hiszen ezek 1914 óta fel vannak függesztve.

Teljesen egyetértek Méhely Kálmán tisztelt barátommal abban is, hogy „minden termelésnek előjárója: a fogyasztás“ s hogy „a fogyasztás előfelételei: igény és tehetőség“. Épen ezekből a tanításokból lehet levezetni az iparfejlesztés és a védvámpolitika szükségességét. Hogy lehessen nevezetesen nálunk tehetőség, fogyasztóképesség, ha a tömegek nem jutnak jólfizető munkaalkalomhoz? Ahhoz, hogy itt a fogyasztás erősödjék, először az kell, hogy fizetőképesebbé váljék, ezt pedig csak az ipari fejlődés adhatja meg. Attól ne tartson Méhely barátom, hogy a lakosság életigényei nem elég magasak egy egészen jól fejlett ipari termelés foglalkoztatására. Ezidőszerint az igények, sőt maga az igényeken jóval innen maradó fogyasztás is fölülmulja még magát a termelést is. Innen közgazdaságunk pusztító passzivitása is. Itt hitelből, eladósodásból, vagyonemésztésből fogyasztanak, pedig igényein alul fogyaszt a legtöbb. Itt tehát még van tere a termelés fejlesztésének. Mekkora kell itt még fejlődni, hogy csak a leszorított igényű fogyasztás is kielégíthető legyen s meennyivel nagyobb kell még haladni a termelés fokozása terén, míg majd az igények kielégítése mértékéig felküzdi magát! A gyárkéményeknek rengeteg hosszú sorát kell ahhoz még életbehívni s miután ezek védvám nélkül valahogy nem akarnak felépülni, a védvámra való kilátás pedig már több száz gyárat varázsolt elő a földből, én Méhely helyes tanaiból s a fogyasztás erősítésére vonatkozó követeléséből se tudok más eredményt levonni, mint a védvám apológiáját. Lehet, hogy „a szabad kereskedelem állandóan a termelés tökéletesítésére kényszerít“, de mit tökéletesítsen a szabadkereskedelem ott, ahol még nincs is elégséges termelés? Előbb teremtsen a védvám ipart, aztán majd áttérhetünk a freetrade-re, hogy hadd tökéletesedjék majd aztán az ipari termelés. Angliában is ez volt a sorrend. Előbb volt a védvám és az ipar kifejlődése, aztán jött a freetrade korszaka, amely hogy fenéig termelési tökéletesedés volt-e, annak megítélését Méhelyre bízom. Az angol mezőgazdaság a freetrade folyamán összezsugorodott, az ipar pedig a védvámos német birodalomban legalább úgy tökéletesedett, mintahogy elavult s inferioritásba került a szabadkereskedő Angliában.

Nem akarok ez alkalommal polémiába bocsátkozni Méhelylyel a kartellek dolgában, de bármennyire csak a hátrányaikat élezi ki, még-

sem tudja megrontani azt a vágyamat, hogy bár már ott tartanánk, hogy a kartellek tömegével szemben kelljen megvédenünk azok áldozatait. Ezuttal csak annyit erről a tudományban annyit vitatott kérdéstről, hogy lehetnek a kartellek még oly csapnivalóan gonosz alakulatok, a vámrendszer egy ettől egészen független kérdés, mert 1. vámmal nem védett árukban is vannak kartellek, 2. nem szükölködött kartellek hijjával a szabad kereskedő államok egyike sem és 3. nem minden vámmal védett iparágban kerül kartellalakulásra a sor.

Nem kívánom Méhelyt a nagyüzemek elleni ellenszenvére vonatkozó fejtegetéseinek terére sem követni, mert ma ezen a helyen nem az a kérdés, hogy helyesebb-e 100.000 önállóan gazdálkodó kisexisztencia, vagy 10 gyár á 10.000 bérmunkás, hanem az, hogy a két termelő forma közül bármelyik is miként hivassék életbe ezen a földön, amelyen élünk és amelynek passzív gazdasági életéből ki kell kerülnünk, nehogy elpusztuljunk. Én még akkor is a 10 gyár á 10.000 munkás mellett optálnék, ha Méhely bármely meleg szociális érzékkel bizonyítja is a 100.000 önálló kisexisztencia nagyobb mérvű kívánatosságát, mihelyt azt látom, hogy 10 gyár hamarabb hívható életbe, vagy hogy ez a 10 gyár többet produkál, mint az a 100.000 exisztencia.

Az az inkább érzelmi bázison nyugvó ellentét, amelyet Méhely a technikai és a szociális előny közt fenforogni lát, szintén egészen független a védvám, vagy szabadkereskedelem kérdésétől. Az a sivár kép, melyet Méhely az industrializmus árnyoldalairól fest, annyira ráillik a szabad kereskedő Angliára, mint a védvámos Amerikára. Azok a modern kisgyárak, melyek ideál gyanánt lebegnek Méhely előtt, szintén a túlzóan védvámos Német Birodalom létesülményei s már azért sem látok a védvám dolgában összefüggést e kérdéssel. Méhely hiheti azt, hogy ezeknek a kisüzemeknek nem áll érdekükben a védvám, ez üzemeknek a tulajdonosai azonban ezt nem hiszik. Hiszen Magyarországon az önálló vámterületnek mindig a kisipar köreiben volt a legtöbb rajongó híve. „Franciaország kis- és középüzemű jellege való Európának, de nem Amerika utánzásá” mondja Méhely s nem jut eszébe, hogy ideálként megint egy védvámos országot állított oda.

Az a szempont, hogy nyersanyagok dolgában Csonkamagyarország kevésbé autarch, mint Nagy-Magyarország, csak annyiban jöhet a vámpolitika intézésénél figyelembe, hogy Csonkamagyarországnak sem szabad nyersanyagokra vámot vetnie, ami fel sem tételezhető s amire Ferenczi előadása semmi támpontot sem nyújtott. Nem tudom, mire alapítja Méhely abbéli aggodalmát, hogy a hazai szerszám- és gépipar akár minőségben és árban, akár szállítási időben versenyképtelen volna, hiszen neki is tudnia kellene, hogy épen ez a két iparág

az, amely a külföldi piacokon is szorongatja a cseh gép- és szerszámpárt, sőt számos versenyerületről már ki is szorította azt. Már pedig a világpiacon semmi sem védi a magyar szerszám- és gépipart, árbeli fölénye sem elegendő a versenyipar lebirására, ehhez minőségbeli fölény vagy legalább is egyminőség kell és a szállítási határidők legalább is olyan respektálása, aminőt a béke helyreállítása óta megszoktak. De ha jók a mi szerszámaink és gépeink a külföldnek, akkor nem lehetnek azok oly félelmesen rosszak idehaza sem és akkor elesnek mindazok a messzemenő kasszandraszerű balsejtelmek is, amelyek Méhely barátomnak a közjóért aggódó szívét eltöltik. Nem látom továbbá be, hogy mért kelljen mezőgazdasági többtermelésünk lökészerű előmozdítása érdekében műtrágyázási akciót *importtal* csinálnunk, amikor elég a műtrágya egyes nyersanyagait behozni s belőle fölényes berendezésű szuperfoszfátgyárainkban a műtrágyát gyártani?

Méhely azzal igyekszik megnyugtatni a normálisnál magasabb behozatal miatt aggódókat, hogy ez nem betegségi tünet, hanem egészséges étvágy jele és a külföld bizalmának a bizonyítéka. Hiszen ha csupa gép, szén és műtrágya kerülne a túlzott import révén hazánkba, nem aggódnék én sem, de menten el fog az aggodás, amikor látom, hogy elfogyasztásra s elhordásra szánt áruk kerülnek ide be fölös számmal. Ami pedig a külföld bizalmát illeti, annak csak egyik oldala a nekünk nyújtott áruhitel, a másik oldala a fizetési mérleg romlása, az eladósodás és a valutaromlás. A statisztikával is sok baja van Méhelynek. Tagadhatatlan sok éleselméjűség van abban, amit a számok dinamikájáról mond, csak hogy épen a dinamika megvilágításában legaggasztóbb gazdasági helyzetünk. Vajjon megfontolta-e Méhely barátom pl, azt, hogy mit jelent egy ország hitelt élvező kereskedőire nézve, ha az 1921-es statisztika által 12 milliárddal kimutatott összes cseh behozatal már 1922 nyarán 350 milliárd korona tartozást jelentett csak a budapesti textilkereskedők terhére. Ez az, amit a számok dinamikájából én hozok ki és én irigylem azok rózsaszínlátását, akik a statisztika lebecsülésével jobb színben látják közgazdaságunk helyzetét a valóságosnál. A statisztika — igaz — a nyomorról nem is nyújt leplezetlenül hü képet, a kép maga szomorubb a statisztika tükrénél is.

Milyen jól meglátta Méhely Oroszország társadalmi összeomlásának igazi okát a Witte-féle nyersanyagexportforszirozásban! Lám, mihelyt nem a magyar nyersanyagexportról van szó, milyen világosan ismeri fel ő is a nyersanyagexport elmaradhatatlan következményét a munkaerőexportban, a kivándorlásban! Hiszen ez az, amitől Ferenczi-vel együtt én is félttem hazánkat: a nyersanyagkivitelre való rászorultságtól s az ennek nyomában járó emberexporttól. Ebből azonban

csak az a tanulság vonható le, hogy nekünk tehát nyersanyagainkat magunknak kell idehaza saját itthon tartandó munkaerőinkkel feldolgoznunk s a feldolgozott árukat szabad csak exportálnunk. Ha ez tökeszegénységünk miatt egyelőre nem megy saját erőnkől, akkor a külföld tőkéjét kell idecsábítanunk, ha másképp nem, hát vámvédelem kiállításba helyezésével, ha annak kedvéért annyira idedől az a külföldi tőke. Lehet, hogy Méhelynek igaza van, hogy sok minden, amit ő felsorolt, sokkalta fontosabb objektíve a vámvédelemnél, de ha a külföldi tőkés — szubjektív tévedésből talán — mégis attól teszi függővé tőkéjének magyar iparvállalatokba való helyezését, akkor mégis jó gazdasági politikát csinál Ferenczi, amikor a külföldi tőkét azzal vonzza, amivel azt lehet.

Méhely az ipari kikészítő eljárás megnagyobbodott lehetőségeire hívta fel előadása végén a figyelmet. Az ipar nem lehet neki ezért a figyelmeztetésért elég hálás. De csak a meglevő, őt ugylátszik már kielégítő ipar. Ahhoz, hogy a kikészítő eljárás haszna a gazdasági mérleg passzivitását lényegesen ellensúlyozza, egy sokkal szélesebb bázisu ipar kellene, hogy a belszükséglet kielégítésén felül még a külföld részére is kikészítő munkát folytasson. Ugy látom, hogy a döntő különbség Méhely és Ferenczi vámpolitikai felfogása közt abban van, hogy Ferenczi a magyar gyárak számát és az ipari termelés mennyiségét kevesli, Méhely pedig sokalja. Hogy mért sokalja, annak magyarázatával adós maradt.

Ezzel szemben én azt látom, hogy minden iudicium, amiből országok gazdasági jólétére következtetni tanultunk, sajnos, hazánk fokozatos gazdasági pusztulását mutatja. Mindenekelőtt itt van az ország gazdasági mérlege. Többet fogyasztunk, mint termelünk. Főlemésztjük ezzel az országot, ha ez így tovább megy. Erről statisztika nincs, csak jelekből lehet felismerni ezt a passzivitást, ezért Méhelynél nagyobb hitelességre is számíthat. A legfőbb jel, amely a termelést felülmuló fogyasztásra utal: a fokozódó drágaság még stabil valuta mellett is. A fokozódó drágaság ilyenkor arra vall, hogy áruhiány van, amely az árak felemelésével védekezik a túlfogyasztás ellen. Az áruhiány drágaságot okoz, hogy csak a legvásárlóképesebb kevésszámú fogyasztó fogyaszthasson. De vannak statisztikai számok is, amelyek a fogyasztást nagyobbnak tüntetik föl a termelésnél. Cukor- és zsirimportunk ilyen félreismerhetetlen jelek. Magyarország még a trianoni határokon belül is zsir- és cukorexportáló ország lehetne. Most importálja e cikkek jelentős mennyiségét, hogy a termelését felülmuló fogyasztását kielégíthesse. Mezőgazdasági termelésünk még szerfölött távol tart attól a terméseredménytől is, amelyet itt a háboru előtti években elértünk, holott

már akkor is mennyit szavaltunk elmaradottságról s a többtermelés szükségességéről! S akkor is teljes joggal, mennyivel több joggal azonban ma! A földreform végrehajtása során a termelés nem hogy növekedne, ellenkezőleg évekig a csökkenésével kell számolnunk. Minden statisztika nélkül pusztán a gazdálkodásnak ez a deficitje arra int, hogy többet kell dolgozni, hogy nem szabad a mezőgazdasági munkanélküliséget tétlenül szemlélni.

De nemcsak a mezőgazdaságban nem folyik elég és főleg nem elég intenzív munka, hanem az állam- és önkormányzati igazgatásban és a kereskedelemben sem. Ezek a trianoni béke legközvetlenebb áldozatai. A köztisztviselők fölös száma már átment a köztudatba, azok nagy részének produktív foglalkozásokra utalásával, mint nemzetlétünk egyik legfontosabb feladatával már minden tényező tisztában van. Legyen szabad ez alkalommal a kereskedelmi munka hatófokának sülyedésére rámutatnom s ebből levezetnem azt a tételt, hogy hazánk az iparosodás kényszere alatt áll.

A kereskedők száma a trianoni határokon belül a háboru előtti időkhöz képest úgy abszolút mint relative szerfölött megnövekedett. E helyen nem akarok statisztikával jönni, különösen azon horror statistici után nem, amely Méhely barátom beszédében megmutatkozott. Inkább a fejlődés dinamikai okaira akarok rámutatni. Az abszolút szám növekedésére a háboru folyamán került a sor, amikor nemcsak nálunk, hanem az egész világon kereskedősegédek, utazók, magántisztviselők tömegesen önállósulni igyekeztek. Ennek okai közismertek. Néhány példával is szolgálhatok. A drogárunagykereskedelmet Magyarországon 3—4 cég látta el, ma Budapesten több mint 12 cég vetette magát erre a bransra. A vaskereskedőkkel, textilüzletekkel, a gépüzletekkel épígy vagyunk, de még könyvkereskedő is több van Csonkamagyarországon, mint volt Nagymagyarországon. A statisztika ezt a megfigyelést szintén megerősíti. Relative ez a növekedés még jelentősebb és arra vezethető vissza, hogy a háboru előtt is az ország nagykereskedelme Budapesten koncentrálódott, amely innen a központból látta el magyar és importált áruval az egész országot. Trianon leszakasztotta Budapestről az ország kétharmadát, de a városoknak négyötödét is s így megmaradt a centrális budapesti nagykereskedelem a Hinterland nélkül. Már most vegyük még hozzá, hogy külkereskedelmi forgalmunk az ország elszegényedése, életszínvonalának sülyedése, vásárlóképtelensége miatt egytizenegyedrész annyi árutömeget mozgat, mint békében. Ennélfogva relative kétszer annyi kereskedő kénytelen a megtizedelt áruforgalomból megélni, ami magángazdaságilag képtelenség, közigazdaságilag pedig legalább is nem hasznos. Azt mondhatnák erre a szabadkereskedelmi elv

hívei, hogy majd a kereskedelmi érintkezés felvétele az elszakadt országrészekkel újra munkához és keresethez fogja juttatni a fölös számúnak látszó kereskedőket. Ne tessék vámpolitikailag elzárkózni és megnyilnak a szomszéd államok sorompói is tranzitókereskedőink előtt, akik így önmaguk és az ország megélhetéséről majd gondoskodnak. Nem tudom ezt az optimizmust magamévá tenni, mert látom, hogy közben mi történt. Közben az történt, hogy valutakülönbségek támadtak Budapest, Szabadka, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Kassa, Pozsony stb. közt. Közben az történt, hogy e városok kereskedői maguk nagykereskedőkké alakultak át, akik közvetlenül érintkeznek ugyanazokkal a beszerzési forrásokkal, amelyekből Budapest merit. E városok bizonyos fokig maguk is ambicionálják azt a transitokereskedelmet, amelyre Budapest fekvésénél fogva bizonyára hivatottabb, kereskedői talentumánál fogva képeesebb is, de amelyet valutáris és egyéb okoknál fogva mégsem ragadhatna el egészen azoktól a városoktól s nem kevésbé talentumos kereskedő gárdájától.

Képzeljük csak el pl. hogy holnaptól kezdve szabadon gyűjthetünk megrendeléseket a tőlünk elszakított városokban. Utazóink megjelennek Kolozsvárt, Kassán, Eperjesen, Marosvásárhelyen, Ujvidéken stb. Kitörő örömmel fogadják őket e városok kereskedői, mert szimpatizálnak a rég nem látott, megszokott és megkedvelt utazókkal. A mogható viszontlátás örömezésének kölcsönös megnyilvánítása után aztán rákerül a sor üzletkötések megbeszélésére. Félek tőle, hogy itt aztán halálos kiábrándulás következik be. Az utazó bemutatja árumintáit. A kassai cég főnöke azt látja, hogy reichenbergi, brünni áruval kínálja őt a budapesti utazó. De hiszen ezt az árut ő közvetlenül saját országában belül valutadifferencia és valutarizikó nélkül, közbeiktatott közvetítői haszon nélkül is beszerezheti! De vajjon eljutunk-e idáig is? Képzeltető-e, hogy amíg szomszédos országaink vezetőinek lelkiismeretét az országablás terheli, addig azok simán be fogják engedni magukhoz a mi utazóinkat? Lelkiismereti furdalásaik miatt nem fognak-e minden utazóban irredenta-ügynököt gyanítani? Aztán meg csak azon mulik-e ma a gazdasági érintkezés ujrafelvétele, hogy vámok ne állják ennek útját? Összes szomszédos országainkban devizaközpontok működnek s féltékenyen őrködnek azon, hogy ne import útján fedeztessék az ottani szükséglet. Hiába bontanánk mi le a vámfalakat, az övék továbbra is megmaradnának, épen, mert nemesak áruink, hanem embereink ellen is védekeznek. Ezen nem segítenek kereskedelmi szerződések sem, amelyek egyhamar nem is fognak létrejönni, vagy csak szűk keretek között. Nem miattunk vámpolitikusok miatt, hanem szomszédaink méltán rossz lelkiismerete miatt.

De feltéve a legjobb esetet, hogy megvalósul szabadkereskedőink minden álma, hogy a valutarizikó sem akadályozná a tömeges árucserét — vajjon az így előálló üzleti haszon csak megközelítőleg is kiegyensúlyozhatná-e azt a deficitet, amelyet közgazdaságunk s fizetési mérlegünk mutat? Arra még csak Hollandia mutat példát, hogy kereskedői haszonnal lehessen egyensúlyozni a kereskedelmi mérleg passzív tételeit. Az is tengerparti fekvése s gyarmatbirtoka miatt. Szegény Csonkamagyarországnak mekkora külforgalmat s mekkora haszonnal kellene lebonyolítania ahhoz, hogy passzivitását leküzdje! Fizetési mérlegünk — jóvátétel, külföldi adósságok utáni kamatfizetés, investíciók stb. nélkül — felrug jövő évben vagy 100 milliárd koronára. Kinek van akkora fantáziája, hogy elképzelje kereskedelmünk olyan terjedelmű megnövekedését, hogy abból 100 milliárd korona haszontöbbet származzék az országra?

Mindebből az következik, hogy előbb-utóbb nemcsak fölös számú köztisztviselőink számára kell keresnünk produktív elhelyezkedést, de fölös számú kereskedőink is körül fognak nézni új kereseti lehetőségek után. Hiszen a kereskedelmi mérleg passzivitása magángazdasági aspektusban kereskedőosztályunk külföldi eladósodását jelenti. Amilyen örvendetes volt a külföld bizalma cégeinkhez és az a hitel, amelyet nekik a kommün bukása után nyújtottak, annyira megbosszulja magát ez a hitel az azt igénybevett kereskedőkön. Hiszen ők külföldi valutákban adósodtak el s a hitelbe kapott árukért súlyedő értékű papirkoronákat vettek be! Csuda ezek után, hogy ezen elvéreznek? Csuda ezek után, hogy a 12 milliárdnyival kimutatott 1921-iki cseh import révén most 300 milliárdnyival tartoznak? Az 1922-ik év még nagyobb passzívummal fog végződni s a kereskedők eladósodása nőttön-nő. Meg is indult már az a processzus, amely el nem maradhat. E pályáról egyre többen elkiváncognak. Aki tehetne, a szomszédos országok városaiba tette át működése színhelyét. Mások gyárakat alapítottak, vagy legalább fiaik részére alapítanak. Cseh, osztrák és német beszerző forrásaikat veszik rá arra, hogy szereljenek le odahaza néhány száz orsót vagy szövőszéket és telepítsék át ide. Így áradt be az utolsó években jó, produktív külföldi tőke és egyesült itt magyar kommerciális képességekkel. Így gyarapszik és nőttön-nő a hazai textilipar, így szerezte vissza a Trianon előtti 240 chemiai gyárral bíró ország a maga csonkaságában újra azt a 120 gyárat, amely a békediktátum folytán róla levált. A fejlődésnek ezt a lassu menetét aztán lökésszerűleg gyorsította néhány nagy vállalat alakulása. Nagy bankjaink és nagy iparvállalataink háborus ipari létesítményeiket szintén külföldi tőke bevonásával így alakították át békeüzemekké. És

mindez köszönhető annak a varázsnak, amelyet az új önálló vámpolitikai országalakulat gyakorolt a külföldi tőkére. Minden ilyen új alakulás előtt beható érdeklődés folyt az alapítók részéről a jövő vámtételek iránt, amelyek magasságát évek sorára kormánytanácsilag biztosították maguknak. Ilyen fontosnak tartják maguk a gyáralapítók a kielégítő vámvédelmet, bármilyen alárendelt jelentőséget tulajdonítsanak is annak a szabadkereskedők a maguk theoretikus dogmatikájukban.

Ujra felvetem a kérdést: milyen pályára menjenek a fölös számú kereskedők, ha majd nem tudják magukat a kereskedelemből fentartani? Az intellektuális pályákról a numerus clausus szorítja le őket. A mezőgazdasági termelésre való áttérésnek is meg vannak a maga nehézségei. Különleges szaktudás kell hozzá, amely a legkevesebb kereskedőben van meg, önálló földtulajdonhoz az ismert okok miatt nem juthatnak. Ha kivándorolni nem akarnak, ipari pályára kell menniök. Kézműipari üzemet nem nyithatnak, mert annak az új ipartörvény a maga megszigorított formalisztikus képesítési előírásaival állja az útját. Kénytelen-kelletlen az egyedül szabadon álló gyáripari termelésre kénytelenek áttérni az országnak nagy hasznára.

Felszólalásom befejezéséül legyen szabad csudálkozásomnak kifejezést adnom afölött, hogy a szabad kereskedők nem igen törnek a fejüket azon a súlyos és egyre égetőbb sűrűs problémán, hogy miként kerüljön ki az ország abból a pusztuló állapotból, amelyre a háboru befejeztével sodródott, illetve hogy miért hunynak szemet a kibontakozás problémájával szemben? Egyedül a külkereskedelmi statisztika intó szavának leintésével a kibontakozás problémáját elintézni mégsem lehet. Többet importálni az exportértéknél csak egyéb reszurszok birtokában levő államok engedhetnek meg maguknak. Magyarország nem ilyen ország s nem is válhatik egyhamar azzá. Évi 100 milliárd koronás többtermelés segíthet csak hozzá a kibontakozáshoz. A mezőgazdaság virtualiter képes volna ugyan erre a többtermelésre, de a közel jövő nem biztat ezzel mégsem. Az országot mégsem szabad jelen gazdasági állapotában meghagyni azzal, hogy előbb-utóbb magától fog rendbejönni minden. Hiszen biztos, hogy valahogy rendbe is jönnének itt az állapotok. Csakhogy mikorra és milyen áron? Előbb még nagyobb igénylefközódásnak kellene beállnia, még több vagyontértéknek kellene idegen kézbe kerülnie. Mennyivel egyszerűbb és emberhez méltóbb: elszántan az ipari fejlődés útjára lépni és függetlenítve belső szükségleteink ellátását a külföld termelésétől, idehaza lehetőleg mindent előállítani, amire anyagaink és talentumaink képesítenek bennünket. Szakemberek véleménye szerint 3—4 év munkájával textil-

iparunk teljesen ki lesz építve. Ez idő alatt egyéb iparágak terén is jó előre juthatnak. Ennek előfeltétele a bevált vámpolitika továbbfolytatása és céltudatos kiépítése lévén, mért habozni, mért nem elszántan a kibontakozás útjára rálépni?

Miután én más lehetőségét és módját a kibontakozásnak nem látom, Ferenczi miniszteri tanácsossal együtt én is az iparfejlesztés orientációja mellett kardoskodom.

Harmadik nap: 1923. dec. 8.

Mutschenbacher Emil dr., az OMGE. ügyvezető h. igazgatója, első sorban kimentette kényszerű elmaradását a megelőző vitaüléstről, aminek hivatalos elfoglaltsága volt az oka és ami miatt az előző felszólalásokkal csak a sajtóközlemények nyomán foglalkozhat. Kifejtette ezután, hogy amidőn az ipari és mezőgazdasági vámközpontban tömörült gazdasági érdekeltségek immár hosszú hónapok óta nagy szorgalommal és alaposással dolgoznak az új autonóm vámtarifa előkészítésén, teljes tudatában vannak a reájuk nehezedő nagy felelősségnek, mert valóban a messze jövőbe kiható, nagy jelentőségű döntésről, egész jövő gazdasági politikánk irányelveinek megalapozásáról van szó. A felelősség annál nagyobb, mert csupa ingadozó és bizonytalan, vagy éppen ismeretlen tényezővel kell számolni. Nem tudván és nem akarván beletörődni a mai lehetetlen helyzet változhatatlanságába: nem tudhatjuk, minő vámterületre és mily vámhatárokhoz, mekkora termelésre és minő belső fogyasztáshoz, miféle külföldi versenyviszonyokhoz, milyen értékekhez és termelési költségekhez szabjuk számításainkat. Ennyi ismeretlenből helyes megoldást kihozni valóban nehéz feladat. Éppen ezért egyelőre csak az átmeneti viszonyoknak megfelelő, ideiglenes megoldásról lehet szó. Ámde ehhez is tisztában kell lennünk az ország egyetemes gazdasági érdekei szempontjából követendő irányelvekkel. A maga részéről is ezt a szempontot kívánja első sorban figyelembe venni, amidőn a kérdéshez a mezőgazdasági érdekeltség részéről szól hozzá.

A magyar önálló vámtarifa előkészítő munkálatai során ismét felújult a szabadkereskedelmi és védővamos elvek régi harca. A két irányzat jelszavait hangoztatják jobbról-balról, a maga részéről azonban nem kíván ebbe az elméleti vitába belevegyülni. Még pedig annál kevésbbé, mert egyik elvet sem vallja dogmának, hanem szerinte mindig az adott viszonyok és a célszerűség döntik el, melyik irányzat mily mértékben alkalmazandó. Ugyanazok az államok hol szabadkereskedelmi, hol védővamos politikát folytattak, aszerint, amint jól felfogott

érdekük ezt megkivánta. Itt tehát nem annyira elvi, mint inkább célszerűségi, illetve — egy adott gazdasági helyzetben — *szükségyszerűségi* kérdéstről van szó.

Mutschenbacher Emil dr. ez után kegyeletes szavakkal emlékezett meg a Magyar Mezőgazdasági Vámpolitikai Központ főelőadói tisztjében nagynevű elődjéről. *Rubinek Gyuláról*, aki vámpolitikai kérdésekben egyik első szaktekintélyünk volt s akinek korai elvesztése ebből a szempontból is pótolhatatlan hiányt jelent az országra nézve. Köztudomású tény, hogy Rubinek Gyula volt az agrár vámvédelmi irányzat legszakavatottabb és legelszántabb előharcosa, aki egy súlyos mezőgazdasági válság végzetes hatásainak orvoslása céljából a régi szerződéses vámterület keretében a magyar mezőgazdasági termelés részére az osztrák iparral arányos védelem biztosításáért, a nemzeti termelő munka védővámok oltalma alatt való fejlesztéseért szóval és tollal évek során át harcolt. Ugyanez a Rubinek Gyula azonban 1918-ban, a wilsoni elvek érvényesülése esetére a kontinentális forgalmi szabadság, a szabadkereskedelem elvi alapjára helyezkedett s ugyan-ebben az irányban indította meg a Magyar Mezőgazdasági Vámpolitikai Központ újabb munkálatait, amelyeket azonban a közbejött összeomlás megszakított. Rubinek Gyula 1918. évi vámpolitikai tanulmányainak és új irányu tájékozódásának eredményeit a Budapesti Szemle 1919. január havi számában közzétett, jövő gazdasági berendezkedésünkről szóló érdekes tanulmányában foglalta össze. Ott egyebek között a következőket mondotta:

„Magyarország gazdasági érdekei szempontjából mérlegelve a wilsoni elveket és a társadalom szocializálódásának hatását, meg kell állapítanunk, hogy akár megcsontított, akár épségben fenntartott államterülettel kell is számolnunk, egyaránt érdekünk a szabad kereskedelmi irányzat érvényesülése. Magyarország mindkét esetben jelentékeny mezőgazdasági feleslegekkel rendelkező állam lesz s ezekkel lesz lehető valutánk helyreállítása, külföldi tartozásaink törlesztése. Minél szabadabb lesz a mozgás, minél kevesebb akadály hárul kiviteli elénk elé, annál gyorsabban és biztosabban következik be a kívánatos gazdasági egyensúly, pénzünk vásárló erejének emelkedése.“

Majd így folytatja Rubinek Gyula: „Amint nem szolgáltathattuk ki gazdasági érdekeinket egyoldalul Ausztria iparának s az ipari védővámok reánk nehezedő terhét egyenértékű agrárvámokkal kellett ellensúlyozni: éppen úgy ma, amidőn ennek szüksége nem áll fenn, amidőn az agrárvámok, mint erősen kiviteli államban már nem fognak érvényesülhetni, semmi értelme sem volna, hogy fogyasztásunkat akár mezőgazdasági, akár ipari vámokkal terheljük. Akkor a szabadkereske-

delem az érdekünk, amely nem árt a mezőgazdaságnak sem, mert mire nagy versenytársaink termelése helyreáll s mire ezek terményfeleslegei az európai piacokon ismét megjelenhetnek, addig a mi termelésünk szedi a vámot, addigra fokozatosan átalakul... s ami a legfontosabb, az igen magas szállítási díjakban mezőgazdaságunk hosszú ideig nagy vámvédelmet fog élvezni.“

Majd kifejti Rubinek, hogy iparunknak sincs oka a szabadkereskedelemtől tartani, mert mire a külföldi verseny teljes erővel jelentkezhethetnék, addigra a mi iparunk is megedződik a szabad versenyben. Egyébként pedig jövőjük első sorban azoknak az iparágaknak van, amelyek nyersanyagát idehaza állítjuk elő. Idetartoznak első sorban a különféle mezőgazdasági iparágak, melyek terményeinket itthon dolgozzák fel és értékesebb alakban juttatják a piacra. Végül természetesen kedvez a szabadkereskedelmi irányzat a kereskedelemnek, melyre, mint a Kelet és Nyugat közti közvetítőre, mint a dunai forgalom lebonyolítójára nagy jövő vár. Ezért Rubinek Gyula a legnagyobb fontosságot az akkori viszonyok között és a wilsoni elvek érvényesülését feltételezve, a vasuti és hajózási forgalom szabadságának tulajdonította és gazdasági szempontból ennek biztosítását tekintette az elkövetkező béketárgyalások alapfeladatának. Ugy hitte, hogy a békeszerződésben Wilson elvei érvényesülnek s hogy ezek révén a gazdasági érdekek közössége, ha nem is politikailag, de gazdasági téren gyakorlatilag meg fogja valósítani valamilyen formában a dunai konföderációt.

Mindabban, amire Rubinek Gyula 1918. év végén gondolatmenetét felépítette, keserűen csalódnunk kellett. Csalódtunk nemcsak Wilsonban, hanem csalódtunk akkor is, amikor igazságos békét, amikor gazdasági megegyezést reméltünk. Kaptunk ehelyett önkényes, kegyetlen kényszerrendszabályokat s látjuk, hogy a hangoztatott wilsoni elvek helyett a legmerevebb elzárkózás érvényesül. Ily körülmények között le kell vonnunk csalódásunk logikai következményeit. Mert hiszen miként gondolhatna ez a megcsontított, kifosztott kis ország a maga elszigeteltségében arra, hogy miután Portoroseban és Genovában nem is a szabadkereskedelem, hanem csak a kereskedelmi szabadság mellett tört — mindeddig hasztalanul — lándzsát, most egész Közép-Európa kereskedelmi politikájának új irányt próbáljon adni? Nekünk alkalmazkodnunk kell most is az adott viszonyokhoz, tehát a célszerűségi elv szükségképpen védővamos politikára késztet ismét bennünket.

Hiszen látjuk, hogy világszerte a védvamos irányzat érvényesül s minden állam igyekszik a vámpolitika eszközeivel is támogatni saját gazdaságának a háború következményei után való helyreállítását. Egyébként nemcsak a külső viszonyok nyomása, hanem pénzügyi okok

is a védővamos irány felé terelnek, mert hiszen az államkincstár a mai viszonyok között legkevésbé mondhat le a vámbevételekből kinálkozó tetemes jövedelemről. Persze ebből a szempontból olyan vámtételek megállapítása volna szükséges, amelyek nem gátolják meg a forgalmat s így valóban biztosítanak az államnak bevételeket. De egyszerre fiskális és prohibítív tétel: ez képtelenség!

Azonban nemcsak a külső kényszerhelyzet, nemcsak a pénzügyi szempont utal bennünket a védővamos rendszerre, hanem a belső gazdasági szükségszerűség is. *Ferenczi Izsó* nagy alapossággal és szaktudással kidolgozott előadói beszédjében az érvek egész sorozatát csoportosította a belföldi ipar fejlesztése és fenntartása mellett. Meggyőző érveit első sorban az ország legelső termelési ágára, mezőgazdaságunkra kell azonban alkalmaznia, mert nagy tévedés volna azt hinni, hogy a némely terményfeleslegeivel kivitelre utalt mezőgazdaságnak semmi szüksége sem volna vámvédelemre.

Ezzel szemben *Mutschenbacher* mint jellemző példára utal egy jóval hatalmasabb kiviteli ország, az Egyesült-Államok példájára, ahol a kanadai olcsóbb és silányabb mezőgazdasági termékek versenyével szemben a Mac Kinley-bill védelmébe vette az Unió termelését és gazdáit. Hiszen a mezőgazdasági termények sokfélesége mellett könnyen lehetséges, hogy míg egyes minőségekkel kijutunk a külföldre, addig a külső piacokon velünk versenyző államok egyéb terményminőségekben a magunk piacán is versenyt támaszthatnak nekünk s védelem hiányában kétfelől szoríthatnák le, sőt semmisíthetnék meg egyes termelési ágak jövedelmezőségét. A mezőgazdaság érdeke is megkívánja tehát a vámvédelmet s ebből a megfontolásból kiindulva készítette elő a Magyar Mezőgazdasági Vámpolitikai Központ a mezőgazdasági vonatkozású vámtételekre nézve a maga javaslatait.

Nem szabad azonban egyik irányban sem túlzásba esni. Amily végzetes hiba volna védtelenül hagyni mezőgazdasági termelésünket, éppen olyan helytelen a másik véglet: túlzott vámtételek követelése, aminő irányzat egyes iparágaknál mutatkozott. Nem tartja ugyanis a szóelő helyesnek azt a politikát, mely nyersanyaghiányt, szénhiányt, a termelési viszonyok különbözőségét mind pusztán védővamosok segítségével akarná kiegyenlíteni. A gazdasági kínai fálnak ez a politikája általános drágulásra vezet és egyetemes szempontból sokkal nagyobb károkat okoz, mint aminő hasznot esetleg hajthatna egyes iparágaknak. A belső termelés termelési eszközeinek megdrágítása, hogy csak példaképpen utaljon a benzinre, petroliumra, műtrágyára stb.-re, feltétlenül nehezíti az általános megélhetést és csökkenti a belső termelés kifelé való versenyképességét. Holott mezőgazdaságunk fejlesztése, nemcsak

általános szempontból, hanem közvetlenül az ipar érdekében is nagyon fontos, mert hiszen virágzó mezőgazdaság az ipar legjobb és legbiztosabb fogyasztója. Nyomatékosan hangsúlyozza a szóló éppen ezért, hogy a vámvédelemnek nem szabad egyoldalunak lennie, hanem a nemzeti munka és termelés minden ágát, az ipart és a mezőgazdaságot egyként arányos, de minden túlzástól ment, az okvetlenül szükségeset meg nem haladó védelemben kell részesíteni. Vagyis igazi védővámokkal, nem pedig tiltó vámokkal kell a belföldi termelés fejlesztését szolgálni és nem szabad a közérdek szempontjából indokolatlan és káros monopóliumokat biztosítani egyesek részére.

Jól meg kell gondolni, hogy a mezőgazdaság elsovadása mindenütt a legvégzetesebb következményekkel járt. A belföldi gabona-termelés elhanyagolása buktatta meg Karthagót és Rómát s minden kétségen felül áll, hogy a gazdasági fejlődés és a jövő nagyság a hazai földben gyökerezik. Ezért a mezőgazdaság fejlesztése az iparosítás és többtermelés irányában a nemzeti megerősödésnek is legtermészetesebb módja és eszköze. De ehhez paritásos mérsékelt vámvédelem szükséges. Ez természetszerűleg kölcsönösen bizonyos áldozatot ró a másik termelési ágra, mint fogyasztóra. Ahol az egészséges iparfejlesztés előfeltételei adva vannak, a mezőgazdaság készséggel vállalja is — magasabb belátástól vezérelve — ezt az áldozatot. Azt azonban senki sem várhatja el józanul mezőgazdaságunktól, hogy termelési eszközeinek mesterséges és túlzott megdrágítása árán istápolva egyes iparágakat, saját jövedelmezőségének és versenyképességének ássa meg a sirját. Ilyen árat az iparfejlesztésért nem hajlandó és nem is fog a mezőgazdaság fizetni.

Azonban meggyőződése szerint erről nincs is szó, legfeljebb egyes túlzók tervezgetései mennek el idáig. Nem ismeri a kormány vámtarifa-tervezetét, csak az érdekeltségek előterjesztett és nagyobbrészt egymással össze nem egyeztetett javaslatait. Reméli azonban, hogy a kormány ott is, ahol a különböző álláspontok összeegyeztetése nem sikerült, meg fogja találni a helyes középutat, mert csak ez felelhet meg az ország egyetemes érdekeinek, mert csak ez szolgálja a belföldi termelés józan, megfontolt, mérsékelt és egyarányos védelmét, a belföldi piacnak a belföldi termelés részére való biztosítását.

Ezután nagy vonásokban, tételenként ismertette a szóló a mezőgazdasági érdekeltség állásfoglalását a főbb mezőgazdasági termények vámtételeire vonatkozólag és kimutatta, hogy a gabonanemüeknél a mezőgazdasági érdekeltség a régi autonóm vámtarifa tételeinél alacsonyabb, a termelési költségek, a termelési feleslegek, bel- és külföldi árviszonyok számbavételével kiszámított vámtételeket kíván, az állattenyésztés és a kertgazdaság egyes ágait azonban az eddiginél némileg

magasabb vámtételekkel kívánja, a változott viszonyoknak megfelelően, megvédeni. Utalva más államok hasonló irányu vámpolitikai kezdeményezésére, a szó az általános vámpolitikai irányzatba való beleilleszkedés szükségességét hangoztatta és semmi esetre sem tartja megengedhetőnek, hogy az agrár Magyarországon egyoldalú és túlzó ipari vámvédelem érvényesüljön, vagy hogy belföldi termelésünk kiviteli érdekeknek feláldoztassék.

Hogy a mezőgazdasági érdekelttség mennyire kész számolni a jogosult ipari érdekekkel, azt bizonyítja egyebek közt a kikészítési eljárás tekintetében elfoglalt álláspontja is, amely a legmesszebbmenő méltányossággal számol érdekelt iparágaink kívánalmaival. A mezőgazdaság is teljes tudatában van annak, hogy fejlődő hazai ipar, mint biztos fogyasztó s mint a gazdasági megerősödés tényezője, mily nagy jelentőségű. Viszont az ipar is kell, hogy számoljon a mezőgazdasági termelés érdekeivel és a két szempont bölcs összeegyeztetése lesz hivatva biztos és szilárd gazdasági pillérekkel megalapozni az erős, boldog, virágzó jövőjü Magyarországot.

Naményi Ernő: Nem egyes termelési ág egyoldalú nézőpontjából, hanem a szó igaz értelmében közgazdasági szempontból kell a vámpolitika kérdésével foglalkoznunk. Hogy ez az álláspont fedi az ország lakossága legnagyobb részének a mezőgazdaságnak, a kereskedelemnek és — last not least — az ipar túlnyomó nagy részének érdekeit is és hogy ez a nézőpont nagyon közel áll a szabadkereskedés felfogásához, az csak bizonyítéka annak, hogy „közgazdasági“ szempontból más álláspont helyes nem lehet. Az előadó urnak arra a megjegyzésére, mintha az ő álláspontját csak a „szabadkereskedelem álmodozói“ nem tennék magukévá, csak azt válaszolom: nem hiszem, hogy azok közül, akik a készitendő vámtarifához komolyan hozzászólnak, akadna a szabadkereskedelemnek bármily meggyőződéses híve, aki azt kívánná, hogy egyoldalúan oly törvényt hozzon a magyar nemzetgyűlés, amely az összes védő- és különösen pénzügyi vámokat egy tollvonással megsemmisítse. Ha azonban e pillanatban a szabadkereskedelemnek megvalósítása nagyon kevésbé valószínű, a védelmi rendszer — sőt végeredményben nem is a védelmi rendszer, hanem a tilalmi rendszer — ama apológiájából, amelyet *Ferenczi Izsó* ömértóságától hallottunk, egy tételt sem fogadunk el és foglalkoznunk kell ezenkívül azzal a kérdéssel is, hogy vámpolitikai tekintetben *e pillanatban* milyen álláspontot tartunk helyesnek.

A napokban igen szellemes kis irat került a kezembe, melynek írója abból a tényből, hogy egy, az emeletről ledobott kavics gyorsab-

ban ért le a földre, mint egy párna, megállapítja, hogy a gravitáció törvénye rég idejét mult előítélet, amellyel foglalkozni felesleges. Sok hasonlatosságot látok a kérdés multkor hallott beállítása és a füzetke álláspontja közt. A tilalmi rendszert, mint egyedül gazdaságot és termelésre vezetőt mutatja be az előadó ur, nem is igyekezve cáfolni azt, ami ellene felhozható és amit már könyvtárakra menő írásokban végérvényesen bebizonyítottak. A kérdés felvetését sem fogadhatjuk el. Az előadó ur azt az alternatívát állítja a rossz valutájú és iparilag fejletlen országok elé, hogy vagy felhasználják a csábítás és ösztönzés minden eszközét arra, hogy a foglalkoztatást és rentabilitást kereső idegen tőke segítségével, kiépítsék termelő apparátusukat ily uton megerősödve egy jobb jövő számára, vagy pedig beérik fizetőképességük mértékéig idegen készáruk behozatalával, míg elszegényedve és belső harcoktól kimerülve politikailag is prédájává lesznek egy gyarmatosító szomszédnak. Eltekintve e mondatban attól, ami csak frázis, mindenekelőtt az alternatíva második részével kell foglalkoznunk. Végre egyszer már szeretnők, ha ez az általános, bebizonyítottan hamis és ezerszer megcáfolt álláspont eltűnék a vámpolitikai viták fegyvertárából. Behozatal *à la longue* kivitel nélkül nincs. Lehetetlen tehát bármily ország részére behozni, anélkül, hogy exportáljon. Sőt maga a behozatal serkent leginkább exportra. A külkereskedelmi mérleg passzivitásából származó konkluziók levonását már igazán figyelmen kívül hagyhatnók, különösen akkor, amikor külkereskedelmi értékstatisztikánk a valuta-rothadás folytán a maihoz hasonló labilis alapon nyugszik. Teljesen hamis az a beállítás, hogy ma nálunk nincs termelés. Termelésünk van, nem csökkent nagyobb mértékben mint másutt, sőt kivitelünk sem jelentéktelen azokban az iparokban, amelyeknek természetes előfeltételei megvannak. Nem szabad azonban elfelejtenünk azt, hogy akár lesz vámvédelem, akár nem, ipari termelésünknek alkalmazkodnia kell ahhoz az új gazdasági alakuláshoz, amely Csonka-Magyarország szűk határai közt áll rendelkezésére a volt monarchia ötvenmilliós fogyasztási területe helyett. Szükségszerűen új vállalatok fognak alakulni, mások pedig bezárják műhelyüket, hisz a fogyasztóterület megváltozása mellett némely iparágunknak majdnem teljességét elvesztettük, más iparágunknak pedig teljessége megmaradt. Egyik-másik ipari nyersanyag teljesen hiányzik, holott feldolgozó ipar nagyrészen megmaradt és vice versa. Természetes tehát az a folyamat, amely egyes ipartelepek felállításával megindult, de épp oly természetes az is, hogy egyik-másik iparág, telephelyfeltétele megszűnt. Ezek az első iparok elhelyezkednek majd minden vámvédelem nélkül is, de ha többtermeléshez akarunk jutni, akkor egyes iparoknak — különösen azok egy részének, amelyek alakulásukat vagy fejlődésüket a háborus

viszonyoknak köszönhetőek — meg kell szünniök. Az a beállítás, mintha tilalmi rendszer nélkül itt nem lehetséges termelni, a leghatározottabban visszautasítandó. Súlyos kárt szenvedett az ország termelőereje a trianoni békeparancs folytán, de életképtelennek nem akarjuk tekinteni, amint ha a való tényekhez ragaszkodunk. nem is tekinthetjük annak.

Az előbb azt a sokat hajtogatott, de legtöbbször kellően át nem gondolt szót használtuk, hogy „többtermelés“. Végre egyszer már meg kell néznünk, hogy a védővám hiveinek többtermelést hirdető szólama mögött mennyi igazság van. Mindenekelőtt a mezőgazdasági többtermelés kérdését kell tekintetbe venni. Hogy e téren a védővámoktól semmi eredményt várni nem lehet, abban, azt hiszem, egyetértünk az előadó urral. Hogy azonban egyes mivelési ágakban milyen *aberratiót* idézett elő a védelmet követelő epidémia, arra frappáns példa az, hogy a mogyoró behozatalának meggátlását kívánták a termelés fejlesztése céljából; holott tudvalevően mogyorót eddig is főleg Olaszországból hoztunk be, melynek klimáját még a minden varázseszközzel rendelkező védővám sem telepítheti át hozzánk. Nem érthetünk egyet sem az előadó urral, sem Vágó tisztelt barátommal abban, hogy a mezőgazdasági termelést és ennek fokozását mint *quantité négligeablet* kezelik. Magyarország megcsönkítése folytán még fokozottabb mértékben lett mezőgazdasági jellegű ország, mint a háború előtt. Nem tagadom, hogy a földbirtokreform sainálatos módon sok tekintetben visszaveti a mezőgazdasági többtermelést, de mindenesetre tulzott Vágó tisztelt barátom összehasonlítása a környező országok „földbirtokreform“-jával. Legyünk tisztában azonban azzal, hogy a mezőgazdasági többtermelést semmiféle védővámmal tenyésztett ipari termelés pótolni nem képes és ipari termelésünknek is legfontosabb része az, amely természetesen támaszkodik fejlett mezőgazdasági termelésünkre s amelynek fejlődése mezőgazdasági termelésünk révén védővámok nélkül is biztosított.

A védővámmal idevarázsolandó ipari többtermelés képe pedig teljesen hamis. A védővámok nem ipari többtermelést, hanem kevesebb termelést vannak hivatva előidézni. *Amit a védővámok elérhetnek, az az ipari többféle termelés, és nem többtermelés.* Ne felejtjük el, hogy a hatvanmillió piaci helyett iparunknak csak alig nyolc millió — legnagyobb részét mezőgazdasági, tehát rendkívül kis szükséglettel bíró — lakosu ország áll rendelkezésére. Az ipari tömegtermelés tehát alig néhány cikkben támaszkodhatik kizárólag, vagy csak tulnyomó részben is a belföldi fogyasztásra. A többi cikkekben kivitelre kell iparunknak berendezkednie, aminthogy külkereskedelmi statisztikánk életképes iparágainkban igen jelentékeny kivittelt mutat fel: liszt, keményítő,

kaucsuk, bőr, gép, villamosgépek, izzólámpák stb. *A termelt értékek összessége a védelem folytán nem növekszik, mert a munkaalkalom nem emelkedik, csak eltolódik.* A nemzetközi verseny a munkát azokba a termelési ágakba koncentrálja, ahol tényleg „többtermelést“ lehet elérni s ennek folytán a termelt értékek összességét emeli. A védővám a produktív termelési ágakra való koncentrációt hiúsítja meg. A munkamegtakarítást — minden többtermelés alfaját és omegáját — teszi lehetetlenné a tőkének vámvédelem segítségével improduktív termelési ágakba való irányítása. Ha a viszonylagosan keveset gyümölcsöző termelési ághoz kötött munka felszabadul, megfelelően gyarapszik a gazdasági egész termelési lehetősége; a termelést tehát előmozdítja. A külföldi verseny egyes termelési ágakat tönkretesz vagy redukál, *c'est qu'on voit*, de a külföld nem adja ajándékba áruját és a belföld azokat csak áruval fizetheti — *des produits ne s'achètent que par des produits*, — és így, ha a külföldről akarunk vásárolni, többet kell termelnünk — *c'est qu'on ne voit pas*. A védővám nem látja azt, hogy az import, amikor egyes elburjánzott gazdaságtalan termelési ágakat kigyomlál, munkaerőt, talajt, tőkét teremt azoknak a termelési ágaknak, amelyek gazdaságosan produkálnak. *A behozatal előfeltétele a kivitel kifejlődésének, más szóval oly gazdasági ágak fejlődésének, amelyekben a nemzeti munkának nagyobb termelő ereje van, mint amilyenekkel az idegen munka rendelkezik.* A vámvédelem a nemzetietlen munkát védi a nemzeti munka rovására. A védelem nem mozditja elő a termelést, hanem megrögzíti kevésbé produktív ágakon. Csak a külföldi verseny kényszerítheti a belföld gazdaságát a legtermékenyebb utakra. Ha a nemzetközi árucserét kirekesztjük abból a birodalomból, melyet a háboru előtt elfoglalt, akkor többtermelésről beszélni nem lehet és a háborus károk jóvátétele tovább fog tartani, mintha a szabad verseny hatásait *nemcsak a fogyasztás, hanem főleg a termelés fokozása érdekében kifejtheti.* A megállapítás második része tehát nélkülözi a komoly, tudományos alapot. Az első rész sem különb. Azt mondja, hogy a rosszvalutájú és gyenge termelésű országok minden rendelkezésre álló eszközzel szerezzék meg a valutaerős országokban rentabilitás után váró tőkét. A jóvalutájú országok tőkéjének édesgetése tagadhatatlanul rendkívül fontos közgazdaságunkra nézve. E célból a lehető legteljesebb mértékben kedvessé kell tenni országunkat a befektetésre, de csak addig a határig, amíg közgazdaságunk érdekeivel összeütközésbe nem kerülünk. A rossz valuta magában még nem biztosít exportprémiumot, hanem csak a romló valuta. Ez is csak ideig-óráig tart és így a rossz valutájú ország számtalan bajával nem mindig kedves befektetési hely a jóvalutájú tőkésnek. Ne felejtsük el, hogy a jóvalutájú országok legnagyobb részé-

nek szintén súlyos gazdasági helyzete van és helyzetük, s így a tőke-képződés is csak úgy javulhat meg, ha a tőke a többtermelést előmozdító és így a gyenge valutájú országok vásárlókéességét növelő vállalkozásokban fog elhelyezkedni. Hogy az ilyen vállalatok alapításának előfeltételeit meg kell teremteni, az természetes. De az is igaz, hogy a vámvédelem éppen a legdrágább, a legerkölcstelenebb családok lesz akkor, amikor az állam mindent a tőke elidegenítésére követ el, amikor az ipari törvényhozás — amire Méhely Kálmán helyesen mutatott rá — tőkeellenes tendenciát mutat, amikor az adózási rendszer olyan, hogy végeredményben alig lehet elvárni oly tőkétől, amely nem tisztán uzso-ráskodás céljából jön, hogy megpróbálkozzék itt elhelyezkedni. Ha a tőke csalogatására minden mást megtennének, akkor talán lehetne arról beszélni, hogy a vámtarifa szerkesztése alkalmával ezt a nézőpontot is tekintetbe vegyék, de amikor e tekintetben semmi sem történik, akkor az alternatíva első részének fogalmazása épp oly kevésbé állja ki a bírálatot, mint a második.

Menjünk egy lépéssel tovább. Az előadó ur kijelenti, hogy a vámtarifa jellege a vámvédelem. Védni akarja a meglévő indusztriát és védelmet akar nyújtani a megteremtendő iparoknak. Tehát egész keretelés nélkül kimondja, hogy nem nevelővámot akar, célja nem az, hogy ipart neveljen, hanem hogy mindent, a meglévőt és meg nem lévővőt védje. Mindenkinek kedvez. A mindenkinek nyújtott kedvezés pedig, amint Léon Say helyesen állapítja meg, nem kedvezés senkinek. A védővám egyetlen célja az lehet — amint ezt a védővám egyik legjelesebb theoretikusa, Fontana Russo, megállapítja — hogy a tőke átmenetét egy szenvedő termelési ágból egy nagyobb hasznot biztosító termelési ágba megkönnyítse. Ez a cél, a tőkének a gazdaságosabb termelési ágakra való koncentrációja — ami a többtermelést egyedül képes elősegíteni — a beteg termelési ágak védelmével meggyúsul, semmivé lesz. *A beteg termelési ágak védelme nem jelent mást, mint a fogyasztó zsebéből lehetővé tenni oly iparágaknak fennmaradását, amelyeknek természetes létalapja nincs meg.* Ez pedig a többtermelést lehetetlenné teszi és az egész gazdasági életet beteg és ingatag alapokra helyezi. Védhető volna talán az az álláspont, hogy védővámokkal istápoljuk azokat az iparokat, amelyeknek organikus előfeltételei megvannak, de funkcionális okoknál fogva magasabb előállítási költségeik vannak, mint külföldi konkurrensaiknak, de a mindenkinek nyújtott védelem senkit sem véd, hiszen nem tesz mást, mint általános drágulást idéz elő és mindenkinek árt, kivéve annak a kevésszámú tőkésnek, akiknek életképtelen ipara így esetleg a köz rovására tarthatja magát. Az előadó ur kijelentette, hogy az itt elfoglalt álláspont hamis, azonban e

kijelentés indokolásával adósunk maradt. Nem érdeke ez az általános védelem senkinek sem. Nem érdeke első helyen az ipar ama részének, amelynek létezése a természetes feltételek folytán biztosítva van. A vámvédelem drágábbá teszi az előállítás költségeit, felemeli a munkabérek névleges összegét és súlyosan károsítja azt az ipart, amely a külföldi versenyt védelem nélkül diadalmasan kiállhatta volna. Különösen áll ez akkor, amikor a belföldön — mint Csonka-Magyarországon — csak rendkívül csekély piac áll rendelkezésre. Gondoljunk csak izzólámpa- és villamossági iparunkra. Azokban az ágakban pl. az izzólámpakészítés, melynél a belföldi árak a külföldinél alacsonyabbak és a villamos motorgyártás bizonyos ágaiban a védelem nem jelent semmit, de megdrágítja a termelést. Még súlyosabban terheli a védelem az összes minőségi és továbbfeldolgozó iparokat. A minőségi ipart, melyet legtöbbször a kis- és középipar képvisel, a vámvédelem nem védi, ellenben a külfölddel szemben versenyképtelenné teszi. Kárpitos-, női konfekció- és részben műasztalos-iparunk versenyképessége a nyers- és segédanyagok megdrágításával teljesen megszűnik, megszűnik különösen az elszakított országrészekben, ahová pedig nemcsak gazdasági, de politikai érdekeink is az összeköttetés fenntartását követelik meg. Csökken versenyképessége nem utolsó helyen a vámvédelem folytán forgalomba került áruk gyenge minőségénél fogva. De az ipar köréből is a legsúlyosabban érinti mindazokat az iparokat, melyeket természetükénél fogva nem lehet védelemben részesíteni. Így az építési iparokat és az élelmezési iparok jelentékeny részét is. De súlyosan károsítja a kulturális és magasabbrendű szükségleteket kielégítő iparokat, melyektől elvonja azokat a fogyasztókat, akiknek jövedelmét a vámmal megdrágított elsőrendű élelszükségletek beszerzése emészti fel. Hogy ezekre az iparokra nézve a vámvédelem káros, azt a védővám oly lelkes híve, mint *Grunzel* is, elismeri. De a védővámok az ipar tulnyomó nagy részére a nagyrészben a kis- és középipar keretei közt dolgozó feldolgozó iparra nézve még sokkal nagyobb kára és veszedelme is van. Ez az ipari koncentráció egészségtelen fejlődése, a monopóliumok kiépítésének szükségszerű provokálása. Maga az ipari koncentráció természetes követelménye a gazdaságos termelésnek és nem akarom sem a védővámok javára könyvelni, sem pedig bűnükül felróni azt, hogy a nagyüzemek foglalták el a termelés legtöbb ágában a kisipar helyét. De igenis teljesen egészségtelen fejlődésnek tartom az ugynevezett vegyesipari vállalatok keletkezését, melyek az iparosok széles rétegeit akkor teszik tönkre, a termelés gazdaságosságának minden fokozása nélkül, amikor akarják. Így gondolok a bőrgyárak, cipő- és bakkancs-készítő műhelyeire és a posztógyárak konfekcionáló telepeire. Ezek az

üzemek a védővámok útján monopóliumhoz jutnak, mert a nyersanyag vámjából származó haszontöbbletet a verseny kiküszöbölésére fordíthatják, akkor instituálhatnak a maguk részére monopóliumot, amikor ezt akarják. Hogy pedig a feldolgozó iparnak ez nem érdeke, azt még a vámvédelem legbuzgóbb apostolai is beláthatják.

A vámvédelemben az iparnak az előadó ur szerint érdektársa az államkincstár, amelynek a védővámokból gazdag jövedelemforrásai vannak. Ezt az állítást még sokkal kevésbé van módunkban elfogadni, mint az elsőt. Nem akarok most belemenni a pénzügyi és védővám különbségének taglalásába. Legyen szabad csak utalnom az előadó ur egvik hivatali elődjének több mint 30 év előtt megjelent hatalmas vámpolitikai munkája 511. lapjára. Az a védővám, amely pénzügyi eredményeket mutathat fel, rossz védővám, ha pedig a pénzügyi vám a behozatalt megakasztja, rossz pénzügyi vám. A kettő összezavarása az elérendő cél megghiúsítására vezet. *Nem szenved kétséget, hogy pénzügyeink mai állapota mellett pénzügyi vámokra szükség van* és az előadó ur fejtegetéseiben sajnálattal nélkülözzük az erre vonatkozó felvilágosításokat, holott nagy a gyanunk, hogy egyes pénzügyi vámok kulcsának tulhajtásával veszélyezteti a tarifatervezet az elérendő eredményt.

A harmadik érdekesoportra nézve, melyet az előadó ur felsorakoztat a mezőgazdákra nézve, sem oszthatjuk álláspontját. A mezőgazdasági termeléssel összekapcsolt ipar a múltban sem szorult védelemre s a jövőben is azok közé az iparok közé tartozik, amelyeknek természetes előfeltételei meglévén, a vámvédelem inkább káros, mint hasznos, hogy pedig a mezőgazdasági termelés oly irányba terelődjék, amely csak a védett, de természetes előfeltételekkel nem rendelkező iparok nyersanyagellátása szempontjából kívánatos, azt sem a mezőgazdaság sem a többtermelés szempontjából kedvezőnek nem tartjuk. Végül, hogy a mezőgazdáknak miféle előnyt nyujtana az a körülmény, hogy iparcikk-szükségletüket — hála a védővámoknak — drágábban fizethetik, holott mezőgazdasági termékeiket — ha, amint reméljük, tényleges mezőgazdasági vámok nem lesznek, — csak a mindenkori világpiacon hozhatják forgalomba, azt igazán nem tudjuk.

Végül még a kereskedelem szempontjából néhány szót. A kereskedelemnek az ország meggesonkítása folytán előállott helyzet konzekvenciáit épp úgy le kell vonnia, mint más termelési ágaknak. A kereskedelemnek a vámok ellen két szempontból lehet és kell állást foglalnia: Először a kereskedelemnek éltető eleme a szabad mozgás. Minden, ami szabad mozgásában megakadályozza, veszélyezteti azt a tevékenységet, melynek hasznosságát, azt hiszem, komolyan senki sem

vonja kétségbe. De sokkal inkább sérti meg a kereskedelem érdekeit a védővámok árdrágító hatása és ezáltal a szükségleteknek kényszerű összezsugorítása. A jövedelmeket a védővámok által előidézett árdrágítás folytán teljesen felemésztik a legnélkülözhetetlenebb életfenntartásra szükséges kiadások és a kereskedelem legfontosabb kívánságát — a nagy forgalmat — lehetetlenné teszik. Ebből a szempontból a kereskedelem érdekei teljesen azonosak a fogyasztók érdekeivel.

Vajjon vannak-e fogyasztók? Az előadó ur megállapítása után alig merem kimondani, hogy van Magyarországon kb. nyolc millió fogyasztó, akinek érdekeit a legteljesebb mértékben sérti a vámvédelem. Ezt a kérdést a fogyasztók létezésének kétségbevonásával elintézni nem lehet. A termelés végcélja a fogyasztás és minden termelési politika csak akkor célirányos, ha a fogyasztó szükségleteinek legolcsóbb kielégítéséhez vezet. Már pedig a védővám — mondja valahol Matlekovits — nem egyéb, mint rendkívüli adó, amelyet a fogyasztók nem is az államnak, hanem a védett cikk gyártóinak és termelőinek fizetnek, tehát igazságtalan megterhelése a népesség egy részének a másik rész javára. Az előadó ur beállítása szerint — a kizárólagos fogyasztók kis rétegétől eltekintve — a népesség többi részét a védővám nem károsítja. Ezt közelebbről kell megvizsgálnunk. Kétségen felül van, hogy az a csekélyszámu ipari tőkés, akinek különben életképtelen gyára a védővám folytán lesz rentábilis, nagyobb hasznot hajt a védővámtól, mint amennyit, mint fogyasztó, általa szenved. Ezzel a néhány száz emberrel azután be is zárul azoknak a fogyasztóknak sora, akiket a védővám nem károsít. Amint fentebb kifejtettük, az egyébiránt életképes iparoknak a védővám nem használ, sőt határozottan árt. A kis- és kézműiparosok nagy tömegét még érzékenyebben sújtja a vám. Amint már mondtuk, a kisiparost sújtja a védővám az ipari vertikális koncentráció elősegítésével, a drágulás folytán csökkent, kereslettel, a nyersanyagok és főképpen a szerszámok és gépek drágításával, valamint a névleges munkabérek emelkedésével. Védelmet a kis- és kézműiparnak a vám nem nyújt, többek közt azoknál az okoknál fogva sem, amelyekre *Méhely* Kálmán rámutatott, de minden kisiparost sújt a védővám, mint fogyasztót, megdrágítva összes szükségleti cikkeit. Végül minden iparost kivétel nélkül sújt a védővám a külföldi haladás távoltartásával, amint helyesen jegyzi meg *Guyot: les protectionnistes n'ont qu'une préoccupation: défendre leurs compatriotes contre les progrès du dehors!*

A kereskedő érdekellentétét a védővámmal szemben már fentebb kifejtettük, minthogy a védővámából hasznot nem huz, természetesen a fogyasztót minőségben viselt kárt teljes egészében tartozik viselni.

A mezőgazdákra a védővám, amint már kifejtettük, feltételezve, hogy mezőgazdasági vámokat nem alkalmaznak, semmi hasznot sem hajt, de mint fogyasztókat, őket is sújtja. Végül a munkásságra nézve kell a vámok hatását tekintetbe vennünk. *Vágó József* felemlítette, hogy a régebbi szocialisták közt van olyan, aki a védővámot a munkásság szempontjából kívánatosnak tartotta. Erre csak azt válaszolhatom, — eltekintve a régiek közül *Marxtól* és *Engelstől* — a mai szociáldemokraták legkiválóbbjai ellentétes állásponton vannak; hogy csak a német szociáldemokrácia szellemi vezéreit említsem, úgy *Kautsky*, mint *Bernstein* a leghatározottabb szabadkereskedői álláspontot foglalják el (hozzátehetném még a magyar *Szabó* Ervint). Véleményem szerint a munkásosztálynak semmi esetre sem lehet érdeke a védővám. A produkált értékek összegét a vámvédelem nem öregbiti. A vámvédelem által a munkaalkalmak nem növekednek meg, csak eltolódnak. Ha a vámvédelem a behozatalt csökkenti, bizonyos ágakban növekedik a munkaalkalom. De ugyanakkor más ágakban csökken, mert az import megakadályozása maga után vonja az export csökkenését is. A munkaproduktumok olcsóbbá tétele — a szabad verseny által előidézett növekedése a produktitásnak — szükségszerűen a munkások gazdasági helyzetének megjavításához vezet, a munkapiac állandósításához és a munkabér emelkedéséhez. A szabad verseny mellett a belföldi munkaerők után való kereslet nem fog csökkenni, csak eltolódik, mert a behozatal növekedésével a kivitel is növekszik, de a munkabére emelkedik, mert egyenlő munkáslétszám mellett az összmunkaeredmény növekszik. A védővám, mert az olcsóbbodásnak, vagyis a produktitásnak akadályt gördít útjába, az általános bérszínvonalat a lehető maximum alá nyomja és így egyik oka a „tömegnyomoruságnak“. A munkabérre csak a produktivitás lehet befolyással. A nemzetközi verseny folytán a munka azokba a termelési ágakba koncentrálódik, ahol többtermelést lehet elérni és így a munkások jövedelmét is megfelelően lehet emelni. A munkások bére, ismétlem, csak az összgazdaság produktivitásának emelkedésével, a közgazdasági termelési költségek megtakarításával, az össztermelés emelésével emelkedhetik. A védővámval betelepített iparok sem alkalmasak a munkabérek emelésére, mert bár a munkaalkalmak növekednek, új hazájában a mesterségesen betelepített ipar kisebb produktivitással dolgozik. Bár növekszik a munkaalkalom, de csökken a produktivitás és vele együtt a bérszínvonal. Ez a munkásosztály termelői érdeke; és ez nem szól a védelem mellett. Mint fogyasztó természetesen nem foglalhat állást a megélhetés drágítása mellett, hisz a drágulás folytán életszínvonala csökken és újabb küzdelemmel képes csak régi színvonalát visszanyerni. Még csak egy

téves beállításra akarok rámutatni. Előadó ur azt mondta, hogy a jövedelmek 80—90 százaléka oly szükségletek fedezésére fordittatik, melyeket nem drágít a vám. Nem akarom kritika tárgyává tenni azt, hogy a szóbanforgó kiadások tényleg a jövedelmek 80—90 százalékát emésztik-e fel. De az semmi esetre sem fogadható el, hogy az élelmiszerek, lakás, fűtés, világítás, villamos, vasut árát a vámvédelem nem emeli. Az iparcikkek felemelt ára vonja maga után az élelmiszerek árának talán az indokoltnál is magasabb emelkedését, az építési anyagok emelkedése a lakbért, az elektromostelegek, gépek és kocsik és főleg az összes üzemi szükségletek árának emelkedése a villamos világításét, a vasutét nem is beszélve a bérek névleges emelkedésének lavinájáról.

Az előadó ur megállapítja, hogy a kormány feladata, hogy az egyes termelési ágakat a legcélravezetőbb módon előmozdítsa és az érdekellentéteket kiegyenlítse. Ha az általa előadott elvek alapján véli majd a kormány ezt a feladatát teljesíteni, akkor nagyon helytelen uton fog haladni. Láttuk, hogy az a rendszer, amelyet helyesnek tart, a nemzeti termelést növelni nem képes és egész kisszámú érdekelt kedvéért a termelők és fogyasztók széles rétegeinek érdekeit feláldozza.

Meg kell azonban állapítani, hogy tulajdonképpen nem is a védővám rendszerét óhajtja instituálni, hanem a tilalmi vámok rendszerét a vámvédelemnek oly mérvét állapítva meg, amely tilalomnak felel meg. Lehet vita tárgya, hogy egyes iparágaknak oly mértékben engedélyezzenek vámot, hogy ez az ipar funkcionális hátrányait kiegyenlítse, de az oly vámok statuálása, amelyek tilalmi jellegűek, az iparnak elsatnyulását, a fogyasztóközönség részére pedig a rossz és drága árukra való utaltságot jelentik. Az előadó ur azt az álláspontot foglalja el, hogy a valuta — ugy a bel-, mint a külföldi valuta — ingadozásainál fogva a védővámoknak biztonsági koefficienszt kell magukban foglalniok és nem lehet a háboru előtt megállapítást nyert százalékokkal megelégedni. A vámoknak nem védelmi, hanem tilalmi jelleggel való felruházása, az egész közgazdaságnak, az iparnak, a védett iparnak csak úgy, mint a nem védhetőnek, mezőgazdaságnak, kereskedelemnek, a kultura minden vonatkozásának a nemzetek versenyéből való kizárását, izolálását jelenti, gazdasági numerus clausust, amely csakis általános elsatnyulást, visszafejlődést, a többtermelésnek teljes kizárását vonja maga után. És mégis az előadó urnak azzal a megállapításával, hogy a mai valutáris és termelési viszonyok a vámtételek pontos megállapítása elé majdnem leküzdhetetlen akadályokat gördítenek, akkor, amikor egy hosszú időre szóló vámtarifa megállapításáról van szó, nagyrészen egyetértünk. De egész más konkluziót kell levonnunk. *A mai idő vámtarifa készítésére teljességgel alkalmatlan. Az áraknak.*

a termelésnek mai anarchikus állapotában a rothadt valuta országlása idején vámtételeket megszabni nem lehet. Ebből pedig azt a következtetést kell levonni, hogy a vámtarifa elkészítése ma nem időszerű s hagyni kell arra az időre, amikor az elkészítésre okvetlenül szükséges adatok stabilitása félig-meddig meglesz. Bármennyire nincs is a mostani vámtarifa testünkre szabva, foltozgatással ideig-óráig lehet használni és semmi sem sürgéti az új vámtarifa életbeléptetését. Önrendelkezési jogunk megvan, — úgy mondják — tehát élnünk kell vele. Önrendelkezési jogunkat senki kétségbe nem vonja, de rajtunk áll, hogy milyen hasznát vesszük. Ha csak az önrendelkezési jog kihasználása kedvéért készítünk új tarifát, akkor úgy teszünk, mint az iskolásfiú, aki új bicskáját az iskola padjain próbálja ki.

„Alkudozási eszköz gyanánt a tarifának magasnak kell lennie.“ Ez az álláspont körülbelül annak az intézkedésnek felel meg, mint amikor a hadvezér katonáit *egy jó* puska helyett *két rosszal* szereli fel. Egyes vámtételeknek magasabb megállapítása, ha ez jól megfontolt, célirányos tervnek megfelelően történik, tárgyalási szempontból helyes és a tárgyaló felek pozícióját és így végeredményben a szabadabb cserét előmozdítja. A biztosan célbavett ellenfél ellen irányuló harci tarifa sokkal könnyebben kiküszöbölhető, mint az áruk nagy számát érintő magas tarifa. A felemelt vámok tárgyalási eszköz gyanánt kevésbé hasznosaknak bizonyultak, mint a mérsékelt tarifa. Németországban a *Caprivi*-féle tarifa hasznos eszköznek bizonyult, éppen azért, mert mérsékelt tételekkel indult és az ellenfeleket nem tullicitálásra, hanem mérséklésre bírta. A fenyegetés politikája helyett a csalogatás politikáját követte. És ez lehet a kis Magyarország részére az egyetlen célra vezető politika. A visszatörő vámok alkalmazása — mondja *Smith* — lehet jó gazdasági politika is, ha van arra valószínűség, hogy ez a rendszabály a sérelemes magas vámok vagy tilalmak visszavonására fog vezetni. A mostani viszonyok köz ez a reménység nincs meg. Nincs meg már csak azért sem, mert az ellenfelek pozícióival nem vagyunk tisztában, mert az egész európai vámpolitikában a lehető legteljesebb provizórium van és nem tekinthető a mai vámpolitikai helyzet semmi tekintetben sem megállapodottnak és véglegesnek.

A világháború meghazudtolta azt a gyakran hangoztatott moddást: *Si vis pacem, para bellum*. Helyette igaznak bizonyult az a másik helyesebb axióma: *Si vis pacem, quaere socios*. Ha békét akarsz, keress szövetségeseket. Ha a gazdasági békét, a békés gazdasági termelést akarjuk elérni, ha ennek a szerencsétlen országnak biztosítani akarjuk a gazdasági fejlődést és megerősödést, akkor nem a kis országok részére legalkalmatlanabb öltözékben: állig fegyverzetben kell szövetséges-

társakat keresni, — mert ez a divat a leggyorsabban talál követőkre — hanem békülékeny, megértő politikát kell már a vámtarifában is dokumentálni. Tárgyalási szempontból is a mérsékelt vámokat tartjuk tehát helyénvalóknak. Így talán találunk szövetségesekre, talán sikerül majd vámpolitikai uton visszaszerezni azt a nagy fogyasztási területet, amelyet elvesztettünk és amelynek visszaállítása nem csak mezőgazdaságunknak — termelésünk gerincének — hanem iparunknak is létérdeke és az ország boldogulásának leghathatósabb előmozdítója.

Keleti Kornél: Mielőtt felszólalásom lényegére áttérnék — óvás a szabad kereskedelmi veszélyes propaganda ellen, intelem a szabad kereskedelem utópiának romboló hatására állami jólétünkre — dr. Naményi ur néhány megjegyzésére ki kell térnem. Mig el kell ismernem, hogy dr. Mutschenbacher igazgató ur (az OMGE részéről) felszólalásában sok igaz és Méhely államtitkár ur felszólalásában sok méltányos álláspont van, bár elvileg más a felfogásom, tagadnom kell kezdettől végig dr. Naményi felszólalásának igazát. Felszólalásom menetében többször vissza fogok térni Naményi dr. ur be nem bizonyított állításainak helytelenségére, de vannak tételek, amelyek bele nem férnek előadásom gondolatmenetébe. Így pl. az, hogy *a behozatal csökkentése a kivitelünket csökkenteni* fogja. Én úgy látom, ha a behozatal az itteni termelés következtében csökkenni fog, ellenkezőleg az itteni többtermelés magával fog hozni bizonyos, eddig nem alapozott termelő export felesleget is. Azt állítja, hogy a *földbirtok reform* ellen Vágó szerkesztő ur által felhozott érvek helytlenek, mert a megszállt területek erőszakos, hozzá nem értő kezei, nem pedig a reform maga okozta a termelési csökkenést.

Tisztelt Uraim! Vágó szerkesztő ur csak tulfinoman kezelte a kérdést. Tudjuk, hogy ott a termelés csökkenése tényleg más tényezőkre volt részben visszavezethető, de tudjuk azt is és Mutschenbacher igazgató ur nem fogja tagadni, hogy nálunk is és mindenütt, amely kevésbé lehet elkerülni a fokozatos földosztást, éppen olyan kevésbé lehet kélttségbevonni, hogy ez mindenütt termelés-csökkenéssel jár. Ezért nem hajtják végre a német szocialisták a földbirtokreformot. Ez a kérdés a nagybani belterjes gazdaságban találja feleletét és ma már elismert tény. Ez és más kérdés készítheti a mezőgazdaságot arra, hogy ma *iparpártoló politikát* folytasson. Mi nemcsak azon termelések fokozását tartjuk fontosaknak az országban, melyeket a mezőgazdasági ipar szolgál, mint nyersanyagszállító, de azokat is, melyeket a mezőgazdasági ipar, mint fogyasztó felhasznál. Ma a mezőgazdaság Európá-

ban kiváltságos helyzetben van. A kereslet és kínálat viszonya nagyon kedvezően változott javára az árak beállításában azáltal, hogy Oroszország hosszú időre szállításképtelen, a kelet és a Balkán visszaesett produkciójában és Amerika hosszú időre túl magas valutájával nem komoly árkonkurrens. Ezt az időt fel kell használnia a mezőgazdaságnak arra, hogy neveljen magának oly fogyasztót, mely később, ha megerősödött, áldozni tud számára. Minden termelésre a belső fogyasztás a létalap, mert nem lehet olyan valutáris konjunkturákkal örökre számolni, mint amilyen az izzólámpa és gummigyártás, melyeket Naményi dr. ur felhozott. Ezek az iparok ma széleskörű berendezkedésük és ezen berendezkedés nehézsége által vezetnek, de előbb-utóbb külföldi vevőik fegyverkezhetnek és tilalmak által a dumpinget korlátozzák (mint Németország), vagy saját iparuk által pótolni fogják a nagy kiviteli konjunkturát. Ma az ország mezőgazdasági foglalkoztatása a 48% között mozog. *Több mint 50% nem mezőgazdaságból él.* Ez a hatalmas százalék indokolja azt, hogy biztos létalapot, termelő munkát kell ezeknek garantálnunk jövőre. Nagyon esodálkozom, hogy dr. Naményi ur fél a *munkabérek emelésétől*. Ez szükségszerű és helyes fejlődés az ipari állam életében és nagyon furcsának tartom ily érvelni harcolni, mikor arról van szó, hogy a nemzeti jólétet emeljük többtermelés által. Ez helyes irány és az államnak törekedni kell a helyes uton emelni egyedjeinek kereseti képességét. Az az állam végez tökéletes belterjes ipari gazdálkodást és fog a legtöbb termelő erővel birni, tehát idővel leggazdagabb lehet, mely ipari termelését minden ágában saját területén lehető tökélyre hozza és amelynek területe, mezőgazdasági berendezése elég nagy, hogy ipari munkásságának élelmezését és nyers-terményeit nagyobbrészt ellássa. Ez a mezőgazdaság nemes feladata. Váltó, melyet majdan az ipar fedezni fog. Dr. Naményi ur felszólalása mintha a *kisipar nevében* történt volna, rossz szolgálatokat tesz nekik és szomorú volna az ország ipari fejlődését ezen szempontból tekinteni. A fejlődő gyáripár és nehéz ipar sokkal több mellékmunkát, új foglalkoztatási ágakat fog majd nyujthatni a kisiparnak, mely a gyáripár árnyékában jól el fog férni. Téves az a beállítás is, mintha a gyáripár *csak azon néhány 100 embernek* adna foglalkozást, akik közvetlen kereseti forrással vannak érdekelve az ország iparában. Nemcsak ügyvédet, orvost, állami adminisztrációt foglalkoztat az ipar, de táplálja minden egyes erecskéjét annak a komplikált véredényhálózatnak, melyet az ország közgazdaságának szoktunk nevezni. Nehéz átlátni, követni a véredényhálózat forrását, menetét, összefüggését, csak amikor ellankad, megakadozik, — mert tápláléka kimarad, elfogy — akkor vesszük észre, hogy az egész szerves test egy fejlődő tagját lassan meg-

bénítottuk. Sokkal többet hoz egy fejlődő, erős gyáripár az *építkezés* közvetlen és közvetett többtermelésére, mint egyes alkatrészek némi drágulása, eltekintve attól, hogy a téglá, mészégető és cementipar nekünk oly tultengésben, többletben maradt meg, hogy önszabályozással korlátozná az árak indokolatlan emelkedését. Bevitelre ezen főépítkezési alkatrészekben nem szorultunk és nem is fogunk szorulni. Nem tudom, milyen drágulástól félti az építőipart Naményi dr. ur.

Ellentétben Méhely államtitkár urral, ki kell jelentenem, hogy a tervezett vámtarifa *nem prohibítív*. Autonóm vámtarifa más beosztású és magasabb tételeket is tartalmaz, mint a régi. A mi emlékezetünkben csak a szerződéses vámok maradtak meg, melyek, sajnos, az autonóm tételek lefaragásából keletkeztek. Remélem, hogy itt nem fog már annyira sor kerülni a lefaragásra, mely azért is veszélyes, mert minden ententebeli államra kiterjeszkednék. Méhely államtitkár ur „do ut des“ elvét veszélyesnek tartom. Veszélyesnek tartom, hogy mi lemondjunk önállóságunk védekezéséről „egy-egy bekapcsolódás“ reményében. A gazdasági lefegyverezés ezen aktusa után odaadnók magunkat a külföld átszivárgásának. Ha mi saját intelligenciánknak ipari és, állítom, a vele kapcsolatos kereskedelmi foglalkozását megfojtjuk, ugy ez nagyon bele fog kapcsolódni a környező Európába, magyarán mondva ki fog vándorolni. Nem hiszem, hogy Svájnak nyereség volt, hogy Haggenmachereket és Drehereket adott nekünk, az nekünk lehet nyereség, ők a veszteség számlára írhatták. Ki fog és ki kell innen intelligenciának kerülni és helyes, ha főiskoláink erre a külföldi érvényesülésre készülnek, de a java maradjon itt magnak.

Tiltakoznom kell, hogy országunk külföldi, kedvezőbb megítélése reményében, odaadjuk országunk fogyasztóterületét a külföld ipari terjeszkedésének, gazdagodásának. Ez olyan lépés volna, mint a Franchet d'Esperay-féle belgrádi fegyverletétel, amely a Diaz fegyverszünet után kiszolgáltatta nemzetünket, elárulta védelmi létjogát, ellenszolgálat nélkül. A *vámtarifa* már csak azért sem prohibítív, mert tételei átlag 25—30%, legfeljebb 50—60% vámot rónak ki. Ezzel szemben Amerika, mely az imént jelentette meg új vámtarifáját, 120%-ot mutat ki. Ellentétben áll ez a tény és a többi szomszéd és környező államok új megjelent vámtarifája Naményi dr. ur állításával, hogy minek jelentetnénk új vámtarifát, mikor ez másnak eszébe sem jut. Anglia 33% plus vámmal él a dumping ellen. Felfogásom szerint a mi vámtarifánk éppen nem nyújt elegendő védelmet. Nem beszélhet itt tulajdonságokról, csak az, aki csoportos tételek beosztásánál egyeseket kiragadott. Mert hiszen eltolódások egyes beosztásoknál elkerülhetetlenek. Hogy miért *kellett új vámtarifa*? Méltóztassanak ennek a régi vámta-

rifának Mária Terézia korabeli áruisméjét, árucsoportosítását, beosztását tekinteni és akkor nem fognak csodálkozni. Egyes tételek már egész üres, kihalt osztályok, másokban már nem lehet pótrendeletekkel, vámmagyarázatokkal boldogulni. Ha ma katonai szolgálati szabályzatot íránk, bizonyára nem a régi hasonló, avult szabályzatot vennők elő, amely a Monarchia konzervatív tradícióin alapult. Hogy miért kellett sokszor magasabb védvám:

1. Mert a cikkek aranyparitásban drágultak, a régi vám a régi százalék arányát nem fedezi. Olcsóbbodás e téren nem valószínű.

2. Mert háborus elzárkózottságunkban sok oly ipar keletkezett, melyre régen remény sem volt. A kozmetikai iparnak pl. a likőr-iparnak, melynek igen kevés reménye volt a külfölddel megküzdnie, a gyógyszer, a tápszer iparnak erős új alakulásai vannak.

3. A luxus-cikkek megadóztatására a bevitel kapcsán kell a takarékos államnak gondolnia.

4. A régi vámtarifa, sajnos, szakértők nélkül, diplomáciai uton és nem kereskedelmi megítélés alapján keletkezett az érdekelttség bevonása nélkül. Főleg a német befolyás és hatalmi állás jól informált képviselői útján előre nyomást nyakorolt reánk.

5. Az osztrák testre szabott vám sok helyütt gyöngébb és kevésbé amortizált iparunknak csekély, pl. textil- és vasiparunknak, melynek befektetései részben még létesülnek. Ezek a vámok később részben kiegyenlíthetők.

Tévedés azt hinni, hogy a *nyersanyag és félgyártmány* helyzete meg van nehezítve. Ez csak azon nyersanyagokra áll, amelyek az országban készülnek. Sőt ellentétben a régi vámtarifával, itt pénzügyi vámot a produkció terhére nem ismer a tarifa, a nyersanyagok ma vámmentesek. Hasonlóképp az oly iparok termékeinek *vámiétele* felfüggesztés alatt áll, melyeket még nem készítenek elég jó minőségben és mennyiségben és csak ezek helyes megállapítása után léphet életbe. Kell ez az új *vámtarifa*, éppen ezen differenciált vámtarifa, a régi osztályozott, különféle aranyparitású vámrendszer helyett, mely a protekcionizmus felé vezet. Ezen a mai vámtarifán vörös fonál az örökös megalkuvás a politikai többséges agrárfogyasztóval. Hathatós és félelmetes eszköz bármely kormány kezében az ipar egyes renitens szakmáival szemben. Ezzel a kiváltságos változó rendszerrel szakítani kell. Ezek az új vámtarifa keletkezésének szükségszerűségei. Megállapításánál hatalmas kutforrás volt a *vámpolitikai központ 1915. évben* kidolgozott 6 kötetes munkája. Az ott összegyűjtött tapasztalatok voltak mindenkor indokai a már akkor kívánt taxációnak és az érdekképviselők vitájában nem egyszer idéztek e munkával kezükben érveket álláspont-

juk mellett. Persze az elavult beosztás, az ország új alakulása és a háború következményei sokat változtattak a helyzeten.

A szabad kereskedelem érveléseinél leginkább azon kell esodálcokoznom, midőn országunk csekélyke kisiparát *a magyar globus* szempontjából virágzó és nagy gyáriparnak tüntetik fel. Nem beszélek Jugoszlávia és Románia iparáról, sem Amerika és Angliáról, de Ausztria, Csehszlovákia, sőt Olaszország messzemenőleg jobban indusztriálva vannak. Az egész magyar gyáripár elfér a német Industrieviertel egy sarkában. igazolja ezt a lóerő és munkáslétszám. Mi nagyon is agrár állam vagyunk. Békében Ausztria mezőgazdasági gyarmata és ebből ki kell dolgoznunk magunkat. Én is teljesen igazat adok Méhely államtitkár urnak, hogy a *fogyasztás* bizonyos mértéke előzze meg az ipari fejlődést. Hiszen a külkereskedelmi statisztika passzív bilanzán, a bevétel alapján áll a vámvédelem iparpártolása. Hogy ez a vámvédelem *monopolisztikus* törekvésekre ad alkalmat, az lehetséges. Mint minden gazdasági életben, itt is alakulhatnak ilyen hatalmi csoportosulások. Ellenszerük maga a gazdasági fejlődés. Nem féltém tőlük az országot. Ne felejtjük azonban el, hogy vannak gazdasági külső alakulatok, trusztok, amelyek nem nemzeti szempontunkból, — ismerve gazdasági berendezkedésünket — alakítanak monopolokat, uralják helyzetünket a szabad verseny és kereskedelem teljes kizárásával. Minket kizsákmányolnak! Ilyen volt szakmámban és ma is ilyen a Solvay szóda-kartell, ilyen a sárga vérlugsó, az európai chromkartell, ma a kátrányfesték és formaldehyd ármegállapodás. A kartellek uralmát tehát nemesak a védelem adja meg: küzdelmi tünet az erők harcában! Mindenütt lesz gyenge, kizsákmányolt és elnyelő moloch, védvám nélkül is. Nem annyira hanyatló, mint *küzdelmes* korszakban élünk, melynek politikai katasztrófája csak a mohácsi vész, vagy a 48-as levert szabadságharcához hasonlítható. Mindig az volt az ellenség célja, mőt Ausztria kísérelt meg Kolonies szavaival: Magyarországot koldussá tenni és azután felszivni. *Ez az éles gazdasági harc*, melynek súlyos következménye gazdasági teljes letörésünk lehet. A 4 éves súlyos katonai világháború után egész Európa gazdasági harcban áll, melynek célja az, hogy az erősebb gazdasági kolóniát csináljon magának a gyöngéből. Nemesak anyagi cél ez, de diktálja a háborúnyertes félelme, hogy az elkövetett politikai erőszak megtorlását eshetőségeiben csökkentse, vagy elvegye. Itt is ellentétben állok dr. Naményi urral és mellettem szól a történelem és az utóbbi idők eseményei. Kedves odaadással, barátságos mosolylyal mit érnénk el? Nézzük Ausztria példáját és azt a könnyörtelen játékot, mit vele üztek. Súlyos gazdasági

harcunkat ugyanaz a könyörtelen erőszak jellemzi, mint a nagy háboruét. Nagy fegyverkezés, új meg új eszközök, melyeket az ellenségtől átveszünk, a baráttól megtanulunk és tökéletesítjük. A német Aussenhandelsstelle hadi alakulás, ugyszólván hadsereg főparancsnokság magas aranyparitásos vámokkal, beviteli, kiviteli tilalmakkal, idegen valuta követeléssel dolgozik. Ahol konkurrencia áll fenn, olcsóbban enged ki, ahol uralkodik, csak kompenzáció fejében ad. Így vettük át, tanultuk a háboru fegyvereit, a géppuska kézigránát. gázbomba, tank átvett, tökéletesített fegyverei hasonlók hozzájuk. Ennek a nagy gazdasági háborunak a hadi jelentései ott fekszenek a *zürichi tableau* asztalán. Akármennyire szidjuk, kétségbevonjuk, el kell ismernünk, hogy sajnos ez ma az állam *külső csereértékének mérőfoka*. Nem mindig pontos képe államháztartásunk, közgazdasági erőnk, vagy gyengeségünknek. Belejátszik a spekuláció, mely nem elégszik meg már az állampapírok játékaival, mint régen, de vesz és elad fedezetlenül, későbbi olcsóbb, vagy drágább fedezetre fizetési eszközöket, pénzt, az értéksülyedés, vagy emelkedés reményében. Láttuk ezt a Hegedüs-korszakban és azután is. Tudjuk azonban, hogy az a zürichi manometer érzékeny tü, mely sok mindenre jogosan reagál. Jóvátétel, alias hadisarc, infláció, szociális és politikai beállítás, termelési, államháztartási mérleg, mind meg-megrezgeti az ideges lelkü gép mutatóját. Hála az égnek a belső államháztartás nem követi nyomon a külföldi fizetési eszközök hullámozását. Nemcsak a spekuláció ismert szélső kilengései miatt, de mert sem a bankóprés, sem a piac felvevő képessége, de az állami és magánregie sem követik. Ez enyhíti az óriási nyomort, melyet a külföldi zuhanás okozhatna, ha az államháztartás falai fel nem fognák az első zökkenést. Ez a bizonytalanság az állami pénzügyekben egész közgazdasági helyzetünket labilissá teszi, főleg a célt, a kereskedelem *irányát, a hasznot*. Az ipar és mezőgazdaság törekszik a hasznot termelő eszközökben és áruban biztosítani. Sokkal nehezebben teheti ezt a kereskedelem. És ilyen labilis időkben nagyon veszélyes lehet a nem szabályozott, nem ellenőrzött szabad kereskedelem. Veszedelemet hozhat az államháztartásra minden rosszakarát, valuta-kontremin szándéka nélkül. Akaratlanul, ösztönszerűleg megy valuta-kontreminbe. Először azáltal, hogy exportál, kiárusít, midőn belső értékeink még tul olcsók a külföldi paritáshoz. Másodszor, midőn importál és dumpingot gyakorol emelkedő, vagy aránylag környezetünkhöz stabilizálódó valuta mellett. Az utolsó évek gazdasági történelme tele van erre példákkal: nem kell idéznem őket. Mondhatnók, hogy ez a valutabizonytalanság és gazdasági *harc még csak ideig-óráig tart* és már észre tért Európa; a stabili-

záció, a nagy béke be fog következni. Hiu ábránd! Magyar optimismus! Abba bele kell nyugodnunk, hogy amily fokozatosan tartott a megrázó kódtatások gazdasági kihatása, annál lassabb és nehezebb lesz a megállapodás korszaka. 8—10 év a történelemben csak egy sor, nekünk egy emberélet működése és talán még mindez kevés, hogy megérjük azt, ami volt: a pozitív, állandó és következetes gazdasági állapotokat, évtizedet váltó hullámaikkal és nyugodt számítással, előre fontolható esélyekkel. Röviden le akarom festeni *a mi közgazdaságunk* mai képét. Három néző pontot veszek fel. Az államot kifelé, mint gazdasági egyedet, másodsor az államháztartást befelé, mint organikus, adminisztratív egységet és végül a gazdasági egyed elhelyezkedését az államban. *Az állam, mint közgazdasági egyed* kifelé teljes bizonytalanságban él. Politikai és némileg gazdasági hódoltságban. Fölötte lebeg a reparáció álnevéen a hadisarc, a magánjogi tartozások felelőssége, a békekövetelések, a külföldi elsajátított vagyon bizonytalan rendezése. A magántulajdon elvét az entente súlyosan megsértette. Külföldi követeléseink sorsa ismeretlen, az internacionális jogrend megszűnt. Szabadalmi jogokat elkoboztak, a kereskedelmi forgalmat, egyéni szabad mozgást súlyosan korlátozzák. Közgazdasági gyámság alatt vagyunk, mint azt a betiltott ló kivitel példája mutatja. *Befelé az államot jellemzi* az államháztartás deficitje, a bankjegy infláció, a regieköltségek folytonos emelése, melyek visszahatnak magára az államra. Az adórendszer csődj, a tulajdonképeni nagy keresetet, az illegális spekulatív hasznot, mely adósságból keletkezik, nem foghatja meg. Fiktív hasznot hoznak termelő alkatrészei korona hazugságokban, míg arany koronaértékben átszámítva alig tengődnének. Nyomja az államot az erkölcsi felelősség, helytelenül elköltött vagyonváltságok és a hadikölcsön csődj. A belső konszolidáció útját állja az e szigetre menekült fölös állami tisztviselő, katona és a sok háborus nyomorék, özvegy és árva, kiket eltartani nem tud. Súlyosbitja a helyzetet az ország 4 évi háboruja és 3 évi gazdasági harca alatt lerongyolt berendezkedése. *Következik a harmadik faktor: Az egyed.* Nem akarom részletezni a súlyos szociális és politikai harcokat, melyekben él. Az összes szélsőségek, a katonai diktatúrától, feudalizmustól a kommunizmusig harcolnak az uralomért. Utalok a falu és város elkeseredett gazdasági harcára, az intelligencia nehéz elhelyezkedésére, a nyugdíjas és öreg nyomorára, az ifju keresetképtelen tanuló küzködésére. Az egyén teljes bizonytalanságban él. Az apa tudja, hogy ha ma szemét behunyja, alig lesz képes hagyatékaival özvegye és árvái nyomorát egy pár évig enyhíteni. Csak a küzdelmes kereset ad megélhetési lehetőséget. Lehet e csodálkozni a romló erkölcsi állapotokon? Hazafi bánat, elkeseredés, lelki nyomor, testi fogya-

tékosság az egyén mai küzdelmes életének kísérő ördögei. Szomoru küzdelmes kép, teljesen instabilis helyzet. Kérdem, tisztelt Uraim, miért kellett e sötét képet felvetnem? Mert bele kell nézni a tükörbe és nem a lexikonok és régi deduktív teóriák jegyében *álmodozó utópiákkal* zavarni a reális kibontakozás terveit. Ilyen utópia ma a szabad kereskedelem. Tökéletes megvalósításában pedig örökké utópia marad, épen úgy, mint az esperantó általános használata, a szociálizmus, vagy örök béke és más az emberi felebaráti szereteten, közösségen alapuló, épülő tervek az emberi carnivorák között.

Én tehát azt állítom, hogy nemcsak, hogy List ma fokozott védvamos volna, de Cobden is, mint magyar, a védvám és nem a szabad kereskedelem szolgálatába állana. Mert Cobden elsősorban angol hazafi volt, akit az anticorn law liga alakítására hazája felvirágoztatása vezetett, amely oly fokon állott, hogy a szabad versengésben csak nyerhetett mint erősebb a gyöngékkal szemben. Tisztelt Uraim! Vegyük röviden elő a szabadkereskedelem programját: A szabadkereskedelem történelme tulajdonképen az államok régi belső korlátozására vezet vissza, mikor a város, a község, állam volt az államban. Ezeket a korlátokat a francia forradalom, a polgárság fejlődése lerontotta. Azok az internacionális ideálok, melyeket a szabad kereskedelem későbbi iskolája tűzött ki magának, stabilis közgazdasági állapotot kívánnak, jogrendre támaszkodva, szabad versenyt óhajtva. A szabad kereskedelem kívánsága minden korlátozást beszüntetni. Az ő ura csak a szabad piac, mely szerinte *a szabad versengés útján kiegyenlíti az erőket. A szabad verseny útján kialakul a helyes elosztás.* Megengedem, hogy vannak szerényebb kívánságok, fokozatok a szabad kereskedelem híveiben, de épen úgy mint a szociálpolitikában itt sincs határ. A szocializmus ideáljaiban automatikusan közeledik a kommunizmushoz, ha nem is az erőszakos proletárdiktatura kommunizmusához. Vannak szabad kereskedelmi hívek, kik bizonyos állami beavatkozást megengednek, enyhe pénzügyi vámokat, némi egészségügyi korlátozásokat, sőt katonai óvintézkedéseket, de lényegileg az államnak más hivatást szánanak. Egy óhajukban azután az iparral közösen haladnak, midőn az államot a termelésből kizárni kívánják. Vannak ugyhiszem szélső szabad kereskedők, kik a szabadalmi szerzői jogot, az állam kisajátítás jogát is megszüntetni óhajtják. Az állam számára csak rendészeti jogok és kötelességek maradnak meg, *minők a jogfolytonosság, közbiztonság, jogrend és a magántulajdon védelme.* Erre sajnos ma egyetlen állam sem, még az ugynevezett győztes államok sem képesek és ezzel a szabad fejlődés biztos alapja megdől, mire az idealisták nem gondolnak. Nem az államok a hibásak, hanem a társadalom, amely 4 éves

háboru túlfokozta fegyelme, szenvedése és munkátlansága miatt lezüllött. A szabad kereskedelem a kereset és tulajdon jogában szabad kezét kér. Teheti-e azt ma az állam, amikor sok keresetforrás a nemzetközi helyzet által adva van és államellenes spekulációból könnyű, sőt nem is illegális kereseti módok urakodnak. Szabad kezét kér az ár, kamat és bér tekintetében. Már most kérdelem, ha akár az ország belső területén, akár mint állami közgazdasági egyed, a világpiaci szabad harc területén egyenlően állunk ki, mi lesz ennek a vége? *Az, hogy az erősebb megeszi a gyöngét.* Tudom, ez természettudományi elv, de a természet állatai és növényei mindenféle buvhelvekkel, óvatos védekezéssel fentartják létüket. Tényleg nem ette meg az összes szárazföldi carnivorákat az oroszlan. Ma, amikor a háborunvertes államok a teljes közgazdasági rablás állásrontián állanak, még azon a téren is erőszakosan a maguk javára dönthetnek, hol ipari létüink kifejlődésben szinte domináló tökéletességben már kialakult. Hiszen így járnak el a német kátránvfesték iparral, melyet hadicélok biztosítása miatt akarnak maguk számára nevelni.

A List-féle nemzeti klasszisok, közgazdasági fejlődési fokok nagyon megváltoztak 1846 óta. Ma Európában nomád pásztor, vadász-nének alig vannak. A keleti államok túlnyomóan mezőgazdaságiak. A tökéletes iparkereskedelmi fokon nemcsak, mint akkor Anglia és Északamerika áll, hanem Németország, Ausztria, Hollandia, Svájc, talán Csehszlovákia is. E kettő között áll az ipari-mezőgazdasági fok, melyet nekünk el kell érni és melyen Olaszország és Franciaország már régóta áll. Ebben a kifejlődési harcban, melyek az ipari állam kellékei?

1. Amortizált befektetések, berendezkedések és fölös tőke. Ez a leggyöngébb pontunk, ezt ki kell küzdenünk, ezért kell dolgoznunk.

2. Kiépített közlekedési hálózat. Ez eléggé meg van esonka országunkban, igaz, hogy visszament a Dunahajózás, az angol tervek nem valósulnak meg, de centrális vasúthálózatunk és kedvező földrajzi fekvésünk van.

3. Vállalkozó, iparos és kereskedő iskolázottsága. Ugylátom mai generációnk erre alkalmas és érett, még külföldre is kerültek alkalmas magyar erők. Sajnos, ellenünk szól környezetünk magyar üldözése és kereskedelmi segítő karunk nyelvszegénysége.

4. Kiépített fogyasztópiac; ezt bizonyítja passzív kereskedelmi mérlegünk a készítmények terén.

5. Nevelt munkásosztály. A kezdet alapjai le vannak rakva a nevelhető munkásosztályban, csak fokozni kell. Itt igazat adok Méhely államtitkár urnak, hogy a *jó ipartörvény* fejleszti az ipart. De a jó ipartörvény következmény és csak az ipar nevelő hatása után léphet

életbe. Kell, hogy még sok tekintetben mezőgazdasági nevelésű munkásaink, lassu fárasztó munkájukból a gyors megfigyelés, az erkölcsös munkafegyelem tudatára jőjjenek. A nyugati államok fejlett ipartörvényeit csak fokozatosan ültethetjük át, munkásosztályunk nevelt fejlődésével. Összesítve az ipari állam kellékeit, legfőképp a berendezkedés és tőke híjján vagyunk. Az egész koncepció meg van és hogy ezeket elérjük, azért kell a védvám. A kereskedelemnek épen úgy meg *vannak a tulkapásai*, mint amelyeneket a védvámos iparnak vetnek szemére. eltekintve attól, hogy a mai valutáris viszonyok között a lebonyolított forgalom haszna sokszor csak számtani illúzió. Ha beismerjük, hogy az iparnak, mint minden tőkés összpontosulásnak, monopolisztikus törekvései lehetnek, úgy meg kell állapítanunk (tisztelet a kivételeknek), hogy a nagykereskedelem sem volt mindig inarpártoló. Az ország mindig szegény volt és a külföldi iparok közvetítője a nagykereskedelem volt, nagy hitelezés alapján álló, szinte bankszerű szervezet. Békében az 5% kasszaskontó nem volt ritkaság és nagykereskedőink a hitel hatalmával uralták a piacot. Bevonták az országot utazóik hálózatával és irányították a piacot. Kezdő iparosainknak sok bajuk volt e hatalmas szervezettel. Állandóan olcsóbbaknak kellett lenniök a külföldnél, hogy bejuthassanak a monopolizáló nagykereskedelem szállítói közé. Teljesen azonos ez a tükrökép az ipar tulkapásaival és sokkal könnyebb volt egy-egy ipari vállalkozással próbálkozni, mint a nagykereskedők kitünő üzleti bevezettségével ujjat huzni. A nagykereskedők üzleti hatalma fejlődésére idő kell, mint egy sokgyökerű szétágazó fának, melyet máról-holnapra nem lehet a földből kivarázsolni. Sokszor bizony megindult a harc a kezdő iparok és az idegenkedő nagykereskedelem között. A gyárak a kiskereskedőket keresték fel, míg végre sokszor megegyezés szakította meg e küzdelmet a nagykereskedői előjogok fokozatos elismerése mellett. Sokszor hallottuk a kereskedelmi *hitel* fontosságát és jelentőségét hangoztatni. Ez a hitel milyen veszélyes és veszteségteljes lehet az állam közgazdaságára, mutatja az imént lezajlott cseh sokol-tartozások története. Eredetük jóval a Devizaközpont keletkezése elé nyulik és magának az államnak tőkéjét, segítségét kívánta a megszorult kereskedelem igénybevenni. Tudjuk, hogy a katasztrófa oka a változó, hullámzó valuta, de ennek a közgazdasági tényezőnek beavatkozásával hosszú időkre számolni kell. Mégis csak más az az ipari hitel, mely itt foglalkoztat termelő erőket, kényeret ad a lakosságnak, befektet, tőkésít. A kereskedelmi hitel csak *néhány ügynöknek* csekély, százalékos hasznot, ellenőrző díjat hoz a belső termelés rovására. A kereskedelemnek mindenestre számolnia kell azzal, hogy amint mi tudjuk, elszakadt országrészeinkkel

minden kapcsolatot és így a *kereskedelmi* kapcsolatokat is fenn kell tartani, mint szálát és fonalat, melyek összekötik szívünket, de hogy környező szomszédaink is tudják ezt. A magyar kereskedelemnek most is, a jövőben is nagy technikai nehézségekkel kell majd megküzdenie azért, mert magyar és nehéz harca lesz Ausztria mindennel megalkuvó népével.

Végül rá akarok még térni arra, hogy a kereskedelmi élet is ismeri az ármegegyezés és kartellszerű megállapodások rendszerét. Az *áralakulás* itt sem oly ideális versenyen alapul, mint azt a közönséggel elhitetni akarják. Ugyanazok a jelenségek fordulnak itt is elő, mint az iparban. Éles harc, az árak, a kereskedelmi haszon lehajtása, megegyezés, szervezkedés, következik a megengedett és szükséges haszon túllépése, erre outsiders keletkezése, erkölcsi és anyagi harc velük, vagy kiegyezésre vezetve, vagy a szervezet ideiglenes, vagy végleges szétbomlása. Szóval, korántsem kell azt hinni, hogy a mai kereskedelem, a kínálat és kereslet a piac automatikus kiegyenlítése útján ár-szabályozó módon hat. Ugyanugy vannak ugynevezett üvegházi alakulások, mesterségesen tulterhelt, rossz regievel dolgozó kereskedelmi ágak, melyeket véd és óv a meglevő megállapodások gyűrűje. Vajjon tényleg oly veszélyes-e védvámokkal nevelt ipart teremteni, vajjon tényleg mi az alapföltétele az erős, helyét mindenkor megálló iparnak? Tisztán csak a nyersanyag, vagy csak a fogyasztó piac, vagy a legkedvezőbb termelési föltételek kérdése ez? Összefügg ez a tétel az ugynevezett „*telephely*“ elmélettel. A háboru alatt kialakult felfogást legjobban Rathenau fejezte ki. Ő idealista szociális felfogásból kiindulva, a lehető legjobb munkaerosztást és fölös munkaerő megtakarítását kívánja. Nagy hibának tartja, hogy a béke fejlődés nem rendszeres menetben történt, nagy telepek sem helyes elosztási központ, erőtermelés, nyersanyagforrás mellett alakultak, hanem tisztán egyes öslakók személyes fejlődéséből nyerték létjogosultságukat. Nagy textiltelepek egy-egy ügyes egyéniség kéziművészen fehérítő telepéből fejlődtek fokozatosan, távol a nyersanyag legközelebbi szállító telepeitől. Panaszodik, hogy hiányos berendezés, technikai készületlenség következtében mennyi ipari munka vész el fölöslegesen. Szerinte a háboru óriási pusztulásai anyagban és erőben egyaránt kényszeríteni fognak a rendszer felhagyására és takarékoskodnunk kell majd a produktív erőkből minőségileg és mennyiségileg. Phalansteri ideálok ezek, Madách utolsó felvonása jut eszünkbe, épen oly kevésbé megvalósíthatók, mint ahogy Rathenau többi elméletei, melyeket meghazudtolt, midőn vezető helyre került. Az ipari termelés összekötő kapocs a nyersanyag és kész termék között. Főkélléke a jó közlekedési eszköz

a kezdet és vég célszerű lebonyolítására és megfelelő jó, hasznos, nevelt termelő erő, nyers és munkaerő berendezkedések, valamint kellékei a víz, az éghajlat, közrend, jólét. Amilyen fontos a nyersanyag kérdése, annyira fontos a fogyasztó piac. Vannak iparok pl. a cementipar, amelyeknek a nyersanyag adja meg fontos kelléküket. Senki sem fog gondolni arra, hogy ezeket a tapasztalatokat meghazudtolja. Senki sem fog Magyarországon, mióta elvesztettük földgáz-forrásainkat, elektrometallurgiai iparra térni. Én meg vagyok győződve, hogy ezen csonka területen is még sok nyersanyagot és szenet fogunk találni és állítom, hogy példákkal igazolhatjuk, hogy a termelő erők mellett a fogyasztás, a piac a telephely legfontosabb tényezője. Mutatja ezt Svájc ipara, a csokoládé és egyéb tengerentuli feldolgozó termelése, noha még kikötője sincs. Ezek a föltételek, amelyeket a telephely kíván, azon iparok számára, melyeket az országban nevelni akarunk, megvannak. Centrális fekvésük, kedvező földrajzi helyzetünk alapját fogja vetni, hogy mezőgazdasági-ipari állammá fejlődjünk és akkor fog az ő fénykora elkövetkezni. A mezőgazdaság, a kereskedelem türelmére appellálok, hogy az ipari termelés fokozására lélekzetvételt adjanak nekünk. Elismerem, némi látszólagos haszon elmaradás, látszólagos károsodás érheti őket, de sokkal nagyobb veszély, ha az ország elszegényedik, intelligenciája kivándorol, fogyasztóképessége folyvást csökken és gazdasági gyarmattá süllyed szomszédaink javára. Nemzeti önállóságunk, utódaink jövője forog veszélyben. És én úgy érzem, hogy ha mi itt érvekkkel harcolunk és meggyőzni akarjuk egymást, a szabad kereskedelem és védvám hívei: egyben megegyezünk, hogy az ország közös felvirágoztatásában, haladásában van mindnyájunk közös boldogulása.

Negyedik nap: 1922. december 15.

Fenyő Miksa: Méltóztassanak megengedni, hogy mielőtt^o hozzászólának a tárgyhoz, melyről néhány hét előtt Ferenczi öméltósága a maga briliáns előadását megtartotta, egy metodikai kérdést tárgyaljak és feltegyem a kérdést, hogy tulajdonképpen miről is folyik itt a vita, mi az, ami a különböző felszólalókat szembeállította és olyan éles ellentéteket provokált, mint amelyet például — hogy a két legszélsőbb álláspontot említsem fel — Méhely Kálmán és Keleti Kornél felszólalásaiban megállapítani alkalmunk volt. Vajjon egy tisztán akadémikus jellegű vita folyik-e arról, hogy mi a helyesebb, a bölesebb, az emberiség kulturális fejlődése szempontjából a kívánatosabb: az-e, ha az emberek mindazt, amit termelnek, szabadon engedik át a határokon, külön engedély nélkül és minden megterheléstől mentesen, vagy pedig az a helyes, az segít bennünket inkább a javak termelésében, — mert a haladás azt jelenti, hogy mindenkinek több jut a világon termelt javakból, mint amennyit azokból eddig megszerezni tudott, — az segít bennünket a jólét nyomában járó kulturális haladásban, ha az egyes államok politikai határaikat bizonyos mértékben gazdasági határoknak tekintik, s vámok által tartják távol vagy nehezítik meg behozatalát mindazoknak a cikkeknek, melyeket a hazai termelés előállít, vagy előállítani képes. Mondom, az a kérdés, hogy erről folyik-e a vita, a vámvédelem és szabadkereskedelem teóriájáról, vagyis olyan bizonyításról van-e szó, melyet a fizika tudománya a légüres térben megéjtett kísérletnek nevez, ennek a kérdésnek sub specie aeternitatis való eldöntéséről, vagy pedig egyszerűen arról, hogy ez a mai Magyarország, a maga nyolecvanezer négyzetkilométerre csonkított területével és közel nyolemillió lakosával, azzal a szociális tagozódottságával, melyet az ország szétdaraboltsága katasztrófálisan aránytalanná tett, eltorzított azáltal, hogy egy közel háromszázezer négyzetkilométernyi terület politikai, gazdasági és kulturális adminisztrációjának személyzete tulnyomórészen a csonka területnek maradt, nap-nap után felduzzasztva azáltal, hogy a magyar intelligenciát az elszakított területeken folytatott magyarelles politikai ide szorítja, hogy ez a Magyarország mezőgazdaságának mai állapota mellett, megmaradt ipari üzemeivel és ezek munkáját ellátó ipari munkássággal, az európai kereskedelmi politika mai iránya, speciálisan pedig az utódállamok inaugurálta kereskedelmi politikának mai elvei mellett kiépítse-e a vám-

védelem rendszerét, vagy pedig lemondjon arról, mondván, hogy az ország fejlődését a szabad és vámmentes behozatal által előidézett olcsóbbodás szolgálja a legjobban. Gondolom, hogy helyesen és tárgyilagosan disztináltam a két problémásor között s talán abban sem lesz közöttünk nézeteltérés, ha megállapítom, hogy az egyik kérdésnek az eldöntése még korántsem jelenti a másik kérdés szükségszerű eldöntését, vagyis ha meg is állapítom és be is bizonyítom azt, hogy az emberiséget a maga fejlődésének útján leginkább a szabadkereskedelem szolgálja, ebből még nem következik, hogy a mai Magyarországnak tehát le kell mondani a vámvédelemről, akárhogy is álljanak a dolgok idebenn és szomszédainknál, aminthogy abból a tényből, hogy sikerült bebizonyítani, hogy ez az ország nem folytathat más politikát, mint a kiadós vámvédelem politikáját, elismerem, még nem következik a tanulság, hogy ime a szabadkereskedelem tétele megbukott. Miért bocsátom mindezt előre? Mert a felszólalók tulnyomó része — eltekintve az előadó ur tanulmányától, melyben a megfejtendő problémakör a legvilágosabban volt körülírva — különösen pedig a szabadkereskedelem hívei ezt a két külön témát nem tartották külön, ezek az ő előadásaikban keresztezték egymást, összefolytak úgy, hogy logikus, világos megállapításig nem igen jutottak el. Így nevezetesen Méhely Kálmán barátom, aki a szabadkereskedelem elveinek legintranzigensebb vallója, bár ő is kijelentette, hogy tulajdonképpen nem képviseli a szabadkereskedelmi álláspontot, hanem az egyetemes nemzeti közjóléti álláspontot, de aki az ő fejtegetései során mégis csak a szabadkereskedelem kikötőjébe jutott el, s aki a profit szót azzal a szent megvetéssel ejti ki, mint teszem a képviselőházban ezt a szót: szabadkőművesség, egyáltalán nem nyilatkozott arról, hogy vajjon ő le akarja-e vonni a tudományos hitvallásának konzekvenciáit, s vajjon ha ő ma kereskedelmi miniszter volna, törvényjavaslatot nyújtana-e be a vámok eltörléséről? Vajjon beírná-e a javaslat indokolásába, hogy mivel az ország fejlődésének alfája és omegája a fogyasztó, tehát így lemond a vámvédelemről s ide ezentul az osztrák, a cseh, a német áru vámmentesen jöhet be. Nem, én azt gondolom, hogy ezt ő sem meri mondani: ő is csak azt fogja mondani: ne tullozzuk a vámvédelem jelentőségét, ne gondoljuk, hogy az ipari és általában a közgazdasági fejlődésnek ez az egyeüli eszköze, hanem kellő vámvédelem mellett, mely nem teszi lehetetlenné a szomszéd országokkal való kereskedelmi forgalmat, törekedjünk egyéb téren is teremteni, jó közlekedés, jó adminisztráció, gazdasági gondolkodás nevelése, jó ipartörvény legalább olyan fontosak, mint a vámvédelem. Gondolom, ezt vagy ilyesmit fog felelni, s akkor már nem is vagyunk olyan távol egymástól, s legfeljebb azon fogunk vitatkozni, hogy mi értendő „kellő vámvédelem” alatt. De ha csalódnék ebben a feltevésemben, ha ő valóban le akarná vonni az ő tudományos meggyőződésének végső következtetéseit s valóban le akarna mondani minden vámvédelemről, akkor legyen szabad hivatkozzom elnökünkre, Matlekovits Sándorra, aki ha a szabadkereskedelem elvét is vallotta a maga tudományos meggyőződése szempontjából, azt hiszem, hogy egész sor döntő jelentőségű vámtétel megalapozásáért, kiepítéséért terheli

a felelősség, s aki legutóbb is egyik igen érdekes előadásában koncedálta, hogy az iparnak, s első sorban a vas- és textilipart emelte ki, igénye van vámvédelemre, igaz, hogy ennek felső határát kissé mechanikusan tizenöt százalékban állapította meg, mely körülményre később még visszatérek. Erre pedig azért hivatkozom, hogy abban a kemény kitanításban, melyben a vita összefoglalása alkalmából a szabadkereskedő Matlekovits Sándor fog részesíteni, fegyvertársul szerezzem meg magamnak a védővamos Matlekovits Sándort.

Én tehát hiszem, hogy így állítva fel a kérdést, még a vitában felszólalók legkobdenebb szabadkereskedője sem vállalta volna a tételt, hogy a mai Magyarország a mai körülmények között, egyedül tudósai meggyőzésére támaszkodva, lemondjon a vámvédelemről s hogy ennél fogva az elvi kérdésre — szabadkereskedelem vagy vámvédelem? — való kitérést bátran mellőzhetném s rátérhetnék a tulajdonképpeni tárgyra, arra, amiről Ferenczi öméltósága nyugodt, tárgyilagos s a tapasztalat igazolta doktrineresség határait át nem lépő előadása szólott, hogy vajjon a mai nagyipari termelésnek milyen vámvédelemre van szüksége s milyen legyen ennek a mértéke? Mivel azonban magáról az elvi kérdéstről is sok érdekes, gyakran megtévesztő fejtegetés hangzott el, engedtessek meg nekem, hogy néhány szóval erre is kitérjek. Szabadkereskedelem vagy vámvédelem? Cobden vagy List Frigyes? Anglia vagy Magyarország? Ha arról van szó, hogy az uristen ma teremtené a világot s a genézis folyamán a teremtő konzultálná a világ közgazdászait s ezek tanácsára a földkerekség minden részén egyenlően osztaná el a termelésre és fogyasztásra szánt javakat, a szenet, a sót, a fát, a vasat, a fémeket, a textilanyagokat, a vizek energiáit s az emberi képességeket, akkor valóban értelmetlen dolog volna azt követelni, hogy az egyes geográfiailag elhatárolt nemzeti egyedek vámkorlátokat állítsanak fel. De hát tudjuk, hogy a világ közgazdászok szakvéleménye nélkül teremtődött, hogy az évezredek folyamán a világ különböző pontjain elhelyezkedett népek a legkülönbözőbb termelési előfeltételek közé kerültek és a termelésnek a természet rendelkezése folytán különböző előfeltételei az emberi munka és teremtés folyamán még tovább differenciálódtak, aminthogy a természeti előfeltételek, geográfiai és klimatikus különbségek folytán differenciálódtak a különböző népek képességei is. Mielőtt a tudomány a maga rendező teteleivel belenyulhatott volna, úgy fejlődtek a dolgok, hogy az egyik országnak volt sója, szene, vasa, tengere, nagyszerű ipari üzemei, hajóparkja, a másoknak volt fejlett mezőgazdasága, tengere, jó fogyasztó szomszédja, a harmadiknak fejletlen mezőgazdasága, valami gyöngé, nyersanyag nélküli ipara, gyöngé fogyasztóterülete stb. S már most méltóztassanak csak elképzelni, hogy az egyik ország, amely e nemzetek versenyében elérte azt, hogy a legtökéletesebben berendezett vas- és gépipari üzemei vannak, melyek nyersanyagát, a szenet és vasércet a maga bányáiból bányássza, a legtökéletesebb textilipari üzemei, vegyészeti nagyüzemei, melyek nyersanyagát kolóniai szállítják, aminthogy lakosságának élelmiszerekkel való ellátásáról ugyancsak a kolóniai gondoskodnak, méltóztassanak még elképzelni, hogy

ezekben az üzemekben előállított cikkeknek a világ összes népeihez való eljuttatására a legtökéletesebb flotta áll rendelkezésére, termelését és kereskedelmi forgalmát a legintelligensebb kereskedelem, legjobb módon élő munkásság szolgálja, vajjon nem az következik-e ebből, hogy ez az ország olyan distanciát tud teremteni és fenntartani a maga jóléte és azok nyomorusága között, melyet azok soha csökkenteni nem tudnak s hogy ezzel az egész világot adófizetőjévé teszi, vagy pedig -- s itt következik a folyamat, melyre a vámvédelem eredete visszavezethető -- arra kényszeríti őket, hogy a természet és évszázados fejlődés teremtette ezt a distanciát úgy hidalják át, hogy maguk is nyomába igyekezzenek ennek a fejlett termelésű államnak s addig, míg ezt behozhatják, a maguk termelésétől vámokkal tartják távol a fejlett állam termelését. A tulságosan teoretikus példát próbáljuk csak meg a reális életre alkalmazni: Anglia szabadkereskedő állam, gondolom a mult század közepe óta; ipari fejlettsége akkor már olyan fokon állt, hogy ezzel messze tulszárnyalta a világ összes államait, sőt joggal hihette, hogy e téren senki sem ér nyomába. Cobden agitációja tehát nem teoretikus megfontolásból fakadt, hanem abból a meggyőződésből, hogy iparilag Angliával már senki sem versenyezhet s viszont ami a mezőgazdaságot illeti, a vámvédelemnek elejtése olcsóbb élelmezést, ezzel olcsóbb munkabéreket jelent, tehát kárpótlást az iparnak az elejtett vámvédelemért. (Cobden agitációjának a tengelye az angol nagybirtok ellen irányult.) Már most képzeljük csak el, hogy ez az ipar semmi által fel nem tartóztatva vetheti magát a kontinensre s áraszthatja el termékeivel Franciaország, Németország, a monarchia piacait, hogy mit jelentett volna ez? Milyen kiuzsorázottságát, elszegényedését, koloniális sorban tartását ezeknek az államoknak, milyen mértéktelen meggazdagodását Angliának -- a meggazdagodás pedig mindig a termelési eszközök felhalmozását jelenti -- tehát a versenyképesség további növelését, további tulsúlyt s a többi államoknak további elszegényedését, kivándorlás révén való elsatnyulását. De hát tudjuk, hogy ezt az exemplumot nem volt alkalmunk megcsinálni; Németország nap-nap után fokozódó vámvédelemmel parirozta ki az angol expanziót; vámvédelme révén olyan hatalmas ipart fejlesztett, mellyel sikerült a kivándorlás problémáját megoldani, pedig a nyolcvanas években ez ott is komoly probléma volt, szociális téren olyan hatalmas alkotásokat hozott létre, mint a világ egyetlen állama sem s vasiparával, textiliparával szépen Anglia mögé nyomult olyan közelségben, hogy Anglia végül is ágyuival és tankjaival volt kénytelen ezt az előnyt kiegyenlíteni. S ha Méhely Kálmán szellemesen úgy állítja be a tételt, hogy ha List Frigyes ma élne, akkor szabadkereskedő lenne s a Cobden-klub ülésén elnökölné, akkor én hasonló szellemességgel azt válaszolom, hogy ha Cobden ma élne, akkor ma helyettem itt előadást tartana erről a kérdéstről -- bizony nagyon szívesen látnám Cobden és Matlekovits Sándor vitáját -- s újból talpraállítaná fonódáját, mely annak idején az ő gazdaságpolitikája folytán tönkrement. Hogy miért kedvezőbbek ma a szabadkereskedelem tekintetében a viszonyok, mint valaha, miként azt Méhely barátom állította, azt nem

tudom belátni. Mi kedvezőbb erre? A gazdasági feltételek? A politikai előfeltételek? A világ hangulata? Mi? Ha Méhely ezt úgy értette, hogy ma inkább van szükség szabadkereskedelemlre, éppen mert az egyes országokat a gyűlölség kínai fala választja el egymástól, tehát inkább van szükség az érintkezésre, melyet a szabadkereskedelem, elismerjük, inkább tesz lehetővé, akkor — hacsak nem akarunk megint légüres térben operálni — erre azt kell felelnünk: hát azt hiszi Méhely és azt hiszik az ő elvbarátai, hogy a gyűlölség, mely magyar és cseh között ma fennáll, kisebb lesz, ha a vámvédelem hijján beözönlő cseh vasáru kioltásra kényszeríti a magyar kohóhat, lezüllesztja a magyar gépipart és megállítja a magyar textilipart. Ne méltóztassanak azt mondani, hogy ez az aggály tulzott, hiszen alkalmunk volt éppen legutóbb az ellenpróbáját megcsinálni. És pedig a szlovák gyár-
ipar tekintetében. A szlovák gyár-
ipar nem tud megállani a lábán, leütötte az erősebb cseh ipar versenye, egyik üzem a másik után szünik be s Szlovákia teljesen a cseh ipar kalózterületévé válik.

Nem, ha én azt látom, hogy ez a Csehország, mely az én legszebb területeimet szedte el, most az ipari fejlődés lehetőségét is elszedi előlem, a magyar tisztviselő elhelyezkedési lehetőségeinek biztosítása helyett a csehekét biztosítom, akkor én vallom, hogy igenis a gyűlölség Csehország és Magyarország között csak nőni fog. S ennél a pontnál egy pillanatig legyen szabad megállanom a pacifizmus kérdésénél is, melyet a szabadkereskedelem és vámvédelemről folytatott vitában a szabadkereskedelem hívei régtől fogva fel szoktak vonultatni. Én ez előtt az érv előtt leveszem a kalapomat, én nem tartozom azok közé, kik e szónak hallatára: „pacifizmus“, szent borzadállyal vetnek keresztet, bár a wilsoni világésalás óta meg tudom érteni borzadásukat, de határozottan állítom, hogy a vámvédelemnek semmi köze a háborukhoz, vagy csak annyi, mint azoknak az egyéb rendszabályoknak és intézményeknek, melyek általában a termelés szolgáltatásban állanak. Aki felállítja a tételt, hogy ne csinálj vámvédelmet, mert a szomszédod gazdasági érdeke nem tűrheti a te elzárkózásodat és ő ezáltal fegyverfogásra kényszerül, az éppen olyan joggal állithatja fel a tételt, hogy ne dolgozz napi kilenc órát, mert a szomszédod, aki csak napi hat órát dolgozik, nem tűrheti el a termelési feltételekben bekövetkezett ezt az előnyt s kényszeríteni fog arra, hogy a három óra túlmunkából legalább másfelet adj le az ő számára, ne fejlessz hatalmas kereskedelmi flottát, ne tárd fel gazdag szén- és vasérctelepeket, ne tartogass nagyjelentőségű ipari üzemeket, ne legyen a születési arányszámod kedvezőbb, mint a harcias szomszédé, stb., stb. Én elismerem, hogy a háboruk keletkezésében igen nagy része van a gazdasági érdekeknek — bár az érzelmi motívumok, mint amilyenek a nemzetiségi, vallási kérdés, jelentőségét sem szabad lebecsülnünk, de ezek a gazdasági érdekek éppen úgy működnek szabadkereskedelem, mint vámvédelem mellett, sőt határozottan állítom, hogy vámvédelem hijján nagyobbak lévén a termelésbeli és vagyonbeli differenciák, inkább szolgáltatódik alkalom a gyűlölségre, a támadásra. Vajjon, ha az elmúlt szörnyű háboru példáját nézzük, ki meri mondani, hogy ha Európá-

ban szabadkereskedelem lett volna, hogy akkor a háborút is elkerültük volna. Ha szabadkereskedelem lett volna s e révén — mint arra fentebb utaltam — Anglia olyan tulsulyba került volna, hogy mindent tulszárnyaló iparával elnyomta volna a kontinens minden, az ipari termelésre irányuló törekvéseit s ezer csatornán vakuumozta volna magához a kontinens gazdasági erejét, akkor bizonyos Anglia nem indított volna háborút, de háborúra kényszerültek volna Európa többi nemzetei, én nem tudom, hogyan, milyen kombinációban, de bizonyára ugyanazokkal a jelszavakkal, mint most, elsősorban azzal a jelszóval: hogy helyet a napon. S vajjon ha szabadkereskedelem lett volna, akkor Oroszország nem igyekezett volna megvalósítani a maga szláv politikáját, Olaszország adriai politikáját s valóban van még ember, aki elhiszi a naiv legendát, hogy a háboru kitörésében csak egy szemernyi része van annak, hogy a magyar urak nem engedték be a szerb marhát. Nagyon okosan utal rá Lengyel Géza az ő pompás brosürájában, hogyha ez a tétel igaz volna, akkor Angliának legalább is annyira kellett volna háboruba szállni az Egyesült-Államokkal, mint Németországgal, mert hisz az Egyesült-Államok védővamosabbak voltak Németországnál. Nagyon okosan bizonyítja, hogy az angol export Németországba harminc esztendő alatt 16 millió angol fontról 40 millióra emelkedett, holott ugyanezen idő alatt amerikai exportja állandóan egy szinten maradt 28—29 millió angol font magasságában. Tehát Németországba irányuló kivitele megháromszorozódott, az amerikai kivitel egy fillérnyit sem emelkedett, sőt az összes angol kivitel százalékában 12.2-ről 5.6 százalékra csökkent. Hát ha a védővám kérdése döntötte volna el a dolgot, akkor ez bekövetkezhetett volna? es bekövetkezhetett volna az, hogy viszont ugyanazon idő alatt a védővamos Németország kivitele a védővamos Egyesült-Államokba sokkal nagyobb mértékben emelkedett?

Ez a szempont tehát, a pacifizmus szempontja, meg nem állhat, marad tehát a másik szempont, hogy minden ott termeltessek, ahol azt a természeti előfeltételek leginkább lehetővé teszik, mert ez biztosítja leginkább, hogy a termelt javak az emberi munka leggazdaságosabb felhasználásával, tehát legolcsóbban kerülnek a fogyasztókhoz. Már fentebb elmondtam, ha a világon az összes termelési előfeltételek és termelési eszközök arányosan és méltányosan volnának eloszthatók, akkor ez a tétel talán megállana, de hiszen ma úgy áll a dolog, hogy az emberi munka a természeti előfeltételeket olyan lényegesen korrigálta, hogy itt visszatérés a természethez már nem lehetséges. Azok a hatalmas ipartelepek, energia-centrálék, vasuti vonalak, csatornák, értékesítési szervezetek, szociális berendezkedések, melyek az utolsó évszázadban a Stadort-teória ellenére létrejöttek, annyi eltolódást idéztek elő a természetes előfeltételekben, hogy most mindezeket a szabadkereskedelem spongyájával egyszerűen eltörölni, olyan katasztrófát idézne fel, amelyet tényleg még Wilson tizennégy pontja sem tudott felidézni.

Hogy ez mit jelentene Svájcra, mely egyszerre három hatalmas iparról volna kénytelen lemondani: a gépiparról, a textil- és csokoládé-

iparról, arra már a mult alkalommal utalt Keleti Kornél barátom. De hiszen erről szó sincsen, s valóban rosszhiszemű vitatkozás volna, ha ezekkel a tulságosan teoretikus érvekkel akarnék operálni: jól tudom, hogy a szabadkereskedelem hívei sem képzelik úgy, hogy a világ ma visszazökkenessék arra a topográfiai alapra, amelyet a Standort-teória kirajzol, hanem ők egyszerűen azt képzelik, hogy eltöröltetvén a vámok, megnyitvatván a határok, a szabad verseny fogja eldönteni, hogy mi áll meg, mi pusztul el, s nem a teoria, hanem a szabad verseny fog itélni afölött, hogy Svájcnek megmarad-e az ő gép-, textil- vagy csokoládéipara, vagy pedig egyiknek, vagy másíknak, részben vagy egészben pusztulnia kell. Hát maradjunk a példánál: Svájc exportja a valutaviszonyok folytán ma minimumra süllyedt; textilipara, mely normális időben, gondolom, negyvenezer embert foglalkoztatott, ma a felét sem tudja ellátni, gépiparában, melyben körülbelül 30—35.000 ember dolgozott, ugyanez a helyzet s csokoládéiparának helyzete tán még kedvezőtlenebb. Már most méltóztassanak csak elképzelní, hogy erre a kis országra, melynek gazdasági életében szervesen helyezkedett el a maga igen arányosan fejlett ipara, rászabadul a német, az osztrák, a francia és olasz konkurrencia, hogy mi fog itt bekövetkezni? Milyen elnyomorodottsága az iparnak, összezsugorodása az üzemeknek, fokozása a munkanélküliségnek és elszegényedése mindazoknak a társadalmi osztályoknak, melyek közvetlenül és közvetve az ipari termelésből élnek. Vajjon kárpótlás ezért, hogy a svájci fűrésztelepek olcsóbban jutnak gépekhez, hogy a cipő, a ruhaáru valamivel olcsóbb lesz s az erős munkakinálat folytán olcsóbbak lesznek a munkabérek. Olcsó munkabér persze nem azt jelentené, hogy emellett az olcsó munkabér mellett most már az egész svájci ipari munkásság elhelyezkedést találna, — mert hiszen akkor nem is volna nagy baj, — hanem egyszerűen azt, hogy egy csekély részük olcsó munkabérral helyezkedne el, nagyobb részük munkanélküli segélyre szorulna, kivándorolna. Tudom jól, hogy ezzel a tétellel is lehet még vitatkozni, itt is fel lehet állítani az ellentételt, hogyha Svájcba az olasz, francia, német, osztrák áru szabadon bemehetne, akkor a Sulzer-gyár is szabadon vihetné termékét ezekbe az országokba s nem engedné magát legyűrni a világversenyben, úgy hogy végül is az ellentétes erőknek egy egészséges kiegyensúlyozottsága következne be, — mondom — ezt a tételt szembe lehet szögezni, de kérdelem tisztelettel, ki az a tudós, vagy bátor ember, ki saját hazájával ezt a kísérletet meg merné ejteni. Mert azt még valahogy eltudom képzelní, hogy mi itt ma elhatározzuk, hogy Svájcban kipróbáljuk a szabadkereskedelem rendszerét és ha sikerül, akkor másutt is alkalmazzuk (csak úgy zárójelben jegyzem meg, hogy Svájc ma igen kemény elzárkózással védi magát), mondom, tán Svájcra nézve ebben meg egyeznénk, de alig hiszem, hogy akadna valaki, aki e tétel tekintetében Magyarországot merné kísérleti nyulul felhasználni.

A vám drágít. A vám védelme alatt kartelek keletkeznek. Ez a két vád tulajdonképpen egy; ugyanazon éremnek két oldaláról van szó. Mert hogy alakul az árhelyzet a vámvédelem folytán: teoriában a belföldi

ár aequale versenyállam ára, plusz fuvar, plusz vám, minusz egy. Ez a minusz egy persze lehet minusz kettő, vagy minusz öt, vagy minusz tiz, aszerint, hogy milyen márkájú, mennyire bevezetett külföldi áru helyettesítéséről van szó. De ez a felállítás tulságosan akadémikus, mert hiszen a gyakorlati életben úgy áll a dolog, hogy ha az egyik üzem megkonstruálja a maga árát a minusz egy, vagy öt, vagy tiz alapján, akkor a versenycég a minusz kettő, minusz hat, minusz tizenkettő alapján árusít, illetőleg ha nincs versenycég, hát keletkeznék rögtön, hogy a vámvédelem biztosította konjunkturát kihasználja és ezzel bekövetkezik a vámvédelemnek egy erős arányu letördelése és erős iparfejlesztés. Vagyis a vámvédelemnek teljes kihasználása csak akkor képzelhető el, ha az összes versenyző vállalatok összeállanak és egymás között kartelre lépnek. Vajjon az olyan nemzeti szerencsétlenség-e, mint a felszólalók egy része beállítja? Előrebocsátom, hogy nem is olyan könnyű kartelt csinálni, a gépiparnak évtizedeken keresztül sem sikerült akárcsak egy fia kartelt is megteremteni. De ezzel nem is akarok érvelni; tegyük fel, hogy lehet, hogy igenis kartelek fognak létrejönni: hát aztán hol itt a baj, hol itt a nemzeti szerencsétlenség? Méltóztassanak csak egy pillantást vetni a háboru előtti Németország ipari organizációjára: sehol a világon a kartelorganizáció olyan tökéletesen kiépítve nem volt, horizontálisan és vertikálisan, talán a negyedik dimenzióban is, egyik-másik láncával belekapcsolódva a nagy világtrösztökbe. S vajjon mi hátrányait látta ennek Németország? Vajjon valóban az következett be, hogy egyesek, néhány száz ember a monopólium révén óriási vagyona tette szert, míg a százezreknél bekövetkezett a Verelendung? Tudjuk, hogy nem így van, hogy maga a német szociáldemokrácia is kénytelen volt beismerni, hogy nemcsak hogy a Verelendung nem következett be, ellenkezőleg a német munkásság, a német tömegek sorsának javulásában határozottan állandó fejlődés mutatkozott. S merem állítani, hogy az a körülmény, hogy a háboru előtt ezek a kartelek létrejöttek és a termelés irányításába döntően befolyhattak, idézte elő, hogy a kapitalisztikus termelés e céltudatos tevékenysége folytán, azt mondhatnám, bölcsessége folytán, ha ez ebben a teremben nem volna hivalkodás, a világon kezdett ismeretlen fogalommá válni a termelési krízis fogalma: a tőke azt termelte, olyan mértékben és ott, amint ez az adott viszonyok között a legmegfelelőbb volt. És nem áll az, hogy ezek a kartelek az ipari fejlődést megakasztották. A kartel egyrészt sohasem volt olyan teljes és tökéletes, hogy a résztvevők ne gondoltak volna arra, hogy annak beszüntével minél nagyobb üzemmél, minél tökéletesebb gépekkel, minél kiépítettebb organizációval vegyenek részt a szabad versenyben, másrészt minden kartel szükségszerűen termelte az outsider vállalatok egész sorát és bontódott fel e révén kényszerűleg a szabad versenyre. Én magam husz esztendőös gazdasági tevékenységem alatt egy egész sor kartelben vettem részt és nekem az volt a tapasztalatom, hogy minden egyes mozdulat a kartel részéről a vámvédelem jobb kihasználására mindig egy új gyárat jelentett, ennek nyomán az árak leszállítását, az új gyár felvételét, megint kísérletet az árak emelésére, megint

uj alakulatot s végül a kartel szétbomlását s így tovább örök körforgásban. Vagyis átmenetileg emelkedtek az árak, azután megint csökkentek, a lényeg azonban: az üzemek kibővítése, új gyárak alapítása, ez megmaradt.

Én tehát nemcsak hogy nem osztom itt az elhangzott aggályokat, hanem egyenest egy komoly, kívánatos iparfejlesztő momentumot látok a kartelalakulások lehetőségében. Most még csak magáról a vámról, mint drágító momentumról akarok néhány szót füzni a fentiekhez. Itt is disztigválni kell: az ellen, gondolom, senkinek sincs kifogása, hogy az az árucikk, mely tényleg bejön, vámmal terheltetik meg s e révén az állam bevételekhez jut. Gondolom, ez ellen senki kifogást nem emel, mert hiszen ha az állam nem jut az ilymód elért bevételhez, hát megterheli lakosságát más cím alatt, vagyis az e révén való drágítással mindenesetre számolni kell. Ez ellen legfeljebb ugyanazokat a kifogásokat lehet emelni, mint a fogyasztási- vagy forgalmiadók ellen, de egyébként ezt így erről az oldalról nézve, tán a szabadkereskedők sem kifogásolják. De kifogásolják a vámoknak azt a hatását, hogy a belföldi ipar ezek védelme alatt a maga produktumait megdrágítja, mivelhogy az így beszédett összegek nem jutnak a köznek, az államnak, hanem közvetlenül az iparnak, illetőleg, mint ők mondják, néhány száz ember profitját gyarapítják. Hát ennek a tételnek a hamis voltára is rámutattam, rámutattam arra a versenyprocesszusra, mely lehetlenné teszi a vámvédelem kihasználását, távortartja ugyan a külföldi versenyt, de direkt prémiálja a belföldit, s csak még annyit teszek hozzá, hogy ha valóban így áll a dolog, hogy itt Isten ments profit is mutatkozik, akkor azt kell konstatálnunk, hogy ennek reményében egyik telep a másik után bőviti ki üzemeit, hogy új ipartelepök egész sora létesül s hogy az a profit befektetődven, termelő munkává alakul át, munkaalkalmakat teremt, adóalanyokat, kulturcentrumokat, és a termelés fokozásával mintegy önnön lehetőségeit csökkenti s végeredményben eljut oda, ahová annak idején a vámok által legjobban védett német ipar eljutott: a legnagyobb olcsósághoz.

Ennyit vázlatosan a szabadkereskedelem és vámvédelem kérdéséről. De mivel tőlünk távol esik a szándék, hogy az egész világot megmentünk, mint azt nagyon nemesen a Cobdenisták a zászlójukra irták, mivel mi beérjük azzal, ha a magyar glóbusz ügyeit oldhatjuk meg, engedelmet kérek önöktől, hogy néhány szóval rátérjek arra a problémára, melyet az előadó ur kifejtett és csaknem maradék nélkül megoldott: hogy t. i. a mai Magyarországnak, még egyszer ismétlem, nyolekvanezer négyzetkilométerre redukált területével, nyolecmillió lakosával, aránytalanul megduzzadt középosztályával, intelligenciájával, tisztviselőkarával, kereskedelmpolitikánk világszerte divó mai rendszere mellett, ellenséges államok közepette, melyek közül kettő fejlett ipari állam, csonka területén megmaradt ipari üzemeivel, külterjes mezőgazdaságával, melyen vámpolitikát kell követnie, lemondhat-e a vámvédelemről, vagy pedig vámokkal és milyen vámokkal védje termelését?

Én azt hiszem, hogy az első kérdéssel, hogy tudniillik általában Magyarország vámokkal védje-e termelését vagy sem, hamar végezhetünk.

Teorice a kérdésre már megfeleltünk, amikor fentebb felsorakoztattuk az érveket, melyek általában a szabadkereskedelem ellen szólnak, úgy hogy nekünk ezeket az érveket a magyar esetre egyszerűen csak alkalmaznunk kell. Ott, ahol fentebb szándékosan Svájcot mondtunk, oda egyszerűen iktassuk be Magyarországot s akkor könnyen kiszámíthatjuk a következményeket. De nekünk ezt a kérdést nem szabad teoretice tárgyalnunk. Én annak a kérdésnek a megvitatását, hogy milyen kereskedelempolitikát folytasson Magyarország, ha Európa többi országai lemondanak a vámvédelemtől és a szabadkereskedelemre térnek át, én ennek a megvitatását tudományos nivóju játéknak tartom. A gyakorlati kérdés ma az, milyen kereskedelempolitikát folytasson ma Magyarország, amikor Németország, Ausztria, Csehország, de a bennünket érdeklő többi országok is olyan vámpolitikát folytatnak, amelyet folytatnak, tudniillik erősen védővamos politikát? Lemondhat-e Magyarország ilyen körülmények között a vámvédelemtől? Tisztelt uraim, ne áltassuk magunkat: ilyen körülmények között lemondani a vámvédelemtől, az annyit jelent, mint lemondani az iparról. És pedig nemcsak arról az iparról, mely még ebben az országban nincs meg, de lehet, — hanem lemondani azokról az iparokról, melyek megvannak s melyek ma nemzeti fejlődésünknek, az ország restaurációjának legerősebb oszlopai. Aki ma ezt a kísérletet, ezt a viviszekciót megpróbálná, az elejtené a magyar vasipart és vasércbányászatot — alacsony korona ide, magas szokol oda, — ami vastermelésünk nem állaná a cseh versenyt, amely a maga áraival, még csak nem is dumping áraival boldogan öntené el a mi piacunkat, az lemondana vasfeldolgozó iparunkról s annak igen ígéretes fejlődéséről, — nap-nap után új vascikkek gyártására rendezkednek be meglevő üzemeink s keletkeznek új üzemek — lemondana gépiparunkról, mely ma negyvenöt-ötvenezer munkást foglalkoztat s ezt az ipart lokális jelentőségű javítóipar nivójára szorítaná, melyből legfeljebb a közszállító-üzemek tartanak fenn magukat, lemondana textiliparunkról, mely ma a fejlődés örvendetes képét mutatja. Csak ezekben az iparokban egyedül hetven-nyolcvanezer munkásról van szó, a tisztviselőekzisztenciák ezreiről, akiknek munkaalkalom nélkül maradó része más iparokban elhelyezkedni nem tudna. Hogy a mezőgazdaságban el tudna-e helyezkedni, arra feleljenek a mezőgazdaság emberei. Én csak azt tudom, hogy kulturális és szociális szempontból ez a visszatérés — ha még lehetséges is volna — nagy veszedelmeket rejtene magában. De úgy gondolom, hogy a mezőgazdaságban máris tulontul nagy a munkanélküliség s az ipari munkásság ideszorítása csak növelné ezt, növelné egyuttal — amire Chorin Ferenc barátom figyelmeztet — a földigénylők számát, akiket már ma sem igen lehet kielégíteni s akiknek kielégítése az uradalmi cselédségek elbocsátásával viszont csak növeli a munkanélküliséget.

De tegyük fel, hogy mindazt a nyomort és megrázkódtatást átszenvedvén, mely ennek a kísérletnek nyomában jár, Magyarország átalakul mezőgazdasági országgá. A középosztály kipusztul, kivándorol, vagy proletárizálódik, úgy ahogy azt annakidején a bolsevisták tervezték, az ipari üze-

mek közül megmaradnak az élelmiszeriparok, persze csak abban a lecsökentett mértékben, mint azt az ország szétदारabolása máris magával hozta és az ország lassan parasztországgá válik, azokkal a kulturális igényekkel, melyek nálunk a falut jellemzik, tehát a jegyzővel, az állatorvossal, a zsidó boltossal s így lép a mezőgazdasági fejlődésnek arra a lassu útjára, mely általában és szükségszerűen jellemzi a mezőgazdasági fejlődést, de amely a mi ázsiai tunyaságunk mellett még ennél a tempónál is lassabb. És ipari szükségletünk ellátását pedig vállalja elsősorban Németország, Csehország és Ausztria, s szószerint valósággá válik, amit mi a régi Magyarországon úgy hivatunk, hogy kolónia. A cseh városok kiépülnek, kulturális intézményeik kiterjedésednek, munkásaik részére szánt szociális intézményeik tökéletesednek, középosztályuk vagyonosodik, mind nagyrészt azért, mert Magyarország Csehországnak önként adófizetőjévé válik. De ha ez még lehetséges volt a régi monarchiában: hát hiszen a mi politikai hatalmunk ott nem egy kedvező pozíciót biztosított számunkra, amelyet nem a legügyetlenebbül használtunk ki, másrészt pedig egy birodalmi alakulatban azonos politikai célokra törekedve nem kellett attól tartanunk, — de hogy nem kellett! csak éppen nem tartottunk, — hogy az így beosztott ipari tulsulyt ellenünk használják ki. De vajon ma ki merné javallani, ki merné a felelőséget vállalni az olyan gazdasági politikáért, mely megfosztana bennünket ipari üzemeinktől, éppen azoktól, melyekre minden komplikáció esetén elsősorban lesz szükségünk s magyar pénzen fejleszteni azokat a gépgyárat, ahol ellenünk a fegyvert kovácsolják és azokat a textilgyárat, ahol a legionáriusok mundérjét szövik. Én ma mint tudományos tételt merem állítani, hogy Magyarország nem függhet Csehország és Ausztria iparától, ha élni akar. Ha Magyarország áttelepíthető volna a tenger partjára, közepette erős fogyasztású államoknak, mondjuk Anglia és Németország óriási igényeinek szomszédságában, távol Csehországtól, Ausztriától, Romániától és Jugoszláviától, akkor megfogadhatnók azoknak a tanácsait, kik Dánia példájával igyekeznek bennünket arra bírni, hogy mondjunk le iparunkról.

De én úgy érzem, hogy én itt tulajdonképpen nyitott kapukat döngöttek. Hogy a dolgok mai állapotában — örülök, hogy emellett a szociáldemokrácia is lekötötte magát — senkisem gondol arra, hogy Magyarország lemondjon a vámvédelemről s a vita csupán arról folyik, hogy mit védjünk és milyen mértékben védjünk. Védjünk mindent, ami van és védjünk mindent, ami megteremthető. Valóban úgy áll a dolog, ahogy a Népszava írja, hogy kár volna papírvámost csinálni, amikor nincs papíriparunk; de viszont ha én hozzá jön egy nagy tőkeérdekeltség és az vállalja azt, hogy megfelelő vámvédelem mellett egy jelentős mennyiségű előállító papírgyárat létesít, akkor én igenis hajlandó vagyok vámvédelmet biztosítani, melynek rézsimje alatt kétségtelenül több új alakulatra is számíthatunk. S ha Matlekovits őexcellenciája a tilalmi rendszer alatt kifejlődött egyik textilipari iparágra azt mondta, hogy penészvirág, akkor én ezt koncedálom, de kérdem tisztelettel, micsoda gazdasági bajok idéződtek fel azáltal? Ha valóban penészvirág, akkor vagy az fog bekövetkezni, hogy a vámvédelem

ide majd végül is egy tökeerős nagyobb alakulatot hoz, mely a maga kalkulációját a belföldi fogyasztáson kívül az exportra is építi fel s melynek versenye a gyöngelábon álló kisebbeket eltünteti, vagy pedig ha ez nem következik be s mi azt tapasztaljuk, hogy gyöngé, alig produkáló iparokért kell állandó áldozatokat hoznunk. akkor a legelső kereskedelmi szerződés tárgyaláskor elejtjük ezt az ipart, mely nem bizonyult életképesnek. Kockáztatni tehát semmit sem kockáztatunk s hazai gazdaságunk kárt semmiben sem szenvedett. Egyébként itt is rá kell bízunk magunkat az ipari kapitalizmus egészséges érzékére: a legtöbb esetben tudni fogja, hogy mi az, amivel termelésre a mai viszonyok között vállalkozhat s aminek védelmét kell kérni. Kalandos, kilátástalan vállalkozásokba ritkán fog tévedni.

Már most hogy mennyire védjük az ipart? Én legszívesebben azzal a kolumbuszi megoldással szolgálnék: amennyire az iparnak szüksége van, hogy magának a belső fogyasztási területet biztosítsa. Matlekovits öexcellenciája egy alkalommal azt mondta, hogy tizenöt százalék a legmagasabb határ, melyet valamely iparág védelmül igényelhet: az az iparág, mely ennél nagyobb védelmet igényel, nem életképes. Én ezt a mechanikus megállapítást nem tudom elfogadni; én e pillanatban nem tudom kiszámítani, hogy mi a kívánatos vámvédelemnek maximális határa: ha én azt látom, hogy a magyar gépipar a cseh versennyel szemben nem érheti be a tizenöt százalékos védelemmel, hanem legalább husz, vagy huszonöt százalékra van szüksége, akkor én nem térnék napirendre a magyar gépipar felett, hanem igenis — ha én egyébként ezt az ipart szükségesnek tartom, ha tartok arra, hogy annak szép üzemei el ne áruljanak, hanem ellenkezőleg kiterébélyesedjenek — megadnám korlát nélkül azt a vámvédelmet, melyre ennek az iparnak a belső fogyasztás biztosítása szempontjából szüksége van. Én azt mondom, hogy ha ilyen esetekben a vámot olyan alacsonyan állapítjuk meg, hogy annak falát egy remuszi ugrással a külföldi ipar átugorhatja, akkor ez annyi, mintha egyáltalán koncedáltam volna a vámmenteseséget. Én itt teljesen az előadó ur öméltósága álláspontján vagyok, hogy a vámnak annyinak kell lenni, hogy ez körülbelül biztosítsa a belső piacot a hazai termelésnek. Mutschenbacher barátom is szíves volt valamelyes mértéket felállítani az ipari vámvédelem tekintetében: ő valami olyasfélét ajánlott, hogy az ipar érje be azzal a vámvédelemmel, mellyel a gazda beéri, hogy ilymód egy egységes kiegyenlítő paritás jöjjön létre. Hát én ezt az ő mértékét nem egészen értem: vajon ez azt jelenti, hogy amennyiben a mezőgazdaság nem igényel buzavámokat, az ipar is érje be azzal, hogy Csehország vámmentesen szállítsa ide iparcikkeit. Hát én ezt a tételt nem egészen értem, mert hiszen feltételezem róla, hogy ő igenis az ipari vámvédelem alapján áll, mert akarja, hogy az ipari vámvédelem biztosítson a mezőgazdaságnak egy erős fogyasztóképeségű városi lakosságot s nem szívesen mondana le az ország érdekében, de a mezőgazdasági fogyasztás érdekében sem arról az erőről, mely a hazai iparban s ennek fejlődésében rejlik. A mezőgazdaság ma nem azért mond le a buzavámokról, mert Cobden, Brentano, vagy Matlekovits meggyőzte őket arról, hogy a buzavámok a közre veszedelmesek, tehát nem a

bölcs önmérséklet győzelméről van szó, — bár én a bölcs önmérsékletet a gazdáknál nem akarom kétségbevonni, — hanem egyszerűen azért, mert a vámok ugyanis hatástalanok maradnának, lévén Magyarország gabonában exportállam. S ha a háboru előtt, mikor a buzavámok gyakran ötvenszázalékosak voltak, nem szólította fel az ipart, hogy ugyanezt a bölcs önmérsékletet tanúsítsa az ipari vámok tekintetében, akkor nagyon kérem, ejtse el most is ezt a mértéket, általában ismerje el, hogy e kettő között semmi összefüggést nem lehet konstruálni. Én készséggel elismerem, hogy a magyar állatvámoknak olyanoknak kell lenniök, hogy annak védelmében a magyar állattenyésztés szépen fejlődjön, a kisbirtokpolitika ezt fokozottan szükségessé teszi, de viszont ha ennek védelme alatt állattenyésztésünk úgy fejlődne, hogy a vámvédelem esetleg fölöslegessé válik, akkor ebből még nem következik, hogy ennek folytán a magyar vasipar is mondjon le védelméről.

Még egy szót a külkereskedelmi szerződések lehetőségéről. Azt mondják, hogy a kiadós vámvédelem lehetlenné teszi a kereskedelmi szerződések megkötését. Hogy egy ország, amely nem importál, nem is exportálhat. Mi igaz ezekből a tételekből? Magyarország elsősorban agrárproduktumokat exportál. Ezek részben olyan cikkek, melyek tekintet nélkül kereskedelmi szerződésekre, világpiaci árakon mindenütt könnyen elhelyezhetők. Amennyiben pedig az agrárcikkek nem elsőrendű fontosságúak, mint például a bor, lesz abban a vámtarifában egy egész sor olyan tétel, melynek lekötésével vagy mérséklésével megvásárolhatjuk magunknak borunk exportját. Magyarország azonban nem érheti be agrárcikkek exportjával, iparának mai fejlettsége mellett is már ipari exportra van utalva. Vajon ez az ipari export olyan országok felé irányul, melyek versenye ellen mi a kiadós ipari vámvédelmet követeljük? Tehát Ausztria, Csehország, Németország felé? Nem, a mi exportunk utiránya: Jugoszlávia, Bulgária, Románia, Oroszország, amelyekkel ha nem tudunk kereskedelmi szerződést kötni, az politikai okokon és nem a védővamos irányzaton mulik. Az a vámtarifa tehát, mely abban a szellemben készült, mint az osztrák vagy cseh vámtarifa, nem teszi lehetlenné a külkereskedelmi politikát.

Tisztelt társaság! Befejeztem fejtegetéseimet. Sok olyan dolgot mondtam el, melyeket eddigi felszólalók már nálam szerencsésebben is elmondtak. De én úgy fogom fel a dolgot, hogy nem lehet erről a kérdésről elég beszélni, nem lehet eléggé felhívni a magyar közvélemény figyelmét arra, hogy ennél a vámtarifánál ötven esztendőre döntődik el a magyar fejlődés, hogy ennek szerencsés megkoncipiálásától függ, hogy milyen gyorsan, milyen erősen tudjuk épre nyalni azokat a sebeket, melyeket a háboru rajtunk ütött. Én az egyetlen helyes, a magyar érdekeknek megfelelő megoldást abban az irányban látom, melyre az előadó szerencsés kézzel rámutatott. Minden egyéb lehet jóhiszemű, de veszélyes kísérlet, mely a magyar közgazdaságot katasztrófába viszi.

Balkányi Kálmán: Fenyő igen tisztelt barátom felszólalása talán, merném állítani, utolsó mondatáig már-már meggyőző erővel hatott rám,

amikor azzal fejezte be előadását, hogy ez a most készülő vámtarifa ötven évre fogja eldönteni az ország sorsát. Ez az egy mondat aztán elég volt arra, hogy helybenhagyja azt az eredeti felfogásomat, hogy nem lehet most új vámtarifát csinálni. Már csak azért sem, mert ha ez az utolsó tétel igaz, hogy a vámtarifa ötven évre dönt az ország sorsa fölött, akkor végképpen nem szabad azt úgy megcsinálni, ahogy azt Ferenczi miniszteri tanácsos ur öméltósága javasolja. Olyan időket élünk, annyira nem alakult még ki az ország sorsa, hogy ezt a minden pillanatban ingadozó, váltakozó szituációt nem szabad felhasználni arra, hogy most ötven évre döntsünk az ország gazdasági sorsa fölött; nehezen hinném ezt összegegyeztethetőnek az ország sorsát intézők lelkiismeretével. Fenyő barátom utalt felszólalásában arra, hogy az ő korábbi igazságai nem váltak be, ezen beismerés után nem szükséges azzal az argumentummal élni, hogy nem is olyan régen még visszafojtott lélekzettel néztük az ő küzdelmét a tulzásba vitt vámpolitikai korlátozásokkal szemben. A vitának ez előrehaladt stádiumában tartózkodom e kérdésnek világpolitikai beállításától. tisztán a mi országunk szempontjából óhajtom megvilágítani az előttünk fekvő problémát. Az előadó ur kijelentette, hogy már azért is szükség van új vámtarifa megalkotására, mert az egy olyan utvesztő, amelyben csak igen kevés beavatottaknak van ismeretük és jártasságuk. Ezen azonban lehetne könnyebben is segíteni. Ferenczi öméltósága úgy állította be a kérdést, hogy itt két dolog között van választás: vagy a csábítás minden eszközével ide tudjuk országunkba vonzani a külföldi tőkét, amely a magas vámok védelme alatt az új ipar-telepek tömegét fogja létrehozni, vagy ha ezt nem tesszük, akkor kereskedelmi mérlegünk tovább pusztul azon az úton, amelyen ma halad, úgy hogy végül tökéletesen elszegényedve könnyű prédájává leszünk erős szomszédainknak.

Hibásnak tartom ennek a dilemnának mindkét karját. A külföldi iparnak idecsábítására egyéb előfeltételek vannak, nemcsak a vámtarifa: Szükséges, hogy itt oly gazdaságpolitikai viszonyok, annyira konszolidált állapotok legyenek, hogy a külföldi tőke csakugyan idevonzódjék. Különben bárhogy emelik is fel a vámtételeket, mégsem leszünk a többi országokkal versenyképesek ezeknek az idegen tőkéknek idecsábításában. Azt gondolom, — hogy a mindennapi életből vegyek rá példát — hogy ha olyan törvényjavaslattal, mint a rendtörvényjavaslattal lép a kormányzat a nemzetgyűlés elé, sokat elveszít ezen a réven, amit nyerne a vámon. Ettől eltekintve, nem látom a kérdést annyira kihegyezve, hogy ha itt az ipart nem fejlesztjük vámpolitikai eszközökkel, akkor kereskedelmi mérlegünk tovább halad a romlás útján és teljesen elszegényedünk.

Hát hogy is vagyunk ezzel a kereskedelmi mérleggel? Szabóky, a Statisztikai Hivatal tudós igazgatója, arra a megállapításra jutott, hogy kereskedelmi mérlegünk ijesztő és az utóbbi években egyre növekedő passzivitást mutat. Azonban, tisztelt uraim, bár nem óhajtom számadatokkal fárasztani önöket, de méltóztatnak látni, mint mindennek, ennek is két oldala van. Kereskedelmi mérlegünk passzivitása nemcsak importunk növe-

kedése által mutat ily elkeserítő képet, hanem elkeserítheti a Statisztikai Hivatal igazgatóját és minden komoly emberünket az a kép, amely az exportoldal kétségbeejtő visszaesését tünteti fel. *Nem a behozatalnak szörnyű nagysága teszi passzívva kereskedelmi mérlegünket, hanem a kivitel hátramaradása és csökkenése.* Nemcsak Magyarországra vonatkozik speciálisan ez a tétel, bátor leszek igazolni az OMKE karácsonyi számában közzeendő táblázatokkal, hogy minden országban, ahol a külkereskedelmi saldo passzív, meg lehet állapítani, hogy ennek a passzív saldonak emelkedése a kivitel csökkentésével tart lépést, mert hiszen a behozatalt bizonyos határokon túl csökkenteni amugy sem tudjuk. Ezt az igazságot le kellett szögezmem, mert ha ezt a kérdést vizsgáljuk, nemcsak az ipar szempontjából kell azt néznünk, hanem a kereskedelem és a mezőgazdaság nézőpontjaira is figyelemmel kell lennünk. Kereskedelmi mérlegünk saldoját nem vagyunk képesek huzamosabb ideig javítani, ha az ipar fejlesztésével megnehezítjük az egész ország megélhetését, ha azt a bizonyos ötven milliárdot nem igyekszünk eltüntetni kereskedelmünk és mezőgazdaságunk fellendítésével. Mialatt a passzív saldo miatt panaszkodunk, látjuk azt, hogy mezőgazdasági termelésünk nem nyeri el külföldön az ő kellő értékesítési lehetőségét, ezek a termények még mindig nem adattak át a szabadforgalom kezébe. Azt gondolom, és erre vonatkozólag csak két rövid szám adatot vagyok bátor feltüntetni, hogy amikor gabonaexportunk az 1913. és 1921. évet összehasonlítva egy tizedrészére csökkent, zsinadékaexportunk pedig egy harmincadára, amikor burgonyát szégyenszemre már importálnunk kellett, holott ebből Osonka-Magyarország bőven el lehetne látva, amikor a hagyma kiviteli illetékét most kell sebtiben leszállítani, hogy az export lehetőségét némileg még megmenthessük, amikor ez így megy az egész vonalon, akkor egészen bizonyos, hogy itt minden beszéd hiábavaló, tovább vonszoljuk keservesen a passzív saldot.

Ezek után kénytelen vagyok egész határozottan tiltakozni ama beállítás ellen, hogy mi, mikor a túlzott védővám ellen harcolunk, a szabadkereskedelem fantasztikus utjain megyünk. Ugy állítottak be bennünket, mintha a szegény iparral szemben állana az erős, lármás, hogy Ferenczi miniszteri tanácsos ur Lloyd-cikkének szavával éljek: „stimankräftig“ kereskedelem. Lássuk csak, mi az igazság? A vámfelpénzemeléssel szemben a kereskedelmi körök és érdekképviseltek a junktim álláspontjára léptek, amennyiben a vámfelpénzek felemelése ellenében azt kívánták, hogy a behozatali korlátozásoktól álljon el a kormány. Ilyen körülmények között nem lehet ugy feltüntetni a kereskedelmi köröket, mintha azok elvadult Cobdenisták volnának, mintha merev ortodox állásponthoz ragaszkodnának. A kereskedelmi körök fenntartották ama álláspontjukat, hogy a vámvédelem téren nem szabad olyan befejezett tényeket teremteni, amelyek megnehezítik vagy lehetetlenné teszik a szomszédos államokkal való szerződés-kötéseket. Mi azt a biztonsági koefficiienst, amelyet Ferenczi előadó ur állított fel, veszélyesnek tartjuk. Hol van az a biztonság, amit Ferenczi öméltósága el akar érni? Szerinte kiadós vámok kellene. De mi az a kiadós vám,

amely teljes biztonságot nyújt, akár emelkedik, akár süllyed koronánk értéke? De hiszen ezenkívül tekintetbe kell venni a szomszédos államok valutáinak esetleges emelkedését, vagy romlását is. Így a biztonsági koefficiens, amellyel ötven évre akarnak dönteni az ország sorsa fölött, vajmi labilis szerszám, amellyel nem nagyon lehet dolgozni.

Az előadó ur könnyed gesztussal szíves elintézni a nagykereskedelmet is, amidőn azt mondja, hogy az általa tervezett vámtarifa legfeljebb a nagykereskedelem érdekeit kapcsolja ki. De hát erről senki sem tehet. Mindenekelőtt azt szögezzük le, hogy a nagykereskedelem helyett egészen nyugodtan beszélhetünk az egész kereskedelemről. Az új vámtarifa nemcsak a nagykereskedőket, hanem mindenféle kereskedőt is illet. Az, hogy a kereskedők száma a háboru óta egy kicsiny törttel emelkedett, nem lehet alap arra, hogy a kereskedők egy része más foglalkozás után legyen kénytelen nézni. Ötven év óta hajtogatják, hogy nincs elég kereskedő ebben az országban, hogy a keresztény középosztálynak kereskedelmi pályára kell mennie, akkor hát nem vagyok képes belátni, hogy amikor a viszonyok úgy fordulnak, hogy egy látszólagos numerus szerint valamennyire mégis szaporodik a kereskedők száma, rögtön megadják a felhívást nekik: lépjeteek más pályára. Közgazdasági szempontból súlyos veszedelemnek tartom ennek a nemrégiben hangoztatott álláspontnak ilyen dezavválását.

Ami Ferenczi ur öméltóságának azt a javaslatát illeti, hogy külföldi import helyett kereskedelmünk inkább belföldi termények forgalombahozásán fáradozzék, arra az a válaszom, hogy a külföld is a maga részéről ilyen álláspontra helyezkedhetik. Ami pedig azt illeti, hogy a külföldi államokkal való kereskedelmi összeköttetések felvételére lehető mindent megtettek, ebben a tekintetben nagy hiba terheli felelős köreinket, mert itt is Portorose óta csak visszaesést tapasztalhatunk.

Nagyon fontosnak tartom, hogy az ország ipara kiépíttessék és nagyra fejlesztessék, ennek érdekében áldozatokat is vagyunk hajlandók hozni, de ezek az áldozatok nem terjedhetnek odáig, hogy feláldozzuk a többi termelőosztályokat. A kereskedelem pedig, amely az ipari produktumokat a külföldre terjeszti, amely az ipar számára szükséges versenyanyagokat az országba behozza, ezt a feladatát igyekszik, miként a múltban, a jövőben is elvégezni, de tiltakozik az ellen az egyedülálló beállítás ellen, mintha az ő tevékenységére szükség nem volna, vagy könnyen mellőzhető lenne.

Engem e helyen a genius loci száll meg, amikor a GyOSz két alelnökére, Weisz Manfrédra és Hegedüs Lorántra hivatkozom. Weisz Manfréd örök példaképe annak az iparnak, amely vámsorompók nélkül is naggyá, jelentőssé tudott válni. A nagybeteg Hegedüs Loránt talán épp két évvel ezelőtt mondotta el felejthetetlen beszédét a fekete éjszakáról, amelyben kifejezésre juttatta, hogy ha ki akarunk jutni ebből a fekete éjszakából, akkor nem egyes osztályok és foglalkozási ágak kiemelésére, hanem az összes foglalkozási ágak egybefolyó harmónikus és céltudatos munkájára van szükség. Ettől a gondolattól áthatva, méltóztassanak figyelembe venni a vám-

tarifa megalkotásánál az összes foglalkozási ágak, a fogyasztók és kereskedők szempontjait is.

Kende Tódor: Az idő előrehaladott volta miatt nagyon rövid leszek és tehetem ezt annál is inkább, mert felfogásom szerint az új magyar vámtarifára vonatkozó tervezet megítélésénél a döntő szempont az, hogy az iparnak életfeltétele a kiadós vámvédelem, — ez pedig a jelen tarifa keretein belül el nem érhető. Parancsoló szükségként jelentkezik tehát az új vámtarifa megállapítása.

Azt mondtam, hogy a vámnak kiadósnak kell lennie. Ez annyit jelent, hogy a vámnak akkorának kell lennie, amennyi szükséges ahhoz, hogy áruk, amelyek az országban gyártatnak, a külföldről egyáltalában ne legyenek behozhatók, mert ha be fogják hozni ezeket az árukat, a magyar ipar elsorvad, a gyári berendezések fokozatosan leállanak és a tőkének a között kell majd választania, hogy ezeket a Magyarországon használhatatlanná vált gyári berendezéseket vagy kivigye oly területekre, mint amilyenek pl. a megszállott területek, ahol megbecsülnék majd ezeket a termelő eszközöket, vagy hagyja a berendezéseket elrozsdásodni addig, amig végül is kénytelen lesz azokat ócskavas gyanánt eladni.

A tőkés természetesen tisztviselőit és munkásait sem fogja ily körülmények közt foglalkoztathatni. A magyar mérnök és könyvelő elhelyezést fog találni a külföldön is, talán a munkások is ki fognak tudni vándorolni, csak a magyar állam lesz szegényebb azokkal az emberekkel, akik eddig a termelő munkában nagy eredményeket mutattak fel. Addig, amig ehhez az állapothoz elérkeznénk, természetesen nagyon sok társadalmi és szociális nyomoruságon kellene még átmenni, amitől Isten óvjon meg bennünket! Ezért mondom, ha meg akarjuk óvni az ipart, akkor nem is lehet szó arról, hogy a vámtarifát másképp állítsuk össze, mint ahogy azt Ferenczi miniszteri tanácsos ur öméltósága tervezte.

Öméltósága munkálkodása jóbiszemű emberek előtt nem lehetett olyan misztikus, mint amilyenek itt néhányan szerették ezt a munkát beallítani. Igaz, hogy öméltósága megkérdezte az ipart, hogy mekkorák azok a vámtételek, amelyekkel meg volna elégedve, — de az erre a kérdésre adott válasz nem volt olyan egyszerű, mintahogy azt itt némelyek elképzelik. A válasz megadása céljából előbb magunkkal kellett tisztába jönnünk, nekünk kellett számításokat végeznünk, amelyek összefüggésben voltak, igaz, a külföldi versennyel és a magyar korona folyton változó értékelésével, de amelyek mégis elsősorban a termelési költségeken, tehát a munkabéren alapultak. A magyar munkát akartuk megvédeni, azt kellett lehetővé tenni, tehát oly vámtételeket kellett kérnünk, amelyek lehetővé teszik, hogy azt a munkát ne a eszek és osztrákok végezzék el helyettünk, hanem hogy azt magunk végezhessük. És így jó lesz meggondolni a kereskedelemnek azt, hogy nem lehet fogyasztó és termelő között oly különbséget tenni, mintahogy azt sokan szeretnék. Mindenki termelő, az a kis tisztviselő is, aki bélyeget ragaszt a beadványra és termelő a mérnök, vagy a munkás

is. Nincs köztük különbség, — csak a munka természete más és más. Mindegyik dolgozik és mindennek együttvéve az a célja, hogy a magyar termelés menjen, növekedjék. Ha az egyiknek a munkáját kikapcsolom, megszűnik az a folytonosság, amely ahhoz szükséges, hogy oly termelő munka végeztessék, amely az egyén és a köz érdekeinek is megfelel.

Amikor a magyar ipar megmondta, hogy a munkát mennyivel kívánja védeni, először maga Ferenczi ur öméltósága ellenőrizte a rendelkezésre bocsátott adatok helyességét, ellenőrizte a maga nagy, az egész anyagot átfogó tudásával és szakemberei segítségével. Ugy tudom, az egész anyag átment még egy kritikai folyamaton, ahol az érdekelt társadalom minden kifogása meghallgatásra talált, minden adata megfontolás tárgyává tétetett. Én nem ismerem azokat a tétteleket, amelyeket öméltósága javasolni fog, de tudom, hogy ha valaki felelős állásban tesz javaslatot és lelkiismeretes ember, nem tehet oly javaslatot, amely nem volna a magyar ipar részére kielégítő és mert ismerem Ferenczi öméltósága gondolkodását és működését, bizom abban, hogy ezek a javaslatok olyanok lesznek, amelyeket bizvást elfogadhatnak úgy a gyárosok, mint a kereskedők.

Uraim, a termelő munkához rendre és fegyelemre van szükség. Ezek nélkül megáll a munka, — ezek nélkül az ország újra tüntető tömegek sétaterevé válik. Ebből azonban mi nem akarunk többet! Mi azt akarjuk, hogy a kormány legyen erős, ne ijedjen meg semmitől sem, haladjon a maga helyesen kitűzött célja felé, gondoskodjék a termelő munka lehetőségéről, a rendről és fegyelemről az egész vonalon. Nem is akarom erre nézve előírni az eszközöket, — ezek engem nem érdekelnek. Fontos az, hogy a rend és fegyelem meg legyen és fontos az, hogy az ipar a külföld versenyével szemben is meg legyen védve.

Őszintén szólva, engem nem az érdekel, hogy mit akarnak a kobdenisták. Nem érdekel, mert nem hiszem, hogy azok a tényezők, amelyek felelős állásban e kérdésben dönteni fognak, a kobdenisták által hangoztatott jelszavaknak beugorjanak. Nem lehet ma az ember ilyen könnyelmű! A szabad kereskedelem szép fogalom, — én is azt akarom, hogy szabad forgalom legyen. Én is azt akarom, hogy nemzetközi gazdasági összeköttetéseink mihamarabb helyreálljanak, de hiába akarom csak én ezt, hiába törekszik erre csak maga a magyarság, törekednie kell erre a mi ellenségeinknek is, a mi szomszédainknak is, a mi konkurenciánknak is. Pedig, hogy ezek erre nem törekednek, az, azt hiszem, nemcsak ebben a teremben nyilvánvaló, ahol mégis oly szakértő és a gazdasági viszonyokkal ismerős urak vannak jelen, akik ezt saját bőrükön észlelhatték, de nyilvánvaló ma minden ujságolvasó ember előtt. Jól van tehát, legyen szabad forgalom, de ezt akarják mások is, értessék ezt meg a kobdenisták ne csak velünk, hanem a csehekkel is.

Ami már most a védelem mértékét illeti, erről, mint mondtam, lehet vitatkozni, a módról is lehet beszélni, de ezzel én nem kívánok foglalkozni. Ezt rá kellett biznunk a felelős tényezőkre. Én azt hiszem, hogy mindenki meg fog engem érteni, ha egy, a mérnöki praxisból vett példára hivat-

kozom. Egyszer egy tengelyméretet kellett kiszámítani és kellett kontrollálni. Számítottam és ellenőriztem, így is úgy is, amikor egyszer munkaközben megjelent előttem akkori főnököm, boldogult Mechwart és megkérdezte tőlem, hogy mekkorára tervezem a tengely méretét. Elmondottam, hogy mekkorára, elmondottam a módszert, amelyet a méret kiszámításánál alkalmaztam, Mechwart gondolkozott egy kicsit, elővette logárlécét, méregette, becsülgette a tengely méretét, végre megmondotta, hogy a tengely méretének mekkorának kell lennie, rámbizva, hogy azután ennek a tengelyméretnek a megokolására mily formulát kövessék.

Ugyanez az én álláspontom a vámtarifával szemben. Mi megmondottuk, hogy mekkora vámtételekre van szükségünk, ha azt akarják az urak, hogy a magyar ipar tovább is létezzék és most már az urak keressek megfelelő formulát.

Székely Artur: Véleményem szerint a szabadkereskedelem és védővám kérdése nem világnézeti kérdés, hanem a politikai célszerűség kérdése. Minden időben azt a vámpolitikát kell követni, amelyet éppen akkor legalkalmasabbnak tartunk. Magyarországnak a mai viszonyok között védővamos politikát kell követnie, először azért, mert a körülötte levő államok is védővamos politikát folytatnak és így a magyar termékeket is igyekeznek kizárni területükről, másodsor azért, mert a fejlődőben levő magyar iparnak további fejlődéséhez e védelemre szüksége van. A tulajdonképeni vitának nem is a védővám és szabadkereskedelem kérdése körül kellene forognia — mert a szabadkereskedelem kérdése Magyarországon ma nem gyakorlati kérdés — hanem a vámvédelem mértéke körül. És e tekintetben Ferenczinek egyébként nagyon érdekes és értékes felolvasása részemre csalódást jelentett. Az előadás kitűnő csoportosítása volt a védővamos rendszer mellett érvényesíthető érveknek. Sokan azonban, akik a vámpolitika kérdései iránt érdeklődünk, de akiknek nem volt időnk, vagy nem volt módunk részt venni a vámtarifa-előkészítő bizalmas jellegű tárgyalásokban, az ő előadásából szerettük volna megismerni azt a munkamódszert és azokat a szempontokat, amelyek az egyes vámtételek megszabásánál irányadók voltak. Mig Mutschenbacher részleteiben is közölte velünk a gazdák vámpolitikai álláspontját, Ferenczi e tekintetben tájékoztatlanul hagyott bennünket. Annyit megtudtunk, hogy erősen védővamos tarifáról van szó, amely „kiadós“ vámokat tartalmaz, megtudtuk, hogy 10 és 15%-ot nem lehet a vámok megszabásának általános zsinórmértékeül elfogadni. Mi azonban azt szerettük volna, ha Ferenczi általánosságok helyett részleteiben, példákkal világította volna meg, hogy készült a vámtarifa, mert az általánosságokhoz igen nehéz általánosságok mellőzésével szakszerűen hozzászólni. És az igazán nem lehet megnyugtató, ha Ferenczi maga is beismeri, hogy lehetnek a vámtarifában 100—200%-os vámok is, minthogy egyes árucsoportokat nem lehetett kellően specializálni. Véleményem szerint az olyan szerkezeti hiányokat, amelyek ily nagy vámokat eredményezhetnek, a vámtarifából mindenképen el kell tüntetni.

Nem tartom szükségesnek egy ilyen, Magyarországra nézve életbevágóan fontos gyakorlati kérdés tárgyalásakor ismert, vagy kevésbé ismert külföldi tekintélyek idézését, de azért azt hiszem, nem lesz felesleges idéznem a gyakorlati működéséből nálunk is jól ismert, kitűnő Richard Schüller klasszikus vámpolitikai munkájának csupán egyetlen megállapítását. A védővámossal Schüller szerint a vámok megszabásánál annak a szempontnak kell döntőnek lennie, hogy a vám a termelést és így a nemzeti jövedelmet nagyobb mértékben növeli-e, mint amennyire hátrányosan befolyásolja a jövedelemeloszlást, vagyis míg egyrészt bizonyos jövedelemtöbblet biztosít a vámmal védett iparágban érdekeltnek, (vállalkozóknak, munkásoknak egyaránt), nem csökkenti-e ezzel szemben nagyobb mértékben a fogyasztóképességet, mindenki fogyasztóképességét, aki az illető iparcikk fogyasztásában érdekelve van, pl. esetleg nemcsak az illető iparcikk fogyasztó iparágak, hanem minden többi iparág munkásának fogyasztóképességét is. Schüller tehát nem helyesli olyan iparágaknak vagy vállalatoknak vámmal való védelmét, amelyekkel szemben a külföld annyira fölényben van, hogy tulságosan nagy vámvédelemre volna szükségük. Nem helyesli, mert ezzel azok az iparágak károsodnának, amelyek jogosultak a vámvédelemre, de amelyek a fogyasztóképességnek egy részéről a túlzottan védett iparágak javára kénytelenek lemondani. Az egész vonalon való „kiadós“ vámvédelemnek, a *lückenloser Zolltarif*-nak tehát Schüller nem hive.

Schüller idézett könyvében finom analiziseket szentel a termelői költségek különbözősége, a bizonyos árukban való szabadkereskedelem hátrányai és előnyei, és a vámtételek magassága megállapítása kérdéseinek. De a Magyar Vámpolitikai Központ hat kötetes emlékiratában, amelynek 1914-ben, majd 1916-ban és 1917-ben való szerkesztésében mint Fenyő Miksa és Vágó József szerény munkatársa magam is résztvettem, hosszú íveken át okolunk meg minden 50 filléres vagy 1 koronás vámfelemelőt javaslatot, sőt még azt az álláspontot is, amely az eddigi vámvédelem fenntartását tartja szükségesnek. Elismerem, hogy ez a munkálat más időkben és más körülmények között készült, de mind a Schüller, mind az idézett emlékirat fejtegetései a termelői költségek különbözőségén épülnek fel. Ferenczi, ugylátszik, ezt a mértéket a mai bizonytalan viszonyok között nem tartja használhatónak, kérdelem tehát, mit tett ennek az általában elfogadott mértéknek a helyébe?

Igaza van az előadónak abban, hogy a ma érvényben levő osztrák-magyar vámtarifa nem a magyar termelés szükségleteire készült és ezért a mai magyar igényekhez alkalmazott vámtarifára van szükség. Igaza van abban is, hogy a mai vámok jelentős részének nincs különös szerepe a drágaságban. Bizonyos, hogy pl. 8%-os textilvámoknak különösebb árdrágító hatásuk nem lehet. De ma nem is a vámok, hanem a főképen Cseh-Szlovákia és Németország hasonló intézkedéseivel igazolt behozatali tilalmak játsszák a döntő szerepet az árképzésben. Azt azonban már nem lehet mondani, hogy pl. egy 60%-os vám, amelyhez még a fuvar költségek és a kül-

földről való beszerzést terhelő egyéb költségek is járulnak, ne emelné döntően az árakat, még ha igaz is — aminthogy igaz — hogy a vámok egy részét a külföldi importiparok kénytelenek vállalni. Az arra való hivatkozást, hogy az élelmiszerárak, különösen a gabona ára, vám nélkül és szabad behozatal mellett is toronymagasságra emelkedtek, nem lehet komolyan venni. Az élelmiszerárak — bármily magasak is — a külfölddel való viszonylatban alacsonyak, mert nem érték el a világparitást. Mihelyt a világparitáson túl emelkednek az árak, a külföldi behozatal csökkentően fog az árakra hatni, aminthogy az örlési forgalom is kezd kifizetődni amerikai búzából is, mert a külföldi búzából kapott lisztet nem terheli a magas kiviteli illeték, amelynek és a kiviteli tilalmaknak alkalmazása birja csak leszorítani a világparitás alá a hazai élelmiszerárakat. Ezzel természetesen nem akarom azt mondani, mintha nem helyeselném e drágaság ellen irányuló rendszabályoknak a szükséges mértékben való alkalmazását.

Véleményem szerint az iparnak meg kell adni minden védelmet és a fejlődéséhez szükséges minden eszközt biztosítani kell részére, mert az ipar fejlődése a kulturát és a nagyobb emberi boldogságot jelenti. De különbséget kell tenni ipar és ipar között. A védelem csak annak az iparnak jár, amelynek léte és fejlődése a vám segítségével valóban biztosítva is van. Fejlett iparágaknak, amelyek ellátják a belföldi fogyasztást, vagy olyanoknak, amelyeknek fejlődése technikai előfeltételekkel, tőkével, szakszerű vezetéssel, megfelelő munkásanyaggal stb. biztosítva van. Véleményem szerint — éppen az ipar kívánatos fejlődése érdekében — jogosan egyetlen ilyen iparágat sem lehet kötelezni arra, hogy fejlődésre nem képes iparágak vagy iparvállalatok érdekében belenyugodjék a fogyasztóképességnek abba a csökkentésébe, amelyet az ilyen nem létező vagy fejlődésre kilátással nem bíró iparágaknak nyújtott vámvédelem jelent. Nem lehet kívánni azt sem, hogy a szerényebb igényű ipar szenvedjen a kevésbé szerény ipar túlzott igényei miatt.

Nem állítom, hogy mindezek a szempontok nem voltak irányadók a vámtarifa előkészítésében, de az előadásban ezekről a szempontokról nem hallottunk és jogosan alakult ki az a benyomás, hogy a vámtarifa minden ipart egyenlő mértékben, tulságos mértékben kíván megvédeni. Ennek a benyomásnak sajnálatos következményét látom Mutschenbacher felszólalásában is. A vámtarifa tárgyalásai alkalmával az OMGE dicséretes önmegtartóztatást tanusított, átlátván azt, hogy a magyar mezőgazdaság természetfölöslegekkel dolgozó egyes ágainak a külföldi versenytől nincs mit félniök és belenyugodott a legtöbb agrárvám átmeneti felfüggesztésébe, hangsúlyozván a magyar mezőgazdasági termékek külföldi fogyasztópiacai biztosításának a vámoknál nagyobb fontosságát. Az a túlzott és egyöntetű ipari vámvédelem, amelynek Ferenczi — legalább látszólag — a hirdetője, arra készítette az OMGE képviselőjét, hogy az agrár vámvédelemhez, ha nem is túlzott mértékben, ragaszkodjék és a vámfelfüggesztésekről említést se tegyen.

Azt hiszem, hogy abban, amit Ferenczi a magyar nagykereskedelem

szerepéről mondott, van bizonyos túlzás és igazságtalanság. Nem lehet azt állítani, hogy a magyar kereskedők fölfogása szerint a kereskedelem fogalmának lényegéhez tartozik az, hogy az országba kész iparcikkeket behozzon és az országból élelmiszereket és nyersanyagokat kivigyen. Nagyon jól tudjuk, hogy pl. a vas-, műszaki, olaj-, festék-, bőrkereskedelem stb. a múltban is jelentékeny mennyiségű hazai árut hozott forgalomba, de természetes volt, hogy a magyar nagykereskedelem egyes magyar iparágak fejletlen volta és egyes iparágak hiánya mellett kénytelen volt külföldi iparcikkek behozatalával is foglalkozni. A hazai iparcikkek kivitelében is elég számottevő szerepet játszik a magyar nagykereskedelem. Én sem kívánom a háborús és a háboru-követő idők látszatkonjunktúrája alatt életrekelt vagy a kurzus által dédelgetett új sütetű kereskedelmi vállalatok különös védelmét. De nem szeretném, ha az előadó által ipar és kereskedelem szerepe között megállapított értékelési különbség mintegy tudományos alátámasztásul szolgálna — bizonyára az előadó intenciói ellenére — a közéletünkben uralkodó kereskedelemellenes irányzatnak. Ipar és kereskedelem a társadalmi munkamegosztásnak egyaránt fontos és értékes tényezői. Minden társadalom annyi kereskedőt bír el, amennyit közgazdasága eltartani tud. Lehetetlennek tartom, hogy a kereskedelemben résztvevő lakosság számát bárminő állami politikával csökkenteni akarjuk. Ez különben az előadó egyik program-pontjának is ellentmondana. Hisz a kereskedelemben ép úgy lehetséges az elszegényedett középosztály, különösen a köztisztviselők elhelyezkedése, mint az iparban.

Összefoglalva az előadottakat, kérem Ferenczit, világosítsa föl a Közgazdasági Társaságot arról, minő szempontok szerint állapították meg az egyes vámtételek és a vámtarifa szerkesztésében milyen mértékben érvényesültek azok az irányelvek, amelyeknek a modern vámpolitikában irányadóknak kell lenniök. A Közgazdasági Társaság számot tarthat a vámtarifa szerkesztése tudományos munkamódszerének megismerésére.

Befejezésül csak azt kívánám még hangsúlyozni, hogy nem tudom követni az előadót szűkkörű gazdaságpolitikai nacionalizmusában, nem lelkesedem a mai gazdasági határokért, nem helyeslem, hogy Portoroséről, amelynek célja az utódállamok közötti forgalom lényeges megkönnyítése lett volna és amelyen elfogadott határozatokat nagy részben a magyar gyáripar legilletékesebb képviselőinek kezdeményezésére hozták, olyan lenéző gunnyal emlékszik meg. Ellenben lelkesedni tudnék — bármilyen távol van tőlünk a mai politikai viszonyok között ez a lehetőség — egy olyan preferenciális rendszerért, amely a monarchia szétszakított területeit közelebb hozná egymáshoz, amely, ha csökkentené is az osztrák és cseh versennyel szemben a Ferenczi-javasolta vámokat, megnyitná a magyar ipar és kereskedelem előtt a régi Nagy-Magyarország, a régi monarchia, a Balkán nagy része és Lengyelország fogyasztóterületeit és közelebb hozná hozzánk azokat a nyersanyagszállító területeket, amelyekről Trianon oly igazságtalanul megfosztott bennünket.

Matlekovits Sándor elnök: Az autonóm vámtarifa tervezete ipart védő jellegű. Célja mindenekelőtt a magyar ipart biztosítani, helyzetében erősíteni és lehetőleg fejleszteni. Teszi ezt azért, hogy az idegen iparcikkek behozatalát megnehezíti. Amidőn így a hazai ipar fejlesztésére hat, a tervezet készítőjének véleménye szerint, nagy szolgálatot tesz a mezőgazdaságnak, mert terményeinek a hazai területen feldolgozására nyújt alkalmat és így biztos piacot nyit meg számára; de nagy szolgálatára van — ugyancsak a tervezet készítője szerint — az ország pénzügyi állapotának is, mert a magas vámok jövedelmet adnak és mert valutáris szempontból távoltartanak oly árukat, melyekért pénz folyik ki az országból.

Az iparfejlesztés hazánkban 1878 óta nemcsak jelszó, hanem közkívánság volt. Kormányunk meg is tett mindent, amit e téren közös vámterületen lehetett tenni. Adókedvezmények, közszállítások és szubvenciók támogatták az ipart. Az utolsó 30 évben tényleg iparunk erősen fejlődött. Állami támogatással 233 új gyári vállalat keletkezett és 241 vállalat bővítette üzemét; összesen 120 millió korona tőkét fektettek be állami támogatással működő vállalatokba; az állam ösztönzőül 79.3 millió koronát biztosított 10 évi részletben. Ismételen felmerült az a vélemény, hogy az állami támogatás talán felesleges volt, és hogy az ipar oly kedvező feltételeket talál az ország terményekben való gazdaságában, a munkások bőségében és a nép jólétének folytonos emelkedésében, hogy a fejlődés főképp az általános kedvező világkonjunktura mellett amúgy is mutatkozott volna.

Anélkül, hogy az iparfejlesztési törekvések érdemét bármiképp kicsinyelni akarnók, annyit meg kell állapítani, hogy az utolsó 30 év lendületes közgazdasági viszonyok közt fejlődött és különösen az ipar minden téren emelkedett. Ha egyebet nem veszünk, mint a népszámlálási adatokat, látjuk, hogy 1910-ben 1900-hoz képest a népesség csak 8.5%-kal emelkedett, holott az iparral foglalkozók száma 30.4%-kal gyarapodott, még pedig az önálló iparosok száma 16.5, az iparban alkalmazottaké 38.8, sőt a 20 alkalmazottnál többet foglalkozó vállalatok száma 71.6%-kal szaporodott. Ebből kövekeztethető, hogy a hazai ipar általában emelkedő irányban halad és mesterséges fejlesztés nélkül is gyarapodhatott volna, annyival is inkább, mert az állami segítevéssel alakult 223 új gyár és üzemét megnagyobbított 241 gyár az összes magyarországi gyáraknak (4540 gyári vállalatnak) csak egytizedét teszi és így az ipar hatalmas fejlődését egymaga nem okozhatta.

Ha így a közgazdasági lendület maga is az ipart erősen fejlesztette, nem szabad az állami iparfejlesztés jelentőségét kétségbevonni. Közös vámterületen a hatalmas osztrák iparral szemben a magyar iparnak igen sok ága meggyökerezni és fejlődésre jutni nem igen tudott volna.

Közös vámterületen az ipar előmozdításának más országokban szokásos főeszközét, a vámvédelmet nem lehetett alkalmazni, mivel a magyar ipar legerősebb versenytársa, az osztrák ipar a közös gazdasági területen szabadon léphetett fel a magyar fogyasztási piacon. Ma, midőn független gazdasági területünket vámhatárok szigetelik el osztrák és cseh iparvállalatoktól, ma az iparfejlesztés céljára már nem szükséges államkedvezmény-

nyek és állami segélyek alkalmazásával mesterséges rendszert fentartani; ezek helyett ma az állam iparfejlesztő törekvésének eszköze a vám, vagy jobban mondva a védővám; sőt az élet természetes menete szerint, amely meglevő és fejlődő alakulatok fentartását követeli, az eddig még ha mesterséges módon életbehívott és fentartott iparvállalatok jövője érdekében is a védővámok alkalmazása szükséges is.

Amidőn így az autonóm vámtarifa egyik céljaul az ipar védelmét tekintjük, határozottan ellenezzük azt az irányt, midőn a védelem túlzásaiba esik és a vámtarifa főcéljait az iparnak erőteljes védelmében, a külföldi iparcikkek lehető kizárásában, szóval az iparnak lehető egyeduralmában keresi.

Kereskedelmi mérlegünk passzív; az 1921-ik évi kimutatások szerint 21 milliárd koronával nagyobb a behozott áruk értéke a kivittekével szemben. Mérlegünk csak akkor javulhat, ha a 21 milliárd korona behozatalt csökkenteni és másrészt kivitelünket emelni tudjuk. Mindkét célt a tarifatervezet szerzője szerint elérjük, ha a külföldi iparcikkek behozatala ellen védekezünk; az ország szükségletét iparcikkekben a belföldi gyáraknak védelmi vámok útján fejlesztett és biztosított működése által kielégítjük és iparcikkekből annyit termelünk, hogy kivitelre is jusson. Ez az egész okoskodás abból a felfogásból indul ki, hogy a közgazdasági életet máról holnapra gondviselészerű intézkedéssel tetszésünk szerint át lehet alakítani; máról holnapra meglehet szorítani az ország szükségletét a külföldről behozott 21 milliárd korona értékű áruban, pl. textilcikkekben vagy vas és fémáruban, vagy hogy máról holnapra ezeket a cikkeket hazai gyárak fogják előteremteni, és nem lesz többé szükség behozatalra. Mindkét eset a lehetetlenségek sorába tartozik; mert ha a mai tilalmi rendszer mellett is a kereskedelmi mérleg ily passzív alakulást mutat, akármilyen védelmi rendszer sem fog javulást mutatni. A mérleg passzivitását igaz, csak a termelés fokozása csökkentheti, de ez a termelés az ország természetes föltételei szerint ezen föltételek kellő kiaknázása által fokozandó; itt az ipar fejlesztése is szóba jöhet, de elsősorban a mezőgazdaság az, amely termelésének fokozására alkalmas, hivatott és leghamarább nyújthatna és megfontolt gazdasági politika mellett nyújthatott már ma is kivitelre alkalmas cikkeket, tehát javíthatná a kereskedelmi mérleget. Ha csak fél métermázsával több búzát termelünk holdankint, 1½ millió métermázsa búzát vihetnénk ki, ami a mai árak mellett 15 milliárd koronával javítaná kereskedelmi mérlegünket; már pedig ez akkor, mikor ma alig 6 mázsa a termés holdankint és a háboru előtti 5 év átlagában 7½ q volt, kis jóakarát, hozzalátás és buzditás mellett nem lehetetlen dolog; és ehhez nem kell védelmi vám vagy elzárkózás, hanem igenis a mezőgazdasági érdekeknek támogatása és a gazdaságnak kellő készülékekkel, gépekkel és műszerekkel való ellátása.

Egyáltalában meg kellene már egyszer tanulni azt, hogy a valuta kérdését elzárkózás alapján kiviteli és behozatali tilalmakkal megoldani nem lehet. A valuta csak akkor javulhat, ha munka által új értékeket állítunk elő; ha ebben az irányban a kínálkozó alkalmakat felhasználjuk és a termelést fokozzuk. Már pedig a tulságos iparvédelmi vámok a mezőgazdasági fel-

lendülést gátolják, megdrágítják a felszerelést, a szerszámokat, a gépeket, a kenőolajokat, a műtrágyát, a rézgálicot stb. stb. Szóval, az iparvédelmi vám a kereskedelmi mérleg javításának egyik legfontosabb módját, a mezőgazdaság lendítését, megakadályozza.

A védelmi tarifa tervezőjének nézete szerint az állam pénzügyei szempontjából is előnyös, mert nagyobb vámjövödelmeket biztosít.

Ha a vámbevételeket a háboru előtti utolsó évben (1913) taglaljuk, az osztrák-magyar vámterület 252 millió koronát mutat ki. Ennek részletezéséből kitűnik, hogy fele nem iparcikkekre esik, hanem 67.9 millió korona gyarmataru, fűszer és déligyümölcsből, 41.9 millió mezőgazdasági cikkekből (közte 27.6 millió korona gabonaneműekből), 13.5 millió korona, eledelekből és italokból és 2 millió korona ásványolajból. A vámjövödelem nagy része tehát a védelmi tarifán kívül esik és képezi tulajdonképp a pénzügyi vámokra alkalmas anyagot. A pénzügyi vám ugyanis fogyasztási adó; és mint ilyen tárgya a nagyobb mennyiségben fogyasztásra kerülő nem elsőrendű, tehát esetleg nélkülözhető cikk, milyen a kávé, fűszer, bor, stb., az iparcikkek közül esetleg a fényüzési cikkek: csipkék, finomabb szövetek, női ruhapoztók stb.

Iparcikkek közül eddig legtöbb vámjövödelmet adott a textilárak csoportja 27.3 millió koronát, a gépek és elektromos készülékek 28.4 millió koronát és a vas- és fémárak 21.3 millió koronát. Ha már most vizsgáljuk ennek a jövödelemnek pénzügyi és védelmi szempontjait, kitűnik, hogy a pénzügyi érdek minél nagyobb behozatalt, a védelmi érdek minél kisebb behozatalt akar; szóval, hogy ha a védelmi érdeket akarjuk érvényesíteni, minél magasabb vámokkal meg kell akadályozni a behozatalt, ha pedig pénzügyi eredményre törekszünk, ügyelni kell arra, hogy a vám ne lépje túl azt a magasságot, melynél a behozatalt nehezebbé vagy éppen lehetetlenné teszi, vagyis ne legyen védelmi hatásu; szóval ha pénzügyi szempontból akarunk vámot, nem lehet védelmi célokat elérni. És ha mégis épen védelmi szempontból fölállított vámokkal nagy pénzügyi jövödelmet nyerünk, mint a felsorolt esetekben a textilárak és a gépek vámjai mutatják, nem szabad felejtetni azt a pénzügyi elvet, mely szerint az adó kivetésénél és beszedésénél az adózók ne sujtassanak nagyobb teherrel, mint amennyit az állam az illető adó fejében bevesz. Már pedig amikor az osztrák-magyar birodalomban textiláruból 27.3 millió korona vámbevétel mutatkozik, a monarchia népessége a belföldi gyárak által eladott cikkek árában legalább 50 millió koronát fizetett és a belföldi gyárak azáltal, hogy a vámvédelmi vám árnyékában szöveteiket drágabban adhatták el, 50 millió korona jövödelemhez jutottak és így a fogyasztók a vám folytán 77 millió korona adót fizettek, miből az állam csak a harmadrészét kapta, a többi a gyárosok zsebeibe folyt.

Midőn így az autonóm vámtarifára vonatkozólag az iparfejlesztés, a pénzügyi és valutáris szempontok jelentőségeit megvilágítottuk, áttérünk annak vizsgálatára, hogy miért kell most a ma is érvényes 1907. évi vámtarifa helyett más autonóm vámtarifát készíteni.

Az 1907 óta érvényes vámtarifáról mondják: nem illik Magyarország gazdasági igényeihez, nincs az ország testére szabva, az utolsó kiegyezés alkalmával kölesönös kompromisszum útján jött létre, de különben is szövegénél és elrendezésénél fogva nem felel meg a technika mai állásának. Sőt a tanácskozás folyamán felhangzott olyan nézet is, hogy mai vámtarifánk még Mária Terézia korából való, s így természetesen a mai viszonyok közt használhatlan. Pedig a közös vámterület csak 1854-ben létesült és így számára Mária Terézia alatt nem készülhetett ez a vámtarifa. A vámtarifa a közös vámterület számára 1851-ben készült, azóta folyvást és gyakran átalakult 1853-ban, 1878, 1882, 1888. 1902 és legújabban 1907-ben, amidőn 800 tételnél többre oszlott meg és a francia tarifa tagozata szerint az áruk értékéhez simulni igyekezett.

Terv szerint az új autonóm vámtarifa szövegében elhagyja a mai tarifa rendszerét, tőle eltérő beosztású és berendezésű. A tarifák szövegezését lehet bírálni; de ha gyakorlati célt kívánunk elérni, elsősorban mégis nagyon előnyös, ha a közvetlen szomszédállamok tarifáihoz simulunk. Igaz Románia és Jugoszlávia régtől fogva egészen eltérő vámtarifával bírnak. De Csehszlovákia és Ausztria mindaddig megtartották az 1907-ik vámtarifát és igazán nincs fontos ok, hogy ettől a megszokott, statisztikai kimutatásaink által is ismeretes vámtarifától csak azért, hogy újat csináljunk, eltérjünk.

Ezzel természetesen nem akarjuk azt mondani, ne változtassunk ott, hol szükséges, a szövegen, és ne dolgozzuk át ott, hol az igények követelik a vámtételek magasságát.

Szóval nem vagyunk azon az állásponton, hogy a mai vámtarifa szövege megváltozhatatlan remekmű; természetes, hogy most, midőn függetlenül rendelkezhetünk vámügyeinkről, mindent, mit célszerűnek vagy szükségesnek találunk, vámtarifánkban is elrendelhetünk; de egyelőre a mai átmeneti időben gyökeres reformra, új vámtarifára szükségünk nincs.

Ámde az új autonóm vámtarifa nemcsak szövegezésében, de főleg tételeiben jelent eltérést az eddigi rendszertől. Az új autonóm vámtarifa tervezete erősen védelmi jellegű. Ez világosan kitűnik abból, hogy a jelenlegi vámtarifát nem tartják elégséges védelminek, kitűnik készülésének módjából, — és kitűnik azon elvekből, melyek tételeinek megállapításánál irányadók voltak.

Valóban csodálkozni lehet azon, hogy a mai vámtarifát nem találják elég magasnak, midőn köztudomású, hogy az európai tarifák legvédővamosabbjai közé tartozik. Nem mondom, hogy vannak vámtételek, melyek nem nyújtanak elég védelmet; de ezen kivételeket mellőzve, a főtételek a textilipar, a vas- és fémáruk, a gépek hatalmas vámokban részesülnek.

A sűrű pamutszövetek 20—25%, a pamut, kötveszött áru 36—90%, a gyapjuszövet 15%, a gyapju kötveszött 18%.

A nyersvas 20%, a rud és alakvas 50—60%, a nyerspléh 50—60%, a drót 30—40%, vascső 60—80%, sróf 30—50%, rugó 70%.

Eke 30%, mezőgazdasági szerszám 20—25%, cséplőgép 20%, szivattyú 25%, sajtoló 20—28%.

Akinek még ezek a vámok sem nyújtanak elég védelmet, az az elzárkózást kívánja.

A magyar autonóm tarifa nem szolgálhat csak egy célrak, nem szolgálhat csak, de még első sorban sem ipari érdekeknek, hanem az ország összes közgazdasági viszonyainak figyelembevételével országos feladatot van hivatva megoldani: Magyarország megkesonkított állapotában is még mindig mezőgazdasági ország és elég sűrűn lakott állam, melynek 8 millió fogyasztója van és így mindig nagy tekintettel kell lenni a mezőgazdasági érdekekre és a nagy fogyasztóközönségre. A vámtarifa ép ez oknál fogva nem tekintheti első és főcéljának az ipar fejlesztését és ha az ország iparának fentartására és fejlesztésére védelmi vámok alkalmazását szükségesnek találjuk, az mindig oly mértékben történjék, hogy általa a mezőgazdaság és fogyasztók érdekei ne veszélyeztessenek.

Tisztában kell lenni azzal, hogy minden vám megdrágítja az árut; a védelmi vámnak ép az a célja, hogy az áru megdrágításával alkalmat adjon a belföldi iparnak, hogy a külföldi olcsóbb áru ne kerülhessen a hazai piacra s ő a saját készítményét nagyobb nyereséggel adhassa el. Ha az így megdrágult áru további feldolgozásra kerül, pl. a bőr cipőre készül, a feldolgozó iparos termelési költsége a bőr védvámjával megdrágul, és a bőr vámja valószínűleg megnagyobbodva átmegy a cipő árába. A drágább cipőt vásárló termelési költségeit emeli és így megnagyobbodik tovább a drágulási hullámszó. Ép ezért a vámtételek megszabásánál figyelemmel kell lenni arra, kit ér a drágítás, ki fizeti meg végső sorban azt az adót, mellyel valamely ipart vagy foglalkozási ágat támogatni akarunk és el kell dönteni, hogy számítja a drágulást és tovább tolja árujában, a közérdek szempontjából mi nagyobb előny: egy iparnak fejlesztése vagy az illető fogyasztók gazdasági támogatása.

Vannak iparágak, melyek nagy fontosságuk és készítményeik elterjedése folytán közgazdasági szempontból is nagyjelentőségűek. A textilipar mindenesetre az az ipar, melynek meghonosítása és fejlesztése minden országra nézve nagy horderejű. Igaz, a ruházat oly általános szükséglet, hogy annak vám által való megdrágítása az összes lakosokat terheli, de másrészt a textilipar meghonosítása által az ország a külfölddel szemben megmenekül azon nagy áldozatoktól, melyeket szövetekért évenként hozni kell és eddig is az ország a közös vámterület magas védővámjaiban nagy összegeket fizetett elsősorban osztrák textilgyáraknak, s így ha tovább fentartjuk a védővámokat, az eddiginél nem nagyobb teher hárul az országra, de adóját legalább magyar gyáraknak juttatja. De a textil szakmában sem szabad tulozni a vámvédelmet. Így nincs semmi értelme a fonálvámokat magasán kiszabni, mikor a szövőiparnak ezáltal megdrágítjuk a nélkülözhetlenül szükséges nyersanyagot. Nincs értelme annak, hogy azokat a cikkeket, melyek még jó hosszú ideig nem fognak nálunk készülni, pl. a finomabb pamut és selyemárukat erős védvámokkal megdrágítsuk. Egyáltalában a szövetek vámjának megállapításánál sem szabad tulmenni a határon és tilalmi vámokat életbeléptetni, mert az iparnak, mint minden

gazdasági ágak szüksége van a verseny szabad levegőjére, különben nem halad, megpenészedik.

Vámpolitikánkat összhangzásba kell hozni gazdasági politikánkkal. Gazdasági politikánk első sorban a termelést, a munka biztonságát és fokozását követeli, még pedig a mezőgazdaságban és az iparban egyaránt; az iparban nemcsak az u. n. termelő (a gyár) iparban, hanem a nagyszámu és nagyon elterjedt feldolgozó iparban (a kézműves, szerelő és építési iparban.) A gazdasági ágak jelentősége szerint meg kell fontolni az egyes vámtételek hatását és aszerint kell megállapítani a védelmi szükségletet. A védelem pedig legyen mindig böles mérséklet által határolva. Igaz, számszerint ezt a határt egyszersmindenkorra kiszabni nem lehet, de az érték 15%-át túl nem haladó vám, nézetem szerint, igenis oly előnyt biztosít a versenyben, melynél magasabb áldozatra a fogyasztót nem kellene kényszeríteni.

Az autonóm vámtarifa készítésénél az ország érdekeit egészében kell figyelembe venni és így természetesen az ipar érdekeit is. De ne felejtsük el, hogy nemcsak a nemzetgyűlés többsége, hanem az ország természete is mezőgazdasági, ne felejtsük el, hogy mai nyomoruságunkban is a mezőgazdaság az az erős horgony, mely országunk hajóját a világ zivataros tengerén szilárdan fentartja.

Ferenczi Izsó: Midőn a hosszú vita folyamán elhangzottakra reflektálnom kell, nehéz helyzetben vagyok: azért is, mert az igen előrehaladott idő miatt csak nagyon röviden válaszolhatok, de azért is, mert közvetlenül előttem elnökünk, a vámpolitika vezető tekintélye szólaltatta meg nagy tudását, gyönyörű humorát és — költői fantáziáját. Nehéz válaszolnom a rendelkezésre álló rövid idő alatt nemcsak azért, mert az álláspontomat ellenzők igen sok alapos megvilágítást igénylő szempontot hoztak fel, de azért is, mert jóformán egész bevezető előadásomat kellene ismételnem annak igazolására, mennyire kiforgatták azt, amit mondtam és mennyi olyant imputáltak nekem, amibe hasonlót sem mondtam. Áll ez különösen Székely Arthur ellenvetéseire, kinek számos kifogása között, csak egy igazán helytálló: hogy t. i. előadásomban nem mutattam be magát a vámtarifa-tervezetet, nem ismertettem annak részleteit. Csakhogy azt meg sem lehetett kísérelnem, mert egy vámtarifa-tervezet sokkal bonyolultabb valami, egyes tételeiben, egész szövegében, sokszoros utalásaiban és összefüggéseiben annyira összefonódott valami, sem hogy abból egyes részleteket ki lehetne szakítani és taglalni. Ez a kényszerű tartózkodásom vezetett azután arra, hogy egyre ijesztőbb jelzőkkel illették azt a tervezetet, melynek szellemét és irányát képviseltem: Méhely tanár még csak prohibíciós vámokról beszélt, Naményi dr. szerint már tiltó vámokról van szó. De amiként megnyugvással lehet megállapítani azt, hogy itt senki sem adta a szabadkereskedelem apológiáját és senki sem vonta le

szabadkereskedelmi irányban a gyakorlati gazdaságpolitikai teendők tekintetében a konzekvenciákat, úgy hivatkozom viszont arra, hogy én nem adtam sem a prohibíciós, sem a tiltó vámpolitikának apológiáját s nem hirdettem mást, mint a meglevő iparunkat védő és hiányzó iparágaink fejlődésére ösztönző vámok szükségességét.

Megegyezünk mindnyájan abban, hogy mérsékelt vámtarifára van szükségünk. De miszerint ítéljük meg a „mérsékelt“ mértékét? Az új tarifa lehet mérsékelt az áruk átlagos árszinvonalához vagy a külföld vámjaihoz vagy termelésünk veszélyeztetettségének fokához képest, csak két mérték nem fogadható el: az, mennyit tartanak kevésnek azok, kik fizetni lesznek kénytelenek a vámot s mennyi a jelenleg érvényben levő vám. A jelenlegi vámtarifával való összehasonlítás helytelen, mert a viszonyok husz év alatt lényegesen megváltoztak, a tarifa egyes részeiben kezdettől fogva hibás volt, más részeiben teljesen elavult s végül mert az új tervezet egész felépítésében, részleteiben egészen eltér a régitől. S ha Matlekovits elnök ur ismét felvette azt a kérdést, miért kellett akkor, amikor a világ és az ország gazdasági rendje inog, napról-napra új helyzet előtt állunk, minden régi átalakult és bizonytalanná vált, új vámtarifát csinálnunk: akkor én azt hiszem, teljes joggal ellene fordíthatom azt a kérdést, mért gondoljuk, hogy ezen általános bizonytalanság, dűledezés és összeomlás közepette csak épen a husz év előtti s más előfeltételek alapján készült vámtarifa áll szilárdan és épen? Nem, a valóságban az is összedőlt és céljaira alkalmatlanná vált s épen az a zajos taps, melyet az elnök ur kételkedő kérdése az importban érdekeltek részéről kiváltott, bizonyítja legjobban az én számomra, hogy a régi vámtarifa nem alkalmas többé iparunk védelmére és ipari fejlődésünk ösztönzésére.

Az ellenvetések egyik-másik részletére is röviden rátérve, mindenekelőtt Mutschenbacher barátom felszólalásával kell röviden foglalkoznom. Közöttünk valójában nincs ellentét, amint nem is lehet, mert hiszen az új tarifatervezet mezőgazdasági részének kidolgozásában együtt munkálkodtam vele és munkatársaival s azt ép úgy vállalom, mint ő maga. Eltérés közöttünk csak egy árnyalatban van, abban tudniillik, hogy Mutschenbacher szerint helytelen az új vámpolitikai irányt olyannak beállítani, mintha itt csupán az ipar védelmére volna szükség, holott szerinte igenis gondosan védenünk kell mezőgazdasági termelésünk érdekeit is s az iparnak is be kell érnie a védelemnek egyenlő mértékével, vagyis annyival, mint amennyit a mezőgazdaság a maga számára kér. Nekem ezzel a beállítással szemben arra kell utalnom, hogy a mezőgazdaság a maga védelmi mértékének megszabásánál nem is volt olyan szerény s ami kifejezetten prohibitív tétel az új tervezetben akad, az a mezőgazdasági termelés egyes ágaira vagy a mezőgazdasággal leggyorsabban kapcsolatos egyes ipari termelésekre vonatkozik. De utalnom kell főleg arra, hogy — annak teljes elismerése mellett, hogy mezőgazdaságunk érdekét minél hatékonyabban védeni kell — ezidőszert és még soká arra vámpolitikai eszközök nem jöhetnek szóba, mert a versenyt kifejtő és a hazai termelést letörni igyekvő importtörekvések mezőgazdasági téren nem jelentkeznek, holott ipari téren annál erősebbek. Hogy ez így van, kitűnik abból a zajos helyeslésből, amivel a villamosági szakma

és a textilszakma itt ülő importőrjei fogadták Mutschenbacher barátomnak azt a kijelentését, hogy a mezőgazdasági import ellen erélyesen kell védekezünk, míg olyan szakma, mely mezőgazdasági cikkeket ide akarja importálni, nem is igen van, ezeket az árukat innen exportálni akarja mindenki. Még inkább kitűnik azonban abból, hogy nem látunk sehol államot, mely mezőgazdasági termékek behozatala érdekében velünk tárgyalásokat kezdeményezne, ellenben az iparcikkek tömeges bezuditására aspiráló állammal nem győzünk eleget tárgyalni s ilyen irányu kereskedelmi egyezmények sűrű sorban követik egymást.

Sokszor elhangzott a vita során az a tétel is, hogy az itt gyökerekkel bíró ipar védelmére mindenki kész áldozatokat hozni, csupán a mesterségesen tenyésztett iparágak pártolása ellen küzdenek. Naményi dr. ur körülbelül ugyanazt a gondolatot fejezte ki abban a furesa tételben, hogy a vámvédelem a nemzetietlen ipart védi a nemzeti ipar rovására. De — ha szem előtt tartjuk azt, hogy az új tarifatervezet áll és bukik azzal a védelemmel, melyet a textiliparnak, a bőriparnak, a ruházati és cipőgyártás iparnak készülni biztosítani — az a kérdésem, mért nemzeti ipar a magyar gyapju vagy a magyar marhabőrnek szövetté és ruhává, illetve készbőrré és cipővé feldolgozása Csehországban s mért nem az, ha itt megy végbe az a munka, avagy mennyiben nemzetibb munka az amerikai pamut vagy az indiai juta fonása és szövése Ausztriában vagy Csehországban, mint minálunk? Az ilyen tételek nem állják az elemzést, miként az a csodálatos tétel sem, hogy minél nagyobb a behozatal, annál nagyobb a kivitel is. Ha Naményi dr. ur ezt úgy érti, hogy minél nagyobb az iparcikkekből való behozatalunk, annál nagyobb a kivitelünk értékpapirokból vagy más reáljavakból, akkor egyetérték vele. De ha úgy értette — s úgy értette —, hogy a mi exportiparaink csak úgy képesek erőteljesen kivinni, ha a termelésük érdekében minden behozatal minél szabadabb, akkor azt kell megállapítanom, hogy elméleti fétételeket egészen helytelenül alkalmaz a mi konkrét viszonyainkra. Mert az a néhány kifejezett exportüzemünk legtöbb, külföldről beszerzendő anyagát a kikészítési eljárás liberális alkalmazásával vám nélkül szerezheti be s ha versenyképességét az itteni munkabéreknek a ruha vagy a cipővámok okozta emelkedésétől féltene, arra kell emlékeztetnem, hogy soha munkabér-emelkedés iránti kérelmet még mással, mint a kenyér, a hus, a zsír, a villamos, a lakbér, a fa stb. drágulásával nem indokoltak, mintahogy nem is egyéni kitalálásom, hanem hivatalos helyeknek pl. az osztrák Bundesamt für Statistik-nek megállapítása az, hogy a tömegszükségleteknek 80—85%-a esik élelmezésre, lakásra, fűtésre, világításra, azaz olyan körre, melyet a mi mostani és tervezett vámjaink egyáltalában nem érintenek.

Általában sok minden, amit különösen Méhely tanár ur és Naményi dr. ur mondtak, csak megerősítette bennem azt a benyomást, mennyire hiábavaló ma és a mi körülményeink közepette Adam Smith-et vagy Yves Guyot-t vagy Lisztet vagy Cobdent vagy akár mélyen tisztelt elnökünknek a 80-as évekből való írásait idézgetni. Hisz speciális adottságában egy percig sem lehet kétséges a magyar gazdaságpolitika tennivalója

kereskedelempolitikai téren: adva van a fizetési mérlegnek számtalan súlyos passzívitéle s ezek között a külkereskedelmi mérlegnek aránylag leginkább kiküszöbölhető deficitje, legyünk tehát minden erőnkben rajta, hogy — ha már egyszer ennek a külkereskedelmi deficitnek forrása a kész ipar-cikkek óriási tömegű behozatala — ezen a bajon hatékony eszközökkel segítsünk. Balkányi dr. ur már most azt igyekezett azonban bizonyítani, hogy a külkereskedelmi deficit forrása nem a behozatal nagysága, hanem a kivitel alacsony színvonala, segítsünk tehát a kiviteli oldalon, emeljük annak a nagyságát, tegyük azt minél szabadabbá, de ne bántuk a behozatali oldalát. Emlékeztetett e kapcsolatban arra, hogy én is azt mondtam: külkereskedelmünk passzivitása oly nagy baj, hogy azon segíteni kell két oldalról is, úgy a kivitel fejlesztésével, erősítésével, mint pedig a behozatal apasztásával. Csakhogy itt van ismét egy jókora árnyalat eltérés a kettőnk álláspontja között: nem tartom a legközelebbi jövő számára különösen biztónak a kivitel erősítésének lehetőségeit a mezőgazdasági oldalról, legfeljebb — s akkor is csak bizonyos méretekig — a kiviteli korlátozások és illetékek elejtése útján, de ezt követelni s egyuttal a fogyasztókat védeni az ipari vámokból származó terheléssel szemben, némileg ellentmondásos magatartás. De utalok e lehetőségek tekintetében különösen arra a hivatalos adatra, hogy az 1922. év háromnegyed részében mindaz, amit lisztből, állatokból és borból — mezőgazdaságunknak három főtermékéből együttvéve tehát — kivitelként elértünk, az csak nagyon kevéssel volt több annál, mivel egymaguk a pamutszövetek a behozatalunkat megterhelték.

S a kivitel erősítésének lehetőségeivel tanulságos lesz egybekapcsolni azt a másik, az ellenvetések során sokszor hangoztatott gondolatot, hogy t. i. vámpolitikánknak a szomszéd államokkal való egybekapcsolódás ügyét kell szolgálnia, lejjebb kell szállítanunk a vámfalakat s nem még magasabbra emelni azokat. Nézzük ezt a tételt gyakorlati kihatásaiban, amikor jelenlegi legfontosabb kiviteli érdekünkről, a bor elhelyezéséről van szó. Vajjon amikor Ausztriánál, Csehországnál és egész soránál az országoknak, melyek borunk előtt a tilalmak és a magas vámok kettős akadálygyűrűjével zárkoznak el, kopogtatunk, tegyenek számunkra nagyobb borkivitel lehetővé, vajjon melyik módszerrel várhatunk mégis csak nagyobb sikert: ha a bekapcsolódás, közeledés ígét hirdetjük meddő egyoldalúsággal vagy pedig megfelelő ipari vámokkal felfegyverkezve gondoskodunk megfelelő ösztönző kompenzációkról, melyek ellenében kiviteli érdekeinket szolgálni tudjuk?

Egyáltalában összegezésül azt kell mondanom: könnyű elméletileg vitakozni az egyik vagy a másik irányu teendő helyességéről, könnyű kivitlről gáncsolni és jobbat ajánlani: de meggyőződésem szerint az én helyemen mindenki, aki felelősséget érez a legközelebbi egy-két évtized gazdaságpolitikai lehetőségei tekintetében, felelősséget érez szerződékeségünkért, nemzeti termelésünk biztosításáért és erősödéséért, gazdálkodásunk passzivitásának lehető csökkentéseért, ugyanezt tenné mint én s szükségszerűen vámpolitikánknak ugyanily irányba terelése s ugyanezen vámtarifatervezet mellett kardoskodnék.

Közlemények és ismertetések.

A magyar vámpolitika.

Dr. Ferenczi Izsó min. tanácsos: A magyar vámpolitika alapvetése. Budapest, 1922. Géniuszkönyvtár. 83. l.

A könyv tartalmát az az előadás képezi, melynek kivonatát maga a szerző mai füzetünkben közli, és mely alapját képezte az autonom magyar vámtarifáról társaságunkban tartott tanácskozmányoknak. Ha ismertető rovatunkban is megemlékezünk róla, tesszük azt nemcsak szerzője iránt érzett tiszteletünknel fogva, hanem azért is, mert irodalmi tekintetben a kis munka kiváló jelenség. A védővamos irányzat tulzó hódolatával van megírva. Szerzőnk az érvelések oly szigorú következetességével küzd álláspontja mellett, mely a közgazdaság terén nem elég szilárd elveken álló olvasót mulhatlanul a maga oldala mellé vonzza és a védővamokat óhajtó érdekelteket mindenesetre hálványzásig terjedő lelkesedésre ragadja.

Nézetünket a készülöben levő magyar vámpolitika alapvetéséről társaságunk tanácskozmányában elmondottuk, s így a szóban álló munka lényegét és bírálatát olvasóink jelen füzetünkben megtalálják. Ha ezuttal mégis kiemelünk néhány alapgondolatot a szóban álló értekezésből, tesszük azt egyrészt mivel egyszeri hallás után nem tudtuk átérteni azt a világgazdasági szempontot, melyre szerzőnk a vámpolitika jövőjét fektetendőnek tartja és így szerzőnk művének alapgondolatával még nem foglalkoztunk és mivel másrészt egyes gondolatok legalább is elkerültek figyelmünket, melyeket mégis taglalni kell.

Szerzőnk világgazdasági vezérgondolata a vámpolitika alapvetésénél következő: „a győző államok tőkeszervezetei lehető teljességgel, alapossággal és lehető kevés áldozattal kisajátítani igyekeznek a legyőzött államok tőkeszervezeteit“. Ebbeli törekvésüknél az iparilag kevésbé fejlett gyöngé valutájú országok azon választás előtt állnak, hogy „vagy felhasználják a csábítás és ösztönzés minden eszközét arra, hogy a foglalkozást és jövedelmezőséget kereső idegen tőke segítségével kiépítsék, kiegészítsék termelő gépezetüket... vagy beérik fizetőképességük mértékéig idegen kész áruk behozatalával, egyre lankadó energiákkal folytatják vegetáló életüket, míg elszegényedve és belső harcoktól kimerülve politikailag is nyílt prédájává lesznek valamely gyarmatosító szomszédnak, mely őket nyersanyagtermelő gyarmattá süllyeszti le“... A külföldi tőke számára „a csábítás és ösztönzés pedig nem lehet más, mint erős védelmi vám“.

Az alapgondolat: a tőkeszervezetek harca, azonban ábránd és képzelet. Mint ha a háboru a győző államok „tőkeszervezetei“-vel még tovább folyna és ezek a szervezetek a háboru által eddig még tönkre nem tett gazdasági jólétet nálunk megsemmisíteni akarnák. Mindegy visszasugározva jelenik meg ez a hiedelem, mely az egész világháborut a tőkehatalom, a kapitalizmus, a „tőkeszervezetek“ ördögi művének tartja és a béke iránt annak idejében megindult kezdeményezések meghiusítását a kapitalizmus áskálódásában vélte találhatónak.

De tulajdonkép mi az a tőkeszervezet? van ennek a fogalomnak testi alakja? talán a bankok konszernje, trusztók, kartellek készülnek ily bosszuálló és harcias vállalkozásra? Ezek a szervezetek anyagi érdeküket követik és elsősorban az alkotás tényezői.

Szerzőnk maga mondja, hogy a tőke nem szentiracutális. tehát miért volna bosszuálló? Miért törekednék elrontani egy gazdasági állapotot, melyen tulajdonképen jövedelmezőségét találhatja? És ha már ez a képzeletbeli „tőkeszervezet“ országunkra veti szemét, miért állana számára csak abban a kétféle választásban működési tere: — vagy védővám mellett iparunkat fejleszteni, vagy védővám nélkül erőszakosan benyomulni, iparunkat tönkretenni és országunkat gyarmattá alakítani — miért nem találhatna ez a „tőkeszervezet“ az ország nagy fogyasztókéességében, természeti előnyeiben, nyersterményeiben oly alapot, hogy benn az országban ipari vállalatokba elhelyezkedjék és ugy miként ez már eddig is külföldi tőkével működő számos hazai vállalatunknál tényleg megtörtént, országunk felvirágzásán dolgozva, saját maga előnyeit előmozdítsa.

A tőke jelleme kozmopolita, oda fordul, hová anyagi érdeke vonzza; nem keres nemzetiséget, nem érez ellenségeskedő gyűlöletet és nem teszi tönkre azt a területet, melyen gyökeret akar verni, mert tudja, hogy az az ország, melyben elhelyezkedni akar, csak akkor nyújt neki is kellő jövedelmezőséget, ha anyagilag megerősödik, gyarapodik és virágzik.

A külföldi tőke hazai vállalatainkban, elsősorban nagybankjainkban eddig sem volt idegen és a háboru befejeztével pénzintézeteink nemcsak megújították, hanem nagyban erősítették a külföldi intézetekkel, még pedig leginkább győző államok intézeteivel a kapcsolatot. Nem ellenséges, hanem barátságos viszony fejlődik ki a „tőkeszervezetek“ közt, és hazai intézeteink vezetik azokat az üzleteket és vállalatokat, melyekbe a külföldi tőke (még pedig a győző államoké) szívesen bekapcsolódik, mert egészségeseknek és jövedelmezőknek tudja. Eilecséges vagy hódító irányzatról ily tőke-elhelyezéseknél szó sincs. és ha a tegutolsó időben egyik nagy vállalatunknál kivételkép mutatkozott hódítási törekvés, az sem a vállalat életrevalósága ellen vagy épen tönkretételére történt, hanem egyéni összeütközésből keletkezett; de ebben az esetben is a hazai vállalatok élén álló érdekeltek a külföldi nem kívánt beavatkozást sikerrel el tudták háritani.

Az a világgazdasági felfogás tehát, hogy a győző államok „tőkeszervezetei“ ha védővámokkal nem kecségtetjük be hozzánk, tönkre tesznek bennünket, egyszerűen ábránd.

Egy másik pont, melyre szeretnénk megjegyzést tenni, az az állítás, melyet szerzőnk egy új vámtarifa készítése mellett felhoz az, hogy mai vámtarifánk hasznavehetetlen. Ismét virágos szókkal ilyen ábrándos jellemrészrt olvasunk: — „Az eddigi vámtarifa valósággal utvesztő... szerkezetét a hivatalos magyarázatok és vámdöntvények hozótja az avatatlanok számára valóságos büvös erdővé varázsolta“. Nem szólunk arról, hogy „avatatlanok“ számára minden vámtarifa, ha nem is büvös erdő, hanem egyszerűen érthetlen, hasznavehetetlen törvény: — el kell ismerni azt, hogy mai vámrendszerünkben az „avattott“ üzletember, de maga a vámkezelő tiszt is csak nehezen tudja magát tájékozni abban a sok rendeletben, mely ma

vámkezelésünkben érvényes; de ebben nem a vámtarifa a hibás, hanem a kormány, melynek régóta kötelessége lett volna a betűsoros áru-lajstrom új kiadását megcsinálni és közzétenni, ma nem is kaphatunk tájékoztató munkát, mely vámtarifánkat mai érvényességben feltüntetné. Ebből azonban az következik, hogy ha kormányunk az igazgatásnak ezt az ágát maga annyira összezavarta, az alaptörvényt egyszerűen elejtse és egy alapjában gyökeresen új vámtarifát készítsen. Az élet folyása magával hozza azt, hogy minden vámtarifa rendeletek útján nyerjen magyarázatot; a betűsoros áru-lajstrom, mely mint a vámtarifa végrehajtási utasítása mindjárt a tarifa életbeléptekor ki lesz hirdetendő, folytonos kiegészítést igényel és állandó újítással jár; és ha a kormány nem gondoskodik alkalmas összefoglaló kiadványokról, az új vámtarifa is csakhamar oly bozottá válik, mely utvesztője még az avatottnak is.

Az új vámtarifa életbeléptetésére szerzünk a rendkívüli helyzetben kivételes eljárást ajánl: „ne kösse meg törvénybe iktatott vámtarifa a kormány kezét, hanem az új vámtarifát törvényes felhatalmazás alapján kormányrendelettel léptesse életbe és változtassa meg akkor, ha a nemzeti termelés életbevágó érdekei ezt megkívánják“, szóval, maradjon meg a vámpolitikai viszonyokra nézve nagyban ugyanaz a rendszer, ami ma van, azzal a különbséggel, hogy az 1907-ik vámtarifa helyébe egy új vámtarifa lépne.

Ma, midőn végre a kormány kivételes intézkedési jogának megszüntetése minden téren kívánatosnak jeleztetik, a kereskedelmi politikát egészen a kormányönkényre bízni és mégis egy új vámtarifa alapvető munkáját végezni, legalább is megfontolandó.

Mi is azon az állásponton állunk, hogy ma oly ingatag az alap, melyre a kereskedelmi politika pilléreit kellene fektetni, hogy máról holnapra a változó helyzet szerint más és más intézkedés célszerű, de épp ezért azt véljük, ha már kormányönkény szükséges, maradjon meg a mai rendszer, revideáljuk azt, hasítsuk ki belőle a tulságos fiscalitási szellemet, alkalmazzuk iparpolitikai követeléseinket megfelelően, gondoljuk át tilalmaink struccpolitikáját — és ekkép kevesebb munkával fogunk megbirkózni az átmenet nehézségeivel, mintha új vámtarifát alkotunk és azt módosítjuk napról napra. Ne készítsünk új vámtarifát, melyet a kormány tetszése szerint módosíthat és megváltoztathat, várjunk az alapvető munkával.

Végül még egy szót a közvéleményről vámpolitikai dolgokban! Szerzünk erről így szól: „amikor a kormányzat döntése és a törvényhozás munkája az alkotást (már t. i. az autonóm vámtarifát) a színpad teljes világosságába hozza, egy ideig — hazai szokásaink szerint szerencsére csak rövid ideig — nyilvánosságunkat a félrevert harangok zugása, a nagy szólamok zengése, a jelszavak sistergő gőze fogja zavarba és kábulatba ejteni“... Egy évnél hosszabb idő óta készül az új vámtarifa. A vámközpontok útján kiszivárgott híre annak, hogy az új vámtarifa erősen védővamos, ezzel már most szabad kereskedés és tilalommal határos védővám jutott a közvélemény ítélőszéke elé. Eddig azonban „a harangok zugásáról“ nem sokat hallottunk. A Pester Lloyd-ban hetenkint felhangzik a védvamosság öreg harangja a szombati közgazdasági visszapillantásokban; a GyOSz.-ban „a jelszavak sistergő gőze“ rémlátomásokat varázsol fel az ipar pusztulásáról, ha nem lesz kellő iparvédelem; és az OMKE lélekvesztő harangoeskája éles hangon vész jelez, míg Cobden hívei szabadkereskedéssel elméletben foglalkoznak: — és ezzel jellemeztük az eddig megnyilvánult közvéleményt. A közgazdasági tanácskozmány talán meghuzza a harangot és jelszavak sistergő gőze nélkül szerzünk szóban álló munkájával is fel akarja ébreszteni a közvéleményt: akkor, midőn a magyar közgazdaság alapvető intézményéről, a vámpolitika alapvetéséről van szó.

Vámvédelem és többtermelés.

Lengyel Géza: Vámvédelem, ipari többtermelés
Budapest, 1922. Athenaeum. 133. l.

Időszerű munka most, midőn a magyar autonom vámtarifa alapelveiről folynak a tárgyalások. A munkát érdekessé teszi az a körülmény, hogy szerzője a vámpolitikai központ szellemi vezetője és mint ilyen az új autonom vámtarifa tervezetének kidolgozásánál az ipari szakok képviselőivel folytonos érintkezésben támogatta a kormány közegeit és teljes ismeretével bír a feldolgozott közgazdasági anyagnak. Szerzőnk a túlzott vámvédelem szemüvegén volt kénytelen látni és amit így látott, az tükröződik vissza e munkájában is.

A közös vámterületről a gazdasági függetlenségig vezetve az olvasót, azt állítja, hogy eddig üzleti életünk keveset tudott a vámról és hatásáról. Ausztriával közös vámterületünk és közös vámtarifánk volt. Forgalmunk 75 százaléka Ausztriából, tehát látszólag vámmentesen jött és így nem törődünk sem a külföldről osztrák kereskedés közvetítésével, sem a közvetlenül Ausztriából jött árunál a vámmal vagy hatásával. (Szerintünk ennyire tudatlan a mi üzleti világunk igazán nem volt.) Magát a közös vámtarifát kompromisszum hozta létre „mozaikszerűen, tarka, nemzeti tekintetben is ellentétes erőket rejtő gazdasági terület kompromiszuma”; az agrár-vámokat megsabták a magyar kívánságok; az ipari vámok csaknem kivétel nélkül osztrák szempontok szerint igazodtak. Ezt a tarifát 1915-ben revideálni kellett volna, és itt bizony szerzőnk megemlithette volna, hogy a vámközpont akkor egy hatkötetes szép munkát dolgozott ki, mely az összes tarifátételeket tüzetesen megvizsgálta és Magyarország szempontjából kifejtette azokat a gazdasági okokat, melyek egy új vámtarifa alkotásánál irányadók; sőt nem ártott volna, ha a most készülő félben levő autonom tarifa alkotásánál maga is átolvasta volna azokat az irányelveket, melyeket akkor vallott a magyar ipar és amelyek talán még ma is époly igazak, mint voltak, amikor nyomdafestékre méltóknak tartották. A háboru meghozta az ország gazdasági függetlenségét és így kell az új terület számára vámtarifáról gondoskodni. Tarifánk alakítására teljesen szabad kezünk van; a békeparancs határozatai e részben nem gátolnak. Mivel pedig a most érvényes 1907. évi vámtarifa a közös vámterület számára készült és nem szabták Magyarország testére s időközben a vámfelpénzek rendszere által folyton változik: új tarifát kell készíteni. A mai tarifa „öröklött s már agyonfoltozott, tovább nem használható ruhadarab; bő cipő, amely feltöri a lábat s akadályozza a szabad mozgást.”

Az új tarifa kiépítésénél — szerzőnk nézete szerint — két ut áll előttünk, és pedig nem a szabad kereskedés és a védővám (mert úgy látszik a szabadkereskedés szerzőnk szerint számba nem jövő valami), hanem „gyakorlatilag és kellő előrelátással a kérdés csak így tehető fel: védővám vagy fináncvám?” — Igazán nem tudom, mire való e kérdés? Ijesztő akar-e lenni, hogy a két rossz közül melyiket válasszuk? és mintegy irányít: ha már választanunk kell, tehát válasszuk a kisebb rosszat: a védővámot!... Pedig nem is így áll a dolog. Pénzügyi szűk helyzetben a vám mindig bevételi forrásul szolgál a szabadkereskedés elve mellett épügy, mint a védelem korszakában. Pénzügyi vám a védővám mellett — ha szükség van nagyobb bevételre — mindig jelentkezik, sőt tárgya egészen más, mint a védővámé, és ha ugyanerre a tárgyra irányul, fokozata tőle teljesen eltérő. A pénzügyi vám elsősorban külföldi olyan cikkekre irányul, melyeket az országban nagy mennyiségben fogyasztanak, de magában az országban nem termelnek; a pénzügyi vám nem akarja megakasztani, de még apasztani

sem akarja az illető cikk behozatalát, sőt örül a minél nagyobb fogyasztásnak, ép ezért óvatosan kerül a vámnak tulságos magasságát, nehogy tilalmi vámmá alakuljon, s ezzel az óhajtott bevétel megszűnjék. Ezzel szemben a védővám célja a behozatalt korlátozni, ha lehetne, lehetetlenné tenni azt. Minél jobban éri el a vám védelmi célját, annál jobban veszi el pénzügyi feladatát, és így pénzügyi szempontból a védővám nem jelentős, pénzügyi célokra nem szolgál, ha igazi célját eléri. Igaz, vannak védővámok, mint pl. a gabonavámok, melyek nagy pénzügyi eredménnyel járnak, de rendszerint a pénzügyi vám nem keresi tárgyát a védővám cikkeinél. Ily eltérő jellegénél fogva a pénzügyi vám egészen külön áll és helyet elfoglalja a szabadkereskedésben épugy, mint a védővám rendszerében. A két ut, mely között választani kell, nem kettő, hanem ha választom a védővámot, akkor velejár a pénzügyi vám is, ezt semmiesetre sem kerüljük ki a mai pénzügyi helyzetben.

Miután szerzőnk a védővám apológiáját írja, de ezt csak az ipar számára akarja igénybe venni, külön fejezetet szentel a magyar ipar jelentőségének. Azt hisszük, az ipar fontosságáról annyira át van hatva nálunk a közvélemény, hogy ezt ma külön hangsúlyozni alig kell. De már az a beállítás, mellyel az ipar mai helyzetét szemünk elé tárja, nagyon erőltetett és semmikép sem okolja a védelem szükségét, mert nagyobb védelmet, mint amelyet a mai védelmi rendszer ad, semmiféle védővám nem fog adni, s így ha az ipar a mai viszonyok közt pang és nem tud kapacitásának megfelelő mértékben érvényesülni, azt nem a védelem hiányában, hanem másutt (nyersanyag, szén hiánya, tulságos állami beavatkozás stb.) kell keresni, és nem lehet a vámrendszer terhére írni.

Egy további ok a védővám mellett: a kereskedelmi mérleg és az a nagymennyiségű iparcikk, melyet országunk ma is a külföldről vesz. Nem akarunk ezzel a kérdéssel tüzetesen foglalkozni; a merkantilizmus rendszeréről egész kötetek állnak rendelkezésre és maga ez a rendszer bevallotta, hogy mesterséges módon a behozatal csökkenését és a mérleg javítását el nem lehet érni: az pedig, hogy 21 milliárd passzivitást egyedül védővámok segítségével küzdünk le, oly tulzott remény, melyet képzelni sem lehet.

Szerzőnk mintegy zárjelben foglalkozik a mai vámpolitikai helyzettel „Magyarország és a gazdasági elzárkózás“ fejezetében és kimutatja, hogy az az elzárkózási rendszer, mely nálunk is mind a kivitelben, mind a behozatalban ma uralkodik, nem részünkről kezdeményezett, hanem a szomszéd utóállamok intézkedései kényszerítettek beléje. Ezen rendszer alatt nem a vámok, hanem a tilalmak védik az ipart: természetes, hogy ez jövőre nem fentartható állapot. Az ipar kellő védelmére a tilalmi rendszer helyett alkalmas vámtarifát kell készíteni és a mai vámtarifa módosításával kell az iparban segíteni, mert az 1907. vámtarifa „konstrukciója szerint sem felelhet meg gazdasági érdekeinknek, ipari vámjai legtöbb esetben nem jelentenek elegendő védelmet, nem alkalmasak a külföldi behozatal energikus visszatartására.“ Ez oly állítás, melyet azon tarifáról hallunk, mely tarifa az orosz vámokon kívül Európa legmagasabb tétéleit foglalja magában.

De, folytatja szerzőnk, ma az árak sokkal magasabbak, mint voltak 1907-ben, melyek alapján a vámok akkor megállapítottak s így az akkor célszerűnek talált védelem ma a magasabb árnál alacsonyabb mértéket jelez, már pedig „a magyar ipar számára fenn kell tartani a békebeli vámvédelem mértékét“. Pedig abból, hogy a háboru óta az árak még nem jöttek nyugvópontra és még mindig magasabbak, nem az következik, hogy magasabb vámokkal még fokozzuk nálunk ezeket az árakat, hanem ellenkezőleg, várjuk meg azt az időt, míg az árak nyugvópontra érkeznek s

addig, ha szükséges, védjük iparunkat átmeneti intézkedésekkel; de ne akarjuk hosszabb időre vámtarifánkat drága árak alapján tulzott magas vámokkal elrontani.

Az ipari védvám szükséges voltát szerzünk a ma fennálló tilalmakkal is védi. „Ezek sok esetben pótolják az elégtelen vámvédelmet. Ki van tehát próbálva gyakorlatilag, hogy kellő védelem mellett (már ha a tilalom = védelem) biztos és gyors ipari fejlődésre számíthatunk. A meglevő ipari termelés jutna veszedelembé, ha e tilalmak megszűnése idejében nem lépne már életbe kielégítő védelmet adó, az ipar létét biztosító új magyar vámtarifa.“ Tehát mert kivételes intézkedés folytán a tilalom által kizárt verseny következtében valaki drágább iparcikket állít elő, azért meg kell mercvíteni ezt a kivételes állapotot, hogy továbbra is a drága cikk maradjon a piacon, kínai falat kell emelni a jobb és olcsóbb külföldi áru ellen jövőre is. És erre csakugyan igazat mond szerzünk, mikor felkiált: „nem tudunk egyéb hatásos eszközt a külföldi iparcikknek beözönlésének megakadályozására“.

Miután így mindenkép a védelem szükségét láttuk, egy ijesztő címhez jutunk: „az ipar védelme nélkül esődbe jutunk“. A cím azt akarja mondani, hogy az ipar védelme nélkül az ország tönkre megy. Nagy szó, de csakis szó. Ez az ország oly alapokon nyugszik, amelyek jövőjét biztosítják; ha más nem, a lefolyt világháború, a forradalom, a bolsevizmus, a román zsarolás és az azóta lefolyt négy nehéz év, telve szomszédaink gyűlölködéssel, bosszujával és áskálódásával, megtaníthatna arra, hogy ennek az országnak megvan az életképessége, mely egyhamar nem től a tönkrementéstől. De nézzük, mit mond szerzünk az annyira veszélyeztető esődbejutásról. Az első mondat: „Magyarországnak szüksége van iparra“ — senki sem tagadja; — „Magyarország ipar nélkül nem élhet meg“ — hisz eddig sem élt anélkül; — „a földművelés a munkátlan tömegeknek csak csekély részét tudja foglalkoztatni“, kissé tulzott szíven van ma feltüntetve, de ez már így volt háború előtt és így lesz minden haladó népnél és ép ezért fejlődik ily korszakokban az ipar, mert kinátkozik fölös munkátlan. „A növekvő állami terhek nem fedezhetők, ha nagy részük egészséges és jól jövedelmező iparra át nem hárítható“, hát ez az állítás már erősen kockázott, mert egészséges és jól jövedelmező ipart nem lehet máról holnapra a pusztá földből kiteremteni és az adóteherrel nem lehet várni, míg a védelem-zárnyai alatt a fizetni képes ipar megterem. És a most felsorolt mondatok után, mint logikai következtetést, azt olvassuk: „szükségesek tehát védelmi, biztosítási rendszabályok“. Ámde védelem nélkül a magyar ipart nem tartja fenttarthatónak és elsorolja, hogy nézete szerint mi történék szabadversenynél: a szomszéd államok „koncentrált támadásának semmiféle ipar ellent nem állhat, a legegészségesebb gyökerű sem: a földrengés a legjobb alapokat is kikezdi; egyébként ebben az agyonzaklatott, nehezen lábadozó országban vulkanikus kitörésekkel dacoló gazdasági építmények valóban nincsenek. Tehát elárasztanak bennünket olcsó árakkal, a hazai ipar becsukhatja a holtot, elbocsáthatja munkásait s bizonyos idő múlva megkezdheti gépei kivitelét. Ime, az ipar kilátásai.“ (Ha védvámok nem biztosítják az ipart.) Csupa frázis; pedig egy ország, amely 60 éven keresztül erőteljes iparos országokkal teljes szabadforgalomban élt egy közös vámterületen, és melyben, mint Magyarországon, hatalmas iparágak virágoztak és az ipar folyton fejlődött, sőt annyira megerősödött, hogy a versenyző osztrák, cseh és stájer gyárak a magyar iparral kénytelenek voltak a verseny szabályozására kartellbe lépni: egy ilyen ország nem félhet ma sem attól, hogy most más vámsorompókkal elválasztott területen szomszédainak ipara az ő iparát meg fogja semmisíteni. Tulozva megvilágítani a versenyzés hátrányát nem nyújt előnyt a védelmi politikának.

És így kár a vámvédelem és a drágaság fogalmát úgy tüntetni fel, mintha a drágaság nem lehetne a vámvédelem következménye; hiszen miért követeli valamely iparág a vámvédelmet? Csak azért, hogy a külföldi áru ne legyen olcsóbb, mint a belföldi; csak azért, hogy a belföldi piacra a külföldi ne jöhessen és versenyével ne szorítsa le az árakat; szóval azért, hogy a belföldi ipar diktálhassa az árat; a védővám első célja az áru drágítása. Hogy azután idővel a vámvédelem folytán az ipar annyira fejlődhet, hogy a belföldi piacon maga a belföldi ipar versenye hat az ár mérséklésére, az semmiesetre sem lehetetlen dolog, de csak hosszú idő elteltével következik be és a vámok oltalma alatt könnyen létesülő kartellek gondoskodnak a belső verseny árcsökkenő hatását visszaszorítani. Tény az, hogy a vámvédelem árfokozó hatással van, különben nem is kívánna senki védelmi vámot.

Rossz valuta nem védi az ipart, szól szerzőknek egy további alap-tétele. Azt hisszük, így felállítva nem is szokott előfordulni ez az állítás, sőt a mai pénzügyi rothadás közepette a valuta vámhatásáról főképp tilalmi rendszer mellett kár beszélni. A régi időben, a 60-as és 70-es években, mikor az árszint 10—30 százalék közt mozgott, akkor érdemes volt az árszint hatásáról, mint vámvédelemről és kiviteli prémiumról szólni és ezt a jelenséget vitatni; de ma 19.000%-os árszint van, mikor a valutahullám mindent eláraszt, vámvédő vagy kereskedelempolitikai, másféle hatásról szólni igazán felesleges.

Szerzőnk a védővámok politikája által nem akarja kizárni a kereskedelmi szerződéseket. Semmiféle más állam ellen nem irányul a védelem; de nem akarja céltalanul latolgatni, „nem fogja-e egyik vagy másik állam rossz néven venni, ha mi is magunk bátorodunk gyártani az eddig tőle beszerzett kalapszalagot“. A nemzetközi gazdasági viszonyok méltánylásával megállapíthatjuk, „hogy Magyarország iparának védelme, vámpolitikája tekintetében tökéletes nyugalommal s minden kedvezőtlen következményektől biztonságban úgy járhat el, ahogyan maga jónak látja“, még a békeszerződés sem avatkozik bele autonóm vámtarifánk alakításába. Azáltal azonban, hogy az antant-hatalmak a maguk számára egyoldalúan a legnagyobb kedvezést kikötötték, „bilincsbe vagyunk verve kereskedelmi szerződések kötése tekintetében, ki vagyunk szolgáltatva az antant országainak s elsősorban a szomszédoknak“. A szerződési tárgyalásoknál, ha ők engednek, engedhetünk mi is, „az is lehetséges, hogy egyik vagy másik iparág vámvédelmét leszállíthatjuk, ha ezzel sikerül fontos exporttermékeink szabad útját biztosítani“, „nyugodtabb atmoszférára szükségünk van; ezért bizonyos áldozatokat is érdemes hozni“. De a kereskedelmi szerződésekben hozható áldozatoknak határt szab a termelés védelmének elve; és a szerződések tárgyalásánál „óvatosan kell latolgatnunk, nem veti-e magát azonnal a szóban levő kedvezményre az antant valamely országa“. Ez alkalomból szerzőnk kitér a békeszerződés azon határozatára is, mellyel két szomszéd állammal, Csehországgal és Ausztriával jogot kapunk különleges kedvezményes megállapodásra lépni és az a nézete, hogy ma „egy pillanatig sem csábíthat bennünket az, hogy ép legveszélyesebb ipari versenytársainkkal lépünk szorosabb gazdasági viszonyba, helyreállítván ezzel ép azt a helyzetet, amely miatt a közös vámterületen eleget szenvedtünk“.

Szerzőnk nem feledkezik meg a kisiparról és a munkásságról sem, midőn a vámvédelem mellett tör lándzsát. Szerinte „mi sem mutatja jobban a kisipar egyes ágainak kedvező helyzetét, mint az, hogy soraikban az iparvámvédelem iránt nincs meg mindig az az érdeklődés, amellyel a gyáripar kíséri a vámpolitikát“, azután azt mondja „ahol a kisipar a vámok és tilalmak jelentőségével nincs tisztában, ott nem is jut annak tudatára, hogy tűrhetőbb sorsát, szaporodó megrendeléseit a külföldi verseny elmaradásá-

nak köszönheti.“ Az iparvédelem szükséges voltát a védelmi ideológiából kívánja a kisiparra áthárítani „a kisiparnak meg kell érteni, hogy a védelem tekintetében végig a termelés minden fokozatán egyenlő mértékre van szükség; nem elég, hogy a cipő, a ruha, amit hordunk, hazai cipész, hazai szabó munkája legyen; arra kell törekednünk, hogy hazai munka terméke legyen a cipőhöz szükséges bőr, szög, a ruha szövete, cérnája és így tovább“, vagyis ne félj iparos, ha a cipőhöz szükséges bőr, szög stb. a védelmi vámmal drágább lesz, gondoskodni fogunk cipővámokról is, melynek erejéig drágábban adhatod cipődet; csak egyről megfélelkezik a védelmi ideológia, hogy a cipőt vásárló honnan fedezi a megdrágulás költségeit.

A munkások is élvezik a vámvédelem kedvező hatását; mert „a vámvédelemben nem a vállalatok, hanem az egész ipar, nemcsak az ipar, hanem az egész gazdasági élet biztos alapját keressük“; midőn a védelem nélkül hagyott ipart féltjük a külföldi versenytől, féltjük a munkaalkalmak elvesztésétől; az a veszedelem lebeg előttünk, hogy kivándorlásra kényszerül nemesak a munkás, hanem a műhely és a gyár is“; „mint fogyasztónak, az ipari munkásnak nincs mit tartania a védővámoktól“, hogy miért nem, azt ugyan nem mondja meg szerzőnk, valószínűleg azért nem, mert a védővám hatása alatt a belföldi vállalatok versenye fejlődik, s ezáltal nem drágul meg az áru; addig azonban mégis csak a munkás, mint fogyasztó drágábban él.

Összegezve nézeteit a termelő gazdaságpolitika kilátásai című végső fejezetben mondja: „kétségtelen, hogy vámhelyzetünk a legnagyobb importtakarékosságra utal bennünket“, más szóval az importot magas vámokkal lehetetlenné kell tenni. Ezen igazság mellett „nem döngetünk-e nyitott kapukat, midőn az ipari termelés fokozottabb és állandóbb védelmének szükséges voltát igyekezzük bizonyítani“. Az új magyar vámtarifa tehát céltudatos és energikus védelmet lesz nyújtandó. Védelem kell „minden olyan magyar iparág számára, amely már most vagy rövid időn belül ki tudja elégíteni a magyar fogyasztást“, de a vámtarifának további célja az, „hogy módot nyújtson új iparágak meghonosítására is“; hivatása, hogy „mind hathatóssabban kiszorítsa a felesleges importot“; „A védvamos politika nem ígér paradicsomot, de igéri, hogy termelésünket meg védve, megfeszített munkával meg tudunk élni és megélhetést tudunk adni munkásnak, helyéről kiszorult intelligenciának, iparosnak és kereskedőnek, kiknek boldogulásuk rendületlen meggyőződésünk szerint együtt, egy uton jár.“

A füzet szelleme az elzárkózás, a tilalmi rendszer, a régi merkantilizmus levegője. Látszik, hogy írója másfél év óta a nagyiparnak egyedáruságot szomjázó „bűvkörében“ nemesak élt, hanem a „szegény“ nagyipar nyomoruságától áthatva meggyőződött, hogy csak a nemzet összes tényezőinek áldozatkész támogatása mentheti meg a fenyegetett nagyipar jövőjét.

Mi, kik láttuk iparunk fejlődését a múltban, nagyra növekedését az utolsó ötven év alatt, és óriási átalakulóképességét a háború küzdelmeiben: nem ijedünk meg a sötét jóslásoktól; az az erő, mely iparunk felszerelésében, munkásságában és szellemi vezetésében megvan és mely iparunkat nemesak fentartotta, hanem virágzóvá tette akkor, midőn Ausztriával egy egységes gazdasági területben éltünk, most, mikor ettől a legerősebb versenyzőtől megszabadult, biztosítja fejlődését jövőre elzárkózással határos védelem nélkül is.

(- vits)

Ujvilággazdasági hetilap.

„The European Commercial“.

Hetilap, mely Londonban és Bécsben jelenik meg, és Európa országait kereskedelmi érdekeiben állandó figyelemmel kívánja kísérni. Angol nyelven

szól, mert így legjobban vél megfelelni a különböző nemzetiségi érdekeknek. Célja hetenként Európa országainak közgazdasági és kereskedelmi állapotára vonatkozólag a tájékoztató adatokat a legbiztosabb forrásokból összegyűjteni és alkalmas módon közölni, hogy így olvasóit minden jelentősebb eseményről mindig irányítsa. Adatainak közlésében arra törekszik, hogy minden országról teljesen megbízható híreket és jelentéseket nyújtson és ezáltal olvasói megnyugvással használhassák közleményeit. Az eddig megjelent és előttünk fekvő lapokból a vállalat komoly törekvéseit látjuk. Az egyes számok mindenekelőtt fontosabb közgazdasági tárgyokról kisebb értekezéseket közölnek: ezek után üzleti nagyobb híreket találunk; továbbá országonkint minden egyes ország nevezetesebb üzleti, közgazdasági és kereskedelmi eseményei soroltatnak fel, az illető ország térképével és egyes fontosabb épület vagy üzlet képes feltüntetésével. Ezt követik a tőzsdék váltó árfolyamai táblázatosan; bankhírek, vásári jelentések, különösen az újabb időben szokásos mintavásárok jellemzése, — végül a kereskedelmi kamarák működése.

(- -or.)

Magyar Közgazdasági Társaság.

Tanácskozmány az új vámtarifáról.

Négy folytatólagos ülésen, 1922 november 15 és 29, továbbá december 8 és december 15-én *Matlekovits Sándor* elnöklete alatt folyt le társaságunk tanácskozmánya a Kereskedelmi és Iparkamara, illetőleg a Gyáriparosok Országos Szövetségének tanácstermében. November 17-én *Ferenczi Izsó* min. tanácsos nagyszabású előadásban ismertette az autonóm vámtarifa megalkotásának elveit, november 29-én *Méhely Kálmán* egyetemi tanár: „Védvám, iparfejlesztés és közjólét“ címen tartott előadást. Méhely után *Vágó József* fejtette ki álláspontját. December 8-án *Mutschenbacher Emil*, az OMGE ügyv. igazgatója, *Naményi Ernő*, az Iparegyesület titkára és *Keleti Kornél* vezérigazgató szólalt fel, december 15-én *Fenyő Miksa*, a GyOSz. igazgatója, *Balkányi Kálmán*, az OMKE igazgatója, *Kende Tódor*, a Vasiparosok Országos Egyesületének igazgatója és *Székely Artur*, a Kereskedelmi és Iparkamara ügyésze. Végül *Matlekovits Sándor* elnök tartott előadást, a vita befejeztével *Ferenczi Izsó* válaszolt az észrevételekre. A tanácskozmány lefolyását jelen számunk egész terjedelmében közli. Az üléseken mindvégig nagy és előkelő közönség jelent meg, amelynek sorai-ban ott voltak: Walkó Lajos kereskedelmi, Bud János közéleti-miniszterek, gróf Hadik János, báró Szerényi József, báró Harkányi János, Popovics Sándor, Wodianer Rudolf, báró Lers Vilmos, báró Wimmersperg Frigyes, König Tivadar, Pap Dezső, Scitovszky Tibor, Szabóky Alajos, Bessenyei Ferenc, Mattyasovszky Miklós, Harrer Ferenc, Hantos Elemér, Klein Gyula, Edvi Illés Aladár, Gorove László, Tormay Béla, Bareza Ernő, Biró Pál, Görgey István, Neubauer Ferenc, Szilassy Zoltán, Péteri Ödön, Jármay Elemér, Metzler Jenő, Belatiny Artur, Fenyő Miksa, Bacher Emil, Stux Sándor, ifj. Chorin Ferenc, Pauncz Sándor, Gündisch Guidó, Márton Gyula, Strasser Alfréd, Frey Kálmán, Soltész Adolf, Fischer Ödön, stb. stb.

Felolvasó ülések:

December 13-án *Matlekovits Sándor* elnöklete alatt tartott ülésünkön *Surányi Unger Tivadar dr.* értekezett „A közgazdasági szemináriumokról... Előadását hallgatósága nagy elismeréssel fogadta. Jelen voltak: Éber Antal, Czettler Jenő, Róbert Emil, Buday László, Neumann Károly, Baumgarten Nándor, Erődi Harrach Béla, Karch Kristóf, Kovács Rezső, Somogyi Manó, Julius Lipót, Naményi Ernő, Fellegi Ottó, Popper József, Nagy Dénes, stb.

December 20-án *Turkyóci Szücs Kálmán dr.* min. titkár tartott felolvasást: „A pénzügyi logikája és a pénzeszmény“ címen. A hallgató-

ság körében ott voltak: Fekete Ignác, dr. Halla Aurél, Schwarz Félix, Judik József, Pikler J. Gyula, Kalmár Simon, Csizik Béla, Kemény Dezső, Surányi Unger Tivadar, Popper József, Kleindin Hugó, Messik Lajos, Schilling Zoltán, Kincs Endre, Julius Lipót, Zehery Lajos stb. Az élénk tetszéssel kísért előadáshoz Surányi Unger Tivadar és Pikler J. Gyula szóltak hozzá.

Igazgató-választmányi ülés:

December 13-án igazgató-választmányunk tartott ülést. Tudomásul vették *Bud Jánosnak* közlélmézési miniszterre történt kinevezése folytán a társaság igazgatói tisztéről, valamint a Közgazdasági Szemle szerkesztéséről való lemondását. Az igazgató-választmány elismeréssel és köszönettel emlékezett meg *Bud Jánosnak* a Magyar Közgazdasági Társaság érdekében kifejtett buzgó működéséről. Elhatározottat ezután, hogy a Közgazdasági Szemle szerkesztésével *Buday László* h.-államtitkár, a műegyetem közgazdasági szakosztályának tanára bizassék meg. A tagsági díjak megfelelő fölemelésére vonatkozó előterjesztés kidolgozására háromtagu bizottság küldetett ki, melynek tagjai: *Éber Antal* alelnök, *Buday László* és *Gerlóczy Béla*. Végül 1923-ra megválasztott a *Matlekovits*-alápitvány hovatfordításának kérdésében határozó öttagu bizottság, tagjai: *Matlekovits Sándor* elnök, *Éber Antal* alelnök, *Buday László*, *Fellner Frigyes*, *Neumann Károly*. Új tagokul felvétettek: *Szekeres János* min. o.-tanácsos, *Halasi Fischer Ödön*, a *Cobden-Szövetség* elnöke, *Ignotus Pál* érdekképviselői tisztviselő, *Zsombor Géza* ny. államtitkár, *Hauswirth Ödön* diszitó festő, *Pogány Ferenc* kereskedő, *Alföldy László* gyárigazgató, dr. *Doroghy Kálmán* ügyvéd. A Többtermelési Szakosztály új tagjai: *Angyal Dezső* kir. tanácsos, *Gyérey Rikárd* földbirtokos, dr. *Dajkovich István* ügyvéd, ifj. dr. *Dajkovich István* ügyvéd, dr. *Unhelhauser Károly* ny. miniszter, *Vajda Árpád*, a *Vacuum Oil Co.* igazgatója, *Rácz Ferenc* mérnök, *Koref Dávid*, a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* cégvezetője.

A Ganz és társa—Danubius gép-, vagon- és hajógyár részvénytársaság igazgatósága a január 31-ére egybehivandó közgyűlésnek javasolni fogja, hogy az eddigi 14.400.000 K alaptőke 21.600.000 K-r emeltessék fel. 9000 darab, egyenként 800 K névértékű, az 1923. évre osztalékjogosult új részvény kibocsátása által, amelyeknek teljes mennyiségére elővételi jog illeti meg a régi részvényeseket olyképpen, hogy 100.000 korona kibocsátási ár lefizetése ellenében 2 régi részvényre 1 új részvény fog kiadatni.

A Rimamurány-Salgótariáni Vasmű Részvénytársaság közli, hogy rendkívüli közgyűlése az alaptőkének 400.000 darab részvénnel való felemelését határozta el, melyek a régi részvényeseknek 400 koronás árfolyamon ajánlatnak fel, úgy hogy minden 5 régi részvényre 2 új részvény esik: a b $\acute{e}$ nem osztható 10.240 darab szabad kézből fog eladatni. Az elővételi jog január hó 2-ig bezárólag gyakorolható.

A Brassói Cellulosegyár Rt. igazgatósága *Ullmann Adolf* báró elnöklete alatt megtartott ülésében az 1921—22. üzletévre 18.664.143.06 korona nyereséget állapított meg és a január 22-ére összehivandó közgyűlésnek részvényenként 200 korona (100 százalék) osztalék fizetését javasolja.

Tartalom.

1922. XLVI. évfolyam — 64. kötet.

I. Értekezések.

	Oldal
<i>Berczeller László: A tápszerhatástan közgazdasági vonatkozásai . . . . .</i>	535
<i>Buday László: Agrárstatisztika . . . . .</i>	56
<i>Buday László: A statisztika szervei a háboru alatt . . . . .</i>	548
<i>Buday László: Az olvasóhoz . . . . .</i>	625
<i>Frisch Ferenc: Budapest hadálózási viszonyai 1914 óta . . . . .</i>	459
<i>Jankovich Béla: A világpiac helyzete és a drágaság Magyarországon . . . . .</i>	1
<i>Kerekes Zoltán: Románia . . . . .</i>	359
<i>Dálnoki-Kováts Jenő: Árszínvonal, munkabér és életszínvonal 1921-ben . . . . .</i>	64
<i>Dálnoki-Kováts Jenő: A megélhetés drágaságának jelzőszámai . . . . .</i>	492
<i>Laky Dezső: Magyar gyermekhalandósági statisztika . . . . .</i>	75
<i>Matlekovits Sándor: A nemzetgyűlés működése közgazdasági szempontból . . . . .</i>	159
<i>Matlekovits Sándor: A nemzetgyűlés működése pénzügyi szempontból . . . . .</i>	382
<i>Naményi Ernő: Külkereskedelmünk Ausztriával és a valutapolitika . . . . .</i>	480
<i>Neumann Károly: A vasuti forgalomra vonatkozó újabb nemzetközi értekezletek . . . . .</i>	113
<i>Nyulászi János: Adó- és illetékügyi egyezmények . . . . .</i>	28
<i>Pap Dezső: A nemzetközi munkaügyi szervezet működése . . . . .</i>	337
<i>Somogyi Manó: A pályaválasztási tanácsadás . . . . .</i>	193
<i>Stux Sándor: Gabonaellátásunk 1921—22-ben . . . . .</i>	188
<i>Szabóky Alajos: Magyarország külkereskedelmi mérlege 1921-ben . . . . .</i>	139
<i>Szász József: A magyarság Amerikában . . . . .</i>	225

II. Tanácskozmányok.

1. A gabonáról szóló záloglevelek. (1922. június 28.)

	Oldal
Éber Antal	448
Koós Zoltán	439
Matlekovits Sándor	437, 456

2. Az indexszámok jelentősége a munkabérek meghatározásánál.

(1922. szeptember 22.)

Balla Szigfrid	529
Becsey Antal	527
Hauser Artur	523
Kende Tódor	516
Keleti Kornél	523
Kertész Miklós	520, 531
Dálnoki-Kováts Jenő	508
Knob Sándor	525
Matlekovits Sándor	505, 532
Markovits Kálmán	519
Naményi Ernő	522
Neuhaus Ferenc	530
Neumann Károly	532
Szücs Kálmán	529
Vágó József	518, 526

2. Az új autonóm vámtarifa.

(1922. nov. 15, nov. 29, dec. 8, dec. 15.)

Balkányi Kálmán	712
Fenyő Miksa	700
Ferenczi Izsó	628, 727
Keleti Kornél	688
Kende Tódor	716
Matlekovits Sándor	627, 722
Méhely Kálmán	633
Mutschbacher Emil	672
Naményi Ernő	677
Székely Artur	718
Vágó József	661

III. A Magyar Közgazdasági Társaság diszközgyűlése Matlekovits Sándor tiszteletére.

(1922. október 12-én.)

Buday László	577
Éber Antal	561, 594

	Oldal
<i>György Endre</i>	562
<i>Heinrich Ferenc</i>	583
<i>Heller Farkas</i>	580
<i>Matlekovits Sándor</i>	584
<i>Nagy Ferenc</i>	578
<i>Paikert Alajos</i>	584
<i>Szomjas Lajos</i>	576
<i>Gróf Teleki Pál</i>	582
<i>Tóth Lajos</i>	576
<i>Báró Wimmersperg Frigyes</i>	572

IV. Az Országos Iparegyesület 80. közgyűlése.

(1922. október 15-én.)

<i>Gróf Apponyi Albert</i>	607
<i>Matlekovits Sándor</i>	595
<i>Soltész Adolf</i>	605
<i>Báró Sztérényi József</i>	601

V- Közlemények.

<i>Chorin Ferenc: Matlekovits Sándor jubileuma</i>	611
<i>Ifj. Jánitz András: Hogyan javítsuk meg kereskedelmi mérlegünket</i>	554
<i>Matlekovits Sándor: A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének</i> 20 éves fennállása	497
A Matlekovits-alapítvány szabályzata	612
A Matlekovits-alapítvány alapítói	613
A Többtermelési szakosztály pályázata	433
A Magyar Közgazdasági Társaság 1921. évi működése	215
Magyar Közgazdasági Társaság	108, 214, 432, 558, 615, 739

VI. Ismertetések.

<i>Ballagi Aladár: A svédek Magyarországon 1709—15-ig (Balás Károly)</i>	107
<i>Buday László: Agrárpolitika (—vits.)</i>	97
<i>Buday László: La Hongrie après le traité de Trianon (—vits.)</i>	208
Budapest székesfőváros statisztikai közleményei 52. sz. (—vits.)	429
A Cobden-szöetség kiadványai (—or.)	210
<i>K. Diehl u. P. Mombert: Ausgewählte Lesestücke zum Studium der</i> politischen Ökonomie (—or.)	557
The European Commercial (—vits.)	738
<i>Ferenczi Izsó: A magyar vámpolitika alapvetése (Matlekovits)</i>	731

	Oldal
<i>E. Hofmann</i> : Indexziffern im Inland und im Ausland (—or.)	558
<i>R. Liefmann</i> : Geschichte und Kritik des Sozialismus(—vits.)	556
<i>Géza Lukács</i> : Fort mit den Friedensverträgen (—vits.)	554
<i>Lengyel Géza</i> : Vámvédelem, ipari többtermelés (—vits.)	734
<i>Naményi Ernő</i> : Matlekovits Sándor (N. D.	614
<i>Nagy Dénes</i> : Bevezetés a szociológiába (Laky D)	426
<i>Ottlík László</i> : A Marxizmus társadalomelmélete (—vits.)	500
<i>O. Spann</i> : Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre (—or.)	555
A Tébe. felterjesztése a külföldi gazdasági összeköttetések kiépítése tárgyában (—or)	213
<i>Vágó István György</i> : Elzárkózás vagy szabadkereskedelem (—s.)	212
<i>Zakariás János</i> : Pénzügyintézeteink és a közérdek	108